D. AUGUSTIN
DE
CIVITATE DEI

MCCCCLXVI

In Monasterio Sublacensi excusum fuisse hoc volumen a Conrado Sweynheim et Arnoldo Pannartz consentiunt omnes, quos equidem viderim, Bibliographi.

¶ Aurelii Augustini de ciuitate dei
primi libri incipiunt Rubricę.

DE aduersariis nomīs x̄: quibus ī uastatiōe urbis ꝑpter xp̄m barbari pepcerūt uictis. Caplm̄ p̄mū. ¶ Gl'osissimā.
¶ Quod nulla unquā bella ita gesta sunt: ut uictor̄s propter deos eoꝝ quos uicerāt: parcerēt uictis. Cap. scd̄m. ¶ Tot bella.
¶ Quā imprudēter romani deos penates q̄ troiā custodire nō poterant: sibi crediderunt profuturos. Cap. iii. ¶ Ecce qb9.
¶ De asylo Iunonis in troia: quod neminē liberauit a gręcis: et basilicis apostolorū quę omēs ad se confugientes a barbaris defenderunt. Capitlm̄. iiii. ¶ Vel quas.
¶ De generali consuetudine hostium uictas ciuitates euertentiū: quid Cato senserit.
¶ Capitulum q̄ntum. ¶ Nisi forte.
¶ Quod ne romani q̄dem ita ullas ceperūt ciuitates: ut in templis earum parcerent uictis. Capitulū sextū. ¶ Quid ergo.
¶ Quod in euersiōe urbis: quę aspere gesta sunt de consuetudine acciderint belli: quę uero clementer de potentia prouenerint nomis xristi. Caplm̄. vii. ¶ Cum igr̄.
¶ De cōmodis atq; incōmodis: quę bōis ac mal' plerūq; cōia sunt. Ca. viii. ¶ Ista ū.
¶ De causis correctionū: ꝑpter q̄s & boni et mali ꝑiter flagellāt̄. Ca. ix. ¶ Quid g̊.
¶ Quod sanctis in amissione rerū t̄palium nihil pereat. Caplm̄. x. ¶ Quib9 recte.
¶ De fine temporalis uitę: siue lōgioris siue breuioris. Capitulū. xi. ¶ Sed enim.
¶ De sepultura humanorū corporum: quę xp̄ianis etiā si fuerit negata nil adimit.
¶ Capitulum. xii. ¶ At enim.
¶ Quę sit racio sanctoꝝ corpoꝝ sepeliendi.
¶ Capitulum. xiii. ¶ Nec ideo.
¶ De captiuitate sanctoꝝ: q̄bus nūq̄ diuina solacia defuerūt. Ca. xiiii. ¶ Sed multi.
¶ De Regulo in quo captiuitatis ob religionem etiā sponte tollerādę extat exēplū: q̄d tñ illi deos colenti ꝓdesse non potuit.
¶ Capitulum. xv. ¶ Habet tamen.
An stupris quę etiā scāꝝ forte uirginuz est passa captiuitas: contaminari potuerit uirtus animi sine uoluntatis assensu. Capitulū. xvi. ¶ Magnum sane.
¶ De morte uolūtaria ob metum penę siue dedecoris. Caplm̄. xvii. ¶ Ac per hoc.
¶ De aliena uiolentiarū libidine: quam in oppresso corpore mens inuita perpetit̄.
¶ Capitulum. xviii. ¶ At enim.
¶ De Lucrecia: quę se ob illatū sibi stupruz peremit. Capitulū. xix. ¶ An forte.
Nullam eē auctoritatem: quę xp̄ianis in qualibet causa ius uolūtarię necis attribuat. Caplm̄. xx. ¶ Neq; enim.
¶ De interfectiōib9 hoīm: quę ab homicidii crimīe excipiunt̄. Ca. xxi. ¶ Quasdaz ū.
¶ Quod nunq̄ possit mors uoluntaria ad mag̃tudiez aī ptinet̄. Ca. xxii. ¶ His g̊.
¶ Quale exemplum sit Catonis: q̄ se uictoriam Cęsaris nō ferens interemit. Caplm̄. xxiii. ¶ Sed tamen.
¶ Quod in ea uirtute qua Regulus Catone prestantior fuit. multomagis emineant christiani. Caplm̄. xxiiii. ¶ Nolūt aūt.
¶ Quod peccatum non per peccatū debeat declinari. Capitulū. xxv. ¶ At enī.
¶ De his quę fieri non licet: cum a sanctis facta noscūtur qua rōne facta credenda sint. Capitulum. xxvi. ¶ Sed quędaz.
An ꝑpter declinationē pc̄ti: mors spōtanea appetēda sit. Ca. xxvii. ¶ Restat.
¶ Quo iudicio dei in corpora continentium libido hostilis peccare permissa sit. Capitulum. xxviii. ¶ Quod si forte.
¶ Quid familia x̄ rñdere debeat ifidelib9: cū exprobrant q̄ eā a furore hostiū non liberauerit xp̄s. Ca. xxix. ¶ Habet itaq;.
Quā pudendis prosperitatibus affluere uelint: qui de christianis temporibus cōquerūtur. Caplm̄. xxx. ¶ Cur enī.
¶ Quib9 uiciorū gradib9 aucta sit ī romāis cupido regnādi. Cap. xxxi. ¶ Nam q̄ñ.
¶ De scenicoꝝ institutione ludoꝝ. Caplm̄

.xxxii. ¶ Verũtamen.

¶ De uiciis romãoꝝ: quos p̃rĩe nõ correxit euersio. Capitlm̃. xxxiii. ¶ O mentes.

¶ De clementia dei: que urbis excidiũ temperauit. Caplm̃. xxxiiii. ¶ Et tamen.

¶ De latentibus inter impios ecclesie filiis: et de falsis intra ecclesiam xrĩstianis. Capitulum. xxxv. ¶ Meminerit.

¶ De quibus causis sequẽti disputatione sit disserẽdum. Ca. xxxvi. ¶ Sed adhuc.

¶ Rubrice scd̃i libri Aurelii Augustini de Ciuitate dei incipiũt.

DE modo qui necessitati disputationis adhibẽdus est. Ca. pmũ. ¶ Si ratiõi.

¶ De his que pmo uolumĩe expedita sunt. ¶ Capi. scd̃m. ¶ Superiore.

¶ De assumẽda historia: qua ostendit̃ que mala acciderint romãis cũ deos colerẽt: anteq̃ religio christiana obcresceret. Ca. terciũ. ¶ Memento autem.

¶ Quod cultores deorum nulla unq̃ a diis suis precepta probitatis acceperint: et in sacris eorũ turpia queq; celebrauerint. ¶ Capitulũ. iiii. ¶ Deus enĩ uerus.

¶ De obscenitatib9 qbus mater deoꝝ a cultorib9 suis honorabat̃. Ca. v. ¶ Nequaq̃.

¶ Deos paganoꝝ nũq̃ beneuiuẽdi sanxisse doctrinam. Capitulũ. vi. ¶ Hinc est.

Inutilia eẽ inuẽta philosophica sine auctoritate diuina: ubi queq; ad uicia pnum magis mouet qd̃ dii fecerint: q̃ qd̃ hoies disputauerint. Capitlm̃. vii. ¶ An nob.

¶ De ludis scenicis: in quibus dii nõ offendunt̃ edictione suarũ turpitudinum: sed placantur. Capitlm̃. viii. ¶ At enim.

¶ Quid romani ueteres de cohibenda pcc̃i licentia senserint: quã greci deorũ secuti iudiciũ liberã eẽ uoluerũt. Ca. ix. ¶ Quid.

¶ Qua nocẽdi arte demones uelint ul' falsa de se crimina uel uera narrari. Capitulũ. x. ¶ Sed maligni.

¶ De scenicis apud grecos ĩ reipublice ministrationẽ receptis: eo q placatores deoꝝ iniuste ab hoĩbus spernerẽtur. Ca. xi. ¶ Ad hanc côuenientiam.

¶ Quod romani auferẽdo libertatẽ poetis in hoĩbus quã dederũt ĩ deos: meli9 de se q̃ de diis suis senserũt. Ca. xii. ¶ At ro.

¶ Debuisse intelligere romanos: q dii eoꝝ qui se turpib9 ludis coli expetebãt: idigni eẽnt honore diuĩo. Ca. xiii. ¶ Sed rñde.

¶ Meliorem fuisse Platonẽ: q poetis locum in bñ morata urbe nõ dederit: q̃ hos deos qui se ludis scenicis uoluerũt honorari. ¶ Capitlm̃. xiiii. ¶ Deinde querimus.

¶ Quod romãi quosdam sibi deos nõ rõne s; adulatiõe ĩstituerũt. Ca. xv. ¶ Que aũt.

¶ Quod si diis ulla esset cura iusticie: ab eis romãi accipe debuerint precepta uiuẽdi: potiusq̃ leges ab aliis hoĩb9 mutuare. Ca. xvi. ¶ Si autem.

¶ De raptu sabinarũ aliisq; iĩqtatibus: que in ciuitate romana etiã laudatis uiguere tẽporibus. Capitlm̃. xvii. ¶ An forte.

¶ Que de morib9 romanoꝝ aut metu compressis: aut securitate resolutis: Salustii pdat historia. Cap. xviii. ¶ Itaq; hẽbo.

¶ De corruptiõe hũane reipublice: priusq̃ cultũ deoꝝ christus auferret. Capitulum. xix. ¶ Ecce romana.

¶ Quali uelint felicitate gaudere: et quib9 moribus uiuere: q tẽpora xane religioĩs incusant. Capitlm̃. xx. ¶ Verũtamen.

¶ Que sentẽcia fuerit Ciceroĩs de romana republica. Capitu. xxi. ¶ Sed si con.

¶ Quod diis romanoꝝ nulla unq̃ cura fuerit: ne malis morib9 respublica deperisset. ¶ Capitulũ. xxii. ¶ Sed quod ptinet.

Varietates rerũ tẽporaliũ non ex fauore aut impugnatiõe demonũ: s; ex ueri dei pẽdere iudicio. Caplm̃. xxiii. ¶ Quid q.

¶ De sillanis actib9: quoꝝ se demoẽs ostẽtauerũt adiutores. Ca. xxiiii. ¶ Silla.

¶ Quãtũ maligni spũs ad flagicia incitant hoies: cũ cõmictendis scelerib9 qui diuinaz exempli sui interponũt auctoritatem.

Capitulum.xxv. Illinc uero.
De secretis demonuȝ monitis: que ptine-
bãt ad bonos mores: cũ palã ĩ sacris eoꝝ
oĩs negcia discereñ. Ca.xxvi. Que cũ.
Quãta euersione publice discipline romãi
diis suis placandis sacrauerint obsena
ludoꝝ. Capitlm.xxvii. Vir grauis.
De christiane religionis salubritate. Ca-
pitulum.xxviii. Ab istarum.
De abiciendo cultu deorũ cohortatio ad
romanos. Capitlm.xxix. Hec ponꝰ.

Libri tercii rubrice Aurelii
Augustini de Ci. dĩ incipiũt.

De aduersitatibꝰ quas soli mali metuũt:
et quas semp passus ẽ mũdus cũ deos
coleret. Caplm pmũ. Iam satis.
An dii q & a romanis et a grecis similr
colebanĩ: causas habuerint qbus Ilium
paterenĩ excidere. Ca.ii. Primũ ipa.
Non potuisse offẽdi deos Paridis adul-
terio: quod inter ipos traditur freqtatũ.
Capitlm.iii. Vrbem romam.
De sentẽcia Varronis: qua utile eẽ dixit
ut se hoĩes diis genitos mẽtianĩ. Caplm
quartũ. Dixerit aliqs.
Non probari ꝙ dii adulterium Paridis
punierint: quod ĩ matre Romuli nõ ulti
sunt. Capitlm.v. Sed utrum.
De parricidio Romuli: quod dii nõ uin-
dicarũt. Caplm.vi. Aliud adicio.
De euersione Ilii qđ dux Marii Fimbria
excidit. Capitulũ.vii. Certe enim.
An debuerit diis Iliacis roma cõmicti.
Capitulũ.viii. Diis itaqȝ.
An illam pacem que sub Numa fuit: đos
pstitisse credendũ sit. Ca.ix. Dii etiã.
An optandũ fuerit: ut tanta belloꝝ rabie
romanũ augeretur impium. cũ eo studio
quo sub Numa auctũ ẽ: et qetũ eẽ potuit
et tutũ. Capitlm.x. An respondent.
De simulacro Cumani Apollinis: cuius
fletus creditus est cladem grecoꝝ quibus
opitulari non poterat indicare. Caplm
.xi. Neqȝ enim.
Quãtos sibi deos romani preter consti-
tutionem Nume adiecerint: quorum eos
numerositas nihil iuuerit. Capitlm.xii.
Nec his sacris.
Quo iure quo federe romãi obtinuerũt
pma cõiugia. Caplm.xiii. Quõ nec.
De impietate belli quod albanis romani
intulerũt: et de dñandi libidine adepta
uictoria. Capitlm.xiiii. Quid deinde.
Qualis romanorũ regũ uita atqȝ exitus
fuerit. Capitulũ.xv. Nullus ergo.
De pmis apud romanos consulibꝰ: quoꝝ
alter alterũ patria pepulit: moxqȝ rome
pꝰ atrocissĩa parricidia a uulnerato inte-
riit hoste uulneratꝰ. Ca.xvi. Huic tpi.
Post inicia consularis imperii qbꝰ malis
uexata fuerit romana respblica: diis nõ
opitulantibus quos colebant. Capitlm
.xvii. Finito scilicet.
Quãte clades romãos sub bellis punicis
triuerint: frustra deorũ presidiis experti-
tis. Capitulum.xviii. Iam uero.
De afflictione belli punici secũdi: q̃ uires
utriusqȝ cõsumpte sunt. Ca.xix. Scđo.
De excidio sagũtinoꝝ: quibus propter ro-
manoꝝ amiciciam pereũtibus: dii romãi
auxiliũ nõ tulerũt. Cap.xx. Sed in.
Quã ingrata fuerit romana ciuitas Sci-
pioni liberatori suo: et in qbus moribus
egerit quãdo eã Salustius optimã fuisse
describit. Ca.xxi. Porro inter.
De Mitridatis edicto: quo omnes ciues
romanos q intra asiam inuenirenĩ iussit
occidi. Capitlm.xxii. Quãuis illud.
De interioribꝰ malis: qbꝰ romana respb-
lica exagitata est: precedẽte prodigio qđ
in rabie oĩm aĩalium que hoĩbus seruiũt
fuit. Capitulũ.xxiii. Sed iam illa.
De discordia ciuili quã gracci seditioẽs
excitauerũt. Cap.xxiiii. Iniciũ aũt.
De ede cõcordie: ex senatꝰ cõsulto in loco
sedicionũ & cediũ condita. Caplm.xxv.

Quarti libri rubrice Aurelii Augustini de Ci. dī incipiūt.

gloriatꝰ collatum esse romanis. Capitlm .xxii. ¶ Quid ergo.
¶ De Felicitate quā romāi multoꝝ uenera- tores deorum diu non coluerunt honore diuino: cum pro oībus sola sufficeret. ¶ Capitulū.xxiii. ¶ Sed unde nunc.
¶ Qua racione defendant pagani: q inter deos colant ipa dona diuina. Ca.xxiiii. ¶ Vsqꝫ adeo.
¶ De uno tantū colendo deo: qui licet noīe ignoretꝰ: tamē felicitatis dator eē sentitꝰ. ¶ Capitulū.xxv. ¶ Si enim iam.
¶ De ludis scenicis quos sibi dii celebrari a suis cultoribus exegerūt. Caplm.xxvi. ¶ Sed fingebat.
¶ De tribus generibus deorū: de quibus Sceuola pontifex disputauit. Capitulum .xxvii. ¶ Relatum est.
¶ An ad obtinendum dilatandūqꝫ regnū: profuerit romanis cultus deoꝝ. Caplm .xxviii. ¶ Nullo igr modo.
¶ De falsitate auspicii: quo romani regni fortitudo & stabilitas uisa est iudicari. ¶ Capitulum.xxix. ¶ Nam illud quale.
¶ Qualia de diis gentiū etiā cultores eorū se sentire fateantꝰ. Ca.xxx. ¶ Sed iste.
¶ De opionibus Varronis: qui reprobata suasione populari: licet ad noticiam ueri dei non puenerit: unū tñ deū colēdum eē sensuerit. Capitlm.xxxi. ¶ Quid ipse.
Ad quā speciem utilitatis pncipes gentiū apd subiectos sibi pplos falsas religioēs uoluerīt pmanerꝰ. Ca.xxxii. ¶ Dicit etiā.
¶ Quod iudicio & potestate dei ueri: oīm regū atqꝫ regnoꝝ ordinata sint tēpora. ¶ Capitlm.xxxiii. ¶ Deus igr ille.
¶ De regno iudeorū: quod ab uno & uero deo institutū atqꝫ seruatum est: donec in uera religiōe manserūt. Caplm.xxxiiii. ¶ Itaqꝫ ut cognoscerentur.

¶ Rubricę libri quinti Aurelii Augustini de. C. di incipiūt.

QAusam romāi imperii oīmqꝫ regnoꝝ nec fortuitā eē: nec in stellarū positiōe consistere. Caplm pmū. ¶ Quoniam.
¶ De geminoꝝ simili dissimiliqꝫ ualitudīe. ¶ Capitulum scdm. ¶ Cicero dicit.
¶ De argumento qd ex rota figuli Nigidiꝰ mathematicꝰ assūpsit in questiōe gemioꝝ. ¶ Capitlm.iii. ¶ Frustra.
¶ De Esau et Iacob geminis multū inter se morum & actionū qualitate disparibus. ¶ Capitulū.iiii. ¶ Nati sunt.
¶ Quibꝰ mōis coūicātꝰ mathematici uanā sciētiā pfiteri. Caplm.v. ¶ Quid iidem.
¶ De gemis disparis sexꝰ. Ca.vi. Noui.
¶ De electione diei quo uxor ducitur: quo ue in agro aliquid plantatꝰ aut seritur. ¶ Capitulum.vii. ¶ Iam illud.
¶ De his qui non āstroꝝ positionē sed con- nexionē cārum ex dei uolūtate pēdentē: fati noīe appellant. Cap.viii. ¶ Qui ū.
¶ De prescientia dei & libera hoīs uolūtate: contra Ciceronis diffinitionem. Capitlm .ix. ¶ Hos Cicero.
¶ An uoluntatibus hoīm aliqua dominetꝰ necessitas. Capitlm.x. ¶ Vnde nec illa.
¶ De uniuersali puidentia dei: cuiꝰ legibus oīa continētur. Caplm.xi. ¶ Non ergo.
¶ Quibus moribꝰ antiqui romāi meruerūt: ut deus uerus q̄uis non eū colerent eoꝝ augeret īpiū. Caplm.xii. ¶ Proinde.
¶ De amore laudis: qui cū sit uiciū ob hoc uirtus putatur: qa per ipm uicia maiora cohibentꝰ. Capitlm.xiii. ¶ Quāobrem.
¶ De resecādo amore laudis humanę: qm iustoꝝ glīa oīs i dō sit. Ca.xiiii. ¶ Huic.
¶ De mercede tpali: quā deꝰ reddidit bōis moribus romāoꝝ. Cap.xv. ¶ Quibus.
¶ De mercede sanctorum ciuium ciuitatis ęternę: quibꝰ utilia sunt romāoꝝ exēpla uirtutū. Caplm.xvi. ¶ Merces.
¶ Quo fructu romāi bella gesserint: et q̄tū his quos uicere contulerint. Capitulum .xvii. ¶ Nam quid.
¶ Quā alieni a iactantia debeāt eē xpiani:

si aliq̄d fecerint ꝑ dilectiōe eterne patrie: cū tanta romāi gesserint ꝑ hūana glīa & ciuitate terrena. Ca.xviii. ¶ Quid ḡ.

¶ Quo īter se differāt cupiditas glīe & cupiditas dn̄atoīs. Cap.xix. ¶ Interest.

Tam turpiter seruire uirtutes humane glīe: q̄ corpis uoluptati. Ca.xx. ¶ Solēt.

Romanū regnū a deo uero eē dispositū: a quo est oīs potestas: et cui9 prouidēcia regunt̄ uniuersa. Ca.xxi. ¶ Que cū.

Tempora exitusq; belloꝝ ex dei pender̄ iudicio. Capitl'm.xxii. ¶ Sic etiā tpa.

¶ De bello ī quo Radagaysus rex gothoꝝ demonū cultor: uno die cū īgēti9 copiis suis uictus est. Ca.xxiii. ¶ Quod tn̄.

¶ Que sit christianoꝝ imperatoꝝ & q̄ uera felicitas. Capitl'm.xxiiii. ¶ Neq; enī.

¶ De ꝓsperitati9 quas Constātino īpatori xp̄ano de9 contulit. Ca.xxv. ¶ Nā bon9.

¶ De fide & pietate Theodosii Augusti. ¶ Capitulum.xxvi. Vnde & ille nō.

¶ Incipiūt sexti libri rubrice de ciuitate dī beati Augustini Epi.

DE his qui dicūt deos a se non propter presentem uitam coli: sꝫ ꝑpter eternā. ¶ Capitulū p̄mum. ¶ Nunc ḡ.

¶ Quid Varronem de diis gentium sensisse credēdū sit: quoꝝ talia et genera & sacra detexit: ut reuerentius cū eis ageret si de illis oīno reticeret. Ca.ii. ¶ Quis Mar.

¶ Que sit particio Varronis libroꝝ suoꝝ: quos de antiq̄tati9 rerū hūanarū diuinarūq; cōposuit. Cap.iii. ¶ Quadraginta.

¶ Quod ex disputatiōe Varronis apd' cultores deoꝝ antiq̄ores res hūane q̄ diuine repiant̄. Capl'm.iiii. ¶ Varronis ḡ.

¶ De trib9 generib9 theologie ſm Varronē: scilicet uno fabuloso: altero naturali: tercioq; ciuili. Capl'm.v. ¶ Deinde illud.

¶ De theologia mistica id est fabl'osa: et de ciuili cōtra Varronē. Ca.vi. ¶ O Marc.

¶ De fabl'ose atq; ciuilis theologie silitudie atq; concordia. Ca.vii. ¶ Reuocat̄ ḡ.

¶ De interpretatiōib9 naturalium racionū: quas doctoꝛs pagani ꝑ diis suis conant̄ ostendere. Capl'm.viii. ¶ At enī hn̄t.

¶ De officiis singl'oꝝ deoꝝ. Ca.ix. ¶ Quid.

¶ De libertate Senece: q uehemētius ciuilē theologiam reprehendit q̄ Varro fabl'osam. Capitulum.x. ¶ Libertas sane.

¶ Quid de iudeis Seneca senserit. Capitl'm .xi. ¶ Hic inter alias.

¶ Quod gentiliū deoꝝ natiuitate detecta: nequeat dubitari eternā eos uitā nemini prestare: qui nec ipsam adiuuāt tpalem. ¶ Capitl'm.xii. ¶ Nunc ꝑpter tres.

¶ De ciuitate dei septimi libri August. Epi incipiūt rubrice.

AN cū in theologia ciuili deitatem non eē constituerit: ī selectis diis eā inueniri posse credendū sit. Ca.i. ¶ Diligentius.

¶ Qui sint dii selecti: et an ab officiis uiliorum deoꝝ habeantur excepti. Capl'm.ii. ¶ Hos certe.

¶ Quā nulla sit racio que de selectiōe quorundam deoꝝ possit ostendi: cur multis inferioribus excellentior amministratio deputet̄. Capitl'm.iii. ¶ Que igr̄ cā.

¶ Melius actū est cū diis inferioribus qui nullis infamantur opprobriis: q̄ selectis quoꝝ tante turpitudines celebrantur. Capitulum.iiii. ¶ Gratulet̄ aūt.

¶ De paganorū secretiore doctrina phisicisq; rōibus. Capitl'm.v. ¶ Sed ipoꝝ.

¶ De opīone Varronis qua arbitratus est deū esse aīam mūdi: qui tamē in parti9 suis habeat aīmas multas quarū diuina natura sit. Capl'm.vi. ¶ Dicit ḡ idem.

An rōnabile fuerit Ianū & Terminū in duo noīa separi. Ca.vii. ¶ Ianus ḡ.

¶ Ob quā causam cultores Iani bifrontem imaginem ipius finxerūt: quā tamē etiā quadriformem uideri uolunt. Capitl'm .viii. ¶ Sed iam bifrontem.

¶ De Iouis potestate: atq; eiusdem cũ Iano comparatione. Capitulũ. ix. ¶ Iouẽ aũt.
An Iani & Iouis recta discretio sit. Cap. x. ¶ Cum ergo.
¶ De cognominib⁹ Iouis quę nõ ad multos deos: sed ad unũ eũdemq; referuntur.
¶ Capitulum. xi. ¶ Dixerũt eum.
¶ Quod Iupiter etiã pecunia nũcupatur. xii. ¶ O magnam rõnem.
¶ Quod dũ exponitur qd Saturnus qd ue sit Ianus: uterq; unus Iupiter eẽ doceaᷣ.
¶ Capitlm. xiii. ¶ Sed quid de hoc.
¶ De Mercurii & Martis officiis. Capitlm. xiiii. ¶ Mercuriũ uero.
¶ De stellis qbusdã q̃s pagani deorũ suoꝝ nõib⁹ nũcuparũt: Ca. xv. ¶ Nisi forte.
¶ De Apolline & Diana cęterisq; selectis diis: quos partes mũdi esse uoluerunt.
¶ Capitlm. xvi. ¶ Apollinem q̃uis.
¶ Quod etiã ipse Varro opiniones suas de diis ꝓnũciauerit ambiguas. Capitulum. xvii. ¶ Nam ut trium.
¶ Quę credibilior cã sit qua error pagani-tatis inoleuerit. Cap. xviii. ¶ De qbus.
¶ De interpretatiõib⁹ qbus colẽdi Saturni ratiocinanᷣ. Ca. xix. ¶ Saturnũ inqᷣ.
¶ De sacris Cereris Eleusinę. Capitlm. xx. ¶ In Cereris.
¶ De turpitudine sacroꝝ quę Libero celebranᷣ. Capitlm. xxi: ¶ Iam uero.
¶ De Neptuno & Salacia ac Venilia. Cap. xxii. ¶ Iam unq;.
¶ De terra quã Varro deam eẽ confirmat: eo q̃ ille aĩmus mũdi quẽ opinaᷣ deum: etiã hãc corporis sui infimã ptem pmeet: eiq; uim diuinã impᵱat. Capitulũ. xxiii. ¶ Nempe una est.
¶ De telluris cognõib⁹ eorũq; significatiõibus: quę etiã si non erant multarũ rerum indices: nõ debuerᷣt multoꝝ deoꝝ firmare opiones. Cap. xxiiii. ¶ Debuit ğ.
¶ Quã interpretatione de abscisione Atys grecoꝝ sapientiũ doctrina repperit.
¶ Capitlm. xxv. ¶ Et Atys ille.
¶ De turpitudine sacroꝝ matris magnę.
¶ Capitu. xxvi. ¶ Itemq; de mollibus.
¶ De figmẽtis phisiologoꝝ: q nec uerã deitatem colunt: nec eo cultu q̃ colẽda ẽ uera diuĩtas. Ca. xxvii. ¶ Ipas phisiologi.
¶ Quod doctrina Varronis de theologia in nulla sibi parte cõcordet. Ca. xxviii.
¶ Quid igᷣ ualet.
¶ Quod oĩa quę phisiologi ad mũdũ p̃tesq; ipius retulerũt: ad unũ uerũ deũ referre debuerũt. Caplm. xxix. ¶ Nãq; oĩa.
¶ Qua pietate discernatur a creaturis creator: ne ꝓ uno tot dii colantur quot sunt opa uni⁹ auctoris. Ca. xxx. ¶ Illũ deũ.
¶ Quibus ꝓprie beneficiis dei excepta generali largitate sectatorẽs ueritatis utanᷣ.
¶ Capitlm. xxxi. ¶ Habem⁹ eni.
¶ Quod sacramẽtum redemptionis christi nullis retro tẽporibus defuerit: sempq; sit diuersis significationibus prędicatum.
¶ Capitlm. xxxii. ¶ Hoc misterium.
¶ Quod ꝑ solã x̃anam religionẽ mãifestari potuerit fallacia spirituũ malignorũ: de hoĩm errore gaudentium. Capi. xxxiii.
¶ Per hanc ergo.
¶ De libris Numę Pompilii quos senat⁹ ne sacroꝝ causę quales in eis hẽbanᷣ innotescerẽt iussit incendi. Capitlm. xxxiiii.
¶ Sed contra inuẽimus.
¶ De ydromancia: per quam Numa uisis quibusdam imaginibus ludificabatur.
¶ Capitlm. xxxv. ¶ Nam & ipse.

¶ Libri octaui rubricę Aurelii Augustini de Ci. dei incipiũt.

De questione naturalis theologię cum phis excellentioris scientię discutiẽda.
¶ Caplm pmum. ¶ Nunc intentiore.
¶ De duoꝝ phoꝝ generibus: id est italico et ionico eorũq; auctoribus. Capitlm. ii.
¶ Quantum enim.
¶ De socratica disciplia. Ca. iii. ¶ Socrates.
¶ De precipuo iter discip̃los Socratis Pla-

❡ Incipiūt noni libri rubricę de ciuitate dei August. Epi.

¶ Quod platonici figmentis poetarū infamatos deos asserāt: de cōtrario⁊ studio⁊ certamine: cū hę ptes demonū non deo⁊ sint. Capitulū. viii ¶ Quod si quisq̄.
¶ De diis celestibus: et demonibus aereis: hominibusq̄ terrenis: Apulei platonici diffinicio. Cap. viii. ¶ Quid illa ipa.
An amicicia celestiū deo⁊ p intercessionē demonū possit hoī puideri. Capitlm. ix.
¶ Ac per hoc.
¶ Quod ƀm Platonis sententiā minꝰ miseri sint hoīes in corpe mortali: q̄ demoēs in eternū. Capitlm. x. ¶ Plotinus certe.
¶ De opinioē platonico⁊: q putant aīmas hoīm demones esse post corpora. Cplm .xi. ¶ Dicit qdem.
¶ De terrenis cōtrariis: qbꝰ ƀm platonicos demonū hoīmq̄ natura distinguit̄. Cap. xii. ¶ Sed nunc.
¶ Quō demones si nec cū diis beati: nec cū hoībꝰ sūt miseri: īter utrūq̄ p̄t̄ sīn utriusq̄ cōtone sint medii. Caplm. xiii ¶ Est itaq̄.
An hoīes cū sint mortales: possint uera beatitudine eē felices. Ca. xiiii. ¶ Verū.
¶ De mediatore dei & hoīm hoīe xp̄o ihū. ¶ Capitulū. xv. ¶ Si autem.
An rōnabilr̄ platonici diffinierint: deos celestes declināntes terrēa contagia hoībꝰ nō misceri: qbꝰ ad amiciciā deo⁊ demoēs suffragent̄. Cap. xvi. ¶ Ergo demoēs.
¶ Ad cōmēdandam uitam beatam: quę in participatione ē summi boni: nō tali mediatore indiger̄ hoīem: qualis ē demon: sed tali qualis est unus xristus. Capitlm .xvii. ¶ Hoc ut sanetur.
¶ Quod fallacia demonū dū sua itercessioē uiā spondet ad deū: hoc conat̄ ut hoīes a uia ueritatis auertat. Capitulū. xviii.
¶ Falsi sunt.
¶ Quod appellatio demonū iam nec apud cultores eo⁊ assumat̄ in significationem alicuiꝰ boni. Ca. xix. ¶ Sed ne de uerb.
¶ De qualitate scientię: quę demoēs supbos facit. Capitlm. xx. ¶ Quanq̄ etiam.
Ad quē modū dominꝰ uoluerit demoībꝰ innotescere. Cap. xxi. ¶ Contra supbiā.
¶ Quid intersit inter scientiā scō⁊ anglo⁊ et sciām demonū. Ca. xxii. ¶ His igr̄.
¶ Nomen deo⁊ falso ascribi diis gentium: quod tñ et angelis sanctis & hoībꝰ iustis ex diuinarū scpturarū auctoritate cōe est. ¶ Capitulū. xxiii. ¶ Hos si platonici.

¶ Libri decimi rubricę Aurelii Augustini de Ci. dī incipiūt.

Veram beatitudinem siue angelis siue hoībꝰ p unū deū tribui etiā platōicos diffinisse: sed utrū hi quos ob hoc ipsum colēdos putant: uni tm̄ deo an etiam sibi sacrificari uelint: esse querendum. Caplm pmū. ¶ Omniū certa sententia.
¶ De supna illuminatioē qd Plotinꝰ platōicꝰ senserit. Caplm. ii. ¶ Sed nō est nobis.
¶ De uero dei cultu: a quo platōici quāuis creatorē uniuersitatis itellexerint deuiarūt: colēdo anglos siue bonos siue malos honore diuino. Cap. iii. ¶ Quę cū ita.
¶ Quod uni uero deo sacrificiū debeatur. ¶ Capitlm. iiii. ¶ Huic nos.
¶ De sacrificiis quę deus non reqrit: sed ad significationē eorū obseruari uoluit quę requirit. Capitlm. v. ¶ Quis aūt.
¶ De uero pfecto⁊ sacrificio. Capitlm. vi.
¶ Proinde uerum.
¶ Quod sancto⁊ angelorū ea sit in nos dilectio: ut nos nō suos ƺ uniꝰ ueri dī uelint eē cultores. Caplm. vii. ¶ Merito illi.
¶ De miraculis quę deus ad corroborandā fidem pio⁊: etiā p angelo⁊ ministerium promissis suis adhibere dignatus est. ¶ Capitulū. viii. ¶ Nam nimis.
¶ De illicitis artibꝰ erga demonū cultū: in qbꝰ Porfirius platonicus quędā pbādo: quędam q̄si improbando uersat̄. Caplm .ix. ¶ Hęc & alia.
¶ De theurgia: quę falsam purgationē aīs demonū iuocatoē pmictit. Ca. x. ¶ Ecce.

¶ Incipiūt libri. xi. rubrice de ciuitate dī beati August. Epi.

nec aliud alio preueniri. Ca. vi. ¶ Si enī.
¶ De qualitate ꝑmoꝝ dierū: quia anteq̄ sol
fieret uesperam & mane tradunt̄ hūisse.
¶ Capitl̄m. vii. ¶ Illoꝝ autem.
¶ Que qualis ue intelligēda sit dn̄i requies:
qua pꝰ opa sex dierū requieuit in septimo.
¶ Capl̄m. viii. ¶ Cum uero.
¶ De angeloꝝ condicione quid ſm diuina
testimoīa sentiēdum sit. Ca. ix ¶ Nunc.
¶ De simplici & incōmutabili trinitate pr̄is
et filii & spūs sancti unius dei: cui nō est
aliud qualitas aliud substantia. Capitl̄m
.x. ¶ Est itaq̄.
¶ An eius beatitudis quā sancti angeli ab
inicio sui semp habuerunt: etiā illos spūs
qui in ueritate nō steterūt pticipes fuisse
credēdum sit. Capl̄m. xi. ¶ Que cū ita.
¶ De compatione beatitudis iustoꝝ necdū
tenentium ꝓmissiōis diuine premium: et
ꝑmoꝝ in paradiso hoīm ante peccatum.
¶ Capl̄m. xii. ¶ Nec ipsos.
¶ An ita unius felicitatis omēs angeli sint
creati: ut neq̄ lapsuros se possent nosse q̄
elapsi sunt: et post ruinā labentiū pseue-
rantie sue prescientiā acceperint q̄ steterūt.
¶ Capitl̄m. xiii. ¶ Aut si durum.
¶ Quo genere locutiōis dictū sit de diabolo
ꝙ in ueritate non steterit: qa ueritas non
est in eo. Capl̄m. xiiii. ¶ Subiecit aūt.
¶ Quid senciēdum sit de eo qđ sc̄ptum est:
ab inicio diabolus peccat. Capitl̄m. xv.
¶ Illud etiam.
¶ De gradibus & differentiis creaturarū:
ꝙ aliter pēdet utilitatis usus: aliter ordo
racionis. Capl̄m. xvi. ¶ In his que.
¶ Viciū malicie non naturam eē sed contra
naturā: cui ad peccandum non conditor
causa ē ſʒ uolūtas. Ca. xvii. ¶ Propter.
¶ De pulcritudine uniuersitatis: que ꝑ or-
dinationem dei etiā ex contrarioꝝ fit op-
positiōe lucentior. Ca. xviii. ¶ Neq̄. n.
¶ Quid senciēdum uideat̄: diuisit dn̄s inter
lucē & tenebras. Cap. xix. ¶ Quāuis.
¶ De eo ꝙ post discretionē lucis atq̄ tene-
brarum dictū est: et uidit deꝰ lucem quia
bona est. Capl̄m. xx. ¶ Deniq̄ nec illud.
¶ De eterna & incōmutabili scientia dei ac
uoluntate: qa semp illi uniuersa que fecit
sic placuerūt facienda q̄admodū facta.
¶ Capitl̄m. xxi. ¶ Quid est enī.
¶ De his qbus in uniuersitate rerū a bono
creatore bn̄ conditarū quedam displicēt:
et putant nullam malam esse naturam.
¶ Capitulum. xxii. ¶ Hanc tamen.
¶ De errore in quo Origenis doctrina in-
culpat̄. Capitulū. xxiii. ¶ Sed multo.
¶ De trinitate diuina: que per oīa opa sua
significatiōis sue sparsit indicia. Capitl̄m
.xxiiii. ¶ Credimus.
¶ De tripttita totius ph̄ie disciplina. Capi.
.xxv. ¶ Quātum intelligi.
¶ De imagine summe trinitatis: que ſc̄d̄m
quēdam modum ī natura est necdū bea-
tificati hoīs. Capitl̄m. xxvi. ¶ Et nos.
¶ De essentia & scientia: et utriusq̄ amore.
¶ Capl̄m. xxvii. ¶ Ita uero.
¶ An etiaʒ ip̄m amorem quo & esse et scire
diligimꝰ diligere debeamus: quo magis
diuine trinitatis imagini propinquamꝰ.
Capitl̄m. xxviii. ¶ Sed de duobus.
¶ De sanctoꝝ angeloꝝ sciētia: qua trinita-
tem in ipa eiꝰ deitate nouerūt: qua operū
causas ꝑus ī operāte arte q̄ in ipis opibꝰ
artificis intuent̄. Cap. xxix. ¶ Illi qppe.
¶ De senarii numeri ꝑfectiōe: qui partium
suarū q̄titate complet̄. Ca. xxx. ¶ Hec.
¶ De die septimo ī quo plenitudo & reqes
cōmendat̄. Capl̄m. xxxi. ¶ In septimo.
¶ De opiōe eoꝝ q̄ āgl'oꝝ creationē anterio-
rē uolūt eē q̄ mūdi. Ca. xxxii. ¶ Ne qs.
¶ De duabus angl'oꝝ societatibus diuersis
atq̄ disparibus: que non incōgrue intel-
ligunt̄ lucis et tenebrarū nōibꝰ nūcupate.
¶ Capl̄m. xxxiii. ¶ Peccasse aūt.
¶ De eo ꝙ qdā putāt in cōditiōe firmamti:
aquarū discretaꝝ noīe angl'os signatos.
et ꝙ qdam aquas existimant nō creatas.
¶ Capitl̄m. xxxiiii. ¶ Quanq̄ nōnulli.

¶ Aurelii Augustini de Ciui. dei rubrice libri. xii. incipiunt.

De una bonoꝝ angelorumque natura. Capitlm pmū. ¶ Anteq.
Nullam essentiā deo esse contrariā: qa ab eo q summe ē & semp est: hoc totū uidetur diuersum esse qd non est. Ca. ii. ¶ Hec.
¶ De inimicis dei non per naturam sed per contrariā uolūtatem: que cum ipis nocet bone utique nature nocet: quia uiciū si non nocet non est. Caplm. iii. ¶ Dicunt aūt.
¶ De natura irrōnaliū aut uita caretiū: que in suo genere atque ordine ab uniuersitatis decore nō discrepat. Cap. iiii. ¶ Ceterū.
¶ Quod in omi natura specie ac modo laudabilis sit creator. Cap. v. ¶ Nature g.
¶ Que causa sit beatitudis angloꝝ bonoꝝ: et que causa sit miserie angeloꝝ maloꝝ. ¶ Capitulum. vi. ¶ Proinde.
¶ Causam efficiētem male uolūtatis nō esse querēdam. Caplm. vii. ¶ Nemo igr.
¶ De amor puerso: quo uolūtas ab incommutabili bono ad bonū mutabile deficit. ¶ Capitlm. viii. ¶ Itemque.
¶ An sancti angeli quem habēt creatorem nature: eūdem habeant bone uoluntatis auctorem: per spiritū scm in eis caritate diffusa sp fuisse existimāt. Ca. ix. ¶ Cū.
¶ De falsitate eius historie que multa milia annoꝝ preteritis temporibus ascribit. ¶ Capitlm. x. ¶ Fallunt etiam.
¶ De his q hūc qdem mūdū nō sempiternū putant: sz aut innumerabiles: aut eūdem unū certa conclusione scloꝝ semp nasci & resolui opinant. Caplm. xi. ¶ Alii uero.
¶ Quid respōdendum sit his q pmā conditionem hoīs tardam eē causant. Capitlm. xii. ¶ Quid autem.
¶ De reuolutione scloꝝ: quibus certo fine cōclusis: uniuersa semp in eūdem ordinē eandemque speciem reditura: quidam phi crediderūt. Caplm. xiii. ¶ Hanc aūt.
¶ De tempali conditione generis humani: quā deus nec nouo consilio constituerit: nec mutabili uolūtate. Ca. xiiii. ¶ Quid.
¶ An ut deus semp etiā dominus fuisse semp intelligat credendū sit: creaturam quoque nūquā defuisse cui domiaret: & quō dicat semp creatū: quod dici nō pōt coeternū. ¶ Caplm. xv. ¶ Ergo qdem.
¶ Quō intelligēdum sit promissa hōi a deo uita eterna aut tēpora eterna. Capitlm. xvi. ¶ Que secula.
¶ Quod de imutabili consilio aut uolūtate fides sana descendat cōtra ratiocinatioēs eoꝝ: q opa ex eternitate repetita p eosdē semp uolūt scloꝝ redire circuitus. Capit. xvii. ¶ Illud quoque.
¶ Contra eos qui dicūt ea que infinita sunt nec dei posse sciētia cōprehendi. Capitlm. xviii. ¶ Illud autem.
¶ De seculis scloꝝ. Ca. xix. ¶ Quod utrū.
¶ De impietate eoꝝ q asserūt aīas summe uereque beatitudinis pticipes: iterum atque iterū p circuitus tēpoꝝ ad easdē miserias laboresque redituras. Ca. xx. ¶ Quoꝝ. n.
¶ De conditione unius primi hoīs atque in eo generis hūani. Cap. xxi. ¶ Hac igr.
¶ Quod pscierit hoiem quē pmū ds cōdidit peccaturū: simulque preuiderit quātū pioꝝ poploꝝ ex eius genere i angelicum consortium sua esset gratia translaturus. ¶ Capitlm. xxii. ¶ Nec ignorabat.
¶ De natura hūane aīe create ad imaginē dei. Capitulū. xxiii. ¶ Fecit ergo.
An ullius uel minime creature possint dici angeli creatores. Cap. xxiiii. ¶ Sed cū.
¶ Omniū naturam & oīm speciē uniuerse creature nō nisi opere dei formari. Cap. xxv. ¶ Cum enim.
¶ De platoicoꝝ opione: q̄ putauerūt anglos qdem a deo conditos: sz ipos eē hūanoꝝ corpoꝝ cōditores. Ca. xxvi. ¶ Ita sane.
In pmo hoīe ortam fuisse oēm pleitudinē generis hūani: in qua preuidit deus que ps honorāda eēt premio: que damnāda supplicio. Capitlm. xxvii. ¶ Nunc qm.

Incipiūt .xiii. libri rubricę de ciuitate dei Augustini Epi.

¶ DE lapsu p̄moꝝ hoīum: per quē est contracta mortalitas. Cap. i. ¶ Diximꝰ.

¶ De ea morte: quę aīę semꝑ utcūq; uicturę accidere pōt: et ea cui corpꝰ obnoxiū est. ¶ Capitlm̄. ii. ¶ Sed de ipso.

¶ Vtrum mors quę ꝑ peccatū p̄moꝝ hoīm in omēs hoīes ꝑtransiit: etiā sanctis pęna peccati sit. Capitulū. iii. ¶ Non autem.

¶ Cur ab his q̧ per grām r̄generatiōis sunt absoluti a peccato: nō auferat̄ mors id ē pęna peccati. Caplm̄. iiii. ¶ Non enī.

¶ Quod sicut iniqui male utuntur lege quę bona est: ita iusti bene utunt̄ morte quę mala est. Capitlm̄. v. ¶ Apl's cū uellet.

¶ De generalis mortis malo: quo aīę et corporis societas sepat̄. Ca. vi ¶ Qua ꝓpte.

¶ De morte quā non regenerati per christi cōfessionem suscipiūt. Ca. vii. ¶ Tantū.

¶ Quod ī sanctis p̄mę mortis pro ueritate susceptio: secundę sit mortis absolutio. ¶ Capitlm̄. viii. ¶ Si enim.

¶ Tempus mortis quo uitę sensus auferī: in moriētibus an in mortuis eē dicēdum est. Capitlm̄. ix. ¶ Sed id tempus.

¶ De uita mortaliū: quę mors potiꝰ q̄ uita dicenda est. Caplm̄. x. ¶ Ex quo enī.

¶ An quisq̄ simul & uiuēs possit eē et mortuus. Capitlm̄. xi. ¶ Si aūt.

¶ Quam mortem p̄mis hōibus deus si mādatū eius transgrederent̄ fuerit cōmiatꝰ. ¶ Capitulū. xii. ¶ Cum ergo.

Pręuaricatio p̄moꝝ hoīum quam p̄mam senserit pęnā. Cap. xiii ¶ Nam postea.

¶ Qualis homo sit factus a deo: et in quā sortem deciderit sue uolūtatis arbitrio. ¶ Capitlm̄. xiiii. ¶ Deus enim.

¶ Quod Adam peccans p̄us reliquerit deū q̄ relinqueret̄ a deo: et p̄mam fuisse aīmę mortem a deo recessisse. Capitulum. xv. ¶ Quamobrem.

¶ De philosophis q̧ sepationē a corpore nō putant esse pęnalem: cum Plato inducat summū deū minoribꝰ ꝓmictentē: q̧ nūq̄ sint corpibꝰ exuēdi. Ca. xvi. ¶ Sed ph̄i.

Contra eos qui asserūt terrena corpa incorruptibilia fieri ęterna non posse. Cap. xvii. ¶ Contendūt etiam.

¶ De terrenis corporibus quę ph̄i firmant in cęlestibꝰ eē non posse: q̄a quod terrenū est naturali pondere uocet̄ ad terram. ¶ Capitlm̄. xviii. ¶ Sed necesse est.

¶ Contra eoꝝ dogmata: q̧ p̄mos hoīes si nō peccassent immortales futuros fuisse nō credūt. Capitlm̄. xix. ¶ Nūc de corpi.

¶ Quod caro sanctoꝝ quę nūc requiescit in spe: in meliorem recupanda sit qualitatē q̄ fuit p̄moꝝ hoīm ante peccatū. Caplm̄ .xx. ¶ Proinde.

¶ De paradiso in quo p̄mi hoīes fuerant: q̧ recte possit significatione eiꝰ spūale aliq̄d intelligi: salua ueritate narratiōis historicę de corpali loco. Ca. xxi. ¶ Vnde n̄.

¶ De corpibus sanctoꝝ pꝰ resurrectionem: quę sic spiritalia erūt ut non in spm̄ caro uertat̄. Cap. xxii. ¶ Corpa ergo.

¶ Quid intelligendum sit de corpe aīali & de corpe spiritali: ut q̧ moriunt̄ in Adā: qui uero uiuificant̄ in christo. Capitlm̄ .xxiii. ¶ Nam sicut corpa.

¶ Qualiter accipiēda sit uel illa insufflatio in qua p̄mꝰ homo factus ē in aīa uiuēte: uel illa quā dn̄s fecit dicens accipite spm̄ sanctum. Ca. xxiiii. ¶ Vnde & illud.

¶ Rubricę. xiiii. libri de ciuitate dei beati Augꝰ Epi incipiunt.

¶ PEr inobedientiam p̄mi hoīs in secūdę mortis ꝑpetuitatē ruituros fuisse: n̄ multos dī grā libaret. Ca. i. ¶ Diximꝰ.

¶ De uita carnali quę non ex corpis tm̄: s; etiā ex aīmi intelligēda sit uiciis. Caplm̄ scd̄m. ¶ Prius ergo.

¶ Peccati cām ex aīa non ex carne ꝓdisse: et corruptionē ex peccato contractā non

Rubricę. xv. libri de ciuitate
dei beati Aug⁹ Epi incipiunt.

¶ Incipiūt .xvi. libri rubrice de ciuitate dei Augustini Epi.

immolandi filii probatus ē: et de morte
Sarę. Capitl'm. xxxii. ¶ Inter hęc.
¶ De Rebecca nepte Nachor: quam Ysaac
accepit uxorem. Ca. xxxiii. ¶ Deinde.
¶ Quid intelligendum sit in eo ꝙ Abraam
post mortē Sarę accepit uxorē Ceturam.
¶ Capl'm. xxxiiii. ¶ Quid aūt.
¶ De geminis adhuc ī utero Rebeccę m̄ris
inclusis: qd indicauerit diuina respōsio.
¶ Capitl'm. xxxv. ¶ Iam ex hoc.
¶ De oraculo & benedictōe quā Ysaac non
aliter q̄ pater ipsius: merito eiusdē ac di-
lectione accepit. Cap. xxxvi ¶ Accepit.
¶ De his quę in Esau & Iacob mistice prę-
figurant̄. Capl'm. xxxvii. ¶ Duo.
¶ De missione Iacob in mesopotamiam ad
accipiēdam uxorem: et de uisione quā in
itinere sommiauit: et de q̄tuor ipi9 fęmis
cū unā petisset uxorem. Capi. xxxviii.
¶ Mictitur Iacob.
¶ Quę ratio fuerit ut etiā israel cognoīaret̄.
¶ Capitl'm. xxxix. ¶ Genuit ergo.
¶ Quō cū septuagintaqnq; aīabus ęgiptu;
narretur igressus: cum plęriq; ex his qui
cōmēorant̄ tēpore posteriori sunt geniti.
¶ Capitl'm. xl. ¶ Ingressi itaq;.
¶ De benedictiōe quā in Iudam filiū suum
ꝓmisit. Capl'm. xli. ¶ Igit̄ ꝓpter.
¶ De filiis Ioseph quos Iocob prophetica
manuū suarū transmutatione benedixit.
¶ Capitl'm. xlii. ¶ Sicut aūt.
¶ De temporibus Moysi & Ihesu Naue ac
iudicū: atq; exinde regū: quorū quidem
Saul ṗmus est: sed Dauid pręcipuus &
sacramento habetur & merito. Capitl'm
.xliii. ¶ Defuncto Iacob.

¶ Rubricę. xvii. libri beati Aug9.
Epi de ciuitate dei incipiunt.

DE temporibus prophetarū. Capitl'm
ṗmum. ¶ Promissiones dei.
¶ Quo tempe sit īpleta ꝓmissio dei de terra
Chanaan: quam ī possessionem etiā israel
carnalis accepit. Ca. ii. ¶ In pręcedente.
¶ De tripticis significatiōibus ꝓphetarū: quę
nūc ad terrenā nūc ad cęlestem hierusalē:
nunc aūt ad utranq; referunt̄. Capitl'm
.iii. ¶ Quocirca.
¶ De pręfigurata cōmutatōe israelitici r̄gni
et sacerdotii: et de his quę antea m̄r Sa-
muelis psonam gerēs ęcclesię ꝓphetauit.
¶ Capitulū. iiii. ¶ Procursus igr̄.
¶ De his quę ad Heli sacerdotem homo dei
ꝓphetice locutus ē: significās sacerdotiū
quod scd'm Aaron institutū fuerat aufe-
rendum. Capi. v. ¶ Sed hoc euidenti9.
¶ De iudaico sacerdotio & regno: quę cum
inęternū dicant̄ statuta non ꝑmanent: ut
alia intelligant̄ quę spondentur ęterna.
¶ Capitulum. vi. ¶ Cum igr̄.
¶ De diruptiōe regni israelitici: qua prefi-
gurat̄ ꝑpetua diuisio israelis spiritalis ab
israele carnali. Capl'm. vii. ¶ Rursus.
¶ De ꝓmissiōibus ad Dauid in filio eius: ꝙ
nullatenus in Salomone sed plenissime
inueniunt̄ in xp̄o. Cap. viii. ¶ Iam nūc.
Quā silis in psalmo. lxxxviii. sit ꝓphetia
de xp̄o: his quę ī regnoꝝ libris Nathan
ꝓphante ꝓmictunt̄. Ca. ix. ¶ Propter.
¶ Quam diuersa acta sint in regno terrenę
hierl'm: ab his quę ꝓmiserat deus: ut in-
telligeretur ꝓmissiōis ueritas ad alterius
regis & regni gloriam ꝑtinere. Capl'm
.x. ¶ Post hęc tantę.
¶ De substātia populi dei: quę ꝑ successionē
carnis in xp̄o est: qui solus eruendi aīam
suam ab inferis habuit potestatem. Cap.
.xi. ¶ Post hęc aūt.
¶ Ad quoꝝ psonam ꝑtinere intelligēda sit
flagitatio promissoꝝ: de qbus ī psalmo;
dicit̄: ubi sunt misericordię tuę antiquę
domine. Capl'm. xii. ¶ Sed cętera.
¶ An ꝓmissę pacis ueritas illis temporib9
possit ascribi: quę sub Salomōe fluxerūt.
Capitulū. xiii. ¶ Hoc tam magnum.
¶ De studio Dauid in dispositōe psalmoꝝ.
Capitulum. xiiii. ¶ Procurrente.

An omia que in psalmis de xpo & ecclia prophetant: ad contextum huius operis coaptanda sint. Caplm. xv. ¶ Nuc iam.
¶ De his que in. xliiii. psalmo ad christum et ecclesiam ptinentia: aut aperte dicunt aut tropice. Caplm. xvi. ¶ Qualiber.
¶ De his que ad sacerdotiu xpi in psalmo centesimonono: et de his que i psalmo. xxi. ad passionem ipsius spectant. Capitulum .xvii. ¶ Sicut etiam.
¶ De psalmo tertio et de. xl. & de. xv. et de .lxvii. in quibus mors & resurrectio dni prophant. Ca. xviii. ¶ De resurrectoe.
¶ De psalmo. lxviii: in quo iudeorum pertinax infidelitas declarat. Ca. xix. ¶ Talis e.
¶ De regno ac merito Dauid: et de filio ipius Salomoe: eaq pphia que ad xpm primes inueniet: uel i eis libris qui scriptis ipsius copulantur: uel in eis quos ipsius esse non dubiu est. Caplm. xx. ¶ Regnauit g.
¶ De regibus post Salomone: siue in Iuda siue in Israel. Caplm. xxi. ¶ Ceteri post.
¶ De Ieroboam q impietate idolatrie subditu sibi poplm pphanauit: in quo tame non destitit deus & pphas inspirare: et multos sub idolatrie crimine custodire. ¶ Caplm. xxii. ¶ Veru rex israel.
¶ De uario utriusq regni hebreoru statu: donec ambo populi i captiuitate diuerso tempe ducerent: reuocato postea Iuda i regnu suu: quod nouissime in romanoru transiit potestate. Ca. xxiii. ¶ Itemq in.
¶ De pphetis q uel apud iudeos postremi fuerut: uel quos circa tempus natiuitatis xpi euangelica prodit historia. Caplm .xxiiii. ¶ Toto aut tempore.

¶ Aurelii Augustini de Ciui. dei rubrice libri. xviii. incipiunt.

De his que usq ad tempora saluatoris decem & septe uoluminibus disputata sunt. Caplm pmu. ¶ De ciuitatum.
¶ De terrene ciuitatis regibus atq tpibus: quibus ex ortu Abrae sanctorum tempora supputata coueniut. Cap. ii. ¶ Societas.
¶ Quibus regnantibus apud assirios atq sicionios Abrae centenario Ysaac de promissione sit nat: uel ipi Ysaac sexagenario Esau et Iacob gemini de Rebecca sint editi. Caplm. iii. ¶ Huius teporibus.
¶ De tempibus Iacob & filii eius Ioseph. ¶ Capitlm. iiii. ¶ Regnantibus.
¶ De Api rege argiuoru: que egiptii serapbim noiatu diuino honore coluerunt. ¶ Capitlm. v. ¶ His tempibus.
¶ Quo regnate apud argiuos quo ue apud assirios: Iacob in egipto mortuus sit. Ca. .vi. ¶ Apis ergo rex.
¶ Quorum regum tempore Ioseph in egipto defunctus est. Caplm. vii ¶ Regnantib.
¶ Quorum regu etate Moyses natus sit: et quoru demum iisdem teporibus sit orta religio. Caplm. viii. ¶ Cum ergo.
¶ Quado atheniensiu ciuitas sit condita: et qua causam nois eius Varro perhibeat. ¶ Capitlm. ix. ¶ Nam ut athene.
¶ Quid Varro tradat de nucupatioe ariopagi: et de diluuio Deucalionis. Caplm .x. ¶ At tamen Marcus.
¶ Quo tempe Moyses poplm dei de egipto eduxerit: et Ihu Naue q eidem successit quorum regu etate sit mortuus. Caplm. xi. ¶ Hoc aut diluuium.
¶ De sacris falsorum deoru: que reges grecie illis tempibus instituerut: que ab exitu israel de egipto usq ad obitu Ihu Naue dinumerant. Caplm. xii. ¶ Post hec.
¶ Qualiu fabularu figmenta exorta sint eo tepe quo hebreis iudices preesse ceperut. ¶ Capitlm. xiii. ¶ Post mortem.
¶ De theologis poetis. Capitulum. xiiii. ¶ Quoniam de diis.
¶ De occasu regni argiuorum: quo tepe apud laurentes Picus Saturni filius regnum pris pm accepit. Ca. xv. ¶ Per ea tpa.
¶ De Diomede post troie excidiu in deos relato: cui socii tradiu sunt i uolucres ee

tridui breuitate concluditur. Capitulũ .xliiii. ¶ Sed ait aliquis.

¶ Quod post instauratioẽm templi ꝓphas iudei habere destiterĩt: et exinde usq; ad natiuitatem xp̄i continuis aduersitatib⁹ sint afflicti: ut ꝓbaretur alterius templi edificationẽ ꝓphicis uocib⁹ fuisse ꝓmissã.

¶ Capitlm̃. xlv. ¶ Posteaq̃ gens.

¶ De ortu saluatoris nostri scd̃m q̄ uerbũ caro factũ est: et de dispersione iudeoꝝ ꝑ omẽs gentes sicut fuerat prophetatum.

¶ Capitlm̃. xlvi. ¶ Regnante ergo.

¶ An ante tẽpora christi aliq̄ fuerint extra israeliticũ genus: qui ad celestis ciuitatis consortiũ peruenirent. Capitlm̃. xlvii.

¶ Quapropter.

¶ Prophetiam Aggei qua dixit maiorem futuram gloriã domus dei q̃ ꝑmũ fuiss;: non i reedificatione templi: s; in ecclesia x̄ ee completã. Capi. xlviii. ¶ Hec dom⁹.

¶ De incerta multiplicatiõe ecclesie: qua in hoc seculo multi reprobi miscentĩ electis.

¶ Capitlm̃. xlix. ¶ In hoc ergo.

¶ De predicatiõe euangelii: que ꝑ passioẽs predicantiũ clarior et potẽtior facta est.

¶ Capitlm̃. l. ¶ Deinde scd̃m illam.

¶ Quod etiã per hereticoꝝ dissentioẽs fides catholica roboretĩ. Ca. li. ¶ Videns aũt.

¶ An credẽdum sit quod quidam putant: impletis decem ꝑsecutiõibus que fuerũt: nullã supesse preter undecimã: que in ip̄o antichristi tempore sit futura. Capitulũ .lii. ¶ Proinde.

¶ De tempore nouissime ꝑsecutoĩs occulto.

¶ Capitlm̃. liii. ¶ Coniecturis q̄ppe.

¶ De stultissimo mendatio paganorũ: quo xp̄ianam religionem non ultra trecentos sexagintaquinq; annorum mẽsuram esse finxerũt. Caplm̃. lv. ¶ Hec atq; h⁹mõi.

¶ Libri. xix. Aug⁹. Ep̄i de ciuitate dei rubrice incipiunt foeliciter.

QVuod i questiõe quã de finib⁹ bonoꝝ et maloꝝ philosophica disputatio uentilauit: ducentasoctoginta et octo sectas eẽ Marcus Varro ꝑspexerit. Caplm̃ ꝑmũ.

¶ Quoniam de ciuitate.

¶ Quõ remotis oĩbus differentiis que nõ secte s; questiones sunt: ad triꝑtitã summi boni diffinitionẽ Varro ꝑueniat: quaꝝ tñ una sit eligenda. Ca. ii. ¶ In trib⁹ quoq;.

¶ De trib⁹ sectis summũ hoĩs bonum querentibus: quã eligẽdam Varro diffiniat: seq̄ꝑs ueteris achademie Antiocho auctore sententiam. Caplm̃. iii. ¶ Quid g̊.

¶ De summo bono et summo malo q̄d x̄ani sentiant contra pĥos: qui summũ bonũ i se sibi esse dixerũt. Cap. iiii. ¶ Si ergo.

¶ De sociali uita: que cũ maxie expetenda sit multis offensiõibus sepe subuertitĩ.

¶ Caplm̃. v. ¶ Quod aũt.

¶ De errore hũanorũ iuditiorũ cũ ueritas latet. Capitlm̃. vi. ¶ Quid ipsa.

¶ De diuersitate linguarũ qua societas hoĩ; dirimitĩ: et de miseria bellorum etiã que iusta dicuntĩ. Cap. vii. ¶ Post ciuitatẽ.

¶ Quod amicitia bonoꝝ secura eẽ nõ possit: dũ a periculis que in hac uita sunt trepidari necesse est. Cap. viii. ¶ Si autem.

¶ De amicitia ãgeloꝝ: que hoĩ in hoc mũdo non pot̃ esse manifesta propter fallatiam demonũ: in quos inciderũt q̄ multos sibi deos colendos putauerũt. Capitlm̃ .ix.

¶ In societate.

¶ Quis fructus sanctis de supata hui⁹ uite tẽptatiõe pariatĩ. Ca. x. ¶ Sed neq;.

¶ De beatitudĩe pacis eterne: i qua sanctis finis est id est uera perfectio. Capitulum .xi. ¶ Hanc ergo.

Quod etiã bellantiũ seuitia omẽsq; hoĩm inquietudines ad pacis finem cupiant peruenire: sine cui⁹ appetitu nulla natura sit.

¶ Capitlm̃ .xii. ¶ Quid enim.

¶ De pace uniuersali: que inter quaslibet perturbatioẽs ꝑuari nõ pot̃ lege nature: dum sub iusto iudice ad id quisq; ꝑuenit ordinatione: quod meruit uoluntate.

¶ Capitulum .xiii. ¶ Multas tamen.
¶ De ordīe ac lege siue terrena siue cęlesti:
per quā societati hūanę etiā dominando
consulit̄: & consulendo seruitur. Caplm̄.
.xiiii. ¶ Omnis ergo.
¶ De libertate naturali: et de seruitute cui9
prima causa peccatū est: quia homo malę
uolūtatis etiā si nō est mancipiū alterius
hoīs: seruus est ꝓprie libidinis. Caplm̄
.xv. ¶ Hoc naturalis ordo.
¶ De ęquo iure dn̄andi. Ca. xvi. ¶ Quocir.
Vnde cęlestis societas cū terrena ciuitate
pacem habeat: et unde discordiā. Caplm̄
.xvii. ¶ Sed domus.
¶ Quā diuersa sit achademię noua ābiguitas a constantia fidei christianę. Capitlm̄
.xviii. ¶ Quod autem.
¶ De habitu & moribus populi xp̄iani.
¶ Capitlm̄ .xix. ¶ Nihil sane.
¶ Quod ciues sanctoꝝ ī hui9 uitę tempore
spe beati sint. Caplm̄. xx. ¶ Quāobrem.
An scd̄m diffinitoēs Scipioīs quę ī dialogo Ciceronis sunt: unq̄ fuerit romana
respublica. Capit. xxi. ¶ Quapropter.
¶ An uerus sit deus cui christiani seruiūt:
cui soli debeat sacrificari. Caplm̄. xxii.
¶ Sed responderi.
¶ Quę Porphirius dicat oraculis deorum
responsa de x̄. Ca. xxiii. ¶ Nā in libris.
¶ Qua diffinitōe constet ppl̄i & reipublicę
nūcupationē recte sibi non solū romanos
sed etiā regna alia uendicare. Capitlm̄
.xxiiii. ¶ Si autem populus.
¶ Quod non possint ibi uerę esse uirtutes:
ubi non est uera religio. Capitlm̄ .xxv.
¶ Quamlibet enim.
¶ De pace populi alieni a deo: qua utitur
ad pietatē populus d̄i dū in hoc pegrin9
est mūdo. Caplm̄. xxvi. ¶ Quocirca.
¶ De pace seruientium deo: cuius perfecta
tranqllitas in hac tempali uita nō potest
appręhendi. Caplm̄. xxvii. ¶ Pax aūt.
In quē finē uenturus sit exitus impioꝝ.
¶ Capitulū. xxviii. ¶ Eorum autem.

¶ De ciuitate dei Augustini Epi
incipiunt rubricę libri. xx.

Quod quāuis omi tēpore de9 iudicet:
ī hoc tn̄ libro de nouissīo ei9 iuditio sit
ꝓpe disputandū. Ca. i. ¶ De die ultimi.
¶ De uarietate rerū hūarum: cui nō potest
dici deesse iuditium dei: quāuis nequeat
inuestigari. Caplm̄. ii. ¶ Nunc autem.
¶ Quid ī libro ęcclesiasten Salomon de his
quę ī hac uita et bonis & malis sunt coīa
disputauit. Caplm̄. iii. ¶ Nempe Salo.
¶ Quod ad disserēdum de nouissīo iuditio
dei: noui primum testamenti ac deinde
ueteris testimonia prolaturus sit. Cap.
.iiii. ¶ Huius itaq;.
¶ Quib9 sententiis dn̄i saluatoris: diuinu3
iuditiū futurū in fine sęculi declaretur.
¶ Capitlm̄. v. ¶ Ergo ipse.
¶ Quę sit prima resurrectio: quę secunda.
¶ Capitlm̄. vi. ¶ Deinde adiungit.
¶ De duabus resurrectionibus & de mille
annis quid ī apocalipsi Iohis sciptum sit:
et quid de eis rationabiliter sentiatur.
¶ Capitlm̄. vii. ¶ De his duabus.
¶ De alligatione & solutione diaboli. Cap.
.viii. ¶ Et clausit.
¶ Quid sit regnū sanctoꝝ cū xp̄o per mille
annos: et ī quo discernat̄ a regno ęterno.
¶ Caplm̄ .ix. ¶ Interea dum.
¶ Quid respondendū sit eis q̄ putāt resurrectionem ad sola corpa non etiā ad aīas
pertinere. Caplm̄. x. ¶ Sunt qui putāt.
¶ De Gog & Magog: quos ad psequēdam
ęcclesiā dei solutus ꝓpe finē sęculi diabolus incitabit. Caplm̄ .xi. ¶ Et cū finiti.
An ad ultimū supplitiū ptineat impioꝝ:
q̄ descēdisse ignis de cęlo & eosdē comedisse memorat̄. Cap. xii. ¶ Quod ū ait.
An ante tempus psecutionis antichristi
mille anni annumerandi sint. Capitlm̄
.xiii. ¶ Hęc persecutio.
¶ De damnatiōe diaboli cū suis: et p recapitulationem de resurrectione corporum

omnium mortuorum: et de ultima retribu-
tione. Capitlm .xiiii. ¶ Post hanc aũt.
¶ Qui sũt mortui quos ad iuditiũ exhibuit
mare: ul' quos mors & inferi reddiderĩt.
¶ Capitlm .xv. ¶ Hoc est enim.
¶ De celo nouo & terra noua. Caplm .xvi.
¶ Et uidi.
¶ De ecclesie glificatõe sine fine p9 mortem.
¶ Capitlm .xvii. ¶ Et ciuitatem.
¶ Quid apl's Petrus de nouissio dei iuditio
predicare docuerit mortuorum. Capitlm
.xviii. ¶ Nunc iam.
¶ Quid apl's Paulus thesalonicẽsibus scp-
serit: et de manifestatõe antixpi: cui9 tps
dies dñi subsequet̃. Ca. xix. ¶ Multas.
¶ Quid idem apostolus in pma ad eosdem
epistola de resurrectiõe mortuorum do-
cuerit. Caplm .xx. ¶ Sed hic apl's.
¶ Quid Ysaias propha de mortuorum resur-
rectione & retributõe iuditii sit locutus.
¶ Capitulũ. xxi. ¶ Propheta Ysaias.
¶ Qualis futura sit egssio scõrum ad uidẽdas
penas malorum. Cap. xxii. ¶ Sed quõ.
¶ Quid prophauerit Daniel de psecutione
antichristi: et de iuditio dei regnoq3 scõrum.
¶ Capitulũ .xxiii. ¶ Daniel de hoc.
In psalmis dauiticis que de fine seculi h9
& que de nouissimo dei iuditio pphant̃.
¶ Caplm .xxiiii. ¶ Multa de iuditio.
¶ De prophia Malachie qua dei iuditium
ultimũ declarat̃: et quorum dicit̃ per puri-
ficatorias penas facienda mundatio.
¶ Capitlm. xxv. ¶ Propheta Malachiel.
¶ De sacrifitiis que sancti offerent deo sic
placitura: quõ in diebus pstinis & annis
priorib9 placuerĩt. Ca. xxvi. ¶ Volens.
¶ De separatione bonorum et malorum: per quã
nouissimi iudicii discretio declaratur.
¶ Capitul'. xxvii. ¶ Illud etiam.
¶ De lege Moysi spiritaliter intelligenda:
ne i damnabilia murmura carnalis sen-
sus incurrat. Caplm. xxviii. ¶ Quod ũ.
¶ De aduentu Helie ante iuditiũ: cui9 pre-
dicatõe scpturarũ secreta reserante iudei
conuertentur ad christum. Capi. xxix.
¶ Cum autem.
¶ Quod in libris ueteris testamẽti cũ deus
legit̃ iudicaturus: non euidẽter x̃ psona
monstretur: sed ex qbusdam testimoniis
ubi domin9 deus loquit̃ appeat nõ dubie
qp ipse sit xpus. Cap. xxx. ¶ Multa.

¶ Libri. xxi. Aug9. Epi de ciuitate
dei rubrice incipiunt foeliciter.

De ordine disputationis qua prius disse-
rendum est de ppetuo supplitio dam-
natorum cum diabolo: q̃ de eterna felicitate
sanctorum. Capit. pmũ. ¶ Cũ p Ihm xpm.
An possint corpora in ustione ignis esse
perpetua. Caplm .ii. ¶ Quid g ostẽdam.
An consequens sit ut corporeũ dolorẽ seqt̃
carnis interitus. Cap. iii. ¶ Sed nullũ.
¶ De naturalib9 exẽplis: quorum cõsideratio
doceat posse inter cruciatus uiuẽtia cor-
pora pmanere. Ca. iiii. ¶ Quapropter.
¶ Quãta sint que non recte agnosci queãt:
et tamẽ eadem esse non sit ambiguum.
¶ Caplm. v. ¶ Verũtamen hoĩes.
¶ Quod non oĩa miracula naturalia sint: s3
pleraq3 humano ingenio modificata: aut
demonũ arte cõposita. Ca. vi. ¶ Hic for.
¶ Quod in reb9 miris summa credẽdi rõ sit
oĩpotẽtia creatoris. Ca. vii. ¶ Cur itaq3.
Non esse contra naturam cũ in aliqua re
cui9 natura innotuit: aliqd ab eo qd̃ erat
notũ: icipit eẽ diuersu3. Ca. viii. ¶ Si aũt.
¶ De gehenna: eternarũq3 q̃litate penarũ.
¶ Capitul' .ix. ¶ Quid igitur.
¶ An ignis gehennalis si corpalis est possit
malignos spũs id ẽ demoẽs incorporeos
tactu suo adurere. Ca. x. ¶ Hic occurrit.
An hoc ratio iustitie habeat: ut non sint
extensiora penarum tempora q̃ fuerunt
peccatorum. Caplm .xi. ¶ Si autem.
¶ De magtudine puaricatoĩs pme: ob quã
eterna pena oĩb9 debeat̃ q extra grãm
fuerint saluatoris. Ca. xii. ¶ Sed pena.

Contra opīonem eoꝝ q putāt criminosis supplicia post mortem causa purgatiōis adhiberi. Caplm. xiii. ¶ Platonici.
¶ De penis temporalis huiꝰ uite: qbꝰ subiecta est hūana conditio. Ca. xiiii. ¶ Quanq̄.
¶ Quod oīe opus grē dei eruentis nos de profūditate ueteris mali: ad futuri sc̄li ptineat nouitatē. Cap. xv. ¶ Uerūtamē.
Sub qbus grē legibus omēs regeneratoꝝ hēant etates. Cap. xvi. ¶ Uerū tanta ē.
¶ De his q putāt nlloꝝ hoīm penas i eter-nū eē mansuras. Ca. xvii. ¶ Nūc iam cū.
¶ De his q nouissimo iudicio ꝓpter inter-cessionē scōꝝ nemīnē putant damnandū esse. Caplm. xviii. ¶ Sūt etiam quales.
¶ De his q īpunitatem oīm pc̄toꝝ ꝓmictūt etiā hereticis propter pticipationē corpis christi. Caplm. xix. ¶ Item sunt alii.
¶ De his q nō oībus: sed eis tantū q apd catholicos sunt regenerati: etiā si postea in multa crimīa erroresq; ꝓrupīt idul-gentiā pollicenē. Ca. xx. ¶ Item sunt q.
¶ De his qui eos qui pmanent in catholica fide: etiā si pessime uixerint & ob hoc uri meruerint: tn̄ ꝓpter fidei fūdamentū sal-uādos eē diffiniūt. Ca. xxi. ¶ Sūt aūt.
¶ De his q putant ea crimia que inter ele-mosinaꝝ opa cōmictunē: ad dānationis iudiciū nō uocari. Ca. xxii. ¶ Comperi.
Contra opīonem eoꝝ q dicūt nec diaboli nec hoīm maloꝝ ꝑpetua futura supplicia. Capitlm .xxiii. ¶ Ac pmū queri.
¶ Contra eoꝝ sensum q in iudicio dei oībus reis propter sanctoꝝ preces putant esse parcēdum. Caplm. xxiiii. ¶ Hoc aūt.
An hi qui inter hereticos baptisati sunt & deteriores postea male uiuendo sunt facti: ul' hi q apd catholicos renati ad he-reses aut scismata transierūt: uel hi qui a catholicis apud quos renati sunt non re-cedētes crimiose uiuere ꝑstiterūt: possint priuilegio sacramētoꝝ remissionē eterni sperare supplicii. Caplm. xxv. ¶ Sed iā.
¶ Quid sit in fūdamento habere christum: & qbus spondeatē salus quasi per ignis usturam. Capitlm. xxvi. ¶ Sed habēt.
¶ Contra eoꝝ ꝑsuasionē qui putant sibi non ob futura peccata: in qbus cū elemosinas facerent ꝑstiterūt. Ca. xxvii. ¶ Restat.

¶ Aurelii Augustini de Ciui. dei incipiunt rubrice libri. xxii.

De conditione angeloꝝ & hominum. Capitlm. pmū. ¶ Sicut in ꝓximo.
¶ De eterna dei & incōmutabili uolūtate. ¶ Capitlm. ii. ¶ Multa enim.
¶ De ꝓmissione eterne beatitudis sanctoꝝ et perpetuis suppliciis impioꝝ. Cap. iii. ¶ Quapropter.
¶ Contra sapientes mūdi: q putant terrena hoīum corpora ad celeste habitaculū non posse transferri. Cap. iiii. ¶ Sed uidelꝫ.
¶ De resurrectiōe carnis: quā qdam mūdo credētes nō credūt. Ca. v. ¶ Sed hoc in.
¶ Quod roma conditorem suū Romulum diligendo deū fecerit: ecclīa aūt xpm dm credēdo dilexit. Cap. vi. ¶ Recolamꝰ.
¶ Quod ut mūdus in xpm crederet: ūtutis fuerit diuine non persuasionis hūane. ¶ Capitlm. vii. ¶ Sed ualde.
¶ De miraculis que ut mūdus in christum crederet fc̄a sunt: et fieri mūdo credēte non desinūt. Cap. viii. ¶ Cur inquint.
¶ Quod uniuersa miracula que p martires in x̄ noīe fiūt: ei fidei testimoniū ferāt q̄ i xpm martires crediderē. Ca. ix. ¶ Cui.
¶ Quanto dignius martires honoranē: qui ideo multa mira obtinent ut deus uerus colaē: q̄ demones q ob hoc quedā faciūt: ut ipi dii eē credenē. Ca. x. ¶ Hic forte.
¶ Contra platōicos: q de naturalibꝰ elemē-toꝝ pōderibꝰ argumētanē terrenū corpꝰ in celo eē nō posse. Ca. xi. ¶ Contra qd.
¶ Contra calūpnias infideliū: qbus x̄anos de credita resurrectione carnis irrident. ¶ Capitlm .xii. ¶ Sed scrupulosissime.
An abortiui nō ptineāt ad resurrc̄tionē:

¶ Aurelii Augustini de ciuitate dei rubricę fęliciter expliciũt.

INTEREA cũ Roma gothoꝝ
irruptione agẽtium sub Rege
Alarico atq; ĩpetu magnę cla-
dis euersa est: eius euersionem
deorũ falsoꝝ mutorũq; culto-
res quos usitato noĩe paganos
uocamus: in christianã religi-
onem referre conantes: solito
acerbius et amarius deũ uerũ
blasphemare coeperũt. Vnde
ego exardescẽs zelo dom⁹ dei:
aduersus eorum blasphemias
uel errores: libros de ciuitate
dei scribere ĩstitui. Quod opus
per aliquot ãnos me tenuit: eo
ꝙ alia multa intercurrebãt quę differri
non oporteret. et me prius ad soluendũ
occupabãt. Hoc aũt de ciuitate dei grãde
opus tandem .xxii. libris est terminatũ.
quoꝝ quinq; primi eos refellunt qui res
humanas ita ꝓsperari uolunt: ut ad hoc
multoꝝ deoꝝ cultũ quos pagani colere
consueuerunt: necessariũ esse arbitrent̃.
et quia ꝓhibẽtur: mala ista exoriri atq;
abũdare contẽdunt. Sequẽtes aũt qnq;:
aduersus eos loquũtur qui fatentur hęc
mala nec defuisse unquam nec defutura
mortalib⁹: et ea nũc magna: nunc ꝑua:
locis: tẽporibus: personisq; uariari. Sed
deoꝝ multoꝝ cultũ quo eis sacrificatur:
propter uitam post mortẽ futuram esse
utilem disputant. His ergo .x. libris duę
istę uanę opiniones christianę religioni
aduersarię refellunt̃. Sed ne quisq̃ nos
aliena tantũ redarguisse: nõ autẽ nostra
asseruisse reprehẽderet: id agit ꝑs altera
operis huius. quę .xii. libris continetur.
Quanq̃ ubi opus est: et in ꝓorib⁹ .x. quę
nr̃a sunt asseram⁹: et in .xii. posteriorib⁹
redarguamus aduersa. Duodecim ergo
libroꝝ sequentiũ primi quattuor cõtinẽt
exortũ duarũ ciuitatum. quarũ est una
dei: altera huius mũdi. Secũdi quattuor
excursũ earũ seu ꝓcursum. Tercii uero
qui & postremi: debitos fines. Ita oẽs
.xxii. libri cũ sint de utraq; ciuitate con-
scripti: titulũ tamẽ a meliore acceperũt.
ut de ciuitate dei potius uocarentur. In
quoꝝ decio libro nõ debuit ꝓ miraculo
poni: in Abrae sacrificio flammã cęlitus
factã inter diuisas uictimas cucurrisse:
q̃m hoc illi ĩ uisiõe mõstratũ est. In .xvii.
libro quod dictũ est de Samuele nõ erat
de filiis Aaron: dicendũ potius fuit. non
erat filius sacerdotis. Filios qppe sacer-
dotum defunctis sacerdotibus succedere
magis legitimi moris fuit. Nam in filiis
Aaron repit̃ pr̃ Samuelis. sed sacerdos
nõ fuit. nec ita in filiis ut eũ ipe genuerit
Aaron. sed sicut oẽs illius populi dicũt̃
filii israel.

GLoriosissima
ciuitatem dei
siue in hoc tẽ-
porũ cursu cũ
inter impios
ꝑegrinat̃ ex
fide uiuens:
siue ĩ illa sta-
bilitate sedis ęternę quam nũc expectat
per pacientiam: quoadusq; iustitia con-
uertat̃ in iudiciũ: deinceps adeptura per
excellẽtiã uictoria ultima & pace ꝑfcã:
hoc ope ad te instituto & mea ꝓmissione
debito: defendere aduersus eos q cõdi-
tori eius deos suos p̃ferunt fili carissime
Marcelline suscepi. magnũ opus & ar-
duũ: sed deus adiutor noster est. Nam
scio qbus uiribus opus sit: ut ꝑsuadeat̃
suꝑbis quãta sit uirtus humilitatis. qua
fit ut oĩa terrena cacumina temporali
mobilitate nutãtia: non hũano usurpata
fastu: sed diuina gratia donata celsitudo
transcendat. Rex ei et conditor ciuitatis

huius de qua loqui istituimꝰ: in scꝑtura
popli sui sententiam diuine legis aperuit
qua dictum est: Deus superbis resistit.
humilibus autẽ dat grãm. hoc uero qđ
dei est superbe quoq; aie spiritus inflatꝰ
affectat: Amatq; sibi in laudibus dici.
Parcere subiectis et debellare superbos.
Vnde etiam de terrena ciuitate: que cũ
domiari appetit: et si populi seruiãt: ipa
ei dñandi libido dominat̃: non est ꝑte-
reundum silentio qdquid dicere suscepti
huiꝰ operis rõ postulat & facultas dat̃.
Ex hac namq; existũt inimici: aduersus
quos defendenda est dei ciuitas. quoꝶ tñ
multi correcto ipietatis errore ciues i ea
fiũt satis idonei. Multi uero in eã tantis
exardescũt ignibꝰ odioꝶ: tãq; maifestis
beneficiis redemptoris eius ingrati sunt:
ut hodie contra eam linguas mouerent:
nisi ferrũ hostile fugientes in sacratis eiꝰ
locis uitam de qua supbiunt inuenirent.
An nõ etiam illi Romani xp̃i nõi infesti
sunt: qbꝰ ꝓpter xp̃m barbari pepcer̃t?
Testãtur hoc martirum loca & basilice
apostoloꝶ. que in illa uastatione urbis
ad se confugiẽtes suos alienosq; r̃ceperũt.
Huc usq; cruentus seuiebat inimicus. Ibi
accipiebat limitẽ trucidatoris furor. Illo
ducebant̃ a miserãtibus hostibꝰ: quibus
etiam extra ipa loca pepercerãt: ne i eos
incurrerent q similem misericordiam nõ
habebãt. Qui tñ etiã ipi alibi truces atq;
hostili more seuientes: posteaq̃ ad loca
illa ueiebãt ubi fuerat iterdictũ qđ alibi
iure belli licuisset: tota feriendi refrena-
batur immaitas: et captiuãdi cupiditas
frãgebatur. Sic euaserũt multi qui nunc
christianis tẽporibus detrahũt: et mala
que illa ciuitas pertulit xp̃o imputant:
bona uero que in eos ut uiuerent ꝓpter
xristi honorem facta sunt: nõ imputant
xp̃o nr̃o sed fato suo. Cũ potiꝰ deberent:
si quid recte saperẽt: illa que ab hostibꝰ
aspera & dura ꝑpessi sunt: illi diuine ꝓui-
dẽtie tribuere: que solet corruptos hoim
mores bellis emẽdare atq; cõterer̃. Itẽq;
uitam mortalium iustã atq; laudabilem
talibus afflictioibꝰ exercere: probatãq;
uel in meliora trãsferre: uel i his adhuc
terris propter usus alios detinere. Illud
uero ꝙ eis uel ubicũq; propter x̃ nomẽ:
uel in locis xp̃i nõi dicatissimis & ãplis-
simis: ac pro largiore misericordia ad
capacitatem multitudinis electis: preter
belloꝶ morẽ truculenti barbari pepcer̃t:
hoc tribuere tẽporibus x̃anis: hinc deo
agere grãs: hinc ad eiꝰ nomen ueraciter
currere: ut effugiant penas ignis eterni.
Quod nomẽ multi eoꝶ mẽdaciter usur-
pañt: ut effugerẽt penas pñtis exicii. nã
quos uides petulãter et ꝓtaciter isultare
seruis xp̃i: sunt in eis plurimi qui illum
interitũ cladẽq; nõ euasissent: nisi seruos
xp̃i se eẽ finxissẽt. & nũc ingrata supbia
atq; impiissima insania eius nõi resistũt
corde peruerso: ut sempiternis tenebris
puniant̃. ad quod nomẽ ore uel subdolo
confugerũt: ut tẽporali luce fruerentur.

Capitulum secũdum.

Mot bella gestaq; cõscripta sunt uł
ante conditam Romam: uel ab eius ex-
ortu et imperio. legant et proferãt sic ab
alienigenis aliquã captam eẽ ciuitatem:
ut hostes qui ceperãt: parcerent eis quos
ad deoꝶ suoꝶ tẽpla cõfugisse cõpererãt:
aut aliquem ducem barbarũ precepisse:
ut irrupto oppido nullus feriretur q in
illo et illo templo fuisset inuẽtus. Nonne
uidit Aeneas Priamũ per aras sanguie
fedãtem: quas ipe sacuerat ignis? Nõne
Diomedes et Vlixes cesis summe custo-
dibus arcis corripuere sacram effigiem:
maibusq; cruentis? Virgineas ausi diue
cõtingere uictas? Nec tñ quod sequitur
uerũ est. ex illo fluere ac retro sublapsa
spes r̃ferri. Danaum postea qppe uicer̃t.
Postea Troiam ferro ignibusq; delerũt.
Postea confugientem ad aras Priamum

obtrūcauerūt. Nec ideo Troia periit q̄a Mineruā perdidit. Quid enī prius ipsa Minerua ꝑdiderat ut periret. an forte custodes suos? Hoc sane uerum est. illis quippe interemptis potuit auferri. Neq; enī hoīes a simulacro: sed simulacrum ab hoīb⁹ seruabatur. Quomō ergo colebat᷑ ut p̄riam custodiret et ciues: que suos nō ualuit custodire custodes? ¶ Capi. iii.

Ecce quibus diis urbem Romam ꝓuādam se cōmēdasse gaudebāt. O nimiū miserabilem errorem. et nobis succēsent cū de diis eoꝝ talia dicim⁹. nec succensent auctorib⁹ suis. quos ut ediscerent mercedem dederūt. Doctoresq; ipos insuper & salario publico et honoribus dignissimos hūerūt. Nempe apud Virgiliū quem ꝓpterea puuli legunt: ut uidelicet poeta magnus oīumq; p̄clarissimus atq; optimus: teneris ebibitus āīs nō facile obliuiōe possit aboleri: ſm illud Oracii. Quo semel ē imbuta recēs seruabit odorē testa diu. Apud hūc ergo Virgiliū nēpe Iuno inducit̄ infesta troianis: Eolo uētorū regi aduersus eos irritādo dicere. Gens īimica mihi tyrrhenum nauigat equor. Ilium in italiam portās: uictosq; penates. Ita ne istis penatib⁹ uictis romam ne uinceretur prudētes cōmēdare debuerunt? Sed hec Iuno dicebat uelut irata mulier quid loqueretur ignorans. Quid Aeneas ipse pius tociens appellatus? Nōne ita narrat. Pāthus otriades arcis phebiq; sacerdos. Sacra manu uictosq; deos paruūq; nepotē: Ipse trahit: cursuq; amens ad limina tendit? Nonne deos ipos quos uictos nō dubitat dicere: sibi poti⁹ q̄ se illis ꝓhibet cōmēdatos: cū ei dr̄: Sacra suosq; tibi cōmēdat troia penates? Si igr̄ Virgilius tales deos & uictos dicit: et ut uel uicti quoquomodo euaderent hōi cōmēdatos: que demētia est existimar̄ his tutorib⁹ Romam fuisse sapienter cōmissam. et nisi eos amisisset non potuisse uastari? immo uero uictos deos tanq̄ presides ac defensores coler̄: quid ē aliud q̄ tenere nō numina bona: sed demonia mala? Quāto ei sapientius creditur Romā ad istā cladem nō fuisse uenturā: nisi prius illi perissent: sed illos potius olim fuisse pituros: nisi eos q̄tum potuisset Roma seruasset. Nam quis nō cū aduerterit uideat: quāta sit uanitate p̄sumptū nō posse uinci sub defēsorib⁹ uictis: et ideo perisse q̄a custodes ꝑdidit deos. cū uel sola potuerit eē causa ꝑeūdi: custodes hr̄e uoluisse pituros? Nō itaq; cū de diis uictis illa conscriberentur & canerētur poetas libebat mētiri: sed cordatos homines cogebat ueritas cōfiteri. Verū ista oportunius alio loco diligēter copioseq; tractāda sunt. Nunc quod institueram de ingratis dicere hoīb⁹ parūꝑ explicem ut possum. q̄ ea mala que pro suoꝝ moꝝ peruersitate merito blasphemantes paciunt̄ christo imputāt. Quod aūt illis etiam talibus propter xristum parcitur nec dignātur attendere. et eas linguas aduersus eius nomen dementia sacrilege peruersitatis exercent: quibus linguis usurpauerūt mendaciter ipsum nomē ut uiuerent. ¶ Capitulū. iiii.

Vel quas linguas in locis ei sacratis metuendo presserunt: ut illic tuti atq; muniti ubi ꝓpter eū illesi ab hostib⁹ fuer̄: inde in eum maledictis hostilibus prosilirent. Ipsa ut dixi Troia mr̄ Romani popli: sacratis in locis deoꝝ suorū munire nō potuit ciues suos: ab ignibus ferroq; grecoꝝ eosdem deos colentium: quin etiam Iunonis asylo custodes lecti fenix & dirus Vlixes p̄dam asseruabāt. Huc undiq; Troia gaza incensis erepta aditis mēseq; deoꝝ cratereſq; auro solidi captiuaq; uestis congeritur. pueri & pauide longo ordine mr̄es stant circum. Electus est uidelicet locus tante dee sactus. nō unde captiuos nō liceret educer̄:

sed ubi captiuos liberet includere. Cōpa
nūc asylū illud nō cuiuslibet dei ğgalis
uel de turba pleb: sed Iouis ipi⁹ sororis
et cōiugis & reginę oīum deoꝝ: cū me-
moriis nr̄oꝝ apostolorum. Illuc incensis
templis & diis erepta spolia portabant̃.
nō reddenda uictis sed diuidēda uicto-
ribus: huc autē & quod alibi ad ea loca
cōpertū est ptinere: cū honore et obseqo
religiosissimo reportatū est. Ibi amissa:
hic ꝑuata libtas. Ibi clausa: hic interdcā
captiuitas. Ibi possidendi a domiantib⁹
hostibus pmebant̃: huc liberādi a mise-
rantibus hostibus ducebātur. Postremo
illd Iunonis tēplū sibi elegerat auaritia
et superbia leuium grecorū: istas christi
basilicas misericordia & humilitas etiā
immaniū barbaroꝝ. ¶ Capitulū. v.

NIsi forte greci quidem in illa sua
uictoria templis deorū cōmuniū
pepercerūt. atq; illo confugientes miseros
uictosq; troianos ferire uel captiuar̃ nō
ausi sunt. Sed Virgilius poetarum more
illa mētitus est. Immo uero morē hostiū
ciuitates euertētium ille descpsit. Quem
morem etiam Cato sicut scribit Salustius
nobilitate ueritatis historicus: sententia
sua quam de cōiuratis in senatu habuit:
cōmemorare nō pretermittit. Rapi uir-
gines: pueros: diuelli liberos a parentū
complexu: matresfamiliarum pati quę
uictorib⁹ collibuiss3: phana atq; domos
spoliari: cędem: incendia fieri. Postremo
armis atq; cadaueribus cruor̃ atq; luctu
oīa cōpleri. Hic si phana tacuisset: deoꝝ
sedibus solere hostes parcere putarem⁹.
et hęc non ab alienigenis hostibus: sed a
Catilina: et sociis eius nobilissimis sena-
torib⁹ et romāis ciuibus: romana tēpla
metuebant. Sed hi uidelicet pditi & prię
parricidę. ¶ Capitulū sextum.

QVid ergo per multas gentes quę
inter se bella gesserunt: et nusquā
uictis in deoꝝ suorū sedibus pepercerūt
noster sermo discurrat? Romanos ipsos
uideamus: ipos inq̄ recolamus. respici-
amusq; romanos de quorū pcipua laude
dictū est: parcere subiectis & debellare
superbos. et ꝙ accepta iniuria ignoscere
malebāt q̄ persequi. Quādo tot tātasq;
urbes: ut late dominarent̃ expugnatas
captasq; euerterīt: legat̃ nobis quę tēpla
excipe solebāt: ut ad ea quisqs cōfugiss3
liberaretur. An illi faciebāt: et sc̄ptores
earūdem rerū gestarū ista reticebant?
Ita ne uero qui ea quę laudarent maxīe
requirebant: ista preclarissima ꝑm ipos
pietatis indicia pterirēt? Egregi⁹ romāi
nōis Marcus Marcellus qui Syracusas
urbem ornatissimā cępit: r̄fertur eā pus
fleuisse ruituram: & ante eius sanguinē
suas illi lacrimas effudisse. Gessit et curā
pudicicię etiam in hoste seruandę. Nam
priusq̄ oppidum uictor iussisset inuadi:
constituit edicto ne quis corp⁹ liberum
uiolaret. Euersa ē tñ ciuitas more bello-
rum. nec uspiam legit̃ ab impatore tam
casto atq; clementi fuisse pceptū: ut qsqs
ad illud uel illud tēplum fugisset hr̄etur
illesus. Quod utiq; nullo mō preterirent̃:
qñ nec eius fletus nec quod edixerat pro
pudicicia mime uiolanda potuit taceri.
Fabius Tarentine euersor urbis: a simu-
lacroꝝ depdatiōe abstinuisse laudatur.
Nam cū ei scriba suggessiss3: qd de signis
deoꝝ quę multa capta fuerāt fieri iube-
ret: continētiam suā etiā iocādo cōdiuit.
quęsiuit ei cuiusmōi eēnt. et cū ei nō solū
multa grandia: uerū etiam renūciarent̃
armata: relinquamus inquit tarentinis
deos iratos. ¶ Capitulum. vii.

CVm igr̃ nec illius fletū nec huius
risū: nec illius castā misericordiā:
nec huius facetā continētiam romanoꝝ
rerū gestarū scptores tacere potuerunt:
qñ pterinitteretur si aliquibus hōibus in
honorem cuiuspiam deoꝝ suoꝝ sic pep-
cissent: ut in quocūq; templo cędem uel

capti[ui]tatē fieri ꝓhiberent. Quidqd ergo uastatiōis: trucidatōnis: depredatiōis: uel concremationis: afflictionis in ista recentissima romana clade cōmissum ē: fecit hoc consuetudo belloꝝ. Quod autē more nouo factū ē: ꝙ inusitata rerū facie immāitas barbara tam mitis apparuit: ut amplissime basilice implende populo cui parceretꝰ eligerētur & decernerētur: ubi nemo feriretꝰ: unde nemo rapetꝰ: quo liberandi multi a miserātibus hostibus ducerentur: unde captiuādi nulli nec a crudelibus hostibꝰ abducerentꝰ: hoc xpi nōi: hoc christiano tempori tribuendū: quisqs nō uidet cecus: qsquis uidet nec laudat: igratus: qsqs laudanti reluctatꝰ insanus est. Absit ut prudens quisꝗ hoc feritati imputet barbarorū. Truculētissimas & seuissimas mentes ille terruit: ille frenauit: ille mirabiliter tēperauit: q per ꝓpham tanto añ predixit: uisitabo in uirga iniquitates eorū: et in flagellis peccata eoꝝ. misericordiam autē meam nō dispergam ab eis. Dicet aliquis: Cur ergo ista diuina misericordia etiam ad īpios ingratosqꝫ peruenit. Cur putamꝰ: nisi qa eā prebuit q quotidie facit oriri solē suū sup bonos & malos: et pluit sup iustos & iniustos. Quāuis ei qdam ista eorū cogitātes penitēdo ab impietate se corrigant: quidam uero sicut apostolus dicit diuicias bonitatis et longanimitatis dei cōtempnētes: ꝯm duriciā cordis sui et cor impenitēs thesaurizent sibi irā in die ire & ꝛuelatiōis iusti iudicii dei: q reddet unicuiqꝫ ꝯm opera eꝰ: tn̄ paciētia dei ad penitentiam inuitat malos: sicut flagellū dei ad paciētiam erudit bonos. Itēqꝫ misericordia dei fouēdos āplectitꝰ bonos: sicut seueritas dei pūiendos corripit malos. Placuit qppe diuie prouidentie preparare in posterū bona iustis quibus nō fruentꝰ iniusti: et mala impiis qbus nō excruciabuntꝰ boni. Ca. viii.

Ista uero tpalia bonā et mala utrisqꝫ uoluit eē cōia. ut nec bona cupidius appetātur: que mali quoqꝫ hr̄e cernuntꝰ: nec mala turpiter euitentꝰ: qbus & boni plerūqꝫ afficiuntꝰ. Interest autē plurimū qlis sit usus ul' earū rerū que ꝓspere: ul' earū que dicuntur aduerse. Nam bonus tpalibꝰ nec bonis extollitꝰ: nec malis frāgitꝰ. Malus aūt ideo huiuscemōi ifelicitate punitꝰ: qa felicitate corrūpitꝰ. Ostendit tamē deus sepe etiam ī his distribuēdis euidētius opatione suā. Nam si nūc ōme peccatū manifesta plecteret pena: nihil ultimo iudicio ꝛseruari putaretꝰ. Rursus si nullum peccatū nunc puniret aperta diuinitas: nulla eē ꝓuidentia diuia crederetur. Similꝰ in rebus secundis si non eas deus qbusdam petētibꝰ euidētissima largitate cōcederet: nō ad eū ista ptinerꝰ diceremus. Itēqꝫ si ōmibꝰ eas petentibus daret: nō nisi ꝓpter talia p̄mia ꝯuiendū illi eē arbitraremur. nec pios nos faceret talis ꝯuitus: sed potꝰ cupidos et auaros. Hec cū ita sint: qcūqꝫ boni maliqꝫ pariter afflicti sūt: nō ideo isti distincti nō sūt: qa distinctū nō ē qd utriqꝫ ppessi sūt. Manet ei dissimilitudo passoꝝ etiā in silitudine passionū. et licet sub eodē tormēto nō est idē uirtꝰ & uiciū. Nā sicut sub uno igne aurū rutilat et palea fumat: et sb eadem tribula stipule cōmimuuntur: frumenta purgantur: nec ideo cū oleo amurca cōfunditꝰ: qa eodē preli pōdere exp̄mitur: ita una eadēqꝫ uis irruēs bonos ꝓbat ac purificat: eliquat: malos dānat: uastat et exterminat. Vnde in eadem afflictiōe mali detestantꝰ deum atqꝫ blasphemant: boni autē pcantur & laudant. Tantum interest non qualia: sed qlis qsqꝫ paciatꝰ. Nā pari motu exagitatū & exalat horribiliter cenum & suauiter fragrat unguentum. Capitulū. ix.

Quid igitur ī illa rerum uastitate christiani passi sunt: quod nō eis magis

fideliter ista cōsiderātibus ad prouectū ualeret? Primo q ipa peccata qbus de9 indignatus impleuit tantis calamitatib9 mundū humiliter cogitātes: quis longe absint a facinorosis: flagiciosis: atq; impiis: tn̄ nō usq; adeo se a delictis deputāt alienos: ut nec temporalia pro eis mala perpeti se iudicent dignos. Excepto. n. q unusqsq; q̄libet laudabiliter uiuēs cedit in qbusdam carnali cōcupiscentię: et si nō ad facinorum immāitatem & gurgitem flagitiorū atq; ipietatis abhoīationē: ad aliqua tamen peccata uel rara uel tanto crebriora q̄to miora. Hoc ergo excepto: quis tandem facile reperitur: qui eosdem ipos ,pp̄ter quoꝝ horrendā superbiam: luxuriam: & auariciam: atq; execrabiles iniqtates et ipietates: deus sicut minādo pdixit conterit terras: sic hēat ut hēndi sūt: sic cū eis uiuat ut cū talib9 uiuēdū ē? Plerūq; . n. ab eis docēdis: admonēdis: aliqn̄ etiam obiurgādis & corripiendis male dissimulaꝛ̄. uel cū laboris piget: uł cum os eoꝝ corā quibus uerecundamur offenderꝛ̄: uł cū eoꝝ iimicitias deuitam9: ne impediant & noceāt in istis tēpalib9 rebus: siue quas adipisci adhuc appetit nr̄a cupiditas: siue quas amitterꝛ̄ formidat infirmitas. ita ut quāuis bonis uita maloꝝ displiceat: et ideo cū eis nō incidant i illā dānationē quę post hāc uitā talibus pparaꝛ̄: tn̄ qa ,pp̄terea peccatis eorū dānabilibus parcūt: dū eos in suis licet leuibus & uenialibus metuūt: iure cū eis tp̄aliter flagellanꝛ̄: quis ięternū minime puniaꝛ̄. Iure istā uitā quando diuinit9 affligūtur cū eis amarā sentiūt: cui9 amando dulcedinem peccātibus eis amari eē noluerꝛ̄. Nam si ,pp̄terea qsqs obiurgādis et corripiēdis male agētib9 parcit: qa oportunius tp̄us inquirit: uł eisdem ipis metuit ne deteriores ex hoc efficiantur: uel ad bonā uitam & piam erudiendos impediant infirmos alios et pmant atq; auertāt a fide: nō uideꝛ̄ esse cupiditatis occasio: s; consiliū caritatis. illud esse culpabile q hi qui dissimiliter uiuunt et a malorum factis abhorrent: parcūt tn̄ peccatis alienis quę dedocere aut obiurgaꝛ̄ deberēt: dū eoꝝ offēsioēs cauent: ne sibi noceāt in his rebus qbus licite boni atq; innocēter utūtur: sed cupidius q̄ oportebat eos q in hoc mundo pegrinantur & spem supernę pr̄ię prę se gerūt. Non solum qppe infirmiores uitā ducētes cōiugalem: filios hn̄tes uel hēre cupiētes: domos ac familias possidētes: quos apostolus in ecclesiis alloqꝛ̄ docēs et monens q̄admodum uiuere debeant: uxores cū maritis et mariti cum uxoribus: et filii cū parētibus & parētes cum filiis: et serui cū dn̄is: & dn̄i cum seruis: multa tēporalia: multa terrena libenter adipiscūtur & moleste amittūt: propter quę nō audent offenderꝛ̄ hoīes quoꝝ sibi uita cōtaminatissima et cōsceleratissima displicet: uerū etiam hi qui supiorē uitę gradū tenent: nec cōiugalibus uinculis irretiti sunt: et uictu paruo ac tegumēto utūtur: plerūq; suę formę: famę ac saluti dū insidias atq; impetus maloꝝ timent: ab eoꝝ r̄prehensiōe sese abstinent. et q̄uis nō in tm̄ eos metuant ut ad similia perpetranda qbuslibet eoꝝ terroribus atq; improbitatibus cedant: ea ipa tn̄ quę cū eis nō perpetrāt nolūt plerūq; corripe: cū fortasse possint aliquos corripiendo corrigerꝛ̄: ne si nō potuerint: sua salus ac fama in piculū exiciūq; pueiat. Hoc non ea consideratōe qua suā famā ac salutem uidēt esse necessariā utilitati erudiēdorū hoīm: s; ea poti9 infirmitate: qua delcāt lingua blandiens & humanus dies: & reformidatur uulgi iudicium: et carnis excruciatio uel peremptio. Hoc est ,pp̄ter quędam cupiditatis uincula: non ,pp̄ter officia caritatis. Non mihi itaq; uidetur hęc pua eē causa q̄re cū malis flagellenꝛ̄

16

et boni: qm deo placet pditos mores etiā temporaliū poenarū afflictione punire. flagellant. n. simul: nō qa simul agūt malā uitam: sed qa simul amāt tpralem uitam. non qdem eqliter: sed tñ simul. quā boni contēpnere deberent. ut illi correpti atq; correcti consequerētur eternā: ad quam consequēdam si nollent esse socii. ferrent et diligerentur inimici. qa donec uiuunt semper incertū est utrū uolūtatem sint in melius mutaturi. Qua i re nō utiq; parē sed longe grauiorem hñt cām: qbus per prophām dr. Ille quidem in suo peccato morietur: sanguinē autem eius de manu speculatoris reqram. Ad hoc. n. speculatores hoc est populoꝝ ppositi constituti sunt i ecclesiis: ut nō parcāt obiurgādo peccata. Nec ideo tamē ab huiuscemodi culpa penitus alienus est: q licet ppositus nō sit: in eis tñ qbus uite huius necessitate cōiūgitur: multa monēda uel arguenda nouit et negligit: deuitās eoꝝ offēsiōes: propter illa qbus i hac uita nō ut debuit utitur: sz plusq̄ debuit delectat. Deinde habent aliam cām boni q̄re tēporalibus affligātur malis: qualem habuit Iob. ut sibi ipse hūanus animus sit probatus & cognitus: quanta uirtute pietatis gratis deū diligat. ¶ Capitulū. x.

Quibus recte cōsideratis atq; perspectis: attende utrū aliquid mali acciderit fidelibus & piis: quod eis non in bonū uerteretur. Nisi forte putādum est aplicam illā uacare sententiā ubi ait. Scimus qm diligētibus deū oīa coopant in bonū. Amiserut oīa que hēbāt. Nūqd fidem: nūquid pietatē: nūqd interioris hoīs bona: qui ē ante deū diues? Hę sūt opes xanoꝝ quibus opulentos dicebat aplus ubi ait. Est autem questus magnus pietas cū sufficiētia. Nichil. n. intulimus in hūc mūdum. sed nec auferr qd possumus. habentes autē uictū & tegumentum his contēti simus. Nam q uolūt diuites fieri incidunt in temptationē & laqueum: et desideria multa & noxia quę mergunt hoīes in interitū & pditionē. Radix. n. est oīum malorū auaricia. quam qdam appetētes a fide errauerūt. et inseruerūt se dolorib9 multis. Quibus ergo terrenę diuitię illa uastatione perierūt: si eas sic hēbant q̄admodū ab isto foris paupere intus diuite audierant: id est. si mundo utebant tanq̄ nō utētes: potuerūt dicere q ille grauiter tēptatus et minime supatus. Nudus exii de utero mrīs meę: nudus i terram reuertar. dñs dedit dñs abstulit. sicut dño placuit ita factū est. sit nomen dñi benedictū. ut bonus seruus magnas facultates hēret ipam sui dñi uoluntatē. cui pedissequus mēte ditesceret: nec cōtristaret eis rebus uiuens relictis: quas fuerat cito moriens relicturus. Illi autem infirmiores q terrenis his bonis q̄uis ea nō preponerēt xristo: aliquātula tamen cupiditate cohērebāt: quātū hęc amādo peccauerint: perdendo senserunt. Tantū qppe doluerūt: q̄tū se dolorib9 iseruerāt. sicut apostolū dixisse supra cōmēorauī. Oportebat. n. ut eis adderet etiaz experimētoꝝ disciplina: a qbus fuerat tā diu neglecta uerborū. Nā cū dicit apostolus: qui uolūt diuites fieri in temptationem incidunt: et cetera: profecto in diuiciis cupiditatē repbendit: nō facultatē quā precepit alibi dicens. Precipe diuitibus huius mūdi nō supbe sapere neq; sperare in incerto diuitiaꝝ suarū: sz in deo uiuo qui prestat nobis oīa abundanter ad fruēdum: bene faciāt: diuites sint i opib9 bonis: facile tribuāt: cōicent: thesaurizēt sibi fūdamentū bonū in futurū: ut appbendāt uerā uitā. Hec q de suis faciebāt diuitiis: magnis sūt lucris leuia damna solati: plusq; letati ex his que facile tribuendo tutius seruauerunt: q̄ contristati ex his que timide retinēdo facilius amiserūt. Hoc. n. potuit in terra perire: quod

Nota perfectā patientiā Job.

In deo dives fieri

pignit inde transferre. Nam q receperūt
cōsiliū dñi sui dicētis: nolite cōdere uob
in terra thesauros ubi tinea & rubigo
exterminant: et ubi fures effodiunt &
furantur: sed thesaurizate uobis in cęlo
thesauros: quo fur nō accedit neq; tinea
corrūpit: ubi. n. est thesaur⁹ tuus: ibi erit
& cor tuū: tribulatiōis tp̄re ꝓbauerūt:
q̄ recte sapuerint: non contempnendo
ueracissimū pręceptorem: et thesauri sui
fidelissimū inuictissimūq; custodem. Nam
si multi sunt gauisi ibi se hūisse diuicias
suas: quo cōtigit ut hostis nō accederet:
q̄to certius & securius gaudere potuerūt:
qui monitu dei sui illuc migrauerāt quo
accedi oīno nō posset? Vnde Paulinus
noster Nolensis Epus ex opulentissimo
diuite uolūtate pauprim⁹ et copiosissime
sanctus: quādo et ipam Nolam barbari
uastauerūt: cū ab eis teneret̄ sic in corde
suo ut ab eo postea cognouimus ꝑcabat̄.
Domine non excrucier propter aurū &
argentū. Vbi. n. sint oīa mea tu scis. Ibi
eni habebat oīa sua: ubi eum cōdere et
thesaurizare ille monuerat: qui hęc mala
mūdo uentura ꝑdixerat. Ac per hoc qui
dño suo monenti obedierant: ubi & quo
thesaurizare deberēt: nec ipas terrenas
diuicias barbaris icursantib⁹ amiserūt.
Quos aūt nō obedisse penituit: quid de
talibus reb⁹ faciendū eēt: si non ꝑcedēte
sapia: certe cōsequēte expiētia didicerūt.
At. n. qdam boni etiam xani tormentis
excruciati sunt: ut bona sua hostib⁹ pro-
derent. Illi uero nec ꝓdere nec perdere
potuerūt bonū: quo ipi boni erāt. Si autē
torqueri q̄ mamona iniqtatis prodere
maluerūt: boni nō erāt. Admonēdi aūt
fuerant q tanta paciebant̄ pro auro: q̄ta
essent sustinenda pro xristo: ut eū potius
diligere discerent: qui ꝓ se passos ęterna
felicitate ditaret: nō aurū & argentū ꝓ
quo pati miserrimū fuit: seu mentiendo
occultaret̄: seu uerū dicēdo proderetur.

Namq; inter tormenta nemo christum
confitēdo amisit: nemo aurū nisi negādo
seruauit. Quo circa utiliora erāt fortasse
tormēta quę bonū incorruptibile amā-
dum docebant: q̄ illa bona quę sine ullo
utili fructu dños sui amore torquebant.
Sed qdam etiam nō habētes qd ꝓderent
dum nō creduntur torti sunt. et hi forte
hr̄e cupiebāt. nec sācta uolūtate paupes
erant. quibus demonstrādum fuit: non
facultates sed ipas cupiditates talib⁹ eē
dignas cruciatib⁹. Si uero melioris uitę
proposito reconditū aurū argentūq; nō
habebant: nescio qdem utrū cuiq̄ talium
acciderit: ut dum hēre credr̄ torqueret̄.
Verūtamē etiam si accidit. profecto qui
inter illa tormenta pauptatem sanctam
confitebat̄: xp̄m cōfitebatur. Quaꝓpter
& si non meruit ab hostibus credi: non
potuit tn̄ sanctę pauptatis confessor sine
cęlesti mercede torqueri. Multos inquūt
etiā xp̄ianos fames diuturna uastauit.
Hoc quoq; in usus suos boni fideles pie
tollerādo uerterūt. quos. n. fames neca-
uit: malis uitę hui⁹ sicut corpis morbus
eripuit. Quos autem non necauit docuit
parcius uiuere. docuit ꝓduci⁹ ieiunare.

¶ Capitulū. xi.

Sed enim multi
etiam xp̄iani iterfecti sunt: multi
multarū mortiū feda uarietate cōsūpti.
Hoc si ęgre ferēdum est: oībus q in hac
uitam ꝓcreati sunt utiq; cōe est. Hoc scio:
neminē fuisse mortuum q nō fuerat aliqñ
moriturus. finis autē uitę: tā longam q̄
breuē uitā hoc idem facit. Neq;. n. aliud
melius aliud deterius: aut aliud maius
et aliud breuius est: qd iam pariter non
est. Quid autē iterest quo mortis genere
uita ista finiatur: quando ille cui finitur
iterū mori nō cogit̄? Cum autē unicuiq;
mortaliū sb quotidianis uitę huius ca-
sibus innumerabiles mortes quodāmō
cōminētur: qdiu incertū est quenā earū
uentura sit: quero utrū sacius sit unā ppeti

moriendo: an õnes timere uiuendo. Nec ignoro q̃ mercius eligatur diu uiuere sub timorẽ tot mortiũ: q̃ semel moriẽdo nullã deinceps formidare. Sed aliud est quod carnis sensus infirmiter pauidus rfugit: aliud quod mẽtis rõ diligẽter enucleata cõuincit. Mala mors putanda non est: quã bona uita precesserit. Neq; .n. facit malam mortẽ nisi qd sequitr mortẽ. Nõ itaq; multũ curandũ ẽ eis qui necessario morituri sũt: qd accidat ut moriantr: sed moriendo quo ire cogãtur. Cũ igr xani nouerint longe meliorem fuisse religiosi pauperis mortem inter lingentiũ canum linguas: q̃ impii diuitis in purpura & bisso: horrenda illa genera mortiũ quid mortuis obfuerũt qui bene uixerunt?

At enim in tanta strage ❡ Ca. xii. cadauerũ nec sepeliri potuerunt. Neq; istud pia fides nimiũ reformidat. tenens predictũ. Nec absumẽtes bestias rsurrecturis corporibus obfuturas: quoꝝ capillus capitis nõ peribit. Nullo modo diceret ueritas. Nolite timerẽ eos q corpus occidũt: aiam aũt nõ pñt occidere: si qcq̃ obeẽt future uite qdqd inimici de corpibus occisoꝝ facere uoluissẽt. Nisi forte qspiã sic absurdus est: ut contẽdat eos q corpus occidũt non debere timeri ante mortẽ ne corpus occidãt: et timeri deberẽ post mortẽ ne corpus occisum sepeliri nõ sinãt. Falsũ est ergo qd ait xristus: q corpus occidũt et postea nõ habẽt quid faciãt: si habent tanta que de cadaueribus faciãt. Absit ut falsũ sit qd ueritas dicit. Dictũ est .n. aliqd eos facere cũ occidũt: qa i corpore sensus ẽ occidẽdo: postea uero nichil hr̃e quid faciant: qa nullus sensus ẽ in corpe occiso. Multa itaq; corpora xanoꝝ terra non texit. sed nullũ eorũ qsq̃ a celo & a terra separauit. quã totã implet presentia sui q nouit unde rsuscitet quod creauit. Dicitr qdem in psalmo. Posuerũt mortalia suoꝝ tuoꝝ escam uolatilibus celi. carnes sanctoꝝ tuorũ bestiis terre. Effuderunt sanguinem eorũ sicut aquam in circuitu hierusalem. et non erat qui sepeliret. Sed magis ad exaggerãdã crudelitatẽ eorũ qui ista fecerũt: nõ ad eoꝝ infelicitatẽ qui ista ppessi sũt. Quãuis .n. hec i conspectu hoĩm dura & dira uideantr: sed pciosa in conspectu dñi mors scõꝝ eius. Proinde oĩa ista. id est. curatio funeris: cõditio sepulture: pompa exequiarũ: magis sũt uiuorũ solacia q̃ subsidia mortuorũ. Si aliqd prodest impio sepultura preciosa: oberit pio uilis aut nulla. Preclaras exequias in conspectu hoĩm exhibuit purpurato illi diuiti turba famuloꝝ: sȝ multo clariores in conspectu domini ulceroso illi paupi ministeriũ prebuit angelorũ. q eũ nõ extulerũt in marmoreũ tumulũ: sed in Abrae gremiũ sustulerũt. Rident hic illi contra quos defẽdendã suscepimus ciuitatem dei. Verũtamẽ sepulture curã etiã eorũ phi contẽpserũt: et sepe uniuersi excercitus dũ pro terrena pr̃ia morerentr: ubi postea iacerent uel qbus bestiis esca fierẽt nõ curarũt. Licuitq; de hac re poetis plausabiliter dicere. Celo tegitur qui nõ habet urnam. Quanto minus debent de corpibus insepultis insultare xpianis: qbus & ipius carnis et membroꝝ oĩum reformatio nõ solũ ex terra: uerũ etiã ex aliorũ elemẽtoꝝ secretissimo sinu quo dilapsa cadauera rcesserũt: in tpris pũcto reddenda et reintegranda promittitur.

Nota curationẽ funeris, sepultura condicionem, exequiarum pompam magis esse uiuorum solacia, q̃ mortuorum subsidia:—

Hec ideo tñ ❡ Capitulũ. xiii. contempnenda & abicienda sunt corpora defũctoꝝ. maximeq; iustoꝝ atq; fideliũ. qbus tanq̃ organis & uasis ad oĩa bona opa scũs usus est spũs. Si enim pr̃na uestis et anulus ac siqd huiusmodi tãto carius ẽ posteris: qto erga parẽtes maior existit affectus: nullo modo ipsa spernẽda sunt corpora: que utiq; multo familiarius atq; coniunctius q̃ quelibet indumenta gestamus. Hec enim non ad

ornamentū uel adiutoriū qđ adhibetur extrinsecus: sed ad ipsam naturam hoīs pertinēt. Vnde et ātiquoꝝ iustoꝝ funera officiosa pietate curata sunt: et exequię celebratę: et sepultura ꝓuisa: ipiq; dum uiuerēt hoc de sepeliēdis uel etiam trāsferendis suis corpibus filiis mādauerūt. et Thobias sepeliēdo mortuos deū promeruisse teste āgelo cōmēdatur. Ipe quoq; dn̄s die tercio resurrecturus: et religiosę mulieris bonū opus ꝑdicat: ꝑdicandūq; cōmendat ꝙ unguentū pręciosum super membra eius effuderit: atq; hoc ad eum sepeliendū fecerit. et laudabiliter cōmemorantur in euangelio: ꝗ corpus eius de cruce acceptū diligenter atq; honorifice tegēdum sepeliendūq; curarūt. Verū istę auctoritates non hoc admonent ꝙ insit ullus cadaueribus sensus: sed ad dei ꝓuidētiam cui placēt etiam talia pietatis officia: corpa quoq; mortuoꝝ pertinere significant propter fidem resurrectionis astruēdam. Vbi & illđ salubriter discitur q̃ta possit eē remuneratio ꝓ elemosinis: quas uiuētib9 & sentientibus exhibem9: si neq; hoc apđ deum perit qđ exanimis hoīm mēbris officio diligētię ꝑsoluitur. Sunt qdem & alia quę sancti ꝑriarchę de corpibus suis uel condendis uł trāsferendis ꝓphetico spiritu intelligi dicta uoluerunt. Non autē hic locus est ut ea pertractem9. cū sufficiāt ea quę dixim9. Sed si ea quę sustētandis uiuētibus sunt necessaria: sicut uict9 et amictus: q̃uis cū graui afflictiōe desint: nō frangūt i bonis perferēdi tollerandiq; uirtutē: nec eradicāt ex aīo pietatem: sed exercitatam faciūt fęcūdiorem: q̃to magis cū desunt ea quę curandis funeribus condendisq; corpibus defūctoꝝ adhiberi solent: non efficiūt miseros in occultis pioꝝ sedibus iam qetos? Ac ꝑ hoc qn̄ ista cadauerib9 xp̄ianoꝝ i illa magnę urbis uł etiā alioꝝ oppidoꝝ uastatiōe defuerūt: nec uiuoꝝ culpa est qui non potuerūt ista prębere: nec pęna mortuoꝝ ꝗ nō pn̄t ista sentire.

¶ Ca. xiiii.

Sed multi inquiunt christiani etiam captiui ducti sūt. Hoc sane miserrimum est: si aliquo duci potuerūt: ubi deū suū non inuenerunt. Sunt in sc̄pturis sanctis hui9 etiā cladis magna solacia. Fuerūt in captiuitate tres pueri: fuit Daniel: fuerūt alii ꝓphę: nec deus defuit consolator. Sic nō deseruit fideles suos sub dn̄atione gētis licet barbarę tn̄ hūanę: qui ꝓphetam non deseruit nec in uisceribus beluę. Hoc quoq; illi cū quibus agim9 malūt irridere q̃ credere: qui tn̄ i suis lr̄is credūt Arionē metimneum nobilissimū cytharistā cū eēt eiect9 de naui exceptum delphini dorso: et ad terrā eē ꝑuectū. Verū illđ nr̄m de Iona propheta incredibilius est. Plane incredibilius: quia mirabilius: et mirabilius quia potentius.

¶ Capitulū. xv.

Habēt tn̄ isti de captiuitate religioīs causa etiā sponte tolleranda & in suis ꝑclaris uiris nobilissimū exēplum. Marcus Regulus Impator popłi romāi captiuus apđ carthaginēses fuit. qui cū sibi mallent a romanis suos reddi q̃ eoꝝ tenere captiuos: ad hoc impetrādū etiā istū ꝑcipue Regulū cū legatis suis romā miserūt: ꝑus iuratione constrictū: si quod uolebant minime peregisset: rediturum eē Carthaginē. Perrexit ille atq; i senatu contraria persuasit: qm̄ nō arbitrabatur utile eē romanę reipub. mutarꝫ captiuos. Nec post hāc ꝑsuasionē a suis ad hostes redire cōpulsus est. sed quia iurauerat id sponte impleuit. At illi eum excogitatis atq; horrēdis excruciatibus necauerūt. Inclusum qppe angusto ligno ubi stare cogeretur: clauisq; acutissimis undiq; confixo ut se in nullā eius partem inclinaret sine poenis atrocissimis: etiā iugulando peremerūt. Merito certe laudāt uirtutē tam magna īfęlicitate maiorē. Et ꝑ deos

ille iurauerat. quoꝝ pro cultu prohibito
has generi hũano clades isti opinantur
infligi. Qui ergo ꝓpterea colebantur ut
istã uitã ꝓsperam rdderẽt: si uerũ iurãti
has irrogari penas seu uoluere seu per-
misere: quid periuro grauius irati facerẽ
potuerũt? Sed cur rõcinationẽ meã nõ
potius ad utrũq; cõcludam? Deos certe
sic ille coluit ut ꝓpter iurisiurandi fidem
nec rmaneret in pr̃ia: nec inde quolibet
ire: sed ad suos acerrimos iimicos rdire
minime dubitaret. Hoc si huic uitę utile
existimabat: cui⁹ tam exitũ horrendum
meruit: proculdubio fallebat̃. Suo qppe
docuit exẽplo nichil deos ad istã tpalem
fęlicitatẽ suis ꝓdesse cultoribus: qñ qdeꝫ
ille eoꝝ dedit⁹ cultui: et uictus et captiu⁹
adductus est. et quia noluit aliter q̃ per
eos iurauerat facerẽ: nouo ac ꝑus iaudi-
to nimiũq; horribili supplicii generẽ cru-
ciatus extinctus est. Si aũt cultus deoꝝ
post hanc uitam uelut mercedem reddit
fęlicitatem: cur calũpniantur tẽporibus
xp̃ianis ideo dicentes urbi accidisse illã
calamitatẽ: qa deos suos colere destitit:
cũ potuerit etiã illos diligẽtissime colens
tam ifęlix fieri q̃ ille Regulus fuit? Nisi
forte contra clarissimam ueritatem tãta
quisq̃ demẽtia mirę cęcitatis obnititur:
ut contẽdere audeat uniuersam ciuitatẽ
deos colentem infęlicem eẽ nõ posse: unũ
uero hoiem posse. qđ uidelicet potentia
deoꝝ suoꝝ multos potius sit idonea cõ-
seruare q̃ singulos: cũ multitudo constet
ex singulis. Si aũt dicũt Mar. Re. etiam
in illa captiuitate illisq; cruciatibus cor-
poris: animi uirtute beatũ esse potuisse:
uirtus potius uera queratur: qua beata
possit eẽ et ciuitas. Neq;. n. aliunde beata
ciuitas: aliunde homo: cũ aliud ciuitas
non sit q̃ concors hominum multitudo.
Quãobrem nõdum interim disputo q̃lis
in Regulo uirtus fuerit. Sufficit nunc q̃
isto nobilissimo exemplo cogunt̃ fateri:
non ꝓpter corporis bona: uel earũ rerũ
quę extrinsecus hoi accidunt colendos
deos: quãdo qdem ille carere his oib⁹
maluit: q̃ deos p quos iurauit offenderẽ.
Sed quid faciemus hoibus qui gloriant̃
talem se hũisse ciuem: qualem timẽt hẽre
ciuitatem? Quod si non timẽt: tale ergo
aliqd q̃le accidit Regulo etiã ciuitati tã
diligẽter q̃ ille deos colenti accidere po-
tuisse fateãtur: et xp̃anis tẽporibus non
calũnientur. Verũ qa de illis christianis
orta questio est q etiã captiui ducti sunt:
hoc intueãtur & taceãt: qui saluberrimę
religiõi ex hinc impudenter atq; impru-
denter illudũt: qa si diis eorũ ꝓbro non
fuit qđ attẽtissimus cultor illoꝝ dum eis
iurisiurandi fidem seruaret: pr̃ia caruit
dum aliã nõ hr̃et: captiuusq; apđ hostes
per longã mortẽ supplicio nouę crude-
litatis occisus est: multominus nomẽ cri-
minãdũ est xp̃anũ i captiuitate sacratorũ
suorum: qui supernã patriam ueraci fide
expectãtes: etiã in suis sedibus pegrinos
se esse nouerunt. ¶ Capitulũ. xvi.

Magnũ sane se crimẽ putãt obicere
christianis. cũ eoꝝ exaggerantes
captiuitatem addũt stupra etiã cõmissa.
Non solũ in aliena mr̃imonia uirginesq;
nupturas: sꝫ etiã in q̃sdam sãctimõiales.
Hic uero nõ fides: non pietas: non ipsa
uirtus quę castitas dicit̃: sed nr̃a potius
disputatio inter pudorem atq; rationem
quibusdam coartatur angustiis. Nec tñ
curamus hic alienis respõsionẽ reddere:
q̃tũ ipis nr̃is consolationem. Sit igit̃ in
ꝑmis positũ atq; cõfirmatũ: uirtutẽ qua
recte uiuit̃ ab animi sede mẽbris corpis
imperare: sanctũq; corp⁹ usufieri sanctę
uolũtatis. Qua incõcussa ac stabili per-
manẽte: quidqd alius de corpore uł in
corpore fecerit: quod sine peccato ꝓprio
nõ ualeat euitari: preter culpã esse pa-
cientis.. Sed quia nõ solũ qđ ad dolorẽ:
uerũ etiam quod ad libidinem pertinet

in corpore alieno perpetrari pōt: quicqd
tale perpetratū fuerit: et si retētam con-
stātissimo animo pudiciciam nō excutit:
tñ pudorem incutit. ne credat᷑ factū cum
mentis etiā uolūtate: quod fieri fortasse
sine carnis aliqua uoluptate nō potuit.

AC per hoc & que ¶ Ca. xvii.
se occiderunt ne quicq̄ huiusmodi
paterentur: qs hūanus affectus eis nolit
ignosci? et que se occidere noluerūt ne suo
facinore alienū flagiciū deuitarēt: qsqs
eis hoc crimē dederit: ipe crimīe īsipiētie
non carebit. Nam utiq; si nō licet puata
potestate hoīem occidere uel nocentem:
cui9 occidendi licentiā lex nulla cōcedit:
profecto etiā q seipm occidit homicida
est. et tanto fit nocentior cū se occiderit:
quāto innocētior in ea causa fuit qua se
occidendum putauit. Nam si Iude factū
merito detestamur: eūq; ueritas iudicat
cū se laqueo suspēdit scelerate illi9 tradi-
tionis auxisse potius q̄ expiasse cōmissū:
qm̄ dei misericordiam desperādo exici-
abiliter penitens: nullum sibi salubris
poenitētie locū reliquit: q̄to magis a sua
nece se abstinere debet: qui tali supplicio
qd in se puniat nō habet? Iudas. n. cū se
occidit: sceleratū hoīem occidit. et tñ non
solum christi uerū etiam sue mortis reus
finiuit hāc uitā: qa licet ꝓpter suū scel9:
alio suo scelere occisus est. Cur aūt homo
qui mali nichil fecit sibi male faciat: et
seipm interficiendo hominem interficiat
innocētem: ne aliū paciat᷑ nocētem: atq;
in se perpetret peccatū propriū ne in eo
perpetretur alienum? ¶ Ca. xviii.

AT enim ne uel aliena eum polluat
libido metuitur? Non polluet si
aliena erit. Si aūt polluet: aliena nō erit.
Sed cū pudicicia uirt9 sit animi: cōitēq;
hēat fortitudinem: qua potius quelibet
mala tolleraī q̄ malo cōsentire decreuit:
nullus autē magnanimus et pudicus in
potestate habeat quid de sua carne fiat:
sed tantū quid ānuat mente uel rēnuat:
qs eadem sana mēte putauerit se pdere
pudiciciā: si forte in apphensa ul' oppssa
carne sua exerceat᷑ & expleat᷑ libido nō
sua? Si enim hoc modo pudicicia perit:
profecto pudicicia animi uirtus nō erit.
nec ptinebit ad ea bona qbus bñ uiuit᷑:
sed in bonis corporeis numerabit᷑: q̄lia
sunt uires: pulcritudo: sana integraq;
ualitudo: ac siqd huiusmōi ē. Que bona
etiā si minuant᷑: bonā iustāq; uitam oīno
nō minuūt. Quod si tale aliquid est pu-
dicicia: ut quid pro illa ne amittat᷑ etiā
cū periculo corporis laboratur? Si autē
bonū animi est: etiam oppresso corpore
non amittitur. Quinetiam scē continētie
bonū cū imūditie carnaliū cōcupiscēciaꝝ
non cedit: et ipm corpus sanctificat᷑. &
ideo cū eis nō cedere incōcussa intentiōe
psistit. Nec de ipso corpe perit sāctitas:
quia eo sancte utendi pseuerat uolūtas:
et q̄tum in ipo est & facultas. Neq;. n. eo
corpus sctm̄ est q eius membra sūt inte-
gra: atq; eo q nullo cōtrectant᷑ attactu:
cū possint diuersis casibus & uulnerata
uim perpeti: et medici aliquando salutē
opitulantes hec ibi faciant que horret
aspectus. Obstetrix uirginis cuiusdam
integritatē manu uelut explorans: seu
maliuolētia seu inscia siue cāu dū inspicit
perdidit. Non opinor quemq̄ tam stulte
sapere: ut huic perisse aliquid existimet
etiam de ipius corpis sanctitate: quāuis
membri illius integritate iam perdita.
quocirca ꝓposito animi pmanente p qd
etiam corpus sanctificari meruit: nec ipi
corpori aufert sanctitatē uiolentia libi-
dinis aliene: quam seruat perseuerantia
cōtinentie sue. An uero si aliqua femina
mente corrupta uiolatoq; ꝓposito quod
deo uouerat: pergat uicianda ad decep-
torem suū: adhuc eā pergētem sanctam
uel corpore dicimus: ea sanctitate animi
per quā corpus sāctificabat᷑ amissa atq;

destructa? Absit hic error. et hinc potius admoneamur ita nō amitti corporis sācti-tatē: manēte animi sācticate etiaʒ corpe oppresso: sicut amittit corpis sanctitas uiolata animi sanctitate etiam corpore intacto. Quāobrem nō habet quod in se morte spōtanea puniat femina sine ulla consensiōe sua uiolēter oppssa: et alieno cōpressa peccato. quāto minus anteq̄ hoc fiat ne admittat hōicidiū certū: cū ipm flagicium quāuis alienum adhuc pēdet incertum?

Capitulū. xix.

AN forte huic perspicuę ratiōi qua dicimus: corpore oppresso neq̄q̄ proposito castitatis ulla in malū cōsensiōe mutato: illius tm̄ eē flagiciū qui opprimēs cōcubuerit: nō illius quę oppssa cōcubēti nulla uolūtate consenserit: contradicere audebūt hi contra quos feminarū xianaꝝ in captiuitate oppressarū: nō tm̄ mentes uerū etiam corpora sancta defendimus. Lucreciā certe matronā nobilē ueterēq; romanā pudicicię magnis effert laudi-bus. Huius corpore cū uiolenter oppsso Tarquini regis filius libidinose potitus eēt: illa scelus iprobissimi iuuenis: ma-rito Collatino & propiquo Bruto uiris clarissimis & fortissimis indicauit. eosq; ad uindictā constrinxit. Deinde fedi in se cōmissi: ęgra atq; impaciēs se peremit. Quid dicemus? Adultera hęc an casta iu-dicanda est? Quis in hac controuersia laborādum putauerit? Egregie qdaʒ ex hoc ueraciterq; declamans ait: mirabile dictū. Duo fuerunt: et unus adulterium admisit. Splēdide atq; uerissime. intuēs enim in duum corpoꝝ cōmixtiōe unius inquinatissimā cupiditatē: alterius castis-simam uolūtatem: et nō quid cōiunctiōe mēbroꝝ: sed qd aīoꝝ diuersitate agere attendens. Duo inqt fuerūt & adulteriū unus admisit. Sed quid est hoc quod in eam grauius uindicat quę adulteriū nō admisit? Ille pria etiam cū prē pulsus ē: hęc summo mactata est supplicio. Si nō est illa ipudicicia qua inuita cōprimit: non est hęc iustitia qua casta punit: uos appello leges: iudicesq; Romāi. Nempe post ppetrata facinora: nec quēq̄ scelestū et indempnatū impune uoluistis occidi. Si ergo ad urm iudiciū qsq̄ deferret hoc crimem: uobisq; pbaret nō solū indēp-natam: uerū etiam castā & innocentem interfectam eē mulierem: nōne eū qui id fecisset seueritate congrua plecteretis? hoc fecit illa Lucrecia. Illa sic prędicata Lucrecia: innocētem: castā: uim ppessaʒ Lucreciā insup interemit. Proferte sen-tentiam. quod si ppterea nō potestis: qa non astat quā punire possitis: cur inter-fectricem inocētis & castę tāta pdicatōe laudatis? Quā certe apd inferos iudices etiā talem quales poetarū uroꝝ carmib9 cantitant: nulla rōe defēditis cōstitutā: scilicet inter illos qui sibi lętum insontes peperere manu lucēq; perosi: proiecere aīas: cui ad superna redire cupienti fas obstat: tristisq; palus innabilis undę al-ligat. An forte ideo ibi nō est: quia non insontem: sed male sibi consciā se pemit? Quid si. n. qd ipa tm̄modo nosse poterat: q̄uis iuueni uiolenter irruenti etiam sua libidie illecta consensit. Idq; in se puniēs ita doluit: ut morte putaret expiandū: quanq̄ nec sic qdem occidere se debuit: si fructuosam posset apd deos falsos agere penitētiā. Verū tn̄ si forte ita est: falsūq; est illud qp fuerūt duo & adulteriū unus admisit: sʒ potius ambo adulteriū com-miserūt: unus māifesta inuasione: altera latente consensione: nō se occidit insontē: et ideo potest alteratis eius defēsoribus dici: non eē apud inferos inter illos qui sibi lętū insontes pepererunt manu. Sed ita hęc causa ex utroq; latere coartatur: ut si extenuatur hōicidiū: adulteriū confirmetur. Si purgatur adulteriū: hōicidiū cumu-letur. Nec oino inuenitur exitus ubi dr: si

adultera cur laudata? si pudica cur occisa? Nobis tñ in hoc tã nobili femię hui9 exẽplo: ad istos r̃futãdos q xp̃ianis femis in captiuitate compressis alieni ab omi cogitatõe sanctitatis insultãt: sufficit qđ in p̃claris eius laudibus dictũ est. Duo fuerũt & adulteriũ unus admisit. Talis enim Lucrecia ab eis magis credita est: quę se nullo adulterino potuerit maculare consensu. Quod ergo seip̃am quoniã adulterium pertulit: etiam nõ adultera occidit: non est pudicicię caritas: sꝫ pudoris infirmitas. Puduit eã.n. turpitudinis alienę in se cõmissę: etiã si nõ secũ. et romana mulier laudis auida nimiuꝫ uerita est ne putaretur qđ uiolenter est passa cũ uiueret libenter passa si uiueret. Vnde ad oculos hoĩm mentis suę testem illã pęnã adhibendam putauit: quibus consciãm demõstrare nõ potuit. Sociam qppe facti se credi erubuit: si qđ alius in ea fecerat turpiter: ferret ip̃a pacienter. Non hoc fecerũt femine xp̃ianę quę passę similia uiuũt. Tamen nec in se ultę sunt crimen alienũ: ne alioꝝ sceleribꝰ adderẽt sua. si qm̃ hostes in eis cõcupiscẽdo stupra cõmiserant: illę in seip̃is homicidia erubescenda cõmitterẽt. Habent qppe intus gl'iam castitatis testimoniũ conscientię. habẽt aũt corã oculis dei sui. nec requirũt amplius nisi quid recte faciãt. non ãpliꝰ habent ne deuient ab auctoritate legis diuinę: cum male deuitant offensionem suspitionis humanę. ¶ Ca. xx.

NEcꝫ.n. frustra ĩ sanctis canonicisq̧ libris nusq̃ nobis diuinitꝰ p̃ceptũ permissumue reperiri potest: ut uel ip̃ius adipiscẽdę [im]mortalitatis: uel ulliꝰ carẽdi cauẽdiq̧ mali causa nobismetip̃is necem inferamus. Nam & prohibitos nos esse intelligẽdũ est ubi lex ait. Non occides: presertim qa non addidit p̃ximũ tuũ: sicut falsũ testimoniũ cũ uetaret: falsum inqt testioniũ nõ dices aduersus p̃ximũ tuum. Nec ideo tñ si aduersus seip̃m qsq̃ falsuꝫ testimoniũ dixerit: ab hoc crimine se putauerit alienũ: qm̃ regulã diligendi proximũ a semetip̃o dilector accepit. qñ qdem sc̃ptum est. Diliges p̃ximũ tuum sicut teip̃m. Porro si falsi testimonii non minus reus est q de seip̃o falsũ fatetur: q̃ si aduersus p̃ximuꝫ hoc faceret: cũ in eo p̃cepto quo falsũ testimoniũ prohibetᷣ: aduersus p̃ximũ p̃hibeatur: possitq̧ nõ recte intelligẽtibꝰ uideri: nõ eẽ p̃hibitũ ut aduersus seipsum quisq̧ falsus testis assistat: q̃to magis intelligẽdum est non licere hoĩ seip̃m occidere: cuꝫ in eo quod sc̃ptũ est non occides: nichilo deinde addito: nec ip̃e utiq̧ qui p̃cipitur intelligatᷣ exceptus? Vnde qdam hoc preceptum etiã in bestias ac pecora conanᷣ extẽderᷣ: ut ex hoc etiã nullũ eoꝝ liceat occidere. Cur nõ ergo & herbas et quidqd humo radicitus alitur ac figitur? Nam & hoc genus rerũ: q̃uis nõ sentiat dr̃ uiuere: ac per hoc põt & mori. proinde etiã cũ ius adhibetᷣ occidi. Vnde & apostolus cum de huiuscemõi seminibus loqueretur: tu inqt quod seminas nõ uiuificatᷣ nisi p̃us moriatur. et in psalmo sc̃ptũ est. occidit uites eorũ in grandine. Nũquid igitᷣ ob hoc cũ audiuimꝰ nõ occides: uirgultum uellerᷣ nefas dicimꝰ: et manicheoꝝ errori insanissime acqescimus? His igr̃ deliramentis r̃motis: cũ audimꝰ non occides: si propterea nõ accipimus hoc dictũ eẽ de frutectis qa nullus est eis sensus: nec de irrõnabilibus animãtibus uolatilibus: natatilibus: ambulantibus: reptilibus: quia nulla nobis rõe sociantᷣ: quã nõ eis datũ est nobiscũ hr̃e cõem. Vnde iustissima ordinatõe creatoris: et uita et mors eoꝝ nostris usibus subditur. Restat ut de homine intelligamus quod dictũ est non occides. Non alterum ergo: nec te: neq̧ enim qui se occidit: aliud q̃ hominẽ occidit. ¶ Capitulum. xxi.

Quasdam uero exceptiões eadem ipa diuina fecit auctoritas: ut nõ liceat hoiem occidi. sʒ his exceptis quos deus occidi iubet: siue data lege: siue ad personã pro tpre expressa iussiõe. Non aũt ipe occidit q̃ ministeriũ debet iubenti: sicut adminiculũ gladius ẽ utẽti. et ideo neq̃q̃ contra hoc pceptũ fecerũt quo dictũ est non occides: q̃ deo auctore bella gesserunt: aut personam gerentes publicę potestatis: ſm eius leges hoc ẽ iustissimę rõnis impio sceleratos morte puniuerũt. Et Abraam nõ solũ non ẽ culpatus crudelitatis crĩine: uerũ etiam laudatus est nomine pietatis: q̃ uoluit filium nequaq̃ scelerate sʒ obediẽter occidere. Et merito querit̃ utrũ pro iussu dei sit habendũ q̃d Iepte filiam quę pri occurrit occidit: cũ se immolaturũ deo id uouisset q̃d redeũti de prelio uictori pmitus occurrisset. Nec Sampson aliter excusatur q̃ seipm cum hostibus ruina dom⁹ oppressit: nisi quia spũs latẽter hoc iusserat q̃ per illũ miracula faciebat. ❡ Capitulũ. xxii.

His ergo exceptis quos ul' lex iusta generaliter: ul' ipe fons iustitię de⁹ specialiter occidi iubet: q̃squis hoiem ul' seipm uel quemlibet occiderit: homicidii crimine innectitur. Et q̃cũq̃ hoc in seipis perpetrauerũt: animi magnitudie fortasse mirandi nõ sapientię sanitate laudandi sunt. Quanq̃ si rõeʒ diligẽtius consulas: nec ipa quidem animi magnitudo recte noĩatur: ubi quisq̃ nõ ualendo tolerar̃: uel quęq̃ aspera: ul' aliena peccata: seipʒ interemerit. Magis enim mens infirma deprehendr̃: quę ferre non põt ul' durã sui corporis seruitutẽ: uel stultam uulgi opinionẽ. Maiorq̃ aĩus merito dicẽdus est: qui uitam erũpnosam magis potest ferre q̃ fugere: et hũanũ iudiciũ maxieq̃ uulgare quod plerũq̃ caligine erroris inuoluitur: prę conscientię luce ac puritate contẽpner̃. Quãobrem si magis aĩo fieri putãdum est cum sibi homo ingerit mortem: ille potius Theobrotus in hac animi magnitudine repitur: quẽ ferunt lecto Platonis libro ubi de imortalitate animę disputauit: se pcipitẽ dedisse de muro. atq̃ ita ex hac uita emigrasse ad eam quã credidit esse meliorẽ. Nichil. n. urgebat aut calamitatis aut criminis: seu uerũ seu falsum: q̃d non ualendo ferre se auferret: sed ad capessẽdam morteʒ atq̃ ad hui⁹ uitę suauia uincula rumpenda: sola affuit animi magnitudo. Quod tñ magnę potius factũ esse q̃ bene: testis ei potuit esse Plato ipe quẽ legerat: qui ꝑfecto id precipue potissimũq̃ fecisset uel etiaʒ pcepisset: nisi ea mẽte qua imortalitatem aĩę uidit: neq̃q̃ faciendũ q̃n etiã prohibendum eẽ iudicasset. At. n. multi se interemerũt: ne in man⁹ hostiũ pueirẽt. Non mõ querimus utrũ sit factũ: sʒ utrũ fuerit faciendum. Sana q̃ppe ratio etiaʒ exẽplis anponẽda est: cui q̃deʒ et exẽpla concordãt. sed illa quę tanto digniora sunt imitatiõe: q̃to excellẽtiora pietate. Non fecerũt p̃triarchę: nõ ꝓphę: nõ apli. quia & ipe dñs xristus q̃n eos qui persequutionẽ paterẽtur fugere admonuit de ciuitate in ciuitatem: potuit admoner̃ ut sibi manus inferrẽt: ne in man⁹ psequẽtiũ perueirent. Porro si hoc ille nõ iussit aut monuit: ut hoc mõ sui ex hac uita emigrarent: q̃bus migrãtibus se mansiones ęternas pparaturũ esse ꝓmisit: quelibet exẽpla ponãt gentes quę ignorãt deuʒ: mãifestum est hoc non licere colentibus unum uerũ deum. ❡ Capitulũ. xxiii.

Sed tñ etiam illi preter Lucreciam de qua supra satis quod uidebar̃ dixim⁹ nõ facile repereunt de cui⁹ auctẽte prescribant: nisi illũ Catoneʒ qui se utice occidit: non q̃a solũ id fecit: sed quia uir doctus & ꝓbus habebar̃: ut merito puretur recte etiam fieri potuisse: uel posse quod fecit. De cui⁹ facto quid potissimuʒ

dicam: nisi ꝙ amici eius docti qdam uiri qui hoc fieri prudentius dissuadebāt: imbecillioris q̄ fortioris animi facinus esse censuerīt: quo demonstraret nō honestas turpia pcauens: sed infirmitas aduersa non sustinēs? Hoc & ipse Cato in suo carissimo filio iudicauit. Nam si turpe erat sub uictoria Caesaris uiuere: cur autor hui⁹ turpitudinis peior filio fuit: quē de Cęsaris benignitate oīa sperare pcepit? cur nō & illū secū coegit ad mortē? Nā si eū filiū qui contra imperium in hostem pugnauerat: etiā uictorem laudabiliter torquatus occidit: cur uictus uicto filio pepercit Cato: qui nō pepercit sibi? An turpius erat contra impiū esse uictorez: q̄ contra decus ferre uictorē? Nullo mō igr̄ Cato turpe eē iudicauit sub uictore Cęsare uiuer̄. Alioqn ab hac turpitudie paterno ferro filiū liberaret. Quid ē ergo nisi ꝙ filiū q̄tū amauit cui parci a Cęsar̄ et sperauit & uoluit: tantū glorię ipius Cęsaris ne ab illo etiam sibi parceret̄ ut ipse Cęsar dixisse fertur inuidit: aut ut aliqd nos mitius dicamus erubuit?

S Olunt aūt isti ¶ Ca. xxiiii. contra quos agimus: ut scm̄ uiruz Iob qui tam horrēda mala in sua carne perpeti maluit: q̄ illata sibi morte oībus carere cruciatibus: ul' alios scōs ex nr̄is lr̄is sūma auctē celsissimos fideq; dignissimos: qui captiuitatē dn̄atoneq; hostiū ferre: q̄ sibi necē ueq; inferre maluerint Catoni pferamus. Sed ex lr̄is eoꝝ eūdez illū Marco Catoni Marcū Regulū pręferamus. Cato. n. nūq̄ Caesarem uicerat cui uictus dedignat⁹ est sbici: et ne sbiceretur a seipo elegit occidi. Regulus autē poenos iā uicerat: impioq; romano romanus Impator nō ex ciuibus dolendā: sed ex hostibus laudandam uictoriam reportauerat. ab eis tamen postea uictus maluit eos ferre seruiēdo: q̄ eis se auferr̄ moriendo. Proinde seruauit et sub carthagīnēsium dn̄atione pacientiam: et in romanoꝝ dilectiōe constātiā: nec uictū auferens corp⁹ ab hostibus: nec inuictuz aīm a ciuibus. Nec ꝙ se occidere noluit: uitę hui⁹ amor̄ fecit. hoc ꝓbauit cū causa promissi iurisq; iurādi ad eosdez hostes: quos grauius in senatu uerbis q̄ in bello armis offenderat: sine ulla dubitatione rmeauit. Tant⁹ itaq; uitę hui⁹ cōtēptor: cum seuientibus hostibus per quaslibet pęnas eā finire: q̄ se ipe pimere maluit: magnum scelus esse si se homo interimat proculdubio iudicauit: inter suos oēs laudabiles: et uirtutis insignib⁹ illustres uiros nō ꝓferūt romāi meliorem: quem neq; felicitas corrupit: nā in tāta uictoria pauprim⁹ permansit: nec infelicitas fregerit: nā ad tanta exitia reuertit intrepidus. Porro si fortissimi & clarissimi uiri terrenę pr̄ię defēsores: deorūq; licet falsoꝝ non tñ fallaces cultores: sꝫ ueracissimi etiaz iuratores: qui hostes uictos more ac iure belli ferire potuerūt. Hi ab hostibus uicti seipos ferir̄ noluer̄t: et cuz mortem minime formidarent: uictores tñ dn̄os ferr̄ q̄ eam sibi inferre maluer̄t: q̄to magis christiani uerū deū colētes: et supernę pr̄ię suspirantes ab hoc facinore temperabunt: si eos diuina dispositio uel probādos uel emendandos ad tempus hostib⁹ subiugauerit: quos ī illa hūilitate non deserit qui ꝓpter eos humiliter altissimus uenit: presertim quos nullius militaris potestatis uel talis milinę iura constringūt ipm̄ hostem ferr̄ supatum? Quis ergo tam malus error obrepit ut homo se occidat: uel quia ī euz peccauit: ul' ne in eū peccet inimicus: cū ul' peccatorem uel peccaturū ipsum occidere non audeat inimicum? ¶ Capitulū. xxv.

A T. n. timēdum est & cauendū: ne libidini hostili subditum corpus illecebrosa uoluptate aīum alliciat consentire peccato. Proinde inqunt nō iam

propter alienũ: sed ꝓpter suũ peccatũ:
anteꝗ̃ hoc qsq; cõmittat se debet occidere.
Nullo modo quidem hoc faciat aĩus: ut
cõsentiat libidini carnis sue aliena libi-
dine cõcitate: q deo potius eiusq; sapiẽ:
ꝗ̃ corporis concupiscentie subiectus est.
Verũtñ si detestabile facinꝰ & dãnabile
scelus est etiã seipm hoiem occidere: sicut
ueritas mãifesta ꝓclamat: qs ita desipi-
at ut dicat: iam nũc peccemus ne forte
postea peccemus? Iam nũc perpetremꝰ
hõicidium: ne forte postea incidamus in
adulteriũ? Nonne si tm̃ dñatur iniqtas:
ut nõ inocẽtia sꝫ potius peccata eligant:
satius est incertũ pro futuro adulteriũ:
ꝗ̃ certũ de p̃senti hõicidiũ? Nõne satius
est flagiciũ cõmitter qd penitẽdo sanet: ꝗ̃
tale facinus ubi locus salubris penitẽtie
non relinquitur? Hoc dixi ꝓpter eos uel
eas: que nõ alieni sꝫ ꝓpꝛii peccati deuitãdi
cã: ne sub alterius libidine etiã excitate
sue forte consentiant: uim sibi ꝗ̃ moriant
inferẽdam putant. Ceterũ absit a mente
xp̃iana que deo suo fidit: in eoq; spe posita
eius adiutorio nititur: absit inꝗ̃ ut mens
talis cuiuslibet carnis uoluptatibus ad
consensum turpitudinis cedat. Quod si
illa cõcupiscẽtialis iobediẽtia que adhuc
in membris moribundis habitat: preter
nr̃e uolũtatis legem ꝗ̃i lege sua mouet:
ꝗ̃to magis absq; culpa est in corpore non
consentiẽtis: si absq; culpa est in corpore
dormientis? ¶ Capitulũ. xxvi.

SEd quedam inquiunt sancte femine
tp̃re persequutiõis ut insectatores
sue pudicicie deuitarẽt: in rapturũ atq;
necaturũ se fluuiũ ꝓiecerũt: eoq; modo
defũcte sunt: earũq; martiria i catholica
ecclesia ueneratõe celeberrima freq̃tant.
De his nil temere audeo iudicare. utrũ. n.
ecclesie aliꝗ̃bus fide dignis testificatõibꝰ
ut eoꝝ memoriã sic honoret diuina per-
suaserit auctas nescio. et fieri põt ut ita
sit. Quid si. n. hoc fecerũt non humãitus

decepte: sed diuinitus iusse: nec errãtes
sed obedientes? sicut de Sampson aliud
nobis fas nõ est credere. Cum aũt deus
iubet: seq; iubere sine ullis ambagibus
intimat: qs obedientiam in crimen. uocet?
quis obsequiũ pietatis accuset? Sed non
ideo sine scelere facit qsquis deo imolare
filiũ decreuerit. Sed hoc Abraam etiam
laudabiliter fecit. Nam & miles cũ obe-
diens potestati sub ꝗ̃ legitime constitutꝰ
est hoiem occidit: nulla ciuitatis sue lege
reus est hõicidii. imo nisi fecerit: reus est
imperii deserti atq; contẽpti. quod si sua
spõte atq; auctoritate fecissꝫ: crimẽ effusi
humani sanguinis incidisset. Itaq; unde
punitur si fecit iniussus: inde puniet nisi
fecerit iussus. Quod si ita ẽ iubẽte Impa-
tore: ꝗ̃to magis iubẽte creatore? Qui ergo
audit nõ licere se occidere: faciat si iussit
cuiꝰ nõ licet iussa contẽpnere. Tantũmõ
uideat utrum diuina iussio nullo nutet
incerto. nos ꝑ aurẽ consciãm cõuenimꝰ:
occultoꝝ nobis iudiciũ non usurpamus.
Nemo scit quid agat in hoie nisi spiritus
hominis qui in ipo est. Hoc dicimus: hoc
asserimus: hoc mõis omibꝰ approbamꝰ:
neminem spontaneã mortem sibi inferre
debere: uelut fugiendo molestias tp̃ales
ne incidat in perpetuas. Neminẽ aliena
peccata: ne hoc ipo incipiat hẽre grauis-
simum ꝓpꝛium: quẽ nõ polluebat alienũ.
Neminem ꝓpter sua peccata preterita:
propter que magis hac uita opus est ut
possint penitendo sanari. Neminẽ uelut
desiderio uite melioris que post mortem
speratur: qa reos sue mortis melior post
mortem uita nõ suscipit. ¶ Ca. xxvii.

REstat una cã de qua dicere ceperã:
qua utile putat ut se qsq; occidat:
scilicet ne irruat in peccatũ uł blãdiente
uoluptate: uel dolore seuiente. quã cãm
si uoluerimꝰ admittere: eo usq; progressa
ꝑueniet: ut hortãdi sint hoies tũc se potiꝰ
interimere: cũ lauacro sc̃e regeneratiois

abluti. uniuersoꝝ r̄missionez acceperint
peccatoꝝ. Tunc. n. tp̄us est cauendi oĩa
futura peccata: cũ sũt oĩa deleta p̃terita.
Quod si morte spontanea recte fit: cur
non tũc potissimũ fit? Cur baptizat⁹ sibi
quisq; parcit? Cur liberatum caput tot
rursus uitę hui⁹ periculis inserit: cum sit
facillimę potestatis illata sibi nece om̄ia
deuitare? cũ scp̄tuz sit. Qui amat p̄iculũ
incidit in illud. Cur ergo amãtur tot &
tanta pericula: uel certe etiã si nõ amanẽ
suscipiunẽ: cur manet in hac uita cui abs-
cedere licitum est? An uero tam insulsa
peruersitas cor euertit & a consideratõe
ueritatis auertit: ut si se quisq; interimer̃
debet ne uni⁹ captiuãtis dñatu corruat
in peccatũ: uiuẽdum sibi existimet ut ip̄z
perferat mũdum p oẽs horas tẽptatõib⁹
plenũ: et talibus qualis sb uno domino
formidatur: et innumerabilibus cęteris
sine q̄bus hęc uita nõ ducitur? Quid igr̃
causę est cur in eis exhortatiõibus t̄p̄ra
consumamus: q̄bus baptizatos alloq̄rdo
studemus accẽdere: siue ad uirginalem
integritatez: siue ad continentiã uidua-
lem: siue ad ip̄am thori cõiugalis fidem:
cuz hẽamus meliora & ab om̄ib⁹ peccãdi
periculis r̄mota cõpendia. ut quibuscũq;
post r̄missionẽ recentissimam peccatoꝝ:
arripiendam mortem sibiq; ingerẽdam
persuadere potuerimus eos ad dominũ
saniores purioresq; mittamus? Porro si
quisq; hoc agg̃diendũ atq; persuadẽduz
putat: nõ dico desipit: sed insanit. Qua
tandem fronte hõi dicit. Interfice te: ne
paruis tuis peccatis adicias graui⁹: duz
uiuis sub dño barbaris morib⁹ ĩpudico:
q non põt nisi sceleratissime dicer̃. Inter-
fice te peccatis tuis oĩbus absolutis: ne
rursus talia uel etiã peiora cõmittas duz
uiuis in mũdo tot impuris uoluptatib⁹
illecebroso: tot nephandis crudelitatib⁹
furioso: tot errorib⁹ et terrorib⁹ ĩimico?
Hoc quia nephas est dicere: nephas est
profecto se occidere. Nam si hoc sponte
faciendi ulla cã iusta eẽ posset: p̨culdu-
bio iustior q̄ ista non eẽt. Quia uero nec
ista est: ergo nulla est. Non itaq; uobis o
fideles xp̄i sit tędio uita ur̃a: si ludibrio
fuit hostib⁹ castitas ur̃a. habetis magnã
ueráq; consolationẽ: si fidam conscientiã
r̄tinetis nõ uos consensisse peccatis eoꝝ:
qui in uos peccare permissi sunt.

Quod si forte cur ¶ Ca. xxviii.
permissi sunt queritis: alta q̄dem
ẽ p̨uidẽtia creatoris mũdi atq; r̄ctoris:
et inscrutabilia sũt iudicia eius: et iues-
tigabiles uię eius. Verumtñ interrogate
fideliter aĩas ur̃as: ne forte de isto inte-
gritatis & continẽtię uel pudicicię bono
uos inflaci⁹ extulistis: et hũanis laudib⁹
delectatę in hoc etiã aliq̄bus inuidistis.
Non accuso q̄d nescio: nec audio q̄d uob
interrogata corda ur̃a respondent. tñ si
ita esse r̄spõderint: nolite mirari hoc uos
amisisse unde hõib⁹ placere gestistis: illd
uobis r̄mansisse quod ostendi hõibus nõ
potest. Si peccãtib⁹ nõ consensistis: diuię
gr̃ę ne amitterẽ diuinũ accessit auxili-
um: humanę glię ne amarer̃ humanum
successit obprobriũ: ĩ utroq; cõsolamini
pusillanimes. illic p̨bate: hinc castigate.
illinc iustificate: hinc emẽdate. Quarum
uero corda interrogata r̄spõdent nunq̄
se de bono uirginitatis: uel uiduitatis:
ul' cõiugalis pudicicię sup̄bisse: s3 hũili-
bus cõsentiendo de dono dei cũ tremore
exultasse: nec inuidisse cuiq̄ paris excel-
lentiaz sanctitatis & castitatis: s3 hũana
laude postpõita: quę tãto maior deferri
solet: q̄to ẽ bonũ rarius q̄d exigit laudẽ:
optasse potius ut earũ amplior numer⁹
eẽt: q̄ ut ip̄e in paucitate ãpli⁹ eminerẽt.
Nec istę q̄dem quę tales sũt: si eaꝝ quoq;
aliquas barbarica libido cõpressit: per-
missum hoc esse causenẽ: nec ideo credãt
deũ ista negliger̃: q̄a permittit q̄d nemo
impune committit. Quędam enĩz ueluti

pondera malarū cupiditatū: et ꝑ occultū
diuinū presens iudicium relaxantur: et
māifesto ultimo ꝛseruātur. Fortassis aūt
iste que bene sibi sūt conscie: nō se ex isto
castitatis bono cor inflatum extulisse: et
tamē uim hostilem in carne perpesse sūt:
hēbant aliquid latentis infirmitatis: que
posset in supbie fastū si hanc hūilitatem
in uastatiōe illa euasissent extolli. Sicut
ergo qdam morte rapti sunt ne malitia
mutaret intellectū eoꝝ: ita qddā ab istis
ui raptuȝ est: ne ꝓsperitas mutaret mo-
destiam earum. Vtrisq; igr̄ que de carne
sua ꝙ turpē nullius eēnt ꝑpesse cōtactū:
uel iam supbiebant: uel superbire si nec
hostiū uiolētia contrectate eēnt forsitan
poterāt: nō ablata ē castitas: sȝ hūilitas
ꝑsuasa. Illarū tumori occursū ē manēti.
istarū occursum est immīēti. Quāq̄ et illḋ
non sit tacēdum: ꝙ quibusdam que ista
ꝑpesse sunt: potuit uideri cōtinētie bonū
in bonis corpalibus deputādum: et tūc
manere si nulli9 libidine corp9 attrecta-
retur: non aūt esse pōitum i solo adiuto
diuinitus robore uolūtatis: ut sit sāctū
et corpus & spūs: nec tale bonū esse qḋ
inuito animo possit auferri: qui error eis
fortasse sublatus est. Cum.n.cogitant q̄
conscientia deo ꝯuierint: et fide incōcussa
non de illo sentiunt ꝙ ita sibi seruientes
eūq; ita inuocantes deserere ullo modo
potuerit: q̄tumcūq; illi castitas placeat
dubitar̄ nō possūt. uident eē consequens
neq̄q̄ illū fuisse ꝑmissurū ut hec acciderēt
sanctis suis: si eo mō ꝑire possȝ sanctitas
quam contulit eis & diligit in eis.

Habet itaq; oīs ¶ Ca.xxix.
familia sūmi et ueri dei cōsolatōeȝ
suā non fallacē: nec in spe rerū nutantiū
uel labentium constitutā: uitāq; etiā ipaȝ
tpalem minime penitēdā in qua erudit̄
ad eternā: bonisq; terrenis tāq̄ ꝑegrina
utitur nec capitur: malis aūt ꝓbat̄ aut
emendatur. Illi uero qui probitati eius
insultant: eiq; dicūt cum forte in aliqua
tpalia mala deuenerit: ubi ē deus tuus?
Ipsi dicant. Vbi sunt dii eorū: cum talia
paciant̄ pro qbus euitādis eos uł colūt
uel colēdos eē contēdūt? Nā ista rn̄det.
deus meus ubiq; presens est ubiq; tot9:
nusq̄ inclusus: qui possit adesse secretus:
abeē nō mot9. Ille cū me aduersis ꝛb9 ex-
agitat: aut merita examiat: aut peccata
castigat: mercedemq; mihi eternam pro
tolleratis pie malis tempalibus seruat.
Vos aūt qui estis cū qbus loqui dignum
sit saltem de diis uris: q̄to magis de deo
meo qui terribilis est super oms deos?
qm̄ oēs dii gentium demonia: dn̄s auteȝ
celos fecit. Si Nasica ille Scipio quondā
pontifex uester uiueret: quē sub terrore
belli punici in suscipiendis Frigiis sacris
cū uir optim9 quereret̄ uniuersus senat9
elegit: cui9 os fortasse nō auderetis aspi-
cere: ipe uos ab hac ipudētia cohiberet.

Cur.n.afflicti ¶ Capitulū.xxx.
ꝛbus aduersis de tpib9 querimini
christianis: nisi qa urām luxuriā cupitis
habere securā: et perditissimis moribus
ꝛmota oi molestiarū aspitate diffluere?
Neq;.n.ꝓpterea cupitis hr̄e pacē et omi
genere copiarū abundare: ut his bonis
honeste utamini: hoc ē modeste: sobrie:
tempanter: pie: sed ut infinita uarietas
uoluptatū insanis effusiōibus exqrat̄:
secūdisq; rebus ea mala oriant̄ in mori-
bus: que seuientib9 peiora sunt hostibus.
At ille Scipio pōtifex uester: ille iudicio
tocius senat9 uir optim9 istā uob metuēs
calamitatē: nolebat emulam tūc imperii
romāi Carthaginem dirui. et decernēti
ut dirueret̄ contradicebat Catoni: timēs
infirmis aīs hostem securitatem: et tanq̄
pupillis ciuib9 idoneū tutorē necessariū
uidens esse terrorem. Nec eum sententia
fefellit. re ipa ꝓbatū est q̄uerū diceret.
Deleta qppe Carthagine: magno scilicet
terror̄. ro. rei. pub. depulso & extincto:

tāta de reb9 ꝓsperis orta mala continuo
subsequuta sunt: ut corrupta diruptaq;
cōcordia: ꝑus seuis cruētisq; sedinōib9:
deinde mox malarū cōnexiōe causarū:
bellis etiā ciuilibus tātę strages ederenť:
tātus sanguis effūderet: tāta cupiditate
ꝓscriptionū ac rapinarū ferueret imātas:
ut romāi illi q uita itegrioř mala metue-
bant ab hostibus: pdita integritate uitę
crudeliora paterētur a ciuibus. eaq; ipa
libido dn̄andi quę inter alia uicia gene-
ris hūani immoderatior inerat uniuerso
po. ro: postea q̄ in paucis potentioribus
uicit: obtritos fatigatosq; ceteros etiam
iugo seruitutis oppressit. ¶ Ca. xxxi.

Nam quādo illa quiesceret in sup-
bissimis mētib9: donec cōtinuatis
honoribus ad ptātem regiam puenirec
ambitio? Honoꝝ porro continuandoꝝ
facultas nō eēt: nisi ambitio pręualeret.
minime aūt ꝑualeret ābitio: nisi i populo
auaricia: luxuria: corruptō. Auar9 uero
luxuriosusq; popul9 secūdis reb9 effectus
est: q̄s Nasica ille prudētissime cauēdas
esse censebat: qn̄ ciuitatē hostiū maxiā:
fortissimā: opulētissimā nolebat auferri.
Vt timore libido premereť: libido pssa
non luxuriaretur: luxuriaq; cohibita
nec auaricia crassaretur: quibus uiciis
obseratis ciuitati utilis uirtus floreret et
cresceret: eiq; uirtuti libertas cōgrua p-
maneret. Hinc etiam erat: et ex hac pro-
uidentissima patrię caritate ueniebat: q
ide; ipe uester pōtifex maxim9 a senatu
tpris illius qd sepe dictū est electus: sine
ulla sentētiarū discretione uir optimus:
caueā theatri senatū construeř molientē
ab hac dispōitōe et cupiditate cōpescuit:
persuasitq; orōne grauissima: ne grecam
luxuriam uirilibus prię moribus pate-
renť obrepeř: et ad uirtutē labefactādā
eneruandāq; romanā: pegrinę consentiř
nequinę: tm̄q; aucte ualuit: ut uerbis ei9
cōmota senatoria ꝓuidētia: etiā subsel-
lia qbus ad horā congestis in ludorum
spectaculo iam uti ciuitas ceperat: dein-
ceps prohiberet apponi. Quanto studio
iste ab urbe roma ludos ipsos scenicos
abstulisset: si auctoritati eorū quos deos
putabat rńsisteř auderet: quos eē noxios
demoēs nō itelligebat. aut si itelligebat:
placādos etiā ipe potius q̄ contēpnēdos
deos existimabat. Nondum enim fuerat
declarata gentibus supna doctrina: quę
fide cor mūdās ad celestia uľ supcelestia
capescenda hūili pietate hūanū mutaret
affectū: et a dn̄atu superboꝝ demonum
liberaret. ¶ Capitulum. xxxii.

Verūtamen scitote qui ista nescitis:
et qui uos ista nescire dissimulatis
aduertite: q aduersus liberatorē a talib9
dn̄is murmuratis: ludi scenici: spectacu-
la turpitudinū: et licentia uanitatū non
hoim uiciis: sed deorū uroꝝ iussis romę
instituta sūt. Tollerabili9 diuinos honořs
deferretis illi Scipioni: q̄ deos eiusmodi
coleretis. neq;. n. erant illi dii suo pōtifice
meliores. Ecce attendite si mens tam diu
potatis erroribus ebria uos aliqd sanū
considerare pmittit. Dii ꝓpter sedanda;
corporū pestilentiam ludos sibi scenicos
exhiberi iubebant: pontifex autē ꝓpter
aīoꝝ cauendam pestilentiam ipam scenā
construi ꝓhibebat. Si aliqua luce mētis
aium corpi pponitis: eligite quē colatis.
Neq;. n. & illa corporu; pestilentia ideo
conquieuit: quia populo bellicoso & solis
antea ludis circēsibus assueto ludorum
scenicoꝝ delicata subintrauit insania: s;
astutia spūum nephandoꝝ puidens illā
pestilētiam iam fine debito cessaturam:
aliam longe grauiorem qua plurimum
gaudet: ex hac occasione nō corporibus
sed moribus curauit immitteř. quę aīas
miseroꝝ tantis obcęcauit tenebris: tāta
deformitate fedauit: ut etiā modo quod
incredibile forsitan erit si a nr̄is posteris
audietur: romana urbe uastata: quos

pestilētia illa possedit atq; inde fugientes Carthaginē peruenire potuerūt: in theatris quotidie certatim pro histrionibus insanirent. ¶ Capitulum. xxxiii

O Mentes amētes: quis est hic tantꝰ nō error sȝ furor: ut exiciū uestrū sicut audiuimus plāgētibus orientalibus populis: et maximis ciuitatibꝰ in remotissimis terris publicū luctū meroremq; ducētibꝰ: uos theatra quęreretis:ītraretis: īpleretis: et multo īsaniora q̄ fuerint antea faceretis? Hanc aīorum labem ac pestem: hāc ꝓbitatis & honestatis euersionē uobis Scipio ille metuebat: quando construi theatra ꝓhibebat: quādo rebus prosperis uos facile corrumpi atq; euerti posse cernebat: qn̄ uos ab hostili terrore securos esse nolebat. Neq; enim censebat ille fęlicem esse rempublicam stātibꝰ męnibus: ruētibus moribꝰ: sȝ in uobis plus ualuit qđ dęmones impii seduxerunt: q̄ qđ hoīes prouidi pręcauerūt. Hinc est ꝙ mala quę facitis uob imputarī nō uultis: mala uero quę patimini xānis tēporibꝰ īputatis. neq;. n. in ur̄a securitate pacatā rempublicam: sȝ luxuriā quęritis impunitam: qui deprauati rebus ꝓsperis: nec corrigi potuistis aduersis. Volebat uos ille Scipio terreri ab hoste ne in luxuriā flueretis: uos nec contriti ab hoste luxuriam repressistis. perdidistis utilitatem calamitatis: & miserrimi facti estis: & pessimi permansistis. ¶ Cap. xxxiiii.

AT tn̄ quod uiuitis dei est. q uobis parcēdo admonet ut corrigamini pęnitendo. q uobis eciā īgratis pręstitit: ut uel sub noīe seruorū eius: uel in locis martirū eius hostiles manus euaderetis. Romulus et Remus asylum constituisse perhibenī: quo qsqs confugeret ab omni noxa liber eēt: augere quęrētes creandę multitudiem ciuitatis. Mirādū ī honorē xristi ꝓcessit exemplū. hoc constituerūt euersores urbis: quod instituerāt antea cōditores. Quid aūt magnū si hoc fecerīt illi ut ciuiū suoꝝ numerus suppleretur: quod fecerīt isti ut suoꝝ hostiū numerositas suarētur? Hęc et alia siqua uberius & commodius potuerit rn̄deat inimicis suis rdēpta familia dn̄i christi: et peregrina ciuitas regis xp̄i. ¶ Cap. xxxv.

Memmerit

SEeminerit sane ī ipīs īimicis laterī ciues futuros. ne infructuosuȝ uel apud ipos putet: ꝙ donec perueniat ad confessos portat infensos. sicut ex illorū numero eciā dei ciuitas habet secū q̄diu peregrinatī in mundo cōnexos cōmunioe sacramētoꝝ: nec secum futuros in ęterna sorte scōꝝ: qui partim in occulto partim in aperto sunt. Qui eciā cū ipīs inimicis aduersus deū cuiꝰ sacmentū gerūt murmurare nō dubitāt. mō cū illis theatra: modo ecclīas nobscū replentes. De correctione aūt quorūdam eciā taliū multo minꝰ est desperandū: si apđ apertissimos aduersarios prędestinati amici latitant: adhuc ignorati etiā sibi. Perplexę qppe sunt istę duę. C. in hoc sęculo inuicem qa pmixtę: donec ultimo iudicio dirimanī: de quarū exortu & procursu & debitis finibꝰ: qđ dicendū arbitror q̄tū diuinitꝰ adiuuabor expediam: propter gloriam ciuitatis dei quę alienis a cōtrario comparatis clarius eminebit. ¶ Ca. xxxvi.

SEd adhuc quędā mihi dicenda sūt aduersus eos qui romānę reipub. clades in rligionē nr̄am rferūt: quia diis suis sacrificarī ꝓhibeī. Cōmemorāda. n. sunt quę & quāta occurrerī potuerūt: uel uidebūī satis eē mala quę illa. C. ptulit: uel ad eius impiuȝ ꝓuincię pertinentes: anteq̄ eoꝝ sacrificia ꝓhibita fuissent. quę oīa ꝓculdubio nobis tribuerēt: si iam uel illis clareret nr̄a religio: uel ita eos a sacris sacīlegis ꝓhiberet. Deinde demonstrandum est quos eoꝝ mores & quā ob cām uerus deus ad augendū imperium adiuuare dignatus est. in cuiꝰ potestate

sunt regna om̄ia. quanq̄ nihil eos adiuuerint hi quos deos putant: quin potius q̄tum decipiendo & fallendo nocuerint. Postremo aduersus eos dicet̄ qui manifestissimis documentis confutati atq; deuicti: conantur asserere nō propter uitę pręsentis utilitatem: sȝ ꝓpter eā quę post mortem futura est colendos eē deos. quę nisi fallor quęstio multo erit oposior & subtilior: disputatiōe dignior: ut & contra ph̄os in ea disseratur: non quoslibet: sed qui apud illos excellentissima gloria clari sunt: et nobiscū multa sentiūt. scilicet de animę īmortalitate: et ꝙ deus uerus mūdum condiderit: et de ꝓuidentia eius qua uniuersum quod cōdidit regit. Sed qm̄ & ipsi in illis quę contra nos sentiunt refellendi sunt: deesse huic officio non debemus: ut refutatis īpiis contradictōib9: pro uirib9 quas deus īpartiet: asseramus ciuitatem dei uerāq; pietatem et dei cultū in quo uno ueraciter sēpiterna beatitudo promictitur. Hic itaq; modus sit huius uoluminis ut deinceps disposita ab alio sumamus exordio.

SI racioni perspicuę ueritatis infirm9 humanę consuetudinis sensus non auderet obsistere: sȝ doctrinę salubri languorem suū tanq̄ medicinę subderet: donec diuio adiutorio fide pietatis impetrante sanaretur: non multo sermone opus esset ad cōuincēdum quemlibet uanę opinatiōis errorē: his q recte sentiūt & sensa uerbis sufficientibus explicant. Nunc uero qm̄ ille est maior et tetrior insipientiū morb9 aiōꝝ: quo irrōnabiles motus suos etiam post rōem plene redditam: quāta hōi ab hoīe debetur: siue nimia cęcitate qua nec aperta cernūtur: siue obstinatissima peruicacia qua & ea quę cernunt̄ nō ferunt̄: tanq̄ ipam rōem ueritatemq; defendunt: fit necessitas copiosius dicēdi plerūq; res claras: uelut eas nō spectātib9 intuēdas: sed quodāmō tangendas palpantibus et cōtuētib9 offeramus. Et tn̄ qs disceptādi finis erit & loq̄di modus: si rn̄dendum eē rn̄dētib9 semp existimemus? Nam qui uel nō possūt intelligere quod dr̄: uel tam duri sunt aduersitate mentis: ut etiam si intellexerint nō obediant: respondēt ut scp̄tum est & loquūtur iniquitatem: atq; infatigabiliter uani sunt. Quorum dc̄ta cōtraria si totiens uelim9 refeller̄: quotiēs obnixa fronte statuerint nō curare quid dicant: dū quocūq; mō nr̄is disputatiōib9 contradicāt: q̄m sit infinitū & erūpnosuȝ et infructuosum uides. Quamobrem nec teip̄m mi fili Marcelline: nec alios q̄bus hic labor noster in xristi caritate utiliter ac liberaliter seruit: tales meorū scp̄torū uelim iudices: q rn̄sionē semp desiderēt: cum his quę leguntur audierint aliquid cōtradici: ne fiant similes earū muliercularū quas cōmemorat apostolus: semper discentes & ad ueritatis scientiam nunq̄ peruenientes. ¶ Capitl'm scd'm.

SVperiore itaq; libro cū de ciuitate dei dicer̄ instituissē: unde hoc uniuersum op9 illo adiuuāte ī manus sūptū est: occurrit mihi rn̄dendum esse ꝑmitus eis: q hęc bella q̄bus mūdus iste conterit̄: maxieq; romanę urƀ recētem a barbaris uastationē x̄anę religioni tribuunt: qua prohibētur nephandis sacrificiis seruire dęmōib9: cū potius hoc deberēt tribuere xp̄o: ꝙ ꝓpter eius nomen cōtra institutū moremq; bellorum eis quo confugerent religiosa et amplissima loca barbari libe prębuerūt: atq; ī multis famulatū debitum xristo: nō solū uerū: sed etiā timore confictū sic honorauerūt: ut quod in eos belli iure fieri licuisset: illicitum sibi esse iudicarēt. Inde incidit quęstio: cur diuīa

beneficia et ad impios ingratosq; puene-
rint: et cur illa itidē dura que hostiliter
facta sūt: pios cū ipsis pit̄er afflixerint.
Quam qōnem p multa diffusam: in hui9
ęui quotidianis uel dei muneribus: uel
hoīum cladibus: quę q̄m utraq; bene uel
male uiuentibus: pmixte atq; indiscrete
sępe accidūt: solet multos mouer̄: ut pro
suscepti operis ncītate dissoluerē aliq̄tū
immoratus sum. maxīe ad consolandas
scās fęīas: et pie castas: in qbus ab hoste
aliqd perpetratū est qđ intulit uerecūdię
dolorem: et si non abstulit pudicicię fir-
mitatem. ne pęniteat eas uitę: quas non
est unde possit pęnitere nequitię. Deinde
pauca dixi in eos q xanos aduersis illis
r̄bus affectos: et pręcipue pudorē hūili-
atarū fęmiarū q̄uis castarū atq; scārum:
proteruitate impudētissima exagitant:
cū sint neqssimi & irreuerentissimi longe
ab eis ipis romanis degeneres: quorum
pręclara multa laudant̄ & lr̄az memo-
ria cęlebrant̄: imo illoz glię uehementer
aduersi. Romam quippe cura structā in
ueterū auctāq; laborib9: fediorē stātem
fecerant q̄ ruentem. qn̄ qdem in ruina ei9
lapides & ligna: in istoz aūt uita oīa
non muroz sed morum munimenta atq;
ornamenta ceciderēt: cū funestiorib9 eoz
corda cupiditatibus: q̄ ignib9 tecta illius
urbis arderent. Quibus dictis primum
terminaui librum: deinceps itaq; dicere
institui: q̄ta mala ciuitas illa perpessa sit
ab origine sua: siue apud seipsam: siue in
prouinciis iam sibi subiectis: quę omnia
xanę r̄ligiōi tribuerēt: si iam tūc euāge-
lica doctrina aduersus falsos & fallaces
eoz deos: testificatōe librima psonaret.

¶ Cap. iii.

Memento aūt me ista cōmemorantē adhuc cōtra ipitos
agere: ex quoz impitia illđ quoq; exortū
est uulgare puerbium. Pluuia defecit cā
xpiani nois. Sunt nāq; qui eorū studiis
libalibus istituti; amant hystoriam: qui
facillime ista nouerūt. Sed ut nob ineru-
ditoz turbas infestissimas redderent: se
nosse dissimulant. atq; hoc apud uulgus
affirmare nitūtur: clades qbus per certa
interualla locoz & tēpoz genus hūanū
oportet affligi: cā accidere nois xpiani
quod cōtra deos suos ingēti fama & pre-
clarissima cęlebritate p cūcta diffūditur.
Recolant ergo nobiscum: anteq̄ xristus
uenisset in carne: anteq̄ eius nomē ea cui
frustra īuident glia poplis innotesceret:
qbus calamitatib9 res romāę multiplici-
ter varieq; contritę sunt. et ī his defēdāt
si possunt deos suos: si ppterea coluntur
ne ista mala paciant̄ cultor̄s eoz: quorū
si qd nūc passi fuerint: nobis imputanda
esse contendūt. Cur. n. ea que dictur9sum
permiserūt accidere cultorib9 suis: anteq̄
eos declaratū christi nomen offenderet:
eorumq; sacrificia phiberet? primo ipos
mores ne pessimos haberēt: q̄re dii eorū
curare noluerunt?

¶ Caplm. iiii.

Deus. n. uerus eos a qbus non cole-
batur merito neglexit: dii aūt illi
a quoz cultu se phiberi hoīes igratissimi
cōquerunt̄: cultores suos ad bn̄ uiuendū
quare nullis legibus adiuuerunt? Utiq;
dignum erat ut q̄uo isti illoz sacra: ita illi
istoz uitā aut facta curarent. Sed r̄ndet̄
q uolūtate ppa qsq; malus est. Quis hoc
negauerit? Veruntamen pertinebat ad
consultores deos: uitę bonę pręcepta non
occultar̄ poplis cultoribus suis: sed clara
pręedicatione pręber̄: per uates etiā con-
uēire atq; arguer̄ peccātes: palā minari
pęnas male agētib9: pręmia r̄cte uiuētib9
polliceri. Quid unq̄ tale in deoz illorum
templis prompta & eminēti uoce cōcre-
puit? Veniebamus nos etiam aliquādo
adolescētes ad spectacula ludibriaq; sa-
crilegiorum: spectabamus arreptitios:
audiebam9 simphoniacos: ludis turpissi-
mis q diis deabusq; exhibebātur oblec-
tabamur; cęlesti uirgini & Berechintię

deoꝝ matri oīum: ante cui⁹ lecticam die
solenni lauationis eius talia per publicū
cantitabanť a neqssimis scenicis: q̄lia non
dico m̄rem deoꝝ: sed m̄rem qualiūcūq;
senatoꝝ: uł quorūlibet honestoꝝ uiroꝝ:
imo uero q̄lia nec matrē ipsoꝝ scenicorū
deceret audire. Habet. n. quiddam erga
parētes hūana uerecūdia: quod nec ipsa
neqtia possit auferre. Illam ꝓinde turpi-
tudinem obscenoꝝ dictorū atq; factoꝝ:
scenicos ipos domi suę pro ludēdi causa
coram m̄ribus suis agere puderet: quam
per publicū agebant coram deoꝝ matre:
spectāte & audiente utriusq; sexus fre-
quētissima multitudine. Quę si illecta cu-
riositate adesse potuit circūfusa: saltem
offensa castitate debuit abire confusa.
Quę sūt sacrilegia: si illa erāt sacra? Aut
quę iqnatio si illa lauatio? Et hęc fercula
appellabanť: quasi celebrareť cōuiuium
quo uelut suis epulis immunda demonia
pascerēťur. Quis. n. non sentiat cuiusmōi
spūs talib⁹ obscenitatib⁹ delectentur: nisi
uel nesciens utrum omnino sint ulli immūdi
spūs deoꝝ noīe decipiētes: uel talē agens
uitam: in qua istos potius q̄ deū uerū &
optet propicios & formidet iratos?

❡ Caplm. v.

NEquaq̄ istos qui flagiciosissimę cōsuetudinis uiciis
oblectari potius q̄ obluctari student: sed
illū ipm Nasicam Scipionē q uir optim⁹
a senatu electus est: cui⁹ manibus eiusdem
demoīs simulacrū susceptū est i urbemq;
peruectū: hēre de hac re iudicem uellem.
Diceret nobis utrū m̄rem suā tam optie
de republica uellet mereri: ut ei diuini
honores decernerētur: sicut & grecos et
romanos aliasq; gētes constat qbusdam
decreuisse mortalibus: quoꝝ erga se be-
neficia magni pēderant eosq; immortales
factos: atq; in deoꝝ numerū receptos eē
crediderāt: profecto ille tantā felicitatē
suę m̄ri si fieri posset optaret. Porro si ab
illo deinde quęreremus utrum inter eius
diuinos honores: uellet illa turpia cele-
brari: nonne se malle clamaret ut sua m̄r
sine ullo sensu mortua iaceret: q̄ ad hoc
dea uiueret ut illa libēter audiret? Absit
ut senator populi romani ea mente pre-
ditus qua theatrū edificari i urbe fortiū
uirorum prohibuit: sic uellet coli matrē
suam: ut talib⁹ dea sacris propiciaretur:
qualibus m̄rona urbis offēderetur. Nec
ullo mō crederet uerecūdiam laudabilis
fęmine ita in contrariū diuinitate mutari:
ut honorib⁹ eā talib⁹ aduocarēt cultores
sui: q̄libus cōuiciis in quępiam iaculans
cū inter hoīes uiueret: nisi aures claude-
ret: seseq; subtraheret: erubescerent ꝓ illa
et ꝓpinqui: et maritus: et liberi. Proinde
talis mater deorū: qualem hēre matrem
puderet quemlibet etiā pessimum uirum:
romanas occupatura mētes quęsiuit op-
timū uirū nō quē monendo & adiuuādo
faceret: sed quē fallēdo deciperet: ei silis
de qua scriptū est. Mulier autē uirorum
preciosas aīas captat: ut ille magne ido-
lis animus: hoc uelut diuino testimonio
sublimatus & uere se optimū existimās:
uerā pietatem religioneq; non quęreret:
sine qua omne q̄uis laudabile ingenium
superbia uanescit & decidit. Quomō igr
nisi insidiose quęreret dea illa optimum
uirū: cū talia querat in suis sacris: qualia
uiri optimi abhorrerēt suis adhibere con-
uiuiis?

❡ Capitlm. vi.

HInc ē q̧ de uita & morib⁹ ciuitatū
atq; populoꝝ a qbus colebantur
illa numina nō curarūt. ut tam horrēdis
eos & detestabilib⁹ malis: non in agro et
uitibus: non in domo atq; pecunia: non
deniq; in ipo corpore qđ menti subdiť: sꝫ
in ipa mente: in ipso rectore carnis aīo:
eos impleri ac pessimos fieri sine ulla sui
terribili prohibitiōe permicterent: aut si
prohibebant: hoc ostēdatur potius: hoc
probeť. Nec nobis nescio quos susurros
paucissimoꝝ aurib⁹ anhelatos: et arcana

uelut religione traditos iactent: quibus
uite ꝓbitas castitasq; discat̃: sed demon-
strentur uel cõmemorentur loca talibus
aliqñ conuenticulis consecrata: nõ ubi ludi
agerentur obscenis uocibus & motibus
histrionũ: nec ubi fugalia celebrarentur
effusa oĩm licentia turpitudinum. et uere
fugalia: sed pudoris et honestatis: sʒ ubi
ppli audirẽt qd dii ꝓcepert̃ de cohibẽda
auaricia: ambitione frangenda: luxuria
r̃frenãda. ubi discerẽt miseri qd̃ discẽduʒ
Persius increpuit dicẽs. Discite o miseri
et causas cognoscite rerũ. Quid sumus et
quidnam uicturi gignimur ordo. Quis
datus: aut mete q̃ mollis flexus et unde.
Quis modus argenti: qd fas optare: qd
asper. Vtile nũmus habet: patrie carisq;
propinquis. Quantũ largiri deceat: quẽ
te deus esse iussit. Et humana qua parte
locatus es in re. Dicat̃ in qbus locis hec
docentiũ deoꝝ solebãt precepta r̃citari:
& a cultorib9 eoꝝ pplis freq̃nter audiri:
sicut nos oñdim9 ad hoc ecc̃as institutas
quaq̃uersum religio xp̃ana diffunditur.

AN nobis forte ¶ Caplm. vii.

Aphoꝝ scolas disputationesq; mẽo-
rabunt. Primo hec non romana sʒ greca
sunt. aut si ꝓpterea iam romana quia &
grecia facta ẽ romana ꝓuincia: nõ deoꝝ
precepta sunt sʒ hoĩm inuenta. q ut cũq;
conati sunt ingeniis acutissimis prediti
r̃õcinãdo inuestigare qd in rerũ natura
lateret: quid in moribus appetendum
eẽt atq; fugiendum: qd in ipis r̃õcinandi
r̃gulis certa cõnexiõe traheret̃: aut quid
non eẽt consequens ul' etiam repugnaret.
Et qdam eoꝝ quedam magna q̃tum di-
uinitus adiuti sunt iuenert̃: q̃tum autem
hũanitus impediti sunt errauert̃: maxĩe
cum eoꝝ superbie iuste ꝓuidẽtia diuina
r̃sisteret: ut uiam pietatis ab humilitate
in supna surgentem etiã istoꝝ cõparatõe
mõstraret: unde postea nobis erit in dei
ueri dñi uolũtate disq̃rendi ac disserendi
locus. Veruntamen si philosophi aliquid
inuenerũt: qd̃ agende bone uite beateq;
adipiscende satis esse possit: q̃to iustius
talibus diuini honores decernerent̃: q̃to
melius & honestius in Platonis templo
libri eius legerentur: q̃ in tẽplis demonũ
galli absciderent̃: molles consecrarent̃:
insani secarent̃: et qdqd aliud uel crudele
ul' turpe: uel turpiter crudele: uel crude-
liter turpe: ĩ sacris talium deoꝝ celebrari
solet. Quanto satius erat ad erudiendaʒ
ad iustitiam iuuentutem: publice recitari
leges deoꝝ: q̃ laudari inaniter leges atq;
instituta maioꝝ. Oĩes. n. cultores taliũ
deorum: mox ut eos libido perpulerit:
feruenti ut ait Persius tincta ueneno: ma-
gis intuẽtur quid Iupiter fecerit: q̃ quid
docuerit Plato uel censuerit Cato. Hinc
apud Terentium flagiciosus adolescens
spectat tabulam quandã pictã in pariete.
ubi inerat pictura hec. Iouem quo pacto
Dane misisse aiunt in gremium quendam
imbrem aureum: atq; ab hãc tanta auc̃te
adhibet patrõcinium turpitudini sue cum
in ea se iactat imitari deũ. At quem deũ
inquit. Qui tẽpla celi sũmo sonitu con-
cutit: ego homuncio non facerem id. Ego
uero illud feci ac libens. ¶ Ca. viii.

AT. n. nõ tradunt̃ ista sacris deoꝝ:
sed fabulis poetaꝝ. Nolo dicere
illa mistica: q̃m ista theatrica esse turpi-
ora. hoc dico q negantes cõuincit histo-
ria: eosdem illos ludos in qbus regnant
figmenta poetarum: non per imperium
obsequium sacris deorum suoꝝ intulisse
romanos: sʒ ipos deos ut sibi solenniter
ederent̃: et honori suo consec̃rent̃: acerbe
imperãdo & quodãmodo extorquendo
fecisse. Quod in ꝑmo libro breui cõmẽo-
ratione perstrinxi. Nam ingrauescente
pestilentia: ludi scenici auc̃te pontificum
rome ꝑmitus instituti sunt. Quis igit̃ in
agenda uita non ea sibi potius sectanda
arbitret̃: que actitant̃ ludis auc̃te diuina

institutis: q̄ ea quę scriptitantur legibus hūano consilio ꝓmulgatis? Adulterum Iouem si poetę fallaciter ꝓdiderunt: dii utiq; casti. quia tantū nefas per hūanos ludos confictū est: nō q̄a neglectum irasci ac uindicare debuerˀt. Et hęc sūt scenicoꝝ tollerabiliora ludorū: comedię scilicet & tragedię: hoc est fabulę poetarū agendę in spectaculis multa rerū turpitudine: sȝ nulla saltem sicut alia multa uerborū obscenitate cōpositę. quas etiā inter studia quę honesta ac liberalia uocantur pueri legere et discere coguntur a senibus.

Q Vid aūt hinc Caplm .ix. senserint romani ueteres: Cicero testatur in libris q̄s de republica scripsit. ubi Scipio disputans ait. Nunq̄ comedię nisi cōsuetudo uitę pateretur probarˀ sua theatris flagitia potuissent. Et gręci q̄dā antiquiores uiciosę suę opinionis quādam cōuenientiam seruauerūt: apud quos fuit etiā lege concessū: ut q̄d uellet comedia nomiatim uel de quo uellet diceret. Itaq; sicut in eisdem libris loquitˀ Affricanus: quē illa nō attigit: uł potius quē nō uexauit: cui pepercit? Esto populares hoies improbos i republica seditiosos Cleonē Cleofontem Hiperbolum lesit. patiamur inqt: et si huiusmōi ciues a censore meliꝰ est q̄ a poeta notari. Sed Periclen cum iā suę ciuitati maxima auctoritate plurimos ānos domi et belli prefuisset: uiolari uersibus & eos agi in scena nō plus decuit: q̄ si Plautus inquit noster uoluisset: aut Neuius Publio & Gneo Scipioni: aut Ceciliꝰ Marco Catoni maledicerˀ. Deinde paulopost. Nostrę inqt cōtra .xii. tabulę cū p paucas res capite sanxissent: in his hanc quoq; sanciendam putauerūt: si qs actitauisset siue carmen condidisset quod infamiā faceret: flagitiū ue alteri pclare. Iudiciis. n. magistratuū disceptatoibus legitimis propositam uitam non poetarū ingeniis hr̄e debemus: nec ꝓbrū audire: nisi ea lege ut respōdere liceat et iudicio defendere. Hęc ex Ciceronis quarto de repub. libro ad uerbū excerpenda arbitratus sum: nonnullis propter faciliorem intellectum uel pretermissis: uel paululū cōmutatis. Multū. n. ad rem pertinet quā molior explicare si potero. Dicit deinde alia & sic concludit hūc locū. ut ostēdat ueteribꝰ displicuisse romanis: uel laudari quenq̄ i scena uiuū hoiem uel uituperari. Sed ut dixi hoc gręci q̄q̄ inuerecundius tn̄ cōuenientius licere uoluerˀt: cū uiderēt diis suis accepta & grata esse opprobria. non tantū hoīum: uerū & ipsoꝝ deorū in scenicis fabulis: siue a poetis eēnt illa cōficta: siue flagitia eorū uera cōmēorarentˀ & agerentur in theatris: atq; ab eorum cultoribus ut solo risu ac nō etiā imitatōe digna uiderentur. Nimis. n. superbum fuit famę parcerˀ principū ciuitatis & ciuiū: ubi suę famę parci numina noluerunt. Nam quod affertur pro defensione non illa uera in deos dici: sȝ falsa atq; cōficta: id ipsū est scelestius si pietatem consulas religionis. Si autem malitiam demonum cogites: q̄d astutius ad decipiēdum atq; callidius? Cū. n. ꝓbrū iacitur in pncipē patrię bonum atq; utilem: nōne tanto est indignius q̄nto a ueritate remotius: & a uita illius alienum? Quę igitur supplicia sufficiunt: cū deo fit ista tam nefaria tam insignis iniuria? Capitlm .x.

S Ed maligni spiritus quos isti deos putant: etiam flagitia quę non admiserūt de se dici uolūt. dum tn̄ hūanas mētes his opioibꝰ uelut retibus iducāt: et ad predestinatū suppliciū secū trahāt. siue hoies ista cōmiserint quos deos hēri uolūt qui hūanis erroribus gaudent: ꝓ quibus etiam se colendos mille nocendi fallendiq; artibus interponūt: siue etiam nullorū hoium illa crimina uera sint: quę tn̄ de numinibus fingi libenter accipiūt fallacissimi spūs: ut ad scelesta ac turpia

perpetrāda uelut ab ipso celo traduci in terras satis idonea uideatur auctas. Cum igitur greci talium numinum seruos se esse sentirēt: inter tot & tanta eorum theatrica opprobria parcēdum sibi a poetis nullo modo putauerunt: uel diis suis etiam sic consimilari appetentes: uel metuentes ne honestiorē famam ipsi regrendo & eis se hoc mō preferendo: illos ad iracundiam prouocarent. ¶ Capitulū. xi.

AD hanc conuenientiam pertinet: quod etiam scenicos auctores earūdem fabularū non paruo ciuitatis sue honore dignos existimarūt. Siquidem quod in eo quoque de republica libro cōmemoratur: Heschines ciuis atheniēsis uir eloquētissimus: cū adolescens tragedias actitauisset rempublicā capessiuit: et Aristodemum tragicū item auctorem maximū de rebus pacis ac belli legatū ad Philippum athenienses sepe miserūt. Non. n. consentaneū putabatur: cū easdem artes eosdemque scenicos ludos etiam diis suis acceptos uiderent: illos per quos agerētur infamiū loco ac numero deputari. Hec greci turpiter quidem: sed sane diis suis omnino congruēter: qui nec uitam ciuiū lacerandam linguis poetarū & histrionū subtrahere ausi sunt: a quibus cernebāt deorum uitam eisdem ipsis diis uolentibus & libentibus carpi: et ipsos hoīes per quos ista in theatris agebantur que numinibus quibus subditi erāt grata esse cognouerūt: nō solū minime spernēdos in ciuitate: uerū etiā maxime honorandos putauerunt. Quid. n. cause reperiri possēt cur sacerdotes honorarent. quia per eos uictimas diis acceptabiles offerebant: et scenicos probrosos hērent: per quos illam uoluptatem siue honorem diis exhiberi petentibus: et nisi fieret irascentibus: eorum admonitiōe didicerāt. cū presertim Labeo quem huiuscemōi rerū peritissimū predicāt: numina bona a numinibus malis ista etiā cultus diuersitate distinguat: ut malos deos propiciari cedibus & tristibus supplicationibus asserat: bonos autē obsequiis letis atque iocūdis: qualia sunt ut ipse ait ludi: conuiuia: lectisternia. Quod totū quale sit postea si deus iuuerit diligētius disseremus. Nūc ad rem presentē quod attinet disseram⁹. siue omnibus omnia tanquam bonis permixte tribuātur: neque. n. esse decet deos malos cū potius isti quia immundi sunt spūs omnes sint mali: siue certa discretione sicut Labeoni uisū ē: illis illa: istis ista distribuātur obsequia. Competentissime greci utrosque honore ducūt. et sacerdotes per quos uictime ministrantur: et scenicos per quos ludi exhibētur. Ne uel omnibus diis suis si & ludi omnibus grati sunt: uel quod ē indignius his quos bonos putāt si ludi ab eis solum amantur: facere cōuincantur iniuriam. ¶ Capitulum. xii.

AT romāi sicut in illa de republica disputatiōe Scipio gloriatur: probris et iniuriis poetarū subiectā uitā famamque habere noluerūt. capite etiā sancientes talē carmen cōdere siquis auderet. Quod erga se quidem satis honeste cōstituerūt: sed erga deos suos superbe & irreligiose. Quos cū scirent nō solū pacienter: sed etiā libenter poetarū probris maledictisque lacerari: se potius quam illos huiuscemōi iniuriis indignos esse duxerūt: seque ab eis etiā lege munierūt. illorū autē ista etiā sacris solennitatibus miscuerūt. Ita ne tandem Scipio laudas hanc poetis romāis negatā esse licētiam: ut cuiquam opprobriū infligerēt romanorum: cum uideas eos nulli deorum pepercisse uestrorum? Ita ne pluris tibi habenda uisa ē existimatio curie uestre quam celestis curie: capitolii immo rome unius quam celi totius est: ut linguā maledicā in ciues tuos exercere poete etiā lege prohiberentur: et in deos tuos securi tanta cōuicia nullo senatore: nullo censore: nullo principe: nullo pontifice prohibente iacularētur. Indignū uidelicet fuit ut Plautus aut Neuius Publio: et Gneo

Scipioni: aut Cecili9 Marco Catoni ma-
lediceret: et dignū fuit ut Terentius uī
flagitio Iouis optimi maximi adolescen-
tium nequam cōcitaret? ¶ Ca. .xiii.

Sed responderet mihi fortasse si ui-
ueret. Quomodo nos ista impūita
esse nollemus: quę ipi dii sacra esse nolue-
rūt: cū ludos scęnicos ū talia celebrant:
dictitant: actitant: et romanis moribus
inuexerūt: et suis honoribus dicari ex-
hiberiq; iusserūt? Cur ergo nō hic magis
ipi intellecti sunt nō esse dii ueri: nec oīno
digni quibus diuinos honores deferret
illa respublica? Quos enim coli minime
deceret minimeq; oporteret: si ludos ex-
peterent agendos cōuiciis romanorum:
quō quęso colendi putati sunt: quomō nō
detestandi spūs intellecti: qui cupiditate
fallendi inter suos honores sua celebrari
crimina poposcerūt? Itemq; romāi q̄uis
iam supstitōne noxia premerent: ut illos
deos colerent quos uidebant sibi uoluisse
scęnicas turpitudines consecrari: suę tamē
dignitatis mēores ac pudoris: auctores
taliū fabularū neq̄q̄ honorauerūt more
grecoꝝ: sed sicut apud Ciceronem idem
Scipio loquitur. cū artē ludicrā scęnāq;
totam in pbro ducerēt: genus id hoīum
non modo honore ciuiū reliquoꝝ carere:
sed etiā tribu amoueri notatiōe censoria
uoluerūt. Pręclara sane et romāis laudi-
bus ānumeranda prudentia. Sed uellem
seipsa sequeretur: se imitaret. Ecce. n. rēcte
quisq; ciuiū romāoꝝ eē scęnic9 elegisset:
non solū ei nullus ad honorem dabatur
locus: uerū etiā censoris nota tribū tenē
propriā minime sinebatur. O aīm ciuitatis
laudis auidū germaneq; romanum. Sed
respondeat mihi qua consentanea ratōne
homīes scęnici ab omī honore pellunt: &
ludi scęnici deoꝝ honoribus admiscētur:
illas theatricas artes diu uirt9 romana
nō nouerat: quę & si ad oblectamentum
uoluptatis humanę quęrerētur: et uicio
morum irreperent humanoꝝ: dii eas sibi
exhiberi petiuerunt. Quomō g° abicitur
scęnicus p quē colitur deus? Et theatricę
illius turpitudinis q̄ fronte notat actor:
si adorat exactor? In hac controuersia
greci romaniq; concertant. greci putant
recte se honorare hoīes scęnicos: cū colāt
ludoꝝ scęnicoꝝ flagitatores deos. Ro-
mani uero hoībus scęnicis nec plebeiam
tribum: quāto minus senatoriam curiā
dehonestari sinunt. In hac disceptatione
huiuscemōi rōcinatio sūmā qōnis absol-
uit. Proponūt greci. Si dii tales colendi
sunt: profecto etiā tales hoīes honorādi
sunt. Assumūt romani. Sed nullo modo
tales hoīes honorandi sunt. Concludunt
xani. Nullo igr mō dii tales colendi sūt.

Deinde querimus. ¶ Cap. xiiii.
ipi poetę taliū fabularū cōposito-
res: qui. xii. tabularū lege prohibentur
famā ledere ciuiū: tam probrosa in deos
cōuicia iaculantes: cur nō ut scęnici hēant
inhonesti? Qua rōe rectū ē: ut poeticorū
figmētoꝝ & ignōiosoꝝ deorū infament
actores: honorent exactores? An forte
Platoni greco potius palma danda est:
qui cū rōe firmaret q̄lis esse ciuitas dēat:
tanq̄ aduersarios ciuitatis poetas censuit
urbe pellendos? Iste uero et deorū iniu-
rias indigne tulit: et fuscari corrumpiq;
figmentis aīos ciuiū noluit. Confer nunc
Platonis hūanitatē a ciuibus decipiēdis
poetas urbe pellentem: cū deoꝝ diuitate
honori suo ludos scęnicos expetente. Ille
ne talia uel scriberentur & si nō obtinuit
disputando: tñ ne scpta recipent persuasit
leuitati lasciuięq; grecorum: isti ut talia
etiā agerent iubēdo extorsert grauitati
et modestię romanorum. Nec tm hęc agi
uoluerūt: sed sibi dicari: sibi sacrari: sibi
solenniter exhiberi. Cui tandem honesti9
diuinos honors decerneret ciuitas: utrū
Platoni hęc turpia et nefāda phibēti: an
demōib9 hac hoīm deceptōe gaudentib9:

quibus ille uera persuadere non potuit?
Hunc Platonem Labeo inter semideos
cōmēorandum putauit. sicut Herculem:
sicut Romulū. semideos autē heroibus
anponit: sʒ utrosqʒ inter numīa collocat.
Veruntñ istū quē appellat semideū: non
heroibus tm̄: sʒ etiā diis ipis p̄ferēduʒ
eē non dubito. Propinquāt aūt romāoꝝ
leges disputationibus Platonis. qñ illa
cuncta poetica figmenta condemnat. Isti
aūt poetis romanoꝝ adimunt saltem in
hoīes maledicendi licentiam: ille poetas
ab urbis ipsius habitatione repellit: isti
saltem auctores poeticarū fabularum a
ledenda societate ciuitatis cōpescunt. Et si
contra deos ludoꝝ scenicoꝝ expetitores
aliqd audirent: forte undiqʒ remouerēt.
Neqq̄ igr̄ leges ad istituēdos bonos aut
corrigēdos mor̄s malos a diis suis pos-
sent accipe romāi siue sperar̄: quos legib9
suis uincūt atqʒ cōuincunt. Illi .n. honori
suo deposcunt ludos scenicos: isti ab ho-
noribus oīb9 repellunt hoīes scenicos.
Illi celebrari sibi iubent figmētis poeticis
opprobria deorum: isti ab opprobriis
hoīm deterrēt impudentiam poetarum.
Semideus aūt ille Plato & taliū deoruʒ
libidini restitit: et ab indole romanoruʒ
quid perficiendum eēt ostendit. q poetas
ipos uel ꝑ arbitrio mentiētes: uel hoībus
miseris q̄i deorū facta pessima imitanda
ꝓponētes: oīno in ciuitate bene instituta
uiuere noluit. Nos qdem Platonem nec
deū nec semideū perhibemus: nec ulli scō
anglo summi dei: nec ueridico ꝓphē: nec
apostolo alicui: nec cuilibet xp̄i martiri:
nec cuiq̄ x̄ano hoī compamus. cuius nr̄ē
sñīe rō deo ꝓsperāte suo loco explicabit̄.
Sed eū tñ qñ qdem ipi uolūt fuisse semi-
deū p̄ferēdū esse censem9 si nō Romulo
& Herculi: q̄uis istū nec occidisse fratrē:
nec aliquod perpetrasse flagicium quisq̄
historicorū uel poetarū dixit aut finxit:
certe uel Priapo uel alicui cynocephalo:
postremo uel Febrio. que romāi numina
partim peregrina receperūt: partim sua
ꝓpria sacrauerūt. Quomō g̊ tanta animi
& moꝝ mala bonis p̄ceptis & legib9 uel
imminentia ꝓhiberēt: uel insita extirpāda
curarēt dii tales: qui etiam seminanda et
augenda flagicia curauerūt: talia uel sua
uel q̄si sua facta p theatricas celebritates
pplis innotescer̄ cupientes: ut tanq̄ auc̄te
diuina sua sponte neq̄ssima libido accen-
deretur humana: frustra hoc exclamāte
Cicerōe: qui cum de poetis agens ad eos
accessisset: clamor inquit & approbatio
popli quasi magni cuiusdam & sapientis
magr̄i: q̄s illi obducunt tenebras? Quos
inuehunt metus? Quas inflammant cu-
piditates? ¶ Capitlm. xv.

QVe aūt illis eligēdoꝝ deoꝝ etiam
ipsoꝝ falsoꝝ rō ac nō poti9 adula-
tio est: qñ istum Platonem quē semideum
uolūt tantis disputatiōibus laborantem
ne in aīs malis que precipue cauēda sunt
mores corrūperent̄ hūani: nulla edicula
sacra dignū putarūt: et Romulū suū diis
multis p̄tulerūt: q̄uis & ipm semideuʒ
potius q̄ deū uocauerunt: uelut secretior
eorum doctrina cōmendat? Nam etiam
flamen illi instituerūt. qd̄ sacerdotii gen9
adeo in romāis sacris testāte Apice ex-
celluit: ut tres solos flamines hn̄ent trib9
numinib9 institutos. Dyalem Ioui: Mar-
cialem Marti: Quirinalem Romulo. Nā
beniuolentia ciuiū uelut receptus in celū
Quirinus est postea noīatus. ac per hoc
et Neptuno & Plutoni fr̄ib9 Iouis: et ipi
Saturno pr̄i eorū isto Romulus honore
p̄latus est: ut pro magno sacerdotium
qd̄ Ioui tribuer̄t huic etiā hoc tribuerēt:
et Marti tanq̄ pr̄i ei9 forsitan ꝓpter ipm.

SI aūt a diis suis ¶ Caplm. xvi.
romani uiuēdi leges accipere po-
tuissent: non aliquot annos post romam
conditam ab atheniensibus mutuarētur
leges Salonis: quas tñ non ut acceperūt

tenuerunt sed meliores & emendatiores
facer̃ conati sunt. q̃uis Ligurgus lacedę-
moniis leges ex Apollinis auctoritate
se instituisse cõfinxerit. Quod prudẽter
romani credere noluerũt: propterea non
inde acceperunt. Numa Pompilius qui
Romulo successit in regnũ: quasdã leges
quę q̃dez regẽdę ciuitati neq̃q̃ sufficerẽt
condidisse fertur. Qui eis etiã multa sac̃
constituit. non tñ perhiber̃ easdem leges
a numinibus accepisse. Mala igit̃ animi:
mala uitę: mala morum: quę ita magna
sunt: ut his doctissimi eorum uiri etiam
stantib⁹ urbib⁹ respublicas perire confir-
ment: dii eorũ ne suis cultorib⁹ acciderẽt
minime curarũt. imo uero ut augerentur
sicut supra disputatum est om̃i modo cu-
rauerunt.

¶ Capitulum. xvii.

AN forte populo ro. ꝑpterea leges
non sunt a numinib⁹ constitutę: q̃a
sicut Salustius ait. Ius bonũq; apud eos
non legibus magis q̃ natura ualebat. Ex
hoc iur̃ ac bono credo raptas eẽ sabinas.
Quid eniz iustius et meli⁹ q̃ filias alienas
fraude spectaculi inductas nõ a parẽtib⁹
accipi: sed ui ut quisq; poterat auferri?
Nã si inique sabini facerẽt negare postu-
latas: q̃to fuit iniquus rapere non datas?
Iustius aũt bellũ cũ ea gente geri potuit:
quę filias suas ad m̃rimoniũ cũ regiona-
libus et confinalibus suis negassz petitas:
q̃ cuz ea quę repetebat ablatas. Illđ ergo
potius ibi fieret ubi Mars filiũ suũ pug-
nantem iuuaret: ut coniugiorũ negatoꝝ
armis ulcisceretur iniuriam: et eo modo
ad fęmias quas uoluerat pueniret. Aliq̃
eni fortasse iure belli iniuste negatas iuste
uictor auferret. Nullo autem iure pacis
non datas rapuit: et iniustum bellum cuz
earũ parentibus iuste succẽsentib⁹ gessit.
Hoc sane utilius faciliusq; successit: quod
et si ad memoriã fraudis illius circensiuz
spectaculum mansit: facinoris tamẽ i illa
ciuitate et imperio non placuit exemplũ.
faciliusq; romãi in hoc errauerũt: ũt post
illã iniq̃tatem deũ sibi Romulũ cõsec̃rẽt:
q̃ ut in fęmis rapiendis factũ ei⁹ imitãdũ
et lege ulla uel more permicterẽt. Ex hoc
iure ac bono post expulsũ cũ liberis suis
regẽ Tarq̃niũ: cui⁹ filius Lucreciã stupro
uiolenter oppresserat: Iuni⁹ Brut⁹ consul
Lutiũ collatinũ maritũ eiusdez Lucrecię
collegam suũ bonũ atq; innocentẽ uiruz:
propter nomẽ & propinq̃tatẽ tarq̃nioꝝ
coegit mag̃ratu se abdicare: nec uiuere
in ciuitate permisit. Quod scelus fauente
uel patiente populo fecit: a quo popl̃o cõ-
sulatum idem Collatinus sicut etiam ipse
Brutus acceperat. Ex hoc iure ac bono
Marcus Camillus illi⁹ tp̃is uir eg̃gius:
qui seuientes grauissimos hostes ppl̃i ro.
post decennale bellũ: q̃ romanus excitus
totiens male pugnando grauiter afflict⁹
est: iã ipsa roma de salute dubitante atq;
trepidante facillime sup̃auit: eoꝝq; urbẽ
opulẽtissimã cępit: inuidia obtrectatorũ
uirtutis suę & insolentia tribunorũ reus
plebis factus: tanq̃ ingratam sensit quam
liberauerat ciuitatẽ: ut de sua damnatiõe
certissimus in exilium sponte discederet:
et. x. milibus ęris absens etiã damnaret̃:
mox iterũ a gallis uindex patrię futur⁹
ingratę. Multa commemorare iam piget
feda et iniusta q̃bus agitabat̃ illa ciuitas:
& cũ potẽtes plebẽ sibi s̃bdere conarent̃:
plebsq; illis s̃bdi r̃cusaret et utriusq; p̃tis
defensores magis studiis agerent amore
uincendi: q̃ ęquũ et bonũ q̃cq̃ cogitarent.

ITaq; hẽbo modũ. ¶ Ca. xviii.

et ipm Salustiũ testẽ poti⁹ adhibebo.
Qui cũ in laude romanoꝝ dixisset: unde
nobis iste sermo exortus est. Ius bonũq;
apud eos nõ legibus magis q̃ natura ua-
lebat: prędicans illud tp̃us quo expulsis
regibus icredibiliter ciuitas breui ętatis
spatio plurimũ creuit. Idem tamen i p̃mo
historię suę libro atq; ei⁹ exordio fatet̃:
etiam tunc cũ ad consules a regibus esset

translata respublica: post puū interuallū iniurias ualidoꝝ: et ob eas discessionem plebis a prīb9: aliasq; in urbe discessiōes fuisse. Nam cū optimis morib9 et maxīa concordia populū ro. inter secundum & postremū bellū carthagīēse cōmēorasset egisse: cāmq; hui9 boni nō amorē iustitię: sed stāte carthagine metum pacis in fide fuisse dixisset. Vnde et Nasica ille ad reꝑmendam neqtiam ꝑuandosq; istos mores optimos: ut metu uicia cohiberentur carthaginē nolebat euerti. Cōtinuo sbiecit idez Salustius & ait. At discordia & auaritia atq; ābitio: et cętera secūdis rb9 oriri sueta mala: post carthagīs excidiū maxime aucta sūt: ut intelligerem9 etiam antea et oriri solere et augeri. Vnde subnectens cur hęc dixerit. Nā iniurię inqt ualidorū & ob eas discessio plebis a prībus: alięq; discessiōes domi fuere. Iā inde a ꝑncipio neq; amplius q̄ regib9 exactis: dum metus a Targnio & bellū graue cū etruria positu; est: ęquo et modesto iure agitatū. Vides q̄admodū etiā illo breui tempore ut r̄gibus exactis id est eiectis aliq̄tulū ęquo & modesto iure ageretur: metum dixit fuisse causam. qm̄ metuebat̄ bellu; qd̄ rex Targnius regno atq; urbe pulsus: etruscis sociatus contra romanos gerebat. Actende itaq; quid deinde cōtexat. Deinde inqt seruili imperio pr̄es plebem exercere: de uita ac quiete erga se regio more cōsuler̄: erga alios de uiolentia & inquietudine sibi regna moliri: illos agro pellere: et cęteris ex partibus soli impio agere. Quib9 seuiciis et maxīe fęnore oppressa plebs: cu; assiduis bellis tributū siml' et militiā tolleraret: armata montem sacrū atq; auentinū insedit: tūq; tribunos plebis et alia sibi iura parauit: discordiaru; & certaminis utriusq; finis fuit scd̄m bellum punicu;. Cernis ex quo tēpore id est paruo interuallo post reges exactos: quales romani fuerint de qbus ait. ius bonumq; apud eos non legibus magis q̄ natura ualebat. Porro si illa tp̄a talia repiunt̄ qbus pulcerrima atq; optīa fuisse prędicat̄ romana respblica: qd ia; de conseqūti ętate dicendū aut cogitandū arbitramur: cū paulati mutata: ut eiusdē historici uerbis utar: ex pulcerrima atq; optima pessima ac flagiosissima facta ē: post carthaginis uidelicet ut commemorauit excidium. Quę tp̄a ipse Salustius quemadmodum breuiter recolat & describat in eius historia legi potest: quātis malis morum quę secundis rebus exorta sunt: usq; ad bella ciuilia demonstret esse peruentu;. ex quo tempore ut ait maioꝝ mores nō paulatim ut antea: s; torrentis modo precipitati: adeo iuuēt9 luxu atq; auaritia corrupta est: ut merito dicatur genitos esse q neq; ipi hr̄e possent res familiares: neq; alios pati. Dicit deīde plura Salusti9 de Sillę uiciis cęteraq; feditate reipublicę. Et alii scp̄toꝛ̄s ī hoc cōsentiūt q̄uis eloqo multū impari. Cernis tamē ut opinor: & quisquis aduerterit facillime ꝑspicit: colluuię morū pessimorū quo illa ciuitas ꝓlapsa fuerit ante nr̄i supmi regis aduentū. Hęc. n. gesta sūt non solū anteq̄ xp̄us in carne pręsens docere cępiss;: ueꝝ etiam anteq̄ de uirgine natus esset. Cum igit̄ tot & tanta mala tempoꝝ illorū: ul' tollerabiliora superius: uel post euersam carthaginem intolleranda et horrenda: diis suis imputare nō audeant opinioēs humanis mentibus unde talia uicia siluescerēt maligna astutia inserētibus: cur mala pręsentia xp̄o imputant: q doctrīa saluberrīa & falsos ac fallaces deos coli uetat: & istas hoīm noxias flagitiosasq; cupiditates diuina auctē detestans atq; condēnans: his malis tabescēti ac labenti mūdo ubiq; familiā suā sensim subtrahit: qua condat ęterna;: et non plausu uanitatis: sed iuditio ueritatis gloriosissimam ciuitatem. ¶ Capitulum. xix.

ECce romana respublica: quod non ego pus dico sꝫ autores eoꝝ unde hęc mercede didicim⁹ tanto ante dixerꝰt: ante christi aduentū paulatim mutata et ex pulcerrima atq; optima pessima atq; flagitõsissima facta est. Ecce añ x̄ aduentū: post deletam cartaginē maioꝝ morꝰs non paulatim ut antea: sꝫ torrētis modo pręcipitati: adeo iuuētus luxu atq; auaritia corrupta ē. Legāt nobis cōtra luxū et auaritiam pręcepta deorū suoꝝ poplo ro. data. Cui utinam tm̄ casta et modesta reticerent: ac nō etiam ab illo ꝓbrosa & ignōiosa deposcerent: quibus per falsam diuīitatem perniciosam cōciliarēt auctē. Legant nr̄a. et per ꝓphas & per sanctuꝫ euangeliū & per aplicos actus & ępl'as: tam multa cōtra auaritiā atq; luxuriam ubiq; populis ad hoc congregatis: q̄ excellenter q̄ diuinę nō tanq̄m ex phorum concertatōibus streperꝰ: sꝫ tanq̄ ex oraclis & dei nubibus intonare. & tñ luxu atq; auaritia scęnisq; ac turpibus moribus añ aduentū x̄ rempub. pessimā ac flagitiosissimam factam: non imputant diis suis: afflictionem uero ei⁹ q̄cunq; isto tempore superbia delitięq; eorum perpessę fuerit: r̄ligioni increpitāt x̄anę. Cuius pręcepta de iustis ꝓbisq; moribus si simł audirent atq; curarent reges terrę & omnes ppli: p̄ncipes et omēs iudices terrę: iuuenes & uirgines seniores cū iunioribus: ętas oīs capax & uterq; sexus: & quos baptista Iohes alloq̄r: exactores ipsi atq; milites: et terras uitę p̄ntis ornaret sua fęlicitate respublica: et uitę ęternę culmē beatissīe regnatura cōscenderet. Sed q̄a iste audit ille contempnit: pluresq; uiciis male blādientibus q̄ utili uirtutum asperitati sūt amiciores: tollerare x̄ famuli iubentur: siue sint reges siue sint p̄ncipes: siue iudices siue milites: siue prouinciales: siue diuites siue pauperes: siue liberi siue serui utriuslibet sexus: pessimā etiam si ita necesse est flagitiosissimāq; rempublicam: & in illa angelorū quadam sanctissima atq; augustissima curia cęlestiq; republica: ubi dei uoluntas lex est: clarissimū sibi locum etiā ista tollerātia cōpare. ¶ Cap. xx.

VEruntñ tales cultores et dilectorꝰs deorū istoꝝ quoꝝ etiā imitatores in sceleribus et flagitiis se esse lętanꝰ: nllo mō curant pessimā ac flagitiosissimā non esse rempublicam. Tantū stet inquīt: tm̄ floreat copiis referta: uictoriis gloriosa: uł quod est fęlitius pace secura sit: et quid ad nos? Imo id ad nos magis pertinet: si diuitias quisq; semꝑ augeat quę quotidianis effusiōib⁹ suppetant: per quas sibi etiā infirmiores subdat quisq; potentiōr. Obsequantur diuitibus pauperes causa securitatis: atq; ut eorū p̄ociniis quieta inertia perfruanꝰ: diuites pauperib⁹ ad clientelas et ad ministeriū sui fastus abutantur: ppli plaudant non consultoribus utilitatū suarū: sꝫ largitorib⁹ uoluptatū. Nō dura iubeanꝰ: nō ꝓhibeanꝰ impura: reges nō curēt q̄ bonis sꝫ q̄ s̄bditis r̄gnēt: prouincię regibus nō tāq̄ rectorib⁹ moꝝ: sꝫ tanq̄ rerū dn̄atorib⁹ et delitiarū suarū prouisoribus seruiant: eosq; nō sinceriter honorēt: sꝫ neq̄ter ac seruiliter timeant: q̄d alienę uineę potius q̄ q̄s suę uitę q̄sq; noceat: legibus aduertatꝰ. Nullus ducatꝰ ad iudices: nisi qui alienę rei: domui: saluti: uel cuiq̄ inuito fuerit importun⁹ aut noxius. Cęterū de suis: uel cū suis uel cum q̄buscūq; uolentibus faciat q̄sq; q̄d libet: abundent publica scorta: uł ꝓpter omēs q̄bus frui placuerit: uł ꝓpter eos maxie qui haberꝰ priuata nō possunt. Extruātur amplissimę atq; ornatissimę domus: ubi parata conuiuia freq̄tenꝰ: ubi cuiq; libuerit et potuerit die noctuq; ludatꝰ: bibatꝰ: uomatur: defluatur. Saltationes undiq; concrepent: theatra inhonestę lętitię uocibus: atq; omī genere siue crudelissimę siue turpissimę uoluptatis exęstuent. Ille sit

public9 inimicus cui hęc fęlicitas displiceᵵ. Quisqs eam mutaᵲ uł auferre tēptauerit: eū libera multitudo auertat ab auribus: euertat a sedib9: auferat a uiuentib9. Illi habeanᵵ dii ueri q hāc adipiscendā pplis procurauerint adeptamqꝫ seruauerint. Colantur ut uoluerint: ludos exposcant quales uoluerint: quos cū suis uł de suis possunt hr̄e cultoribus: tm̄ efficiāt ut huic fęlicitati nihil ab hoste: nihil a peste: nihil ab ulla clade timeatur. Quis hāc rempb. sanus: nō dicā romāo imperio sꝫ domui Sardanapali compauerit? Qui quondaꝫ rex ita fuit uoluptatibus deditus: ut in sepulcro suo scribi fecerit ea sola se habeᵲ mortuū: quę libido eius etiā cum uiueret hauriendo consumpserat. Quē regem isti si hr̄ent sibi in talibus indulgentem: nec in eis quicq̄ ulla seueritate aduersantem: huic libentius q̄ romāi ueteres Romulo templū et flamē cōsecr̄ent. Ca. xxi.

Sed si contēpniᵵ q romanā rempb. pessimaꝫ ac flagitiosissimam dixit: nec curant isti q̄ta moꝝ pessimoꝝ ac flagitiosorū labe ac dedecore impleatur: sꝫ tm̄mō ut consistat & maneat: audiant eā nō ut Salustius narrat pessimaꝫ ac flagitiosissimā factā: sed sicut Cicero disputat iam tunc ꝑrsus perisse et nullā oio remāsisse rempub. Inducit. n. Scipionē eū ipm qui cartaginem extinxerat de republica disputantē: qn̄ p̄sentiebaᵵ ea corruptione quā describit Salusti9 eā iam iāqꝫ piturā. Eo quippe tp̄re disputatur quo iam unus graccorū occisus fuit: a quo scribit seditiones graues cępisse Salusti9. Naꝫ mortis eius fit in eisdem libris comēoratio. Cum aūt Scipio in secūdi libri fine dixisset: ut in fidib9 ac tibiis atqꝫ cantu ipo ac uocib9 concent9 est qdam tenendus ex distinctis sonis: quē imutatū aut discrepātē aures erudite ferre nō possūt: isqꝫ concētus ex dissimillimarū uocum moderatiōe cōcors tn̄ efficitur & congruens: sic ex sūmis & mediis & infimis interiectis ordinibus ut sonus moderatā rōe ciuitatē consensu dissimillimoꝝ concinere. & quę armonia a musicis diciᵵ in cantu: eā esse in ciuitate concordiam artissimū atqꝫ optimuꝫ oīm in repub. uinculū incolumitatis: eāqꝫ sine iustitia nullo pacto esse posse. Ac deinde cū aliq̄nto latius & uberius disseruisset: q̄tūqꝫ ꝓdesset iustitia ciuitati: q̄tūqꝫ obeēt si abfuissꝫ: suscepit deinde Pilus un9 eoꝝ qui disputatōi aderāt: et poposcit ut hęc ipa questio diligētius tractaretur: ac de iustitia plura dicerenᵵ: propter illud qđ iam uulgo ferebatur rēpublicam r̄gi sine iniuria non posse. Hanc ꝓinde quęstionē discutiendam & enodandam eē assensus est Scipio. R̄nditqꝫ nihil eē quod adhuc de republi. putaret dictum: et quo posset longius ꝓgredi: nisi esset cōfirmatū non mō falsū eē illđ sine iiuria nō posse: sꝫ hoc uerissimū eē sine sūma iustitia rempblicā regi nō posse. Cuius q̄ōnis explicatio cuꝫ in diem conseq̄ntem dilata esset: in tertio libro magna conflictatione res a cta est. Suscepit. n. Pilus ipe disputatōnem eorū qui sentirēt sine iniustitia regi non posse rempub. purgās p̄cipue ne hoc ipe sentiᵲ crederetᵵ. Egitqꝫ sedulo ꝓ iniustitia cōtra iustitiam: ut hanc esse utilem reipublicę: illam uero inutilem uerisimilibus rōibus et exēplis uelut conaretur ostēdeᵲ. Tum Lelius rogātib9 oīb9 iustitiā defendere aggressus est: asseruitqꝫ q̄tū potuit nihil tam inimicum: q̄ iniustitiam ciuitati: nec omnino nisi magna iustitia geri aut staᵲ posse rempub. Qua q̄ōne q̄tū satis uisū ē pertractata Scipio ad intermissa reuertiᵵ: recolitqꝫ suā atqꝫ cōmēdat breuē reipub. diffinitionē qua dixerat eā esse rem ppli: populum aūt nō oēm cętū multitudinis: sed cętū iuris consensu et utilitatis cōione sotiatū eē determinat. Docet deinde q̄ta sit in disputando diffinitōis utilitas: atqꝫ ex illis suis diffinitōibus colligit tūc esse

rempublicam id est rem populi: cuꝫ bene
ac iuste geriť: siue ab uno rge: siue a pau-
cis optimatibus: siue ab uniuerso poplo.
Cum uero iniustus est rex quē tirannum
more greco appellauit: aut iniusti opti-
mates quoꝝ consensū dixit esse factōnē:
aut iniust9 ipe populus cui nomē usitatū
non reperit: nisi ut etiam ipsum tirannuꝫ
uocaret: nō iam uiciosā sicut pdie fuerat
disputatū: ſꝫ sicut rō ex illis diffinitōib9
connexa docuisset oīo nullā eē rempub:
qm̄ nō eēt res ppli cū tirānus eā factione
capesseret: nec ipe populus iam populus
eēt si eēt iniustus: qm̄ non eēt multitudo
et iuris consensu & utilitatis cōmunione
sociata: sicut populus fuerat diffinitus.
Quando ergo respub. romana talis erat
q̄lem illā describit Salustius: nō iā pessi-
ma ac flagitiosissima sicut ipse ait: ſꝫ oīno
nulla erat ſm istam rōem: quā disputatio
de repub. inter magnos ei9 principes tūc
habita patefecit. Sicut etiam ipe Tullius
nō Scipionis nec cuiusq̄ alterius: sed suo
ſmōe loquēs testať in pncipio qnti libri:
cōmemorato prius Ennii poetę uersu quo
dixerat. Moribus ātiqs res stat romana
uirisq̨. Quem qdem ille uersum inqt uel
breuitate uel ueritate tanq̄m ex oraculo
mihi quodā eē affat9 uideť. Nā neq̨ uiri
nisi ita morata ciuitas fuisset: neq̨ mores
nisi hi uiri prefuissēt: aut fundař aut tā
diu tenere potuissent tantaꝫ & tam iuste
lateq̨ impantem rempub. Itaq̨ an̄ nr̄am
memoriam et mos ipse patrius pstantes
uiros adhibebat: & ueterum morem ac
maiorum instituta retinebāt excellētes
uiri. Nostra ů ętas cū rempublicam sicut
picturam accepisset eg̃giaꝫ ſꝫ euanescentē
uetustate non mō eā colorib9 iisdem qbus
fuerat renouare neglexit: sed ne id qdem
curauit ut formam saltē eius et extrema
tanq̄ liniamenta ſuaret. Quid. n. manet
ex antiqs morib9 qbus ille dixit rē stare
romanam: quos ita obliuione absolutos
uidemus: ut nō modo non colantur: sed
etiā ignorenť. Nam de uiris quid dicaꝫ?
Mores. n. ipi interierunt uiroꝝ penuria:
cui9 tanti mali nō uideť rddēda rō nob:
sed etiam tanq̄ reis capitis quodāmodo
dicenda cā est. Nostris. n. uiciis non casu
aliquo rempub. uerbo retinemus: rē ipaꝫ
uero iam pridem amisimus. Hęc Cicero
fatebať: longe qdem post mortē Affricāi
quē in suis libris fecit de repb. disputař:
adhuc tn̄ an̄ aduentū x̄. Quę si diffama-
ta & preualescēte rligiōe x̄ana sentirenť
atq̨ dicerenť: quis nō istoꝝ ea christiāis
imputanda esse censeret? Quāobrem cur
non curarunt dii eoꝝ ne tūc periret atq̨
amicteret illa respub: quaꝫ Cicero longe
anteq̄ xp̄s in carne uēisset taꝫ lugubriter
deplorat amissam? Viderint laudatorēs
eius etiaꝫ illis antiquis uiris & moribus
qualis fuerit. utrum in ea uiguerit recta
iustitia: an forte nec tunc fuerit uiua mo-
ribus ſꝫ picta coloribus. qđ et ipe Cicero
nesciens cū eā preferret expressit. ſꝫ alias
si deus uoluerit hęc uidebim9. Enitar enī
suo loco ut ostendam ſm diffinitoēs ipi9
Ciceronis: qbus qđ sit respublica et quid
sit populus loquente Scipione breuiter
posuit: actestātibus etiā multis siue ipi9
siue eoꝝ quos loq̨ fecit ī eadē disputatōe
sententiis: nunq̄ illā fuisse rempublicam:
qa nunq̄ in ea fuit uera iustitia. Scđm p-
babiliores autē diffinitiones & pro suo
mō quędam respublica fuit. et melius ab
antiqoribus romanis q̄ a posterioribus
administrata est. Vera aūt iustitia nō est:
nisi ī ea repub. cui9 conditor rctorq̨ xp̄s
est: si & ipam rempubli. placet diceř. qm̄
eam rem populi eē negare nō possumus.
Si aūt hoc nomē qđ alibi aliterq̨ uulga-
tum est: ab usu nostrę locutiōis est forte
remoti9: in ea certe ciuitate ē uera iustitia
de q̄ scp̄tura sancta dicit. Gloriosa de te
dicta sūt ciuitas dei. ¶ Ca. xxii.

SEd quod pertinet ad pn̄tem qōnē:

quãlibet laudabilem dicant istam fuisse
ul' eẽ rẽpub: ſm eoꝝ doctissimos autores
iam longe ante xp̄i aduentum pessima ac
flagitiosissima facta erat. Imo uero nulla
erat atq; oĩo perierat ꝑditissimis moribꝰ.
Vt ergo nõ periret: dii custodes eius pp̄lo
cultori suo dare precipue uitę ac moruꝫ
precepta debuerũt: a quo tot tẽplis tot
sacerdotibus et sacrificioꝝ generibus: tam
multiplicibꝰ uariisq; sacris: tot festis solen-
nitatibus: tot tantorũq; ludorũ celebri-
tatibus colebant̃: ubi nihil demones nisi
negotiũ suũ egerũt: nõ curantes q̃admo-
dum illi uiuerent: imo curantes ut etiam
perdite uiuerent: dum tñ honori suo illa
oĩa metu subditi ministrarent. Aut si de-
derunt: proferant̃: ostendant̃: legatur: q̃s
deorũ leges illi ciuitati datas cõtẽpserint
gracci ut seditionibus cuncta turbarẽt:
q̃s Marius & Silla et Carbo: ut in bella
etiaꝫ ꝓgrederent̃ ciuilia causis iniq̄ssimis
suscepta: & crudeliter gesta crudeliusq;
finita. Quas demiq; Silla ipse cuius uitã:
mores: facta: describente Salustio aliisq;
historię scriptoribus: q̄s nõ exhorreat̃:
quis illam rẽpub. nõ tũc perisse fateat̃:
An forte ꝓpter huiuscemõi ciuiũ mores
uirgilianã illã sententiam sicut solent pro
defensiõe suoꝝ deoꝝ opponerẽ audebũt̃:
Discessere omẽs aditis arisq; relictis dii.
quibus imperiũ hoc steterat. Primũ si ita
est: nõ hñt cur querant̃ de religiõe xp̄ana:
q̄ hac offensi eos dii sui deseruerunt: q̄m
q̄dẽ maiores eoꝝ iã ꝑdem moribꝰ suis ab
urbis altaribus tam multos ac minutos
deos tanq̃ muscas abegerunt. Sed tñ hec
numinum turba ubi erat: cũ lõge anteq̃
mores corrũpent̃ antiqui: a gallis roma
capta & incensa est: An presentes forte
dormiebãt: Tunc. n. tota urbe in hostiũ
ꝑtãte redacta: solus collis capitolinꝰ re-
manserat. Qui etiã ipe capetur: nisi saltẽ
anseres diis dormiẽtibꝰ uigilarẽt. Vnde
pene i supstitioẽꝫ egiptioꝝ bestias auesq;
colentium roma deciderat: cum anseri so-
lẽnia celebrabãt. Verũ de his aduentitiis
& corporis potius q̃ aĩmi malis: que uel
ab hostibus uel alia clade accidũt: nõdũ
interim disputo. Nũc ago de labe morũ:
q̄bus ꝑmũ paulatim decoloratis: deinde
torrẽtis modo precipitatis: tanta quãuis
integris tectis menibusq; facta est ruina
reipub: ut magni autores eoꝝ eam tunc
amissam nõ dubitent dicerẽ. Recte autem
abscesserãt ut amicterent̃ oẽs aditis arisq;
relictis dii: si eoꝝ de bona uita atq; iusti-
tia ciuitas precepta contẽpserat. Nunc ũ
quales queso dii fuerũt: si noluerunt cum
pop̄lo cultore suo uiuere: quẽ male uiuẽ-
tem nõ docuerĩt bene uiuerẽ: ¶ Ca. xxiii.

QVid q̄ etiam uident̃ eorũ affuisse
cupiditatibꝰ implẽdis: et oñdunt̃
non prefuisse r̃frenãdis: Qui. n. Marium
nouũ hoĩem & ignobilem cruentissimum
auctorẽ bellorũ ciuiliũ atq; gestorem: ut
septies consul fieret adiuuerũt: atq; ut in
septimo suo cõsulatu moreretur senex ne
in mãibus Sillę futuri mox uictoris ir-
rueret: cur nõ etiam iuuerũt ut a tantorũ
se cõpesceret immanitate facinorũ: Si. n.
ad hoc euꝫ dii eorũ nõ iuuerũt: nõ paruũ
est q̄d fatentur: et etiã nõ ꝓpitiis diis suis
posse accidere hõi istã tp̄alem quã nimis
diligunt tantã felicitatem: et posse hoĩes
sicut fuit Marius salute: uiribꝰ: opibus:
honoribus: dignitate: lõgeuitate cumu-
lari et perfrui diis iratis: posse etiã hoĩes
sicut fuit Regulus captiuitate: seruitute:
inopia: uigiliis: doloribus excruciari &
emori diis amicis. Quod si ita esse conce-
dunt: compendio nihil eos ꝓdesse et coli
supfluo confitent̃. Nam si uirtutibꝰ aĩmi
et ꝓbitate uitę cuius premia post mortẽ
speranda sũt magis contraria ut populꝰ
disceret instituerunt: si nihil etiam in his
transeuntibus & tẽporalibus boĩs uel eis
quos oderũt nocent: uel eis quos diligũt
prosunt: ut quid colũtur: ut quid tanto

studio colendi requiruntur? Cur qa la-
boriosis tristibusq; tēpribus tanq̄ offensi
abscesserit murmurat̃: et ꝓpter eos x̄ana
religio couiciis īdignissimis ledit̃? Si aūt
hēnt ī his reb9 uel bñfitii ul' malefitii ptā-
tem: cur ī eis affuer̃t pessimo uiro Mario:
& optio uiro Reglo defuer̃t? An ex hoc
ipsi intelliguntur iniustissimi & pessimi?
Quod si ꝓpterea magis timēdi & colēdi
putant̃: neq; hoc putetur. Neq; eni3 min9
eos inuenit̃ Regulus coluisse q̄ Marius:
nec ideo uita pessima eligenda uideatur:
quia magis Mario q̄ Regulo dii fauisse
existimātur. Metellus .n. romanorū lau-
datissimus: q habuit qnq; filios cōsular̃s:
etiam rerū tēpaliū felix fuit: & Catilina
pessimus oppressus inopia & in bello sui
sceleris ꝓstratus infelix. et uerissima atq;
certissima felicitate prepollent boni deu3
colentes: a quo solo conferri pōt. Illa igr̃
respub. malis morib9 cū periret: nihil dii
eoꝝ pro dirigēdis ul' corrigēdis egerūt
moribus ne periret: imo deprauandis et
corrūpēdis addider̃t morib9 ut periret.
Nec se bonos fingāt ꝙ uelut offensi ciuiū
iniquitate discesserūt. prorsus ibi erant.
prodūtur: conuincuntur. Nec subuenire
precipiēdo: nec latere tacendo potuerūt.
Omicto ꝙ Marius a miserātibus mitur-
nensibus Marice dee in luco ei9 cōmēdat9
est: ut ei oīa ꝓsperaret: et ex sūma reuer-
sus desperatiōe incolumis in urbē: duxit
crudelē crudelis exercitū. Vbi q̄ cruenta
q̄ indicibilis: hostiliq; immāior ei9 uicto-
ria fuerit: eos qui scripserūt legāt q scire
uolunt. Sed hoc ut dixi omicto: nec Ma-
rice nescio cui tribuo Marii sanguineam
felicitatem: sed occulte potius ꝓuidentie
dei ad istorū ora claudenda: eosq; ab er-
roribus liberandos qui nō studiis agūt:
sed nec prudenter aduertunt. Quia & si
aduertūt: aliquid in his rebus demones
possūt: tm̄ q̄tū secreto oīpotētis arbitrio
permictunt̃. Ne magnipendam9 terrenā
felicitatem: que sicut Mario malis etiam
plerūq; concedit̃. Nec eā rursus q̄i mala3
arbitremur: cū etiā in ea multos pios ac
bonos unius dei ueri cultores inuitis de-
monibus ꝑpolluisse uideam9. Nec eosde3
immundissimos spūs uel propter hec ipa
bona mala ue terrena propitiandos aut
timēdos existimemus. quia sicut ipi mali
homines in terra: sic etiam illi nō oīa que
uolūt facer̃ possūt: n̄ q̄tū illius ordiatōe
sinunt̃: cui9 plene iudicia nemo cōprehē-
dit: nemo rephēdit iuste. ❡ Ca. xxiiii.

Illa certe ipe cui9 tpa talia fuerūt:
ut supiora quorū uindex eē uide-
batur illius compatione quererentur: cū
primū ad urbem contra Marium castra
mouisset: adeo leta exta immolanti fuisse
scribit Liuius: ut custodiri se Postumius
aruspex uoluerit: capitis supplitiū subi-
turus: nisi ea que in aimo Silla hrēt: diis
iuuātibus impleuisset. Ecce nō discesserāt
aditis arisq; relictis dii qñ de rerū euētu
predicebant: nihilq; de ipi9 Sille correp-
tione curabāt. Promictebāt presagando
felicitatē magna3: nec malā cupiditatem
minando frangebāt. Deinde cū eēt ī asia
bellum mitridaticū gerens: per Lutium
Titiū ei mādatū est a Ioue: ꝙ eēt Mitri-
datem supaturus. & factū est. Ac postea
moliēti redire in urbē: et suas amicorūq;
iniurias ciuili sanguine ulcisci: iterū mā-
datū est ab eodem Ioue: p militē quēdam
legionis sexte: ꝑus se de Mitridate pro-
nūtiasse uictoriā: et tūc ꝓmictere daturū
se ptātem qua recuparet ab iimicis rēpb.
nō sine multo sanguine. Tum percūctat9
Silla que forma militi uisa fuerit. Cū ille
indicasset eā: r̃cordat9 est q̄prius ab illo
audierat qui de mitridatica uictoria ab
eodem mādata ptulerat. Quid hic rñderi
pōt quare dii curauerint uelut felitia ista
nūtiare: et nullus eorū curauerit Sillam
monēdo corrigere: tanta mala facturum
scelestis armis ciuilibus: qualia nō solum

fedarent sed auferrent oĩo rempublicã;
Nempe intelligunt demones sicut sepe iã
dixi: notũq; nobis est in lr̃is sacris: resq;
ipe satis indicant negotiũ suũ ager ut ꝓ
diis habeant: ut colant: ut ea illis exhi-
beant: qbus hi qui exhibent sociati unã
pessimã causã cũ eis hẽant in iudicio dei.
Deinde cũ uenisset tarentũ Silla atq; ibi
sacrificasset: uidit in capite uitulini iecoris
similitudinẽ corone auree. Tunc Postu-
mius aruspex ille respondit: preclarã ei
uictoriam sig̃ficari. iussitq; ut extis illis
solus uesceret. Postea paruo facto inter-
uallo seruus cuiusdam Lutii Pontii uati-
cinãdo clamauit: a Bellona nũtius uenio.
uictoria tua est Silla. Deinde adiecit ar-
surũ eẽ capitoliũ: hoc cũ dixisset cõtinuo
egressus e castris: postera die concitatior
regressus ẽ. & capitoliũ arsisse clamauit.
arserat aũt reuera capitoliũ. Quod qdem
demoni et ꝓuidere facile fuit et celerrime
nuntiare. Illud sane actende qđ ad causã
maxime ptinet: sub q̃libus diis eẽ cupiãt
qui blasfemant saluatorem: uoluntates
fideliũ a dominatu demonũ liberantem.
Clamauit hõ uaticinãdo: uictoria tua est
Silla. atq; ut id diuino spũ clamasse cre-
deretur: nuntiauit etiam aliquid & ꝓpe
futurũ et mox factũ. Vnde longe aberat
per quem ille spũs loquebatur: nõ tamen
clamauit ab sceleribus parce Silla: que
illic uictor tam horrenda cõmisit: cui co-
rona aurea ipsius uictorie illustrissimum
signũ ĩ uitulino iecore apparuit. Qualia
signa si dii isti dare solerent ac nõ demones
impii: profecto illis extis nefaria potius
atq; ipi Sille grauiter noxia mala futura
monstrarent. Neq; enĩ eius dignitati tm̃
profuit illa uictoria: q̃tũ nocuit cupidi-
tati. Qua factũ ẽ ut ĩmoderatius inhians
et sc̃dis rbus elatus ac ꝑcipitatus: magis
ipe periret ĩ moribus q̃ inimicos in cor-
poribus perderet. Hec illi dii uere tristia
ureq; lugenda: non extis: non auguriis

non cuiusq̃ somnio uel uaticinio prenun-
tiabant. magis. n. timebant ne corrigeret
q̃ ne uinceretur. Imo uero satis agebãt:
ut uictor ciuium gloriosus: uictus atq;
captiuus & nefandis uiciis: et ꝑ hoc ipis
etiã demonib⁹ multo obstricti⁹ subderet.

Llinc uero quis nõ ¶ Cap. xxv.
intelligat: qs nõ uideat: nisi qui tales
deos imitari magis eligit q̃ diuiã grã ab
eorũ societate separi: q̃tũ moliantur ma-
ligni isti spũs exemplo suo uelut diuinã
auctem prebere sceleribus. Quinetiã in
quadam campanie lata planitie ubi non
multo post ciuiles acies nefario prelio cõ-
flixerũt: ipi inter se ꝑus pugnare uisi sũt.
Nanq; ibi auditi sunt primum ingentes
fragores: moxq; multi se uidisse nũtiarẽt
per aliquot dies duas acies preliari. Que
pugna ubi destitit: uestigia queq; uelut
hominũ & equorũ q̃ta de illa cõflictatõe
exꝑmi poterant inuenerẽt. Si ergo ueraci-
ter inter se numina pugnarũt: iam bella
ciuilia excusant humana. Considerent tñ
que sit taliũ deorũ uel malitia ul' miseria.
Si autẽ se pugnasse finxerũt: quid aliud
egerẽt nisi ut sibi romani bellãdo ciuiliter
tanq̃ deoꝝ exẽplo nullũ nefas admictere
uiderẽtur. Iam. n. ceperant bella ciuilia:
et aliq̃ nefãdorũ ꝑliorũ strages execrãda
precesserat. Iã multos mouerat q miles
qdam duũ occiso spolia detraheret: frẽm
nudato cadauere agnouit: ac detestatus
bella ciuilia & seipsũ ibi ꝑimens fraterno
corpori adiũxit. Vt ergo tanti hui⁹ mali
minime tederet: sed armoꝝ sceleſtoꝝ magis
magisq; ardor incresceret: mox hi demo-
nes quos illi deos putant: et colendos ac
uenerandos arbitrant: inter se pugnãtes
hominibus apparere uoluerunt: ne imitari
tales pugnas ciuica trepidaret affectio:
sed potius hũanũ scelus diuino excusaret
exemplo. Hac astutia maligni spũs etiam
ludos unde multa iam dixi scenicos sibi
dicari sacrariq; iusserũt. ubi deorũ tanta

flagitia theatricis cãticis atq; fabularuȝ
actiõibus celebrata sunt: ut quisquis eos
talia fecisse crederet & quisqs non crede-
ret: sȝ tñ illos libentissime sibi talia uelle
exhiberi cerneret: securus imitaret̃. Ne
quis itaq; existimaret in deos conuitia
potius q̃ eis dignum aliquid scriptitasse:
ubicunq; illos inter se pugnasse poetę cõ-
memorarũt: ipi ad decipiendos homines
poetarum carmina firmauerũt: pugnas
uidelicet suas nõ solũ per scenicos in the-
atro: uerũ etiã per seipos in cãpo hũanis
oclis exhibẽtes. Hęc dicere cõpulsi sum9:
qm̃ pessimis moribus ciuium: romanam
rempub. iam ãtea perditã fuisse: nullaq;
remansisse ante aduentũ dñi nr̃i Ihu xp̃i:
autores eorum dicere et scribere minime
dubitauerũt. Quam perditionẽ diis suis
non imputant: qui mala transitoria qbus
mali siue inuoluant̃: siue euadãt pereũt:
et in quibus boni siue uiuãt siue moriant̃
perire nõ possũt: xp̃o nr̃o imputant: cum
xp̃s nr̃ tanta freq̃ter ꝓ moribus optimis
pręcepta cõtra perditos mores: dii uero
ipoꝝ nullis talib9 pręceptis egerint aliqd
cũ suo cultore populo: pro illa republica
ne periret: imo eosdem mores uelut suis
excẽplis aucte noxia corrũpendo: egerũt
potius ut periret. Quã nõ ideo ut arbitror
tũc perisse qsq̃ iam dicere audebit: quia
discessere omes aditis arisq; relictis dii:
uelut amici uirtutibus cõuiciis hominuȝ
offẽderẽtur: qa tot signis extarũ: augu-
riorũ: uaticiniorũ: qbus se tanq̃ prescios
futuroꝝ adiutoresq; prelioꝝ iactare &
cõmendare gestiebant cõuincũtur fuisse
presentes: qui si uere abscessissent: mitius
romãi in bella ciuilia suis cupiditatibus
q̃ illorũ instigationibus exarsissent.

Q Vę cũ ita sint: ¶ Cap. xxvi.
cum palam aperteq; turpitudines
crudelitatib9 mixtę: et opprobria numi-
num: et crimina siue ꝑdita siue conficta:
ipis exposcẽtib9 et nisi fierent irascẽtibus:
& iam certis & statutis solennitatibus
consecrata illis & dicata claruerint: atq;
ad oĩm oculos ut imitanda ꝓponerentur
spectanda ꝓcesserint: quid est q̃ iidẽ ipsi
demones qui se huiuscemõi uoluptatibus
immiscẽt: imũdos spũs se esse confitẽtur?
In quo .n. suis flagitiis & facinoribus siue
indicatis siue simulatis: eorũq; sibi cele-
bratiõe petita: impudentes et immũdos
gaudent hr̃e consortes: auctores se uitę
scelestę immũdęq; testãtur. Perhibentur
tñ in abditis suis secretisq; penetralibus
dare quędam bona pręcepta de moribus
qbusdam uelut electis sacris suis. Quod
si ita est: hoc ipso callidior aduertẽda est
et cõuincenda malitia spirituũ noxiorũ.
Tanta .n. uis est ꝓbitatis et castitatis: ut
omnis uel pene oĩs eius laude moueatur
humana natura: nec usq; adeo sit turpitu-
dine uitiosa: ut totũ amictat sensum ho-
nestatis. Proinde malignitas demonuȝ:
nisi alicubi se q̃admodũ scp̃tũ ĩ nr̃is lr̃is
nouim9 transfiguret in angelos lucis: non
implet negotium deceptiõis. Foris itaq;
poplis celeberrimo strepitu ipietas ipura
circũsonat: et intus paucis castitas simu-
lata uix sonat. Prębentur propatula pu-
dendis: et secreta laudãdis. Decus latet:
et dedecus patet. Quod malũ gerit̃ oẽs
cõuocat spectatores: qđ bonũ dicit̃ uix
aliquos inuenit auditores. Tanq̃ hõesta
erubescẽda sint: et inhonesta glorianda.
Sed ubi hoc nisi in demonũ templis: ubi
nisi in fallacię diuersoriis? Illud .n. fit ut
honestiores qui pauci sũt capiantur: hoc
aũt ne plures q sũt turpissimi corrigãt̃.
Vbi & qñ secreti celestis audiebãt casti-
tatis pręcepta nescimus: ante ipm tamen
delubrũ ubi simulacrũ illud locatum cõ-
spiciebamus uniuersi undiq; confluẽtes:
et ubi quisq; poterat stãtes: ludos q age-
bãtur intentissimi spectabam9: intuẽtes
alternante conspectu: hinc meretriceam
pompã: illinc uirginẽ deã illã supplicter

adorari: ante illam turpia celebrari. Non
ibi pudibūdos mimos: nullam uerecun-
diorē scenicā uidim⁹: cūcta obscenitatis
implebantur officia. Sciebatur uirginali
numini qd placeret: & exhibebat̄ quod
de templo domū matrona doctior r̄por-
taret. Nonnulle pudentiores auertebant
faciem ab impuris motibus scenicorū: et
artem flagitii uidere erubescētes furtiua
intentiōe discebāt. hōibus nanq; uerecū-
dabātur ne auderent impudicos gestus
ore libero cernere: s; multo min⁹ audebāt
sacra eius quā uenerabantur casto corde
dānare. Hoc tn̄ palam discendu; p̄bebat̄
in templo: ad quod perpetrandū saltem
secretū querebat̄ in domo. Mirū nimiū
si ullus ibi erat pudor mortalium: quo
hūana flagitia non libere hoīes cōmicte-
rent: que apd̄ deos etiā religiose discerēt:
iratos habituri nisi etiā exhiber̄ curarēt.
Quis. n. alius spiritus occulto instinctu
neqssimas agitat mentes: et instat facien-
dis adulteriis et pascit̄ factis: nisi q etia;
sacris talibus oblectatur: constituens in
templis simulacra demonū: amās i ludis
simulacra uiciorum: susurrās in occulto
uerba iustitie ad decipiēdos etiā paucos
bonos: freq̄tans in aperto inuitamenta
nequitie ad possidendos innumerabiles
malos.

Capitlm .xxvii.

Vir grauis & phūs Tertullius edi-
lis futurus: clamabat in auribus
ciuitatis inter cetera sui magr̄atus officia:
sibi Floram matrem ludorum celebritate
placādam. Qui ludi tanto deuotius q̄to
turpius celebrari solent. Dicit in alio loco
iam consul in extremis periculis ciuitatis
et ludos per decem dies factos: neq; rem
ullam que ad placandos deos pertineret
pretermissam: quasi non satius erat tales
deos irritare tpantia q̄ placare luxuria:
et eos honestate etia; ad inimicitias pro-
uocare: q̄ tanta deformitate lenire. Neq;
eni grauius fuerāt qualibet crudelissima
immanitate nocituri hoīes ꝓpter quos
placabantur: q̄ nocebāt ipi cū uiciositate
fedissima placarent̄. qn̄qdē ut auerteret̄
qd̄ metuebatur ab hoste in corporibus:
eo mō dii cōciliabant̄ quo uirtus debel-
laretur in mētibus. qui nō opponerētur
defēsores oppugnatoribus menium: nisi
ꝑus fierent expugnatores morū bonoꝝ.
Hanc taliū numinū placatiōnē petulan-
tissimā: impurissimā: impudentissimam:
neqssimā: immūdissimā: cuius auctores
laudāda romāe uirtutis indoles honor̄
priuauit: tribu amouit: agnouit turpes:
fecit infames. Hanc inquam pudendam
ueręq; religioni aduersandā et detestan-
dam talium numinum placationem: has
fabulas in deos illecebrosas atq; crimio-
sas: hec ignōiosa deorum facta scelerate
turpiterq; cōficta: uel scelerati⁹ turpiusq;
cōmissa: oclis et auribus publicis ciuitas
tota discebat: hec commissa numinibus
placere cernebat. & ideo non solum illis
exhibenda: sed sibi quoq; imitanda cre-
debat. Non illud nescio qd uelit bonum
uel honestū qd̄ tam paucis et tam occulte
dicebat̄: si tamen dicebatur: ut magis ne
innotesceret q̄ ne non fieret timeretur.

Capitlm .xxviii.

Ab istarum immūdissimarū ptātum tartareo
iugo et societate penali: erui p xp̄i nomen
hoīes i lucem saluberrime pietatis: ab illa
perniciosissime impietatis nocte trāsferri
querūtur et murmurāt iniqui et ingrati:
et illo nefario spiritu altius obstrictiusq;
oppressi: quia ppl̄i confluūt ad ecclesias
casta celebritate: honesta utriusq; sexus
discretiōe: ubi audiāt q̄ bene hic ad tp̄us
uiuere debeant: ut post hanc uita; beate
sempq; uiuer̄ mereant̄. Vbi sācta scp̄tura
iustitieq; doctrina de supiore loco in cō-
spectu oīm ꝑsonante: et q faciūt audiant
ad premium: et qui nō faciunt audiāt ad
iudiciu;. Quo & si ueniunt qdam talium
preceptorū irrisores: oīs eoꝝ petulantia

aut repentina immutatione deponitur: aut timore uel pudore comprimit̃. Nihil eniʒ eis turpe ac flagitiosum spectandum imitandũq; proponitur: ubi ueri dei aut p̃cepta insinuant̃: aut miracl'a narrant̃: aut dona laudant̃: aut bñficia postulant̃.

H Ec potius cõcupisce ¶ Ca. xxix.

HO idoles romana laudabilis: o ꝓgenies regulorũ: sceuolarum: scipionum: fabritiorum. hęc potius concupisce: hęc ab illa turpissima uãitate & fallacissima dęmonũ malignitate discerne. Si qd in te laudabile naturalr̃ eminet: non nisi uera pietate purgat̃ atq; perficitur: impietate autem dispergit̃ & punit̃. Nũc iam elige quid seq̃ris. ut non in te: sed in deo uero sine ullo errore lauderis. Tunc enim tibi glia popularis affuit: sed occulto iuditio diuinę prouidentię: et uera religio quam eligeres defuit. Expergiscere: dies ẽ: sicut experecta es in qbusdam de quorũ ũtute perfecta et pro fide uera passiõibus gloriamur: q usq;q̃q; aduersus ptãtes inimicissĩas cõfligẽtes; easq; fortiter moriẽdo uincẽtes: sanguine nobis hanc patriam pepere suo. Ad hãc pr̃iam te inuitamus: et exhortamur ut eius adiciaris numero ciuiũ: cui⁹ quodãmõ asylũ est uera r̃missio peccatoꝝ. Nõ audias degeneres tuos xp̃o x̃anis ue detrahentes: et accusantes uelut tpra mala: cũ quęrant tpa qbus nõ sit quieta uita: sed potius secura nequitia. Hęc tibi nunq̃ nec ꝓ terrena pr̃ia placuerunt. Nunc iã cęlestẽ arripe ꝓ q̃ minimũ laborabis: et ĩ ea ueraciter semp̃q; regnabis. Illic. n. tibi nõ uestalis foc⁹: nõ lapis capitolin⁹: sed deus unus & uerus: q nec metas rerũ nec tpra ponet: imperium sine fine dabit. Noli deos falsos fallacesq; requirere. abice poti⁹ atq; cõtempne: in uerã emicans libertatem. Non sũt dii: maligni sunt spũs: qbus ęterna tua fęlicitas pęna est. Nõ tam Iuno troianis a qb⁹ carnalẽ originem ducis et arces uidetur inuidisse romanas: q̃ isti dęones quos adhuc deos putas omni generi hoĩm sedes inuident sempiternas. Et tu ipsa non ꝑua ex p̃te de talibus spiritibus iudicasti: qñ ludis eos placasti: et per quos hoĩes eosdem ludos fecisti: infames esse uoluisti. Patere asseri libertatem tuam aduersus ĩmũdos spũs: q tuis ceruicib⁹ iposuerãt sacrandã sibi et cęlebrandã ignõiam suaʒ. Auctores criminũ diuioꝝ r̃mouisti ab honorib⁹ tuis: supplica deo uero ut a te remoueat illos deos: q delectant̃ criminib⁹ suis. siue ueris qd̃ ignõiosissimũ est: siue falsis qd̃ malitiosissimũ ẽ. Bene ꝙ tua sponte histriõib⁹ et scęnicis societatẽ ciuitatis patere noluisti. euigila plenius: nullo modo his artibus placat̃ diuina maiestas: quibus humana dignitas inquinat̃. Quo igit̃ pacto deos q talibus delectãtur obsequiis hẽri putas in numero sãctoꝝ cęlestiũ ptãtũ: cũ hoĩes ꝑ quos eadem agunt̃ obseq̃a non putasti hẽndos ĩ numero q̃liũcunq; ciuiũ romanorũ? Incõpabilr̃ sup̃na ẽ ciuitas clarior: ubi uictoria: ueritas: ubi dignitas: sãctitas: ubi pax: fęlicitas: ubi uita: ęternitas. Multo minus habet in sua societate tales deos: si tu in tua tales homines habere erubuisti. Proinde si ad beatam ꝑuenire desideras ciuitatẽ: deuita dęmonũ societatem. Indigne ab honestis coluntur: qui ꝑ turpes placant̃. Sic isti a tua societate remoueant̃ purgatõe x̃ana: quõ illi a tua dignitate remoti sũt notatõe cẽsoria. De bõis aũt carnalib⁹ qbus solis mali ꝑfrui uolunt: & de malis carnalibus quę sola perpeti nolunt: ꝙ neq; in his habeãt quã putant̃ habere isti dęmones potestatem. q̃q̃ si haberẽt deberemus potius ista contempnere: q̃ ꝓpter ista illos colere: et eos colendo ad ea quę nobis inuidẽt ꝑuenire nõ posse: tamẽ nec in istis eos hoc ualere: quod hi putant qui propter hęc eos coli oportere contendũt: deinceps uidebim⁹. ut hic sit huius uoluminis modus.

I Am satis dictũ esse arbitror de moꝝ malis & animorum: quę pcipue cauẽda sunt: nihil deos illos pplo cultori suo quo min9 eorũ maloꝝ aggere premerẽt subuẽire curasse: sed pocius ut maxime pmereretur egisse. Nũc de illis malis uideo dicendum: quę sola isti ppeꝛ noluñt. q̃lia sunt fames: morbus: bellum: expoliatio: captiuitas: trucidatio: et siq̃ similia iam in pmo libro cõmemorauim9. Hęc.n. sola mali deputãt mala quę nõ faciũt malos: nec erubescũt inter bona quę laudant ipsi mali esse qui laudãt. magisq; stomachãtur si illa mala habeãt q̃ si malã uitam. quasi hoc sit hoĩs maximũ bonũ habere bona oĩa preter seipsum. sed neq; talia mala quę isti sola formidant: dii eoꝝ quando ab eis libere colebanẽ ne illis acciderent obstiterunt. Cum.n. uariis per diuersa loca tẽporibus añ aduentũ redẽptoris nr̃i inumerabilib9 nõnullisq; etiam incredibilibus cladibus genus cõtereretur hũanum: quos alios q̃ istos deos mundus colebat: excepto uno populo hebreo & q̃busdam extra ipsum populum: ubicũq; gratia diuina digni et occultissĩo atq; iustissĩo dei iudicĩo fuerẽ. Verum ne nimiũ longum faciam: tacebo aliarũ usq̃q̃q; gentium mala grauissima: quod ad romã pertinet romanũq; impiũ tm̃ eloquar: id ẽ ad ipam ꝓpe ciuitatem: et quęcũq; illi terrarũ ul' societate cõiũctę uel conditiõe subiectę sũt: quę sĩt ppessę ante aduentum x̃: cum iam ad eius quasi corpus reipublicę ptinerent. ¶ Ca. scd̃m.

P Rimum ipsa Troia uel Iliũ unde origo est popli romani: neq; enim pretereũdum aut dissimulandũ est quod et in primo libro attigi: eosdem hñs deos et colens: cur a grecis uictũ captum atq; deletũ est? Priamo inquiũt sunt reddita laomedontea pr̃na piuria. Ergo uerũ est q; Apollo atq; Neptunus eidem Laomedonti mercẽnariis operibus seruierunt. Illis q̃ppe promisisse mercedem falsumq; iurasse phibẽt. Miror Apollinem noĩatũ diuinatorem: in tanto opificio laborasse nesciẽtem: q; Laomedon fuerat promissa negaturus. Quãq̃ nec ipsum Neptunum patruũ eius fratrem Iouis regem maris decuit ignarum esse futuroꝝ. Nam hunc Homer9 de stirpe Aeneę de posteris cui9 roma est: cum ante illam urbem cõditam idem poeta fuisse dicatur: inducit magnũ aliq̃d diuinãtem quẽ etiã nubes rapuit ut dicit ne ab Achille occideretur: cuperetq; cõuertere ab imo quod apud Virgilium confitetur. Structa suis mãibus periurę mœnia troię. Nescientes igitur tanti dii et Neptunus & Apollo Laomedontem sibi negaturũ esse mercedẽ: structores mœniũ troianoꝝ gratis & ĩgratis fuerẽt. Videãt ne grauius sit tales deos credere q̃ diis talibus peierare. Hoc.n. nec ipse Homerus facile credit. qui Neptunũ quidem contra troianos Apollinem autẽ pro troianis pugnantem facit: cũ illo periurio ambos fabula narret offensos. Si igitur fabulis credunt: erubescant talia colere numina. Si fablis nõ credũt: nõ obtendãt troiana periuria: aut mirenẽ deos piuria punisse troiana: amasse romana. Vnde.n. coniuratõ Catilinę ĩ tãta tãq; corrupta ciuitate habuit etiam eoꝝ grãdem copiam: quos manus atq; lingua piurio aut sanguine ciuili alebat? Quid.n. aliud totiens senatores corrupti in iudiciis: totiens popl's in suffragiis uel ĩ q̃busq; causis quę apud eũ contiõibus agebanẽ: nisi etiã peierãdo peccabant? Nam corruptissimis morib9 ad hoc mos iurandi seruabaẽ antiquus: nõ ut a scelerib9 metu religiõis phiberẽt: sed ut piuria quoq; scelerib9 ceteris adderẽtur. Nulla itaq; cã est: quare sint dii quibus ut dicũt steterat illud imperium:

cum a grecis preualētibus ꝓbētur uicti: troianis peierantibus fingātur irati. Nec adulteriū Paridis ut rursus a quibusdaꝫ defēdunt̄ uictoria ulciscendū censuerint. auctores enim doctoresq; peccatorū esse assolent non ultores. ¶ Caplm̄ terciū.

VRbem romā inqt Salustius sicuti ego accepi & cōdidere atq; hūere in initio troiani: q ab Aenea duce ꝓfugi incertis sedib9 uagabant̄. Si ḡ adulteriū Paridis uindicādum numina censuerūt: aut magis ī troianis aut etiā in romanis puniendū fuit: qa Aenee mater hoc fecit. Sed quomō in ullo hoīm illud flagicium oderant: q in sua socia Venere nō oderant ut alia omictā qđ cū Anchise cōmiserat: ex quo Aeneam pepererat? An quia illđ factum est indignāte Menelao: illud aūt concedente Vulcano? Dii enī credo non zelant cōiuges suas usq; adeo: ut eas etiā cū hōibus dignent̄ hr̄e cōmunes. Irrider̄ fabulas fortassis existimor: nec grauiter agere tanti pōderis cām. Non ḡ credam9 si placet Aeneam eē Veneris filium. Ecce concedo si nec Romulus Martis. Si autē illud: cur nō & illđ? An deos fas ē hōib9 feminis: mares aūt hoīes deabus misceri nefas? Dura ul' poti9 nō credēda cōditō: quod ex iure Veneris in cōcubitu Marti licuit: hoc in iure suo ipi Veneri nō licere. At utrunq; firmatum est auctē romana. Neq; enī minus credidit recentior Cesar auiam Venerem: q̄ p̄rem antiqor Romulus Martem. ¶ Caplm̄ quartum.

DIxerit aliqs: ita ne tu ista credis? Ego uero ista non credo. Nam & uir doctissimus eorū Varro falsa hec esse q̄uis non audenter neq; fidenter: pene tn̄ fatetur. Sed utile esse ciuitatibus dicit: ut se uiri fortes etiaꝫ si flm̄ sit ex diis gēitos esse credant. ut eo mō animus humanus uelut diuine stirpis fiduciam gerens: res magnas aggrediēdas ꝑsumat audaci9: agat uehemētius: et ob hoc impleat ipsa securitate felicius. Que Varrōis sentētia exꝑssa ut potui meis uerbis cernis q̄ latū locum aperiat falsitati: ubi intelligamus plura iam sacra & quasi r̄ligiosa potuisse confingi: ubi putata sunt ciuibus etiaꝫ de ipis diis ꝓdesse mendacia. ¶ Caplm̄. v.

SEd utrum potuerit Venus ex concubitu Anchise Aeneam parere: uel Mars ex Ilie cōcubitu filie numitoris Romulum gignere: in medio relinq̄mus. Nam pene talis questio etiā de scripturis nr̄is oboritur: qua querit̄ utrū preuaricator̄s angl'i cū filiab9 hoīm cōcubuerint: unde natis gigātibus. i. nimiū grādibus ac fortibus uiris tunc terra completa est. proinde ad utrūq; interim modo nostra disputatio referatur. Si enī uera sunt que apđ illos de mr̄e Aenee et de p̄re Romuli lectitant̄: quomō possunt diis adulteria displicere hoīm: que i seipis concorditer ferūt? Si aūt falsa sūt: nec sic qdeꝫ possūt irasci ueris adulteriis hūanis: qui etiam falsis delectātur suis. Huc accedit. qm̄ si illđ de Marte nō credit̄: ut hoc quoq; de Venere nō credat̄. Nullo diuini cōcubit9 obtentu & mr̄is Romuli cā defenditur. fuit aūt sacerdos Ilia uestalis: et ideo dii magis ī romanos sacrilegū illđ flagiciū: q̄ in troianos Paridis adulteriū uīdicare debuer̄t. Nā et ipi romāi antiq in stupro detectas uestales sacerdotes uiuas etiaꝫ defodiebant: adulteras aūt femīas q̄uis aliq̄ damnatōe nulla tn̄ morte plectebāt. usq; adeo grauius seueriusq; uindicāda putabant adita diuina: q̄ hūana cubilia uindicabant. ¶ Capitulum sextum.

ALiud adicio. quia si eo usq; peccata hoīm illis numinibus displicerēt: ut offensi Paridis facto desertam troiaꝫ ferro igniq; donarent: magis eos contra romāos moueret Romuli frater occisus: q̄ contra troianos grecus marit9 illusus. magis irritaret parricidium nascentis: q̄ regnantis adulterium ciuitatis. Nec ad

causam quam nūc agimus interest utrū hoc fieri Romulus iusserit: aut Romulus fecerit. Quod multi impudentia negant: multi pudore dubitāt: multi dolore dissimulāt. Nec nos itaq; in ea re diligētius requirenda per multorū scriptorū ppensa testimonia demoremur. romuli fratrem palam constat occisum: nō ab hostibus: non ab alienis. Si autē perpetrauit aut imperauit hoc Romulus: magis ipse fuit romanorū: q̄ Paris troianorū caput. Cur igr̄ troianis iram deorū prouocauit ille alienę cōiugis raptor: et eorūdem deorū tutelam romāis inuitauit iste sui fratris extinctor? Si autem illud scelus a facto imperioq; Romuli alienū est: qđ debuit utiq; uindicari: quod tota hęc illa ciuitas fecit qđ tota consensit: et non iam fratrē sed patrem quod peius est occidit: uterq; enī fuit conditor: ubi alter scelere ablatus et nō pmissus est esse regnator. Non ē ut arbitror q̄ dicatur qd mali troia meruerit: ut eā dii desererēt q̄ posset extingui: et qd boni roma ut eā dii ihabitarēt quo posset augeri: nisi qđ uicti inde fugerūt: et se ad istos quos pariter deciperent contulerūt. Imo uero & illic manserunt: ad eos more suo decipiēdos q rursus easdē terras habitarēt: et hic easdem artes fallacię suę magis etiā exercēdo maioribus honoribus gloriati sunt. ¶ Capl'm. vii.

Merte. n. ciuilibus iā bellis scatētibus: quid miserū cōmiserat Ilium ut a Fimbria marianarū partiū hoīe pessimo euerterer̄: multo ferocius atq; crudelius q̄ olim a gręcis? Nam tunc & multi inde fugerūt: et multi captiuati saltē in seruitute uixerunt. Porro aūt Fimbria prius edictū proposuit ne cui parceretur: atq; urbem totam cunctosq; in ea homines incendio cōcremauit. Hoc meruit Iliū nō a gręcis quos sua irritauerat iniqtate: sz a romāis quos sua calamitate propagauerat: diis illis cōibus ad hęc repellēda nihil iuuātibus: siue quod uerū est nihil ualentibus. Nūqd et tūc abscessere oīs aditis arisq; relictis dii: quibus illud oppidum steterat: post āntiquos gręcorū ignes ruinasq; reparatū? Si autē abscesserant: causam requiro. et oppidanorū qdem q̄to inuēio meliorem: tāto deteriorē deorū. Illi. n. cōtra Fimbriā portas clauserāt: ut Sillę seruarēt integrā ciuitatē: hic eos iratus incendit. uł potius penitus extinxit. Adhuc aūt meliorum partium ciuilium Silla dux fuit: adhuc armis rempublicā recupare moliebatur. horū bonorū initiorū nondū malos euentus habuit. Quid g° melius ciues illius urbis facer̄ potuerūt: qd honestius: qd fidelius: qd romana parentela dignius: q̄ meliori cę romanorū ciuitatē seruar̄: et cōtra parricidaz romanę reipub. portas clauder̄? At hoc eis in q̄tū exitiū uersum sit: attēdant defēsorēs deorū. Deseruer̄t dii adulteros. iliumq; flāmis gręcorū reliquerūt: ut ex eius cineribus roma castior nasceret̄. Cur et postea deseruerunt eandem ciuitatem romāis cognatā: nō rebellantē aduersus romam nobilem filiā: sed iustioribus eius partibus fidem constantissimā piissimāq; seruātem: eamq; delendam reliquerunt: non gręcorū uiris fortibus: sz uiro spurcissimo romanorum? Aut si displicebat diis cā partium sillanarū: cui seruantes urbem miseri portas clauserant: cur eidē Sillę tanta bona pmittebant et pnunciabāt? An & hinc agnoscunt̄ adulatores: fęlicium potius q̄ infęlicium defensores? Non g° Ilium etiā tūc ab eis cū euerteret̄ desertū est. Nam dęmoēs ad decipiendū semp uigilantissimi qđ potuerūt fecerūt. Euersis qppe et incensis oībus cū oppido simulacris: solū Minerue simulacrum sub tanta ruina templi illius ut scribit Liuius integrū stetisse phibetur. Non ut diceret̄ dii patrii quorū sp sub numine troia ē ad eorū laudē: sed ne diceret̄ excessere oīs aditis arisq; relictis dii ad eorū defēsioē;

Illud.n.posse permissi sunt: nõ unde ꝓbarent̃ potẽtes: ſ; unde pñtes cõuincerent̃.

HIis itaq; iliacis p⁹ troię ¶ Ca.viii.
ipsi⁹ documentũ qua tandem prudentia roma custodienda commissa est? Dixerit qspiã iã eos romę hitare solitos quãdo expugnãte Fimbria cecidit Iliũ. Vnde ergo stetit Mineruę simulacrum? Deinde si apud romam erant qñ Fimbria deleuit Iliũ: fortasse apud Iliũ erant qñ a gallis ipa roma capta & incensa est. Sed ut sunt auditu acutissimi: motuq; celerrimi: ad uocẽ anseris cito redier̃t: ut saltē capitolinũ collem q remanserat tuerent̃. Cęterum ad alia defendenda serius sunt redire cõmoniti. ¶ Caplm nonum.

Dij etiam

AIi etiã Numã Pompiliũ successorẽ Romuli adiuuisse credũt̃: ut toto regni sui tpe pacem haberet: et iã portas quę bellis pater̃ assolẽt clauderet: eo merito scilicet quo romanis multa sacra constituit. Illi ũ hõi ꝓ tanto ocio gratulandũ fuit: si mõ id rebus salubrib⁹ sciisset impẽdere: et ꝑniciosissima curiositate neglecta deũ uerũ uera pietate ꝑquirere. Nũc aũt non ei dii contuler̃t illd̃ ociũ: ſ; eũ minus fortasse decepissẽt si ociosum minime repperissent. Quanto enim minus eũ occupatum inuener̃t: tanto magis ipi occupauerunt. Nam qd ille molitus sit: et qbus artibus tales deos sibi uel illi ciuitati consociare potuerit: Varro ꝓdit. qd̃ si dño placuerit suo diligentius dissere̅t loco. Modo autẽ qa de beneficiis eoꝝ quęstio est: magnum bñficiũ est pax. Sed dei ueri beneficiũ est plerunq; etiã sicut sol: sicut pluuia: uitęq; alia subsidia sup ingratos & neq̃. Sed si hoc tam magnum bonum dii illi romę ul' Pompilio contulerũt: cur imperio romano per ipa tẽpora laudabilia id nũq̃ postea pręstiterũt? An utiliora erant sacra cum instituerentur: q̃ cũ istituta celebrarent̃? Atq tũc nõdũ erãt ſ; ut eẽnt addebant̃: postea uero iam erant quę ut prodessent custodiebãtur. Quid ergo est ꝙ illi quadragintatres: uel ut alii uolunt.xxxix. anni in tanta pace transacti sunt regnãte Numa: et postea sacris institutis: diisq; ipsis q eisdem sacris fuerant inuitati iam p̃sidib⁹ atq; tutorib⁹: uix post tã multos annos ab urbe condita usq; ad Augustũ unus ꝓ magno miraclo cõmẽorat̃ annus post ꝑmũ bellũ punicũ: quo belli portas romani claudere potuerunt? ¶ Ca.x.

AN respõdent ꝙ nisi assiduis sibiq; cõtinuo succedẽtib⁹ bellis romanũ impiũ tam longe lateq; nõ posset augeri: et tã grãdi gloria diffamari. idonea uero causa ut magnũ eẽt impiũ cur eẽ deberet inqetũ? Nõne i corꝑibus hoĩm satius est modicam staturam cũ sanitate hẽre: q̃ ad molẽ aliquã gigãteã ꝑpetuis afflictõib⁹ peruẽire: nec cũ ꝑueneris requiescere: sed q̃to grãdioribus mẽbris tanto maiorib⁹ agitari malis? Quid aũt mali eẽt ac non potius plurimũ boni: si ea tpa ꝑdurarent quę ꝑstrinxit Salustius ũ ait. Igr̃ in ĩicio reges: nã in terris nomẽ imperii id ꝑmũ fuit: diuersi pars ingenium. alii corpus exercebãt. etiã cũ uita hoĩm sĩ cupiditate agitabat̃: sua cuiq; satis placebãt. An ut tam multũ augeret̃ impium: debuit fieri quod Virgilius detestat̃ dicẽs. Deterior donec paulatim ac decolor ętas. Et belli rabies & amor successit hñdi? Sed plane pro tantis bellis susceptis & gestis iusta defensio romanoꝝ est: ꝙ irruentibus sibi importune inimicis resistere cogebat nõ auiditas adipiscẽdę laudis humanę: sed necessitas tuendę salutis & libertatis. Ita sit plane. Nam postq̃ res eoꝝ sicut scribit ipe Salusti⁹ legib⁹: morib⁹: agris aucta: satis ꝓspera satisq; pollẽs uidebat̃: sicuti pleraq; mortaliũ hñtur: inuidia ex opulentia orta est. Igr̃ reges popliq; finitimi bello eos tẽptat̃: pauci ex amicis auxilio esse. Nam cęteri metu ꝑculsi longe a ꝑiclis aberant. At romãi domi militięq; intẽti:

festinare: parar̃: alius aliũ hortari: hosti-
bus obuiã ire: libertatẽ: p̃triam: penatesq;
armis tegere. Post ubi pericula uirtute
propulerunt: sociis atq; amicis auxilia
portabant: magisq; dandis q̃ accipiẽdis
beneficiis amicicias pabant. Decenter his
artib9 roma creuit. Sed regnante Numa
ut tam longa pax esset: utrum irruebant
improbi bellaq; tẽptabãt? An nihil eorũ
fiebat ut posset pax illa persistere? Si.n.
bellis etiã cũ roma lacessebar̃: nec armis
arma obuia ferebant̃: qbus mõis agebar̃
ut nulla pugna supati: nullo marcio ĩpetu
territi sedarent̃ inimici: his modis semp
ageret̃: ut semp roma clausis iam portis
pacata r̃gnaret? Quod si in potestate nõ
fuit: non g° roma pacem habuit q̃diu dii
eoꝝ: sed q̃diu hoĩes finitimi circunquaq;
uoluerunt: q etiã nullo bello puocauer̃t.
Nisi forte dii tales etiam id hõi uendere
audebũt: qd̃ alius hõ uoluit siue noluit.
Interest qdem iam uicio proprio malas
mentes q̃tenus sinantur isti demones uel
terrere uel excitare. Sed si sp hoc possẽt:
nec aliud secretiore ac superior̃ potestate
contra eorũ conatũ sepe aliter ageretur:
semp in potestate hẽrent paces bellicasq;
uictorias: que sp fere p hũanoꝝ aĩorum
motus accidunt. quas tñ plerunq; contra
eoꝝ fieri uolũtatem nõ solũ fabule multa
mentiẽtes: et uix ueri aliqd uel indicãtes
uel significãtes: sz etiã ipa romana cõfitet̃
historia. ¶ Capitulum. xi.

NEq;.n. aliunde Apollo ille cuman9
cũ aduersus bacheos regẽq; Aris-
tonicum a romanis bellaret̃: qua triduo
fleuisse nũciat9 est. Quo pdigio aruspices
territi: cũ id simulacrũ ĩ mare putauissẽt
esse piciendũ: cumani senes intercesserũt
atq; retuler̃t tale prodigiũ & anthioci et
psidis bello ĩ eodem apparuisse figmẽto.
Et quia romanis feliciter prouenisset: ex
senatus cõsulto eidem Apollini sua dona
eẽ missa testati sunt. Tũc uero peritiores
accita aruspices responderunt: simulacri
Apollinis fletũ ideo psperũ eẽ romanis:
quoniã cumana colonia greca eẽt: suisq;
terris unde accitus eẽt id est ipi grecie &
luctum & cladem Apollinem significasse
plorãtem. Deinde mox regẽ Aristonicũ
uictũ et captũ esse nunciatũ est: quẽ uinci
utiq; Apollo nolebat & dolebat. et hoc
sui lapidis etiã lacrimis ĩdicabat. Vnde
non usq;q̃q; incongrue q̃uis fabulosis tñ
ueritatis similib9 mores demonũ describunt̃
carminibus poetarũ. Nam Camillã Diana
doluit apud Virgiliũ. et Pallantem mo-
riturũ Hercules fleuit. Hinc fortassis &
Numa Pompilius pace abundãs: sz quo
donãte nesciens nec requirens: cũ cogitaret
ociosus qbus nã diis tuẽdam romanam
salutem regnumq; cõmicteret: nec uerum
illum atq; omnipotẽtem summum deum
curar̃ opinaret̃ ista terrena: atq; recole-
ret troianos deos quos Aeneas aduexe-
rat: neq; troianum neq; lauiniense ab ipo
Aenea conditum regnum diu conseruar̃
potuisse: alios prouidẽdos existimauit:
quos illis prioribus siue q cũ Romulo iam
romam transierant: siue q̃nq; alba euersa
fuerãt transituri: ul' tanq̃ fugitiuis custo-
des adhiberet: ul' tãq̃ inualidis adiutor̃s.
¶ Caplm. xii.

HEc hiis sacris tñ roma dignata est eẽ contenta: que
tam multa illic Pompilius constituerat.
Nam ipius summũ tẽplum nondũ hẽbat
Iouis. Rex qppe Tarquinius ibi capitoliũ
fabricauit. Esculapius autẽ ab epidauro
ambiuit romã. ut peritissim9 medicus in urbe
nobilissima artem gloriosus exerceret.
Mater aũt deoꝝ nescio unde nata penes-
trinũ montem insedit. Indignũ.n. erat ut
cũ eius filius iã colli capitolino p̃sideret:
adhuc ipa in loco ignobili latitaret. Que
tamẽ si oĩm deorũ mater est: nõ secuta est
solũ romã quosdam filios suos: uerum et
alios p̃cessit etiã secuturos. Miror sane si
ipa peperit cinocephalum q longe postea

Nec hiis

uenit ex ęgipto. Vtrū etiaꝫ deus Febrius
ex illa natus sit: uiderit Exculapiꝰ prone-
pos eius. Sed undecūq; nata sit: nō opior
audebūt eam ignobilē dicere dii pegrini
deam ciuem romanā. Sub hoc tot deorū
pręsidio quos numerarꝫ qs pōt: īdigenas
et alienigenas: cęlestes: terrestres: īfer-
nos: marinos: fontanos: fluuiales: et ut
Varro dicit certos atq; īcertos: ī oībusq;
generibus deoꝝ sicut in aīalibꝰ mares &
fęminas. Sub hoc ġ tot deorum pręsidio
constituta roma: nō tam magnis & hor-
rēdis cladibus quales ex multis paucas
cōmemorabo agitari affligiq; debuit. Ni-
mis. n. multos deos grādi fumo suo tanq̄
signo dato ad tuitionem congregauerat:
ꝗbus templa: altaria: sacͥficia: sacerdotes
instituendo atq; ꝓbendo: sūmū uero deū
cui uni hęc rite gesta debenꝫ offenderet.
Et fęlicior ꝗdem cum paucioribus uixit.
Sed q̄to maior facta ē sicut naui nautas
tanto plures adhibendos putauit. credo
desperans pauciores illos sub quibus in
comparatione peioris uitę melius uixerat:
non sufficere ad opitulandum granditati
suę. Primo eniꝫ sub ipis regibus excepto
Numa Pompilio de quo iam supra locutꝰ
sum: q̄tū malū discordiosi certaminis fuit:
quod fratrem Romuli coegit occidi.

Quomodo nec Iuno ¶ Cap. xiii.
quę cū Ioue suo iā fouebat romāos
rerū dn̄os genteq; togatā: nec Venus ipa
ęneadas suos potuit adiuuare: ut bono
et ęquo more cōiugia mererenꝫ: cladesq;
tanta irruit huiꝰ inopię: ut ea dolo rape-
rent: moxq; cōpellerentur pugnare cum
soceris: et miserę fęmię nondū ex iniuria
maritis conciliatę: iā parētum sanguine
dotarenꝫ. At. n. uicerꝫ ī hac conflictatiōe
romani uicinos suos. Quātis & q̄ multis
utrinq; uulneribus ac funeribꝰ tam ꝓpin-
quoꝝ q̄ & confiniū istę uictorię cōstiterꝫ.
Propter unū Cęsarē socerū: et unū gene-
rum eius Pompeium: iā mortua Cęsaris
filia uxore Pompeii: quāto et q̄ iusto do-
loris instinctu Lucanus exclamat. Bella
per emathios plusq̄ ciuilia cāpos. Iusq;
datū sceleri canimus. Vicerūt ġ romāi:
ut strage soceroꝝ māibus cruētis ab eoꝝ
filiabꝰ āplexus miserabiles extorquerēt:
nec illę auderent flere patres occisos: ne
offenderēt uictores maritos: quę adhuc
illis pugnātibus pro ꝗbus facerent uota
nesciebāt. Talibus nuptiis ppl'm romanū
nō Venꝰ sꝫ Bellona dotauit. aut fortassis
allecho illa inferna furia iam eis fauente
Iunone plus in illos habuit licencię: q̄ cū
eius ꝓcibus cōtra Aeneā fuerat excitata:
Andromacha fęlicius captiuata est: q̄ illa
cōiugia romana nupserunt. licet seruiles
tamē post eius āplexus nullū troianorū
Pirrus occidit. Romani autem soceros
interficiebant in pręliis: quoꝝ iam filias
amplexabantur in thalamis. Illa uictori
subdita dolere tm̄ suoꝝ mortē potuit nō
timerꝫ: illę sociatę bellātibꝰ: parentū suoꝝ
mortes ꝓcedētibus uiris timebāt: rede-
untibus dolebāt. nec timorē hn̄tes liberū
nec dolorem. Nam ꝓpter interitū ciuiū:
propīquoꝝ: fratrū: parentū: aut patrię
cruciabantur: aut crudeliter lętabantur
uictoriis maritorū. Huc accedebat ꝙ ut
sunt alterna belloꝝ: aliquę parentū ferro
amiserunt uiros: alięq; utrorūq; ferro &
parētes & uiros. Neq;. n. et apd̄ romāos
parua fuerꝫ illa discrimia. Siquidem ad
obsidionem quoq; ꝑuentum est ciuitatis.
clausisq; portis se tuebanꝫ. Quibus dolo
apertis admissisq; hostibus intra męnia: in
ipso foro scelerata & nimis atrox inter
generos socerosq; pugna commissa est. et
raptores illi etiam supabantur: et crebro
fugientes intra domos suas: et grauius
fedabant ꝓstinas q̄uis & ipas pudēdas
lugēdasq; uictorias. Hic. n. Romulus de
suoꝝ iam uirtute desperās Iouē rogauit
ut starent. atq; illi hac occasiōe nomē sta-
toris inuēit. Nec finis esset tanti mali nisi

raptę illę laceratis crinibus emicarent: et prouolutę pentibus iram eoꝝ iustissimam nõ armis uictricibus sed supplici pietate sedarent. Deinde Titum Tacium regem sabinorum socium regni Romulus ferre cõpulsus est: germani consortis ĩpatiens. sed qñ & istũ diu tolleraret: qui fratrem geminũq; nõ ptulit? Vnde et ipo ĩterfecto ut maior deus eẽt regnũ solus obtinuit. Quę sũt ista iura nupciarũ: quę irritamẽta belloꝝ: quę federa germãitatis: affitatis: societatis: diuinitatis? Quę postremo sub tot diis tutoribus iura ciuitatis? Vides q̃ta hic dici et q̃ multa possẽt: ñ quę srsũt nr̃a curaret ĩtentõ: et ꝑmo ĩ alia festĩaret.

Quid deinde ¶ Caplm̃. xiiii.

Quid deinde post Numam sub aliis regibus? Quanto malo nõ solũ suo ꝫ etiã romãoꝝ in bellũ albani ꝓuocati sunt? Quia uidelicet pax Numę tam longa uiluerat. Quã crebre strages romani albaniq; fuerunt exercitus: et utriusq; commotio ciuitatis. Alba nanq; illa quã filius Aeneę creauit Ascanius: romę mater ꝓpior ipa q̃ troia a Tullo Hostilio rege ꝓuocata conflixit. Confligens aũt & afflicta est & afflixit: donec multorum cederet pari defectione certaminũ. Tũc euentũ belli de tergeminis hinc atq; inde fratribus placuit experiri. a romanis tres oracii: ab albanis aũt tres curiacii ꝓcesserũt. a curiaciis tribus duo oracii: ab uno autem oracio tres curiacii superati & extincti sunt. Ita roma extitit uictrix ea clade etiã ĩ certamĩe extremo: ut de sex uiuis unus rediret domũ. Cui damnũ in utrisq;? Cui luctus nisi Aeneę stirpi: ñ Ascanii posteris: ñ ꝓli Veneris: nisi nepotibus Iouis? Nam & hoc plusq̃ ciuile bellum fuit: quando filia ciuitas cũ ciuitate matre pugnauit. Accessit aliud huic tergeminorum pugne ultimę atrox atq; horrẽdũ malũ. Nam ut erant ambo popli ꝑus amici: uicini qppe atq; cognati uni curiacioꝝ desponsata fuerat oracioꝝ soror. hęc postea q̃ sponsi spolia ĩ uictorẽ fratre conspexit: ab eodem fr̃e qm̃ fleuit occisa est. Humanior huius unius femię q̃ uniuersi ppli romani mihi uidet̃ fuisse affectus. Illa queꝫ uirum iam fide media retinebat: aut forte etiã ipm fr̃em dolens qui eũ occiderat: cui sororem ꝓmiserat: puto q͛ nõ culpabiliter fleuerit. Vnde. n. apd̃ Virgilium pius Aeneas laudabiliter dolet hostẽ etiã sua ꝑemptũ manu. Vnde Marcellus siracusanã ciuitatem recolẽs: eius paulo ante culmẽ et gl̃iam sub man⁹ suas subito concidisse: cõmunem cogitãs conditionem flendo miseratus est. Queso ab hũano impetremus affectu: ut fęmina sponsum suũ a fr̃e suo ꝑemptũ sine crimĩe fleuerit: si uiri hostes a se uictos etiaꝫ cũ laude fleuerũt. Ergo sponso a fr̃e illatam mortẽ qñ fęmina illa flebat: tũc se contra matrem ciuitatem tãta strage bellasse: et tanta hic & inde cognati cruoris effusiõe uicisse gaudebat roma. Quid m̃ obtẽdit̃ nomẽ laudis nomẽq; uictorię? Remotis obstaclis insanę opĩonis: facinora nuda cernant̃: nuda pensentur: nuda iudicent̃. Causa dicat̃ albę: sicut troię adulterium dicebat̃. nulla talis: nulla silis inuenitur. Tantũ ut desides moueret Tullus in arma uiros: et iã desueta triũphis agmĩa. Illo itaq; uicio tantũ scelus ꝑpetratum est socialis belli atq; cognati. Quod uicium Salustius magnum transeunter actigit. Cum. n. laudãs breuiter antiq̃ora cõmemorasſeꝫ tp̃a: qñ uita hoĩm sine cupiditate agitabatur: et sua cuiq; satis placebant. Postea ũ inq̃t q̃ in asia Cyrus: in gręcia lacedemonii & athenienses cepere urbes atq; natioẽs subegeř: libidĩnẽ dominãdi cãm belli hr̃e: maximã gl̃iam in maximo impio putař ꝛc̃. quę ipe instituerat diceř. Mihi huc usq; satis sit ei⁹ uerba posuisse. Libido ista dñandi magnis malis agitat et conterit gen⁹ hũanũ. hac libidĩe roma tunc uicta albam se uicisse triumphabat.

et sui sceleris laudem gl'iam no'iabat: q'm
laudat' inq't sc'ptura n'ra pc'tor in deside-
riis a'ie sue: et qui iniqua gerit benedicit'.
Fallacia g' tegmina et deceptorie dealba-
tiones auferant' a rebus: ut sincero inspi-
ciant' examine. Nemo m' dicat. magnus
ille atq' ille: q'a cu' illo & illo pugnauit &
uicit. Pugnant etia' gladiatores. uincunt
et ip'i: habet premia laudis & illa crude-
litas. Sed puto e'e satius cuiuslibet inertie
penas luer': q' illo' armo' gl'iam querer'.
et t'n si in arenam procedere't pugnaturi
inter se gladiatores: quo' alter e'e't fili9
alter pater e'e't: tale spectac'l'm q's ferret:
quis non auferret? Quom'o g' gloriosum
alteri9 m'ris alteri9 filie ciuitatis i'ter se ar-
mo' potuit e'e certame'? An io' diuersum
fuit q' arena ulla no' fuit: et latiores ca'pi
non duorum gladiatoru': sed in duobus
pp'lis multo' funeribus implebant': nec
amphitheatro cingebant' illa certamia:
sed uniuerso orbi? Et tu'c uiuis et poste-
ris quousq' ista fama porrigitur impiu'
spectac'l'm p'bebat'. Vim tame' patiebatur
studii sui dii illi p'sides imperii romani:
et taliu' certaminu' tan'q' theatrici specta-
tores: donec oracio' soror p'pter curia-
cios tres peremptos etiam ipsa tercia ex
altera parte fraterno ferro duobus fr'ib9
adderet': ne min9 h'eret mortiu' etia' roma
que uicerat. Deinde ad fructum uictorie
alba subuersa est. Vbi post Iliu' q'd greci
euerteru't: et post lauiniu' ubi rex Latin9
Aeneam regem p'egrinu' atq' fugitiuum
constituerat: tercio loco h'itauera't numia
illa troiana. Sed more suo etia' inde iam
fortasse migrauera't: ideo deleta est. Dis-
cessera't uidelicet o'es adits arisq' r'lictis
dii: q'bus impiu' ill'd steterat. Discessera't
sane ecce iam tercio: ut eis quarto roma
prouide'tissime crederet'. Displicuerat. n.
et alba ubi Amulius expulso fr'e: et roma
placuerat ubi Romulus occiso fr'e regna-
uerat. Sed an'q' alba diruere't transfusus e'
inqui't pop'l's eius in roma': ut ex utraq'
una ciuitas fieret. Esto ita factu' sit: urbs
t'n illa Ascanii regnu': et terciu' domicil'iu'
troiano' deoru': ab urbe filia m'r euersa
est. Et ut belli reliq'e e duobus pp'lis unu'
facere't miserabile coagulu': multis ante
fusus utriusq' sa'guis fuit. Quid ia' singil-
latim dicam: sub ceteris regibus tociens
eade' bella renouata: que uictoriis finita
uidebant': et tantis stragibus iterum atq'
iteru' confecta: iterum iteru'q' post fedus
et pacem inter generos & soceros et eo'
stirpem posterosq' repetita? Non paruu'
indiciu' calamitatis huius fuit: q' portas
belli nullus clausit illo'. ¶ Cap'l'm. XV.

NVllus g' illo' sub tot diis p'sidib9
in pace regnauit. Ipso' au't regu'
qui exitus fuerunt. De Romulo uiderit
adulatio fabulosa qua p'hibetur receptus
ni celu'. Videru't q'dam sc'ptores eo' qui
eu' p'pter ferocitatem a senatu disserptum
esse dixer't. subornatu'q' nescio que' Iuliu'
Proculu': qui eu' sibi apparuisse diceret:
eu'q' per se pop'l'o ma'dasse romano ut i'ter
numina coleret': eoq' m'o pop'l'm q' contra
senatu' intumescer' ceperat repressum atq'
sedatu'. Acciderat. n. et solis defectio. qua'
certa ratione sui cursus eff'c'tam imperita
nescie's multitudo meritis Romuli tribu-
ebat. Quasi uero si luctus ille solis fuisset:
magis ideo credi deberet occisus. ip'mq'
scelus auersio'e etia' diurni lumi's indica-
tum. Sicut reuera f'c'm e' cu' d'n's crucifix9
est crudelitate atq' impietate iudeorum.
Quam solis obscuratione' no' ex canonico
sideru' cursu accidisse satis oste'dit: q' tu'c
erat pascha iudeorum. Nam plena luna
pasche sole'nitas agit'. Regularis autem
solis defectio non nisi lune fine contingit.
Satis & Cicero illam inter deos Romuli
receptione' putatam magis significat e'e q'
factam. qua'do et laudans eu' in libris de
republica Scipionisq' s'mone: t'm est inq't
consecutus: ut cum subito sole obscurato

non comparuiss; : deoꝝ in numero collo-
catus putaret᷑ : quã opinionem nemo unq̃
mortalis asseq potuit sñ eximia uirtutis
gloria. Quod autẽ; dicit eum subito non
cõparuisse : profecto ibi intelligitur aut
uiolentia tẽpestatis : aut cędis facinorisq;
secretũ. Nã & alii sc̃ptores eoꝝ defectõi
solis addũt etia; subitam tẽpestatem. quę
profecto aut occasionẽ sceleri ꝑbuit : aut
Romulũ ip̃a consumpsit. De Tullo ꝗppe
etiã Hostilio q tercius a Romulo rex fuit :
qui & ip̃e fulmine assumptus est : dicit in
eisdem libris idem Cicero ꝓpterea et istũ
nõ creditũ inter deos receptũ tali morte :
quia fortasse qđ erat in Romulo ꝓbatu;
id ẽ ꝑsuasum : romani uulgare noluer̃t. i.
uilifacere : si hoc et alteri facile tribuerent̃.
Dicit etiã aperte in inuectiuis. Illum qui
hanc urbem condidit Romulu; ad deos
immortales beniuolentia famaq; sustuli-
mus. ut nõ uere factum : s; ꝓpter merita
uirtutis eius beniuolentia iactatũ diffa-
matumq; monstraret. In hortensio uero
dialogo cũ de solis canonicis defectiõib9
loqueret̃ : ut easdem inq̃t tenebras efficiat
quas effecit in interitu Romuli : q in ob-
scuratiõe solis ẽ effectus. Certe hic minime
timuit interitũ hõis dicer̃ : q̃a disputator
magis q̃ laudator fuit. Ceteri autẽ reges
popl̃i romani excepto Numa Pompilio
et Ancomarcio qui morbo interierũt : q̃
horrẽdos exitus hũerũt. Tullus ut dixi
Hostilius uictor & euersor albę cũ tota
domo sua fulmĩe concrematus ẽ. Priscus
Targnius ꝑ sui decessoris filios iterẽpt9
est. Seruius Tullus gener ip̃ius Targnii
sup̃bi q ei successit in regnũ nefario sceler̃
occisus est. Nec discessere aditis arisq; re-
lictis dii : tanto in optimũ illius ppl̃i regẽ
parricidio perpetrato : quos dicũt ut hoc
miserę troię facerent eamq; grecis diru-
endã excurẽdamq; relinquerent̃ : adulterio
fuisse Paridis cõmotos. Sed insr̃ iterfc̃to
a se socero Targnius ip̃se successit. Hunc
illi dii nefariũ parricidã soceri iterfc̃tiõe
regnãtem : insup multis bellis uictoriisq;
triumphãtem : et de bellorum manubiis
capitoliũ fabricãtem : nõ abscedentes sed
pręsentes manẽtesq; uiderunt : et regem
suum Iouem in illo altissimo templo hoc ẽ
in ope parricidę sibi ꝑsidere atq; regnar̃
perpessi sunt. Neq;. n. adhuc innocens ca-
pitoliũ instruxit : et postea malis meritis
urbe pulsus est. Sed ad ip̃m regnũ ĩ quo
capitoliu; fabricaret ĩmanissimi sceleris
perpetratiõe ꝑuenit. Quod uero eũ romãi
regno postea depulerũt : ac secluser̃t mę-
nib9 ciuitatis : non ip̃i9 de Lucrecię stupro
sed filii pc̃tm fuit : illo nõ solũ nesciẽte : sed
etiã absente cõmissum. Ardeã ciuitatem
tũc oppugnabat. et ꝓ ppl̃o romano bellũ
gerebat. Nescimus quid faceret si ad eius
noticiam flagiciũ filii deferretur. Et tamẽ
inexplorato eius iudicio & inexperto ei
popl̃s ademit impĩũ. et recepto exercitu
a q̃ deseri iussus est : clausis deinde portis
non sunt passi intrare redeuntem. At ille
post bella grauissima qb9 eosdẽ romanos
concitatis finitimis attriuit : posteaq̃ de-
sertus ab eis quoꝝ fidebat auxilio r̃gnũ
recipe non ualuit : ĩ oppido tusculo romę
uicino q̃tuordecim ut fert̃ annos ꝑuatam
uitam gerens hũit. et cum uxor̃ consenuit
optablior̃ fortassis exitu q̃ socer e9 : generi
sui facinor̃ nec ignorãte filia sicut ꝑhibet̃
extinctus. Nec tñ istum Targniũ romãi
crudelẽ aut sceleratum s; superbũ appella-
uerũt. sed fortassis r̃gios eius fastus alia
sup̃bia non ferentes. Nam scelus occisi ab
eo soceri optimi regis sui usq; adeo con-
tempserũt : ut eũ regem suũ facerent. ubi
miror si nõ scelere grauior̃ mercedẽ tantã
tãto sceleri reddider̃t. nec discesser̃ aditis
arisq; relictis dii. Nisi forte quispiam sic
defẽdat istos deos : ut dicat eos iõ man-
sisse romę : quo possent romanos magis
punire suppliciis : q̃ beneficiis adiuuare.
seducentes eos uanis uictoriis : & bellis

grauissimis conterẽtes. Hęc fuit romãoꝝ uita sub regibus laudabili tempoꝛ illius reipublicę: usqꝫ ad expulsionẽ Tarquinii supbi per ducẽtos ferme & quadraginta et tres annos: cum illę oĩs uictorię tam multo sanguine & tantis emptę calamitatibus: uix illã impium intra uiginti ab urbe miliaria dilatauerint. Quãtũ spaciũ absit ut saltẽ alicuius ięculę ciuitatis nec territorio comparemus.

¶ Caplm. xvi.

HUic tempori adiciamus etiã tp̃us illud quousqꝫ dicit Salustius ęquo et modesto iure agitatum: dum metus a Tarqnio & graue bellũ cũ ętruria positũ est. Quãdiu.n. ętrusci Tarqnio redire in regnũ conanti opitulati sunt: graui bello roma concussa est. Ideo dicit ęquo et modesto iure gestã rempublicã metu p̃mẽte: non psuadente iusticia. in quo grauissimo tp̃e q̃m funestus ille ãnus fuit: quo primi consules creati sunt expulsa regia ptãte. annũ qppe suũ non compleuerunt. Nam Iunius Brutus exhonoratum eiecit urbe collegam Luciũ Tarquiniũ Collatinum. Deinde mox ille i bello cecidit mutuis cũ hoste uulneribus: occisis a se ipo p̃mitus filiis suis & uxoris suę fr̃ibus: ꝙ eos pro r̃stituẽdo Tarqnio cõiurasse cognouerat. Quod factũ Virgilius postq̃ laudabiliter cõmẽorauit: cõtinuo clęmẽter exhorruit. Cum.n. dixisset natosqꝫ pater noua bella mouentes. ad pęnam pulcra pro libertate uocabit: mox deinde exclamauit & ait. Infęlix ut cũqꝫ ferent ea facta minores. Quõlibet inquit ea facta posteri ferant. i. pręferant et excolãt: q filios occidit ĩfęlix est. Et tãq̃ ad cõsolandũ infęlicẽ subiũxit. Vicit amor p̃rię: laudũqꝫ ĩmensa cupido. Nonne in hoc Bruto q & filios occidit: et a se pcusso hoste et filio Tarqnii et mutuo percussus supuiuere nõ potuit. eiqꝫ pon9 ipe Tarqnius supuixit: Collatini collegę uidetur innocentia uindicata: qui bonus ciuis ob hoc Tarqnio pulso passus est qđ tirannus ipe Tarquinius? Nam & idem Brutus consanguineus Tarquinii fuisse phibetur. sed Collatinũ uidelicet silitudo nois pręssit: qa etiã Tarqnius uocabaꝛ. Mutare g̃ nomen nõ patriam cogeretur. postremo si i eius noie hoc uocablm min9 eẽt: Lucius Collatinus tm̃mõ uocaretur. Sed iõ non amisit ꝙ sine ullo detrimento posset amictere. ut et honore p̃m9 consul: et ciuitate bonus ciuis carere iuberetur. Etiã ne ista ẽ glia Iunii Bruti: detestãda iniqtas & nihilo utilis reipublicę? Et etiã ne ad hanc ppetrandã uicit amor patrię: laudũqꝫ ĩmensa cupido? Iã expulso uti qꝫ Tarqnio tiranno: consul cũ Bruto creat9 est maritus Lucrecię Lucius Tarquinius Collatinus. q̃ iuste ppl's mores in ciue nõ nomen attendit. q̃ iniuste Brutus collegaꝫ p̃mę ac nouę illius potestatis: quẽ posset si hoc offendebaꝛ noie tm̃ p̃uare: et patria p̃uauit & honoꝛ. Hęc mala fc̃ta sunt: hęc aduersa acciderũt: qñ in illa repub. ęquo et modesto iuꝛ agitatũ ẽ. Lucretius quoqꝫ qui i locũ Bruti fuerat subrogat9: morbo anteq̃ idem ãnus terminareꝛ absumpt9 ẽ. Ita Publius Valerius q successerat Collatino: et Marcus Oracius q pro defuncto Lucretio suffect9 fuerat: ãnũ illũ funereuꝫ atqꝫ tartareum q consules quinqꝫ habuit compleuerũt. Quo anno consulatus ip̃ius nouum honorem ac ptãtem auspicata est romana respublica. Tuuc iam diminuto paululum metu nõ qa bella congeuerant: sed qa non tam graui pondere urgebãt.

¶ Caplm. xvii.

FInito scilicet tp̃e quo ęquo et modesto iure agitatũ est: secuta sunt quę idem Salusti9 breuiter sic explicat. Deinde seruili impio patres plebem exercere de uita ac quiete erga se regio moꝛ cõsuleꝛ: erga alios de uiolẽtia et ingetudie sibi regna moliri: illos agro pellere: et cęteris ex ptibus soli in impio agere. Quibus agitata seuiciis & maxie fenore oppressa plebes cũ assiduis bellis

tributū & miliciā simꝉ tolleraret: armata
montem sacrum atqꝫ auentinum insedit.
Tumqꝫ tribunos plebis & alia sibi iura
parauit. discordiarū et certamīs utriusqꝫ
finis fuit scḿ bellū punicū. Quid itaqꝫ ego
tātas moras uꝉ scribēs paciar uꝉ lecturis
afferam? Quā misera fuit illa respublica:
tam longa etate p tot ānos usqꝫ ad scḋm
bellum punicū: bellis forinsecis inqetare
non desistentibus: et intus discordiis se-
diciōibusqꝫ ciuilibus: a Salustio breuiter
intimatum est. Proinde uictorie ille non
solida beatoꝝ gaudia fuerūt: sed inania
solacia miseroꝝ: et ad alia atqꝫ alia ter-
riblia mala subeūda illecebrosa īcitamēta
minime qetorū. Nec nobis qa hec dicimus
boni romāi prudētesqꝫ succenseant. q̄q̄ de
hac re nec pauēdi sint nec monēdi: qn̄ eos
minime succēsuros eē certissimū est. Neqꝫ
enī grauiꝰ uel grauiora dicimꝰ auctoribꝰ
eoꝝ: et stilo & ocio multū īpares. Quibꝰ
tamē ediscēdis & ipi elaborauerūt: et filios
suos elaborarē cōpellūt. Qui aūt succēsent:
qn̄ me ferrēt si ego dicerē qḋ Salustiꝰ ait:
plurime turbe seditioēs & ad posterum
bella ciuilia orta sūt: dum pauci potētes
quoꝝ in graciam pleriqꝫ concesserant sub
honesto patrū aut plebis noīe dn̄ationes
affectabāt: bōiqꝫ & mali ciues appellati:
non ob merita in rempublicā incesserant
oīnibus pariter corruptis: sed uti quisqꝫ
locupletissimus & iniuria ualidior quia
presentia defendebat, p bono ducebatur.
Porro si illi sc̄ptores historie ad honestā
libtatē ptinerē arbitrati sūt mala ciuitatis
prope nō tacere: quā multis locis magno
preconio laudare compulsi sunt: cū aliā
ueriorem quo ciues eterni legēdi sunt nō
hērent: qd nos facere cōuenit: quoꝝ spes
quāto ī deo melior & certior: tāto maior
debet esse libertas: cū mala pn̄tia xp̄o nr̄o
imputant: ut infirmiores imperitioresqꝫ
mentes alienent̄ ab ea ciuitate: ī qua sola
iugiter feliciterqꝫ uiuēdū est. Nec ī deos

eorum horribiliora nos dicimus q̄ eorum
iidem auctores quos legūt & predicāt:
qn̄ qdē & ex ipis que diceremꝰ accepimꝰ:
et nullo mō dicere uꝉ talia uel cūcta suffi-
cimus. Vbi erāt g° illi dii q̄ ppter exiguā
fallacemqꝫ huius mūdi felicitatem colēdi
existimant̄: cū romani qbus se colendos
mendacissima astutia uendicabāt tantis
calamitatibꝰ uexarent̄? Vbi erant quādo
Valeriꝰ consul ab exulibꝰ & suis incensū
capitoliū cū defēsaret occisus ē: faciliusqꝫ
ipse pdesse potuit edi Iouis: q̄ illi turba
tot numinū cū suo maximo atqꝫ optimo
rege: cuius tēplū liberauerat subuenire?
Vbi erant qn̄ densissimis fatigata ciuitas
seditionū malis: cū legatos athenas mis-
sos ad leges mutuādas paululum quieta
opiretur: graui fame pestilentiaqꝫ uastata
est? Vbi erant qn̄ rursus popꝉs cum fame
laboraret p̄fectū annone primū creauit:
atqꝫ illa fame inualescēte: spuriꝰ Emilius
qui esurienti multitudini frumēta largitꝰ
est r̄gni affectati crimē īcurrit: et eiusdē
prefecti instantia p dictatorem Lucium
Quintiū etate decrepitū: a Quīto Seruilio
magr̄o equitū cū maxīo et piculosissimo
tumultu ciuitatis occisus est? Vbi erant
qn̄ īmminēte pestilētia maxīa exportandis
inutilibus popꝉs diu multūqꝫ fatigatus:
noua lectisternia qḋ nunq̄ antea fecerat
exhibenda arbitratꝰ est: lecti aūt sterne-
bant̄ in honorem deoꝝ: unde hoc sacrū
uel potius sacrilegiū nomen accepit? Vbi
erant quādo per .x. continuos ānos male
pugnādo crebras & magnas clades apḋ
ueios exercitꝰ romanus accepat: nisi per
Furiū Camillū tandem subuēiret̄: quem
postea ciuitas īgrata dānauit? Vbi erāt
quādo galli romā ceperūt: spoliauerūt:
incenderūt: cedibus īpleuerūt? Vbi erant
cum illa insignis pestilentia tam ingētem
stragem dedit: qua et ille Furiꝰ Camillus
extinctus est: qui rempublicam ingratā
et a ueientibus ante defēdit: et de gallis

postea uindicauit. Inde in hac pestilētia
scenicos ludos aliam nouam pestem non
corpibꝰ romāoꝝ: ſ; qḋ est multo pciosiꝰ
moribus intulerūt. Vbi erant quādo alia
pestilentia grauis de uenenis matronarū
exorta credita est: q̄rū supra fidē multaꝝ
atq; nobilium mores dephensi sunt omni
pestilentia grauiores: uel qn̄ in caudinas
furculas a samnitibus obsessi: ambo cum
exercitu consules fedus cū eis fędū facere
coacti sūt. ita ut eq̄tibus romāis sexcētis
obsidibꝰ datis: cęteri amissis armis aliisq;
spoliati ꝑuatiq; tegmībꝰ: sub iugū hostiū
cū uestimētis singulis micterent. Vel qn̄
graui pestilentia cęteris laborantibꝰ multi
etiā in exercitu ictu fulminis ꝑierūt. Vel
quādo etiā inter alia intollerabilis pesti-
lentia Esculapiū ab epidauro q̄si medicum
deū roma aduocaꝛ atq; adhibeꝛ cōpulsa
est: qm̄ regem oīm Iouem qui iam diu in
capitolio sedebat multa stupra qbꝰ ado-
lescens uacauerat: non pmiserant fortasse
discere medicinam: uł cū conspirantibus
uno tpe hostibꝰ lucanis: brutiis: sānitibꝰ:
ętruscis et scenonibus gallis primo ab eis
legati perempti sunt. Deinde cū prętore
oppssus exercitus septem tribunis cū illo
pereuntibus: et militū tredecim milibus.
uł qn̄ pꝰ graues & longas romę seditioēs
quibus ad ultimū plebs ianiculum hostili
direptiōne secesserat. cuius mali tam dira
calamitas erat: ut eiꝰ rei cā qḋ ī extremis
ꝑiculis fieri solebat & dictator crearetur
Ortensius: qui plebe reuocata in eodem
magr̄atu expirauit. qḋ nulli dictatori an̄
contigerat. & quid illis diis iam pręsente
Esculapio grauiꝰ crimē fuit. Tū u° tā mul-
ta bella ubiq; crebuerūt: ut inopia militū
ꝓlecarii illi q eo ꝙ ꝓli gignēdę uacabāt:
ob egestatē militare nō ualētes hoc nom̄
accepant: militię conscriberētur. Accitus
etiā a tarentinis Pirrhus rex gręcię tunc
ingenti gl̄ia cęlebratus: romanorū hostis
effectus ē. Cui sane de rerū futuro euentu
consulēti: satis urbane Apollo sic ābiguū
oraculū edidit: ut e duobꝰ q̄dq̄d accidiss;
ipse diuinus haberetur. Ait enim. dico te
Pirrhe uinceꝛ posse romāos. atq; ita siue
Pirrhus a romanis siue romāi a Pirrho
uincerentur: securus fatidicus utrūlibet
expectaret euentū. Quę tūc et q̄ horrēda
utriusq; exercitꝰ clades: in qua tn̄ supior
Pirrhus extitit: ut iam posset Apolline;
pro suo intellectu pręedicare diuinum: nisi
proxime alio pręlio romani abscederent
supiores. Atq; in tanta strage belloꝝ etiā
pestilentia grauis exorta est mulierū. Nā
prius q̄ maturos partus ederēt grauidę
moriebanꝛ. Vbi se credo Esculapius ex-
cusabat: ꝙ archiatrum se nō obstetricem
profitebaꝛ. Pecudes q̊q; siliter interibant:
ita ut iam defectūrū genꝰ aīaliū credereꝛ.
Quid hiems illa cōmeōrabilis tam incre-
dibili imāitate seuiens: ut niuibꝰ horrēda
altitudīe etiā in foro ꝑ dies. xl. manētibꝰ:
tiberis q̊q; glacie durareꝛ. Si nr̄is tpibus
accidisset: quę isti & q̄ta dixissent. Quid
illa itidem ingēs pestilētia: q̄diu seuiuit:
q̄ multos pemit. Quę cū in annum alium
multo grauiꝰ tēdereꝛ: frustra pn̄te Escula-
pio aditū ē ad libros sibillios. In q̊ generꝛ
oraclo̾ꝝ sicut Cicero ī libris de diuīatiōe
cōmeōrat: magis interp̄tibꝰ ut possūt siue
uolūt dubia cōiectātibꝰ credi solet. Tūc g°
dictū est eā eē cām pestilētię: ꝙ plurimas
ędes sacs multi occupatas ꝑuati; tenerēt.
sic īterim a magno ipitię uł desidię crimine
Esculapiꝰ liberatus ē. Vnde autē a multis
ędes illę fuerāt occupatę nemīe ꝓhibēte:
nisi q̄a tantę numinum turbę diu frustra
fuerat supplicatu;: atq; ita paulatim loca
deserebanꝛ a cultoribꝰ: ut tāq̄ uacua sine
ullius offensiōe possēt hūanis saltim usibꝰ
uendicari. Nāq; tunc uelud ad sedādam
pestilētiam diligēter repetita fuerūt atq;
repata: nisi postea eodem modo neglecta
atq; usurpata latitarent: non uniq; magnę
peritię Varronis tribuereꝛ: ꝙ scribēs de

edibus sacris tam multa ignorata cōmemorat. Sed tūc interim elegans nō pestilētię depulsio: sed deoꝝ excusatio ꝓcurata est.

IAm ū punicis bellis ¶ Capl'm .xviij. cū inter utrūq; impium uictoria diu anceps atq; incerta penderet: ꝓpliq; duo pręualidi ipetus in alterutrū fortissimos et opulētissimos agerent: quot minitiora regna contrita sunt: quę urbes amplę nobilesq; delete: quot afflictę: quot perditę ciuitates: q̄ lōge lateq; tot regioēs terręq; uastatę sunt: quotiēs uicti hinc atq; inde uictores: quid hoīum consumptū est uel pugnantiū militū: uel ab armis uacātiū ppłoꝝ: q̄ta uis nauiū marinis etiā pliis oppssa: et diuersarū tēpestatū uarietate submersa est: si enarrare uel cōmemorare conemur: nihil aliud q̄ scptores etiā nos erimus historię. Tūc magno metu pturbata romana ciuitas: ad rmedia uana et ridēda currēbat. Instaurati sūt ex auctate libroꝝ sibillinoꝝ ludi seculares: quorum celebritas iter centū annos fuerat istituta: felicioribusq; tēporib9 memoria negligēte perierat. Renouarūt etiā pōtifices ludos sacros inferis: et ipsos abolitos ānis retrorsum melioribus. Nimirum.n. quādo renouati sūt: tāta copia moriētiū ditatos inferos etiā ludere delectabat: cū pfecto miseri hoīes ipa rabida bella & cruentas aīositates: funereasq; hīc atq; inde uictorias magnos agerent ludos demonum: et opimas epulas inferorum. Nihil sane miserabilius pmo punico bello accidit: q̄ qd ita romani uicti sunt: ut etiā Regulus ille caperetur cuius in primo & in altero libro mentionē fecimus, uir plane magn9 et uictor antea domitorq; penoruz. Qui etiā ipm pmū bellum punicū confecisset: n auiditate nimia laudis & glie duriorēs cōditioēs q̄ ferre possent fessis carthaginensib9 imperassz. Illius uiri & captiuitas inopinatissima: et seruitus indignissima: et iurario fidelissima: et mors crudelissima: si deos illos non cogit erubescere: uerum est q̄ erei sunt & non habent sanguinem. Nec mala illo tempore grauissima intra menia defuerūt. Nam exundante nimis ultra morem fluuio tiberino: pene oīa urbis plana subuersa sunt. aliis īpetu q̄si torrentis ipulsis: aliis uelut stagno diutino madefactis atq; sublapsis. Istā deinde pestem ignis perniciosior subsecutus est. Qui correptis circa forū quibusq; celsioribus: etiā templo Vestę suo familiarissimo non pepercit: ubi ei ueluti uitam ppetuaz diligentissima substitutione lignorū non tam honoratę q̄ dānatę uirgines donare consueuerant. Tum uero illic ignis nō tm̄ uiuebat: sed etiā seuiebat. Cuius impetu exterritę uirgines: sacra illa fatalia quę iam tres in qbus fuerant presserant ciuitates: cū ab illo incendio liberare nō possēt: Metellus pontifex suę quodāmō salutis oblitus irruēs ea semiustulat9 abripuit. Neq; enim uel ipm ignis agnouit. aut ū erat ibi numen quod non etiam si fuisset fugisset. Homo igr̄ potius sacris Vestę q̄ illa homini prodesse potuerūt. Si autē a semetipis ignē non repellebant a ciuitate cuius salutem tueri putabātur: qd contra illas aquas flāmasq; poterant adiuuare: sicut etiā res ipsa nihil ea ꝓrsus potuisse patefecit. Hec istis nequaq̄ obicerētur a nobis: si illa sacra dicerēt nō tuendis his bonis tēporalibus instituta: sed signādis ęternis. et ideo cū ea quę corpalia uisibiliaq; essent perire contingeret: nihil his rebus minui, ꝓpter quas fuerāt istituta: et posse ad eosdem usus denuo reparari. Nūc uero cęcitate miserabili eis sacris quę perire possent fieri potuisse existimāt: ut salus terrena & tēpalis felicitas ciuitatis perire non posset. Proinde cū illis etiam manentibus sacris: uel salutis contritio ul' infelicitas irruisse monstratur: mutare sententiam quam defendere nequeūt erubescunt. ¶ Capitulum .xix.

SEcūdo autem bello punico: nimis
longū est cōmēorare clades duorū
poplo͛ꝝ tam longe secū lateqꝫ pugnantiū:
ita ut his quoqꝫ fatentibꝰ q̄ nō tam narrare
bella romana q̄ romanū imperiū laudarꝭ
instituerīt: similior uicto fuerit ille q uicit.
Hānibale quippe ab hispania surgēte: et
pireneis montibꝰ supatis gallia transcursa
alpibꝰqꝫ diruptis: tā lōgo circuitu auctis
uiribꝰ cuncta uastādo aut subigēdo: tor-
rentis mō italię faucibꝰ irruente: q̄ cruēta
bella gesta sunt: q̄ multa pręlia: quotiens
romani supati: q̄ multa ad hostem opida
defecerunt: q̄ multa capta & oppręssa: q̄
dirę pugnę & totiens Hānibali romana
clade glo͛so. Sed hęc hactenꝰ. De cānensi
aūt mirabiliter horrendo malo qd dicā?
Vbi Hānibal cū eēt crudelissimus: tamen
tanta inimico͛ꝝ atrocissimo͛ꝝ cęde satiatꝰ
parci iussisse ꝑhibetꝭ. Vnde tres modios
anulo͛ꝝ aureo͛ꝝ carthaginem misit: quo
intelligerent tantam in illo ꝑlio dignitatē
cecidisse romanā: ut facilius eam caperet
mēsura q̄ numerꝰ. atqꝫ hinc strages turbę
cęterę tāto utiqꝫ numerosioris q̄to infir-
mioris: quę sī anulis iacebat: conicīēda
potius q̄ nūcianda putaretꝭ. Deniqꝫ tanta
militum inopia secuta est: ut romāi reos
facino͛ꝝ ꝓposita impunitate colligerent:
seruicia libertate donarent: atqꝫ ex illis
pudēdus nō tam suppleretꝭ q̄ instituer etꝭ
exercitus. Seruis itaqꝫ imo ne faciamus
iniuriā iam libertis: pro romana repub.
pugnaturis arma defuerūt. Detracta sūt
templis. tanq̄ romani diis suis dicerent.
Ponite quę tam diu inutiliter habuistis.
si forte aliqd utile inde facere possint nr̄a
mācipia: unde uos nr̄a numīa nihil facerꝭ
potuistis. Tunc etiā stipēdiis sufficiēdis
cū defecisset ęrariū: in usus publicos opes
uenere ꝓuatę. adeo unoquoqꝫ id qđ hūit
cōferēte: ut ꝑter singulos anulos aureos
singulasqꝫ bullas miserabilia dignitatis ī-
signia: nihil sibi auri senatus ipe quanto
magis cęteri ordīes tribusqꝫ relinquerēt.
Quis ferret istos si nr̄is tēporibꝰ ad hanc
inopiam cogerentꝭ: cū eos mō uix feramꝰ
qn̄ pro supflua uoluptate plura donātur
histrionibus: q̄ tunc legiōibus ꝓ extrema
salute collata sunt?

¶ Caplm. xx.

SEd in his omībus belli punici scđi
malis: nihil miserabilius ac mise-
rabili quęrela dignꝰ: q̄ exiciū sagūtino͛ꝝ
fuit. Hęc qppe hispanię ciuitas amicissīa
ppli romani: dū eidem poplo fidem ꝓuat
euersa est. Hinc. n. Hānibal fracto fędere
romāo͛ꝝ cās quęsiuit: qbus eos irritaret
ad bellū. Saguntū g̊ ferociter obsidebat.
Quod ubi romę auditū ē: missi sūt legati
ad Hānibalem ut ab eius obsidiōe disce-
deret. Contempti carthaginem pergūt:
quęrimoniamqꝫ deponunt fęderis rupti:
infectoqꝫ negocio romā redeūt. Dum hę
morę agūtꝭ: misera illa ciuitas opulētissīa
siue reipublicę romanęqꝫ carissīa: octauo
uel nono a penis mense deleta est. cuius
interitū legerꝭ q̄to magis scriberꝭ horroris
est. Breuiter tn̄ eū cōmēorabo: ad rē qppe
quę agitꝭ multū ꝑtinet. Primo fame cōta-
buit. nam etiā suo͛ꝝ cadaueribꝰ a nōnllis
pasta ꝑhibetꝭ. Deinde fessa oīum rerū: ne
saltē captiua in manꝰ Hānibalis ꝑueīret:
ingentem rogū publice struxit: in quem
ardentem ferro etiam trucidatos om̄s se
suosqꝫ miserꝭt. Hic aliqd agerēt duelliōēs
atqꝫ nebuloēs sacrificio͛ꝝ adipibus inhi-
antes: et fallacium diuinationū caligine
decipientes. hic aliquid agerēt si ciuitati
ppli romāi amicissime subueīrent: et fidei
conseruatōe ꝑeuntem perire non sinerēt.
Ipsi utiqꝫ medii ꝑfuerꝭt: cū romanę reipb.
interiecto fędere copulata est. Custodiēs
itaqꝫ fideliter qđ ipsis pręsidibus placito
iunxerat: fide uixerat: iuratōe cōstrinxe-
rat: a ꝑfido obsessa opp̄ssa consumpta est.
Si ipi dii tēpestate atqꝫ fulminibꝰ Hānibalē
postea romāis ꝓximū mēnibꝰ terruerꝭt:
lōgeqꝫ miserꝭt: tūc ꝑmū tale aliqd facerēt:

audeo quippe dicere: honestius illos pro amicis romanoꝝ ideo periclitantibus ne romãis frangerẽt fidem: et nullam opem tũc hñtibus: quã ꝓ ipis romanis q̃ pro se pugnabãt atq; aduersus Hãnibalẽ opulenti erant potuisse tempestate seuire. Si ergo tutores essent romanę fęlicitatis & glorię: tam graue ab ea crimẽ saguntinę calamitatis auerterẽt. Nunc uero q̃ stulte credit̃: diis illis defensorib9 romã uictorẽ Hãnibale non perisse: qui saguntinę urbi nõ potuerũt ne pro eius periret amicicia subuẽire. Si sagũtinoꝝ xpianus ppl's eẽt: et huiusmodi aliquid pro fide euãgelica pateret̃: q̃q̃ se ipse nec ferro nec ignibus corrupisset: sed tamẽ si pro fide euãgelica excidiũ pateret̃: ea spe pateretur qua in xp̃m crediderat: non mercede breuissimi tp̃is: sed ęternitatis interminatę potiret̃. Pro istis autem diis qui propterea coli ꝓhibent̃: propterea colendi reqrũtur: ut harum labentium atq; transeuntiũ rerum fęlicitas tuta sit: qd nobis defensores & excusatores eoꝝ de saguntinis peũtibus rñdebũt: ñ qd̃ de illo Regulo extincto? Hoc qppe interest q꞉ ille unus homo: hęc tota ciuitas: utriusq; tamẽ interitus causa conseruatio fidei fuit. propter hanc.n. ad hostes & redire ille uoluit: et noluit ista transire. Conseruata g̊ ꝓuocat deoꝝ iram fides. An possunt & diis ꝓpiciis pire nõ solum quiq; homĩes: uerum etiaȝ integrę ciuitates? Vtrũ uolũt eligant. Si.n. fidei seruatę irascũtur illi dii: quęrant pfidos a quibus colant̃. Si aũt etiã illis propiciis multis grauib9q; cruciatib9 afflicti interir̃ homines ciuitatesq; possunt: nullo fructu fęlicitatis huius colũtur. Desinant igitur succensere: qui sacris deoꝝ suoꝝ pditis se infęlices fc̃tos eẽ putant. Possent enĩ illis nõ solũ manẽtib9: uerũ etiã fauẽtibus non sicut mõ de miseria murmurare: sed sicut tũc Regulus & sagũtini excruciati horribiliter etiã penit9 interire. ¶ Ca. xxi.

Porro iter scd̃m & postremũ bellũ carthaginense: quando Salustius optimis moribus & maxima concordia dixit egisse romanos: malta.n. prętereo suscepti opis modũ cogitans. Eodẽ g̊ ipso tp̃re moꝝ optimoꝝ maximeq; cõcordię: Scipio ille romę italięq; libator: eiusdẽq; belli punici scd̃i tam horrẽdi tam exiciosi tã piclosi pręclarus mirabilisq; cõfector: uictor Hãnibalis domitorq; carthagis: cui9 ab adolescentia uita describitur diis dedita tẽplisq; nutrita: inimicoꝝ accusatiõib9 cessit: carensq; pr̃ia quã sua uirtute saluã & liberã reddidit: in opido linternensi egit reliquam compleuitq; uitam: p9 insignem suũ triũphum nullo illius urbis captus desiderio: ita ut iussisse ꝓhibeatur ne saltẽ mortuo i ingrata pr̃ia fun9 fieret. Deinde tũc primũ per Gneum Mallium procõsulem de gallogręcis triũphantem: asiatica luxuria romam omĩ hoste peior irrepsit. Tunc.n. ꝑmũ lecti ęrati & p̃ciosa stragula uisa perhibent̃. Tũc inductę in cõuiuia psaltrię & alia licenciosa neqtia. Sed nũc de his malis quę intollerabiliter hoĩes patiũt̃: nõ de his quę libẽter faciũt dicere institui. Vnde illud magis qd̃ de Scipiõe cõmẽoraui: q꞉ cedẽs iimicis extra pr̃iaȝ quã libauit mortuus est: ad p̃sentẽ ptinet disputatiõnẽ: q꞉ ei romana numĩa a quoꝝ templis auertit Hãnibalem non reddiderũt uicem: quę ꝓpter istaȝ tm̃mõ colunt̃ fęlicitatem. Sed quia Salustius eo tempore ibi dixit mores optimos fuisse: propterea hęc de asiana luxuria cõmẽoranda putaui: ut intelligatur etiã illud a Salustio in cõpatiõe aliorũ tẽpoꝝ dictũ: qbus tẽporibus peiores utiq; in grauissĩs discordiis mores fuerũt. Nam tũc id est iter scd̃m et postremũ bellũ carthaginẽse lata est etiã illa lex uoconia: ne qs heredẽ fęminã faceret: nec unicã filiã. Qua lege qd iniqus dici aut cogitari possit ignoro. Verũtñ toto illo interuallo duum belloꝝ

punicoꝝ tollerabilior īfelicitas fuit: bellis tantūmō foris conterebanť exercitus: sed uictoriis consolabať. Domi autem nulle sicut aliꝰ discordie seuiebant. Sed ultimo bello punico uno impetu alteriꝰ Scipiōis q ob hoc etiā ipe africāi cognomē inuēit: emula imperii romani ab stirpe deleta ē. ac deinde tantis malorū aggeribꝰ oppssa romana respub: ut ꝓspitate ac securitate rerū unde nimiū corruptis moribꝰ mala illa congesta sunt: plus nocuisse mōstreť tam cito euersa: q̄ prius nocuerat tam diu aduersa carthago. Hoc toto tēpore usq; ad Cesarem Augustū: q uideť nō adhuc uel ipoꝝ opīone glo͂sam: ȝ cōtenciosam et exiciosam & plane iā eneruē ac languidā libertatem o͂ mimō extorsisse romanis: et ad regale arbitriū cūcta reuocasse: et q̄si morbida uetustate collapsam uelut instaurasse ac renouasse rēpublicā. Toto g̊ isto tpre omicto ex aliis atq; aliis causis atq; etiam bellicas clades: et numātinum fedus horrenda ignominia maculosum: uolauerant. n. pulli de cauea: et Mancino cōsuli ut aiūt augurium malū fecerāt: q̄i p tot ānos qbꝰ illa exigua ciuitas romanuȝ circūsessa exercitū afflixerat: ipiq; romāe reipub. terrori eē iam ceperat. Alii cōtra eū malo augurio ꝓcesseŕ: sed hoc inquā omicto. Capitulum. xxii.

Quamuis illd̄ nequaq̄ tacuerim: q Mitridates rex asie ubiq; in asia pegrināres ciues romanos: atq; innumerabili copia suis negociis intētos uno die occidi iussit. et fcm̄ ē. Quā illa miserablis rerū facies erat: subito q̄q̄ ubicūq; fuisset inuētus: in agro: ī uia: in opido: ī domo: in uico: ī foro: in templo: ī lecto: in cōuiuio: inopinate atq; ipie fuisse trucidatū. Quis gemitus morientium: que lacrime spectātiū fortasse etiā ferietiū fueŕ. Quā dura necessitas hospitū: non solū uidendi nefarias illas cedes domi sue: uerū etiaȝ perpetrandi: ab illa blanda cōmunitate humanitatis repēte mutatis uultibus ad hostile negociū in pace pagendū: mutuis ut ita dicam oīno uulneribus: cū pcussus in corpore & pcussor ī aīo feriret. Num et isti oēms auguria contēpserant. Num deos & domesticos & publicos cum de sedibꝰ suis ad illā irremeabilē pegnatioēȝ profecti sunt: quos cōsuleŕet nō hēbant. Hoc si ita est: nō habent cur isti in hac cā de nr̄is tpibus conqueranť. Olim romani hec uana contēpnūt. Si aūt consuluerūt: rn̄deať qd ista ꝓfuerūt: qn̄ per hūanas dūtaxat leges nemine prohibente talia licuerunt. Caplm. xxiii.

Sed iam illa mala breuiter quantū possumus cōmemoremus: que q̄to īteriora tāto miseriora extiteŕ: discordie ciuiles uel potiꝰ inciuiles: nec iā sedīcioēs ȝ etiā ipa bella urbana: ubi tantꝰ sanguis effusus est: ubi priū studia nō contentionū dissensionibꝰ uariisq; uocibus ī alterutrū: ȝ plane iam ferro armisq; seuiebāt bella socialia: bella seruilia: bella ciuilia: q̄tum romanum cruorem fuderunt: q̄tam italie uastationē desercionemq; fecerūt. Nanq; āq̄ se aduersus romā sociale latiū bellū cōmoueret: cuncta aīalia hūanis usibus subdita: canes: equi: asini: boues: et queq; alia pecora sub hoīm domio fueŕ: subito efferata & domestice lenitatis oblita: relictis tectis libera uagabanť: et oēm non solum alioꝝ uerū etiā dn̄oꝝ aduersabanť accessum: non sn̄ excicio uel piclo audēns: siqs de ꝓximo urgeret. Quod quān mali signū fuit. Quod si hoc signū fuit qd̄ tāntū malū fuit: q̄tum malū fuit illud cuius hoc signum fuit. Hoc si nostris temporibus accidisset: rabidiores istos q̄ illi sua aīalia pateremur. Capitulum. xxiiii.

Inicium aūt ciuiliū belloꝝ fuit: sedicōes graccorum agrariis legibus excitate. Volebant. n. agros poplo diuidere quos nobilitas perperam possidebat. Sed tam uetustam iniquitatem audere conuellere

periculosissimū: imo ū ut ipsa res docuit pniciosissimū fuit. Que funera fcta sunt cū p̄or Graccus occisus est: que etiā cū alius frater eius nō longo interposito tpe. neq; eni legibus & ordine potestatū: s; turbis armorūq; conflictib⁹ nobiles ignobilesq; necabāt. Post Gracci alteri⁹ interfectioē: Lucius Opimius consul q̄ aduersus eum intra urbē arma cōmouerat: eoq; cū sociis oppsso et extincto ingentem ciuiū stragē fecerat: cū questionē hēret iam iudiciaria inqsitōe ceteros psequēs: tria milia hoīm occidisse phibetur. Ex quo itelligi potest: q̄tam multitudinē mortiū haberi potuerit turbidus conflictus armorū: qñ tantam hūit iudicioꝝ uelut examinata cognitio. Percussor Gracci ipsius caput q̄tū graue erat tanto auri pōdere consuli uendidit. hec. n. pactio cedem pcesserat. In qua etiā occisus est cum liberis Marcus Fuluius consularis. Capitlm. xxv.

Elegāti

Elegantī sane senat⁹consulto eo ipo loco ubi funereus tumult⁹ ille commissus ē: ubi tot ciues ordinis cuiusq; ceciderāt: edes concordie fcta ē: ut graccoꝝ pene testis & concionantiū oc̄los feriret: memoriamq; compūgeret. Sed hoc quid aliud fuit q̄ irrisio deoꝝ: illi dee templū constituere: que si esset i ciuitate non tātis dissentionibus dilacerata corrueret. Nisi forte sceleris huius rea concordia: quia deseruerat aīmos ciuiū: meruit in illa ede tanq̄ in carcere includi. Cur eni si rebus gestis congruere uoluerāt: non ibi potius edem discordie fabricarūt. An ulla ratio reddit cur cōcordia dea sit: et discordia dea non sit: ut s̄m Labeonis distinctionē bona sit ista: illa ū mala. Nec ipse aliud secutus uidet: q̄ q̄d aduerat rome etiam febri sicut saluti templū constitutū. Eo igr̄ mō non tm̄ concordie: uerū etiā discordie constitui debuit. Pericl̄ose itaq; romāi tā mala dea irata uiuere uoluerūt: nec troianum excidiū recoluerūt originē ab eius offensione sumpsisse. Ipsa qppe quia inter deas non fuerat iuitata: triū dearū litem aurei mali suppositōe cōmētata est. Vnde rixa numinū: et Venus uictrix: et rapta Helena: et troia deleta est. Quapropter si forte indignata q̄ inter deos i urbe nllm templū hēre meruit: ideo iam turbabat tantis tumultibus ciuitatem: q̄to atroci⁹ potuit irritari: cū in loco illius cedis hoc est i loco sui opis aduersarie sue cōstitutā edem esse uideret. Hec uana ridentibus nobis illi docti sapientesq; stomachātur. et tñ numinū bonoꝝ malorūq; cultores. De hac qōne concordie discordieq; non exeunt. siue pretermiserint harū dearū cultū: eisq; Febrem Bellonamq; ptulerint qbus antiqua phana fecerūt: siue et istas coluerint: cū sic eos discedēte concordia: discordia seuiēs usq; ad ciuilia bella perduxerit. Capitulum. xxvi.

Preclarū ū seditiōibus obstaculū: edem concordie testem cedis supplicijq; graccoꝝ cōcionātib⁹ opponēdam putarunt. Quantum ex hoc profecerint indicant secuta peiora. Laborarūt enim deinceps concionatores non exemplum deuitare graccoꝝ: s; superare propositū. Lucius Saturni⁹ tribun⁹ plebis: et Gaius Cesar: Seruili⁹ ptor: et multo p⁹ Marcus Drusus: quoꝝ oīm seditiōib⁹ cedes pmo iam tunc grauissime: deinde socialia bella exarsērūt: qbus italia uehemēter afflicta: et ad uastitatē miserabilem desertionēq; perducta ē. Bellū deinde seruile successit et bella ciuilia. In qbus que prelia commissa sunt: qd sanguinis fusum: ut omēs fere italie gentes qbus romanū maxime prepollebat impiū: tanq̄ seua barbaries domarentur. Iam ex paucissimis hoc est minus q̄ septuaginta gladiatorib⁹ q̄admodum bellū seruile contractū sit: ad q̄tū numerū & q̄ acrem ferocemq; puenerit: quos ille numerus impatorēs ppl̄i romāi supauerit: q̄s & q̄uo ciuitates regionesq;

uastauerit: uix q historiam conscripsere satis explicare potuerunt. Neq; id solum fuit seruile bellū: sȝ & macedoniā p̄uinciam p̄us seruicia depopulata sūt: deinde siciliam oramq; maritimam. Quanta etiaȝ et q̄ horrēda cōmiserint p̄mo latrocinia: deinde ualida bella piratarum: quis pro magnitudine rerum ualeat eloqui?

CVm uero Marius ¶ Ca. xxvii. ciuili sanguīe iam cruētus: multis aduersarū sibi partiū p̄emptis: et uictus urbe p̄fugisset: uix paululum respirante ciuitate ut uerbis tullianis utar: sup̄auit postea Cinna cū Mario. Tū ū clarissimis uiris interfectis lumīa ciuitatis extincta sunt. Vltus ē huius uictorię crudelitatē postea Silla: nec dici q̄dem opus ē quāta diminutione ciuiū: et quanta calamitate reipublicę. De hac .n. uindicta quę p̄niciosior fuit: q̄ï scelera quę puniebāt̄ impunita relinquerent̄. Ait & Lucanus. Excessit medicina modū nimiūq; secuta est. Qua morbi duxere manus periere nocentes. Sed cū iam soli possent sup̄esse nocentes. Tunc data libertas odiis resolutaq; legū. Frenis ira ruit. Illo bello mariano atq; sillano exceptis his q foris in acie ceciderunt: in ip̄a quoq; urbe cadaueribꝰ uici: platee: fora: theatra: templa cōpleta sunt. ut difficile iudicaret̄ quādo uictoꝛs plus funerū ediderint: utrū p̄us ut uincerent: an postea qa uicissēt. Cum p̄mū uictoria mariana quādo de exilio se ip̄e restituit: exceptis passim q̄quauersuȝ cędibꝰ factis: caput Octauii cōsulis poneret̄ ī rostris: Cęsar & Fimbria domibus trucidarētur a suis: duo Crassi pater & filiꝰ in conspectu mutuo mactarent̄: Bebius et Numitorꝰ unco tracti sparsis uisceribus interirent: Catulus hausto ueneno se mārbꝰ īimicoꝝ subtraheret: Merula flamen Dialis p̄cisis uenis Ioui etiā suo sanguīe litaret. In ip̄ius aūt Marii oculis cōtinuo feriebāt̄: qbus salutātibus dexterā porrigere noluisset.

SIllana ū uictoria ¶ Cap. xxviii. secuta huius uidelicet uindex crudelitatis: post tm̄ sanguinē ciuiū quo fuso compata fuerat: finito iam bello īimicitiis uiuentibus crudelius in pace crassata est. Iam etiaȝ post Marii maioris p̄stinas ac recentissimas cędes: additę fuerant alię grauiores a Mario iuuene atq; Carbone earūdem partiū marianarum. Qui Silla imminente non solum uictoriā: uerū etiā ip̄am desperātes salutē: cūcta suis aliisq; cędibus ipleuerūt. Nam preter stragem late per diuersa diffusam: obsesso etiam senatu: de ip̄a curia tanq̄ de carcere producebātur ad gladium. Mutius Sceuola pontifex q̄m nihil apd̄ romanos templo Vestę sanctius hēbatur: aram ip̄am amplexus occisus est. ignemq; illū q p̄petua cura uirginum semper ardebat: suo pene sanguine extinxit. Vrbem deinde Silla uictor intrauit. qui in uilla publica non iam bello sed ip̄sa pace seuiente: septem milia peditū undecūq; iermia nō pugnādo sed iubendo p̄strauerat. In urbe auteȝ tota quē uellet sillanꝰ q̄sq; feriebat. Vnde tot funera numerari oīno non poterant: donec Sillę suggerret̄ sinēdos eē aliquos uiuere: ut essent q̄bus possent imperare qui uicerant. Tūc iam cohibita quę hac atq; hac passim furibunda ferebatur licentia iugulādi: tabula illa cū magna gratulatione p̄posita est: quę hominuȝ ex utroq; ordine splendido equestri scilicet atq; senatorio occidēdoꝝ ac p̄scribendoꝝ duo milia continebat. contristabat numerus: sed consolabatur modus. Nec quia tot cadebāt tm̄ erat meroris: q̄tū leticię quia ceteri nō timebant. Sed in q̄busdam eoꝝ qui mori iussi erant: etiā licet ip̄a crudelis ceteroꝝ securitas genera mortiū exq̄sita cōgemuit. Quēdam .n. sīe ferro laniantiuȝ manus diripuerūt. imanius hoīes hoīem uiuum: q̄ bestię solent dissperḡ cadauer abiectū. Alius oc̄lis effossis et paulatim

membris amputatis: in tātis cruciatibus diu uiuere uł potius diu mori coactus ē. Subuastatę sunt etiā tanq̄ uillę quędam nobiles ciuitates. una ū uelut unus reus occidi iuberetur: sic tota iussa est ciuitas trucidari. Hęc fcta sunt ī pace post bellū. non ut acceleraretur obtinēda uictoria: sed ne contempneretur obtēta. Pax cum bello de crudelitate certauit et uicit. Illud eī ꝓstrauit armatos: ista nudatos. bellū erat ut q feriebatur si posset feriret: pax autē non ut qui euaserat uiueret: sed ut moriens non repugnaret. Quę rabies exterarū gentiū: quę seuicia barbaroꝝ huic de ciuibꝰ uictorię ciuiū compari potest?

Q Vid roma funestius ¶ Cp. xxix. tetrius amariusq̄ uidit: utrū olim galloꝝ & paulo ante gothoꝝ irruptōez: an Marii & Sillę aliorūq̄ in eoꝝ ptibus uirorū clarissimoꝝ tanq̄ suorum luminū in sua membra ferocitatem? Galli q dem trucidauerūt senatū: quidqd eius ī urbe tota pręter arcem capitolinam quę sola utcūq̄ defensa est reperire potuerīt. Sed in illo colle constitutis auro uitam saltem uendiderūt. quam & si ferro rapere non possent: possunt tamē obsidiōe cōsumere. Gothi uero tam multis senatoribus pepcerūt: ut magis mirū sit ꝙ aliqs pemerīt. At uero Silla uiuo adhuc Mario ipsum capitolium quod a gallis tutum fuit: ad decernēdas cędes uictor insedit. Et cum fuga Marius esset lapsus ferocior cruentiorq̄ rediturus: iste in capitolio ꝑ senatꝰ etiam consultum tam multos uita rebusq̄ priuauit. Marianis autē partibus Silla absente quid sanctum cui parcerent fuit: quādo Mucio ciui senatori pōtifici aram ipam ubi erant ut aiūt sacra romana miseris ambientī āplexibus non pepercerīt? Sillana porro tabula illa postrema: ut omittamus alias īnumerabiles mortes: plures iugulauit senatores q̄ gothi uel expoliare potuerūt. Qua igr̄ fronte: quo corde: qua impudētia: qua insipientia uł potius amentia illa diis suis nō imputāt: et hęc nostro imputant xristo?

C Rudelia bella ¶ Capitlm. xxx. ciuilia om̄ibꝰ bellis hostilibꝰ auctoribus etiā eoꝝ fatētibus amariora: qbus illa respublica nec afflicta sꝫ perdita oīno iudicata est: longe ante aduentum xristi exorta sunt: et sceleratarū concatenatiōe causarum a bello mariano atq̄ sillano ad bella Sertorii & Catilinę: quorū a Silla fuerat ille proscriptus ille nutritus: inde ad Lepidi & Catuli bellum: quorū alter gesta sillana rescindere alter defendere cupiebat: inde ad Pompei & Cęsaris: quoꝝ Pompeius sectator Sillę fuerat: eiꝰq̄ potentiā uel ęquauerat uel iā etiā supauerat. cęsar autē Pompei potentiā non ferebat. sed quia nō habebat. quā tamē illo uicto interfectoq̄ transcēdit. Hinc ad aliū Cęsarē q post Augustus appellatꝰ ꝑuenerīt. quo imperante natus ē christus. Nam et ipse Augustus cū multis gessit bella ciuilia: et ī eis etiā multi clarissimi uiri pierīt. inter quos & Cicero disertus ille artifex regēdę reipublicę. Pompei qppe uictorē Gaium Cęsarem: qui uictoriam ciuilem clemēter exercuit: suisq̄ aduersariis uitā dignitatemq̄ donauit: tanq̄ regni appetitorem quorūdam nobilium coniuratio senatoꝝ uelut pro reipublicę libertate in ipsa curia trucidauit. Huius deiude potentiam multum moribus dispar uiciisq̄ om̄ibꝰ inquinatus atq̄ corruptus affectare uidebatur Antonius. Cui uehemēter ꝓ eadem illa uelut patrię libertate Cicero resistebat. Tunc emerserat mirabilis indolis adolescēs ille alius Cęsar illius Gai Cęsaris filiꝰ adoptiuus: q ut dixi postea appellatus ē Augustus. Huic adolescenti Cęsari ut eius potentia contra Antoniū nutriretur Cicero fauebat: sperans eum depulsa & oppressa Antonii domiatiōe instauraturū reipublicę libertatem: usq̄

adeo cęcus atq; improuidus futuroru;: ut ille ipe iuuenis cuius dignitatē ac potestatem fouebat: et eundem Ciceronem occidendum Antonio quadam quasi cōcordię pactione promicteret: et ipam libertatem reipublicę pro qua multum ille clamauerat ditioni proprię subiugaret.

D Eos suos accusent ¶ Cap. xxxi.
de tantis malis: qui nostro christo ingrati sunt de tantis bonis. Certe quādo illa mala fiebant: calebant arę numinum sabeo thure: sertisq; recentibus alabant: clarebant sacerdotia: phana renitebant: sacrificabatur: ludebatur: furebatur in tēplis: quādo passim tātus ciuiū sanguis a ciuibus non modo in cęteris locis: uerū inter ipa quoq; deorū altaria fundebatᵲ. Non elegit tēplū quo cōfugeret Tullius: quia frustra elegerat Mucius. Hi uero q multo indignius insultant temporibus xpianis: aut ad loca christo dicatissima confugerūt: aut illuc eos ut uiuerēt etia; ipi barbari deduxerūt. Illud scio: et hoc mecum quisqs sine studio partiū iudicat facillime agnoscit: ut omictam cętera quę multa cōmemoraui: & alia multo plura quę cōmemorare longum putaui: si hūanum gen9 ante bella punica recipet xanā disciplinam: et cum sequęretur rerū tanta uastatio qta illis bellis europam africāq; contriuit: nullus talium quales nunc patimur nisi christianę religioni illa mala tribueret. Multo autē minus eoꝝ uoces tollerarētur: quantū actinet ad romāos: si christianę religionis receptionē & diffamationem: uel irruptio illa gallorū: uel tiberini fluminis igniumq; illa depopulatio: ul' quod cuncta mala pręcedit bella ciuilia sequerenᵲ. Mala etiā alia quę usq; adeo incredibiliter acciderunt: ut inter prodigia numerarenᵲ. si christianis temporibus accidissent: qbus ea nisi xpianis hōibus tanq̄ crimina obicerent? Omicto qppe illa quę magis fuerūt mira q̄ noxia: boues locutos: infantes nondum natos de uteris matrū quędā uerba clamasse: uolasse serpentes: fęminas & gallinas et homines in masculinum sexum fuisse cōuersas: et cętera huiusmodi: quę i eorum libris nō fabulosis sed historicis seu uera siue falsa sint: non inferunt hōibus perniciem sed stuporem. Sed & cū pluit terra: cum pluit creta: cum pluūt lapides: non ut grando appellari solet hoc nomīe: sed oīno uel terrę ul' cretę uel lapidū pluuia. Hoc ꝓfecto etiā grauiter ledere potuerᵲ. Legimus apud eos ethneis ignibus ab ipo montis uertice usq; ad litus ꝓximu; decurrētibus: ita ferbuisse mare ut rupes exurerētur & pices nauium soluerētur. Hoc utiq; non leuiter noxium fuit: q̄uis incredibiliter mirum. Eodem rursus estu ignium tanta ui fauillę scͤpserūt oppleta; esse siciliā: ut cathanensis urbis tecta obruta & opp̄ssa dirueret. qua calamitate permoti misericorditer eiusdem anni tributum ei relaxauere romani. Locustarū etiam i africa multitudinem prodigii similem fuisse: cum iam esset populi romāi prouincia lr̄is mandauerūt. Consumptis enim fructibus foliisq; lignorum: ingenti atq; inextimabili nube in mare dicūt esse deiectā. Qua mortua redditaq; litorib9: atq; hinc aere corrupto tantā ortā pestilentiam: ut in solo regno masinisse octingenta hominum milia perisse referantur: et multo āplius in terris litoribusq; ꝓximis. tūc utica ex triginta milibus uiroꝝ quę ibi erant decem remansisse cōfirmāt. Talis itaq; uanitas qualem patimur eiq; respondere compellimur: quid horū non christianę religioni tribueret si temporibus xristianis uideret? Et tamē diis suis ista non tribuunt: quorum cultum ideo reliquerᵲ ne ista ul' minora paciantᵲ: cū ea maiora ꝑtulerint a qbus antea colebanᵲ.

DE ciuitate dei dicere
exorsus ṗus respon-
dendum putaui eius
inimicis: qui terrena
gaudia consectãtes
rebusq; fugacib9 in-
hiantes: qdquid ĩ eis triste misericordia
potı9 admonẽtis dei q̃ puniẽtis seueritate
paciũt᷑: religiõi increpitant christianę:
quę una ẽ salubris & uera religio. Et qm̃
cum sit in eis etiã uulgus indoctũ: uelut
doctoꝝ auctoritate ĩ odiũ nr̃m grauius
irritant᷑. existimantibus imperitis ea quę
suis tẽporibus insolite acciderunt: ꝑ alia
retro tẽpora accidere non solere: eorumq;
opĩonem etiã his q eã falsam eẽ nouerũt:
ut aduersum nos iusta murmura habere
uideant᷑: suę scientię dissimulatiõe firmã-
tibus: de libris quos auctores eorum ad
cognoscẽdam ꝑteritoꝝ tempoꝝ historiã
memorię mandauerunt: longe aliter esse
q̃ putãt demõstrandũ fuit: et sil' docendũ
deos falsos quos uel palam colebant uel
occulte adhuc colũt: eos esse ĩmundissĩos
spiritus et malignissimos ac fallacissimos
dęmoẽs: usq; adeo ut aut ueris aut fictis
etiam suis tñ criminib9 delectent᷑: quę sibi
cęlebrari per sua festa uoluerũt: ut a ꝑpe-
trandis dãnabilib9 factis hũana reuocari
non possit infirmitas: dũ ad hęc imitan-
da uelut diuina prębet᷑ auctoritas. Hęc
non ex nr̃a coniectura ꝓbauimus. ſ; ptim
ex recenti memoria: quia & ipi uidimus
talia ac talib9 numinib9 exhiberi: partim
ex lr̃is eoꝝ q non tanq̃ in contumeliam:
sed tanq̃ in honorem deorum suorũ ista
conscripta posteris reliquerunt. ita ut uir
doctissimus apud eos Varro et grauissię
auctoritatis: tam rerum humanarũ atq;
diuĩarũ dispertitos faceret libros: alios
humanis alios diuinis pro sua cuiusq; rei
dignitate distribuens: nõ saltem ĩ rebus
hũanis ſ; in rebus diuinis poneret ludos
scenicos: cũ utiq; si tm̃mõ boni & honesti
hoĩes in ciuitate eẽnt: nec ĩ rebus hũanis
ludi scenici esse debuissent. Quod ꝓfecto
nõ auctoritate sua fecit: sed qm̃ eos romę
natus & educatus in diuinis reb9 inueñt.
Et quoniã in fine ṗmi libri quę deinceps
dicẽda eẽnt breuiter posuimus: et ex his
quędam in duobus conseq̄ntibus diximus:
expectatiõi legentiũ quę restãt reddenda
cognoscimus. ¶ Capitlm̃ scd̃m.

PRomiseramus q̊ quędam nos esse
dicturos aduersus eos qui romãę
reipblicę clades in r̃ligionẽ nr̃am refer̃t:
et cõmemoraturos quęcũq; & quãtacũq;
occurr̃re potuissent: uel satis eẽ uiderent᷑
mala quę illa ciuitas pertulit: uel ad eius
impium ꝓuincię ꝑtinentes: anteq̃ eorum
sacrificia ꝓhibita fuissẽt. Quę oĩa pro-
culdubio nobis tribuerent: si iam ul' illis
clareret nostra religio: uel ita eos a sacris
sacrilegis ꝓhiberet. Hęc & scd̃o et tercio
libro satis q̃tum existimo absoluimus. in
secũdo agentes de malis moꝝ: quę mala
uel sola uel maxima deputanda sunt. In
tercio autem libro de his malis quę stulti
sola perpeti exhorrẽt: corporis uidelicet
externarũq; rerũ: quę plerũq; paciunt᷑ et
boni. Illa ů mala non dico pacienter sed
libenter habent qbus ipi fiunt mali. Et q̃
pauca dixi de sola ipa ciuitate atq; eius
imperio: nec inde oĩa usq; ad Cęsarem
Augustum. Quod si cõmẽorare uoluissẽ:
et exaggerar᷑ illa mala quę nõ sibi inuicẽ
hoĩes faciũt: sicut sũt uastatioẽs: euersio-
nesq; bellantiũ: ſ; ex ipius mũdi elementis
terrenis accidũt reb9: quę uno loco Apu-
leius breuiter stringit in eo libro quẽ de
mũdo scṗsit: terrena oĩa dicẽs mutatioẽs
euersioẽs & intentioẽs & remissioẽs hr̃e.
Nanq; in modicis tremoribus terrarum
ut uerbis eius utar: dissiluisse humum &
ĩterceptas urbes cũ pplis dicit. abruptis
etiã imbribus ꝓlutas totas esse regiones:
illas etiã quę ṗ9 fuerãt continẽtes hospi-
tib9 atq; aduenis fluctib9 insulatas: aliasq;

desidia maris pedestri accessu ꝑuias fac-
tas: uẽtis ac ꝓcellis euersas esse ciuitates:
incẽdia de nubibus emicuisse: qb⁹ oriẽtis
regioẽs conflagratę ꝑierũt: et ĩ occidentis
plagis scaturigines quasdã ac ꝓluuioẽs
easdem strages dedisse. Sic ex ethne uer-
ticibus quondam effusis craterib⁹ diuini
incendii ꝑ decliuia torrentis uice flãmaꝝ
flumĩa cucurrisse. Si hęc atq͛ huiusmodi
quę habet historia unde possem colligere
uoluissem: qñ finissem quę illis temporib⁹
euenerũt: anteq̃ xp̃i nomẽ illa istoꝝ uana
& uerę saluti perniciosa comprimeret?
Promiseram me etiã demõstraturũ: quos
eoꝝ mores & quã ob cãm deus uerus ad
augẽdum imperium adiuuare dignatus ẽ:
in cuius potestate sunt regna oĩa: q̃q͛ eos
nihil adiuuerint hi quos deos putant: et
pot⁹ q̃tũ decipiẽdo & fallẽdo nocuerint:
unde nũc m̃ uideo eẽ dicẽdum & magis
de incrementis imperii romani. Nam de
noxia fallacia dęmonũ quos uelut deos
colebant: q̃tum maloꝝ inuexerit morib⁹
eoꝝ: in scd̃o maxime libro nõ pauca iam
dicta sunt. Per omẽs aũt absolutos tres
libros: ubi oportunũ uisum est cõmenda-
uimus etiam in ip̃is bellicis malis: q̃tum
solacioꝝ deus per xp̃isti nomẽ cui tantum
honoris barbari detulerũt pręter belloꝝ
morem bonis malisq͛ contulerit: q̃uo qui
facit solem suũ oriri suꝑ bonos & malos:
et pluit super iustos et iniustos. Iam itaq͛
uideamus quale sit ꝙ tantã latitudinẽ ac
diuturnitatem imperii romani illis diis
audẽt tribuer̃: quos etiã ꝑ turpiũ ludoꝝ
obsequia & per turpiũ hoĩm ministeria
se honeste coluisse contendũt. ¶ Ca. iii.

Qvanq̃ ꝓus uellem paululũ ingrer̃:
que sit rõ quę prudentia: cũ hoĩum
fęlicitatem nõ possis ostendere semper in
bellicis cladibus & in sanguine ciuili uel
hostili cũ hũano et cũ tenebroso timor̃ &
cruenta cupiditate uersantium: ut uitro
lętitia eoꝝ cõparet̃ fragiliter splendida:
cui timeat̃ horribilius ne repẽte frangat̃:
de imperii magnitudĩe ac latitudine uelle
gloriari. Hoc ut facilius diiudicetur non
uanescam⁹ inani uentositate iactati: atq͛
obtundamus intentionis aciem altisonis
uocabulis rerũ: cũ audim⁹ ṗp̃los: regna:
prouincias. sed duos constituam⁹ hoĩes.
Nam singulus q̃sq͛ hõ: ut in sermõe una
lr̃a: ita q̃si elementũ est ciuitatis & regni
q̃talibet terrarum occupatione latissimi.
Quorũ duoꝝ hoĩm pauperem unum uel
potius mediocrem: alterũ prędiuitẽ co-
gitemus. sꝫ diuitem timoribus anxium:
merorib⁹ tabescẽtem: cupiditate flagran-
tem: nunq̃ securũ semꝑ inqetum: ꝑpetuis
inimiciciarũ contentiõibus anhelantem:
augentem sane his miseriis patrimoniuꝫ
suũ ĩ immẽsum modũ: atq͛ illis augmẽtis
curas quoq͛ amarissimas aggregantem.
Mediocrẽ ů illũ re familiari parua atq͛
succincta sibi sufficientem: carissimũ suis
cognatis: uicinis: amicis: dulcissima pace
gaudentem: pietate religiosum: benignũ
mente: sanũ corpore: uita parcũ: morib⁹
castũ: conscientia securũ. Nescio utrũ q̃sq̃
ita desipiat: ut audeat dubitare quẽ prę-
ferat. Vt g̊ ĩ his duob⁹ hoĩb⁹: ita in duab⁹
familiis: ita in duob⁹ poplis: ita ĩ duob⁹
regnis r̃gula seq̃t̃ ęq̃tatis. Qua uigilãter
adhibita: si nr̃a intentio corrigat̃ facillie
uidebim⁹: ubi habitet uanitas & ubi fę-
licitas. Quapropter si uerus deus colat̃:
eiq͛ sacris ueracib⁹ & bõis morib⁹ s̃uiat̃:
utile est ut boni longe lateq͛ diu regnent.
Neq͛ hoc tã ip̃is q̃ illis utile est qb⁹ r̃gnãt.
Nam q̃tũ ad ip̃os ꝑtinet: pietas et ꝓbitas
eoꝝ quę magna dei dona sunt sufficit eis
ad ueram fęlicitatẽ: qua & ista uita bene
agatur: et postea ꝑcipiat̃ ęterna. In hac g̊
terra regnũ bonoꝝ nõ tam illis prętatur
q̃ rebus hũanis. Maloꝝ ů regnũ magis
regnãtibus nocet: qui suos aĩos uastant
scelerũ maiore licentia: his autem qui eis
s̃uiẽdo subdunt̃ nõ nocet ñ iniq̃tas ꝓp̃a.

Nam iustis quidquid maloꝝ ab iniquis dñis irrogat̃: nõ ẽ pęna criminis ſꝫ uirtutis examẽ. Proinde bonus ſi ſeruiat liber ẽ: malus aũt etiam ſi regnet ſeruus eſt. Nec unius hoĩs: ſed qđ eſt grauiꝰ tot dominoꝝ quot uicioꝝ. de quibus uiciis cum ageret ſcṗtura diuina: a quo. n. qs inquit deuictꝰ eſt: huic & ſeruus addictꝰ eſt. ¶ Ca. iiii.

REmota itaqꝫ iuſtitia: qd ſũt r̃gna ñ magna latrocinia? Quia et latrocinia qd ſunt niſi parua regna? Manus eteñ ipa hoĩum cũ imperio ṗncipis regit̃: pacto ſocietatis aſtringit̃: placiti lege p̃da diuidit̃. Hoc malũ ſi in tm̃ pditoꝝ hoĩm acceſſibus creſcit: ut & loca teneat: ſedes conſtituat: ciuitates occupet: pplõs ſubiuget: euidentius regni nomen aſſumit. Quod eis iam in manifeſto confert non adẽptata cupiditas: ſꝫ addita impunitas. Eleganter. n. & ueraciter Alexandro illi magno qdam cõpręhenſus pirata rñdit. Nam cum idem rex hoĩem interrogaſſet quid ei uideret̃ ut mare hẽret infeſtũ: ille libera contumacia qđ tibi inqt ut orbem terrarũ. Sed quia id ego exiguo nauigio facio latro uocor: quia tu magna claſſe imperator. ¶ Capitulum. v.

PRoinde omicto quęrere q̃les Romulus congregauerit: qm̃ multũ eis conſultum eſt: ut ex illa uita dato ſibi conſorcio ciuitatis pęnas debitas cogitar̃ deſiſterent: quarum metus eos in maiora facinora ꝓpellebat: ut deinceps pacatiores eẽnt rebus hũanis. Hoc dico ꝙ ipm̃ romanũ impiũ iam magnũ multis gẽtibꝰ ſubiugatis: cęteriſqꝫ terribile: acerbe ſenſit: grauiter timuit: non paruo negocio deuitandę ingẽtis cladis oppręſſum: qñ pauciſſimi gladiatores in campania de ludo fugientes exercitũ magnũ cõparũt: tres duces habuerũt: italiam latiſſime & crudeliſſime uaſtauerũt. Dicãt quis iſtos deus adiuuerit: ut ex puo & ex contẽptibili latrocinio puẽirẽt ad regnũ: tantis iam romanis uiribꝰ artibuſqꝫ metuendũ. An quia non diu fuerũt ideo diuinitus negabũtur adiuti? Quaſi ũo ipa cuiuſlibet hominis uita diuturna ſit. Iſto g̃o pacto neminẽ dii adiuuãt ad regnandum: qm̃ ſinguli quiqꝫ cito moriũtur. Nec bñficiũ deputandũ eſt: qđ exiguo tp̃e ĩ uno quoqꝫ hoĩe ac ꝑ hoc ſingillatim utiqꝫ in oĩbus uice uaporis euaneſcit. Quid enĩ intereſt eoꝝ q ſub Romulo deos coluerũt et olim ſunt mortui: ꝙ poſt eoꝝ mortẽ romanũ tm̃ creuit impium: cũ illi apđ inferos cãs ſuas agant? Vtrum bonas an malas ad rem pñtem nõ ꝑtinet. Hoc aũt de oĩbus intelligẽdum eſt: q per ipm̃ impium q̃uis decedẽtibus ſuccedẽtibuſqꝫ mortalibus ĩ longa ſpacia ꝓtendat̃: paucis diebꝰ uitę ſuę curſim raptimqꝫ tranſiert: actuũ ſuoꝝ ſarcinas baiulãtes. Sin ũo etiã ipa breuiſſimi temporis beneficia deorũ adiutorio tribuenda ſunt: nõ parum adiuti ſunt illi gladiator̃s. q ſeruilis conditiõis uincula ruperũt: fugerunt: euaſerũt: exercitum magnũ et fortiſſimũ collegerũt: obediẽtes regũ ſuoꝝ cõſiliis & iuſſis: multũ romanę celſitudini metuendi: et aliquot romanis impatoribꝰ inſupabiles: multa ceperunt: potiti ſunt uictoriis plurimis: uſi uoluptatibus quibus uoluerũt: quod ſuggeſſit libido fecerũt: poſtremo donec uincerent̃ qđ difficilime ẽ fc̃tm: ſublimes r̃gnãteſqꝫ uixerunt. Sed ad maiora ueniamus.

IVſtinus q gręcam ¶ Caplm̃. vi.
uel potius ꝑegrinã Trogũ Pompeiũ ſecutus ẽ: nõ latine tm̃ ſicut ille: uerũ etiã breuiter ſcṗſit hiſtoriã. opus libroꝝ ſuoꝝ ſic icipit. Principio rerũ gentiũ nationũqꝫ impiũ penes reges erat: quos ad faſtigiũ huius maieſtatis nõ ambitio popularis: ſed ſpectata inter bonos moderatio prouehebat: popłi nullis legibus tenebant̃: arbitria ṗncipum pro legibus erãt: fines imperii tueri magis q̃ proferr̃ mos erat. Intra ſuam cuiqꝫ p̃riam regna finiebant̃.

Primus omnium Ninus rex assiriorum: ueterem & q̄si habitū gentib9 morē noua imperii cupiditate mutauit. hic p̄m9 intulit bella finitimis: et rudes adhuc ad resistē-dū pplos ad termīos usq; libie pdomuit. Et paulo post. Ninus inqt magnitudinē; quesite dn̄atois continua possessione fir-mauit. Domitis ḡ pximis: cū accessione uiriū fortior ad alios trāsiret: et pxima queq; uictoria instrumentū sequētis eēt: tocius orientis poplos subegit. Qualibet aūt fide rerū uel iste ul' Trogus scpserit: nam quedam illos fuisse mentitos & alie fideliores lr̄e ostendūt: cōstat tn̄ & inter alios scptores regnū assirioꝝ a Nino r̄ge fuisse lōge lateq; porrectū. Tamdiu aūt pseuerauit: ut romanū nondum sit eius etatis. Nam sicut scribūt q cronicā histo-riam psecuti sunt: mille ducētos & q̄dra-ginta ānos ab āno p̄mo q̄ Ninus r̄gnare cepit pmāsit hoc regnū: donec trāsferret̄ ad medos. Inferre autē bella finitimis & inde in cetera pcedere: ac pplos sibi non molestos sola regni cupiditate conterere et subdere: qd aliud q̄ grande latrociniū noiandum est? Capitlm. vii.

SI nullo deoꝝ adiutorio tā magnū hoc regnū et plixū fuit: quar̄ diis romanis tribuitur romanū regnū: locis amplū: tēporibusq; diuturnū? Quecūq; enī causa est illa: eadem ē etiā ista. Si aūt et illud deoꝝ adiutorio tribuendum esse contendūt: quero quorum. Non enī alie gētes q̄s Ninus domuit & subegit alios tūc colebāt deos. Aut si pprios habuerūt assirii q̄i peritiores fabros iperii cōstruēdi atq; seruādi: nunqd nā mortui sunt qn̄ & ipi impīū perdiderūt? Aut mercede non sibi reddita uel alia maiore promissa ad medos trāsire maluer̄t: atq; inde rursus ad psas Cyro inuitāte & aliqd cōmodi9 pollicente? Que gens nō angustis oriētis finibus p9 Alexandri Macedonis regnū magnū locis: s; breuissimū tpe ī suo r̄gno adhuc usq; pdurat. Hoc si ita est; aut infi-deles dii sunt q suos deserūt & ad hostes transeūt: qd nec hō fecit Camillus quādo uictor & expugnator aduersissie ciuita-tis: romam cui uicerat sensit ingratā: quā tn̄ postea oblitus iniurie memor patrie a gallis iterum liberauit: aut non ita fortes sunt ut deos eē fortes decet: qui possunt hūanis uel consiliis ul' uiribus uinci. Aut si cū inter se belligerant: nō dii ab hōibus sed dii ab aliis diis forte uincunt̄: q sunt quarūcunq; pprii ciuitatum. Habēt ḡ & ipi inter se inimicicias. quas p sua quisq; parte prorsus suscipiunt. Non itaq; deos suos ulla debuit colere ciuitas: magis q̄ alios a qbus adiuuarētur sui. Postremo quoq̄mō se hēat deoꝝ iste uel transit9: uel fuga: uel migratio: uel ī pugna defectio: nōdum illis tpibus atq; in illis terrarum ptibus xp̄i nomē fuerat predicatū: qn̄ illa regna per ingētes bellicas clades amissa atq; trāslata sūt. Nam si p9 mille ducētos et q̄dragīnta ānos qn̄ regnum ab assyriis ablatū est: iam ibi christiana r̄ligio aliud regnū predicaret eternū: et deoꝝ falsoꝝ cultus sacrilegos īhiberet: qd aliud gētis illius uani hoīes dicerēt: nisi regnum qd tam diu cōseruatū est: nulla alia causa n̄ suis religiōib9 desertis & illa recepta pire potuisse? In q̄ uoce uanitatis que poterat eē & isti actendāt speculū suū: et similia conqueri si ullus ī eis pudor ē erubescāt. Quanq̄ romanū impīū afflictū est poti9 q̄ mutatū: qd et aliis ante xp̄i nomē tpibus ei contigit: et ab illa ē afflictiōe recreatū; quod nec istis tēporibus desperandū est. Quis. n. de hac re nouit uolūtatem dei? Capitlm. viii.

DEinde queramus si placet: ex tanta deoꝝ turba quā romani colebant: quē potissimū uel quos deos credant illud impium dilatasse atq; seruasse. Neq;. n. in hoc tam preclaro ope et tāte plenissime dignitatis: audēt aliq̄s partes sub nomine deoꝝ uel dearum dee

Cloatine tribuere: aut Volupie que a uoluptate appellata ē: aut Libentine cui nomen est a libidine: aut uagitano q̄ infantū uagitib⁹ presidet: aut Cunine que cunas eoꝝ administrat. Quādo aūt possūt uno loco libri huius cōmēorari oīa noīa deoꝝ aut dearū: que illi grandib⁹ uoluminib⁹ uix cōprehēdere potuerūt: singulis rebus propria dispcientes officia numinū? Nec agroꝝ munus uni alicui deo cōmictēduꝫ arbitrati sunt. sed rura dee Rusine: iuga montiū deo Iugatino: collib⁹ deā Collatinam: uallibus Valloniam prefecerūt. Nec saltem potuerunt unam Segetiam talem inuēire: cui semel segetes cōmendarēt: sꝫ sata frumēta q̄diu sub terra eēnt: ꝓpositā uoluerūt hr̄e deā Seiam. Cum ū iam eēnt sup terrā & segetē facerēt deā Segetiaꝫ: frumētis uero collectis atqꝫ reconditis ut tuto seruarent̄ deā Tutillinā ꝓposuerūt. Cui nō sufficer̄ uideret̄ illa Segetia: q̄diu seges ab iniciis herbidis usqꝫ ad aristas aridas ꝑueniret? Non tn̄ satis fuit hōibus deoꝝ multitudinē amantibus: ut anima misera demōioꝝ turbe ꝓstitueret̄: unius dei ueri castū dedignata cōplexū. Prefecerūt g° Proserpinā frumētis germināntib⁹: geniculis nodisqꝫ culmoꝝ deū Nodotum: inuolumentis folliculoꝝ deam Volutinā: cū folliculi patescūt ut spica exeat deam Patelenaꝫ: cū segetes nouis aristis equāt̄ q̄a ueteres equare hostire dixerūt: deam Hostilinam: florentibus frumentis deam Floram: lactescentib⁹ deam Lacturciam: maturescentibus deam Maturam. Cum runcant̄. i. a terra auferūt̄ deā Runcinaꝫ. Nec oīa cōmemoro. q̄a me piget q̄d illos nō pudet. Hec aūt paucissima ideo dixi: ut intelligeret̄ nullo mō eos dicer̄ audere ista numina imperiū cōstituisse: auxisse: conseruasse romanum: que ita suis queqꝫ adhibebātur officiis: ut nihil uniuersum uni alicui crederet̄. Quādo ergo Segetia curaret impiū: cui curam gerere simul & segetib⁹ & arboribus nō licebat? Quādo de armis Cunina cogitaret: cui⁹ prepositura paruuloꝝ cunas non permictebatur excedere? Quādo Nodotus adiuuaret ī bello: qui nec ad folliculū spice sed tm̄ ad nodū genicli ꝑtinebat? Vnusq̄sqꝫ domui sue ponit hostiariū. et q̄a hō est oīno non sufficit. Tres deos isti posuerūt. Forculū foribus: Cardeam cardini: Limentinum limini. Ita non poterat Forculus sil̄ fores et cardinem limenqꝫ seruare. Omissa igr̄ turba ista minutoꝝ deorū: uel aliq̄ntum intermissa: officia maioꝝ deoꝝ: debem⁹ īngrere: quo roma tam magna est facta: ut tam diu tot gentibus imperaret.

Simirū g° Iouis ¶ Caplm. ix.

Nimirum

Simirū g° Iouis hoc opus est. Ipsum. n. deoꝝ oīum dearūqꝫ regem uolunt. hoc eius indicat sceptrū: hoc ī alto colle capitoliū. De isto deo q̄uis a poeta dictum: conuenientissime predicat̄. Iouis omia plena. Hūc Varro credit etiā ab his coli q unū deum solum sn̄ simulacro colūt: sꝫ alio noīe nūcupari. Quod si ita est: cur tam male tractat⁹ est rome: sicut q̄dam & in ceteris gentib⁹ ut ei fieret simulacrū: quod ipi etiā Varroni ita displicet: ut cū tante ciuitatis peruersa consuetudine premeret̄: neq̄q̄ tamē dicer̄ & scribere dubitaret: q̄ hi qui populis instituerūt simulacra: et metū dempserūt et errorem addiderunt.

¶ Caplm. x.

Cur illi etiā Iuno uxor adiūgitur: que dicat̄ soror & cōiunx? Quia Iouem inquint in ethere accipim⁹: in aere Iunonem. Et hec duo elementa coniuncta sunt: alterū supius: alterū inferius. Non est g° ille de quo dictū ē Iouis oīa plena: si aliquā ꝑtem implet & Iuno. An uterqꝫ utrunqꝫ implet: et ambo isti coniuges & in duobus isti elementis & in singulis sil̄ sunt? Cur g° ether dat̄ Ioui: aer Iunoni? Postremo ipsi duo satis eēnt. Quid est q̄ mare Neptuno tribuitur: terra plutoni? Et ne ipi quoqꝫ sine cōiugib⁹ remanerent:

additur Neptuno Salacia: Plutoni Pro-
serpina. Nam sicut inferiorem celi ptem
id est aerē inqūt Iuno tenet: ita inferiorē
maris Salacia: et terre inferiorē Proser-
pina. Querūt quēadmodū sarciāt fabulas
nec inueniunt. Si.n. hec ita eēnt: tria pot9
elementa mūdi esse nō q̄tuor eoꝝ ueteres
proderēt: ut singula deoꝝ cōiugia diui-
derent̄ singulis elementis. Nūc ū omi mō
affirmauerūt aliud esse etherē: aliud aerē:
aliud terram. Aqua uero siue supior siue
inferior utiq; aqua est: puta qa dissimilis.
nunqd in tm̄ ut aqua non sit? Et inferior
terra: quid aliud pōt esse q̄ terra q̄talibet
diuersitate distincta? Deinde ecce iā tot9
in his q̄tuor uel tribus elemētis corpore9
completus est mūdus. Minerua ubi erit:
quid tenebit: qd implebit? Simul.n. cum
his in capitolio constituta est: cū ista filia
non sit amboꝝ. Aut si etheris partē supe-
riorem Mineruam tenere dicunt: et hac
occasiōe fingere poetas ꝙ de Iouis capite
nata sit: cur non g̊ ipa pot9 deoꝝ regina
deputat̄ ꝙ sit Ioue supior? An qa idignū
erat preponere patri filiā: cur nō de Ioue
ipo erga Saturnū iusticia ista seruata ē?
An qa uictus est? Ergo pugnarūt? Absit
inquint. fabularū est ista garrulitas. Ecce
fabulis nō credatur: et de his sentiantur
meliora. Cur g̊ non data est pr̄i Iouis &
si nō sblimior equalis certe sedes honoris?
Quia Saturnus inqūt tpis longitudo est.
Tempus g̊ colūt q Saturnū colūt. et rex
deoꝝ Iupiter insinuat̄ natus ex tēpore.
Quid.n. indignū dicit̄ cū Iupiter et Iuno
nati dicunt̄ ex tēpore: si celū est ille et illa
terra: cū facta sint utiq; celi & terra? Nā
hoc quoq; in libris suis habēt eoꝝ docti
atq; sapiētes. Neq; de figmētis poeticis: sȝ
de phorum libris a Virgilio dictum est.
Tum pater oipotens fecundis imbribus
ether. Coniugis in gremiū lete descendit
id est in gremiū telluris aut terre. Quia
et hic aliquas differentias uolūt esse: atq;
in ipsa terra aliud terram: aliud tellurē:
aliud tellurionē putant. Et oēs hos deos
habent suis nōib9 appellatos: suis officiis
distinctos: suis aris sacrisq; ueneratos.
Eandem terram etiā matrē deoꝝ uocāt:
ut iam poete tollerabiliora confingant: si
ſm istoꝝ nō poeticos sȝ sacroꝝ libros nō
solū Iuno soror & coniunx: sȝ etiā mater
est Iouis: eādem terram Cererem: eādem
etiā Vestam colūt: cum tn̄ sepius Vestam
non n̄ ignē eē phibeāt ptinentē ad focos:
sine qbus ciuitas esse non pōt. Et ideo illi
uirgines solere seruire: ꝙ sicut ex ūgine
ita nihil ex igne nascatur. Quam totam
uanitatē aboleri & extingui utiq; ab illo
oportuit: q est natus ex uirgine. Quis.n.
ferat ꝙ cū tantū honoris & q̄si castitatis
igni tribuerint: aliquando Vestam non
erubescunt etiam Venerem dicere: ut ua-
nescat i ancillis eius honorata ūginitas?
Si enim Vesta Venus esset: quomō ei rite
uirgines a uenereis operibus abstinēdo
seruirēt? An Veneres due sunt: una ūgo
altera mulier? An pot9 tres: una ūginū
que etiā Vesta est: alia cōiugatarum: alia
meretricū? Cui etiā fenices donū dabant
de ꝓstitutiōe filiarū: anteq̄ iūgerent eas
uiris. Que illarū matrona est Vulcani?
Non utiq; ūgo qm̄ hēt maritū. Absit aūt
ut meretrix: ne filio Iunonis & cooperatio
Minerue facere uideamur iniuriā. Ergo
hec ad cōiugatas intelligit̄ ptinere. sȝ eaȝ
nolumus imitētur in eo quod fecit illa cū
Marte. Rursus inqūt ad fabulas redis.
Que ista iusticia ē: nobis succēseī ꝙ talia
dicim9 de diis eorū: et sibi non succensere
qui hec in theatris libentissime expectāt
crimina deorū suorum? Et ꝙ esset incre-
dibile: nisi contestatissime probaret̄ hec
ipsa theatrica crimina deorū suorum: in
honorem instituta esse eorūdem deoꝝ.

Q Votquot libet igr̄ ❡ Capi. xi.
philosophicis rōib9 et disputatōib9
asserāt. Modo sit Iupiter corporei huius

mundi animus: q uniuersam istã molem
ex quatuor uel quot eis placet elementis
cõstructã atq; cõpactã implet & mouet:
mõ inde suas ptes sorori et fr̃ibus cedat.
Modo sit ęther ut aerem Iunonem subter
fusam desup amplectat̃: mõ totũ siml̃ cũ
aere sit ipe cęlũ: terram ů tanq̃ coniugem
eandemq; matrem: qa hoc in diuis turpe
non est: fecundis imbribus & seminibus
fetet. Modo aũt ne sit necesse per cuncta
discurrere: deus un⁹ de quo multi a poeta
nobilissimo dictum putant: Deum nanq;
ire per oẽs terras tractusq; maris cęlũq;
profũdum. Ipse in ęthere sit Iupiter: ipe
in aere Iuno. Ipse in mari Neptunus: in
inferioribus etiã maris ipe Salatia: et in
terra Pluto: i terra inferior̃ Proserpina.
In focis domesticis Vesta: in fabroꝝ for-
nace Vulcanus: i sideribus sol & luna et
stellę. In diuiantib⁹ Apollo: Mercurius i
merce: in iano Iniciator: in termio Ter-
minator: Saturn⁹ i tpe: Mars et Bellona
in bellis: Liber i uineis: Ceres i frumẽtis:
Dyana i siluis: Minerua i ingeniis. Ipse
sit postremo etiã in illa turba q̃i plebeioꝝ
deoꝝ. Ipse pręsit noĩe Liberi uiroꝝ semi-
nibus: et noĩe Liberę feminarum. Ipse sit
Diespiter q partũ perducat ad diem. Ipe
dea Mena quam pręfecerunt menstruis
feminarũ. Ipse Lucina quę a parturiẽtib⁹
inuocet̃. Ipse opem ferat nascentib⁹ exci-
piens eos sinu terrę & uocetur Ops. Ipse
in uagitu os apiat et uocet̃ deus Vagita-
nus. Ipe leuet de terra et uocet̃ dea Leua-
na. Ipse cunas tueat̃ et uocet̃ dea Cunia.
Non sit alius ꝫ ipe in deab⁹ illis quę fata
nascentibus canũt & uocant̃ Carmẽtes:
pręsit fortuitis uocet̃q; Fortuna. In dina
rumia mãmam paruulo immulgeat: qa
rumam dixer̃t ueteres mãmam. In dina
potina potionẽ ministret. In dina edulica
escam pbeat. De pauore infantũ Pauẽtia
nũcupetur. De spe quę uenit Venilia. De
uoluptate Volupia. De actu Agenoria.

De stimulis qbus ad nimium actũ homo
impellit̃ dea Stimula noĩetur. Strennua
dea sit strennuum faciendo. Numeria quę
numerare doceat. Camena quę canet̃. Ipe
sit & deus Consul prębẽdo cõsilia: et dea
Sentia sentẽtias inspirando. Ipse dea Iu-
uẽtas quę p⁹ pręteextatã excipiat iuuẽilis
ętatis exordia. Ipse sit Fortuna barbata
quę adultos barba induit: quos honorat̃
uoluerit: ut hoc qualecũq; numen saltem
masculum deũ: ul' a barba Barbatũ sicut
a nodis Nodotũ. uel certe nõ Fortunam:
sed qa barbas barbatũ habet Fortunium
noĩarent. Ipse in Iugatino deo coniuges
iungat: et cũ uirgini uxori zona soluitur
ipe inuocet̃ siue ůtutes ei⁹: et dea uirgi-
nensis uocet̃. Ipe sit Motumus uel Tutu-
mus: q ẽ apd̃ grecos Priap⁹ si nõ pudet.
Hęc oĩa quę dixi & quęcũq; nõ dixi: non
enĩ oĩa dicẽda arbitratus sum: hi oẽs dii
deęq; sit unus Iupiter: siue sint ut qdam
uolunt oĩa ista partes eius siue uirtutes
eius: sicut eis uidetur qbus eũ placet esse
mũdi aĩm. Quę sententia uelut magnoꝝ
multorũq; doctoꝝ est. Hęc si ita sunt: qd̃
q̃le sit nõdum interim quęro. qd pderent
si unũ deũ colerẽt prudẽtiore cõpendio?
Quid. n. eius contẽpneret̃ cũ ipe coleret̃?
Si aũt metuendũ fuit ne pręter missę siue
neglectę ptes ei⁹ irascerent̃: nõ g° ut uolũt
uelut unius aĩantis hęc tota uita est quę
oẽs continet deos: quasi suas uirtutes uel
membra uel partes: sed suam quęq; pars
habet uitam a cęteris separatã: si pręter
alterã irasci altera põt: et alia placari alia
concitari. Si aũt dicit̃ oẽs simul. i. totum
ipm Iouem potuisse offendi: si partes ei⁹
non etiã singillatim minutatimq; coleret̃:
stulte dicit̃. Nulla qppe earũ ptermicte-
retur cũ ipe unus q haberet oĩa coleret̃.
Nam & alia omictã quę sunt innumera-
bilia: cũ dicũt oĩa sidera ptes Iouis eẽ: et
omnia uiuer̃ atq; rõnales aĩas habere: et
ideo sine cõtrouersia deos esse: nõ uident

q̃ multos non colant: q̃ multas ędes non construant: aras nõ statuant: quas tamẽ paucissimis siderũ statuẽdas eẽ putauerͭ et singillatim sacrificãdum. Si ğ irascunͭ qui non singillatim colunͭ: non metuunt paucis placatis toto cęlo irato uiuere. Si aũt stellas oẽs ideo colũt qa in Ioue sunt quẽ colũt: isto cõpendio possent ĩ illo uno oĩbus supplicarͭ. Sic.n.nemo irasceretͭ: cũ in illo uno oĩbus supplicaretͭ: nemo contẽpneretͭ: potius q̃ cultis qbusdã iusta irascendi cã illis q prętermissi eẽnt multo numerosioribꝰ prębeŕetͭ. presertim cum eis de supna sede fulgẽtibus: turpi nuditate distentus prępóneretͭ & Priapus.

Quod et illud nõ debet ❡ Ca.xii. mouerͭ acutos hoĩes uł qualescũqꝫ hoĩes. Non enim ad hoc ingenii opus est excellentia: ut deposito studio cõtentioĩs attendant: si mũdi aĩus deus est: eiqꝫ aĩo mũdus ut corpꝰ est: ut sit unũ aĩal cõstãs ex aĩo & corpore: atqꝫ iste deus est sinus qdam naturę in seipo continẽs oĩa: ut ex ipsius aĩa q̃ uiuificatͭ tota ista moles: uitę atqꝫ aĩę cunctoꝝ uiuentiũ ꝑ cuiusqꝫ nascẽtis sorte sumanͭ: nihil oĩo remanere põt qđ non sit pars dei. Quod si ita ẽ: qs non uideat q̃ta impietas & irreligiositas consequatͭ: ut quod calcauerit qsqꝫ partẽ dei calcet: et in oĩi aĩante occidẽdo pars dei trucidetͭ? Nolo oĩa dicere quę possũt occurrere cogitantibus: dici aũt sine uerecundia non possunt. ❡ Caplm.xiii.

Si aũt sola aĩalia rõnalia sicut sunt hoĩes ptes dei esse contendũt: non uideo qdem si totus mũdus est deus: quõ bestias ab eius partibꝰ separent. Sed obluctari qd opus ẽ? De ipo rõnali aĩante id est hoĩe quid infęlicius credi põt: q̃ dei partem uapulare cũ puer uapulat? Iam uero ptes dei fieri lasciuas: ĩiquas: ipias: atqꝫ oĩo damnabiles qs ferre posset ñ qui prorsus insanit? Postremo qd irascitͭ eis a qbus nõ colitͭ: cũ a suis ptibꝰ non colatͭ?

Restat ergo ut dicant omnes deos suas hr̃e uitas: sibi queqꝫ uiuere: nullũ eoꝝ esse partẽ cuiusq̃: sed oẽs colendos q cognosci et coli possũt: qa tam multi sunt ut oẽs nõ possint. Quorũ Iupiter qa rex pręsidet: ipm credo ab eis putari cõstituisse regnũ uel auxisse romanũ. Nam si hoc ipe non fecit: quẽ alium deũ opus tam magnum potuisse aggredi credatͭ: cũ oẽs occupati sint officiis & opibus propriis: nec alter irruat in alterius? ❡ Capitlm.xiiii.

A Rege ğ deoꝝ regnũ hoĩm potuit et ꝓpagari & augeri. Hic primũ quęro cur non etiã ipm regnũ aliqs deus est? Cur enĩ nõ ita sit si uictoria dea est? Aut quid ipso Ioue in hac cã opus est: si uictoria faueat sitqꝫ ꝓpicia: et semper eat ad illos quos uult esse uictores? Hac dea fauente & ꝓpicia: etiaꝫ Ioue uacante uel aliud agente: quę gentes non subditę remanerent? Quę regna nõ cederent? An forte nõ displicet bonis ĩiqssima improbitate pugnarͭ: et finitimos qetos nullãqꝫ iniuriam faciẽtes ad dilatandũ regnum bello spontaneo prouocare? Plane si ita sentiũt approbo & laudo. ❡ Ca.xv.

Uideant ğ ne forte nõ pertineat ad uiros bonos gaudere de regni latitudine. Iniqtas.n.eoꝝ cũ quibus iusta bella gesta sũt r̃gnũ adiuuit ut cresceret. quod utiqꝫ paruũ esset: si quies et iusticia finitimoꝝ contra se bellũ geri nulla ꝓuocaret iniuria. ac fęlicioribꝰ sic rebꝰ hũanis oĩa regna parua eẽnt: cõcordi uicinitate lętantia. Et ita eẽnt in mũdo regna plurima gentiũ: ut sunt in urbe domꝰ plurimę ciuiũ. Proinde belligerare & perdomitis gẽtibus dilatare regnum: malis uidetur fęlicitas: bonis necessitas. Sed quia peius esset ut iniuriosi iustioribꝰ dñarenͭ: ideo non incõgrue dicitͭ etiã ista fęlicitas. Sed ꝓculdubio fęlicitas maior ẽ uicinũ bonũ hẽre concordem: q̃ uicinũ malũ subiugarͭ bellãtem. Mala uota sunt optare hr̃e quẽ

oderis uel quē timeas: ut possit esse quem
uincas. Si g° iusta gerendo bella nō impia
non iniqua romani impium tam magnū
acqrere potuerūt: nūqd tanq̄ aliqua dea
colenda est eis etiā iniqtas aliena? Multū
enī ad istā latitudinē imperii eā coopatā
uidemus que faciebat iniuriosos: ut eēnt
cū qbus iusta bella gererētur & augerēt
impiū. Cur aūt & iniqtas dea non sit uel
externarū gentium: si pauor & pallor et
febris dii romani eē meruerūt? His igiē
duab9. i. aliena iniqtate & dea uictoria:
dum bellorū cās iniqtas excitat: uictoria
eadē bella feliciter terminat: etiā feriato
Ioue creuit impium. Quas. n. hic partes
Iupiter hēret: cū ea que possent beneficia
eius putari dii habenē: dii uocantur: dii
colunē: ipi pro suis ptibus inuocantur?
Haberet hic aūt etiam ille aliquā ptem: si
regnū etiā ipse appellaretē sicut appellaē
illa uictoria. aut si regnū munus ē Iouis:
cur nō & uictoria munus eius habeaē?
Quod profecto haberetur: si nō lapis in
capitolio: sȝ uerus rex regū & dominus
dn̄antium cognosceretur atq; coleretur.

M Iror aūt plurimū: ¶ Capi. xvi.
q̄ cū deos singulos singulis rebus
& pene singulis motibus attribuerent:
uocauerūt deā Agenoriā que ad agendū
excitaret: deā Stimulam que ad agendū
ultra modū stimularet: deam Murceam
que preter modū nō moueret: ac faceret
hoīem ut ait Pomponius murcidū id est
nimis desidiosum & inactuosum: deam
Strēnuā que faceret strēnuū. His oīb9
diis & deabus publica sacra facere susce-
perūt. Quietam ū appellātes que faceret
quietū: cū edem hrēt extra portā collinā
publice illam suscipere noluerūt. Utrum
indicium fuit animi inquieti: an poti9 ita
significatū est: q̄ qui illam turbam colere
perseueraret: nō plane deorū sȝ demonorū:
eā quietem hēre non posse: ad quā uocat
uerus medicus dicens: discite a me quia
mitis sum & humilis corde: et inuenietis
requiem aīabus uestris? ¶ Caplm. xvii.

A N forte dicūt q̄ deam Victoriam
Iupiter mittat: atq; illa tanq̄ regi
deorū obtēpans ad quos iusserit ueniat:
et in eorū pte considat? Hoc uere dicitē nō
de illo Ioue quē eorū regem ꝓ sua opīone
confingūt: sed de illo uero rege seculorū:
q̄ mittat nō Victoriā que nulla suba est:
sed anglm suū et faciat uincere quē uolu-
erit: cui9 consiliū occultū esse pōt: iniquū
eē non pōt. Nam si Victoria dea ē: cur nō
deus est & triūphus: et Victorie iūgitur
uel marit9 uel frater ul' filius? Talia qppe
isti de diis opinati sunt: q̄lia si poete fin-
gerent atq; a nobis exagitarenē: rn̄derēt
isti ridenda eē figmenta poetarū nō ueris
attribuenda numibus: et tamē se ipi non
ridebant: cū talia deliramenta non apud
poetas legebant: sed in templis colebant.
Iouem g° de oīb9 rogarēt: ei uni tm̄ mō
supplicarent. Non. n. se misisset Victoria
si dea eēt sub illo rge: et posset & auderet
resistere: et suā potius facere uolūtatem.

Q Vid q̄ & felicitas ¶ Cap. xviii.
dea est? Aedem accepit arā meruit: sacra
ei cōgrua ꝓsoluta sunt. Ipa g° sola colerē.
ubi. n. ipa eēt: qd boni nō esset? Sed quid
sibi uult q̄ et Fortuna dea putaē et coliē?
An aliud ē felicitas: aliud fortuna? Quia
fortuna pōt esse & mala: felicitas autē si
mala fuerit: felicitas nō erit. Certe omēs
deos utriusq; sexus si & sexus habēt: nō
nisi bonos existimare debem9. hoc Plato
dicit: hoc alii phi: hoc excellētes reipblice
poplorūq; rectores. Quō g° dea Fortuna
aliqn̄ bona est aliquādo mala? An forte
qn̄ mala est dea non est: sed ī malignum
demonem repente cōuertitē? Quot sunt g°
dee iste? Profecto quotquot sūt hoīes
fortunati hoc est bone fortune. Nam cum
sint & alii plurimi siml' hoc est uno tēporē
male fortune: nunqd si ipa eēt: sil' & bona
eēt & mala: his aliud illis aliud? An illa

quę dea est semp est bona? Ipsa est ergo
fęlicitas. Cur adhibent̃ diuersa nomina?
Sed & hoc ferendū est: solet.n.et una res
diuersis nōibus appellari. Quid diuersę
ędes: qd diuersę arę diuersa sacra? Est cã
inquiunt: qa fęlicitas illa est quam boni hñt
pręcedētibus meritis: fortuna uo quę dicit̃
bona: sine ullo examīe meritoꝝ fortuitu
accidit hōibus & bōis et malis: unde etiã
fortuna noīatur. Quō ergo bona est quę
sine ullo iudicio uenit et ad bonos & ad
malos? Vt qd aūt colit̃ quę ita cęca est:
passim in quoslibet incurrēs: ut suos cul-
toŕs plerūq; ꝑtereat: et suis contēptorib9
hereat? Aut si aliqd ꝓficiūt cultores ei9:
ut ab illa uideant̃ & ament̃: iam merita
sequitur nō fortuitu uenit. Vbi est ergo
diffinitō illa fortūę? Vbi ē qđ a fortuitis
etiam nomē accepit? Nihil.n.ꝓdest eam
colere si fortuna est. Si aūt suos cultores
discernit ut ꝓsit: fortuna non est. An &
ipaꝫ quo uoluerit Iupiter mictit? Colat̃
ergo ipe solus. Non.n.pōt ei iubenti et eã
quo uoluerit mictenti fortuna resistere.
Aut certe ipam mali colãt: q nolūt hēre
merita qbus possit dea Fęlicitas inuitari.

Antū sane huic ¶ Caplm.xix.
Tuelut uni numini tribuūt qđ For-
tunam uocant: ut simulacrū eius quod a
matronis dedicatū est: et appellatum est
Fortuna muliebris: etiã locutū eē mēorię
cōmendarint: atq; dixisse nō semel sꝫ iterū:
ꝓpter qđ eã rite matronę dedicauerint.
Quod quidem si uerū sit: mirari nos non
oportet. Non.n.malignis dęmōib9 etiã sic
difficile ē faller̃: quoꝝ artes atq; uersucias
hinc poti9 isti aduertere debuerūt: ꝙ illa
dea locuta est quę fortuitu accidit: nō quę
meritis uenit. Fuit.n.Fortuna loquax &
muta fęlicitas. et ad qd aliud ñ ut hoīes
recte uiuere non curarent conciliata sibi
fortuna: quę illos sine ullis bonis meritis
faceret fortunatos? Et certe si fortuna lo-
quit̃: nō saltem mulieribus sꝫ uiris poti9
loquęretur: ut non ipsę quę simulacrum
dedicauerūt putarētur tantū miraculum
muliebri loquacitate finxisse. ¶ Ca.xx.

Irtutem quoq; deam fecerunt. quę
Vqdem si dea eēt multis fuerat pręferenda. Et nūc qa dea nō est sꝫ donū dei:
ipa ab illo impetret̃ a quo solo dari pōt:
et oīs floꝝ deoꝝ turba uanescet. Sed cur
et Fides dea credita est: et accepit etiam
ipa tēplū & altare? Quã qsqs prudēter
agnoscit: hītaculū illi seipm facit. Vnde
aūt sciunt illi quid sit fides: cuius ꝑmū et
maximū officium est ut in uerū credatur
deū? Sed cur nō suffecerat uirtus? Nōne
ibi est & fides? Quãdo qdem uirtutem ī
quatuor spēs distribuendã esse uiderūt.
prudentiã: iustitiã: fortitudinē: tpantiaꝫ.
Et qm istę singulę spēs suas hñt. in ptib9
iustitię fides ē: maximūq; locū apud nos
habet: qcūq; scimus qd sit ꝙ iust9 ex fide
uiuit. Sed illos miror appetitoŕs multi-
tudinis deoꝝ. si Fides dea est: quare aliis
tam multis deab9 iniuriam fecerūt: pręter-mictendo eas quibus similiter ędes &
aras dedicare potuerūt? Cur tēperantia
dea esse non meruit: cū eius noīe nōnulli
romãi ꝑncipes nō ꝑuam gloriã cōparint.
Cur deniq; fortitudo dea nō ē: quę affuit
Mucio cū dexteram porrexit in flãmas:
quę affuit Curcio cū se ꝓ pr̃ia ī abruptã
terram pręcipitē dedit: quę affuit Decio
pr̃i et Decio filio cū ꝓ exercitu se uouerīt?
Si tñ his omnibus uera inerat fortitudo:
unde mō non agit̃. Quare prudentia: q̃re
sapientia nulla numinū loca meruerunt?
An qa ī noīe generali ipius uirtutes oēs
coluntur? Sic g° posset & unus deus coli
cuius partes cęteri dii putãt̃. Sed in illa
una uirtute et fides est & pudicicia: quę
tñ extra in ędib9 ꝓprias altaria meruerīt.
Has deas non ueritas sed uanitas fecit.

Ec.n.ueri dei munera ¶ Ca.xxi.
Hsunt: non ipę deę sunt. Verūtamen
ubi ē uirtus et fęlicitas: qd aliud quęrit̃?

Quid ei sufficit cui uirtus fęlicitasq; non sufficit? Omia qppe agenda cōplectitur uirtus: oīa optanda fęlicitas. Si Iupiter ut hęc daret ideo colebat̄: quia si bonum aliqd est latitudo regni atq; diuturnitas: ad eandē ptinet fęlicitatē: cur nō itellctm est dona dei esse non deas? Si aūt putatę sunt deę: saltem alia tāta deoꝝ turba nō quęreret̄. Consideratis enī officiis deorū dearūq; oīum: quę sicut uoluerūt pro sua opinatione finxerunt: inueniant si possunt aliqd qđ ab aliquo deo pręstari possit hōi habenti uirtutē: habēti fęlicitatem. Quid doctrinę uel a Mercurio uel a Minerua petendū esset: cū uirtus omia secū hēret? Ars qppe ipa bene recteq; uiuendi ūtus a ueterib9 diffinita ē. Vnde ab eo ꝙ gręce arete dicitur uirtus: nomē artis latinos traduxisse putauerūt. Sed si uirtus nō n̄ ad ingeniosum posset uēire: qd opus erat deo Tacio pre q cautos.i.acutos faceret: cū hoc posset conferr̄ fęlicitas? Ingeniosū qppe nasci fęlicitatis est. Vnde etiā si non potuit a nondum nato coli dea Felicitas: ut hoc ei conciliata donaret: cōferret hoc pentib9 eius cultorib9 suis ut eis ingeniosi filii nascerent̄: qd opus erat pturientibus inuocare Lucinam: cū si adesset foelicitas nō solum bene parerent: sed etiā bonos? Quid necesse erat Opi deę commendare nascentes: deo Vagitano uagientes: deę Cuninę iacentes: deę Ruminę sugentes: deo Statilino stantes: deo Adeone adeuntes: Abeone abeūtes: deę Mēti ut bonā haberent mentem: deo Volumino & deę Voluminę ut bona uellēt: diis cōiugalib9 ut bene coniugarent̄: diis agrestibus ut fructus uberrimos capent: et maxīe ipsi diuę Fructeseę: Marti & Bellone ut bene belligerarēt: deę Victorię ut uicerēt: deo Honori ut honorarentur: deę Pecunię ut pecuniosi eēnt: deo Esculano & filio eius Argentino: ut hērent ęream argēteamq; pecuniam. Nam ideo patrem Argentini Aesculanum posuerunt: quia prius ęrea pecunia in usu esse cępit: post argentea. Miror autem ꝙ Argentinus non genuit Aurinū: qa et aurea subsecuta ē. Quē deū isti si hērent: sicut Saturno Iouem ita & prī Argētino & auo Aesculano Aurinū prępone rēt. Quid g̊ erat necesse propter hęc bona uel animi ul' corpis uel externa tantam deoꝝ turbam colere & inuocare: quos neq; oēs cōmēoraui: nec ipi potuer̄t oib9 hūanis boīs minutatim singulatimq; digestis: et deos minutos & singulos ꝓuidere: cū posset magno faciliq; cōpendio una dea Fęlicitas cūcta conferre: nec solū ad bona capienda qsq̄ alius: sed neq; ad depellenda mala quęreret̄? Cur enī esset inuocanda propter fessos diua Fessonia: propter hostes depellēdos diua Pelloīa: propter ęgros medicus: uel Apollo uel Esculapius: ul' ambo simul qn̄ eēt grande piculum? Nec deus spinēsis ut spinas ex agris eradicaret: nec dea Rubigo ut non accederet rogaret̄: una fęlicitate pn̄te & tuente: ut uel nulla mala exorirentur uel facillīe pellerent̄. Postremo qm̄ de duab9 istis deab9 uirtute & fęlicitate tractam9: si fęlicitas uirtutis est pręmiū: nō dea sed dei donū est. Si aūt dea est: cur nō dicat̄ et uirtutem ipa conferre: qn̄ qdem etiam uirtutem consequi fęlicitas magna est?

Quid ergo est ¶ Caplm. xxii.

Quod pro ingenti beneficio Varro iactat pręstare se ciuibus suis? Quia nō solū cōmemorat deos quos coli oporteat a romanis: uerū etiā dicit qd ad quenq; ptineat: qūo nihil ꝓdest inqt hōi: alicui9 medici nomen formamq; nosse: et quid sit medicus ignorare: ita dicit nihil prodest scire deū esse Esculapium: si nescias eum ualitudini opitulari: atq; ita ignores cur ei debeas supplicar̄. Hoc etiā alia siītudīe affirmat dicēs. nō modo bene uiuere: sed uiuere oīo nemīnē posse: si ignoret qsnā sit faber: quis pictor: quis tector: a quo

quid utensile petere possit: quẽ adiutorẽ assumere: quem ducem: quem doctorem. Eo mõ nulli dubiũ eẽ asserẽs ita eẽ utilem cognitionem deoꝝ: si sciat̃ quã qſq; deus uim & facultatem ac potestatem cuiusq; rei hẽat. Ex eo. n. poterimus inquit scire quẽ cuiusq; cã deũ aduocare atq; ĩuocare debeamus: ne faciam⁹ ut mimi solent: et optem⁹ a Libero aquã: a Nimphis uinũ. Magna sane utilitas. Quis nõ huic grãs ageret si uera mõstraret: et si unũ uerum deum a quo essent oĩa bona: et hoĩbus colendum doceret?

Caplm. xxiii.

Sed unde nunc agit̃. si libri & sacra eoꝝ uera sunt: et Fęlicitas dea est: cur non ipa una quę coleret̃ constituta ẽ: quę posset uniuersa conferre: et cõpendio facer̃ fęlicem? Quis. n. optat aliqd ꝓpter aliud q̃ ut fęlix fiat? Cur deniq; tam sero huic tantę deę post tot romãos ꝑncipes Lucillus ędẽ constituit? Cur ipe Romul⁹ fęlicem cupiens cõdere ciuitatem: nõ huic templũ potissimũ struxit? Nec propter aliquid diis cęteris supplicauit: qñ nihil deesset si hęc adesset. Nam & ipe nec ꝑus rex: nec ut putãt postea deus fieret: si hãc deam ꝓpiciam nõ haberet. Vt quid ergo Romulus cõstituit romanis deos: Ianũ: Iouem: Martẽ: Picũ: Faunũ: Tiberinũ: Herculem: et siquos alios? Vt qd Titus Tacins addidit Saturnũ: Opem: Solẽ: Lunam: Vulcanũ: Lucem: et quosq; alios addidit: inter quos etiã deã Cloatinam Fęlicitate neglecta? Vt quid Numa tot deos & tot deas sine ista? An eam forte in tãta turba uidere non potuit? Hostili⁹ certe rex deos & ipe nouos Pauorẽ atq; Pallorẽ ꝓpiciandos non introduceret: si deam istã nosset aut coleret. ꝑsente qppe fęlicitate oĩs pauor & pallor nõ ꝓpiciat⁹ absćederet: sed pulsus aufugeret. Deinde quid est hoc qd̃ iam romanum imperium longe lateq; crescebat: et adhuc nẽo fęlicitatem colebat? An ideo grandius impiũ q̃ fęlicius fuit? Nam quomõ ibi esset uera fęlicitas: ubi uera nõ erat pietas? Pietas enĩ uera est uerax ueri dei cultus: nõ cult⁹ fłoꝝ tot deorum quot dęmonioꝝ. Sed et postea iam in deorum numerũ Fęlicitate suscepta: magna belloꝝ ciuiliũ infęlicitas subsecuta est. An forte iuste ẽ indignata fęlicitas: ꝙ et tam sero & nõ ad honorem sed ad contumeliam potius inuitata est: ut cũ ea coleret̃ Priapus & Cloatina: et Pauor et Pallor & Febris: ⁊c. nõ numĩa colẽdoꝝ sꝫ crimĩa colentiũ? Ad extremũ si cũ turba indignissima tanta dea colẽda uisa ẽ: cur nõ uel illustri⁹ cęteris colebat̃? Quis. n. ferat ꝙ neq; inter deos consentes quos dicũt in consiliũ Iouis adhiberi: nec inter deos quos selectos uocant fęlicitas constituta est: ut templum aliqd̃ ei fieret: qd̃ & loci sublimitate et operis dignitate pręmineret? Cur. n. nõ aliquid melius q̃ ipsi Ioui? Nam neq; etiaꝫ Ioui regnũ nisi fęlicitas dedit. si tñ cũ regnaret fęlix fuit. et potior est fęlicitas regno. Nemo enim dubitat facile inueñri hoĩem qui timeat se fieri regem. nullus aũt inueñitur q se nolit eẽ fęlicem. Ipi g̃ dii si ꝑ auguria uel q̃libet modo eos posse consuli putant: de hac re consulerẽtur utrum uellent fęlicitati loco cedere: si forte alioꝝ ędibus uel altarib⁹ iã fuisset locus occupat⁹: ubi ędes maior atq; sublimior fęlicitati construeret̃: etiaꝫ ipse Iupiter cederet ut ipm uerticẽ collis capitolini fęlicitas poti⁹ obtineret. Nõ. n. qſpiã resisteret fęlicitati: ñ qd̃ fieri nõ põt q eẽ uellet infęlix. Nullo mõ oĩo si cõsulerẽt̃ faceret Iupiter qd̃ ei fecerũt tres dii: Mars Terminus et Iuuẽtas: q maiori & regi suo nllo mõ ceder̃ loco uoluer̃t. Nã sicut hñt eoꝝ lr̃ę cũ rex Tarqni⁹ capitoliũ fabricar̃ uellet: eũq; locũ q ei dignior aptiorq; uidebatur a diis aliis cerneret ꝑoccupatũ: nõ audẽs aliqd cõtra deoꝝ facere arbitrium: et credens eos tanto numini suoq; ꝑncipi uoluntate cessuros: qa multi

erant illic ubi capitolium cõstitutum est: per auguriũ quesiuit utrũ concederẽt locũ uellent Ioui atq; ipsi inde cedere: omnes uoluerũt preter illos quos cõmemoraui: Martem: Terminũ: Iuuẽtatem. atq; ideo capitoliũ ita constructũ est: ut etiam isti tres intus eẽnt: tã obscuris signis ut hoc uix hoĩes doctissimi scirent. Nullo mõ g̃ felicitatem Iupiter ipe contẽpneret: sicut a Termino: Marte: Iuuẽtate cõtemptus est. Sed ipi etiam qui non cesserant Ioui: profecto cederent felicitati: que illis regẽ fecerat Iouem. Aut si nõ cederent: non id contemptu eius facerent: sed q̧ in domo felicitatis uel obscuri eẽ mallẽt: q̃ sine illa in locis ꝓpriis eminere. Ita dea Felicitate in loco amplissimo & celsissimo cõstituta: discerẽt ciues unde oĩs bõi uoti petenduꝫ eẽt auxilium. Ac sic ipa suadẽte natura: alioꝝ deoꝝ supflua multitudĩe derelicta colerẽt una Foelicitas: uni supplicaretur: unius templũ freq̃ntarẽt a ciuib9 q felices esse uellent: quoꝝ esset nemo q nollet. atq; ita ipsa a seipa peteretur que ab oĩbus petebatẽ. Quis. n. aliqd ab aliquo deo nisi felicitatem uelit accipe: uł qđ ad felicitatẽ existimat pertinere? Proinde si felicitas habet in ptãte cum quo hoĩe sit: hẽt aũt si dea est: que tandẽ stulticia ẽ ab aliquo eaꝫ deo petere quã possis a seipa impetrare? Hanc g̃ sup deos ceteros honorare etiam loci dignitate debuerẽt. Sicut. n. apđ ipos legẽ: romani ueteres nescio quẽ Sũmanũ cui nocturna fulmina tribuebãt: coluerẽt magis q̃ Iouem ad quem diurna fulmina ptinebãt. Sed postq̃ Ioui templũ insigne ac sublime constructum est: propter edis dignitatem sic ad eũ multitudo cõfluxit: ut uix inueniatur qui Summani nomen qđ audire iam nõ potest: se saltem legisse meminerit. Si autẽ Felicitas dea non est: qm̃ quod uerũ est munus est dei: ille deus querarẽ q eam dare possit: et florũ deorũ multitudo noxia relinq̃tur: quã stultorũ hominum multitudo uana sectatur: dei dona deos sibi faciẽs: et ipm cui9 ea dona sunt obstinatiõe supbe uolũtatis offẽdẽs. Sic. n. carere non põt infelicitate: q tanq̃ deam felicitatem colit: et deum datorem felicitatis relinquit: sicut carere nõ potest fame q panem pictũ lingit: et ab hoĩe qui uerũ habet nõ petit. Libet aũt eoꝝ rõnes considerare.

¶ Capitlm. xxiiii.

Usq; adeo ne inquit maiores nr̃os insipientes fuisse credendũ est: ut hec nescirẽt munera diuina eẽ nõ deos? Sed qm̃ sciebãt nemini talia nisi aliq̃ deo largiente concedi: quorũ deoꝝ noĩa non inuẽiebant: earũ rerũ nõib9 appellabant deos quas ab eis sentiebant dari: aliqua uocabula inde flectẽtes. sicut a bello Bellonam nũcupauerẽt nõ bellũ: sicut a cunis Cuninã nõ cunã: sicut a segetib9 Segeciaꝫ nõ segetẽ: sicut a pomis Pomonã nõ pomũ: sicut a bobus Bobonã non bouẽ: aut certe nulla uocabuli declinatiõe sicut res ipe noĩantẽ: ut pecunia dicta est dea que dat pecuniam: non oĩno pecunia dea ipa putata est. Ita uirtus que dat uirtutem: bonor q bonorẽ: cõcordia que cõcordiã: uictoria que uictoriam dat. Ita inq̃t cũ felicitas dea dr̃ non illa que datẽ: sꝫ numẽ illud attenditẽ a q̃ felicitas datẽ. Ista nobis reddita rõe: multo facilius eis quoꝝ cor non nimis obduruit psuadebim9 fortasse quod uolumus.

¶ Capitlm. xxv.

Si enim iam hũana infirmitas sensit non n̄ ab aliquo deo dari posse felicitatẽ: et hoc senserũt hoĩes q tã multos colebant deos: in qbus & ipm eoꝝ rẽgem Iouem: qa nomen eius a q̃ darẽt felicitas ignorabant: et ideo ipsius rei noĩe quam credebãt ab illo dari: eũ appellarẽ uoluerunt. Satis g̃ indicant nec ab ipso Ioue dari posse felicitatem quã iam colebant: sed uriq; ab illo quẽ noĩe ipius colendum esse censebant. Confirmo ꝓrsus a quodaꝫ deo quẽ nesciebant: et eos credidisse dari

felicitatem. Ipse ergo queratur: ipse colatur et sufficit. Repudiet strepitus innumerabiliũ demoĩoꝝ. illi non sufficiat hic deus: cui non sufficit munus eius. Illi inq̃m non sufficiat ad colẽdũ deus dator felicitatis: cui nõ sufficit ad accipiendũ ipa felicitas. Cui aũt sufficit: nõ.n. hẽt hõ q̃d amplius optare debeat: seruiat uni deo datori felicitatis. Non est ipe quem noĩant Iouem. Nam si eũ datorẽ felicitatis agnoscerẽt: nõ unq̃ aliũ uel aliã a quo daret̃ felicitas noĩe ipius felicitatis inq̃rerent: neq̃ ipm Iouem cũ tantis iiuriis colendũ putarẽt. Iste alienarũ dr̃ adulterator uxoꝝ. Iste pueri pulcri ĩpudicus amator & raptor.

S Ed fingebat hec ¶ Caplm. xxvi. Homer9 ait Tullius: et hũana ad deos transferebat: diuia mallem ad nos. Merito displicuit uiro graui diuinorum criminũ poeta cõfictor. Cur g̃ ludi scenici ubi hec dictitãtur: cantitant̃: actitantur: deorum honoribus exhibẽtur: inter res diuinas a doctissimis conscribũtur? Hic exclamat Cicero non contra figmẽta poetaꝝ: sed contra instituta maloꝝ. An non exclamarent & illi: quid nos fecimus? Ipi dii ista suis honoribus exhibẽda flagitauerũt: atrociter imparũt: cladem nisi fierẽt ꝓnũciarũt: q̃a neglectũ est aliquid seuerissime uindicarũt: q̃a id q̃d neglectũ fuerat factũ est placatos se eẽ mõstrarũt. Inter eoꝝ cõmẽorant̃ uirtutes & mirãda fcã q̃d dicã. Tito Latino rustico romão p̃rifãilias dictũ est ĩ somnis: ut ĩ senatu nunciaret ut ludi romani instaurarent̃: ꝙ primo eoꝝ die in quodam scelerato qui poplo spectante ad suppliciũ duci iussus est: numinibus uidelicet ex ludis hilaritatem querẽtib9: triste displicuiss; impiũ. Cum ergo ille q̃ somno cõmonitus erat postera die iussa facere nõ ausus eẽt: scd̃a nocte hoc idem rursus seuerius impatu; est. amisit filiũ quia nõ fecit. tercia nocte dc̃m est hõi ꝙ maior ei pena si nõ faceret immineret. Cum etiam sic nõ auderet: in morbũ incidit acrem & horribilẽ. Tum uero ex amicoꝝ sententia ad mag̃ratus rẽ retulit: atq̃ ĩ lectica allat9 est ĩ senatũ. Expositoq̃ somnio recepta cõtinuo ualitudine pedib9 suis sanus abscessit. Tãto stupefctus miraculo senatus q̃druplicata pecunia ludos cẽsuit instaurari. Quis nõ uideat qui sanũ sapit subditos homines malignis demõibus: a quoꝝ dñatione nõ liberat nisi gr̃a dei p ihm xp̃m dñm nr̃m: ui cõpulsos esse exhiber̃ talibus diis que recto consilio poterant turpia iudicari? In illis certe ludis poetica numinũ cmĩa freq̃ntant̃: qui ludi cogẽtibus numinibus iussu senatus instaurabant̃. In illis ludis corruptorem pudicicie Iouem turpissimi histriones cantabãt: agebant: placebãt: si illud fingebat̃ ille irasceretur. Si autem suis criminibus etiã fictis delectabat̃: qñ coleret̃ nisi diabolo seruiretur? Ita ne iste romanũ conderet: dilataret: conseruaret impium: quouis romano cui displicebãt talia abiectior? Iste daret felicitatem qui tam infeliciter colebat̃: et nisi ita coleret̃ infelicius irascebatur? ¶ Caplm. xxvii.

R Elatũ est in lr̃is doctissimũ pontificem Sceuolam disputasse: et tria genera tradita deoꝝ. unũ a poetis: alterũ a philosophis: terciũ a p̃ncipib9 ciuitatis. Primũ gen9 nugatoriũ dicit eẽ: ꝙ multa de diis fingant̃ indigna. Secũdum uero congruere ciuitatibus quod hẽat aliqua sup̃uacua: aliqua etiã que obsint populis nosse. De sup̃uacuis nõ magna causa est. Solet.n. & a uiris peritis dici: superflua non nocent. Que sunt aũt illa que ꝓlata in multitudine nocent? Hec inq̃t. non esse deos: Herculem: Esculapium: Castorem: Pollucem. Proditur eni a doctis ꝙ hoĩes fuerint & humana conditõne defecerint. Quid aliud q̃ ꝙ eoꝝ q̃ sint dii nõ hẽbant ciuitates uera simulacra: ꝙ uer9 deus nec sexũ hẽat nec etatem: nec diffinita corpis

membra? Hec pontifex nosse populos nõ uult. nam falsa esse nõ putat. Expedire ḡ existimat falli in religiõe ciuitates. Quod dicere etiã in libris rerũ diuinarum ipse Varro nõ dubitat. Preclara religio quo confugiat liberãdus infirmus. et cũ ueritatem q̃ liberetur ĩquirat: credat̃ ei expedire q̧ fallit̃. Poeticum sane deorũ genus cur Sceuola respuat eisdem lr̃is non tacetur. quia sic uidelicet deos deformant ut nec bonis hoĩbus cõparent̃. cum aliũ faciunt furari: aliũ adulterare. Sic item iq̃t aliqd aliter turpiter atq̧ iepte dicer̃ aut facer̃: tres inter se deas certasse de premio pulcritudinis: uictas duas a Vener̃: troiam euertisse Iouem: ipm cõuerti ĩ bouem aut cignũ: ut cũ aliqua concũbat: deã homini nubere: Saturnum filios deuorare. Nihil deniq̧ posse cõfingi miracloꝝ atq̧ uicioꝝ qd̃ nõ ibi repiat̃: atq̧ a deoꝝ natura lõge absit. O Sceuola põtifex maxime: ludos tolle si potes: pcipe pplis ne tales honor̃s diis ĩmortalib⁹ deferant: ubi crimia deoꝝ libeat mirari: et que fieri possunt placeat imitari. Si aũt tibi r̃nderit ppl̃s: uos nob ĩportastis ista pontifices: deos ipos roga qbus instigãtib⁹ ista iussistis: ne talia sibi iubeãt exhiberi. Que si mala sunt & ppterea nllo m̃ de deoꝝ maiestate credẽda: maior est deoꝝ iniuria de qbus impune fingunt̃. Sed nõ te audiũt. demoẽs sunt: praua docent: turpib⁹ gaudẽt: nõ solũ nõ deputant iniuriã si de illis ista fingant̃: sz eã prsus ĩiuriã ferre nõ possũt: si per eoꝝ solẽnia non agant̃. Iam ũ si aduersus eos Iouẽ interpelles: maxie ob eã cãm qa ei⁹ plura crimia ludis scenicis actitant̃: nõne etiã si deũ Iouẽ nũcupans: a q̃ regit̃ totus atq̧ admistrat̃ hic mũdus: eo illi fit a uob maxima iniuria: q̧ eũ cũ istis colendum putans: eorũq̧ regem esse perhibens.

NVllo ḡ mõ dii tales ❡ Ca. xxviii. q talib⁹ placant̃ uł potius accusant̃ honoribus: ut maius sit crimẽ q̧ eis falsis oblectantur q̃ si de illis uera dicerentur: romanũ impiũ auger̃ et cõseruar̃ potuissent. Hoc. n. si possent: grecis potius donũ tã grande conferrent: q eos ĩ huiuscemõi reb⁹ diuis hoc ẽ ludis scenicis honorabili⁹ digniusq̧ coluer̃t: qñ & morsib⁹ poetarũ quib⁹ deos dilacerari uidebãt se non subtraxer̃t: dando eis licentiã male tractãdi hoĩes quos liberet: et ipsos scenicos non turpes iudicauer̃t: sz dignos etiã pclaris honorib⁹ habuerũt. Sicut aũt potuerunt aureã pecuniã hr̃e romãi q̃uis deũ Aurinũ nõ colerẽt: sic & argenteã hr̃e potuer̃t et ereã: si nec Argẽtinũ nec ei⁹ prẽz colerẽt Esculanũ: sic oĩa que retexere piget. Sic ḡ et regnũ ĩuito qdem deo uero nllo m̃ hr̃e possẽt: diis ũ istis fl̃is et multis ignoratis siue cõtẽptis: atq̧ uno illo cognito & fide sincera ac morib⁹ culto: et meli⁹ hic regnũ hr̃ent q̃tũcũq̧ hr̃ent: et post hoc acciperent sempiternũ siue hic hr̃ent siue nõ hẽrent.

NAm illd̃ q̃le ẽ qd̃ ❡ Capl̃m. xxix. paulo añ cõmẽoraui: pulcerrimũ auspiciũ fuisse dixerũt: Martem & Terminũ et Iuuẽtatẽ nec Ioui regi deoꝝ loco cedere uoluisse. Sic. n. inq̃ũt significatũ est martiã gentẽ. i. romanã nemini locũ quẽ teneret daturã: romãos quoq̧ terminos ppter deũ Terminũ neminẽ cõmoturũ: Iuuẽtutẽ etiã romanã ppter deã Iuuẽtatem nemini eẽ cessuram. Videãt ḡ quomõ habeant istũ regem deoꝝ suoꝝ et datorẽ regni sui: ut ei auspicia ista p aduersario ponerẽt cui nõ cedere pulcrũ eẽt. Quanq̃ hec si uera sunt nõ hñt oĩo qd timeãt. Nõ enĩ cõfessuri sunt q̧ dii cesser̃t xp̃o: q Ioui ceder̃ noluer̃t. Saluis qppe iperii finibus xp̃o cedere potuer̃t: et de sedib⁹ locoꝝ & maxie de corde credentiũ. Sed añq̃ xp̃s ueniret ĩ carne: añq̃ deniq̧ ista scriberent̃ que de libris eoꝝ pferimus. sz tñ posteaq̃ fc̃m est sub rege Targnio illd̃ auspiciũ: aliq̃ciens roman⁹ exercitus fusus est: hoc est uersus in fugã: fl̃inq̧ ostẽdit auspiciũ

q Iuuentas illa non cesserit Ioui: et gens
martia supantib9 atq; irrūpentib9 gallis in
ipsa urbe contrita est: et termini imperii
deficiētib9 multis ab Hānibale ciuitatib9: i
angustū fuerant coartati. Ita euacuata est
pulcritudo auspicioꝝ: remāsit cōtra Iouē
cōtumacia nō deoꝝ ſʒ demoīoꝝ. Aliud ē
enī nō cessisse: aliud unde cesseras redisse.
Quanq̄ etiā postea in oriētalib9 partibus
Adriani uoluntate mutati sunt termini
impii romāi. Ille nāq; tres ꝓuīcias nobi-
les armeniā: mesopotamiā: assyriā: ꝑsaꝝ
concessit impio: ut deus ille Termin9 qui
romāos terminos ꝑm istos tuebat̄: et per
illd̄ pulcerrimū auspiciū loco non cesserat
Ioui: plus Adrianū regē hoīum q̄ regem
deoꝝ timuisse uideat̄. Receptis q̄q; alio
tpe ꝓuinciis memoratis: nr̄a pene mēoria
retrorsus Termin9 cessit. qn̄ Iulian9 deoꝝ
illoꝝ oraculis deditus: immoderato ausu
naues iussit īcendi qb9 alimoīa portabat̄:
qua exercit9 destitut9 mox etiā ipo hostili
uulnerē extinct9 i tantā ē redact9 inopiā:
ut inde nullus euaderet undiq; hostibus
incursantibus: milite imperatoris morte
turbato: nisi placito pacis illic impii fines
cōstituerent̄ ubi hodieq; ꝑsistūt. nō qdem
tanto detrimēto q̄tū cōcesserat Adrian9:
sed media tm̄ cōpositiōe defixi. Vano igr̄
augurio deus Termin9 nō cessit Ioui: qui
cessit Adriani uolūtati: cessit etiā Iuliani
temeritati: et Iouiniani necessitati. Viderūt
hec intelligentiores grauioresq; romani.
sed contra consuetudinē ciuitatis que de-
moniacis ritibus fuerat obligata parum
ualebant. Quia & ipi etiā si illa uana esse
sentiebāt: nature tn̄ rerū sub uni9 ueri dei
regimīe atq; impio constitute: religiosum
cultū q deo debet̄ exhibēdum putabant.
seruiētes ut ait apostolus creature pot9
q̄ creatori q ē bn̄dc̄tus i secula. Hui9 ueri
dei erat auxiliū necessariū: a q̄ mitterent̄
sc̄ti uiri & ueraciter pii: q pro uera reli-
giōe morerent̄: ut falsa a uiuētib9 tollerent̄.

Cicero augur irridet auguria: et repre-
hendit hoīes corui & cornicule uocibus
uite consilia moderantes. ¶ Cap. xxx.

SEd iste achademicus qui oīa esse
cōtendit incerta: indign9 est q hēat
ullā in his reb9 auc̄tatem. Disputat apud
eū Quint9 Lucilius Balb9 i sc̄do de deoꝝ
natura libro. et cū ipe sr̄stitiōēs ex natura
rerum uelut phisicas & phicas inserat:
indignat̄ tamē institutiōi simulacroꝝ &
opiōib9 fabulosis. ita loq̄s. Videtis ne g̃
ut a phisicis reb9 bn̄ atq; utilr̄ inuentis rō
sit tracta ad cōmenticios & fictos deos?
Que res genuit falsas opiones: erroresq;
turbulentos: et supstitiōēs pene aniles. Et
forme. n. nobis deoꝝ et etates & uestitus
ornatusq; noti sunt: genera preterea: cō-
iugia: cognationes: oīaq; traducta ad
silitudinem imbecillitatis hūane. Nam et
perturbatis aīs inducunt̄. Accepimus. n.
deoꝝ cupiditates: egr̄itudines: iracūdias.
Nec ū ut fabule ferunt dii bellis preliisq;
caruerunt. Nec solū ut apud Homerū cū
duos exercit9 cōtrarios alii dii ex alia pte
defenderēt: ſʒ etiā cū titanis aut cū gigā-
tibus sua ꝓpa bella gesserūt. Hec et dicunt̄
et credunt̄ stultissie: et plena sūt uāitatis
sūmeq; leuitatis. Ecce interim que cōfitent̄
q defēdūt deos gentiū. Deinde cū hec ad
supstitōēʒ ptinere dicat: ad rligionē ū quā
ipse ꝑm stoicos uidet̄ docere: non enī phi
solū inqt uerū etiā maiores nr̄i supstitōēʒ
a religione sepauerūt. Nam q totos dies
precabant̄ & imolabant ut sibi sui liberi
supstites eēnt: superstitiosi sunt appellati.
Quis nō intelligat eū conari dū cōsuetu-
dinem ciuitatis timet religionem laudarē
maioꝝ: eāq; a supstitione uelle seiūgere:
ſʒ quo id possit nō inuenire? Si. n. a maio-
ribus illi sunt appellati supsticiosi q totos
dies p̄cabant̄ & imolabāt: nūqd et illi q
instituerūt qd̄ iste rephēdit: deoꝝ simula-
cra diuersa etate et ueste distincta: deoꝝ
genera: cōiugia: cognatiōēs? Hec utiq; cū

tanq̃ superstitiosa culpant̃: implicat ista
culpa maiorũs taliũ simulacrorum institutorẽs
atq; cultores: iplicat & seipm q q̃tolibet
eloq̃o se i libertatẽ nitat̃ euoluere: necesse
hẽbat ista uenerari: nec qd̃ i hac disputa-
tiõe disert9 insonat mutire auderet i ppl̃i
contione. Agam9 itaq; xp̃ianí dño deo nr̃o
gr̃as: nõ cęlo et terrę sicut iste disputat: sꝫ
ei q fecit cęlũ & terrã: q has sr̃stitiões q̃s
iste balbus uelut balbuciẽs uix rep̃hẽdit:
p altissimã x̃ hũilitatẽ: p aplorum p̃dicatio-
nem: p fidẽ martirũ, p ueritate moriẽtiuꝫ:
et cũ ueritate uiuentiũ: nõ solũ in cordib9
religiosis: uerũ etiã in ędib9 superstitiosis
liba suorum s̃uitute subuertit. Ca. xxxi.

Quid ipe Varro quẽ dolem9 in reb9
diuĩs ludos scenicos q̃uis nõ iudi-
cio, ppo posuisse: cũ ad deos colẽdos mul-
tis locis uelut religiosus hortet̃: nõne ita
confitetur: nõ se illa iudicio suo sequi quę
ciuitatẽ romanã instituisse cõmẽorat. ut si
eã ciuitatẽ nouam cõstitueret: ex naturę
potius formula deos noĩaq; eorum se fuisse
dedicaturũ nõ dubitet cõfiteri? Sed iam
qm̃ in uetere pplo eẽt acceptũ: ab antiq̃s
noĩm & cognoĩm historiã tenet̃ ut tradi-
ta ẽ debet̃ se dicit: et ad eũ finẽ illa scribet̃
ac p̃scrutari: ut potius eos magis colere q̃
despicere uulgus uelit. Quibus uerbis hõ
acutissim9 satis indicat nõ se apire oĩa quę
nõ sibi tm̃ contẽptui eẽnt: sꝫ etiã ipi uulgo
despiciẽda uiderent̃ ñ tacerent̃. Ego ista
conicet̃ putari debui: ñ euidẽter alio loco
ipe diceret de r̃ligiõib9 loquẽs: multa esse
uera quę nõ mõ uulgo scire nõ sit utile: sꝫ
etiã tã & si falsa sunt alr̃ existimar̃ ppl̃m
expediat. et iõ gręcos theletas ac miste-
ria taciturnitate parietib9q; clausisse. Hic
certe totũ consiliũ, pdidit uelut sapientiũ
p quos ciuitates & ppl̃i regerent̃. Hac tñ
fallacia miris mõis maligni dęmones de-
lectant̃. q et deceptores et deceptos pit̃er
possidẽt. a quorum dñatiõe nõ liberat ñ gr̃a
dei p ihm xp̃m dñm nr̃m. Dicit etiã idem
auctor acutissimus atq; doctissimus: q hi
soli ei uideant̃ aĩaduertisse qd esset d̃s: q
crediderĩt eũ eẽ aĩam motu ac rõne mũdũ
gubnantẽ. ac p hoc et si nõdũ tenebat qd̃
ueritas hẽt: d̃s. n. uer9 nõ aĩa sꝫ aĩę q̃q; est
effector et cõditor: tñ si cõtra p̃iudicia cõ-
suetudĩs liber eẽ posset: unũ deũ colendũ
fateret̃ atq; suaderet: motu ac rõe mũdũ
gubnãtem: ut ea cũ illo de hac re quęstio
remaneret: q eũ diceret eẽ aĩam nõ poti9
et aĩę creatorẽ. Dicit etiã antiq̃s romãos
plus ãnos centũ et septuaginta: deos sine
simulacro coluisse. Quod si adhuc inquit
mãsisset: casti9 dii obseruarent̃. Cui9 sñię
suę testẽ adhibet inter cętera etiã gentem
iudeã. nec dubitat eũ locũ ita cõcluder̃ ut
dicat: q p̃mi simulacra deorum ppl̃is posue-
rũt: eos ciuitatib9 suis et metũ demsisse &
errorẽ addidisse. prudẽter existiãs d̃os
facile posse in simulacrorum stoliditate con-
tẽpni. Quod ů nõ ait errorẽ tradiderũt sꝫ
addiderĩt: iã utiq; fuisse etiã sñ simulacris
itelligi uult errorẽ. Quapropter cũ solos
dicit aĩaduertisse qd eẽt d̃s: q eũ crederẽt
aĩam mũdũ gubnãtẽ: castiusq; existimat
sine simulacris obseruari religionẽ: qs nõ
uideat q̃tum, ppinq̃uerit ueritati? Si enĩ
aliqd cõtra uetustatẽ tanti possꝫ erroris:
, pfecto et unũ deũ a quo mũdũ crederet
gubernari & sine simulacro colendũ esse
censeret: atq; in tam, pximo inuent9 facile
fortasse de aĩę mutabilitate cõmoneret̃:
ut naturam poti9 incõmutabilẽ quę ipam
quoq; aĩam cõdidisset deũ uerũ esse senti-
ret. Hęc cũ ita sint: quęcunq; tales uiri in
suis lr̃is multorum deorum ludibria posuerĩt:
confiteri ęa potius occulta dei uoluntate
compulsi sunt q̃ p̃suadere conati. Si qua
igr̃ inde a nobis testimonia, pferunt̃: ad
eos redarguẽdos proferũtur: qui nolunt
aduertere de q̃ta et q̃ maligna dęmonum
potestate nos liberet singulare sacrificiuꝫ
tam sancti sanguinis fusi: et donum sp̃us
impartiti. Capitl̃m. xxxii.

Dicit etiã de generatiõibus deorum magis ad poetas q̃ ad phisicos fuisse populos inclinatos: et ideo & sexũ et generationes deorum maiores suos id est ueteres credidisse romanos: et eoꝝ cõstituisse cõiugia. Quod utiq; nõ aliã ob cãm fcm̃ uidetꝰ: nisi qa hoĩm uelut prudentiũ et sapientium negociũ fuit poplm̃ in religiõib9 fallere: et in eo ipõ nõ solũ colere sꝫ imitari etiaꝫ demones: qbus maxima est fallẽdi cupiditas. Sicut. n. demoẽs ñ eos q̃s fallẽdo deceperint possiderꝰ nõ possũt: sic et hoĩes pncipes nõ sane iusti sꝫ demonum similes: ea quę uana esse nouerunt: religiõis noĩe pplis tanq̃ uera suadebãt: hoc modo eos ciuili societati uelut artius alligãtes: quo siliter subditos possiderẽt. Quis autem infirmus et indoctus euaderet simul fallaces & principes ciuitatis et demones. ❡ Capitlm̃. xxxiii.

Deus igitur ille fęlicitatis auctor & dator: qa solus ẽ uerus d̃s: ipẽ dat regna terrena et bõis & malis. Neq; hoc temerꝰ et q̃i fortuitu: qa de9 est nõ fortuna: sed p rerũ ordine ac tpre occulto nobis: notissimo sibi. Cui tñ ordini tempoꝝ non subditus seruit: sꝫ eũ ipse tanq̃ dñs regit moderatorq; dispoĩt. fęlicitatẽ ũ non dat ñ bonis. Hanc. n. possunt hr̃e & non hẽre suiẽtes: possũt et nõ hr̃e et hr̃e regnãtes. Quę tñ plena ĩ ea uita erit: ubi iam nemo seruiet ulli. Et iõ r̃gna mũdi hui9 d̃s bõis et malis cõiter prestat: ne bõi ea tanq̃ dei magna munera cõcupiscãt. Et ideo regna terrena et bonis ab illo dantur & malis: ne eius cultores adhuc in puectu animi paruuli: hęc ab eo munera quasi magnuꝫ aliqd concupiscant. et hoc est sacramentũ ueteris testamenti ubi occultũ erat nouũ: qꝛ illic promissa & dona terrena sunt intelligẽtib9 & tũc spũalibus: q̃uis nõdũ in manifestatiõe prędicantibus: et quę illis temporalib9 rebus significarẽ ęternitas: et in qbus dei donis eẽt uera foelicitas.

Itaq; ut cognoscerẽtur ❡ Ca. xxxiiii. etiã illa terrena bona: qb9 solis inhiãt q meliora cogitarꝰ nõ possũt: et ĩ ipi9 unius dei esse posita ptãte: nõ in multoꝝ falsoꝝ quos colendos romãi añ crediderꝰt: pplm̃ suũ in ęgipto de paucissis multiplicauit: et inde signis mirabilib9 libauit. Nec Lucinam mulieres illę inuocauerũt qñ earũ part9 ut miris modis multiplicarentꝰ: & gens illa ĩcredibilr̃ cresceret: ab ęgiptioꝝ perseqñtiũ & infãtes oẽs necare uolentiũ manib9 ipse liberauit: ipẽ seruauit. Sine dea Rumina suxerꝰt: sine Cunina ĩ cunis fuerũt: sine Edulica et Potina escã potũq; sumpserũt: sñ tot diis puerilibus educati sunt: sñ diis cõiugalib9 cõiugati: sñ cultu Priapi coniugib9 mixti: sine inuocatione Neptuni mare transeũtib9 diuisũ patuit: et sequentes eoꝝ inimicos fluctibus in se redeuntibus obruit. Nec consecrauerunt aliquã deã mãnaꝫ qñ de celo mãna sumpserunt: nec qñ sitientib9 aquã pcussa petra pfudit nĩphas limphasq; coluerũt. Sine insaĩs sacris Martis et Bellonę bella gesserũt: et sñ uictoria qdem nõ uicerũt: nõ eam tñ deã sed dei sui mun9 hũerunt: sine Segetia segetes: sñ Bobona boues: mella sñ Mellona: poma sine Pomona. Et prsus oĩa p qbus tantę floꝝ deoꝝ turbę romãi supplicandũ putauerũt: ab uno uero deo multo fęlicius accepũt. et si non in eũ peccassẽt ĩpia curiositate: tãq̃ magicis artib9 seducti ad alienos d̃os et ad idola defluendo: et postremo xp̃m occidẽdo: ĩ eodeꝫ regno & si non spaciosiore tamẽ fęliciore mãsissent. Et nũc qꝛ p oẽs fere terras gentesq; dispsi sũt: illi9 uni9 ueri dei puidẽtia ẽ. ut qꝛ deoꝝ floꝝ usq;q̃q; simulacra: arę: luci: tẽpla euertunꝰ et sacrificia phibenꝰ: de codicib9 eoꝝ pbeꝰ q̃admodũ hoc fuerit tanto ante pphetatũ: ne forte cũ legeretur ĩ nr̃is: a nobis putarerꝰ eẽ confictũ. Iam qd̃ seqꝰ in uolumĩe sequẽti uidendũ est: et hic dãdus huius plixitatis modus.

QVoniam cōstat oīm rerum optandarum plenitudinē esse felicitatē: quę non ē dea sed donū dei: et ideo nullū deū colendum esse ab hōibus: nisi q pōt eos facere felices. Vnde si illa dea eēt: sola colenda merito diceret. Iam consequēter uideam⁹: qua cā deus qui pōt & illa bona dare quę haberi possunt etiā non boni ac per hoc etiam nō felices: romanū impiū tam magnū tanq̄ diuturnū esse uoluerit. Quia .n. hoc deoꝝ falsoꝝ illa quā colebāt multitudo non fecit: et multa iam dixim⁹: et ubi uisum fuerit oportunū esse dicem⁹. Causa ḡ magnitudinis imperii romani nec fortuita est nec fatalis: ſm eorū sn̄iam siue opionem q ea dicūt esse fortuita: quę uel nullas cās hn̄t uel nō ex aliquo rōnabli ordie ueientes: et ea fatalia quę pręter dei & hoīum uolūtatē cuiusdā ordis necessitate cōtingūt. Prorsus diuīa ꝓuidētia r̄gna cōstituunt̄ hūana. Quę si ꝓpterea qsq̄ fato tribuit: quia ipam dei uoluntatē uel ptātem fati noīe appellat: sentēciam teneat: linguam corrigat. Cur .n. nō hoc pmū dicat quod postea dictur⁹ est: cū ab illo qsq̄ quęsierit quid dixerit fatū? Nam id hoīes quādo audiūt usitata loquēdi consuetudine: nō intelligūt nisi uim positiōis siderū: qualis ē qn̄ qs nascit̄ siue concipit̄. qd̄ aliq alienāt a dei uolūtate: aliqui ex illa etiā hęc pendere cōfirmāt. Sed illi q sine dei uolūtate decernere opinant̄ sidera qd agam⁹: uel quid bonoꝝ hēam⁹ malorūue patiamur: ab aurib⁹ oīum repellendi sunt. Non solū eoꝝ q ueram religionē tenēt: sꝫ qui deoꝝ qualiūcunq̄ licet falsoꝝ uolūt esse cultores. Hęc eni opīo qd agit aliud nisi ut nullus oīno colat̄ aut rogetur ds? Contra quos mō nobis disputatio non est instituta: sed contra eos qui pro defensione eoꝝ quos deos putant xp̄ianę religiōi aduersantur. Illi uero q positioni stellarū quodāmodo decernentiū qualis qsq̄ sit: et qd ꝓueniat bōi quidue mali accidat ex dei uolūtate suspendunt: si easdem stellas putant hēre hāc ptātem traditam sibi a summa illius ptāte ut uolentes ista decernant: magnā cęlo faciūt iniuriā: i cui⁹ uelut clarissimo senatu ac splendidissima curia opinātur scelera facienda decerni: qualia si aliqua terrena ciuitas decreuisset: gener̄ hūano decernēte fuerat euertēda. Quale deinde iudiciū de hoīm factis deo relinqt̄: qbus cęlestis necessitas adhibet̄: cū dn̄s ille sit et siderū & hoīm? Aut si nō dicūt stellas accepta qdēꝫ ptāte a summo deo arbitrio suo ista decernere: sꝫ in talib⁹ necessitatib⁹ in gerendis illius oīo iussa cōplere: ita ne de ipo senciendum est: qd̄ indignissimum uisum est de stellarum uolūtate sentire? Quod si dicunt̄ stellę significare poti⁹ ista q̄ facere: ut qͣsi locutio quędā sit illa positio pdicens futura nō agēs: nō .n. mediocriter doctoꝝ hoīm fuit ista sentencia. nō qdem ita solēt loqui mathematici: ut uerbi grā dicant: Mars ita positus homicidā significat sꝫ homicidam nō facit. Verūtamē ut cōcedam⁹ nō eos ut debēt loqui: et a phis accipere oportere sermoīs regulam: ad ea prenūcianda quę i siderū positiōe reperire se putant: qd sit de quo nihil unq̄ dicere potuerūt: cur i uita geminoꝝ: in actiōib⁹ et in euentis: in professionibus: artibus: honoribus: cęterisq̄ reb⁹ ad hūanā uitaꝫ ptinētibus: atq̄ in ipa morte sit plerunq̄ tanta diuersitas: ut similiores eis sint q̄tū ad hęc attinet multi extranei: q̄ ipi inter se gemini ꝑ exiguo temporis interuallo in nascēdo separati: in cōceptu aūt p unū concubitū uno etiā momento seminati.

SIcero dicit Ipocratem ¶ Ca. secūm. nobilissimū medicū sc̄ptū reliqsse: quosdam fr̄es cū simul ęgrotar̄ cępissent:

et eoꝝ morbus eodem tp̄e ingrauesceret:
eodem leuareṫ: gemios suspicatū. Quos
Possidonius stoicus multum astrologię
deditꝰ eadem constitutiōe astroꝝ natos:
eademq̄ cōceptos solebat assereṙ. Ita qđ
medicus ptinere credebat ad simillimam
temperiem ualitudīs: hoc p̄hus astrologꝰ
ad uim constitutionēq̄ siderū: quę fuerat
quo tēpore concepti natiq̄ sunt. In hac cā
multo est acceptabilior et de ꝓximo cre-
dibilior cōiectura medicinalis. qm̄ parentes
ut erant corpe affecti dū concūberent: ita
primordia conceptoꝝ affici potuerūt: ut
consecutis ex materno corpore prioribꝰ
incremētis paris ualitudinis nascerētur.
deinde in una domo eisdem alimētis nu-
triti: ubi aerem & loci positionem et uim
aquarū plurimū ualere ad corpꝰ uł bene
uel male accipiendum medicina testatur.
eisdem etiā exercitatiōibus assuefacti tam
similia corpora gererēt: ut etiā ad ęgro-
tandū uno tp̄re eisdemq̄ causis similiter
mouerētur. Constōnem ů cęli ac siderum
quę fuit quādo cōcepti siue nati sūt: uelle
trahere ad istā ęgrotandi parilitatem: cū
tā multa diuersissimi generis diuersissioꝝ
affectuū & euentuū eodem tp̄re in unius
regiōis terra eidem cęlo subdita potueṙt
concipi & nasci: nescio cuiꝰ sit insolentię.
Nos aūt nouimꝰ geminos non solū actus
et pegrinatiōes hr̄e diuersas: uerū etiam
dispares ęgritudines perpeti. De qua re
facillimā q̄tū m̄ uidetur rōnem redderet
Ipocrates: diuersis alimētis & exercitatio-
nibus quę nō de corpis tempatiōe sed de
animi uoluntate ueniunt: dissimiles eis
accidere potuisse ualitudines. Porro aūt
Possidonius uel quilibet fataliū siderum
assertor: mirū si pōt hic inuenire qd dicat:
si nolit imperitoꝝ mentibꝰ in eis q̄s nesciunt
rebus illudere. Quod. n. conantur efficere
de īteruallo exigui temporis qđ inter se
gemini dū nascerenṫ habuerūt: propter
cęli particulam ubi ponitṙ horę notatio quā
horoscopum uocant: aut non tantū ualet
q̄ta inueniṫ in gemioꝝ uolūtatibꝰ: actibꝰ:
moribꝰ: casibꝰq̄ diuersitas: aut plus etiā
ualet q̄ est geminoꝝ uel hūilitas generis
eadem uel nobilitas: cuiꝰ maximā diuer-
sitatem nō nisi in hora qua quisq̄ nascitur
ponūt. Ac ꝑ hoc si tam celeriter alter post
alterum nasciṫ: ut eadem pars horoscopi
maneat: paria cuncta quęro: quę ī nullis
possūt geminis inueniri. Si aūt sequentis
tarditas horoscopū mutat: parentes diuer-
sos quęro: quos gemini hēre nō possunt.

F Rustra ḡ affertur ¶ Caplm̄. iii.
nobile illđ cōmentū de figuli rota:
quod respondisse ferūt Nigidiū hac qōne
turbatū: unde & figulus appellatus est.
Dū. n. rotā figuli ui q̄ta potuit ītorsisset:
currēte illa: bis numero de atramēto tāq̄
uno eius loco summa celeritate percussit:
deinde inuenta sunt signa quę fixerat de-
sistente motu: nō paruo interuallo ī rotę
illius extremitate distantia. Sic inquit ī
tanta cęli rapacitate etiā si alter pꝰ alterū
tanta celeritate nascaṫ q̄ta rotam bis ipse
pcussi: ī cęli spacio plurimū est. Hinc sunt
īgt quęcūq̄ dissimilima ꝓhibenṫ ī moribꝰ
casibusq̄ gemioꝝ. Hoc figmentū fragiliꝰ ē
q̄ uasa quę illa rotatiōe finguntṙ. Nā si tam
multū in cęlo interest qđ cōstellatiōibꝰ cō-
ꝓhendi nō pōt: ut alteri gemioꝝ herēditas
obueniat alteri non obuēiat: cur audent
ceteris q̄ gemini nō sūt cū īspexerint eoꝝ
cōstellatiōēs talia ꝓnūciare: quę ad illud
secretū ptinēt qđ nemo pōt cōprehēdeṙ et
momētis ānotare nascētiū? Si aūt ꝓpte-
rea talia dicūt ī alioꝝ gēituris: qa hęc ad
ꝓductiora spacia tēporū ptinēt: momēta
ů illa partium minutarū quę īter se gemini
possūt hr̄e nascētes rebꝰ minimis tribuunṫ:
de q̄ibꝰ mathematici nō solēt cōsuli: qs. n.
cōsulat qn̄ sedeat qn̄ deambulet: qn̄ uł qd
prandeat. nūqd ista dicimꝰ qn̄ in moribꝰ:
opibus: casibꝰq̄ gemioꝝ plurima pluri-
mūq̄ diuersa mōstramus? ¶ Cap. iiii.

NAm sunt duo gemini ātiqua patrū
mēoria ut de īsignibus loquar: sic
alter pꝰ alterū ut posterior plantā ꝑoris
teneret: tanta ī eoꝝ uita fuerūt moribꝰ q3
diuersa: tāta in actibꝰ dispalitas: tanta in
parentū amor̄ dissilitudo: ut etiā īimicos
eos inter se faceret ipa distantia. Nunqd
hoc dr̄ qa uno ambulante aliꝰ sedebat: et
alio dormiente aliꝰ uigilabat: alio loqn̄te
tacebat alius: que ꝑtinent ad illas minu-
tias que nō possūt ab eis comprehēdi qui
constitutiōi siderū qn̄ qsq3 nascat̄ ascēbūt:
unde mathematici cōsulāt̄. Vnus duxit
mercēnariam seruitutē: aliꝰ non seruiuit.
Vnus a mr̄e diligebat̄: aliꝰ nō diligebat̄.
Vnus honorem q magnꝰ apud eos hēbat̄
amisit: alter adeptꝰ est. Quid de uxoribꝰ:
qd de filiis: qd de rebus: q̄ta diuersitas.
Si g̊ hec ad illas ꝑtinent minucias tēpoꝝ
que inter se hn̄t gemini: et cōstellatiōibꝰ
nō ascribunt̄: quar̄ alioꝝ cōstellatiōibus
inspectis ista dicunt̄. Si aūt ideo dicūt̄
qa nō ad minuta incōprehēsibilia: sed ad
tempoꝝ spacia pertinent que obseruari
notariq3 possunt: quid hic agit rota illa
lutifiguli: n̄ ut hoīes luteū cor habētes in
girum mictantur: ne mathematicorum
uaniloqa cōuincātur. ¶ Caplm̄. v.

QVid deniq3 iidē ipi quoꝝ morbū
q̄ eodem tēpore grauior leuiorq3
apparebat amboꝝ: medicinalr̄ inspiciēs
Ipocrates geminos suspicatus est: nonne
satis istos redarguunt q uolūt sideribus
dar̄ qd̄ de corpoꝝ simili tēpatōe uēiebat.
Cur. n. similr̄ eodemq3 tp̄re nō alter prior
alter posterior eg̊tabāt sicut nati fuerāt:
qa utiq3 sil̄ nasci ambo nō poterant. Aut
si nihil momētū attulit ut diuersis tp̄ribꝰ
egrotarent q̄ diuersis tp̄ribus nati sunt:
quar̄ tp̄us in nascendo diuersū ad aliarū
rerū diuersitates ualere contendūt. Cur
poterūt diuersis temporibus peregrinari:
diuersis tp̄ribus ducere uxores: diuersis
tp̄ibus filios ꝓcreat̄: et multa alia ꝓpte-
rea qa diuersis tp̄ribus nati sunt: et non
potuerūt eadem cā diuersis etiā tēporibꝰ
egrotare. Si enim dispar nascendi mora
mutauit horoscopum: et disparilitatem
intulit ceteris rebꝰ: cur illd̄ ī eg̊tudinibꝰ
mansit qd̄ hēbat ī tp̄is eq̄litate conceptꝰ.
Aut si fata ualitudinis in conceptu sunt:
aliarū uero rerū in ortu esse dicunt̄: non
deberēt inspectis nataliū cōstellatiōibus
de ualitudine aliqd dicere: qn̄ eis inspici-
enda cōceptionalis hora non dat̄. Si aūt
ideo prenūciant egritudines nō inspecto
cōceptiōis horoscopo: quia indicant eas
momento nascentiū: q̄uo dicerēt cuilibet
eorū gemioꝝ ex natiuitatis hora quando
eg̊taturus eēt: cū & alter q non habebat
eādem horam natiuitatis necesse haberet
pariter egrotare. Deinde quero si tanta
distantia est tp̄is in natiuitate geminoꝝ:
ut ꝑ hanc oporteat eis cōstellationes fieri
diuersas ꝓpter diuersum horoscopū: &
ob hoc diuersos oēs cardines ubi tanta
uis ponitur ut hinc etiā diuersa sint fata:
unde hoc accidere potuit cū eoꝝ cōceptꝰ
diuersum tempus hēre non possit. Aut si
duoꝝ uno momēto temporis conceptoꝝ
potuerūt esse ad nascendū fata disparia:
cur nō & duoꝝ uno momēto tp̄is natoꝝ
possint eē ad uiuēdum atq3 moriendum
fata disparia. Nam si unū momētū quo
ambo cōcepti sunt nō impediuit ut alter
prior alter posterior nasceretur: cur uno
momēto si duo nascant̄ impedit aliqd ut
alter ꝑor alter posterior moriat̄. Si cō-
ceptio momēti uniꝰ diuersos casus ī utero
gemios hr̄e ꝑmictit: cur natiuitas momēti
unius non etiam quoslibet duos in terra
diuersos casus hēre ꝑmictat. Ac ut oīs
huius artis uel potius uanitatis cōmenta
tollant̄: qd est hoc q̄ uno tp̄e uno momēto
sub una eademq3 celi positiōe concepti di-
uersa habēt fata: que illos perducant ad
diuersarum horarū natiuitatem: et uno
momēto tp̄is sub una eadēq3 celi positiōe

de duabus matribus duo pariter nati: diuersa fata habere non possunt quę illos pducant ad diuersam uiuēdi uł moriēdi necessitatem? An concepti nōdum habēt fata: quę nisi nascant̄ hēre nō potuerūt? Quid est ḡ qđ dicūt si hora cōceptionalis inueniat̄: multa ab istis dici posse diuit⁹? Vnde etiam illud a nōnullis prędicat̄: ꝙ qdam sapiens horā elegit qua cū uxore concūberet: unde filiū mirabilē gigneret. Vnde postremo & hoc ē qđ de illis pariter ęgrotātibus gemīs Possidoni⁹ astrolog⁹ idemq; ph̄us rn̄debat: ideo fieri ꝙ eodeȝ tempore fuissent nati eodemq; concepti? Nam utiq; ꝓpter hoc addebat cōceptōeȝ: ne diceret̄ ei nō ad liqdum eodem tēpore potuisse nasci: quos cōstabat oīo eodem tēpore fuisse cōceptos. ut hoc qđ similiter simulq; ęgtabant non daret de proximo pari corpis tēpamento: sed eādem quoq; ualitudinis parilitatem sidereis nexibus alligaret. Si ḡ in conceptu tanta uis ē ad ęq̄litatem fatoꝝ: non debuerūt nascendo eadem fata mutari. Aut si ꝓpterea mutantur fata geminoꝝ qa tēpribus diuersis nascunt̄: cur nō poti⁹ intelligam⁹ iā fuisse mutata ut diuersis tēporibus nascerent̄? Ita ne non mutat fata natiuitatis uolūtas uiuentiū: cū mutet fata conceptiōis ordo nascentium? Quanq̄ & in ipis geminoꝝ cōceptib⁹ ubi certe amboꝝ eadeȝ momēta sunt tēpoꝝ: sępe fit ut sub eadem cōstellatiōe fatali alter cōcipiat̄ masculus altera foemina. ¶ Capitulum sextum.

Quoim⁹ gemios diuersi sex⁹. ambo adhuc uiuūt. ābo ętate uigent adhuc. Quoꝝ cū sint inter se similes corpoꝝ spēs q̄tū in diuerso sexu pōt: instituto tn̄ et ꝓposito uitę ita sunt dispares: ut pter actus quos necesse est a uirilibus distare femineos: ꝙ ille ī officio comitis militat: et a sua domo pene semp peregrinat̄: illa de solo patrio & de rure ꝓpo nō recedit. Insup qđ est incredibilius si astralia fata credantur: non aūt mirum si uoluntates hoīm & dei munera cogitet̄: ille cōiugat⁹ illa uirgo sacra est. ille numerosam ꝓlem genuit: illa nec nupsit. At .n. plurimū uis horoscopi ualet. Hoc q̄m nihil sit iā satis disserui. sed qualecunq; sit in ortu ualere dicūt. Nunqd & in cōceptu ubi & unum cōcubitū esse māifestū est: et tanta naturę uis est: ut cū cōcepit fęmīa deinde alterū concipe oīno non possit? Vnde necesse est eadem eē in gemīs momēta concept⁹. An forte qa diuerso horoscopo nati sunt: aut ille in masculū dum nascerent̄: aut illa in fęminā cōmutata est? Cum ḡ non usq̄q̄q; absurde dici possit ad solas corpoꝝ differētias afflat⁹ quosdam ualere sidereos: sicut in solaribus accessibus & decessibus uidem⁹ etiaȝ ipius anni tēpora uariari: et lunaribus incrementis atq; detrimentis augeri & minui quędam genera rerum: sicut echinos & cōchas et mirabiles ęstus oceani: non aūt & animi uolūtates positiōibus siderū subdi: nūc isti cū etiā nr̄os actus inde religare conant̄: admonēt ut quęramus: unde nec in ipis qdem corpib⁹ eis possit rō ista cōstare. Quid .n. tam ad corp⁹ ptinēs q̄ corpis sexus? Et tamē sub eadē positione siderū diuersi sex⁹ gemini concipi potuerunt. Vnde qd insipientius dici aut credi pōt: q̄ siderū positionē quę ad horam cōceptiōis eadem ambob⁹ fuit facere nō potuisse: ut cū quo hēbat eādem cōstellationē: sexū diuersum a fratre non hr̄et: et positionē siderū quę fuit ad horā nascentium facere potuisse: ut ab eo tam multum uirginali sanctitate distaret?

Iam illud qs ferat ¶ Caplm. vii.

ꝙ in eligendis dieb⁹ noua quędā suis actib⁹ fata moliūtur? Non erat uidelicet ille ita natus ut hēret admirabilem filiū: sed ita poti⁹ ut contēptibilem gigneret. et ideo uir doctus elegit horā qua misceret̄ uxori. Fecit ḡ fatū quod non hēbat: et ex ipsius fato cępit esse fatale quod in eius

natiuitate non fuerat. O stulticiam singularem. eligit̃ dies ut ducat̃ uxor. Credo ꝓpterea qa põt in diem nõ bonũ ñ eligat̃ incurri: et infeliciter duci. Vbi ẽ ergo qđ nascenti iam sidera decreuer̃t? An põt hõ quod ei iam cõstitutum est diei electione mutare: et qđ ipẽ in eligendo die constituerit non poterit ab alia ptãte mutari? Deinde si soli hoĩes nõ aũt oĩa quę sub cęlo sunt cõstellatiõib⁹ subiacẽt: cur alios eligũt dies accõmodatos ponẽdis uitib⁹ uel arboribus uľ segetibus: alios dies pecoribus uel domandis uel admictendis maribus: qbus equarũ uel boum ferẽtur armenta: ⁊cẽ huiusmõi? Si autẽ ꝓpterea ualent ad has res dies electi: qa terrenis oĩbus corporib⁹ siue aĩantibus siue non aĩantib⁹ ꝫm diuersitates tpaliũ mõmtoꝝ et siderũ positio dominat̃: considerent q̃ innumerabilia sub uno tpris puncto uel nascant̃ uľ oriantur uel inchoent̃: et tam diuersos exitus hẽant: ut istas obseruaõẽs cuiuis puero ridẽdas eẽ ꝑsuadeãt. Quis. n. est tam excors ut audeat dicere oĩs arbores: oẽs herbas: omẽs bestias: serpentes: aues: pisces: uermiculos: momenta nascendi singillatim hr̃e diuersa? Solent tñ hoĩes ad temptãdam peritiam mathematicoꝝ: afferre ad eos cõstellationes mutoꝝ aĩaliũ: quoꝝ ortus propter hanc explorationem domi suę diligenter obseruant. eosq; mathematicos pręferũt ceteris: q cõstellatiõib⁹ inspectis dicũt nõ eẽ hoĩem natũ ꝫ pecus. Audẽt etiã dicere quale pecus: utrũ aptũ lanicio: an uectationi: an aratro: an custodię dom⁹. Nam et ad canina fata tẽptant̃: et cũ magnis admirantiũ clamoribus ista respondent. Sic desipiũt hoĩes ut existimẽt cũ homo nascit̃ & cęteros rerũ ortus ita inhiberi: ut cũ illo sub eadem cęli plaga nec musca nascat̃. Nam si hãc admiserint: procedit rõcinatio quę gradatim accessib⁹ modicis eos a muscis ad camelos elephãtosq; perducat. Nec illđ uolunt aduertere: q electo ad seminandũ agrũ die: tã multa grana in terra simul ueniũt: simľ germinant: et exorta segete simľ herbescũt: pubescunt: flauescũt: et tñ inde spicas cęteris coeuas atq; ut ita dixerim congerminales alias rubigo īterimit: alias aues depopulant̃: alias hoĩes auellũt. Quomodo istis alias constellatiões fuisse dicturi sunt: quas tã diuersos exitus hẽre conspiciũt? An eos pęnitebit his rebus dies eligere: easq; ad cęleste negabant ptinere decretũ: et solos sideribus subdent hoĩes qb⁹ solis in terra deus dedit liberas uolũtates? His oĩb⁹ consideratis: nõ immerito creditur: cum astrologi mirabiliter multa uera rñdeãt: et occulto īstinctu fieri spũum nõ bonoꝝ: quoꝝ cura ẽ has falsas et noxias opiões de astralib⁹ fatis inserere hũanis mentib⁹ atq; firmare: non horoscopi notati & inspecti aliqua arte quę nulla est.

Qui ũ non astroꝝ ¶ Cap. viii.

Qui ũ non astroꝝ constitutionem sicuti est cũ quicqd concipit̃ uel nascit̃ uel inchoat̃: sed oĩum cõnexionẽ seriemq; causarũ qua fit omne qđ fit fati noĩe appellãt: non multũ cũ eis de uerbi controuersia laborandum atq; certandũ est: qñ qdem ipm cãꝝ ordinem et quãdam cõnexionẽ dei summi tribuũt uolũtati & ptãti: q optime et ueracissime creditur & cũcta scire añq̃ fiant: et nihil inordinatũ relinquere: a quo sunt omnes ptãtes q̃uis ab illo nõ sit oĩm uolũtates. Ipam itaq; pręcipue dei summi uolũtatẽ: cui⁹ ptãs insupabiľr per cũcta porrigit̃: eos appellar̃ fatũ sic ꝓbat̃. Annei Senecę sunt nisi fallor hi uersus. Duc me summe pater: altiq; dominator olimpi. Quocũq; placuerit: nulla parendi mora est. Assum īpiger: fac uelle comitabor gemens. Malusq; patiar facere: qđ licuit bono. Ducũt uolentem fata: nolentem trahũt. Nempe euidẽtissime hoc ultimo uersu ea fata appellauit: quę supra dixerat summi patris

uoluntatem. Cui se paratũ obedire dicit: ut uolens ducatᷣ: ne nolens trahatur: qm̄ scilicet ducũt uolentẽ fata: nolentem trahunt. Illi quoq; uersus homerici huic sniẽ suffragantᷣ: quos Cicero in latinũ uertit. Tales sunt hoīum mentes qualis pr̄ ipe. Iupiter auctiferas lustrauit lumīe terras. Nec in hac questione auctoritatem hᷝeret poetica sentẽcia. Sed q̄niam stoicos dicit uim fati asserentes istos ex Homero uersus solere usurpare: nō de illius poetę sed de istoꝝ ph̄oꝝ opīone tractatᷣ: cũ ꝑ istos uersus quos disputatiōi adhibent quā de fato habẽt: qd sentiant esse fatũ apertissīe declaratᷣ. qm̄ Iouem appellāt quē summũ deum putant. a quo cōnexionem dicunt pendere fatoꝝ.

Capitlm. ix.

Hos Cicero ita redarguere conatᷣ: ut non existimet aliqd se aduersus eos ualere: nisi auferat diuīatiōnẽ. Quā sic conatur auferrᷣ ut neget esse scientiam futuroꝝ: eāq; oīb9 uirib9 nullā esse oīno contẽdat: uel ī deo uel in hoīe: nullamq; rerũ predictionẽ. Ita & dei prescientiam negat: et omnẽ ꝓpheciam luce clariorem conatᷣ euertere uanis argumentatiōibus. & opponendo sibi quedam oracula que facile possũt refelli: que tñ nec ipse cōuincit. In his autẽ mathematicoꝝ cōiecturis refutandis eius regnat orō: qa uere tales sunt ut se ipe destruāt & refellāt. Multo sunt aũt tollerabiliores q uel siderea fata cōstituũt: q̄ iste q tollit p̄scientiā futuroꝝ. Nam & cōfiteri eẽ deũ: et negare prescīũ futuroꝝ: aptissima insania est. Quod & ipe cũ uideret: etiā illud tẽptauit asserere quod sc̄ptum est. Dixit insipiens ī corde suo nō est d̄s. ſ; nō ex sua ꝑsona. Vidit.n. q̄ eẽt īuidiosum & molestũ. Ideoq; Coctā fecit disputātẽ de hac re aduersũ stoicos in libris de deorũ natura: et pro Lucilio Balbo cui stoicoꝝ ꝑtes defẽdẽdas dedit maluit ferre sniam: q̄ pro Cocta q nullā naturā diuīam esse contendit. In libris ũo de diuīatōe ex seipō aptissime oppugnat prescientiā futuroꝝ. Hoc aũt totũ facere uidetᷣ: ne fatũ eẽ consentiat et ꝑdat liberā uolũtatẽ. putat.n. cōcessa sciẽcia futuroꝝ ita eẽ cōseqͥ̄s fatũ: ut negari oīo nō possit. Sed quoq̄mō se hn̄ãt tortuosissīe concertatiōẽs et disputatiōẽs ph̄oꝝ: nos ut confitemur summũ & uerũ deũ: ita uolũtatẽ summāq; ꝑtātem ac p̄sciam ei9 cōfitemur. Nec timem9 ne iō uolũtate nō faciam9 qd̄ uolũtate facimus: qa id nos facturos ille p̄sciuit cui9 p̄sciẽtia falli nō pōt. qd̄ Cicero timuit ut oppugnaret p̄sciẽtiam: et stoici ut nō oīa necessitate fieri dicerẽt: q̄uis oīa fato fieri cōtenderẽt. Quid g̊ ē qd̄ Cicero timuit ī p̄sciẽtia futuroꝝ: ut eā labefcẽtarᷣ disputatiōe detestabilī miteretᷣ. Videlicet qa si p̄scita sũt oīa futura: hoc ordīe q̄ uẽtura esse p̄scita sũt. Et si hoc ordīe uẽient: certus est ordo rerum prescienti deo. Et si certus est ordo rerũ: certus est ordo cāꝝ. Non enī aliqd fieri pōt: quod non aliqua efficiens causa precesserit. Si autẽ certus est ordo causarum quo fit oīe quod fit: fato inquit fiũt oīa que fiũt. Quod si ita est: nihil est ī nostra potestate: nullũq; est arbitriũ uoluntatis. Quod si concedimus inqt oīs humana uita subuertitᷣ: frustra leges dantᷣ: frustra obiurgatoēs: laudes: uituꝑatioẽs: exhortatioẽs adhibentᷣ: neq; ulla iusticia bonis premia: et malis supplicia cōstituta sunt. Hec g̊ ne cōsequantᷣ indigna absurda et ꝑniciosa reb9 hũanis: nō uult eẽ prescientiā futuroꝝ. atq; ī has angustias Cicero coartat aīm religiosũ: ut unũ eligat e duobus: aut esse aliqd in nr̄a uolũtate: aut eẽ prescientiā futuroꝝ: qm̄ utrũq; arbitratur esse non posse. sed si alterũ confirmatᷣ alterũ tolli. si elegerim9 prescientiam futuroꝝ: tolli uolũtatis arbitriũ. si elegerim9 uolũtatis arbitrium: tolli presciẽtiam futuroꝝ. Ipe itaq; ut uir magn9 & doctus et uite hũane plurimũ ac ꝑitissime consulens: ex his duob9 elegit

Cice. futurorum scientiam negavit

liberum uoluntatis arbitrium. Quod ut cõfirmaret̃ negauit prescientiã futurorũ. atq; ita dum uult facere liberos: facit sacrilegos. Religiosus autẽ aĩmus utrũq; eligit: utrunq; confitetur: et fide pietatis utrunq; confirmat. Quõ inqt̃? Nam si est prescientia futurorũ: sequunt̃ illa oĩa que connexa sunt: donec eo perueniat̃ ut nihil sit in nr̃a uolũtate. Porro si est aliqd in nr̃a uolũtate: eisdem recursis gradib9 eo peruenit̃ ut non sit prescientia futurorũ. Nam p illa oĩa sic recurrit̃. si est uolũtatis arbitriũ: non oĩa fato fiũt. Si non oĩa fato fiũt: nõ est oĩum cert9 ordo causarũ. si certus cãrũ ordo non est: nec rerum certus est ordo prescienti deo. que fieri nõ possunt n̄ precedentib9 & efficiẽtib9 causis. si rerũ ordo prescienti deo certus non est: non omĩa sic ueniũt ut ea uẽtura presciuit. Porro si nõ oĩa sic eueniũt ut ab illo uentura prescita sunt: non est inqt in deo prescientia oĩum futurorũ. Nos aduersus istos sacrilegos ausus atq; impios: et deũ dicimus oĩa scire anteq̃ fiant: et uoluntate nos facere quidquid a nobis non nisi uolentib9 fieri sentim9 & nouimus. Oĩa ũ fata fieri nõ dicimus. imo nulla fieri fato dicimus. qm̃ fati nomẽ ubi solet a loqntibus poni: id ẽ in constitutiõe siderũ qua quisq; cõceptus aut natus ẽ: qm̃ res ipa inaniter asserit̃: nihil ualere monstramus. Ordinem autẽ cãrum ubi uolũtas dei plurimũ põt: neq; negam9 neq; fati uocablõ nũcupam9: nisi forte ut fatũ a fando dictũ intelligam9. i. a loqndo: nõ. n. abnuere possum9 eẽ scriptũ in lr̃is sanctis: semel locut9 est ds. duo hec audiui: qm̃ ptãs dei ẽ & tibi dñe misericordia: qa tu rddes unicuiq; ſm opa ei9. Quod. n. dictũ ẽ semel locut9 est: intelligit̃ imobiliter hoc ẽ incõmutabilr̃ est locut9: sicut nouit icommutabilr̃ oĩa que futura sunt & que ipe factur9 est. Hac itaq; rõne possem9 a fando fatũ appellare: nisi hoc nomen iam i alia re soleret intelligi quo

De futurorum prescientia et libero arbitrio qd

corda hoĩum uolumus inclinari. Non est aũt consequẽs ut si deo certus ẽ oĩm ordo causarũ: ideo nihil sit i nostre uolũtatis arbitrio. et ipe qppe nostre uolũtates in causarũ ordine sunt: q certus ẽ deo eiusq; prescientia contineť. qm̃ & hũane uolũtates hũanorũ operũ cause sunt. Atq; ita q oẽs rerũ causas presciuit: profecto in eis causis etiã nr̃as uoluntates ignorare non potuit: quas nr̃orũ opum cãs eẽ presciuit. Nam & illud qd idem Cicero contendit nihil fieri si cã efficiens nõ precedat: satis est ad eum i hac questiõe redarguendũ. Quid. n. eum adiuuat q dicit nihil q dem fieri sine causa: s; nõ oẽm cãm eẽ fatalem: quia est causa fortuita: est naturalis: est uolũtaria? Sufficit qa oẽ qd fit non nisi causã pcedente fieri confitet̃. Nos. n. eas cãs que dicũt̃ fortuite unde etiã fortuna nomẽ accepit: nõ esse dicimus nullas: sed latentes: easq; tribuimus uel dei ueri uel quorũlibet spũum uolũtati. Ipsasq; naturales neq̃q̃ ab illius uolũtate seiũgimus: qui est auctor oĩs cõditorq; nature. Iam ũ cause uolũtarie aut dei sunt: aut angelorũ: aut hoĩum: aut quorũcũq; aĩaliũ: si tñ appellande uoluntates sunt aĩaliũ rõnis expertium motus illi qbus aliqua faciũt ſm naturam suã: cũ qd uel appetunt uel euitant. Angelorũ aũt uolũtates dico siue bonorum quos angelos dei dicimus: siue malorum quos anglos diaboli uel etiam demones appellamus. Sic et hominũ & bonorũ scilicet & malorũ: ac p hoc colligit̃ non eẽ causas efficientes oĩm que fiũt: nisi uolũtarias illius nature scilicet que spũs uite est. Nam & aer iste siue uent9 dicit̃ spũs. Sed qm̃ corpus est nõ est spũs uite. Spũs ğ uite q uiuificat oĩa: creatorq; est oĩs corpis & oĩs creati spũs: ipe est deus utiq; spũs non creatus. In eius uolũtate summa potestas est: que creatorũ spũum uolũtates bonas adiuuat: malas iudicat: oẽs ordinat: et qbusdam tribuit ptãtem:

De causis uoluntariis

quibusdam non tribuit. Sicut.n.omniũ
naturarũ creator est: ita oĩum potestatũ
dator nõ uolũtatũ. Male qppe uolũtates
ab illo non sunt: qm̃ contra naturam sunt
que ab illo est. Corpora g̃ magis subiacẽt
uolũtatibus: quedam nr̃is id est omnium
aĩantiũ mortaliũ: et magis hoĩm q̃ besti-
arum: quedam ũ angloꝝ: sꝫ oĩa maxime
dei uolũtati subdita sunt. Cui etiã uolun-
tates oẽs subiciunt: qa nõ habẽt ptãtem
nisi quã ille cõcedit. Causa itaqꝫ rerũ que
facit nec fit: d̃s est. Alie ũ cause & faciũt
et fiũt. sicut sũt oẽs creati spũs & maxĩe
rõnales. Corpales autẽ cause que magis
fiunt q̃ faciũt: nõ sunt inter cãs efficientes
ãnumerãde: qm̃ hoc possũt quod ex ipis
faciũt spũum uolũtates. Quomõ g̃ ordo
causarũ q prescientĩ certus ẽ deo id effecit
ut nihil sit in nr̃a uoluntate: cum in ipso
causarũ ordine magnũ hẽant locũ nostre
uolũtates. Contẽdat g̃ Cicero cũ eis qui
hũc causarũ ordinẽ dicũt esse fatalem: uł
potius ipm̃ fati noĩe appellant: quod nos
abhorrem⁹ precipue ꝑpter uocabulũ qd̃
non in re uera consueuit intelligi. ꝙ uero
negat ordinẽ oĩum causarũ eẽ certissimũ
et dei prescientie notissimũ: plus eũ q̃ stoici
detestamur. Aut.n. deũ esse negat: quod
qdem inducta alterius ꝑsona in libris de
deoꝝ natura facere molitus est: aut si esse
confitet̃ deũ quẽ negat presciũ futuroꝝ:
etiã sic dicit nihil aliud q̃ quod ille dixit
insipiens in corde suo nõ est deus. Qui.n.
non ẽ prescius oĩum futuroꝝ: nõ est utiqꝫ
deus. Quapropter & uoluntates nr̃e tm̃
ualent quãtũ deus eas ualere uoluit atqꝫ
presciuit. et ideo qdqd ualent certissime
ualent: et qd̃ facture sunt ipe oĩo facture
sũt: qa ualituras atqꝫ facturas ille ꝑsciuit
cui⁹ prescientia falli non põt. Quapropter
si mihi fati nomẽ alicui rei adhibendum
placeret: magis dicerem fatũ esse ĩfirmi-
oris: potẽtioris uoluntatem q eũ habet in
potestate: q̃ illo causarũ ordine quem nõ
usitato sed suo more stoici fatũ appellant
arbitriũ nr̃e uolũtatis auferri. Ca.x.

Unde nec illa necessitas formidãda
est: quã formidando stoici labora-
uerũt: cãs rerũ ita distinguere ut quasdã
subtraherent necessitati: q̃sdam subderẽt.
atqꝫ ĩ his quas eẽ sub necessitate uoluerũt:
posuerũt etiã nr̃as uolũtates. ne uidelicet
non eẽnt libere si subderent̃ necessitati. Si
enĩ necessitas nr̃a illa dicẽda est que non
est in nostra potestate: sed etiaꝫ si nolum⁹
efficit quod põt: sicut ẽ necessitas mortis:
manifestũ est uolũtates nr̃as qbus recte
uel ꝑperam uiuitur sub tali necessitate nõ
esse. Multa.n. facimus: que si nollemus nõ
utiqꝫ faceremus. Quo ꝓmitus ptinet ipm̃
uelle. Nam si uolum⁹ est: si nolum⁹ nõ est.
Non.n. uellemus si nollemus. Si autẽ illa
diffinit̃ esse necessitas: ꝭm quam dicimus
necesse eẽ ut ita sit aliqd uł ita fiat: nescio
cur eam timeam⁹ ne nobis libtatẽ auferat
uolũtatis. Neqꝫ.n. & uitam dei et ꝑsciam
dei sub necessitate ponimus si dicamus:
necesse est deum semper uiuere & cuncta
prescire. sicut nec ptãs eius minuitur cũ
dr̃ mori falliqꝫ nõ posse. Sic.n. hoc nõ põt:
ut potius si posset mioris eẽt utiqꝫ ptãtis.
Recte qppe om̃ipotens dr̃: q tñ mori &
falli non põt. Dicit̃.n. oĩpotens faciendo
qd̃ uult: nõ paciendo quod nõ uult. qd̃ si
ei accideret: nequaq̃ eẽt oĩpotens. Unde
propterea quedam non põt qa oĩpotens
est. Sicut etiã cũ dicim⁹ necesse est esse: ut
cũ uolum⁹ libero uelim⁹ arbitrio: et uerũ
proculdubio dicimus: et non ideo ipsum
liberũ arbitriũ necessitati subicimus que
adimit libertatẽ. Sunt g̃ nr̃e uoluntates:
et ipe faciũt qdqd uolendo facimus: qd̃
non fieret si nollemus. Quidqd aũt alioꝝ
hoĩm uolũtate nolens qsqꝫ patit̃: etiaꝫ sic
uolũtas ualet: et si non illius: tamẽ hoĩs
uolũtas: sed ptãs dei. Nam si uolũtas tm̃
eẽt nec posset qd̃ uellet: potẽtiore uolũta-
te impediret̃. Nec sic tamen uolũtas nisi

uoluntas esset: nec alterius sed eius esset qui uellet: et si nō posset implerī qđ uellet. Vnde qdqd pręter suā uolūtatē patitur hō: nō debet tribuere hūanis uel anglicis uel cuiusq; creati spūs uolūtatibus: sʒ eius potiꝰq dat ptātem uolētibus. ¶ Ca. xi.

NOn ergo ꝓpterea nihil est ī nostra uoluntate: qa deus prescíuit quid futurū esset in nr̄a uolūtate. Non .n. q hoc prescíuit nihil prescíuit. Porro si ille qui prescíuit qd futurū eēt in nr̄a uoluntate: nō utiq; nihil sʒ aliqd prescíuit: profecto et illo presciente ē aliqd in nr̄a uoluntate. Quocirca nullo mō cogimur aut retenta presciencia dei tollere uolūtatis arbitriū: aut retento uolūtatis arbitrio: deū quod nephas est negare presciū futurorū. Sed utrūq; amplectimur: utrunq; fideliter & ueraciter cōfitemur. illud ut bn̄ credamꝰ: hoc ut bene uiuamus. Male aūt uiuitur: si de deo non bn̄ creditī. Vnde absit a nob eius negare prescientiā ut liberi eē uelimꝰ: quo adiuuante sumus liberi uel erimus. Proinde nō frustra sunt leges: obiurgationes: exhortatioēs: laudes et uituperationes: quia & ipas futuras eē prescíuit: et ualent plurimū quantū eas ualituras esse prescíuit. Et p̄ces ualent ad ea īpetrāda: quę se precāntibꝰ concessurū esse prescíuit. Et iuste pręmia bonis factis: et peccatis supplicia constituta sunt. Neq; enim ideo peccat hō qa đs illū peccaturū eē p̄sciuit: imo ideo nō dubitatur ipm peccare cum peccat: qa ille cuiꝰ prescientia falli nō pōt: non fatū: nō fortunam: non aliqd aliud: sed ipm peccaturū esse p̄sciuit: qui si nolit oīo non peccat: sʒ si peccare noluerit: etiā hoc ille prescíuit. Deus itaq; summus & uerus cū uerbo suo et spū sancto quę tria unū sunt: deus unus oīpotens creator & factor oīs aīmę atq; oīs corpis: cuiꝰ sunt pticipatione felices qcūq; sunt ueritate nō uanitate felices: q fecit hoīem rōnale aīal ex aīma & corpore: qui eū peccātem non

impunitū esse ꝑmisit: nec sine misericordia dereliquit: q bonis & malis essētiam etiā cū lapidibus: uitā seminalem etiā cū arboribus: uitam sensualem etiā cū pecoribus: uitā intellectualem cū solis anglis dedit: a quo est oīs modus: oīs spēs: oīs ordo: a quo ē mensura: numerꝰ: pondus: a quo ē quidqd naturaliter est: cuiuscūq; generis est: cuiuscūq; extimationis est: a quo sūt semina formarū: formę seminū: motus seminū atq; formarū. Qui dedit carni originē: pulcritudinē: ualitudinē: propagatioīs fecūditatem: membrorum dispositioēm: salutem: cōcordiam: qui et aīmę irrōnali dedit memoriam: sensum: appetitum: racionali aūt insuꝑ mentem: intelligētiam: uolūtatem: q nō solū cęlum et terram: nec solū anglm & hoīem: sʒ nec exigui & contemptibilis aīantis uiscera: nec auis pēnulam: nec herbę flosculū: nec arboris foliū sine suaꝝ partiū cōuenientia et quadam ueluti pace dereliqt: nullo mō ē credendus regna hoīm eorūq; dn̄atioēs et seruitutes a suę ꝓuidētię legibꝰ alienas esse uoluisse. ¶ Capitulum. xii.

PRoinde uideamꝰ quos romanorū mores: et quā ob cām deus uerus ad augendum impiū adiuuare dignatus est: in cuiꝰ ptāte sunt etiā regna terrena. Quod ut absolutius disserere possemꝰ: ad hoc ptinētem et supiorē librū conscpsimꝰ: ꝙ in hac re ptās nulla sit eoꝝ deoꝝ quos etiā rebus nugatoriis colendos putarūt: et presentis uoluminis ptes supiores quas hucusq; ꝑduximus de fati qōne tollenda: ne qsq̄ cui iam ꝑsuasum eēt nō illoꝝ deoꝝ cultu romanū imperium ꝓpagatum atq; seruatū: nescio cui fato potiꝰ id tribueret q̄ dei summi potentissimę uolūtati. Veteres igr̄ primiq; romani quantū eoꝝ docet et commēdat historia: q̄uis ut alię gentes excepta una popli hebreoꝝ deos falsos colerēt: et nō đo uictimas sʒ dęmoniis imolarēt: tn̄ laudis auidi pecunię libales erāt:

gloriam ingẽtem: diuitias honestas uolebant: hãc ardẽtissime dilexerũt: ꝓpter hãc uiuere uoluerũt: propter hãc & mori nõ dubitauerũt. Ceteras cupiditates huius unius ingentí cupiditate presserũt: ipsam deniq; patriam suã quĩ seruire uidebatur inglorium: domĩari uero atq; imperare gloriosum: ꝑus omni studio liberam deinde dñam esse concupierũt. Hinc ẽ ꝙ regalem dñationẽ nõ ferẽtes: ãnua impia binosq; impatores sibi fecerũt: q consules appellati sunt a consulendo: non reges aut dñi a regnãdo atq; dñando: cũ et reges utiq; a regẽdo dicti melius uideanť ut regnũ a regib9: reges aũt ut dictũ est a regẽdo: sed fastus regius nõ disciplina putatus ẽ regẽtis: uel beniuolentia consulentis: sed supbia dñantis. Expulso itaq; rege Tarqnio & consulib9 institutis: secutũ est qđ idem auctor ĩ romanoꝝ laudib9 posuit: ꝙ ciuitas incredibile memoratu adepta libtate & q̃tũ breui creuerit: tãta cupido glorie ĩcesserat. Ista g° laudis auiditas & cupido glĩe multa illa miranda fecit: laudabilia scilicet atq; gloriosa ꝑm hominuʒ extimationem. Laudat idem Salustius tpribus suis magnos & preclaros uiros: Marcũ Catonẽ: et Gaium Cesarem dicẽs ꝙ diu illa respublica nõ hũit quenq̃ ũtute magnũ: sed sua memoria fuisse illos duos ingẽti ũtute: diuersis morib9. In laudib9 aũt Cesaris posuit: ꝙ sibi magnũ impiuʒ: exercitũ: bellũ nouũ exoptabat: ubi uirt9 enitescere posset: ita fidebat ĩ uotis uiroꝝ uirtute magnoꝝ: ut excitaret in bellum miseras gẽtes: et flagello agitaret Bellõa sanguĩeo: ut eẽt ubi ũtus eoꝝ enitesceret. Hec illa ꝑfecto laudis auiditas et glorie cupido faciebat: amore itaq; ꝑmit9 libertatis: post etiaʒ domĩatiõis & cupiditate laudis et glĩe multa magna fecerũt. Reddit eis utriusq; rei testimoniũ etiaʒ poeta insignis eoꝝ. Inde qppe ait. Necnõ Tarqnium eiectũ porsenna iubebat. Accipeř: ingentiq; urbem obsidiõe premebat: Aeneade ĩ ferrũ pro libertate ruebãt. Tunc itaq; magnuʒ illis fuit: aut fortiter emori aut liberos uiuere. Sed cum esset adepta libertas: tanta cupido glorie incesserat: ut parũ eẽt sola libtas ñ & dñatio quereretř. dum ꝓ magno haberetř ꝙ uelut loquente Ioue idem poeta dicit. Quin aspera Iuno. Que mare nũc terras metu celũq; fatigat. Consilia ĩ melius referet mecũq; fouebit. Romanos rerũ dños gẽtemq; togatam. Sic placitũ ueniet lustris labentibus etas. Cũ dom9 assaraci phtiã clarasq; micenas. Seruicio premet ac uictis dñabiť argis. Que qdem Virgilius Ioueẽ inducẽs tanq̃ futura predicentẽ: ipse iã facta recolebat cernebatq; presentia. Verũ ꝓpterea commẽorare illa uolui: ut ostẽderẽ dñationẽ post libertatem sic hũisse romanos: ut in eoꝝ magnis laudib9 poneretř. Hinc est et illud eiusdem poete: ꝙ cũ aliarũ gentium artibus: eas ipas proprias romanorum artes regnãdi atq; impandi & subigẽdi ac debellandi populos anteponeret ait. Excudẽt alii spirantia mollius era. Credo eqdem uiuos ducent de marmore uult9. Orabũt cãs meli9 celiq; meatus. Describẽt radio & surgẽtia sidera dicẽt. Tu regere impio poplõs romane memento. He tibi erũt artes paciq; ĩponere mores. Parcere subiectis & debellare supbos. Has artes illi tanto pitius exercebant: q̃to minus se uoluptatib9 dabant. Et eneruatiõe animi et corpis in concupiscendis & augendis diuiciis et per illas morib9 corrũpendis: rapiendo miseris ciuib9: largiẽdo scenicis turpibus. Vnde q tales iam morũ labes supabant atq; abundabant: qñ scribebat ista Salustius canebatq; Virgilius: non illis artibus ad honores & gloriam: sed dolis atq; fallaciis ambiebãt. Vnde idem dicit. Sed ꝑmo magis ambicõ q̃ auaricia aĩos hoĩum exercebat. qđ tñ uiciũ ꝓpri9 uirtuti erat. Nam glĩam: honorẽ: impiũ:

bonus et ignauus ęque sibi exoptāt. Sed ille inquit uera uia nitit̃. huic quia bonę artes desunt: dolis atq; fallaciis cōtendit. Hę sunt illę bonę artes: p ũtutem scilicet non p fallacem ambitionē ad honorem et gl̃iam & impiũ puenire. quę tñ bonus & ignauꝰ ęque sibi exoptāt. Sed ille. i. bonꝰ uera uia nitit̃. Via ũtus ē qua nitit̃ tanq̃ ad possessionis finem: id est ad gl̃iam: honorem: impiũ. Hoc insitũ hũisse romanos etiā deoꝝ apud illos ędes indicāt: quas cōiunctissimas constituerunt uirtutis & honoris: pro diis hñtes quę dant̃ a deo. Vnde intelligi pōt quē finē uolebant esse ũtutis: et quo eam referebāt q boni erāt: ad honorem scilicet. nam mali nec hēbāt eam q̃uis honorem hr̃e cupent quē malis artibus conabantur adipisci: id est dolis atq; fallaciis. Melius laudatus est Cato. De illo qppe ait. Quo minꝰ petebat gloriam: eo magis illum sequębat̃. Quando qdem gl̃ia ē cuiꝰ illi cupiditate flagrabāt: iudiciũ hoīm bene de hōibus opinātium. Et ideo melior ē uirtus: quę hũano testimonio contenta nō est nisi consciencię suę. Vnde dicit apl̃s. Nam gloria nostra hec est testimoniũ cōscientię nr̃ę. Et alio loco. Opus aũt suũ pbet unusquisq;: et tũc in semetipō tm̃ gl̃iam hēbit & nō in altero. Gloriam g° et honorem & impiũ quę sibi exoptabant: et quo bonis artibꝰ puenire nitebant̃ boni: nō debet sequi ũtus: ʒ ipa ũtutem. Neq;. n. est uera ũtus: nisi quę ad eum finem tendit: ubi ē bonum hoīs quo meliꝰ nō est. Vnde & honor̃s quos expetiuit Cato peter̃ nō debuit: ʒ eos ciuitas ob eius ũtutem nō petenti dare. Sed cum illa memoria duo romani essent uirtute magni: Cęsar et Cato: longe ũtus Catoīs ũtuti uidet̃ propinqor fuisse q̃ Cęsaris. Proinde qualis eēt illo tēpore ciuitas: et antea q̃lis fuisset uideamꝰ in ipa sentēcia Catonis. Nolite inqt existimare maior̃s nr̃os armis rempublicam ex pua magnā fecisse. Si ita esset: multo pulcerrimā eam nos hr̃emus. Quippe socioꝝ atq; ciuiuʒ: pręterea armoꝝ & equoꝝ: maior copia nobis q̃ illis est. Sed alia fuere quę illos uiros magnos fecerunt: quę nobis nulla sunt. domi industria: foris iustũ impiuʒ: aīmꝰ in consulēdo liber: neq; libidini neq; delicto obnoxius. Pro his nos habemus luxuriā atq; auariciā: publice egestateʒ: priuatim opulentiam: laudamꝰ diuicias: seqmur inerciam: inter bonos & malos discrimē nullũ: oīa ũtutis p̃mia ambicio possidet. Neq; mirũ. ubi uos sepatim sibi quisq; cōsilia capitis: ubi domi uoluptatibus: hic pecunię aut gr̃ę seruitis. Eo fit ut impetus fiat i uacuam rempublicam. Qui audit hęc Catoīs uerba siue Salustii: putat quales laudātur romani ueteres: oēs eos tales tũc fuisse uel plures. Non ita est. alioquin uera non eēnt quę ipse idem scribit: ea quę cōmēoraui in secũdo libro huius opis: ubi dicit iniurias ualidioꝝ: et ob eas discessionem plebis a patribus: aliasq; discessiones domi fuisse iam inde a p̃ncipio. neq; amplius ęquo & modesto iure actũ: q̃ expulsis regibꝰ q̃ diu metus a Tarquinio fuit: donec bellũ graue quod propter ipm cũ ętruria susceptum fuerat finiret̃. Postea ũ seruili impio patres exercuisse plebē: r̃gio mor̃ uerberasse: agro pepulisse: et cęteris ex ptibꝰ solos egisse in impio. Quarũ discordiarũ dũ illi dñari uellent illi seruire nollent: finē fuisse bellũ punicũ scd̃m. Quia rursus grauis metus cępit urgere: atq; ab illis pturbationibus alia maiore cura cohibere aīos inqetos: et ad cōcordiam reuocare ciuilem. Sed p quosdam paucos q pro suo mō boni erāt magna admĩstrabant̃. atq; illis tolleratis ac tēpatis malis: paucoꝝ bonoꝝ puidētia res illa crescebat. sicut ideʒ historicus dicit multa sibi legēti et audiēti: quę ppl̃s romanus domi milicięq; mari atq; terra p̃clara facinora fecerit se libuisse actēder̃:

que res maxime tāta negocia sustinuissz. qm̄ sciebat sepenumero parua manu cuz magnis legionibus hostium contendisse romāos: cognouerat paruis copiis bella gesta cum opulētis regibus: sibiq; multa agitanti constare dixit: paucorū ciuium egregiam ūtutem cuncta patrauisse: eoq; factū ut diuicias pauptas: multitudinem paucitas superaret. Sed postq̄ luxu atq; desidia inqt ciuitas corrupta est: rursus respublica magnitudine sui impatorum atq; magr̄atuū uicia sustētabat. Paucoꝝ igr̄ uirtus ad gl̄iam: honorem: impium: uera uia id est ūtute ipa nitentium: etiam a Catone laudata est. Hinc erat domi industria quā cōmemorauit Cato: ut erariū esset opulentū: tenues res priuate. Vnde corruptis moribus uiciū esse contrarium posuit: pb̄lice egestatē pūatim opulētiaz.

Q Vamobrem cū diu ¶ Ca. xiii. fuissēt regna orientis illustria: uoluit deus & occidentale fieri: qd̄ tpe esset posterius: sz imperii latitudine et magnitudine illustrius. Idq; talibus potissimuz cōcessit hōibus ad domāda grauia mala multarū gentiū: qui cā honoris laudis & gl̄ie cōsuluerūt patrie: i qua ipam gl̄iam reqrebant. salutemq; eius saluti sue preponere nō dubitauer̄t. pro isto uno uicio id est amore laudis: pecunie cupiditatem et multa alia uicia compmētes. Nā sani9 uidet: qui & amorem laudis uicium esse cognoscit. Quod nec poetā fugit Oraciuz qui ait: Laudis amore tumes: sunt certa piacula que te. Ter pure lecto poterunt recreare libello. Idem in carmine lyrico ad repmendā dn̄andi libidinē ita cecinit. Latius regnes auidum domādo spiritū: q̄ si lybiam remotis gadibus iungas. et uterq; penus seruiat uni. Verūtamen qui libidines turpiores fide pietatis ipetrato spū scō & amore intelligibilis pulc̄tudis non refrenant: melius saltem cupiditate hūane laudis & gl̄ie: non qdem iā sancti sed minus tam turpes sunt. Etiā Tullius inde silere nō potuit in eisdem libris quos de r̄publica scpsit. ubi loquit̄ de istituēdo pncipe ciuitatis: quē dicit alendū eē gl̄ia. et consequēter cōmemorat maiores suos multa mira atq; preclara gl̄ie cupiditate fecisse. Huic g̃ uicio nō solū nō resistebāt: uerū etiā id excitādum & accēdendū esse censebant. putantes hoc utile eē reipb̄lice. Quanq̄ nec in ipsius ph̄ie libris Tullius ab hac peste dissimulet: ubi eaz luce clari9 cōfitet̄. Cum. n. de studiis talib9 loqueret̄: que utiq; sectāda sunt fine ueri boni: non uentositate laudis humane: hanc intulit uniuersalem generalemq; sniam. Honos alit artes oēsq; accēdunt̄ ad studia: gl̄ia: iacentq; ea sp que apd̄ quosq; iprobant̄.

H Vic g̃ cupiditati ¶ Cap. xiiii. melius resistit̄ sine dubitatione: cū cedit̄. Tanto. n. quisq; ē deo similior: q̄to et ab hac imūdicia mundior. Que in hac uita & si nō funditus eradicat̄ ex corde: quia etiā bene pficiētes aīos temptare nō cessat: saltem cupiditas glorie superetur dilectione iusticie. ut si alicubi iacent que apd̄ quosq; iprobāt̄: si bona: si recta sūt: etiā ipe amor hūane laudis erubescat: et cedat amori ueritatis. Tam enim est hoc uiciū inimicū pie fidei: si maior i corde sit cupiditas glorie q̄ dei timor uel amor: ut dn̄s diceret. Quō potestis credere gloriā ab inuicē expectātes: et gl̄iam que a solo deo est nō querētes? Item de qbusdam q in eum crediderant & uerebātur palam confiteri ait euangelista. Dilexer̄t gl̄iam hoim magis q̄ dei. Quod sancti apl̄i non fecerūt. Qui cū in his locis predicarent xp̄i nomen: ubi non solū improbat̄: sicut ille ait: iacētq; ea semp que apd̄ q̄sq; improbantur: uerū etiam summe detestationis hēbant̄: tenentes quod audierant a bono magr̄o eodēq; medico menciū. Si qs me negauerit coram hōibus: negabo eū corā pr̄e meo q in celis est. uel corā angl̄is dei.

Inter maledicta et opprobria: inter grauissimas psecutioes crudelesq; penas: non sūt deterriti a predicatioe salutis hūane: tanto fremitu offensiois hūane. Et qꝫ eos diuia faciētes atq; dicentes: diuiteq; uiuētes: debellatis quodāmō cordibus duris: atq; introducta pace iusticie: ingens in ecclia xp̄i gloria cōsecuta ē: nō in ea tanq̄ in sue uirtutis fine queuerūt: ſʒ eā quoq; ipaʒ ad dei gliaʒ referētes: cui⁹ gr̄a tales erāt. Isto quoq; fomite eos qbus cōsulebāt ad amorem illius a quo & ipsi tales fierent accendebant. Nanq; ne ꝓpter humanam gliaʒ boni eēnt: docuerat eos magr̄ illorū dicens. Cauete facere iusticiā ur̄am corā hoībus ut uideamini ab eis: aliogn mercedem non hēbitis apd̄ pr̄em ur̄m qui in celis est. Sed rursus ne hoc puerse intelligentes hoīb⁹ placere metuerent: minusq; prodessēt latēdo qꝫ boni sunt: demōstrās quo fine innotescere deberent: luceāt inqt opa ur̄a coram hoīb⁹: ut uideāt bona fc̄ta ur̄a & glorificent pr̄em ur̄m q in celis est. Non ergo ut uideamini ab eis: id est hac intentione ut eos ad uos conuerti uelitis: qa non p uos aliqd estis: sed ut glorificent pr̄em ur̄m q in celis est: ad quem conuersi fiant qd̄ estis. Hoc secuti sunt martyres: q sceuolas: et curcios: et decios: nō sibi inferendo penas ſʒ illatas ferendo: et uirtute uera: quoniā uera pietate & inumerabili multitudine superārūt. Sed cū illi essent in ciuitate terrena: qbus ꝓpositus erat oīm pro illa officioꝝ finis icolumitas eius & regnum: non in celo ſʒ in terra: nō in uita eterna: ſʒ in decessioe morientiū & successione moriturorū: quid aliud amarent q̄ gloriam: qua uolebant etiā post mortem tanq̄ uiuere i ore laudātium? ¶ Ca.xv.

Quibus ḡ non erat ds̄ datur⁹ uitam eternam cū sanctis angelis suis in ciuitate sua celesti: ad cui⁹ societatē pietas uera pducit: que non exhibet seruitutem religionis: quā latriam greci uocant: nisi uni uero deo: si neq; hanc eis terrenam gliam excellentissimi imperii concederet: nō redderet̄ merces bonis artibus eorū: id est uirtutibus qbus ad tantam gloriam puenire nitebant̄. De talib⁹.n. qui ꝓpter hoc boni aliqd facere uident̄ ut glificent̄ ab hoībus: etiā dn̄s ait. Amē dico uobis ceperūt mercedem suā. Sic & isti ꝓuatas res suas ꝓ re cōi hoc est republica: et pro eius erario cōtēpserūt: auaricie restiterūt: cōsuluert̄ patrie cōsilio libo: neq; delicto ſm suas leges neq; libidini obnoxii. Sed his oīb⁹ artibus tāq̄ uera uia nisi sūt ad honores: impiū: gloriam: honorati sunt in oībus fere gētibus: imperii sui leges imposuerūt multis gentibus: hodieq; lr̄is et historia glosi sunt pene i oīb⁹ gētib⁹: nō est quod de summi & ueri dei iusticia cōquerant̄: perceperūt mercedem suam. ¶ Cap.xvi.

Merces aūt sanctoꝝ longe alia est: etiaʒ hic opprobria sustinētium ꝓ ciuitate dei: que mūdi hui⁹ dilectorib⁹ odiosa est. Illa ciuitas sempiterna ē: ibi nullus orit̄: qa nullus morit̄. Ibi est uera & plena felicitas: non dea sed donū dei. Inde fidei pignus accepimus: q̄diu peregrinantes ei⁹ pulcritudini suspiram⁹. Ibi non orit̄ sol sup bonos & malos: ſʒ sol iusticie solos protegit bonos. Ibi nō erit magna industria ditare erariū publicum priuatis reb⁹ angustis: ubi thesaur⁹ cōis est ueritatis. Proinde non solum ut talis merces talibus hoīb⁹ redderet̄ romanuʒ impiū ad hūanam gloriam dilatatū est: uerū etiam ut ciues eterne illius ciuitatis q̄diu hic pegrinant̄ diligenter & sobrie: illa intueant̄ exempla: et uideant quāta dilectio debeāt̄ supne pr̄ie ꝓpter uitam eternā: si tm̄ a suis ciuib⁹ terrena dilecta est ꝓpter hoīm gloriā. Quantū.n. ptinet ad hāc uitam mortaliū que paucis dieb⁹ ducit̄ & finitur: quid interest sub cuius imperio uiuat homo moriturus: si illi qui impant ad impia et iniqua non cogant?

Aut uero aliqd nocuerűt romăi gentibꝰ qbus subiugatis ĩposuerĩt leges suas: nisi quia id factű est ĩgẽti strage belloꝝ: qđ si concorditer fieret id ipm fieret meliore successu: ſꝫ nulla eẽt gloria triűphantiuꝫ. Neqꝫ.n.& romani nõ uiuebăt sub legibꝰ suis q̃s ceteris ĩponebant. Hoc sufficeret reipublicę: nisi qa Marti & Bellonę displicebat: ut nec uictoria locű hr̃et nemĩe uincẽte ubi nemo pugnauerat. Nõne romanis & ceteris gentibꝰ una eẽt eademqꝫ cõdicio: presertim si mox fieret qđ postea gratissime atqꝫ hũanissĩe factű est: ut oẽs ad romanű impium ptinẽtes societatem acciperent ciuitatis: et romani ciues essent: ac sic eẽt oĩm qđ erat ante paucoꝝ: tm̃ qꝫ plebs illa quę suos agros non haberet de publico uiueret: q apparatꝰ eis per bonos admĩstratorĩs reipblicę gratiꝰa cõcordibꝰ prestaretur: q̃ uictis extorqueretur?

Iam qd intersit ad ¶ Caplm.xvii. incolumitateꝫ bonosqꝫ mores: et ipas certe hoĩm dignitates: qꝫ alii uicerűt alii uicti sunt: oĩo non uideo: preter illű glię hũanę inanissimű fastű: in quo pceperűt mercedem suam q eius ingenti cupiditate arserűt: et ingẽtia bella gesserűt. Nunqd enĩ illoꝝ agri tributa nõ soluűt? Nunqd eis licet discere qđ aliis nõ licet? Nunqd non multi senatores sunt in aliis terris: qui romam nec facie qdem norűt? Tolle iactantiă: et oẽs hoĩes qd sunt ñ hoĩes? Quod si peruersitas seculi admicteret ut honoratiores eẽnt quiqꝫ meliores: nec sic pro magno hẽri debuit honor hũanꝰ: qa nullius est ponderis fumus. Sed utamur et in his rebꝰ beneficio domini dei nostri. consideremꝰ q̃ta cõtempserint: quę ptulerint: q̃s cupiditates subegerint ꝓ hũana gloria: q eam tanq̃ mercedem taliű ĩtutũ accipe meruerűt. et ualeat nobis etiă hoc ad opprimẽdam supbiam. ut cű illa ciuitas in qua nobis regnare ꝓmissum est: tm̃ ab hac distet q̃tű distat celű a terra: a tẽpali leticia uita eterna: ab inanibus laudibus solida glĩa: a societate mortaliuꝫ societas anglĩoꝝ: a lumine solis & lunę: lumẽ eius qui fecit solem & lună: nihil sibi magnum fecisse uideant̃ tantę pr̃ię ciues: si pro illa adipiscenda fecerint boni opis aliqd: uel mala aliqua sustinuerint: cuꝫ illi pro hac terrena iam adepta tanta fecerint: tanta perpessi sint: presertim qa r̃missio pc̃toꝝ quę ciues ad eternă colligit pr̃iam: habet aliqd cui p umbram quădam simile fuit asylum illud romuleű: quo multitudineꝫ qua illa ciuitas conderetur: quorűlibet delictoꝝ congregauit impunitas.

Quid g̃ magnű est ¶ Cap.xviii. pro illa eterna celestiqꝫ pr̃ia cűcta seculi huiꝰ q̃mlibet iocunda blandimenta contẽpnere: si pro hac tpali atqꝫ terrena filios Brutus potuit et occider̃: quod illa facere neminẽ cogit? Sed certe difficilius est filios interimere: q̃ qđ pro ista faciendum ẽ: ea que filiis cõgregăda uidebant̃ atqꝫ seruanda: uel donare paupibus: uel si existat tẽptatio quę id ꝓ fide atqꝫ iusticia fieri compellat amictere. Felices.n.uel nos uel filios nostros non diuicię terrenę faciűt: aut nobis uiuẽtibꝰ amictendę: aut nobis mortuis a qbus nescimꝰ uel forte a qbus nolumus possidẽdę. Sed ds felices facit q est mentium uera opulentia. Bruto aűt qa filios occidit: infelicitatis perhibet testimonium etiă poeta laudator. Ait.n. Natosqꝫ pater noua bella mouentes. Ad penam pulcra ꝓ libtate uocabit. Infelix utcűqꝫ ferẽt ea facta minores. Sed uersu sequenti consolatus est infelicem. Vicit amor pr̃ię laudumqꝫ ĩmensa cupido. Hec sunt duo illa libertas et cupiditas laudis humanę: quę ad facta compulit mirăda romanos. Si g̃ pro libertate moriturorű & cupiditate laudum quę a mortalibus expetunt̃: occidi filii a pr̃e potuerunt: qd magnű est si ꝓ uera libertate quę nos ab iniqtatis et mortis & diaboli dominatu

liberos facit: nec ꝓ cupiditate humanarū laudū sed caritate liberandoꝝ hoīm: non a Tarquinio rege: sȝ a demōibꝰ & demonū pncipe non filii occidunt̄: sed xp̄i paupes inter filios computantur. Si alius etiam romanus pnceps cognomine Torquatus filiū non ꝗa contra ipam p̄riam: sed etiaȝ pro p̄ria: tamē ꝗa contra impiū suū id est contra qđ impauerat pater impator: ab hoste ꝓuocatus iuuēli ardore pugnauerat: licet uicisset occidit: ne plus mali eēt in exemplo imperii contempti: q̄ boni in gloria hostis occisi: ut qd se iactent q pro imortalis p̄rię legibꝰ oīa quę multo minꝰ q̄ filii diligunt̄ bona terrena contēpnūt. Si Furius Camillus etiā ingratā p̄riam a cuiꝰ ceruicibꝰ acerrimorū hostiū ueienciuȝ iugum depulerat: damnatusq; ab ęmulis fuerat: a gallis iterum liberauit: quia nō hēbat potiorem ubi posset uiuere glosus: cur extollat̄ uelut grande aliqd fecerit: qui forte in ecclesia ab inimicis carnalibꝰ uelut grauissimam exhonorationis passus iniuriam: non se ad eius hostes hereticos transtulit: aut aliquam contra illam ipse heresim condidit: sȝ eā potiꝰ q̄tū ualuit ab hereticoꝝ pniciosissima prauitate defendit: cū alia nō sit non ubi uiuat̄ in hoīm glia: sed ubi uita acqrat̄ ęterna. Si Mutius ut cū Porsenna rege pax fieret: q grauissio bello romanos pręmebat: ꝗa Porsennam ipm occidere non potuit: et pro eo alterū deceptus occidit: in ardentem aram ante eiꝰ oculos dexterā extēdit dicēs: multos tales qualem illū uideret in eius excicium cōiurasse. Cuiꝰ ille fortitudinē & cōiurationē taliū phorrescens: sine ulla dilatiōe se ab illo bello fc̄ta pace compescuit: quis regno cęloꝝ imputaturus est merita sua: si ꝓ illo non unā manū neq; hoc sibi ultro faciens: sed psequēte aliquo paciens totum flāmis impenderit. Si Curcius armatus equo concito in abruptum hiatū terrę se pręcipitem dedit: deorum suoꝝ oraculis seruiens: q iusserat ut illuc id qđ romani haberent optimum micterent: nec aliud intelligere potuerīt q̄ uiris armisq; se excellerē: unde uidelicet oportebat ut deoꝝ iussis in illū interitum uir pręcipitaretur armatus: quid se magnū ꝓ ęterna patria fecisse dicturꝰ est: q aliquē fidei suę passus inimicum: non se ultro in talem mortem mictens sȝ ab illo missus obierit: qn̄ qdem a dn̄o suo eodemq; r̄ge patrię suę certius oraculū accepit: nolite timere eos q corpꝰ occidūt: aīam aūt non possūt occidere. Si se occidendos certis uerbis quodāmō consecrātes Decii deuouerunt: ut illis cadētibꝰ & irā deoꝝ sanguīe suo placātibꝰ: romanꝰ liberaret̄ exercitus: nullo modo superbiant sancti martires tanq̄ dignum aliquid ꝓ illius p̄rię pticipatiōe fecerint: ubi ęterna ē & uera fęlicitas: pro qua usq; ad sui sanguinis effusionem non solū suos fratres pro qbus fundebat̄: uerū & ipos inimicos a qbꝰ fundebat̄: sicut eis p̄ceptū ē diligētes: caritatis fide: et fidei caritate certarunt. Si Marcus Publius dedicans ędem Iouis Iunonis Minerue: falso sibi ab inuidis morte filii nūciata: ut illo nūcio perturbatꝰ abscederet: atq; ita dedicatoīs gloriaȝ collega eiꝰ consequęretur: ita contēpsit ut eū proici etiā insepultū iuberet: et sic in eius corde orbitatis dolorem glię cupiditas uicerat: qd magnū se ꝓ euāglii sancti prędicatione: qua ciues supnę p̄rię de diuersis liberant̄ et colligunt̄ erroribꝰ fecisse dicturus est: cui dn̄s de sepultura patris sui sollicito ait: sequęre me & sine mortuos sepelirē mortuos suos. Si Marcus Regulus ne crudelissiōs hostes iurādo falleret: ad eos ab ipa roma reuersus est: qm̄ sicut romanis eū tenere uolētibus respondisse fert̄: posteaq̄ afris seruierat: dignitatē illic honesti ciuis hr̄e nō posset: eūq; carthaginēses quoniā contra eos in romāo senatu egerat grauissis suppliciis necauerūt: q cruciatus non sunt pro fide

illius patrię contempnendi: ad cuius beatitudinem fides ipsa perducit? Aut quid retribuetur dn̄o ꝓ omnibus quę retribuit: si pro fide quę illi debet̄ talia fuerit homo passus: qualia ꝓ fide quam pciosissimis inimicis debebat passus ē Regulus? Quō autem se audebit extollere de uolūtaria paupertate x̄anus: ut i huiꝰuitę peregrinatōe expeditior ambulet uiam quę pducit ad p̄riam: ubi uerę diuicię ipe deus est: cum audiat uel legat Luciū Valeriū qui i suo defunctus est consulatu: usqꝫ adeo fuisse pauperem: ut nummis a populo collatis eius sepultura curaret̄? Audiat uł legat Quinciuꝫ Cincinnatū cū quatuor iugera possideret: et ea suis manibus coleret: ab aratro esse abductum ut dictator fieret. maior utiqꝫ honore q̄ consul: uictisqꝫ hostibus ingentē gloriā consecutū in eadem paupertate māsisse. Aut qd se magnū fecisse predicabit: q nullo premio mundi huius fuerit ab ęternę illius patrię societate seductus: cum Fabricium didicerit tantis muneribus Pirri regis ępyrotaruꝫ: promissa etiaꝫ quarta parte regni a romana ciuitate non potuisse diuelli: ibiqꝫ in sua paupertate puatum maner̄ uoluisse? Nam illud qd rempublicam id est rem populi: rem p̄rię: rem cōem: cū hr̄ent opulētissiaꝫ atqꝫ ditissiaꝫ: sic ipi i suis domibꝰpaupes erant: ut quidam eoꝝ qui iam bis consul fuisset: ex senatu paupum hoīm pelleret̄ notatōe censoria: q decem pondo argēti in uasis habere cōpertus est. Ita iidem ipi paupes erant: quorū triūphis publicum ditabat̄ erariū. Nōne omēs christiani qui excellentiore ꝓposito diuicias suas cōes faciūt: sm q scriptum est i actibus aploꝝ: ut distribuat̄ sicut cuiqꝫ opus ē: ut nemo dicat aliqd ꝓprium: sed sint illis oīa cōia: itelligūt se nulla ob hoc uētilari oportet̄ iactātia: id faciendo ꝓ obtinēda societate anglorū: cū pene tale aliqd illi fecerint ꝓ conseruāda gloria romāoꝝ? Hec & alia siqua repiuntur in literis eoꝝ: quādo sic innotescerēt: qn̄ tāta fama predicarent̄: nisi romanū impiū longe lateqꝫ porrectū magnificis successibꝰaugeretur? Proinde per illud impium tam magnū tamqꝫ diuturnū: uirorūqꝫ tantoꝝ ūtutibꝰ p̄clarū atqꝫ gloriosum: et illoꝝ intentiōi merces quā querebāt ē reddita: et nobis ꝓposita necessarię commonitionis exempla: ut si uirtutes quarū istę utcūqꝫ sunt similes q̄s isti pro ciuitatis terrenę gloria tenuerūt: pro dei glo̅sissima ciuitate non tenuerimꝰ: pudore pungamur: si tenuerimꝰ: supbia non extollamur. Quoniā sicut dicit apl̄s. Indignę sunt passiones huius tēporis ad futuram gl̄iam quę reuelabitur i nobis. Ad humanā ū gloriam p̄sentisqꝫ tpris satis digna uita extimabat̄ illorū. Vnde etiā iudei q xristum occiderūt: reuelante testamēto nouo qd in ueteri uelatū fuit: ut non ꝓ terrenis & tēporalibꝰ beneficiis quę diuia ꝓuidētia pmixte bonis malisqꝫ concedit: sed pro ęterna uita muneribusqꝫ ppetuis: et ipius supnę ciuitatis societate colat̄ deus unus & uerus: rectissime nec istorū gl̄ia donati sunt: ut hi q q̄libuscūqꝫ uirtutibus terrenam gloriā quesierūt & acqsierūt: uincerent eos q magnis uiciis datorē uerę glorię & ciuitatis ęternę occiderūt atqꝫ respuerūt. ¶ Caplm. xix.

INterest sane iter cupiditatem hūanę glorię: et cupiditatem dn̄atiōis. Nam licet ꝓcliue sit: ut q hūana gloria nimium delectat̄: etiā domiari ardenter affectet: tamē q ueram licet hūanarū laudū gl̄iam concupiscūt: dant opam bene iudicantibꝰ non displicere. Sunt. n. multa i moribus bona de qbus multi bene iudicāt: q̄uis ea multi non hēant: et per ea bona morum nitunt̄ ad gl̄iam & impiū uel dn̄atiōnē: de quibus ait Salustius. Sed ille uera uia nint̄. Quisqs aūt sine cupiditate gl̄ię qua ueretur homo bene iudicāntibꝰ displicere: dn̄ari atqꝫ imperare desiderat: etiam per

aptissima scelera quęrit plerūq; obtinere
qđ diligit. Proínde q gloriā concupiscit:
aut uera uia nititur: aut certe dolis atq;
fallaciis contendit: uolens bonus uideri
quod non est. Et ideo ůtutes hñti magna
uirtus ē contēpnere gloriam: qa contēpt⁹
eius in conspectu dei est: iudicio aūt non
repit̄ hūano. Quidqd.n. fecerit ad ocl'os
hoīm quo glorię contemptor appareat:
ad maiorem laudem hoc est ad maioreȝ
gloriam facer̄ si credatur: non est unde se
suspicātium sensibus aliter eē q̄ suspicant̄
ostendat. Sed q contempnit iudicia lau-
dantium: contempnit etiaȝ suspicantium
temeritatem: quoꝝ tamē si uere bonus est
non contēpnit salutē. qm̄ tantę iusticię est
qui de spū dei ůtutes habet: ut etiā ipos
diligat inimicos: et ita diligat: ut suos
osores ul' detractor̄s uelit correctos hr̄e
consortes: non in terrena pr̄ia sed supna.
In laudatorib⁹ autē suis q̄uis puipendat
ꝙ eū laudant: non tñ puipēdit qđ amāt.
nec eos uult faller̄ laudantes: ne decipiat
diligentes. Ideoq; instat ardēter ut pot⁹
ille laudetur: a quo habet hō quidqd ī eo
iure laudat̄. Qui aūt contemptor glorię
domiationis est auidus: bestias superat:
siue crudelitate uitę siue fluxu luxurię.
Tales qdem romani fuerūt. Non.n. cura
existimatioīs amissa dñatioīs cupiditate
caruerūt. Multos tales fuisse ꝓdit histo-
ria. Sed hui⁹ uicii summitatē & q̄si arcem
quādaȝ Nero cęsar p̄mus obtinuit. Cui⁹
fuit tanta luxuries: ut nihil ab eo puta-
retur uirile metuēdum: tanta crudelitas:
ut nihil molle hēre crederet̄ si nesciretur.
Etiā talib⁹ dñandi ptās non dat̄: ñ summi
dei prouidentia: qñ res hūanas iudicat
talib⁹ dñis dignas. Aperta de hac re uox
diuina est: loqͤte dei sapīa. Per me reges
regnant: et tiranni per me tenēt terram.
Sed ne tiranni non pessimi atq; improbi
reges: sed ueteri noīe fortes dicti existi-
mētur: unde ait Virgilius. Pars m̄ pacis
erit dextram tetigisse tiranni: apertissime
alio loco de deo dictum est: qui regnare
facit hoiem ypocritam ꝓpter puersitateȝ
populi. Quamobrem q̄uis ut potui satis
exposuerim: qua causa đs unus uerus et
iustus romāos ẜm quādā formā terrenę
ciuitatis bonos adiuuerit: ad tāti imperii
gloriam conseqͥdam: pōt tñ & alia causa
esse latentior: propter diuersa merita ge-
neris hūani deo magis nota q̄ nobis. dū
illud constet inter omnes ueraciter pios:
nemīnē sñ uera pietate id ē ueri dei cultu
ueram posse hēre ůtutem: nec eā ueram eē
qñ glorię seruit hūanę. Eos tñ q ciues nō
sunt ciuitatis ęternę: quę in sacris literis
nostris dr̄ ciuitas dei: utiliores eē terrenę
ciuitati qñ habent uel ipam: q̄ si nec ipam.
Illi aūt q uera pietate prędití bene uiuūt:
si hanc sciētiam regendi popl'os cōsectati
sunt: nihil est fęlicius reb⁹ hūanis: q̄ si đo
miserāte hēant ptātem. Tales aūt hoīes
uirtutes suas quātasq; ī hac uita possunt
habere non tribuūt nisi gracię dei: ꝙ eas
uolētibus credentibus petētib⁹q; dederit.
Simulq; intelligūt q̄tū sibi desit ad ꝑfec-
tionem iusticię: q̄lis est in illorū sanctorū
angelorū societate cui se nitūtur aptare.
Quantūlibet aūt laudet̄ atq; prędicetur
uirtus quę sine uera pietate seruit hoīum
glorię: nequaq̄ sanctoruȝ exiguis iniciis
companda est: quoꝝ spes posita ē in gr̄a
et misericordia ueri dei. ¶ Caplm. xx.

SOlent ph̄i qui finem boni hūani in
ipa ůtute constituūt: ad īgerendū
pudorem qbusdam ph̄is q ůtutes qdem
probāt: sȝ eas uoluptatis corporalis fine
metiunt̄: et illā ꝑ seipam putant appeten-
dam: istas ꝓpter ipam: tabulam quādaȝ
uerbis pingere, ubi uoluptas ī sella r̄gali
quasi delicata quędam regina consideat:
eiq; ůtutes famulę subiciant̄: obseruātes
eius nutum ut faciant qđ illa imperauerit.
Quę prudentię iubeat: ut diligēter īqrat
qūo uoluptas regnet & salua sit. Iusticię

iubeat: ut prestet beneficia que potest ad
compandas amicicias corpalib9 cōmodis
necessarias: nulli faciat iniuriā: ne offēsis
legibus uoluptas uiuere secure nō possit.
Fortitudini iubeat: ut si dolor corpi acci-
derit qui non cōpellat in mortem: teneat
dn̄am suam id est uoluptatem fortiter in
animi cogitatiōe: ut p pristinaꝝ deliciaꝝ
suarū recordationē mitiget presentis do-
loris aculeos. Tempantie iubeat ut tantū
capiat alimentoꝝ & siqua delectāt: ne p
immoderationē noxiū aliqd ualitudiem
turbet: et uoluptas quā etiaꝫ in corporis
sanitate epicurei maxīaꝫ ponūt grauiter
offendat̄. Ita ūtutes cum tota sue glorie
dignitate: tanq̄ imperiose cuidā etiaꝫ inho-
neste muliercule seruiēt uoluptati. Nihil
hac pictura dicunt esse ignominiosius &
deformius: et qd̄ min9 bonoꝝ ferre possit
aspectus. et uerū dicūt. Sed non existimo
satis debiti decoris eē picturam: si etiam
talis fingat̄ ubi ūtutes hūane glie s̄uiāt.
licet. n. ista gloria delicata mulier nō sit:
inflata tn̄ est & multum inanitatis habet.
Vnde nō ei digne seruit soliditas quedaꝫ
firmitasq; uirtutum. ut nihil prouideat
prudentia: nihil distribuat iusticia: nihil
tolleret fortitudo: nihil tpātia moderet̄:
nisi unde placeat̄ hōibus: et uentose glie
seruiatur. Nec illi se ab ista defenderunt
feditate: q cū aliena spernāt iudicia uelut
glorie cōtemptores: sibi sapiētes uident̄
et sibi placent. Nam eoꝝ ūtus si tn̄ ulla ē:
alio mō quodam hūane subditur laudi.
Neq;. n. ipe q sibi placet homo nō est. Qui
aūt uera pietate in deū quē diligit credit
et sperat: plus intendit in ea in qbus sibi
displicet: q̄ in ea siqua in illo sunt que nō
tam ipi q̄ ueritati placent. Neq; id tribuit
unde iam pōt placere: n̄ ei9 misericordie
cui metuit displicere: de his sanatis gr̄as
agens: de illis sanandis preces fundens.

Q Ve cum ita sint: ¶ Caplm̄. xxi.
nō tribuam9 dandi r̄gni atq; īperii
potestatem: nisi deo uero q dat felicitatē
in regno celorū non n̄ solis piis: regnū ū
terrenum et piis & impiis: sicut ei placet
cui nihil iniuste placet. Quāuis enī aliqd
dixerim9 qd̄ aptū nobis esse uoluit: tamē
multum ē ad nos & ualde superat uires
n̄ras hoīum occulta discutere: et liquido
examine merita diiudicare regnorū. Ille
igr̄ unus uerus deus: qui nec iudicio nec
adiutorio deserit genus hūanū: qn̄ uoluit
et quantū uoluit romanis regnū dedit: q
dedit assyriis ul' etiā persis: a qbus solos
duos deos coli: unū bonū alterū malum
continent lr̄e istorū. ut taceam de populo
hebreo de quo iā dixi q̄tū satis uisum est:
q p̄ter unū deū nō coluit et qn̄ regnauit.
Qui g° persis dedit segetes sine cultu dee
Segetie: q alia dona terrarum sine cultu
tot deoꝝ: quos isti reb9 singulis singl'os:
uel etiā rebus singulis plures p̄posuer̄t:
ipe etiā regnū dedit sn̄ cultu eoꝝ p quoꝝ
cultū se isti regnasse crediderūt. Sic etiaꝫ
hōibus qui Mario ipse Gaio Cesari: qui
Augusto ipe & Neroni: qui Vespasianis
uel pr̄i uel filio suauissis impatorib9: ipse
& Domiciano crudelissio. Et ne p singl'os
ire necesse sit: q Constantino xp̄iano: ipe
apostate Iuliano: cui9 egregiam indolem
decepit amore domiandi sacrilega et de-
testanda curiositas: cuius uanis deditus
oraculis erat: qn̄ fretus securitate uictorie
naues qbus uictus necessarius portabat̄
incēdit. Deinde feruide instās i modicis
ausib9: et mox merito temeritatis occisus:
in locis hostilib9 egenū reliqt exercitū. ut
aliter inde nō posset euadi: nisi cōtra illd̄
auspicium dei Termini de quo superiore
libro dixim9 romāi imperii termini mo-
uerent̄. Cessit. n. Terminus d̄s necessitati:
qui nō cesserat Ioui. Hec plane de9 unus
et uer9 regit & gubernat ut placet. Et si
occultis causis & nunqd iniustis?

H Ic etiā tēpora ipa ¶ Ca. xxii.
belloꝝ: sicut i ei9 arbitrio ē iustoq;

iudicio & misericordia: uel acterere uel consolari gen⁹ hūanū: ut alia citius alia tardi⁹ finiant̃: bellū piratarū a Pompeio: bellū punicū terciū a Scipione īcredibili celeritate & t͞pris breuitate cōfecta sunt. Bellum quoq; fugitiuoꝝ gladiatoꝝ ꝗuis multis romanis ducib⁹ & duob⁹ cōsulib⁹ uictis: italiaq; horribiliter contrita atq; uastata: tercio tñ āno p⁹ multa cōsumpta consumptū est. Picentes: marci: et peligni gentes nō extere ſ; italice: post diuturnā et deuotissimā sub romāo iugo seruitute; in libertatem caput erigere t͞ptauerunt: iam multis nationibus romano imperio subiugatis: deletaq; carthagine. In quo bello italico romanis sepissime uictis: ubi et duo consules pierūt & alii nobilissimi senatores: nō diuturno tñ t͞pore tractu; est hoc malū. Nam quintus et annus finem dedit. ſ; bellū punicū secundū cū maxīs detrimentis & calamitate reipublice per annos decem et octo romanas uires extenuauit & pene consumpsit. in duobus preliis ferme. lxx. romanorū milia occiderūt. Bellū punicū p̄mū per. xx. et tres annos peractū est. Bellū mitridaticū. xl. annis. Ac ne quisꝗ arbitretur rudimēta romanorū fuisse fortiora ad bella citius pagēda: sup̄iorib⁹ t͞porib⁹ multū in omī uirtute laudatis: bellum sāmniticū annis tractū est ferme quinquaginta. in quo bello ita romani uicti sunt: ut sub iugum etia; mitterent̃. Sed q͞a nō diligebāt gloriam propter iusticiā: sed iusticiā ꝑpter gloriā diligere uidebant̃: pacem factā fedusq; rupunt. Hec ideo commemoro: q͞m multi preteritarū rerū ignari: q͞dam etiā dissimulatores sue sciētie: si t͞porib⁹ xp̄ianis aliquod bellū paulo diucius trahi uidēt: ilico ī nostram religionem proteruissime insiliūt: exclamātes ꝙ si illa non esset & uetere ritu numīa colerent̃: iā romana illa ūtute que adiuuāte Marte & Bellōa tanta celeriter bella confecit: id quoq; celerrime finiretur. Recolant igr̃ q legerūt ꝗ diuturna bella: q͞m uariis euentibus: ꝗ luctuosis cladibus a ueteribus sint gesta romāis: sicut solet orbis terrarum uelut procellosissimū pelag⁹ uaria taliū maloꝝ tempestate iactari. et quod nolunt aliq̄n fateant̃: nec īsanis aduersus deū linguis se interimant: et decipiant imperitos.

Quod tamē nostra ❡ Cap. xxiii.

Q memoria recentissimo t͞pore deus mirabiliter & misericorditer fecit: nō cū grārum actione cōmemorant: sed quantū in ipis est oīm si fieri pōt hoīm obliuione sepelire conant̃. Quod a nobis si tacebit̃: simil̃r erimus ingrati. Cum Radagaysus rex gothoꝝ agmine ingenti etiā immani iam in urbis uicinia constitutus: romāis ceruicib⁹ immineret: uno die tāta celeritate sic uictus est: ut ne uno q͞dem non dicam extincto sed uulnerato romanoꝝ: multo amplius ꝗ centūmiliū prosterneret̃ eius exercitus: atq; ip̄e cum filiis mox captus pena debita necaret̃. Nam si ille tā impi⁹ cum tantis & tam impiis copiis romam fuisset ingressus: cui pepercisset? Quibus honorem locis martirū detulisset? In qua persona deū timeret? Cui⁹ non sanguinē effusum? Cui⁹ pudiciciam uellet intactā? Quas aūt isti ꝓ diis suis uoces haberēt: q̄ta insultatiōe iactarent: ꝙ iō ille uicisset: ideo tāta potuisset: q͞a quotidianis sacrificiis placabat atq; inuitabat deos: quod romanos facere xana religio nō sinebat? Nam propinquāte iam illo his locis ubi nutu summe maiestatis oppressus est: cū eius fama ubiq; crebresceret: nobis apud carthaginē dicebat̃: hoc credere: sperger̃: iactare paganos: ꝙ ille diis amicis protegentib⁹ & opitulantib⁹ q͞bus immolare quotidie ferebat̃: uinci oīo non posset ab eis q talia diis romāis sacra non facerēt: nec fieri a quoꝗ p̄mitterent. Et non agunt miseri grās tante misericordie dei: qui cū statuisset irruptione barbarica grauiore

dignos mores hoīm castigare: indigna-
tionem suā tanta mansuetudīe tempauit:
ut illum pmo faceret mirabiliter uinci: ne
ad infirmoꝝ aīos euertendos glīa daret̄
demōibus: qbus eū supplicare cōstabat ι
Deinde cū ab his barbaris roma capet̄ ι
qui contra oēm consuetudinem belloꝝ an̄
gestoꝝ ad loca sancta confugiētes: x̄anę
religiōis reuerētia tuerent̄: ipsisq̄ demo-
nibus atq̄ impioꝝ sacrificioꝝ ritibus de
qbus ille presumpserat sic aduersarentur
pro noīe xp̄iano: ut longe atrocius bellū
cū eis q̄ cū hōibus gerere uiderentur: ita
uerus dn̄s gubernatorq̄ rerū et romāos
cū misericordia flagellauit: et tn̄ incredi-
biliter uictis supplicatoribus demonuꝫ:
nec salutι rerū presentium necessaria esse
sacrificia illa monstrauit: ut ab his q non
puicaciter cōtendūt ſꝫ prudēter actēdūt:
nec propter presentes necessitates r̄ligio
uera deserat̄: et magis eterne uite fidelis-
sima expectatiōe teneatur. ¶ Ca. xxiiii.

NEq̄. n. nos x̄anos quosdā īpatores
ideo felices dicimus: qa uel diuti9
impar̄t: uel impātes filios morte placida
reliquerūt: ul' hostes reipblice domuer̄t:
uel inimicos ciues aduersus se īsurgētes
et cauere & oppmere potuerunt. Hec &
alia uite huius erumpnose uel munera ul'
solacia: qdam etiā cultor̄s demonū accipe
meruerūt: q nō ptinent ad regnū dei quo
ptinent isti: et hoc ipi9 misericordia factū
est: ne ab illo ista q in eū crederent uelut
summa bona desiderarēt. Sed felices eos
dicimus: si iuste impant: si inter linguas
sublimiter honorantiuꝫ: et obseqa nimis
hūiliter salutantiū non extollunt̄: sed se
hoīes esse meminer̄t: si suā ptātem ad dei
cultum maxime dilatādū maiestati eius
famulam faciūt: si deū timent: diligūt &
colūt: si plus amant illud regnū ubi non
timent hēre cōsortes: si tardius uindicāt
facile ignoscūt: si eandem uindictam pro
necessitate regēde tuēdeq̄ reipblice: nō p
saturādis īimiciciarū odiis exer̄t. si eādē
ueniā nō ad īpunitatē īiqtatis: ſꝫ ad spem
correctiōis indulgēt: si qd̄ aspere cogunt̄
plerūq̄ decerner̄: misericordie lenitate et
beneficioꝝ largitate cōpensant: si luxuria
tāto eis ē castigatior q̄to posset eē libior:
si malūt cupiditatibus prauis q̄ qbuslibet
gētib9 īpar̄. Et si hec oīa faciūt nō ppter
ardorē inanis glie: ſꝫ caritateꝫ felicitatis
eterne: si p suis pc̄tis hūilitatis et misera-
tiōis et or̄ōis sacrificiū deo suo uero īmo-
lare nō negligūt. Tales x̄anos īpatores
dicim9 eē felices īterim spe: postea re ipa
futuros: cū id qd̄ exposcim9 aduenerit.

NAm bon9 ds: ne hoīes ¶ Ca. xxv.
qui eū crederent propter eternam
uitā colendū: has sublimitates & regna
terrena existimarēt posse neminē cōseqṅ
demōib9 supplicaret: q̄ hi spūs in talibus
multū ualerent: Cōstantinū impatorē nō
supplicātem demōibus: ſꝫ ipm uerū deuꝫ
colentē tātis terrenis impleuit munerib9:
quāta optare nullus auderet. Cui etiam
conder̄ ciuitatem romano impio sociam:
uelud ipius rome filiam: sed sine aliquo
demonum templo simulacroq̄ concessit.
Diu impauit: uniuersum orbem romanū
unus Augustus tenuit & defendit: ī ad-
ministrandis et gerendis bellis uictorio-
sissim9 fuit: in tirannis oppmendis p oīa
prosperatus est. Grandeuus egritudine
et senectute defunctus est: filios impātes
reliqt. Sed rursus ne impator quisq̄ ideo
xristianus eēt: ut felicitatem Constātini
mereret̄: cū ppter uitam eternam quisq̄
debeat esse x̄anus: Iouinianū multo citi9
q̄ Iulianū abstulit: Gracianū ferro tiran-
nico pmisit interimi. Longe qdem mitius
q̄ magnū Pompeium colentem uidelicet
romāos d̄os. Nam ille uindicari a Catōe
non potuit: quē ciuilis belli quodāmodo
heredem reliquerat: iste aūt q̄uis pie aīe
solacia talia non requirant: a Theodosio
uindicat9 est quē regni pticipem fecerat:

cum paruulum haberet & frēm : auidior
fide societatis : q̃ nimię potestatis.

Unde et ille nō solū ¶ Cap. xxvi.
uiuo seruauit quā debebat fidem :
uerū etiā post eius mortem pulsum ab ei⁹
interfectore maximo : Valentinianū eius
paruulū frēm in sui ptes impii tanq̃ xp̄an⁹
excepit pupillū : pr̄no custodiuit affectu :
quē destitutū oīb⁹ opibus nullo negocio
posset auferr̄ : si latius regnādi cupiditate
magis q̃ benefaciendi caritate flagraret.
Vnde pon⁹ eū seruata eius imperatoria
dignitate susceptū : ipa hūanitate & gr̄a
consolatus est. Deinde cū maxim⁹ terri-
biles faceret illi successus : hic in angustiis
curarū suaꝝ nō est lapsus ad curiositates
sacrilegas atq; illicitas : sꝫ ad Iohānem in
ęgipti heremo constitutū : quē dei seruum
prophandi spū prędītū fama crebrescēte
didicerat misit : atq; ab eo nūciuꝫ uictorię
certissimū accepit. Mox tiranni maximi
extinctor : Valentinianū puerū impii sui
ptib⁹ unde fugat⁹ fuerat cū misericordissi-
ma ueneratiōe restituit : eoq; siue p insidias :
siue q̃ alio pacto uel casu pxie extincto :
aliū tirannū Eugeniū q in illi⁹ impatoris
locū nō legitime fuerat subrogat⁹ : accepto
rursus pphetico rn̄so fide cert⁹ oppressit :
contra cui⁹ robustissimū exercitū magis
orando q̃ feriēdo pugnauit. Milites nob
qui aderant retulerūt : extorta sibi esse de
māibus quęcūq; iaculabant̄ : cū a Theo-
dosii ptib⁹ in aduersarios uehemēs uent⁹
iret : et non solū quęcūq; in eos iaciebant̄
cōcitatissime raperet : uerū etiā ipoꝝ tela
in eoꝝ corpa r̄torqueret. Vnde & poeta
Claudianus q̃uis a xp̄i noīe alien⁹ in ei⁹
tn̄ laudibus dixit. O nimium dilecte deo
cui fudit ab astris. Se Iouis armat⁹ : ue-
hemēs tibi militat ęther. Et cōiurati uēiūt
ad classica uenti. Victor autē sicut credi-
derat & prędixerat : Iouis simulacra quę
aduersus eum fuerāt nescio qbus ritibus
uelut consecrata : et in alpibus constituta
deposuit : eorūq; fulmia q aurea fuissēt :
iocantib⁹ qd̄ illa leticia pmictebat curso-
ribus : et se ab eis fulmiari uelle dicētib⁹ :
hilariter benigneq; donauit. Inimicoruꝫ
suoꝝ filios quos non ipius iussus : sꝫ belli
abstulerat impetus : etiā nondū xp̄ianos
ad eccl̄iam confugiētes : xp̄anos hac occa-
siōe fieri uoluit : et xp̄ana caritate dilexit :
nec puauit rebus : sꝫ auxit honoribus. In
neminem post uictoriā puatas īimicicias
ualere pmisit : bella ciuilia nō sicut Cinna
et Marius & Silla et alii tales nec finita
finire uoluerūt : sꝫ magis doluit exorta : q̃
cuiq̃ nocer̄ uoluit termiata. Inter hęc oīa
ex ipo inicio impii sui non qeuit : iustissīs
et misericordissīs legib⁹ aduersus impios
laboranti eccl̄ię subuēire : quā ualēs here-
ticus fauēs arriāis uehemēter afflixerat :
cui⁹ ecclesię se membrū eē magis q̃ ī terris
regnare gaudebat. Simulacra gentium
ubiq; euertenda pręcepit : satis intelligēs
nec terrena munera in dęmonū : sed ī dei
ueri esse posita potestatę. Quid autē fuit
eius religiosa humilitate mirabili⁹ : qn̄ in
thessalonicēsium grauissim scelus : cui iaꝫ
episcopis ītercedētibus pmiserat indul-
gentiā : tumultu quorūdaꝫ q ei coherebāt
uindicare cōpulsus ē : et eccl̄iastica coercit⁹
disciplina sic egit pęnitētiā : ut impatoriā
celsitudinem pro illo popl̄s orans magis
fleret uidēdo pstratā : q̃ peccādo timeret
iratam. Hęc ille secū & siqua similia quę
cōmemorare longū est bona opa tulit : ex
isto tēpali uapore cuiuslibet culminis &
sublimitatis hūanę : quorū operū merces
est ęterna fęlicitas : cui⁹ dator est de⁹ solis
ueraciter piis. Cętera ū bona uitę huius
uel fastigia uel subsidia : sicut ipm mūdū :
lucē : auras : terras : aquas : fruct⁹ : ipiusq;
hoīs aīam : corpus : sensus : mētem : uitā :
bonis malisq; largit̄. In quibus est etiam
quęlibet imperii magnitudo : quā p tem-
porum gubernatione dispensat. Proinde
iam etiaꝫ illis respondendum esse uideo :

qui manifestissis documentis qbus ondit̃
ꝙ ad ista tẽporalia quę sola stulti habere
concupiscũt: nihil deoꝝ falsorũ numero-
sitas prosit: confutati atq; cõuicti conant̃
asserere: non ꝓpter uitę presentis utilita-
tem: sꝫ propter eã quę post mortẽ futura
est esse colendos deos. Nam istis q ꝓpter
amicicias mũdi huiꝰ uolunt uana colere:
et non se ꝑmicti puerilibꝰ sensibus cõquę-
runt̃: his quinq; libris satis arbitror esse
respõsum. Quoꝝ tres ṗores cũ edidissẽ:
et ĩ multoꝝ manibus esse cępissẽt: audiui
quosdam nescio quã aduersus eos respõ-
sionem scribendo prępare. Deinde ad me
perlatum est ꝙ iam scṗserint: sed tempus
quęrant quo sine periculo possint edere.
Quos admoneo non optent quod eis non
expedit. Facile est .n. cuiq̃ uideri rñdisse
qui tacere noluit. Aut quid est loquacius
uanitate: quę non ideo potest qđ ueritas:
quia si uoluerit etiã plus potest clamare
q̃ ueritas? Sed considerent oĩa diligẽter:
et si forte sine studio ꝑtiũ iudicantes: esse
talia ꝓspexerint quę potius exagitari q̃
conuelli possint: garrulitate ĩprudẽtissia
et q̃i satyrica uł mimica leuitate cohibeãt
suas nugas: et potius a prudentibꝰ emen-
dari: q̃ laudari ab imprudẽtibus eligãt.
Nam si nõ ad libertatem uera dicẽdi: sed
ad licentiã maledicendi tempꝰ expectãt:
absit ut eis eueniat quod ait Tullius de
quodam qui peccandi licẽtia fęlix appel-
labatur. O miserum cui peccare licebat:
unde quisquis est qui maledicẽdi licentia
fęlicem se putat: multo erit fęlicior si hoc
illi oĩo nõ liceat: cũ possit deposita inani-
tate iactantię: etiã isto tẽpore tanq̃ studio
consulẽdi quidqd uoluerit contradicere:
et quãtum possit ab eis quos cõsulit ami-
ca disputatione hoc est honeste grauiter
libere quod oportet audire.

Vinq; superioribus
libris satis mihi ad-
uersus eos uideor
disputasse: q multos
deos & falsos quos
eẽ inutilia simulacra
uel imũdos spũs & perniciosa dęmonia:
uel certe creaturas nõ creatorem ueritas
christiana conuincit: propter uitę huius
mortalis rerũq; terrenarũ utilitatem: eo
ritu ac seruitute quę gręce latria dicitur:
et uni uero deo debet̃: uenerãdos & co-
lendos putant. Et nimię qdem stulticię uł
pertinacię: nec istos qnq; nec ullos alios
q̃ticũq; numeri libros satis esse posse quis
nesciat? Quãdo ea putat̃ gloria uãitatis
nullis ceder̃ uiribus ueritatis: in ꝑniciem
utiq; eius cui uicium tam imane domiat̃.
Nam & cõtra omnem curantis industri-
am: non malo medici sed ęgroti insanabi-
lis morbus inuictus est. Hi ũ qui ea quę
legunt: uel sine ulla uel nõ cum magna ac
nimia ueteris erroris obstinatiõe itellcta
& considerata ꝑpendũt: facilius nos isto
numero terminatoꝝ qnq; uoluminũ: plus
q̃ quęstionis ipsius necessitas postulabat
satisfecisse: q̃ minꝰ disseruisse iudicabunt.
Totamq; inuidiam quã xpianę religiõi de
huiꝰ uitę cladibus: terrenarũq; cõtritiõe
ac mutatione rerũ imꝑiti facere conant̃:
non solũ dissimulantibus: sꝫ contra suam
consciẽtiam fauẽtibus etiam doctis quos
impietas uesana possedit: oĩo eẽ inanem
rectę cogitatiõis atq; rõnis: plenãq; leuis-
simę temeritatis & ꝑniciosissię aĩositatis
dubitare non poterunt. ¶ Ca. ṗmũ.

Nunc g̃ qm̃ deinceps ut promissus
ordo expetit etiaꝫ hi refellendi &
docendi sunt: q nõ ꝓpter istam uitam sed
propter illã quę post mortem futura est:
deos gẽtium quos xpiana religio destruit
siue deseruit colẽdos eẽ cõtendũt: placet
a ueridico oraculo sancti psalmi sumere
exordiũ disputatiõis meę: beatus cuius

est dñs deus spes ipsius: et non respexit
in uãitates & ĩsanias mẽdaces. Verũtñ
in oĩb9 uanitatibus insanĳsq; mẽdacib9
longe tollerabili9 phĩ audiẽdi sunt: qbus
displicuerũt istę opiones erroresq; pplorũ:
q popli constituerũt simulacra numĩib9:
multaq; de his q̃s deos ĩmortales uocãt:
falsa atq; indigna siue finxerũt siue ficta
crediderũt: et credita eorũ cultui sacrorũq;
ritib9 miscuerũt. Cũ his g̃ hõib9 qui et si nõ
libere prędicãdo: saltem utcũq; disputa-
tiõib9 musitando talia se ĩprobare testati
sunt: non usq; adeo incõuenienter quęstio
ista tractat̃. Vtrũ non unũ deũ qui fecit
oẽm spũalẽ corpalẽq; creaturã: propter
uitã quę post mortẽ futura est coli opor-
teat: sʒ multos deos q̃s ab illo uno factos
et sublimiter collocatos: qdam eorũdem
phorũ ceteris excellentiores nobilioresq;
senserũt. Ceterũ qs ferat dici atq; cõtendi:
deos illos quorũ in quarto libro quosdaʒ
cõmẽoraui: qbus rerũ exiguarũ singulis
singula distribuunt̃ officia uitã ęternam
cuiq̃ prestare? An uero peritissimi illi &
acutissimi uiri: q se pro magno beneficio
conscpta docuisse gloriant̃: ut sciãtur q̃re
cuiq; deo supplicãdum eẽt: qd a quoq̃ eẽt
petendũ: ne absurditate turpissĩa qualis
iocolariter ĩ mimo fieri solet: peteretur a
Libero aqua: a Nimphis uinũ: auctores
erũt cuipiam hoĩum dĳs immortalibus
supplicãti: ut cũ a Nĩphis pecierit uinuʒ:
eiq; responderint: nos aquã hẽmus: hoc a
Libero pete: possit recte dicere: si uinum
non hẽtis: saltem date m̃ uitam ęternam.
Quid hac absurditate mõstruosi9? Nõne
illi cachĩnantes: solent enĩ esse ad risum
faciles: si nõ affectẽt fallere ut dęmones:
supplici respõdebũt? O homo putas ne in
potestate nos hẽre uitã: quos audis non
hẽre uel uitem? Impudentissĩę g̃ stulticię
est uitam ęternã a talibus dĳs petere uel
sperar̃: qui uitę huius erũpnosissimę atq;
breuissĩę: et siq̃ ad eã ptinẽt admĩculãdaʒ
atq; fulciendã: ita singulas pticulas tueri
asserunt̃: ut si id quod sub alterius tutela
ac potestate est petatur ab altero: tam sit
inconueniens & absurdum: ut mimicę
scurrilitati uideat̃ esse simillimũ. Quod cũ
fit a sciẽtib9 mimis: digne ridẽt̃ ĩ theatro:
cũ uero a nesciẽtib9 stultis: digni9 irridẽt̃
in mundo. Cui g̃ deo uel deę ppter quid
supplicaret̃: q̃tũ ad illos deos actinet q̃s
instituerunt ciuitates: a doctis sollerter
inuentũ memorięq; mandatũ est: quid a
Libero uerbi gr̃a: qd a Nimphis: quid a
Vulcano: ac sic a ceteris quos ptim com-
mẽoraui in quarto libro: ptim p̃tereũdos
putaui. Porro si a Cerere uinũ: a Libero
panem: a Vulcano aquã: a Nimphis ignẽ
petere erroris ẽ: q̃to maioris deliramẽti
esse intelligi debet: si cuiq̃ istorũ pro uita
supplicet̃ ęterna? Quãobrẽ si cũ de r̃gno
terreno quęrerem9 quosnã illud deos uel
deas hõibus credẽdum eẽt posse cõferre:
discussis oĩbus lõge alienum a ueritate
monstratum est: a quoq̃ istorum multorũ
numĩnũ atq; flor̃ũ saltem regna terrena
existimare constitui: nonne insanissimę
impietatis est: si ęterna uita quę terrenis
omnibus regnis sine ulla dubitatione uel
compatione preferẽda est: ab istorũ quoq̃
dari cuiq̃ posse credat̃? Neq; .n. ppterea
dĳ tales uel terrenũ regnũ dare nõ posse
uisi sunt: qa illi magni & excelsi sunt: hoc
qddam puũ & abiectũ qd̃ nõ dignarent̃
in tanta sublimitate curare: sʒ quantalibet
consideratiõe fragilitatis hũanę caducos
apices terreni regni merito qsq; cõtemp-
nat: illi dĳ tales appuerũt ut ĩdignissimi
uiderent̃ qb9 danda atq; seruãda deberẽt
uel ista cõmictũ: ac per hoc sicut superiora
proxĩs duob9 libris ptractata docuerũt:
nullus d̃s ex illa turba ul̃ q̃i plebeiorũ ul̃
pcerũ q̃si deorũ: idone9 ẽ regna mortalia
mortalib9 dare: q̃to mĩ9 põt immortales
ex mortalibus facere? His accedit: quia
si iam cũ illis agim9 q non propter istam:

ſed ꝓpter uitam que post mortem futura
eſt exiſtimāt colēdos deos: iā nec ꝓpter
illa ſaltem que deoꝝ taliū poteſtati tanꝗ̄
diſpartita & ꝓpria: non rōne ueritatis:
ſed uanitatis opinione tribuuntur oīno
colendi ſunt: ſicut credūt hi qui cultū eoꝝ
uite huiꝰ mortalis utilitatibꝰ neceſſarium
eſſe contendunt: contra quos iam quinqꝫ
precedētibꝰ uoluminibꝰ ſatis ꝙ̄tum potui
diſputaui. Que cū ita ſint: ſi eoꝝ q colunt
deā Iuuētatē etas ipſa floreret inſignius:
contēptorēs aūt eius uel intra ānos occū-
berēt iuuētutis: uel ī ea tanꝗ̄ ſeruili corpe
frigeſcerent: ſi maxillas cultorū ſuorum
ſpecioſius & feſtiuius Fortuna barbata
ueſtiret: a qbus aūt ſperneretur glabros
aut male barbatos uideremus: etiam ſic
rectiſſie diceremꝰ huc uſqꝫ iſtas deas ſin-
gulas poſſe ſuis officiis ꝙdāmō limitari:
ac per hoc nec a Iuuentate oportere peti
uitam eternā: que nō daret barbam: nec
a Fortuna barbata boni aliqd poſt hanc
uitam eē ſperādū: cuius in hac uita ptās
nulla eſſet: ut eandem ſaltem etatem que
barba induit̄ ipa preſtaret. Nunc ů cum
earū cultus nec ꝓpter iſta ipa que putāt
eis ſubdita ſit neceſſarius: quia & multi
colentes Iuuentatem deā minime in illa
etate uiguerūt: & multi nō eam colentes
gaudent robore iuuētutis: itemqꝫ multi
Fortune barbate ſupplices: ad nullā uel
deformem barbam ꝑuenire potuerūt: et
ſi qui eā pro barba impetranda uenera-
bant̄: a barbatis eiꝰ cōtēptoribꝰ irridentͬ.
Ita ne deſipit cor hūanū: ut quoꝝ deorū
cultū propter iſta ipa temporalia & cito
pretereūtia munera qbꝰ ſingulis ſinguli
preeſſe perhibent̄: inanem ludibrioſumqꝫ
eē cognoſcit: ꝓpter uitam eternā credat
eē fructuoſū? Hanc dare illos poſſe nec
hi dicer̄ auſi ſunt: qui eis ut ab inſipiētibꝰ
pplis colerent̄: iſta opa tpalia qm̄ nimis
multos putauerūt: ne quiſꝗ̄ eoꝝ ſederet
ocioſus minutatim diuiſa tribuerunt.

QVis Marco Varrōe ¶ Ca. ſcd̄m.
curioſiꝰ iſta queſiuit? Quis inuēit
doctius? Quis cōſiderauit actētiꝰ? Quis
diſtinxit acutius? Quis diligētiꝰ pleniꝰqꝫ
conſcripſit? Qui tam & ſi minꝰ eſt ſuauis
eloquio: doctrina tamē atqꝫ ſentenciis ita
refertus eſt: ut ī omi eruditione quā nos
ſecularē illi aūt liberalem uocāt: ſtudioſū
reꝝ tm̄ iſte doceat: ꝙ̄tū ſtudioſū uerboꝝ
Cicero delectat. Deniqꝫ & ipſe Tullius
huic tale teſtimoniū perhibet: ut in libris
academicis dicat: eam que ibi uerſatur
diſputatioēm ſe hūiſſe cū Marco Varrōe:
hoīe inquit oīum facile acutiſſimo & ſine
ulla dubitatiōe doctiſſio: nō ait eloqͣtiſſi-
mo: uel facūdiſſimo. Quoniā reuera ī hac
facultate multū impar eſt: ſꝫ oīm inquit
facile acutiſſimo. Et in eis libris id ē aca-
demicis ubi cūcta dubitāda eē contēdūt:
addidit ſine ulla dubitatione doctiſſimo.
Profecto de hac re ſic erat certus: ut au-
ferret dubitationē quam ſolet in omibus
adhibere: tanꝗ̄ de hoc uno etiā ꝓ achade-
micoꝝ dubitatiōe diſputaturus: ſe acha-
demicū fuiſſet oblitus. In ꝑmo aūt libro
cū eiuſdeꝫ Varronis lr̄aria opa ꝑdicaret:
nos inqt in nr̄a urbe peḡnātes errāteſqꝫ
tāꝗ̄ hoſpites: tui libri ꝗ̄ domū reduxerūt:
ut poſſemꝰ aliqn̄ q & ubi eēmꝰ agnoſcere.
Tu etatem prīe: tu deſcꝑtioēs tēporū: tu
ſacroꝝ iura: tu ſacerdociū: tu domeſticā:
tu publicā diſciplinā: tu ſediū: regionū:
locoꝝ: tu oīm diuinarū hūanarūqꝫ rerū
nomina: genera: officia: cauſas aperuiſti.
Iſte igr̄ uir tam inſignis excellenſqꝫ ꝑitie:
et qđ de illo etiā Terētianꝰ elegantiſſimo
uerſiculo breuiter ait. Vir doctiſſimꝰ un-
decūqꝫ Varro: q tam multa legit: ut aliqd
ei ſcriber̄ uacaſſe mirm̄ur. tā multa ſcꝑſit:
ꝗ̄ multa uix qꝗ̄ legere potuiſſe credamꝰ.
Iſte inquam uir tantus ingenio tantuſqꝫ
doctrina: ſi rerū uelut diuinarū de qbus
ſcribit oppugnator eſſet atqꝫ deſtructor:
eaſqꝫ non ad religionē ſꝫ ad ſupſtitionem

diceret pertinere: nescio utrū tam multa
in eis ridenda: contēpnenda: detestādaqꝫ
conscriberet. Cū uͦ deos eosdē ita coluerit
colēdosqꝫ censuerit: ut in eo ipo ope lrarū
suarū dicat se timere ne peāt: nō incursu
hostili sed ciuiū negligentia: de qua illos
uelut ruina liberari a se dicit: et ī mēoria
bonoꝝ per huiusmōi libros recondi atqꝫ
ꝫuari: utilioꝛ cura q̃ Metellus de īcendio
sac̄ uestalia: et Eneas de Troiāo excidio
penates liberasse ꝑdicat̄. Et tn̄ ea legenda
seculis ꝓdit: que a sapiētib9 & insipiētib9
merito abiciēda: et ueritati religiōis ini-
micissiā iudicēt̄. Quid existiare debem9:
nisi hoīem acerrimū ac peritissimū: nō tn̄
sancto spū liberum: oppressum fuisse sue
ciuitatis consuetudīe ac legibus: et tn̄ ea
quibus mouebat̄ sub spē commendande
religiōis tacere noluisse? ¶ Caplm. iii.

Quadraginta & unū libros scripsit
antiqtatum. Hos in res humanas
diuinasqꝫ diuisit. Rebus humanis. xxv:
diuinis. xvi. tribuit: istam secutus rōem
in ea particione: ut rerū hūanarū libros
senos quatuor ptibus. Intēdit. n. q agāt:
ubi agant: qn̄ agant: quid agant. In sex
itaqꝫ pmis de hoībus scͤpsit: ī secūdis sex
de locis: sex tercios de tpibus: sex q̃rtos
eosdemqꝫ postremos de rebus absoluit.
Quater autē seni uiginti & q̃tuor fiunt.
Sed unū singularē q coiter pus de oīb9
loqueret̄ ī capite posuit. In diuīs identi-
dem rebus eadem ab illo diuisiōis forma
seruata est: quātuꝫ actinet ad ea que diis
exhibenda sunt. Exhibent̄ enī ab hoībus
in locis et tēporibus sacra. Hec q̃tuor que
dixi: libris cōplexus ē ternis. Nam tres
priores de hoībus scͤpsit: seqntes de locis:
tercios de tēporibus: quartos de sacris:
etiā hic qui exhibeant: ubi exhibeant: qn̄
exhibeāt: qd exhibeāt subtilissiā distinc-
tione cōmendās. Sed qa oportebat dicer̄
et maxime id expectabat̄: qb9 exhibeāt:
de ipis quoqꝫ diis tres cōscͤpsit extremos:
ut qnquies terni. xv. fierent. Sunt autem
oēs ut dixim9. xvi. qa & istoꝝ exordio
unū singularem q pus de hoīb9 loqueret̄
apposuit. Quo absoluto: cōseqnter ex illa
qnqꝫptita distributiōe: tres pcedētes q ad
hoīes ptinent ita subdiuisit: ut pm9 sit de
pontificib9: secūdus de augurib9: tercius
de. xv. uiris sacroꝝ. Scdos tres ad loca
pertinētes: ita ut in uno eorū de sacellis:
altero de sacris edibus diceret: tercio de
locis r̄ligiosis. Tres porro q istos sequū-
tur: et ad tpra ptinēt. i. ad dies festos: ita
ut unū faceret de feriis: alterum de ludis
circensibus: de scenicis terciuꝫ. Quartoꝝ
triū ad sacra ptinētiū uni dedit cōsecrati-
oēs: alteri sacra puata: ultimo pblica. Hāc
uelut pompā obseqoꝝ in tribus q restāt
dii ipi sequūt̄ extremi: qb9 iste uniuersus
cultus īpēsus est. In pmo dii certi: in scdo
incerti: ī tercio cūctoꝝ nouissiō dii pcipui
atqꝫ selecti. In hac tota serie pulcerrime
ac subtilissiē distributiōis et distinctiōis:
uitā eternā frustra queri et spari īpuden-
tissime uel optari: ex his que iā diximus &
que deinceps dicēda sunt: cuiuis hoīm q
corde obstinato sibi non fuerit inimicus
facillime apparet. Vel hoīm enī sunt ista
instituta uel demonū. non quales uocant
illi demones bonos: sꝫ ut loquar apertius
immūdorū spirituū & sine controuersia
malignoꝝ: qui noxias opiōnes qbus aīa
hūana magis magisqꝫ uanescat: et īcom-
mutabilī eterneqꝫ ueritati coaptari atqꝫ in-
herere non possit: inuidentia mirabili &
occulte inserūt cogitatiōib9 ipioꝝ: et apte
aliqn̄ ingerūt sensib9: et qua possūt fallaci
actestatiōe cōfirmāt. Iste ipe Varro ꝓpte-
rea se pus de rebus hūanis: de diuīs aūt
postea scͤpsisse testatur: qꝛ pus extiterint
ciuitates: deinde ab eis hec īstituta sunt.
Vera aūt r̄ligio nō a terrena aliq̃ ciuitate
instituta est: sꝫ plane celestē ipsa instituit
ciuitatē. Eam uͦ īspirat & docet uerus d̄s
dator uite eterne: ueris cultoribus suis.

Varronis q̃ confitetis ¶ Ca. iiii.

Video se prius de rebus hũanis scꝑ-
sisse postea de diuinis: quia diuinę istę ab
hõibus institutę sunt: hęc racio est. Sicut
prior est inqt pictor q̃ tabula picta: ꝓor
faber q̃ ędificiũ: ita ꝓores sunt ciuitates:
q̃ ea quę a ciuitatibus sunt instituta. Dicit
aũt se prius scpturũ fuisse de diis: postea
de hõib9. Si de oĩ natura deoꝝ scberet
quasi hic de aliqua scribat et nõ de omni:
aut uero etiã aliqua licet non oĩs deoruꝫ
natura non ꝓor debeat eẽ q̃ hoĩm: qđ ẽ ꝙ
in illis tribus nouissis libris deos certos
et incertos et selectos diligẽter explicãs:
nullã deoꝝ naturã prętermictere uideť.
Quid est ḡ qđ ait si de oĩ natura deorũ
et hoĩm scriberemus: ꝑus diuĩa absoluis-
semus q̃ hũana actigissemus. Aut enĩ de
oĩ natura deorũ scribit: aut de aliqua:
aut oĩno de nulla. Si de oĩ: prępoñẽda
est uniqꝫ rebus hũanis. Si de aliqua: cur
non etiã ipa res precedat humanas? An
indigna est preferri etiã uniuersę naturę
hoĩm pars aliqua deoꝝ? Quod si multũ
est ut aliq̃ pars diuina ꝑponať uniuersis
reb9 hũanis: saltem digna est uel romãis.
Rerũ qppe hũanarũ libros nõ quãtũ ad
orbem terrarũ: sed q̃tũ ad solam romam
pertinet scpsit. Quos tñ rerũ diuinarum
libris se dixit scribẽdi ordĩe merito pre-
tulisse uel prescpsisse: sicut pictorẽ tabulę
pictę: sicut fabrũ ędificio: aptissĩe cõfitẽs
ꝙ etiam istę res diuinę sicut pictura: sicut
structura ab hõibus istitutę sunt. Restat
ut de nulla deoꝝ natura scpsisse itelligať:
neqꝫ hoc apte diceť uoluisse: sꝫ itelligẽtib9
reliqsse. Vbi. n. dr̃ non oĩs: usitate qdem
intelligiť aliqua. Sed potest intelligi &
nulla: qm̃ quę nulla est: nec oĩs nec aliqua
est. Nam ut ipe dicit: si omĩs esset natura
deorũ de qua scriberet: scribendi ordĩe
reb9 hũanis preponenda esset. Vt aũt &
ipo tacẽte ueritas clamat: prepoñẽda eẽt
certe rebus romanis: etiã si non omĩs sed
saltem aliqua esset. Recte aũt postponiť.
ergo nulla est. Non itaqꝫ reb9 diuĩs ante-
ferre uoluit res hũanas: sꝫ et rebus ueris
noluit anteferre res falsas. In his. n. quę
scripsit de rebus hũanis: secut9 ẽ historiã
rerũ gestaꝝ. Quę aũt de his quas diuĩas
uocat: quid nisi opĩioẽs rerũ uanarũ?
Hoc ẽ nimirũ qđ uoluit subtili significa-
tione monstrare: nõ solum scribens de his
posterius q̃ de illis: sꝫ etiã rõnem reddens
cur id fecerit. Quod si tacuisset: aliter hoc
factũ eius ab aliis fortasse defenderetur.
In ea ũ ipsa rõne quã reddidit: nec aliis
quicq̃ reliqt ꝓ arbitrio suspicari. & satis
probauit homĩes se preposuisse ĩstitutis
hoĩm: non naturã hoĩm naturę deoꝝ. Ita
se libros rerũ diuiarũ nõ de ueritate quę
pertinet ad naturam: sed de falsitate quę
pertinet ad errorem scpsisse confessus est.
Quod aptius alibi posuit: sicut in quarto
libro cõmemoraui ex naturę formula se
scpturũ fuisse: si nouã ipe cõderet ciuitatẽ.
Quia uero iam ueterem inuenerat: non se
potuisse nisi eius consuetudinem sequi.

Deinde illud quale est: ¶ Cap. v.

Q̃ tria genera theologię dicit eẽ: id
ẽ rõnis quę de diis explicať: eorũqꝫ unũ
mythicon appellari: alterũ phisicon: ter-
ciũ ciuile. Latine si usus admicteret gen9
quod ꝑmũ posuit fabulare appellarem9:
sed fabulosum dicamus: a fabulis enim
mythicon dictũ est: q̃nia; mythos grece
fabula dr̃. Secũdũ aũt ut naturale dicať:
iam & consuetudo locutionis admictit.
Terciũ etiã ipe latine enũciauit qđ ciuile
appellať. Deinde ait mythicon appellãt
quo maxime utũtur poetę: phisicon quo
ph̃i: ciuile quo populi. Primũ inqt quod
dixi: in eo sunt multa contra dignitatẽ et
naturam imortaliũ ficta. In hoc enĩ est ut
deus alius ex capite: alius ex femore sit:
alius ex guctis sanguinis nat9. In hoc ut
dii furati sint: ut adulterauerint: ut ꝓuie-
rint hoĩ. Deniqꝫ i hoc oĩa diis actribuũť:

quę non modo in hoīem: sed etiam quę in
contēptissimū hoīem cadere possunt. Hic
certe ubi potuit: ubi ausus est: ubi impu-
nitum putauit q̄ta mendacissimis fabulis
naturę deorū fieret iniuria: sine caligine
ullius ambiguitatis expressit. Loquębat̄
eni nō de naturali theologia: nō de ciuili:
sed de fabulosa quā libere a se putauit eē
culpandam. Videam⁹ qd de altera dicat.
Secūdum genus est inqt qđ demōstraui:
de quo multos libros p̄hi reliquęrunt. In
qbus est: dii q sunt: ubi: qđ genus: quale:
ex quo nā tpre: an a sempiterno fuerint:
an ex igne sint ut credit Eraclitus: an ex
numeris ut Pithagoras: an ex athomis
ut Epicurus. Sic alia quę facili⁹ intra pa-
rietes in scola: q̄ extra ī foro ferre possūt
aures. Nihil in hoc gener̄ culpauit quod
phisicon uocauit: et ad p̄hos ptinet: tātū
eoꝝ inter se controuersias cōmēorauit: p
quos facta ē dissidētiū multitudo sectaꝝ.
Remouit tñ hoc gen⁹ a foro id ē a pplis:
scolis ů & parietibus clausit. Illud autem
p̄mū mēdacissimū atq; turpissimū a ciui-
tatibus non remouit. O religiosas aures
populares: atq; in his etiā romās. Quod
de diis īmortalib⁹ p̄hi disputant: ferre nō
possūt: quod ů poetę canūt & histriones
agunt: qa contra dignitatem ac naturam
īmortaliū ficta sunt: qa non mō in hoīem
sed etiam in contemptissimū hoīem cadere
possūt: nō solū ferūt sꝫ etiā libēter audiūt.
Neq; id tm̄: sꝫ diis quoq; ipis hoc placere:
et per hoc eos placandos esse decernunt.
Dixerit aliqs. hęc duo genera mythicon
et phisicon id ē fabulosum atq; naturale:
decernam⁹ ab hoc ciuili de quo nūc agit̄:
unde illa & ipe discreuit: iāq; ipm ciuile
uideamus q̄liter explicet. Video qdē cur
dēat decerni fabulosum: qa flm: qa turpe:
qa indignū est. Naturale aūt a ciuili uelle
discernere: quid est aliud q̄ & ipm ciuile
fateri esse mendosum? Si.n. illđ naturale
est: qd habet repręhensioīs ut excludat̄?
Si autem hoc quod ciuile dr̄ naturale non
est: qd habet meriti ut admictatur? Hęc
nempe illa causa est quare p̄us scp̄serit de
rebus hūanis: posterius de diuīs: qm̄ in
diuinis rebus nō naturā sꝫ hoīm īstituta
secutus ē. Intueamur sane & ciuilē theo-
logiam. Terciū gen⁹ est inqt: qđ ī urbib⁹
ciues maxīe sacerdotes nosse atq; admīs-
trare debēt. In quo est: quos deos pƀlice
colere: quę sacra & sacrificia facere quēq;
par sit. Adhuc quod sequit̄ actēdamus.
Prima iḡt theologia maxīe accōmodata
est ad theatrū: scđa ad mundū: tercia ad
urbem. Quis nō uideat cui palmā dede-
rit? Utiq; secundę quam supradixit esse
p̄hoꝝ. Hanc.n. ptinere testat̄ ad mūdum:
quo isti nihil esse excellentius opinant̄ in
rebus. Duas ů illas theologias p̄mam et
terciā: theatri scilicet atq; urbis distinxit
ac iunxit. Videmus.n. nō continuo qđ ē
urbis ptinere posse & ad mundum: q̄uis
urbes uideam⁹ esse in mūdo. Fieri.n. pōt
ut ī urbe ſm falsas opīones ea colant̄ &
ea credant̄ quoꝝ ī mūdo uel extra mūdū
natura sit nusq̄. Theatrū uero ubi est nisi
in urbe? Quis theatrū īstituit ñ ciuitas?
Propter quid instituit: nisi ppter ludos
scenicos? Ubi sunt ludi scenici ñ ī rebus
diuinis: de quibus hi libri tanta sollertia
conscribūtur? ¶ Capitlm̄. vi.

O Marce Varro cū sis homo omium
acutissim⁹: et sñ ulla dubitatōe doctissim⁹:
sed tamē homo non deus: nec spūs dei ad
uidēda & annūcianda diuia in ueritatē
libertatēq; subuectus: cernis qdem q̄ sint
res diuię ab hūanis nugis atq; mēdaciis
dirimendę: sed uiciosissimas populorum
opīones & consuetudines in supstitiōib⁹
publicis uereris offendere: quas deorum
a natura abhorrere: uel taliū q̄les ī hui⁹
mūdi elemētis humani animi suspicatur
infirmitas. et sentis ipse cū eas usq;quaq;
consideras: et oīs ur̄a lr̄atura circūsonat.
Quid hic agit hūanū q̄uis excellētissimū

ingenium? Quid tibi humana licet mul-
tiplex ingensq; doctrina in his angustiis
suffragatur? Naturales deos coler̄ cupis:
ciuiles cogeris. Inuenisti alios fabulosos
in quos liberius qđ sentis euomas: unde
et istos ciuiles uelis nolis ue profundas.
Dicis qppe fabulosos accōmodatos esse
ad theatrū: naturales ad mundū: ciuiles
ad urbē: cū mūdus op9 sit diuinū: urbes
uero & theatra sint hominum: nec alii dii
rideātur in theatris: q̄ qui adorantur in
templis. nec aliis ludos exhibeatis q̄ qb9
uictimas imolatis. Quāto liberius subti-
liusq; ista diuideres dicens: alios eē deos
naturales: alios ab hoībus īstitutos. Sed
de institutis aliud habere lr̄as poetaruʒ:
aliud sacerdotū: utrasq; tñ ita eē inter se
amicas consorcio falsitatis: ut grate sint
utreq; demoībus: qbus īimica ē doctrina
ueritatis. Sequestrata ḡ paululū theolo-
gia quā naturalem uocant: de qua postea
disserēdū est: placet ne tandē uitā eternā
peti aut sperari a diis poeticis et theatri-
cis: ludicris: scenicis? Absit. imo auertat
deus uerus tam immanem sacrilegamq;
dementiam. Nunqd ab eis diis qbus hec
placent & quos hec placant: cū eorū illic
crimīa freq̄ntent̄ uita eterna poscēda est?
Nemo ut arbitror usq; ad tantū p̄cipiciū
furiosissime impietatis insanit. Nec fabu-
losa igr̄ nec ciuili theologia: sempiternaʒ
quisq; adipiscitur uitam. Illa enī de diis
turpia fingēdo semiat: hec fauēdo metit.
Illa mēdacia spargit: hec colligit. Illa res
diuinas falsis criminib9 insectat̄: hec eoꝝ
criminū ludos ī diuīs rebus āplectit̄. Illa
de diis nefanda figmēta hoīm carminib9
p̄sonat: hec ea deorū ipoꝝ festiuitatibus
consecrat. Facinora & flagicia numinum
illa cantat: hec amat. Illa ꝓdit aut fingit:
hec aūt aut actestat̄ ueris: aut oblectat̄
et falsis. Ambe turpes: ābeq; dānabiles.
Sed illa que theatrica est publicam tur-
pitudinem ꝓfitet̄: ista que urbana ē illi9
turpitudine ornat̄. Hinccine uita eterna
sp̄abit̄: unde ista breuis tp̄alisq; polluit̄?
An ů uitam polluit consortiū nefariorū
hoīm: si se iserūt affectiōib9 & assentiōib9
nr̄is: et uitam nō polluit societas demonū
q colunt̄ criminib9 suis? Si ueris: q̄ mali:
si f̄lsis: q̄ male. Hec cū dicimus: uideri for-
tasse cuipiā nimis harū rerū ignaro pōt:
ea sola de diis talibus indigna maiestati
diuie et ridicula detestabiliaq; celebrari:
que poeticis cantant̄ carminib9: & ludis
scenicis actitātur: sacra uero illa que non
histriones sʒ sacerdotes agūt: ab omi esse
dedecor̄ purgata et aliena. Hoc si ita eēt:
nunq̄ theatricas turpitudines in eorum
honorem quisq̄ celebrādas esse censeret:
nūq̄ eas ipi dii p̄cipent sibimet exhiberi.
Sed ideo nihil pudet ad obsequm deoꝝ
talia gerere in theatris: qa similia gerunt̄
in templis. Deniq; cū memoratus auctor
ciuilem theologiā a fabulosa & naturali:
terciam quādam sui generis distinguere
conaretur: magis eā ex utraq; tēpatam: q̄
ab utraq; sepatam intelligi uoluit. Ait. n.
ea que scribunt poete min9 eē q̄ ut populi
sequi debeāt: que autem ph̄i plusq̄ ut ea
uulgus scrutari expediat. Que sic abhor-
rent iqt: ut tñ ex utroq; gener̄ ad ciuiles
rōnes assumpta sint nō pauca. Quare que
sūt cōia cū ꝓp̄is: una cū ciuilib9 scribem9.
E qbus maior societas debet esse nobis cū
ph̄is: q̄ cū poetis. Non ḡ nulla cū poetis.
Et tamē alio loco dicit de generationibus
deorum: magis ad poetas q̄ ad phisicos
fuisse popl̄os inclinatos. Hic. n. dixit qđ
fieri debeat: ibi quid fiat. Phisicos dixit
utilitatis cā scripsisse: poetas delectatiōis.
Ac ꝑ hoc ea que a poetis cōscp̄ta ppl̄i seq
nō debēt: crimīa sunt deoꝝ: que tñ delec-
tant et popl̄os & deos. Delectatiōis. n. cā
sicut dicit scribūt poete: non utilitatis. Ea
tñ scribūt que dii expetāt: ppl̄i exhibeāt.

Capitl̄m. vii.

Reuocatur igr̄ ad theologiam ciuilem theologia

fabulosa: theatrica: scenica: indignitatis
et turpitudis plena. Et hec tota que me-
rito culpanda & respuēda iudicat̃: pars
hui9 est que colenda et obseruāda censet̃.
Non sane pars incongrua sicut ostendere
institui: et que ab uniuerso corpe aliena
importune illi cōnexa atq; suspensa sit: sꝫ
omino consona et tanq̃ eiusdem corporis
mēbrum cōueniēnssime copulata. Quid.n.
aliud ostendūt illa simulacra: forme: eta-
tes: sexus: habit9 deoꝝ? Nūq̃d barbatū
Iouem: iberbem Mercuriū poete habēt:
pontifices non habēt? Nunquid Priapo
mimi? Nonne etiam sacerdotes enormia
pudenda fecerūt? An aliter stat adorā-
dus in locis sacris: q̃ procedit ridēdus in
theatris? Nam Saturnus senex: Apollo
ephebus: ita psone sunt histrionū: ut non
sint statue delubrorū. Cur Forculus qui
foribus preest: et Limētinus q limini dii
sunt masculi: atq; iter hos Cardea femia
est que cardinē seruat? Nōne ista in rerū
diuiarū libris repiunt̃: que graues poete
suis carminib9 indigna duxerūt? Nūq̃d
Diana theatrica portat arma: et Vrbana
simpliciter uirgo est? Nunquid scenicus
Apollo cytharista ē: et ab hac arte Del-
ficus uacat? Sed hec honestiora sunt in
compatione turpioꝝ. Quid de ipso Ioue
senserunt: qui eius nutricem in capitolio
posuerūt? Nōne actestati sunt Euemero:
q oēs tales deos nō fabulosa garrulitate:
sed historica diligentia hoīes fuisse mor-
talesq; conscripsit? Epulones etiam deos
parasitos Iouis ad eius mensam qui con-
stituerūt: quid aliud q̃ mimica sacra esse
uoluerūt? Nam parasitos Iouis ad eius
cōuiuiū adhibitos: si mim9 dixisset: risuꝫ
uniq; quesisse uideret̃. Varro dixit. Non
cū irrideret deos: sed cū cōmendaret hoc
dixit. diuinarū nō hūanarum rerū libri
hoc eum scripsisse testant̃. Nec ubi ludos
scenicos exponebat: sed ubi capitolina
iura pandebat. Deniq; a talibus uincitur
et fatet̃. sicut forma hūana deos fecerūt:
ita eos delectari humanis uoluptatibus
credidisse. Non.n. et maligni spiritus suo
negocio defuerūt: ut has noxias opiones
hūanarū mentiū ludificatione firmarent.
Vnde etiaꝫ illud est q Hercules edituus
ociosus atq; feriatus: lusit Tesseris secum
utraq; manu alternāte: in una constituēs
Herculem: i altera seipm: sub ea cōditiōe:
ut si ipe uicisset de stipe templi sibi cenam
pararet: amicamq; conduceret. Si autēꝫ
uictoria Herculis fieret: hoc idem de pe-
cunia sua uoluptati Herculis exhiberet:
et deinde cū a seipo tāq̃ ab Hercule uict9
eēt: debitā cenā & nobilissimā meretricē
Laurentinam deo Herculi dedit. At illa
cū dormiuisset in templo: uidit i somnis
Herculem sibi eē cōmixtū: sibiq; dixisse q
inde discedens cui primum iuueni obuia
fieret: apud illū esset inuētura mercedem:
quā sibi credere deberet ab Hercule per-
solutam. Ac sic abeūti cum pmus iuuenis
ditissimus Taruntius occurrisset: eamq;
dilectam secū diutius hūisset: illa herede
relicta defunctus est. Que amplissimam
adepta pecūiam: ne diuie mercedi uide-
retur ingrata: qđ acceptissimum putauit
esse numinibus: poplm romanū etiā ipsa
scpsit heredem. Atq; illa non comparēte
inuētum est testamentū. Quibus meritis
eam ferūt etiā honores meruisse diuinos.
Hec si poete fingerēt: si mimi agerent: ad
fablosam theologiā dicerent̃ pculdubio
pertinere: et a ciuilis theologie dignitate
sepanda iudicarent̃. Cū ũ hec dedecora
non poetarū sꝫ populoꝝ: non mimoꝝ sed
sacroꝝ: nō theatroꝝ sꝫ temploꝝ: id est nō
fabulose sꝫ ciuilis theologie a tāto auctor̃
produnt̃: non frustra histriones ludicris
artibus fingūt deoꝝ que tanta est turpi-
tudinē: sꝫ plane frustra sacerdotes uelut
sacris ritibus conātur fingere deorū que
nulla est honestatem. Sacra sūt Iunonis:
et hec i ei9 dilecta insula samo celebrant̃:

ubi ad nuptum data est Ioui. Sacra sunt Cereris: ubi a Plutone rapta Proserpina quęrit᷑. Sacra sunt Veneris: ubi amatus eius Adon apᷓno dente extinctus iuuenis fortissim⁹ plãgit᷑. Sacra sunt mr̄is deoꝝ: ubi Athis pulcer adolescens ab ea dilectus: et muliebri zelo abscisus: etiam hoim̄ abscisoꝝ quos gallos uocant infęlicitate deploratur. Hęc cũ deformiora sint omni scenica feditate: qd est ꝙ fablosa de diis figmenta poetarum ad theatrũ uidelicet ptinẽtia: uelut secernere nituntur a ciuili theologia: quã ptinere ad urbem uolũt: q̃si ab honestis & dignis indigna et turpia? Itaq; potius est unde grę debeantur histrionib⁹ qui oculis hoim̄ pepcerũt: nec oia spectaculis nudauerũt: quę sacrarum ędium parietib⁹ occulunt᷑. Quid de sacris eoꝝ boni sentiẽdũ ẽ quę tenebris opiunt᷑: cũ tam sint detestabilia quę proferunt᷑ in lucem? Et certe quid ĩ occulto agant per abscisos & molles: ipsi uiderint. Eosdem tñ hoĩes infęliciter ac turpiter eneruatos atq; corruptos: mĩme occultare potuer̃t. Persuadeant cui possũt se aliqd sanctũ p tales agere homĩes: quos ĩter sancta sua numerari atq; uersari negare nõ possunt. Nescim⁹ qd agant: sꝫ scim⁹ p quales agãt. Nouimus aũt quę agantur in scena: que nunq̃ uel in choro meretricum: ubi nemo abscisus aut mollis intrauit. et tamẽ etiaꝫ ipa turpes & infames agunt. neq; enĩ ab honestis agi debuer̃t. Quę sunt ergo illa sacra: qb⁹ agẽdis tales elegit sctitas: q̃les nec tymelica in se admictit obscenitas?

¶ Caplm̄. viii.

At enĩ habent isti phisiologicas quasdam sicut aiũt id est naturaliũ rõnum interpręttationes. Quasi ů nos in hac disputatiõe phisiologiam quęrimus & nõ theologiam: id est rõnem non naturę eẽ sed dei. Quãuis enĩ qui uerus deus est nõ opiõne sed natura sit deus; non tñ oĩs natura deus est: qa & hominis et pecoris & arboris et lapidis utiq; natura est: quoꝝ nihil ẽ deus. Si aũt interpręttationis huius qñ agit᷑ de sacris mr̄is deoꝝ: caput est certe ꝙ mater đoꝝ terra ẽ. Quid ultra quęrim⁹? Quid cętera pscrutamur? Quid euidentius suffragat᷑ eis q dicũt omẽs istos deos hoĩes fuisse? Sic. n. sunt terrigenę sicut terra eis ẽ mr̄. In uera aũt theologia: opus dei est terra non mater. Verũtamen quoq̃mõ sacra ei⁹ interpręttent᷑: et referant ad rerũ naturã: uiros muliebria pati non est ꝯm naturaꝫ sꝫ contra naturã. Hic morbus: hoc crimẽ: hoc dedecus habet inter illa sacra ꝓfessionem: qđ in uiciosis hoium moribus uix habet inter tormẽta confessionẽ. Deinde si ista sacra quę scenicis turpitudinib⁹ cõuincũtur esse fediora: hinc excusant᷑ atq; purgant᷑ ꝙ habent interpręttatioẽs suas: quib⁹ ostendant᷑ rerũ significare naturã: cur non etiã poetica similiter excusentur atq; purgẽtur? Multa. n. et ipi ad eũdem modũ interp̃tati sunt: usq; adeo: ut qđ ab eis immanissimũ et infandissimũ dicitur Saturnum filios deuorasse: ita nonnulli interpręttent᷑: ꝙ lõginq̃tas temporis quę Saturni noĩe significat᷑: quidquid gignit ipsa consumat. Vel sicut idem opinatur Varro: ꝙ pertineat Saturnus ad semĩa quę in terrã de qua oriunt᷑ iterũ recidũt. Itemq; alii alio mõ & similiter cętera. Et tamẽ theologia fabulosa dr̄: et cũ oĩb⁹ huiuscemõi interpręttatiõibus suis reprębendit᷑: abicitur: improbat᷑: nec solum a naturali quę phoꝝ est: uerum etiã ab ista ciuili de q̃ agimus: quę ad urbes ꝓplosq; pertinere asseritur: eo ꝙ de diis indigna confinxerit merito repudiãda discernit᷑. Eo nimirũ consilio: ut qm̄ acutissimi hoĩes atq; doctissimi a qbus ista consc̄pta sunt: ambas improbandas intelligebãt: et illã scilicet fablosam: et istam ciuilem. Illam uero audebãt ĩprobare: hãc nõ audebãt. illam culpãdam proposuerũt: hanc eius similem cõpandam exposuerũt. non ut

hęc prę illa tenenda eligeretur: sed ut cũ illa respuenda intelligeretur. atq; ita sine piculo eoꝝ q ciuilẽ theologiã rephẽdere metuebant: utraq; contẽpta ea quã naturalem uocãt apđ meliores aĩos inueniret locum. Nam et ciuilis & fabulosa ambę fablosę sunt: ambęq; ciuiles. ãbas inueniet fabulosas: qui uanitates & obscenitates ambarum prudenter inspexerit. ambas ciuiles: qui ludos scenicos pertinentes ad fablosam: in deoꝝ ciuiliũ festiuitatib9 & in urbium diuinis reb9 aduerterit. Quõ igr̃ uitę ęternę dandę ptãs cuiq; deorum istoꝝ tribuit̃: quos sua simulacra et sacra cõuincũt diis fablosis aptissie reprobatis eẽ simillimos: formis: ętatib9: sexu: hĩtu: cõiugiis: generatiõibus: ritibus: in qbus o͂mibus aut hoĩes fuisse intelligunt̃: et p uniuscuiusq; uita uel morte: sacra eis & solennia cõstituta hũc errorẽ insinuãtib9 firmãtibusq; dęmõib9: aut certe ex qualibet occasiõe immũdissimi spũs: fallẽdis hũanis mẽtib9 irrepsisse? ¶ Capl'm .ix.

Quid ipa numinũ officia tã uiliter minutatimq; concisa: propter qđ eis dicunt p uniuscuiusq; pprio munere supplicari oportere? Vnde nõ qdem oĩa sed multa iam diximus. nõne scurrilitati mimicę: q̃ diuinę consonãt dignitati? Si duas quisq̃ nutrices adhiberet infanti: quarũ una nihil nisi escam: altera nihil ñ potũ daret: sicut isti ad hęc duas adhibuerĩt deas: Edulicam & Potinã: nempe desipere & aliqd mimo simile i sua domo agere uideretur. Liberum a liberamento appellare uolũt: q mares in coeũdo per eius beneficiũ emissis seminib9 liberẽtur. Hoc idem dicũt i feminis agere Liberã: quam etiam Venerem putant: q & ipsas phibeãt semina emictere. Et ob hoc Libo eãdem uirilem corpis ptẽ in tẽplo poni: femineã Liberę. Et ob hoc addũt mulieres actributas Libero & uinum propter libidinem concitandam. Sic bachanalia summa celebrant̃ insania. ubi Varro ipe cõfitet̃ a bachãtib9 talia fieri nõ potuisse: nisi mente cõmota. Hęc tñ postea displicuerĩt senatui saniori: et ea iussit auferri. Saltem hic tandem forsitan senserũt: qđ imũdi spũs dum p diis habent̃ in hoĩum possint mẽtibus. Hęc certe non fierent in theatris. ludũt quippe ibi: non furiunt. Quãuis deos hẽre qui etiã ludis talibus delectent̃: simile sit furoris. Quale autẽ illud est: q cũ religiosum a supstitioso ea distinctiõe discernat: ut a supstitioso dicat timeri deos: a religioso aũt tm̃ uereri ut parentes: nõ ut hostes timeri. atq; omẽs ita bınos dicat: ut facili9 sit eos nocẽtib9 parcere: q̃ ledere quemq̃ innocentem: tñ mulieri fetę p9 partũ tres deos custodes cõmemorat adhiberi: ne Siluanus deus per noctem ingrediat̃ & uexet: eorumq; custodũ sig̃ficãdoꝝ cã tres hoĩes circuire limina domus: et i pmo limen securi ferire: postea pilo: tercio deuerrere scopis. ut his datis culturę signis: deus Siluan9 phibeat̃ intrare. qa neq; arbores cędũtur ac putant̃ sine ferro: neq; far conficit̃ sine pilo: neq; fruges coaceruant̃ sine scopis. Ab his aũt tribus rebus tres nũcupatos deos. Intercidonem a securis intercisiõe: Pilũnum a pilo: Deuerram a scopis. qb9 diis custodibus: contra uim dei Siluani feta conseruaret̃. Ita contra dei nocentis seuiciam custodia bonoꝝ nõ ualeret: nisi plures eẽnt aduersus unum: eiq; aspero: horrendo: inculto utpote siluestri signis culturę tanq̃ contrariis repugnarẽt. Ista ne: ista ẽ innocẽtia deoꝝ: ista cõcordia? Hęccine sunt numina salubria urbium: magis ridenda q̃ ludibria theatrorum? Cum mas et femina cõiungunt̃: adhibet̃ đs Iugatinus. sit hoc ferendũ. Sed domũ est ducẽda quę nubit: adhibet̃ đs Domiduc9. Vt i domo sit adhibet̃ đs Domici9. ut maneat cũ uiro addit̃ dea Maturna. Quid ultra queritur? Parcatur humanę

uerecundię: peragat cętera concupiscentia carnis et sanguinis: procurato secreto pudoris. Quid implet cubiculum turba numinum: quando & Paranimphi inde discedunt: et ad hoc implet: non ut eorum presentia cogitata maior sit cura pudicicię: sed ut fęminę sexu infirmę: nouitate pauidę: illis cooperantibus sine ulla difficultate uirginitas auferatur. Adest enim dea Virginensis: et deus pater Subigus: et dea mater Prema: et dea Partunda: et Venus & Priapus. Quid est hoc? Sed omnino laborantem in illo opere uirum: ab diis adiuuari oportebat. non sufficiebat aliquis unus: aut aliqua una. Nunquid Venus sola parum esset: quę ad hoc etiam dicitur nuncupata: quod sine eius ui fęmina uirgo esse non desinat? Si ulla est frons in hominibus quę non est in numinibus: nonne cum credunt coniugati tot deos utriusque sexus esse presentes: et huic operi instantes: ita pudore afficiuntur: ut et ille minus moueatur: et illa plus reluctetur? Et certe si adest Virginensis dea ut uirgini zona soluatur: si adest deus Subigus ut uiro subigatur: si adest dea Prema ut subacta ne se commoueat comprimatur: dea Partunda ibi quid facit? Erubescat: eat foras: agat aliquid et maritus. Valde inhonestum est: ut quod uocatur illa: impleat quisquam nisi ille. Sed forte ideo toleratur: quia dea dicitur esse non deus. Nam si masculus crederetur & Partundus uocaretur: magis contra eum pro uxoris pudicicia posceret maritus auxilium: quam feta contra Siluanum. Sed quid hoc dicam: cum ibi sit & Priapus nimius masculus: super cuius immanissimum et turpissimum fascinum sedere noua nupta iubebatur: more honestissimo & religiosissimo matronarum. Eant adhuc & ciuilem theologiam a theologia fabulosa: urbes a theatris: templa a scenis: sacra pontificum a carminibus poetarum: uelut res honestas a turpibus: ueraces a fallacibus: graues a leuibus: serias a ludicris: appetendas a respuendis: qua possunt quasi conentur subtilitate decernere. Intelligimus quid agant. Illam theatricam et fabulosam theologiam ab ista ciuili pendere nouerunt: et ei de carminibus poetarum tanquam de speculo resultare. Et ideo ista exposita quam damnare non audent: illam eius imaginem liberius arguunt et reprehendunt. ut qui agnoscunt quid uelint: et hanc ipsam faciem cuius illa imago est detestentur. Quam tamen ipsi dii tanquam in eodem speculo se intuentes ita diligunt: ut qui qualesque sint in utraque melius uideantur. Vnde etiam cultores suos terribilibus imperiis compulerunt: ut immunditiam theologię fabulosę sibi dicarent: in suis solennitatibus ponerent: in rebus diuinis haberent: atque ita et seipsos immundissimos spiritus manifestius esse docuerunt. et huius urbanę theologię uelut electę et probatę: illam theatricam abiectam atque reprobatam membrum partemque fecerunt. ut cum sit uniuersa turpis & fallax: atque in se contineat commenticios deos: una pars eius sit in litteris sacerdotum: altera in carminibus poetarum. Vtrum habeat & alias partes: alia questio est. Nunc propter diuisionem Varronis: et urbanam & theatricam theologiam ad unam ciuilem pertinere: satis ut opinor ostendi. Vnde quia sunt ambę similis turpitudinis: absurditatis: indignitatis: falsitatis: absit a uiris religiosis: ut siue ab hac siue ab illa uita speretur ęterna. Denique & ipse Varro commemorare & enumerare deos cępit a conceptione hominis: quorum numeros exorsus est a Iano: eamque seriem perduxit usque ad decrepitę hominis mortem: et deos ad ipsum hominem pertinentes clausit ad Neniam deam: quę in funeribus senum cantatur. Deinde cępit deos alios ostendere qui pertinerent non ad ipsum hominem: sed ad ea quę sunt hominis: sicuti est uictus atque uestitus: et quęcunque alia quę huic uitę sunt necessaria. ostendens in omnibus quid sit cuiusque munus: et propter quid cuique debeat supplicari. In quo uniuersa diligentia nullos demonstrauit uel nominauit deos: a quibus uita ęterna poscenda sit: propter quam unam

proprie nos christiani sumus. Quis ergo usq̄ adeo tardus sit: ut nō intelligat istū hoīem ciuilem theologiam tam diligēter exponēdo & apiendo: eamq̄ illi fablose indigne atq̄ pbrose similē demōstrādo: atq̄ ipam fablosam ptem esse huius satis euidenter docendo: non nisi ipsi naturali quā dicit ad phos pertinere in aīs hoīm moliri locum: ea subtilitate ut fabulosam reprehēdat: ciuilē ū reprehendere qdem non audeat: sed prodendo reprehensibilem ostendat. atq̄ ita utraq̄ iudicio recte intelligentium reprobata: sola naturalis remaneat eligēda: de qua suo loco in adiutorio dei ueri diligenti9 disserendū est.

Capl'm. x.

Libertas sane que huic defuit ne istam urbanā theologiam theatrice simillimā apte sicut illā rephendere auderet: Anneo Senece quē nōnullis indiciis inuēimus aplo℞ nro℞ claruisse tēporibus: nō quidem ex toto: uerū ex aliqua pte non defuit. Affuit. n. scribenti: uiuenti defuit. Nam in eo libro quē contra supstitioēs scpsit: multo copiosius atq̄ uehementius reprehendit ipse ciuilem istam & urbanam theologiam: quā Varro theatricā atq̄ fablosam. Cum enim de simulacris ageret: sacros inquit īmortales: inuiolabilesq̄ deos ī materia uilissima atq̄ immobili dedicant. habit9 illis hoīum: ferarūq̄ & pisciū: qdam uero mixto sexu diuersis corpibus induunt: numina uocant: que si spū accepto subito occurrerent: monstra haberent̄. Deinde aliquanto post cū theologiam naturalem predicans: quorūdam phorū sententias digessisset: opposuit sibi questionē & ait. Hoc loco dicit aliqs. Credat ergo celū & terrā deos esse: et supra lunā alios: infra alios. Ego feram aut Platonem: aut peripateticū Stratonem. quo℞ alter fecit deū sine corpore: alter sine animo? Et ad hoc respōdens qd ergo tādem inqt? Veriora uident̄ T. iti Tacii aut Romuli: aut Tullii Hostilii sompnia? Cloacinā Titus Tati9 dedicauit deam: Picum Tiberinūq̄ Romulus: Hostilius Pauorē atq̄ Pallorem: teterrimos hoīum affectus: quorū alter mentis territe motus est: alter corporis. ne morbus qdem sed color. Hec numina potius credes & celo recipies? De ipis ū ritibus crudeliter turpib9q̄ libere scpsit. Ille inquit uiriles sibi ptes amputat: ille lacertos secat. Vbi iratos deos timēt qui sic propicios merent̄? Dii aūt nllo debēt coli genere: si & hec uolunt. Tantus est perturbate mentis & sedibus suis pulse furor: ut sic dii placent̄ q̄admodum ne qdem hoīes seuiūt teterrimi: et ī fabulas traditi crudelitatis. Tiranni lacerauerunt aliquorū membra: neminem sua lacerare iusserūt. Regie libidīs uoluptati castrati sunt qdam: s3 nemo sibi ne uir eēt iubēte dño manus intulit. Se ipsi in tēplis contrucidant: uulneribus suis ac sanguine supplicāt. Si cui intueri uacet que faciūt queq̄ patiunt̄: inueniet tam indecora honestis: tā indigna liberis: tam dissimilia sanis: ut nemo fuerit dubitaturus furere eos. Si cum paucioribus furerent utcūq̄ ferendi essent: nūc sanitatis patrocinium est insanientium turba. Iam illa que ipso capitolio fieri solere cōmemorat: et intrepide omīno coarguit: quis credat nisi ab irridentib9 aut furentibus fieri? Nam cū in sacris egiptiis Osirim lugeri perditū: mox aūt de inuēto magnū fuisse gaudiū derisisset: cū pditio eius inuētioq̄ fingat̄: dolor tamē ille atq̄ leticia ab eis q nihil perdiderūt nihilq̄ inuenerunt ueraciter exprimatur: huic tn̄ inquit furori certum tempus est. Tollerabile est semel in anno insanire: in capitoliū peruēire. Pudebit publicate demētie: quia quod sibi uanus furor attribuit officii: alius nomina deo subicit: ali9 horas Ioui nunciat: ali9 lictor est: alius unctor q uano motu brachio℞ imitatur ungentem. Sunt que Iunoni ac

Minerue capillos disponāt: lōge a tēplo non tm̄ a simulacro stantes: digitos mouent ornantiū modo: sunt que speculum teneant: sunt que ad uadimonia sua deos aduocent: sunt q̄ libellos offerāt: et illos cām suam doceant. Doctus Archimimus senex iā decrepitus: quotidie ī capitolio mimū agebat: q̄si dii libēter expectarēt: quē illi hoies deseruerant. Oīe illic artificū genus opantiū diis īmortalibus desidet. Et paulo post. hi tn̄ inqt etiā si supuacuū usum: nō turpē nec infamē deo pmictūt. Sedent quedam ī capitolio que se a Ioue amari putant. nec Iunonis qdē si credeř poetis uelis: iracūdissime respectu terrenē. Hanc libertatē Varro non habuit. Tantummodo poeticam theologiā reprehendere ausus est: ciuilem non ausus est: quā iste concidit. Sed si uerum actendamus deteriora sunt templa ubi hec aguntur: q̄ theatra ubi fingūtur. Vnde in his sacris ciuilis theologie has partes pot⁹ elegit Seneca sapienti: ut eas in aīmi religione non hēat: sed in actib⁹ fingat. Ait. n. que oīa sapiens seruabit tanq̄ legibus iussa: non tanq̄ diis grata. Et paulo post. Quid q͡ & matrimonia inqt deoꝝ iungimus: et ne pie qdem: fratrū scilicet ac sororū. Bellonam Marti collocamus: Vulcano Venerem. Neptuno Salaciam. Quosdam tn̄ celibes relinqm⁹: q̄si conditio defecerit. presertim cū quedam uidue sint. ut Populonia: ul' Fulgora: et diua Rumia. qb⁹ non miror petitorem defuisse. Omnē istā ignobilem deoꝝ turbam: quā longo euo longa supstitio congessit. Sic inqt adorabimus: ut meminerim⁹ cultū eius magis ad morem: q̄ ad rem ptinere. Nec leges q̄ ille nec mos in ciuili theologia id instituerūt: qd̄ diis gratū eēt: uel ad rē ptineret. Sed iste quē phī q̄si liberū fecerunt: tn̄ q͡a illustris ppli romāi senator erat: colebat qd̄ reprehēdebat: agebat qd̄ arguebat: quod culpabat adorabat. quia uidelicet magnū aliqd eū phīa docuerat: ne superstitiosus esset in mundo: sed ppter leges ciuiū moresq͡ hoium: non quidem ageret fingētem scenicū in theatro: sz imitaretur in templo: eo damnabilius quo illa que mendaciter agebat sic ageret: ut eū ppls ueraciter ageř existimaret. Scenicus aūt ludendo potius delectaret: q̄ fallēdo deciperet. Caplm. xi.

Hic inter alias ciuilis theologie supstitioēs rep̄hendit etiā sacramēta iudeoꝝ: et maxime sabbata inutiliter eos facere: affirmās q͡ p illos singlos septem interpositos dies: septimā fere ptē etatis sue pdant uacando: et multa in tempore urgentia nō agendo ledanē. Christianos tn̄ iam tūc iudeis inimicissimos in neutrā ptem cōmēorare ausus est: ne ul' laudaret contra sue patrie ueterem cōsuetudinem: uel reprehenderet contra ppam forsitan uolūtatē. De illis sane iudeis cū loquereē ait. Cum interim usq͡ eo sceleratissime gētis consuetudo cōualuit: ut p oēs iam terras recepta sit. Victi uictorib⁹ leges dedeřt. Mirabaē hoc dicēs: et qd diuitus agereē ignorans. Subiecit plane sententiam: qua significaret qd de illoꝝ sacramētoꝝ rōne sentiret. Ait eni. Illi tamē causas ritus sui nouerūt: et maior ps populi facit: qd̄ cur faciat ignorat. Sed de sacmentis iudeoꝝ: uel cur uel q̄ten⁹ instituta sint auctoritate diuina: ac postmodū a poplo dei cui uite eterne misteriū reuelatū est: tempore quo oportuit eadem auctoritate sublata sint: et al's diximus maxime cū aduersus manicheos ageremus: et in hoc opere loco oportuniore dicēdum est. Cap. xii.

Nunc aūt propter tres theologias q̄s greci dicūt mythicen: phisicen: politicen: latine aūt dici possūt: fabulosa: naturalis: ciuilis: q͡ neq͡ de fabulosa quā et ipi multoꝝ falsorumq͡ deoꝝ cultores liberrime reprehenderunt: neq͡ de ciuili cuius illa pars esse conuincitur: eiusq͡ &

ista simillima uel etiã deterior inuenitur: sperãda est ęterna uita: si cui satis nõ sunt quę in hoc uolumine dicta sunt: adiũgat etiã illa quę ĩ superioribꝰ libris & maxĩe quarto: de fęlicitatis datore deo plurima disputata sunt. Nam cui nisi uni fęlicitati propter ęternam uitam cõsecrandi hoĩes eẽnt: si dea fęlicitas eẽt? Quia ů nõ dea sꝫ munꝰ est dei: cui deo nisi datori fęlicitatis consecrãdi sumus: q ęternã uitã ubi uera ẽ et plena fęlicitas pia caritate diligimꝰ? Non aũt esse datorẽ fęlicitatis quẽquam istoꝝ deorũ: q tanta turpitudĩe coluntᷣ: et nisi ita colantᷣ multo turpius irascuntᷣ: atqꝫ ob hoc se spũs ĩmũdissĩos confitentᷣ: puto ex his quę dicta sunt nemĩnẽ dubitare oportere. Porro q nõ dat fęlicitatẽ: uitam quomodo possit dare ęternã? Eam quippe uitam ęternã dicimus: ubi est sine fine fęlicitas. Nam si aĩma in pęnis uiuit ęternis: quibus & ipi spiritꝰ cruciabuntᷣ immũdi: mors illa potius ęterna dicẽda est q̃ uita. Nulla quippe maior & peior est mors: q̃ ubi nõ moritur mors. Sed ꝙ aĩmę natura per id ꝙ immortalis creata est: sine qualicũqꝫ uita eẽ non põt: summa mors eius est alienatio a uita dei in ęternitate supplicii. Vitam igr̃ ęternam id est sine ullo fine fęlicem: solus ille dat qui dat ueram fęlicitatem. Quanq̃ illi quos colit theologia ista ciuilis dare non posse conuicti sunt: nõ solũ propter ista tẽporalia atqꝫ terrena quod supiorib9 quinqꝫ libris ostendimus: sꝫ multo magis ꝓpter uitaꝫ ęternã quę post mortẽ futura est: qđ isto uno etiã illis coopãtibꝰ egimus: colẽdi nõ sunt. Sed qm̃ ueternosę cõsuetudinis ius nimis in alto radices habet: si cui de ista ciuili theologia respuenda atqꝫ uitanda parũ uideor disputasse: in aliud uolumẽ quod huic opitulante deo subiungẽdum est animum intendat.

Diligẽtius me prauas et ueteres opiniones ueritati pietatis inimicas: q̃s tenebrosis aĩs altius et tenatius diuturnus humani generis error infixit: euellere atqꝫ extirpare conantẽ: et illiꝰ grę qui hoc ut uerus deus põt ꝓ meo modulo in eiꝰ adiutorio coopãtem: ingenia celeriora atqꝫ meliora quibus ad hanc rem supiores libri satis superqꝫ sufficiũt: paciẽter et ęquanimiter ferre debebũt: et ꝓpter alios non putare supfluũ: qđ iã sibi sentiũt non necessariũ. Multũ magna res agitᷣ cum uera & uere sancta diuinitas: q̃uis ab ea nobis etiam huic quã nũc gerimꝰ fragilitati necessaria subsidia prębeantᷣ: nõ tm̃ ꝓpter mortalis uitę transitoriũ uaporem: sꝫ propter uitã beatam quę non nisi ęterna est quęrenda et colenda pręedicatur. ¶ Caplm̃ pmũ.

Hanc diuinitatẽ uel ut sic dixerim deitatem: nã & hoc uerbo uti iam nostros non piget: ut e gręco expręssius transferũt: qđ illi theoteca appellãt. Hãc ergo diuinitatem siue deitatem nõ esse in ea theologia quam ciuilem uocant: quę a Marco Varrõe. xvi. uolumĩbꝰ explicata est: id ẽ nõ pueniri ad ęternę uitę fęlicitatẽ talium deorũ cultu: quales a ciuitatibus qualiterqꝫ colendi instituti sunt: cui nõdũ psuasit sextꝰ liber quẽ ꝓxime absoluimꝰ: cũ istũ forsitan legerit qd de hac quęstiõe expedienda ulterius desideret nõ hẽbit. Fieri enĩ põt: ut saltem deos selectos atqꝫ pręcipuos quos Varro uolumĩe cõplexꝰ est ultimo: de qbus parũ diximus: quisq̃ colendos ꝓpter uitã beatam quę non nisi ęterna est opinetur. Qua in re non dico qđ facetius ait Tertulianus fortasse q̃ uerius. Si dii seleguntᷣ ut bulbi: utiqꝫ cęteri reprobi iudicãtur. Non hoc dico. uideo enĩ ex electis seligi aliquos ad aliqd maiꝰ atqꝫ pręstantiꝰ: sicut ĩ milicia cũ tyrones

electi fuerint: ex his quoq; eliguntur ad
opus aliqd maius armoꝝ. Et cū eligunt̄
in ecclesia q fiāt prepositi: nō utiq; ceteri
reprobant̄: cum omēs boni fideles electi
merito nūcupentur. Eliguntur in edificio
lapides angulares: nō reprobatis ceteris
qui structure partibus aliis deputātur.
Eligunt̄ uue ad uescendū: nec reprobant̄
alie q̄s relinqm⁹ ad bibēdum. Non opus
multa pcurrere: cū res i aperto sit. Quā-
obrē non ex hoc ꝙ dii ex multis quidem
electi sunt: uel is q scripsit uel eoꝝ cultores:
uel dii ipi uitupandi sunt: ſʒ aduertēdū
potius qui nam isti sint: et ad quam rem
selecti uideantur. ¶ Caplm scdm.

VOs certe deos selectos Varro uni⁹
libri contexione cōmendat. Ianū:
Iouem: Saturnum: Geniū: Mercurium:
Apollinē: Martem: Vulcanū: Neptunū:
Solem. Orcum: Liberū prem: Tellurem:
Cererem: Iunonem. Lunam: Dyanā: Mi-
neruam: Venerem: Vestam. In qb⁹ oīb⁹
ferme. xx. xii. mares: viii. sunt femine.
Hec numina utrū ꝓpter maiores i mūdo
administrationes selecta dicuntur: an ꝙ
populis magis innotuerunt: maiorq; est
eis cultus exhibitus. Si ꝓpterea qa opa
maiora ab his administrant̄ in mūdo: nō
eos inuenire debuimus inter illam quasi
plebeiam numinū multitudinē: minutis
opusculis deputatam. Nam ipe pmū Ian⁹
cum puerpium cōcipit̄: unde illa cuncta
opa sumūt exordiū: minutatim minutis
distributa numinib⁹ aditū apit recipiēdo
semini. Ibi est & Saturnus propter ipm
semē. Ibi Liber qui marem effuso semine
liberat. Ibi Libera quā & Venerē uolūt:
que hoc idem beneficiū cōferat femine: ut
etiam ipsa emisso semine liberet̄. Oēs hi
ex illis sunt q selecti appellant̄. Sed ibi ē
et dea Mena: que menstruis fluorib⁹ pre-
est. q̄uis Iouis filia tamē ignobilis est. Et
hanc ꝓuidentiā fluoꝝ menstruoꝝ i libris
selectorū deoꝝ ipsi Iunoni idem auctor
assignat: que i diis selectis etiam regina
est: et hic tāq̄ Iuno Lucina cū eadē Mena
preuigna sua eidē cruori presidet. Ibi sūt
et duo nescio qui obscurissimi Vitumn⁹ &
Sentinus. quorū alter uitam alter sensus
puerperio largiuntur. Et nimirū multo
plus prestant cum sint ignobilissimi: q̄ illi
tot proceres & selecti. Nam ꝓfecto sine
uita et sensu qd est illud totū qd muliebri
utero geritur: nisi nescio qd abiectissimū
limo ac pulueri compādum? ¶ Ca. iii.

QVe igr̄ cā tot selectos deos ad hec
opa minima cōpulit: ubi a Vitūno
et Sentino quos fama obscura recondit:
in huius munificentie partitione supent̄?
Confert. n. selectus Ianus aditū: et quasi
ianuam semini confert: selectus Saturn⁹
semen ipm. Confert selectus Liber eiusdē
seminis emissionē uiris: cōfert hoc idem
Libera que Ceres seu Venus est feminis:
confert selecta Iuno: et hec non sola ſʒ cū
Mena filia Iouis fluores mēstruos: ad ei⁹
quod conceptū est incrementū. et confert
Vitumnus obscurus & ignobilis uitam:
confert Sentinus obscurus & ignobilis
sensum. Que duo tanto illis reb⁹ prestan-
tiora sunt: q̄to & ipe res ab his intellectu
ac rōne uincunt̄. Sicut. n. que rōcinant̄ et
intelligūt: profecto potiora sunt his que
sine intellectu atq; rōne ut pecora uiuunt
et sentiūt: ita & illa que uita sensuq; sunt
predita: his que nec uiuunt nec sentiunt
merito preferūt̄. Inter selectos itaq; dos
Vitūnus uiuificator: et Sentin⁹ sensifica-
tor: magis hēri debuerūt q̄ Ian⁹ seminis
admissor: et Saturnus seminis dator uel
sator: et Liber & Libera seminū cōmoto-
res uel emissores: que semina indignū est
cogitare: nisi ad uitā sensumq; puenerint:
que munera selecta non dantur a diis se-
lectis: ſʒ a qbusdā incognitis et pre istoꝝ
dignitate neglectis. Quod si rñdet̄ oīum
initioꝝ hēre Ianū potestatem: et ideo illi
etiā quod apit conceptum non immerito

actribui: et oīm semīnū Saturnū: et ideo
semīnationē quoq; hoīs non posse ab eius
opatiōe seiūgi: et oīm semīnū emictēdoꝝ
Liberū & Liberam: et ideo his etiaȝ prę-
esse quę ad substituēdos hoīes pertinent:
oīm purgādoꝝ et pariendoꝝ Iunonem:
et ideo eā nō deesse purgatiōib⁹ fęmīarū:
et partub⁹ hoīum. Quęrant qd respōdeāt
de Vitūno & Sentino: utrū et ipos uelint
habere oīm quę uiuūt & sentiūt ptātem.
Quod si concedūt: actendant q̄ eos subli-
mius locaturi sint. Nam semīnibus nasci
in terra & ex terra est: uiuere autem atq;
sentire etiā d̄os sidereos opinant̄. Si aūt
dicūt Vitūno atq; Sentino hęc sola actri-
buta quę in carne uiuescunt & sensibus
admīculant̄: et cur non d̄s ille q facit oīa
uiuere atq; sentire: etiā carni uitā prębet
et sensum: uniuersali ope hoc mun⁹ etiam
partibus tribuens? Et qd opus ē Vitūno
atq; Sentino: si ab illo qui uitę et sensibus
prę est uniuersaliter cūcta regunt̄: et his
q̄i famulis ista carnalia uelut extrema et
ima cōmissa sūt? Ita ne sūt illi selcti desti-
tuti familia: ut non inuēirent qb⁹ etiā ipi
ista cōmicterēt: sed cū tota sua nobilitate
qua uisi sunt eligēdi; opus facere cū igno-
bilibus cogerent̄? Iuno selecta et regina
Iouisq; soror & cōiunx. hęc tñ iterduca
est pueris: et opus facit cū deab⁹ ignobi-
lissimis Abeona & Adeona. Ibi posuerīt
et Mentem deā: quę faciat pueris bonā
mentem: et inter selectos ista non ponit̄:
quasi quicq̄ maius pręstari homini pōt.
Ponitur aūt Iuno quia iterduca ē et do-
miduca: quasi qcq̄ prosit iter carpere &
domum duci: si mens nō est bona. Cuius
muneris deam selectorīs isti inter selecta
numina minime posuerūt. Quę profecto
et Minervę fuerat pręferenda: cui p ista
minuta opa pueroꝝ mēoriam tribuerūt.
Quis enī dubitet multo eē melius habere
bonam mentem: q̄ mēoriam quantalibet
ingentem? Nemo enī malus est qui bonā
habet mētem. Quidam ū pessimi mēoria
sunt mirabili: q tanto peiores sunt: quāto
min⁹ possunt qđ male cogitant obliuisci.
Et tamē Minerua est inter selectos deos:
Mētem aūt deā turba uilis opuit. Quid
de uirtute dicam: qd de fęlicitate: de qb⁹
ī quarto libro plura iam diximus: quas
cū d̄as hērent: nullū eis locū iter selectos
deos dare uoluerūt: ubi dederūt Marti
et Orco uni effectori mortiū alteri recep-
tori? Cum igr̄ in his minutis opibus quę
minutatim diis plurib⁹ distributa sunt:
etiā ipos selectos uideam⁹ tanq̄ senatū cū
plebe piter opari: et inuēiam⁹ a qbusdam
diis q neq̄q̄ seligendi putati sunt: multo
maiora atq; meliora admīstrari: q̄ ab illis
qui selecti uocantur: restat arbitrari non
propter pręstātiores ī mūdo admīstra-
tiones: sed qa prouēit eis ut pplis magis
innotescerent: selectos & pręcipuos nū-
cupatos. Vnde dicit etiam ipe Varro: q̄
diis qbusdam pr̄ibus et deabus mr̄ibus:
sicut hōib⁹ ignobilitas accidisset. Si ergo
fęlicitas ideo fortasse inter selectos deos
esse non debuit: q̄ ad istā nobilitatē non
merito sed fortuitu puenerit: saltem iter
illos uel potius prę illis fortuna poneret̄:
quā dicūt deā non rōnabili dispositiōe: ſʒ
ut temere acciderit sua cuiq; dona cōfer-
re. Hęc ī diis selectis tener̄ apicē debuit:
in qb⁹ maxime qd posset ostendit: qñ eos
uidem⁹ non pręcipua ūtute: non rōnabili
fęlicitate: ſʒ temeraria sicut eoꝝ cultores
de illa sentiūt fortunę potestate selectos.
Nam & uir disertissimus Salustius etiaȝ
ipos deos fortassis actendit cum diceret.
Sed ꝑfecto fortuna in oīni re dominat̄.
ea res cūctas ex libidīe magis q̄ ex uero
cęlebrat obscuratq;. Nō. n. possūt inuēire
cām: cur cęlebrata sit Venus: et obscurata
sit uirtus: cū ab istis ābarū cōsecrata sint
numina: nec cōpanda sint merita. Aut
si hęc nobilitari meruit: q̄ plures appetūt
Venerem q̄ ūtutem: cur cęlebrata est dea

Minerua: et obscurata est dea Pecunia: cũ in genere hũano plures alliciat auaricia q̃ peritia: et in eis ipis qui sunt artificiosi: raro inuẽies hoīem q non hẽat artem suã pecuniali mercede uenalem: plurisq; pendatur semp propter quod aliquid fit: q̃ id propter quod illud fit? Si ergo insipiẽtis iudicio multitudinis facta est deoꝝ ista selectio: cur dea Pecũia Mineruę prelata non est: cum ꝓpter pecuniã sint artifices multi? Si autẽ paucoꝝ sapientiũ est ista distinctio: cur nõ prelata ẽ Veneri ũtus: cũ eam lõge ratio preferat? Saltem certe ut dixi ipa fortuna quę sicut putant qui ei plurimũ tribuũt in omni re dominatꝰ: et res cũctas ex libidie magis q̃ ex uero celebrat obscuratq;: si tm̃ & i deos ualuit: ut temerario iudicõ suo q̃s uellet celebraret: obscuraretq; q̃s uellet: precipuũ locũ haberet in selectis: quę in ipos quoq; deos tam precipuę ẽ potestatis. An ut illic esse nõ posset: nihil aliud etiã ipa fortuna nisi aduersam putanda est habuisse fortunã? Sibi ergo aduersata ẽ: quę alios nobiles faciens nobilitata non est. ¶ Cap. iiii.

GRatulet̃ aũt diis istis selectis q̃sq̃ nobilitatis & claritudinis appetitor: et eos diceret fortunatos: si non eos magis ad iniurias q̃ ad honorẽs selectos uideret. Nam illam infimã turbam ipa ignobilitas texit: ne obrueretur opprobriis. Ridemus quidem cũ eos uidemus figmentis hũarũ opinionũ ptitis inter se opibus distributos: tanq̃ munuscularios uectigaliũ cõductores: uel tanq̃ opifices in uico argentario: ubi unũ uasculum ut perfectũ exeat p multos artifices trãsit: cũ ab uno ꝑfecto pfici posset. Sed aliter nõ putatũ est operantiũ multitudini consulendum: nisi ut singulas artis ptes cito et facile discerẽt singuli: ne omẽs in arte una tarde & difficile cogerentꝰ eẽ pfecti. Verũtamen uix quisq̃ repitur deoꝝ non selectoꝝ: qui aliquo crimine famã traxit infamem: uix aũt selectoꝝ quispiam qui nõ in se notã cõtumelię insignis accepit. Illi ad istoꝝ hũilia opa descenderũt: isti in illoꝝ sublimia crimina non uenerunt. De Iano qdem nõ mihi facile qcq̃ occurrit: quod ad probrũ ptineat. Et fortassis talis fuit ut innocẽtius uixerit: et a facinoribus flagitiisq; remotius. Saturnum fugientem benignus excepit cum hospite partitꝰ ẽ regnũ: ut etiã ciuitates singulas conderẽt: iste Ianiculũ: iste Saturniam. Sed isti in cultu deorũ omnis dedecoris appetitores: cuius uitam minus turpem inuenerũt: eũ simulacri mõstruosa deformitate turparũt. nũc eũ bifrontem: nunc etiã quadrifrontẽ: tanq̃ geminũ faciẽtes. An forte uoluerũt ut quoniã plurimi dii selecti erubescenda ꝑpetrando amiserant frontem: quãto iste innocentior eẽt: tãto frontosior appareret? ¶ Caplm. v.

SEd ipoꝝ potius interpretationes phisicas audiamꝰ: qbꝰ turpitudiẽz miserrimi erroris uelut altioris doctrinę specie colorare conantꝰ. Primũ eas interpretatioẽs sic Varro cõmendat: ut dicat antiquos simulacra deorum & insignia ornatusq; finxisse. Quę cum oculis animę aduertissent hi q adissẽt doctrinę misteria: possent aĩam mũdi ac ptes eius id est deos ueros aĩo uidere. quoꝝ q simulacra specie hoĩs fecerunt hoc uideri secutos: ꝙ mortaliũ aĩmus qui est in corpe humano simillimꝰ est ĩmortalis animi: tanq̃ si uasa ponerentur causa notandoꝝ deoꝝ: et in Liberi ęde enofoꝝ sisteretꝰ qđ significaret uinũ: p id quod continet id qđ continetꝰ: ita p simulacrũ qđ formã hẽret hũanam: significari aĩam rõnalem: ꝙ eo uelut uase natura ista soleat cõtineri: cuius naturę deũ uolũt esse uel deos. Hęc sunt misteria doctrinę quę iste uir doctissimꝰ penetrauerat: unde in lucem ista ꝓferret. Sed o hõ acutissie: nũ in istis doctrinę misteriis illam prudentiã pdidisti: qua tibi sobrie

uisum est: ꝙ hi q primũ poplis simulacra cõstituerũt: et metũ dempserũt ciuib⁹ suis & errorem addiderũt: castiusq; deos sine simulacris ueteres obseruasse romanos? Hi. n. tibi fuerũt auctores: ut hec contra posteriores romãos dicere auderes. Nã et si illi antiquissimi simulacra coluissent: fortassis totum istũ sensum de simulacris non constituendis interim ueri timoris silẽcio premeres: et ĩ huiuscemõi pniciosis uanisq; figmentis misteria ista doctrine loquacius & elatius predicares. Anima tamẽ tua tam docta & ingeniosa: ubi te multũ dolemus p hec misteria doctrine: ad deũ suũ id est a quo facta est non cum quo facta ẽ: nec cui⁹ porcio sȝ cui⁹ cõdicio est: nec q est oĩum aĩma: sed qui fecit oẽm aĩam: quo solo illustrante fit aĩa beata: si eius gracie nõ sit ingrata: nllõ mõ potuit puenire. Verũ ista misteria doctrine q̃lia sint quãtiq; pẽdẽda: que sequunẽ oñdũt. Fatetur interim uir iste doctissimus: aĩaȝ mũdi ac partes eius esse ueros deos. unde intelligiẽ totam eius theologiã eam ipam scilicet naturalem cui plurimum tribuit: usq; ad aĩe rõnalis naturam se extẽdere potuisse. De naturali. n. paucissia prelogẽ in hoc libro: in quo uidebimus utrũ per interpretationes phisiologicas ad hanc naturalem possit referrẽ ciuilem: quam de diis selectis ultimã scpsit. qđ si potuerit: tota naturalis erit. Et qd opus erat ab ea ciuilem tãta cura distinctiois abiũgere? Si aũt recto discrimine sepata est: qñ nec ista uera ẽ que illi naturalis placet: pueñit enĩ usq; ad aĩam: non usq; ad uerũ deum qui fecit & aĩam: quanto est abiectior et falsior ista ciuilis: que maxime circa corpoꝝ est occupata naturã: sicut ipe interpretationes ei⁹ ex qbus quedã necessaria cõmẽorare me oportet: tãta ab his exqsite & enucleate diligẽtia demonstrabũt?

Dicit ḡ idẽ Varro adhuc Ca. vi. de naturali theologia preloquens: deum se arbitrari esse aĩmam mũdi: quẽ greci uocant cosmon: et hũc ipm mundũ esse deũ. Sed sicut hoiem sapientem cũ sit ex corpe et aĩo: tamẽ ab aĩo dici sapientẽ: ita mũdum deũ dici ab aĩo cũ sit ex aĩmo et corpe. Hic uideẽ quoq̃modo confiteri unũ deũ: sed ut plures etiaȝ introducat: adiũgit mũdum diuidi ĩ duas ptes: id ẽ celũ & terram. Et celũ bifariũ ĩ ethera et aera: terram ů in aquã & humũ. E qbus summũ esse ethera: secundũ aera: terciam aquã: infimã terrã. Quas oẽs ptes q̃tuor animarum esse plenas: in ethere & aere ĩmortaliũ: in aqua & terra mortaliuȝ. A summo aũt circuitu celi usq; ad circulum lune ethereas aĩmas esse astra ac stellas: easq; celestes deos non modo intelligi eẽ: sed etiã uideri. Inter lune uero girum & nimboꝝ ac uentoꝝ cacumina aereas esse aĩas: sȝ eas aĩo nõ oculis uideri: et uocari heroas et lares et genios. Hec ẽ uidelicet breuiter in ista prelocutiõe ꝑposita theologia naturalis: que nõ huic tantũ sed & multis pħis placuit. de qua tũc diligenti⁹ disserendum est: cũ de ciuili q̃tũ ad deos selectos attinet: opitulante deo uero qđ restat impleuero. ❡ Capitlm. vii.

Ianus ḡ a quo sumpsit exordiũ: quero qs nã sit. Respõdeẽ mũdus ẽ. Breuis est hec plane atq; apta respõsio. Cur ergo ad eũ dicunẽ rerũ inicia pertinere: fines uero ad alterũ quẽ Terminum uocant? Nam ꝑpter inicia & fines: duobus istis diis duos menses perhibent dedicatos: preter illos decem qb⁹ usq; ad decẽbrem caput est martius: ianuariũ Iano: februarium Termino. Ideo terminalia eodem mense februario celebrari dicunt: cum sit serũ purgatoriũ qđ uocant febrũ: unde mensis nomen accepit. Nunquid ergo ad mũdum q Ianus est inicia rerũ ptinent: et fines non pertinent: ut alter illis deus pficereẽ? Nõne oĩa que in hoc mũdo fieri dicũt: ĩ hoc etiã mũdo termĩari fatenẽ?

Quę est ista uanitas: in ope illi dare potestatem dimidiam: in simulacro faciem duplam? Nonne istum bifrontem multo elegantius interpretarent̃: si eundem & Ianum & Terminũ dicerent: atq; iniciis unã faciem finibus alteram darent: qm̃ q opat̃ utrũq; debet intendere? In om̃i enĩ motu actiõis serię qui nõ respicit iniciũ: non prospicit finem. Vnde necesse est: ut memorię respiciẽti prospiciens cõnectat̃ intẽtio. Nam cui exciderit quod cęperit: quomõ finiat nõ inueniet. Quod si uitam beatam in hoc mũdo inchoari putarent: extra mũdũ pfici: et ideo Iano id ẽ mũdo solam inicioꝝ tribuerent ptãtem: ꝑfecto ei pręponerent Terminum: eumq; a diis selectis non alienarent. Quanq̃ etiã nunc cũ in istis duob⁹ diis inicia rerũ tpalium finesq; tractantur: Termino dari debuit plus honoris. Maior enĩ lęticia est cũ res queq; pficit̃: sollicitudinis aũt plena sunt cępta: donec pducãtur ad finem. quẽ qui aliqd incipit: maxime appetit: intendit. expectat: exoptat. nec de re inchoata nisi termĩnet̃ exultat. ¶ Capitl'm. viii.

Sed iam bifrontis simulacri interpretatio ꝑferat̃. Duas .n. facies añ et retro hẽre dicit̃. ꝙ hiatus noster cũ os apimus mũdo similis uideatur. unde & palatũ gręci ora non orum appellant. et nõnulli inqt poetę latini cęlũ uocauerunt palatũ. a quo hiatu oris et foris eẽ aditũ ad dentes uersus: et introrsus ad fauces. Ecce quo pduct⁹ est mũdus ꝑpter palati nostri uocabulũ: uel gręcũ uel poeticum. Quid aũt hoc ad aĩmam: quid ad uitam ęternã ꝑpter solas saliuas colat̃ hic de⁹: qbus partim gluttiendis ptim expuẽdis: sub cęlo palati utraq; pãdit̃ ianua? Quid est porro absurdius: q̃ in ipo mũdo non inuenire duas ianuas ex aduerso sitas: p quas uel admictat ad se aliqd intro: uel emictat a se foras: et de nr̃o ore et gutture quoꝝ similitudinem mũdus nõ habet: uelle mundi simulacrũ componere Iano: propter solum palatũ cui⁹ similitudinem Ianus non habet? Cum uero eum faciũt quadrifrontẽ: et Ianũ geminũ appellãt: a q̃tuor mũdi ptibus hoc interpretant̃: q̃i aliqd spectet mũdus foras: sicut per oẽs facies Ianus. Deinde si Ianus ẽ mũdus: et mũdus q̃tuor ptib⁹ constat: falsum est simulacrũ Iani. qa Ianus & si q̃drifrons legit̃: nunq̃ tamen q̃dri Ianus inuenitur. Aut si propterea uerũ est: quia etiã noĩe orientis & occidentis totus solet mũdus intelligi: nũqd cũ duas ptes alias noĩamus septentrionis & austri: sicut illum quadrifrontem dicũt geminũ Ianum: ita quisq̃ geminũ dictur⁹ est mũdum? Non habent om̃ino unde quatuor ianuas quę intrantib⁹ & exeũtib⁹ pateant interp̃tent̃ ad mũdi silitudinem: sicut de bifrõte qd̃ dicerent saltem in ore hoĩs inuenerũt. n̄ Neptun⁹ forte subuẽiat et porrigat piscẽ: cui pręter hiatum oris & gutturis etiam dextra et sinistra fauces paterẽt. Et tamẽ hanc uanitatẽ p tot ianuas nulla effugit aĩa: nisi quę audit ueritatẽ dicentem. ego sum ianua. ¶ Capitulum. ix.

Iouem aũt q etiã Iupiter dicitur: quẽ uelint itelligi exponãt. Deus ẽ inqũt habẽs potestatem causarũ: qbus aliquid fit in mũdo. Hoc q̃ magnũ sit nobilissim⁹ Virgilii uersus ille testat̃. Fęlix q potuit rerũ cognoscere cãs. Sed cur ei pręponit̃ Ianus: hoc nob uir ille acutissim⁹ doctissimusq; respondeat. Quoniã penes Ianũ inquit sunt prima: penes Iouem summa. Merito ergo rex oĩum Iupiter habetur. Prima .n. uincunt̃ a summis. qa licet p̃ma pręcedant tpe: summa supant dignitate. Sed recte hoc diceret̃: si prima factorum discernerent̃ & summa. Sicut enĩ iniciũ facti est ꝑficisci: summũ puenire: inicium facti inceptio discendi: summũ perceptio doctrinę: ac sic in om̃ib⁹ p̃ma sunt inicia: summaq; sunt fines. Sed iam hoc negociũ

inter Ianum Terminumq; discussum est. Cause aūt que danť Ioui: efficientia sunt non effecta. Neq; ullo modo fieri potest: ut uel tempoꝛ preuenianť a factis iniciis ue factoꝝ. Semp.n. ꝑor est res que facit: q̃ illa que fit. Quapropter si ad Ianum ꝑtinent inicia factoꝝ: nõ ideo ꝑora sunt efficiẽtib9 causis quas Ioui tribuūt. Sicut enĩ nihil fit: ita nihil ĩchoať ut fiat: quod non faciens causa precesserit. Hunc sane deū penes quẽ sunt oẽs cause factoꝝ oĩm naturarū naturaliūq; rerū: si Iouẽ popłi appellant: et tantis contumeliis tãq; scelestis crimĩatiõib9 colūt: tetriore sacrilegio sese obstringūt: q̃ si ꝓrsus nullū putarent deū. Vnde satius eẽt eis aliū aliquẽ Iouis nomĩe nuncupare: dignum turpibus & flagiciosis honorib9: supposito uano figmento quod potius blasphemarent: sicut Saturno dr̃ suppositus lapis: quẽ ꝓ filio deuoraret: q̃ istū deū dicere et tonantem & adulterantem: et totū mūdū regentẽ: et ꝑ tot stupra diffluẽtem: et naturarum oĩm naturaliūq; rerū cãs summas hñtez: et suas cãs bonas non habentem. Deinde quero quẽ iam locū inter deos huic deo tribuant Ioui: si Ianus est mūdus. Deos enĩ ueros aĩmam mundi ac eius ꝑtes iste definiuit. Ac ꝑ hoc quidq̃d hoc nõ est: nõ est utiq; ꝭm istos uerus d̃s. Num igr̃ ita dicturi sunt Iouem aĩam mūdi: ut Ianus sit corpus eius id ẽ iste uisibilis mūdus? Hoc si dicūt: non erit q̃admodū Ianum deū dicant: q̃m mūdi corpus non est de9 uel ꝭm ipos: sed aĩa mūdi ac partes eius. Vnde idem Varro aptissime dicit deuz se arbitrari esse aĩmam mūdi: et hunc ipm mūdum esse deū: sʒ sicut hoĩem sapiẽtem cū sit ex aĩo & corꝑe: tantū ex aĩmo dici sapientem: ita mūdum deū dici ab aĩmo: cū sit ex aĩmo & corꝑe. Solū itaq; mundi corp9 non est deus. sed aut sola aĩa eius: aut simł corpus & aĩmus. ita tamẽ ut nõ sit a corꝑe sed ab aĩo deus. Si g̃ Ianus est mundus: et de9 est Ianus: nunq̃d Iouem ut deus eẽ possit: aliquam ꝑtem iam esse dicturi sunt? Magis enĩ Ioui uniuersum solent tribuere. unde est illud. Iouis oĩa plena. Ergo et Iouem ut de9 sit: et maxĩe ut rex deoꝝ: non aliū possūt existimare q̃ mūdum: ut in diis ceteris ꝭm istos suis ꝑib9 regnet. In hãc sentẽciam etiã quosdã uersus Valerii Sorani expoĩt idẽ Varro: in eo libro quẽ seorsum ab istis de cultu deorū scͥpsit. Qui uersus hi sunt. Iupiter omĩpotẽs regū rex ipe de9q;. Progẽitor genitrixq; deū. deus unus & oĩs. Exponunť aūt ĩ eodem libro ita. Cum marem existimarent q semen emicteret: feminaz que acciꝑet: Iouemq; eẽ mundū: et eū oĩa semina ex se emictere: et in se reciꝑe: cum causa inq̃t scͥpsit Soran9. Iupiter ꝓgẽitor genitrixq;. nec minus cū causa unum & oĩa eūdem esse. Mūdus enĩ unus: et ĩ eo uno omĩa sunt.

Capitłm. x.

QVm ergo & Ianus mundus sit: et Iupiter mundus sit: unusquisq; sit mūdus: q̃re duo dii sunt Ian9 et Iupiter? Quare seorsum habent templa: seorsum aras: diuersa sacra dissimilia simulacra? Si ꝓpterea q̃a alia uis est ꝑmordiorum alia cãrū: et illa Iani & illa Iouis nomẽ accepit: nunq̃d si unus homo in diuersis rebus duas habeat potestates: aut duas artes: q̃a singularū diuersa uis est: ideo duo iudices: aut duo dicūtur artifices? Sic ergo & unus d̃s: cū ipe hẽat ꝑtãtem ꝑmordioꝝ: ipe causarū: num ꝓpter hoc illū duos deos eẽ necesse est putari: quia ꝑmordia causeq; res due sunt? Quod si hoc iustū putant: etiã ipm Iouem tot d̃os esse dicant quotquot ei cognoĩa propter multas potestates dederūt. q̃m res omẽs ex quibus illa cognomina sunt adhibita: multe atq; diuerse sunt: ex quib9 pauca commemoro.

Capitłm. xi.

DIxerĩt eū uictorẽ inuictū: opitulū: impulsorẽ: statutorẽ: stabilitorẽ:

supínalem : tigillum : alumnum : rumínũ . et alia que ꝑ se ꝓsequi longũ est. Hec aũt cognoĩa imposuerᷓt uni deo ꝓpter causas potestatesq; diuersas : non tamẽ propter tot res etiã tot deos eũ esse coegerunt : ꝙ oĩa uínceret : ꝙ a nemĩe uínceretᷓ : ꝙ opẽ índigẽtibus ferret : ꝙ haberet impellẽdi : statuẽdi : stabiliendi resupínãdi ptãtem : ꝙ tanq̃ tigillus mundũ cc.ineret ac sustineret : ꝙ aleret oĩa : ꝙ ruma id est mãma aleret aĩalia. In his ut aduertim⁹ quedaƺ magna sunt. quedam exigua : et tñ unus utraq; facere ꝓhibetᷓ. Puto inter se ꝓpínquiora esse causas rerũ atq; primordia : ꝓpter quas res unũ mundũ duos deos esse uoluerũt Iouem atq; Ianũ : q̃ cõtinere mundũ et mãmam dare aĩalibus. nec tñ ꝓpter hec duo opera tã longe inter se ui & dignitate diuersa : duo dii esse cõpulsi sũt : sed un⁹ Iupiter. ꝓpter illud Tigill⁹ : propter hoc Ruminus appellat⁹ ẽ. Nolo dicere ꝙ aĩalibus mãmam prebere sugẽtib⁹ magis Iunonẽ potuit dicerᷓ q̃ Iouem. presertim cũ esset etiã diua Rumĩa : que ĩ hoc opus adiutoriũ illi famulatũue prebent. Cogito enĩ posse respõderi : & ipam Iunonẽ nihil aliud esse q̃ Iouem : secundũ illos Valerii Sorani uersus : ubi dictũ ẽ : Iupiter omnipotẽs regũ rex ipe deusq;. Progenitor genitrixq; deũ. Quare ergo dictus ẽ & Rumínus : cũ diligẽtius fortasse querẽtibus ipse inueniatᷓ esse etiã illa Diua Rumína? Si enim maiestate deoꝝ recte uidebatᷓ indignum : ut in una spica alter ad curã geniculi : alter ad folliculi ꝑtineret : q̃to ẽ indigni⁹ unaƺ rẽ infimã id est ut mãmis alantur aĩalia : duoꝝ deoꝝ potestates curare : quoꝝ sit unus Iupiter rex ipe cũctoꝝ : et hoc agat nõ saltẽ cum cõiuge sua : ſƺ cũ ignobili nescio q̃ Rumĩa : nisi quia ipe est etiam ipsa Rumína : ipse Rumínus? Rumínus fortasse pro sugẽtibus marib⁹ : Rumĩa pro femĩs. Dicere q̃ppe uoluissem illos Ioui femĩnũ nomẽ ĩponerᷓ : nisi & ĩ illis uersib⁹. Progenitor genitrixq; diceretᷓ : et ĩter alia eius cognomĩa legerẽ : ꝙ etiã pecunia uocaretur. quã deam ĩter illos munuscularios ĩuenimus : ut in q̃rto libro iã cõmẽorauim⁹. Sed cũ & mares & femĩe hẽant pecuĩaƺ : cur nõ & pecunia et pecuĩus appellat⁹ sit : sicut Rumína & Rumĩus ipi uiderint.

Quam uero elegãter ❡ Cap. xii.
racionẽ hui⁹ noĩs reddiderunt : & pecunia inquiunt uocatᷓ : ꝙ eius sint omĩa. O magnã racionẽ diuini noĩs : imo uero ille cui⁹ sunt oĩa : uilissime & contumeliosissime pecunia nũcupatᷓ. At omĩa Iouis sunt que celo & terra cõtinentᷓ : inter que et ipsa pecunia in oĩbus oĩno rebus : que ab homĩbus noĩe pecunie possidentᷓ. Sed nimirũ hoc auaricia Ioui nomẽ ĩposuit. ut quisq; amat pecuniã : nõ quẽlibet deũ ſƺ ipsum regem oĩm sibi amarᷓ uideatur. Longe aũt aliud esset : si diuicie uocaretᷓ. Aliud nãq; sunt diuicie : aliud pecunia. Nam dicimus diuites sapientes : iustos : bonos : q̃bus pecuĩa ulᷓ nulla ẽ ulᷓ parua. Magis enĩ sunt uirtutibus diuites : per q̃s eis etiã ĩ ipis corpaliũ rerũ necessitatib⁹ : satis est q̃d adest. Pauperes uero auaros dicimus : sꝑ inhiãtes & egẽtes. Quãlibet enĩ magnas pecuĩas habere possunt : ſƺ in earum q̃tacũq; abundantia nõ egere non possũt. Et deum ipm uerũ recte dicimus diuitẽ : nõ tñ pecuĩa ſƺ oĩpotẽtia. Dicũtur itaq; & diuites pecuĩosi : ſƺ interius egeni si cupidi. Item dicuntᷓ pauperes pecunia carẽtes : sed interius diuites si sapientes. Qualis ĝ ista theologia debet eẽ sapiẽti : ubi rex deoꝝ eius rei nomẽ accepit : quaƺ nemo sapiẽs cõcupiuit? Quãto. n. facili⁹ : si aliq̃d hac doctrina q̃d ad uitã ꝑtineret eternam salubriter disceretᷓ : deus mũdi rector nõ ab eis pecuĩa ſƺ sapĩa uocaretᷓ : cui⁹ amor purgat a sordib⁹ auaricie : hoc est ab amore pecunie. ❡ Ca. xiii.

Sed quid de hoc Ioue plura : ad quẽ

fortasse ceteri referēdi sunt: ut manis remaneat deoꝝ opinio plurimoꝝ: cum hic ipe sit oēs. siue quā ptes eius uł potestates existimanť: siue cū uis aīę quā putāt per cūcta diffusam: ex ptibꝯ molis huiꝯ in quas uisiblis mūdus iste cōsurgit: et multiplici admīstratiōe naturę quasi pluriū deoꝝ noīa accepit? Quid ē.n. Saturnꝯ? Vnus inqt de pncipibꝯ deus: penes quē sationū oīum dn̄atus est. Nōne expositio uersuū istorū Valerii Sorani sic se habet. Iouē eē mūdū et eū oīa semia ex se emictere & i se recipere? Ipse est ğ penes quē sationum oīm dn̄atus est. Quid ē Genius? Deus ē inqt qui prepositꝯ est: ac uim habet oīum rerū gignēdaꝝ. Quē aliū hāc uim hr̄e credūt q̄ mundū: cui dictū est. Iupiter oīpotens ꝓgēitor gēitrixq;. Et cū alio loco Geniū dicit eē uniuscuiꝯq; aīm rōnalem: et iō eē singulos singłoꝝ: talē aūt mūdi aīm deū eē: ad hoc idem utiq; reuocat: ut tāq̄ uniuersalis geniꝯ ipe mūdi aīmꝯ esse credať. Hic ē ğ quē appellāt Iouē. Nā si oīs geniꝯ d̄s: et omis uiri aīmꝯ genius: sequiť ut sit oīs uiri aīmꝯ d̄s. Quod si & ipos abhorrere absurditas ipa cōpellit: restat ut eū singulariter & excellēter dicant deū genium: quē dicūt mūdi aīm: ac ꝑ hoc Iouē.

Ercuriū ū et Martem ⁋ Ca.xiiii.

Mercuriū ū et Martem quō referrent ad aliqs ptes mūdi: et opa dei quę sunt in elemētis nō inuenerūt: et iō eos saltem opibꝯ hoīm ꝑposuerť sermocinandi & belligerandi ministros. Quoꝝ Mercurius si sermonis etiā deorū ptātem gerit: ipi quoq; regi deoꝝ dn̄ať: si ꝭm eius arbitrium Iupiter loquiť: aut loq̄ndi ab illo accipit facultatē. quod utiq; absurdū est. Si aūt illi hūani tm̄ sermoīs ptās tributa ꝑhibeť: non est credibile ad lactādos māma non solū pueros sed etiā pecora: unde Rumīnus cognoīatus est: Iouē descēdeť uoluisse: et curā nr̄i ꝭmoīs q̄ pecoribꝯ añcellimꝯ ad se ptineť noluisse. Ac ꝑ hoc idem ipe ē Iouis atq; Mercuriꝯ. Quod si sermo ipse dr̄ esse Mercuriꝯ: sicut illa quę de eo interpretanť ondūt. Nam ideo Mercuriꝯ quasi mediꝯ currēs dr̄ appellatus: ꝙ sermo currat inter hoīes mediꝯ: Ideo Hermes grece qd̄ sermo uł interp̄tatio quę utiq; ad ꝭmonē ptinet hermeiaꝫ diciť: ideo et mercibus pręesse quia inter uendētes et ementes sermo fit medius: iō alas ei in capite & pedibꝯ ponūt: uolētes significare uolucrē ferri ꝑ aera sermonē: ideo nunciū dictū: qm̄ ꝑ sermonem oīa cogitata enuncianť. Si ğ Mercurius ipse sermo est: etiā ipis confitentibꝯ deꝯ nō est. ſꝫ cū sibi deos faciūt eos q demones sunt: inmūdis supplicādo spiritibꝯ possidenť ab eis: q non dii ſꝫ dęmoēs sunt. Item qa nec Marti aliqd̄ elementū uel partem mūdi inuēire potueŕt: ubi ageret opa q̄liacūq; naturę: deū belli eē dixerūt. qd̄ opus est hoīm & optabile eis nō est. Si ergo pacē ꝑpetuā fęlicitas daret: Mars qd ageret nō hēret. Si aūt ipm bellū est Mars sicut sermo Mercurius: utinā q̄ māifestū est ꝙ nō sit d̄s: tam nō sit & bellū: qd̄ uel falso uocetur deus. ⁋ Capitłm.xv.

Nisi forte illę stellę sunt ibi: quas eoꝝ appellaueŕ noībꝯ. Nam stellā q̄dā uocāt Mercuriū: q̄dam itidem Martem. Sed ibi est & illa quā uocāt Iouem. et tñ eis mūdus ē Iouis. Ibi quā uocāt Saturnum: et tamē ei pręter eā dant nō ꝑuam substantiā: oīum uidelꝫ seminū. Ibi est & illa oīm clarissima quę ab eis appellatur Venus: et tñ eandē Venerem eē etiā lunā uolūt. Quāuis de illo fulgētissimo sidere apd̄ eos tanq̄ de malo aureo Iuno Venꝯq; contendāt. Luciferū.n. quidam Veneris: qdam dicūt eē Iunonis. ſꝫ ut solet Venus Iunonē uincit. Nā multo plures eā stellā Veneri tribuūt. ita ut uix eoꝝ quisq̄ repiať q aliud opineť. Quis autē non rideat cū regē oīm dicāt Iouem: ꝙ stella eiꝯ a stella Veneris tāta uinciť claritate? Tanto.n. eē debuit ceteris illa fulgētior: q̄to est ipse

potentior. Respondent ideo sic uideri: qa
illa que putat̃ obscurior supior est: atq̧ a
terris longe remotior. Si g̃ supiorẽ locuz
maior dignitas meruit: q̃re Saturn⁹ ibi ẽ
Ioue supior? An uãitas fabule que regẽ
Iouẽ facit: nõ potuit usq̧ ad sidera pueiṙ:
et qđ nõ ualuit Saturn⁹ in regno suo neq̧
in capitolio: saltẽ est pmissus obtinere in
celo? Quare aũt Ianus nõ accepit aliquã
stellã: si ppterea qa mũdus ẽ & oẽs ĩ illo
sunt: et Iouis mũdus est: et habet tñ? An
iste cãm suã cõposuit ut potuit: et p una
stella quã non hẽt inter sidera: tot facies
accepit in terra? Deinde si ppter solas
stellas mercuriũ & martem ptes mundi
putãt: ut eos deos hr̃e possint: quia utiq̧
ſmo et bellũ non sunt ptes mũdi sȝ actus
hoim: cur arieti et tauro & cãcro et scor-
pioni: ceterisq̧ hui⁹mõi que celestia signa
numerãt: et stellis nõ singlis sȝ et singula
pluribus⁹ constant: supiusq̧ istis in summo
celo phibẽt collocata: ubi constãtior mot⁹
ferrabilem meatũ siderib⁹ prebet: nullas
aras: nulla sacra: nulla tẽpla fecerũt: nec
đos nõ dico inter hos selectos: sȝ nec iter
illos qdẽ q̃i plebeios hũerũt? ¶ Ca. xvi.

APollinem quãuis diuinatorem &
medicũ uelint: tñ ut ĩ aliqua parte
mũdi statuerẽt: ipm etiã solem eẽ dixerṫ.
Dianãq̧ germanã eius similiter lunã: &
uiis presidere: unde & uirginẽ uolũt: q
uia nihil pariat: et ideo ambos sagictas
hẽre: q ipa duo sidera de celo radios usq̧
terras ptendant. Vulcanũ uolunt ignem
mũdi: Neptunũ aquas mũdi: Ditem prẽȝ
hoc est Orcũ: terrenaȝ & infimã partem
mũdi. Liberũ & Cererẽ preponũt semi-
nibus: uel illũ masculinis illã feminis: uł
illũ liquori illã uero ariditati seminũ. Et
hoc utiq̧ totũ refert̃ ad mundũ id est ad
Iouem: q ppterea dictus est progenitor
genitrixq̧: q oĩa semina ex se emicteret
et in se recipet. Quando qdem etiã matrẽ
magnã eãdem Cererem uolũt: quã nihil
aliud dicunt esse q̃ terram. eamq̧ phibẽt
& Iunonẽ. Et iõ ei secundas cãs tribuũt
reȝ: cũ tñ Ioui sit dictũ pgẽitor gẽitrixq̧
deũ: qa ſm eos totus iste mũdus ẽ Iouis.
Mineruã etiã qa eã hũanis artib⁹ prepo-
suerũt: nec inuenerũt uel stellã ubi eã po-
nerent: eãdem uel summũ ethera uel etiã
lunã eẽ dixerũt. Vestã q̃q̧ ipam ppterea
dearũ maxiaȝ putauerũt: q ipa sit terra:
q̃uis ignẽ mũdi leuiorẽ q ptineat ad usus
hoim facilẽ non uiolentiorẽ q̃lis Vulcani
est: ei deputandum eẽ crediderũt. Ac per
hoc oẽs istos selectos deos hũc eẽ mũduȝ
uolũt: in qbusdã uniuersum: in qbusdaȝ
partes eius. uniuersum sicut Iouem: ptes
eius ut geniũ: ut mr̃em magnã: ut solem:
ut lunam: uel potius Apollinẽ et Dianã.
Et aliquãdo unũ deum res plures: aliqñ
unam rem deos plures faciũt. Nam un⁹
deus res plures sunt: sicut ipe Iupiter. Et
mundus enĩ totus Iupiter: et solũ celum
Iupiter: et sola stella Iupiter habetur &
dicit̃. Itemq̧ Iuno secũdarũ cãrum dña:
& Iuno aer: et Iuno terra: et si Venerem
uinceret: Iuno stella similiter. Minerua
summus ether: et Minerua itidem luna:
quã esse ĩ etheris infimo limite existimãt.
Vnã ũ rẽ đos plures ita faciũt. Et Ian⁹
ẽ mũdus & Iupiter. Sic et Iuno ẽ terra:
et mater magna et Ceres. Et sicut hec que
exẽpli gr̃a cõmẽoraui: ita & cetera nõ ex-
plicant: sȝ poti⁹ implicãt. Sicut ĩpet⁹ erra-
bunde opĩonis ĩpulerit: ita huc atq̧ illuc:
hinc atq̧ illinc insiliunt et resiliũt: ut ipse
Varro de omnibus dubitare: q̃ aliquid
affirmare maluerit. ¶ Caplm. xvii.

IAm ut triũ extremoȝ pmũ cuȝ de
diis certis absoluissȝ librũ: ĩ altero
de diis ĩcertis dicere ingr̃ssus ait. Cũ ĩ hoc
libello dubias de diis opĩones posuero:
rephẽdi non debeo. Qui. n. putauit iudi-
cari oportere & posse: cũ audierit faciet
ipe. Ego citius perduci possum ut in pmo
libro que dixi in dubitationem reuocem:

q̃ in hoc quę perscribam om̃ia ad aliquaʒ
dirigam summã. Ita non solũ istũ de diis
incertis: sʒ etiã illũ de certis fecit incertũ.
In tercio porro isto de diis selectis postea
q̃ prelocutus est: ꝙ ex naturali theologia
preloq̃dũ putauit: ingressur9 hui9 ciuilis
theologię uãitates & insanias mẽdaces:
ubi eũ nõ solũ non ducebat rerũ ueritas:
sed etiam maioꝝ premebat auctoritas:
de diis inqt popli romani publicis qbus
ędes dedicauerũt: eosq; pluribus signis
ornatos notauerũt: in hoc libro scribam.
Sed ut Xenophanes Colophoni9 scribit;
qd putem nõ qd contẽdam ponã. hoĩs. n.
est hęc opinari: dei scire. Rerum igr̃ non
cõprehensarũ nec firmissĩe creditarũ: sed
opiatarũ & dubitandarũ sermonẽ trepi-
dus pollicet̃. dicturus ea quę ab hoĩbus
ĩstituta sunt. Neq;. n. sicut sciebat eẽ mun-
dum: esse cęlum & terram: cęlũ sideribus
fulgidum: terrã seminibus fertilem: atq;
huiusmõi cętera: sicut hãc totã molẽ atq;
naturã ui q̃dam inuisibili atq; prepotẽti
regi atq; ministrari certa aĩmi stabilitate
credebat: ita poterat affirmar̃ de Iano ꝙ
mũdus ipe eẽt: aut de Saturno inuenire
qũo & Iouis pater esset: et Ioui regnanti
subditus factus esset: et cętera talia.

De qbus credibilior ¶ Ca. xviii.
reddit̃ rõ cũ phibent̃ hoĩes fuisse:
et unicuiq; eorũ ab his actibus: casibus:
moribus: q̃s in uita duxerũt: ul' uitupiũ
uel laudem: uel nobilitatẽ uel ignominiã:
uel cognomen accessisse uel nomẽ: ex eoꝝ
ingenio q eos adulãdo d̃os eẽ uoluerũt.
atq; hęc paulatim p aĩas hoĩm demõibus
similes & ludicrarũ rerũ auidas irrepẽ-
do: longe lateq; uulgarũt: ornãtibus ea
mẽdaciis poetarũ: et ad ea fallacib9 spiri-
tibus seducẽtib9. Facilius. n. fieri potuit:
ut iuuenis ĩpius ul' ab impio p̃re interfici
metuens: et auidus r̃gni patrem pelleret
regno: q̃ id qd̃ iste interpretat̃. ideo Sa-
turnũ p̃rem a Ioue filio supatũ: ꝙ ante sit
eius causa quę ptinet ad Iouem: q̃ semen
qd̃ ptinet ad Saturnũ. Si. n. hoc ita esset:
nũq̃ Saturn9 prior fuisset: nec pater Iouis
eẽt. Semp. n. semẽ cã precedit: nec unquã
generat̃ ex semĩe. Sed cũ conant̃ uanissi-
mas fabulas: siue hoĩm res gestas uelut
naturalib9 interp̃tatiõib9 honorare: etiam
hoĩes acutissimi tãtas paciunt̃ ãgustias:
ut eoꝝ quoq; uanitatẽ dolere cogamur.

Saturnũ inqt dixerũt ¶ Ca. xix.
quę nata ex eo eẽnt solitũ deuorar̃:
eo ꝙ semĩa unde nascerent̃ rediret. Et ꝙ
illi p Ioue gleba obiecta est deuoranda:
sig̃ficat inqt mãib9 hũanis obrui ceptas
serẽdo fruges: anteq̃ utilitas arãdi esset
inuẽta. Saturnus g̃ dici debuit ipa terra
non semĩa. Ipsa. n. quodãmõ deuorat quę
genuerit: cũ ex ea nata semĩa in eã rursus
r̃cipiẽda redierint. Et ꝙ p Ioue accepisse
dr̃ glebam: qd hoc ad id ualet ꝙ mãibus
hoĩm semẽ gleba cooptũ est? Nũqd ideo
non est ut cętera deuoratũ: ꝙ quasi gleba
cooptũ est? Ita. n. hoc dictũ est: q̃i q glebã
opposuit semẽ abstulit: sicut Saturno p-
hibent oblata gleba ablatũ Iouẽ: ac non
potius gleba semen opiendo fecerit illud
diligentius deuorari? Deinde isto modo
semẽ est Iupiter: nõ semĩs cã qd̃ pauloañ
dicebat̃. Sed qd faciãt hoĩes qui cũ res
stultas ĩterp̃tant̃: nõ ĩueniunt qd sapiẽter
dicãt? Falcẽ habet igt pp̃ter ag̃culturã.
Certe illo regnãte nõdũ erat agricultura.
et ideo p̃ora eius tp̃a phibent̃: sicut idem
ipe fabellas interpretat̃. qa p̃mi hoĩes ex
his uiuebant seminibus quę terra sponte
gignebat. An falcẽ sceptro pdito accepit:
ut q p̃mis tp̃ibus rex fuerat ociosus: filio
regnãte fieret opari9 laboriosus? Deinde
ideo dicit a quibusdam pueros ei solitos
ĩmolari: sicut a penis: et a qbusdam etiaʒ
maiores sicut a gallis: qa oĩum seminum
optim est gen9 hũanũ. De hac crudelissĩa
uanitate quid opus ẽ plura dicere? Hoc
poti9 aduertamus atq; teneam9: has iter-

prętationes non referri ad uerum deum:
uiuā incorporeā incōmutabileq; naturā:
a quo uita in ęternū beata poscenda est: sꝫ
earū esse fines in reb9 corporalibus: tēpali-
bus: mutabilib9 atq; mortalibus. Quod
cęlū inq̄t p̄rem Saturn9 castrasse in fablis
dr̄: hoc sig̃ficat penes Saturnū nō penes
cęlū semē esse diuinū. Hoc ꝓpterea q̃tum
intelligi dat̄: q̄a nihil in cęlo de seminib9
nascit̄. Sed ecce Saturn9 si cęli est filius:
Iouis est fili9. Cęlū. n. eē Iouē innumera-
biliter & diligēter affirmāt. Ita ista quę
a ueritate non ueniunt: plęrūq; & nullo
īpellente seipa subuertūt. Cronon appel-
latū dicit ꝙ gręco uocabulo sig̃ficat tp̄is
spaciū: sine quo semē inq̄t non potest esse
fęcūdum. Hęc & alia de Saturno multa
dicunt̄: et ad semē oīa referūt̄. Sed saltē
Saturn9 semibus cū tanta ista potestate
sufficeret. Quid ad hęc dii alii reqrunt̄:
maxie Liber & Libera quę ē Ceres? De
q̄bus rursus ꝙ ad semē actinēt tāta dicit
q̃si de Saturno nihil dixerit. ¶ Ca. xx.

IN Cereris autē sacris prędicant̄ illa
eleusina: quę apd̄ atheniēses nobilissīa
fuerūt. De q̄bus iste nihil īterprętat̄: nisi
qd̄ actinet ad frumentū qd̄ Ceres inuēit:
et ad Proserpinā quā rapiente Orco ꝑdi-
dit. Et hāc ipam dicit sig̃ficare fęcūditatē
seminū. Quę cū defuisset quodā tēpore:
eadēq; sterilitate terra mereret: exortam
eē opīonem ꝙ filiā Cereris. i. ipaꝫ fęcūdi-
tatem quę a ꝓserpendo Proserpina dicta
eēt Orcus abstulerat: et apd̄ inferos de-
tinuerat. Quę res cū fuisset luctu publico
cęlebrata: quia rursus eadem fęcunditas
r̄diit: Proserpīa reddita exortā eē lęticiā:
et ex hoc ei solēnia istituta. Dicit deinde
multa in misteriis eius tradi: quę nisi ad
frugū inuētionē non ꝑtineāt. ¶ Ca. xxi.

IAm ū Liberi sacra: quē liq̄dis semib9
ac ꝑ hoc nō solū liquorib9 fructuū q̄rū
quodāmō p̄matū uinū tenet: uerū etiā se-
mib9 aīaliū p̄fecerūt. ad q̃tā turpitudinē
ꝑuenerint: piget q̄deꝫ dicere ꝓpter s̄moīs
longitudinē: sed propter sup̄bam istorū
hebetudinem non piget. Inter cętera quę
p̄termictere q̄m multa sunt cogor: ī italię
cōpitis quędaꝫ dicit sac̄ Liberi cęlebrata:
cū tanta licētia turpitudis: ut ī ei9 honorē
pudēda uirilia colerent̄. nō saltē aliq̃tuꝫ
uerecūdiore secreto: sꝫ in ꝓpatulo exul-
tante neq̄tia. Nam hoc tp̄e mēbrū Liberi
per dies festos cū honor̄ magno ꝓ stellis
impositū: p̄us ꝑ rura in cōpitis: et usq; in
urbem postea uectabat̄. In oppido autē
lauinio un9 Libero tot9 mēsis tribuebat̄.
cui9 dieb9 oēs uerbis flagicōsissīs utebāt̄:
donec illud mēbrū ꝑ forū transuectū eēt:
atq; ī loco suo q̄esceret. Cui mēbro inho-
nesto m̄rem familias honestissimā palam
coronā necesse erat īponere. Sic uidelicet
Liber de9 placādus fuerat pro euentibus
seminū: sic ab agris fascinacio repellēda:
ut matrona facer̄ cogeret̄ in publico: qd̄
nec meretrix si matronę spectarēt ꝑmicti
debuit in theatro. Propter hoc Saturn9
solus credit9 est nō sufficere posse semib9:
ut occasioēs multiplicādoꝝ deoꝝ īmūda
aīma repiret: et ab uno uero deo merito
īmūdicię destituta: ac ꝑ multos fl̄os aui-
ditate maioris īmūdicię ꝓstituta: ista sa-
c̄legia sacra noīaret: seseq; spurcoꝝ dēo-
nū turbis cōuiolādā polluēdāq; p̄beret.

IAm utiq; hēbat Salatiā ¶ Cap. xxii.
Neptun9 uxorē: quā inferiorē aquam
maris eē dixerūt. ut q̄d illi adiūcta est et
Venilia: nisi ut sine ulla cā necessariorum
sacroꝝ: sola libidīe aīę ꝓstitutę multipli-
caret̄ inuitatio dęmōioꝝ? Sed proferat̄
īterp̄tatio pręclarę theologię: quę nos ab
ista reprębensiōe reddita rōne cōpescat.
Vēilia ī q̄t unda ē quę ad litt9 uēit: Salatia
quę in salū redit. Cur g° deę fiūt duę: cuꝫ
sit una unda quę uēit & redit? Nēpe ipsa
ē exestuās ī multa numīa libido uesana.
Quāuis. n. aq̄ nō geminēt̄ quę it & redit:
hui9 tn̄ occasione uanitatis duob9 dęmonis

inuitatis: ampli9 aīa cōmaculat̄ que it &
non redit. Queso te Varro: uel uos q tam
doctoꝝ hoim talia scpta legistis: et aliqd
magnū uos didicisse iactans: interpreta-
mini hoc. nolo dicere ſm illā eternā incō-
mutabileq; naturā que solus ē ds: ſʒ saltē
ſm aīam mūdi & ptes ei9: qs dos ueros
eē existimans. Partē aīe mūdi que mare
pmeat deū uobis fecisse Neptunū: utcūq;
tollerabilioris ē erroris. Ita ne unda ad
litus ueniēs & ī salū rediēs due sūt ptes
mūdi: aut due partes aīme mūdi? Quis
urm ita desipiat ut hoc sapiat? Cur ergo
uobis duas deas fecerūt: nisi qa puisum
est a sapētib9 maiorib9 uestris: non ut dii
plures uos regerēt: ſʒ ut ea que istis uāi-
tatibus & fallitatibus gaudēt: plura uos
demōia possiderent. Cur aūt illa Salacia
p hanc interptatiōnē inferiorē maris ptē
qua uiro erat subdita pdidit? Nanq; illā
modo cū refluētem fluctū eē phibetis: in
supficie posuistis. An qa Venilia Pelicem
accepit: irata suū maritū de supnis maris
exclusit? ¶ Caplm. xxiii.

Nempe una ē terra: quā qdem plenā
uidem9 aīalib9 suis. Veruntn̄ ipm
magnū corpus ī elemētis: mūdiq; infimā
ptem: cur eā uolūt deam? An qa fecūda
est? Cur g̃ non magis hoīes dii sunt: q eā
fecūdiorē faciūt excolēdo: ſʒ cū arant nō
cū adorant? Sed ps aīe mūdi inquīt que
p illā pmeat: deam illaʒ facit. Quasi non
euidētior sit ī hoīb9 aīa: que utrū sit nulla
fit questio. et tn̄ hoīes dii nō habent̄. Et ꝙ
est grauiter dolendū: his q dii nō sunt &
qb9 ipi meliores sunt: colēdis et adorādis
mirabili & miserabili errore subdunt̄. Et
certe idem Varro in eodem libro de diis
selectis: tres eē affirmat aīe gradus in oī
uniuersaq; natura. Vnū q omēs ptes cor-
poris que uiuūt transit: et nō hēt sensum:
sed tantū ad uiuēdum ualitudinē. Hanc
uim in nr̄o corpe pmanere dicit in ossib9
unguib9 & capillis. sicut ī mūdo arbores
que sine sensu alunt̄ & crescūt: et in quodā
suo uiuūt. Secūdū gradū aīe dicit: ī quo
sensus ē. Hāc uim puenire in oclos: aures:
nares: os: tactū. Terciū gradū aīme esse
summū q uocat̄ aīm9: in quo intelligētia
preminet. hoc preter hoīem omēs carere
mortales. In qua qm̄ hoīes do uident̄ eē
similes: hanc ptē aīe mūdi dicit deū: deū
aūt in nobis geniū uocari. Sic g̃ et in aīa
mūdi tres gradus instituēs: unā ptem e9
lapides esse dicit ac ligna: et hanc terram
quā uidem9: quo nō pmanat sensus. Aliā
ū quā sensuʒ uocat ei9 ut ethera. Terciam
porro quā & aīam ei9 nūcupat. que sclʒ
pueīt in astra. eā quoq; asserit facere dos:
et p eā qm̄ in terrā pmanat deā Tellureʒ.
qd aūt inde pmanat ī mare atq; oceanū:
deū esse Neptunū. Redeat g̃ ab hac quā
theologiā naturalē putat: quo uelut req-
escēdi cā ab his ambagib9 atq; anfractib9
fatigat9 egressus est. Redeat inq̄ redeat
ad ciuilem. hic eū adhuc teneo: tantisp de
hac ago. Nōdum dico si terra & lapides
nr̄is sunt ossib9 & unguib9 similes: simil̄r
eos intelligētiā non hr̄e: sicut sensu caret.
Aut si idcirco hr̄e dicunt̄ ossa & ungues
nr̄i intelligētiam: qa in hoīe sunt q habet
intelligentiā: tā stultus est q hos deos in
mūdo dicit: q̃ stult9 est q in nobis ossa &
ungues hoīes dicit. Sed hec cū phis for-
tassis agenda sunt: nūc aūt istum adhuc
politicū uolo. Fieri. n. pōt: ut licet in illaʒ
naturalis theologie uelut libtateʒ caput
eriger̄ paululū uoluisse uideat̄: adhuc tn̄
hunc librum uersans: et se in illo uersari
cogitans: eū etiaʒ inde respexerit: et hoc
ppterea dixerit: ne maiores ei9 siue alie
ciuitates Tellureʒ atq; Neptunū coluisse
inaniter credant̄. Sed hoc dico. ps aīmi
mūdani que p terrā pmanat: sicut una est
terra: cur etiā non unā deā fecit quā dicit
esse Tellurem? Quod si ita fecit: ubi erit
Orcus frater Iouis atq; Neptuni: quem
Ditem patrem uocant? Vbi eius cōiunx

Proserpina: que ẜm aliã in eisdem libris positam opionẽ non terre fecũditas: sꝫ ps inferior phibet᷑. Quod si dicũt aĩmi mũdani ptẽ cũ pmeat terre ptẽ supiorẽ Ditẽ prẽm facere deũ: cũ ů inferiorẽ Proserpinã deã: Tellus illa qd erit᷑. Ita.n.totũ qđ ipsa erat in duas istas ptes deosq; diuisum est: ut ipa tercia que sit aut ubi sit inueniri non possit: ñ qs dicat sil' istos đos Orcũ atq; Proserpinã unã deã eẽ Tellurem: et non eẽ iam tres: sꝫ aut unam aut duos. Et tñ tres dicunt᷑: tres habent᷑: tres coluntur: aris suis: delubris suis: sacris suis: simulacris suis: sacerdotibus suis: et p hec etiã fallacib⁹ ꝓstitutã aĩam constuprantib⁹ demõibus suis. Adhuc rñdeat᷑ quã ptem terre pmeet ps mundani aĩmi: ut deũ faciat Telluuionem. Non inqt: sꝫ una eademq; terra habet geminã uim & masculinã ꝙ semĩa ꝓducat: et feminam ꝙ recipiat atq; nutriat. inde a ui femine dictã esse Tellurẽ: a masculi Telluuionẽ. Cur g° pontifices ut ipe indicat: additis q̃q; aliis duobus: q̃tuor diis faciũt rem diuinam: Telluri: Telluuioni: Altori: Rusori᷑. De Tellure et Telluuiõe iã dictũ est. Altori q̃re᷑: ꝙ ex terra inqt alunt᷑ oĩa que nata sunt. Rusori quare᷑: ꝙ rursus inqt cũcta eodem reuoluunt᷑.

¶ Caplm.xxiiii.

Debuit g° una terra ꝓpter istã q̃ternã geminã uim q̃tuor hr̃e cognomina: non q̃tuor facere deos: sicut tot cognõib⁹ unus Iupiter: et tot cognõib⁹ una Iuno: in qbus oĩb⁹ uis multiplex eẽ dicit᷑: ad unũ deũ uel ad unã deã ptinẽs: nõ multitudo cognominũ deoꝶ etiã multitudinẽ faciens. Sed ꝓfecto sicut aliqñ etiã ipsas uilissimas feminas earũ quas libidine quesiuerũt tedet penitetq; turbarũ: sic aĩam uilem factã et imũdis spiritib⁹ ꝓstitutã: deos sibi multiplicare qbus cõtaminãda ꝓsterneret᷑: sicut plurimũ libuit sic aliqñ et piguit. Nam & ipse Varro q̃si de ipsa turba uerecundatus: unam deã uult esse Tellurem. Eandem inqt dicunt matrem magnã. ꝙ timpanũ hẽat sig̃ficari eẽ orbẽ terre: ꝙ turris in capite oppida: ꝙ sedes fingant᷑ circa eã: cũ oĩa moueant᷑ ipaꝫ nõ moueri. Quod gallos huic dee ut ẜuirẽt fecerũt: significat eos q semĩe indigeant terrã seq oportere. in ea qppe oĩa repiri. Quod se apud eã iactant: precipit᷑ inqt q terrã colũt ne sedeãt: sp.n.eẽ qd agãt. Cimbolarum sonitus ferramentoꝶ ritus iactãdoꝶ ac manuũ: et ei⁹ rei crepitus in colendo agro q sit: sig̃ficat. ꝙ ferramenta illa erant ideo ex ere: ꝙ eã aũtq colebãt ere anteq̃ ferrum eẽt inuentũ. Leonẽ inqt adiũgũt solutũ atq; mansuetũ: ut ostñdant eẽ nllm genus terre tam remotũ ac uehemẽter ferũ: qđ non subici coliq; conueniat. Deinde adiũgit & dicit: Tellurem mrẽ et nõibus plurib⁹ & cognõib⁹ qđ noĩat᷑: deos existimatos esse q̃ plures. Tellurem inqt putãt esse Opem: ꝙ ope fiat melior: mrẽm ꝙ plurima pariat: magnã ꝙ cibuꝫ pariat: Proserpinã ꝙ ex ea ꝓserpãt fruges: Vestam ꝙ uestiat᷑ herbis. Sic alias deas inqt non absurde ad hanc reuocãt. Si g° una dea est: que qdem cõsulta ueritate nec ipa est interim: qa diuidit᷑ i multas. Vnius sint ista multa noĩa: nõ tã dee multe q̃ noĩa. Sed errantiũ maioꝶ auctas depmit: et eũdem Varronẽ p⁹ hãc sniam trepidare cõpellit. Adiũgit.n.& dicit. cũ qbus opĩo maioꝶ de his deab⁹ ꝙ plures eas putarũt eẽ non pugnat. Quomõ non pugnat: cũ ualde aliud sit unã deam noĩa hr̃e multa: aliud eẽ đas multas᷑. Sed põt inqt fieri: ut eadeꝫ res & una sit: et in ea quedã res sint plures. Concedo & i uno hoĩe eẽ res plures. nunqd ideo & hoĩes plures᷑. Sic i una dea eẽ res plur̃s. nũqd ideo & deas plures᷑. Verum sicut uolũt diuidant: conflẽt: multiplicent: replicẽt: ẜplicent. Hec sũt Telluris et mr̃is magne preclara misteria: unde oĩa referunt᷑ ad mortalia semĩa: et exercendã ag̃culturã.

Ita ne ad hec relata & hunc finē habētia: timpanum: turres: galli: iactatio insana mēbroꝝ: crepit9 cimbaloꝝ: confictio leonum: uitā cuiq̄ pollicent̄ eternam? Ita ne ꝓpterea galli absciſi huic magnę deę ſeruiūt: ut ſiḡficent q ſemie indigeāt terram ſeq oportere: q̄i nō eos ipa poti9 ſeruitus ſemie faciat idigere? Vtrū.n. ſecꝺdo hāc deam cū indigeāt ſemen acgrāt: an poti9 ſecꝺdo hāc deā cū hēant ſemen amictant: hoc iterp̄tari an deteſtari ē? Nec actēdit̄ q̄tū maligni demoēs preualuerint: q nec aliq̄ magna his ſacris polliceri auſi ſunt: & tā crudelia exigere potuerūt. Si dea terra nō eēt: man9 ei hoīes opando iferrēt ut ſemina conſequerent̄ p illā: non & ſibi ſuiēdo ut ſemia pderēt ꝓpter illā. Si dea non eēt: ita fecūda fieret māib9 alienis: ut nō cogeret hoīez ſterilem fieri māib9 ſuis. Iam ꝙ in Liberi ſacris honeſta matrona pudēda uirilia coronabat ſpectāte multitudie: ubi rubēs et ſudās ſi eſt ulla frōs in hōibus: aſtabat forſitan & marit9. et quod in celebratiōe nupciarū ſup Priapi ſcapū noua nupta ſedere uidebat̄: longe contēptibliora atq; cōfuſibiliora ſunt prę iſta turpitudie crudeliſſia: ul' crudelitate turpiſſima. Ibi dęonicis artib9 ſic uterq; ſex9 illudit̄: ut neuter ſuo uulnere pimat̄: ibi faſcinatio timet̄ agroꝝ: hic mēbrorū amputatio non timet̄. Ibi ſic dehoneſtat̄ nouę nuptę uerecūdia: ut nō ſolū fecūditas ſꝫ nec ūginitas adimat̄: hic ita āputat̄ uirilitas: ut nec cōuertat̄ in femiam: nec uir reliquatur. ¶ Caplm.xxv.

AT Atys ille nō eſt cōmeōratus: nec ei9 ab iſto iterpretacō reqſita ē: in cui9 dilectōnis mēoriam gallus abſcidit̄. Sed docti greci atq; ſapiētes neq̄q̄ rōem tam ſcām atq; preclarā tacuert̄. Propter uernalē q̄ppe faciē terrę quę ceteris tpibus eſt pulcrior: Porphiri9 ph̄s nobiles Atyn flores ſignificare phibuit. et ideo abſciſum qa flos decidit an̄ fructū. Nō g̃ ip̄m hoīem uel q̄i hoīem q ē uocat9 Atys: ſꝫ uirilia eius flori cōpauerūt. Ipſa q̄ppe illo uiuēte deciderūt. imo ū nō deciderīt: neq; decerpta ſꝫ plane diſcerpta ſunt. Nec illo flore amiſſo qſ quā poſtea fructus: ſꝫ potius ſterilitas conſecuta eſt. Quid g̃ ip̄e reliquus: & qd remanſit abſciſo: quid eo ſiḡficari dr̄? Quo refert̄? Quę interp̄tacō inde profertur? An hec fruſtra moliēdo nihilq; inueniendo: pſuadent illud poti9 eē credēdū: qd̄ de homie caſtrato fama iactauit: lr̄iſq; mādatū ē? Merito hic aduerſatus ē Varro nr̄: neq; hoc dicere uoluit: nō.n. doctiſſim hoīez latuit. ¶ Ca.xxvi.

ITemq; de mollibus eidez mr̄i magnę cōtra oēm uiroꝝ mulieꝝq; uerecūdiam conſecratis: qui uſq; in heſternū diem madidis capillis: facie dealbata: fluētib9 membris inceſſu femīo: p plateas uicoſq; carthaginis etiaz a poplis unde turpiter uiuerēt exigebāt: nihil Varro dicere uoluit: nec uſpiā me legiſſe cōmēmi. Defecit iterpretatio: erubuit rō: conticuit oracio. Vicit mr̄is magnę omēs deos filios non numīs magtudo ſꝫ crimīs. Huic mōſtro nec iā monſtruoſitas cōpat̄. Illa i ſimulacris hēbat ſolā deformitatē: iſta in ſacris deformē crudelitatē. Illa mēbra i lapidibus addita: hec i hōib9 pdita. Hoc dedec9 tot Iouis ipius uicia & tanta ſtupra non uincūt. Ille iter femeas corruptelas una ganimide celū infamauit: iſta tot mollibus ꝓfeſſis & publicis inqnauit terram: et celo fecit iniuriam. Saturnum fortaſſe poſſem9 huic in iſto genere turpiſſię crudelitatis ſiue cōferre ſiue preferre: q p̄rez caſtraſſe phibetur. Sed in Saturni ſacris hoīes alienis manib9 potius occidi: q̄ ſuis abſcidi potuert̄. Deuorauit ille filios ſuos ut poetę fert̄: et phiſici ex hoc interp̄tant̄ qd̄ uolunt: ut aūt hiſtoria ꝓdit necauit. Sed ꝙ ei peni ſuos filios ſacrificauert̄: nō recepere romani. At ū iſta magna deoꝝ mr̄ etiā romanis tēplis caſtratos intulit:

atq; istā seuitiā moresq; seruauit: credita uires adiuuare rōanoꝝ: execādo uirilia uiroꝝ. Quid enī sunt ad hoc malū furta Mercurii: Veneris lasciuia: stupra et turpitudīes ceteroꝝ: que ꝓferrem9 de libris n̄ quotidie cātarent̄ & saltarent̄ in theatris? Sed hec qd sunt ad tm̄ malū: cuius magnitudo magne mr̄i tm̄m̄ competebat: presertiꝫ ꝙ illa dicunt̄ a poetis eē cōficta: q̄si poete id etiam finxerūt ꝙ ea sint diis grata & accepta? Vt g̊ canerent̄ uel scriberent̄: audacia fuit ul' petulātia poetaꝝ. Vt ů diuīs reb9 et honorib9 eisdem īpantibus et extorq̄ntib9 numib9 adderent̄: qd est n̄ crimē deoꝝ: imo ů cōfessio dēomoꝝ et deceptio miseroꝝ? Verū illud quod de abscisoꝝ cōsecracōe mr̄ d̄oꝝ coli meruit: nō poete cōfinxer̄t: sed horrere magis q̄ canere maluerūt. His ne diis selectis q̄s q̄ cōsecrandus est ut p9 mortē uiuat beate: q̄b9 cōsecrat9 an̄ mortē honeste nō potuit uiuere: tā fedis supstitionib9 subditus: et imūdis demōib9 obligatus? Sed hec oīa inqt referunt̄ ad mundū. uideat ne poti9 ad imūdū. Cui.n. hic mūdus ē deus: nec aīo religiosus existit: nec honestus uiuet ille nec mūdus. Nos aūt aīm querim9 qui uera r̄ligiōe cōfisus nō tāq̄ deū suū adoret mundū: sꝫ tanq̄ op9 dei ꝓpter deū laudet mūdū: et mūdaīs sordib9 expiat9: mūd9 pueīat ad deū q cōdidit mundū. Istos ů selectos d̄os uidem9 q dē clari9 innotuisse q̄ ceteros. non tn̄ ut eoꝝ illustrarent̄ merita: sed ne occultarent̄ opprobria. Vnde magis eos hoīes fuisse credibile est. sicut non solū poetice lr̄e: uerum etiā historice tradiderūt. Nam qd̄ Virgili9 ait. Prim9 ab ethereo: uenit Saturn9 olimpo. Arma Iouis fugiēs: et regnis exul ademptis. et que ad hāc rē ptinētia subsecunt̄: totā de hoc Homerus pādit historiā. quā Ennius i latinū uertit eloquꝫ. Vnde q̄a plura posuerūt q contra hui9mōi errorēs an̄ nos ul' greco s̄mōe uel latino scⓟserūt: non in eo mihi placuit immorari.

Cap. xxvii.

Ipsas phisiologias cū considero: q̄bus docti & acuti hoīes has res hūanas conāt̄ euertere i res diuīas: nihil uideo n̄ ad tpalia terrenaq; opa naturāq; corpeā: uel etiā si inuisibilem tn̄ mutabilē potuisse reuocari: qd̄ nll'o mō est uer9 d̄s. Hoc aūt si saltē religiositati cōgruis sig̃ficatiōibus ageret̄: eēt eq̄dē dolendū nō his uerū d̄m annūciari atq; p̄dicari: tn̄ aliq̄ m̄ ferendū tā feda & turpia non fieri nec iuberi. At nūc cū ꝓ d̄o uero quo solo aīa se inhitāte fit felix: nefas sit coler̄ aut corp9 aut aīaꝫ: q̄to magis nefariū ē ista sic colere: ut nec salutem nec decus hūanū corpus aut aīa colentis obtineat? Quāobrem si tēplo: si sacerdote: si sacrificio qd̄ deo uero debet̄ colat̄ aliqd̄ elemētū mūdi: ul' creat9 aliq̄s spūs etiā si nō imūdus & malus: nō ideo est malū q̄a illa mala sunt q̄b9 colit̄: sꝫ q̄a illa sunt talia q̄b9 solus ille colēdus sit: cui talis cult9 s̄uituscq; debet̄. Si aūt stolidi-tate ul' mōstruositate simulacroꝝ: sacrificiis hōicidioꝝ: coronatōe uiriliū pudendoꝝ: mercede stuproꝝ: sectiōe mēbroꝝ: abscisione genitaliū: consecratōe molliū: festis ipuroꝝ obscenoꝝq; ludoꝝ: unū uerū d̄m id ē oīs aīe corpisq; creatorē coler̄ se q̄sq; contēdat: nō iō pc̄tat q̄a nō est colēdus q̄ colit: sꝫ q̄a colendū nō ut colendus ē colit. Qui ů et reb9 talib9. i. turpib9 et scelestis: et nō deū uerū. i. aīe corpisq; factorē: sed creaturā q̄uis nō uiciosam colit: siue illa sit aīa siue corpus: siue aīa sil' & corpus: bis pc̄tat i d̄m. ꝙ et ꝓ ipo colit qd̄ nō est ipe: et talib9 reb9 colit q̄lib9 nec ipe colend9 est: nec nō ipe sꝫ hi quo nā m̄. i. q̄ turpiter nefarieq; coluerint i ꝓmptu ē. Quid aūt uel q̄s coluerint eēt obscurū: n̄ eoꝝ testaretur historia: ea ipa que feda & turpia cōfitemur numibus terribliter exigētib9 reddita. Vnde remotis constat āb agib9: nefarios dēones atq; imūdissimos spūs: hac oī ciuili theologia inuisendis stolidis

imaginibus: et per eas possidendis etiaꝫ stultis cordibus inuitatos. ¶ Ca. xxviii.

QUid igitꝰ ualet: ꝙ uir doctissimus & acutissimus Varro uelut subtili disputatiõe: hos oẽs deos in celũ & terrã redigere: ac referre conatꝰ & nõ potest? Fluũt de mãibus: resiliũt: labuntꝰ & decidunt. Dicturus. n. de feminis hoc est de deabus. qm̃ inqͥt ut in pͥmo libro dixi de locis: duo sunt pͥncipia deorũ: aĩaduersa de celo & terra. a quo dii partim dicuntꝰ celestes: ptim terrestres: ut in supioribus iniciũ fecimus a celo cũ diximꝰ de Iano: quẽ alii celũ alii dixerũt eẽ mundũ: sic de feminis iniciũ scribẽdi fecimus a Tellure. Sentio q̃tam molestiã tale ac tantũ paciatꝰ ingeniũ. Ducitꝰ. n. quadam rõe uerisimili celũ esse quod faciat: terrã que paciatꝰ: et iõ illi masculinã uim tribuit: huic feminã. et non actẽdit eũ potiꝰ esse q hec faciat: q utrũqꝫ fecit. Hinc etiã samotracũ nobilia misteria in supiore libro sic interpretatꝰ: eaqꝫ se que nec suis nota sũt scribẽdo expositurũ: eisqꝫ missurũ quasi religiosissime pollicetur. Dicit eni se ibi multis indiciis collegisse: in simulacris aliud significare celũ: aliud terrã: aliud exẽpla rerũ: quas Plato appellat ydeas. Celũ Iouem: terrã Iunonem: ydeas Mineruã uult intelligi. Celũ a quo fiat aliquid: terrã de qua fiat exemplũ ſm quod fiat. Qua ĩ re omicto dicere: ꝙ Plato illas ydeas tãtã uim hr̃e dicit: ut ſm eas nõ celũ aliqd fecerit: sed etiã celum factũ sit. Hoc dico: istũ ĩ libro selectoꝝ deoꝝ rõem illã triũ deoꝝ qbus q̃i cũcta complexus est pdidisse. Celo eni tribuit masclos deos: feminas terre. Inter q̃s posuit Mineruã: quã supra ipm celuꝫ ante posuerat. Deinde masculus d̃s Neptunus ĩ mari est: qd̃ ad terram potiꝰ q̃ ad celũ ptinet. Dis pater postremo qui grece Pluton dr̃: etiã ipe masculus frater amboꝝ terrenꝰ deus eẽ phibetꝰ: supiorem terram tenens: in inferiori habens Proserpinam coniugem. Quomodo ergo deos in celo: deas in terra esse phibent: q rursus deos ad terram deas ad celũ referre conantꝰ? Quid solidũ: qd constans: quid sobriuꝫ: quid definitũ habet hec disputacio? Illa autẽ est tellus iniciũ dearũ: mater scilicet magna: apud quã mollium & abscisoruꝫ seseqꝫ secantiũ atqꝫ iactantiũ insana perstrepit turpitudo. Quid est ḡo ꝙ dr̃ caput deorum Ianus: caput dearum tellus: nec ibi facit unũ caput error: nec hic sanum furor? Cur hec frustra referre nituntꝰ ad mundũ: q̃i possit p deo uero mũdus: uel opꝰ p factorꝫ coli? Et tñ eos nec hoc posse ueritas apta cõuincit. Referant hec potiꝰ ad hoĩes mortuos & ad demoẽs pessiõs: et nulla questio remãebit. ¶ Ca. xxix.

NAnqꝫ oĩa que ab eis ex istorum deoꝝ theologia uelut phisicis rõibus referuntꝰ ad mũdũ: nos qualiter sine ullo scrupulo sacrilege opĩonis deo potiꝰ uero q fecit mũdum: oĩs aĩe & oĩs corpis cõditori tribuantꝰ: aduertamus hoc mõ. Nos deũ colimus: non celũ & terrã qbus duabꝰ ptibus mũdus hic cõstat: nec aĩam uel aĩas per uiuentia quecũqꝫ diffusas: ſꝫ deũ qui fecit celũ & terram et oĩa que in eis sunt. Qui fecit oẽm aĩam siue quocũqꝫ modo uiuẽtem: et sensus & rõnis exptẽ: siue etiã senciẽtem siue etiã intelligentẽ. Et ut iam incipiam illa uniꝰ & ueri dei opa pcurrere: propter que isti sibi dum quasi honeste conantꝰ sacramenta turpissima & scelestissĩa ĩterpretari: d̃os multos fẽosqꝫ fecerunt. ¶ Capitlm. xxx.

ILlum deũ colimꝰ q naturis a se creatis et subsistendi & mouẽdi inicia finesqꝫ constituit. qui rerũ cãs habet: nouit atqꝫ disponit: qui uim seminum cõdidit: qui rõnalem aĩam quod dr̃ aĩmus qbꝰ uoluit uiuẽtibus indidit: q sermoĩs facultatem usumqꝫ donauit: q munus futura dicendi qbus placuit spiritibꝰ impertiuit. Et p quos placet ipe futura pdicit: et p quos placet

malas ualitudines pellit: q bellorum quoque
ipsorum cum sic emendandum & castigandum est
genus humanum: exordiis progressibus fini-
busque moderatur: qui huius mundi ignem ue-
hementissimum & uiolentissimum pro immense
nature temperamento et creauit & regit: q
uniuersarum aquarum creator & gubernator
est: qui solem fecit corporalium clarissimum
luminum: eique uim congruam et motum dedit.
Qui ipsis etiam inferis dominationem suam potestatemque
non subtrahit: q semina et alimenta morta-
lium siue arida siue liquida: naturis compe-
tentibus actributa substituit. Qui terram
fundat atque fecundat: q fructus eius animalibus
hominibusque largitur: q causas non solum principales
sed etiam subsequentes nouit atque ordinat: q
lune statuit modum suum: qui uias celestes
atque terrestres locorum mutationibus prebet.
Qui humanis ingeniis que creauit: etiam
scientias artium uariarum ad adiuuandam uitam
naturamque concessit. Qui coniunctionem
maris & femine ad adiutorium propagande
prolis instituit: q hominum cetibus quem focis
& luminibus adhiberent: ad facillimos
usus munus terreni ignis indulsit. Ista sunt
certe que diis selectis nescio per quas phisicas
interpretationes uir acutissimus atque doctis-
simus Varro: siue que aliunde accepit: siue
que ipse coniecit distribuere laborauit. Hec
autem facit atque agit unus et uerus deus. Sed
sicut idem deus ubique totus nullis inclusus
locis: nullis uinculis alligatus: in nullas
partes sectilis: ex nulla parte mutabilis:
implens celum & terram presente potentia
non absente natura: sic itaque administrat omnia
que creauit: ut etiam ipsa proprios exercere
et agere motus sinat. Quamuis enim nihil esse
possit sine ipso: non tamen sunt ulla quod ipse.
Agit autem multa etiam per angelos: sed non nisi
ex seipso beatificat angelos. Ita quamuis propter
aliquas causas hominibus angelos mictat: non tamen
ex angelis homines: sed ex seipso sicut angelos
beatificat. Ab hoc uno & uero deo uitam
speramus eternam. ¶ Capitulum. xxxi.

HAbemus enim ab illo preter huiusce-
modi beneficia: que ex hac de qua
nonnulla diximus administratione nature bonis
malisque largitur: magnum & bonorum proprium
magne dilectionis indicium. Quanquam enim quod
sumus quod uiuimus: quod celum terramque conspicimus:
quod habemus mentem atque rationem: qua eum ipsum q
hec omnia condidit inquiramus: nequaquam ualeamus
actioni sufficere gratiarum: tamen quod nos oneratos
obrutosque peccatis: et a contemplatione sue lucis
auersos: ac tenebrarum id est iniquitatis dilectione
cecatos non omnino deseruit. Misitque nobis
uerbum suum qui est eius unicus filius: quo pro nobis
in assumpta carne nato atque passo: quanti
deus hominem penderet nosceremus: atque illo
sacrificio singulari a peccatis omnibus mun-
daremur: eiusque spiritu in cordibus nostris
dilectione diffusa: omnibus difficultatibus
superatis in eternam regem & contemplationis
eius ineffabilem dulcedinem ueniremus.
Que corda quot lingue ad agendas ei gratias
satis esse contenderint? ¶ Capitulum. xxxii.

HOc misterium uite eterne: iam inde ab
exordio generis humani per quedam
signa & sacramenta temporibus congrua: quibus
oportuit per angelos predicatum est. Deinde
populus hebreus in unam quandam rempublicam
que hoc sacramentum ageret congregatus est:
ubi per quosdam scientes: per quosdam nescientes: id
quod ex aduentu Christi usque nunc et deinceps agitur:
prenunciaretur esse uenturum. Sparsa etiam
postea eadem gente per gentes: propter
testimonium scripturarum quibus eterna salus in Christo
futura predicta est. Omnes enim non solum prophetie
que in uerbis sunt: nec tantum precepta uite que
mores pietatemque conformant: atque illis litteris
continentur: uerum etiam sacra sacerdotia: taber-
naculum siue templum: altaria: sacrificia: ceri-
monie: dies festi: et quicquid aliud ad eam
seruitutem pertinet que deo debetur: et grece
proprie latria dicitur: ea significata & prenunciata
sunt: que propter eternam uitam fidelium in Christo:
et impleta credimus: et impleri cernimus: et
implenda confidimus. ¶ Capitulum. xxxiii.

PEr hanc ergo religionem unam & ueram: potuit aperiri deos gentium esse imūdissimos demones: sub defūctoꝝ occasionibus aīmaꝝ: uľ creaturaꝝ specie mūdanarum deos se putari cupientes: et quasi diuinis honoribꝯ eisdemq; scelestis ac turpibꝯ rebus supba ipuritate letātes: atq; ad uerū deum conuersionem hūanis aīmis inuidētes. Ex quoꝝ immanissimo & impiissimo domiatu homo liberat̄: cuȝ credit in eū qui prebuit ad exurgēdum tante hūilitatis exemplū: q̄nta illi supbia ceciderūt. Hinc sunt non solū illi de qbus multa iam diximꝯ: et alii atq; alii similes ceterarū gentiū atq; terraꝝ: sed etiā hi de qbus nūc agimus tanq̄ in senatu deorum selecti: sȝ plane selecti nobilitate criminū nō dignitate uirtutū. Quoꝝ sacra Varro dum quasi ad naturales rationes referre conatur: querens honestare res turpes: quomō his quadret et consonet nō potest inuenire: qm̄ nō sunt ipse illorum sacroꝝ cause quas putat: uel potius uult putari. Nam si non solū ipe: uerū etiam quelibet alie huiꝯ generis essēt: q̄uis nihil ad deū uerū uitamq; eternā que in religiōe que-renda est ptinerent: tamen qualicunq; de rerū natura reddita ratione: aliq̄ntulum mitigarēt offensionem: quā nō intellecta in sacris aliqua uelut turpitudo aut ab-surditas fecerat: sicut ī qbusdā theatroꝝ fabulis uľ delubroꝝ misteriis facere ideȝ Varro conatus est. ubi nō theatra delu-broꝝ similitudine absoluit: sed theatroꝝ potius similitudine delubra damnauit: tamē utcūq; conatus est: ut sensum horri-bilibus rebꝯ offēsum uelut naturaliū cāꝝ rōne reddita deliniret. ¶ Cap. xxxiiii.

SEd contra inuenimus sicut ipse uir doctissimꝯ ꝓdidit: de Nume Pōpi-lii libris redditas sacroꝝ cās nllō modo potuisse tollerari: nec dignas habitas que non solum lecte innotescerent religiosis: sed saltem scpte reconderent̄ in tenebris. Iam enī dicam: quod ī tercio huiꝯ operis libro me suo loco dicturū esse ꝓmiseram. Nam sicut apud eūdem Varronē legitur in libro de cultu deoꝝ: Terentius qdam cū haberet ad ianiculum fundum: et bu-bulcus eiꝯ iuxta sepulcrū Nume Pōpilii traiiciens aratrū: eruisset ex terra libros eius ubi sacrorū institutoꝝ scripte erant cause: in urbem ꝑtulit ad pretorem. At ille cum inspexisset principia: rem tātam detulit ad senatū. ubi cū ꝓmores quasdaȝ causas legissent: cur quidq; ī sacris fuerit institutū: Nume mortuo senatus assēsus est: eosq; libros tanq̄ religiosi patres cō-scripti: pretor ut combureret censuerūt. Credat quisq; qđ putat: imo uero dicat qđ dicendum suggesserit uesana cōtentio qlibet tante impietatis defensor egregiꝯ. Me admonere sufficiat: sacrorū causas a rege Pompilio romanoꝝ sacroꝝ institu-tore conscriptas: nec poplō: nec senatui: nec saltem ipis sacerdotibus innotescere debuisse: ipmq; Numam Pompilium cu-riositate illicita ad ea demonum ꝑuenisse secreta: que ipe qdeȝ scriberet: ut haberet unde legendo cōmoneretur. Sed ea tamē cum rex esset qui mime queq̄m metueret: nec docere aliquem: nec delendo uel quo-quomodo consumēdo perdere auderet: ita quod scire neminem uoluit ne homīes nefaria doceret: uiolare auteȝ timuit ne demones iratos haberet: obruit ubi tutū putauit: sepulcro suo propīquare aratrū posse non credens. Senatus autē cum re-ligiones formidaret damnare maioruȝ: & ideo Nume assentire cogeretur: illos tamē libros tam ꝑniciosos esse iudicauit: ut nec obrui rursus iuberet: ne humana curiositas multo uehementius rem iam ꝑ-ditam quereret: sed flammis aboleri ne-fanda monimēta: ut quia iam necesse esse existimabāt sacra illa facere: tollerabiliꝯ errarent̄ causis eorum ignoratis q̄ cognitis ciuitas turbaretur. ¶ Caplm. xxxv.

NAm & ip̄e Numa ad quē nll's dei
propheta: nullus sanctus angelus
mictebaт̄: ydromantiā facer̄ compulsus
est: ut ī aqua uideret imagines deoꝝ: uel
pot⁹ ludificatoēs dęmonū: a qb⁹ audiret
quid ī sacris constitueret atqꝫ obseruare
deberet. Quod gen⁹ diuīatoīs idē Varro
a persis dicit allatū: quo & ip̄m Numam
& postea Pytagorā ph̄m usum fuisse cō-
mēorat. ubi adhibito sangn̄e etiā inferos
perhibet suscitari: et nicromātiam gręce
dicit uocari. Quę siue nicromantia dicat̄
idip̄m est: ubi uidētur mortui diuinare.
Quibus hęc artib⁹ fiāt ipi uiderint. Nolo
enī dicer̄: has artes etiā an̄ nr̄i saluatoris
aduentū in ipsis ciuitatib⁹ gentiū legibus
soler̄ ꝓhiberi: et pęna seuerissīa uidicari.
Nolo inq̄ hoc dicere. fortassis. n. talia tūc
licebant. His tamē artib⁹ didicit sacra illa
Pompilius: quoꝝ sacrorū facta ꝓdidit:
cās obruit: ita timuit & ipse qd̄ didicit.
q̄rū causaꝝ ꝓditos libros senat⁹ incēdit.
Quid m̄ ergo Varro illorū sacroꝝ alias
nescio q̄s cās uelut phisicas interpretat̄:
q̄les si libri illi hūissent nō uīqꝫ arsissent:
aut & istos Varronis ad Cęsarem pon-
tificem scp̄tos atqꝫ editos: pr̄es conscripti
siliter incēdissent. Quod g̊ aquā egesserit
id ē exportauerit Numa Pompili⁹ unde
ydromanciā faceret: ideo Nimphā ege-
riam cōiugem dicit̄ hūisse: q̄admodū in
supradc̄to libro Varroīs exponit̄. Ita. n.
solent res gestę aspersione mendacioꝝ in
fabulas uerti. In illa g̊ ydromātia: curi-
osissim⁹ rex ille romanus & sacra didicit
quę ī libris suis pontifices hērent: et eoꝝ
cās quas pręter se neminem scire uoluit.
Itaqꝫ eas seorsum scp̄tas secū quodammō
mori fecit: quādo ita subtrahendas hoīm
noticię sepeliēdasqꝫ curauit. Aut g̊ dęonū
illic tā sordidę & noxię cupiditates erāt
cōscriptę: ut ex his tota illa theologia ci-
uilis etiā apud tales homīes execrabilis
appareret: qui tam multa in ipsis sacris
erubescēda susceperant. aut illi omēs nihil
aliud q̄ hoīes mortui ꝓdebant̄: quos tam
ꝓlixa tpis uetustas: et fere omēs populi
gentiū deos īmortales eē crediderant: cū
& talib⁹ sacris iidem illi dęmoēs oblecta-
rent̄: q se colendos ꝓ ipis mortuis quos
deos putari fecerant: qbusdam fallacium
miraculorū actestatoībus supponebant.
Sed occulta ueri dī ꝓuidētia fc̄tm ē: ut et
Pōpilio amico suo illis cōglutinati artib⁹
qbus ydromācia fieri potuit: cuncta illa
confiteri pmicterent̄: et tñ ut moriturus
incenderet ea pot⁹ q̄ obrueret admonere
nō pmicterent̄: q ne innotescerēt nec ara-
tro quo sunt eruta obsister̄ potuerūt: nec
stilo Varroīs quo ea quę de hac re gesta
sunt in nr̄am mēoriam puenerūt. Non. n.
possūt qd̄ non sinunt̄ efficere. sinunt̄ aūt
alto dei summi iustoqꝫ iudicio: ꝓ meritis
eoꝝ quos ab eis uel affligi tantū: ul' etiam
subici ac decipi iustū ē. Quā uero pniciosę
ul' a cultu uerę diuītatis alienę illę literę
iudicatę sint: hinc intelligi potest: q̄ eas
maluit senat⁹ incendere quas Pompilius
occultauit: q̄ timere quod timuit: qui hoc
audere nō potuit. Qui ergo nec fęlicem ī
futuro uitā: nec mō hr̄e uult piam: talib⁹
sacris mortē quęrat ęternā. Qui aūt cum
malignis dęonibus nō uult hr̄e societatē:
nō supstitionē q̄ colunt̄ noxiā ptimescat:
sed ueram religionem qua produntur &
uincunt̄ agnoscat.

NVnc intētiore nobis
opus ē aīmo: multo
q̄ erat in superiorum
quęstionū solutiōe &
explicatione libroꝝ.
De theologia qppe
quā naturalem uocant: non cū qbuslibet
hoībus: non. n. fabl'osa est uel ciuilis: hoc
est uel theatrica uel urbana: quaꝝ altera
iactitat deoꝝ crimia: altera indicat deoꝝ

desideria crimiosiora: ac p hoc malignoꝝ potius demonũ q̃ deoꝝ: sed cum phis est habēda collacō: quoꝝ ipm nomē si latine interpretemur amorē sapientię ꝓfitetur. Porro si sapiētiam ꝓfitemur: et sapientia deus est p quē facta sunt oia: sicut diuina auctoritas ueritasq; mōstrauit: uer⁹ philosophus est amator dei. Sed q̄a res ipsa cui⁹ hoc nomē est: non ē in oĩbus q hoc noīe gloriant̃: neq;.n.cōtinuo uerę sapię sunt amatores quicũq; appellantur phi: ꝓfecto ex oĩb⁹ quoꝝ sententias ex lr̃is nosse potuimus: eligendi sunt cũ q̄bus nō indigne questio ista tractet̃. Neq; eni hoc ope oēs oim phoꝝ uanas opiones r̃futar̃ suscepi: sed eas tantũ quę ad theologiam pertinēt: quo uerbo greco sig̃ficari intelligimus de diuitate rōnem siue sermonē. nec eas oium: sed eoꝝ tantum q cũ & esse diuitatem & hũana curare consentiāt: nō tamē sufficere unius incommutabilis dei cultũ ad uitā adipiscēdam etiā p⁹ mortez beatā: s; ab illo sane multos uno cōditos atq; institutos: ob eā cām colēdos putāt. Hi etiā iam Varronis opionem ueritatis ꝓpinq̄tate transcendũt. Siq̄dem ille totā theologiā naturalem usq; ad mũduz istũ: uel eius aīam extendere potuit: isti uero supra oēm aīę naturā confitent̃ deũ: q nō solũ mundũ istũ uisibilem qui sępe cęli & terrę noīe nũcupat̃: s; oēm etiā oīo aīam fecerit: et q rōnalem & ītellectualem cui⁹ generis aīa hũana est: p̄ticipatōe sui luīs incōmutabilis & īcorporei beatā fecerit. Hos phos platonicos appellatos a Platone doctore uocablo deriuato: nullus q hęc uel tenuiter audiuit ignorat. De hoc igr̃ Platone quę necessaria huic questioni existimo breuiter attingam. prius illos cōmēorans: q eũ in eodē genere lr̃aꝝ tpe precesserunt. Caplm scdm.

QVantũ.n.attinet ad lr̃as grecas: quę lingua inter ceteras gentium clarior habet̃: duo phoꝝ genera tradũt̃. unum italicũ ex ea pte italię quę quōdam magna grecia nũcupata est: alterũ ionicũ ī eis terris ubi & nũc grecia nũcupat̃ uel noiat̃. Italicũ gen⁹ auctorē hũit Pytagoram Samiũ: a quo etiam ferũt ipm phię nomē exortum. Nam cũ antea sapientes appellarent̃: q quodāmō laudabilis uitę aliis prestare uidebant̃: iste interrogat⁹ quid ꝓfiteret̃: phm se eē respondit. id est studiosuz uel amatorē sapię. qm̄ sapientē ꝓfiteri arrogātissimũ uidebat̃. Ionici ũ generis princeps fuit Thales Milesius: unus illoꝝ septē q appellati sũt sapiētes. Sed illi sex uitę genere distinguebātur: et q̄busdam preceptis ad bene uiuēdum accōmodatis: iste aũt Thales ut successores etiā ꝓpagaret: rerũ naturā scrutat⁹: suasq; disputatōes lr̃is mandās eminuit: maxieq; admirablis extitit: q astrologię numeris cōprehēsis defectus solis & lunę etiā predicere potuit. Aquam tñ putauit rerũ esse p̄ncipium: et hinc omia elemēta mũdi: ipmq; mũdũ & quę in eo gignunt̃ existere. Nihil autē huic opi quod mũdo cōsiderato tā mirabile aspicim⁹: ex diuia mēte preposuit. Huic successit Anaximāder e⁹ auditor: mutauitq; de rerũ natura opionem. Non.n.ex una re sicut Thales ex humor̃: s; ex suis ꝓpriis p̄ncipiis q̄sq; res nasci putauit. Quę rerum principia singulaꝝ rerum esse credidit infinita: et īnumerabiles mũdos gignere & quęcũq; in eis oriunt̃: eosq; mundos mō dissolui: modo iterũ gigni existimauit: q̄ta quisq; etate sua manere potuerit. nec ipse aliq̄d diuię menti in his rerũ opibus tribuens. Iste Anaximenem discipl'm et successorez reliq̄t: q oēs rerũ cās infinito aeri dedit: nec d̄os negauit aut tacuit. nō tñ ab ipis aerē fc̄m: s; ipos ex aere ortos credidit. Anaxagoras ũ eius anditor: harũ rerũ oim quas uidem⁹ effectorē diuinũ aīmũ sensit: et dixit ex infinita materia quę cōstaret dissimilib⁹ īter se p̄ticulis: rerũ oim

genera pro modulis & speciebus ꝓpriis
singula fieri: sed aĩo faciẽte diuĩo. Dio-
genes quoq; Anaximenis alter auditor:
aerem q̄dem dixit rerũ esse materiam de
qua oĩa fierent: sȝ eũ esse cõpotem diuine
rõnis: sine qua nihil ex eo fieri posset. A-
naxagore successit auditor eiꝰ Archelaꝰ:
etiã ipse de ꝑticulis inter se dissĩlibꝰ q̄bus
singula queq; fierent: ita omnia constare
putauit: ut inesse etiã mẽtem diceret: que
corpa dissĩlia. i. illas ꝑticulas cõiungendo
et dissipando ageret oĩa. Socrates huius
discipl's fuisse ꝑhibet̃ magister Platonis:
ꝓpter quẽ breuiter cuncta ista recolui.

Socrates q̄ ꝑmus ¶ Caplm. iii.

Socrates ꝗ̄ ꝑmus uniuersam phĩam ad corrigẽdos
cõponendosq; mores inflexisse memorat̃:
cũ ante illũ oẽs magis phisicis. i. natura-
libus rebus ꝑscrutandis opam maximaȝ
ĩpenderint. Non mihi aũt uidet̃ posse ad
liq̄duȝ colligi: utrũ Socrates ut hoc face-
ret tedio rerũ obscurarũ & incertarũ ad
aliq̄d approbatũ & certũ repiẽdum aĩm
intendit: quod eẽt beate uite necessariũ:
ꝓpter quã unã oĩm phoꝝ inuigilasse ac
laborasse uidet̃ industria. An uero sicut
de illo quidam beniuolentius suspicant̃:
nolebat ĩmundos terrenis cupiditatibus
aĩos se extendere ĩ diuina conari. quãdo
q̄dem ab eis cãs rerũ uidebat inq̄ri: quas
ꝑmas atq; summas non nisi ĩ unius ueri
ac sũmi dei uolũtate eẽ credebat̃. Vnde
non eas putabat nisi mũdata mente posse
cõprehẽdi: et ideo purgãde boĩs moribꝰ
uite censebat instãdum: ut deprimẽtibus
libidinibꝰ exoneratꝰ aĩus: naturali uigor̃
in eterna se attolleret: naturãq; incorpei
et incõmutabilis luminis ubi cause omniũ
fctaꝝ naturaꝝ stabilr̃ uiuũt: intelligẽtie
puritate conspiceret. Constat eum tamen
impitoꝝ stulticiã scire se aliq̄d opiantiuȝ:
etiã in ipis moralibꝰ questionibꝰ quo totũ
aĩm intẽdisse uidebat̃: ul' cõfessa igñantia
sua uel dissimulata sciẽtia: lepore mirabili
disserẽdi & acutissĩa urbanitate agitasse
atq; uersasse. Vnde & cõcitatis ĩimiciciis
calũpniosa crimiatiõe damnatus: morte
multatus est. Sed eũ postea illa ipsa que
publice damnauerat atheniensiũ ciuitas
publice luxit. ĩ duos accusatores eiꝰ usq;
adeo populi indignatiõe cõuersa: ut unꝰ
eoꝝ oppressus in multitudine interiret:
exilio autẽ uolũtario atq; ꝑpetuo penam
similem alter euaderet. Tam preclara g̃
uite mortisq; fama Socrates reliq̄t plu-
rimos sue phie sectator̃s: quoꝝ certatim
studiũ fuit in questionũ moraliũ discep-
tatione uersari: ubi agit̃ de summo bono
quo fieri hõ beatus põt. Quod ĩ Socratis
disputatiõibus dum omĩa mouet: asserit:
destruit: qm̃ nõ euidẽter appuit: q̄d cuiq;
placuit inde sumpserũt: et ubi cuiq; uisuȝ
est constituerũt finem boni. Finis autem
boni appellat̃: quo q̄sq; cũ ꝑuenerit beatꝰ
est. Sic autẽ diuersas inter se socratici de
isto fine sentẽtias habuerũt: ut quod uix
credibile est uniꝰ magistri potuisse facere
sectator̃s: q̄dam summũ bonũ eẽ diceret
uoluptatẽ: sicut Aristippus: q̄dã ũtutem
sicut Antistenes. Sic alii atq; alii aliud
atq; aliud opiati sunt: quos cõmemorare
longum est. ¶ Capitlm. iiii.

Sed inter discipl'os Socratis nõ q̄dẽ
ĩmerito excellẽtissima glĩa claruit:
qui oĩo ceteros obscuraret Plato. Qui cũ
esset atheniensis honesto apud suos loco
natus: et ĩgenio mirabili longe suos con-
discipulos anteiret: parum tamẽ putans
ꝑficiende phie sufficere seipm̃: ac socraticã
disciplinã: q̄ longe lateq; potuit ꝑegnatꝰ
est: quaq̃uersum eũ alicuiꝰ nobilitate scie
ꝑcipiẽde fama rapiebat. Itaq; & ĩ egipto
didicit quecunq; illic magna habebantur
atq; docebant̃. et inde ĩ eas italie partes
ueiens ubi pitagoreoꝝ fama celebrabat̃.
quidq̄d italice phie tũc florebat: auditis
eminentioribus in ea doctoribꝰ facillime
cõprehendit. Et quia magistrũ Socratem

singulariter diligebat: euȝ loquentē fere in oīb9 sermōibus suis faciens: etiā illa que uel ab aliis didicerat: uel ipse quāta potuerat intelligentia uiderat: cum illius lepore & moralib9 disputatiōib9 tēpauit. Itaq; cū studiū sapientie in actione & cōtemplatiōe uersetur: unde una pars eius actiua altera contēplatiua dici pōt: quaꝝ actiua ad agendā uitam id est ad mores instituendos ptinet: contemplatiua auteȝ ad conspiciendas nature causas: et sincerissimā ueritatē. Socrates i actiua excelluisse memoratur. Pitagoras uero magis contēplatiue qb9 potuit itelligētie uirib9 institisse. Proinde Plato utrūq; iūgendo phiam pfecisse laudat̄. Quā in tres ptes distribuit. unā moralem que maxime in actione uersat̄: alteram naturalē que cōtemplationi deputata est: terciā rōnalem qua uerum determinat̄ a falso. Que licet utriq; id est actioni et contemplationi sit necessaria: maxime tñ contemplatio perspectionem sibi uendicat ueritatis. Ideo hec tripticō non ē cōtraria illi distinctōi: qua intelligit̄ oīe studiū sapie in actiōe et contemplatiōe consistere. Quid autē in his ul' de his singulis ptib9 Plato senserit: id est ubi finē oīum actionū: ubi cās oīm naturarum: ubi lumen oīum rationū esse cognouerit uel crediderit: disserendo explicare & longū esse arbitror: et temere esse affirmādum nō arbitror. Cum enim magistri sui Socratis quē facit in suis uoluminibus disputantē: notissimū morem dissimulāde sciētie uel opīonis sue seruar̄ affectat. qa & illi ipe mos placuit: factū est ut etiā ipius Platonis de reb9 magnis sententie non facile pspici possint. Ex his tamē que apud eū legunt̄: siue que dixit siue que ab aliis dicta esse narrauit: atq; conscpsit que sibi placita uiderent̄: quedā cōmemorari & huic opi inseri oportet a nobis: uel ubi suffragatur religioni uere quā fides nr̄a suscipit ac defendit: uel ubi ei uidetur esse contrarius: quantū ad istā de uno deo & pluribus ptinet questionē: quē ꝓpter uitā que post mortē futura est ueraciter beatam: colēdum esse catholice religionis asserit disciplina. Fortassis eni qui Platonem ceteris phis gentium lōge recteq; prelatū: acutius atq; ueracius intellexisse ac secuti eē fama celebriore laudant̄: aliqd tale de deo sentiūt: ut in illo inueniatur & causa subsistendi: et ratio intelligendi: et ordo uiuendi. Quoꝝ triū unū ad naturalē: alterū ad rōnalē: terciū ad moralē ptem intelligit̄ ptinere. Si eni homo ita creatus est: ut per id quod in eo precellit attingat ad illud quod cuncta precellit: id ē unū uerum optimū deum: sine quo nulla natura subsistit: nulla doctrina instruit: nullus usus expedit: ipse querat̄ ubi nob oīa sūt secura: ipe cernat̄ ubi nobis certa sunt oīa: ipse diligat̄: ubi nobis recta sunt omia.

¶ Caplm. V.

Si g̊ Plato dī huī9 imitatorē: cognitorem: amatorē: dixit eē sapientē: cui9 participatiōe sit btūs: quid opus est discutere ceteros: quoꝝ nlli nobis q̄ iste ꝓpius accesserūt. Cedat igr̄ eis nō solum theologia illa fabl'osa deorū criminibus oblectans aīmos ipioꝝ: nec solū etiā illa ciuilis ubi impuri demones terrestribus gaudiis deditos pplos deoꝝ noīe seducentes: hūanos errores tanq̄ suos diuinos honores hr̄e uoluerūt: ubi ad spectādos suoꝝ criminuȝ ludos cultores suos tanq̄ sue uanitatis administratores habuerūt. ubi p eos ad suū cultū studiis imundissīs alios excitātes: et sibi delectabiliōs ludos de ipis spectatorib9 exhibentes. Vbi si q̄ uelut honesta gerunt̄ i tēplis: cōiūcta sibi theatrorum obscenitate turpātur. & quecūq; turpia gerunt̄ i theatris: cōpata sibi temploꝝ feditate laudant̄. Et ea que Varro ex his sacris q̄si ad celū & terram rerūq; mortaliū semīa et actus interpretatus est: qa nec ipa illis ritib9 significant̄

quę ipse insinuare conat̃: et ideo ueritas conantem non sequit̃. Et si ipsa eent: tñ aię rationali ea quę infra illã naturę ordine cõstituta sunt: pro deo suo coleda nõ eent. nec sibi debuit preferr̃ tanq̃ deos: eas res qbus ipsam pretulit uerus deus. et ea quę Numa Põpilius reuera ad sacra eiusmõi ptinentia secũ sepeliẽdo curauit abscõdi: et aratro eruta senatus iussit incendi. In eo genere sunt etiã illa ut aliqd de Numa mitius suspicemur: quę Alexãder Macedo scribit ad mr̃em: sibi a magno ãtistite sacrorum̨ egiptiorum̨ quodã leone patefacta: ubi non Picus & Faunus: et Aeneas & Romulus: ul' etiã Hercules & Esculapius: et Liber Semelanatus & Tyndaridę fr̃es: et siqs alios ex mortalibus pro diis habent: sed ipsi etiã maiorũ gentiũ dii: quos Cicero i tusculanis tacitis nõibus uidet̃ actingere. Iupiter: Iuno: Saturnus: Vulcanus: Vesta: & alii plurimi qs Varro conat̃ ad mũdi partes siue elemẽta transferre: hoẽs fuisse produnt̃. Timens eniz & ille q̃si reuelata misteria: petens admonet Alexandrum: ut cũ ea mr̃i conscripta insinuauerit: flãmis iubeat concremari. Non solum ergo ista quę duę theologię continent fabulosa scilicet et ciuilis: platõicis ph̃is cedant q uerum deũ & rerũ auctorẽ: et ueritatis illustratorẽ: et beatitudinis largitorẽ eẽ dixer̃t: sed alii quoque ph̃i q corpalia naturę pncipia corpi deditis mentibus opinati sunt. cedãt his tantis et tanti dei cognitoribus ueris: ut Thales in hũore: Anaximenes i aere: stoici in igne: Epicurus in athomis: hoc ẽ minutissĩs corpusculis quę nec diuidi nec sentiri queunt. Et qcũq; alii quorum̨ enumeratiõi imorari nõ est necesse. siue simplicia siue coniũcta corpa: siue uita carẽtia siue uiuentia: sed tamen corpa: cãm pncipiũq; rerũ esse dixerũt. Nam qdam eorum̨ a rebus non uiuis res uiuas fieri posse crediderũt: sicut epicurei. Quidam uero a uiuẽte quędã uiuẽtia quędam nõ uiuentia: sed tñ a corpe corporea. Nam stoici ignem id est corpus unũ ex his q̃tuor elemẽtis qbus uisibilis mũdus hic cõstat: et uiuentẽ & sapientẽ et ipsius mundi fabricatorẽ: atq; oĩm quę sunt in eo: eũq; oĩo ignẽ eẽ deũ putauer̃t. Hi & ceteri similes eorũ id solũ cogitare potuerũt: qđ cũ eis corda eorũ obstricta carnis sensibus fabulata sunt. In se qppe habebant quod nõ uidebant: et apud se imaginabant̃ qđ foris uiderãt etiam qñ non uidebant: sed tñmõ cogitabãt. Hoc aũt in conspectu talis cogitatiõis iam nõ est corpus sed silitudo corpis: illđ autem unde uidetur in aĩo hęc silitudo corpis: nec corpus ẽ nec silitudo corpis: et unde uidetur atq; utrũ pulcra an deformis sit iudicatur: profecto est melius q̃ ipsa quę iudicat̃. Hęc mens hoĩs et ipsa rõnalis aię natura est: quę utiq; corpus nõ est: si iam illa corpis similitudo cũ i aĩmo cogitãtis aspicit̃ atq; iudicat̃: nec ipsa corpus est. Non est ergo nec terra: nec aqua: nec aer: nec ignis: qbus q̃tuor corpibus quę dicunt̃ q̃tuor elementa: mũdũ corporeũ uidemus esse cõpactũ. Porro si noster aĩus corpus non est: quõ deus creator aĩmi corpus est? Cedant ergo & isti ut dictũ est platonicis: cedant et illi qs qdem puduit dicere deũ corpus eẽ: uerũtamẽ eiusdem naturę cuius ille est aĩos nr̃os eẽ putauerũt. Ita nõ eos mouit tanta mutabilitas aĩmę: quam dei naturę tribuere nefas ẽ. Sed dicũt corpe mutat̃ aię natura. nam p seipam incõmutabilis est. Poterãt isti dicer̃ corpe aliquo uulnerat̃. nam p seipam inuulnerabilis ẽ. Prorsus qđ mutari nõ põt: nulla re põt. Ac per hoc qđ corpor̃ mutari põt: aliqua re potest. et ideo incõmutabile recte dici non potest.

Capitulum. vi.

Viderunt ergo isti ph̃i quos ceteris non inmerito fama atq; glia prelatos uidemus: nllm corpus esse deũ: et ideo cũcta corpa transcenderũt quęrẽtes deũ. Viderũt qdqd mutabile ẽ non eẽ summũ

deum: et ideo omnem aīam mutabilesq;
oēs spūs transcenderūt querētes summū
deum. Deinde uiderūt oēm spetiem in re
quacūq; mutabili: que est qdquid illd̄ est:
quoq̄modo & q̄liscūq; natura est: non esse
posse n̄ ab illo qui uere est. qui & incom-
mutabiliter est. Ac per hoc siue uniuersi
mūdi corp9: figuras: q̄litates: ordīatūq;
motū: et elementa disposita a celo usq; ad
terram: et quecunq; corpa in eis sunt: siue
oēm uitā: ul' que nutrit & continet q̄lis ē
in arboribus: uel que & hec hēt et sentit
qualis est ī pecoribus: uel que & hec hēt
& intelligit qualis est in hoībus: uel que
nutritorio subsidio nō indiget s; tantum
cōtinet sentit et intelligit q̄lis ē in anglis:
nisi ab illo eē nō posse q simpliciter est: qa
non aliud illi est eē aliud uiuere: q̄i possit
eē non uiuēs: nec aliud illi ē uiuere aliud
intelligere: q̄si posset uiuere nō intelligēs:
nec aliud illi ē intelligere aliud beatū eē:
quasi possit intelligere & nō beatus esse:
Sed quod ē illi uiuere: intelligere: beatū
esse: hoc est illi esse. Propter hāc incōmu-
tabilitatem & simplicitatem: intellexerūt
eū & omīa ista fecisse: et ipm a nullo fieri
potuisse. Considerauerūt enī qdqd est uel
corpus eē ul' uitam: meliusq; aliqd uitam
esse q̄ corpus: spēmq; corpis eē sensibilem
intelligibilemq; uite. Proinde ītelligibilē
spēm sensibili pretulerūt. Sensibilia dicim9:
que uisu tactuq; corporis sentiri queunt:
intelligibilia que conspectu mētis ītelligi
possūt. Nulla est. n. pulcritudo corpalis:
siue in statu corpis sicut est figura: siue in
motu sicut est cantilena: de qua nō aīmus
iudicet. quod pfecto nō posset: n̄ melior
in illo eēt hec spēs sine tumore molis: sine
strepitu uocis: sine spatio uel loci ul' tpis.
Sed ibi quoq; nisi mutablīs eēt: nō alius
alio melius de specie sensibili iudicaret.
melius īgeniosior q̄ tardior: meli9 pitior
q̄ impitior: melius exercitatior q̄ minus
exercitatus. Et idem ipse unus cū pficit:

melius utiq; postea q̄ prius. Quod autē
recipit maius & minus: sine dubitatione
mutabile est. Vnde ingeniosi & docti: et
in his exercitati hoīes facile collegerūt nō
eē in eis rebus pmā spēm: ubi mutablītas
esse conuincitur. Cum igr̄ in eoꝝ cōspectu
et corpus & aīus magis min9q; speciosa
essent: et si omī spetie carere possent oīno
nulla eēnt: uiderūt esse aliqd ubi pma eēt
incōmutablīs spēs: et ideo nec compabil'.
atq; ibi esse rerū pncipiū rectissime credi-
derūt. quod factū non eēt: et ex quo fcta
cuncta essent. Ita quod notum est dei ipe
mālfestauit eis: cū ab eis inuisibilia eius
per ea que facta sunt intellecta cōspecta
sunt: sempiterna q̄q; uirtus ei9 et diuitas:
a quo etiā uisiblīa et tēpalia cūcta creata
sunt. Hec de illa parte quā phisicam id est
naturalē nūcupāt dicta sunt. ¶ Ca. vii.

Quod autem actinet ad doctrinā
ubi altera pars uersat̄ que ab eis
logica id est rationalis uocat̄: absit ut his
compandi uideant̄ qui posuerūt iuditiū
ueritatis ī sensib9 corpis: eorūq; infidis et
fallacib9 regulis oīa que discunt̄ metiēda
esse censuerunt. ut epicurei & quicūq; alii
tales: ut etiā ipi stoici. Qui cū uehemēter
amauerint sollertiā disputandi quā dia-
lecticam noīant: a corporis sensibus eam
ducēdam putarūt. Hinc asseuerātes aīm
concipe notioēs quas appellāt ennoyas:
eaꝝ rerū scil; quas diffiniendo explicāt:
hinc ppagari atq; cōnecti totam discēdi
docendiq; rōem. Vbi ego multum mirari
soleo. cū pulcros dicāt non eē n̄ sapiētes.
qbus sensibus corpis istā pulcritudinem
uiderint: qualibus oculis carnis formā
sapientie decusq; cōspexerint. Hi ū quos
merito ceteris anteponimus: discreuerūt
ea que mente conspiciunt̄ ab his que sen-
sibus actingunt̄: nec sensib9 adimētes qd
possūt: nec eis dātes ultra q̄ possūt. lumē
aūt mentiū esse dixerūt ad discenda oīa:
eūdemq; ipm deū a quo facta sunt omīa.

Reliqua ē pars moralis ¶Ca.viii.
quā greco uocabulo dicūt ethicā.
ubi queriť de summo bono: quo referētes
oīa que agimus. et qd nō ꝑpter aliud sed
ꝑpter seipm appetētes: idq; adipiscētes
nihil quo beati simus ulterius requiramus.
Ideo quippe & finis ē dictus: quia ꝑpter
hunc cetera uolumus: ipsum aūt non nisi
propter ipm. Hoc ergo beatificū bonum
alii a corpe: alii ab aīmo: alii ab utroq; in
hoīe esse dixerūt. Videbant quippe ipsum
hoīem constare ex aīmo et corpe. et ideo
ab alterutro istoꝝ duorū: aut ab utroq;
bene sibi posse esse credebāt: finali quodā
bono quo beati eēnt: quo cūcta que age-
bant referrent: atq; id cū forent adepti:
quo referēdum esset non ultra quererent.
Vnde illi q dicunť addidisse terciū gen9
bonoꝝ quod appellať extrinsecus: sicuti
est honor: glia: pecunia: et siqd hui9mōi:
nō sic addiderūt ut finale eēt id ē ꝑpter
seipm appetēdum: sed ꝑpter aliud bonū
quo eēt hoc genus bonū bonis: malū aūt
malis. Ita bonū hoīs qui uel ab aīo uel a
corpore: uel ab utroq; expetiuerūt: nihil
aliud q̄ ab hoīe expetendū eē putauerūt.
Sed q id appetiuerūt a corpore: a parte
hoīs deteriore: qui uero ab aīmo a parte
meliore: qui aūt ab utroq; a toto homīe.
Siue ergo a parte qlibet: siue a toto hoīe:
non nisi ab homīe. Nec iste differēte quā
tres sunt: ideo tres sed multas dissensio-
nes phoꝝ sectasq; fecerūt. qa & de bono
corpis & de bono aī: et de bono utriusq;
diuersi diuersa opinati sunt. Cedant igr
hi omēs illis phis qui non dixerūt beatū
esse homīnē fruētem corpore uel fruentē
aīmo: sed fruētem deo: non sicut corpore
uel seipo aīmus: aut sicut amico amicus:
sed sicut luce oculus. Si aliquid ab his ad
illas similitudines afferēdum est: quod
uel quale sit: si ds ipse adiuuerit alio loco
quantū per nos fieri poterit apparebit.

Capitulum. ix.

Hunc satis sit cōmemorare Platonē
determinasse finem boni esse scdm
uirtutem uiuere: et ei soli euenire posse q
noticiam dei habeat & imitatonē: nec eē
aliā ob causam beatū. Ideoq; nō dubitat
hoc eē philosophari: amare deū cui9 natu-
ra sit incorpalis. Vnde utiq; colligiť: tunc
fore beatum studiosum sapiētie. id enī est
phus cū frui deo ceperit. Quāuis enī nō
continuo beatus sit q eo fruiť qd amat:
multi. n. amando ea que amāda non sunt
miseri sunt: et miseriores cū fruunť: nēo
tamē beatus est: qui eo qd amat nō fruiť.
Nam & ipi qui res non amādas amant:
non se beatos eē amādo putant s; fruēdo.
Quisqs ergo fruiť eo quod amat: uerūq;
et summū bonū amat: quis eū beatū nisi
miserrimus negat? Ipsum aūt uerum ac
summū bonū Plato dicit deū. unde uult
esse phm amatorem dei. ut quoniā phia
ad beatam uitā tendit: fruēs deo sit btūs
qui deū amauerit. Quicūq; igr phi de dō
summo & uero ista senserūt: q et rerum
creataꝝ sit effector: et lumē cognscendaꝝ:
& bonū agēdarū: q ab illo nob pncipiū
sit nature: et ueritas doctrine: et felicitas
uite. siue platonici accōmodatius nuncu-
pentur: siue qdlibet aliud secte sue nomen
imponant: siue tm̄mō yonici generis qui
in eis precipui fuerūt ista senserint: sicut
idem Plato & q eū bene intellexerūt: siue
etiā italici ꝑpter Pytagoram & pytago-
reos: et si qui forte alii eiusdem sententie
in id idem fuerūt: siue aliaꝝ quoq; gētiū
qui sapientes uel philosophi habiti sunt:
athlantici: libici: egiptii: indi: perse: chal-
dei: scite: galli: hispani: aliiq; reperiūtur
qui hoc uiderint ac docuerint: eos omēs
ceteris anponimus: eosq; nobis ꝑpinquo-
res fatemur. Quāuis enī homo xp̄ianus
lrīs tm̄ ecclesiasticis eruditus: platōicoꝝ
forte nomē ignoret: nec utrū duo genera
phoꝝ extiterint i greca lingua yonicoꝝ
et italicoꝝ sciat: non tamen ita surdus est

in rebus humāis: ut nesciat philosophos
uel studiū sapientię: uel ipam sapientiam
profiteri. Cauet eos tamē qui ſm elemēta
hui⁹ mūdi phant: non ſm deū a quo ipse
factus est mūdus. Admonet.n. precepto
apostolico: fideliterq; audit qđ dictū est.
Cauete ne qs uos decipiat p philosophiā
et inanem seductioēm: ſm elemēta mūdi.
Deinde ne omēs tales eē arbitret: audit
ab eodem aplō dici de qbusdam: quia qđ
notū est dei manifestū est in illis: deus.n.
illis māifestauit. Inuisibilia eni eius a cō-
stitutōe mūdi: p ea quę fcā sunt itellcā
conspiciunt. sempiterna quoq; uirtus ei⁹
et diuinitas. Et ubi atheniēsibus loquēs:
cum rem magnā de deo dixisset: et quę a
paucis posset intelligi: q in illo uiuim⁹ &
mouemur et sumus: adiecit & ait: sicut et
uestri qdam dixerūt. Nouit sane etiā ipos
in qbus errant cauere. Vbi.n. dictum est
q per ea quę facta sunt ds illis māifesta-
uit intellectu conspitiēda inuisibilia sua:
ibi etiaʒ dictū est non illos ipm deū recte
coluisse. qa et aliis reb⁹ qb⁹ nō oportebat:
diuinos honores illi uni tantum debitos
detulerūt. qm cognoscētes deū non sicut
deū glorificauerūt aut grās egerunt: sed
euanuerūt in cogitatōibus suis: et obscu-
ratū est insipiens cor eoꝝ. Dicentes eni se
sapientes esse stulti facti sunt: et immuta-
uerunt gloriam incorruptibilis dei in si-
militudiem imaginis corruptibilis hoīs:
et uolucrū: et quadrupedū: et serpentiuʒ.
ubi et romanos & grecos et egiptios: qui
de sapiētię noīe gloriati sunt fecit itelligi.
Sed de hoc cū istis postmodū disputabi-
mus. In quo aūt nobis consentiūt de uno
deo hui⁹ uniuersitatis auctore: q nō solū
sup oīa corpora est incorpeus: uerū etiā
sup omēs aīas incorruptiblis: pncipium
nostrū: lumē nostrū: bonū nostrū: in hoc
eos & ceteris anponimus. ¶ Caplm.x.

H Ec si lrās eorū xpianus ignorans:
uerbis quę nō didicit i disputatōe
non utitur: ut uel naturalē latine: ul' phi-
sicam grece appellet eam ptem in qua de
inqsitione naturę tractat: et rōnalem siue
logicam i qua querit quo nā mō ueritas
percipi possit: et moralem uel ethicam in
qua de moribus agit: bonorūq; finibus
appetēdis: maloꝝq; uitandis: ideo nescit
ab uno uero deo atq; optimo: et naturaʒ
nobis eē qua fcti ad eius imaginē sum⁹:
et doctrinam qua eū nosq; nouerimus: et
grām qua illi coherendo beati sum⁹. Hęc
itaq; causa ē cur istos ceteris preferam⁹:
quia cū alii phi ingenia sua studiaq; con-
triuerint in regrendis rerū causis: et qui
nam eēt modus discendi atq; uiuēdi: isti
deo cognito repperunt ubi eēnt & causę
constitutę uniuersitatis: et lux ppiendę
ueritatis: et fons bibendę fęlicitatis. Siue
ergo isti platōici: siue qcūq; alii q̄rūlibet
gentiū phi de deo ista sentiunt: nobiscum
sentiunt. Sed ideo cum platonicis magis
placuit hanc cām agere: qa eorū sunt lrę
notiores. Nam & greci quorū lingua in
gentib⁹ pręminet: eas magna prędicatōe
celebrarūt: et latini pmoti eaꝝ uel excellē-
tia uel glīa uel grā: ipas libenti⁹ didicerūt:
atq; i nrm eloquiū transferēdo nobiliores
clarioresq; fecerunt. ¶ Caplm.xi.

M Irantur aūt qdam nobis in christi
grana sociati: cū audiūt ul' legunt
Platonem de deo ista sensisse: quę multū
cōgruere ueritati nrę religiōis agnoscūt.
Vnde nōnulli putauerūt eū qn prexit in
egiptū Hieremiam audisse pphetam: uel
scripturas ppheticas in eadem pegrinatōe
legisse. quoꝝ qdem opionem in qbusdam
libris meis posui. Sed diligēter cōputata
tēpoꝝ ratio quę cronica historia cōtinet:
Platonem indicat a tempe quo pphauit
Hieremias: centum ferme annos postea
natum fuisse. Qui cum octoginta & unū
uixisset: ab anno mortis eius usq; ad tps
quo Ptolome⁹ rex egipti scripturas pphe-
ticas gentis hebreorū de iudea poposcit:

et per septuaginta uiros hebreos q etiam
grecā linguam nouerāt: interpretandas
habēdasq; curauit: anni ferme reperiunt̃
sexaginta. Quapropter ī illa pegrinatōe
sua Plato nec Ieremiā uider̃ potuit tāto
ante defunctū: nec easdem scp̄turas leger̃
que nondum fuerant in grecam linguam
translate qua ille pollebat: nisi forte quia
fuit acerrimi studii: sicut egiptias ita &
istas p interpretē didicit. nō ut scribēdo
transferret: quod Ptolomeus pro ingenti
beneficio qui regia potestate etiā timeri
poterat meruisse phibet̃: sed ut colloq̄ndo
quid continerent q̄tum capere potuisset
addisceret. Hoc ut existimet̃ illa suadere
uident̃ indicia: q liber geneseos sic īcipit.
In pncipio fecit deus celū & terrā: terra
aūt erat inuisibilis & incōposita: et tene-
bre erant sup abissum: et spūs dī ferebat̃
sup aquas. In thimeo autem Plato quem
librū de mūdi constitutōe conscp̄sit: deuz
dicit ī illo ope terram pmo ignēq; iūxisse.
Manifestū ē aūt q igni tribuit celi locū.
Habet g° hec sentētia q̄dam illi9 siītudīez
qua dictū est: in pncipio fecit deus celum
et terram. Deinde illa duo media quibus
interpositis sibimet hec extrema copula-
rent̃: aquā dicit & aerem: unde putat̃ sic
intellexisse qđ scp̄tū est: spūs dei ferebat̃
sup aq̄s. Parū qppe actendens quo more
soleat illa scp̄tura appellar̃ spm̄ dei: qm̄ et
aer spūs dr̃: quatuor opinatus elementa
loco illo cōmemorata uideri pōt. Deinde
q Plato dicit amatorē dei eē phm̄: nihil
sic illis lr̄is sacris flagrat: et maxime illđ
qđ et me plurimū adducit: ut pene assen-
tiar Platonē illoꝝ libroꝝ expertū fuisse:
quod cū ad scm̄ Moysen ita uerba dei per
angelū pferant̃: ut querenti qđ sit nomen
eius q eū pergere precipiebat ad poplm̄
hebreū ex egipto liberandū respondeat̃.
Ego sum qui sum: et dices filiis israel: qui
est misit me ad uos. tanq̄ in eius cōpatōe
qui uere est qa incommutablis est: ea que
mutabilia facta sunt nō sint. Vehemēter
hoc Plato tenuit & diligētissīe cōmenda-
uit. Et nescio utrū hoc uspiam reperiat̃ in
libris eorū qui ante Platonē fuerant: nisi
ubi dictū est ego sum qui sum: et dices eis
qui est misit me ad uos. Sed undecūq; ille
ista didicerit: siue precedentiū eū ueterū
libris: siue poti9 quō dicit apl̄s: quia quod
notū est dei manifestū est ī illis: deus enī
illis manifestauit: inuisibilia .n. ei9 a con-
stitutōe mūdi: p ea que fc̄ta sunt ītellc̄ta
conspiciunt̃: sempiterna quoq; ei9 uirtus
et diuinitas: non īmerito me platonicos
phos elegisse: cū qbus agam quod in ista
questiōe quam modo suscepimus agit̃ de
naturali theologia. utrū pꝑter felicitatez
que post mortē futura ē: uni deo an plu-
ribus sacra facere oporteat. Nam utrum
unus deus an plures pꝑter hui9 uite sint
bona colendi: satis ut estimo exposui.

Ideo qppe hos potissimū ¶ Ca. xii.
elegi: qm̄ de uno deo qui fecit celū &
terram q̄to melius senserūt: tanto ceteris
gloriosiores illustrioresq; habētur: in tm̄
aliis prelati iudicio posterorum: ut cum
Aristotiles Platōis discipl̄s uir excellē-
tis ingenii & eloquio Platōi qdē impar:
sz multos facile supās: cū sectā pipateticā
condidisset: q deābulans disputare con-
sueuerat: plurimosq; discipulos preclara
fama excellēs: uiuo adhuc preceptore in
suā heresim congregasset. Post mortem
uero Platōis Eusippus sororis ei9 filius:
et Xenocrates dilectus eius discipulus ī
scolā eius que achademia uocabat̃ eidem
successissent: atq; ob hoc & ipi et eoꝝ suc-
cessores achademici appellarent̃: recen-
tiores tamē phi nobilissimi quibus Plato
sectādus placuit: noluerunt se dici pipa-
teticos aut achademicos: sz platōicos. Ex
qbus sunt ualde nobilitati greci: Plotin9:
Iamblicus: Porphirius. In utraq; autem
lingua id ē et greca & latina: Apuleius
affer extitit plōicus nobilis. Sed hi oēs

et cęteri eiusmodi & ipse Plato: diis plu-
rimis esse sacra facienda putauerūt.

QVanq̄ ergo a nobis ¶ Cap.xiii.
& in aliis multis rebus magnisq;
dissētiant: in hoc tamē qd' mō posui: quia
neq; parua res est & inde nunc questio est:
p̄mum ab eis quero q̄bus diis istū cultū
exhibēdū arbitrent̄: utrū bōis an malis:
an & bonis et malis. Sed de hoc habem9
sententiam Platonis dicentis: omēs deos
bonos esse: nec esse oīno ullū deoꝝ malū.
Consequens est igr̄: ut bonis hęc exhibenda
intelligant̄. Tunc enī diis exhibent̄: qm̄
nec dii erūt si boni non erūt. Hoc si ita ē:
nam de diis qd aliud decet credere? Illa
ꝓfecto uacuat̄ opīo: qua nōnulli putant
deos malos sacris placādos eē ne ledāt:
bonos aūt ut adiuuent inuocādos. Mali
enī nulli sunt dii. bonis porro debitus ut
dicūt honor sacroꝝ ē deferēdus. Qui sūt
ergo illi qui ludos scenicos amant: eosq;
diuinis rebus adiūgi & suis honoribus
flagitant exhiberi: quorum uis non eos
indicat nullos: sed iste affectus nimirum
indicat malos? Quid. n. de ludis scenicis
Plato senserit notū est: cū poetas ipsos q
tā indigna deoꝝ maiestate atq; bonitate
carmia cōposuerūt: censet ciuitate pellen-
dos. Qui sunt igr̄ isti dii: qui de scenicis
ludis cū ipo Platone cōtendūt? Ille qppe
nō patit̄ deos falsis criminibus infamari:
isti eisdem criminib9 suos honores celebrari
iubent. Deniq; isti cū eosdē ludos instau-
rari preciperent: poscentes turpia etiā ma-
ligna gesserunt. Tito Latino auferentes
filiū: et immictētes morbū q eoꝝ abnuisset
imperiū. eiq; morbū retrahentes cū iussa
complesset. Iste autē illos nec tam malos
timēdos putat: sꝫ suę sententię robur con-
stantissime retinens: oēs poetaꝝ sacrilegas
nugas q̄bus illi per immunditię societatem
oblectant̄: a pplo bene instituto remouere
non dubitat. Hunc aūt Platonē quē iam
in secūdo libro cōmemoraui: iter semideos
Labeo ponit. Qui Labeo numina mala
uictimis cruentis atq; huiu9mōi supplica-
tionibus placari existimat: bona uō ludis
et talibus q̄si ad letitiam ptinētibus reb9.
Quid ē ḡ q semideus Plato: nō semideis
sed deis et hoc bonis illa oblectamēta qua
iudicat turpia tam constanter audet au-
ferre: q sane dii refellunt sniam Labeōis.
nam se in Latino non lasciuos tantū atq;
ludibundos: sed etiam seuos terribilesq;
monstrarunt. Exponant ergo nobis ista
platonici q omēs deos scd'm auctoris sui
sententiā bonos et honestos & uirtutib9
sapientiū esse socios arbitrant̄: alterq; de
ullo deoꝝ sentiri nefas hn̄t. ¶ Ca.xiiii.

EXponimus inquiūt. Actente igr̄
audiamus. Omīm inquit aīalium
in q̄bus est aīa rōnalis tripta diuisio ē.
in deos: hoīes: demones. Dii excelsissim
locū tenēt: hoīes infimū: demoēs mediū.
Nam deoꝝ sedes in celo est: hoīm i terra:
in aere demonū. Sicut eis diuersa digtas
est locoꝝ: ita etiaꝫ naturarū. Proinde dii
sunt hoībus demoīb9q; potiores: hoīes uō
infra deos et demones constituti sunt: ut
elemētoꝝ ordīne sit differentia meritoꝝ.
Demones igr̄ medii: q̄admodū diis qb9
inferius habitāt postponēdi: ita hoībus
q̄bus supius preferendi sunt. Habent enī
cū diis cōmunem imortalitatem corpoꝝ:
aīoꝝ aūt cū hoīb9 passioēs. Quapropter
non est mirū inquit si etiā ludoꝝ obscēi-
tatibus & poetaꝝ figmētis delectantur.
quādo qdē & hūanis capiunt̄ affectib9:
a q̄bus dii longe absunt. et modis oībus
alieni sunt. Ex q̄ colligit̄ Platonē poetica
detestando & prohibendo figmenta: non
deos q omēs boni & excelsi sunt priuasse
ludoꝝ scenicoꝝ uoluptate: sed demones.
Hec si ita sunt: quę licet apud alios quoq;
repiant̄: Apuleius tamē platōicus mau-
darensis de hac re solū unū scpsit librum:
cui9 titulū esse uoluit de deo Socratis. ubi
disserit et exponit ex quo gener̄ numinū

numen sibi Socrates habebat adiūctum
et amicitia q̄dam conciliatū: a quo ꝓhiberī
solitus admoneri ut desisteret ab agēdo:
quādo id quod agere uolebat nō ꝓspere
fuerat euētuꝝ. Dicit eni aptissie & copio-
sissime asserit: nō illū deū fuisse ſʒ dęmonē.
diligenti disputatōe ptractās istā Platōis
de deoꝝ sublimitate: et hoīm hūilitate: et
dęmonū medietate sententiā. Hęc ergo si
ita sunt: quonā modo ausus ē Plato etiā
si non diis quos ab omi hūana cogitatōe
semouit: certe ipsis dęmōib9 poetas urbe
pellendo auferre theatricas uoluptates.
nisi qa hoc pacto admonuit aīm hūanū:
quāuis adhuc ī his moribūdis membris
positum pro splēdore honestatis impura
dęmonum iussa contempnere: eorūq; im-
munditiam detestari? Nam si Plato hęc
honestissime arguit & ꝓhibuit: profecto
dęmoēs turpissie poposcerūt atq; iusserīt.
Aut ergo fallitur Apuleius et nō ex isto
genere numinū habuit amicū Socrates:
aut contra se sentit Plato: modo dęmoēs
honorando: modo eoꝝ delitias a ciuitate
bene morata remouendo: aut nō est Socrti
amicitia dęmonis gratulanda: de q̄ usq;-
adeo & ipe Apuleius erubuit: ut de deo
Socratis pręnotaret librum: quem scd̄m
suā disputationem qua deos a dęmōibus
tā diligenter copioseq; discernit: non ap-
pellare de deo ſʒ de dęmōe Socrtis debuit.
Maluit aūt hoc in ipsa disputatione: q̄ in
titulo libri ponere. Ita.n.ꝑ sanā doctrinā
quę hūanis rebus illuxit oēs uł pene oēs
dęmonū nomē exhorrent: ut quisqs ante
disputationē Apulei qua dęmonū digni-
tas cōmendatur: titulum libri de dęmōe
Socratis legeret: nequaq̄ illū hoīem sanū
fuisse sentiret. Quid aūt etiā ipe Apulei9
qd̄ in dęmōibus laudaret inuēit: pręter
subtilitatē & firmitatem corporū: et ha-
bitatiois altiorē locū? Nā de morib9 eoꝝ
cū de oīb9 generaliter loquęretur: nō solū
nihil boni dixit: sed etiā plurimū mali.

Deniq; lcto illo libro: ꝓrsus nemo mirāt
eos etiā scenicā turpitudinē in reb9 diuīs
habere uoluisse: et cū d̄os se putari uelint
deoꝝ crimib9 oblectari potuisse. et qdqd
in eoꝝ sacris obscena solēnitate seu turpi
crudelitate uel ridetur uel horretur: eoꝝ
affectibus cōuenire. ¶ Capl'm. xv.

Quamobrem absit ut ista cōsiderās
aīmus ueraciter religiosus et uero
deo subditus: ideo arbitretur dęones seipo
eē meliores q̄ habeant corpora meliora.
Alioqn multas sibi et bestias prelaturus
est: quę nos & acrimonia sensuū: et motu
facillimo atq; cęlerrimo: et ualētia uiriū:
et ānosissia firmitate corpm uincūt. Quis
hoīm uidēdo ęq̄bit̄ aquilis et uulturib9?
Quis odorando cāibus? Quis uelocitate
leporibus: ceruis: omibus auibus? Quis
multū ualendo leōib9 et elephātib9? Quis
diu uiuendo serpētibus: qui etiā deposita
tunica senectutē deponere atq; ī iuuētutē
redire perhibentur? Sed sicut his oībus
ratiocināndo & intelligendo meliores su-
mus: ita etiam dęmōibus bene & honeste
uiuēdo meliores esse debemus. Ob hoc.n.
& ꝓuidentia diuina eis qbus nos cōstat
esse potiorēs data sunt quędā potiora cor-
poꝝ munera: ut illd̄ quo eis pręminem9:
etiā isto modo nobis cōmendaret̄ multo
maiore cura excolēdū eē q̄ corp9: ipamq;
excellētiam corpalem quā dęmones hēre
noscemus: pre bonitate uitę qua illis añ-
ponimur contēpnere discerem9: habituri
& nos īmortalitatē corporum: non quā
suppliciōꝝ ęternitas torquęat: sed quam
puritas pręcedat animoꝝ. Iam uero de
loci altitudie: q̄ dęmoēs in aere nos autē
habitam9 ī terra: ita ꝓmoueri ut hinc eos
nobis esse pręponēdos existimemus: oīo
ridiculū est. Hoc eni pacto nobis et omia
uolatilia pręponimus. At.n. uolatilia cū
uolādo fatigant̄: uel reficiēdum alimētis
corp9 habēt: terrā repetūt. uel ad requiem:
uel ad pastū: qd̄ dęones inqūt nō faciūt.

Nũqd ergo placet eis ut uolatilia nobis:
dęmoẽs aũt etiã uolatilibus antecellant?
Quod si demẽtissim est opinari: nihil est
qd de habitatõe supioris elementi dignos
esse dęmoẽs existimemus: qbus nos reli-
gioĩs affectu subdere debeam9. Sicut. n.
fieri potuit: ut aereę uolucres terrestrib9
nobis non solũ non pręferant: uerũ etiaꝫ
subiciant̃ ꝓpter rationalis aĩę quę in nob
est dignitatem: ita fieri potuit ut dęmoẽs
q̃uis magis aerei sint terrestribus nobis:
nõ ideo meliores sint quia est aer q̃ terra
supior: sed ideo eis hoĩes pręferẽdi sunt:
qm̃ spei pioꝝ hoĩum nequaq̃ illoꝝ despe-
ratio comparanda est. Nam & illa ratio
Platonis qua elementa q̃tuor ꝓportione
cõtexit atq; ordĩat: ita duob9 extremis:
igni mobilissĩo & terrę immobili media
duo aerem & aquam interserens: ut q̃to
aer est aquis & aere ignis: tanto et aquę
superiores sint terris: satis nos admonet
aĩaliũ merita non pro elemẽtoꝝ gradib9
extimare. Et ipse qppe Apulei9 cũ cęteris
terrestre aĩal hoĩem dicit. qui tamẽ longe
pręponit̃ aĩalibus aq̃tilibus: cũ ipas aq̃s
terris pręponat Plato. ut intelligam9 nõ
eũdem ordinem tenẽdum cũ agit̃ de me-
ritis aĩarũ: q uidetur ordo eẽ in gradib9
corpoꝝ. sed fieri posse ut inferius corpus
aĩa melior inhabitet: deteriorq; supius.

De morib9 q̃ demonũ. Cap. xvi.

Cũ idem platõicus loqueret̃: dixit
eos eisdem qbus hoĩes aĩmi pturbatiõib9
agitari: irritari iniuriis: obseqis donisq;
placari: gaudere honoribus: diuersis sa-
crorum ritibus oblectari: et ĩ eis si quid
neglectum fuerit cõmoueri. Inter cętera
etiam dicit ad eos pertinere diuinatioẽs
augurũ: aruspicum: uatũ: atq; somnioꝝ.
ab his q̃q; eẽ miracula magoꝝ. Breuiter
aũt eos diffiniens ait. Dęmoẽs eẽ genere
aĩalia: aĩmo passiua: mẽte rõnalia: corpe
aerea: tempore ęterna. Hoꝝ uero quinq;:
tria pora illis eẽ quę nobis: quartũ ꝓpũ:
qntum eos cum diis habere cõmune. Sed
uideo triũ supioꝝ quę nobiscum habent:
duo etiã cũ diis hr̃e. Aĩalia qppe eẽ dicit
et deos: sua cuiq; elemẽta distribuens. In
terrestrib9 aĩalibus nos posuit: cũ cęteris
quę in terra uiuũt & sentiũt: in aq̃tilibus
pisces et alia natatilia: in aereis dęmoẽs:
in ęthereis deos. Ac per hoc ꝙ dęmones
genere sunt aĩalia: non solũ eis cũ hõibus
uerũ etiaꝫ cum diis pecoribusq; cõe est: ꝙ
mente rõnalia cũ diis et hõibus: ꝙ tempe
ęterna cũ diis solis: ꝙ animo passiua cum
hõibus solis: ꝙ corpe aerea ipsi sunt soli.
Proinde ꝙ genere sunt animalia non est
magnũ: quia hoc sunt et pecora: ꝙ mente
rõnalia non est supra nos: qa sum9 et nos:
ꝙ tempe ęterna: qd boni est si nõ beata?
Melior est. n. tempalis fęlicitas: q̃ misera
ęternitas. ꝙ aĩo passiua: quõ supra nos ẽ
quãdo & nos hoc sumus: nec ita esset nisi
miseri essemus? Quod corpe aerea quãti
extimãdum est: cũ oĩmi corpi pręferat̃ aĩę
qualiscũq; natura? Et ideo religioĩs cult9
qui debetur ex aĩmo: nequaq̃ debetur ei
rei quę aĩo est inferior. Porro si inter illa
quę dęmonũ esse dicit ãnumeraret ũtutẽ:
sapientiam: fęlicitatem: et hęc eos diceret
habere cũ diis ęterna atq; coĩa: profecto
aliqd diceret exoptãdũ magniq; pẽden-
dũ. nec sic eos tñ ꝓpter hęc tãq̃ deũ colere
deberemus: sꝫ potius ipm a quo hęc illos
accepisse nossem9. Quãto min9 nũc honor̃
diuino aerea digna sunt aĩmalia: ad hoc
rõalia ut misera eẽ possit: ad hoc passiua
ut misera sint: ad hoc ęterna ut miseriam
suam finire non possint? Quapropter ut
omictam cętera & hoc solum ptractem ꝙ
nobiscũ dęmones dixit habere cõe id est
aĩmi passioẽs: si oĩmia q̃tuor elemẽta suis
aĩalibus plena sunt: imortalibus ignis et
aer: mortalibus aqua & terra: quęro cur
aĩmi dęmonum passionũ turbelis et tem-
pestatibus agitent̃. Perturbatio. n. ẽ quę
gręce pathos dr̃: unde illa uoluit uocare

aĩo passiũa: qa uerbũ de uerbo pathos passio diceret: motus aĩmi contra rõnem. Cur ergo sunt ista in aĩs demonũ: que in pecorib9 non sunt? Quoniã si qd ĩ pecore simile appet non est pturbatio: qa non est contra rõnem qua pecora carēt. In hoib9 autē ut sint iste perturbationes: facit hoc stulticia aut miseria. nondũ eni sumus in illa pfectõe sapie beati: que nobis ab hac mortalitate liberatis ĩ fine promittitur. Deos uero ideo dicũt istas pturbationes non ppeti: quia nõ solũ eterni uerũ etiam beati sunt. Easdem qppe aĩas rõnales etiã ipos hēre phibent: sʒ ab oĩni labe ac peste purissimas. Quãobrem si ppterea dii nõ pturbant: qꝛ aĩalia sunt beata non misera: et ppterea pecora nõ pturbant: qꝛ aĩalia sunt que nec beata possunt ēē nec misera: restat ut dẽones sicut hoĩes ideo pturbētur: qꝛ aĩalia sunt non beata sed misera.

Qua igr̃ insipientia ❡ Cap. xvii.

Qua igr̃ insipientia uel potius amētia p aliq̃ religionē dẽombus subdunt: cũ p ueram religionē ab ea uiciositate ĩ qua illis sumus similes liberemur? Cum eni demões quod & iste Apuleius quãuis eis plurimũ parcat & diuinis honoribus dignos censeat: tamē cogit cõfiteri ut ira instigent: nobis uera religio pcipit ne ira instigemur: sʒ ei poti9 resistamus. Cum dẽones donis inuitent: nobis uera rligio precipit ne cuiq̃ donoꝝ acceptõe faueamus. Cum dẽones hõrib9 mulceant: nobis uera religio precipit ut talibus nullo mõ moueamur. Cũ dẽones quorũdã hoĩm osores quorũdã amatorꝭ sint: non prudentia tranqlloq; iudicio sʒ ut ipse aio appellat passiuo: ipsa nobis uera religio precipit ut inimicos nostros etiaʒ diligamus. Postremo oēm motũ cordis et salũ mentis: oēsq; turbelas & tēpestates aĩ qbus dẽones estuare atq; fluctuar asserit: nos uero religio deponere iubet. Que ḡ causa ē nisi stulticia errorq; miserabilis: ut ei te facias uenerando hũilem: cui te cupias uiuẽdo dissimilē: et religiõe colas quem imitari nolis: cum religionis summa sit imitari quē colis? Ca. xviii.

Frustra igr̃ eis Apuleius & qcunq; ita sentiũt hunc detulit honorē: sic eos in aere medios inter ethereum celuʒ terramq; constituens: ut qm̃ nullus deus miscetur hõi qd Platonē dixisse phibent: isti ad deos pferant preces hoim: et inde ad hoĩes impetrata que poscũt. Indignũ eni putauerunt q isti crediderũt misceri hoĩes diis: et deos hoĩbus. dignum autē misceri demones & diis et hoĩbus. hinc petita q assignent: inde concessa q apportent. ut uidelicet homo castus & ab artiũ magicarũ sceleribus alienus: eos patronos adhibeat per quos illũ dii exaudiãt: qui hec amãt que ille non amãdo fit dignior: quē facilius et libentius exaudir̃ debeãt. Amant qppe illi scenicas turpitudines: quas non amat pudicitia. Amãt in maleficiis magoꝝ mille nocendi artes: quas non amat innocētia. Ergo & pudicitia et innocētia si qd a diis impetrare uoluerit: nec poterit suis meritis n̄ suis iteruētienbus inimicis: nõ ē qꝛ ista poetica figmēta et theatrica ludibria iustificare conet. Habemus contra ista magistrũ eoꝝ & tante apd eos auctoritatis Platonem: si pudor hũanus ita de se male meretur: ut nõ solũ diligat turpia: uerũ etiã diuinitati existiet grata. ❡ Capitulum .xix.

Porro aduersus magicas artes: de qbus quosdam nimis infelices & nimis impios etiã gloriari libet in noĩe dẽonuʒ: ipam publicã lucem testē citabo. Cur eni tam grauiter ista plectunt seueritate legũ: si opa sunt numinũ colẽdoꝝ? An forte istas leges xpiani instituerũt: qbus artes magice puniunt? fm quē aliũ sensum. nisi qꝛ hec maleficia generi hũano perniciosa ēē non dubium est? Ait poeta clarissim9. Testor cara deos: et te germana: tuũq;. Dulce caput: magicas in uitã

accingier artes. Illud etiã quod alio loco
de his artibus dicit. Atq; satas alio uidi
traducere messes. Eo q͏̄ hac pestifera sce-
lerataq; doctrina: fructus alieni in alias
terras trãsferri ꝓhibent̃: nõne ĩ duodeciʒ
tabulis id est romanoꝝ antiq̄ssĩs legibus
Cicero cõmemorat eẽ conscriptũ: et ei qui
hoc fecerit suppliciũ constitutũ? Postremo
ipse Apuleius nunq̄d apd̃ iudices x͏̄ianos
de magicis artibus accusatus est? Quas
utiq; sibi obiectas si diuinas & pias esse
nouerat: et diuinarũ potestatũ operibus
congruas: non solũ eas confiteri debuit:
sed etiã ꝓfiteri: leges culpans potiꝰ q̄bus
hec ꝓhiberent̃ & damnanda putarẽtur:
que hr̃i miranda et uenerãda oporteret.
Ita.n. uel sententiã suã psuaderet iudicibꝰ:
uel si illi sc̄d̃m iniquas leges saperent: eũq;
talia predicãtem atq; laudantem morte
multarent. digna aĩe illius demões dona
repẽderent. pro quoꝝ diuinis operibus
predicãdis hũanam uitã sibi adimi non
timerẽt. Sicut martires nostri cũ eis pro
crimĩe obiceretur christiana religio: qua
nouerant se fieri saluos & gloriosissimos
in eternũ: non eã negando tꝑales penas
euadere delegerũt: sʒ potius confitendo:
profitendo: predicãdo: et pro hac oĩa
fideliter fortiterq; tolerando: et cum pia
securitate moriẽdo: leges q̄bꝰ ꝓhibebant̃
erubescere compulerũt. mutariq; fecerũt.
Huius aũt ph̄i platonici copiosissima &
disertissĩa extat oĩo: qua crimen artium
magicarum a se alienũ esse defendit: seq;
aliter non uult innocẽtem uideri: nisi ea
negando que nõ possũt ab innocẽte com-
micti. At oĩa miracula magoꝝ quos rc̄te
sentit esse damnãdos: doctrinis fiunt &
opibus demonuʒ: quos uiderit cur censeat
honorandos esse: necessarios eos asserens
pferendis ad deos nr̃is precibus: quoruʒ
debemꝰ opa deuitare si ad deũ uerũ p̄ces
nostras uolumus puenire. Deinde quero
quales preces hoĩm diis bonis p demões
allegari putat. magicas an licitas. Si ma-
gicas: nolũt tales. si licitas: nolũt p tales.
Si aũt peccator penitens preces fundit:
maxĩe si aliquid magicum admisit: ita ne
tandem illis intercedentibꝰ accipit ueniã:
q̄bus ĩpellentibꝰ aut fauẽtibus se cecidisse
plangit in culpam? An & ipi demoẽs ut
possint penitẽtibus mereri indulgẽtiam:
p̄ores agũt q͏̄ eos deceperint penitẽtiam?
Hec nemo unq̄ de demõibus dixit. Quia
si ita esset: nequaq̄ sibi auderent diuinos
honores expeterẽ: q penitẽdo desiderarẽt
ad grãm ueme puẽire. Ibi.n.ẽ detestãda
supbia: hic hũilitas miserãda. ❡ Ca. xx.

At eni urgẽs causa et artissĩa cogit
demones medios inter d̃os et hoĩes
agere: ut ab hoĩbus auferant desiderata:
et ad eos referant ĩpetrata. Que nã tandẽ
causa ẽ ista: et q̄ta necessitas? Quia nullꝰ
deus inquiũt miscetur hoĩ. Preclara igit̃
sanctitas d̃i que non miscet̃ hoĩ penitenti
supplicanti: et miscetur demõi arrogãti:
Non miscetur hoĩ confugiẽti ad diuitatẽ:
& miscetur demoni fingẽti diuinitatem.
Non miscet̃ hoĩ petenti indulgentiam: et
miscetur demõi suadenti nequitiam. Non
miscet̃ hoĩ p ph̄ophicos libros poetas de
bene instituta ciuitate pellenti: et miscetur
demõi a p̄ncipibꝰ et pontificibus ciuitatis
per scenicos ludos poetaꝝ ludibria req-
renti. Non miscet̃ hoĩ d̃oꝝ crimĩa fingerẽ
prohibenti: et miscet̃ demõi se falsis d̃oꝝ
criminibus oblectanti. Non miscetur hoĩ
magoꝝ scelera iustis legibus punienti: et
miscet̃ demoni magicas artes docenti &
ĩplenti. Non miscet̃ hoĩ imitationẽ demonũ
fugienti: et miscet̃ demõi deceptionẽ hoĩs
aucupanti. Sed nimirũ tante huiꝰ absur-
ditatis & indig̃tatis ẽ magna necessitas:
q͏̄ scilicet deos ethereos hũana curantes
q̄d terrestres hoĩes agerent utiq; lateret:
nisi demones aerei nuntiarent: quoniam
ether longe a terra est alteq; suspẽsus: aer
uero etheri terreq; cõtiguus. O mirabileʒ

sapiaꝫ. Quid aliud de diis istis sentiūt q̄s
oēs optimos uolūt: n̄ eos & hūana curarē
ne cultu uideant̄ indigni: et ꝓpter elemē-
torū distantiā hūana nescire: ut credant̄
dęones necessarii: et ob hoc etiā ipi puterē
colendi: ꝑ quos dii possint et q̄d in rebus
hūanis agatur addiscere: et ubi oportet
hōibus subuenire. Hoc si ita est: diis istis
bonis magis notus ē dęmon per corpus
uicinum: q̄ homo per aīm bonū. O multū
dolenda necessitas: an poti⁹ irridenda uel
detestāda uāitas: ne sit uana diuītas. Si
.n. aīo ab obstac̄lo corpis libero aīm nr̄m
dii uidere possunt: non ad hoc dęmōibus
indigent nuntiis. Si autē aīmoꝝ indicia
corpalia: q̄lia sunt uultus: locutio: mot⁹:
per corpus suū ętherei dii sentiūt: et inde
colligūt q̄d etiā dęmoēs nuntient: possūt
et mēdaciis dęmonū decipi. Porro si d̄oꝝ
diuitas a dęmōib⁹ falli non pōt: ab eadēꝫ
diuinitate q̄d agimus non pōt ignorari.

Ellem aūt mihi isti Cap. xxi.
V dicerent: utrū diis dęones nūtia-
uerint de crimibus deoꝝ poetica Platōi
displicere figmēta: et sibi ea placere cęla-
uerint: an utrūq; occultauerint: deosq; eē
maluerint totius rei huius ignaros: an
utrunq; indicauerint: et religiosam erga
deos Platonis prudentiā: et in deos iniu-
riosam libidinem suā: an sententiā q̄dem
Platōis qua noluit d̄os ꝑ impiā licentiaꝫ
poetarū falsis crimibus infamari: ignotā
diis eē uoluerint: suā u͛ nequitiā q̄ ludos
scenicos amant q̄bus illa deoꝝ dedecora
cęlebrantur: prodere non erubuerint. uel
timuerint. Hoꝝ q̄tuor quę interrogādo
proposui quodlibet eligant: et i quolibet
eorū quantū mali de diis bonis opinent̄
actēdant. Si eni ꝑmū elegerint: cōfessuri
sunt non licuisse diis bonis habitare cum
bono Platōe: q̄n eoꝝ iniurias ꝓhibebat:
et habitasse cū dęmōib⁹ malis: q̄ndo eorū
iniuriis exultabant: cum dii boni hoīem
bonū longe a se positū non nisi per malos
dęmones nossent: quos sibi uicinos nosse
non possent. Si aūt secundū elegerint: et
utrūq; occultatū a dęmonib⁹ dixerint: ut
dii oīo nescirent & Platoīs religiosissimā
legem: et dęonū sacrilegā delec̄tationem:
q̄d in rebus hūanis ꝑ internūtios dęones
dii nosse utiliter possūt: q̄ndo illa nesciūt
quę in honorem deoꝝ bonoꝝ ꝓ religionē
bonoꝝ hoīum cōtra libidinem malorum
dęonū decernunt̄. Si u͛ tertiū elegerint:
et non solum sententiā Platonis deorum
iniurias ꝓhibentē: sꝫ etiā dęmonū neq̄tiā
deoꝝ iniuriis exultantē: ꝑ eosdē dęones
nūtios diis innotuisse respōderint: et hoc
nūtiare est an insultare. Et dii utrūq; sic
audiūt: sic utrūq; cognoscūt: ut non solū
malignos dęones deoꝝ dignitati et Pla-
tonis religioni contraria cupientes atq;
facientes: a suo accessu nō arceant: sꝫ etiā
per illos malos ꝓpinquos Platoni: bono
longinquo dona transmictant. Sic .n. eos
elementoꝝ q̄i catena series colligauit: ut
illis a q̄bus criminant̄ coniungi possint:
huic a quo defēdunt̄ non possint. utrūq;
scientes: sed aeris & terrę pondera trans-
mutare non ualentes. Iam q̄d reliquū est
si quartū elegerint: peius ē cęteris. Quis
eni ferat si poetaꝝ de diis immortalibus
criminosa figmēta: et theatroꝝ indigna
ludibria: suamq; i his oībus ardētissimā
cupiditatē: et suauissimā uoluptateꝫ diis
dęones nūtiauerūt: et q̄ Plato ꝑhophica
grauitate de optima republica hęc oīa
censuit remouenda tacuerunt: ut iam dii
boni per tales nūtios nosse cogant̄ mala
pessimoꝝ: nec aliena sꝫ eorūdem nūtioꝝ:
atq; his contraria non sinant̄ nosse bona
ꝑhophoꝝ: cū illa sint in iniuriam: ista in
honorem ipsoꝝ deoꝝ. Caplm. xxii.

Q Via igr̄ nihil istoꝝ q̄tuor eligēdū
est: ne in quolibet eoꝝ de diis tam
male sentiat̄: restat ut nullo m̄ credendū
sit q̄d Apuleius ꝑsuadere nitit̄. Et q̄cunq;
alii ꝑhi sunt eiusdē sententię: ita eē medios

demones inter deos & homines: tanquã
internũtios & interpretes qui hinc ferãt
petitiões nr̃as: inde referant res a nobis
petitas: sed esse spũs nocẽdi cupidissĩos:
a iustitia penit⁹ alienos: supbia tumidos:
inuidentia liuidos: fallatia callidos. qui
in hoc qdem aere habitant: qa de celi su-
perioris sublimitate deiecti: merito irre-
gressibil' transgressiõis in hoc sibi cõgruo
uelut carcere predamnati sunt. Nec tamẽ
qa supra terram & aquas aeri locus est:
ideo et ipi sunt meritis supiores hoĩbus:
qui eos non terreno corpore: sz electo in
auxiliũ deo uero pia mẽte facillie supãt:
sz multis plane pticipatiõe uere religiõis
indignis: tanq̃ captis subditisq; dñant̃.
quoz maxĩe parti mirabilibus & falla-
cibus signis siue fctoz siue predicatoz:
deos se esse psuaserũt. Quibusdã uo uicia
eoz attentius & diligentius intuẽtibus:
non potuerũt psuadere q dii sint: atq; ideo
inter deos & hoĩes internũtios ac bene-
ficioz interpretatores se eẽ finxerũt. Si
tamen non istũ saltem honorem hoĩes eis
deferendũ putarũt: qui illos nec dos esse
credebãt qa malos uidebant. Deos aũt
omẽs bonos uolebant: nec audebant tamẽ
oĩo idignos dicere honore diuio: maxĩe
ne offenderent pplos a qbus eis cernebãt
inueterata supstitiõe per tot sacra et tẽpla
seruiri. ¶ Capitulum .xxiii.

Nam diuersa de illis Hermes egip-
tius quem Trimegistũ uocãt scripsit
& sensit. Apuleius qdẽ deos illos negat.
sz cũ dicit ita inter hoĩes deosq; q̃daz me-
dietate uersari: ut hoĩb⁹ apud ipos deos
necessarii uideant̃: cultũ eoz a supnoruz
deoz religiõe non sepat. Ille aũt egiptius
alios dicit a summo deo factos: alios ab
hoĩbus. Hoc q audit sicut a me positũ est:
putat dici de simulacris quia opera sunt
manuũ hoĩm. At ille uisiblia et cõtrecta-
bilia simulacra uelut corpora deorum eẽ
asserit. inesse autẽ his quosdam spiritus
inuitatos: q ualeãt aliqd siue ad nocendũ
siue ad desideria eoz nõnulla cõplenda:
a qbus eis diuini honores & cult⁹ obseqa
deferunt̃. Hos ergo spũs inuisibiles p artẽ
q̃ndam uisibilib⁹ rebus corpalis materie
copulare: ut sint quasi aĩata corpora illis
spiritib⁹ dicata & subdita simulacra: hoc
esse dicit deos facere: eamq; magnam &
mirabilem deos faciendi accepisse homĩs
potestatem. Huius egiptii uerba sicut in
nr̃am linguã interpretata sunt ponam⁹.
Et qm̃ de cognatiõe inqt & cõsortio hoĩm
deorũq; nobis indicit̃ sermo: potestatem
hoĩs o Asclepi uimq; cognosce. Dominus
inquit & pater: uel qd̃ est summũ: ds ut
effector est deoz celestiũ: ita homo fctor
est deoz q i templis sunt: hũana pximi-
tate contenti. Et paulopost. ita hũanitas
inqt semp memor nature et originis sue:
in illa diuinitatis imitatione pseuerat: ut
sicuti pater ac dñs ut sui similes eẽnt dos
facit eternos: ita hũanitas deos suos ex
sui uultus similitudie figuraret. Hic cum
Asclepius ad quẽ maxime loquebatur ei
respondisset atq; dixisset: statuas dicis o
Trimegiste? Tu uero ille statuas inqt o
Asclepi uates. quatenus tu ipse diffidas.
statuas aĩatas sensu & spũ plenas: tãtaq;
faciẽtes & talia: statuas futuroz pscias:
ea que forte uates oĩs ignoret in multis
et uariis reb⁹ predicentes: imbecillitates
hoĩbus facientes easq; curantes: tristitiaz
letitiãq; p meritis. An ignoras o Asclepi
q egiptus imago sit celi: aut q est uerius
translatio aut descensio oĩm que gubnant̃
atq; exercent̃ in celo: ac sic dicendum est
uerius: terra nr̃a mũdi totius ẽ templũ?
Et tamẽ qm̃ prescire oĩa prudentẽ decet:
illud uos ignorare fas non est: futuz tps
est: cũ appeat egiptios incassum pia mẽte
diuinitati sedulã religionẽ seruasse. Deinde
multis uerbis Hermes hunc locũ exeqt̃.
in quo uidet̃ hoc tempus predicere: quo
x̃pana religio q̃to ẽ uerior atq; sanctior:

tanto uehementiꝰ & liberiꝰ cuncta fallatia
figmēta subuertit. ut gratia uerissimi sal-
uatoris liberet hominē ab his diis quos
facit homo: et ei deo subdat a quo factus
est homo. Sed cū Hermes ista predicit:
uelut amicus eisdem ludificatōibꝰ dęonū
loquitᷣ. nec xp̄ianū nomē euidēter exꝑmit:
sed tanq̄ ea tollerentᷣ atqꝫ delerentᷣ: quoꝝ
obseruatōe cęlestis similitudo custodiretᷣ
in ęgipto. ita hęc futura deplorās: luctu-
osa quodammodo prędicatōe testatur.
Erat enī de his de q̄bus dicit apostolus:
ꝙ cognoscentes deū non sicut deū glorifi-
cauerūt aut grās egerūt: sed euanuerunt
in cogitatōibus suis: et obscuratū est insi-
piens cor eoꝝ. dicentes enī se eē sapiētes
stulti facti sunt. Et inmutauerunt gloriam
incorruptiblis dei in silitudinē imaginis
corruptiblis hoīs. et cętera quę cōmēoratᷣ
longū est. Multa q̄ppe talia dicit de uno
uero deo fabricatore mūdi: q̄lia ueritas
hēt. Et nescio quō illa obscuratiōe cordis
ad ista delabitur: ut diis quos cōfitetur
ab hōibus fieri semꝑ uelit hoīes subdi: &
hęc futuro temꝑe plangat auferri. quasi
quicq̄ sit infęlitius hoīe cui sua figmenta
domiāntᷣ: cū sit facilius fieri deos colēdo
quos fecit ne ipse sit homo: q̄ ut per eius
cultū dii esse possint quos fecit hō. Citius
enī fit ut hō in honore positus pecoribus
non intelligens comparetᷣ: q̄ ut operi dei
ad eius imaginē facto id est ipi hōi opus
hoīs pręferatᷣ. Quapropter merito homo
deficit ab illo qui eū fecit: cū sibi pręficit
ipse quod fecit. Hęc uana: deceptoria: ꝑ-
niciosa: sacrilega: Hermes egiptius quia
tempus quo auferrentᷣ uenturum sciebat
dolebat: sed tam impudenter dolebat: q̄
imprudenter sciebat. Non enī hoc ei reue-
lauerat spūs scūs sicut ꝓphis sanctis: qui
hęc pręuidentes cū exultatōne dicebant.
Si faciet hō deos: et ecce ipsi non sunt dii.
Et in alio loco. Erit in illo die dicit dn̄s.
exterminabo noīa simulacrorū a terra:
et nō erit eoꝝ memoria. Proprie uero de
egipto q̄d ad hanc rem actinet ita sanctꝰ
Ysaias ꝓphat. Et mouebuntᷣ manufcta
egipti a facie eiꝰ: et cor eoꝝ uincietᷣ in eis.
et cętera huiusmodi. Ex quo genere et illi
erāt q̄ uenturū q̄d sciebāt uenisse gaude-
bant. qualis Symeon: q̄lis Anna: q̄ mox
natū Ihm: q̄lis Elisabeth quę etiā cōceptū
in spū agnouit: q̄lis Petrus reuelāte p̄re
dicēs. Tu es xp̄s filius dei uiui. Huic aūt
ęgiptio illi spūs indicauerant futurę tēꝑa
ꝑditōis suę: q̄ etiā p̄senti ī carne tremētes
dn̄o dixerūt. Quid uenisti an̄ tp̄us ꝑdere
nos? Siue quia subitū illis fuit q̄d futuꝝ
q̄dem sꝫ tardiꝰ opīabantᷣ: siue q̄a ꝑditionē
suā hāc ipam dicebāt: q̄ fiebat ut cogniti
spernerentᷣ. Et hoc erat an̄ tp̄us id est ante
tp̄us iuditii: quo ęterna dānatōe puniēdi
sunt cū oībus etiā hōibus: q̄ eoꝝ societate
detinentᷣ: sicut religio loqᷣ quę nec fallit
nec fallitᷣ: non sicuti iste quasi omni uento
doctrinę hinc atqꝫ inde ꝑflatus: et falsis
uera ꝑmiscens dolet q̄si ꝑiturā religionē:
quē postea confitetᷣ errorem. Post multa
enī ad hoc ipm redit: ut iterum dicat de
diis quos homīes fecerūt ita loquens. sed
iam de talibus sint satis dicta talia. Iterū
inq̄t ad hoīem rōnemqꝫ redeamꝰ: ex quo
diuīo dono hō aīal dictū ē rōnale. Minꝰ
.n. miranda et si mirāda sunt quę de hoīe
dicta sunt. oīm enī mirabiliū uicit admi-
rationem: ꝙ homo diuinā potuit inuēire
naturam: eamqꝫ efficere. ¶ Cap. xxiiii.

QVoniā ergo ꝓaui nostri multum
errabant circa deoꝝ rōnem incre-
duli: et non animaduertentes ad cultum
religionemqꝫ diuinā: inuenerūt artē qua
efficerent deos. Cui inuentę adiunxerūt
uirtutem de mūdi natura cōuenientem:
eamqꝫ miscentes quoniā aīas facere non
potuerūt: euocantes aīmas dęmonū uel
angelorum eas indiderunt imaginibus
sanctis diuinisqꝫ misteriis: ꝑ q̄s idola &
benefaciēdi et male uires hr̄e potuissent.

Nescio utrum sic confiterent̃ ipsi dẹmoẽs adiurati: quõ iste cõfessus est. Quoniam inquit proaui nostri multũ errabãt circa deoꝝ rõem increduli: et nõ aĩaduertẽtes ad cultũ religionẽq; diuinam: inuenerũt artem qua efficerent deos. Nunqd saltem mediocriter eos dixit errasse ut hãc artẽ inuenirent faciendi deos: aut contentus fuit dicere errabãt: ñ adderet & diceret multũ errabant? Iste ergo multus error et incredulitas nõ aĩaduertentiũ ad cultũ religionẽq; diuinã: inuẽit artẽ q̃ efficeret deos. Et tñ ꝙ multus error & incredulitas: et a cultu ac religione diuina auersio aĩmi inuenit ut homo arte faceret deos: hoc dolet uir sapiens tanquã religionem diuinã uẽturo certe tempe auferri. Vide si nõ & diuinas maiorum suoꝝ errorem preteritũ prodere: et etiã diabolicã pẹnã dẹmonũ futurã dolere compellit̃. Si eniꝫ proaui eoꝝ multũ errando circa deorum rõnem: incredulitate et auersione aĩmi a cultu ac religiõe diuina inuenerũt artem qua deos efficerent: quid mirũ si hẹc ars detestãda quidqd facit auersa a religiõe diuina: auferetur a religiõe diuina: cum ueritas emendet errorẽ: fides redarguat incredulitatem: conuersio corrigat auersioneꝫ? Si.n.tacitis causis dixisset ꝓauos suos inuẽisse artẽ qua deos facerẽt: nr̃m fuit utiq; si quid rectum piumq; sapemus actendere et uidere: nequaq̃ illos ad hãc artẽ ꝑuenturos fuisse qua hõ deos facit: si a ueritate non aberrarent: si ea quẹ deo digna sunt crederent: si aĩm aduerterent ad cultũ religionẽq; diuinam. Et tamen si cãs artis huiꝰ nos diceremꝰ multũ errorẽ hoĩum & incredulitatẽ: et aĩmi errantis atq; infidelis a diuĩa religiõe auersioneꝫ: utcũq; ferẽda eẽt impudentia resistentiũ ueritati. Cum uero idem ipẽ q potestateꝫ huiꝰ artis sup oĩa cẹtera mirat̃ in homine qua illos deos facere concessũ est: et dolet uenturũ esse tempus quo hẹc oĩa deoꝝ figmenta ab hõibus instituta etiã legibus iubeant̃ auferri: confitet̃ tñ atq; exp̃mit causas: quare ad ista ꝑuẽtum sit dicens: ꝓauos suos multo errore et icredulitate & aĩm non aduertendo ad cultũ religionemq; diuinam: inuẽisse hanc artem qua facerent deos. Nos qd oportet dicere uł potius quid agere: nisi quãtas possumus gratias dño đo nostro qui hẹc contrariis causis q̃ instituta sunt abstulit? Nam qđ instituit multitudo erroris: abstulit uia ueritatis. qđ istituit icredulitas: abstulit fides. qđ instituit a cultu diuĩẹ religioĩs auersio: abstulit ad unũ uerum đm scm̃q; conuersio. Nec in sola ẹgipto quã solã in isto plangit dẹmonũ spũs: sꝫ in oĩni terra qua cantat̃ dño cãticũ nouum: sicut uerẹ sacrẹ & uerẹ ꝓpheticẹ lr̃ẹ prẹnũtiauerũt ubi sc̃ptum ẽ. Cantate dño canticũ nouũ: cantate domino oĩs terra. Titulus qppe psalmi huiꝰ est: quãdo domus ẹdificabat̃ post captiuitatẽ. Edificat̃ enĩ domus dñi ciuitas dei quẹ est scã ẹcclesia ĩ oĩni terra: post eã captiuitatẽ qua illos homines de qbus credentibus in deũ tanq̃ lapidibus uiuis domus ẹdificatur: captos dẹmoĩa possidebant. Neq; enim quia homo deos faciebat: ideo non ab eis possidebat̃ ipse qui fecerat: quãdo ĩ eoꝝ societatẽ colẽdo traducebat̃. Societatem dico non idoloꝝ stolidoꝝ: sꝫ uersutoꝝ dẹmoĩoꝝ. Nam qd sunt idola nisi quod eadem sc̃ptura dicit. oculos habent & non uidebũt: et quidqd tale de materiis licet a fabro effigiatis: tñ uita sensuq; carẽtibus dicendũ fuit? Sed immũdi spũs eisdem simulacris arte illa nefaria colligati: cultorũ suoꝝ aĩmas in suam societatem redigendo miserabiliter captiuauerant. Vnde dicit apłs. Scimus quia nihil est idolum: sed quẹ sacrificant gentes dẹoĩs ĩmolant & non deo. nolo uos socios fieri dẹmonioꝝ. Post hãc ergo captiuitatẽ q̃ hoĩes a malignis dẹonibus tenebant̃: dei domꝰ ẹdificat̃ in oĩni terra:

unde titulum ille psalm9 accepit ubi dr̄.
Cantate domio & benedicite nomē eius.
Cantate dño canticū nouū: cātate domio
oīs terra. Cātate dño & benedicite nomē
eius: bene nuntiate diem ex die salutare
eius. Annūtiate in gentibus gloriā eius:
in oībus poplīs mirabilia eius. Quoniā
magnus dñs & laudabilis nimis: terri-
bilis est sup oēs deos. Quoniam omēs dii
gentiū demonia: dominꝰ autē celos fecit.
Qui ergo doluit uenturū fuisse tpus quo
auferretur cultꝰ idolorū: et in eos q colerēt
domiatio demoniorū: malo spū instigatꝰ
semp uolebat istā captiuitatem manere:
qua transacta psalmꝰ canit edificari do-
mū i omi terra. Prenūtiabat illa Hermes
dolēdo: pnuntiabat hec ppha gaudēdo.
Et quia spūs dictor est q hec per sanctos
prophas canebat: etiam Hermes ipse ea
que nolebat et dolebat auferri: nō a pru-
dentibus & fidelibus et religiosis: sed ab
errantibus & incredulis: et a cultu diuine
religiois auersis eē instituta: miris moīs
coactꝰ est confiteri. Qui q̄uis eos appellet
deos: tamē cū dicit a talibus hōibꝰ factos
quales esse utiq; non debemus: uelit nolit
ostendit colēdos non esse ab eis qui tales
non sunt: q̄les fuerunt a qbus facti sunt:
hoc ē a prudētibus: fidelibꝰ: religiosisq;:
siml' etiā demonstrans: ipos hoīes qui eos
fecerūt sibimet importasse: ut eos hērent
deos q dii non erant. Verū est qppe illud
propheticū. si facit homo deos: et ecce ipi
non sunt dii. Deos ergo tales: taliū deos
arte fctos a talibꝰ: cū appellasset Hermes:
id ē idolis demoēs per artem nescio quā
cupiditatū suarū uinculis illigatos: cum
appellaret fctos ab hōibus deos: non tn̄
eis dedit qd platonicus Apuleius unde
iam satis diximus: et q̄ sit inconueniens
absurdumq; monstrauimus: ut ipsi essent
interpretes & intercessores inter dos q̄s
fecit ds: et hoīes quos idem ipe fecit ds:
hic afferētes uota: ide munera referētes.

Nimis. n. stultum est credere deos quos
fecerūt hoīes: plus ualere apd dos quos
fecit deus: q̄ ualent ipsi hoīes quos idem
ipe fecit deus. Demon quippe simulacro
arte impia colligatus: ab hoīe factus est
deus: sed tali hoīe non omi hoīe. Qualis ē
ergo iste deus: quē non faceret homo nisi
errās et incredulꝰ: et auersus a uero do?
Porro si demoēs q coluntur in templis per
artem nescio quā: imaginibus inditi hoc
est uisibilibus simulacris: ab eis hōibus q
hac arte fecerunt deos: cum aberrarent
auersiq; essent a cultu & religiōe diuina:
non sunt internūtii nec interpretes inter
hoīes & deos: et pter suos pessimos ac
turpissimos mores ipsi etiā homiēs q̄uis
errantes & increduli et auersi a cultu ac
religiōe diuīa: tn̄ eis sine dubio meliores
sunt quos deos ipi arte fecerūt: restat ut
quod possūt tanq̄ demoēs possint: uel q̄si
beneficia prestando magis nocētes quia
magis decipientes: ul' apte male faciēdo.
Nec tamē qdlibet horū nisi quādo & q̄tū
permictuntur alta & secreta dei puidētia:
non aūt tanq̄ medii inter hoīes & deos:
per amicitiam deorū multū apud hoīes
ualeant. Hi enī diis bonis quos sanctos
angelos uocamus rationalesq; creaturas
sancte celestis habitatois: siue sedes: siue
dñatioēs: siue pncipatus: siue potestates:
amici esse oīno non possūt: a quibus tam
longe absunt aī affectōe: q̄ longe absunt
a uirtutibus uicia: et a bonitate malitia.

Caplm. xxv.

NVllo modo igr̄ nq̄ p demonū medietatē: ambiendū
est ad beniuolentiā seu benificentiā deorū
uel potius bonorū angelorū: sed per bone
uolūtatis silitudinem qua cū illis sumus:
et cū illis uiuimꝰ et cū illis deū quē colunt
colimus: et si eos carnalibꝰ oculis uidere
non possumus: in q̄tū aūt dissimilitudine
uolūtatis & fragilitate ifirmitatis miseri
sumus: in tantū ab eis longe sumus: uite
merito nō corporis loco. Non enī quia in

terra conditione carnis habitamus: sed si
per immũditiã cordis terrena sapimus:
nõ eis iungimur. Cum uero sanamur ut
q̃les ipi sunt simus: fide interim illis pro-
pinq̃mus: si ab illo nos fieri btõs a quo et
ipsi facti sunt: etiã ipis fauẽtib⁹ credim⁹.

Mane aduertẽdum ẽ: ¶ Ca. xxvi.
quõ iste egiptius cũ doleret temp⁹
esse uẽturũ quo illa auferrent̃ ex egipto:
quę fatet̃ a multũ errãtib⁹ et icredul' et a
cultu diuię religiõis auersis eẽ instituta:
ait inter cetera. Tunc terra ista sanctissĩa
sedes delubrorũ atq; tẽplorũ: sepulcrorũ
erit mortuorũq; plenissima. Quasi uero
si illa nõ auferrent̃ non essent hoĩes mo-
rituri: aut alibi essent mortui ponendi q̃
in terra. Et utiq; q̃to plus uolueret̃ tẽpis
et dierũ lõgitudo: tãto maior eẽt nume-
rus sepulcrorũ propter maiorẽ numeruz
mortuorũ. Sed hoc uidetur dolere: q̃ me-
morie martirum nostrorũ templis eoruz
delubrisq; succederent. ut uidelicet q̃ hec
legunt aĩmo a nobis auerso atq; puerso:
putent a paganis d̃os cultos fuisse in tẽ-
plis: a nob aũt coli mortuos in sepulcris.
Tanta eni hoĩes impii cęcitate in montes
quodãmodo offendũt: resq; oculos suos
ferientes nolũt uidere: ut cũ in oĩbus lr̃is
paganorũ: aut nullaten⁹ aut uix iueniant̃
qui non hoĩes fuerint: oĩbus tñ honores
studeant exhibere diuinos: q̃si nihil unq̃
hũanitatis habuerint. Omicto q̃ Varro
dicit: oẽs ab his mortuos existimari manes
deos. et pbat per ea sacra quę oĩbus fere
exhibent̃ mortuis: ubi et ludos cõmẽorat
funebres. tanq̃ hoc sit maxĩm diuinitatis
inditiũ: q̃ non soleant ludi nisi numibus
cęlebrari. Hermes ipe de quo nunc agit̃:
i ipso eodẽ libro ubi q̃i futura pnuntiãdo
deplorans ait. tunc terra ista sanctissima
sedes delubrorũ atq; tẽplorũ: sepulcrorũ
erit mortuorũq; plenissima: deos egipti
hoĩes mortuos eẽ testat̃. Cum. n. dixisset
proauos suos multũ errantes circa d̃orũ

rationem: incredulos & nõ aĩaduertẽtes
ad cultũ religionemq; diuinam: inuẽisse
artem qua efficerẽt deos: cui inuẽtę inq̃t
adiunxerunt uirtutem de mundi natura
cõuenientem: eamq; miscentes: q̃m aĩmas
facere nõ poterant: euocãtes aĩas dęmonũ
uel angelorũ: eas indiderũt imaginibus
sanctis diuinisq; misteriis: p quas idola
et bñfaciendi et male uires hr̃e potuissẽt.
Deinde sequit̃ tanq̃ hoc exẽplis pbatur⁹
& dicit. Auus. n. tuus o Asclepi medicię
pmus inuentor: cui templũ consecratum
ẽ in monte libię circa litus cocodrillorũ:
in quo eius iacet mũdanus hõ id ẽ corp⁹.
Reliquus eni uel potius totus si est homo
totus: i sensu uitę melior r̃meauit i cęlũ.
oĩa etiã nunc hoĩbus adiumẽta prestans
infirmis numine nunc suo: quę solet me-
dicinę arte prębere. Ecce dixit mortuum
coli pro deo i eo loco ubi hẽbat sepulcrũ:
falsus ac fallens dicendo q̃ remeauit in
cęlũ: oĩa etiam nũc hoĩbus adiumenta
prętãs ifirmis. Adiũgẽs deinde aliud:
Hermes inquit cui⁹ auitũ mihi nomẽ est:
nonne inase cognoĩata patria consistens:
oĩes mortales undiq; uenientes adiuuat
atq; conseruat. Hic eniz Hermes maior
id ẽ Mercurius: quẽ dicit auũ suũ fuisse:
in hermopoli hoc est in sui nomĩs ciuitate
phibetur eẽ sepultus. Ecce duos d̃os dicit
hoĩes fuisse: Esculapiũ & Mercuriũ. Sed
de Esculapio et gręci & latini hoc idem
sentiũt: Mercuriũ aũt multi non putant
fuisse mortalem: quẽ tamẽ iste auum suũ
fuisse testat̃. ait eni. alius ẽ ille alius iste:
q̃uis eodem noĩe nuncupent̃. Non multũ
pugno. alius ille sit alius iste. Verum iste
sicut Esculapius ex hoĩe deus: scd̃m testi-
moniũ tanti apd̃ suos uiri hui⁹ Trisme-
gisti nepotis sui. Adhuc addit & dicit.
Ysin uero uxorẽ Osiris quã multa bona
prestare propitiam: q̃ntis scimus obesse
iratã. Deinde ut ostẽderet ex hoc genere
esse deos quos illa arte homines faciunt:

unde dat intelligi demões se opinari ex hoim mortuoꝝ aĩs extitisse: quos ꝑ artẽ quam inuenerũt homĩes multũ errantes increduli & irreligiosi: ait inditos simulacris. qa hi ꝗ tales deos faciebant: aĩas non utiq; facere poterant. Cum de Yside dixisset quod cõmemoraui: quãtis obesse scimus iratam: secutus adiũxit. Terrẽis etenĩ diis atq; mundanis facile est irasci: utpote ꝗ sunt ab hõibus ex utraq; natura facti atq; cõpositi. Ex utraq; natura dicit ex aĩa & corpore. ut ꝓ aĩa sit demõ: pro corpe simulacrũ. Vnde contingit inqt ab egiptiis hec scã aĩalia nuncupari: coliq; ꝑ singulas ciuitates eoꝝ aĩas: qui eas consecrauere uiuentes. ita ut eorum legibus incolanẽ: et eoꝝ nõibus nũcupenẽ. Vbi ẽ illa uelut querela luctuosa: ꝙ terra egipti sanctissĩa sedes delubroꝝ atq; temploꝝ: sepulcroꝝ futura esset mortuorumq; plenissima. Nempe spũs fallax cui9 instinctu Hermes ista dicebat: per eũ ipm coactus est confiteri: iam tũc illã terrã sepulcroꝝ & mortuoꝝ quos pro diis colebãt fuisse plenissimam. Sed dolor demonũ per euz loquebaẽ: ꝗ suas futuras penas apd scõꝝ martirũ mẽorias imminere merebãt. In multis enim talibus locis torquentur & confitenẽ: et de possessis corpibus hoium eiciuntur. ¶ Capitlm .xxvii.

Hec tamẽ nos eisdẽ martirib9 tẽpla: sacerdotia: sacra & sacrifitia cõstituimus. qm̃ non ipi sed deus eoꝝ nobis ẽ deus. Honoram9 sane mẽorias eoꝝ tanq̃ scõꝝ hoim dei: qui usq; ad mortẽ sacrorũ suorũ corpoꝝ pro ueritate certarunt: ut innotesceret uera religio falsis religiõib9 fictis atq; cõuictis. quod etiã si qui antea sentiebant: timẽdo reꝑmebant. Quis aũt audiuit aliqñ fideliũ stantẽ sacerdotẽ ad altare: etiã super sanctũ corpus martiris ad dei honorem cultũq; constructũ dicerẽ in precibus: offero tibi sacrifitium Petre uel Paule uel Cypriane: cũ apud eorum memorias offeratur deo: ꝗ eos homines & martires fecit: et sanctis suis angelis celesti honorẽ sociauit: ut ea celebritate et deo uero de illoꝝ uictoriis grãs agam9: & nos ad imitationẽ taliũ coronarũ atq; palmaꝝ eodem inuocato in auxiliũ. ex eoꝝ memorie renouatiõe adhortemur. Quicũq; igĩ adhibenẽ religiosoꝝ obsequia in martirũ locis: ad ornamẽta sunt mẽoriarũ nõ sacra sunt uł sacrificia mortuoꝝ tanq̃ deoꝝ. Quicunq; etiã epulas suas eo deferũt: quod ꝗdem a xp̃ianis melioribus non fit: et in plerisq; terraꝝ nulla talis est consuetudo: tñ quicũq; id faciũt: quas cũ apposuerint orant et auferũt ut uescanẽ: uel ex eis etiã indigẽtib9 largianẽ: sanctificari ibi eas uolũt per merita martirũ in noĩe dñi martirũ. nõ aũt ista eẽ sacrifitia martirũ: nouit ꝗ nouit unũ quod đo illic offertur sacrifitiũ xp̃ianorum. Nos itaq; martires nostros nec diuinis honoribus nec hũanis crimibus colimus: sicut colũt illi deos suos: nec sacrifitia illis offerim9: nec eoꝝ probra in eoꝝ sacra cõuertimus. Nam de Yside uxore Osiris egiptia dea: & de parẽtibus eoꝝ ꝗ omẽs reges fuisse scribunẽ: quibus parẽtibus suis illa cum sacrificaret inuẽit ordei segetẽ: atq; inde spicas marito regi & ei9 consiliario Mercurio demõstrauit: unde eandẽ & Cererẽ uolũt: que & q̃nta mala non a poetis sed misticis eorũ lr̃is memorie mandata sint: sicut Leone sacerdote prodẽte ad Olimpiadem matrẽ scribit Alexander: legant qui uolũt uel possũt: et recolãt ꝗ legerũt: et uideant ꝗbus hõibus mortuis: uel de quibus eoꝝ factis tanq̃ diis sacra fuerint instituta. Absit ut eos q̃uis đos habeãt: sanctis martirib9 nostris quos tamẽ deos non habemus: ulla ex ꝑte audeãt cõpare. Sic enĩ non constituimus sacerdotes: nec offerim9 sacrifitia martiribus nostris: qa incongruũ & indebitũ illicitũq; est: atq; uni deo tantũmõ debitũ: ut nec crimibus

suis nec ludis eos turpissimis oblectem9. ubi uel flagitia isti celebrant deoꝝ suoꝝ: si cū hoīes eēnt talia cōmiserūt: uel cōficta delectamenta demonū noxioꝝ si homies non fuerunt. Ex isto genere demonum: Socrates nō haberet deū si haberet deū: sed fortasse hōi ab illa arte faciendi deos alieno & innocēti: illi importauerūt talē deū: qui eadem arte excellere uoluerunt. Quid ergo plura? Non eē spiritus istos colendos ꝓpter uitā beatā que p9 mortem futura est: nullus uel mediocriter prudēs ambigit. Sed fortasse dicturi sunt deos qdem eē bonos: demoēs aūt alios bonos alios malos: et eos per quos ad uitam in eternū beatam puenīamus colendos esse censebūt quos bonos opinanē: quod q̄le sit iam in uolumine sequēti uidendū est.

ET bonos & malos deos eē qdā opinati sunt. qdam uero de diis meliora sentientes: tātū eis honoris laudisq tribuerūt: ut nullū deorum malū credere auderēt. Sed illi q deos quosdam bonos quosdam malos eē dixerūt: demoēs quoq appellauerūt noīe deoꝝ: q̄q̄ et deos sed rarius noīe demonū: ita ut ipm Iouē quē uolunt eē regē ac pncipem ceteroꝝ: ab Homero fateanē demonem nuncupatū. Hi aūt q omēs deos non nisi bonos esse asserūt: et longe prestātiores eis hominibus qui boni phibenē: merito mouenē demonū factis que negare non possūt: eaq nullo modo a diis quos bonos eē uolūt cōmitti posse existimantes: differentiam inter deos & demones adhiberē cogunē. ut quidqd eis merito displicet in opibus uel affectibus prauis: qbus uim suā manifestāt occulti spūs: id credant esse demonū non deoꝝ. Sed quia eosdem demones inter hoīes et deos ita medios constitutos putant: tāq̄ nullus deus hōi misceaē: ut hinc pferant desiderata: inde referāt ipetrata. atq hoc platonici precipui phorū ac nobilissimi sentiant: cū qbus uelut cū excellentiorib9 placuit istā examiare questionem. utruz cultus plurimoꝝ deorū prosit ad cōseqndam uitā beatā que post mortem futura est: libro supiore quesiuim9 quo pacto ipi demoēs qui talibus gaudent q̄lia boni & prudentes hoīes auersanē et damnant: id est sacrilega: flagitiosa: facinorosa: nō de quolibet hoīe sed de ipis diis figmenta poetaꝝ et magicarū artiū sceleratam puniēdamq uiolentiā: possint q̄i ꝓpinqores et amiciores diis bonis conciliare hoīes bonos: et hoc nulla rōe posse comptū est. Proinde hic liber sicut in illius fine promisimus: disputationē continere debebit de differentia si quā uolūt esse non deoꝝ inter se quos hoīes bonos dicūt: nec differentia deoꝝ & demonū: quoꝝ illos ab hoībus longe lateq seiūgunt: istos inter deos & hoīes collocant: sed de differētia ipoꝝ demonū: qd ad presentem pertinet questionem. ¶ Capitlm scdm.

APud plerosq enī usitatum est dici alios bonos alios malos demoēs. que siue sit etiā platonicoꝝ phorum siue quorūlibet sententia: nequaq̄ eius ē negligenda discussio. ne quisq̄ uelut demones bonos secūdos sibi esse arbitretur: p quos tanq̄ medios d̄os quos oēs bonos credit: dū conciliari affectat & studet: ut q̄si cū eis possit esse post mortem: irretitus malignorū spūum deceptusq fallatia: longe aberret a uero deo: cū quo solo & in quo solo et de quo solo: aīa hūana id ē rōnal' & intellectualis beata est. ¶ Caplm.iii.

QVe ḡ est differentia dēonū bonoꝝ & maloꝝ: quādo qdem platōicus Apuleius de his uniuersaliter disserens: & tā multa loq̄s de aereis eoꝝ corpib9: de uirtutibus tacuit aīmoꝝ: qbus essent

prędıti si boni essent. Tacuit ergo beati-
tudinis cām: in ditiū uero miserię tacere
non potuit: confitens eorum mētem qua
rōnales eē phibuit: non saltem imbutam
munitāq; uirtutem passiōibus aīmi irrō-
nabilibus nequaq̄ cedere: sed ipam quoq;
sicut stultarū mentiū mos est: procellosis
quodāmō pturbatōibus agitari. Verba
nāq; eı9de hac re ista sunt. Ex hoc ferme
dęmonū numero inqt: poetę solent haud
q̄q̄ procul a ueritate osores & amatores
quorūdam hoīm deos fingere: hos pspe-
rari & euehere: illos contra aduersari &
affligere. Igitur et misereri et indignari:
et angi & lętari: omnemq; humanę aīmę
faciem pati: simili motu cordis & salo
mentis p oēs cogitationū estus fluctuare.
quę oēs turbelę tempestatesq; procul a
deoꝶ cęlestiū tranqllitate exulant. Num
est ī his uerbis ulla dubitatio: ꝙ nō aīoꝶ
aliquas īferiores ptes: sed ipas dęmonū
mentes qbus rōnalia sunt aīmalia: uelut
procellosum salū dixit passionū tēpestate
turbari: ut ne hōibus qdem sapientibus
compādi sint: qui huiusmōi pturbatōib9
aīoꝶ a qbus hūana non est immunis in-
firmitas: etiā cū eas huius uitę conditiōe
patiunt̄: mente impturbata resistūt: non
eis cedentes ad aliqd approbandum uel
ppetrandū qđ exorbitet ab itinere sapię
& lege iustitię: sed stultis mortalibus &
iniustis non corpibus ſ; moribus similes:
ut non dicā deteriores eo ꝙ uetustiores:
et debita pęna insanablīs ipius q̊q; mētis
ut iste appellauit salo fluctuant: nec in
ueritate atq; uirtute qua turbulentis &
prauis affectiōibus repugnat̄: ex nulla
aīmi parte consistunt. ¶ Caplm. iiii.

QVę sunt sentētię phoꝶ de his aīmi
motib9: quos gręci pathae: nostri
aūt qdam sicut Cicero pturbatoēs: qdaʒ
affectiones uel affectus: qdam uero sicut
iste de gręco expressius passiones uocāt.
Has ergo pturbatioēs siue affectioēs siue
passiones: qdam philosophi dicunt etiaʒ
in sapiētem cadere: sed moderatas rōiq;
subiectas: ut eis leges quodāmodo qbus
ad necessariū redigant̄ modū: domiatio
mentis imponat. Hoc q sentiūt platonici
sunt siue aristotilici: cū Aristotiles disci-
pulus Platonis fuerit: q sectā ppateticā
condidit. Aliis autē sicut stoicis: cadere
ullas oīno huiuscemōi passioēs ī sapientē
non placet. Hos aūt id est stoicos Cicero
in libris de finib9 bonoꝶ & maloꝶ: uerb
magis q̄ rebus aduersus platonicos seu
ppateticos certare cōuincit. q̄ndo qdem
stoici nolūt bona appellare sed cōmoda
corpis et externa: eo ꝙ nullū bonū uolūt
esse hoīs pręter uirtutem tanq̄ artē bene
uiuendi: quę non nisi in aīo est. Hęc auteʒ
isti simpliciter & ex cōi consuetudine lo-
quendi appellant bona: sed in compatōe
uirtutis qua recte uiuit̄ pua & exigua.
Ex quo fit: ut ab utrisq; q̊mōlibet uocent̄
seu bona seu cōmoda: pari tñ extimatiōe
pensent̄: nec in hac qōe stoici delectent̄: n̄
nouitate uerboꝶ. Videt̄ ergo mihi etiam
in hoc ubi quęrit̄ utrū accidant sapienti
passioēs aīmi: an ab eis sit psus alienus:
de uerbis eos potius q̄ de reb9 facere cō-
trouersiam. Nam et ipos nihil hinc aliud
q̄ platōicos & ppateticos sentir̄ existio:
q̄tū ad uim rerū actinet nō ad uocablōꝶ
sonū. Vt.n. alia omictā: qb9 id ostēdendū
ne longū faciam: aliqd unū qđ sit euiden-
tissimū dicam. In libris qbus titulus est
noctium acticarum: scribit Agellius uir
elegantissimi eloquii & multum facundę
scientię: se nauigasse aliqn̄ cū quodaʒ pho
nobilī stoico. Is phus sicut latius et uberi9
qđ ego breuiter actingā narrat Agelli9:
cū illud nauigium horribili cęlo & mari
piculosissīe iactaret̄: ui timoris expalluit
phus. Id aīaduersum ē ab eis q aderant:
q̄uis in mortis uicinia curiosissīe actētis:
utrū ne phus in aīo turbaretur. Deinde
tempestate transacta: mox ut securitas

prebuit colloquendi uel etiam garriendi locū: qdam ex his quos nauis illa portabat diues luxuriosus asiaticꝰ philosophū compellebat: illudens ꝙ extimuisset atqꝫ palluisset: cū ipe mansisset intrepidus in eo quo ipēdebat exitio. At ille Aristippi socratici responsum retulit. qui cum in re simili eadem uerba ab hoīe simili audisset: respōdit illū pro aīa neqssimi Nebuloīs merito nō fuisse solicitū: se aūt ꝓ Aristippi aīma timere debuisse. Hac illo diuite respōsione depulso: postea quesiuit Agillius a ph̄o non exagitandi aīo sꝫ discēdi: que nam illa ratio eēt pauoris sui. Qui ut doceret hominem sciēdi studio grauiter accēsum: protulit statim de sarcinula sua stoici epicteti librum: in quo ea sc̄pta eēnt que cōgruerent decretis Zenonis & Crisippi: q̄s fuisse stoicoꝝ ꝑncipes nouimus. In eo libro se legisse dicit Agelliꝰ hoc stoicis placuisse: ꝙ aīmi uisa quas appellāt phantasias: nec in potestate est utrum & q̄n incidant aīo: cū ueniāt ex terribilibꝰ & formidabilibus rebus: necesse est etiā sapientis aīm moueant: ita ut paulisper uel pauescat metu uel tristitia contrahat̄: tanq̄ his passiōibus preuenientibꝰ mentis et ratioīs offitiū: nec ideo tamen in mente fieri opinionem mali: nec approbari ista eisqꝫ consentiri: hoc enī esse uolūt in ptāte idqꝫ interesse censent inter aīm sapientis et stulti: ꝙ stulti aīmus eisdem passiōibus cedit atqꝫ accommodat mentis assensum: sapiētes aūt q̄uis eas necessitate patiantur: retinent tamē de his que appetere uel fugere rōnabiliter debēt: uerā et stabilē inconcussa mente sententiā. Hec ut potui non qdem commodius Agellio: sed certe breuius & ut puto planius exposui: que ille se in epicteti libro legisse cōmēorat: eū ex decretis stoicorū dixisse atqꝫ sensisse. Que si ita sunt: aut nihil aut pene nihil distat iter stoicoꝝ aliorūqꝫ ph̄oꝝ opionem: de passiōibus & ꝑturbatōibꝰ aīoꝝ. Vtriqꝫ enī mentem rationemqꝫ sapientis ab eaꝝ dn̄atōe defendūt. Et ideo fortasse dicunt eas in sapiētem non cadere stoici: qa nequaq̄ eius sapiam qua utiqꝫ sapiens est ullo errore obnubilant: aut labe subuertūt. Accidunt aūt aīo sapientis salua serenitate sapiētie: propter illa que commoda uel incommoda appellāt: q̄uis ea dicere nolint bona uel mala. Nam ꝓfecto si nihili pēderet eas res ille philosophus quas amissurum se naufragio sentiebat: sicuti est uita ista salusqꝫ corporis: non ita illud piclm ꝑhorresceret: ut palloris etiā testimonio ꝓderetur. Verūtamen & illam poterat ꝑmotionem pati: et fixam tenere mente sententiā: uitā illā salutēqꝫ corpis quoꝝ amissionem minabat̄ tempestatis immanitas: non esse bona que illos qbus inessent facerēt bonos: sicut facit iustitia. Quod autē aiūt ea nec bona appellanda esse sꝫ cōmoda: uerboꝝ certamini nō rerū examini deputandū est. Quid .n. interest utrū aptius bona uocent̄ an cōmoda: dū tn̄ ne his ꝑuet̄ non minꝰ stoicus q̄ ꝑipateticus pauescat & palleat: ea nō equaliter appellādo sed eq̄liter extimādo. Ambo sane si bonoꝝ istoꝝ seu cōmodoꝝ ꝑiculis ad flagitiū ul' facinꝰ urgeant̄: ut aliter ea retinere nō possit: male se dicūt hec amittere qbꝰ natura corpis salua et incolumis habet̄: q̄ illa cōmicter̄ qbꝰ iustitia uiolat̄. Ita mēs ubi fixa est ista sententia: nullas ꝑturbatōēs etiā si accidūt iferioribus aīi ptibꝰ in se cōtra rōem preualere ꝑmictit: qnimo eis ipa dn̄at̄: eisqꝫ nō consentiendo & potiꝰ resistēdo regnū uirtutis exercet. Talem describit etiaꝫ Virgilius Aeneam ubi ait. Mens imota manet: lacrime uoluunt̄ inanes.

Caplm .v.

NOn est nunc necesse copiose ac diligēter oñdere: qd de istis passiōibꝰ doceat sc̄ptura diuia: qua x̄pana eruditio continetur. Deo qppe illam ipam mētem subicimus regēdam & iuuandā: mentiqꝫ

passiones ita moderãdas atq; frenãdas:
ut in usum iustitię cõuertant̃. Deniq; si i
disciplina nostra non tã querit̃ utrũ pius
aĩmus irascat̃: sed q̃re irascat̃: nec utrum
sit tristis s; unde sit tristis: nec utrũ time-
at sed quid timeat: irasci enim peccanti ut
corrigat̃: cõtristari ꝓ afflicto ut liberet̃:
timere piclitanti ne pereat: nescio utrum
quisq̃ sana consideratione reprehendat.
Nam & stoicoꝝ ẽ misericordiam solere
culpare. Sed quãto honestius ille stoicus
misericordia ꝑturbaretur hoĩs liberãdi:
q̃ timore naufragii. Longe melius & hu-
manius & pioꝝ sensibus accõmodatius:
Cicero i Cęsaris laude locutus ẽ ubi ait.
Nulla de uirtutib9 tuis nec admirabilior
nec gratior misericordia est. Quid ẽ autẽ
misericordia nisi alienę miserię quędã in
nr̃o corde cõpassio: qua utiq; si possumus
subuẽire compellimur. Seruit autẽ mot9
iste ratiõi: quãdo ita prębet̃ misericordia
ut iustitia conseruetur. siue cũ indigenti
tribuit̃: siue cum ignoscit̃ pęnitenti. Hanc
Cicero locutor egregius non dubitauit
appellar̃ uirtutẽ: quã stoicos inter uicia
numerare nõ pudet. Qui tamẽ ut docuit
liber epictei nobilissimi stoici ex decretis
Zenonis et Crisippi q̃ huius sectę p̃matũ
habuerũt: huiuscemõi passiones in aĩmũ
sapientis admictũt: quem uiciis oĩbus
liberũ esse uolũt. Unde fit consequens ut
hęc ipa non putent uitia: quãdo sapienti
sic accidũt ut contra ũtutẽ mẽtis rõemq;
nihil possint: et una sit eademq; sententia
ꝑipateticoꝝ: uel etiã platonicoꝝ & ipoꝝ
stoicoꝝ. Sed ut ait Tullius: uerbi cõtro-
uersia iam diu torqueat hoĩes garrulos:
contentionis cupidiores q̃ ueritatis. Sed
adhuc merito queri põt: utrũ cũ ad uitę
pręsentis ꝑtineat infirmitatem: etiam in
quibusq; bonis offitiis huiuscemõi ꝑpeti
affect9. Sancti uero angli & sine ira pu-
niant quos accipiunt ęterna dei lege pu-
niendos: et miseris sint miserię cõpassiõe
subueniãt: et piclitantib9 eis quos diligũt
sine timore opitulent̃: et tamẽ istaꝝ noĩa
passionũ consuetudine locutoĩs humanę
etiã in eos usurpent̃: propter q̃dam opm
silitudinẽ. non ꝑpter affectionũ infirmi-
tatẽ: sicut ipe deus sc̃dm sc̃pturas irascit̃:
nec tamẽ ulla passione turbat̃. Hoc enim
uerbum uindictę usurpauit effectus: nõ
illius turbulentis affectus. ¶ Cap. VI.

QVa interim de sanctis anglis q̃oe
dilata: uideam9 q̃ admodũ dicant
platonici medios dęmones inter deos &
cõstitutos: istis passionũ ęstib9 fluctuare.
Si enĩ mente ab his libera eisq; dominãte
motus huiuscemõi non paterent̃: nõ eos
diceret Apuleius sili motu cordis et salo
mẽtis p oẽs cogitationũ ęstus fluctuare.
Ipsa igr̃ mens eoꝝ id est pars aĩ supior
qua rõnales sunt: in qua uirtus & sapiã
si ulla eis esset: passiõibus turbulentis in-
ferioꝝ aĩ partiũ regendis moderandisq;
domiaret̃. Ipsa inq̃m mens eoꝝ sicut iste
platonicus confitetur: salo ꝑturbationũ
fluctuat. Subiecta ẽ ergo mẽs dęmonũ:
passiõibus libidinũ: formidinũ: irarum:
atq; huiuscemõi cęteris. Quę igr̃ ps in eis
libera est composq; sapientię: qua placeãt
diis & ad bonoꝝ deoꝝ silitudinẽ hoĩbus
consulant: cũ eoꝝ mens passionum uiciis
subiugata & oppressa: quidquid ratioĩs
naturaliter habet: ad fallendũ & decipi-
endum tanto acrius intendat: q̃nto eam
magis possidet nocendi cupiditas.

QVod si quisq̃ dicit ¶ Cap. VII.
nõ ex oĩm sed ex maloꝝ dęmonũ
numero eẽ: quos poetę quorũdam hoĩm
osores & amatores deos non ꝑcul a ue-
ritate fingũt: hos enĩ dixit Apulei9 salo
mentis p oẽs cogitationũ ęstus fluctuare:
quomõ istud itelligere poterimus: q̃ndo
cũ hoc diceret non quorũdam id ẽ maloꝝ
sed oĩum dęmonũ medietatem: propter
aerea corpa inter deos & hoĩes describe-
bat. Hoc enim ait fingere poetas: q̃ ex

istoꝝ demonum numero deos faciunt: et eis deoꝝ noīa imponūt: et qbus uoluerīt hōibus ex his amicos īimicosq̧ distribuunt: fictis carminibus impunita licētia: cuȝ deos ab his demonum moribus: et celesti loco: & beatitudinis opulētia: r̄motos eē phibeāt. Hec est ergo fictio poetarū deos dicere q dii nō sunt: eosq̧ sub deoꝝ nōib9 īter se decertarī: ꝑpter hoīes q̄s ꝑ studio ꝑtium diligūt ul' oderūt. Non ꝑcul aūt a ueritate dicit hāc esse fictionē. qm̄ deorum appellati uocabulis q dii nō sunt: tales tñ describuntur demoēs quales sunt. Deniq̧ hinc eē dicit Homer9 īquā illā Mineruā: que diis celestib9 grauē cohibēdo Achillē interuenit. Quod g° Minerua illa fuerit poeticū uult eē figmentū: eo ꝙ Mineruā deam putāt: eamq̧ īter deos quos oēs bonos beatosq̧ credit ī alta etherea sede collocat: ꝑcul a couersatione mortalium. Quod aūt aliquis demō fuerit grecis fauens: troianisq̧ cōtrarius: sicut alius aduersus grecos troianoꝝ opitulator: queȝ Veneris seu Martis noīe idē poeta cōmemorat: quos deos iste talia non agētes in celestib9 habitatōibus ponit: et hi dēones ꝑ his quos amabāt cōtra eos q̄s oderant inter se decertauerit: hoc nō ꝑcul a ueritate poetas dixisse cōfess9 ē. De his qppe ista dixerūt: q̄s hōibus simi motu cordis & salo mentis ꝑ omnes cogitationū estus fluctuare testatur: ut possent amores & odia nō ꝑ iustitia: ſȝ sicut ppl's similis eoꝝ in uenatoribus & aurigis secundū suaꝝ studia ꝑtiū: pro aliis aduersus alios exercere. Id eniȝ uidet̄ ph̄s curasse platōic9: ne cū hec a poetis canerent̄: nō a demōibus mediis: ſȝ ab ipis diis q̄ꝝ noīa poete fingēdo ponūt fieri crederent̄. Ca. viii.

Quid illa ipa definitio demonum? Parū ne intuēda est: ubi certe oēs determinādo cōplexus ē: ꝙ ait demones esse genere aīalia: aīmo passiua: mēte rationabilia: corꝑe aerea: tempor̄ eterna? In qbus quinq̧ cōmemoratis: nihil dixit oīno ꝙ demones cū bonis saltē hōibus id uiderent̄ habere cōmune: qd̄ non esset in malis. Nam ipsos hoīes cū aliquāto laci9 describendo cōplecteret̄: suo loco de illis dicēs tāq̄ de infimis atq̧ terrenis: cū ꝓus dixisset de celestibus diis: ut cōmendatis duab9 ꝑtibus ex sūmo & infimo: ad ultimum tercio loco de mediis demonibus loqueret̄. Igit̄ hoīes inquit ratōe gaudētes: oratione pollentes: īmortalib9 aīmis: moribundis mēbris: leuib9 et anxiis mētibus: brutis & obnoxiis corꝑib9: dissimilib9 moribus: silibus errorib9: ꝑuicaci audacia: pertinaci spe: casso labore: fortuna caduca: singillatim mortales: cūcti tamē in uniuerso genere ꝑpetui: uicissim sufficiēda ꝓle mutabiles: uolucri temꝑe: tarda sapientia: cita morte: querula uita: terras incolūt. Cuȝ hinc taȝ multa diceret que ad plurimos hoīes ꝑtinēt: nūq̄d etiā illud tacuit quod nouerat eē paucoꝝ: ubi ait tarda sapia cita morte? Quod si pretermisisset: nullo modo recte gen9 hūanuȝ descriptōis hui9 taȝ intenta diligētia terminasset. Cum u° deoꝝ excellentiā cōmēdaret: ipaȝ beatitudinē quo uolūt hoīes per sapiam ꝑuenire: ī eis affirmauit excellere. Proinde si aliq̄s demones bonos uellet ītelligi: aliqd etiā in ipoꝝ desc̄ptōe poneret: unde uel cū diis aliq̄ beatitudis partē: uel cuȝ hoibus q̄lemcūq̧ sapiētiam putarent̄ hr̄e cōmunē. Nunc uero nulluȝ bonū eoꝝ cōmemorauit quo boni discernerent̄ a malis: q̄uis & eoꝝ malitie liberius exꝓmende peꝑcerit: ne taȝ ne ipsos q̄ et cultores eoꝝ apud quos loquebat̄ offenderet. Sig̃ficauit tamē prudētibus qd de illis sentir̄ deberēt quādo qdem deos quos oēs bonos beatosq̧ credi uoluit: ab eorū passionibus atq̧ ut ait ipse turbelis oīmodo sepauit: sola illos corporū eternitate cōiungens: aīo aūt nō diis ſȝ hoīb9 similes demōes aptissime inculcās: & hoc

non sapientię bono cuius et hoíes possunt esse pticipes: sed ꝑturbatióe passionū quę stultis malisq; dñaꝛ̄: a sapientib⁹ uero & bonis ita regiꝛ̄: ut malint eam nō habere q̄ uincere. Nam si non corpꝫ sed aíorum ęternitatem cū diis habere dęmoēs uellet intelligi: non utiq; homínes ab huius rei cōsortio separet: qa & hōibus ęternos eē̄ aíos: proculdubio sicut platóicus sentit. Ideo cū hoc genus aíantium describeret: immortalibus aímis moribūdis mēbris dixit esse hoíes. ¶ Caplm̄.ix.

AC per hoc si ꝓpterea coēm cū diis ęternitatem non habent hoíes: qa corpe sunt mortales: ꝓpterea g° dęmoēs habent qa corpe sunt ímortales. quales gͤ mediatores sunt inter hoíes & deos: per quos ad deoꝝ amicitias hoíes ambiant: qui hoc cū hōibus habent deterius: quod est in aíante melius id est aímū: hoc autē habent cū diis melius: quod est in aíante deterius id est corpus. Cum enī aímans id ē aíal ex aía constet & corpore: quoꝝ duoꝝ aíma est utiq; corpore melior: et si uiciosa & infirma melior certe corpe etiā sanissio atq; firmissio: quoniā eius natura excellentior nec labe uicioꝝ postponitur corpori: sicut aurū etiā sordidū argento seu plūbo licet purissio carius extimaꝛ̄. Isti mediatores deoꝝ & hoīm: per quos interpositos diuinis hūana iungūtur: cū diis habent corpus ęternū: uiciosum aūt cum hōibus aím: quasi religio qua uolūt diis hoíes per dęmoēs iungi: in corpore sit non in aío constituta. Quę nam tādem istos mediatores falsos atq; fallaces: q̄si capite deorsum neqtia uel pęna suspēdit: ut inferiorem aíalis ꝑtem id ē corpus cū sup̄ioribus: sup̄iorem uero id est aímū cū inferioribus habeāt: et cū diis cęlestibus in ꝑte seruiente coniuncti: cū hōibus aūt terrestribus in parte dñante sint miseri. Corp⁹ qppe seruū ē: sicut etiā Salusti⁹ ait. aí imperio corpis seruitio magis utimur. Adiunxit autem ille: alterū nobis cū diis alterū cū beluis cōe est. quoniā de hōib⁹ loquębaꝛ̄: qb⁹ sicut beluis mortale corp⁹ est. Isti autē quos inter nos & deos mediatores nobis ph̄i prouiderūt: possunt qdem dicere de aío et corpe: alterū nobis cū diis alterum cū hōibus cōe est. sꝫ sicut dixi tanq̄ in puersum ligati atq; suspensi: seruū corpus cū diis beatis: dñm aímuꝫ cū hōibus miseris habētes: ꝑte inferiore exaltati: sup̄iore deiecti. Vnde etiaꝫ si qsq̄ propter hoc eos putauerit ímortalitateꝫ hēre cū diis: qa nulla morte sicut aíalium terrestriū aími eoꝝ soluunꝛ̄ a corpe: nec sic extimandū est eoꝝ corpus tanq̄ honoratoꝝ ęternū uehiculū: sꝫ ęternū uinculuꝫ damnatoꝝ. ¶ Capitlm̄.x.

PLotinus certe nr̄ę mēorię uicinus tempꝛibus: Platonē cęteris excellētius intellexisse laudaꝛ̄. Is cū de hūanis aís ageret: pater inqt misericors: mortalia illis uincula faciebat. Ita hoc ipsuꝫ q᷑ mortales sunt hoíes corpe: ad misericordiā dei pr̄is ꝑtinere arbitratus ē: ne semꝑ hui⁹ uitę miseria teneanꝛ̄. Hac misericordia indigna iudicata est iniqtas dęmonuꝫ: quę in aími passiui miseria: non mortale sicut hoíes sꝫ ęternū corpus accepit. Eēnt qppe fęliciores hōibus: si mortale cū eis haberent corpus: et cū diis beatū aímuꝫ. Essent aūt pares hōibus: si cū aío misero saltem mortale cū eis habere meruissent & corpus. si tn̄ acqrerent aliqd pietatis: ut ab erumnis uel in morte requiescerent. Nunc uero non solū fęliciores hōibus nō sunt aío misero: sed etiaꝫ miseriores sunt ꝑpetuo corporis uinculo. Non enī aliqua pietatis & sapientię disciplina ꝓficientes intelligi uolunt ex dęmōibus fieri deos: cū aptissime dixerit dęmones ęternos. ¶ Caplm̄.xi.

DIcit qdem & aías hoīm dęmoēs eē̄: et ex hōibus fieri lares: laruas: et manes. lares si meriti bōi sunt: lemures si mali seu laruas. Manes

autem deos dicūt. ſed incertū eſt bonoꝝ eos ſeu maloꝝ eē meritoꝝ. In qua opiōne q̄ntam uoraginē apiant ſectādis pditiſq moribus: quis non uideat ſi uel paululū actendat? Quādoquidē q̄libet neq fuerint hoīes: ul' laruas ſe fieri dum opinant̄: ul' dum manes deos: tanto peiores fiūt q̄to ſunt nocēdi cupidiores. ut etiā q̄buſdam ſacrificiis tāquam diuīs honoribus poſt mortem ſe inuitari opinentur ut noceāt. Laruas q̄ppe dicit eē noxios demōes ex hōibus factos. Sed hinc alia queſtio eſt. Inde aūt phibet appellari grece bt̄os ſeu dęmones: q̄ boni ſint aīmo hoc eſt boni dęmones. aīmos quoq hoīm dęmones eē confirmans. ¶ Capitlm .xii.

SEd nūc de his agim⁹ quos ī natura propria deſcripſit: inter deos & hoīes genere aīalia: mente rōnalia: aīmo paſſiua: corpore aerea: tempore ęterna. Nempe cū pus deos ī ſublimi cęlo: hoīes autem in terra infima diſiunctos locis & naturę dignitate ſecerneret: ita cōcluſit. Habetis inq̄t inter bona aīalia: deos ab hōibus plurimū differētes: loci ſublimitate: uitę perpetuitate: naturę pfectione: nullo inter ſe propinquo cōmunicatu. cū & habitacula ſumma ab infimis tāta intercapedo faſtigii deſpiciat: et uiuacitas illic ęterna & indefecta ſit: hic caduca & ſucciſiua. Ingenia illa & ad beatitudinē ſublimata: hęc ad miſerias infirmata. hic cęleſtia: ibi terrena uideo commemorata: cōtraria de duabus naturę ptib⁹ ultimis: id eſt ſummis atq infimis. Nam tria quę propoſuit de diis laudabilia: eadē repetiuit aliis quidem uerbis: ut eis alia tria aduerſa ex hōibus redderet. Tria deoꝝ hęc ſunt: loci ſublimitas: uitę ppetuitas: perfectio naturę. Hęc aliis uerbis ita repetiuit: ut eis tria contraria hūanę cōditionis opponeret: cū & habitacula inquit ſumma ab infimis tāta itercapedo faſtigii deſpiciat: qa dixerat loci ſublimitatē. Et uiuacitas illic inq̄t ęterna et indefecta ſit: hic caduca & ſucciſiua: quia dixerat uitę ppetuitatem. Et ingenia illa inq̄t ad beatitudinem ſublimata: hęc ad miſerias infirmata: qua dixerat naturę pfectionē. Tria igr̄ ab eo poſita ſunt deoꝝ: id ē loc⁹ ſublimis: ęternitas: beatitudo. et his contraria tria hominū: id eſt locus infimus: mortalitas: miſeria. Inter hęc terna deoꝝ & hoim qm̄ demones medios poſuit: de loco nulla eſt controuerſia. Inter ſublimē q̄ppe et infimum: medius locus aptiſſime habet̄ & dicit̄. Cętera bina reſtant q̄bus cura actentior adhibenda eſt: q̄admodū uel eſſe aliena a demōibus oſtendant̄: uel ſic eis diſtribuantur ut medietas uidetur expoſcere: ſꝫ ab eis aliena eē non poſſunt. Non enīꝫ ſicut dicimus locū mediū nec eē ſummū nec infimū: ita dęmones cum ſint aīalia rōnalia nec beatos eē nec miſeros: ſicuti ſunt arbuſta ul' pecora quę ſunt ſenſus uel rōis experta: recte poſſum⁹ dicere. Quoꝝ ḡ ratio mentib⁹ ineſt: aut miſeros eē aut btōs eſſe neceſſe eſt. Item nō poſſum⁹ recte dicere: nec mortales eſſe dęones nec ęternos. Oīa nāq uiuentia aut ī ęternū uiuunt: aut finiunt morte quod uiuunt. Iam uero iſte tempore ęternos dęmones dixit. Quid igr̄ reſtat niſi ut hi medii de duob⁹ ſummis unū habeant: et de duob⁹ infimis alterum? Nam ſi utraq de imis habebūt: aut utraq de ſummis: medii nō erunt: ſed in alterutram ptem uel reſiliūt uel recumbūt. Quia ergo his binis ſicut demonſtratū eſt carere utriſq nō poſſūt: exceptis ex utraq parte ſingulis mediabunt̄. Ac per hoc quia de infimis habere non poſſunt ęternitatem: quę ibi non eſt: unum hoc de ſummis habent. Et ideo nō eſt alterū ad complēdam medietatē ſuā: quod de infimis habeant niſi miſeriam.

ESt itaq ſcdm ¶ Caplm .xiii.
platonicos ſublimiū deoꝝ uel btā ęternitas: uel ęterna beatitudo: hominuꝫ

uero infimorum ul' miseria mortalis: uel
mortalitas misera: dęonū aūt medioꝝ ul'
misera ęternitas: ul' ęterna miseria. Nā &
qnq; ill' quę ī diffinitiōe dęonū posuit: nō
eos medios sicut ꝓmictebat ostendit. qm̄
tria dixit eos hr̄e nobiscū: ꝙ genere aīa-
lia: ꝙ mēte rōnalia: ꝙ aīo passiua sunt. cū
diis aūt unū ꝙ tpe ęterna: et unū ꝓpͥū ꝙ
corpe aerea. Quō g̊ medii qn̄ unū hēnt cū
summis: tria cū infimis? Quis nō uideat
relicta medietate q̃tū iclinent̃ & deꝑmāt̃
in īfima? Sed plane ibi etiā medii possūt
ita inuēiri: ut unū habeāt ꝓpͥū qd ē corp9
aereū: sicut & illi de summis atq; infimis
singula ꝓpͥa. dii corpus ętbereū: hoīesq;
terrenū. duo ů cōia sint oībus. ꝙ genere
sunt aīalia: et mente rōnalia. Nā et ipe cū
de diis & hōibus loquęret̃: habetis inqt
bina aīalia. Et nō solēt isti đos n̄ rōnales
mēte ꝓhibeȓ. Duo sūt resi dua. ꝙ sunt aīo
passiua: tpe ęterna. Quoꝝ habent unū cū
infimis: cū summis alterū. ut ꝓportōnali
rōe librata medietas neq; sustollat̃ i sum-
ma: neq; ī infima deꝑmat̃. Ipa est aūt illa
dęonū misera ęternitas: ul' ęterna miꝭia.
Qui. n. ait aīo passiua: etiā misera dixisſʒ:
n̄ ꝓ eoꝝ cultorib9 erubuisset. Porro quia
ꝓuidētia summi dei sicut etiā ipi fatent̃:
non fortuita temeritate regit̃ mūd9: nūq̃
esset istoꝝ ęterna miseria: nisi eēt magna
malitia. Si g̊ beati rc̄te dicunt̃: iā dęones
nō sunt: cū dęones sint quos iter hoīes &
deos isti i medio locauer̄t. Quis g̊ est loc9
bonoꝝ dęmonū: si supra hoīes infra đos:
istis prębeāt adiutoriū illis ministeriū?
Si enī boni ęternīq; sunt: ꝓfecto & beati
sunt. Eterna autē beatitudo medios eos
eē non sinit: q̄a multū diis cōpat: multūq;
ab hōib9 separat. Vnde frustra isti cona-
bunt̃ ostendere: quomō dęmones boni si
et immortales sunt & beati: recte medii
constituantur inter deos immortales ac
btōs: et hoīes mortales ac miseros. Cum
enī utrūq; habeāt cū diis: et beatitudinē
scilicet & immortalitatem: nihil aūt hoꝝ
cū hōibus et miseris et mortalib9: quomō
non potius remoti sunt ab hōibus diisq;
coniūcti: q̃ inter utrosq; medii cōstituti?
Tunc enī medii essent si haberent & ipsi
duo quędā sua: non cū binis alterutroꝝ:
sed cū singulis utrorūq; coīa. sicut homo
mediū qddam est inter pecora et angl'os.
ut quia pecus est aīmal irratōnabile atq;
mortale: angelus aūt aīmal rationale &
immortale: medius homo esset inferior
angelis superior pecoribus: habēs cū pe-
coribus mortalitatem: rationē uero cum
angl'is: aīmal rationale mortale. Ita ergo
cum quęrimus medium inter beatos im-
mortales miserosq; mortales: hoc īuenir̃
debemus: qd aut mortale sit beatum: aut
immortale sit miserum. ¶ Capl'm. xiiii.

UTrū et btūs & mortalis homo eē
possit: magna est inter homīes q̄ō.
Quidā. n. cōditionē suā hūilius īspexer̄t:
negauerūtq; hoīem capacē eē beatitudīs
posse: q̃diu mortaliter uiuit. Quidam ů
extulerūt se & ausi sunt dicere: sapientię
cōpotes btōs esse posse mortales. Quod si
ita est: cur nō ipsi pot9 medii constituunt̃
inter mortales miꝭos et īmortales btōs:
beatitudieʒ hn̄tes cū immortalib9 beatis:
mortalitatē cū mortalibus miseris? Pro-
fecto. n. si beati sunt inuidēt nemini. Nā
qd miserius inuidētia? Et iō mortalibus
miseris q̃tū possūt ad conseq̄ndā beatitu-
dinē consulāt: ut etiā immortales ualeāt
esse post mortem: et angelis īmortalibus
beatisq; coniungi. ¶ Capitl'm. xv.

SI aūt qd multo credibili9 & ꝓba-
bilius disputat̃: omēs hoīes q̃diu
mortales sunt etiā miseri sint necesse est:
quęrēdus ē medi9: q non solū hō uerū etiā
đs sit: ut hoīes ex mortali miꝭia ad btāʒ
īmortalitatē hui9 medii beata mortalitas
interuēiendo perducat. quē neq; non fieri
mortalē opteba: neq; ꝑmanere mortalē.
Mortalis q̄ppe factus est: non infirmata

uerbi diuinitate: sed carnis infirmitate
suscepta. Non autē pmansit in ipsa carne
mortalis: quā resuscitauit a mortuis: qm̄
ipe est fructus mediatōis eius. ut nec ipsi
propter quos liberandos mediator effect⁹
est: ī ppetua ul' mortis carne remanerēt.
Proinde mediatorem inter nos & deum
et mortalitatē hēre oportuit transeūtem:
& beatitudinem pmanētem. ut per id ꝙ
transit congrueret morituris: et ad id qđ
pmanet trāsferret ex mortuis. Boni igr̄
angeli inter miseros mortales & beatos
immortales medii esse non possunt: quia
ipi quoqꝫ beati & imortales sunt. Possūt
autē medii esse angeli mali: qa imortales
sunt cū illis: miseri cū istis. His contrari⁹
est mediator bonus: qui aduersus eorum
immortalitatem & miseriam et mortalis
eē ad tēpus uoluit: et beatus ī ęternitate
persistere potuit. Ac sic eos & imortales
supbos & miseros noxios: ne per imor-
talitatis iactātiam se ducerēt ad miseriā:
& suę mortis hūilitate: et suę beatitudīs
benignitate destruxit: in eis quoꝝ corda
p suā fidem mūdans: ab illoꝝ imundissia
dñatōe liberauit. Homo itaqꝫ mortalis &
miser longe seiunctus ab imortalibus &
beatis: qđ eligat mediū per qđ imortali-
tati & beatitudini copulet̄? Quod possit
delectare in dęmonū imortalitate miserū
est: quod possit offēdere in x̄ mortalitate
iam non est. Ibi ergo cauenda est miseria
sempiterna: hic mors timenda nō est quę
esse non potuit sempiterna: et beatitudo
amanda ē sempiterna. Ad hoc quippe se
interponit medius immortalis & miser:
ut ad immortalitatem beatā transire non
sinat: qm̄ in hoc psistit qđ impedit id ē in
ipa miseria. Ad hoc autem se interposuit
mortalis et beat⁹: ut mortalitati trāsacta
et ex mortuis faceret imortales: quod in
se resurgēdo mōstrauit: et ex miseris be-
atos: qa beatitudo nunq̄ ab ipo discessit.
Alius est ḡ medi⁹ malus q̄ sepat amicos:
alius bonus qui reconciliat inimicos. Et
ideo multi sunt medii separatores: quia
multitudo quę beata ē uni⁹ dī pticipatōe
fit beata. Cui⁹ pticipatiōis pūatiōe misera
multitudo maloꝝ angloꝝ: quę se opponit
potius ad impedimentū: q̄ interponit ad
beatitudīs adiutoriū. et etiā ipsa multi-
tudine obstrepit quodammō ne possit ad
illud unū beatificum puenīri: ad quod ut
pduceremur nō multis sꝫ uno mediatore
opus erat: et hoc eo ipo cui⁹ participatōe
sumus beati. hoc est uerbo dei nō facto:
sed p quod facta sunt omīa. Nec tamē ob
hoc mediator est qa uerbū: maxīe qppe
immortale & maxīe beatū uerbū longe ē
a mortalibus miseris: sed mediator p qđ
homo. eo ipo ostendens utiqꝫ ad illud nō
solū beatū uerū etiā beatificum bonū non
oportere queri alios mediatores: p quos
arbitremur nobis puentionis gradus eē
moliendos. quia btūs & beatificus deus
factus pticeps hūanitatis nr̄ę: cōpendiū
prębuit pticipādę diuinitatis suę. Neqꝫ enī
nos a mortalitate & miseria liberans: ad
angelos immortales btōsqꝫ ita pducit: ut
eoꝝ participatōe etiā nos immortales &
beati simus: sed ad illā trinitatem cui⁹ &
angeli pticipatiōe beati sunt. Ideo quādo
in forma serui ut mediator eēt infra an-
gelos esse uoluit: in forma dī sup anglos
mansit. Idem in inferioribus uia uitę: q
in supioribus uita. Non. n. uerū est quod
idem platōicus ait dixisse Platonē: nlls
deus miscet̄ hōi. Et hoc pręcipuū eorum
sublimitatis ait esse specimē: ꝙ nulla at-
trectatōe hoim contamiant̄. ¶ Ca. xvi.

Ergo dęmones contamiari fatent̄:
& ideo eos a qbus contaminātur
mūdare non possūt. oēsqꝫ immūdi pīter
fiūnt. et dęmones contrectatōne hoium:
& homīes cultu dęmonum. Aut si et con-
trectari misceriqꝫ hoib⁹: nec tñ cōtamiari
dęmoēs possūt: diis pfcto meliores sunt:
quia illi si miscerentur contaminarentur.

Nam hoc deoꝝ dicit̃ eẽ pręcipuũ: ut eos sublimiter separatos hũana contrectatio contamiare nõ possit. Deũ qdem summũ oĩm creatorẽ: quẽ nos uerũ deũ dicimus: sic a Platone prędicari asseuerat: ꝙ ipe sit solus q non possit penuria ꝓmoĩs hũani: quãuis ratõne uel modice comprębendi: uix aũt sapiẽtib9 uiris cũ se uigore aĩmi q̃tũ licuit a corpore remouerĩt: intellectuꝫ hui9 dei: id quoqꝫ interdũ uelut in altissimis tenebris rapidissĩo coruscamĩe lumẽ candidũ intermicare. Si ergo supra oĩa uere summ9 deus intelligibili & ineffabilĩ quadã pręsentia: et si interdum: et si tãq̃ rapidissĩo coruscamine lumen candidum intermicãs: adest tamẽ sapientiũ mentib9 cũ se q̃ntũ licuit a corpe remouerũt. Nec ab eis contamiari põt. quid est ꝙ isti dii propterea constituunt̃ longe in sublimi loco: ne contrectatõe contamient̃ hũana: quasi corpa illa ętherea tactu tm̃ quęant hũano et nõ etiã uisu cõtaminari? Porro si non contamiant̃ sidera cũ uident̃: quos deus omnes uisibiles dicit: nec dęmones hoĩm contamiant̃ aspectu: q̃uis de ꝓxĩo uideant̃. An forte uocibus hũanis contaminarent̃: q acie nõ contamiant̃ ocloꝝ: & ideo dęmoẽs medios habent per quos eis uoces hoĩm nuntient̃: a quibus longe absunt: ut incontamiatissimi ꝑseuerent? Quid iam de cęteris sensibus dicam? Nõ enĩ olfaciendo contamiari uel dii possent si adessent: uel cũ adsunt dęmoẽs possunt uiuoꝝ corpoꝝ uaporib9 hũanoꝝ: si tãtis sacrifitioꝝ cadauerinis non contamiant̃ nidorib9. In gustandi aũt sensu nulla necessitate reficiẽdę mortalitatis urgent̃: ut fame adacti cibos ab hominibus quęrãt. Tactus uero in potestate est. Nam licet ab eo potissimũ sensu contrectatio dicta uideat̃: hacten9 tamẽ si uellent miscerent̃ hõibus: ut uiderẽt & ab hõib9 uiderent̃: audirent et audirent̃: tangendi quę autẽ necessitas? Nam neqꝫ hoĩes id cõcupiscerẽt auderent: cum deoꝝ uel dęmonũ bonoꝝ conspectu uel colloquio fruerent̃. Et si in tantũ curiositas ꝓgrederet̃ ut uellet: quonã pacto quispiam posset inuitũ tangere deũ uel dęmonem: qui nisi captũ non põt passerẽ? Videndo ğ uisib9qꝫ se prębẽdo: et loquendo & audiendo dii corporaliter misceri hõibus possent. Hoc autem modo dęmones si miscent̃ ut dixi et non contamiant̃: dii aũt cõtamiarent̃ si miscerent̃: incontamiabiles dicũt dęmoẽs: et contaminabiles deos. Si aũt contaminant̃ & dęmones: qd conferũt hõibus ad uitã p9 mortem btãm quos contamiati mũdare non possũt: ut eos mũdos diis incõtaminatis possint adiũgere: inter quos & illi medii cõstituti sunt? Aut si hoc eis bñfitii non conferũt: qd ꝓdest hõibus dęmonũ amica meditatio? An ut post mortem nõ ad deos hoĩes per dęmoẽs transeant: sed siml' uiuant utriqꝫ contamiati: ac per hoc neutri beati? Nisi forte quis dicat more spongiaꝝ uel huiuscemodi rerũ mũdare dęmoẽs amicos suos: ut tanto ipsi sordidiores fiant: q̃nto fiunt homĩes eis uelut tergentibus mundiores. Quod si ita est: contamiatioribus dii miscent̃ dęomibus: qui ne contamiarent̃: hoĩm ꝓpinq̃tatem contrectationemqꝫ uitarũt. An forte dii possũt ab hõibus contaminatos mũdare dęmones: nec ab eis contamiari: et eo mõ non possũt & hoĩes? Quis talia sentiat: nisi quẽ fallacissimi dęmones deceperũt? Quid ꝙ si uideri & uidere contaminat: uident̃ ab hõibus dii: quos uisibiles dicit clarissima mũdi lumina & cętera sidera: tutioresqꝫ sunt dęmones ab ista hominũ contaminatiõe: qui non possũt uideri nisi uelint? Aut si non uideri sed uidere contaminat: negent ab istis clarissĩs mundi luminibus quos deos opinantur uideri hoĩes: cũ radios suos terras usqꝫ ꝑtẽdãt. Qui tñ eoꝝ radii ꝑ quęqꝫ diffusi ĩmunda inde non cõtaminant̃: et dii cõtamiarent̃

si hoīb9 miscerenť: etiā si esset necessarius
in subuehendo cōtactus. Nam radiis solis
& lune terra contingiť: nec ista cōtamiať
luce. miror aūt plurimū tam doctos ho-
mines: qui cuncta corporea & sensibilia
que pre incorpalibus & intelligibilibus
postponēda iudicauerit: cū agiť de beata
uita: corpalium contrectationum facere
mentionem. Vbi est illd Platonis ubi ait.
Fugiendū est igť ad clarissimam patriā.
et ibi parebunt tibi oīa. Que igť classis
inqt effugat similē deo fieri. Si ergo deo
tanto silior q̄nto quisqȝ fit ꝓpinqor: nulla
est ab illo alia lōginqtas q̄ ei9 dissilitudo.
Incorpali uero illi eterno & incōmutabli
tanto est aīa hoīs dissimilior: quāto rerū
tempalium mutabiliumqȝ cupidior.

¶ Cap. xvii.

Hoc ut sanetur qm̄ immortali puritati que in summo
est: ea que in imo sunt mortalia et imūda
cōuenire nō possūt: op9 ē qdē mediatore:
non tamē tali qui corpus quidem habeat
immortale ꝓpinquū summis: aīmū autē
morbidum similem infimis: quo morbo
nobis inuideat potius ne sanemur: q̄ ad-
iuuet ut sanemur: sed tali q nobis īfimis
ex corpis mortalitate coaptat9: imortali
spūs iustitia p quā non locoꝝ distantia s;
silitudinis excellentia mansit in summis:
mūdandis libandisqȝ nobis uere diuinū
prebeat adiutorium. Qui ꝑfecto incon-
taminabilis deus absit ut contamiatonē
timeret ex hoīe quo indutus est: aut ex
hoībus inter quos in hoīe conuersat9 est.
Non enī parua sunt hec interim duo que
salubriter sua incarnatione monstrauit:
nec carne posse contamiari uerā diuitatē:
nec ideo putandos demoēs nobis eē me-
liores qa non habent carnē. Hic est sicut
eū predicat sancta scptura mediator dei
et hoīm homo xp̄us Ih̄s: de cui9 diuitate
qua patri est semp equalis: et hūanitate
qua nobis fact9 est silis: non hic locus est
ut cōpetenter ꝑ nr̄a facultate dicamus.

¶ Ca. xviii.

Falsi aūt illi fallacesqȝ mediatores dēones: q cū per spūs
immunditiam miseri ac maligni multis
effectib9 clareāt: per corpaliū tamē locoꝝ
interualla: et p aereoꝝ corpoꝝ leuitatē a
prouectu aīoꝝ nos auocare atqȝ auerteř
moliunť: nec uiā prebent ad deū: sed ne
uia teneať impediūt. quādo qdem & in
ipa uia corpali que fallissia ē & plenissia
erroris: qua non iter agit iustitia: qm̄ nō
per corpalem altitudinē s; p spūalem hoc
est in corpalem silitudinē ad deū debem9
ascendere: in ipa tamē corporali uia quā
demonū amici per elementoꝝ gradus or-
dinant: inter ethereos deos & terrenos
hoīes aereis demōibus mediis cōstitutis:
hoc deos opinanť habere precipuum: ut
propter hoc iteruallū locoꝝ cōtrectatiōe
non contaminenť humana. Ita demones
contaminari potius ab hoībus: q̄ homies
mūdari a demōibus credūt: et ideo ipos
contaminari potuisse: nisi loci altitudine
munirenť. Quis tam infelix ē ut ista uiā
mūdari se existimet: ubi hoīes contami-
nantes: dēones cōtamiati: dii cōtamiabi-
les predicanť: et non potius eligat uiam
ubi cōtaminātes magis demoēs euitenť:
et ab incōtaminabili deo ad meūdam so-
cietatem icontaminatoꝝ angeloꝝ hoīes
a contaminatione mūdenť.

Via corporalis falsissima, et plenissima.

¶ Ca. xix.

Sed ne de uerbis etiam nos certare
uideamur: qm̄ nōnulli istorum ut
ita dixerim demonicolaꝝ in qb9 et Labeo
est: eosdem phibent ab aliis angelos dici
quos ipi demoēs nūcupant: iam mihi de
bonis angelis aliquid uideo disserēdum
quos isti esse non negāt: s; eos bonos de-
mones uocare q̄ angelos malūt. Nos aūt
sicut scptura loquiť scdm quā christiani
sumus: angelos qdem ptim bonos: ptim
malos: nunq̄ uero bonos demoēs legim9.
Sed ubicunqȝ illaꝝ lr̄aꝝ hoc nomē positū
repiť: siue demones siue demoīa dicanť:
nō nisi maligni significanť spūs. Et hanc

loquendi consuetudinem in tantū populi
usq₃ quaq₃ secuti sunt: ut eoꝝ etiā q pagāi
appellantur: et deos multos ac dęmones
colendos eē contendūt: nullus fere sit tā
literatus & doctus: qui audeat in laude
uel seruo suo dicere dęmonem habes: sed
quilibet hoc dicere uoluerit: non se aliter
accipi q̄ maledicere uoluisse dubitare nō
possit. Quę igr̄ nos causa compellit: ut pꝰ
offensionē aurīū tam multarū: ut iā pene
sint oīm quę hoc uerbū nisi in malā ptem
audire consueuerūt: qđ diximꝰ cogamur
exponere: cum possimus angeloꝝ nomīe
adhibito: eādem offensionem quę nomīe
dęmonū fieri poterat euitare? ¶ Ca. xx.

QVanq̄ etiā ipa origo huiꝰ nominis: si
diuinos intueamur libros aliquid
affert cognitiōe dignissim. Dęmones eni
dicunt̄: qm̄ uocabulū grecū est ob sciam
noīati. Apostolus aūt spū sancto locutꝰ
ait. Scientia inflat: caritas uero ędificat.
quod recte aliter nō intelligit̄: nisi sciam
tūc ꝓdesse cū caritas inest: sine hac autem
inflare id est in supbiam inanissimę quasi
uentositatis extollere. Est ergo ī dęonibꝰ
scientia sine caritate: et ideo tam inflati .i.
tam superbi sunt: ut honores diuinos &
religiōis seruitutem quā uero deo deberi
sciunt: sibi satis egerint exhiberi: et q̄ntū
possūt & apud quos possūt adhuc agūt.

¶ Ca. xxi.

COntra supbiam porro
dęmonū qua ꝓ meritis possidebat̄
genus hūanum: dei hūilitas quę ī christo
apparuit q̄ntam uirtutem habeat: aīmę
hoīm nesciūt immūditia elatiōis inflatę:
dęmōibus similes supbia non scientia. Ipi
aūt dęmones etiā hoc ita sciunt: ut eidem
dn̄o infirmitatē carnis induto dixerint.
Quid nobis et tibi Ihū nazarene? Venisti
ante tempus pdere nos. Clarum est ī his
uerbis: q̄ ī eis et tanta scientia erat: et ca-
ritas nō erat. Pęnā suā qppe formidabāt
ab illo: nō in illo iustitiā diligebāt. Tantū
uero eis innotuit q̄ntū uoluit: tantū autē
uoluit q̄ntum oportuit. Sed sic innotuit
nō sicut angelis sanctis: q eius scđm id q̄
dei uerbū est pticipata ęternitate perfru-
unt̄: sed sicut eis terrendis innotescendū
fuit: ex quoꝝ tirannica quodāmō ptāte
fuerat liberaturus prędestinatos in suū
regnū: et gloriā semp uerā & ueraciter
sempiternam. Innotuit ergo dęmōibus:
non per id quod est uita ęterna & lumen
incōmutabile qđ illūiat pios: cui uiuēdo
per fidem quę in illo est corda mūdant̄:
sed p quędā temporalia suę uirtutis effecta
& occultissię signa pręsentię: quę angelicis
sensibus etiā malignoꝝ spūum potius q̄
infirmitati hoīum possent esse conspicua.
Deniq₃ quādo ea paululum supprimenda
iudicauit: et aliquanto altius latuit: du-
bitauit de illo dęmonū princeps: eumq₃
temptauit an christus eēt explorans: q̄tū
se temptari ipe pmisit: ut hoīem quē gere-
bat ad nostrę imitatoīs tēparet exēplū.
Post illā uero temptationē cū angli sicut
scriptum est ministrabant ei boni utiq₃ et
sancti: ac per hoc his spiritibus imundis
metuendi & tremēdi: magis magisq₃ in-
notescebat dęmonibus quātus esset: ut ei
iubenti q̄uis in illo cōtemptibilis uideret̄
carnis infirmitas: resistere nlls auderet.

¶ Ca. xxii.

HIs igr̄ angelis bonis
hoīs corporaliū₃ temporaliū₃ rerum
scientia qua inflant̄ dęmoēs uilis est: non
q̄ eaꝝ ignari sint: s₃ q̄ illis đi qua sancti-
ficant̄ caritas cara est: pre cuiꝰ non tantū
incorpali uerū etiā incōmutabili & inef-
fabili pulcritudine cuiꝰ sancto amore in-
ardescūt: oīa quę infra sunt & qđ illud ē
non sunt: seq₃ ipos inter illa contēpnunt:
ut ex toto q̄ boni sunt eo bono ex q̄ boni
sunt pfruant̄. Et ideo certius etiā tēpalia
et mutabilia ista nouerūt: qa eoꝝ pncipa-
les causas in uerbo dei conspiciūt per qđ
factus est mundus: qbus causis quędam
probantur quędam reprobantur: cūcta
ordinant̄. Dęmoēs aūt nō ęternas tēpoꝝ

causas: & quodāmodo cardinales in dei sapientia contemplantur: sed quorūdam signoꝝ nobis occultoꝝ maiore experientia multo plura q̄ hoīes futura prospiciunt: dispositoēs quoq; suas aliq̄n prenūtiant. Deniq; sepe isti: nunq̄ illi oīno falluntur. Aliud est enī temporalibus temporalia & mutabilibus mutabilia coniectare: eisq; temporalem & mutabilem modū sue uolūtatis & facultatis inserere: qđ demōibus certa rōe pmissum est: aliud aūt ī eternis atq; incōmutabilibus dei legibus que in eius sapientia uiuunt mutatoēs tempoꝝ preuidere: deiq; uolūtatem que tam certissima q̄ potentissima est diuini spūs eius pticipatōe cognoscere: qđ sanctis anglis recta discretione donatum est. Itaq; non solū eterni uerū etiā beati sunt. bonū aūt quo beati sunt: deus illis est a quo creati sunt. Illius qppe indeclinabiliter pticipatione & contemplatione perfruuntur.

Capitulum .xxiii.

Nos si platonici malūt deos q̄ demoēs dicere: eisq; annumerare quos a summo đo conditos deos scribit eoꝝ auctor & magr̄ Plato: dicant qđ uolūt. non. n. cū eis de uerboꝝ controuersia laborandū est. Si enī eos sic immortales asserūt ut tamē a summo deo factos: et si nō p seipos sed ei a quo facti sunt adherēdo beatos eē dicūt: hoc dicūt qđ dicimus: quolibet eos noīe appellent. Hanc aūt platonicoꝝ eē sententiam: siue oīm siue melioꝝ: in eoꝝ lr̄is inueniri pōt: Nā & de ipo noīe quo huiusmōi imortalē beatāq; creaturam deos appellant: ideo inter nos & ipos pene nulla dissentio est: qa et in nostris sacris lr̄is legit̄: đs deoꝝ dn̄s locutus est. et alibi. Confitemini deo đoꝝ. et alibi. Rex magnus sup oēs đos. Illud aūt ubi sc̄ptum est. terribilis est sup oēs deos: cur dictū sit deinceps ostendit̄. sequit̄ enī. Quoniā oēs dii gētiu; demonia: dn̄s aūt celos fecit. Sup omēs ergo deos dixit: sed gentiū id ē quos gentes p diis habent: que sunt demoīa. Ideo terribilis: sub quo terrore dn̄o dicebāt. uenisti ante tēpus pdere nos. Illud uero ubi dicit̄ đs đoꝝ: nō pōt intelligi đs demoīoꝝ: & rex magnus sup omēs deos: absit ut dicat̄ et rex magnus sup oīa demonia. Sed hoīes quoq; in populo dei eadem sc̄ptura deos appellat. Ego inquit dixi dii estis: et filii excelsi oēs. Potest itaq; intelligi hoꝝ đoꝝ deus: qui dictus ē deus deoꝝ: et sup hos deos rex magnus: q dictus ē rex magnꝰ sup omēs deos. Verūtamen cum a nobis querit̄: si hoīes dicti sunt dii q in populo dei sunt quē p angelos uel p hoīes alloqt̄ deus: q̄to magis imortales eo noīe digni sunt: qui ea fruunt̄ beatitudine ad quam deū colendo cupiūt hoīes puenire. Quid respōdebimus: nisi nō frustra in sc̄pturis sanctis expressius hoīes nūcupatos đos: q̄ illos immortales & beatos quibus nos equales futuros in resurrectiōe pmictit̄: ne scilicet ppter illoꝝ excellētiam aliquem eoꝝ nob cōstituere deū infidelis auderet infirmitas. Quod ī hoīe facile ē euitare. Et euidentius dici debuerūt hoīes dii in populo dei: ut certi ac fidentes fierent: eē eū deū suū q dictus est deus deoꝝ. qa & si appellent̄ dii imortales illi ac beati qui in celis sunt: non tamē dicti sunt dii deoꝝ id est dii hoīm in poplō dei constitutoꝝ: qbus dictum est. ego dixi dii estis: et filii excelsi omēs. Hinc est quod ait apl̄s. Et si sunt q dicant̄ dii siue in celo siue in terra: sicuti sunt dii multi et dn̄i multi: nobis tn̄ unus deus pater ex quo oīa & nos ī ipo: et unus dn̄s ih̄us christus: per quē oīa & nos per ipm̄. Non multū ergo de noīe disputandū est: cū res ipa ita clara sit: ut a scrupulo dubitatiōis aliena sit. Illud ū qđ nos ex eoꝝ immortaliū btōꝝ numero missos angelos eē dicimꝰ: q dei uolūtatem hoībus annūciarēt: illis autē non placet: quia hoc ministerium non per illos quos deos appellant id est imortales & btōs:

ſed per dęmones fieri credunt: quos im-
mortales tantũ non etiam beatos audent
dicere: aut certe ita ĩmortales ac btõs: ut
tamẽ dęones bonos non deos ſublimiter
collocatos: et ab hũana contrectatiõe ſe-
motos. Quãuis noĩs cõtrouerſia uideat̃:
tamẽ ita deteſtabile eſt nomẽ dęmonũ: ut
hoc modis om̃ibus a ſanctis angelis nos
remouere debeamus. Nũc g̊ ita liber iſte
claudat̃: ut ſciam⁹ immortales ac beatos
quõlibet uocent̃: q tñ facti & creati ſunt:
medios non eẽ ad ĩmortalem beatitudĩez
pducendis mortalib⁹ miſeris: a qb⁹ utraq;
differentia ſepant̃. Qui autẽ medii ſunt:
cõem habendo ĩmortalitatẽ cũ ſupiorib⁹:
miſeriã cũ inferioribus: quoniã merito
malitię miſeri ſunt: beatitudinẽ quã non
habent inuidere nobis poſſunt potius q̃
prebere. Vnde nihil habent amici dęonũ
quod nobis dignũ afferant: cur eos tanq̃
adiutor̃s colere debeamus: quos potius
ut deceptor̃s uitare debemus. Quos aũt
bonos et ideo non ſolũ immortales: uerũ
etiã beatos deoꝝ noĩe ſacris & ſacrifitiis
propter uitã beatã poſt mortẽ adipiſcẽ-
dam colendos putant: qualeſcũq; illi ſint
& quolibet uocabulo digni ſint: nos eos
uelle per tale religioĩs obſequm niſi unũ
deũ coli: a quo creati & cui⁹ pticipatione
beati ſunt: adiuuãte ipo in ſequenti libro
diligentius diſſeremus.

OMniũ certa ſententia
eſt qui rõne quoq̃mõ
uti poſſũt: beatos eẽ
oẽs hoĩes uelle. Qui
aũt ſint uel unde fiãt
dũ mortaliũ querit
infirmitas: multę magnęq; controuerſię
cõcitatę ſunt: in qb⁹ philoſophi ſua ſtudia
& ocia contriuerũt: quas in medium ad-
ducere atq; diſcutere et longum eſt & nõ
neceſſarium. Si eniꝫ recolit qui hęc legit:
quid in libro egerim⁹ octauo: in eligẽdis
philoſophis cũ qb⁹ hęc de beata uita quę
poſt mortem futura ẽ queſtio tractaret̃:
utrũ ad eam uni deo uero q etiã eſt deoꝝ
effector: an plurimis diis religiõe ſacriſq;
ſeruiendo peruenire poſſimus: non etiã hic
eadẽ repeti expectet: pręſertim cũ poſſit
relegendo ſi forte oblitus eſt admiculari
memoriam. Elegimus enĩ platõicos oĩm
phoꝝ merito nobiliſſĩos: ppterea qa ſa-
pere potuerũt: licet ĩmortalem ac rõnalẽ
ul' intellectualẽ hoĩs aĩam: niſi pticipato
lumine illius dei a quo & ipa et mundus
factus eſt: beatã eſſe nõ poſſe. Ita et illud
qd̄ omẽs hoĩes appetũt id eſt uitã beatã:
queq̃ iſti aſſecuturũ negant: q non illi uni
optimo qd̄ eſt incõmutabilis d̄s puritate
caſti amoris adheſerit. Sed qa & ipi q̊q;
ſiue cedentes uanitati erroriq; populoꝝ:
ſiue ut ait apl's euaneſcẽtes ĩ cogitatiõib⁹
ſuis multos deos colẽdos ita putauerũt:
uel putari uoluerũt: ut etiã qdam eorum
dęmõibus diuinos honores ſacrorum &
ſacrifitioꝝ deferendos eẽ cenſerent: qbus
iam ex pte non parua reſpondimus: nũc
uidẽdum ac diſſerendũ eſt q̃tũ d̄s donat:
immortales ac beati in cęleſtib⁹ ſedibus:
dñationibus: pncipatibus: poteſtatibus
cõſtituti: quos iſti deos & ex qb⁹ quoſdã
uel bonos dęmoẽs uel nobiſcum angelos
noĩant: quomõ credẽdi ſunt uelle a nobis
religionem pietatemq; ſeruari. hoc eſt ut
aptius dicam. utrũ etiã ſibi an tantũ deo
ſuo qui etiã noſter eſt placeat eis ut ſacra
faciamus & ſacrificemus: uel aliqua nr̃a
ſeu noſipos religioĩs ritibus conſecrem⁹.
Hic eſt enĩ diuinitati: uel ſi expręſſius di-
cendum eſt deitati debitus cultus: ppter
quẽ uno uerbo ſignificãdum q̃m ſatis m̃
idoneum nõ occurrit latinum: gręco ubi
neceſſe ẽ inſinuo qd uelim dicere. Latriã
qppe noſtri ubicũq; ſanctaꝝ ſcripturarũ
poſitũ eſt: interpręta ti ſunt ſeruitutem.
Sed ea ſeruitus quę debetur hominibus:

ẜm quã preçepit apostolus seruos dñis
suis subditos eẽ debere: alio nomĩe gręce
nuncupari solet. Latria uero ẜm consue-
tudinem qua locuti sunt qui nobis diuĩa
eloquia condiderũt: aut semper aut tam
frequẽter ut pene semꝑ ea dicit̃ seruitus:
quę ꝑtinet ad colẽdum deum. Proinde si
tantũmõ cultus ipe dicat̃: non soli deberi
uidetur. Dicimur enĩ colere hoĩes: quos
honorificatõe: uł recordatiõe: uel p̃sentia
freq̃ntamus. Nec solũ ea qb9 nos religiosa
hũilitate subicimus: sed quędam etiã quę
subiecta sunt nobis: coli ꝓhibentur. Nam
ex hoc uerbo agricolę & coloni et incolę
uocantur. Et ipos deos non ob aliud ap-
pellant cęlicolas: nisi ꝙ cęlum colant. non
utiq̃ uenerãdo: ſ; inhabitãdo tanq̃ q̃sdã
cęli colonos. non sicut appellant̃ coloni q̃
conditõnem debent genitali solo propter
agriculturam sub dñio possessorũ: ſ; sicut
ait qdam latini eloquii magnus auctor.
Vrbs antiqua fuit: tirii tenuere coloni.
Ab incolendo enĩ colonos uocauit: nõ ab
agricultura. Hinc & ciuitates a maiorib9
ciuitatibus uelut populorũ examinibus
conditę: colonię nuncupant̃. Ac per hoc
cultũ qdem non deberi nisi deo: propria
quadam notione uerbi hui9 uerissimũ est.
Sed qa & aliaꝝ rerum dicit̃ cultus: ideo
latine uno uerbo signari cult9 dõ debitus
non potest. Nam & ipsa religio quãuis
distinctius non quemlibet sed dĩ cultum
significare uideat̃: unde isto nomĩe inter-
pretati sunt nostri eam quę gręce trescia
dicit̃: tamẽ qa latina loq̃ndi consuetudine
non solũ imꝑitoꝝ: uerũ etiã doctissimoꝝ:
& cognatiõibus hũanis atq̃ affinitatib9
et qbusq̃ necessitudinib9 dicit̃ exhibẽda
religio: non eo uocabło uitat̃ ambiguum
cum de cultu deitatis uertitur questio: ut
fidenter dicere ualeamus religionem non
esse nisi dei cultũ: qm̃ uidet̃ hoc uerbum a
significanda obseruantia ꝓpinqtatis hu-
manę insolẽter auferri. Pietas quoq̃ ꝓꝑe

dei cult9 intelligi solet: quã gręci eusebian
uocant. Hęc tamẽ et erga parentes officiose
haberi dr̃. more aũt uulgi hoc nomẽ etiã
in opib9 misericordię frequentat̃. Quod
ideo arbitror euenisse: quia hęc fieri prę-
cipue d̃s mãdat: eaq̃ sibi uel ꝓ sacrifitiis
uł prę sacrifitiis placere testatur. Ex qua
loquẽdi consuetudĩe factũ est: ut & deus
ipe dicat̃ pius: quem tamẽ gręci nullo suo
sermõis usu euseben uocãt: q̃uis eusebian
ꝓ misericordia illoꝝ etiã uulg9 usurpet.
Vnde in quibusdam scṗturarum locis ut
distinctio certior appareat: nõ eusebian
quod ex bono cultu: ſ; theosebian qđ ex
dei cultu compositũ resonat: dicere ma-
luer̃t. Vtrũlibet aũt hoꝝ nos uno uerbo
enũtiare non possumus. Quę itaq̃ latria
gręce nuncupat̃: et latine interpretatur
seruitus: sed ea qua colimus deũ: uł quę
trescia gręce latine aũt religio dicit̃: ſ; ea
quę nobis est erga deũ: uel quã illi theo-
sebian nos uero nõ uno uerbo exꝓmere:
sed dei cultũ possumus appellare: hanc ei
tm̃ deo deberi dicim9 q̃ uerus ẽ d̃s: facitq̃
suos cultores deos. Quicunq̃ igr̃ sunt in
cęlestib9 habitatõibus ĩmortales et beati:
si nos non amãt nec beatos eẽ nos uolũt:
colendi utiq̃ non sunt. Si autẽ amant &
btõs uolũt: profecto inde uolũt unde &
ipi sunt. An aliũde ipi beati: aliũde nos?

Ca. ii.

SEd non est nobis ullus
cũ his excellẽtioribus pħis in hac
questione conflictus. Viderunt enĩ suisq̃
lr̃is multis modis copiosissĩe mãdauer̃t:
hinc illos unde & nos fieri btõs: obiecto
quodã lumĩe intelligibili qđ deus ẽ illis:
et aliud est q̃ illi: a q̃ illustrant̃ ut clareãt:
atq̃ ei9 ꝑticipatõe ꝑfecti beatiq̃ subsistãt.
Sepe multũq̃ Plotin9 asserit sensum Pla-
tonis explanãs: ne illã qdẽ quã credũt eẽ
uniuersitatis aĩam aliunde beatam esse q̃
nostram: idq̃ eẽ lumẽ quod ipsa non est ſ;
a quo creata ẽ: et quo intelligibiliter illu-
minante intelligibiliter lucet. Dat etiam

similitudinem ad illa incorporea: de his celestibꝰ conspicuis amplisq; corpibꝰ tanꝙ ipse sit sol & ipa sit luna. Lunā qppe solis obiectu illuminari putat. Dicit ergo ille magnus platōicus: aīam rōnabilem siue potius intellectualis dicenda sit: ex quo genere etiā immortalium beatorūq; aīas esse intelligit: quos in celestibus sedibus habitare non dubitat: nō habere supra se naturā nisi dei q fabricatus est mūdum: a quo & ipa fcta ē: nec aliū de illis supnis prebeti uitā beatam & lumē intelligentię ueritatis: q̄ unde prebet̄ & nob: cōsonās euangelio ubi legit̄. Fuit homo missus a deo cui nomē erat Iohēs. hic uenit i testimonium: ut testimoniū phiberet de luīe: ut omēs crederēt p eū. Non erat ille lux: sed ut testīonium phiberet de lumīe. Erat lumen uerū: quod illuminat oēm hominē uenientē in hūc mūdū. In qua differētia satis oñdit̄: aīam rōnalem uel intellectualem: qualis erat in Iohē sibi lumē esse nō posse: sꝫ alterius ueri luminis pticipatōne lucere. Hoc et ipe Iohānes fatetur: ubi ei perhibēs testīonium dicit. Nos omēs de plenitudine eius accepimus. ¶ Ca. iii.

QVę cū ita sint: si platonici uel qcūq; alii ita senserūt cognoscentes deū: sicut deū glorificarēt & grās agerēt: nec euanescerent in cogitationibus suis: nec poplorꝫ erroribus ptim auctores fierēt: partim resistere non auderent: profecto confiterent̄ & illis imortalibus ac beatis et nobis mortalibꝰ ac miseris: ut immortales & beati eē possimus: unū deū deorꝫ colendū q et noster ē & illorꝫ. ¶ Ca. iiii.

HVic nos seruitutē quę latria grece dicit̄: siue in qbusq; sacramētis siue in nobisipsis debemus. Huius eni tēplum siꝰ omēs: et singuli templa sumus: quia & oīum concordiam & singulos inhabitare dignat̄. nō in oībꝰ q̄ in singulis maior: quoniā nec mole distendit̄: nec partitōne minuitur. Cum ad illū sursum est: eius est altare cor nostrum. eius unigenito cū sacerdote placamur. ei cruentas uictimas cedimus: q̄ndo usq; ad sanguinem p eius ueritate certamus. ei suauissim adolemus incensum: cum in eius conspectu pio scōq; amore flagramus. Ei dona eius in nobis nosq; ipos uouemꝰ & reddimus: ei beneficiorꝫ eius solēnitatibus festis & diebus statutis dicamus sacramusq; memoriā: ne uolumīe temporum ingrata subrepat obliuio. Ei sacrificamꝰ hostiā hūilitatis & laudis: in ara cordis igne feruidę caritatis. Ad hūc uidendū sicut uideri poterit: eiq; coherēdum: ab omni peccatorum & cupiditatū malorꝫ labe mūdamur: et eiꝰ nomīe consecramur. Ipse eni fons nostrę beatitudinis: ipe oīs appetitiōis est finis. Hunc eligētes uel ponꝰ reeligentes: amiseramus. n. negligentes: hūc g reeligētes unde et religio dcta perhibetur: ad eum dilectiōe tendimus: ut pueniendo qescamꝰ: ideo beati: qa illo fine pfecti. Bonum eni nostrum de cuius fine inter phos magna contētio ē: nullū est aliud q̄ illi coherere: cuiꝰ unius aīa intellectualis incorporeo si dici pōt amplexu: ueris impletur fecūdaturq; uirtutibus. hoc. n. bonū diligere in toto corde: in tota aīa: et in tota ūtute precipimur. Ad hoc bonū debemus & a qbus diligimur duci: et quos diligimus ducere: si complētur illa duo precepta in qbus tota lex pendet & pphetę. Diliges dn̄m deū tuū in toto corde tuo: et in tota aīma tua: et in tota mente tua. et diliges proximū tuū tanꝙ teipsum. Vt eni homo sese diligere nosset: constitutus ē ei finis quo referret oīa quę ageret ut btūs esset. Non eni q se diligit aliud uult eē q̄ btūs. hic autē finis est adherere deo. Iam igit̄ scienti diligere seipm: cōmendat̄ de pximo diligendo sicut seipm. In quo quid aliud mandat̄: nisi ut ei q̄ntū potest cōmendet diligēdum deum? Hic est dei cultus: hęc uera religio: hęc recta pietas: hęc tm̄ deo

debita seruitus. Queçuq; igr̃ immortalis potestas q̃ntalibet uirtute predita: si nos diligit sicut seipsam: et uult esse subditos ut beati simus: cui et ipa subdita beata ē. Si ergo non colit deū misera est: quia d̄o priuat̃. si aūt colit deū: non uult se coli ꝓ deo. Illi eñi potius diuiṇe sententie suffragatur: et dilectionis uiribus fauet: qua scp̄tum est: Sacrificans diis eradicabit̃ nisi dño soli. Nā ut alia nūc taceā que ptinent ad religionis obsequm quo colitur deus: sacrifitiū certe nullus hoīm ē qui audeat dicere deberi nisi dño soli. Multa deniq; de cultu diuino usurpata sunt que honoribus deferunt̃ humanis. siue humilitate nimia: siue adulatiōe pestifera. ita tamen ut q̄bus ea deferunt̃ hoīes haberent̃: qui dicuntur colendi & uenerandi: si autē eis multū addit̃ & adorandi. Quis uero sacrificandum censuit: nisi ei quē deum aut sciuit: aut putauit: aut finxit̃. Quā porro antiqu9 sit in sacrificando dei cultus: duo illi fratres Cayn & Abel satis indicant: quoꝝ maioris de9 reprobauit sacrifitiū: minoris aspexit. ⁋ Capitlm̄ .v.

Quis aūt ita desipiat: ut exstimet aliquibus usibus dei eē necessaria que in sacrifitiis offeruntur̃. Quod cum multis locis diuia scp̄tura testet̃: ne longū faciamus: breue illud de psalmo commemorare suffiiat. Dixi dño deus meus es tu: qm̄ bonoꝝ meoꝝ non eges. Non solū igit̃ pecore uel q̃libet alia re corruptibili atq; terrena: ſ; ne ipa q̄dem iustitia hoīs deū egere credēdum est: totumq; ꝙ recte colit̃ deus hōi prodesse non deo. Neq; eñi fonti se q̄sq̃ dixerit ꝓfuisse si biberit: aut luci si uiderit. Nec ꝙ ab antiquis prībus talia sacfiia facta sunt ī uictimis pecoꝝ: que nūc dei popl̄s legitime nō facit: aliud intelligendum est: nisi rebus illis eas res fuisse significatas: que agunt̃ in nobis ad hoc ut inhaream9 deo: et ad eūdem finē proximo consulam9. Sacrifitiū ḡ uisibile: inuisibilis sacrifitii sacramētum. i. sacrum signū est. Vnde ille penitēs apd̄ ꝓphā: uel ipse propheta querens deum peccatis suis habere propitium: si uoluisses īquit sacrifitiū dedissem: utiq; holocaustis non delectaberis. Sacrifitiū deo spūs contribulatus: cor contritū & hūiliatum deus non spernit. Intueamur q̄admodum ubi deū dixit nolle sacrifitiū: ibi deū ostendit uelle sacrifitiū. Non uult ergo sacrifitium trucidati pecoris: ſ; uult sacrifitiū cōtriti cordis. Illo igit̃ quod eū nolle dixit: hoc significat̃ quod eū uelle subiecit. Sic itaq; illa deū nolle dixit: quō a stultis ea uelle credit̃: uelut sue gr̄a uoluptatis. Nā si ea sacrifitia que uult: quoꝝ hoc unū est cor contritū & hūiliatum dolore penitendi: nollet eis sacrifitiis significari que uelut sibi delectabilia desiderare putatus ē: nō utiq; de his offerendis in lege ueteri precepisset. et ideo mutanda erant oportuno certoq; iam tempe: ne ipi d̄o desiderablia uel certe ī nobis acceptabilia: ac nō poti9 que his significata sunt crederent̃. Hinc et alio loco psalmi alteri9: si esuriero inq̄t nō dicam tibi: meus est eñi orbis terre & plenitudo ei9. Nunq̄d mādūcabo carnes tauroꝝ: aut sanguinem hircoꝝ potabõ. Tanq̄ diceret. Vtiq; si m̄ necessaria eēnt: non a te peterem que habeo in potestate. Deinde subiungens quid illa significent. Immola īquit deo sacrifitium laudis: et redde altissimo uota tua. Et inuoca me in die tribulatioīs: et eripiam te & magnificabis me. Item apud aliū ꝓphetam. In quo inq̄t apprehēdam dñm: et assumam deū meū excelsum̃. Si apprehendam illū in holocaustis: in uitulis ānicul̄is̃. Si acceptauerit dñs in milibus arietum: aut in denis milib9 hircoꝝ pinguiū̃. Si dedero ꝑmogenita mea pro īpietate mea: fructū uentris mei pro peccato aīe meẽ. Si annūtiatum est tibi homo bonū: aut q̄d de9 exq̄rat a te: nisi facere iuditiū et diligere

misericordiã: et paratum eẽ ire cum dño deo tuo? Et in hui⁹ ꝓphete uerbis utrũq; distinctũ est satisq; declaratũ: illa sacrificia non reqrere deum: qbus significant̃ hec sacrificia que reqrit deus in epistola que scribit̃ ad hebreos. Benefacere inquit & cõicatores eẽ nolite obliuisci. talibus eni3 sacrifitiis placatur deus. Ac per hoc ubi sc̄ptum est: misericordiam magis uolo q̃ sacrifitiũ: nihil aliud q̃ sacrifitio sacrifitiũ prelatũ oportet intelligi: qm̃ illud quod ab hõibus appellat̃ sacrifitiũ: signum est ueri sacrifitii. Porro autem misericordia uerum sacrifitiũ est: unde dictũ est quod pauloante cõmẽoraui: talib⁹ enĩ sacrifitiis placat̃ deus. Quecunq; igit̃ in ministerio tabernaculi siue templi multis modis de sacrifitiis legunt̃ diuinitus esse precepta: ad dilectionem dei & ꝓximi significando referunt̃. In his enĩ duobus preceptis ut sc̄ptum est: tota lex pendet & prophete.

P Roĩm de uerũ sacrifitiũ ❡ Ca. vi.

est omne opus qđ agit̃: ut sancta societate inhereamus deo: relatũ scil3 ad illũ finem boni quo ueraciter possim⁹ esse beati. Vnde et ipsa misericordia qua hõi subuenit̃: si propter deum non fit: non est sacrifitiũ. Et si eni3 ab hoĩe fit uel offert̃: tamẽ sacrifitium res diuina est: ita ut hoc quoq; uocabulo id latini ueteres appellauerint. Vnde ipe homo dei nõi consecrat⁹ est & deo deuotus: in q̃ntũ mũdo morit̃ ut đo uiuat: sacrifitiũ est. Nam et hoc ad misericordiã ptinet: quã quisq; in seipm̃ facit. Propterea sc̄ptum est. miserere aĩe tue placens deo. Corpus etiã nostrũ cum per tempantiam castigamus: si hoc q̄admodum debemus ꝓpter deum facimus: ut nõ exhibeamus membra nostra arma iniquitatis peccato: s3 arma iustitie deo: sacrifitium est. Ad quod exhortans apl̃s ait. Obsecro itaq; fr̃es uos p misericordiã dei: ut exhibeatis corpora uestra hostia3 uiuẽtem sanctam deo placẽtem: rõnabile obsequium uestrum. Si ergo corpus quo inferiore tanq̃ famlo uel tanq̃ instrum̃to utit̃ aĩa: cũ eius bonus & rectus usus ad deũ refert̃ sacrifitiũ est: q̃nto magis aĩa ipa cum se refert ad deũ: ut igne amoris ei⁹ accensa formã concupiscẽtie secularis amittat: eiq; tanq̃ incommutabili forme subdita reformetur: hinc ei placens q̄ ex eius pulcritudine acceperit: fit sacrifitiũ. Quod idem apl̃s conseq̄nter adiungens: et nolite inqt conformari huic seculo: sed reformamini in nouitate mentis uestre: ad ꝓbandum que sit uoluntas dei: quod bonũ et beneplacitũ & pfectum. Cum igr̃ uera sacrifitia opa sint misericordie: siue ĩ nosipsos siue in ꝓximos que referunt̃ ad deũ: opa uero misericordie non ob aliud fiãt: nisi ut a miseria liberemur: ac p hoc ut beati simus: qđ non fit nisi a bono illo de quo dictũ est: mihi autẽ adherere deo bonum est: profecto efficitur ut tota ipsa redempta ciuitas hoc est congregatio societasq; sanctorũ: uniuersale sacrifitium offerat̃ deo p sacerdotem magnũ: q etia3 seipsum obtulit in passione pro nobis: ut tanti capitis corpus essemus scđm formã serui. Hanc enĩ obtulit: in hac oblat⁹ est: qa scđm hanc mediator est: in hac sacerdos: in hac sacrifitium est. Cum itaq; nos hortatus eẽt apl̃s ut exhibeamus corpa nostra hostiã uiuam scãm deo placẽtem: rõnabile obsequm nostrũ: et non conformemur huic sc̃lo: s3 reformemur ĩ nouitate sensus nr̃i: ad ꝓbãdum que sit uolũtas dei: qđ bonũ et bñplacitũ et pfectũ: quod totũ sacrifitiũ nosipi sum⁹: dico enĩ inqt p gr̃am dei que data ẽ m̃ oĩb⁹ q sunt inter uos: non plus sape q̃ oportet sape: s3 sape ad tpantiã: sicut unicuiq; đs ptitus ẽ fidei mensurã. Sicut. n. ĩ nno corpe multa mẽbra hẽmus: oĩa aũt mẽbra nõ eosdẽ actus habent: ita multi unum corpus sumus in christo: singuli aũt alter alterius mẽbra: habẽtes dona diuersa scđm gratiam que

data est nobis. Hoc est sacrifitiū christianorū. multi unū corpus sumus ī christo: quod etiā sacramēto altaris fidelib9 noto frequētat ęcclia: ubi ei demōstrat̄ q̄ ī ipsa oblatione quam offert ipsa offeratur.

Merito illi in cęlestib9 ¶ Cap. vii. sedibus constituti īmortales et beati: q creatoris sui pticipatōe cōgaudent: cui9 ęternitate firmi: cuius ueritate certi: cui9 munere sancti sunt: qm̄ nos mortales & miseros ut immortales beatiq; simus misericorditer diligunt: nolunt nos sibi sacrificare: sed ei cuius & ipi nobiscum se esse nouerunt. Cum ipsis eni3 sumus una ciuitas dei: cui dicit̄ in psalmo. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei. cuius pars in nobis peregrinat̄: pars in illis opitulat̄. De illa qppe supna ciuitate ubi dei uolūtas intelligiblis atq; incōmutabilis lex ē: de illa sup nos quodāmodo cura geritur. Nāq; ibi cura de nob habita: ad nos administrata per angl'os sancta illa sc̄ptura descendit: ubi legit̄: sacrificās diis eradicabit̄ nisi d̄o soli. Huic sc̄pturę: huic legi: talibus pręceptis tāta sunt actestata miracula: ut satis appareat cui nos sac̄ficar̄ uelint immortales ac beati: qui hoc nobis uolūt esse quod sibi. ¶ Caplm. viii.

Iam nimis uetera si commemore3: longi9 q̄ satis ē reuoluere uidebor: quę miracula sint facta actestātia ꝓmissis dei: qbus ante annorum milia prędixit Abrahę: q̄ ī semie ei9 oēs gētes bn̄dictioē3 fuerant habiturę. Quis. n. non miret̄ eidē Abrahę filiū pepisse coniugem sterilem: eo tempore senectutis quo nec parere nec eē fęcūda iam posset: atq; in eiusdem Abrahę sacrifitio flammam cęlitus factam inter diuisas uictias cucurrisse: eide3q; Abrahę prędictum ab angelis cęleste incendium sodomorū: quos hōibus similes hospitio susceperat: et per eos de prole uētura dei promissa tenuerat: ipoq; imminente iam incendio miram de sodomis per eosdem angelos liberationem Loth filii fr̄is eius? Cui9 uxor in uia retro respiciens: atq; in salem repente cōuersa: magno admonuit sacramento: neminē in uia liberatiōis suę prępterita desiderare debere. Illa ů quę & quāta sunt: quę iam ꝑ Moysen popl'o dei de iugo seruitutis eruendo ī egipto mirabiliter gesta sunt: ubi magi Pharaonis hoc est regis egipti: q poplm illū dn̄atiōe deprimebat: ad hoc facere quędam mira ꝑmissi sunt: ut mirabili9 uincerent̄. Illi. n. faciebāt uenefitiis & incantatōibus magicis: qbus sunt mali angeli hoc est mali dęmoēs deditı: Moyses aūt tāto potēti9 q̄nto iustius in noīe dei qui fecit cęlum et terrā: fauentib9 angl'is eos facile supauit. Deniq; in tertia plaga defitiētib9 magis: decem plagę ꝑ Moysen magna misteriorum dispositione complete sunt: qbus ad dei populum dimictēdum: Pharaonis et egiptiorum dura corda cesserūt. Moxq; pęnituit. Et cū abscedentes hebreos cōseq conarent̄: illis diuiso mari ꝑ siccū transeuntibus: unda hinc atq; hinc ī sese redeunte coopti & oppręssi sunt. Quid de ill' miraculis dicam: quę cum ī deserto idem popl's duceret̄ stupēda diuinitate crebuerunt: aquas quę bibi non poterāt: misso in eas sicut deus pręceperat ligno amaritudine caruisse: sitientesq; satiasse: manna esurientibus uenisse de cęlo: et cum esset colligētibus constituta mensura: quidqd amplius qsq; collegerat exortis uermib9 putruisse: ante uero diē sabbatū dupluz collectū qa sabbato colligere nō licebat: nulla putredine uiolatū: desiderantibus carne uesci quę tanto ppl'o nulla sufficere posse uidebat̄: uolatilibus castra cōpleta & cupiditatis ardorē fastidio satietatis extinctū: obuios hostes trāsitumq; prohibentes atq; pręliantes: orante Moyse maībus eius ī figura crucis extensis: null'o hebreorū cadente ꝓstratos: seditiosos in populo dei: ac se ab ordinata diuinitus

ſocietate diuidentes: ad exemplū uiſibile
inuiſibilis pęnę uiuos terra dehiſcente
ſubmerſos: uirga percuſſam petram tātę
multitudini abundantia fluenta fudiſſe:
ſerpentiū morſus mortiferos īmiſſos ad
pęnam iuſtiſſimam peccatorum: in ligno
exaltato atq; pſpecto ęneo ſerpēte ſana-
tos: ut & populo ſubueniretur afflicto:
& mors morte deſtructa uelut crucifixę
mortis ſilitudine ſignificaret̄. Quē ſane
ſerpentē pṗter facti memoriā reſeruatū:
cū poſtea ppl's errans tanq̄ idolum colere
cepiſſet: Ezechias rex religioſa poteſtate
deo ſeruiens: cum magna pietatis laude
contriuit. ¶ Caplm .ix.

Hec et alia multa huiuſcemodi: quę
oīa cōmemorare nimis longum eſt
fiebant ad cōmendandum unius ueri dei
cultū: et multoꝝ falſorumq; pṗhibēdum.
Fiebant aūt ſimplici fide atq; fiducia pie-
tatis: non incantatiōibus & carminibus
nefarię curioſitatis arte compoſitis: quaꝫ
ul' magian ul' deteſtabliore noīe goetian:
uel honorabliore theurgian uocant: qui
quaſi conantur iſta decernere: et illicitis
artibus deditos alios damnabiles quos
& maleficos uulgus appellat: hos eni ad
goetian ptinere dicunt: alios aūt lauda-
biles uideri uelit qbus theurgian depu-
tant: cū ſint utriq; ritibus fallacib9 dęonū
obſtricti ſub nōibus angelorum. Nam et
Porfirius quādam q̄ſi purgatōnem aīę p
theurgian: cūctāter tamē & pudibunda
quodāmodo diſputatōe pmictit. reuerſi-
onem ů ad deū hanc artem pręſtaṙ cuiq̄
negat: ut uideas eū inter uiciū ſacrilegę
curioſitatis & phię profeſſionē: ſentētiis
alternātibus fluctuare. Nunc enim hanc
artem tanquā fallacem & in ipa actione
periculoſam: et legibus pṗhibitā cauendā
monet: nūc aūt uelut eius laudatoribus
cedēs utilem dicit eē mūdandę parti aīę:
non qdem intellectuali qua rerū intelli-
gibilium pcipiṫ ueritas nullas habentiū
ſimilitudines corpoꝝ: ſed ſpirituali qua
corpalium rerū capiunṫ imagines. Hāc
eniꝫ dicit per quaſdam conſecratoēs the-
urgicas quas theletas uocāt: idoneā fieri
atq; aptam ſuſceptionē ſpūum & angloꝝ
ad uidendos deos. ex qbus tñ theurgicis
theletis fateṫ intellectuali aīę nihil pur-
gationis accedere: quod eā faciat idoneā
ad uidendum deū ſuū: et perſpiciendą ea
quę uera ſunt. Ex quo intelligi pōt: q̄lium
deorum uel qualem uiſionem dicat fieri
theurgicis conſecratōibus: in qua non ea
uidentur quę uere ſunt. Deniq; animam
ratōnalem ſiue quod magis amat dicere
intellectualē: i ſupna poſſe dicit euadere:
etiā ſi quod eius ſpūale ē nulla theurgica
fuerit arte purgatū: porro aūt a theur-
go ſpūalem purgari hactenus: ut non ex
hoc ad īmortalitatē ęternitatēq; pueniat.
Quanq̄ itaq; diſcernat a dęmōib9 anglos:
aerea loca eſſe dęmonum: etherea uel em-
pirrea diſſerens angelorū: et admoneat
utendum alicuius dęmoīs amicicia: quo
ſubuectante uel paululū poſſit eleuari a
terra quiſq; poſt mortem: aliā uero uiam
eſſe pṗhibeat ad angeloꝝ ſupna conſortia:
cauendam tñ dęmonū ſotietatē expręſſa
quodāmodo confeſſione teſtaṫ: ubi dicit
aīam poſt mortem luendo pęnas cultum
dęonū a qbus circūueniebaṫ horreſcere.
Ipamq; theurgian quā uelut cōciliatricē
angelorū deorūq; cōmendat: apud tales
agere poteſtates negare non potuit: quę
uel ipę inuideant purgationi animę: uel
artibus ſeruiant inuidorū: qęrelam de
hac re chaldei neſcio cuius expromens.
Conquęritur inqt uir in chaldea bonus:
purgādę aīę magno molimie fruſtratos
ſibi eſſe ſucceſſus: cū uir ad eadem potēs:
tactus inuidia adiuratas ſacris pręcibus
potentias alligaſſet: ne poſtulata cōcede-
rent. Ergo & ligauit ille inqt: et iſte non
ſoluit. Quo iudicio dixit appareṙ theur-
gian: eſſe tā boni confinēdi q̄ mali et apd

deos & apud homines disciplinam: pari
etiã deos & ad illas pturbatiões passio-
nesq; deduci: quas cõiter demonibus &
hõibus Apuleius attribuit. Deos tamen
ab eis etheree sedis altitudine separans: &
Platõis asserẽs i illa discretiõe sentẽtiaz.

ECce nunc alius ¶ Caplm .x.
platonicus quẽ doctiorem ferunt
Porphirius: nescio per quam theurgicaz
disciplinã etiã ipsos dos obstrictos passi-
onibus & pturbatiõibus dicit: qm sacris
precibus adiurari terreriq; potuerũt: ne
prestarent aie purgatioẽm: et ita terreri
ab eo qui impabat malum: ut ab alio qui
poscebat bonũ per eãdem artẽ theurgicã
solui timore illo nõ possent: et ad danduz
beneficium liberari. Quis non uideat hec
oĩa fallaciũ demonum esse cõmenta: nisi
eorũ miserrimus seruus & a gratia ueri
liberatoris alienus? Nam si hec apd deos
agerentur bonos: plus ibi utiq; ualeret
beneficus purgator anime: q̃ maliuolus
impeditor. Aut si diis iustis hõ pro quo
agebat purgatiõe uidebat indignus: nõ
utiq; ab inuido territi: nec sicut ipse dicit
per metũ ualentioris numinis impediti:
sed iudicio libero id negare debuerunt.
Mirum est aũt q benignus ille chaldeus
qui theurgicis sacris aĩam purgarẽ cupi-
ebat: nõ inuenit aliquẽ supiorem deum:
q uel plus terreret atq; ad benefaciẽdum
cogeret territos deos: uel ab eis terrentẽ
compesceret ut libere benefacerẽt. Sic tñ
theurgo bono sacra defuerũt: qbus ipsos
deos quos inuocabat aime purgatores:
pus ab illa timoris peste purgaret. Quid
eni causẽ est: cur deus potẽtior adhiberi
possit a quo terreantur: nec possit a quo
purgent? An inuenitur deus q exaudiat
inuidum: et timorẽ diis incutiat ne bene-
faciant: nec inuenitur deus qui exaudiat
beniuolũ: & timorem diis auferat ut bñ-
faciant? O theurgia preclara: o aie pre-
dicãda purgatio: ubi plus impat inũda
inuidentia: q̃ impetrat pura beneficẽtia:
imo uero malignorũ spũum cauenda &
detestanda fallacia: et salutaris audiẽda
doctrina. Quid eni? Quia has sordidas
purgationes sacrilegis ritibus operant:
qsdam mirabiliter pulcras sicut iste com-
memorat uel angloz imagines: uel deoz
tanq̃ purgato spũ uident: si tamẽ uel tale
aliquid uident: illud est quod apls dicit:
qm sathanas transfigurat se uelut angelũ
lucis. Eius enim sunt illa fantasmata: qui
miseras aimas multoz falsorumq; deoz
fallacib9 sacris cupiens irretire: et a uero
ueri dei cultu quo solo mũdant et sanant
auertere: sicut de Protheo dictũ est: for-
mas se uertit i omẽs. hostiliter insequẽs:
fallaciter subueniens: et utrobiq; nocẽs.

MElius sapuit iste ¶ Caplm .xi.
Porphirius: cum ad Anebontem
scpsit egiptium: ubi consulenti similis &
querẽti: et pdit artes sacrilegas & euer-
tit. Et ibi qdem omẽs demoẽs reprobat:
quos dicit ob iprudẽtiam trahere hũidũz
uaporẽ: et ideo nõ in ethere s; in aere esse
sub luna: atq; in ipo lune globo. Veruntñ
non audet omnes fallacias et malitias &
ineptias qbus merito mouetur: omnibus
demõibus dare. Quosdã nanq; benignos
demoẽs more appellat alioz: cum omẽs
generaliter iprudentes eẽ fateat. Mirat
aũt q non solũ dii alliciant uictimis: sed
etiã compellent atq; cogant facere quod
homines uolũt: et si corpe & incorpalitate
dii a dẽonibus distinguunt: quomõ deos
esse existimandum sit solem & lunam: et
uisibilia cetera in celo que corpora eẽ non
dubitat. Et si dii sunt: quomõ alii benefici
alii malefici eẽ dicant: et quõ incorpalib9
cũ sint corporei cõiungant. Querit etiam
uelut dubitans utrum in diuinãtibus &
quedã mira facientib9 aie sint potẽtiores:
an aliqui spũs extrinsecus ueniant p quos
hec ualeant: et potius uenire extrinsecus
conicit: eo q lapidib9 & herbis adhibitis

et alligant quosdam: et apperiant clausa ostia: ul' aliqd eiusmôi mirabiliter opanť. Vnde dicit alios opinari eē quoddã gen9 cui exaudire sit ꝓpriũ: natura fallax: oīforme multimodũ: simulans deos & demones et aīas defũctoꝝ: et hoc esse quod effiiat hec omīa que uidenť bona esse uel praua. ceterũ circa ea que uere bona sunt nihil opitulari: imo uero ista nec nosse: sꝫ et male conciliare & insimulare atqꝫ impedire nõnunq̃ ũtutis sedulos sectatorſ: et plenũ eē temeritatis et fastus: gaudere nidoribus: adulationibus capi: et cetera que de hoc generꝫ fallatium malignorũqꝫ spũum qui extrinsecus in aīam ueniunt: hũanosqꝫ sensus sopitos uigilãtesqꝫ deludunt: non tanq̃ sibi ꝑsuasa confirmat: sed tam tenuiter suspicaťe aut dubitat: ut hec alios asserat opinari. Difficile qppe fuit tanto pħo: cunctam diabolicã societatem uel nosse uel fidẽter arguere: quã quelibet anicula xana nec nosse cũctaťe & libri me detestatur. Nisi forte iste: et ipm ad quẽ scribit Anebontẽ tanq̃ taliũ sacroꝝ preclarissimũ antitistem: et alios taliũ operũ tanq̃ diuioꝝ & ad deos colẽdos ptinẽtiũ admiratores: uerecũdaťe offẽdere. Seqťe tamẽ et ea uelut ingrẽdo cõmemorat: que sobrie considerata tribui non possunt nisi malignis & fallacib9 potestatib9. Querit eniꝫ cur tanq̃ melioribus inuocatis: quasi peioríb9 imperetur ut iiusta hoīs precepta exequanť: cur actrectatũ re uenerea nõ exaudiant imprecãtem: cum tamẽ ipi ad incestus quosqꝫ cõcubit9 quoslibet ducere non moreanť: cur ab aīantibus suos antitistes oportere abstinere denunttent: ne uaporibus ꝑfecto corporeis polluatur: ipi uero et aliis uaporibus illiniantur & nidoribus hostiaꝝ. cũqꝫ a cadaueris contactu ꝓhibeaťe inspector: et plerunqꝫ illa cadaueribus celebrentur: quid sit ꝙ non demoni uel alicui aīe defũcti: sꝫ ipi soli et lune aut cuicũqꝫ celestiũ: hõ cuilibet uicio obnoxius intendit minas: eosqꝫ territat falso ut eis extorqueat ueritatem. Nam et celum se collidere comminaťe: et cetera similia homini ipossibilia: ut illi dii tanq̃ insipiẽtissimi pueri falsis & ridiculis cõminationibus territi: qđ impaťe effitiant. Dicit etiã scpsisse Ceremonẽ quẽdam taliũ sacroꝝ uel potius sacrilegorũ ptitum: ea que apud egiptios celebranť: uel de Iside ul' de Osyride marito eius: maximã uim habere cogendi deos ut faciant impata: quãdo ille q carminib9 cogit ea se ꝑdere ul' euertere cõminaťe. ubi se etiã Osyridis membra dissipaturũ terribiliter dicit: si facere iussa neglexerint. Hec atqꝫ huiusmodi uana & insana diis hoīem minari: nec qbuslibet sꝫ ipis celestibus & siderea luce fulgentib9: nec sine effectu sꝫ uiolẽta potestate cogẽtem: atqꝫ his terrorib9 ad facienda que uoluerit ꝑducẽtem: merito Porphirius admiraťe. imo uero sub specie mirantis & causas rerũ taliũ requirentis: dat intelligi illos hec agere spũs: quorũ genus supius sub alioꝝ opiãone descpsit: non ut ipe posuit natura sꝫ uicio fallaces: qui simulant deos & aīmas defunctoꝝ: demoẽs aũt non ut ait ipe se simulant: sꝫ plane sunt. Et ꝙ ei uideť herbis & lapidib9 & aīantibus: et sonis certis qbusdã ac uocibus & figuratõib9 atqꝫ figmentis: qbusdã etiã obseruatis in celi cõuersione motib9 siderũ: fabricari ĩ terra ab hõib9 potestates idoneas uariis effectibus exequẽdis: totũ hoc ad eosdẽ ipsos demones ptinet ludificatores aīarum sibimet subditarũ: et uoluptaria sibi ludibria de hominũ erroribus exhibẽtes. Aut ğ reuera dubitans & inqrens ista Porphirius: ea tamẽ commemorat qbus conuincatur & redarguatur: nec ad eas ptãtes que nob ad btãm uitã capessendam fauẽt: sed ad deceptorſ demones ptinere mõstrenť: aut ut meliora de pħo suspicemur: eo modo uoluit hoīem egiptium talibus errorib9

deditū & aliq̄ magna se scire opinātem: non sūpba q̄i auctoritate doctoris offendere: nec aperte aduersantis altercatione turbare: sʒ q̄i querētis & discere cupiētis hūilitate ad ea cogitanda cōuertere: et q̄ sint contēpnenda uel etiā deuitāda monstrare. Deniq; ꝓpe ad epistole finē petit se ab eo doceri: que sit ad beatitudīeʒ uia ex egiptia sapīa. Ceterū illos qb9 conuersatio cū diis ad hoc eēt: ut ob inueniēduʒ fugitiuū uel prediū compandū: uł ꝓpter nuptias uel mercaturā: uel qd huiusmōi mentē diuiaʒ iq̄etarēt: frustra eos uideri dicit coluisse sapīam. illa etiā ipa numina cū qbus cōuersarent̄: et si de ceteris reb9 uera predicerent: tamē qm̄ de beatitudīe nihil cautū nec satis idoneū monerēt: nec deos illos esse nec benignos demoēs: sed aut illū q dr̄ fallax: aut hūanū oīne commentū. Verū qa tanta et talia gerunt his artib9: ut uniuersum modū hūane facultatis excedant: quid restat nisi ut ea que mirifice tanquā diuinitus predici uł fieri uident̄: nec cū ad uni9 dei cultū referunt̄: cui simpliciter inherere fatentibus quoq; platonicis & ꝑ multa testantibus solum beatificū bonū est: malignoꝝ demonū ludibria & seductoria īpedimēta que uera pietate cauēda sūt: prudēter ītelligant̄.

Porro aūt quecūq; ¶ Capi. xii.
miracula siue ꝑ anglos siue q̄cunq; mō ita diuitus fiūt: ut dī uni9 in quo solo beata uita est cultū religionēq; cōmendēt: ea uere ab eis uel ꝑ eos q nos ꝭm ueritatē pietatēq; diligūt fieri: ipo dō in ill' opāte credendū est. Neq; eni audiendi sunt: qui deū inuisibilē uisibilia miracula operari negant: cū ipe etiā ꝭm ipos fecerit mūdū: quem certe uisibilem negare nō possunt. Quidqd ḡ mirabile fit in hoc mūdo: profecto minus est q̄ totus hic mūdus: id est celū et terra et oīa que ī eis sunt: que certe de9 fecit. Sicut aūt ipse q fecit: ita modus quo fecit occult9 est et incōprehēsiblis hōi. Quāuis itaq; miracula uisibiliū naturaꝝ uidendi assiduitate uiluerint: tamē cū ea sapiēter intuemur: inusitatissīs rarissisq; maiora sunt. Nam et oī miraculo qd̄ fit ꝑ hoīem: maius miraclm ē hō. Quapropter deus q fecit uisibilia celū & terram: non dedignat̄ facere uisibilia miracula ī celo uel in terra: qbus ad se inuisibilē colendū excitet aīam: adhuc uisibilibus deditam. Vbi ů & qn̄ fatiat: incōmutabile consiliū penes ipm est: in cui9 dispositōe iam tēpa fcta sunt: quecūq; futura sunt. Nā tpalia mouēs tempaliter nō mouetur. nec aliter nouit faciēda q̄ facta; nec aliter īuocātes exaudit: q̄ inuocaturos uidet. Nā & cū exaudiūt angeli eius: ipe in eis exaudit tanq̄ in uero nec manufacto templo suo: sicut in oīnib9 sanctis suis. eiusq; tpaliter fiunt iussa: eterna eius lege conspecta.

Hec mouere debet: ¶ Caplm. xiii.
q̄ cū sit inuisibilis: sepe uisibiliter pr̄ibus appuisse mēorat̄. Sicut eniʒ sonus quo audit̄ sentētia in silentio intelligētie constituta; non est hoc qd̄ ipa: ita & spēs qua uisus ē deus ī natura inuisibli constitutus: non erat qd̄ ipe. Veruntamē ipe in eadem spetie corporali uidebat̄: sicut illa sententia in ipso sono uocis audit̄. nec illi ignorabant: īuisibilem deū in spē corꝑali nequaq̄ se posse uidere. Nam et loquebat̄ cū loquēte Moyse: et ei tamē dicebat. Si inueni grām ante te: ostēde m̄ temetipm sciēter ut uideā te. Cum igr̄ oporteret dei legem ī edictis angeloꝝ terribiliter dari: nō uni hōi paucis ue sapiētib9 sʒ uniuerse genti & pplo ingenti: corā eodem poplo magna facta sunt in mōte ubi lex ꝑ unū dabat̄: conspitiente multitudīe metuēda et tremēda que fiebāt. Non enī ppl's israel sic Moysi credidit: q̄admodū suo ligurgo lacedemonii: q̄ a Ioue seu Apolline leges quas condidit accepisset. Cum eniʒ lex dabat̄ pplo qua coli unus iubebatur deus: in cōspectu ipius ppli q̄tū sufficere

diuina ꝓuidentia iudicabat: mirabilibus
rerū signis & motib⁹ appetebat: ad eandē
legem clādam creatori seruire creaturā.

Sicut aūt unius hoīs: ¶ Ca. xiiii.
ita hūani generis q̄d ad dei ppl'm
ptinet recta eruditio p quosdā articulos
tempoꝝ tanq̄ ętatū ꝓfecit accessibus: ut a
tēpalib⁹ ad ęterna capiēda: et a uisibilib⁹
ad inuisiblia surgeret̄: ita sane ut etiā illo
tēpe quo uisibilia ꝓmictebant̄ diuinitus
pręmia: unus tm̄ colēdus cōmendaretur
deus: ne mens hūana uel ꝓ ipsis terrenis
uitę transitorię bñfitiis: cuiq̄ nisi uero aīę
creatori & dño subderet̄. Oīa quippe
quę pręstare hoībus uel angeli uel hoīes
possūt: in uni⁹ eē oīpotētis ptāte: quisq̄s
diffitet̄ insanit. De ꝓuidentia certe Plo-
tinus platonicus disputat: eāq̄ a summo
deo cuius est intelligibilis atq̄ ineffablis
pulcritudo: usq̄ ad hęc terrena & ima p-
tingere flosclōꝝ atq̄ folioꝝ pulcritudinē
cōprobat: quę oīa q̄si abiecta et uelocissīe
pereuntia: decentissīos formarū suarum
numeros hēre nō posse cōfirmat: nisi inde
formenꝫ ubi forma intelligiblis et incō-
mutabilis siml' habēs oīa pseuerat. Hoc
dñs Ihūs ibi ostēdit ubi ait. Considerate
lilia agri quō crescūt: non laborant neq̄
nent. Dico aūt uobis: q̄a nec Salomon in
oīi gloria sua sic amict⁹ est: sicut unū ex
his. Quod si fęnū agri q̄d hodie ē & cras
in clibanū mictit̄ sic d̄s uestit: q̄to magis
uos modicę fidei? Optime igr̄ aīa hūana
adhuc terrenis desideriis infirma: ea ipa
quę tempaliter exoptat bona infima atq̄
terrena: uitę huic trāsitorię necessaria: et
prę illius uitę sempiternis benefitiis cō-
tēpnēda: non tñ nisi ab uno d̄o expectar̄
consueuit: ut ab illius cultu etiā in istorū
desiderio nō recedat: ad quē contemptu
eoꝝ & ab eis auersiōe ꝑueniat. ¶ Ca. xv.

Hic itaq̄ diuinę prouidētię placuit
ordiare tpm cursum: ut q̄admodū
dixi et in actib⁹ aplōꝝ legr̄: lex in edictis
angeloꝝ daret̄ de unius ueri dei cultu: in
q̄bus & psona ipius dei non q̄dem p suā
substantiā qua semp corruptibilib⁹ oculis
inuisibilis pmanet: sed certis inditiis per
subiectā creatori creaturā uisibiliter ap-
pareret: et sillabatim p transitorias tpm
morulas hūanę linguę uocib⁹ loqueret̄:
q̄ in sua natura nō corpaliter s̄ȝ spūaliter:
non sensibiliter s̄ȝ intelligibliter: nō tpalr̄
sed ut ita dicā ęternaliter: nec incipit loq̄
nec desinit. q̄d apd̄ illū sincerius audiūt:
non corpis aure sed mentis ministri ei⁹ et
nuntii: q̄ ei⁹ ueritate incōmutabli pfruunt̄
immortaliter beati: et q̄d faciendū mōis
ineffabilib⁹ audiūt: et usq̄ ī ista uisibilia
atq̄ sensibilia pducendū: incūctāter atq̄
indifficulter effitiunt. Hęc aūt lex distri-
butōe tēpoꝝ data est: quę pus haberet ut
dictū est ꝓmissa terrena: q̄bus tñ signifi-
carent̄ ęterna: quę uisibilibus sacramētis
cęlebrarēt multi: intelligerēt pauci. Vni⁹
tamen dei cultus aptissima illic et uocū &
rerū oīm contestatōe pręcipit̄: non unius
de turba: s̄ȝ q̄ fecit cęlū & terram: et oēm
aīam & oēm spm̄: q̄ nō est q̄d ipe. Ille eni
fecit: hęc facta sunt: atq̄ ut sint et bene se
habeant: eius indigent a quo facta sunt.

Quibus igr̄ angelis ¶ Cap. xvi.
de beata & sempiterna uita credē-
dum eē censemus? Vtrū eis q̄ se religiōis
ritibus coli uolunt: sibi sacra & sacrifitia
flagitantes a mortalib⁹ exhiberi: an eis q̄
hunc oēm cultum uni deo creatori oīum
deberi dicūt: eiq̄ reddendū uera pietate
pręcipiūt: cui⁹ et ipi cōtemplatione beati
sunt: et nos futuros eē ꝓmictūt? Illa nāq̄
uisio d̄i tantę pulcritudīs uisio ē: et tanto
amore dignissima: ut sine hac q̄buslibet
aliis bonis pręditum atq̄ abundantem:
nō dubitet Plotinus infęlicissimū dicere.
Cum ḡ ad hunc unū q̄dam angeli: q̄dam
uero ad seipos latria colēdos signis mi-
rabilibus excitent: & hoc ita ut illi istos
coli ꝓhibeāt: isti aūt ꝓhibere nō audeāt:

quibus potius sit credendū: respondeant
platonici: rñdeant quūq; phi: respōdeant
theurgi uel potius periurgi. Hoc enī sunt
illę oēs artes uocabulo dignę. Postremo
rñdeant hoīes: si ullus naturę suę sensus
ꝙ rōnales creati sunt: ex aliq̄ pte uiuit in
eis. Respondeāt inq̄m: eis ne sacrificādū
sit diis uł angelis: q sibi sacrificari iubēt:
an illi uni cui iubent hi qui et sibi & istis
prohibēt. Si nec isti nec illi ulla miracula
facerēt: sꝫ tm̄ pręcipent: alii qdem ut sibi
sacrificarent̄: alii uero id uetarent: sed uni
tm̄ iuberent deo: satis deberet pietas ipa
discernere: qd hoꝝ de fastu sup̄bię: qd de
uera religiōe descēderet. Plus etiā dicam.
Si tātū hi mirabilib⁹ factis hūanas aīas
pmouerēt q sacrifitia sibi expetūt: illi aūt
qui hoc ꝓhibent & uni tm̄ deo sacrificari
iubēt: neq̄q̄ ista uisibilia miracula facere
dignarent̄: profecto nō sensu corp̄is sed
rōe mentis p̄ponēda eoꝝ eēt auctoritas.
Cum uero deus id egerit ad cōmēdanda
eloqa ueritatis suę: ut per istos īmortales
nuntios non sui fastū sꝫ maiestatem illius
prędicātes: faceret maiora: certiora: cla-
riora miracula: ne infirmis piis illi q sac-
fitia sibi expetūt falsam religionē facili⁹
persuaderēt: eo ꝙ sensibus eoꝝ quędam
stupēda mōstrarēt: quē tandē ita desipere
libeat ut nō uera eligat quę sectet̄: ubi &
ampliora inuenit quę miretur. Illa qppe
miracula deoꝝ gentilium quę commēdat
historia: nō ea dico quę interuallis tēp̄m
occultis ipius causis mūdi: uerūtamē sub
diuia ꝓuidentia cōstitutis & ordinatis:
mōstruosa contingūt: q̄les sunt inusitati
partus aīaliū: et cęli terręq; rerū insolita
facies: siue tantū terrens: siue etiā nocēs:
quę ꝓcurari atq; mitigari dęonicis ritib⁹
fallacissia eoꝝ astutia perhibent̄. Sed ea
dico quę ui ac ptāte eoꝝ fieri satis euidē-
ter appet. ut est: ꝙ effigies deoꝝ penatū
quos de troia Aeneas fugiens aduexit:
de loco ī locū migrasse referunt̄: ꝙ cotem

Targnius nouacula secuit: ꝙ epidauri⁹
serpēs Esculapio nauiganti romā comes
adhesit: ꝙ nauim qua simulacrū matris
Frigię uehebat̄: tantis hoīm boumq; co-
natib⁹ immobilē redditā: una muliercula
zona alligatā ad suę pudicitię testioniū
mouit & traxit: ꝙ uirgo uestalis de cui⁹
corruptōe quęstio uertebat̄: aqua īpleto
cribro de tyberi neq; profluēte: abstulit
cōtrouersiam. Hęc g͛ atq; alia huiuscemōi
neq̄q̄ illis quę in pplo dei facta legimus:
uirtute ac magnitudine conferēda sunt.
Quāto min⁹ ea quę illoꝝ quoq; poploꝝ q
tales deos coluerūt: legib⁹ iudicata sunt
prohibēda atq; plectēda: magica scilicet
uel theurgica. Quoꝝ pleraq; spetietenus
mortaliū sensus imaginaria ludificatōne
decipiunt: quale est lunā deponere donec
suppositas ut ait Lucanus ꝓpior despu-
met in herbas. Quędam ů & si nōnullis
p̊oꝝ factis uideant̄ ope coęq̄ri: finis ipse
quo discernunt̄: incōpabiliter hęc nostra
ostēdit excellere. Illi enī multi tāto min⁹
sacrifitiis colendi sunt: quanto magis hęc
expetūt. his ů unus cōmendat̄ deus: q se
nullis talibus indigere: et sc̄pturaꝝ suaꝝ
testificatōe: et eorūdem postea sacrifitioꝝ
remotōe demonstrat. Si qui g͛ angeli sibi
expetūt sacrifitiū: pręponendi eis sunt q
non sibi sed deo creatori oīm cui seruiūt.
Hinc enī ostendunt q̄ sincero amore nos
diligūt: qn̄ p sacrifitiū nō sibi sꝫ ei subdere
nos uolunt: cui⁹ & ipsi contēplatōe beati
sunt: et ad eum nos ꝑuēire quęrūt: a quo
ipi non recesserūt. Si aūt angeli q nō uni
sꝫ plurimis sacrifitia fieri uolūt: nō sibi sꝫ
eis diis uolūt quoꝝ d̄oꝝ angeli sunt: etiā
sic eis pręponēdi sunt illi q uni⁹ dei deoꝝ
angeli sunt: cui sacrificari sic iubēt ut alicui
alteri uetent: cum eoꝝ nullus huic uetet:
cui uni isti sacrificari iubent. Porro si qd̄
magis indicat eoꝝ sup̄ba fallatia: nec bōi
nec bonoꝝ deoꝝ angeli sunt sed dęmoēs
mali: q non unū solum ac summū deū sed

seipsos sacrifitiis coli uolūt: quod maius
ꝗ̃ dei uni⁹ cōtra eos eligendū est presidiū
cui seruiūt angeli boni: ꝗ non sibi sed illi
iubent ut sacrifitio seruiamus: cui⁹ nos ipi
sacrifitiū esse debemus. ¶ Caplm. xvii.

PRoinde lex dei que ī edictis data
est angloꝝ: in qua unus d̄s deoꝝ
religione sacroꝝ iussus ē coli: alii ū q̄libet
ꝓhibiti: ī arca erat posita: que arca testi-
monii nuncupata est. Quo nomine satis
significatr̄: non deū q per illa oīa colebatr̄
circumcludi solere uel cōtineri loco: cum
respōsa eius & quedam hūanis sensibus
darentr̄ signa ex illi⁹ arce loco: sꝫ uolunta-
tis ei⁹ hinc testimonia ꝓhiberi: ꝙ etiā ipa
lex erat in tabulis conscp̄ta lapideis: et in
arca ut dixi posita: quā tēpe peregnatoīs ī
heremo cū tabernaclo qđ siliter appellatū
ē tabernaclm testiomii: cū debita sacerdo-
tes ueneratōe portabāt. Signūqꝫ erat ꝙ ꝑ
diē nubes apparebat: que sicut ignis nocte
fulgebat. Que nubes cū moueretr̄ castra
mouebantr̄: et ubi staret castra ponebātr̄.
Reddita sunt aūt illi legi magni miraculi
testiomia: preter ista que dixi: et preter
uoces que ex illi⁹ arce loco edebātr̄. Nam
cū terrā ꝓmissiōis intrantib⁹ eadem arca
transiret: iordaīs fluuius ex p̄te supiore
subsistēs: et ex īferiore decurrens: et ipi
et pplo siccū ꝓbuit trāseūdi locū. Deinde
ciuitatis que pma hostilis occurrit: more
gentiū d̄os plurimos colens: septies eadē
arca circūacta: muri repente ceciderunt
nulla manu oppugnati: nllo ariete ꝑcussi.
Post hoc etiā cū in terra ꝓmissiōis eēnt: et
eadem arca ꝓpter eoꝝ peccata fuisset ab
hostib⁹ capta: hi q eā ceperāt in tēplo dei
sui quē pre ceteris colebāt hōrifice collo-
carūt: abeūtesqꝫ clauserūt: apertoqꝫ postera
die simlacrū cui supplicabāt iuenerūt col-
lapsum: deformiterqꝫ confractū. Deinde
ipi ꝓdigiis acti deformiusqꝫ puniti: arcā
diuini testiomii pplo unde ceperant reddi-
derunt. Ipsa autem redditio qualis fuit?

Imposuerūt eam plaustro: eiqꝫ iuuencas
a q̄bus uitulos sugētes abstraxerāt sub-
iunxerūt: et eas quo uellent ire siuerunt:
etiā hic uim diuinā explorare cupientes.
At ille sine hoīe duce atqꝫ rectore ad he-
breos uiam pertinaciter gradientes: nec
reuocate mugitibus esurientiū filiorum:
magnū sacramētū suis cultorib⁹ reporta-
runt. Hec atqꝫ huiusmōi deo parua sunt: sed
magna terrēdis salubriter erudiendisqꝫ
mortalib⁹. Si enīꝫ ph̄i precipueqꝫ platonici
rectius ceteris sapuisse laudantur: sicut
pauloāte cōmēoraui: ꝙ diuinā ꝓuidentiā
hec quoqꝫ rerum infima atqꝫ terrena ad-
ministrare docuerint: numerosaꝝ testiomio
pulcritudinū: que nō solum in corpibus
aīaliū: uerū etiā in herbis fenoqꝫ gignū-
tur: q̄nto euidenti⁹ hec actestantr̄ diuinitati
que ad horam predicatoīs eius fiūt: ubi
ea religio commēdatr̄: que oibus celestib⁹
terrestribus infernisqꝫ sacrificari uetat:
uni deo tantū iubens q solus diligens &
dilectus beatos facit: eorūqꝫ sacrifitiorū
tempa impata presiniens: eaqꝫ ꝑ meliorēꝫ
sacerdotem in meli⁹ mutāda predicēs: nō
ista se appetere sꝫ ꝑ hec alia potiora signi-
care testatur. non ut ipse his honoribus
sublimetr̄: sed ut nos ad eū colendum eiqꝫ
coherēdum igne amoris eius accensi: qđ
nobis non illi bonum est excitemur?

AN dicet aliq̄s ista ¶ Cap. xviii.
falsa esse miracula: nec fuisse facta
sed mēdaciter scp̄ta? Quisquis hoc dicit:
si de his rebus negat oīo ullis literis esse
credendū: pōt etiā dicere: nec deos ullos
curarē mortalia. Non enī se aliter colēdos
eē ꝑsuaserūt: nisi mirabilib⁹ opm effectib⁹:
quoꝝ & historia gentiū testis est: quarū
dii se ostētare mirabiles: potius ꝗ̃ utiles
ostēdere potuerūt. Vnde hoc ope nostro
cuius hūc iam decimū librū habemus in
mãibus: nō eos suscepim⁹ refellēdos q uel
ullam esse uim diuinā negant: uel hūana
non curare contendūt: sꝫ eos q nostro deo

conditori sancte et gloriosissime ciuitatis
deos suos preferũt: nescientes eũ esse ipm
etiã mundi hui9 uisibilis & mutabilis in-
uisibilem & icommutabilẽ conditorẽ: et
uite beate non de his que condidit sed de
seipo uerissimũ largitorẽ. Eius eni ppħa
ueracissimus ait. Mihi aũt adherere deo
bonum est. De fine nãq; boni inter phos
querit̃: ad qd adipiscendum oĩa officia
referenda sunt. Nec dixit iste: mihi autẽ
nimis diuitiis abũdare bonũ est: aut in-
signi purpura & sceptro: uel diademate
excellere: aut qđ nõnulli etiã phoꝝ dicer̃
nõ erubuer̃t: mihi uoluptas corpis bonũ
est: aut qđ melius uelut meliores dicere
uisi sunt: mihi uirtus aĩmi bonũ est. Sed
mihi inqt adherere deo bonũ est. Hoc eũ
docuerat: cui uni tm̃modo sacrificãdum:
sancti quoq; angli legaliũ sacrifitioꝝ etiã
contestatõe monuerũt. Vnde etiã ipse sa-
crifitiũ eius factus fuerat: cuius igne in-
telligibili correptus ardebat: et in eius
ineffabilem icorporeũq; cõplexũ sancto
desiderio ferebat̃. Porro autẽ si multoꝝ
deoꝝ cultores: qualescũq; deos suos esse
arbitrent̃: ab eis facta esse miracula uel
ciuilium rerũ historie: uel libris magicis
siue qđ honesti9 putãt theurgicis credũt:
quid cause est cur illis lr̃is nolint credere
ista facta eẽ: qbus tanto maior debetur
fides: qto sup oẽs est magnus cui uni soli
sacrificandũ precipiunt̃. ¶ Cap. xix.

QVi aũt putant hec uisiblia sacfitia
diis aliis congruere: illi uero tanq̃
inuisibili inuisiblia & maiora maiori: me-
liorią; meliora: qualia sunt pure mẽtis &
bone uolũtatis offitia: profecto nesciunt
hec ita eẽ signa illoꝝ: sicut uerba signãtia
ul' sonãtia signa sunt rerũ. Quocirca sicut
orantes atq; laudantes ad eũ dirigimus
significãtes uoces: cui res ipsas in corde
quas significam9 offerimus: ita sacficãtes
non alteri uisibile sacrifitiũ offerendũ eẽ
nouerimus: q̃ illi cui9 in cordibus nostris
inuisibile sacrifitium nos ipi esse debem9.
Tũc nobis fauẽt nobiscũ cõgaudent: atq;
ad hoc ipm nos p suis uiribus adiuuant
angeli quiq; uirtutesq; superiores: et ipa
bonitate ac pietate potẽtiores. Si aũt ill'
hec exhibere uoluerimus: nõ libẽter acci-
piunt. et cũ ad hoies ita mictunt̃ ut eorũ
presentia sentiat̃ apertissĩe uetant. Sunt de
his exẽpla in lr̃is sanctis. Putauer̃t qdã
deferendũ angelis honorẽ: uel adorãdo
uel sacrificando q debet̃ deo: et eoꝝ sunt
admonitione prohibiti: iussiq; sunt hec ei
deferre: cui uni fas esse nouerũt. Imitati
sunt anglos sanctos etiã sancti hoies dei.
Nam Paulus & Barnabas in lychaonia
fc̃to quodã miraclo sanitatis: putati sunt
dii: eisq; lychaonii imolare uictimas uo-
luerũt. qđ a se hũili pietate remouentes:
eisq; in quẽ crederent annũtiauerũt deũ.
Sed nec ob aliud fallaces illi superbe sibi
hoc exigũt: nisi qa uero deo deberi sciũt.
Non. n. reuera ut ait Porphiri9: et nõnlli
putant: cadauerinis nidoribus sed diuinis
honorib9 gaudent. Copiam uero nidorũ
magnã habent undiq;. et si ampli9 uellẽt:
ipi sibi poterant exhibere. Qui g° diuitatẽ
sibi arrogant spũs: non cuiuslibet corpis
fumo: sed supplicantis aĩo delectant̃: cui
decepto subiectoq; dñent̃: intercludentes
iter ad deũ uerũ: ne sit hõ illi9 sacrifitium
dũ sacrificat̃ cuipiam preter illum.

VNde uerus ille ¶ Caplm. xx.
mediator in q̃ntum formam serui
accipiẽs: mediator effect9 est dei & hoĩm
homo Ihus xp̃us: cũ in forma dĩ sacfitiũ
cũ patre sumat cũ quo & unus ẽ deus: tñ
in forma serui sacfitiũ maluit eẽ q̃ sumer̃.
ne uel hac occasiõe qsq̃ existiaret cuilibet
sacrificãdũ eẽ creature. Per hoc & sacer-
dos est: ipse offerẽs: ipse & oblatio. Cuius
rei sacramentũ quotidianum esse uoluit
ecclesie sacrifitiũ: cũ ipius corporis ipse sit
caput: et ipius capitis ipa sit corpus: tam
ipa p ipm q̃ ipse per ipam suetus offerri.

Huius ueri sacrificii multiplicia uariaꝗ
signa erant sacrificia prisca scoꝝ: cum hoc
unū ꝑ multa figuraret̄: tāq̄ uerbis multis
res una diceret̄: ut sine fastidio multum
cōmēdaret̄. Huic summo ueroq; sacrificio:
cūcta sacrificia falsa cesserūt. ¶ Ca. xxi.

MOderatis aūt p̄fīnitisq; tpibus:
etiā potestas ꝑmissa demōibus: ut
hōib⁹ quos possident excitatis: ĩimicitias
aduersus dī ciuitatē tirannice exerceāt:
sibiq; sacrificia nō solum ab offerentibus
sumāt: et a uolentib⁹ expetant: uerū etia;
ab inuitis ꝑsequēdo uiolenter extorqueāt:
non solū perniciosa non est: sed etiā utilis
inuenit̄ ecclesie ut martirū numerus im-
pleat̄: quos ciuitas dei tanto clariores et
honoratiores ciues habet: quāto fortius
aduersus impietatem potestatū etiā usq;
ad sanguinem certant. Hos multo elegā-
tius si ecclesiastica loquendi consuetudo
pateretur: nr̄os heroas uocaremus. Hoc
eni nomē a Iunone dr̄ tractū. quod grece
Iuno hera appellat̄. et ideo nescio qs fili⁹
eius scd̄m grecoꝝ fabulas Heros fuerit
nūcupatus. hoc uidelicet uelut misticum
significāte fabl'a: ꝙ aer Iunoni deputet̄.
ubi uolunt cū demōib⁹ heroas habitare.
quo noīe appellāt alicuius meriti aīmas
defūctoꝝ. Sed a contrario martires nr̄i
heroes nūcuparent̄: si ut dixi usus eccle-
siastici sermoīs admicteret. non ꝙ eis eēt
cū demōibus in aere socíetas: sed ꝙ eosdē
demoēs id est aereas uincerēt ptātes: et
in eis ipam quicqd putat̄ significare Iu-
nonem: que nō usquaq; incōuenienter a
poetis inducit̄ inimica uirtutib⁹: et celū
petentib⁹ uiris fortib⁹ inuida. Sed rursus
eis succūbit infeliciter ceditq; Virgili⁹. ut
cū apud eū illa dicat. Vincor ab Aenea:
ipsū Aeneam admoneat Helenus: quasi
consilio religioso & dicat. Iunoni cane
uota libens: dn̄amq; potentē supplicibus
supera donis. Ex qua opīone Porphirius
quāuis non ex sua sententia: sed ex alioꝝ
bonum dicit deum uel genium nō uenire
in hoīem nisi malus fuerit ante placatus:
tanq̄ fortiora sint apd̄ eos numia mala q̄
bona. qn̄ qdem mala īpediunt adiutoria
bonoꝝ: nisi eis placata dent locū. malisq;
nolentib⁹ bona ꝓdesse non possūt: nocere
aūt mala possūt nō sibi ualentib⁹ resistere
bonis. Nō est ista uere ueraciterq; sancte
religioīs uia. non sic Iunonē hoc ē aereas
ptātes pioꝝ uirtutib⁹ inuidentes nostri
martires uincūt. Non oīno si dici usitate
posset: heroes nr̄i supplicibus donis: sed
uirtutib⁹ diuīs heram supant. Cōmodius
qppe Scipio affricanus est cognoīatus ꝙ
uirtute affricam uicerit: q̄ si hostes doīs
placasset ut parcerent. ¶ Caplm̄. xxii.

VEra pietate hoīes dī aereā ptātem
inimicam contrariāq; pietati: ex-
orcizando eiciūt non placādo: omēs tēp-
tatoēs aduersitatesq; eius uincūt: orādo
non ipam sz suū deū aduersus ipam. Non
eni aliquē uincit aut subiugat: n̄ societate
peccati. In eius ergo noīe uincit̄ q hoīem
assumpsit: egitq; sine peccato ut in ipo sa-
cerdote ac sacrificio fieret r̄missio pctoꝝ:
id ē ꝑ mediatorē dei et hoīm hoīem xp̄m
ih̄m: per quē facta peccatoꝝ purgatōne
reconciliamur deo. Non eni nisi peccatis
homīes separant̄ a deo: quoꝝ in hac uita
non fit nostra uirtute sz diuina miseratōe
purgatio: per indulgentiam illius nō per
nostram potētiam. qa & ipa quātulacūq;
uirtus que dicitur nostra: illius est nobis
bonitate concessa. Multum aūt nobis in
hac carne tribueremus: nisi usq; ad eius
depositionē sub uenia uiueremus. Prop-
terea ergo nobis per mediatorē prestita
est gratia: ut polluti carne peccati: carnis
peccati similitudīe mūdaremur. Hac dei
gratia qua in nos ostēdit magnā miseri-
cordiā suā: et in hac uita ꝑ fidē regimur:
et post hanc uitam per ipsam speciem in-
commutabilis ueritatis ad perfectionem
plenissimam ꝑducemur. ¶ Cap. xxiii.

Dicit etiã Porphirius diuinis oraclis fuisse responsum: nõ nos purgari lunę teletis atq; solis. ut hinc ostenderet nullo℞ deo℞ teletis hoiem posse purgari. Cuius eniȝ teletę purgant: si lunę solisq; nõ purgant: q̃s inter cęlestes deos pcipuos habent. Deniq; eodẽ dicit oraclo expssuȝ pncipia posse purgare: ne forte cũ dictũ esset non purgare teletas solis & lunę: alicuius alterius dei de turba ualere ad purgãdum teletę crederet. Quę aũt dicat eẽ pncipia tanq̃ platonicus nouimus. Dicit eni deũ prẽm et deũ filiũ: quẽ grece appellat paternũ intellectũ uel paternã mentem. De spũ autẽ scõ aut nihil aut non aperte aliqd dicit. Quãuis quẽ alium dicat ho℞ mediũ non intelligo. Si eniȝ ternam sicut Plotinus ubi de tribus pncipalibus substantiis disputat: aĩme naturam etiã iste uellet itelligi: nõ utiq; diceret ho℞ mediũ id est prĩs & filii mediũ. Postponit qppe Plotinus aĩę naturã paterno intellectui: iste aũt cũ dicit mediũ: non postpoĩt sed interpoĩt. Et nimirũ hoc dixit ut potuit siue ut uoluit: qm̃ nos spm̃ scm̃ nec patris tm̃ nec filii tm̃: sed utriusq; spm̃ dicimus. Liberis. n. uerbis loquunt̃ phi: nec i rebus ad intelligendũ difficillimis: offensioẽm religiosarũ auriũ pertimescũt. Nobis autẽ ad certã regulã loqui fas est: ne uerborũ licentia etiã de rebus quę his significant̃ impiã gignat opinionẽ. Nos itaq; ita non dicimus duo uel tria pncipia cum de deo loquimur: sicut nec duos deos uel tres nob licitũ est dicer̃. q̃uis de uno quoq; loq̃ntes: uel de prẽ uel de filio uel de spũ scõ: etiaȝ singulum queq; deum esse fateamur. Nec dicimus tñ quod heretici sabelliani: eũdeȝ esse prẽm q est & filius: et eundẽ spm̃ scm̃ qui ẽ et pater & filius: sȝ patrem esse filii prẽm: et filium patris filiũ: et prĩs & filii spm̃ scm̃ nec prẽm eẽ nec filiũ. Uerũ itaq; dictũ est nõ purgari hoiem nisi pncipio: q̃uis plaliter apd eos sint dicta pncipia.

Sed subditus Capitlm .xxiiii.

Porphirius inuidis potestatibus de qbus & erubescebat: et eas libere redarguere formidabat: noluit intelligere dominũ Ihm christum esse pncipium: cuius incarnatiõe purgamur. Eum qppe in ipa carne contempsit: quã pter sacrificium nostrę purgatois assumpsit: magnũ sciȝ sacramentũ ea supbia non intelligẽs: quã sua ille hũilitate deiecit: uerus benignusq; mediator in ea se ostendens mortalitate mortalibus: quã maligni fallacesq; mediatores nõ habẽdo se supbius extulerũt: miserisq; hoĩbus adiutorium deceptoriũ uelut immortales mortalibus pmiserũt. Bonus itaq; uerusq; mediator ondit pc̃tm esse malũ non carnis substantiam uel naturam: quę cũ aĩma hoĩs & suscipi sine pc̃to potuit & haberi: et morte deponi: et i melius resurrectiõe mutari: nec ipam mortem quãuis esset pena peccati quã tñ pro nobis sine pc̃to ipe psoluit: peccãdo esse uitandam: sed potius si facultas dat̃ pro iustitia pferendam. Ideo eni soluere potuit moriendo peccata: qa mortuus ẽ et non p suo peccato. Hunc ille platonicus nõ cognouit esse pncipiũ: nã cognosceret purgatoriũ. Neq; eni caro pncipium est: aut aĩma humana: sed uerbum per quod facta sunt oĩa. Non ergo caro p seipsam mũdat: sed per uerbũ a quo suscepta est: cum uerbũ caro factum est. et habitauit in nobis. Nam de carne sua manducãda mistice loquens: cũ hi q non intellexerũt offensi recederent dicentes: durus est hic sermo: quis eum potest audire: respondit manentibus ceteris. Spũs est q uiuificat: caro aũt non prodest quicq̃. Principium ergo suscepta aĩma & carne: et aĩam credentiũ mundat & carnẽ. Ideo querẽtibus iudeis qs eẽt: rñdit se esse pncipiũ. Quod utiq; carnales infirmi peccatis obnoxii & ignorantię tenebris obuoluti: nequaq̃ percipe possemus: nisi ab eo mũdaremur

et sanaremur: p hoc quod eramus & non
eramus. Eram9 eni hoies: sȝ iusti nō eram9.
In illi9 aūt icarnatiōe natura hūana erat:
sed iusta non peccatrix erat. Hęc est me-
diatio qua man9 lapsis iacētib9qȝ porrecta
est. hoc ē semē dispositū p anglos: i quoꝝ
edictis & lex dabatur qua et unus deus
coli iubebatur: et hic mediator uēturus
promictebatur. Caplm. xxv.

QVius sacramēti fide: etiā iusti an-
tiqui mūdari pie uiuēdo potuerūt.
non solū anteq̃ lex poplo hebreo daretur:
neqȝ enim eis prędicator deus uel angeli
defuerūt: sȝ ipius quoqȝ legis tpib9 quis i
figuris rerū spūaliū hēre uideretur pmissa
carnalia: ppter qđ uetus dr testamentū.
Nam et pphę tūc erant: p quos sicut & p
angelos eadē pmissio prędicata est: et ex
illoꝝ numero erat cui9 tam magnā diui-
nāqȝ sentētiā de boni hūani fine pauloan
cōmēoraui. Mihi aūt adherere deo bonū
est. In quo plane psalmo: duū testamtoꝝ
quę dicuntur uet9 & nouū satis ē declarata
distinctō. Propter carnales. n. terrenasqȝ
pmissioēs: cū eas ipiis abūdare pspice-
ret: dicit pedes suos pene fuisse cōmotos:
& effusos i lapsum ppe modum gressus
suos: tanq̃ frustra deo ipe seruisset. Cūqȝ
ea fęlicitate quam de illo expectabat cō-
temptores eius florere cōspiceret: seqȝ in
rei hui9 inqsitōne laborasse: uolentem cur
ita esset apprębendere: donec intraret in
scūariū dei: et intelligeret nouissia eoꝝ q
fęlices uidebantur: errare tūc eos itellexit
in eo qp se extulerūt: sicut dicit fuisse de-
iectos & defecisse ac piisse ppter iiqtates
suas. totūqȝ illud culmē tēpalis fęlicitatis
ita eis factū tanq̃ somniū euigilātis: q se
repente inuēit suis quę sōniabat fallacib9
gaudiis destitutū. Et qm in hac terra uel
ciuitate terrēa: magni sibi uidebantur: dñe
inquit in ciuitate tua imaginem illoꝝ ad
nihilū rediges. Quid huic tn̄ utile fuerit:
etiā ipa terrena non nisi ab uno uero deo
quęrere: in cuius potestate sunt oīa: satis
ondit ubi ait. Velut pecus fact9 sum apđ
te: et ego semp tecum. Velut pecus dixit:
utiqȝ non intelligens. Ea qppe a te deside-
rare debui: quę m cū impiis non possūt eē
coīa. qb9 eos cū abundare cernerē putaui
me incassum tibi seruisse: qndo & illi hęc
haberent q tibi seruire noluissent. Tamē
ego sp tecū: q etiā in taliū rerū desiderio
deos alios non quęsiui. Ac p hoc sequitur.
Tenuisti manum dexterę meę: et i uolū-
tate tua deduxisti me: et cū glia assūpsisti
me. tanq̃ ad sinistrā cuncta illa ptineant:
quę abūdare apud ipios cū uidissȝ pene
collapsus est. Quid eni m est inqt i cęlo?
Et a te qd uolui sup terram? Reprębēdit
seipsum: iusteqȝ sibi displicuit. qa cū tam
magnū bonū hēret i cęlo qđ p9 intellexit:
rem transitoriā fragilē & quodāmo luteaȝ
fęlicitatem a suo deo quęsiuit i terra. De-
fecit igt cor meū & caro mea: ds cordis
mei: defectu utiqȝ bono ab iferioribus ad
supna. Vnde in alio psalmo dr desiderat
& deficit aīa mea i atria dñi. Item i alio.
defecit in salutare tuū aīa mea. Tamē cū
de utroqȝ dixisset id ē de corde & carne
deficiente: nō subiecit deus cordis mei &
carnis meę: sed deus cordis mei. Per cor
qppe caro mūdatur. Vnde dicit dominus.
Mūdate quę intus sunt: et quę foris sunt
mūda erūt. Partem deinde suā dicit ipm
deū: non aliqd ab eo: sed ipm. Deus inqt
cordis mei: et pars mea deus in ęternū:
qp inter multa quę ab hoībus eligunturr: ipe
illi placuerit eligendus. Quia ecce inqt: q
se longe faciūt a te pibūt. pdidisti oēm q
fornicatur abs te. hoc est qui multorū deoꝝ
uult esse prostibulum. Vnde sequitur illud
propter quod et cętera de eodem psalmo
dicenda uisa sunt. Mihi aūt adherere đo
bonū est: non longe ire: non p plima for-
nicari. Adherere aūt deo tūc pfectū erit:
cū totū qđ liberādum est fuerit liberatū.
Nunc u fit illud qđ sequitur. ponere in deo

ſpem meam. Spes.n.quę uidetur non eſt
ſpes. Quod em; uidet qs: quid ſperat ait
apl'ſ? Si aūt qđ non uidemus ſperamus:
ꝑ patiētiam expectamus. In hac autē ſpe
nūc conſtituti agamꝰ qđ ſequit̄: et ſimus
nos quoq; ꝓ modulo nr̄o angeli dei id eſt
nuntii eius: annūtiantes eius uolūtatem
& gliam gratiamq; laudantes. Vnde cū
dixiſſet ponere ī deo ſpem meā: ut annū-
tiem inqt omēs laudes tuas ī portis filię
ſyon. Hęc eſt glorioſiſſima ciuitas dī: hęc
unū deū nouit et colit: hanc angeli ſancti
nūtiauerīt: q nos ad eius ſotietatē inuita-
uerūt: ciueſq; ſuos in illa eſſe uoluerīt. qbꝰ
nō placet ut eos colamꝰ tanq̄ nr̄os electos
deos: ſed cum eis et illoꝝ & nr̄m deū. nec
eis ſacrificemus: ſed cū ipis ſacrifitiū deo
ſimus. Nullo itaq; dubitante: q hęc depo-
ſita maligna obſtinatōe conſiderat: omēs
immortales beati q nobis non inuident:
neq; enī ſi inuiderent eēnt beati: ſ; potius
nos diligūt: ut & nos cū ipis beati ſimꝰ.
plus nobis fauent: plus adiuuant q̄ndo
unū deū cum illis colimus: prēm & filiū
et ſpm̄ ſanctū: q̄ ſi eos ipſos per ſacrifitia
coleremus. ❡ Capitlm .xxvi.

NEſcio quomō q̄ntū mihi uidet̄: pro
amicis ſuis theurgis erubeſcebat
Porphirius. Nam iſta utcunq; ſapiebat:
ſed contra multoꝝ deoꝝ cultū deū uerū
non libere defendebat. Et angelos qppe
alios eſſe dixit: q deorſum deſcendentes
hōibus theurgicis diuia ꝓnūtient: alios
aūt q in terris ea quę prīs ſunt et altitu-
dinem eius ꝓfūditatēq; declarēt. Non g̊
hos anglos quoꝝ miniſteriū eſt declare
uoluntatē patris. credēdum eſt uelle nos
ſubdi: niſi ei cuiꝰ nob annūtiāt uoluntatē.
Vnde optime admonet etiā ipe plonicꝰ:
imitandos eos potius q̄ inuocādos. Non
itaq; debemus metuere ne immortales &
btōs uni deo ſubditos: nō eis ſacrificādo
offendamus. Quod enī non niſi uni uero
dō deberi ſciūt: cui & ipi adherēdo beati
ſunt: ꝓcul dubio neq; ꝑ ullam ſignificantē
figuram: neq; ꝑ ipam rem quę ſacramētis
ſigficat̄ ſibi exhiberi uolūt. Dęmonum ē
hęc arrogātia ſuperboꝝ atq; miſeroꝝ: a
qbus lōge diuerſa ē pietas ſubditoꝝ dō:
nec aliūde q̄ illi adherendo btōꝝ. Ad qđ
bonū ꝑcipiēdū: etiā nob ſincera benīgtate
oportet ut faueāt: neq; ſibi arrogēt quo
eis ſubitiamur: ſed eū annūtient ſub quo
eis in pace ſotiemur. Quid adhuc trepi-
das o phe: aduerſus poteſtates & ueris
uirtutibꝰ & ueri dei muneribus inuides:
hēre liberā uocem? Iam dixiſti anglos q
prīs ānuntiāt uoluntatē: ab eis anglis eē
diuerſos q ad theurgicos homīes neſcio q̄
deducti arte deſcendūt. Quid adhuc eos
honoras: ut dicas prenūtiar̄ diuia? Quę
tandē diuina prenūtiant: q nō uoluntatē
prīs nūtiant? Nempe illi ſūt quos ſacris
precibus īuidus alligauit: ne preſtarent
aīę purgatoēm: nec a bono ut dicis pur-
gare cupiētes ab ill' uinculis ſolui: et ſuę
poteſtati reddi potuerīt. Adhuc dubitas
hęc maligna eē dęmoīa. uel te fingis for-
taſſe neſcire dū nō uis theurgos offēder̄:
a qbus curioſitate deceptus iſta ꝑniтioſa
& inſana pro magno benefitio didiciſti?
Audes iſtam inuidiā non potentiam ſed
peſtilentiam: et non dicā dn̄am ſed qđ tu
fateris ancillam potius īuidoꝝ: iſto aere
tranſcenſo leuare ī cęlū: et inter dōs ur̄os
etiā ſidereos collocare: uel ipſa q̊q; ſidera
his opprobriis infamare? ❡ Ca. xxvii.

QVanto hūaniꝰ & tollerabilius cō-
ſectaneꝰ tuus plonicus Apuleius
errauit. q tm̄modo dęones a luna & īfra
ordīatos: agitari morbis paſſionū men-
tiſq; turbelis honorās eos qdem ſ; uolens
nolenſq; confeſſus eſt. deos tn̄ cęli ſupiorīs
ad etherea ſpatia ꝑtinentes: ſiue uiſibiles
quos cōſpicuos lucere cernebat: ſolem &
lunā et cętera ibidē lūīa: ſiue inuiſibiles
quos putabat ab om̄i labe iſtarū ꝑturba-
tionum alienos: q̄nta potuit diſputatione

discreuit. Tu autem didicisti hoc non a Platone sed a caldeis magr̃is tuis: ut in ethereas uł empireas mũdi sublimitates & firmamẽta celestia extolleres uicia humana: ut possent dii uestri theurgis prenũtiare diuina. Quib9 diuinis te tamen p intellectualem uitã facis altiorem: ut tibi uidelicet tãq̃ philosopho theurgice artis purgatioẽs neq̃q̃ necessarie uideanť: sed aliis eas tamen importas: ut hanc ueluti mercedem reddas magistris tuis: ꝙ eos q philosophari nõ possũt: ad ista seducis que tibi tanq̃ superioꝝ capaci eẽ inutilia confiteris: ut uidelicet qcũq; a phie ũtute remoti sunt: que ardua nimis atq; paucoꝝ est: te auctore theurgos hoies a qb9 non qdem in aia intellcũali: uerũ saltem in aia spũali purgenť ingrant. Et quoniã istorum quos phari piget incõpabiliter maior ẽ multitudo: plures ad secretos et illicitos magr̃os tuos q̃ ad scolas platonicas uenire coganť. Hoc eni tibi immũdissimi dẽones deos ethereos se eẽ fingẽtes: quoꝝ predicator & angelus factus es ꝑmiserũt: ꝙ in aima spũali theurgica arte purgati ad pr̃em qdem nõ redeunt: s; sup aereas plagas inter deos ethereos hitabũt. Nõ audit ista hoim multitudo: ꝓpter quos a demonũ dñatu liberandos xp̃s aduẽit. In illo.n.hñt misericordissiaꝫ purgatioẽm. et mentis: et spũs: et corpis sui. Propterea qppe totũ hoiem sine pcc̃o ille suscepit: ut totũ quo constat homo a pcc̃oꝝ peste sanaret. Quẽ tu quoq; utinã cognouisses: eiq; te potius q̃ uel tue ũtuti que hũana fragilis & ifirma est: uel pniciosissime curiositati sanãdũ tuti9 cõmisisses. Non eniꝫ te decepisset: quẽ ur̃a ut tu ipse scribis oracula scm̃ imortaleq; cõfessa sũt. De quo etiam poeta nobilissimus: poetice qdem quia in alterius adumbrata psona: ueraciter tñ si ad ipsum referas dixit. Te duce si qua manẽt sceleris uestigia nostri. Irrita ppetua soluent formidine terras. Ea qppe dixit: que etiã multũ ꝓficientiuꝫ in uirtute iustitie possũt ꝓpter huius uite infirmitatẽ: et si non scelera: scelerũ tamen manere uestigia. que non ñ ab illo saluatore sananť: de q̃ iste uersus expressus ẽ. Nam hoc utiq; nõ a seipõ dixisse Virgili9 in egloge ipsius q̃rto ferme uersu idicat: ubi ait. Vltia cũmei ueĩt iã carmis etas. Vnde hoc a cũmea Sibilia dictum eẽ incũctanter appet. Theurgi ũ illi: uel poti9 demones deoꝝ spẽs figurasq; fingentes: inqnãt potius q̃ purgant hũanum spm̃: falsitate fãtasmatũ & deceptoria uanaꝝ ludificatiõe formaꝝ. Quomõ.n. purgent hois spm̃: q imundũ hñt ꝓpriũ? Alioqn nullo mõ carmibus inuidi hois ligarenť. Ipsumq; inane benefitiũ quod prestaturi uidebanť: aut metu premerent: aut simili inuidentia denegarẽt. Sufficit ꝙ purgatione theurgica neq; intellectualem aiam hoc ẽ mentẽ nr̃am dicis posse purgari: et ipam spũalem id ẽ aie nostre ptem mente inferiorem: quã tali arte purgari posse asseris: imortalem tñ eternamq; non posse hac arte fieri confiteris. Xp̃us aũt uitam ꝓmictit eternã. unde ad eũ mũdus uob qdem stomachantibus: mirantibus tamẽ stupẽtibusq; concurrit. Quod qa negare nõ potuisti: i tm̃ a teipõ dissẽtire uideris: ut pmum doceas errare hoies theurgica disciplina: et q̃plurimos fallere p cecam insipientẽq; sententiã: atq; eẽ certissimum errorẽ agendo & supplicãdo ad pncipes anglosq; decurrere: et rursum q̃i ne opam perdidisse uidearis ista dicendo: mictis hoies ad theurgos: ut per eos aia spũał purgeť: illoꝝ q non scd̃m intellectualem aiam uiuũt. ❡ Caplm̃ .xxviii.

Dictis q̃ hoies in errorẽ certissimũ. Neq; hoc tantũ malũ te pudet: cum uirtutis & sapie te ꝓfitearis amatorem. Quã si uere ac fideliter amasses: xp̃m dei uirtutem & dei sapiam cognouisses: nec ab ei9 saluberrima hũilitate tumore iflat9

uanę scientię resilisses. Confiteris tñ etiaȝ
spūalem aīam sine theurgicis artibus &
sine teletis: q̄bus frustra discendis elabo-
rasti posse continentię uirtute purgari.
Aliq̄ndo etiā dicis: ꝙ teletę nō p9 mortē
eleuant aīmam: ut iam nec eidem ipi quā
spūalem uocas: aliq̄d post hui9 uitę fineȝ
ꝓdesse uideanť. Et tñ uersas hoc multis
modis & repetis. ad nihil aliud quantuȝ
existimo: nisi ut taliū quoq; rerū q̄i ꝑitus
appeas: et placeas illicitarū artiū curio-
sis: uel ad eas facias ipe curiosos. Sed bñ
ꝙ metuendā dicis hāc artem: uel legum
ꝑiculis: uel ipius actiōis. Atq; utinā hoc
saltē abs te miseri audiāt: & inde ne illic
absorbeanť abscedāt: aut eo penitus non
accedant. Ignorantiā certe & ꝓpter eam
multa uicia ꝑ nll'as teletas purgari dicis:
sed ꝑ solū pr̄em & eius filiū id est pr̄nam
mentē siue intellectū: q̄ pr̄nę ē uoluntatis
conscius. hunc autē xp̄m esse non credis.
Contēpnis enī eū ꝓpter corpus ex fęmīa
acceptum: et ꝓpter crucis opprobrium:
excelsam uidelicet sapientiā: spretis atq;
abiectis infimis: idoneus de superiorib9
carpe. At ille iplet q̄d de illo ꝓphę sancti
ueraciter prędixerūt. Perdam sapientiā
sapientiū: et prudentiā prudentiū repro-
babo. Non enī suā in eis ꝑdit et reprobat
quā ipe donauit: ſ; quā sibi arrogāt q̄ nō
habent ipius. Vnde cōmēorato isto pro-
phetico testiōio: seq̄ť & dicit apl's. Vbi
sapiēs: ubi scriba: ubi conq̄sitor hui9 sc̄li?
Nonne stultā fecit deus sapientiam hui9
mūdi? Nam q̄m in dī sapia nō cognouit
mūdus per sapiam deū: placuit deo per
stultitiam prędicatoīs saluos facere cre-
dentes. Quoniā q̄dem iudei signa petūt:
et gręci sapiam quęrť. Nos aūt prędica-
mus inq̄t xp̄m crucifixum. iudeis q̄dem
scandalū: gentib9 aūt stultitiā. Ipsis uero
uocatis iudeis et grecis: xp̄m dei ūtutem
& dī sapiam. q̄m q̄d stultū est dī sapiēti9
est hōibus: et q̄d infirmū est dei fortius ē
hōibus. Hoc quasi stultū & infirmū: tanq̄
sua uirtute sapientes fortesq; contēpnūt.
Sed hęc est gr̄a quę sanat infirmos: non
suꝑbe iactantes falsam beatitudīnē suā:
ſ; hūiliter potiꝰ uerā miseriā confitentes.

Prędicas pr̄em & ei9 ❡ Ca. xxix.
filiū quē uocas pr̄num intellectuȝ
siue mētem: et hoꝝ mediū quē putam9 te
diceř sp̄m sc̄m: et more ur̄o appellas tres
deos. Vbi et si uerbis indisciplinatis uti-
mini: uidetis tñ q̄litercūq; & q̄si ꝑ quędā
tenuis imaginatoīs umbracl'a: quo nitē-
dum sit: sed incarnatoēm incōmutabilis
filii dei qua saluamur: ut ad illa quę cre-
dimus uel ex q̄ntulacūq; ꝑte intelligim9
ꝑuenire ualeamus: non uultis agnoscere.
Itaq; uidetis utcūq; et si de longinquo: et
si acie caligante pr̄iam in qua manēdum
est: sed uiam qua eundem est nō tenetis.
Confiteris tamē gr̄am. q̄nq̄dem ad deū ꝑ
uirtutē intelligentię ꝑuēire: paucis dicis
eē concessū. Non. n. dicis paucis placuit:
uel pauci uoluerūt: ſ; cū dicis eē concessū:
ꝓcul dubio dei gr̄am non hoīs suffitiētiā
confiteris. Vteris etiā hoc uerbo aptius:
ubi Platonis sententiaȝ sequens: nec ipse
dubitas ī hac uita hoīem nullo modo ad
ꝑfectōnem sapię ꝑuenire: sc̄dm intellectū
tñ uiuētibus oīne q̄d deest ꝓuidentia dei
& gratia post hāc uitam posse compleri.
O si coguisses dei gr̄am ꝑ ihm xp̄m dn̄m
nr̄m: ipamq; eius incarnatoēm qua hoīs
aīam corpusq; suscepit: summū eē exēplū
gr̄ę uidere potuisses. Sed q̄d faciā? Scio
me frustra loqui mortuo: ſ; quantū ad te
ꝑtinet. Quātū aūt ad eos q̄ te magnipē-
dunt: et te uel q̄licūq; amore sapientię ul'
curiositate artiū: quas nō debuisti discere
diligūt. quos potius in tua compellatōne
alloquor: fortasse non frustra. Gratia dei
non potuit gratius commēdari: q̄ ut ipse
unicus dei filius in se incommutabiliter
manēs indueret hoīem: et spem dilcōnis
suę daret hōibus hoīe medio: qua ad illū

aꝺ hominib⁹ ueniretur: q tam longe erat i inmortalis a mortalibus: incõmutabilis a cõmutabilibus: iustus ab ĩpiis: beatus a miseris. Et qa naturaliter ĩdidit nobis ut beati ĩmortalesq; eẽ cupiamus: manẽs btũs suscipiensq; mortalẽ: ut nobis tribueret qđ amamus: ꝑpetiendo docuit contempnere qđ timemus. Sed huic ueritati ut possetis acqescere: hũilitate opus erat: quę ceruici nr̃ę difficillie persuaderi põt. Quid enĩ incredibile dr̃ pręsertim uobis q talia sapitis: qb⁹ad hoc credenduꝫ uos ĩpos admonere debeatis? Quid inquam uobis ĩcredibile dr̃: cũ deus dr̃ assũpsisse hũanam aĩam & corpus: q tm̃ tribuitis aĩę intellcũali quę aĩa utiq; hũana est: ut eã consubstantialẽ p̃rnę illi menti quẽ dei filiũ confitemini fieri posse dicatis? Quid g̊ incredibile est: si aliq̃ una intellectualis aĩa mõ quodã ineffabli & singulari: pro multoꝝ salute suscepta est? Corpus ũ aĩę coherere ut hõ totus et plenus sit: natura nr̃a ipsa teste cognoscimus. qđ nisi usitatissimũ esset: hoc ꝑfecto eẽt incredibilius. Facilius qppe in fidem recipiẽdum ẽ: et si hũanũ diuio: et si mutabilẽ incõmutabli: spm̃ spiritui: aut ut uerbis utar quę i usu hẽtis ĩcorpeũ incorpeo: q̃ corp⁹ incorpeo coherere. An forte uos offẽdit inusitat⁹ corpis ꝑtus ex uirgine? Neq; hoc debet offẽdere. imo poti⁹ ad pietatẽ suscipiẽdaꝫ debet adducere: ꝙ mirabilis mirabiliter natus est. An uero ꝙ ipm̃ corpus morte depositũ: et in meli⁹ resurrectõe mutatũ: iam incorruptibile atq; ĩmortale i supna subuexit? Hoc fortasse credeř recusatis: intuentes Porphiriũ in his ipis libris ex qbus multa posui: quos de regressu aĩmę scp̃sit: tã crebro pręcipe om̃e corpus esse fugiendũ: ut aĩa possit beata ꝑmanere cũ deo. Sed ipe poti⁹ ista sentiẽs corrigẽdus fuit. ꝑsertim cũ de aĩa mũdi hui⁹ uisiblis & tam ingentis corporeę molis: cum illo tam incredibilia sapiatis. Platone qppe auctore aĩal eẽ dicitis mũdum: et animal beatissim qđ uultis eẽ etiã sempiternum. Quõ g̊ nec unq̃ soluet̃ a corpe: nec unq̃m carebit beatitudie: si ut aĩa btã sit corpus est om̃e fugiẽdum? Solem quoq; istum et cętera sidera: nõ solũ in libris ur̃is corpa eẽ fatemini: qđ uobiscũ oẽs hoies & conspicere non cũctant̃ & dicere. Verũ etiaꝫ altiora ut putatis peritia hęc esse aĩmalia beatissĩa ꝑhibetis: et cũ his corpibus sempiterna. Quid g̊ ẽ quod cum uobis fides christiana suadet̃: tunc obliuiscimini aut ignorare uos fingitis: quid disputař aut docere soleatis? Quid causę ẽ: cur ꝑpter opiniones ur̃as quas uosipi oppugnatis xp̃iani eẽ nolitis: ñ qa xp̃s hũiliter uẽit et uos supbi estis? Qualia scõꝝ corpora i resurrectõe futura sint: põt aliq̃nto scrupulosius iter x̃anaꝝ scp̃turaꝝ doctissĩos disputari: futura tamẽ sempiterna minime dubitamus. et talia futura q̃le sua resurrectõe xp̃s demõstrauit exemplum. Sed q̃liacũq; sint: cũ incorruptiblia prorsus et immortalia i nulloq; aĩę contemplationeꝫ qua in deũ figit̃ impedientia prędicent̃: uosq; etiã dicatis eẽ in cęlestib⁹ ĩmortalia corpa ĩmortaliter beatoꝝ: quid est ꝙ ut beati simus omne corpus fugiendum esse opinamini: ut fidem x̃anã q̃i rõnabiliter fugere uideamini: nisi qa illud ẽ qđ iterũ dico: xp̃s est hũilis uos supbi? An forte corrigi pudet? Et hoc uiciũ nõ ñ supboꝝ est. Pudet uidelicet doctos homines ex discipulis Platoĩs fieri discip̃los xp̃i: qui piscatorem suo spũ docuit sape & dicere. In p̃ncipio erat uerbũ. et uerbũ erat apđ deũ: et đs erat uerbũ: hoc erat in p̃ncipio apđ deũ: oĩa ꝑ ipm̃ facta sunt: et sine ipo factũ est nihil. Quod factũ est in ipo uita erat: et uita erat lux hoim: et lux in tenebris lucet: et tenebrę eã nõ cõpręhẽdeřt. Quod initiũ sancti ęuãgelii cui nomen est scđm Iohẽm: qdam platonicus sicut a scõ sene Simplitiano qui postea mediolanẽsi

ecclesię pręsedit episcopus: solebam9 audire aureis lr̄is conscribēdum: et per oēs ecclias in locis emīnētissimis ꝓponendū esse dicebat. Sed ideo uiluit sup̄bis deus ille magister: quia uerbū caro factum est & habitauit in nobis: ut parū sit miseris ꝙ ęgrotant: nisi se in ipa ęgritudie etiā extollāt: et de medicina qua sanari poterāt erubescāt. Non enī hoc faciūt ut erigant̄: sed ut cadēdo grauius affligant̄. Si post

cxxx

Platonem aliquid emēdare existimatur indignū: cur ipse Porphirius nōnulla & non pua emendauit? Nam Platonē aīas hoīum post mortē reuolui usq; ad corpa bestiarū scp̄sisse: certissim ē. Hāc sententiā Plato doctor tenuit: et Platoīs discip̄lo Porphirio tn̄ iure displicuit. In hominuz sane non sua quę dimiserant: sȝ alia noua corpa redire hūanas aīas arbitratus est. Puduit scilȝ illud credere. ne mr̄ fortasse filiū in mulam reuoluta uectaret: et non puduit hoc credere: n̄ reuoluta mater in puellā filio forsitā nuberet. Quāto credit̄ honestius qd̄ sancti & ueraces angl̄i docuerūt: qd̄ ꝓphę dei spū acti locuti sunt: qd̄ ipe quē uenturum saluatorē pręmissi nuntii prędixerūt: qd̄ missi apl̄i q orbem terrarum ęuāgelio repleuerūt. Quanto inq̄ honesti9 credit̄ reuerti semel aīas ad corpora ꝓpria: q̄ reuerti totiēs ad diuersa? Uerūtam̄ ut dixi ex magna pte correct9 est in hac opione Porphirius. ut saltem ī solos homīes hūanas aīmas precipitari posse sentiret: beluīos aūt carceres euertere mīme dubitaret. Dicit etiā deum ad hoc aīam mūdo dedisse: ut materię corpalis cog̃scens mala: ad p̄rem r̄curreret: nec aliq̄ndo iam taliū polluta contagione teneret̄. Ubi et si aliquid inconuenienter sapit: magis enī data est corpori ut bona faceret: nō enī mala disceret si nō faceret: in eo tn̄ aliorum platonicorum opionem et nō in re pua emēdauit: ꝙ mūdatā ab oībus malis aīam & cū p̄re constitutā: nunq̄ iā mala mūdi huius passuram eē confessus est. Qua sententia ꝑfecto abstulit qd̄ esse platonicū maxīe p̄hibet̄. ut mortuos ex uiuis: ita uiuos ex mortuis semper fieri. falsumq; eē ostēdit qd̄ platonice uidetur dixisse Uirgilius. In campos elisios purgatas aīmas missas. Quo nomīe tāq̄ per fabulam uident̄ signari gaudia beatorū ad fluuiū letheū euocari. hoc est ad obliuionem pręteritorum. scilicet īmemores supant cōnexa reuisant: rursus et īcipiāt ī corpora uelle reuerti. Merito displicuit hoc Porphirio. qm̄ reuera credere stultū est: ex illa uita quę beatissīa eē nō poterit nisi de sua ęternitate fuerit certissīa: desiderare aīas corpm corruptibiliū labē: & inde ad ista remeare. tāq̄ hoc agat sūma purgatio: ut inquinatio reqrat̄. Si enim ꝙ perfecte mūdant̄ hoc efficit ut oīm obliuiscant̄ malorum: malorum autē obliuio facit corpm desiderium: ubi rursus implicent̄ malis: ꝑfecto erit infęlicitatis cā summa fęlicitas: et stultitię causa perfectio sapię: et immūditię causa summa mūditia. Nec ueritate ibi beata erit aīma: quādiucunq; erit: ubi oportet fallat̄ ut beata sit. Non eniȝ beata erit n̄ secura. Ut aūt secura sit: falso putabit semp se beatam fore: q̄niaȝ aliquādo erit & misera. Cui g̊ gaudendi cā falsitas erit: qn̄ de ueritate gaudebit? Uidit hoc Porphirius. purgatāq; aīam ob hoc reuerti dixit ad p̄rem: ne aliq̄ndo iam malorum polluta contagione teneatur.

FAlso igr̄ a qbusdā platonicus ē creditus q̄i necessari9 orbis ille: ab eisdem abeūdi: et ad eadem reuertēdi. qd̄ etiā si uerū eēt: qd hoc scire prodesset: n̄ forte inde se nobis auderēt pręferre platonici: qa id nos in hac uita iam nesciremus: quod ipi in alia meliore uita purgatissimi & sapientissimi fuerant nescituri: et falsuȝ credēdo beati futuri? Quod si absurdissim et stultissim ē dicer̄: Porphirii ꝑfecto ē pręferenda sentētia: ¶ Cap. xxxi.

his qui animaꝝ circulos alternāte semꝑ
beatitate & miseria suspicati sunt. Quod
si ita est: ecce platonicus ī meli9a Platone
dissentit. Ecce uidit hic qđ ille non uidit.
nec post talem ac tantū magistrū refugit
correctioēm: ſ; hōi ꝑposuit ueritatē. Cur
ergo nō potius diuinitati credim9 de his
rebus quas hūano ingenio ꝑuestigare nō
possumus: que aīam quoq; ipsam nō deo
coeternā sed creaturam dicit esse que nō
erat. Vt enī hoc platonici nollēt credeꝛ:
hanc utiq; causam idoneā sibi uidebanꝛ
afferre: qa nisi quod semꝑ antea fuisset:
sempiternū deinceps eē nō posset. Quāq̄
et de mūdo & de his quos ī mūdo deos
a deo factos scribit Plato: aptissie dicat
eos eē cepisse & hēre initiū: finem tñ non
habituros. ſ; per cōditoris potentissimā
uolūtatē in eternū ꝑmāsuros eē ꝓhibeat.
Verum id quō intelligant: īuenerūt non
eē hoc uidel; tp̄is: ſ; substitutōnis initiū.
Sicut enī inqūt si pes ex eternitate semꝑ
fuisset ī puluere: semꝑ ei subeēt uestigiū;.
qđ tamen uestigiū a calcante factū nemo
dubitaret: nec alterū altero prius esset:
q̄uis alterū ab altero fc̄tm eēt. Sic inqūt
& mundus atq; in illo dii creati: et semꝑ
fuerūt semꝑ existente qui fecit: et tñ facti
sūt. Nunqd ḡ si aīa semꝑ fuit: etiā miseria
eius semꝑ fuisse dicēda ē. Porro si aliqd
in illa qđ ex eterno non fuit esse cepit ex
temꝑe: cur nō fieri potuerit ut ipa eēt ex
temꝑe: que antea nō fuisset. Deinde bea-
titudo quoq; eius post expimentū maloꝝ
firmior: et sine fine mansura: sicut iste cō-
fitetur: ꝓculdubio cepit ex temꝑe: et tñ
semꝑ erit cū antea non fuerit. Illa ḡ omis
argumētatio dissoluta ē: qua putatꝛ nihil
eē posse sine fine tempis: nisi qđ initiū nō
habet tp̄is. Inuēta est enī aīe beatitudo.
que cū initiū tempis habuerit: finē tēpis
non hēbit. Quapropter diuine auctoritati
hūana cedat īfirmitas. eisq; beatis & im-
mortalib9 de uera religione credamus: q

sibi honorem nō expetunt: quem deo suo
q etiā noster est deberi sciūt. nec iubēt ut
sacrifitiū fatiamus: nisi ei tantūmō cuius
et nos cū illis ut dixi & sepe dicendū est
sacrifitium eē debemus. ꝑ eū sacerdotem
offerendi: q in hoīe quē suscepit scđm quē
& sacerdos eē uoluit: etiā usq; ad mortē
sacrifitiū ꝓ nobis dignatus est fieri.

Hec est religio que ¶ Cap. xxxii.
uniuersalem continet uiam anime
liberande. qm̄ nulla nisi hac liberari pōt.
Hec ē enī quodāmō regalis uia: que una
ducit ad regnum. non temporali fastigio
nutabūdū: ſ; eternitatis firmitate securū.
Cum aūt dicit Porphirius in ꝑmo iuxta
finem de regressu anime libro: mundum
receptum in unam quandam sectam que
uniuersalem uiā aīe contineat liberande:
uel a ph̄ia uerissima aliqua: uel ab indoꝝ
morib9 ac disciplina: aut inductiōe chal-
deorum: aut alia qualibet uia nōdumq;
in suam notitiam eādem uiam historiali
cognitōne perlatam: proculdubio confi-
tetur esse aliquā: sed nondū in suā uenisse
notitiam. Ita ei non suffitiebat quidqd de
anima liberanda studiosissime didicerat.
sibiq; uel poti9 aliis nosse ac tenere uide-
batur. Sentiebat enim adhuc sibi deesse
aliquā prestantissimā auctoritatem: quā
de re tanta sequi oporteret. Cum autem
dicit uel a ph̄ia uerissima aliqua: nōdum
in suā notitiam ꝑuenisse sectam: que uni-
uersalem cōtineat uiā aīe liberāde: satis
quātū arbitror ostendit: uel eā ph̄iam in
qua ipē philosophatus ē non eē uerissiā;:
uel ea nō contineri talem uiam. Et quō iā
potest eē uerissima: qua non continetꝛ hec
uia. Nam que alia uia ē uniuersalis aīe
liberande: nisi qua uniuerse aīe liberanꝛ:
ac ꝑ hoc sine illa nulla liberatꝛ. Cum autē
addit & dicit: uel ab indoꝝ moribus &
disciplina: uel ab inductōe chaldeoꝝ: ul'
alia qualibet uia: māifestissiā uoce testa-
tur: neq; illis que ab indis: neq; illis que

a caldeis didicerat hāc uniuersalem uiā
liberandę aię contineri: et utiq; se a chal-
deis oracula diuīa sūpsisse: quoꝝ assiduā
cōmemorationem facit: tacere nō potuit.
Quam uult ergo intelligi aīmę liberandę
uniuersalem uiam nōdum receptam: uel
ex aliq̄ uerissima philosophia: uel ex eaꝝ
gentiū doctrinis quę magnę uelut in di-
uinis rebus habebātur: quia plus apud
eas curiositas ualuit: quorunq; angeloꝝ
cognoscendoꝝ et colendoꝝ: nōdumq; in
suā notitiā historiali cognitōne platam ē?
Quę nam ista est uniuersalis uia: nisi quę
nō suę cuiq; genti propria: sed uniuersis
gentib9 quę cōmunis eēt diuinit9 impītita
est. quā certe iste hō nō mediocri ingenio
prędiuus esse nō dubitat. Prouidentiam
quippe diuinam sine ista uniuersali uia
liberandę aīmę: genus hūanū relinquere
potuisse non credit. Neq; enim ait nō esse:
sed hoc tantū bonū tantūq; adiutorium
nōdum receptū: nondum in suā notitiam
eē platum. Nec mirū. Tūc eni Porphiri9
erat i rebus hūanis: quādo ista liberādę
animę uniuersalis uia: quę non est alia q̄
religio christiana oppugnari pmittebat̄
ab idoloꝝ dęonūq; cultoribus: regib9q;
terrenis: propter asserendū & cōsecran-
dum martirum numerum hoc ē testium
ueritatis: p quos ostenderet̄ oīa corpalia
mala pro fide pietatis & cōmendatione
ueritatis eē tollerāda. Videbat ergo ista
Porphirius: et per huiusmōi psecutiones
cito istam uiam perituram. et ppterea non
esse ipam liberandę aię uniuersalem pu-
tabat: nō intelligens hoc qđ eū mouebat:
et qđ in eius electione perpeti metuebat:
ad eius confirmationē robustioremq; cō-
mendationem potius ptinere. Hęc est igr̄
aię liberādę uniuersal' uia: id ē uniuersis
gentibus diuina miseratōe concessa. cui9
profecto notitia ad quoscūq; iam uenit:
et ad quoscūq; uentura est: nec debuit nec
debebit ei dici. quare modo & q̄re sero.

qm̄ mictentis consilium non est humano
ingenio penetrabile. Quod sensit etiā cū
dixit. Nondum receptū hoc donum dei:
& nōdum in suam notitiam fuisse platū.
Neq; eni ppterea uerū non eē iudicauit:
q̄a nōdum in suam fidem receptū fuerat:
uel in notitiam nōdum puenerat. Hęc est
inq̄m liberandoꝝ credentium uniuersal'
uia: de q̄ fidelis Abraam diuinū accepit
oraculū. In semine tuo benedicent̄ omnes
gentes. Qui fuit qdem gente chaldeus. s;
ut talia pmissa pciperet: q ex illo ppaga-
retur semen dispositū p angelū in manu
mediatoris: in quo eēt ista liberandę aię
uniuersalis uia: hoc est oībus gentibus
data: iussus est discedere de terra sua: et
de cognatōne sua: et de domo patris sui.
Tūc ipse pmitus a chaldeoꝝ supstitiōib9
liberatus: unū uerū deū sequēdo coluit:
cui hoc etiā pmictenti fideliter credidit.
Hęc est uniuersalis uia de qua in sancta
pphia dictū est. Deus misereat̄ nostri et
bñdicat nobis: illuīnet uultū suū sup nos
& misereat̄ nr̄i: ut cognoscamus in terra
uiā tuā: i oib9 gentib9 salutare tuū: unde
tanto post ex Abrahę semie carne suscepta
de seipo ait ipse saluator. ego sum uia &
ueritas et uita. Hęc est uniuersalis uia de
qua tanto añ pphetatū est. Erit i nouissis
diebus manifestus mons dom9 dñi parus
in cacumie montiū: et extollet̄ sup colles:
et uenient ad eū oēs gentes: et igredient̄
natōes multę & dicēt. Venite ascēdam9
in montem dñi & in domū dei Iacob: et
annūtiabit nob uiam suā: et igrediemur
in ea. Ex syon eni pdiet lex: et uerbū dñi
ab hierlm. Via g̃ ista non est uni9 gentis:
sed uniuersaꝝ gentiū. Et lex uerbūq; dñi
non in syon & hierlm remansit: sed inde
pcessit ut se p uniuersa diffūderet. Vnde
ipe mediator post resurrectionem suam
discipulis trepidantibus ait. Oportebat
impleri quę scripta sunt in lege Moysi &
pphis & psalmis de me. Tūc apuit illis

sensum ut intelligerent scpturas. et dixit
eis. qa oportebat christū pati & resurgerē
a mortuis tertia die: et predicari in noīe
eius penitentiam & remissionem pctoꝝ
per omēs gentes: incipientibꝰ ab ihe̅rlm.
Hęc est igr̄ uniuersalis aīę liberādę uia:
quā sancti angli sanctiq; ꝓphetę prius in
paucis hoībus ubi potuerūt dei gratiam
repientibus: et maxime in hebrea gente:
cuiꝰ erat ipa quodāmodo sacrata respub-
lica: in ꝓphationem & prenuntiationem
ciuitatis dī ex oībus gentibꝰ cōgregādę:
et tabernaculo & templo et sacerdotō &
sacrifitiis significauerīt: et eloqis qbusdaꝫ
manifestis plęriſq; misticis predixerūt.
Pręsens autem in carne ipe mediator: et
beati eius apl̄i iam testamenti noui grām
reuelantes aptius indicarūt: quę aliq̄nto
occultius supioribꝰ sūt significata tēpibꝰ:
pro ętatum generis hūani distributōne:
sicut eam deo sapienti placuit ordinare:
mirabl̄ium operū diuinoꝝ quoꝝ supius
pauca iā posui contestātibus signis. Non
enī tantūmodo appuerūt uisioēs anglicę
et cęlestiū ministroꝝ sola uerba sonuerīt:
uerū etiā hoībus dei uerbo simplicis pie-
tatis agentibus: spūs immūdi de hoīum
corpibus ac sensibꝰ pulsi sūt: uicia corpis
languoresq; sanati: fera aīalia terrarū &
aquarum: uolatilia cęli: ligna: elementa:
sidera: diuīa iussa fecerūt: inferna cesserīt:
mortui reuixerūt: exceptis ipius salua-
toris propriis singularibusq; miraculis:
maxīę natiuitatis & resurrectiōis. quoꝝ
in uno materne uirginitatis tantūmodo
sacramentū: in altero autē etiam eoꝝ q in
fine resurrecturi sūt demōstrauit exem-
plum. Hęc uia totum homīem mūdat: et
immortalitati mortalem ex oībus qbus
constat ptibus pręparat. Vt enī non alia
purgatio ei parti quęreretur quam uocat
intellectualem Porphirius: alia ei quam
uocat spūalem: aliaq; ipi corpi: ꝓpterea
totū suscepit ueracissimus potētissimusq;
mūdator atq; saluator. Pręter hāc uiam
quę ptim cū hęc futura prenūtiabāt: ptim
cum facta nūtiantur: nunq̄ generi defuit
hūano: nemo liberatus est: nemo liberatr̄:
nemo liberabitur. Quod aūt Porphirius
uniuersalem uiam aīę liberandę nōdum
in suam notitiā historiali cognitōne dicit
esse platam: qd hac historia uel illustrius
inuēiri pōt: quę uniuersum orbem tanto
apice auctoritatis obtinuit: uel fidelius:
in qua ita narrantur preterita: ut futura
etiā prędicant̄: quorum multa uidemus
impleta: ex qbꝰ ea quę restant sine dubio
speramus iplenda. Non enī pōt Porphi-
rius uel qcunq; platonici: etiā in hac uia
q̄si terrenaꝝ rerū & ad istā uitā mortalē
ptinentiū: diuinatōnem prędictionemq;
contēpnere: qđ merito in aliis uaticinati-
onibus et quorūlibet modoꝝ uel artium
diuinatōibus fatiūt. Negant enī hęc uel
magnoꝝ fuisse hoīm: uel magni esse pen-
denda. Et recte. Nam uel inferioꝝ fiunt
pręsentione causaꝝ: sicut arte medicinę
qbusdam antecedētibus signis plurima
uenturę ualitudini pręuident̄: ul' imūdi
dęmoēs sua disposita ul' fcta prenūtiant:
et in quorūuis mētibus atq; cupiditatibꝰ
iniquoꝝ congrua factis dicta uel dictis
facta compēsant: ut sibi ius quodāmodo
uendicent i materia infirma fragilitatis
hūanę. Non talia sancti hoīes in ista uni-
uersali aīaꝝ liberandaꝝ uia gradientes:
tanq̄ magna ꝓphetare curarunt: q̄uis &
ista eos nō fugerint: et ab eis sępe p̄dicta
sint: ad eoꝝ fidem fatiendā quę mortaliū
sensibꝰ non poterant intimari: nec ad ex-
perimētum cęleri facilitate perduci. Sed
alia erāt uere magna atq; diuīa: quę q̄tū
dabatur cognita dei uolūtate futura nū-
tiabant. Xpūs qppe in carne uenturus:
& quę i illo tam clara pfecta sunt. atq; in
eius noīe impleta: pęnitentia hoīm & ad
deū cōuersio uoluntatū: remissio pctoꝝ:
gratia iustitię: fides pioꝝ: et p uniuersuꝫ

orbem in ueram diuinitatem multitudo credentiū: culturę simlacroꝝ demonūq; subuersio: et a temptatōibus exercitatio. proficientiū purgatio: et liberatio ab omi malo: iudicii dies: resurrectō mortuoꝝ: angeloꝝ societas: impiorū ęterna damnatō: regnūq; ęternū gloriosissię ciuitatis dei conspectu eius imortaliter pfruentis: in huiuiuę scpturis prędicta atq; pmissa sunt. quoꝝ tam multa impleta cōspicim9: ut recta pietate futura esse cętera cōfidamus. Huius uię rectitudinē usq; ad deū uidēdum eiq; in ęternum coherēdum: in sanctuario scpturarum esse locatam: qua prędicatꝰ atq; asseritur ueritate: qcūq; nō credūt et ob hoc nec itelligūt: oppugnaꝛ possunt sed expugnare nō possūt. Quapropter in decem libris istis & si minus q̄ nōnulloꝝ de nob expectabat intentio: tamen quorūdam studio q̄ntū uerus de9 et dominus adiuuare dignat9 est satisfecimus: refutando contradictōnes ipioꝝ: q cōditori sanctę ciuitatis de qua disputare instituim9 deos suos prefert. Quoꝝ decem libroꝝ qnq; superiores aduersus eos conscripti sunt: qui pter bona uitę huius deos colendos putant: quinq; aūt posteriores: aduersus eos q cultū deorū propter uitā quę post mortem futura est seruādum existimant. Deinceps itaq; ut in pmo libro polliciti sumus: de duarum ciuitatum quas in hoc sęculo perplexas diximus inuicemq; pmixtas: exortu & procursu et debitis finibus: qd dicēdum arbitror quantum diuinitus adiuuabor expediam.

CIuitatem dei dicim9 cui9 ea scptura testis est: quę nō fortuitis motibus aīmoꝝ: sed plane sūmę dispōne prouidentię sup oēs omnium gentium literas: oīa sibi genera ingenioꝝ hūanoꝝ diuia excellens auctē subiecit. Ibi qppe scptum est. Glosa dicta sunt de te ciuitas dei. Et i alio psalmo legimus. Magn9 dn̄s & laudabilis nimis: in ciuitate dei nostri i monte sancto eius: dilatans exultationes uniuersę terrę. Et paulopost in eodem psalmo. Sicut audiuimus ita et uidimus in ciuitate domini uirtutum: in ciuitate dī nostri: deus fundauit eā in ęternū. Item in alio. Flumīs impet9 lętificat ciuitatē dei: sanctificauit tabernaculū suū altissimus: deus i medio eius non cōmouebitꝰ. His atq; huiusmodi testimoniis quę oīa cōmemorare nimis longū est: didicim9 eē quādam ciuitatem dei: cui9 ciues eē cōcupiscimus: illo amoꝛ quē nobis illius cōditor inspirauit. Huic conditori scę ciuitatis ciues terrenę ciuitatis deos suos preferūt: ignorātes eum deū esse deoꝝ: nō deorum falsoꝝ hoc est impiorū & supboꝝ: q eius incōmutabili oibusq; cōi luce puati: et ob hoc ad q̄ndā egenā ptātem redacti: suas quodāmodo puatas potentias consectanꝰ: honoresq; diuīos a deceptis subditis quęrūt: s; deoꝝ piorū atq; scōꝝ: q potius seipos uni subdere q̄ multos sibi: potiusq; deū colere q̄ p deo delectanꝰ coli. Sed huius sanctę ciuitatis inimicis: decem supioib9 libris quātum potuim9 domino & rege nostro adiuuāte respondimus. Nunc uero qd a me iam expectetur agnoscens: meiq; non immemor debiti: de duarum ciuitatum terrenę scilicet & cęlestis: quas in hoc interim sęculo pplexas quodāmō diximus inuicemq; pmixtas: exortu et excursu & debitis finibus q̄ntū ualuero disputare: eius ipiusq; dn̄i & regis nostri ubiq; opitulatiōe fretus aggrediar. Primūq; dicā q̄admodū exordia duaꝝ istaꝝ ciuitatū in angeloꝝ diuersitate precesserunt.

¶ Cap. ii.

MAgnum ē & admodū rarū: uniuersam creaturā corpeā

& incorpoream cōsideratam comptamq;
mutabilem: intentione mentis excedere:
atq; ad incōmutabilē dei substantiā per-
uenire: et illic discere ex ipo: q cunctam
naturā que nō est quod ipe: non fecit nisi
ipe. Sic enī deus cum homie non p aliquā
creaturam loqtur corpalem: corporalib9
instrepens auribus: ut inter sonātem &
audientem aerea spatia uerberētur: neq;
per eiusmodi spūalem que corpoꝝ simili-
tudinibus figurat̄: sicut in somnis ul' quo
alio tali modo. Nam et sic uelut corporis
auribus loqtur. qa uelut p corpus loqt̄:
& uelut interposito corpalium locorum
interuallo. Multum enī similia sunt talia
uisa corporalibus. Sed loqt̄ ipa ueritate:
si qs sit idoneus ad audiēdum mente non
corpore. Ad illud enī homis ita loqtur:
quod in hoie ceteris qbus homo constat
est melius: et quo ipe deus solus ē melior.
Cum enī homo rectissime intelligat̄: uel
si hoc non potest saltem credatur factus
ad imaginē dei: profecto ea sui parte est
propinquior superiori deo: qua superat
inferiores ptes suas: quas etiā cū pecori-
bus cōmunes habet. Sed quia ipsa mens
cui ratio et intelligentia naturaliter inest:
uiciis quibusdam tenebrosis et ueteribus
inualida est: non solum ad inherendum
fruendo: uerū etiā ad pfruēdum merēdo
incōmutabile lumen: donec de die ī diem
renouata atq; sanata fiat tante felicitatis
capax: fide pmum fuerat imbuenda atq;
purganda. In qua ut fidentius ambl'aret
ad ueritatem: ipa ueritas deus dei filius:
homie assūpto non deo consūpto eādem
constituit atq; fūdauit fidem: ut ad deū
hois iter esset homini p hoiem deū. Hic ē
enī mediator dei & hoium homo xpus
Ihesus. Xpristus per id q est mediator:
est homo & uia pueniendi ad deum. Per
hoc enī mediator p quod & homo p hoc
et uia. Quia si inter eum q tendit & illud
quo tendit uia media est: spes ē pueiendi.

si autem desit aut ignoretur qua eundū
sit: qd pdest nosse quo eundum sit? Sola
est autē aduersus oēs errores uia muni-
tissima: ut idem ipe sit deus et homo. quo
itur deus: qua itur homo. Hic prius per
pphas: deinde p seipm: postea p aplos:
qntū satis esse iudicauit locutus: etiā scp-
turam condidit que canonica nomiatur
eminentissime auctoritatis: cui fidem hēm9
de his rebus quas ignorare nō expedit:
nec p nosipos nosse idonei sumus. Nam si
ipa sciri possunt testib9 nobis: que remota
nō sūt a sensib9 nr̄is: siue interioribus siue
exterioribus: unde & pn̄tia nuncupant̄:
q ita ea dicim9 esse pre sensibus: sicut pre
oculis que presto sunt oculis: profcto ea
que remota sunt a sensib9 nr̄is: qm nostro
testimoio scire nō possumus: de his alios
testes reqrimus: eisq; credimus a quorū
sensibus remota eē uel fuisse nō credim9.
Sicut g° de uisibilibus que non uidimus
eis credim9 q uiderūt: atq; ita de ceteris
que ad suū queq; sensum corpis ptinent:
ita de his que aīmo ac mente sentiunt̄: qa
et ipe rectissie dr̄ sensus: unde & sentētia
uocabulū accepit: hoc ē de inuisibilibus
que a nostro sensu interiore remota sūt:
his nos oportet credere q hec in illo icor-
poreo lumie disposita didicerūt. uel ma-
nentia contuētur. ¶ Caplm .iii.

Visibilium oīm maximus ē mūdus:
inuisibiliū oium maximus de9 est.
Sed mundū esse conspicimus: deum esse
credimus. Quod aūt de9 fecerit mundū:
nulli potius credimus q̄ ipsi deo. Vbi eū
audiuimus. Nusq̄m interim melius q̄ in
scpturis sanctis ubi dixit pp̄ha eius. In
pncipio fecit deus celū & terram. Nūqd
nam ibi fuit iste pp̄ha: qn̄ fecit deus celū
& terram? Non. sȝ ibi fuit dei sapieētia p
quā facta sunt oīa: que in aīas etiam scās
se transfert: et amicos dei & pp̄has con-
stituit: eisq; opera sua sine strepitu intus
enarrat. Loquūtur eis quoq; angeli dei:

q̄ semꝑ uident faciem patris: uolũtatemq; eius q̄bus oportet annũciant. Ex his un⁹ erat iste ꝓpħa q̄ dixit et scͥpsit. In ꝑ̄ncipio fecit deus celũ & terram. Qui tã idone⁹ testis est: ꝑ quẽ deo credendũ sit: ut eodẽ spũ dĩ quo hec sibi reuelata cognouit: etiã ipam fidem nostram futuram tanto ante predixerit. ❡ Capitl̄m .v. iiij.

SEd quid placuit eterno deo tunc facere celũ & terrã que antea non fecisset? Qui hoc dicunt: si mũdum fuisse eternum sine ullo initio: et ideo nec a dõ factũ uideri uolunt: nimis aduersi sunt a ueritate: et letali morbo ĩpietatis ĩsaniũt. Exceptis enĩ ꝓpħicis uocibus: mũdus ipe ordĩatissĩa sua mutablĩtate & moblĩtate et uisibbiliũ oĩm pulcerrima spetie: quodãmodo tacitus & factũ se esse: et nõ nisi a dõ ineffabiliter atq; inuisiblĩter magno et ineffablĩter ac inuisiblĩter pulcro: fieri se potuisse ꝓclamat. Qui aũt a deo q̄dem factũ fatent̃: non tamẽ eũ tempis uolũt hẽre sꝫ sue creatoĩs initiũ: ut mõ quodaꝫ uelut uix intelligibili semper sit factus: dicũt q̄dem aliq̄d unde sibi deũ uidẽtur uelut a fortuita temeritate defendere: ne subito illi uenisse credat̃ in mentẽ quod nunq̃ ante uenissꝫ facere mundũ: et accidisse illi uolũtatem nouã cum in nullo sit oĩo mutablĩs. Sed non uideo quomõ eis possit in ceteris rebus ratõ ista subsistere: maxĩeq; in aĩa. quã si deo coeternam esse cõtenderint: unde illi acciderit noua miseria que nunq̃ antea per eternum: nullo mõ poterunt explicare. Si enĩꝫ alternasse semꝑ ei⁹ miseriã et beatitudinẽ dixerint: necesse est dicant etiã semꝑ alternaturam. unde illa eos sequet̃ absurditas: ut etiam cum beata dr̃: in hoc utiq; non sit beata: si futurã suam miseriã & turpitudinẽ preuidet. si aũt non preuidet: nec se turpem ac miseram fore sꝫ btãm semꝑ existimat: falsa opinione sit beata: quo dici stultius nihil põt. Si aũt semꝑ q̄dem ꝑ secl'a retro infinita cum beatitudine alternasse aĩme miseriam putãt: sed nũc iam decetero cũ fuerit liberata ad miseriã nõ eẽ redituram: nihilominus cõuincunt̃ nunq̃ eam fuisse uere btãm: sꝫ deinceps incipere esse noua quadã nec fallaci beatitudine. Ac ꝑ hoc fatebunt̃ illi accidere aliq̄d nouũ & hoc magnũ atq; preclarũ: q̄d nunq̃ retro per eternitatem accidisset. Cui⁹ nouitatis cãm si deũ negabũt in eterno habuisse cõsilio: siml' eum negabũt etiã beatitudinis eius auctorẽ: q̄d nefande ĩpietatis est. Si aũt dicent etiã ipm nouo consilio excogitasse: ut decetero sit aĩma in eternũ beata: quõ eum alienũ ab ea que illis quoq; displicet mutablĩtate mõstrabũt? Porro si ex tẽpe creatã sꝫ nullo ulterius tẽpe ꝑituram: tanq̃ uerũ habere initiũ sꝫ nõ hẽre finẽ fatent̃: et ideo semel expertam miseriam: si ab ea fuerit libata nunq̃ miserã postea futurã: non utiq; dubitabũt hoc fieri manẽte incõmutabilitate consilii dei. Sic g̊ credant & mũdum ex tempe fieri potuisse: nec tñ ideo deũ in eo faciendo eternũ consilium uolũtatemq; mutasse. ❡ Capl̄m. v.

DEinde uidendũ est: istis qui deum conditorem mũdi eẽ consentiũt: et tñ querũt de mũdi tẽpe q̄d respõdeam⁹: q̄d ipi respondeant de mũdi loco. Ita enĩ querit̃: cur potius tũc & non antea fact⁹ sit: q̄madmodum queri põt cur hic potius ubi est & nõ alibi. Nam si infinita spatia tempis ante mũdũ cogitant: in q̄bus eis nõ uidet̃ deus ab opere cessare potuisse: siliter cogitẽt extra mũdũ infinita spatia locoꝝ: in q̄bus si q̄sq̃m dicat nõ potuisse uacare oĩpotẽtem: nõne conseq̄ns erit ut innumerabiles mundos cũ Epicuro somniare cogat̃? Ea tñ differentia q̄ eos ille fortuitis motib⁹ athomorũ gigni asserit & resolui: isti autẽ ope dei factos dicturi sunt: si eũ per intermĩabilem ĩmensitatem locoꝝ extra mundũ circũquaq; patentiũ uacare noluerint: nec eosdem mũdos q̄d

etiā de isto sentiunt ulla cā posse dissolui. Cū his .n. agimus: q etiā deū incorporeū & oīm naturaꝝ que non sunt qd̄ ipe creatorem nobiscū sentiūt. Alios aūt nimis indignū est ad istā disputationē religioīs admictere: maxime ꝙ eos q multis diis sacroꝝ obseqū deferendū putāt. Isti phi ceteros nobilitate atqꝫ auctē uicerūt. nō ob aliud: nisi quia lōgo qdem interuallo ueruntñ reliqs ꝓpinqores sunt ueritati. An forte sbam dei quā nec includūt nec determināt nec distendūt loco: sed de ea sicut de dō sentirꝫ dignū ē fatenť: icorpea presentia ubiqꝫ totā: a tantis locoꝝ extra mūdū spatiis absentē esse dicturi sunt: et uno tm̄ atqꝫ in cōpatōe illiꝰ infinitatis tā exiguo loco ī quo mūdus ē occupatamꝫ. Non opior eos ī hec uaniloqa ꝓgssuros. Cū ğ unū mūdū ingēti qdē mole corpea finitū tñ: et loco suo determiatū: et opāte deo factū eē dicāt: qd rñdeāt de īfinitis extra mūdū locis: cur in eis ab ope deus cessꝫ. hoc sibi rñdeāt. de īfinitis añ mūdū tpibus: cur in eis ds̄ ab ope cessauerit. Et sicut non ē conseqñs: ut fortuitu potius q̄ rōe diuina ds̄ nō alio sꝫ isto ī quo est loco mundū constituerit: cū spatiis locoꝝ infinitis ubiqꝫ patentibus: nllō excellentiore merito posset hic eligi potiꝰ q̄ alibi: q̄uis eandē diuinā rōem qua id factū est nulla possit hūana cōprehēderꝫ: ita nō ē cōseqñs ut deo aliqd existimemꝰ accidisse fortuitum: ꝙ illo potius q̄ āteriore tpe cōdidit mūdū: cū eq̄liter anteriora tpa p infinitū retro spatiū preterissent: nec fuisset aliq̄ differētia ūde tps tpi eligēdo ꝑponeretꝫ. Quod si dicūt inanes eē hoim cogitatoēs qbus infinita imaginanť loca: cum locus nullus sit preter mūdum: respondeť eis isto mō inaniter hoīes cogitare preterita tempa uacatioīs dei: cum tēpus nullū sit ante mūdum. ❡ Caplm .vi.

Si enī recte discernunť eternitas et tēpus: qd̄ tempus sine aliq̄ mobili mutabilitate nō est: in eternitate aūt nlla mutatio ē: qs nō uideat ꝙ tpa nō fuissent nisi creatura fieret: que aliqd aliq̄ motiōe mutaret: cuiꝰ motionis & mutatoīs cum aliud atqꝫ aliud que simul esse nō possunt cedit atqꝫ succedit: in breuioribꝰ uel productōribꝰ moraꝝ īteruallis tps sequeretur. Cum ğ ds̄ in cuiꝰ eternitate nulla est oīo mutatio creator sit tpm & ordiator: quō dicať pꝰ tpm spatia mūdū creasse nō uideo: ñ dicať añ mundū iā aliquā fuisse creaturā: cuiꝰ motibꝰ tpa currerēt. Porro si lrē sacre maxīeqꝫ ueraces ita dicunt: in ṗncipio fecisse deū celū & terrā: ut nihil antea fecisse ītelligať: qa hoc potiꝰ in ṗncipio fecisse nō diceretꝫ: si qd fecisset ante cetera cūcta que fecit: ꝓculdubio non est mūdus factꝰ in tpe: sꝫ cū tpe. Quod enī fit in tpe: et pꝰ aliqd̄ fit: et añ aliqd̄ tps: pꝰ id qd̄ preteritū ē añ id qd̄ futurū est. Nullū aūt añ mūdū posset eē preteritū: qa nlla erat creatura cuius mutabilibus motibꝰ ageretꝫ. Cū tpe autē factus ē mūdus: si in eiꝰ cōditōe factus ē mutablis motus. sicut uideť se hēre etiā ordo ille ṗmoꝝ sex uel septē dierū: ī qbus mane et uespa noīanť: donec oīa que his diebus deꝰ fecit sexto ꝑfitianť die: septioqꝫ ī magno misterio dī uacatio cōmendeť. Qui dies cuiusmodi sunt: aut ꝑdifficile nobis aut īpossibile est cogitare: quāto magis dicereꝫ. Videmus qppe istos notos dies nō hrē uespaꝫ ñ de solis occasu: nec mane ñ de solis exortu.

Illoꝝ aūt ṗores tres ❡ Cap. vii. dies sñ sole pacti sūt: q q̄rto die factꝰ referť. Et ṗmitus qdē lux uerbo dī fcta: atqꝫ inter ipam & tenebras deus sepasse narrať: et eandē lucem uocasse diē: tenebras autē noctē. Sed q̄lis illa sit lux: et q̄ alternāte motu: qualēqꝫ uespam et mane fecerit: remotū est a sensibus nrīs: nec ita ut est intelligi a nobis pōt. qd̄ tñ sine ulla hesitatōne credendū est. Aut enī aliq̄ lux corpea ē: siue in supioribꝰ mūdi ptibꝰ lōge

a cōspectibus nostris: siue unde sol post-
modũ accēsus est: aut lucis noīe sigficata
est scā ciuitas ī sanctis anglis & spiritib9
beatis: de qua dicit apl's. Quę sursum est
hierlm mr nřa. ęterna ī cęlis. Ait qppe et
alio loco. Oēs eni uos filii lucis estis et filii
dei. non sum9 noctis neq; tenebrarũ. Fit tñ
& uespa diei hui9 et mane aliqtenus: qm
scia creaturę in cōpatōe scientię creatoris
quodāmō uespascit: iteq; lucescit et mane
fit: cũ & ipa referť ad laudē dilectionēq;
creatoris. Nec in noctem uergit: ubi non
creator a creaturę dilcōe relinqť. Deniq;
scptura cũ illos dies dinumeraret ex or-
dine: nusq̃ interposuit uocabulũ noctis.
Non eni ait alicubi: facta ē nox: sz facta ē
uespa et factũ ē mane dies unus. Ita dies
scds & cęteri. Cognitio qppe creaturę in
seipa decoloratior ē ut ita dicā: quā cũ in
dei sapia cogsciť: uelut ī arte qua fcta ē.
Ita uespa cōgruentius q̃ nox dici pōt. quę
tam̃ ut dixi cũ ad laudandũ & amandũ
referť creatorē: recurrit in mane. Et hoc
cũ fit ī cognitiōnē suiipius: dies unus ē. Cũ
in cognitiōnē firmamēti qđ inter aqs infe-
riores et supiores cęlũ appellatũ est: dies
scdus. Cum in cognitiōnē terrę ac maris
oīmq; gignentiũ quę radicibus cōtinuata
sunt terrę: dies tertius. Cũ in cognitionem
lūminariũ maioris et minoris oīmq; siderũ:
dies qrtus. Cũ in cognitionem oīum quę ex
aquis aīaliũ natatiliũ atq; uolatiliũ: dies
qntus. Cũ in cognitionē oīm aīaliũ terre-
norum atq; ipius hoīs: dies sextus.

❡ Ca. x. viij.

QVm ũ in die septimo reqescit de9 ab oībus opib9 suis & sanctificat eũ: neqq̃ est accipiendũ pueri-
liter: tanq̃ ds laborauerit opādo q dixit
& facta sũt uerbo itelligibli et sempiter-
no: nō sonabili & tpali. Sed requies dei
reqem sigficat eorũ q reqescũt in dō: sicut
lętitia dom9 lętitiā sigficat eorũ q lętanť in
domo: etiā si nō eos domus ipa sz alia res
aliq̃ lętos facit. Quanto magis si eadem
domus pulcritudine sua faciat lętos ha-
bitatores: ut nō solũ eo loquendi mō lęta
dicať quo sigficať p id qđ cōtinet id quod
continetur: sicut theatra plaudũt: prata
mugiũt: cũ in illis hoīes plaudāt: in his
boues mugiāt. sz etiā illo quo sigficať per
efficientē id qđ efficiť: sicut lęta ep'la diciť
sigficans eorũ lętitiā quos legentes efficit
lętos. Conuenientissime itaq; cũ deũ reqeuisse
pphētica narrat auctas: sigficať reqes eorũ
qui in illo reqescunt: et quos facit ipse re-
qescere. Hoc etiā hōibus qbus loquiť: et
ppter quos utiq; conscpta est, pmittente
pphia: qđ etiā ipsi p9 bona opa quę in eis
& p eos opať deus: si ad illũ pus in ista
uita p fidem quodāmō accesserint: in illo
habebunt reqem sempiternā. Hoc eni &
sabbati uacatōe ex pcepto legis ī ueteri
dei pplō figuratũ est: unde suo loco dili-
gentius arbitror disserēdum.

❡ Ca. x. ix.

HVnc qm de sacrę ciuitatis exortu
dicere institui: et prius qđ ad scōs
anglos attinet dicendũ putaui: quę hui9
ciuitatis & magna ps est: et eo beatior qđ
nunq̃ pegrinata: quę hinc diuina testimoīa
suppetāt qntũ satis uidebiť deo largiēte
explicare conabor. Vbi de mũdi consti-
tutōe sacrę lrę loquunť: nō euidēter diciť
utrũ uel quo ordine creati sũt angeli: sz si
pretermissi nō sunt: uel cęli noīe ubi dictũ
est in pncipio fecit ds cęlũ & terram: uel
potius lucis hui9 de qua loqť sigficati sunt.
Non aũt pretermissos esse hinc estimo qđ
scptum ē reqeuisse deũ in die septimo ab
oīb9 opib9 suis quę fecit. cũ liber ipse ita sit
exorsus. In pncipio fecit ds cęlũ et terrā:
ut āte cęlum & terram nihil aliud fecisse
uideatur. Cum ģ a cęlo & terra cęperit:
atq; ipa terra quā pmit9 fecit sicut scptura
consequenter eloqť: inuisibilis & incōposita
nonduq; luce facta: utiq; tenebrę fuerint
sup abissum: id ē sup qndā terrę & aquę
indistinctā cōfusionē. ubi eni lux nō est:
tenebrę sint necesse ē. deinde oīa creādo

disposita sint quę per sex dies consumata narrãtur: quomodo angeli prętermicterentur tanq̃m non essent in operibus dei a q̃bus die septimo requieuit? Opus aũt dei esse angelos: hic quidem & si nõ prętermissum non tamẽ euidenter expressũ est: sed alibi hoc sancta scriptura clarissima uoce testatur. Nam & in himno triũ in camino uirorum: cum prędictum eẽt benedicite om̃ia opera domini dominũ: in executione eorundem operum etiam sancti angeli nominati sunt. Et in psalmo canitur. Laudate dominum de cęlis: laudate eum in excelsis. laudate eum omnes angeli eius: laudate eum omnes uirtutes eius. laudate eum sol & luna: laudate eũ omnes stellę & lumen. laudate eum cęli cęlorum: et aquę quę super celos sũt laudent nomen domini. Quoniam ip̃e dixit et facta sunt: ip̃e mandauit et creata sũt. Etiam hic apertissime a deo factos esse angl̃os diuinitus dictum est: cũ eis inter cętera cęlestia commemoratis infertur ad omnia: ipse dixit & facta sunt. Quis porro audebit opinari post oĩa ista quę sex diebus enumerata sunt angelos fcõs? Sed & si q̃sq̃m ita desipit: redarguit istã uanitatem illa scr̃ptura paris auctoritatis ubi deus dicit. Quãdo facta sunt sidera: laudauerũt me uoce magna omẽs angeli mei. Iam uero erant angl̃i quando facta sunt sidera. facta sunt autem quarto die. Nunquid nam ergo die tertio factos eẽ dicemus? Absit. In promptu est enĩ quid illo die factum sit. Ab aquis utiq; terra discreta est. et distinctas sui generis sp̃es duo ista elementa sumpserunt. et ꝓduxit terra quidq̃d ei radicitus inheret. Nũq̃d nam secũdo? Nec hoc q̃dem. Tunc enim firmamentum factum est inter aquas superiores & inferiores: cęlũq; appellatuꝫ est. in quo firmamento quarto die facta sunt sidera. Nimirum ergo si ad istorum dierũ opera dei pertinent angeli: ipi sunt

illa lux quę diei nomen accepit: cuius unitas ut cõmendaretur non est dictus dies primus: sed dies unus. Nec alius ẽ sc̃dus aut tertius aut ceteri: sed idem ipse unus ad implendum senarium uel septenariuꝫ numerum repetitus est. propter senariaꝫ uel septenariam cognitõnem. senariã scilicet operum quę fecit deus: et septenariã quietis diei. Cum eniꝫ dixit deus fiat lux & facta ẽ lux: si recte in hac luce creatio intelligitur angeloꝝ: profecto facti sunt participes lucis ęternę: quę ẽ ipsa incommutabilis sapientia dei per quã facta sũt omnia: quem dicimus unigenitum dei filium: ut ea luce illuĩati qua creati fierent lux: et uocarẽtur dies participatõne incommutabilis lucis & diei: quod ẽ uerbũ dei per quod et ipi & omnia facta sunt. Lumen q̃ppe uerum quod illuminat omnem hominẽ uenientem ĩ hunc mũdum: hoc illuminat & omnem angelum mundum: ut sit lux non in seipso sed in deo. a quo si auertitur angelus fit ĩmundus: sicut sunt omnes qui uocantur immundi spiritus: nec iam lux ĩ domino: sed in seipis tenebrę priuati participatione lucis ęternę. Mali enim nulla natura est: sed amissio boni mali nomen accepit.

Capitlm .x.

Est itaq; bonum solum simplex: et ob hoc solũ incommutabile quod ẽ deus. Ab hoc bono creata sunt omnia bona: sed nõ simplicia et ob hoc mutabilia. Creata sane inq̃m id est facta non genita. Quod enim de simplici bono genitum est pariter simplex ẽ. et hoc est quod illud de quo genitum est. quę duo patrẽ & filiũ dicimus. et utrũq; hoc cum sancto spiritu unus ẽ deus. Qui spiritus patris & filii: spiritus sanctus ꝓpria quadam notione huius nominis in sacris literis nũcupatur. Alius autem est q̃ pater et filius. q̃a nec pater est nec filius. Sed alius dixi non aliud: q̃a & hoc pariter simplex pariterq; incõmutabile bonum

est et coeternum. Et hec trinitas unus est deus. nec ideo nō simplex quia trinitas. Neqꝫ enī propter hoc naturam istā boni simplicē dicimus: quia pater in ea solus: aut solus filius: aut solus spiritus sanct9. aut uero quia sola est ista nomīs trinitas sine subsistētia personarum: sicut sabellianī heretici putauerūt. Pater qui genuit simplex est: et filius qui genitus est pꝛter simplex est: et hoc est quod illud de quo genitus est. Sed ideo simplex dicitur q̄m quod habet hoc est: excepto ꝙ relatiue queqꝫ persona ad alteram dicitur. Nam utiqꝫ pater habet filium: nec tamen ipse ē filius. et filius habet prēm: nec tamen ip̄e est pater. In quo ergo ad semetip̄m dicit̄ nō ad alterum: hoc est quod habet: sicut ad seipsum dicitur uiuens habēdo utiqꝫ uitam: et eadem uita ip̄e est. Propter hoc itaqꝫ natura dicitur simplex: cui non sit aliud habere quod uł possit amictere: uel aliud sit habens aliud quod habet: sicut uas aliquē liquorem: aut corpus colorē: aut aer lucem siue feruorem: aut anima sapientiam. Nihil enim horū est id quod habet. Nam neqꝫ uas liquor ē: nec corp9 color: nec aer lux siue feruor: neqꝫ anima sapientia ē. Hinc est ꝙ etiā priuari possūt rebus quas habent: et ī alios habitus uł q̄litates uerti atqꝫ mutari. ut & uas euacuetur humori quo plenum est: et corp9 decoloretur: & aer tenebrescat siue frigescat: et aīma desipiat. Sed et si sit corp9 incorruptibile quale sanctis ī resurrectione promictitur: habet q̄dem ipsius incorruptionis inamissibilem qualitatem: sed manente substantia corporali: nō hoc est quod ip̄a incorruptio. Nam illa etiā per singl'as partes corporis tota est: nec alibi maior alibi minor. Neqꝫ enim ulla pars est īcorruptior q̄ altera. corp9 uero ip̄m maius est in toto q̄ in parte. et cum alia pars est ī ea amplior alia minor: nō ea que amplior est incorruptior q̄ ea que minor. Aliud est itaqꝫ corpus quod non ubiqꝫ sui totum est: alia incorruptio que ubiqꝫ eius tota est: q̄a oīs pars incorruptibilis corporis: etiam ceteris inequalis equaliter incorrupta est. Neqꝫ enī uerbi gratia q̄a digitus minor est q̄ tota man9: ideo incorruptibilior manus q̄ digitus. Ita cū sint inequales manus & digitus: equalis ē tamē incorruptibilitas manus & digiti. Ac p hoc quāuis a corpore incorruptibili inseꝑablis incorruptibilitas sit: aliud est tamē substantia qua corpus dicit̄: aliud qualitas eius qua īcorruptibile nūcupatur. Et ideo sic etiā non hoc ē quod habet aīa quoqꝫ ipsa: etiā si semper sit sapiens: sicut erit cū a presenti miseria liberabitur. quia licet tunc sapiens sit in eternū: participatōne tamē incōmutablīs sapientie sapiens erit: que non est q̄d ip̄a. Neqꝫ enī si aer infusa luce nunq̄ deserat̄: ideo non aliud est ip̄e aliud lux qua illuminatur. Neqꝫ hoc ita dixerim quasi aer sit aīma: quod putauerūt q̄dam qui non potuerūt incorpoream cogitare naturā. Sed habent hec ad illa etiam in magna disparilitate quādam silitudinem: ut nō incōuenienter dicat̄ sic illuminari aīam incorpoream luce incorporea simplicis sapientie d̄i: sicut illuminat̄ aeris corpus luce corporea: et sicut aer tenebrescit ista luce desertus. Nam nihil sunt aliud que dicuntur locorum quorūqꝫ corporalium tenebre: q̄ aer carens luce: ita tenebrescer̄ aīam sapientie luce priuatam. Scd̄m hoc ergo dicunt̄ illa simplicia que principaliter uereqꝫ diuina sunt: ꝙ non aliud est in eis qualitas: aliud substantia: nec aliorū participatōe uel diuina uel sapientia uel beata sūt. Ceterum dictus est in scp̄turis sanctis sp̄us sanctus sapīa multiplex. eo ꝙ multa in se habeat. s; que habet hec & est: et ea oīa unus est. Neqꝫ enī multe sed una sapīa est: in qua sunt imensi q̄dā atqꝫ infiniti thesauri rerū intelligibiliū: ī q̄b9

sunt omēs inuisibiles atq; incōmutabiles rōes rerū: etiā uisibiliū & mutabiliū que per ipsam facte sunt: qm̄ deus nō aliqd nesciēs fecit: qd nec de qlibet hoīe artifice recte dici pōt. Porro si sciens fecit oīa: ea utiq; fecit que nouerat: ex quo occurrit aīo qddā mirū: sz tn̄ uerū: q iste mūdus nobis notus esse non posset nisi eēt: deo aūt nisi notus esset esse non posset. ¶ Capitlm .xi.

QUe cum ita sint: nullo qdem modo scd̄m aliqd tempis spatium prius erant spūs illi tenebre quos angelos dicimus: sed siml' ut facti sūt lux facti sūt: non tn̄ ita tātum creati ut quoquomodo eēnt & quoquomodo uiuerent: sed etiam illuīati ut sapienter beateq; uiuerent. Ab hac illuīatōe auersi qdam angeli: nō solū non obtinuerunt excellentiam sapientis beateq; uite: que pculdubio nō n̄ eterna est certa atq; secura: sz & rōnalem uitam licet insipientē sic habēt: ut eā nō possint amictere nec si uelint. Quatenus aūt anteq̄ peccassent illius sapie fuerint participes: definire qs pōt? In eius tn̄ pticipatōe eq̄les fuisse istos illis: q propterea uere pleneq; beati sūt: qm̄ nequaq̄ de sue beatitudinis eternitate fallunt̄ quō dicturi sumus: qn̄ qdem si eq̄les in ea fuissent: etiā isti i eius eternitate mansissent: pariter beati qa pariter certi? Neq; enī sicut uita q̄diucūq; fuerit: ita eterna uita ueraciter dici poterit si finem bitura sit: siqdē uita tm̄mō uiuendo: eterna u° finē non hn̄do noīata est. Quapropter q̄uis nō quidqd eternū continuo btm̄ sit: dr̄ enī etiā penalis ignis eternus: tn̄ si uere pfecteq; btā uita nō nisi eterna est: non erat talis istorū uita btā: qa qn̄q; desitura: et propterea non eterna siue id scirent siue nescientes aliud putarent. qa scientes timor: nesciētes error beatos eē utiq; nō sinebat. Si aūt hoc ita nesciebant ut falsis incertis ue nō fiderent: sz utrum sempiternū an qn̄q; finem habiturū esset bonū suū: in neutram ptem firma assentōe ferrent̄: ipa de tanta felicitate cunctatio: eā bte uite pleitudinē quā in sanctis angelis eē credimus non hēbat. Neq; eni; bte uite uocablm ita cōtrahimus ad quasdam sigficatoīs angustias: ut solū deū dicamus btm̄: q tn̄ ita uere btūs est ut maior beatitudo eē non possit. In cuius compatōne q angeli beati sūt: sua q̄dam sūma beatitudine quanta eē in angelis potest: qd aut quantum est? ¶ Capitlm .xii.

HEc ipos enī huic tante beatitudini cōpatos qd actinet ad rōnalem ul' intellcūalem creaturā: btōs nuncupādos putamus. Quis enī pimos illos hoīes in paradiso negare audeat btōs fuisse an̄ pc̄tm: q̄uis de sua btitudīe q̄ diuturna uel utrū eterna eēt icertos: esset aūt eterna n̄ peccassēt: cū hodie non iprudēter btōs uocemus: quos uidemus iuste ac pie cū spe future imortalitatis hāc uitā ducere: sn̄ crimine uastante consciam: facile ipetrātes pc̄tis huius infirmitatis diuinā miam: q licet de sue pseuerantie pmio certi sint: de ipsa tn̄ pseuerantia sua repiunt̄ incerti? Quis .n. hoīm se i actōe pfcūq; iustitie pseueraturū usq; in finē sciat: n̄ aliq̄ reuelatiōe ab illo fiat certus: q de hac re iusto latentiq; iuditio non oēs instruit: sed neminē fallit? Quātū itaq; ptinet delcātionē pn̄tis bōi: beatior erat pimus homo in paradiso: q̄ qlibet iustus in hac ifirmitate mortali. Quātū aūt ad spem futuri boni: beatior qlibet in qbuslibet cruciatibus corpis: cui nō opione sz certa ueritate manifestū est: sine fine sebiturū oī molestia carentē societatē angelorū in pticipatiōe sūmi dei: q̄ erat ille hō sui casus incertus in magna illa felicitate paradisi. Quocirca cuiuis iā non difficiliter occurrit utroq; cōiūcto effici btitudinē: quā recto pposito intellcūalis natura desiderat: hoc ē ut & bono incōmutabli qd deus est sn̄ ulla molestia pfruat̄: et in eo se in eternū eē mansurū nec ulla dubitatiōe cunctet̄: nec ullo errore fallat̄. Hanc bte

angl'os lucis pia fide credimus: hanc nec
anq̄ caderēt hūisse angl'os pc̄tores: q sua
prauitate illa luce ꝑuati sunt: cōseq̄nti rōe
colligim⁹. Habuisse tn̄ aliquā et si nō pre-
sciam beatitudinē: si uitā egerūt an̄ pc̄tm
ꝓfecto credendi sunt. ❡ Caplm̄ .xiii.

Ut si durū uidr̄ qn̄ fc̄ti sūt angli:
alios credeř ita fc̄tos ut nō accipēt
presciam: uel pseuerāne ul' casus sui: alios
aūt ita factos ut ueritate certissīa eterni-
tatē sue btitudīs noslēt: s ęq̄lis felicitatis
oēs ab inītio creati sūt: et ita fuerīt donec
isti q nūc mali sunt ab illo bonitatis luīe
sua uolūtate cecidissent: ꝓfecto multo ē
durius nūc putare angl'os scōs eterne sue
beatitudīs incertos: et ipos de semetipis
ignorare: qd̄ nos de illis p scripturas scās
nosse potuim⁹. Quis enī catholicus xan⁹
ignorat: nullū nouū diabolū ex bōis an-
gelis ulterius futurū: sicut nec istū in so-
cietatē bonoꝝ angeloꝝ ulteri⁹ redituꝝ.
Ueritas quippe ī euāglio sanctis fidelib⁹ q̄
ꝓmictit: q erūt ęq̄les anglis dei: qb⁹ etiā
ꝓmictit' q ibūt ī uitā eternā. Porro aūt
si nos certi sum⁹ nunq̄ nos ex illa imortali
felicitate casuros: illi ū certi nō sūt: iā po-
tiores nō ęq̄les eis erim⁹. Sz qa neq̄q̄ ueri-
tas fallit: et ęq̄les eis erimus: ꝓfecto etiā
ipi certi sūt sue felicitatis eterne. Cui⁹ illi
alii qa ceteri nō fuerūt: non enī erat eoꝝ
eterna felicitas cuius certi eēnt: que finē
fuerat hitura: r̄stat ut aut ipares fuerīt:
p⁹ istoꝝ ruinā ill' certa scia sue sempiterne
felicitatis accesserit. Nisi forte qs dicat:
id qd̄ dn̄s ait de diabol'o in euāgelio. Ille
homicida erat ab initio & ī ueritate non
stetit: sic eē accipiendū ut nō solū hōicida
fuerit ab initio: id ē initio hūani generis
ex quo utiq̄ hō fact⁹ est: quē decipiendo
posset occidere: uerū etiā ab initio sue cō-
ditōis ī ueritate nō steterit: et ideo nunq̄
btūs cū scīs anglis fuerit: suo recusans eē
subdit⁹ creatori: et supbia sua uelut ꝑuata
ptāte elatus: ac p hoc falsus et fallax: qa
neq̄ unq̄ ptātē oīpotentis euadit. Et q p
pia subiectoēm noluit tenere qd̄ uere est:
affectat p supbā elatoēm simulare qd̄ nō ē:
ut sic intelligat' etiā qd̄ btūs apl's Iohes
ait. ab initio diabolus peccat. hoc est: ex
quo factus ē iustitiā recusauit: quā n̄ pia
deoq̄ subdita uolūtas hr̄e nō poss̄. Huic
sententie qsqs acqescit: nō cū illis hereticis
sapit id ē manicheis: et si que alie pestes
ita sentiūt: q suā q̄dā ꝓpriam tanq̄ ex ad-
uerso quodā ꝑncipio diabolus hēat na-
turam mali: q tāta uanitate desipiūt: ut cū
uerba ista euāgelica in auc̄te nobiscū ha-
beāt: nō actendāt nō dixisse dn̄m a ueri-
tate alien⁹ fuit: s in ueritate nō stetit: ubi
a ueritate lapsū intelligi uoluit: in q̄ utiq̄
si stetisset: eius pticeps fc̄tus beatus cum
sanctis angelis ꝑmaneret. ❡ Ca. xiiii.

Subiecit aūt iuditiū: q̄si quesissem⁹
unde ostēdat' q in ueritate nō ste-
terit: atq̄ ait. qa non ē ueritas in eo. Esset
aūt ī eo si ī illa stetiss̄. Locutōe aūt dictū
est min⁹ usitata. Sic enī uidet' sonare. In
ueritate non stetit: qa non ē ueritas in eo.
tanq̄ ea sit cā ut in ueritate nō steterit: q
in eo ueritas nō sit. cū potiu⁹ ea sit cā ut ī eo
ueritas nō sit: q in ueritate nō stetit. Ista
locutio ē et ī psalmo ubi ait. Ego clamaui
qm̄ exaudisti me d̄s. cū dicendum fuisse
uideat': exaudisti me d̄s qm̄ clamaui. Sz
cū dixiss̄ ego clamaui: tanq̄ ab eo quere-
retur ūde se clamasse mōstraret: ab effc̄u
exauditōis dei clamoris sui ōndit affc̄m.
tanq̄m diceret. Hinc ostēdo clamasse me
qm̄ exaudisti me. ❡ Capitl'm .xv.

Illud etiā qd̄ ait de diabolo Iohes: ab
initio diabolus peccat: nō intelligūt q
inde uolūt asserere pc̄ti naturā: cū natu-
rale nll'm sit oīno pc̄tm. Sed qd rn̄det' ꝓ-
phicis testimoniis: siue qd̄ ait Ysaias sub
figurata ꝑsona ꝑncipis babiloīe diabolū
notans: quō cecidit Lucifer q mane orie-
bat': siue qd̄ Ezechiel: in delitiis padisi dei
fuisti: oī lapide ꝑtioso ornat⁹: ubi ītelligr

fuisse aliq̄n sine peccato? Nam expressi⁹ ei paulopost dicit̄. Ambulasti in diebus tuis sine uicio. Que si aliter cōuenientius intelligi nequeūt: oportet etiam illud qđ dictū est in ueritate non stetit sic accipiamus: q̄ i ueritate fuerit sȝ nō ꝑmanserit. Et illud q̄ ab initio diabolus peccat: non ab initio ex quo creatus ē peccare putādus est: sed ab initio peccati qđ ab ipsius supbia cepit esse peccatum. Nec illud qđ scriptum est i libro Iob cum de diabolo sermo esset. Hoc est initium figmenti dn̄i quod fecit ad illudēdum ab angelis suis. Cui consonare uidetur & psalmus ubi legitur. Draco hic quem finxisti ad illudendum ei. sic intelligēdum est: ut existimem⁹ talē ab initio creatū cui ab angelis illuderet̄: sed in hac pena post peccatum ordinatum. Initium ergo eius: figmentū est domini. Non enim est ulla natura etiā in extremis infimisq̄ bestiolis: quam nō ille constituit a quo est oīs modus: oīs species: oīs ordo: sine q̄bus nihil rerum inueniri uel cogitari pōt. Quanto magis angelica creatura: que oīa cetera que de⁹ condidit nature dignitate precedit?

IN his enim que ¶ Caplm .xvi. quoquomō sunt: et nō sunt q̄d deus ē a quo facta sunt: preponunt̄ uiuentia non uiuētibus: sicut ea que hn̄t uim gignendi uł etiā appetēdi: his que isto motu carēt. Et in his que uiuūt preponunt̄ sentientia nō sentientibus sicut arboribus aīalia. Et i his que sentiūt preponunt̄ itelligētia non intelligentibus: sicut hoīes pecorib⁹. Et in his que intelligunt preponunt̄ immortalia mortalibus: sicut angeli hoībus aliaoris preponunt̄ nature ordie. Est aūt alius atq̄ alius ꝓ suo cuiusq̄ usu estimationis modus: quo fit ut quedā sensu carentia q̄busdam sentientib⁹ preponamus: in tantū ut si ptās eēt ea ꝓrsus de natura rerū auferre uellemus: siue quē i ea locū hn̄t ignorantes: siue etiā sciam⁹ nostris ea commodis postponentes. Quis enim non domi sue panē habere q̄ mures mimos q̄ pulices malit? Sed q̄d mirū: cum i ipsoꝝ etiam hoīm estimatōe quoꝝ certe natura tāte ē dignitatis: plerūq̄ carius compet̄ equus q̄ seruus: gemma q̄ familia? Ita in tali libertate iudicandi plimū distat ratō considerantis a necessitate indigentis: seu uoluptate cupientis: cū ista q̄d ꝑ seipm̄ in rerū gradib⁹ pendat: necessitas aūt quid ꝓpter q̄d expetat cogitet: et ista q̄d uerū luci mentis appeat: uoluptas ů q̄d iocūdum corpis sensib⁹ blandiat̄ exq̄rat. Sed tm̄ ualet in naturis rōnalib⁹ qđdā ueluti pondus uolūtatis & amoris: ut cū ordie nature angli hoībus: tn̄ lege iustitie boni homīes malis angelis preferantur.

PRopter naturā ḡ ¶ Cap. xvii. nō ꝓpter malitiā diabli dictū rcte intelligimus. Hoc ē initiū figmēti dn̄i. q̄a sine dubio n̄ esset uiciū malitie: natura nō uiciata precessit. Vicium autē ita contra naturā ē: ut nō possit nisi nocere nature. Non itaq̄ eēt uicium recedere a deo: nisi nature cui⁹ id uiciū est: potius cōpeteret esse cum deo. Quapropter etiā uoluntas mala grande testimoniū est nature bone. Sed deus sicut naturarū bonarū optim⁹ creator est: ita malaꝝ uolūtatū iustissim⁹ ordinator. ut cū male ille utūtur naturis bonis: ipe bene utatur etiam uolūtatibus malis. Itaq̄ fecit ut diabolus institutōne illius bonus: uolūtate sua malus: in inferioribus ordinatus illuderet̄ ab angelis eius: id est ut prosint temptationes eius sanctis: q̄bus eas obesse desiderat. Et q̄m deus cū eū conderet future malignitatis ei⁹ non erat utiq̄ ignarus: et preuidebat que bona de malis eius eēt ipe facturus: propterea psalmus ait. Draco hic quem finxisti ad illudendum ei. ut in eo ipo q̄ eū finxit: licet ꝑ suā bonitatem bonū: iam per suā prescientiā preparasse intelligat̄ quō illo uteret̄ in malo. ¶ Cap. xviii.

NEq; .n. deus ullum nō dico angloꝝ
sed uel hoīum crearet: quē malum
futurū eē prescisset: nō pīter nosset qb⁹ eos
bonoꝝ usib⁹ cōmodaret: atq; ita ordinē
scloꝝ tanq̄ pulcerrimū carmē etiā ex qui-
busdā q̄si anthitetis honestaret. Anthi-
teta enī que appellantur: in ornamentis
elocutoīs sunt decētissima: que latine ap-
pellant̄ opposita: uel qd̄ expressius dicit̄
cōtraposita. Non ē apud nos hui⁹ uocabli
consuetudo: cū tamen eisdem ornamentis
locutoīs etiā sermo latin⁹ utat̄: imo ligue
oīm gentiū his anthitetis. et Paulus apl̄s
in secūda ad corinthios epistola illū locū
suauiter explicat ubi dicit. p arma iusti-
tie a dextris & a sinistris: per gloriam et
ignobilitatē: p infamiā & bonā famam:
ut seductores et ueraces: ut q ignoramur
et cog̃scimur: q̄si moriētes & ecce uiuim⁹:
ut coerciti & non mortificati: ut tristes
sp aūt gaudentes: sicut egeni multos aūt
ditātes: tāq̄ nihil hn̄tes et oīa possidētes.
Sicut g̃ ista contraria contrariis oppōita
sermoīs pulcritudinē reddūt: ita quadā
non uerboꝝ sed rerū eloquētia cōtrarioꝝ
oppositione seculi pulcritudo componit̄.
Aptissime hoc positū est in libro ecclīastico
hoc mō. Contra malū bonū est: et contra
mortem uita. sic contra pium pc̄tor. Et sic
intuere i omīa opa altissimi. bina contra
bina: unum contra unum. ⁋ Cap. xix.

QVamuis itaq; diuini sermoīs ob-
scuritas etiam ad hoc sit utilis: qp
plures sentētias ueritatis parit: et in lucē
notitie producit: dū alius eū sic alius sic
itelligit: ita tn̄ ut qd̄ i obscuro loco itelli-
git̄: uel actestatōe rerum manifestaꝝ uel
aliis locis mīme dubiis asserat̄: siue cum
multa tractant̄ ad id quoq; puēiatur qd̄
sensit ille qui scripsit: siue id lateat sed ex
occasiōe tractāde pfūde obscuritatis alia
quedam uera dicant̄. non mihi uidet̄ ab
opibus dei absurda sentētia. si cū lux illa
pma est facta angli creati intelligunt̄: et
inter sanctos anglos & immūdos fuisse
discretū: ubi dictū est & diuisit de⁹ inter
lucem & tenebras: et uocauit deus lucem
diem: et tenebras uocauit noctem. Solus
qppe ille ista discernere potuit: q potuit
etiam pus q̄ caderent prescire casuros: et
luīe puatos ueritatis in tenebrosa supbia
remāsuros. Nam inter istū nob notissim
diem & noctē: id ē inter hāc lucē & has
tenebras uulgatissīas sensib⁹ nr̄is: luīaria
celi ut diuiderent impauit. Fiant inquit
luīaria in firmamento celi ut luceant sup
terrā: et diuidant inter diem & noctem.
Et paulopost. Et fecit igr d̄s duo luīaria
magna: luīare maius in principio diei: et
luīnare min⁹ in pncipio noctis. Et stellas.
et posuit illas d̄s in firmamēto celi lucere
sup terrā: et preesse diei & nocti: et diui-
dere inter lucem & tenebras. Inter illā ū
lucē que scā societas angloꝝ ē illustratōne
ueritatis intelligibiliter fulgēs: et ei con-
trarias tenebras id est malorū angelorū
auersoꝝ a luce iustitie teterrimas mētes:
ipe diuidere potuit: cui etiā futurum nō
nature sed uolūtatis malum occultū aut
incertū esse non potuit. ⁋ Caplm. xx.

DEniq; nec illud est pretereundum
silentio: qp ubi dixit d̄s fiat lux &
facta ē lux: cōtinuo subiūctū est: et uidit
deus lucem quia bona est. Nam posteaq̄
sepauit inter lucē et tenebras: et uocauit
lucem diem & tenebras noctem: ne sil̄ cū
luce etiā talib⁹ tenebris testimoniū placiti
sui perhibuisse uideret̄: nam ubi tenebre
inculpabiles sunt: inter quas & lucē istā
his oculis conspicuā luīaria celi diuidūt:
non ante s; post infertur. Et uidit de⁹ qa
bonū est. et posuit inqt illa in firmamēto
celi: lucere super terram et preesse diei &
nocti: et separe inter lucē & tenebras. Et
uidit deus qa bonū est. Vtrūq; placuit:
qa utrūq; sine pc̄to est. Vbi aūt dixit de⁹
fiat lux & facta est lux: et uidit d̄s lucē
quia bona est: et postmodum infertur: et

separauit deus inter lucem & tenebras:
uocauitq; ds lucē diem et tenebras uoca-
uit noctē: nō hoc loco additū est et uidit
deus qa bonū est: ne utrunq; appellaret̃
bonū: cū esset hoꝝ alterū malū uicio ꝓprio
nō natura. Et ideo sola ibi lux placuit cō-
ditori: tenebrę aūt angelicę & si fuerant
ordinādę: non tū fuerant approbandę.

Caplm. xxi.

QVid est enī aliud
q̄ intelligendū in eo ꝙ per oīa dr̃:
uidit ds qa bonū est: nisi opis approbatō
scd̄m artem facti quę sapīa dei est. Deus
autē non usq; adeo cū dicit factū est: tunc
didicit bonū: ut nihil eoꝝ fieret si ei fuisset
incognitum. Dum g° uidit qa bonū est qd
nisi uidisset anteq̄ fieret non utiq; fieret:
docet bonū esse non discit. Et Plato qdem
plus ausus ē dicere. elatū esse scilicet deū
gaudio: mundi uniuersitate pfecta. Vbi
et ipe nō usq; adeo desipiebat: ut putaret
deū sui opis nouitate factū beatiorē: sꝫ sic
ostēdere uoluit artifici suo placuisse iam
factū: qd placuerat in arte faciendū. non
ꝙ ullo mō dei sciēa uariet̃: ut aliud in eo
faciāt quę nondū sunt: aliud quę iā sunt:
aliud quę fuerūt. Non enīꝫ more nr̄o ille
uel qd futurū est ꝓspicit: uel qd pręsens ē
aspicit: uel qd pręteritū est respicit: sꝫ alio
mō quodā a nostrarū consuetudine cogi-
tationū longe alteq; diuerso. Ille qppe nō
ex hoc in illud cogitatiōe mutata: sed oīo
incōmutabiliter uidet: ita ut illa q deꝫ quę
temporaliter fiunt: et futura nondū sint: et
pręsentia iam sint: et pręterita iā nō sint.
ipe ũ hęc oīa stabili ac sempiterna p̄sentia
cōprehēdat. nec aliter oculis: aliter mēte:
non. n. ex aīo constat et corpe. Nec aliter
nūc: aliter antea: et aliter postea: quoniā
non sicut nr̄a ita quoq; eius sciēa trium
tēpoꝝ: pręsentis uidelicet et pręteriti uel
futuri uarietate mutat̃: apud quē non est
immutatio nec momenti obūbratio. Neq;
enī ei9 intentio de cogitatōe in cogitationē
transit: in cui9 incorporeo contuitu simul
adsunt cuncta quę nouit. Quoniam tpra
ita nouit nullis suis tpibus: q̄admodum
tēpalia mouet nullis suis tpalib9 motib9.
Ibi g° uidit bonū esse qd fecit: ubi bonum
esse uidit ut faceret. Nec qa factum uidit
sciētiā duplicauit: uel ex aliq̄ pte auxit:
tanq̄ minoris sciētię fuerit ꝓusq̄ faceret qd
uideret: q tam pfecte nō oparet̃: nisi tam
perfecta scientia cui nihil ex eius opibus
adderet̃. Quapropter si tm̄ nob insinu-
andū esset qs fecerit lucē: sufficeret dicer̃
fecit ds lucem. Si aūt non solū qs fecerit:
uerū etiā per qd fecerit: satis eēt ita enū-
tiari. et dixit deus fiat lux et facta ē lux.
ut nō tm̄ deū sꝫ etiā per uerbū lucē fecisse
nossemus. Quia ũ tria quędam maxime
sciēda de creatura nobis intimari opor-
tuit: qs eam fecerit: per qd fecerit: quar̃
fecerit: ds dixit inqt fiat lux: et facta est
lux. et uidit deus lucem qa bona est. Si g°
quęrim9 qs fecerit: deus ē. Si ꝑ qd fecerit:
dixit fiat et facta est. Si quare fecerit: qa
bona est. Nec auctor est excellentior dō:
nec ars efficatior dei uerbo: nec cā melior
q̄ ut bonū crearet̃ a bono deo. Hanc etiā
Plato causam condendi mūdi iustissiam
dicit: ut a bono deo bona opa fierent: siue
ista legerit: siue ab his qui legerant forte
cognouerit: siue acerrimo ingenio inuisiblia
dei ꝑ ea quę facta sunt itellecta cōspexe-
rit: siue ab his q ista conspexerant & ipe
didicerit.

Capitlm .xxii.

HAnc tū cām id est ad bona creāda
dicit bonitatē dei. hanc inq̄m cām
tam iustā atq; idoneā: quę diligēter cōsi-
derata & pie cogitata: oēs controuersias
quęrentiū mūdi originē termiat. Quidaꝫ
heretici nō uiderūt: qa egenā carnis hui9
fragilemq; mortalitatē iam de iusto sup-
plitio uenientē: dū ei non cōueniūt plīma
offendūt: sicut ignis aut frigus aut fera
bestia: uel qd eiusmodi. Nec attendunt q̄
uel i suis locis naturisq; uigeāt: pulcroq;
ordine disponant̃: q̄ntumq; uniuersitati

rerum ꝓ suis portiōibus decoris tanq̄ in
cōem rēpublicam conferant: uel nobis ipis
si eis cōgruenter atq; scienter utamur cō-
moditatis attribuant. ita ut uenena ipsa
que ꝑ incōueniētiā pniciosa sunt: conueni-
enter adhibita in salubria medicamenta
uertantur. q̄q̄ a contrario etiam hec qbus
delectantur: sicut cibus & potus et ista lux
immoderato & īportuno usu noxia sen-
tiāt̃. Vnde nos admonet diuia ꝓuidētia
non res insipiēter uituꝑare: sꝫ utilitatem
rerū diligēter inqrere. et ubi nr̄m īgeniū
uel infirmitas deficit: ita credere occultā
sicut erāt quedā que uix potuim⁹ inueīr.
qa & ipsa utilitatis occultatio: aut hūili-
tatis exercitatio ē aut elatoīs attritio: cū
oīo natura nulla sit malū: nomēq; hoc nō
sit nisi ꝑuatoīs boni. sꝫ a terrenis usq; ad
celestia: et a uisibilib⁹ usq; ad inuisibilia:
sunt aliis alia bona: aliis alia meliora: ad
hoc inequalia ut essent oia. Deus aūt ita est
artifex magn⁹ in magnis: ut minor non
sit in ꝑuis. Que parua nō sua granditate:
nam pene nulla est: sed artificis sapientia
metienda sunt: sicut ī spetie uisibili hois: si
unū radatur supcilium: quā ꝓpe modum
nihil corpori & q̄ multū detrahit̃ pulcri-
tudini. qm̄ non mole constat sed distat a
parilitate ac dimensione membroꝝ. Nec
sane multū mirandum est: q̄ hi qui non-
nullā malā putāt esse naturā: suo quodā
ꝓpo exortam ꝓpagatāq; ꝑncipio: nolūt
accipe istā cām creatoīs rerū: ut bon⁹ d̄s
cōderet bona: credētes eū potius ad hec
mū dana molimia rebellātis aduersum se
mali repellendi: extrema necessitate per-
ductū suāq; naturā bonā malo coercēdo
supādoq; miscuisse. quā turpissie pollutā
& crudelissie captiuatam: et oppressam
labore magno uix mūdet ac liberet: non
totā tn̄: sꝫ qđ eius nō potuerit ab illa inq-
natōe purgari: tegmen ac uincl'm futurū
hostis uicti & inclusi. Sic autē manichei
nō desiperent uel potius insanirent: si dei
naturam sicuti est incommutabilem atq;
oīo incorruptibilē crederent: cui nocere
nulla res possit: aīam ū que uolūtate mu-
tari ī deteri⁹ & pc̄to corrūpi potuit: atq;
ita incōmutabilis ueritatis luce ꝑuari: nō
dei ptem nec ei⁹ nature que dei ē: sꝫ ab illo
conditā longe imparem conditori: x̄ana
sanitate sentirent. Caplm. xxiii.

Sed multo est mirandū amplius: q̄
etiā qdā q unū nobiscū credūt oīm
rerū esse ꝑncipiū: nullāq; naturā que non
est qđ de⁹ est: nisi ab illo cōditore eē non
posse: noluerūt tamē istā cām fabricandi
mūdi tā bonā ac simplicē bene ac simpli-
citer credere: ut d̄s bonus cōderet bona:
& eēnt post deū que non eēnt qđ est de⁹:
bona tamē que nō faceret nisi bonus d̄s.
Sed aīas dicūt nō qdem ptes dei sꝫ fc̄tas
a deo: peccasse a deo cōditore recedēdo:
et diuersis progressibus pro diuersitate
pc̄toꝝ: a celis usq; ad terras diuersa cor-
pora q̄ꝗ uincl'a meruisse. et hūc eē mundū
eamq; cām mundi fuisse faciendi: non ut
conderent̃ bona: sed ut mala cohiberent̃.
Hic Origenes iure culpat̃. In libris eniꝫ
q̄s appellat periarchon id est de ꝑncipiis
hoc sensit: hoc scͤpsit. Vbi plus q̄ dici pōt
miror hoīem ī ecclesiasticis lr̄is tā doctū
& exercitatū: nō attēdisse ꝑmū q̄ hoc eēt
contrariū scͤpture hui⁹ tante auctoritatis
intentōi: que ꝑ omnia opera d̄i subiūgens:
et uidit deus qa bonū est: cōpletisq; oīb⁹
inferens & uidit deus omia que fecit: et
ecce bona ualde. nullā aliam cām faciēdi
mūdi intelligi uoluit: nisi ut bona fierent
a bono deo. Vbi si nemo peccasset: tm̄mō
naturis bonis eēt mūdus ornat⁹ et plen⁹.
Et qa peccatum est: non ideo cuncta sunt
impleta peccatis: cū bonoꝝ longe maior
numerus in celestibus sue nature ordinē
seruet. Nec mala uoluntas qa nature or-
dinem seruare noluit: ideo iusti dei leges
oīa bene ordinantis effugit. quomiā sicut
pictura cum colore nigro loco suo posita:

ita uniuersitas reruz si quis possit intueri
etiam cuz peccatoribus pulcra est: quis per
seipos cõsideratos sua deformitas turpet.
Deinde uidere debuit origenes & quicũq
ista sapiũt: si hec opinio uera esset: mũdũ
ideo fcm ut aie pro meritis pctoꝝ suoꝝ
tanq ergastula qbus penaliter icluderet
corpa acciperent: superiora et leuiora que
min9: iferiora uero & grauiora que am-
plius peccauerũt: demones qbus deteri9
nihil est: terrena corpa qbus inferius &
grauius nihil ẽ: poti9 q hoies etiã bonos:
potius etiã q malos haber debuisse. Nũc
uero ut itelligerem9 aiaꝝ merita nõ qua-
litatib9 corpm eẽ pẽsanda: aereũ possidet
pessimus demon: homo aũt & nunc licet
malus longe mioris minorisq malitie: et
certe ante pccm tamẽ luteũ corpus acce-
pit. Quid aũt stultius potest dici: q istum
solem ut i uno mũdo unus eẽt: nõ decori
pulcritudinis uel etiã saluti reꝝ corpaliuz
cõsuluisse artificem deũ: sz hoc potius eue-
nisse qa una anima sic peccauerat: ut tali
corpe meret includi. Ac p hoc si cõtigissz
ut non una sz due: imo nõ due sz decẽ uel
centũ: similiter equaliterq peccassent: cẽtum
soles hret hic mundus. Quod ut nõ fieret
non opificis puisione mirabili ad reꝝ cor-
palium salutem decoreq cõsultuz est: sed
cõtigit potius tanta unius aie pgressione
peccãtis: ut sola corpus tale meret. Non
plane aiaꝝ de qbus nesciũt quid loquãt:
sed eoꝝ ipoꝝ q talia sapiũt multuz longe
a ueritate & merito ẽ coercẽda pgressio.
Hec ergo tria que supius cõmẽdaui cũ in
unaquaq creatura requirunt: quis eam
fecerit: per qd fecerit: qre fecerit: ut re-
spondeat deus per uerbum suũ: qa bona
est: utrum altitudine mistica nob ipa tri-
nitas itimet: hoc ẽ pater & filius et spũs
sanctus: an aliqd occurrat quod hoc loco
scpturarũ id accipiendũ eẽ phibeat: mul-
ti smois ẽ questio: nec oia uno uolumine
ut explicem9 urgẽdũ est. Ca. xxiiii.

Credimus & tenemus & fideliter
predicam9: q pr genuerit uerbũ:
hoc est sapiam per quã facta sunt omia:
unigenitũ filium: unus unũ: eternus co-
eternũ: sũme bonus equaliter bonũ: & q
spũs sanctus siml et pris & filii sit spũs:
et ipe consubalis & coeternus ambobus:
atq hoc totũ et trinitas sit pter pprietatẽ
personaꝝ: & unus deus pter isepabilẽ
diuinitatem: sicut un9 omipotẽs propter
insepabilem omipotentiã: ita tamẽ ut etiã
cũ de singulis querit: unusquisq eorũ &
deus et omipotens eẽ rñdeatur: cũ uero
de omib9 sil: nõ tres dii ul tres oipotẽtes:
sed un9 deus omnipotens: tanta ibi est in
tribus isepabilis unitas: que sic se uoluit
predicari. Utrũ autem boni pris et boni
filii: spũs sanctus quia cõmunis ambob9
est: recte bonitas dici possit amborũ: non
audeo temerariam precipitare sententiã.
uerũtamen amboꝝ eũ dicere sanctitatem
facili9 ausus fuero: nõ ãboꝝ qsi qualitatẽ:
sed ipaz quoq substantiam & tertiam in
trinitate psonam. Ad hoc eniz me pbabi-
lius ducit: q cũ sit & pater spũs et filius
spũs: & pater sanctus & filius sanctus:
pprie tamẽ ipe uocat spũs sanctus: tanq
sanctitas substãtialis & cõsubstãtial am-
borũ. Sed si nihil ẽ aliud bonitas diuina
q sanctitas: pfecto et illa diligẽtia ratiois
est nõ presumptiois audatia: ut i opibus
dei secreto quodã loquẽdi modo quo nra
exerceat intentio: eadem nobis insinuata
itelligat trinitas: unamquãq creaturam
quis fecerit: p quid fecerit: propter quid
fecerit. Pater quippe intelligit uerbi qui
dixit ut fiat: qd aũt illo dicẽte factũ est:
pculdubio p uerbũ factũ est. In eo ũ qd
dicit uidit de9 qa bonuz est: satis sigficat
deuz nlla necessitate: nlla sue cui9 q utili-
tatis indigentia: sz sola bonitate fecisse qd
factũ est: id ẽ qa equaliter bonũ: et q spũs
sanct9 simul & pris et filii bonuz ẽ. Quod
ideo postea q factum est dicit: ut res que

facta est cōgruere bonitati ꝓpter quam
facta est indicetur. Que bonitas si spiritꝰ
sanctus recte ītelligitur: uniuersa nobis
trinitas in suis operibus intimatꝛ. Inde ē
ciuitatis sancte que ī sanctis āglis sursū
est: et origo: et informatio: et beatitudo.
Nam si queratꝛ unde sit: deus eā cōdidit.
Si unde sit sapiens: a deo illuminatur. Si
unde sit felix: deo fruitꝛ: subsistens modi-
ficatur: contemplans illustratꝛ: inherens
iocūdatur: est: uidet: amat: in eternitate
dei uiget: in ueritate dei lucet: in bōitate
dei gaudet. ¶ Caplm. xxv.

QVantum intelligi datur: hinc phi
sapientie disciplinam triptitam eē
uoluerūt: imo uero triptitam esse aīmad-
uertere potuerūt. Neqꝫ enī ipsi instituerēt
ut ita esset: sed ita esse potius inuenerunt.
cuius una pars appellaretꝛ phisica: altera
logica: tertia ethica. Quaꝝ nomīa latina
iam multorū literis frequentata sunt. ut
naturalis: rōnalis: moralisqꝫ uocarentur.
q̄s etiam ī octauo libro breuiter strinxi-
mus. Non quo sit consequens ut isti ī his
tribus aliquid secūduꝫ deum de trinitate
cogitauerint. Quāuis Plato ꝑmus istam
distributionem reperisse & commentasse
dicatur: cui neqꝫ naturarum oīm auctor
nisi d̄s uisus est: neqꝫ intelligentie dator:
neqꝫ amoris quo bn̄ beateqꝫ uiuatur īspi-
rator. Sed certe cum de natura rerum: et
de ratōne indagande ueritatis: et de fine
boni ad quem cūcta que agimus referre
debemus: diuersi diuersa sentiant: in his
tamē tribus magnis & generalibꝰ questi-
onibus omnis eoꝝ uersatur intentio. Ita
ut cum in unaquaqꝫ earum quid quisqꝫ
sectetur multiplex sit discrepantia opio-
num: esse tamē aliquam nature causam:
sciētie formam uite summā nemo cūctetꝛ.
Tria enim sunt que in unoquoqꝫ homine
artifice spectant ut aliqd efficiat. natura:
doctrina: usus. Natura igenio: doctrina
scientia: usus fructu diiudicādus est. Nec
ignoro ꝙ proprie fructus fruentis: usus
uero utentis sit. atqꝫ hoc īteresse uideatꝛ:
ꝙ ea re frui dicimur; que nos non ad ali-
ud referenda per seipsam delectat. Vti uͦ
ea re quam ꝓpter aliud querimus. unde
temporalibus magis utendum est q̄ fruē-
dum: ut frui mereamur eternis. Nō sicut
puersi q̄ frui uolunt nūmo: uti autē deo.
quoniā non nūmum propter deū impen-
dunt: sed deum propter nūmum colunt.
Verūtamen eo loquēdi modo quem plus
obtinuit consuetudo: et fructibꝰ utimur:
et usibus fruimur. Nam & fructus iam
proprie dicūtur agroꝝ: qbus utiqꝫ omēs
temporaliter utimur. Hoc itaqꝫ more usuꝫ
dixerim: in his tribꝰ que in hoīe spectāda
cōmonui. que sūt natura: doctrina: usus.
Ex his propter obtinendam beatā uitā:
tripertita ut dixi a philosophis inuēta ē
disciplina. naturalis propter naturā: ra-
tionalis ꝓpter doctrinā: moralis ꝓpter
usum. Si ergo natura nostra eēt a nobis:
profecto et nostram nos genuissemus sa-
piētiam: nec eam ex doctrina id ē aliūde
discendo percipere curaremus. et noster
amor a nobis profectus et ad nos relatꝰ
ad beate uiuendū sufficeret: nec bono alio
quo frueremur ullo indigeret. Nūc uero
quia natura nostra ut esset deum habet
auctorem: proculdubio ut uera sapiamꝰ
ipm debemꝰ haberꝛ doctorem: ipm etiā ut
beati simꝰ suauitatis intime largitorem.

AT nos quidem ¶ Caplm. xxvi.
in nobis tam & si non equalē: imo
ualde longeqꝫ distātem: neqꝫ coeternam:
et quo breuius totum dicitꝛ non eiusdem
substantie cuius est deus: tamen qua deo
nihil sit ī rebus ab eo factis natura pro-
pinquius: imaginē dei hoc ē summe illiꝰ
trinitatis agnoscimus: ad hoc īformatōe
perfitiendam: ut sit etiā similitudie ꝓxīa.
Nam & sumus: et nos eē nouimꝰ: et nr̄m
eē ac nosse diligimus. In his aūt tribꝰ que
dixi: nulla nos falsitas uerisimilis turbat.

Non enim ea sicut illa quę foris sunt ullo
sensu corporis tangimus. uelut colores
uidendo: sonos audiendo: odores olfaci-
endo: sapores gustando: dura & mollia
contrectādo sentimus. quoꝝ sensibilium
etiam imagines eis simillimas nec iā cor-
poreas cogitatione uersamus: memoria
tenemus: et per ipsas in istorū desideria
concitamur: sed sine ulla fantasiarum uel
fantasmatū imaginatione ludificatoria:
me esse me idq; nosse & amare certissim
est. Nulla in his ueris achademicoꝝ ar-
gumenta formido: dicētium. Quid si fal-
leris? Si eniꝫ fallor: sum. Nam qui nō est:
utiq; nec falli pōt. ac ꝑ hoc sum: si fallor.
Quia ergo sum qui fallor: quomodo esse
me fallor: qn̄ certum est me esse si fallor?
Quia igit̄ essem qui fallerer: etiā si fallar
proculdubio ī eo ꝙ me noui eē nō fallor.
Consequens est autē ut etiam in eo ꝙ me
noui nosse: nō fallar. Sicut. n. noui me eē:
ita noui etiaꝫ hoc ipm̄ nosse me. Eaq; duo
cum amo: eūdem quoq; amorem qddam
tertium nec imparis estimatiōis eis quas
noui reb⁹ adiūgo. Neq; enī fallor amare
me: cū in his quę amo non fallar. Quanq̄
& si illa falsa essent: falsa me amare uerū
eēt. Nam quo pacto recte reprehēderer:
& recte prohiberer ab amore falsorum:
si me illa amare falsum esset? Cum uero
et illa uera atq; certa sint: quis dubitet ꝙ
eorum quę amātur & ipe amor uerus et
certus est? Tam porro nemo est qui esse
se nolit: q̄ nemo est qui nō esse btūs uelit.
Quomō eniꝫ potest beatus eē si nihil sit?

IT a uero ui quadam ¶ Cap. xxvii.
naturali ipm̄ eē iocūdum est: ut nō ob
aliud & hi q miseri sunt nolint interire.
Et cū se miseros esse sentiant: non seipsos
de rebus: sed miseriam suam potius au-
ferri uelint. Illis etiaꝫ q & sibi miserrimi
apparent: et plane sunt: et non solū a sa-
pientibus quoniam stulti: uerum etiā ab
his qui beatos se putant miseri iudicant̄:
quia pauperes atq; mendici sunt: si quis
immortalitatē daret qua nec ipa miseria
moreretur: proposito sibi ꝙ si in eadem
miseria semper esse nollent: nulli & nusq̄
essent futuri: sed oīmodo perituri: ꝓfc̄to
exultarent letitia: et sic semper eligerent
esse q̄ omnio non esse. Huius rei testis est
notissimus sensus eoꝝ. Vnde enim mori
metuūt: et malunt in illa erumna uiuere
q̄ eam morte finire: nisi quia satis appet
q̄ refugiat natura non esse? Atq; ideo cū
se nouerint esse morituros: ꝓ magno be-
neficio sibi hanc impendi misericordiam
desiderant: ut aliquanto productius in
eadem miseria uiuāt: tardiusq; moriant̄.
Proculdubio ergo indicant: immortali-
tatem saltem talem quę nō habeat finem
mendicitatis: quanta gratulatiōe suscipe-
rent. Quid aīmalia omnia etiā irrationa-
bilia: quibus datum nō est ista cogitare:
ab immensis dracōibus usq; ad exiguos
uermiclos? Nonne se eē uelle atq; ob hoc
interitum fugere: omibus qbus possunt
motibus indicant? Quid arbusta omēsq;
frutices: quibus nullus ē sensus ad uitā-
dam manifesta motiōe perniciem? Nōne
ut ī auras tutum culmis germē emictāt:
altius terrę radices affigūt: quo alimētuꝫ
trahant: atq; ita suum quodammodo esse
conseruent? Ipsa postremo corpora qbus
nō solum sensus: sed nec ulla saltem semi-
nalis est uita: ita tam̄ uel exiliūt in supna:
ul' ī ima descendūt: uel librant̄ in mediis:
ut essentiā suā ubi sc̄dm naturam possunt
esse custodiāt. Iam uero nosse q̄ntū amet̄:
q̄mq; falli nolit natura humana: uel hinc
intelligi potest: ꝙ lamentari quisq; sana
mente mauult: q̄ letari ī amētia. Quę uis
magna atq; mirablis: mortalibus pręter
homini aīmantibus nulla est. licet eorum
quibusdam ad istam lucem contuēdam:
multo q̄ nobis sit acrior sensus oclorum:
sed lucem illam incorpoream contingere
nequęūt: qua mēs nr̄a quodāmō radiat̄:

ut de his oīibus recte iudicare possim9.
Nam in quātum eam capimus: in tantū
id possumus. Veruntamen inest sensibus
irrōnalium aīalium: et si scientia nullo
modo: at certe quędam sciētię similitudo.
Cętera autem rerū corporalium non quia
sentiunt: sed quia sentiūtur sensibilia nū-
cupata sunt. Quoꝝ in arbustis hoc simile
est sensibus: ꝙ alunt̄ & gignūt. Veruntā
et hęc oīa corporalia latentes in natura
causas habēt: sed formas suas qb9 mūdi
huius uisibilis structura formosa est: sen-
tiendas sensib9 prębent: ut pro eo ꝙ nosse
nō possunt: q̄si innotescere uelle uideant̄.
Sed nos ea sensu corporis ita capimus:
ut de his non sensu corporis iudicemus.
Habemus eniȝ alium interioris hominis
sensum isto longe prestantiorē: quo iusta
et iniusta sentimus. iusta ꝑ intelligibilem
speciem: iniusta sentimus ꝑ eius ꝑuatoēȝ.
Ad huius sensus offitiū nō acies pupillę:
non foramē auriculę: non spiramenta na-
rium: nō gustus faucīū: non ullus corpe9
tactus accedit. Ibi me & esse: et hoc nosse
certus sum: et hoc amo: atqȝ amar̄ me si-
militer certus sum. ¶ Caplm̄. xxviii.

SEd de duobus illis essentia scilicet
& notitia: quātū ament̄ in nobis:
& quemadmodum etiam ī cęteris rebus
quę infra sunt: eoꝝ reperiatur & si diffe-
rens quędam tamen similitudo: quātum
suscepti huius opis ratio uisa ē postular̄:
satis dixim9. De amore aūt quo amant̄:
utrū & ipse amor ametur: non dictū est.
Amatur autem. Et hinc probamus: ꝙ in
hōibus qui rectius amantur: ipse magis
ametur. Neqȝ eniȝ uir bonus merito dicit̄
qui scit quod bonum est: sed qui diligit.
Cur ergo & ī nobisipis non et ipm̄ amo-
rem nos amare sentimus: quo amamus
quidqd boni amamus? Est eniȝ & amor
quo amatur: et quod amandum non est.
Et istum amorem odit in se: qui illum di-
ligit quo id amatur quod amandum est.

Possunt enim ambo esse ī uno homine: et
hoc bonum est hōi ut illo proficiente quo
bn̄ uiuimus: iste deficiat q̊ male uiuimus:
donec ad perfectum sanetur: et ī bonum
cōmutetur oīe ꝙ uiuimus. Si enī pecora
eēmus: carnalem uitam & qd̄ ꝯm sensum
eiusdem est amaremus: idqȝ esset suffitiēs
bonum nostrū: et scd̄m hoc cū esset nobis
bene: nihil aliud quęreremus. Item si ar-
bores essemus: nihil qdem sentiente motu
amare possem9: uerūtamē id q̄i appetere
uideremur quo feratius eēmus: uberi9qȝ
fructuose. Si essemus lapides: aut fluct9:
aut uentus: aut flamma: uel qd eiusmōi:
sine ullo qdem sensu atqȝ uita: non tamen
nobis deesset quasi qdam nostroꝝ locoꝝ
atqȝ ordīs appetitus. Nam uelut amor̄s
corporum momenta sunt ponderum: siue
deorsum grauitate: siue sursuȝ leuitate ni-
tantur: ita eniȝ corpus pōdere: sicut aīm9
amore fertur: quocūqȝ fertur. Quoniam
igit̄ homines sumus ad nostri creatoris
imagiuem creati: cuius ē uera ęternitas:
ęterna ueritas: ęterna & uera caritas: ēqȝ
ipse ęterna & uera & cara trinitas: neqȝ
confusa neqȝ sepata: in his qdem reb9 quę
infra nos sūt: qm̄ et ipa nec aliq̊ mō eēnt:
nec aliqua spetie cōtinerentur: nec aliquē
ordinē uel appeterent uel tenerent: n̄ ab
illo fc̄ta eēnt q summe ē: q summe sapiēs
est: qui summe bonus est: tanq̄ per oīa
quę fecit mirabli stabilitate currentes: q̄i
quędā ei9 alibi magis alibi min9 impręssa
uestigia colligamus. in nobis autem ipis
eius imaginem contuentes: tanq̄ minor
ille ęuangelicus filius ad nosmetipsos re-
uersi surgamus: et ad illū redeam9 a quo
peccando recesseramus. Ibi esse nostrū nō
habebit mortem: ibi nosse nr̄m non hēbit
errorem: ibi amare nostrum nō habebit
offensionem. Nunc aūt ista tria nr̄a q̄uis
certa teneam9: nec aliis ea credam9 testi-
bus: sed nosipi pręsentia sentiamus: atqȝ
interiore ueracissimo cernamus aspectu:

tamen q̃mdiu futura: uel utrum nũquam defutura: et quo si male: quo autẽ si bene agãtur peruẽtura sint: quoniã ꝑ nosipsos nosse non possumus: alios hinc testes uel querimus uel habemus: de quorum fide cur nulla debeat esse dubitatio: non ẽ iste sed posterior erit diligentius differendi locus. In hoc autem libro: de ciuitate dei que nõ peregrinatur in huius uite mortalitate: sed immortalis semper in celis ẽ id est de angelis sanctis deo coherentibꝰ: qui nec fuerunt unq̃m nec futuri sunt desertores: inter quos & illos qui eternam lucem deserentes tenebre facti sunt: deũ primitus diuisisse iam diximus: illo adiuuante quo & cepimus ut pussumꝰ explicemus. ¶ Capitlm .xxix.

ILli quippe angeli sancti nõ per uerba sonantia deum discunt: sed per ipsam presentiam immutablis ueritatis: hoc est uerbum eius unigenitum. Et ipm uerbuꝫ et patrem & eoꝝ spiritum sanctum: eãq; esse inseparabilem trinitatem: singulasq; in ea personas unam esse substantiam: et tamen omnes non tres deos esse sed unuꝫ deum ita nouerunt: ut eis magis ista sit nota q̃ nosipsi nobis cogniti sumus. Ipam quoq; creaturam melius ibi hoc est in sapientia dei tanq̃m in arte qua facta est: q̃ in ea ipsa sciunt. ac per hoc & seipsos ibi melius q̃ in seipis: uerũtamẽ & in seipis: facti sunt eniꝫ & aliud sunt q̃ ille q fecit. Ibi ergo tanq̃m in cognitione diurna: in seipsis autem tanquã in uespertina: sicut supra iam diximus. Multum aũt differt utrum in ea ratione cognoscatur aliquid scd̃m quam factum est: an in seipso. sicut aliter scitur rectitudo linearũ seu ueritas figurarum cum intellcc̃ta conspicit̃: aliter cum in puluere scribitur: et aliter iustitia describitur ĩ ueritate incõmutabili: aliter in anima iusti. sic deinde cetera: sicut firmamẽtum inter aquas superiores & inferiores quod celum uocatum ẽ: sicut deorsum aquarũ congeries terreq; nudatio & herbarum institutio atq; lignorum: sicut solis ac lune stellarumq; cõditio: sicut ex aquis animalium uolucrũ scilicet atq; piscium beluarumq; natãtium: sicut quorumcũq; in terra gradiẽtium atq; repentium: et ipius hominis qui cũctis in terra rebus excelleret. Oĩa hec aliter ĩ uerbo dei cognoscuntur ab angelis: ubi habent causas rationesq; suas: id est scd̃m quas facta sunt incõmutabiliter permanẽtes: aliter ĩ seipsis. illic clariore hic obscuriore cognitione: uelut artis atq; operum. Que tamen opera cum ad ipius creatoris laudem uenerationemq; referuntur: tanquã mane lucescit in mentibꝰ cõtẽplantium.

HEc autem propter ¶ Cap. xxx. senarii numeri perfectionẽ: eodem die sexies repetito sex diebꝰ perfc̃ta narrantur. nõ qa deo necessaria fuerit mora temporum: quasi qui non potuerit creare omnia simul: que deinceps congruis motibus peragerent tempora: sed quia per senarium numerum est operum signata perfectõ. Numerus quippe senarius ꝑmꝰ completur suis partibus: id est sexta sui parte et tertia & dimidia: que sunt unuꝫ et duo & tria. que in summam ducta sex fiunt. Partes autem in hac consideratõe numeroꝝ ille intelligẽde sunt: que quote sint dici põt. sicut dimidia: tertia: q̃rta: et deinceps ab aliquo numero denoĩate. Neq; enim exempli gratia: quia in nouenario numero quatuor pars aliqua eius est: ideo dici potest quota eius sit: unum autem potest: nam nona eius est: & tria potest: nã tertia est eius. Coniuncte uero iste due ptes eius: nona scilicꝫ atq; tertia: id ẽ unũ & tria: longe sunt a tota summa eius: quod est nouem. Itemq; in denario quaternarius ẽ aliqua ꝑs eius sed quota sit dici nõ potest. unum autẽ potest: nam decima pars eius est. Habet & quintam que sunt duo. habet & dimidiã que sunt

quinq̃. Sed hę tres partes eius: decima et quinta & dimidia: id est unum et duo & quinq̃ simul ductę: non complent decem: sunt enī octo. Duo denarii ů partes numeri in summam ductę: transeunt eū. Habet enim duodecimam quod ē unum: habet sextam quę duo sunt: habet q̃rtam quę sunt tria: habet tertiam quę sūt quatuor: habet & dimidiā quę sunt sex: unū aūt & duo et tria & quatuor et sex non duodecim ſ; amplius: id ē sexdecim fiūt. Hoc breuiter commemorandum putaui: ad commēdādam senarii numeri perfectionem: qui primus ut dixi partibus suis in summā redactis ipe perficitur: in quo perfecit deus opa sua. Vnde ratō numeri contempnenda non est: quę ī multis scāꝝ scripturarum locis q̃magni estimāda sit: elucet diligenter intuētibus. Nec frustra in laudibus dei dictum est: omnia ī mensura et numero & pondere disposuisti.

IN septimo autem ¶ Caplm .xxxi. die: id est eodem die septies repetito: qui numerus etiam ipse alia ratiōe perfectus est: dei requies cōmēdatur. in qua primū sanctificatō sonat. Ita deus uoluit istum diem in illis suis operibus sanctificare: sed in requie sua: quę nō habet uesperam. Neq̃ enim ulla creatura est: ut etiam ipa aliter ī dei uerbo: aliter in se cognita faciat aliam uelut diurnam: aliam uelut uespertinā notitiā. De septenarii porro numeri pfectiōe: dici qdem plura possūt: sed liber iste iam prolixus est: et uereor ne occasione comperta: scientiolā nostram leuiter magis q̃ utiliter iactare uelle uideamur. habenda est itaq̃ ratio moderationis atq̃ grauitatis: ne forte cū de numero multum loquimur: mensuram & pondus negligere iudicemur. Hoc itaq̃ satis sit admonere: ꝙ totus impar primus numerus ternarius est: totus par quaternarius: ex quibus duobus septenarius constat. Ideo pro uniuerso sępe ponitur. sicuti est septies cadet iustus & resurget. id est quotienscunq̃ ceciderit nō peribit. Quod non de iniquitatibus ſ; de tribulationibus ad humilitatem perducentibus intelligi uoluit. Et septies in die laudabo te. quod alibi alio modo dictū est. semper laus eius ī ore meo. Et multa huiusmodi in diuinis auctoritatibus reperiūtur: in quibus septenarius numer9 ut dixi pro cuiusq̃ rei uniuersitate poni solet. Propter hoc eodem sępenumero signatur spiritus sanctus: de quo domin9 ait. Docebit uos omnē ueritatem. Ibi requies dei qua requiescitur in deo. In toto quippe id est plena perfectione requies: in parte autem labor. Ideo laboramus q̃mdiu ex parte scimus: sed cum uenerit quod perfectum est: qđ ex parte est euacuabitur. Hinc ē ꝙ etiam scripturas istas cum labore rimamur: sancti uero angeli quorum societati et congregationi in hac peregrinatione laboriosissima suspiramus: sicut habent permanendi ęternitatem: ita cognoscendi facilitatem: & requiescendi fęlicitatem. Sine difficultate quippe nos adiuuant: quoniam spiritualibus motibus puris & liberis non laborant.

NE quis autem ¶ Caplm.xxxii. contēdat & dicat: nō sanctos angelos esse signatos in eo ꝙ scriptum est: fiat lux & facta est lux: sed quālibet lucem tūc primum factam esse corpoream aut opinetur aut doceat: anglos autem prius esse factos: nō tantum ante firmamamentum quod inter aquas & aquas factum appellatum ē cęlum: ſ; ante illud quod dictum est in principio fecit deus cęlum & terram: atq̃ illud quod dictum est in principio: non ita dictum tanq̃ primum hoc factum sit: cum āte fecerit angelos. sed quia omnia in sapientia fecit: quod est uerbum eius: et ipsum scriptura principium noīauit: sicut ipe in euāgelio iudeis quęrentibus quis esset: respondit

se esse principium: non econtrario referā
contentionem. maxie qa hoc me delectat
plurimum: ꝙ etiam in summo exordio
sancti libri geneseos trinitas commēdat̃.
Cum enī ita dicit̃ in principio fecit deus
celum & terram: atq; pater intelligatur
fecisse in filio: sicut actestat̃ psalmus ubi
legitur. ꝗ magnificata sunt opera tua do-
mine: omnia in sapientia fecisti: cōueni-
entissime paulopost commemoratur etiā
spiritus sanctus. Cum enim dictum esset
qualem terram deus ꝑmitus fecerit: uel
quā molem materiā ue future cōstructi-
onis mūdi celi & terre nomine nūcupa-
uerit: subiiendo & addēdo terra autem
erat inuisibilis & incomposita: et tenebre
erāt super abissum: mox ut trinitatis cō-
memoratio compleretur: et spiritus inqt
dei superferbatur super aquas. Proinde
ut uolet unusquisq; accipiat: quod ita ꝓ-
fundum est: ut ad exercitationē legentiū
a fidei regula nō aberrātes plures possit
generare sententias: dum tamen angelos
sanctos in sublimibus celi sedibus nō q-
dem deo coeternos: sed tñ de sua sempi-
terna & uera felicitate securos et certos
esse nemo ambigat. Ad quorū societatem
ꝑtinere paruulos suos dominus docēs:
non solum illud ait erunt equales anglis
dei: uerum ipi quoq; angeli qua contem-
platione fruētur ostendit ubi ait. uidete
ne cōtempnatis unū ex his pusillis. Dico
enī uobis: quia angeli eoꝝ in celis semꝑ
uident faciem patris mei qui in celis est.

PEccasse aūt ¶ Caplm. xxxiii.
quosdam angelos: et in huiꝰ mūdi
ima detrusos: qui eis uelut carcer est usq;
ad futuram in die iuditii ultimam dam-
nationem: apostolus Petrus apertissime
ostendit dicens: ꝙ deus angelis peccan-
tibus nō pepercit: sed carceribꝰ caliginis
inferi detrudens: in iuditio puniendos
tradiderit reseruari. Inter hos ḡ & illos
deum uel prescientia uel opere diuisisse qs
dubitet? Illosq; lucem merito appellari
quis contradicat? Quando quidem nos
adhuc in fide uiuentes: et eorum equali-
tatem adhuc sperantes utiq; nondum te-
nentes: iā lux dicti ab apostolo sumus?
Fuistis enim inquit aliquando tenebre:
nunc autem lux in domino. Istos uero
desertores tenebras apertissiē nūcupari:
profecto aduertunt qui peiores esse eos
hominibꝰ infidelibus siue intelligūt siue
credunt. Quapropter et si alia lux ī isto
huius libri loco intelligēda est: ubi legi-
mus dixit deus fiat lux: & alie tenebre
signate sunt in eo ꝙ scriptum est: diuisit
deus inter lucem & tenebras: nos tamen
istas duas angelicas societates: unā fru-
entem deo: alteram tumentē supbie tipo:
unam cui dicit̃: adorate eum oēs angeli
eius: aliam cuius princeps dicit: hec oīa
tibi dabo si ꝓstratꝰ adoraueris me: unā
dei sancto amore flagrātem: alterā ꝓꝑe
celsitudinis immundo amore fumātem:
et quoniam sicut scriptum ē: deus supbis
resistit: humilibus autē dat gratiam. Illā
in celis celorum habitantem: istam inde
deiectam ī hoc infimo aereo celo tumul-
tuantem. illā illuminosa pietate tranqllā:
istā tenebrosis cupiditatibꝰ turbulentā.
illam dei nutu clementer subuenientem:
iuste ulciscentem: istam suo fastu dñandi
& nocendi libidine exestuātem. illam ut
quantum uult consulat dei bonitatis mi-
nistram: istā ne quātum uult noceat dei
potestate frenatam. Illam huic illudentē
ut nolens prosit persecutiōibus suis: hāc
illi inuidentem cum peregrinos colligit
suos. Nos ḡ has duas societates angeli-
cas inter se dispares atq; cōtrarias: unā
& natura bonam & uoluntate rectam:
aliam uero natura bonam sed uolūtate
peruersam: aliis manifestioribus diuīa-
rum scpturarum testimoniis declaratas:
qd etiā in hoc libro cui nomē est genesis
lucis tenebrarumq; uocabulis signatas

existimauimus: etiam si aliud sensit hoc loco forte qui scripsit: non est inutiliter obscuritas huius pertractata sentētię. qa & si uoluntatem auctoris libri huius indagare nequiuimus: a regula tamē fidei quę per alias eiusdem auctoritatis sacras literas satis fidelibus nota est: non aberrauimus. Et si enim corporalia hęc commēorata sunt opa dei: habēt pcul dubio nonnullam similitudinem spiritualium: scd̄m quod dicit apostolus. Omnes enim uos filii lucis estis & filii diei. non sumus noctis neq; tenebrarum. Si aūt hoc sensit etiā ille q scripsit: ad perfectiorem disputationis finem nostra peruēit intentio. ut homo dei tam eximię diuinęq; sapientię: imo per eum spūs dei in cōmemorandis operibus dei quę omnia sexto die dicit esse perfecta: nullo modo anglos pretermisisse credat̄. siue in principio quia pmo fecit: siue quod conuenientius intelligit̄: in principio: quia ī uerbo unigēito fecit. scriptum sit ī principio fecit deus cęlum & terram. qbus nominibus uniuersalis ē signata creatura. uel spiritualis & corporalis quod est credibilius: uel magnę duę mūdi partes: qbus oīa quę creata sunt continētur. ut primitus eam totam proponeret: ac deinde partes eius scd̄m misticum dierum numerū exequeretur.

Q Vanq̄m nōnulli ¶ Cap. xxxiiii.

putauerunt aquarū nomīe signatos quodammodo populos angelorum: et hoc esse qđ dictum est. Fiat firmamentū inter aquam & aquam. ut supra firmamentum angeli intelligantur: infra uero uel aquę istę uisibiles: uel malorum angelorum multitudo: uel omniū hominū gentes. Quod si ita est: nō illic appet ubi facti sunt angli: sed ubi discreti. Quāuis & aquas quod peruersissimę atq; impię uanitatis est negent qdem factas a deo: quoniam nusquā scriptum est: dixit deus fiant aquę. Quod possunt simili uanitate etiam de terra dicere. Nusquam enim legitur. Dixit deus fiat terra. Sed inquunt. scriptum est. In principio fecit deus cęlū et terram. illic ergo & aqua intelligenda est. Vno eni nomīe utrunq; cōprehensum est. Nam ipsius est mare sicut in psalmo legitur: et ipe fecit illud: et aridam man9 eius finxerunt. Sed hi qui in noīe aquarum quę super cęlos sūt angelos intelligi uolunt: ponderibus elementorū mouentur: et ideo non putant aquarū fluidam grauemq; naturam: in superiorib9 mūdi locis potuisse constitui. Qui scd̄m ratioēs suas si ipsi hominē facere potuissent: non ei pituitam quod grece fleuma dicitur: et tanq̄m in elemētis corporis nostri aquarum uicem obtinet: in capite ponerent. Ibi enī sedes ē fleumatis: scd̄m dei opus utiq; aptissime: scd̄m istorum autem cōiecturam tā absurde: ut si hoc nescirem9: & in hoc libro similiter scriptum esset: qđ deus humorem fluidum & frigidum ac per hoc grauem: in superiore omnibus cęteris humani corporis parte posuerit: isti trutinatores elementorum nequaq̄m crederent. Et si auctoritati eiusdem scripturę subditi essent: aliquid aliud ex hoc intelligendum esse censerent. Sed quoniā si diligenter singula scrutemur atq; tractemus: quę in illo diuino libro de constitutōe mūdi scripta sunt: et multa dicēda: & a proposito instituti operis longe digrediendum est. Iamq; de duabus istis diuersis inter se atq; contrariis societatibus angelorum: in quibus sunt quędam exordia duarum etiam in rebus hūanis ciuitatum: de quibus deinceps dicer̄ institui: quātum satis esse uisum est disputauimus. hunc quoq; librum aliquando claudamus.

ANtequam de insti-
tutione hoīs dicam:
ubi duaꝝ ciuitatum
quātū ad rationaliū
mortaliumqꝫ genus
actinet appebit ex-
ortus: sicut superiore libro apparuisse in
anglis iam uidetur: prius mihi quędam
de ipis angelis uideo esse dicenda: qbus
demonstretur quantum a nobis potest:
q̄m non inconueniens neqꝫ incongrua di-
catur esse hominibus angelisqꝫ sotietas:
ut non quatuor: duę scilicet angelorum
totidemqꝫ hoīm: sed duę potius ciuitates
hoc est sotietates merito esse dicant̄: una
in bonis: altera in malis: non solū anglis
uerum etiam hominibus constitutę. An-
gelorum bonorum & malorum inter se
contrarios appetitus: non naturis prin-
cipiisqꝫ diuersis: cū deus oīm substātiaꝝ
bonus auctor & conditor utrosqꝫ crea-
uerit: sed uoluntatibus & cupiditatibus
extitisse dubitare fas nō est. dum alii cō-
stantes in communi oīnibus bono quod
ipse illis deus est: atqꝫ in eius ęternitate:
ueritate: caritate persistunt. Alii sua po-
testate potius delectati: uelut suū bonuꝫ
sibi ipsi essent: a superiore cōmuni omniū
beatifico bono ad propria defluxerunt.
& habentes elationis fastū pro excellen-
tissima ęternitate: uātatis astutiam pro
certissima ueritate: studia partium pro
indiuidua caritate: supbi fallaces inuidi
effecti sunt. Beatitudinis igitur illorum
causa est adherere deo. quocirca istorum
miserię causa ex contrario ē intelligēda:
quod est non adherere deo. Quāobrem
si cum quęritur quare illi beati sint: recte
respondetur: quia adherent deo. Et cum
quęritur cur isti sunt miseri: recte respō-
detur: quia nō adherent deo. Non ē cre-
aturę rationalis uel intellectualis bonum
quo beata sit: nisi deus. Ita quamuis non
omnis beata possit esse creatura: neqꝫ eniꝫ
hoc munus adipiscūtur aut capiūt ferę:
ligna: saxa: et siquid huiusmodi est: ea
tamen quę potest non ex seipsa potest: qa
ex nihilo creata est: sꝫ ex illo a quo creata
est. Hoc eniꝫ adepto beata est: quo amisso
misera est. Ille uero qui non alio sed seipō
beatus est: ideo miser non potest esse: qa
nō se potest amictere. Dicimus itaqꝫ im-
mutabile bonum non esse nisi unum uerū
deum beatū. ea uero quę fecit bona qdeꝫ
esse ꝙ ab illo: uerūtamen mutabilia: ꝙ nō
de illo sed de nihilo facta sunt. Quanq̄m
ergo sūma non sint qbus est deus maius
bonum: magna sunt tamen ea mutabilia
bona: quę adherere possunt ut beata sint
immutabili bono. ꝙ usqꝫadeo bonum est
eorum: ut sine illo misera necesse esse sit.
Nec ideo cętera ī hac creaturę uniuersi-
tate meliora sunt: qa misera eē non possūt:
neqꝫ enim membra cętera corporis nostri
ideo dicendum est oculis esse meliora: qa
cęca esse nō possunt. Sicut autem melior
est natura sentiens & cum dolet: q̄ lapis
qui dolere nullo modo potest: ita ratio-
nalis natura pręstantior est etiaꝫ misera:
q̄ illa quę rationis uel sensus est expers:
& ideo in eam non cadit miseria. Quod
cum ita sit: huic naturę quę in tanta ex-
cellentia creata ē ut licet sit ipa mutabilis:
inherendo tamen incōmutabili bono id
est summo deo beatitudinem consequat̄:
nec expleat indigentiam suam nisi utiqꝫ
beata sit: eiqꝫ explendę non sufficiat nisi
deus. profecto non illi adherere uicium
est. omne autem uicium naturę nocet: ac
per hoc cōtra naturam est. Ab illa igitur
quę adheret deo: non natura differt ista
sed uicio: quo tn̄ uicio etiā ualde magna
multūqꝫ laudabilis ostendit̄ ipa natura.
Cuius eniꝫ recte uituperatur uicium: ꝓ-
culdubio natura laudatur. Nam recta
uicii uituperatio est: ꝙ illo dehonestatur
natura laudabilis. Sicut ergo cū uicium
oculorum dicitur cęcitas: id ostenditur

ꝙ ad naturam oculorum pertinet uisus.
& cum uicium aurium dicitur surditas:
ad earum naturam pertinere demõstrat̃
auditus. Ita cum uiciũ creaturę angelicę
dicitur ꝙ nõ adheret deo: hinc aptissime
declaratur eius naturę ut deo adhereat
conuenire. Quam porro magna sit laus
adherere deo: ut ei uiuat: inde sapiat:
illo gaudeat: tãtoq; bono sine morte: sine
errore: sine molestia perfruatur: quis co-
gitar̃ digne possit aut eloqui? Quaprop-
ter etiam uicio malorum anglorum quo
non adherent deo: quoniam omne uiciũ
naturę nocet: satis mãifestatur deum tã
bonam eoꝝ creasse naturam: cui noxiũ
sit non esse cum deo. ¶ Caplm .ii.

Hec dicta sint ne quisq̃ cũ de anglis
apostaticis loqmur: existimet eos
aliã uel ex alio principio habere potuisse
naturam: nec eoꝝ naturę auctorem deũ.
Cuius erroris impietate tanto quisq; ca-
rebit expeditius & facilius: quanto per-
spicatius intelligere potuerit quod per
anglm dixit deus qñ Moysen mictebat
ad filios israel: ego sum qui sum. Cum enĩ
deus summa essentia sit: hoc est summe
sit: et ideo immutablis sit: rebus quas ex
nihilo creauit esse dedit: sed non summe
esse sicut ipe est: et aliis dedit eẽ amplius
aliis minus: atq; ita naturas essentiarum
gradibus ordinauit. Sicut enim ab eo ꝙ
est sapere uocatur sapientia: sic ab eo ꝙ
est eẽ uocatur essentia: nouo quidem no-
mine quo usi ueteres non sunt latini ser-
monis auctores: sed iam nostris tẽpibus
usitato: ne deesset etiam linguę nostrę qđ
greci appellant usyam. Hoc enĩ uerbum
e uerbo expressum est: ut diceret̃ eẽntia.
Ac per hoc ei naturę quę summe est qua
faciente sunt quęcũq; sunt: contraria na-
tura non est nisi quę non est. Ei quippe qđ
est: non eẽ contrarium est. Et ꝓpterea đo
id ẽ sũmę eẽntię & auctori oim q̃liũcunq;
essentiarũ: essentia nulla contraria est.

Dicuntur autem ¶ Caplm. iii.
in scripturis inimici dei: qui non
natura sed uiciis aduersant̃ eius imperio:
nihil ei ualentes nocere sed sibi. Inimici
enim sunt resistendi uolũtate: non ptãte
ledendi. Deus nanq; imutablis est et oĩni
modo incorruptiblis. Idcirco uiciũ quo
resistunt deo qui eius appellant̃ inimici:
non est deo sed ipsis malum. neq; hoc ob
aliud nisi quia corrumpit in eis naturę
bonum. Natura igitur contraria non est
deo: sed uicium. q̃a quod malum est con-
trarium est bono. Quis autem neget deũ
summe bonum? Vicium ergo contrariũ
est deo: tanq̃m malum bono. Porro autẽ
bonum est: et natura quã uiciat: unde &
huic bono utiq; contrarium est. Sed deo
tantummodo taq̃m bono malum: naturę
uero quã uiciat nõ tantũ malum: sed etiã
noxium. Nulla quippe mala deo noxia:
sed mutabilib9 corruptibilib9q; naturis:
bonis tamen ipsorum quoq; testimonio
uiciorum. Si enĩ bone nõ essent: eis uicia
nocere non possent. Nam qđ eis nocendo
faciũt: nisi adimũt integritatem pulcri-
tudinẽ: salutem: uirtutẽ: et quid qđ boni
naturę p uicium detrahi siue minui con-
sueuit? Quod si omnino desit: nihil boni
adimendo nõ nocet: ac per hoc nec uiciũ
est. Nam esse uicium: et non nocere non
potest. unde colligitur quãuis non possit
uicium nocere incommutabili bono: non
tamẽ posse nocere nisi bono: q̃a non inest
nisi ubi nocet. Hoc etiam isto modo dici
potest: uiciũ esse nec in sũmo posse bono:
nec nisi in aliquo bono. Sola ergo bona
alicubi eẽ possunt: sola mala nusquã: qñ
etiam ille quę ex malę uoluntatis uicio
uiciatę sunt: in quãtum uiciatę sunt malę
sunt: in quãtum autem naturę sunt bonę
sunt. Et cum in pęnis est natura uiciosa:
excepto eo ꝙ natura ẽ: etiã hoc ibi bonũ
est ꝙ impunita non est. Hoc enĩ est iustũ.
& omne iustum proculdubio bonũ. Non

enim quisq̄m de uiciis naturalibus: sȝ de
uolūtariis pęnas luit. Nam etiā ꝙ uiciū
consuetudine nimio ue progressu robo-
ratum uelut naturaliter inoleuit: a uolū-
tate sumpsit exordium. De uiciis quippe
nunc loquimur eius naturę cui mens inest
capax itelligibilis lucis: qua discernitur
iustum ab iniusto. Caplm .iiii.

Ceterum uicia pecorum & arborū:
aliarumq; rerum mutabilium atq;
mortaliū: uel intellectu uel sensu uel uita
omnino carentium: quibus eorum disso-
lubilis natura corrumpitur: damnabilia
putare ridiculum est. cum istę creaturę
eum modum nutu creatoris acceperint:
ut cedendo ac succedendo peragant in-
fimam pulcritudinem tempoꝝ in genere
suo: istius mundi partibus congruētem.
Neq; enim cęlestibus fuerant terrena co-
ęquāda. aut ideo uniuersitati deesse ista
debuerūt: quoniā sunt illa meliora. Cum
ergo in his locis ubi eē talia competebat:
aliis alia deficientibus oriūtur: et succū-
bunt minora maioribus: atq; in q̄litates
superantium superata uertūtur: rerum est
ordo transeūtium. Cuius ordinis decus
nos ꝑpterea non delectat: quoniā parti
eius pro conditione nostrę mortalita-
tis intexti: uniuersum cui particulę quę
nos offendunt satis apte decenterq; con-
ueniunt: sentire non possumus. Unde
nobis in quibus eam cōtemplari minus
idonei sumus: rectissime credenda prę-
cipitur prouidentia conditoris: ne tanti
artificis opus i aliquo reprehendere ua-
nitate humanę temeritatis audeamus.
Quanq̄m & uicia rerum terrenarū non
uolūtaria neq; pęnalia: naturas ipsas q̄rū
nulla omnino est cuius non sit auctor &
conditor deus: si prudēter actendamus
eadem ratione cōmendant. quia & in eis
hoc nobis per uiciū tolli displicet: quod
in natura placet. nisi quia hominibꝰ etiaȝ
ipsę naturę plerunq; displicent: cum eis
fiunt noxię: nō eas considerantibus sed
utilitatem suam. sicut illa aīalia quorum
abundantia egiptiorum superbia uapu-
lauit. Sed isto modo possunt ipi et solem
uituperare. quoniam quidam peccantes
uel debita non reddentes: poni a iudici-
bus iubentur ad solem. Non itaq; ex cō-
modo uł incōmodo nostro: sed per seipa
considerata natura: dat artifici suo gl'am.
Sic ē & natura ignis ęterni sine ulla du-
bitatione laudabilis: quamuis damnatis
impiis futura pęnalis. Quid eniȝ est igne
flāmante uigente atq; lucente pulcrius?
Quid calefaciente: curante: coquente uti-
lius: quāuis eo nihil sit urēte molestius?
Idem igit̄ ipse pęnaliter appositus per-
niciosus est: qui conuenienter adhibitus
commodissimus inuenitur. Nam eius in
uniuerso mundo utilitates uerbis expli-
care quis possit? Nec audiendi sunt qui
laudant in igne lucem: ardorem autem
uituperant. uidelicet non ex sui natura: sȝ
ex suo commodo uel incōmodo. Videre
enim uolunt: ardere nolunt. Sed parum
actendunt: eam ipam lucem quę certe &
illis placet: oculis infirmis ꝑ incōuenien-
tiam nocere: et in illo ardore q̄ eis displi-
cet: nonnulla aīmalia per conuenientiam
salubriter uiuere. Capitlm .v.

Naturę igitur omnes quoniā sunt:
et ideo habent modum suū: spēm
suam: et quādam secum pacem suam: ꝑ-
fecto bonę sunt. Et cum ibi sunt ubi esse ꝑ
naturę ordinem debent: quantū acceperīt
suū esse custodiunt: et quę semper esse nō
acceperunt: pro casu motuq; rerum q̄bus
creatoris legi subdunt' in melius deteriꝰ
ue mutātur: in eum diuina prouidentia
tendentes exitum: quē ratio gubernandę
uniuersitatis includit. ita ut hęc tāta cor-
ruptio quāta usq; ad interitum naturas
mutabiles mortalesq; ꝑducit: sic faciat nō
esse quod erat: ut nō inde fiat consequēter
quod eē debebat. Quę cum ita sint: deus

qui summe est: atq; ob hoc ab illo facta
est omnis essentia: que non summe est: qa
neq; illi equalis ee deberet que de nihilo
facta esset: neq; ullo modo ee posset si ab
illo facta nõ esset: nec ullorum uiciorum
offensione uituperandus: sed omniũ na-
turarum consideratione laudandus est.

Proinde causa ¶ Caplm .vi.
beatitudinis anglorum bonorum
ea uerissima reperitur: q̄ ei adherent qui
summe est. Cũ uero causa miserie maloꝝ
angelorum queritur: ea merito occurrit:
q̄ ab illo qui summe est auersi: ad seipsos
cõuersi sunt: qui non summe sunt. et hoc
uicium qd aliud q̃ superbia nũcupatur?
Initium quippe omnis peccati superbia.
Noluerunt ergo ad illum custodire for-
titudinem suam. et qui magis essent si ei q
summe est adhererent: se illi preferendo
id quod minus est pretulerũt. Hic p̃mus
defectus & p̃ma inopia: p̃mumq; uiciũ
eius nature que ita creata ẽ: ut nec sũme
esset: et tamẽ ad beatitudinem habẽdam
eo qui summe ẽ frui posset. a quo auersa:
non quidem nulla sed tamẽ minus esset:
atq; ob hoc misera fieret. Huius porro
male uolũtatis causa efficiens si queratur
nihil inuenitur. Quid est enim quod facit
uolũtatem malam: cum ipsa faciat opus
malum? Ac per hoc mala uoluntas effi-
ciens est operis mali: male autẽ uolũtatis
efficiens nihil est. Quoniam si res aliqua
est: aut habet aut nõ habet aliquam uo-
lũtatem. Si habet: aut bonam profecto
habet aut malam. Si bonam: qs ita desi-
piat ut dicat: q̄ bona uolũtas faciat uo-
luntatem malam? Erit enim si ita ẽ bona
uoluntas causa peccati: quo absurdius
putari nihil potest. Si autem res ista que
putatur facere uoluntatem malam: ipsa
quoq; habet uolũtatem malam: etiã eam
que fecerit res: consequenter interrogo.
Atq; ut sit aliquis inquirendi modus:
causam p̃me uolũtatis male inqro. Non
est enim prima uolũtas mala: quam nulla
facit uoluntas etiam mala: sed illa prima
est quã nulla facit. Nam si precessit a qua
fieret: illa prior est que alteram fecit. Si
respõdeat q̄ eã nulla res fecerit: et ideo
semp fuerit: quero utrũ in aliqua natura
fuerit. Si enim in nulla fuit: oĩno non fuit.
Si aũt in aliqua: uiciabat eã & corrum-
pebat: eratq; illi noxia: ac per hoc bono
priuabat. Et ideo ĩ mala natura uolũtas
mala ee non poterat: s; in bona. mutabili
tamẽ cui uicium hoc posset nocere. Si eni
non nocuit: nõ utiq; uiciũ fuit. ac per hoc
nec uolũtas mala fuisse dicẽda est. Porro
si nocuit: bonũ auferendo uel minuendo:
utiq; nocuit. Non igr̃ esse potuit sempi-
terna uolũtas mala in ea re: in qua bonũ
naturale precesserat: quod mala uolũtas
nocendo posset adimere. Si ergo nõ erat
sempiterna: qs eam fecerit quero. Restat
ut dicat̃: q̄ ea res fecerit malã uolũtatẽ:
in qua nulla uolũtas fuit. Hec utrum su-
perior sit requiro: an inferior: an equal'.
Sed si supior: utiq; melior. Quomõ ergo
nullius: ac non potius bone uoluntatis?
Hoc idem pfecto & equalis si fuerit: dici
potest. Duo qppe q̃mdiu sũt pariter uo-
luntatis bone: non facit alter in altero
uolũtatem malam. Relinqtur ut inferior
res cui nulla uolũtas est: fecerit angelice
nature que p̃ma peccauit uolũtatẽ malã.
Sed etiã res ipsa quecũq; est inferior usq;
ad infimam terram: qm̃ natura & eẽntia
est: proculdubio bona est: habens modũ
& speciem suã in genere atq; ordine suo.
Quomõ ergo res bona efficiens est uolũ-
tatis male? Quomõ inq̃m bonũ est causa
mali? Cum eni se uolũtas relicto supiore
ad iferiora cõuertit: efficitur mala. Non
qa malũ est quo se conuertit: s; qa puersa
est ipsa cõuersio. Idcirco non res inferior
uolũtatem malã fecit: s; qa rem inferiorẽ
praue atq; inordinate ipsa que facta est
appetiuit. Si.n. aliqui duo eq̃liter affecti

in animo & corpe: uideant unius corpis pulcritudinem: qua uisa unus eorum ad illicite fruẽdum moueat̃: alter ĩ uolũtate pudica stabilis pseueret: qd putamus eẽ causę ut ĩ illo fiat: in illo non fiat uolũtas mala: quã illa res fecit in qua facta est? Neq; eni; pulcritudo illa corporis. eã nõ fecit in ambobus. q̃ndo qdem amborum non dispariliter occurrit aspectibus. An caro intuẽtis in cã est? Cur nõ & illius? An uero aĩus? Cur nõ utriusq;? Ambos enim et aĩo & corpore ęq̃liter affectos fuisse prędiximus. An dicẽdum ẽ alterũ eo℞ occulta maligni spiritus suggestione temptatũ: quasi non eidem suggestioni et qualicũq; suasioni propria uoluntate cõsenserit? Hanc igitur cõsensionem: hanc malam quã male suadenti adhibuit uoluntatem: quę in eo res fecerit quęrimus. Nam ut hoc quoq; impedimẽtum ab ista quęstione tollat̃: si eadem tẽptatõe ambo tẽptent̃: et unus ei cedat atq; consentiat: alter uero idem q fuerit perseueret: quid aliud apparet nisi unum uoluisse alteru; noluisse a castitate deficer̃? Vnde nisi ppria uolũtate: ubi eadem fuerat ĩ utroq; corporis & animi affectio? Amborum oculis pariter uisa est eadem pulcritudo: ambob9 pariter institit occulta tẽptatio. Prop̃am igitur in uno eorum uolũtatem malam: quę res fecerit scire uolentibus si bene intueantur: nihil occurrit. Si enim dixerimus q ip̃e eam fecerit: qd erat ip̃e ante uolũtatem malam nisi natura bona: cuius auctor bonus deus q est incõmutabile bonũ? Qui ergo dicit eũ q cõsensit temptanti atq; suadenti: cui nõ consensit alius: ad illicite utẽdum pulcro corpore quod uidendũ ambobus pariter affuit: cum ante illam uisionem ac temptatione; similes ambo animo & corpore fuerint: ip̃m sibi fecisse uolũtatem malam: q utiq; bonus ante uolũtatẽ malã fuerit: quęrat cur eam fecerit: utrũ qa natura est: an qa ex nihilo facta est: et inueniet uolũtatem malam non ex eo esse incipere qa natura est: sed ex eo q de nihilo fc̃ta natura est. Nam si natura causa est uolũtatis malę: qd aliud cogimur dicere: nisi a bono fieri malum: et bonũ esse causam mali: siqdem a natura bona fit uoluntas mala? Quod unde fieri potest: ut natura bona quãuis mutabilis anteq̃ habeat uolũtatem malã faciat aliqd mali: hoc est ip̃am uoluntatẽ malam? ¶ Capitulum .vii.

NEmo igit̃ quęrat efficiẽtem causam malę uolũtatis. Non enĩ est efficiẽs s; deficiens: qa nec illa effectio s; defectio. Deficere nanq; ab eo quod summe est: ad id quod minus ẽ: hoc est incipere habere uoluntatẽ malam. Causas porro defectionum istarum cum efficientes non sint ut dixi sed deficientes: uelle inuenire: tale ẽ ac si qs̃q̃ uellet uidere tenebras uel audire silentium. Quod tamẽ utrũq; nobis notũ est. neq; illud nisi per oculos: neq; hoc nisi per aures: nõ sane in specie: sed in speciei priuatõe. Nemo ergo ex me scire quęrat: quod me nescire scio: nisi forte ut nescire discat: quod sciri non posse sciendum est. Ea quippe quę non in specie sed in eius priuatiõe sciũtur: si dici aut intelligi põt: quodãmõ nesciendo sciuntur: ut sciendo nesciant̃. Cum eni; acies etiã oculi corpal' currit p spẽs corporales: nusq̃m tenebras uidet: nisi ubi cęperit non uidere. Ita etiã non ad aliũ aliquem sensum: sed ad solas aures ptinet sentire silentium: qd tñ nullo modo nisi nõ audiendo sentit̃. Sic species intelligibiles mens qdem nr̃a intelligẽdo conspicit: s; ubi deficiũt nesciẽdo cõdiscit. Delicta enĩ qs itelligit? Hoc scio: naturã dei nunquã nusquã nulla ex parte posse deficere: et ea posse deficere quę ex nihilo facta sunt. Quę tamẽ quãto magis sunt: et bona faciunt. tunc enĩ aliqd faciũt: cũ causas habent efficientes. in quãtum aũt deficiunt: et ex hoc mala faciunt: qd eni;

tunc fatiunt nisi uana? Causas habent desitientes. ¶ Capitulum .viii.

ITemq; scio: in quo fit mala uolūtas: id in eo fieri quod si nollet non fieret: et ideo nō necessarios sed uolūtarios defectus iusta pęna consequtur. Deficitur .n. non ad mala sȝ male: id est non ad malas naturas: sed ideo male qa contra ordinē naturarū: ab eo qđ summe est ad id quod min9 est. Neq; eniȝ auri uiciū est auaritia uel cupiditas: sed hominis puersę amantis aurū iustitia derelicta: quę incōpabiliter auro debuit anponi. Nec luxuria ē uiciū pulcroꝝ suauiūq; corpoꝝ: sed aīę puersę amantis corporeas uoluptates: neglecta tēpantia qua rebus spūaliter pulcriorib9 et icorruptibiliter suauiorib9 coaptamur. Nec iactantia uiciū est laudis hūanę: sed aīmę puersę amantis laudari ab hoībus: spreto testimonio cōscientię. Nec supbia uicium est dantis ptātem: uel ipsius etiam potestatis: sȝ aīę puersę amantis ptātem suā: potentioris iustitia contempta. Ac p hoc qui peruerse amat cuiuslibet naturę bonum: etiā si adipiscatur: ipse fit in bono malus: et miser meliore priuatus.

CVm ergo malę ¶ Caplm .ix. uoluntatis effitiens naturalis uel si dici pōt essentialis nulla sit causa: ab ipa qppe incipit spūum mutabiliū malū quo minuit atq; deprauat naturę bonuȝ: nec talem uoluntatem facit nisi defectio qua deseritur deus: cui9 defectiōis etiā causa utiq; deficit: si dixerimus nullā esse effitientem cām etiā uolūtatis bonę: cauendū est ne uolūtas bonoꝝ angeloꝝ non facta sed deo coęterna esse credatur. Cum eniȝ ipi facti sint quomodo illa non esse facta dicetur? Porro qa facta est: utrum cum ipis facta est: an sine illa fuerunt prius? Sed si cū ipis: non dubiū q ab illo facta sit a quo & ipi: simulq; ut facti sunt: ei a quo facti sunt amore cum quo facti sunt adheserunt. Eoq; sūt isti ab illoꝝ sotietate discreti: q illi in eadem bona uoluntate manserūt: illi ab ea desitiēdo mutati sūt: mala scilicet uoluntate hoc ipo q a bono defecerunt: a quo non defecissent si utiq; uoluissent. Si autem boni angeli fuerunt prius sine bona uolūtate: eamq; in seipis deo non operante fecerūt: ergo meliores a seipsis q̄ ab illo facti sunt. Absit. Quid eniȝ erant sine bona uoluntate nisi mali? Aut si propterea nō mali quia nec mala uoluntas eis inerat: neq; eniȝ ab ea quam nōdum cęperant habere defecerāt: certe nōdum tales: nōdum tam boni q̄ esse cum bona uoluntate cęperunt. Aut si non potuerunt seipos facere meliores q̄ eos ille fecerat: quo nemo melius quicq̄m facit: pfecto & bonā uolūtatem qua meliores eēnt nisi opante adiutorio creatoris hēre non possent. Et cum id egit eorū uolūtas bona: ut nō ad seipos q minus erant: sed ad illum qui summe est cōuerterētur: eiq; adherētes magis essent: eiusq; pticipatōe sapiēter beateq; uiuerent: qd aliud ostēditur nisi uolūtatē quālibet bonā: inopē fuisse in solo desiderio remansuram: nisi ille q bonam naturā ex nihilo sui capacē fecerat; ex seipo faceret implendo meliorem: prius fatiens excitando auidiorē? Nam & hoc discutiendū est. si boni angli ipi in se fecerunt uolūtatem bonam: utrū aliqua eam an nulla uolūtate fecerunt. si nulla: utiq; nec fecerūt: si aliqua: utrum mala an bona. Si mala: quomō potuit eē mala uolūtas bonę uolūtatis effectrix? Si bona: iam ergo habebant. Et istam qs fecerat: nisi ille qui eos cū bona uolūtate id est cū amore casto quo illi adhererent creauit: simul in eis & condens naturam et largiens gratiam? Unde sine bona uoluntate hoc est dei amore: nunq̄ sanctos angelos fuisse credendum est. Isti autē q cum boni creati essent: tamen mali sunt: mala ppa uolūtate quā bona natura non fecit: nisi cū a bono spōte defecit: ut mali

causa non sit bonum s; defectus a bono: aut minorem acceperunt amoris diuini gratiam: q̃ illi qui in eadem persticerunt: aut si utriq; boni ęq̃liter creati sunt: istis mala uoluntate cadentibus: illi amplius adiuti ad eam beatitudis plenitudinem unde se nunq̃m casuros certissimi fierent peruenerunt. sicut iam etiã in libro quem sequitur iste tractauimus. Confitendum est igitur cum debita laude creatoris: nõ ad solos sanctos homines ptinere: uerũ etiam de sanctis angelis posse dici: q̃ caritas dei diffusa sit in eis p spiritũ sanctũ qui datus est eis. nec tantum hominũ sed primitus pręcipueq; angelorum bonum esse quod scriptum est: mihi autem adherere deo bonum est. Hoc bonum quibus cõmune est: habent & cum illo cui adherent & inter se societatem sanctã: et sunt una ciuitas dĩ: eademq; uiuum sacrifitiũ eius: uiuumq; tẽplum eius. Cuius pars quę cõiungenda ĩmortalibus angelis ex mortalibus hominibus congregatur: et nunc mortaliter peregrinatur in terris: uel in eis qui morte obierũt secretis animarum receptaculis sedibusq; requiescit: eodem deo creante quẽadmodũ exorta sit: sicut de angelis dictum est iam uideo esse dicẽdum. Ex uno qppe homĩe quem deus primum cõdidit: genus humanum sumpsit exordium. scd̃m sanctę scripturę fidem: quę mirabilem auctoritatem non immerito habet in orbe terrarum atq; in omnibus gentibus: quas sibi esse credituras inter cętera uera quę dixit uera diuinitate prędixit. Omictamus igĩt coniecturas hoĩum: nescientiũ qd loquantur de natura uel institutõne generis hũani. Alii nanq; sicut de ipso mundo crediderunt: semper fuisse homines opinantur. Vnde ait & Apuleius cũ hoc aĩmantiũ genus describeret: singillatim inq̃t mortales cũcti: tamẽ uniuerso genere ppetui. Et cum illis dictum fuerit: si semper fuit humanum genus: quo nam modo ueruz eorum loquatur historia: narrãs qui fuerint quarũcunq; rerum inuentores: qui primi liberalium disciplinarum aliarũq; artium institutores: uel a quibus pmum illa uel illa regio parsq; terrarũ: illa atq; illa insula incoli cęperit. Respondent: diluuiis & conflagratõibus per certa interualla temporum non quidem omnia sed plurima terrarum ita uastari: ut redigantur homĩes ad exiguã paucitatem. ex quorum progenie rursus multitudo pristina reparetur. ac sic identidem reparari & institui quasi pma restituanĩ: potius quę fuerant illis nimiis uastationibus interrupta & extincta. Cęterum hominem nisi ex homĩe existere omnino non posse. Dicunt autem q̃ putant nõ q̃ sciunt. ¶ Capitulum .x.

Allunt etiaz eos quędam mendacissimę literę: quas perhibent in historia temporum multa ãnorum milia continere: cum ex literis sacris ab institutione homĩs nondum completa annoȝ sex milia computemus. Vnde ne multa disputem: q̃admodum illarum literaruz in quibus longe plura ãnorum milia referũtur uanitas refellatur: et nulla ĩ illis rei huius idonea reperiatur auctoritas: illa ępistola Alexãdri magni ad Olympiadem matrem suam quaz scripsit: narrationem cuiusdam egiptii sacerdotis insinuans: quã protulit ex literis quę sacrę apud illos habentur: continet etiã regna quę gręca quoq; nouit historia. In qbus regnum assyriorum in eadem ępistola Alexandri quinq; milia excedit annoȝ. in gręca uero historia mille ferme et trecentos habet ab ipsius Beli principatu: quẽ regẽ & ille egiptius in eiusdem regni ponit exordio. persarum autem & macedonum imperium usq; ad ipsum Alexandrum cui loquębaĩ: plusq̃ octo annorum milia ille constituit: cũ apud gręcos

macedonum usq; ad mortem Alexandri
quadringenti octogintaq́ꝗ reperiãtur.
persarum uero donec ipsius Alexandri
uictoria finiretur: ducẽti & trigintatres
computentur. Longe itaq; hi numeri an-
norum illis egiptiis sunt minores: nec eis
etiam si ter tantum computarẽtur ęqua-
rentur. Perhibẽtur enim egiptii quõdam
tam breues annos habuisse: ut quaternis
mensibus finirẽtur. Unde annus plenior
& uerior qualis nũc et nobis & illis est:
tres eorum annos complectebatur anti-
quos. Sed nec sic quidem ut dixi: gręca
egiptię numero tempoꝝ cõcordat histo-
ria. Et ideo gręcę potius fides habenda
est: quia ueritatem non excedit annoruꝫ:
qui literis nostris quę uere sacrę sunt cõ-
tinentur. Porro si hęc ępistola Alexandri
quę maxime innotuit: multum abhorret
in spatiis tempoꝝ a probabili fide rerũ:
quanto minus credendum est illis literis
quas plenas fabulosis uelut antiqtatibus
pręferre uoluerunt: contra auctoritatem
notissimorum diuinorũq; librorum: quę
totũ orbem sibi crediturũ esse prędixit:
& cui totus orbis sicut ab ea prędictum
est credidit: quę uera se narrasse pręterita
ex his quę futura pręnũtiauit: cum tanta
ueritate implent̃ ostendit. ¶ Cap. xi.

Alii uero qui mundum istum non
existimant sempiternum: siue non
eum solum sed innumerabiles opinẽtur:
siue solum quidem esse: sed certis sęculoꝝ
interuallis innumerabiliter oriri et occi-
dere: necesse est fateãtur hominũ genus
prius sine hominibus gignentibus exti-
tisse. Neq; enĩ ut alluuiõibus incendiisq;
terrarum quas illi nõ putant toto ꝓrsus
orbe contingere: et ideo paucos homĩes
ex quibus reparẽtur multitudo pristina
semper remanere contendunt: ita & hi
possunt putare ꝙ aliquid hominum pere-
unte mundo relinquatur in mundo: sed
sicut ipm mũdum ex materia sua renasci
existimant: ita in illo ex elementis eius
genus humanũ: ac deinde a parentibus
ꝓgeniem pullulare mortaliũ: sicut alioꝝ
animalium. ¶ Capitulum .xii.

Quod autem respondimus cum de
mũdi origine quęstio uerteretur:
eis q nolunt credere non eum semꝑ fuisse
sed eẽ cępisse: sicut etiam Plato aptissime
confitetur: quamuis a nonnullis contra q̃
loquitur sensisse credatur: hoc etiam de
prima hominis conditõne responderim:
propter eos qui similiter mouentur: cur
homo ꝑ innumerabilia atq; infinita retro
tempora creatus nõ sit: tamq; sero sit cõ-
ditus: ut minus q̃ sex milia sint annorũ:
ex quo eẽ cępisse ĩ sacris literis inuẽitur.
Si enim breuitas eos offendit temporis:
ꝙ tam pauci eis uidẽtur anni ex quo in-
stitutus homo in nostris auctoritatibus
legitur: considerent nihil esse diuturnum
in quo est aliquid extremum: & omnia
sęculorum spatia definita: si ęternitati in-
terminatę comparentur: non exigua ex-
istimanda esse sed nulla. Ac per hoc. si nõ
quinq; uel sex: uerũ etiã sexaginta milia
siue sexcenta: aut sexagies aut sexcẽties
milia dicerent̃ annorum: aut itidem per
totidem totiẽs multiplicaretur hęc sum-
ma: ubi iam nullum numeri nomẽ habe-
remus ex quo deus hominem fecit: simi-
liter quęri posset cur ante nõ fecerit. Dei
quippe ab hominis creatione cessatio re-
trorsus ęterna sine initio tanta est: ut si ei
conferatur quamlibet magna & ineffa-
bilis numerositas temporum: quę tamen
fine conclusa certis spatiis terminatur:
nec saltem tanta uideri debeat: quanta si
humoris breuissimam guctam uniuerso
mari etiam quãtum oceanus circumfluit
comparemus. quoniam istorum duoruꝫ
unum quidem perexiguum est: alterum
incomparabiliter magnum: sed utrunq;

finitum. Illud uero temporis spatium quod ab initio aliquo progreditur: et aliquo termino coercetur: magnitudine quantacunq; tendatur: comparatum illi quod initium non habet: nescio utrum pro minimo an potius pro nullo deputandum est. Huic enim si a fine uel breuissima singillatim momenta detrahantur: decrescente numero licet tam ingenti ut uocabulum nõ inueniat retrorsum redeundo: tanquam si hominis dies ab illo in quo nunc uiuit usq; ad illum in quo natus est detrahas: quandoq; ad initium illa detractio perducetur. Si autem detrahãtur retrorsus in spatio quod a nullo cępit exordio: nõ dico singillatim minuta momẽta uel horarum: aut dierum aut mensium aut annorum etiam quãtitates: sed tam magna spatia quanta illa summa comprehendit annorum: quę iam dici a quibuslibet cõputatoribus non potest: quę tamen momentorum minutatim detractiõe consumitur: et detrahantur hęc tanta spatia nõ semel atq; iterum sępiusq; sed semper: quid fit: quid agitur: quando nunquam ad initium quod omnino nullum est peruenitur? Quapropter quod nos modo quęrimus post quinq; milia & quod amplius excurrit annorum: possent & posteri etiam post annorum sexcenties milies eadem curiositate requirere: si in tantum hęc mortalitas hominũ exoriendo & occumbendo & imperita perseueraret infirmitas. Potuerunt & qui fuerunt ante nos ipsis recẽtibus hominis creati temporibus istã mouere quęstionem. Ipse demiq; primus homo uel postridie uel eodẽ die posteaquam factus est: potuit inquirere cur non ante sit factus. Et quandocunq; antea factus esset: non uires tunc alias & alias nunc uel etiam postea istam de initio rerum temporalium controuersiã reperiret.

Capitulum .xiii.

Hanc autem se philosophi mundi huius non aliter putauerũt posse uel debere dissoluere: nisi ut circuitus temporum inducerent: quibus eadem semper fuissent: renouata atq; repetita in rerum natura: atq; ita deinceps fore sine cessatione asseuerarent uolumina uenientium prętereũtiumq; sęculorum: siue in mũdo permanente isti circuitus fierẽt: siue certis interuallis oriẽs & occidens mũdus eadem semper quasi noua quę transacta & uentura sunt exhiberet. A quo ludibrio prorsus immortalem animam etiam cum sapientiã perceperit liberare nõ possunt: euntem sine cessatione ad falsam beatitudinem: et ad uerã miseriam sine cessatiõe redeuntem. Quomodo enim uera beatitudo est: de cuius nunquam ęternitate confiditur: dum anima uenturam miseriam aut imperitissima ueritate nescit: aut infelicissima imbeatitudie pertimescit? At si ad miserias nunquã ulterius reditura ex his ad beatitudinem pergit: fit ergo aliquid noui in tempore quod finem non habet temporis: cur nõ ergo & mũdus: cur non & homo factus in mũdo: ut illi nescio qui falsi circuitus a falsis sapiẽtibus fallacibusq; comperti in sana doctrina tramite recti itineris euitentur? Nam quidam et illud quod legitur in libro Salomonis qui uocatur ęcclesiastes: quid est quod fuit: ipsum quod erit: et quid est quod factum est: ipsum quod fiet: et non est omne recens sub sole: nec quisquam loquitur & dicit ecce hoc nouũ est: iam fuit in sęculis quę fuerũt ante nos: propter hos circuitus in eadem redeũtes: et in eadem cũcta reuocãtes: dictum intelligi uolunt quod ille aut de his rebus dixit de quibus superius loquębatur: hoc est de generationibus aliis euntibus aliis uenientibus: de solis anfractibus: de torrentiũ lapsibus: aut certe de omniũ rerum generibus quę oriũtur

atq; occidunt. Fuerunt eni homines ante nos: sunt et nobiscum: erunt & post nos: ita quoq; aïmantia uel arbusta. Monstra quoq; ipsa quę inusitata nascuntur: quãuis inter se diuersa sint: et quędam eorũ semel facta narrentur: tamen scdm id q generaliter miracula et mõstra sunt: utiq; & fuerũt et erunt: nec recens & nouum est ut monstrum sub sole nascatur. Quãuis hęc uerba quidam sic intellexerint: tanq̃m in prędestinatione dei iam facta fuisse oĩa sapiẽs ille uoluisset intelligi: et ideo nihil recens eẽ sub sole. Absit autem a recta fide: ut his Salomoĩs uerbis illos circuitus significatos eẽ credamus: quibus illi putant sic eadem temporum temporaliumq; rerum uolumina repeti: ut uerbi gratia sicut in isto sęculo Plato philosophus in urbe atheniensi: et in ea scola quę achademica dicta est discip̃los docuit: ita per innumerabilia retro sęcula multum prolixis quidem interuallis sed tamen certis: et idem Plato et eadem ciuitas: eademq; scola iidemq; discipuli repetiti: et per innumerabilia deinde sęcula repetendi sint. Absit inquam ut nos ista credamus. Semel eniз christus mortuus est pro peccatis nostris. surgẽs aũt a mortuis iam non moritur: et mors ei ultra nõ dominabitur: et nos post resurrectionem semper cum domino erimus: cui modo dicimus quod sacer admonet psalmus. Tu dñe seruabis nos: et custodies nos a generatione hac in ęternum. Satis aũt istis existimo conuenire quod sequit̃. In circuitu impii ambulant. Non quia per circulos quos opinãtur eorum uita est recursura: sed quia modo talis est erroris eorum uia id est falsa doctrina.

Quid autem ¶ Capitlm. xiiii.

Quid autem mirum est: si in his circuitibus errantes nec aditum nec exitum inueniũt: qui genus hũanum atq; ista nostra mortalitas nec quo initio cępta sit sciunt: nec quo fine claudatur. quandoquidem altitudinem dei penetrare non possunt. quia cũ ipse sit ęternus et sine initio: ab aliquo tamen initio exorsus est tempora: et hominem quem nunq̃m ante fecerat fecit in tempore: non tamen nouo & repentino sed imutabli ęternoq; consilio. Quis hanc ualeat altitudinẽ inuestigabilem inuestigare: et inscrutabilem perscrutari: scdm quam deus hominem temporalem ante quem nemo unquam hominum fuit: non mutabili uoluntate in tempore condidit: et genus hũanum ex uno multiplicauit: quãdoquidem psalmus ipse cum pręmisisset atq; dixisset: tu domĩe seruabis nos & custodies nos a generatiõe hac in ęternum: ac deinde repercussisset eos ĩ quoꝝ stulta impiaq; doctrina nulla liberatioĩs et beatitudinis aĩmę seruatur ęternitas: continuo subiiciens in circuitu impii ambulant. Tanq̃m ei diceretur. Quid ergo tu credis: sentis: intelligis. Nunq̃d nam existimandũ est subito deo placuisse hominem facere: quem nunq̃ antea infinita retro ęternitate fecissз: cui nihil noui accidere potest: in quo mutabile aliq̃d non est. Et ne nos hęc audientes aliqua forte turbaret ambiguitas: continuo respõdit ad ipm deum loquens: scdm altitudinẽз tuam multiplicasti filios hominum. Sentiant inquit homĩes quod putant: et q̃d eis placet opinentur & disputent: scdm altitudinem tuam quam nullus põt nosse hominum: multiplicasti filios hominum. Valde quippe altum est: et semper deum fuisse: et hominẽ quem nũquã fecerat ex aliquo tempore primum facere uoluisse: nec consilium uoluntatemq; mutasse.

Ego quidem ¶ Capitlm. xv.

Ego quidem sicut dominum deum aliquando dominum non fuisse dicere non audeo: ita hominem nũquam antea fuisse: et ex

quodam tpe primum hominem creatum
eẽ dubitare nõ debeo. Sed cũ cogito cui9
rei dñs semp fuerit: si semp creatura non
fuit: affirmare aliquid pertimesco: qa et
meipm intueor: et scriptũ eẽ recolo. Quis
hoim põt scire cõsiliũ dei? Aut qs poterit
cogitare qd uelit dominus? Cogitatioẽs
eni mortaliũ timidę: et incertę adinuen-
tiones nostrę. Corruptibile eni3 corpus
aggrauat aiam: et depmit terrena inha-
bitatio sensum multa cogitantẽ. Ex his g
quę in hac terrena inhabitatione multa
cogito: deprimunt me ideo utiq3 multa:
qa unum qd ex illis uel pręter illa quod
forte non cogito uerum est inuenire non
possum. Si dixero semp fuisse creatura3:
cuius dñs esset qui dñs semp est: nec dñs
unquã non fuit: sed nunc illã nunc aliã p
alia atq3 alia temporũ spatia: nec aliqua3
creatori coęternã esse dicamus: qd fides
ratioq3 sana cõdemnat: cauendũ est ne sit
absurdũ & a luce ueritatis alienũ: mor-
talem qdem aliam per uices temporum
cedẽtem: aliam succedẽtem: immortalem
uero nõ esse cępisse nisi cũ ad nrm sęculũ
uentum est: qñ & angli creati sunt: si eos
recte lux illa pmum facta significat: aut
illd poti9 cęlũ de quo dictũ est: in pncipio
creauit deus celũ & terram: cũ tamẽ non
fuerint anteqm fierent: ne immortales si
semp fuisse dicantur: deo coęterni eẽ cre-
dant. Si aũt dixero nõ in tempe creatos
esse anglos: sed ante oia tempora & ipos
fuisse: quo3 deus dominus eẽt q nunqm
nisi dñs fuit: quęrit a me etiã si ante oia
tẽpora facti sunt: utrũ semp potuerunt eẽ
qui facti sunt. Hic respondendum forte
uideat: q quodãmodo non incõuenientẽter
semp eẽ dicatur. Usq3adeo aũt isti omni
tempore fuerunt: ut etiã ante oia tempa
facti sint: si tamẽ a cęlo cępta sunt tẽpora:
et illi iã erant ante cęlum. At si tẽpus non
a cęlo uerũ & ante celum fuit: non qdem
in horis & diebus et mensibus & annis.
nam istę dimensioẽs tempalium spatio3
quę usitate ac proprie dicũtur tempora:
mãifestum est q a motu siderũ cęperint.
unde & deus cum hęc institueret dixit:
et sint in signa & i tempora et in dies &
in annos: s3 in aliquo mutabili motu: cui9
aliud anterius pręterierit: aliud poste-
rius successerit: eo q simul eẽ non possũt.
Si ergo ante cęlum in angelicis motibus
tale aliquid fuit: et ideo tempus iã fuit:
atq3 angli ex quo facti sunt temporaliter
mouebantur: etiam sic omni tempore fu-
erunt. quãdoquidem cum illis facta sunt
tempora. Quis autem dicat non semper
fuit quod omni tempore fuit? Sed si hoc
respõdero dicetur mihi. Quomodo ergo
non sunt coęterni creatori: si semper ille
semper illi fuerũt? Quomodo etiã creati
dicẽdi sunt: si semper fuisse intelligunt?
Ad hoc quid respondebitur? An dicen-
dum & semper eos fuisse: quoniam omi
tempore fuerunt qui cum tempore facti
sunt: facti sunt autem cum quibus facta
sunt tempora: et tamẽ creatos? Neq3 eni
& ipsa tempora creata esse negabimus:
quãuis omi tempore tempus fuisse nemo
ambigat. Nam et si nõ omi tempore fuit
tempus: erat ergo tempus quãdo nullu3
erat tẽpus. Quis hoc stultissim9 dixerit?
Possumus enim recte dicere: erat tempus
quãdo non erat roma: erat tẽpus quãdo
non erat hierusalem: erat tempus quãdo
non erat Abraam: erat tempus quãdo nõ
erat homo: et siqd huiusmodi. Postremo
si nõ cum initio tẽporis sed post aliquod
tempus factus est mũdus: possumus di-
cere erat tempus qndo non erat mũdus.
At uero erat tempus quãdo nullum erat
tẽpus: tã incõuenientẽter dicimus: ac si qsq
dicat: erat homo qndo nulls erat hõ: aut
erat iste mũdus: qdo iste nõ erat mũdus.
Si eni3 de alio atq3 alio intelligat: potest

dici aliquo mõ: hoc est: erat alius homo: q̃ndo nõ erat iste hõ. Sic ergo erat aliud tempus: q̃ndo non erat hoc tẽpus: recte possum⁹ dicere. At uero erat tẽpus q̃ndo nullum erat tpus: qs uel insipientissimus dixerit? Sicut ergo dicim⁹ creatũ tpus: cũ ideo semp fuisse dicat̃ qa om̃i tempore tpus fuit: ita non ẽ consequens ut si semp fuerũt angeli: ideo nõ sint creati: ut ꝓpterea semp fuisse dicant̃ qa om̃i tpe fuerũt: & ꝓpterea om̃i tpe fuerunt: qa nullo mõ sine his tpa esse potuerũt. Vbi eniꝫ nulla creatura est cuius mutabilibus motibus tpa pagant̃: tempa oĩo esse nõ possũt. Ac ꝑ hoc & si semp fuerũt: creati sunt. Nec si semp fuerũt: ideo creatori coęterni sunt. Ille enĩ semp fuit ęternitate imutabilĩ: isti aũt facti sũt. Sed ideo semp fuisse dicũt̃: qa om̃i tempe fuerũt: sine q̃bus tpa nullo mõ esse potuerunt. Temp⁹ aũt q̃m mutabilitate transcurrit: ęternitati immutabili nõ potest esse coęternũ. Ac per hoc etiã si immortalitas angeloꝝ nõ transit in tẽpe: nec pręterita ẽ q̃si iã non sit: nec futura q̃i nondũ sit: tñ eoꝝ motus qb⁹ tpa pagunt̃: ex futuro in pręteritũ transeunt: et ideo creatori in cui⁹ motu dicendũ non est uel fuisse q̃d iã non sit: uel futuꝝ eẽ q̃d nõdũ sit: coęterni esse nõ possũt. Quapropter si d̃s semp dñs fuit: semp h̃uit creaturã suo dñatui ꝯuientẽ: ueruntñ non de ipso genitã: ſꝫ ab ip̃o de nihilo factã: nec ei coęternã. Erat q̃ppe añ illã: q̃uis nll̃o tpe sine illa: non eã spatio transcurrẽte: ſꝫ manẽte ꝑpetuitate ꝑcedẽs. Sed hoc si r̃ndero eis q̃ req̃runt quõ ſp creator semp fuit dñs: si creatura seruiens nõ semp fuit: aut quõ creatura creata ẽ: et non potius creatori coęterna ẽ si semp fuit? Vereor ne facili⁹ iudicer affirmare q̃d nescio: q̃ docere q̃d scio. Redeo igr̃ ad id q̃d creator noster scire nos uoluit: illa uero quę uel sapientioribus in hac uita scire ꝑmisit: uel oĩno ꝑfectis ĩ alia uita scienda seruauit: ultra uires meas esse ꝯfiteor. Sed ideo putaui sine affirmatiõe tractãda: ut q̃ hęc legunt uideant: a quibus quęstionum periculis debeãt tẽperare: nec ad om̃ia se idoneos arbitrent̃. potiusq; intelligant q̃ sit ap̃lo obtẽperãdum pręcipienti salubriter ubi ait. Dico autem per gratiam d̃i quę data est mihi oĩbus qui sũt in uobis: non plus sapere q̃ oportet sape: sed sapere ad temperantiam: unicuiq; sicut deus partitus est mensuram fidei. Si enim pro uiribus suis alatur infans: fiet ut crescẽdo plus capiat. Si autẽ uires suę capacitatis excedat: deficiet anteq̃m crescat.

Quę secula ¶ Capitl̃m .xvi.

Quę secula pręterierint anteq̃m genus institueretur h̃uanum: me fateor ignorare. Non tamẽ dubito nihil omnino creaturę creatori eẽ coęternum. Dicit etiam ap̃ls: tempora ęterna: nec ea futura: sed quod magis est mirandum pręterita. Sic enim ait. In spem uitę ęternę quã promisit nõ mendax deus ante tempora ęterna. Manifestauit aũt tempib⁹ suis uerbũ suum. Ecce dixit retro q̃ fuerint tempa ęterna: quę tñ non fuerũt deo coęterna. Siq̃dem ille ante tempa ęterna non solũ erat: uerũ etiam promisit uitam ęternã: quam manifestauit temporibus suis id est cõgruis. Quid aliud q̃ uerbum suum? Hoc est enĩ uita ęterna. Quomodo autẽ promisit cũ hoĩbus utiq; ꝑmiserit: qui nondum erant añ tpa ęterna: nisi qa in ipius ęternitate: atq; ĩ ipso eius uerbo eidem coęterno iam prędestinatiõe fixũ erat: quod suo tempe futurum erat? ¶ Capl̃m .xvii.

Illud quoq; nõ dubito: anteq̃ p̃m⁹ hõ creatus eẽt nunq̃ q̃q̃ hoiem fuisse: nec eũdem ip̃m nescio q̃bus circuitib⁹ nescio quotiens reuolutũ: nec aliũ aliquẽ natura similem: neq; ab hac fide me ph̃oꝝ argumenta deterrẽt: quoꝝ acutissimum illud putat̃ q̃d dicũt: nulla infinita ulla sciẽtia posse cõprehendi. Ac ꝑ hoc deus inquiũt

rerum quas fecit omnium finitarum oēs
finitas apud se rōnes habet. bonitas aūt
eius nunq̄m uacua fuisse credenda est: ne
sit tēpalis eius opatio: cuius retro fuerit
eterna cessatio: quasi pœnituerit eū p̄oris
sine initio uacatoīs: ac propterea sit opis
aggressus initium. Et ideo necesse est in-
quit eadem semper repeti: eadēq; semper
repetēda transcurrere: uel manēte mūdo
mutabiliter: qui licet nunq̄m nō fuerit &
sine initio temporis tamen factus est: uel
eius quoq; ortu & occasu semp illis cir-
cuitibus repetito semperq; repetēdo: ne
uidelicet si aliquando primum dei opera
cœpta ~~domini~~ dicat: p̄orem suam sine initio ua-
cationem tanquā inertem ac desidiosam:
& ideo sibi displicentem damnasse quo-
dammodo atq; ob hoc mutasse credat.
Si autem semper quidem temporalia sed
alia atq; alia perhibetur operatus: ac sic
aliquando etiam ad hominem faciēdum
quem nunq̄m antea fecerat peruenisse: nō
scientia qua putant nō posse quęcunq; in-
finita comprehendi: sed quasi ad horam
sicut ueniebat in mentem fortuita quadā
inconstantia uideatur fecisse quę fecit.
Porro si illi circuitus admictantur inq-
uit: quibus uel manente mundo uel ipso
quoq; reuolubiles ortus suos & occasus
eisdem circuitibus inserente: eadem tem-
poralia repetuntur: nec ignauum otium
presertim tam longe sine initio diuturni-
tatis d̄o tribuitur: nec improuida teme-
ritas operum suorum. Quoniam si non
eadem repetantur: non possunt infinita
diuersitate uariata ulla eius scientia uel
prescientia comprehēdi. Has argumen-
tatōnes quibus impii nostram simplicem
pietatem: ut cum illis in circuitu ambu-
lemus de uia recta conantur auertere:
si ratio refutare non posset: fides irridere
deberet. Huc accedit q͞p in adiutorio do-
mini dei nr̄i hos circulos uolubiles quos
opinio cōfingit: ratio māifesta cōfringit.

Hinc. n. maxime isti errant: ut in circuitu
falso ambulare q̄m uero & recto itinere
malint: q͞p mentem diuinam omnino im-
mutabilem cuiuslibet infinitatis capacē:
& innumera omnia sine cogitationis al-
ternatōne numerantem: de sua humana
mutabili angustaq; metiuntur. Et fit illis
quod ait apostolus. Comparantes enim
semetipsos sibimetipsis non intelligunt.
Nam quia illis quidquid noui faciēdum
uenit in mentem nouo consilio faciunt.
mutabiles quippe mentes gerunt: pro-
fecto non deū quem cogitare nō possunt:
sed semetip̄os pro illo cogitātes. non illū
sed seipsos nec illi sed sibi comparant.
Nobis autem fas non est credere aliter
affici deum cū uacat: aliter cum opatur:
quia nec affici dicēdus est: tanq̄m in eius
natura fiat aliquid quod ante non fuerit.
Patitur quippe qui afficitur: et mutabile
est omne quod aliquid patitur. Non itaq;
in eius uacatione cogitetur ignauia: de-
sidia: inertia: sicut nec in eius ope labor:
conatus: industria. Nouit qescens ager̄:
& agens qescere. Potest ad opus nouum
non nouum sed sempiternum adhibere
consilium. nec pœnitēdo quia prius cessa-
uerat: cœpit facere quod nō fecerat. Sed
et si prius cessauit & posterius operatus
est: quod nescio quemadmodum ab ho-
mine possit ītelligi: hoc proculdubio q͞d
dicitur prius & posterius: in rebus p̄us
non existentibus et posterius existentib9
fuit. In illo aūt non alteram pręcedētem
altera subsequens mutauit aut abstulit
uolūtatem: sed una eademq; sempiterna
& īmutabili uoluntate: res quas cōdidit
et ut p̄us nō essent egit q̄diu non fuerūt:
et ut posterius essent quādo esse cœperūt.
hinc eis q talia uidere possūt mirabiliter
fortassis ostēdens: q̄ non eis indiguerit s;
eas gratuita bōitate cōdiderit: cū sine ill'
ex ęternitate initio carente in nō minore
beatitudine pmansit. ¶ Caplm. xviii.

ILlud aũt aliud qđ dicũt: nec đi sciẽtia
que infinita sunt posse comprehendi:
restat eis ut dicere audeant: atq̃ huic se
uoragini ꝓfunde ipietatis imergãt: ꝙ nõ
oẽs numeros de9 nouerit. Eos qppe infi-
nitos eẽ certissimũ est. qm̃ i q̃cũq̃ numero
finẽ faciendũ putaueris: idem ipe nõ dico
uno addito augeri: sʒ q̃libet sit magn9 &
q̃libet ingentẽ multitudinẽ continens: in
ipa rõe atq̃ scientia numeroꝝ: non solum
duplicari uerũ etiaʒ multiplicari põt. Ita
uero suis q̃sq̃ numer9 ꝓpetatib9 termiãr:
ut nullus eoꝝ par esse cuiq̃ alteri possit.
Ergo & dispares iter se atq̃ diuersi sũt:
et singuli quiq̃ finiti sunt: et omẽs ifiniti
sunt. Ita nec numeros ꝓpter infinitatem
nescit oĩpotẽs deus: et si usq̃ ad q̃dam
summã numeroꝝ sciẽtia dei peruenit: &
ceteros ignorat: q̃s hoc uel demẽtissimus
dixerit? Nec audebũt isti contendere: et
numeros eos dicere ad dei scientiam non
pertinere: apud quos Plato deũ magna
auctĩe cõmendat mũdũ numeris fabricã-
tem: et apđ nos deo dictũ legit̃: oĩa in
mẽsura & numero et põdere disposuisti.
De quo & ꝓpħa dicit. qui ꝓfert numero
sclm̃. Et saluator in euanglio. Capilli inq̃t
ur̃i oẽs numerati sunt. Absit itaq̃ ut du-
bitemus: ꝙ ei notus non sit oĩs numerus:
cui9 intelligẽtie sicut in psalmo canit̃ non
est numerus. Infinitas itaq̃ numeri: q̃uis
infinitoꝝ numeroꝝ nl̃ls sit numer9: non
est tñ incõprehensibilis ei cui9 intelligẽtie
nõ est numer9. Quapropter si qdq̃d scĩa
comprehẽdit̃ scientis cõprehensiõe finit̃:
ꝓfcto et oĩs ĩfinitas quodã ineffabli mõ
deo finita ẽ: q̃a scĩa ei9 ipi incõprehẽsiblis
nõ est. Quare si infinitas numeroꝝ sciẽtie
dei qua cõprehẽdit̃ eẽ nõ põt infinita: qui
tãdẽ nos sum9 homũcli: q̃ ei9 sciẽtie limitẽ
figere presumam9: dicentes ꝙ nisi eisdem
circuitib9 tẽpoꝝ eadẽ tpalia repetant̃: nõ
potest deus cũcta que fecit uel prescire ut
faciat: ul' scire cũ fecerit. cuius sapĩa sim-
pliciter multiplex: et uniformiter multi-
formis: tam incõprehẽsibli cõprohẽsione
oĩa incõprehẽsibilia cõprehẽdit: ut que-
cũq̃ noua & dissilia conseq̃ntia p̃cedẽtib9:
si sp facere uellet: inordinata & iprouisa
hẽre nõ posset: nec ea preuideret ex ꝑmo
tẽpore: sed eterna presciẽtia contineret?

QVod utrũ ita faciat: ¶ Cap. xix.
et cõtinuata sibi cõnexiõe copulẽt̃
que appellant̃ secula secl'oꝝ: alia tñ atq̃
alia ordinata dissilitudine ꝓcurrẽtia: eis
dũtaxat q̃ ex miseria libant̃ in sua beata
immortalitate sine fine manẽtibus: an ita
dicant̃ secula secl'oꝝ: ut itelligant̃ secula
i sapĩa dei incõcussa stabilitate manẽtia:
istoꝝ que cũ tpre transeũt tanq̃ efficientia
secl'oꝝ: diffinire nõ audeo. Fortassis eniʒ
possit dici seculũ que sunt secula: ut nihil
aliud dicat̃ sclm̃ seculi q̃ secula scl'oꝝ: sicut
nihil aliud dr̃ celũ celi q̃ celi celoꝝ. Nam
celũ de9 uocauit firmamentũ sup qđ sunt
aque: et tñ i psalmo & aque inq̃t que sup
celos sũt laudẽt nomẽ dñi. Quid g̊ istoꝝ
duũ sit: an preter hec duo aliq̃d aliud de
sclĩs scl'oꝝ possit itelligi: ꝓfũdissĩa q̃õ est.
Neq̃ hoc qđ nunc agimus impedit: si in-
discussa interim differat̃: siue aliq̃d in ea
diffinir̃ ualeam9: siue nos faciat cautiors
diligentior ipsa tractatio: ne in tanta ob-
scuritate rerũ affirmare temere aliquid
audeamus. Nunc. n. cõtra opiõnẽ dispu-
tamus: qua illi circuit9 asserunt̃: q̃b9 semp
eadem p iterualla tẽpoꝝ necesse eẽ repeti
existimãt̃. Quelibet aũt illarũ sentẽciaꝝ
de seculis scl'oꝝ uera sit: ad hos circuitus
nihil ptinet. q̃m siue secula scl'oꝝ sint: non
eadẽ repetita sʒ alterũ ex altero cõnexiõe
ordĩatissĩa ꝓcurrẽtia: libatoꝝ beatitudĩe
sine ullo recursu miseriarũ certissĩa pma-
nente: siue secula scl'oꝝ eterna sint tpaliũ
tanq̃ dñantia subditoꝝ: circuit9 illi eadeʒ
reuoluẽtes locũ nõ hñt: q̃s maxĩe refellit
eterna uita scõꝝ. ¶ Caplm̃. xx.

QVoꝝ eni aures pioꝝ ferant post

emersam tot tantisq; calamitatibus uitã: si tamen uita ista dicenda est que potius mors est: ita grauis ut mors que ab hac liberat mortis hui9 amore timeat᷑: p9tam magna mala tãq; multa & horrẽda: tandem aliqñ p ueram religionẽ atq; sapiam expiata atq; finita: ita puẽire ad cõspectũ dei: atq; ita fieri beatũ contẽplõne icorpee lucis: p pticipatonẽ icõmutabilis imortalitatis eius cui9 adipiscende amore flagram9: ut eã qñq; necesse sit deseri: et eos q desert ab illa eternitate: ueritate: felicitate deiectos: tartaree mortalitati: turpi stulticie: miseriis execrabilib9 implicari. ubi de9 amictat᷑: ubi odio ueritas hẽat᷑: ubi p imũdas neqcias beatitudo querat᷑: & hoc idem atq; idem sine ullo fine p̄oꝝ et posterioꝝ: certis interuallis & dimensionib9 scloꝝ factũ eẽ & futurũ: et hoc ppterea ut possint deo circuitibus definitis euntib9 semp atq; redeũtib9: p nr̃as falsas beatitudies et ueras miserias alternatim qdẽ s; in reuolutione incessabli sempiternas: nota esse opa sua: qm̃ neq; a faciẽdo qescere nec qescẽdo possit que ifinita sunt indagare᷑. Quis hec audiat: qs credat: quis ferat᷑. Que si uera essent non solum tacerent᷑ prudentius: uerũ etiã ut quomõ ualeo dicã quod uolo: doctius nescirent᷑. Nam si hec illic in mẽoria nõ habuerim9: et ideo beati erimus: cur hic p eoꝝ scientiã grauat᷑ ampli9 nr̃a miseria᷑. Si aũt ibi ea necẽio scituri sumus: hic saltẽ nesciamus: ut hic felicior sit expectatõ q̃ illic adeptõ summi boni. qñ hic eterna uita conseqñda expectat᷑: ibi aũt btã sed non eterna qñq; amictẽda cognoscit᷑. Si aũt dicũt nemĩnẽ posse ad illã beatitudinẽ puenire: nisi hos circuit9 ubi beatitudo & miseria uicissim alternãt i hui9 uite erudinõe cognouerit: quõ g fatent᷑ q̃nto plus quisq; amauerit deũ: tanto eũ facili9 ad beatitudinẽ puẽturũ: q ea docẽt qb9 amor ipe torpescat᷑. Nam qs non remissius & tepidius amet eum quẽ se cogitat necessario deserturu;: et contra eius ueritatẽ sapiamq; sensurũ: & hoc cũ ad eius plenã p sua capacitate noticiã beatitudinis pfectõe puenerit: qñ nec hoiem amicũ possit quisq; amar᷑ fideliter: cui se futurũ nouit inimicum᷑. Sed absit ut uera sint que nobis minant᷑ uera; miseriã nunq; finiẽdam: s; interpositiõib9 false beatitudis sepe ac sine fine rũpẽdã. Quid.n. illa beatitudie falsius atq; fallacius: ubi nos futuros miseros aut i tãta ueritatis luce nesciam9: aut in summa felicitatis arce timeamus᷑. Si.n. futurã ibi calãitatem ignoraturi sumus: pitior ẽ hic nr̃a miseria ubi futurã beatitudie; nouimus. Si aũt nos illic clades immĩnẽs non latebit: beatius tpa trãsigit aĩma misera qbus transactis ad beatitudie; subleuet᷑: q̃ beata qbus transactis in miseriã reuoluat᷑. Atq; ita spes nr̃e ifelicitatis ẽ felix: et felicitatis infelix. Vnde fit: ut quia hic mala presentia patimur ubi metuim9 imminẽtia: uerius semp miseri q̃ beati aliqñ eẽ possim9. Sed qm̃ hec falsa sunt clamãte pietate cõuincẽte ueritate: illa eni; nobis ueraciter pmitti᷑ uera felicitas: cui9 erit semp retinẽda & nulla infelicitate rumpenda certa securitas: uiã rcãm sequẽtes que nobis ẽ xp̃s: eo duce ac saluatore: a uano & inepto impioꝝ circuitu iter fidei mẽteq; auertam9. Si.n. de istis circuitib9 et sine cessatiõe alternãtibus itionibus & reditiõib9 aĩarũ: Porphirius platonicus suoꝝ opiõnem sequi noluit: siue ipius rei uãitate pmotus: siue iam tpa xpiana reueritus: et qd in libro decimo cõmemoraui dicere maluit: aĩam ppter cognoscenda mala traditã mũdo: ut ab eis libata atq; purgata cũ ad pr̃e; redierit nihil ulteri9 tale paciat᷑: q̃to magis nos istã inimicam xpiane fidei flitatem detestari ac deuitare debemus᷑. His autẽ circuitib9 euacuans atq; frustrans: nulla necessitas nos compellet ideo putare non habere iniciũ tpis

ex quo ceperit esse genus hūanum: quia
nescio ꝑ quos circuit⁹ nihil sit ĩ reb⁹ noui:
qḋ non & antea certis interuallis tēpoꝝ
fuerit: et postea sit futurū. Si enī liberat̃
aīa non reditura ad miserias: sicut nunq̃
antea liberata est: fit ĩ illa aliqd qḋ antea
nūq̃ factū est: et hoc qdeꝫ ualde magnū:
id est quę nunq̃ ei desinat ęterna fęlicitas.
Si aūt ĩ natura ĩmortali fit tāta nouitas:
nllo repetita nullo repetēda circuitu: cur
in reb⁹ mortalib⁹ fieri nō posse cōtendit̃?
Si dicūt non fieri in aīa beatitudīs noui-
tatē: qm̄ ad eā reuertit̃ in qua semp fuit:
ipa certe liberatio noua fit: cū de miseria
liberat̃ in q̃ nunq̃ fuit: et ipa miserię no-
uitas in ea facta est: quę nunq̃ fuit. Hęc
aūt nouitas si non in reb⁹ quę diuīa ꝓui-
dētia gubernant̃: ordīe sꝫ casu pot⁹ uēit:
ubi sunt illi determīati dimensiq; circuit⁹
in qbus nulla noua fiunt: sed repetūtur
eadem quę fuerūt? Si aūt et hęc nouitas
ab ordīatiōe diuīę ꝓuidentię nō excludit̃:
siue elata sit aīa siue lapsa sit: possunt fieri
noua quę neq; ātea fc̄ta sint: nec tñ a rerū
ordīne aliena sint. Et si potuit aīa ꝑ ipru-
dentiā facere sibi nouā miseriā quę nō eēt
ĩprouisa diuīę ꝓuidentię: ut hāc quoq; in
rerū ordīnē includeret: et ab hac eam nō
improuide libaret: qua tandē temeritate
hūanę uāitatis audem⁹ negar̃ diuīitatem
facere posse res nō sibi sꝫ mūdo nouas: q̃s
neq; antea fecerit nec unq̃ habuerit ĩpro-
uisas? Si aūt dicūt libatas qdeꝫ aīas ad
miseriā nō reuersuras: sꝫ cū hoc fit ĩ reb⁹
nihil noui fieri: qm̄ sꝑ alię atq; alię libatę
sūt et libāt̃ & libabūt̃: hoc certe cōcedūt
si ita est nouas aīas fieri: qbus fit & noua
miseria & noua libatio. Nam si antiquas
eas dicūt eē & retrorsuꝫ sempiternas: et
ex qb⁹ quotidie noui fiāt hoīes: de quoꝝ
corpibus si sapiēter uixerint ita liberent̃
ut nūq̃ ad miserias reuoluant̃: cōseq̄nter
dicturi sunt infinitas. Quātuslibet nanq;
finit⁹ numerus fuissꝫ aīaꝝ: ĩfinitis retro

seculis sufficere non ualeret: ut ex illo sꝑ
hoīes fierent quoꝝ essent aīę ab ista semp
mortalitate libandę: nūq̃ ad eā deinceps
rediturę. Nec ullo mō explicabūt: quō in
rebus quas d̄o notas eē eo ꝙ sint infinitę
nō uolūt: infinit⁹ sit numer⁹ aīaruꝫ. Qua-
ꝓpter qm̄ circuit⁹ illi iā explosi sunt: qb⁹
ad easdē miserias necessario putabat̃ aīa
reditura: qd restat cōuenientius pietati q̃
credeṙ nō esse ĩpossibile d̄o: et ea quę nūq̃
fecerit noua facere: et ĩeffabili prescīētia
uolūtatē mutabilem non hr̄e? Porro aūt
utrū aīaꝝ liberatarū nec ulteri⁹ ad mise-
rias rediturarū: numer⁹ possit sꝑ augeri:
ipi uiderint q de rerū nouitate cohibēda
tam subtiliter disputāt. nos ũ rōcinatiōeꝫ
nr̄am ex utroq; latere termīam⁹. Si eniꝫ
pōt: qd causę est ut negēt creari potuisse
qḋ nunq; antea creatū esset: si liberataruꝫ
aīaꝝ numer⁹ q nunq̃ antea fuit non soluꝫ
fact⁹ est semel: sed fieri nunq̃ desinet? Si
aūt oportet ut certus sit libatarū aliquis
numerus aīmaꝝ quę ad miseriam nunq̃
redeant: neq; iste numer⁹ ulteri⁹ augeat̃:
etiam ipe sine dubio qcūq; erit ante utiq;
nunq̃ fuit: qui profecto crescere et ad suę
q̄titatis terminū ꝑuēire sine aliq̃ nō possꝫ
inicio. Quod iniciū qm̄ antea nunq̃ fuit:
hoc g̊ ut esset: creatus est homo ante quē
nullus fuit. ¶ Caplm̄. xxi.

Hac igit̃ q̄ōne difficilima: propter
ęternitatē dei noua creātis sine no-
uitate aliq̃ uoluntatis q̄tū potuimus ex-
plicata: non ē arduū uidere multo fuisse
melius qḋ factū est: ut ex uno hoīe quem
ꝓmū condidit multiplicaret gen⁹ hūanū:
q̃ si id ĩchoasset a plurib⁹. Nā cū aīantes
alias solitarias & quodāmō soliuagas id
ē quę solitudinem magis appetant: sicuti
sunt aq̄lę: milui: leones: lupi: et quęcūq;
alia ita sunt: alias ũ greges instituerit:
quę congregatę atq; in gregibus malint
uiuere: ut sunt colūbę: sturni: cerui: da-
mulę: etcętera huiusmōi: utrūq; tñ genus

non ex singulis ꝓpagauit: ſȝ plura ſimul
iuſſit exiſtere. Hoīem ū cuiꝰ naturā q̄dā-
mō mediā inter āglos beſtiaſq; cōdebat:
ut ſi creatori ſuo tanq̄ uero dn̄o ſubditus
preceptū eiꝰ pia obedientia cuſtodiret: in
conſortium trāſiret angelicū: ſine morte
media btām īmortalitatē ſn̄ ullo termīo
conſecutꝰ. Si aūt dn̄m deū ſuū libā uolū-
tate ſupbe ac inobediēter uſus offēderet:
morti addictꝰ beſtialiter uiueret libidīs
ſeruus: eternoq; pꝰ mortē ſupplicō deſti-
natꝰ: unū ac ſingl'm creauit: nō utiq; ſolū
ſine hūna ſocietate deſerendū: ſȝ ut eo mō
uehementiꝰ ei cōmēdaret̄ ipſius ſocietatis
unitas uinclmq; concordie: ſi nō tm̄ inter
ſe nature ſilitudīe: uerū etiā cognationis
affectu hoīes necterent̄: qn̄ nec ipā q̄dē
fēmam copulandā uiro ſicut ipm̄ creare
illi placuit ſȝ ex ipō: ut omne ex hoīe uno
diffūderet̄ genꝰ hūanum. ¶ Cap. xxii.

Ec ignorabat d̄s hoīem peccatuꝝ:
& morti iam obnoxiū morituros
ꝓpagaturū: eoq; ꝓgr̄ſſuros pc̄ti īmāitate
mortales: ut tutiꝰ atq; pacaciꝰ inter ſe rō-
nalis uoluntatis exptes beſtie ſui generis
uiuerēt: q̄rū ex aquis & terris plurimū
pullulauit exordiū: q̄ hoīes quorū genꝰ
ex uno ē ad cōmēdandā concordiā ꝓpa-
gatū. Neq;. n. unq̄ inter ſe leones aut iter
ſe dracoēs: q̄lia hoīes bella inter ſe geſſe-
rūt. Sed ꝓuidebat etiā deꝰ gr̄a ſua ppl'm
pioꝝ in adoptionē uocandum: remiſſiſq;
pc̄tis iuſtificatū ſpū ſcō ſanctis āgelis in
eterna pace ſociandum: nouiſſīa inimica
morte deſtructa: cui ppl'o eſſet huius rei
cōſideracō ꝓfutura: q ex uno hoīe d̄s ad
cōmendandū hoībus q̄ ei grata ſit etiā in
plībus unitas: genꝰ inſtituiſſet hūanum.

Ecit g° deꝰ hoīem ad ¶ Ca. xxiii.
imaginē & ſilitudīnē ſuā. Talem
q̄ppe illi aīam creauit: qua per rōem atq;
intelligētiā oībꝰ eēt preſtātior aīalibus
terreſtribꝰ et natatilibꝰ et uolatilibus: que
mētē huiꝰ mōi nō hr̄ent. Et cū uirū tereno
formaſſȝ ex puluere: eiq; aīmam qualem
dixi: ſiue quā iā fecerat ſufflādo īdidiſſȝ:
ſiue potiꝰ ſufflando feciſſet: eūq; flatū quē
ſufflando fecit: nā qd̄ eſt aliud ſufflare q̄
flatū facere: aīam hoīs eē uoluiſſet: etiā
cōiugem illi ī adiutoriū generādi: ex eiꝰ
latere oſſe detracto fecit ut d̄s. Neq; enī
hec carnali cōſuetudīe cogitāda ſunt: ut
uidere ſolemꝰ opifices ex materia q̄cunq;
terrena corꝑalibꝰ mēbris: qd̄ artis īduſ-
tria potuerūt fabricātes. Manꝰ dei potē-
tia dei eſt: q etiā uiſibilia inuiſibilr̄ opat̄.
Sed hec fabl'oſa potiꝰ q̄ uera eē arbitrant̄:
qui ūtutē & ſapiam dei qua nouit et pōt
etiā ſine ſemībꝰ ipā certa facer̄ ſemina: ex
his uſitatis & q̄tidianis meciūt̄ opibus:
ea ū que ꝑmitꝰ inſtituta ſūt qm̄ nō nouer̄t
infideliter cogitāt: q̄i non hec ipa que no-
uerūt de hūanis cōceptibꝰ atq; ꝑtubus: ſi
etiā in exptis narrarētur incredibiliora
uiderētur. q̄uis & ea ipſa pleriq; magis
nature corꝑalibus cauſis q̄ opibus diuīe
mentis aſſignent. ¶ Capl'm. xxiiii.

Ed cū his nullū nob eſt ī his libris
negociū: q diuinā mentē facere uel'
curare iſta non credūt. Illi aūt q Platoni
ſuo credūt: nō ab illo ſummo d̄o q fabri-
catus ē mūdum: ſȝ ab aliis mīoribꝰ quos
q̄dem ipē creauerit ꝑmiſſu ſiue iuſſu eius
aīalia fc̄ta eē cūcta mortalia: in q̄bus hō
precipuū diiſq; ipis cognitū teneret locū:
ſi ſupſtitōe careāt qua querūt unde iuſte
uideant̄ ſacra & ſacrificia facere q̄i cōdi-
toribꝰ ſuis: facile carebūt etiā huiꝰ opīa-
tiōis errore. Neq; enī fas eſt: ulliꝰ nature
q̄libet mīme mortaliſq;: creatorē ſuū niſi
deū creder̄ ac dicer̄: et anq̄ poſſit itelligi.
Angeli aūt quos illi d̄os libētiꝰ appellāt:
etiā ſi adhibēt uel iuſſi uel ꝑmiſſi opationē
ſuā rebus que gignunt̄ in mūdo: tam nō
eos dicimꝰ creatorēs aīaliū: q̄ nec ag̊colas
frugū atq; arboꝝ. ¶ Capl'm. xxv.

Vm enī alia ſit ſpēs que adhibet̄
extrīſecꝰ cuicūq; materie corꝑali:

sicut operantur homines figuli & fabri: atque id genus opifices qui etiam pingunt et effingunt formas similes corporibus animalium: alia uero que intrinsecus efficientes causas habent de secreto et occulto nature uiuentis atque intelligentis arbitrio: que non solum naturales corporum species: uerum etiam ipsas animantium animas dum non sint facit: supradicta illa species artificibus quibusque tribuatur: hec autem altera non nisi uni artifici creatori & conditori deo: qui mundum ipsum et angelos sine ullo mundo et sine ullis angelis fecit. Ab illa.n. ui diuina que omnium rerum diuisiua & ut ita dicam effectiua est: que fieri nescit sed facere: a qua accepit speciem cum mundus fieret & rotunditas celi et rotunditas solis: eadem ui diuina et effectiua que fieri nescit sed facere: accepit speciem rotunditas oculi & rotunditas pomi: et cetere figure naturales quas uidemus in rebus quibusque nascentibus: non extrinsecus adhiberi sed intima creatoris potentia qui dixit: celum & terram ego impleo: et cuius sapientia est que attingit a fine usque ad finem fortiter: et disponit omnia suauiter. Proinde facti primitus angeli si huiusmodi ministerium prebuerunt creatori cetera facienti: nescio. nec tribuere illis audeo quod forte non possunt: nec debeo derogare quod possunt. Creationem tamen conditionemque omnium naturarum: qua fit ut omnino nature sint eis quoque fauentibus non facientibus: illi deo tribuo cui se etiam ipsi debere quod sunt cum gratiarum actione nouerunt. Non solum ergo agricolas non dicimus fructuum quorumque creatores: cum legamus neque qui plantat est aliquid neque qui rigat: sed qui incrementum dat deus: sed ne ipsam quidem terram quamuis mater omnium fecunda uideatur: que germinibus erumpentia promouet & fixa radicibus continet: cum ibidem legamus deus illi dat corpus quomodo uoluerit: et unicuique seminum proprium corpus. Ita nec feminam sui puerperii creatricem appellare debemus: sed potius illum qui cuidam suo famulo dixit: priusquam te formarem in utero noui te. Et quamuis anima sic uel sic affecta pregnantis ualeat aliquibus uelut induere qualitatibus fetum: sicut de uirgis uariatis fecit Iacob ut pecora colore uario gignerentur: natura tamen illa que gignitur tam ipsa non fecit quam nec ipsa se fecit. Quelibet igitur corporales uel seminales cause gignendis rebus adhibeantur: siue operationibus angelorum aut hominum aut quorumcumque animalium: siue marium feminarumque mixtionibus: quelibet etiam desideria motusue anime matris ualeant aliquid liniamentorum aut colorum aspergere teneris mollibusque conceptibus: ipsas omnino naturas que sic uel sic in suo genere afficiantur: non facit nisi summus deus: cuius occulta potentia cuncta penetrans incommutabili presentia facit esse quidquid aliquo modo est: in quantumcumque est: quia nisi faciente illo ut tale uel tale esset: prorsus esse non posset. Quapropter si in illa specie quam forinsecus corporalibus artifices rebus imponunt: urbem romam & urbem alexandriam: non fabros et architectos sed reges quorum uoluntate consilio & imperio fabricate sunt. illam Romulum illam Alexandrum habuisse dicimus conditores: quanto potius non nisi deum debemus conditorem dicere naturarum: qui neque ex ea materia facit aliquid quam ipse non fecerit: nec operarios habet nisi quos ipse creauerit: et si potentiam suam ut ita dicam fabricatoriam rebus subtrahat: ita non erunt sicut antea quam fierent non fuerunt. Sed antea dico: eternitate non tempore. Quis.n. alius creator est temporum: nisi qui fecit ea quorum motibus currerent tempora.

Ca. xxvi.

Ita sane Plato minores et a summo deo factos deos effectores esse uoluit animalium ceterorum: ut immortalem partem ab ipso sumerent: ipsi uero mortalem attexerent. Proinde animarum nostrarum eos creatores esse noluit sed corporum. Unde quoniam Porphirius propter anime purgationem dicit omne corpus fugiendum: simulque cum suo Platone aliisque platonicis sentit: eos qui immoderate ac inhoneste uixerint propter luendas penas ad corpora redire mortalia: Plato quidem etiam bestiarum: Porphirius tantummodo ad hominum: sequitur eos ut dicant deos istos quos a nobis uolunt

quasi pentes & conditores nostros coli: nihil eẽ aliud q̃ fabros cõpedum carcerũ ue nroꝝ: nec institutores sed inclusores alligatoresq; nros ergastulis erũpnosis et grauissimis uinculis. Aut ergo desinãt platõici penas aĩaꝝ ex istis corporib9 cõminari: aut eos nobis deos colẽdos nõ predicent: quorũ in nobis opationem ut q̃tum possumus fugiamus & euadamus hortanť. cũ tñ sit utrũq; falsissimũ. Nam neq; ita luunt penas aĩe cũ ad istã uitam penalẽ denuo reuoluunť: et oĩm uiuẽtiũ siue in celo siue in terra nll's est conditor: nisi a quo facta sunt celũ & terra. Nam si nulla cã est uiuẽdi ĩ hoc corpe nisi ppter pendẽda supplicia: quõ dicit idem Plato aliter mũdũ fieri nõ potuisse pulcerrimũ atq; optimũ: nisi oĩm aĩalĩũ id est ĩmortaliũ & mortaliũ generib9 impleretť. Si aũt nra institutio qua ul' mortales cõditi sum9 diuinũ mun9 est: quõ pena ẽ ad ista corpa id ẽ ad diuina beneficia remeareť. Et si deus quod assidue Plato cõmẽorat: sicut uniuersi mũdi ita oĩm aĩalium spẽs eterna intelligẽtia cõtinebat: quõ non ipe cũcta condebatť. An aliquoꝝ eẽ artifex nollet: quoꝝ efficiẽdoꝝ artem ineffabilis eius & ineffabilr̃ laudabilis mẽs hẽretť. Merito g͛ uera est religio: que mũdi uniuersi eũ aĩaliũ quoq; uniuersoꝝ hoc est et aĩaꝝ & corpoꝝ conditorem agnoscit & predicat. In q̃bus terrenis precipuus ab illo ad eius imaginẽ homo ppter eã cãm quã dixi: et si qua forte alia maior latet factus ẽ unus: ꝫ nõ relictus solus. Nihil eni est q̃ hoc gen9 tam discordiosum uicio: tã sociale natura. Neq; cõmodius contra uiciũ discordie uel cauẽdum cũ nondum existeret: uel sanãdũ cũ extitisset natura loqueretť hũana: q̃ recordationem illius parentis quẽ ppterea deus creare uoluit unũ: de quo multitudo ppagaretť: ut hac admonicõe etiã in multis concors unitas seruaretť. Quod ũ femia illi ex eius lateř facta est: etiaꝫ hinc satis significatum ẽ q̃ cara mariti et uxoris dẽat esse cõiunctio. Hec opa dei ppterea sunt uniq; inusitata: qa pma. qui aũt ista nõ credũt: nulla fcta pdigia debent credere. Neq;. n. & ipa si usitato nature curriculo gignerenť: pdigia dicerenť. Quid aũt tã sub gubnacõe diuine puidentie: q̃uis eoꝝ causa lateat q̃ monstra gignunťť. Ait qdã psalm9 sacer. Venite & uidete opa domini: que posuit prodigia sup terrã. Cur g͛ ex latere uiri femina facta sit: et hoc pmũ quodãmodo pdigiũ qd prefigurauerit: alio loco q̃tũ me d̃s adiuuauerit dicam. Ca. xxvii.

NVnc qm̃ liber iste claudendus est: in hoc pmo hoie q pmit9 factus est: nõdum qdem ꝓm euidentiam: iam tñ ꝓm dei prescientiã: exortas fuisse existimem9 in genere hũano societates tanq̃ ciuitates duas. Ex illo. n. futuri erant homĩes: alii malis angelis in supplicio: alii bonis in premio sociãdi: q̃uis occulto dei iudicio: ꝫ tñ iusto. Cum eni scptũ sit: uniuerse uie dñi misericordia & ueritas: nec ĩiusta e9 gracia: nec crudelis potest esse iusticia.

EXpeditis de nostri seculi exortu: & de inicio generis hũani difficillimis qõnib9: nũc iam de lapsu pmi homĩs imo primoꝝ hoĩum: et de origĩne ac ppagĩne mortis hũane disputationem a nobis institutã: rerũ ordo deposcit. Non. n. eo modo quo angelos condiderat deus: ita condidit & hoĩes: ut etiã si peccassent mori oĩno non possent: sed ita ut perfunctos obedientie munere: sine interuentu mortis angelica ĩmortalitas & beata eternitas sequeretť: ĩobediẽtes aũt mors plecteret dãnacõne iustissima: quod etiam in libro superiore iam diximus. Caplm̃ scdm.

SEd de ipso genere mortis uideo mihi
paulo diligẽtius disserendũ. Quã-
uis.n. hũana aĩma ueraciter immortalis
phibeat᷑: habet tñ quãdam etiã ipa mortẽ
suã. Nam ideo dr̃ ĩmortalis: qa mõ quodã
q̃ntulocũq; nõ desinit uiuere atq; sentire.
Corp9 aũt ideo est mortale: qm̃ a uita quã
hẽt deseri põt: nec p seipm aliq̃ten9 uiuit.
Mors ḡ aĩe fit cũ eam deserit deus: sicut
corpis cũ id deserit aĩa. Ergo utriusq; rei
id est totius hoĩs mors est: cũ aĩma a deo
deserta: deserit corpus. Ita.n. nec ex deo
uiuit ipa: nec corp9 ex aĩa. Hui9mõi autẽ
totius hoĩs mortẽ: illa seq̃t᷑: quã secũdam
mortem diuĩoꝝ eloqoꝝ appellat auctas.
Hanc saluator significauit ubi ait. Eum
timete q hẽt ptãtem et corpus & aĩmam
pdere ĩ gehennã. Quod cũ nõ antea fiat:
q̃ cũ aĩa corpi sic fuerit copulata ut nulla
direpcõe sepent᷑: mirũ uideri põt: quomõ
corpus ea morte dicat᷑ occidi: qua nõ ab
aĩa deserit᷑: sʒ aĩatũ sentiensq; cruciat᷑. Nã
illa pęna ultĩa ac sempiterna: de qua suo
loco diligẽtius disserẽdum est: rc̃te mors
aĩę dicit᷑ qa non uiuit ex deo: mors autẽ
corpis quo nã mõ: cũ uiuat ex aĩa? Non
enĩ aliter possunt ipsa corpalia quę post
resurrectionẽ futura sunt sentire tormĩta.
An qa uita q̃liscũq; aliqd̃ bonũ est: dolor
aũt malũ: ideo nec uiuere corp9 dicẽdum
est: ĩ quo aĩa nõ uiuẽdi cã est sʒ dolendi?
Viuit itaq; aĩa ex deo cũ uiuit bene. non
enĩ põt bene uiuere ñ deo opante in se qd̃
bonũ est. Viuit aũt corpus ex aĩa: cũ aĩa
uiuit in corpe: seu uiuat ipa seu nõ uiuat
ex deo. Impioꝝ nãq; in corpibus uita: nõ
aĩaꝝ sʒ corpm uita est: quã possũt eis aĩę
etiã mortuę hoc ẽ a dõ desertę: q̃tulacũq;
ppa uita ex qua etiã ĩmortales sunt non
desistentę conferre. Verũ in damnatione
nouissima q̃uis hõ sentire non desinat: tñ
quia sensus ipe nec uoluptate suauis: nec
quiete salubris: sʒ dolore pęnalis est: non
immerito mors est poti9 appellata q̃ uita.

Ideo aũt secũda: qa post illam p̃mam est
qua fit coherentiũ direptio naturaꝝ: siue
dei & aĩę: siue aĩę et corpis. De p̃ma igit᷑
corpis morte dici põt: ꝙ bonis bona sit:
malis mala: scd̃a ũ sine dubio sicut nlloꝝ
bonoꝝ est: ita nulli bona. ¶ Caplm̃. iii.

NOn autem dissimulanda nascitur
questio. utrũ reuera mors q̃ sepat᷑
aĩa & corp9 bonis sit bona. Quia si ita ẽ:
quomõ poterit obtinere ꝙ etiã ipa sit pęna
pc̃ti? Hanc.n. p̃mi hoĩes nisi peccauissẽt:
ppessi utiq; nõ fuissẽt. Quo ḡ pacto bona
esse possit bonis: quę accidere non posset
ñ malis? Sed rursus si nõ nisi malis possʒ
accidere: non deberet bonis bona esse sed
nulla. Cur enĩ eẽt ulla pęna: in qbus non
eẽnt ulla puniẽda? Quapropter fatendũ
est: p̃mos qdem hoĩes ita fuisse ĩstitutos:
ut si nõ peccauissẽt nllm̃ mortis expirent᷑
genus: sʒ eosdem p̃mos pc̃tores ita fuisse
multatos: ut etiã qdquid eoꝝ stirpe esset
exortũ: eadem pęna teneret᷑ obnoxium.

NOn enĩ aliud ex eis ¶ Caplm̃. iiii.
q̃ quod ipi fuerant nasceretur. Pro
magnitudine qppe culpę illius: naturam
dãnatio mutauit ĩ peius. ut qd̃ pęnaliter
precessit in peccãtibus hoĩbus p̃mis: etiã
naturaliter sequęret᷑ in nascentib9 cęteris.
Neq; enĩ homo ita ex hoĩe: sicut homo ex
puluer᷑. Puluis nãq; hoĩ faciẽdo materies
fuit: hõ aũt hoĩ gignẽdo parẽs. Proinde
quod est terra: non hoc est caro: q̃uis ex
terra facta sit caro. Quod est aũt parens
homo: hoc est & ples homo. In p̃mo igit᷑
hoĩe per fęmmã in pgeniem transiturum
uniuersum genus hũanũ fuit: quãdo illa
cõiugum copula diuinam sententiam suę
dãnatioĩs excepit. Et qd̃ hõ factus est nõ
cũ crearet᷑: sʒ cũ peccaret ut puniret᷑: hoc
genuit: q̃tũ quidem actinet ad peccati &
mortis originem. Non enĩ ad infantilem
hebetudinẽ & infirmitatẽ aĩmi et corpis
quã uidemus in puulis: peccato uel pęna
ille redactus est: quę deus uoluit eẽ tanq̃

primordia catuloꝝ: quoꝝ pentes ī besti-
alem uitā mortēq; deiecerat. sicut scriptū
est. Homo cū in honore eēt nō intellexit:
compatus ē pecoribus non ītelligētibus:
et similis factus est illis. Nisi ꝙ infantes
infirmiores etiā cernimus in usu motuq;
mēbroꝝ: et sensu appetendi atq; uitādi:
q̄ sunt alioꝝ tenerrimi fetus aialiū. tanq̄
se tanto attollat excellentius supra cetera
aiantia uis hūana: q̄to magis impetū suū
uelut sagicta cū arcus extendr̄ retrorsuz
reducta distulerit. Nō ḡ ad ista īfantilia
rudiméta presumptiōe illicita & dānatōe
iusta, plapsus uel ipulsus est ṗm9 homo:
sed hactenus in eo natura hūana uiciata
atq; mutata est: ut repugnantem pateret̄
in mēbris inobedientiā cōcupiscēdi. et ob
id obstringeret̄ necessitate moriēdi. atq;
ita id quod uicio penaq; factus est: id est
obnoxios pc̄to mortiq; generaret. A quo
pc̄ti uinculo si per mediatoris xp̄i gr̄am
soluunt̄ infātes: hanc solam mortē ppeti
possūt que aīam seiūgit a corpe: ī scd̄am
uero illā sine fine penalē: libati a peccati
obligatiōe non transeūt. Si quē ū mouet
cur uel ipam paciant̄: si & ipa pc̄ti pena
est: quoꝝ per gr̄am reat9 abolet̄: iam ista
questio in alio nostro ope q̄d scp̄simus de
babtismo puuloꝝ: tractata et absoluta ē.
Vbi dictū ē: ad hoc relinq aīe expimētū
sepatiōis a corpe: q̄uis ablato iā criminis
nexu: q̄m si regeneratiōis sacramentū cō-
tinuo sequeret̄ immortalitas corpis: ipsa
fides eneruaret̄: que tūc est fides: quādo
expectat̄ in spe: q̄d in re nōdum uidetur.
Fidei aūt robor̄ atq; certamie: ī maiorib9
dūtaxat etatib9 etiā mortis fuerat supād9
timor: q̄d in sanctis martiribus maxime
eminuit: cui9 pfecto certamis esset nulla
uictoria nulla glia: qa nec ipm oio posset
esse certamē: si post lauacrū regeneratiōis
iā sancti nō possent mortē ppeti corpalez.
Cum puulis aūt bp̄tisandis qs non ad x̄
gr̄am, ppterea potius curreret: ne a corpe
soluerent̄? Atq; ita non inuisibili premio
pbaret̄ fides: s; iā nec fides eēt: cōfestim
sui opis querendo & sumēdo mercedem.
Nunc uero maiore & mirabiliore gracia
saluatoris: in usus iustitie pc̄ti pena con-
uersa est. Tunc enī dictū est hōi morieris
si peccaueris: nunc dr̄ martiri morere ne
pecces. Tūc dictū ē si mādatū transgressi
fueritis morte moriemini: nūc dr̄ si mor-
tem recusaueritis mādatū trāsgrediemī.
Quod tūc metuēdum fuerat ut nō pecca-
retur: nūc suscipiendū est ne peccet̄. Sic p
ineffabilem dei miam: et ipa pena uicioꝝ
transit in arma ūtutis: et fit iusti meritūz
etiā suppliciū pc̄toris. Tunc enī mors est
acqsita peccādo: nunc implet̄ iustitia mo-
riendo. Verū hoc in sanctis martiribus:
qbus alterutrū a persecutore, ppomit̄: ut
aut deserant fidem aut sufferāt mortem.
Iusti. n. malūt credēdo ppeti: q̄d sunt ṗmi
iniqui nō credēdo ppessi. Nisi. n. peccassēt
illi non morerent̄: peccabunt aūt isti nisi
moriant̄. Mortui sūt ḡ illi qa peccauer̄t:
non peccāt isti qa moriunt̄. Factū est per
illoꝝ culpā ut uenirent̄ in penā: fit p istoꝝ
penā ne ueniat̄ in culpam. nō quia mors
bonū aliq̄d facta ē que antea malū fuit:
sed tantā deus fidei prestitit graciam: ut
mors q̄m uite constat eē contrariam: in-
strumentū fieret p q̄d transiret̄ in uitam.

Apostolus. n. cū uellet ¶ Caplm. v.
ostēder̄: q̄tū pc̄tm gr̄a nō subueniēte
ad nocendū ualeret: etiā ipam legem qua
phibet̄ pc̄tm: nō dubitauit dicere ūtutē
eē pc̄ti. Aculeus inqt mortis est peccatū:
uirtus aut pc̄ti lex. uerissie oino. Auget
enī, phibitio desideriū opis illiciti: quādo
iustitia nō sic diligr̄: ut peccādi cupiditas
eius dilectione uincat̄. Vt aūt diligat̄ &
delectet uera iustitia: non ṅ diuia subuēit
gr̄a. Sed ne, ppterea lex putaret̄ malum:
q̄m ūtus est dicta pc̄ti: ideo ipe alio loco
uersans hui9modi questionem ita inquit.
Lex qdem sancta: et mādatū iustū et scm̄

et bonum. Quod ergo bonum est inqt: mihi factū est mors? Absit. sʒ pctm ut appeat pctm: p bonū m̄ opatū est mortem: ut fiat supra modū peccans peccatū p mandatū. Supra modū dixit. qa etiā p̄uaricatio additᷓ: cū peccandi aucta libidie etiā lex ipsa contēpnitᷓ. Cur hoc cōmemorandum putauerimus? Quia scilʒ sicut lex non est malū qn̄ auget peccantiū concupiam: ita nec mors bonū est quādo auget paciētiū gloriam. cū uel illa p inīqtate deseritᷓ & efficit p̄uaricatores: uel ista p ueritate suscipitᷓ et efficit martyres. Ac per hoc lex qdem bona est: qa p̄hibitio est pcti: mors aūt mala: qa stipēdium ē pcti. Sed q̄admodū iniusti male utuntᷓ nō tantū malis uerū etiā bonis: ita iusti bene nō tm̄ bois sed etiaʒ malis. Hinc fit: ut & mali male lege utantᷓ quis sit lex bonū: et boni bene moriantᷓ quis sit mors malū. ¶ Ca. vi.

QVapropter qđ actinet ad corpis mortē id est separatonē aīe a corpe: cū eam paciuntᷓ q morientes appellantᷓ: nulli bona est. habet enī asperū sensum et cōtra naturā: uis ipa qua utrūq; diuellitᷓ qđ fuerat in uiuente coniunctū atq; consertum: q̄mdiu moratᷓ: donec oīs adimatᷓ sensus q ex ipo inerat aīme carnisq; complexu. quā totam molestiā nōnunq̄ unus ictus corpis uel aīe raptus intercipit: nec eam sentiri p̄ueniente celeritate pmictit. Quicqd tn̄ illud est in morientibus: quod cū graui sensu adimit sensum: pie fidelr̄q; tollerando auget meritum paciencie: non aufert uocablm pene. Ita cū ex bois pmi perpetuata ppagine pculdubio sit mors pena nascentis: tn̄ si pro iusticia pietateq; pendatᷓ fit glia renascentis. et cū sit mors pcti retributio: aliquādo impetrat ut nil retribuatᷓ peccato. ¶ Caplm. vii.

NAm qcūq; etiā non pcepto regenerationis lauacro pro xpi confessiōe moriuntᷓ: tantū eis ualet ad dimictenda peccata: q̄tum si abluerentur sacro fonte baptismatis. Qui enī dixit si qs nō renatꝰ fuerit ex aqua & spū scō non intrabit in regnū celoꝝ: alia sententia istos fecit exceptos ubi non minꝰ generaliter ait: q me confessus fuerit coram hoibus: cōfitebor et ego eū coram patre meo q in celis est. Et alio loco. Qui pdiderit aīaʒ suā ppter me: inueniet eam. Hinc est qđ scriptū est. Preciosa in conspectu dn̄i mors scōꝝ eius. Quid enī preciosius q̄ mors: p quā fit ut etiam delicta omīa dimictantᷓ: et merita cumulatius augeantᷓ? Neq; .n. tanti sunt meriti: q cū mortem differre non possent baptisati sunt: deletisq; omnibus pctis ex hac uita emigrarūt: q̄nti sunt hi q mortem differre cū possent ideo nō distulerūt: qa maluerūt xp̄m confitēdo finire hāc uitā: q̄ eū negando ad eius baptismū puenire. Quod utiq; si fecissent: etiā hoc eis in illo lauacro dimicteretur: qp timore mortis negauerant xp̄m: in quo lauacro etiā illꝰ facinꝰ tam imane dimissū est: q occiderāt xp̄m: sed qn̄ in abūdantia grē spūs illius q ubi uult spirat: tm̄ xp̄m amare possent: ut eū in tanto uite discrimie sub tanta spe uenie negarᷓ nō possent. Mors ḡ preciosa scōꝝ: quibus cū tanta gr̄a est premissa & prerogata mors xp̄i: ut ad eū acqrendū suā non cunctarentᷓ ipendere aīam: i eos usus redactū esse monstrauit qđ ad penā peccantis antea fuerat constitutū: ut inde iusticie fructus uberior nasceretᷓ. Mors ḡ non ideo bonū uideri debet: qa in tantaʒ hūilitatē non ui sua sʒ diuīa opitulatione conuersa est: ut que tūc metuēda pposita est ne pctm cōmicteretᷓ: nunc suscipienda ppomitᷓ ut pctm non cōmictatᷓ: cōmissūq; deleatᷓ: magneq; uictorie debita iusticie palma reddatur. ¶ Caplm. viii.

SI enī diligentius consideremꝰ: etiā cū quisq; pro ueritate fideliter & laudabilr̄ moritᷓ: mors cauetᷓ. Ideo qppe aliquid eius suscipitᷓ ne tota contingat: et secūda insup que nunq̄ finiatur accedat.

Suscipitur. n. aīę a corpe separatio: ne deo ab aīa separato etiā ipa separet̄ a corpe: ac sic tot9 hoīs pͥma morte completa secūda excipiatur sempiterna. Quocirca mors qdem ut dixi cū eam moriētes paciunt̄: cūcꝗ; in eis ut moriant̄ facit: nemini bona est: sed laudabilr̄ tollerat̄ pro tenendo uł adipiscendo bono. Cum uero in ea sunt q iam mortui nuncupant̄: non absurde dr̄ & malis mala: et bonis bona. In requie enī sunt aīę pioꝝ a corpe separatę: impioꝝ aūt pęnas luūt: donec istarū ad ęternam uitam: illaꝝ uero ad ęternā mortem quę secūda dr̄ corpa reuiuiscant. ¶ Cap. ix.

SEd id tēpus quo aīę a corpe separatę aut in bonis sunt aut ī malis: utrū post mortē poti9 an in morte dicendū est: Si. n. p9 mortē est: iam non ipa mors quę transacta atqꝫ pręterita est: sꝫ postea uita pręsens aīę siue bona seu mala est. Mors aūt tunc eis mala erat: qñ erat: hoc est qñ eā paciebant̄ cū morerent̄: qm̄ grauis & molestus eis inerat sensus: quo malo bene utunt̄ boni. Peracta aūt mors: quo nam mō uel bona uł mala est: quę iam nō est?

Porro si adhuc diligētius actendamus: nec illa mors esse appebit: cui9 grauem ac molestum in morientib9 diximus sensum. Quādiu enī sentiūt adhuc utiqꝫ uiuūt: & si adhuc uiuūt: ante mortem q̄ in morte poti9 esse dicendi sunt: qa illa cum uenerit aufert oēm corpis sensum: q ea ꝓpinq̄nte molestus ē. Ac ꝑ hoc quomodo moriētes dicam9 eos q nōdū mortui sunt sꝫ īminēte morte iā extrema & mortifera afflictiōe iactant̄: explicare difficile est. etiā si rēte isti appellant̄ morientes: qa cū mors quę iam īminet aduenerit: nō morientes sed mortui nūcupant̄. Nullus ē ḡ moriens n̄ uiuēs: qm̄ cū in tāta est extremitate uitę: in quāta sunt quos agere aīam dicimus: ꝓfecto q nōdum aīa caruit adhuc uiuit. Idem ipe igr̄ siḿł & moriens est et uiuens. sꝫ morti accedēs uita decedens: adhuc tñ in uita: qa inest aīa corpi. nōdum aūt in morte: qa nondū abscessit a corpe. Sed si cū abscesserit nec tūc in morte sꝫ p9 mortē potius erit: qñ sit in morte quis dixerit? Nam neqꝫ ullus moriens erit: si moriens et uiuens nullus eē pōt siḿł. Quādiu qppe aīa ī corpe est: nō possum9 negar̄ uiuentē. Aut si moriens poti9 dicēdus est: in cuius iam corpe agr̄ ut moriat̄: nec siḿł quisq̄ pōt esse uiuens & moriens: qñ sit uiuens nescio. ¶ Capitlm. x.

EX quo enī quisqꝫ in isto corpe morituro esse ceperit: nunq̄ in eo non agit̄ ut mors ueniat. Hoc enim agit eius mutabilitas toto tpre uitę hui9: si tñ uita dicenda est: ut ueniat̄ in mortem. Nemo qppe est q nō ei post annū sit q̄ ante annū fuit: et cras q̄m hodie: & hodie q̄ heri: et paulopost q̄ nūc: et nūc q̄ pauloañ morti ꝓpinqor. qm̄ quidqd tpis uiuit̄ de spacō uiuēdi demit̄: et quotidie fit min9 min9qꝫ quod restat: ut oīno nihil sit aliud temp9 uitę hui9: q̄ cursus ad mortē. In quo nēo uel paululum stare uel aliq̄to tardius ire ꝑmictit̄: sed urgent̄ omēs pari motu: nec diuerso īpellunt̄ accessu. Neqꝫ. n. cui uita breuior fuit: celerius diē duxit q̄ ille cui longior. sed cū ęq̄liter & ęq̄lia momenta rapent̄ ambobus: alter hūit ꝓpius alter remotius: quo nō impari uelocitate ambo currebant. Aliud est autem amplius uię peregisse: aliud tardius ambulasse. Qui ḡ usqꝫ ad mortem ꝓductiora spacia tpis agit: nō lentius ꝑgit sꝫ plus itineris conficit. Porro si ex illo qsqꝫ incipit mori hoc est eē in morte: ex quo in illo agi ceperit ipa mors id ē uitę detractio: qa cū detrahendo finita fuerit post mortem iam erit non in morte: profecto ex quo eē incipit in hoc corpe: ī morte est. Quid enim aliud diebus horis momētisqꝫ singulis agitur: donec ea consumata mors quę agebatur impleat̄: et icipiat iam tpus eē p9 mortē: quod cū uita detraheretur erat ī morte?

Nunq̃ igitur in uita homo est: ex quo est in isto corpe moriente potius q̃ uiuente: si et in uita & in morte sil' non pōt eē. An potius et in uita & ĩ morte siml' est: in uita scilicet in qua uiuit donec tota detrahat̃: in morte autē quia iam moritur cui uita detrahit̃. Si enī non est in uita: qd est qđ detrahit̃: donec ei⁹ fiat pfcta cōsumptio.

SI aūt non est in morte: ¶ Ca. xi. qd est uitę ipa detractio. Non enī frustra cū uita fuerit corpi tota detracta: post mortem iam dr̃: nisi qa mors erat cū detraheret̃. Nam si ea detracta nō est hō in morte sʒ post mortem: quādo nisi cum detrahit̃ erit in morte. Si autē absurdū est: ut hoīem anteq̃ ad mortē pueniat iā esse dicamus in morte: cui enī ppinquat pagendo uitę suę tēpora: si iam in illa est: maxime qa nimis est insolens ut simul et uiuens eē dicat̃ & moriens: cū uigilās et dormiens sil' esse non possit: quęrendū est quando erit moriens. Etenī anteq̃ mors ueniat non est moriens sʒ uiuens: cū uero mors uenerit mortuus erit non moriens. Illud ergo est adhuc ante mortē: hoc iaʒ post mortem. Quādo g̃ in morte. Tunc enī est moriens: ut q̃admodum tria sunt cū dicimus ante mortem ĩ morte & post mortem: ita tria singulis singula: uiuens moriēs mortuusq; reddant̃. Quādo itaq; sit moriēs id ē in morte: ubi neq; sit uiuēs quod est ante mortē: neq; mortuus quod est post mortem: sʒ moriēs id ē in morte: difficillime diffinit̃. Quādiu qppe est aīa in corpe: maxie si etiā sensus adsit: pculdubio uiuit hō q constat ex aīa et corpe: ac p hoc adhuc aň mortē nō in morte esse dicēdus est. Cum ů aīa abscesserit: oēmq; abstulerit corpis sensum: iam post mortē mortuusq; phibet̃. Perit g̃ inter utrunq;: quo moriens uel in morte sit. Quoniam si adhuc uiuit aň mortē est: si uiuer̃ destitit iam post mortem est. Nunquā g̃ moriēs id est in morte eē cōprehēdit̃. Ita etiā in transcursu tempoꝝ quęritur presens nec inuenit̃: qa sine ullo spacio ē: p qđ transit̃ ex futuro in pręteritū. Nōne g̃ uidendū est: ne ista ratiōe mors corpalis nulla esse dicat̃. Si enī est: quādo est: quę in nullo et in qua ullus esse nō pōt. quādo qdem si uiuit̃ adhuc non est: qa hoc ante mortem non ĩ morte. Sed rursus si nulla mors ē: ante quid uel post quid est quod dr̃ ante mortē siue p⁹ mortem. Nam & hoc inaniter dr̃: si mors nulla est. Atq; utinam in padiso bene uiuēdo egissemus: ut reuera nulla eēt mors. Nunc aūt non solum est: uerū etiā tam molesta ē: ut nec ulla explicari locutione possit: nec ulla rōne uitari. Loq̃mur g̃ ſm cōsuetudinē: non. n. aliter debemus: et dicam⁹ ante mortem priusq̃m mors accedat: sicut scptū est: ante mortē ne laudes hoīem quenq̃. Dicamus etiā cū accesserit: post mortē illius uel illi⁹ factū est illđ uel illud. Dicamus & de pręsenti tēpe ut possumus: uelut cū ita loquimur: moriēs ille testat⁹ est: et illis atq; ill' illud atq; illud moriens dereliqt: q̃uis hoc nisi uiuens oīno facere nō posset: et poti⁹ hoc ante mortē fecerit nō in morte. Loq̃mur etiā sicut loquit̃ scptura diuina: quę mortuos quoq; nō post mortem sʒ in morte eē nō dubitat dicere. Hinc. n. ē illđ. Quoniā non est ĩ morte q memor sit tui. Donec. n. reuiuiscāt: rcte eē dicunt̃ in morte. sicut ĩ sōpno eē q sq; donec euigilet dr̃. Quāuis in sompno positos dicam⁹ dormiētes: nō tamen eo modo possum⁹ dicere eos q iam sunt mortui morientes. Non eniʒ adhuc moriunt̃: q q̃tū actinet ad corpis morteʒ de qua nūc disserim⁹: iam sunt a corpib⁹ separati. Sed hoc est quod dixi explicari aliqua locutiōe nō posse: quō ul' moriētes dicant̃ uiuere: uel iam mortui etiam post mortem adhuc eē dicant̃ in morte. Quō enī p⁹ mortē si adhuc in morte: pręsertim cū eos nec moriētes dicamus: sicuti eos q in sompno sunt dicim⁹ dormientes: et qui

in languore languentes: et qui in dolore
usq; dolentes: et q in uita uiuentes? At
uero mortui ꝓusq̃ resurgant eẽ dicunt in
morte: nec tñ possũt appellari moriẽtes.
Vnde nõ importune neq; incõgrue arbi-
tror accidisse: et si nõ humana industria
iudicio fortasse diuĩo: ut hoc uerbũ qđ ẽ
morit: ĩ latina lĩgua nec gramatici decli-
nare potuerint ea regula qua cętera talia
declinant. Nanq; ab eo quod est orit: fit
uerbum pręteriti tpis ortus est: et si qua
silĩa sunt quę per tpis pręteriti participia
declinant. Ab eo uero quod est morit: si
quęram9 pręteriti tpis uerbũ: respondeɾi
solet mortuus est u lr̃a geminata. Sic enĩ
dr̃ mortuus quõ fatuus: ardu9: cardu9:
conspicuus: et si qua similia quę non sunt
pręteriti tpis: sed qm̃ noĩa sunt sine tempe
declinant. Illud aũt q̃si ut declinet quod
decliãri non potest: pro pticipio pręteriti
tpis ponit nomẽ. Cõueniẽter itaq; factũ
est: ut q̃admodũ id qđ sigñficat nõ potest
agendo: ita ipm uerbũ non posset loq̃do
declinari. Agi tñ põt in adiutorio gratię
redẽptoris nr̃i: ut saltem secundã mortẽ
declinare possimus. Illa enĩ est grauior et
oĩm maloꝝ pessima: quę non fit sepatione
aię & corpis: sed ĩ ętenã pęnam potius
utriusq; cõplexu. Ibi econtrario non erũt
hoĩes ante mortẽ atq; post mortem: sed
semp in morte: ac per hoc nunq̃ uiuẽtes:
nunq̃ mortui: s; sine fine moriẽtes. Nunq̃
.n. erit hõi peius ĩ morte: q̃ ubi erit mors
ipsa sine morte. ¶ Capitlm. xii.

QVm g requirit: quã mortem deus
primis hõibus fuerit cõminatus si
ab eo mandatũ transgrederent acceptũ:
nec obedientiam custodirent: utrũ aię an
corpis: an totius hoĩs: an illã quę appel-
lat secũda. Respondendũ est: oẽs. Prima
enĩ constat ex duabus: secũda ex oĩb9
tota. Sicut enim uniuersa terra ex multis
terris: et uniuersa ęcclia ex multis cõstat
ęccliis: sic uniuersa mors ex oĩb9 constat.
quoniam prima ex duabus: una animę
altera corporis: ut sit prima totius hoĩs
mors: cũ aĩa sine deo & sine corpe ad tps
pęnas luit: secunda uero ubi aĩa sine deo
cũ corpore pęnas ęternas luit. Quãdo g
dixit deus ꝓmo illi hõi quem in paradiso
constituerat: de cibo uetito: quacunq; die
ederitis ex eo morte moriemini: non tm̃
ꝓmę mortis ptem ꝓorem ubi aĩa ꝓuatur
deo: nec tm̃ posteriorẽ ubi corpus priuat
aĩa: nec solam ipsam totã ꝓmã ubi aĩa &
a deo et a corpe sepata punit: sed quidqd
mortis est usq; ad nouissimã quę secunda
dr̃: qua est nulla posterior cõminatio illa
complexa est. ¶ Caplm. xiii.

NAm postea q̃ pręcepti facta trans-
gressio est: confestim gr̃a deserẽte
diuina: de corpm suorũ nuditate confusi
sunt. unde etiã foliis ficulneis quę forte a
pturbatis ꝓma comperta sunt pudenda
texerũt. Quę ꝓus eadem membra erant s;
pudenda non erant. senserunt enĩ nouum
motũ inobedientis carnis suę: tanq̃ reci-
procam pęnã inobediẽtię suę. Iam qppe
aĩa libertate ĩ puersum ꝓpria delectata:
et deo dedignata seruire: pristino corpis
seruitio destituebat. Et qa supiorem dñm
suo arbitrio deseruerat: inferiorẽ fãmulũ
ad suũ arbitriũ non tenebat: nec omĩmõ
habebat subditã carnẽ sicut semp habere
potuisset: si deo subdita ipa mãsisset. Tũc
g caro cępit concupiscere aduersus spm̃:
et spũs aduersus carnẽ. Cum qua contro-
uersia nati sum9: trahẽtes origĩnẽ mortis
in membris nostris uiciatamq; naturã:
contentionẽ eius siue uictoriã de prima
pręuaricatiõe gestantes. ¶ Capi. xiiii.

DEus .n. creauit hoĩem rectũ: natu-
rarum auctor nõ uniq; uicioꝝ: sed
spõte deprauatus iusteq; damnatus: de-
prauatos damnatosq; generauit. Omnes
enĩ fuim9 in illo uno: quãdo oẽs ille unus
corrupit: qui per fęminam lapsus est in
peccatũ: quę de illo facta ẽ ante peccatũ.

Notandum erat nobis singillatim creata et distributa forma in q̄ singli uiuerem⁹: sed iam natura erat semialis ex qua purgaremur: qua scilꝫ ꝓpter pecc̄m uiciata: et uinculo mortis obstricta iusteqꝫ damnata: non alterius conditioīs hō ex hoīe nasceretur: ac ꝑ hoc a liberi arbitrii malo usu series calamitatis hui⁹ exorta est: quę hūanum genus origine depra̋uata uelut radice corrupta: usqꝫ ad secundę mortis exitiū quę non habet finem: solis eis exceptis q per dei grām liberant̄: miseriarū cōnexione perducit. ¶ Caplm. xv.

QVamobrem etiā in eo qđ dictū est morte moriemini: qm̄ non ē dictū mortibus: eam solam intelligam⁹ quę fit cū aīa deserit̄ sua uita qđ illi deus est: nō enī deserta ē ut desereret: sꝫ ut desereret̄ deseruit. Ad malum ꝗppe eius prior est uolūtas eius: ad bonum ů eius prior est uolūtas creatoris eius: siue ut eā faceret quę nulla erat: siue ut reficiat quę lapsa perierat. etiā si hanc intelligamus deum denunciasse mortem in eo ꝙ ait: qua die ederitis ex illo morte moriemini: tanquā diceret: qua die me deserueritis ꝑ inobedientiā: deseram uos ꝑ iustitiam: profc̄to ī ea morte etiā cęterę denūtiatę sunt: quę ꝓculdubio fuerant secuturę. Nam ī eo ꝙ inobediēs motus in carne ex motu aīmę inobedientis exortus est: propter quem pudenda texerūt: sensa ē mors una ī qua deseruit aīam deus: ea significata ē uerb eius: qn̄ timore deambulantis sese abscōdenti hōi dixit: Adam ubi es. Non utiqꝫ ignorādo quęrēs: sꝫ icrepādo admonēs: ut actēderet ubi eēt: ī quo non eēt deus. Cum uero iam corpus aīma ipa deseruit ętate corruptū et senectute cōfectū: uenit in expimentū mors altera: de q̄ de⁹ pc̄tm adhuc puniens hōi dixerat. Terra es & ī terram ibis. ut ex his duabus mors illa ꝑma quę totius est hoīs compleret̄: quā secūda ī ultimo sequit̄ nisi homo ꝑ gratiā liberetur. Neqꝫ.n. corpus quod de terra ē rediret in terrā: n̄ sua morte quę illi accidit cū deserit̄ sua uita. i. aīa. Vnde cōstat īter xp̄ianos ueraciter catholicā tenētes fidem: etiā ipam nobis corpis mortē non lege naturę q̄ nullā mortem hōi de⁹ fecit: sed merito inflictam eē pc̄ti: qm̄ peccatū uindicans deus dixit hōi in quo tūc oēs eramus: terra es & in terram ibis.

SEd ph̄i contra quoꝝ ¶ Ca. xvi. calūpnias defēdimus ciuitatē dei hoc est eius ęcclīam: sapienter sibi uident̄ irridere: ꝙ dicim⁹ aīę a corpe sepationem inter pęnas ei⁹ eē deputandā. qa uidelicet ei⁹ ꝑfectā beatitudinē tunc illi fieri existimāt: cū omi ꝓrsus corpe exuta ad deum simplex & sola et q̄dāmō nuda redierit. Vbi si nihil quo ista refelleretur opinio ī eoꝝ lr̄is īuenirē: oposius m̄ disputanduꝫ eēt: quo demōstrarem non corpus eē aīę: sed corruptibile corp⁹ onerosum. Vnde illđ est quod de scp̄turis nr̄is in superiore libro cōmēorauimus. Corpus.n. corruptibile aggrauat aīmam. Addendo utiqꝫ corruptibile: non q̄licūqꝫ corpe sed quale factū est ex pc̄to consecq̄te uindc̄ta aīam perhibuit aggrauari. Quod etiam si non addidissꝫ: nihil aliud ītelliger̄ deberem⁹. Sed cū aptissime Plato deos a summo do factos hr̄e immortalia corpa prędicet: eisqꝫ ipm deū a quo facti sunt inducat ꝓ magno beneficio pollicentem: ꝙ in ęternū cū suis corpib⁹ ꝑmāebunt: nec ab eis ulla morte soluent̄: qđ ē ꝙ isti ad exagitandā xp̄ianam fidem fingūt se nescire qđ sciūt: aut etiā sibi repugnātes aduersum seipos dicere malunt: dum nobis non desinant contradicere. Nempe Platoīs hęc uerba sunt: sicut ea Cicero in latinū uertit: q̄bus inducit summū deū deos quos fecit alloq̄ntem ac dicētem. Vos q sub mortalitatis fato orti estis: actendite quoꝝ opm ego parēs effc̄torqꝫ sum. Hęc sūt idissolubilia nutu meo: q̄q̄ oīe colligatū solui potest.

ſ; haud quaq̃ bonum eſt: rõe iunctũ uelle diſſoluer̃. Sed qm̃ eſtis orti mortales: uos qdem eſſe & indiſſolubiles non poteſtis. Nec unq̃ tam̃ diſſoluemini: neq; uos ulla mortis fata piment: nec erũt ualentiora q̃ conſiliũ meũ: quod maius eſt uinculũ ad perpetuitatẽ ur̃am: q̃ illa qbus eſtis tunc cũ gignebamini colligati. Ecce d̃os Plato dicit & corpis aĩeq; colligatiõe mortales: et tamen immortales dei a quo facti ſunt uolũtate atq; conſilio. Si ergo aĩe pena ẽ in q̃licunq; corpe colligari: quid eſt q̄ eos alloq̃s deus tanq̃ ſollicitos ne forte moriant̃ id eſt diſſoluant̃ a corpore: de ſua facit imortalitate ſecuros: nõ ꝓpter eoꝝ naturã que ſit compacta nõ ſimplex: ſed propter ſuã inuictiſſimã uolũtatem: qua põt facere ut nec orta occidãt nec cõnexa ſoluant̃: ſed incorruptibiliter pſeuerẽt. Et hoc qdem utrũ Plato uerũ de ſideribꝰ dicat: alia queſtio eſt. Neq; eni ei cõtinuo concedendũ eſt: globos iſtos luminũ ſiue orbiclos: luce corpea ſup terras ſeu die ſeu nocte fulgentes: ſuis qbuſdã ꝓpriis aĩs uiuere: eiſq; intellectualibꝰ & beatis: qđ etiã de ipo uniuerſo mũdo tanq̃ uno aĩali maximo quo cũcta cetera cõtinent̃ aĩalia inſtanter affirmat. Sed hec ut dixi alia queſtio eſt: quam nunc diſcutiẽdam non ſuſcepimus. hoc tm̃ contra iſtos cõmemorandum putaui: qui ſe platonicos uocari uel eſſe gl̃iant̃: cuiꝰ ſupbia nois erubeſcũt eẽ xp̄iani: ne cõe illis cũ uulgo uocablm̃ uilem faciat palliatoꝝ tãto magis iflatã q̃to magis exiguã paucitatẽ. Et querẽtes quid in doctrina xriſtiana reprehendãt exagitant eternitatem corpoꝝ: tanq̃ hec ſint inter ſe contraria: ut & beatitudinẽ queramus aĩe: et eam ſemp eẽ uelimus in corpe uelut erũpnoſo uinculo colligatã: cũ eoꝝ auctor & magiſter Plato: donũ a ſummo deo diis factis ab illo dicat eſſe conceſſum: ne aliquãdo moriantur id eſt a corporibus qbus eos cõnexuit ſepent̃.

Ontendũt etiã iſti: Cap. xvii.
terreſtria corpa ſempiterna eẽ nõ poſſe: cũ ipam uniuerſam terram dei ſui: non qdem ſummi ſ; tamẽ magni id ẽ totiꝰ huiꝰ mũdi: membrũ in medio poſitum & ſempiternũ eſſe non dubitent. Cum ergo deus ille ſummus fecerit eis alterũ quem putant deũ: id eſt iſtũ mũdũ ceteris diis qui intra eũ ſunt preferendum: eũ deniq; exiſtiment eẽ aĩantem: aĩma ſcilicet ſicut aſſerũt rõnali uel itellectuali in tã magna mole corpis eiꝰ incluſa: ipſiuſq; corporis tanq̃ mẽbra locis ſuis poſita atq; digeſta q̃tuor cõſtituerit elementa: quoꝝ iũcturã ne unq̃ deus eoꝝ tam magnus moriatur inſolubilẽ ac ſempiternã uelint: qd cauſe eſt ut i corpe maioris aĩantis tãq̃ mediũ membrũ eterna ſit terra: et alioꝝ aĩantiũ terreſtriũ corpora ſi deus ſicut illud uelit eterna eſſe non poſſint. Sed terre inquĩt terra reddẽda eſt: unde aĩaliũ terreſtria ſumpta ſunt corpa: ex quo fit inquĩt ut ea ſit neceſſe diſſolui et emori: et eo mõ terre ſtabli ac ſempiterne unde fuerãt ſumpta reſtitui. Si quis hoc etiã de igne ſimiliter affirmet: et dicat reddenda eſſe uniuerſo igni corpora que inde ſumpta ſunt: ut celeſtia fierent aĩalia: nõne imortalitas quã talibus diis uelut d̃o ſummo loquente ꝓmiſit Plato: tanq̃ uiolentia diſputationis huiꝰ intercidit. An ibi ꝓpterea nõ fit: qa deus non uult: cuiꝰ uolũtatẽ ut ait Plato nulla uis uincit. Quid g̊ ꝓhibet ut hoc etiã de terreſtribus corpibus deus poſſit efficer̃: qñqdem ut nec ea que orta ſũt occidãt: nec ea que ſunt iũcta ſoluant̃: nec ea que ſunt ex elemẽtis ſumpta reddant̃: atq; ut aĩe in corpibus cõſtitute nec unq̃ ea deſerant: et cũ eis imortalitate ac ſempiterna beatitudĩe pfruant̃: poſſe deum facere confitet̃ Plato. Cur g̊ non poſſit: ut nec terreſtria moriant̃. An deus non eſt potens quouſq; chriſtiani credũt: ſed quouſq; platõici uolũt. Nimirũ quippe

consilium dei et potestatem potuerũt ph̄i
nec potuerũt nosse ꝓph̄e: cũ pori9 ecõtrario
dei ꝓph̄as ad enũtiandũ ei9 q̃tũ dignat9
est uoluntatem spũs eius docuerit: ph̄os
aũt in ea cognoscenda coniectura hũana
deceperit. Verũ non usqȝ adeo decipi de-
buerũt nõ solũ igñrantia uerũ etiã ꝑuicacia:
ut et sibi apꝑtissime r̄fragenẽ magnis dispu-
tationũ uiribus asserẽtes: aĩe ut beata eẽ
possit non terrenũ tm̃ sed om̃e corpus eẽ
fugiẽdũ: et terrestres d̄os rursus dicẽtes
habere beatissĩas aĩas: et tamen terrenis
corporibus alligatas: cęlestes uero deos
ignea compage ligatos: Iouis aũt ipsius
aĩam quẽ mundũ istũ uolũt: omibus oĩo
corporeis elemẽtis q̄bus hęc tanta moles
a terra in cęlũ surgit inclusam. Hanc enĩ
aĩam Plato ab intimo terrę medio quod
geometri centrũ uocãt: ꝑ omẽs ꝑtes eius
usqȝ ad cęli summa & extrema diffũdi et
extendi per numeros musicos opinaẽ: ut
sit iste mũdus aĩal maximũ: beatissimũ:
sempiternũ: cui9 aĩa et ꝑfectam sapientię
fęlicitatem teneret: et corpus ꝓpriũ non
relinqueret. cuiusqȝ corpus & in ęternũ
ex illa uiueret: et eam q̃uis non simplex
sed tot corꝑib9 tantisqȝ cõpactũ hebetare
atqȝ tardare nõ posset. Cum ḡ suspitiõib9
suis ista permictant: cur nolunt credere
diuina uolũtate atqȝ potẽtia immortalia
corpa fieri posse terrena: ĩ q̄bus aĩę nulla
ab eis morte seꝑatę: nullis eoꝝ oneribus
aggrauatę: sempiterne ac fęliciter uiuãt:
q̄d deos suos posse asserunt in corporib9
igneis: Iouemqȝ ip̃m eoꝝ regem ĩ om̃ib9
corporeis elemẽtis. Nam si aĩę ut beata
sit corp9 est om̃e fugiendũ: fugiãt dii eoꝝ
de globis siderũ: fugiat Iupiter de cęlo et
terra: aut si nõ possunt: miseri iudicẽtur.
Sed neutrũ isti uolũt: qui neqȝ a corꝑib9
seꝑationem audẽt dare diis suis: ne illos
mortales colere uideanẽ: nec beatitudĩs
priuationem: ne infęlices eos eẽ fateanẽ.
Non ergo ad beatitudinem conseq̄ndam
oĩa fugienda sunt corpa: sȝ corruptibilia:
molesta: grauia: moribunda: non qualia
fecit p̄mis hõibus bonitas dei: sed qualia
esse compulit peccati pęna. ¶ Ca. xviii.

S Ed necesse est inquiunt: ut terrena
corpa naturale pondus uł in terra
teneat: uel cogat ad terrã: et ideo in cęlo
esse non possunt. Primi q̄dem illi hoĩes in
terra erant nemorosa atqȝ fructuosa: quę
paradisi nomẽ obtinuit. Sed q̄a et ad hoc
respõdendum est: uel ꝓpter xp̄i corp9 cũ
quo ascendit in cęlũ: uel ꝓpter sanctoruȝ
q̃lia ĩ resurrectione futura sunt: intueanẽ
paulo actentius pondera ipsa terrena. Si
enĩ ars hũana efficit: ut ex metallis quę ĩ
aquis posita continuo submerguñẽ: qui-
busdam modis uasa fabricata etiã nataẽ
possint: q̃to credibilius et efficati9 occult9
aliq̄s modus oꝑationĩs dei: cui9 om̃ipotẽ-
tissĩa uolũtate Plato dicit nec orta ĩteriꝛ̃
nec colligata posse dissolui: cũ multo mi-
rabilius incorporea corporeis q̃ quęcũqȝ
corpa corꝑibus q̄buscunqȝ copulenẽ: põt
molibus pręstare terrenis ut nullo ĩ ima
pondere deꝑmanẽ: ipsisqȝ aĩs ꝑfectissime
beatis ut q̃uis terrena tñ incorruptibilia
iam corpa ubi uolũt ponãt: et quo uolũt
agant situ motuqȝ facillimo. An ů si hoc
angeli faciũt: et quęlibet aĩalia terrestria
rapiant unde libet constituãtqȝ ubi libet:
aut eos sine laboꝛ̃ nõ posse aut onera sen-
tire credendũ est. Cur ergo scõꝝ ꝑfectos
& beatos diuino munere spũs: sine ulla
difficultate posse ferre quo uoluerint: et
sistere ubi uoluerint sua corpa nõ creda-
mus. Nam cũ terrenoꝝ corporum sicut
onera in gestãdo sentire cõsueuimus: q̃to
maior ẽ q̃titas tãto maior fit et grauitas:
ita ut plura pondo q̃ pauciora plus prę-
mant: tñ mẽbra suę carnis leuiora portat
anima cum in sanitate robusta sunt: q̃ in
languore cũ macra sunt. Et cũ aliis gestã-
tibus onerosior sit salu9 et ualidus q̃ exilĩ
et morbidus: ipse tñ ad suũ corp9 mouẽdũ

atqȝ portandum agilior est: cum in bona
ualitudīe plus habet molis: q̄ cū in peste
uel in fame minimū roboris. Tantū ualet
in habendis etiā terrenis corpibus: q̄uis
adhuc corruptibilibus atqȝ mortalibus:
non q̄titatis pondus sȝ tēpatiōis modus.
Et quis uerbis explicat q̄ntū distat inter
presentē quā dicimꝰ sanitatē et īmortali-
tatem futuraȝ? Non itaqȝ nostram fidem
redarguant phī de corpoꝝ ponderibus.
Nolo. n. querere cur nō credant terrenū
posse esse corpus ī celo: cū terra uniuersa
libret̄ in nihilo. Fortassis. n. de ipo medio
mūdi loco: eo ꝙ in eum coeant queqȝ gra-
uiora: etiā argumentatio uerisilior hēat̄.
Illud dico: si dii miores qbus īter aīalia
terrestria cetera etiam hoīem faciendum
cōmisit Plato: potuerūt sicut dicit ab igne
remoueri urendi q̄litatē: lucēdi relinquere
que p oculos emicaret: ita ne deo summo
cōcedere dubitabimus: cuiꝰ ille uoluntati
potestatiqȝ ne moriant̄ concessit que orta
sint: et tam diuersa tā dissimilia. i. corpea
et incorpea sibimet cōnexa nulla possint
dissolutione seiungi: ut de carne hoīs cui
donat īmortalitatē corruptionē auferat:
naturam relinquat: congruentiam figure
membrorūqȝ detineat: detrahat pōderis
tarditatē? Sed de fide resurrectoīs mor-
tuoꝝ: et de corporibꝰ eorū immortalibꝰ:
diligentius si deus uoluerit in fine huius
operis disserendum est. ¶ Caplm. xix.

H Vnc de corpibus pimoꝝ hoīm q̄d
instituimꝰ explicemus: quoniā nec
mors ista que bona phibet̄ bonis: nec tm̄
paucis intelligētibus siue credētibus: sed
oīibꝰ nota est: quia fit a corpe aīe sepatio:
qua certe corpus aīantis quod euidenter
uiuebat euidēter emoritur: eis potuisset
accidere nisi peccati meritum sequeretur.
Licet enī iustoꝝ ac pioꝝ aīme defunctoꝝ
ꝙ in requie uiuant dubitare fas non sit:
usqȝ adeo tñ eis melius eēt cū suis corpibꝰ
bñ ualētibꝰ uiuere: ut etiā illi q oīmō eē sī
corpe beatissim existimāt: hanc opinionē
suā sentētia repugnante cōuincant. Neqȝ
eniȝ quisq̄ audebit illoꝝ: sapientes hoīes
siue morituros siue iā mortuos: id ē aut
carētes corpibꝰ aut corpa relicturos diis
immortalibus anteponer̄: qbus summus
deus apd̄ Platonē: munꝰ ingens: indisso-
lubilem scilicet uitā id est eternum cū suis
corpibꝰ consortiū pollicetur. Optime aūt
cū hōibus agi arbitrat̄ idē Plato: si tamē
hanc uitam pie iusteqȝ pegerint: ut a suis
corpibus sepati ī ipoꝝ deoꝝ q sua corpa
nunq̄ deserūt recipiant̄ sinū: scilȝ imēores
supant cōnexa reuisant: rursus et icipiāt
ī corpora uelle reuerti. Quod Virgiliꝰ ex
platonico dogmate dixisse laudatur. Ita
quippe aīas mortaliū nec ī suis corpibus
semp eē posse existimat: sȝ mortis necessi-
tate dissolui: nec sine corporibus durare
ppetuo: sed alternātibꝰ uicibꝰ indesinēter
uiuos ex mortuis: & ex uiuis mortuos
fieri putat. ut a ceteris hōibꝰ hoc uideant̄
differre sapientes: ꝙ post mortem suam
ferunt̄ ad sidera: ut aliq̄to diutiꝰ in astro
sibi congruo quisqȝ requiescat: atqȝ inde
rursus miserie pristine oblitꝰ & cupiditate
habendi corpis uictus: redeat ad laborēs
erūpnasqȝ mortaliū. Illi uero qui stultam
duxerunt uitam: ad corpora suis meritis
debita siue hoīm siue bestiarū de pximo
reuoluant̄. In hac itaqȝ durissia cōditōne
constituit etiā bonas atqȝ sapientes aīas:
quibus nō talia corpa distributa sunt cuȝ
qbus semp atqȝ īmortaliter uiuerent: ut
neqȝ in corporibꝰ pmanere: neqȝ sine his
possint ī eterna puritate durare. De quo
platonico dogmate: iam in libris supio-
ribus diximꝰ xpiano tempore erubuisse
Porphirium. et nō solū ab hūanis aīmis
remouisse corpa bestiarū: uerū etiā sapiē-
tium aīas ita uoluisse de corpeis nexibꝰ
liberari: ut corpus omne fugientes beate
apud prēm sine fine teneant̄. Itaqȝ ne a xpo
uinci uideret̄ uitā scīs pollicēte ppetuaȝ:

etiam ipse purgatas animas sine ullo ad
miserias ṗstinas reditu: i ęterna fęlicitate
cõstituit. Et ut ꝯ aduersaret̃ resurrctoẽm
incorruptibiliũ corpoꝝ negans: nõ solũ
sine terrenis: sed sine ullis oĩno corpꝛibus
eas asseruit in sempiternum eẽ victuras.
Nec tamen iste q̃licunq; opiõne pręcepit:
saltem ne diis corpꝛatis religionis obsequio
subderent̃. Quid ita: nisi qa eas q̃uis nlli
corpꝛi sociatas nõ credidit ill' eẽ melioꝝ.
Quapropter si non audebũt isti sicut eos
ausuros esse non arbitror: diis beatissĩs
et tñ in ęternis corpꝛib9 cõstitutis hũanas
aĩas anponere: cur eis uidetur absurduʒ
qd fides xp̃iana prędicat: et ṗmos hoĩes
ita fuisse cõditos: ut si nõ peccassẽt nulla
morte a suis corpꝛibus soluerent̃: sed pro
meritis obedientię custoditę ĩmortalitati
donati: cũ eis uiuerent ĩęternum: et talia
sanctos in resurrectõne habituros ea ipa
in qbus hic laborauerĩt corpꝛa: ut nec eoꝝ
carni aliqd corruptoĩs uel difficultatis:
nec eorum beatitudini aliquid doloris &
infęlicitatis possit accidere. ¶ Ca. xx.

Proinde nunc scõꝝ aĩmę defũctoꝝ
ideo non habent grauem mortem:
qua sepatę sunt a corporib9 suis: qa caro
eoꝝ requiescit i spe: quaslibet sine ullo iã
sensu cõtumelias accepisse uideant̃. Non
.n. sicut Platoni uisum ẽ corpꝛm obliuioẽʒ
desiderant: sʒ potius qa meminerũt quid
sibi ab eo sit ꝓmissum q neminem fallit: q
eis etiã de capillorũ suoꝝ ĩtegritate secu-
ritatem dedit: resurrectionem corpoꝝ in
quibus multa dura ꝑpessi sunt: nihil i eis
tale ulteri9 sensuri desiderabiliter & pa-
tienter expectant. Si enĩ carnem suam nõ
oderant: quãdo eam suę mẽti infirmitate
resistentem spũali iure coercebant: quãto
magis eam diligũt etiã ipam spiritualem
futuram. Sicut enĩ spũs carni seruiẽs nõ
incõgrue carnal': ita caro spiritui ꝫuiens
recte appellat̃ spũalis: non qꝛ in spiritum
cõuertetur sicut nõnulli putant: ex eo qd
scriptum est: seminatur corpus animale
resurget corpus spũale: sed quia spiritui
summa & mirabili obtempꝛandi facilitate
subdetur: usq; ad ĩplendam ĩmortalitatis
indissolubilis securissimã uoluntatẽ: oĩmi
molestię sensu: oĩ corruptibilitate & tar-
ditate detracta. Non solũ .n. non erit tale
quale nũc est in q̃uis optima ualitudine:
sed nec tale qdem quale fuit i ṗmis hoĩb9
ante pc̃tm. Qui licet morituri non essent
nisi peccassent: alimentis tamẽ ut homĩes
utebant̃: nondũ spũalia sed adhuc aĩalia
corpꝛa terrena gestantes. Quę licet senio
nõ ueterascerẽt: ut necessitate ꝑducerent̃
ad mortem: qui status ei de ligno uitę qd
est i medio paradisi cũ arbore uetita siml'
erat mirabili dei grã pręstabat̃: tamen &
alios sumebant cibos: pręter unã arborẽ
quę fuerat interdicta. non quia ipsa erat
malũ: sed ꝓpter cõmendandum purę &
simplicis obediẽtię bonũ: quę magna ũt9
est rational' creaturę sub creatore domĩo
constitutę. Nam ubi nll'm malũ tãgebat̃:
profecto si ꝓhibitũ tangeretur sola ĩobe-
diẽtia peccabat̃. Alebant̃ ergo aliis quę
sumebant: ne aĩalia corpꝛa molestię aliqd
esuriẽdo ac sitiẽdo sentirẽt. De ligno aũt
uitę propterea gustabatur: ne mors eis
undecunq; subripet: uel senectute cõfecta
decursis tẽpoꝝ spatiis interirent: tanquã
cętera eẽnt alimento: illud sacramẽto. ut
sic fuisse accipiat̃ lignum uitę i paradiso
corpꝛali: sicut in spũali hoc est intelligibili
paradiso sapiẽtia dei: de qua scriptũ est.
Lignũ uitę est amplectentibus eam.

Unde nõnulli totũ ¶ Caplm. xxi.
illũ pꝛadisum ubi ṗmi hoĩes parentes
generis humãi sanctę scripturę ueritate
fuisse narrant̃: ad intelligibilia referũt:
arboresq; illas et ligna fructifera in ũtu-
tes uitę moresq; conuertũt: tanq̃ uisibilia
& corpꝛalia illa nõ fuerint: sʒ ĩtelligibiliũ
significãdoꝝ cã eo mõ dicta ul' scp̃ta sint.
Quasi ꝓpterea non potuerit esse pꝛadisus

corp̄alis: q̄a potest etiā spūalis intelligi: tanq̄ ideo nō fuerint due mulieres Agar & Sara: et ex illis duo filii Abrae: un9 de ancilla alius de libera: q̄a duo testamēta i eis figurata dicit apl's. aut ideo de nulla petra Moyse p̄cutiente aqua defluxerit: quia pōt illic figurata significatiōe etiam xp̄us intelligi: eodem apl'o dicente: petra aūt erat xp̄us. Nemo itaq; p̄hibet itelligi paradisum uitā beatoꝝ. q̄tuor. n. flumīa quatuor ūtutes: prudentiā: tempātiam: fortitudīem: atq; iustitiam: et ligna eius: omēs utiles disciplinas: et lignoꝝ fruct9: mores pioꝝ: et lignū uite: ipsam bonorū oīum matrem sapiētiam: et lignū sciencie boni & mali: transgressi mandati experimētum. Penam enī peccatorib9 bene utiq; q̄m iuste constituit deus: s; non bono suo expit̄ homo. Possunt hec etiam in ecclesia intelligi. ut ea melius accipiamus tāquā prophetica indicia precedentia futuroꝝ. Paradisum scilicet ip̄am ecclesiā: sicut de illa legit̄ in cantico canticoruz. Quatuor aūt flumīa p̄adisi q̄tuor euangelia: ligna fructifera sanctos: fructus aūt eoꝝ: op̄a eoꝝ. lignū uite: scm̄ scōꝝ utiq; xp̄m. lignū sciencie boni & mali: propriū uoluntatis arbitrium. Nec seip̄o q̄ppe homo diuīna uolūtate contempta nisi p̄niciose uti pōt. atq; ita discit q̄d intersit: utrum ihereat cōi oībus bono an proprio delectetur. Se q̄ppe amans donat̄ sibi. ut inde timoribus meroribusq; completus: cantet in psalmo si tamē mala sua sentit: ad meip̄m turbata est aīa mea: correctusq; iā dicat. fortitudinē meā ad te custodiam. Hec & siqua alia cōmodi9 dici possunt de intelligendo spūaliter paradiso: nemie p̄hibēte dicantur: dum tamen & historie ueritas fidelissima rerū gestaꝝ narratione commendata credat̄.

Capitl'm. xxii.

Corpora ḡ iustoꝝ que i resurrectōe futura sunt: neq; ullo ligno idigebunt quo fiat ut nll'o morbo uel senectute inueterata moriātur: neq; ullis aliis corporalib9 alimētis: q̄bus esuriēdi ac sitiēdi qualiscūq; molestia deuitet̄: q̄m certo & oīmodo iuiolabili munere imortalitatis induent̄: ut nō nisi uelint possibilitate nō necessitate uescantur. Quod angeli quoq; uisibiliter & tractabiliter apparētes: nō quia indigebant sed q̄a uolebant & poterant: ut hōibus congruerēt sui misterii quadam hūanitate fecerunt. Neq; enī in fantasmate angelos edisse credēdum est: quādo homies eos hospitio susceperunt. quāuis utrum angeli eēnt ignorantibus consili nobis indigentia uesci uiderētur. Vnde est q̄d ait angelus i libro Thobie: Videbatis me māducare: sed uisu uestro uidebatis: id ē necessitate corpis reficiēdi sicut uos facitis me cibū sumer̄ putabatis. Sed si forte de angelis aliud credibilius disputari pōt: certe fides xp̄iana de ip̄so saluatore nō dubitat: q̄ etiā p9 resurrectionem iam q̄dem in spūali carne sed tamē uera: cibū ac potū cū discipulis sumpsit. Non enī potestas sed egestas edendi aut bibendi talibus corp̄ibus auferet̄. Vnde et spūalia erūt. non q̄a corp̄a eē desistent: sed quia spiritu uiuificante subsistent.

Ca. xxiii.

Nam sicut corp̄a ista que habent aīam uiuētem nōdum sp̄m uiuificātem aīalia dicunt̄ corp̄a: nec tamē aīme sunt sed corp̄a: ita illa spūalia uocant̄ corp̄a. Absit tñ ut spūs ea credamus futura sed corpora: carnis habitura subsistētiam: s; nullā tarditatē corruptionemq; carnalem spū uiuificante passura. Tunc iam nō terrenus sed celestis homo erit. nō quia corpus q̄d de terra factū est non ip̄m erit: sed q̄a dono celesti iam tale erit: ut etiā celo icolēdo nō amissa natura sed mutata qualitate conueniat. Primus aūt hō de terra terrenus in aīam uiuētē factus est: non in sp̄m uiuificātem: quod ei per obediencie meritū seruabat̄. Ideo corpus eius quod cibo ac potu egebat ne

fame afficeretur ac siti: et nō īmortalitate illa absoluta atq; indissolubili: sed ligno uitę a mortis necessitate ꝓhibebatᷣ: atq; ī iuuentutis flore retinebatᷣ: non spūale ſ3 aīale fuisse non dubiū est: nequaq̄ tamen moriturū nisi in dei predicens minātisq; sentētia3 delinq̄ndo corruisset. Et alimēns qdem etiā extra padisum non negans: a ligno tamē uitę prohibitus tardius esset tempe uetustateq; finiēdus: ī ea dūtaxat uita: quā in corpe licet aīali donec spūale obedientię merito fieret: posset in padiso ñ peccasset habere ppetua3. Quapropter etiā si mortem istā mãifestam qua fit aīę a corpe sepatio: intelligamus sil' signatam in eo q̄ deus dixerat: qua die ederitis ex illo morte moriemini: nō ideo debet absurdū uideri qa non eo ꝓrsus die a corpe sunt soluti: q̄ cibū interdictū mortiferūq; sumpsere: eoq; qppe die mutata ī deteri⁹ uitiataq; natura: atq; a ligno uitę sepatōe iustissima: mortis in eis etiam corporalis necessitas fc̄ta est: cū qua nos necessitate nati sumus. propter qđ apl's nō ait corp⁹ qdem moriturū est ꝑpter peccatū. ſ3 ait. corpus qdem mortuū est ꝑpter peccatū: spūs aūt uita est ꝑpter iustitiam. Deinde subiūgit. Si autē spūs eius qui suscitauit christum a mortuis habitat in uobis: qui suscitauit christū a mortuis uiuificabit & mortalia corpa uestra: per inhabitantem spm̄ eius in uobis. Tunc ergo erit corp⁹ in spm̄ uiuificātem: quod nūc est in aīam uiuentē. Et tamē mortuū dicit apl's: quia iam moriendi necessitate constrictum est. Tunc aūt ita erat in aīam uiuētem: q̄uis non in spm̄ uiuificātem: ut tamē mortuu3 dici recte non posset: quia nisi ꝑpetratiōe peccati necessitatem moriēdi habere non posset. Cum uero deus & dicēdo Adam ubi es mortē sigficauerit aīę: quę fc̄ta est illo deserēte: et dicēdo terra es & ī terrā ibis: mortem significauerit corporis quę illi fit aīa discedēte: propterea de morte

secunda nihil dixisse credendus est: quia occultam eē uoluit ꝑpter dispēsationem testamenti noui: ubi secūda mors aptissīe declaratᷣ: ut ꝑus ista mors ꝑma quę cōis est oīb⁹ ꝓderetur ex illo uenisse pc̄to: quod in uno cōe factū est omibus: mors uero secūda non unq̄ cōis est oīb⁹ ꝑpter eos q sc̄dm ꝓpositū uocati sunt sancti: q̄s ante prescíuit & predestinauit sicut ait apl's conformes fieri imagini filii sui: ut sit ipse ꝑmogenitus in multis fratribus: quos a secunda morte per mediatorē dei gratia liberauit. In corpe ergo aīali ꝑmū hoīem factum: sic apl's loquitᷣ. Volens ei3 ab spūali quod in resurrectione futurum est hoc quod nunc est aīmale discernere: seminatᷣ inqt in corruptōe: surget ī incorruptōe. Seminatᷣ in contumelia: surget ī gloria. Seminatᷣ in infirmitate: surget in uirtute. Seminatᷣ corpus aīmale: surget corpus spūale. Deinde ut hoc probaret: si ē inqt corpus aīale: est et spūale. Et ut quid esset corpus aīale ostēderet: sic inqt scriptū est: factus est ꝑmus homo ī aīam uiuētem. Isto igr̄ modo uoluit ostendere quid sit corpus aīmale: q̄uis sc̄ptura non dixerit de hoīe ꝑmo q ē appellat⁹ Ada3: quādo illi aīa flatu dei creata est: et fact⁹ est homo ī corpore aīali: sed factus est hō in aīam uiuētem. In eo ergo qđ scriptum est factus est hō in aīam uiuētem: uoluit apl's intelligi corpus hoīs aīmale: spūale aūt q̄admodū intelligēdum eēt ostēdit addendo: nouissimus aūt Adam in spm̄ uiuificantē: proculdubio xp̄m significās: qui iā ex mortuis ita resurrexit ut mori oīo deinceps non possit. Deinde sequitᷣ et dicit. Sed non ꝑmū quod spūale ē sed qđ aīale: deinde spūale. Vbi multo apertius declarauit: se aīale corpus insinuasse ī eo q̄ sc̄ptum est factū esse ꝑmū hoīem ī aīam uiuentē: spūalem aūt in eo q̄ ait nouissimus Adā in spm̄ uiuificantē. Prius ē eni aīale corpus quale habuit ꝑmus Adam:

quãuis non moritur nisi peccasset: quale
nunc habem⁹ et nos actenus eius mutata
uitiataq; natura: quaten⁹ in illo posteaq̃
peccauit effectũ est: unde haberet iã mo-
riẽdi necessitatem: q̃le pro nobis etiã xp̃s
hẽre dignatus est: non qdem necessitate ƺ
potestate: postea uero spũale quale iam
precessit in xp̃o tanq̃ in capite nr̃o: secuturũ
est aũt in mẽbris eius ultima resurrectõe
mortuorum. Adiungit deinde apl̃s duorũ
istorum hoĩum euidentissimã differentiam
dicens. Primus homo de terra terrenus:
secũdus hõ de celo celestis. Qualis terre-
nus tales & terreni: q̃lis celestis tales &
celestes. Et quõ induim⁹ imaginẽ terreni:
induam⁹ & imaginẽ eius qui de celo est.
Hoc apl̃s ita posuit: ut nũc qdem ĩ nobis
scd̃m sacramentũ regeneratiõis fiat. sicut
alibi dicit: quotquot ĩ xp̃o baptizati estis:
xp̃m induistis: re aũt ipsa tunc pficietur:
cũ & in nobis quod est aĩmale nascendo:
spũale fuerit factum resurgendo. Vt enĩ
eiusdẽ uerbis utar: spe salui facti sumus.
Induim⁹ autẽ imaginẽ terreni hoĩs: pro-
pagatiõe preuaricatoĩs & mortis quam
nobis intulit generatio: sed induim⁹ ima-
ginem celestis hoĩs gr̃a indulgẽtie uiteq;
ppetue: qd̃ nobis prestat regeneratio: nõ
nisi p mediatorẽ dei & hoĩm hoĩem ihm
xp̃m: quẽ celestẽ hoĩem uult intelligi: qa
de celo uẽit ut terrene mortalitatis corpe
uestiret̃: qd̃ celesti ĩmortalitate uestiret.
Celestes uero ideo appellat & alios quia
fiũt per gr̃am membra eius: ut cũ illis sit
unus xp̃us uelut caput & corpus. Hoc ĩ
eadem epistola euidentius ita ponit: per
hoĩem mors & p hoĩem resurrectio mor-
tuorum. Sicut .n. in Adam omẽs moriunt̃:
sic & ĩ xp̃o omẽs uiuificabunt̃. Iam utiq;
in corpe spũali qd̃ erit ĩ spm̃ uiuificantẽ.
non qa oẽs qui in Adam moriunt̃ erunt
mẽbra xp̃i: ex illis enĩ multo plures scd̃a
in eternũ morte plectent̃. Sed ideo dc̃m
est oẽs atq; oẽs: qa sicut nemo corpe aĩali

nisi in Adam moritur: ita nemo corpore
spũali nisi ĩ xp̃o uiuificat̃. Proinde nequaq̃
putandũ est nos ĩ resurrectõe tale corp⁹
habituros: q̃le habuit hõ p̃mus añ pc̃tm:
neq; illud qd̃ dictum est qualis terrenus
tales & terreni: scd̃m illud intelligẽdum
est qd̃ factũ est admissione pc̃ti. Non enĩ
existimandũ est eũ p̃usq̃ peccasset spũale
corpus hũisse: et peccati merito ĩ aĩmale
mutatũ. Vt .n. hoc putet̃ parũ actẽdunt̃
tãti uerba doctoris q ait. Si ẽ corp⁹ aĩale
est et spũale: sicut scp̃tũ est. Primus homo
Adam fact⁹ est in aĩam uiuentẽ: secũdus
hõ in spm̃ uiuificantem. Nunqd hoc post
peccatũ factũ est: cum sit ista homĩs p̃ma
conditio: de q̃ beatissim⁹ Paulus ad corp⁹
aĩmale monstrandũ hoc testimoniũ legis
assumpsit.

¶ Caplm. xxiiii.

VNde et illd̃ parũ considerate qui-
busdam uisum est: ĩ eo quod legit̃
inspirauit deus in faciẽ eius spm̃ uite: et
factus est homo in aĩam uiuẽtem: nõ tũc
aĩam p̃mo hoĩ datã: ƺ eam que iã inerat
spũ scõ uiuificatam. Mouet .n. eos: ꝙ dñs
ihũs posteaq̃ resurrexit a mortuis insuf-
flauit dicens discipulis suis: accipite spm̃
scm̃. Vnde tale aliqd existimãt factũ q̃le
tũc factũ est: q̃si & hic secut⁹ euangelista
dixerit: et facti sunt in aĩmam uiuẽtem.
Quod qdem si dictũ eẽt: hoc ĩtelligerem⁹
ꝙ aĩarum quedam uita sit spũs dei: siue quo
aĩe rõnales mortue deputãde sunt: q̃uis
earũ presentia uiuere corpora uideant̃.
Sed non ita factũ quãdo est cõditus hõ:
satis ipa libri uerba testantur: que ita se
habent. Et formauit deus hoĩem puluerẽ
de terra. Quod qdem plani⁹ interpretan-
dum putãtes dixer̃t. Et finxit d̃s hoĩem
de limo terre. qm̃ superius dictũ fuerat:
fons aũt ascẽdebat de terra & irrigabat
oẽm faciẽ terre: ut ex hoc lim⁹ intelligẽd⁹
uideretur hũore scilicet terraq; concret⁹.
Vbi enĩ hoc dictũ est continuo sequit̃: et
formauit hoĩem deus puluerẽ de terra:

ſicut grec̨i codices habēt: unde in latinā
linguam ſcͤptura ipā cōuerſa eſt. Siue aūt
formauit ſiue finxit qs dicere uoluerit:
qd̄ grec̨e dr̄ eplaſen: ad rem nihil itereſt.
Magis tñ ꝓprie dr̄ finxit. ſ ambiguitas
uiſa eſt deuitanda eis q formauit dicere
maluerīt: eo ꝙ i latina lingua illd̄ magis
obtinuit cōſuetudo: ut hi dicant̄ fingere
qui aliqd mendatio ſimulante cōponunt.
Hunc ḡ formatū hoīem de terre pulueré
ſiue limo: erat enī puluis humectus. hunc
inq̄ ut expreſſiꝰ dicā ſicut ſcͤptura locuta
eſt: puluerē de terra: aīale corpus factū
eſſe docet apl's cū aīam accepit. Et factus
eſt iſte hō in aīam uiuentē: id ē formatus
iſte puluis factus eſt in aīam uiuentem.
Iam inquint habebat aīam: alioquin non
appellaret̄ homo: qm̄ homo nō eſt corpꝰ
ſolū uel aīa ſola: ſed qui ex aīa conſtat et
corpe. Hoc qdem uerū eſt: ꝙ nō totus hō
ſed pars melior hoīs aīa eſt: nec totus hō
corpus ſ inferior hoīs pars eſt: ſed cum
eſt utrunq coniūctum: ſimul habet hoīs
nomen: quod tamē & ſingula nō amictūt
etiā cū de ſingulis loqmur. Quis. n. dicer̄
prohibet̄ quotidianī q̄dam lege ſm̄ moīs:
homo ille defūctus eſt: et nūc in requie ē
uel in penis: cū de aīa ſola poſſit hoc dici:
& illo aut illo loco hō ille ſepultus eſt: cū
hoc niſi de ſolo corpe nō poſſit intelligi?
An dicturi ſunt ſic loqui ſcͤpturā nō ſoler̄
diuinam? Imo uero illa ita nobis in hoc
acteſtat̄: ut etiā cū duo iſta cōiuncta ſunt
et uiuit homo: tamē etiam ſingula homīs
uocabulo appellet: aīam ſcilicet iteriorē
hoīem: corpus uero exteriorem uocans:
tanq̄ duo ſint hoīes cū ſil' utrūq ſit homo
unus. Sed intelligēdum eſt ſm̄ qd dicat̄
homo ad imaginē dī: et terra homo atq
iturus in terrā. Illud enī ſm̄ aīam rōnalē
dicit̄: q̄lem ds̄ inſufflādo uel ſi cōmodius
dr̄ inſpirādo indidit hōi id ē hoīs corpi:
hoc aūt ſcd̄m corpus qualem hoīem deus
finxit ex puluere; cui data ē aīa ut fieret

corpus aīale. i. homo in aīam uiuentem.
Quapropter in eo quod dn̄s fecit quādo
inſufflauit dicēs: accipite ſpm̄ ſanctum:
nimirū hoc itelligi uoluit: ꝙ ſpiritus ſcūs
non tm̄ ſit patris: uerū etiā unigēiti ipius
ſpūs. Idem ipe qppe ſpūs eſt pr̄is & filii;
cū quo eſt trinitas pater et filius & ſpūs
ſanctus: non creatura ſ creator. Neq. n.
flatus ille corpeus de carnis ore ꝓcedēs
ſubſtātia erat ſpūs ſancti atq natura: ſed
potius ſig̃ficatio qua itelligeremꝰ ut dixi
ſpm̄ ſcm̄ patri eſſe filioq cōmunem: q̄a nō
ſunt eis ſingulis ſinguli: ſ unus āboꝝ eſt.
Semꝑ aūt iſte ſpūs in ſcripturis ſanctis
grec̨o uocabl'o pneuma dr̄: ſicut eū & hoc
loco dn̄s appellauit: qñ eum corꝑalis ſui
oris flatu ſig̃ficans diſcipulis ſuis dedit:
et locis oībus diuīoꝝ eloquioꝝ non mihi
aliter unq̄ nūcupatus occurrit. Hic ů ubi
legr̄ et finxit ds̄ hoīem puluerē de terra:
et inſufflauit ſiue inſpirauit in faciē eius
ſpm̄ uite: nō ait grec̨us pneuma qd̄ ſolet
dici ſpūs ſcūs: ſ pnoen: qd̄ nomē in crea-
tura q̄ in creatore freqͤtius legit̄. Vnde
nōnulli etiā latini ꝓpter differentiā hoc
uocabl'm non ſpm̄ ſ flatū appellare ma-
luerunt. Hoc enī & in grec̨o etiā illo loco
apud Yſaiam ubi deus dicit: oēm flatum
ego feci: oēm aīam ſine dubitatōe ſig̃ficat.
Quod itaq grec̨e pnoen dr̄: noſtri aliqñ
flatū: aliquādo ſpm̄: aliqñ inſpirationem
ul' aſpiratonē: aliqñ etiā aīm interpretati
ſunt. Pneuma ů nūq̄ niſi ſpm̄ ſiue hoīs de
quo ait apl's: quis enī ſcit hoīm que ſunt
hoīs niſi ſpūs hoīs qui in ipo eſt: ſiue pe-
coris ſicut in Salomoīs libro ſcͤptum eſt:
qs ſcit ſi ſpūs hoīs aſcēdat in celū ſurſū:
& ſpiritus pecoris deſcēdat deorſum in
terram: ſiue iſtū corporeū qui etiā uentus
dr̄: nam eius hoc nomē eſt ubi in pſalmo
canit̄: ignis grando nix glaties ſpiritus
tēpeſtatis: ſiue iā non creatū ſ creatorē;
ſicut ē de quo dicit dn̄s i euāglio: accipite
ſpm̄ ſcm̄: eū corpeo ſui oris flatu ſig̃ficās.

Et ubi ait. Ite baptizate omnes gentes in noie patris et filii & spūs sancti: ubi ipsa trinitas excellentissime & euidentissime cōmendata est. Et ubi legr̄ deus spūs est. Et aliis plurimis sacrarum lraꝝ locis. In his qppe oībus testioniis scpturaꝝ: q̄tū ad grecos actinet nō pnoen uidem⁹ scptū eē sꝫ pneuma. q̄tū aūt ad latinos nō flatū sed spm̄. Quapropter in eo quod scriptū est inspirauit: uel si magis ꝓprie dicendū est insufflauit in faciem eius spm̄ uitę: si grecus nō pnoen sicut ibi legr̄ sꝫ pneuma posuisset: nec sic esset consequēs ut creatorē spm̄ qui ꝓprie dr̄ in trinitate spūs sanct⁹ intelligere cogeremur: qm̄ qdem pneuma ut dictū est non solū de creatore sed etiaꝫ de creatura dici solere manifestū est. Sed cū dixisset inquit spm̄: non adderet uitę nisi illū spm̄ sanctū uellet intelligi. et cum dixisset factus ē hō in aīam non adderet uiuētem: nisi aīa uitam sīgficaret quę illi diuinitus imptir̄ dono spūs dei. Cum enī uiuat aīa inquit ꝓprio suę uitę mō: quid opus erat addere uiuētem: nisi ut ea uita intelligeretur quę illi p spm̄ sanctū dar̄. Hoc qd est aliud nisi diligenter ꝓ hūana suspitiōe contendere: et scpturas scās non intelligenter actendere. Quid. n. magnū erat non ire longius: sꝫ in eodē libro ipso paulo supius legere: producat terra aīaꝫ uiuētem: quādo aīalia terrestria cuncta creata sunt. Deinde aliq̄tis interpositis in eodem tamē libro: quid magnum erat aduertere qd̄ scptū est: et oīa quę habēt spiritū uitę: et oīs qui erat super aridam mortu⁹ est: cū insinuaret oīa quę uiuebāt in terra perisse diluuio. Si ergo & aīam uiuētem & spm̄ uitę etiam in pecoribus inuēimus: sicut loqui scptura diuina consueuit: et cū hoc quoqꝫ loco ubi legir̄ oīa quę habēt spm̄ uitę: non grecus pneuma sed pnoen dixerit: cur non dicimus quid opus erat ut adderet uiuētem: cum aīma nisi uiuat esse non possit. Aut quid opus erat ut adderet uitę cū dixissꝫ spm̄. Sed intelligimus aīam uiuentem & spiritum uitę scpturam suo more dixisse: cū aīalia id est corpa aīata uellet intelligi: quibus inesset p aīam pspicuus iste etiā corporis sensus. In hoīs aūt cōditōe obliuiscimur q̄admodū loqui scptura cōsueuerit: cum suo prsus more locuta sit: quo insinuaret hoīem etiā rōnali aīa accepta: quam non sicut aliaꝝ carniū aquis & terra ꝓducētibus: sꝫ deo flante creatā uoluit itelligi: sic tamē factū ut in corpe aīali qd̄ fit aīa in eo uiuēte: sicut illa aīmalia uiueret de qb⁹ dixit: producat terra aīam uiuētem: et quę itidem dixit habuisse in se spiritū uitę: ubi etiā in gręco non dixit pneuma sed pnoen: non utiqꝫ spm̄ scm̄ sꝫ eoꝝ aīam tali expmens noīe. Si enī dī flatus inqūt dei ore exisse itelligir̄: quē si aīam credi-derim⁹: consequēs erit ut eiusdē fateamur eē substantię: paremqꝫ illius sapiētię quę dicit: ego ex ore altissimi ꝓdii. Non qdeꝫ dixit sapīa ore dī efflatā se fuisse: sed ex eius ore prodisse. Sicut aūt nos possum⁹ non de nostra natura qua hoīes sumus: sꝫ de isto aere circumfuso quem spirādo ac respirando ducim⁹ ac reducimus: flatum facere cū sufflamus: ita oīpotens deus non de sua natura neqꝫ de subiacēti creatura: sꝫ etiā de nihilo potuit facere flatū: quē corpori hoīs inserendo inspirasse uel insufflasse couenientissīe dict⁹ est: icorpe⁹ incorporeū: sed immutabilis mutabilem: qa nō creatus creatū. Verūtamen ut sciāt isti q de scpturis loqui uolūt: et scpturaꝝ locutiones non aduertūt: non hoc solum dici exire ex ore dei qd̄ est ęq̄lis eiusdēqꝫ naturę: audiāt uel legant qd̄ deo dicēte scriptū est: qm̄ tepidus es et neqꝫ calidus neqꝫ frigidus: icipiā te eicer̄ ex ore meo. Nulla itaqꝫ causa est cur aptissīe loquenti resistam⁹ aplō: ubi ab spūali corpe corp⁹ aīale discernēs: id est ab illo ī quo futuri sumus hoc ī quo nūc sumus ait: seminar̄

corpus animale surget corpus spūale: si
est corpus aīale est et spūale: sicut sc̄ptum
est factus est p̄mus homo Adam ī aīam
uiuētem: nouissimus Adā in spm̄ uiuifi-
cantem. Sed non p̄mum quod spūale sed
quod aīale: postea spūale. Primus homo
de terra terrenus: secūdus homo de cęlo
cęlestis. Qualis terrenus tales & terreni:
et q̄lis cęlestis tales & cęlestes. Et quomō
induimus imaginē terreni: induamus et
imaginē eius q de cęlo est. De qbus oib9
apostolicis uerbis superius locuti sum9.
Corpus igr̄ aīale ī quo p̄mū hoiem Adaȝ
factū dicit ap̄ls: sic erat factū nō ut mori
oīno non posset: sȝ ut non morere͠t nisi hō
peccasset. Nā illud qd̄ spū uiuificāte spū-
ale erit et īmortale: mori oīo nō poterit:
sicut aīa creata ē īmortalis: quę licet pc̄to
mortua phibea͠t carens quadam uita sua
hoc est dei spū: quo etiā sapiēter & beate
uiuere poterat: tamē propria q̄dam licet
misera uita sua non desinit uiuere: qa im-
mortal' ē creata. Sicut. n. desertores angli
licet scd̄m q̄dam modū mortui sint pec-
cando: qa fōtem uitę desereuerūt q deus
est: qui non peccando sapienter & beate
poterant uiuere: tn̄ non sic mori potuer͠t
ut oīno desisterent uiuere atq; sentire: qm̄
immortales creati sunt: atq; ita ī secūdam
mortē p9ultimū pręcipitabun͠t iudiciuȝ:
ut nec illic uita careāt: qn̄ qdem etiā sensu
cū in doloribus futuri sunt non carebūt.
Sed hoīes ad dī grāȝ ptinētes ciues scōꝝ
angeloꝝ ī beata uita manentiū: ita spūa-
libus corporib9 induētur: ut neq; peccent
amplius neq; morian͠t: ea tn̄ īmortalitate
uestiti: quę sicut angelorū nec pc̄to possit
auferri: natura quidem manente carnis:
sed nulla oīo carnali corruptibilitate uel
tarditate remanente. Sequi͠t aūt quęstio
necessario ptractāda: et dn̄o dō ueritatis
adiuuāte soluenda. Si libido membroꝝ
inobedientiū: ex peccato inobedientię in
illis p̄mis hoībus cum illos diuina gratia

deseruissȝ exorta est: unde ī suā nuditatē
oculos apuer͠t: id est eā curiosius aduer-
terunt: et qa impudēs motus uoluptatis
arbitrio resistebat pudēda texerūt: quō
essent filios ꝓpagaturi: si ut creati fuerāt
sine pręuaricatōe mansissent. Sed quia &
liber iste claudēd9 ē: nec tāta ista quęstio
in sermoīs angustias coartanda: in eū q
sequi͠t cōmodiore disputatōe differatur.

Diximus iā in supio-
rib9 libris ad hūanū
genus nō solū naturę
silitudine sociandū:
uerum etiā quadam
cognatioīs necessitu-
dine in unitatem concordem pacis uinclo
colligandum: ex hoīe uno deum uoluisse
hoīes instituere: neq; hoc genus fuisse in
singulis qbusq; moriturū: nisi duo primi
quoꝝ creatus est unus ex nullo alter ex
illo: id inobedientia meruissent: a quibus
admissū est tā grande pc̄tm: ut in deteri9
eo natura mutare͠t hūana: etiā ī posteros
obligatione peccati & mortis necessitate
transmissa. Mortis aūt regnum in hoīes
usq; adeo dn̄atum est: ut oēs in secūdam
quoq; mortem cuius nullus ē finis pęna
debita pręcipites ageret: nisi inde q̄sdam
indebita dei grā liberaret. Ac p hoc fc̄tm
est: ut cū tot tantęq; gentes per terrarum
orbē diuersis ritibus moribusq; uiuētes:
multiplici linguaꝝ: armoꝝ: uestium: sint
uarietate distinctę: non tn̄ ampli9 q̄ duo
quędā genera hūanę societatis existerēt:
quas ciuitates duas s̄m sc̄pturas nostras
merito appellare possumus. Vna quippe
est hoīm scd̄m carnē: altera scd̄m spiritū
uiuere ī sui cui9q; generis pace uolentiū:
et cum id quod expetūt assecuntur in sui
cuiusq; generis pace uiuētium. ¶ Ca. ii.

Prius ergo uidēdum est: qd sit s̄m
carnem: quid scd̄m spiritū uiuere

Quisquis enį hoc quod diximus prima
fronte inspicit: uel non recolens uel min9
aduertens queadmodum scpture sancte
loqntur: pōt putare phos qdē epicureos
scdm carnem uiuere: quia summū bonuz
hoīs in corporis uoluptate posuerunt: et
siqui alii sunt qui quoqmō corpis bonum
summū bonū esse hoīs opiati sunt. et oīne
eorum uulgus q non aliquo dogmate uel eo
modo philosophantᷣ: sed pcliues ad libi-
dinem: nisi ex uoluptatib9 quas corpeis
sensibus capiūt gaudere nesciūt: stoicos
aūt q summū bonū hoīs in aīmo ponunt
scdm spm̄ uiuere: qa & hoīs aīus quid ē
nisi spūs? Sed sicut loquitᷣ scptura diuīa:
sm carnē uiuere utriq; monstrantᷣ. Carnē
quippe appellat non solū corpus terreni
atq; mortalis aīantis: uelud cum dicit nō
oīs caro eadem caro: sed alia qdem hoīs:
alia autē caro pecoris: alia uolucrū: alia
pisciū: sȝ aliis multis modis significatiōe
hui9 noīs utitᷣ: īter quos uarios locutiōis
modos: sepe etiā ipm̄ hoīem id ē naturaȝ
hoīs carnem nuncupat: modo locutionis
a pte totū: quale est ex opibus legis non
iustificabitᷣ oīs caro. Quid enī hic uoluit
intelligi nisi omēs hoīes? Quod apertius
paulopost ait. In lege nemo iustificatur.
Et ad galathas. Scientes autē quia non
iustificatᷣ homo ex operibus legis. Scdm
hoc intelligitᷣ: et uerbū caro factum ē id
est homo. Quod nō recte accipiētes qdā:
putauerūt xpo hūanam aīmam defuisse.
Sicut enī a toto pars accipitᷣ: ubi Marie
magdalene uerba in euangelio leguntur
dicentis: tulerunt dn̄m meū & nescio ubi
posuerūt eū: cū de sola xpi carne loqueretᷣ:
quā pfecto sepultā de monumento puta-
bat ablatam: ita & a parte totum carne
noīata intelligitᷣ homo: sicut ea sunt que
supra cōmemorauimus. Cum igitᷣ multis
modis quos pscrutari & colligere longū
est: diuina scriptura nūcupet carnē: quid
sit sm carnē uiuere: qd pfecto malum est

cum ipa carnis natura non sit malum: ut
indagare possimus: inspitiam9 diligēter
illū locū epistole Pauli apli quā scpsit ad
galathas: ubi ait. Māifesta aūt sunt opa
carnis. que sunt fornicatiōes: īmunditie:
luxurie: idolorum seruitus: ueneficia: īimi-
citie: contentiōes: emulatiōes: aīositates:
dissensiones: hereses: inuidie: ebrietates:
cōmessationes: et his similia: que predico
uobis sicut predixi. quoniā q talia agūt
regnū dei nō possidebūt. Iste tot9 epistole
apostolice locus quātū ad rem presenteȝ
satis eē uidebitᷣ consideratus: poterit hāc
dissoluere questionē: quid sit scdm carnē
uiuere. In opib9 nāq; carnis que māifesta
esse dixit: eaq; cōmēorata damnauit: non
illa tm̄ inuēim9 que ad uoluptatē ptinent
carnis: sicuti sunt fornicatiōes: īmūditie:
luxurie: ebrietates: cōmessationes: uerū
etiā illa qbus aīmi uicia demōstrantur: a
uoluptate carnis aliena. Quis .n. seruitu-
tem que idolis exhibetur: ueneficia: īimi-
citias: cōtentiōes: emulatiōes: aīositates:
dissentiones: hereses: inuidias: nō potius
intelligat aīmi uicia esse q̄ carnis: quādo
quidem fieri pōt ut pper idolatriam uel
heresis alicuius errorem: a uoluptatibus
carnis tempetur? Et tamē etiā tunc homo
q̄uis carnis libidīes cōtinētᷣ atq; cohibetᷣ
uideatur: scdm carnem uiuetᷣ hac aplica
auctoritate cōuincitᷣ. et in eo qꝫ abstinet
a uoluptatibus carnis: damnabilia opa
carnis agere demōstratᷣ. Quis īimicitias
non in aīo habeat? Aut qs ita loquatᷣ ut
inimico suo uel quē putat inimicū dicat:
malam carnem ac non poti9 malum aīmū
habes aduersuȝ me? Postremo sicut car-
nalitates ut ita dicam si qs audisset: non
dubitaret carni tribuere: ita nēo dubitat
aīositates ad aīum ptinere. Cur g° hec oīa
et his silia doctor gentiū ī fide et ueritate
opa carnis appellat: nisi qa eo locutionis
mō quo totū significatᷣ a pte: ipm̄ hoīem
uult noīe carnis intelligi? Quod si quisq̄

dicit carnem causam esse ĩ malis morib9 quorũq; uicioꝝ: eo ꝙ aĩma carne affecta sic uiuit: profecto non uniuersam homĩs naturã diligenter aduertit. Nam corpus ꝗdem corruptibile aggrauat aĩaȝ. Vnde etiã idem apl's agẽs de hoc corruptibili corpore: de quo pauloante dixerat & si exterior hõ noster corrũpit̃: scim9 inquit ꝗa si terrena nostra dom9 hui9 habitatoĩs dissoluat̃: ꝙ ędificationem habem9 a deo domũ non manu factã ęternam in cęlis. Eteni in hoc ingemiscimus: habitaculum nostrũ quod de cęlo ẽ supindui cupiẽtes: si tamẽ induti nõ nudi inueniamur. Eteniȝ ꝗdiu sum9 in hac habitatõe: ingemiscim9 grauati eo ꝙ nolumus expoliari sed superuestiri: ut absorbeatur mortale a uita. Et aggrauamur igr̃ corruptibilĩ corpore: et ipsius aggrauationĩs causam non naturam substantiamq; corpis: sȝ eius corruptionẽ scientes: nolumus corpore expoliari: sed eius ĩmortalitate supuestiri. Et tunc ergo erit corpus: sȝ quia corruptibile non erit non grauabit. Aggrauat ergo nũc aĩam corpus corruptibile: et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitãtem: ueruntamen ꝗ oĩa aię mala ex corpe putãt accidisse: in errore sunt. ¶ Caplm̃. iii.

QVanis eniȝ Virgilius platonicam uideat̃ luculentis uersib9 explicare sententiã dicens. Igneus est illis uigor & cęlestis origo. Seminibus ꝗ̃tũ non noxia corpora tardãt. Terreniq; hebetãt artus moribũdaq; mẽbra. Oĩesq; illas notissimas ꝗ̃tuor aĩ ꝑturbationes: cupiditateȝ: timorem: lętitiam: tristitiam: ꝗ̃si origines oĩm peccatoꝝ atq; uicioꝝ uolẽs intelligi ex corpore accidere: subiungat & dicat. Hinc metuũt cupiũt gaudentq; dolẽtq;. nec auras. Suscipiunt clause tenebris & carcere cęco. Tamen aliter se habet fides nostra. Nam corruptio corporis quę aggrauat aĩam: non pc̃ti ꝓmi est cã sȝ pęna: nec caro corruptiblĩs aĩam peccatricem: sed aĩa peccatrix fecit eẽ corruptibilem carnem. Ex qua corruptione carnis licet existant quędã incitamẽta uicioꝝ & ipa desideria uiciosa: nõ tñ omĩa uitę iniquę uicia tribuẽda sunt carni: ne ab his oĩb9 purgem9 diabolũ ꝗ non habet carnem. Et si. n. diabolus fornicator uel ebriosus: uł si ꝗd hui9 mali est quod ad carnis ꝑtinet uoluptates non põt dici: cũ sit etiã talium pc̃toꝝ suasor & instigator occultus: est tamẽ maxime supbus atq; inuidus. Quę illũ uiciositas sic obtinuit: ut ꝓpter hanc esset in carceribus caliginosi huius aeris ęterno supplitio destinat9. Hęc aũt uicia quę tenent ĩ diabolo principatum: carni tribuit apl's: quã certũ est diabolum non habere. Dicit enĩ inimicitias: cõtentioẽs: ęmulationes: aĩositates: inuidias: opa eẽ carnis: quorum oĩum maloꝝ caput atq; origo supbia est: quę sine carne regnat in diabolo. Quis aũt illo ẽ inimicitior scĩs? Quis aduersus eos cõtentiosior: aĩosior: et magis ęmulus atq; inuidus inuẽitur? Et hęc oĩa cũ habeat sine carne: quomõ sunt ista opa carnis: nisi ꝗa opa sunt hoĩs quẽ sicut dixi noĩe carnis appellat? Non enĩ habẽdo carnẽ quã non habet diabol9: sed uiuendo scd̃m seipm̃ hoc ẽ ƀm hoĩem: factus est homo silis diabolo: quia & ille scd̃m seipm̃ uiuere uoluit: qñ in ueritate non stetit. ut nõ de dei sȝ de suo mẽdatiuȝ loquęret̃: qui non solũ mendax uerũ etiã mẽdatii pater ẽ. Prim9 est ꝗppe mentit9: et a quo pc̃m: ab illo cępit eẽ mendatiũ.

¶ Cap. iiii.

CVm ergo uiuit homo scd̃m hoĩem non scd̃m deũ: silis est diabolo: quia nec angelo scd̃m angelum sed scd̃m deũ uiuendum fuit: ut staret in ueritate: et ueritatẽ illius non de suo mẽdatiũ loquęret̃. Nam et de hoĩe alio loco idem apl's ait. Si autẽ ueritas dei in meo mẽdatio abũdauit. Meũ dixit mẽdatiũ: ueritatem dei. Cum itaq; uiuit homo ƀm ueritatẽ: non uiuit scd̃m seipm̃ sȝ ƀm deũ.

Deus est enim qui dixit ego sum ueritas. Cum uero uiuit scd̄m seipm̄: hoc est scd̄m hoīem nō ꝑm deū: profecto ꝑm mēdatiū uiuit. non qa homo ipe mendatiū est cum sit eius auctor & creator deus: q non est utiq auctor creatorq mendatii: sed quia hō ita factus est rectus: ut non ꝑm seipm̄ sed scd̄m eū a quo factus est uiueret: id ē illius potius q̄ suā faceret uoluntatē. non autē ita uiuere quēadmodū est factus ut uiueret: hoc est mendatiū. Beatus qppe uult esse: etiā non sic uiuendo ut possit eē. Quid est hac uolūtate mendatius? Vnde non frustra dici potest omne peccatū esse mendatium. Non enim fit peccatū: nisi ea uolūtate qua uolumus ut bene sit nobis: uel nolumus ut male sit nobis. Ergo mē-datiū est: qd̄ cū fiat ut bene sit nobis: hinc potius male est nobis: uel cū fiat ut meliꝰ sit nobis hinc potiꝰ peius ē nobis. Vnde hoc: nisi qa de deo bene pōt esse hoī quem delinq̄ndo deserit: non de seipo scd̄m quē uiuendo delinqt. Quod itaq diximꝰ hinc extitisse ciuitates duas diuersas inter se atq contrarias: ꝙ alii ꝑm carnem alii ꝑm spm̄ uiuerēt: pōt etiā isto mō dici: ꝙ alii scd̄m hoīem alii ꝑm deū uiuāt. Aptissime qppe ad corinthios dicit. Cū. n. sint inter uos ęmulatio & contentio: nōne carnales estis: et scd̄m hoīem ambulatis? Quod g͛o est ambulare ꝑm hoīem: hoc est ꝑm hoīē uiuere: quod a carne id est a parte hoīs minore intelligitur homo. Eosdem ipsos quippe dixit supius aīales: quos postea carnales: ita loquens. Quis. n. scit inquit hoīm quę sunt hoīs: nisi spūs hoīs qui est in ipo? Sic & quę dei sunt nemo scit: nisi spūs dei. Nos aūt inquit non spm̄ huius mūdi accepimus: sed spm̄ q ex deo est: ut sciamus quę a dō donata sunt nobis. quę & loqmur nō ī sapīę hūanę doctis uerb: sed in doctrina spiritꝰ spūalibus spūalia compātes. Animalis aūt homo nō pcipit quę sunt spiritus dei. stultitia est enī illi. Talibus igr̄ id est aīalibꝰ pauloꝑꝰ dicit. Et ego fratres non potui loqui uobis q̄si spūalibus: sed q̄si carnalibus. Et illud & hoc: eodem loq̄ndi modo intelligitr̄: id est a parte totū. Et ab aīa nāq & carne quę sunt ꝑtes hoīs: pōt totū significari qd̄ est homo. atq ita nō est aliud aīalis hō aliud carnalis: sed idem ipm̄ est utrūq id ē ꝑm hoīem uiuēs homo. Sicut & non aliud q̄ hoīes significantr̄: siue ubi legr̄ ex opibus legis nō iustificatr̄ oīs caro: siue qd̄ scptū est. lxxv. aīę descenderūt in egiptū cum Iacob. Et ibi enī p̄ oēm carnem oīs hō: & ibi p. lxxv. aīas. lxxv. hoīes intelliguntr̄. Et quod dictum est nō in sapientię hūanę doctis uerbis: potuit dici non sapīę car-nalis: sicut quod dictū est scd̄m hominem ambulatis: potuit dici ꝑm carnē. Magis autē hoc apparuit in his quę subiunxit. Cum enī quis dicat ego sum Pauli: alius aūt ego Apollo: nōne hoīes estis? Quod dicebat animales estis & carnales estis: expressius dixit hoīes estis: qd̄ est scd̄m hoīem uiuitis non scd̄m deū: scd̄m quē si uiueretis dii essetis. ¶ Caplm̄ .v.

NOn igr̄ opus est in peccatis uiciisq nr̄is: ad creatoris iniuriā carnis accusare naturam: quę in genere atq or-dine suo bona ē: s3 deserto creatorē bono: uiuere scd̄m creatū bonū non est bonum. siue quisq ꝑm carnē: siue scd̄m aīam: siue ꝑm hoīem totū q constat ex aīa et carne: unde et noīe solius aīę et noīe soliꝰ carnis significari potest: eligat uiuere. Nam qui uelut summū bonū laudat aīę naturam: & tanq̄ malum naturam carnis accusat: profecto & aīam carnaliter appetit: & carnem carnaliter fugit. qm̄ id uanitate sentit humana: non ueritate diuina. Non qdem platonici sicut manichei desipiunt: ut tanq̄ mali naturam terrena corpa de-testentr̄: cū oīa elementa qbus iste mūdus uisibilis contrectabilisq compactus est: qualitatesq eorum deo artifici tribuant.

Veruntamen ex terrenis artubus mori-
bundisq; membris sic affici aīas opināt̄:
ut hic eis sint morbi cupiditatū & timoꝝ
et letitie siue tristitie. quibus quatuor uel
perturbationibus ut Cicero appellat: uel
passiōib9 ut pleriq; uerbū de uerbo greco
exp̄munt: omīs hūanoꝝ moꝝ uiciositas
continet̄. Quod si ita est: qd est ꝙ Aeneas
apud Virgilium cū audisset a patre apd̄
inferos: aīas rursus ad corpa redituras:
hanc opīonem mirat̄ exclamās. O pater
an ne aliq̄s ad celū hinc ire putandū est.
Sublimes aīas: iterūq; ad tarda reuerti.
Corpa. que lucis miseris tā dira cupido?
Nunqd nam hec tam dira cupido ex ter-
renis artub9 moribūdisq; mēbris adhuc
inest aīmaꝝ illi predicatissime puritati?
Nonne ab huiusmodi corporeis ut dicit
pestibus oīb9 eas asserit esse purgatas: cū
rursus incipiunt in corpa uelle reuerti?
Vnde colligit̄ etiā si ita se haberet quod ē
oīno uanissim: uicissim alternās incessa-
biliter euntium atq; redeuntium aīarum
mūdatio et iquinatio: nō potuisse ueraciter
dici: oēs culpabiles atq; uiciosos motus
aīaꝝ eis ex terrenis corpibus inolescer̄.
Siqdem scd̄m ipos illa ut poeta prefatus
eloquit̄ lucis tā dira cupido: usq; adeo nō
est ex corpore: ut ab omī corporea peste
purgatā: et extra omē corpus aīam con-
stitutam: ipam compellat esse ī corpore.
Vnde etiam illis fatentibus nō ex carne
tm̄ afficit̄ aīa: ut cupiat metuat letetur et
tristetur: uerum etiā ex seipsa his potest
motibus agitari. ¶ Capitlm̄ .vi.

INterest aūt qualis sit uoluntas hoīs.
quia si puersa est puersos habebit hos
motus: si aūt recta est: non solū inculpa-
biles uerū etiā laudabiles erūt. Volūtas
est qppe ī omibus: imo omēs nihil aliud
q̄ uoluntates sunt. Nam qd est cupiditas
& letitia: n̄ uolūtas ī eoꝝ consensionē que
uolumus? Et qd ē met9 atq; tristitia: nisi
uolūtas ī dissensionē ab his que nolum9?
Sed cum consentimus appetendo ea que
uolumus cupiditas: cū autē consentimus
fruēdo his que uolumus letitia uocatur.
Itemq; cū dissentim9 ab eo quod accidere
nolumus: talis uolūtas metus est: cū aūt
dissentimus ab eo quod nolētib9 accidit:
talis uolūtas tristitia est. Et oīo ꝑ uarie-
tate rerū que appetunt̄ atq; fugiuntur:
sicut allicit̄ uel offendit̄ uolūtas hoīs: ita
in hos uel illos affectus mutat̄ et uertit̄.
Quapropter hō q scd̄m deum non scd̄m
hoīem uiuit: oportet ut sit amator boni:
unde fit conseqs ut malum oderit. Et qm̄
nemo natura: sed quisqs malus est uicio
malus est: pfectū odiū debet malis q s̄m
deum uiuit: ut nec propter uiciū oderit
hoīem: nec amet uiciū propter hominez:
sed oderit uiciū amet hoīem. Sanato eni
uicio: totū qd̄ amare: nihil aūt qd̄ debeat
odisse remanebit. ¶ Caplm̄ .vii.

NAm cuius ꝓpositū est amare deū:
et non scd̄m hoīem sed scd̄m deum
amar̄ ꝓximū sicut etiā seipm̄: ꝓculdubio
propter hūc amorem dr̄ uolūtatis bone:
que usitatius in scripturis sanctis caritas
appellat̄: sz amor quoq; s̄m easdē sacras
lr̄as dicit̄. Nam & amatorem boni dicit
apostolus esse debere: quē regendo pplo
precipit eligendū. Et ipe dn̄s Petrū aplm̄
interrogans: cū dixisset diligis me plus
his: ille respōdit dn̄e tu scis quia amo te.
Et iterū dn̄s quesiuit non utrū amaret: sz
utrū diligeret eū Petrus. At ille rn̄dit ei
iterū. dn̄e tu scis qa amo te. Tertia uero
interrogatōe & ipe Ihus non ait diligis
me sz amas me: ubi secutus ait euāglista.
Contristatus est Petrus qa dixit ei tertio
amas me: cū domin9 non tertio sed semel
dixerit amas me: bis aūt dixerit diligis
me. Vnde intelligimus: quia cū dicebat
dominus diligis me: nihil aliud dicebat
q̄ amas me. Petrus aūt non mutauit hui9
unius rei uerbum: sed etiā tertio domine
inquit tu omnia scis: tu scis quia amo te.

Hoc propterea cōmemorandum putaui: q̄a nōnulli arbitrant̄ aliud eē dilectionē siue caritatem: aliud amorem. Dicūt enī dilectionē accipiēdam eē in bono: amorē in malo. Sic aūt nec ipsos autores secularium lr̄az locutos eē: certissimū est. Sed uiderint philosophi utrū uel qua rōe ista discernant. Amorem tamen eos in bonis rebus & erga ipm deum magnipēdere: libri eoz satis loquūt̄. Sed scpturas religionis nr̄e quarū auctoritatē ceteris qb9 lr̄is antepōimus: nō aliud dicere amorē aliud dilectionē uel caritatē insinuandū fuit. Nam & amorē in bono dici iā ostēdimus. Sed ne q̄s existimet amorē q̄dem et in bono & in malo: dilectionē aūt non nisi in bono esse dicēdam: illud attendat quod in psalmo scriptū est. Qui aūt diligit iniq̄tatem: odit aīam suā. Et illḋ apl̄i Iohis. si quis dilexerit mundum: non est dilectio pr̄is i illo. Ecce uno loco dilectio et in bono & in malo. Amorem autem in malo: q̄a in bono iam ostēdimus: ne q̄sq̄ flagitet legat qḋ scptum ē. Erūt enī hoīes seipsos amantes: amatores unq; pecunie. Recta itaq; uoluntas est bonus amor: et uolūtas puersa malus amor. Amor ergo inhians habere quod amat: cupiditas ē. id aūt habens eoq; fruens: leticia. Fugiēs qḋ ei aduersat̄: timor est. idq; si acciderit sentiēs: tristicia ē. Proinde mala sunt ista si malus ē amor: bona si bonus. Quod dicimus: de scpturis pbemus. Concupiscit apl̄s dissolui & esse cū xp̄o: et concupiuit aīa mea desiderare iudicia tua in oī tpe. Vel si accommodacius dicit̄: desiderauit aīa mea concupiscere iudicia tua. Et concupiscētia sapie pducit ad regnū. Hoc tn̄ loq̄ndi obtinuit cōsuetudo: ut si cupiditas uel concupiscētia dicat̄: nec addat̄ cui9 rei sit: non nisi i malo possit intelligi. Leticia apud psalmistam in bono est. letamini in dn̄o & exultate iusti: et dedisti leticiam i corde meo. et adimplebis me leticia cum uultu tuo. Timor in bono est apḋ apl̄m ubi ait. Cum timore & tremore uestram ipoz salutem operamini. Et noli altū sape: s; time. Et timeo aūt ne sicut serpēs Euā seduxit astucia sua: sic uestre mētes corrumpant̄ a castitate que est in christo. De tristicia uero quā Cicero magis egritudinē appellat: dolorē Virgilius ubi ait: gaudentq; dolentq;: sed ideo malui tristiciam dicere: q̄a egritudo uł dolor usitatius in corpibus dr̄: scrupulosior questio est utrū inueniri possit in bono. ¶ Capl'm. viii.

Quas enī greci appellāt eupathias: latine aūt Cicero constantias nominauit: stoici tres esse uoluerūt p trib9 perturbationibus in aīmo sapientis. Pro cupiditate uoluntatē: pro leticia gaudiū: pro metu cautionem: pro egritudine uero uel dolore quā nos uitāde ambiguitatis gratia tristiciam maluimus dicere: negauerūt aliquid posse eē in aīmo sapientis. Volūtas q̄ppe inq̄ūt appetit bonū quod facit sapiens. Gaudiū de bono adepto ē: quod ubiq; adipiscit̄ sapiens. Cautio deuitat malū: quod debet sapiēs deuitare. Tristicia porro q̄a de malo est quod iam accidit: nullū aūt malū existimant posse accider̄ sapienti: nihil in eius aīo p illa eē posse dixerūt. Sic ḡ illi loquunt̄: ut uelle gaudere cauere negent n̄ sapientē: stultū aūt non nisi cupere: letari: metuere: contristari. Et illas tres esse constantias: has aūt q̄tuor pturbatioēs scd̄m Ciceronem: scd̄m plurimos aūt passiones. Grece aūt ille tres sicut dixi appellant̄ eupathie: iste aūt q̄tuor pathe. Hec locutio utrū scpturis sanctis congruat: cū quererem q̄ntū potui diligēter: illud inueni qḋ ait ppha. Non est gaudere impiis dicit dn̄s. Tanq̄ impii letari possint potius q̄ gaudere de malis: q̄a gaudiū proprie bonoz et pioz est. Item illud i euangelio. Quecūq; uultis ut faciant uobis hoīes: hec & uos facite illis: ita dictum uidetur: tanq̄ nemo possit

aliquid male uel turpiter uelle seu cupe. Deniq; ppter consuetudinem locutionis nonnulli interpretes addiderunt bona: et ita interpretati sunt. Quecunq; uultis ut faciant uobis homies bona. Cauendum enim putant ne quisq̃ inhonesta uelit sibi fieri ab hoibus: ut de turpioribus taceaz: certe luxuriosa conuiuia in qbus se ipe & si illis faciat silia: hoc preceptu existimet impleturu. Sed in greco euangelio unde in latinu translatu est: non legr bona: sed quecuq; uultis ut faciat uobis hoies: hec & facite illis. Credo ppterea qa in eo q dixit uultis: iam uoluit itelligi bona. no eni ait cupitis sed uultis. non tame semp his pprietatibus locutio nostra frenanda est: sed interdu his utendum est. Et cum legimus eos quoru auctoritati resultare fas non est: ibi sunt intelligede ubi rect9 sensus alium exitu non pot inuenire. sicut sunt que exepli gratia partim ex ppha: partim ex euaglio comemorauimus. Quis eni nescit impios exultare letitia? Et tam non est gaudere impiis dicit dns. Vnde: qa nisi gaudere aliud e: qn ppe signateq; hoc uerbu ponit? Item qs negauerit no recte precipi hoibus: ut quecunq; sibi ab aliis fieri cupiut: hec eis et ipi faciant: ne se inuicem turpitudie illicite uoluptatis oblectent? Et tn saluberrimu uerissimuq; preceptum est: quecuq; uultis ut faciant uobis hoies: eadem & uos facite illis. Et hoc unde: nisi qa hoc loco modo quodam propo uolutas posita e: que i malo accipi non potest? Locutioe uero usitatiori qua frequentat maxie consuetudo sermonis: non utiq; diceret noli uelle mentiri omne mendatiu: nisi eet & uolutas mala: a cui9 prauitate illa distinguit: qua predicauerunt angeli dicentes: pax in terra hoibus bone uolutatis. Nam ex abudati additu est bone: si ee non pot nisi bona. Quid aut magnu in caritatis laudib9 dixisset apls: q non gaudeat sup iniqtate: nisi quia ita malignitas gaudet? Nam et apd autors secularium lraz talis istoz uerboz indifferentia reperitur. Ait eni Cicero orator amplissimus. Cupio patres conscpti uos esse clemetes. Quia hoc uerbum in bono posuit: qs tam puerse doctus existat: qui non eu cupio sed uolo potius dicere debuisse contendat? Porro apd Terentiuz flagitiosus adolescens insana flagras cupidie: nihil uolo aliud iqt n Philomena. Qua uolutatem fuisse libidinem: resposio que ibi serui eius senioris iducitur satis indicat. Ait naq; dno suo. Quato satius est te id dare opam: quo istu amorem ex aimo amoueas tuo: q id loqui quo magis libido frustra accedat tua. Gaudiu uero eos et in malo posuisse ille ipe Virgilian9 testis est uersus: ubi has qtuor pturbationes summa breuitate coplexus est. Hinc metuut cupiut gaudentq; doletq;. Dixit etiam idem autor mala mentis gaudia. Proinde uolut: cauent: timent: gaudet: et boni & mali. Atq; ut eadem aliis uerb enutiemus: cupiut: timent: letant: et boni & mali. Sed illi bn: isti male: sicut hoibus seu recta seu puersa uolutas e. Ipa quoq; tristitia: p qua stoici nihil in aio sapiens inueniri posse putauerut: repit in bono: & maxie apud nostros. Na laudat apls corinthios: q contristati fuerut sm deu. Sed fortasse qs dixerit illis aplm fuisse congratulatu: q contristati fuerut penitendo: qlis tristitia nisi eoz q peccauerut ee non pot. Ita. n. dicit. Video q epistola illa et si ad horam contristauit uos: nunc gaudeo. non qa contristati estis: sed quia contristati estis i penitentia. Contristati eni estis scdm deu: ut i nullo detrimentu patiamini ex nobis. Que eni scdm deum tristitia est: penitentiam in salutem opat: mudi aut tristitia opat mortem. Ecce eniz id ipm scdm deu contristari: qtam pfecit in nobis industriam. Ac per hoc possunt stoici pro suis ptibus respondere: ad hoc

uideri utilem esse tristitiam: ut peccasse peniteat: in aīo aūt sapientis ideo eē non posse: qa nec pc̄tm in eū cadit cui9 penitētia contristetur: nec ullū aliud malum qđ ppetiendo & sentiendo sit tristis. Nam et Alcibiadem ferūt: si me de nomīe homīs memoria non fallit: cū sibi btūs uidereť: Socrate disputante & ei q̄ miser esset qm̄ stultus eēt demonstrante: fleuisse. Huic g̊ stultitię fuit cā etiā huius utilis optādeq; tristitię: qua homo esse se dolet quod esse nō debet. Stoici aūt non stultū sȝ sapientē aiūt tristem eē non posse. Verū his p̄hīs: quod ad hanc questionē de aī ꝑturbatōibus actinet: iam rn̄dimus in nono huius opis libro: ostendētes eos non tā de reb9 q̄ de uerbis cupidiores esse contentionis q̄ ueritatis.

Caplm̄. ix.

Apud nos aūt iuxta scpturas sacras sanamq; doctrinam: ciues sanctę ciuitatis dei in hui9 uitę pegrinatōe scđm deū uiuentes: metuūt: cupiūtq;: dolent: gaudentq;. Et quia rectus est amor eoꝝ: istas oēs affectoēs rc̄tas habēt. Metuūt penam ęternam: cupiūt uitam ęternam: dolent in re: quia ipi in semetipis adhuc ingemiscūt adoptionem expectantes redēptionem corpis sui: gaudent in spe: qa fiet sermo q scptus est. Absorpta est mors in uictoria. Item metuūt peccare: cupiūt pseuerare: dolent in peccatis: gaudent in opibus bonis. Vt eniȝ metuant peccare: audiāt: qm̄ abundabit inigtas refrigescet caritas multorum. Vt cupiāt pseuerare: audiant quod scptū est: qui pseuerauerit usq; in finem hic saluus erit. Vt doleant in peccatis: audiant: si dixerim9 qa pc̄tm non hēmus nos ipos seducim9 & ueritas in nobis non est. Vt gaudeant in opibus bonis: audiunt. hilarem datorem diligit deus. Item sicuti se infirmitas eoꝝ firmitasq; habuerit: metuūt temptari: cupiunt temptari: dolent in temptatōib9: gaudēt in temptatōibus. Vt enī metuāt tēptari: audiūt: si qs pręoccupat9 fuerit in aliquo delicto: uos qui spirituales estis istruite huiusmōi in spū mansuetudīs: intendens teipm̄ ne & tu tempteris. Vt aūt cupiāt temptari: audiant quēdam uirū fortem ciuitatis dei dicētem. Proba me domīe et tempta me: ure renes meos et cor meum. Vt doleant in tēptatōibus: uidēt Petrū flentem. Vt gaudeant in temptatōibus: audiūt Iacobū dicētem. Omne gaudium existimate fr̄es mei: cum ī temptationes uarias incideritis. Non solū aūt propter semetipos his moueņť affectibus: uerum etiā ppter eos quos liberari cupiūt: et ne pereant metuunt: et dolent si pereunt: et gaudent si liberanť. Illū qppe optimū & fortissimū uirū qui in suis infirmitatibus gloriať: ut eū potissimū cōmemoremus: qui in ęcclesiam xp̄i ex gentibus uēimus: doctorē gentiū in fide & ueritate: qui & plus oībus suis coapostolis laborauit: et pluribus ępistolis pplos dei non eos tm̄ qui pręsentes ab illo uidebanť: uerū etiaȝ illos qui futuri pręuidebanť instruxit. Illū inq̄m uerū athletam xp̄i: doctum ab illo: unctū de illo: crucifixū cū illo: gl̄osuȝ in illo: i theatro hui9 mūdi cui spectaclm̄ factus ē et angelis & homībus: legitime magnū agonem certantē: et palmā supnę uocationis in anteriora sectātem: oculis fidei libentissīe spectant gaudere cū gaudentibus: flere cū flētibus: foris habentē pugnas intus timores: cupientē dissolui et esse cū xp̄o. desiderantē uideř romāos: ut aliquē fructū habeat in illis sicut et in cęteris gentibus: ęmulātem corinthios: et ipa ęmulatiōe metuentem ne seducanť eoꝝ mentes a castitate quę in christo est: magnā tristitiam & continuum dolorem cordis de israelitis habentē: qꝛ ignorātes dei iustitiam et suā uolentes constituere: iustitię dei non essent subiecti: nec solum dolorem uerum etiaȝ luctū suum denuntiantem qbusdam: q ante peccauerunt &

non egerunt penitentiam sup immũditia
et fornicatõib9 suis. Hi motus hi affectus
de amor boni et de scã caritate uenientes:
si uicia uocanda sunt: sinamus ut ea que
uere uicia sunt uirtutes uocent. Sed cum
rectã rõnem sequant iste affectiones: qñ
ubi oportet adhibent: qs eas tũc morbi-
das seu uiciosas passioẽs audeat dicere?
Quãobrem etiã ipse dñs: in forma serui
agere uitam dignatus hũanam sz nullum
habens oĩno peccatum: adhibuit eas ubi
adhibẽdas eẽ iudicauit. Neqz eni in quo
uerũ erat hoĩs corp9 & uerus hoĩs aĩm9:
falsus erat hũanus affectus. Cum g eius
in euangelio ista referunt: qp sup duritia
cordis iudeoꝝ cum ira contristatus sit: qp
dixerit gaudeo ꝓpter uos ut credatis: qp
Lazarũ resuscitatur9 etiã lacrimas fuderit:
qp cõcupiuerit cũ discipl'is suis mãducare
pascha: qp ꝓpinqnte passiõe tristis fuerit
aĩa eius usqz ad mortem: non falso utiqz
referunt. Uerũ ille hos mot9 certe dispẽ-
satõnis gratia ita cũ uoluit suscepit aĩmo
hũano: ut cũ uoluit factus ẽ hõ. Proinde
quod fatẽdum est: etiã cũ rectas et scd'm
deũ habemus has affectoẽs: huius uite
sunt non illius quã futuram speramus: et
sepe illis etiã inuiti cedimus. Itaqz aliqñdo
qũuis non culpabili cupiditate sz laudabili
caritate moueamur: etiam dum nolumus
flemus. Habemus ergo eas ex humane
conditionis infirmitate: non autẽ ita dñs
Ihus: cui9 et infirmitas fuit ex potestate.
Sed dum uite hui9 infirmitatem gerim9:
si eas oĩno nullas habeamus: tũc potius
non recte uiuimus. Uituperabat enim &
detestabat apl's quosdam: quos etiaz esse
dixit sine affectione. illos etiam culpauit
sacer psalmus de quib9 ait. Sustinui qui
simul contristaret et non fuit. Nam oĩno
non dolere dum sum9 in hoc loco miserie:
profecto sicut qdam etiã apd' seculi hui9
literatos sensit & dixit: non sine magna
mercede contingit immanitatis in aĩmo:
stuporis in corpore. Quocirca illa que
aphatia grece dr: que si latine posset im-
passibilitas diceret: si ita intelligẽda est:
in aĩmo qppe non i corpe accipit: ut sine
his affectõibus uiuat: que contra rõnem
accidũt mentemqz ꝑturbant: bona plane
& maxĩe optanda est: sed nec ipa hui9 est
uite. Non eniz qualiumcunqz uox est: sed
maxime pioꝝ multũqz iustoꝝ atqz scõꝝ:
si dixerimus qm peccatũ non habemus:
nos ipsos seducimus & ueritas in nobis
nõ est. Tunc itaqz aphatia ista erit: qñdo
pc̃m in hoĩe nullũ erit. Nunc uero satis
bene uiuit sine crimine: sine peccato autẽ
q se uiuere existimat: non id agit ut pc̃m
non habeat: sed ut ueniam non accipiat.
Porro si aphatia illa dicenda est: cũ aĩmũ
contingere oĩno non potest ullus affect9:
quis hunc stuporem non omnibus uiciis
iudicet eẽ peiorem? Potest g nõ absurde
dici: perfectã beatitudinem sine stimulo
timoris & sine ulla tristitia futurã. Non
ibi autẽ futurũ amorem gaudiũqz: quis
dixerit nisi oĩmodo a ueritate seclusus?
Si aũt aphatia illa ẽ: ubi nec metus ullus
exterret nec angit dolor: auersanda ẽ in
hac uita: si recte hoc est scd'm deũ uiuere
uolumus. In illa ũ beata que sempiterna
promictitur: timor plane superãdus est.
Timor nãqz ille de quo dicit apl's Iohes:
timor non est in caritate: sz pfecta caritas
foras mictit timorem: quia timor penaz
habet: qui aũt timet non est perfectus in
caritate: non est eius generis timor cuius
ille quo timebat apl's Paulus: ne corithii
serpentina seducerent astutia. hunc eniz
timorem habet caritas: imo nõ habet nisi
caritas: sed illius est generis timor q non
est in caritate: de quo & ipe apl's Paulus
ait. Nõ eni accepistis spm seruitutis iterũ
in timore. Timor ũ iste castus ꝑmanens
in seculũ seculi: si erit & i futuro seculo:
nam alio modo nõ põt intelligi ꝑmanere
in seculũ seculi: non erit timor exterrens

a malo quod accidere potest: sed tenēs in bono quod amitti non pōt. Vbi enī boni adepti amor immutabilis est: profecto si dici pōt: mali cauendi timor securus est. Timoris quippe casti nomie ea uoluntas sigficata ē: qua nos necesse erit nolle peccare: et non solicitudine infirmitatis ne forte peccemus: sed tranqllitate caritatis cauere pctm. Aut si nullius oīno generis timor eē poterit: in illa certissia securitate ꝑpetuoꝝ feliciumq; gaudioꝝ: sic dictū est timor dñi castus ꝑmanens in seculū scli: q̄admodū dictū est patientia pauperum non peribit in eternum. Neq; enī eterna erit ipa patientia: que necessaria non ē nisi ubi tolleranda sunt mala: sed eternū erit quo per patientiam ꝑuenitur. Ita fortasse timor castus in seculum seculi dictus est ꝑmanens: qa id ꝑmanebit quo timor ipe ꝑducit. Que cū ita sint: quoniā recta uita dicenda est qua ꝑueniēdū sit ad beatam: oēs affect⁹ istos uita recta rectos habet: ꝑuersa ꝑuersos: beata ū eademq; eterna amorē habebit et gaudiū: non solū rctm uerū etiā certū: timorem aūt & dolorem nullum. Vnde iā apparet utcunq; quales esse debeant in hac peregrinatione ciues ciuitatis dei: uiuentes scdm spm non scdm carnē: hoc est scdm deū non scdm hoiem: & quales in illa quo tendūt imortalitate futuri sunt. Ciuitas porro hoc ē societas impioꝝ: non scdm deū sed scdm hominē uiuentiū: et in ipo cultu false contēptuq; uere diuinitatis: doctrinas hoim d̄eonū ue sectantium: his affectibus prauis tāq̄ morbis & ꝑturbationibus quatitur. Et si quos ciues habet q moderari tales mot⁹ et eos quasi tēpare uideanť: sic ipietate supba elati sunt: ut hoc ipo sint in eis maiores tumores: quo minores dolores. Et si nōnulli tanto immaniore quāto rariore uānitate hoc i seipis adornauerint: ut nllo prorsus erigant̃ & excitent̃: nllo flectāt̃ & inclinent̃ affectu: humānitatem totam potius amittūt q̄ ueram assequant̃ tranquillitatem. Non enī qa durū aliqd ideo rectū: aut qa stupidum est: ideo sanum.

Sed utrū ꝑmus homo ❡ Cap. x.

Sed utrū ꝑmus homo uel ꝑmi hoīes: duorū erat quippe coniugiū: habebāt istos affect⁹ in corpe aīali ante pctm: quales in corpore spūali nō habebim⁹ oīni purgato finitoq; pcto: non imerito querit̃. Si enī habebant: quō erant beati in illo mēorabili beatitudinis loco id est i paradiso? Quis tandē absolute dici btūs pōt: q timore afficit̃ uel dolore? Quid autē timere uel dolere poterant illi hoīes in tantoꝝ tanta affluentia bonoꝝ: ubi nec mors metuebat̃: nec ulla corporis mala ualitudo: nec aberat quicq̄ qd bona uolūtas adipisceret̃: nec inerat qd carnē aīm ue hoīs feliciter uiuētis offenderet? Amor erat imperturbat⁹ in deū: atq; inter se cōiugiū fida et sincera societate uiuētiū: & ex hoc amore grande gaudiū: non desistente quod amabat̃ ad fruēdum. Erat deuitatio tranqlla peccati: qua manente nullū oīno aliūde malū quod cōtristaret irruebat. An forte cupiebant prohibitū lignū ad uescēdum contingere: sed mori metuebant: ac ꝑ hoc & cupiditas et met⁹ iam tūc illos hoīes etiā in illo ꝑturbabat loco? Absit ut hoc existimem⁹ fuisse: ubi nullū erat oīo pctm. Neq; enī nullū pctm est: ea que lex dei prohibet concupiscere: atq; ab his quoq; abstīere timore pene nō amore iustitie. Absit inq̄m ut ante omne peccatū iam ibi fuerit tale peccatum: ut hoc de ligno admitterent qd de muliere dñs ait: q uiderit mulierē ad concupiscēdam eam iā mechat⁹ est eā in corde suo. Quā igr̃ felices erant & nullis agitabant̃ ꝑturbatōib⁹ aīoꝝ: nullis corpm ledebant̃ incommodis: tam felix uniuersa societas esset hūana: si nec illi malū quod etiam in posteros traicerent: nec qsq̄ ex eoꝝ stirpe iniqtatem cōmitteret: que damnationem reciperet. Atq; ista ꝑmanente felicitate:

donec p illam benedictionem qua dictuꝫ ē crescite & multiplicami: prędestinatoꝝ sanctoꝝ numerus compleretꝛ: alia maior daretꝛ quę beatissis angelis data ē: ubi iā esset certa securitas peccaturū neminem esse neminēq3 moriturū: et talis esset uita sanctorū post nullum laboris & doloris mortis expimentum: qualis erit post hęc omīa in incorruptiōe corporum reddita resurrectione mortuoꝝ. ¶ Caplm. xi.

SEd qa ds̄ cuncta pręsciuit: et ideo hominē quoq3 peccatuꝝ ignorare non potuit: scd̄m id quod pręsciuit atq3 disposuit ciuitatem sanctam eā debemus asserere: non ſm illd̄ qḋ in nr̄am cogtōem puenire non potuit: qa in dei dispositiōe non fuit. Non enī homo pc̄to suo diuinū potuit pturbare consiliū: q̄si deum quod statuerat mutare compulerit: cum deus pręsciendo utrūq3 pręuenerit: id est & hō quē bonū creauit q̄ malus esset futurus: et qd boni etiā sic de illo esset ipe factur9. Deus enī & si dicitꝛ statuta mutare: unde tropica locutōe in scpturis sanctis etiam penituisse legitꝛ deū: iuxta id dr̄ qḋ homo sperauerat: uel naturaliū causarum ordo gestabat: non iuxta id quod se oīpotens facturū esse pręsciuerat. Fecit itaq3 deus sicut scriptū est hoīem rectum: ac per hoc uolūtatis bonę. Non enī rectus eēt: bonā non habens uoluntatē. Bona igr̄ uolūtas opus est dei: cū ea qppe ab illo factus est homo. Mala uero uoluntas pma: qm̄ oīa mala opa pręcessit in hoīe: defectus poti9 fuit qdam ab ope dei ad sua opa: q̄ opus ullum. Et ideo mala opa quia scd̄m se nō scd̄m deū: ut eorum opm tanq̄ fructuum malorum uoluntas ipa esset uelut arbor mala: aut ipe hō in q̄ntū malę uolūtatis. Porro mala uoluntas q̄uis non sit scd̄m naturam sed contra naturā: qa uiciū est: tamē eius naturę est cui9 est uiciū: qd̄ nisi in natura non pōt esse: sꝫ i ea quā creauit ex nihilo: non quam genuit creator de semetipso: sicut genuit uerbum per quod fc̄ta sunt oīa. Quia & si de terrę puluere deus finxit hoīem: eadem terra omnisq3 terrena materies oīo de nihilo ē. aīamq3 de nihilo factā dedit corpori cū factus ē homo. Usq3 adeo autem mala uincuntꝛ a bonis: ut q̄uis sinantꝛ eē ad demōstrandū q̄ possit & ipis bene uti iustitia prouidētissima creatoris: bona tamen sine malis eē possint sicut deus ipe uerus & summ9: sicut oīs sup istū caliginosuꝫ aerē cęlestis inuisibilis uisibilisq3 creatura: mala uero nisi in bonis esse nō possint: qa naturę in qbus sunt in q̄ntū naturę sunt utiq3 bonę sunt. Detrahitꝛ porro malum: non aliqua natura quę accesserat uel ulla eius parte sublata: sed ea quę uiciata ac deprauata fuerat sanata atq3 correcta. Arbitrium igr̄ uolūtatis tūc est uere liberū: cū uitiis peccatisq3 nō seruit. Tale datū est a deo: quod amissū propo uitio: nisi a quo dari potuit reddi nō pōt. Unde ueritas dicit. si uos fili9 libauerit: tūc uere liberi eritis. Idipm est ac si diceret: si uos filius saluos fecerit: tūc uere salui eritis. Inde quippe libator unde saluator. Viuebat itaq3 hō scd̄m deū in padiso: et corpali & spūali. Neq3.n. erat paradisus corpalis propter corporis bona: et ppter mentis non erat spiritualis. Aut uero erat spūalis quo p interiores: et non erat corporalis quo per exteriores sensus hō frueretꝛ. Erat plane utrūq3 propter utrūq3. Postea ū q̄ supb9 ille angelus ac per hoc inuidus: p eādem supbiam a d̄o ad semetipm conuersus: et quodā quasi tirannico fastu gaudere de subditis q̄ esse subditus eligens: de spūali padiso cecidit: de cui9 lapsu sotiorūq3 eius qui ex anglis dei angeli eius effecti sunt: in libris undecimo & duodecimo huius opis satis quantū potui disputaui. male suasa uersutia in hominis sensum serpere affectās: cui utiq3 stanti qm̄ ipe ceciderat inuidebat: colubrum in paradiso corpali

ubi cum duobus illis hoībus masculo & femia: aīalia etiā terrestria cętera subdita & innoxia uersabanť: aīal scilicet lubricū & tortuosis anfractibus mobile: opi suo congruū per quē loquereť elegit: eoq; per angelicā pręsentiā pręstātioreq; naturam spūali nequitia sibi subiecto: et tanq̄ instrumēto abutēs fallacia: sermocinatus est feminę: a pte scilicet inferiore illi9 hūanę copulę incipiens: ut gradatim perueniret ad totū: non estimans uirum facile credulū: nec errando posse decipi: sꝫ dum alieno cedit errori. Sicut enī Aaron erranti populo ad idolū fabricādum nō consensit inductus: sed cessit obstrictus: nec Salomonē credibile ē errore putasse idolis eē seruiendū: sed blanditiis feīeis ad illa sacrilegia fuisse cōpulsum: ita credendū est illū uirū suę feminę: uni unum hoīem hoī: coniugem cōiugi: ad dī legem transgrediēdum non tanq̄ uerū loquenti credidisse seductū: sꝫ sociali necessitudīe paruisse. Non enī frustra dixit apostolus Adam non est seductus: mulier autē seducta est: nisi qa illa qd ei serpēs locutus est tanq̄ uerū eēt accepit: ille aūt ab unico noluit cōsortio dirimi: nec in cōione pcti: nec ideo minus reus sed sciens prudēsq; peccauit. Vnde et apl's non ait nō peccauit: sed non est seductus. Nam utiq; ipm ostendit ubi dicit: per unū hoīem intrauit pcēm in mūdum: et paulopost apertius: in silitudīne inquit pręuaricatiōis Adę. Hos aūt seductos intelligi uoluit: qui id quod faciūt non putant esse peccatū. ille autē sciuit. Alioqn quō uerū erit: Adam non est seductus? Sed inexpertus diuinę seueritatis ī eo falli potuit: ut ueiale crederet esse cōmissum. Ac p hoc in eo qdem q mulier seducta est non est ille seduct9: sed eū fefellit: quomō fuerat iudicandum qd erat dicturus: mulier quam dedisti mī sociā: ipa mihi dedit & māducaui. Quid ergo opus est pluribus? Et si credēdo nō sunt ambo decepti: peccando tamē ambo sunt capti: et diaboli laqueis implicati.

Si quem uero mouet ¶ Cap. xii. cur aliis pctis sic natura nō muteť hūana: qadmodū illa duoꝝ pmoꝝ hoīꝫ pręuaricatōe mutata est: ut tātę corruptioni qtam uidemus atq; sentimus: et per hanc subiaceret & morti: ac tot et tantis tanq; inter se contrariis perturbaretur et fluctuaret affectibus: qlis in padiso ante pctm licet in corpore esset aīalis utiq; nō fuit. si quis hoc moueť ut dixi: non ideo debet existimare leue ac puū illud fuisse cōmissum: qa in esca factū est: non qdem mala nec noxia nisi qa ꝓhibita. Neq; enī quicq̄ mali ds in illo tantę felicitatis paradiso crearet atq; plātaret. Sed obedia cōmendata est in precepto. quę uirtus in creatura rōnali mater quodāmō est oīm custosq; uirtutū. qndo qdem sic facta est ut ei subditam esse sit utile: pniciosum aūt suā non ei9 a quo creata ē facere uolūtatē. Hoc itaq; de uno cibi genere non edendo: ubi alioꝝ tanta copia subiacebat: tā leue pręceptū ad obseruādam: tam breue ad mēoriam retinēdum: ubi pręsertim nōdū uolūtati cupiditas resistebat: qd de pęna trangressionis postea subsecutū est: tanto maiore iniustitia uiolatū est: qto facilior posset obseruantia custodiri. ¶ Ca. xiii.

In occulto aūt mali esse ceperūt: ut in aptam inobedientiam laberenť. Non enī ad malū opus pueniret: n̄ pręcessisset mala uolūtas. Porro malę uolūtatis ītiū quid potuit esse nisi supbia? Initium enīꝫ oīs peccati supbia est. Quid ē aūt supbia: n̄ puersę cęlsitudinis appetitus? Peruersa .n. est cęlsitudo: deserto eo cui debet aīm9 inherere: pncipiū sibi quodāmō fieri atq; eē. Principiū hoc fit: cū sibi nimis placet. Sibi uero ita placet: cū ab illo bono immutabili deficit: quod ei magis placere debuit q̄ ipe sibi. Spontaneus aūt est iste defectus. qm̄ si uolūtas in amore supioris

immutabilis boni a quo illustrabatur ut
uideret: et accẽdebat̃ ut amaret: stabilis
permaneret: non inde ad sibi placendum
auerteret̃: et ex hoc tenebresceret & fri-
gesceret: ut uel illa uerũ crederet dixisse
serpentem: uel ille dei mandato uxoris
prẹponeret uolũtatẽ: putaretq; se uenialẽ
transgressorẽ esse precepti: si uitẹ suẹ sociã
non desereret etiã in societate pctĩ. Non ḡ
malũ opus factũ est id ẽ illa transgressio:
ut cibo ꝓhibito uescerent̃: nisi ab eis qui
mali iam erant. Neq; eni fieret ille fruct⁹
malus: nisi ab arbore mala. Vt autẽ esset
arbor mala contra naturam factũ est: qa
nisi uicio uolũtatis qđ contra naturã est:
non utiq; fieret: sed uicio deprauari ñ ex
nihilo facta natura non posset. Ac ꝑ hoc
ut natura sit ex eo habet ꝙ a deo facta ẽ:
ut aũt ab eo quod facta ẽ deficiat: ex hoc
ꝙ de nihilo fcã est. Nec sic defecit homo
ut oĩno nihil esset: ꝫ ut inclinat⁹ ad seipm̃
minus esset q̃ erat: cum ei qui summe est
inherebat. Relicto itaq; đo: eẽ in semetipo
hoc est sibi placere: non iam nihil esse est
ꝫ nihilo propinq̃re. Vnde superbi scđm
scpturas sanctas: alio noĩe appellant̃ sibi
placentes. Bonũ est eni sursum hẽre cor:
non tamẽ ad seipm̃ quod est supbiẹ: ꝫ ad
dñm quod ẽ obedientiẹ: quẹ nisi hũilium
non põt esse. Est igr̃ aliqd hũilitatis miro
modo: qđ sursum faciat cor: et ẽ aliquid
elatioĩs qđ deorsum faciat cor. Hoc qdeꝫ
q̃si contrariũ uidet̃: ut elatio sit deorsum:
& hũilitas sursum. Sed pia hũilitas facit
subditũ supiori. nihil ẽ aũt superius deo:
et ideo exaltat hũilitas quẹ facit subditũ
deo. Elatio aũt quẹ ĩ uicio est: eo ipo quo
respuit subiectionẽ: cadit ab illo quo non
est quicq; supius: et ex hoc erit inferius.
& fit quod scptum est. Deiecisti eos cum
extollerent̃. Non eni ait cũ elati fuissent:
ut ꝓus extollent̃ & postea deicerent̃: sed
cũ extollerent̃ tũc deiecti sunt. Ipm̃ qppe
extolli: iam deici est. Quapropter ꝙ nũc
in ciuitate dei & ciuitati dei in hoc seculo
pegrinanti maxĩe cõmendat̃ hũilitas: et
in eius rege q est xp̃us maxĩe predicat̃:
contrariũq; huic uirtuti elatioĩs uicium:
in eius aduersario q est diabolus maxĩe
dominari: sacris lr̃is edocet̃. Profecto ista
est magna differẽtia qua ciuitas unde lo-
qmur utraq; discernit̃. una scilicet socitas
pioꝝ hoĩm: altera impioꝝ: singula quęq;
cũ anglis ad se ptinẽtib⁹: in qb⁹ precessit
hac amor dei: hac amor sui. Manifesto ḡ
apertoq; peccato: ubi factũ est quod de⁹
fieri prohibuerat: diabolus hominẽ non
decepisset: ñ iã ille sibi ipi placere cepissꝫ.
Hinc eni et delectauit qđ dictũ est eritis
sicut dii: quod melius esse possent summo
ueroq; pncipio coherendo per obediam:
non suũ sibi existendo pncipiũ ꝑ supbiaꝫ.
Dii eni creati: non sua ueritate ꝫ dei ueri
participatiõe sunt dii: plus aũt appetẽdo
minus est: qui dum sibi sufficere diligit:
ab illo q ei uere sufficit deficit. Illud itaq;
malũ quo cũ sibi homo placet tanq̃ sit &
ipe lumẽ: auertit̃ ab eo lumine quod ei si
placet & ipe fit lumen. Illud inq̃m malũ
pcesserat in abdito: ut sequeret̃ hoc malũ
quod ppetratũ est in apto. Verum est eni
quod scptum est. Ante ruinã exaltat̃ cor:
et ante gloriam hũiliat̃. Illa ṗrsus ruina
quẹ fit in occulto: prẹcedit ruinã quẹ fit
in manifesto: dũ illa ruina eẽ non putat̃.
Quis eni exaltatione ruinã putat: cũ iam
sit ibi defectus: quo ẽ relictus excelsus?
Quis aũt ruinã esse non uideat: qndo fit
mãdati euidẽs et indubitata transḡssio?
Propter hoc deus illud ꝓhibuit: qđ cum
esset admissũ: nulla defendi posset imagi-
natõe iustitię. Et iđ audeo dicere: supbis
esse utile cadere in aliqđ aptũ maĩfestũq;
peccatũ: unde sibi displiceãt qui iam sibi
placẽdo ceciderant. Salubrius. n. Petrus
sibi displicuit quãdo fleuit: q̃ sibi placuit
qñ presumpsit. Hoc dicit & sacer psalm⁹.
Imple facies eoꝝ ignominia: et querent

nomen tuũ domine. id ẽ ut tu eis placeas
quęrẽtibus nomẽ tuũ: qui sibi placuerant
quęrendo suum. ¶ Capitlm. xiiii.

SEd ẽ peior damnabliorq; sup̄bia: q̄
etiã in peccatis mãifestis suffugiũ
excusatoĩs inq̄rit. sicut illi p̄mi hoĩes: q̄z
& illa dixit serpẽs seduxit me & mãdu-
caui: et ille dixit mulier quã dedisti mihi
hęc mihi dedit de ligno & edi. Nusq̃ hic
sonat petitõ uẽię: nusq̃ ĩploratio medicię.
Nã licet isti non sicut Cayn qđ cõmiserũt
negẽt: adhuc tñ sup̄bia quęrit in aliũ re-
ferre qđ p̄peram fecit. sup̄bia mulieris in
serpentẽ: sup̄bia uiri ĩ mulierẽ. Sed accu-
satio potiꝰq̃ excusatio uera ẽ: ubi mãdati
diuini ẽ ap̄ta trãsg̃ssio. Neq;.n. hoc p̄pte-
rea nõ fecerẽt: q̄a id m̄lier serpẽte suadẽte:
uir muliere ĩpartiẽte cõmisit: q̄si quicq̃ deo
cui ul' crederẽt ul' cederẽt añponẽdũ fuit.

¶ Ca. xv.

QVia g̃o contẽptus est d̃s
iubẽs q hoĩem creauerat: q ad suã
imaginem eũ fecerat: qui cęteris aĩalibus
pręposuerat: qui in p̄adiso constituerat:
qui rerũ oĩm copiã salutisq; pręstiterat:
qui pręceptis nec pluribus nec grandibꝰ
nec difficilibꝰ onerauerat: s; uno bręuissio
atq; leuissimo ad obedientię salubritatę;
adminiculatꝰ fuerat: quo sup̄ eã creaturã
cui libera seruitus expediret se esse dñm
cõmonebat: iusta damnatio subsecuta ẽ:
talisq; dãnatio: ut hõ q custodiendo man-
datũ futurꝰ fuerat etiã carne sp̄ũal': fieret
etiã mente carnalis: et q̄a sup̄bia sibi pla-
cuerat: dei iustitia sibi donaretur: ne sicut
affectabat in sua eẽt oĩmodo potestate:
sed a seipso quoq; dissentiens: sub illo cui
peccãdo consensit: pro lib̃tate quã concu-
piuit durã miserãq; ageret seruitutem:
mortuus sp̄ũ uolens: et corp̄e moriturus
inuitus: desertor ęternę uitę: etiã ęterna
nisi gr̃a libaret morte damnatus. Quisq̄s
huiusmodi damnationem ul' nimiam uel
iniustã putat: metiri p̄fecto nescit quãta
fuerit ĩ peccãdo iniq̄tas: ubi tanta erat nõ
peccãdi facilitas. Sicut enĩ Abrahę nõ im-
merito magna obediẽtia prędicat̃: q̄a ut
occideret filiũ res difficillia ẽ imp̄ata: ita
et ĩ p̄adiso tãto maior inobedĩa fuit: q̃to
id qđ pręceptũ ẽ nulliꝰ difficultatis fuit.
Et sicut obedĩa secũdi hoĩs eo p̄dicablior
quo factus ẽ obediens usq; ad mortẽ: ita
inobedĩa p̄mi hoĩs eo detestablior q̃ fcũs
ẽ ĩobediẽs usq; ad mortẽ. Vbi.n. magna
ẽ inobedię pęna p̄posita: et res a creator̃
facilis imp̄ata: quis nã satis explicet q̃tũ
malum sit nõ obedire in re facili & tantę
p̃tãtis imperio: et tãto terrẽti supplitio?
Deniq; ut breuiter dicat̃: ĩ illiꝰ p̃cti pęna:
q̄d inobediẽtię ñ inobedĩa retributa est?
Nam quę hoĩs ẽ alia miseria: ñ aduersus
eũ ip̄m inobedĩa eius ip̄ius: ut q̃m noluit
qđ potuit: qđ nõ põt uelit? In p̄adiso enĩ
etiã si nõ oĩa poterat an̄ p̃ctm: q̄dq̄d tñ
non poterat nõ uolebat: et iõ poterat oĩa
quę uolebat. Nunc ũo sicut in eius stirpe
cog̃scimus: et diuĩa sc̃ptura testat̃: homo
uãitati silĩs factus ẽ. Quis enĩ enumerat
q̃multa quę non põt uelit: dũ sibi ip̄se id ẽ
uolũtati eiꝰ ip̄se aĩus eiꝰ: eoq; ĩferior caro
eius nõ obtẽp̄at? Ip̄o nãq; inuito: et aĩus
plerunq; turbatur: et caro dolet: et uete-
rascit: et morit̃: & q̄dq̄d aliud patimur:
qđ nõ pateremur inuiti: si uoluntati nr̃ę
nr̃a natura oĩmõ atq; ex oĩbus p̃tibꝰ obe-
diret. At enĩ; aliq̄d caro patit̃: q̃ seruire
non sinit̃. Quid interest unde: dũ tamẽ p̄
iustitiã dñantis d̃i cui subditi seruire no-
luimus: caro nr̃a quę nob̃ subdita fuerat
nõ seruiẽdo molesta sit: q̃uis nos deo nõ
s̃uiendo molesti nob̃ potuerimꝰ eẽ nõ illi?
Neq; enĩ sic ille nr̃o ut nos seruitio corporis
indigemꝰ. et iõ nr̃a est qđ p̄cipimꝰ: nõ illiꝰ
pęna qđ fecimꝰ. Dolores porro q dicunt̃
carnis: aĩę sunt ĩ carne et ex carne. Quid
enĩ caro per seip̄am sine aĩa uel dolet uel
concupiscit? Sed cũ concupiscere caro d̃r
uel dolere: aut ip̄e hõ est sicut disseruimꝰ:
aut aliq̄d aĩę quod carnis afficit passio:

uel aspera ut faciat dolorem: uel lenis ut uoluptatem. Sed dolor carnis tantūmō offensio est aīme ex carne: et quędam ab eius passione dissentio: sicut aīę dolor quę tristitia nūcupatꝛ: dissentio est ab his quę nobis nolentibus acciderūt. Sed tristitiā plęrūqꝫ pręcedit metus: qui & ipe in aīa est non in carne. Dolorem aūt carnis nō pręcedit ullus q̄si metus carnis: qui ante dolorem in carne sentiatꝛ. uoluptatē uero pręcedit q̄dam appetitus qui sentitur in carne: q̄i cupiditas eiꝰ. sicut fames et sitis: & ea quę in genitalibus usitatius libido noīatur: cū hoc sit generale uocabulū oīs cupiditatis. Nam et ipaȝ iram nihil aliud eē q̄ ulciscēdi libidinē ueteres diffinierꝫ. q̄uis nōnunq̄ homo ubi uindictę nullus ē sensus: etiā rebus inanibus irascatur: ut male scribētem stilum collidat: ul' calamū frangat iratus. Verū & ista licet irrōnabilior: tam̄ quędam ulciscendi libido est. et nescio qua ut ita dixerim quasi umbra retributoīs: ut qui mala fatiūt mala patiantꝛ. Est igꝛ libido ulciscendi quę ira dꝛ: est libido habendi pecuniā quę auaritia: est libido quōcunqꝫ uincēdi quę ꝑuicatia: est libido gloriādi quę iactātia nūcupatꝛ. Sunt multę uariequꝫ libidines: quaꝝ nōnullę habent etiā uocabula ꝓpria: quędā uero non habent. Quis eni facile dixerit quid uocetꝛ libido domiandi: quā tamen plurimū ualere in tirannoꝝ aīmis etiam ciuilia bella testantꝛ. ¶ Caplm. xvi.

Cum igꝛ sint multaꝝ libidies rerū: tamē cū libido dicitꝛ neqꝫ cuius rei libido sit additur: non fere assolet aīmo occurrere: n̄ illa qua obscęnę ꝑtes corpis excitantꝛ. Hęc autē sibi non solum totum corpus nec solū extrinsecus: uerum etiaȝ intrinsecus uēdicat: totumqꝫ commouet hoīem: aīmi siml' affectu cū carnis appetitu cōiuncto atqꝫ ꝑmixto: ut ea uoluptas sequatꝛ qua maior i uoluptatibus corpis nulla est: ita ut momento ipo tempis quo ad eius ꝑuenitur extremum: pene omnis acies & quasi uigilia cogitatoīs obruatꝛ. Quis aūt amicus sapientię sanctorumqꝫ gaudioꝝ cōiugalem agens uitam: sȝ sicut apl's monuit sciēs suum uas possidere in sanctificatione & honore: non in morbo desiderii sicut et gentes quę ignorāt d̄m: non mallet si posset sine hac libidie filios procreare: ut etiam in hoc serēdę prolis offitio: sic eius menti ea quę ad hoc opus creata sunt: q̄admodum cętera suis quęqꝫ opibus distributa mēbra seruirent: nutu uolūtatis acta non ęstu libidis incitataꝛ. Sed neqꝫ ipi amatoꝛs huius uoluptatis: siue ad concubitꝰ cōiugales siue ad imunditias flagitioꝝ cū uoluerint cōmouentꝛ: sed aliquādo importunꝰ est ille motꝰ nullo poscente: aliq̄n autē destituit inhiantem. et cū in aīo concupiscentia ferueat friget in corpe: atqꝫ ita mirū in modū non solū generandi uoluntati: uerū etiā lasciuiendi libidini libido nō ꝟuit. et cū tota plęrūqꝫ mēti cohibēti aduersetꝛ nōnunq̄ aduersus se ipa diuiditꝛ: cōmotoqꝫ aīo i cōmouēdo corpore seipa non sequitꝛ. ¶ Cap. xvii.

Merito huius libidis maxie pudet: merito & ipa mēbra quę suo q̄daȝ ut ita dixerim iure: non oīmodo ad arbitrium nostrū mouentꝛ aut non mouentur: pudenda dicuntꝛ: q̄d ante pc̄m hoīs non fuerūt. Nam sicut sc̄ptum ē nudi erant & nō confundebantꝛ: non q̄ eis sua nuditas esset incognita: sed turpis nuditas nōduȝ erat: q̄a nondū libido membra illa pręter arbitrium cōmouebat: nondum ad hoīs inobedientiam redarguēdam sua inobedientia caro quodammodo testimonium perhibebat. Neqꝫ eniȝ cęci creati erant ut impitū uulgus opinatꝛ: q̄ndo q̄dem & ille uidit aīalia q̄bus noīa imposuit: et de illa legitꝛ uidit mulier q̄a bonū est lignum in escam: et quia placet oculis ad uidēdum. Patebant ergo oculi eoꝝ: sed ad hoc non erant apti hoc est nō attenti: ut coḡscerēt

q̄d eis indumento gratię pręstaret̃: q̄ndo mēbra eoꝝ uolūtati repugnarẽ nesciebāt. Qua grã remota: ut pęna reciproca ínobediētia plecteret̃: extitit ĩ motu corpis quędā ĩpudēs nouitas: unde eēt índecēs nuditas: et fecit actētos reddiditq́ꝫ confusos. Hinc est ꝙ posteaq̃ mandatum dei apta transgressione uiolarūt: sc̄ptū est de illis. Et apti sunt ocli amboꝝ: et cog̃uerūt q̄a nudi erant: et consuerūt folia ficus & fecerūt sibi campestria. Apti sunt inquit oculi amboꝝ: nō ad uidendū nā et antea uidebāt: sed ad discernēdum inter bonū quod amiserāt: et malum quo ceciderāt. Vnde & ip̄m lignum eo ꝙ istam faceret dínoscentiā: si ad uescēdum contra uetitū tangeretur: ex ea re nomē accepit ut appellaret̃ lignum scientię boni & mali. Ex apta enĩ morbi molestia: euidētior fit etiā iocūditas sanitatis. Cognouerūt ergo q̄a nudi erant: nudati scilicet ea gratia: qua fiebat ut nuditas corporis nulla eos lege pc̄ti menti eoꝝ repugnante confūderet. Hoc itaq́ꝫ cognouerunt: q̄d fęlitius ignorarent: si deo credentes & obedientes nō cōmicterent quod eos cogeret experiri: ínfidelitas & ínobedientia quid noceret. Proínde confusi ínobedientia carnis suę: tanq̃ teste pęna ínobedięsuę: consuerunt folia fici et fecerūt sibi cāpestria id ē succínctoria genitaliū. Nam q̄daꝫ ínterp̄tes succínctoria posuerũt. Porro aũt cāpestria latínū q̄dem uerbū est: sed ex eo dictum: ꝙ iuuenes q̄ nudi exercebātur in campo pudenda op̄iebant. unde quí ita succíncti sunt cāpestratos uulgus appellat. Quod itaq́ꝫ aduersus damnatā culpā ínobedię uolūtatem libido ínobedienter mouebat: uerecūdia pudenter tegebat. Ex hoc oēs gētes quoniā ab illa stirpe ꝓcreatę sunt: usq́ꝫadeo tenent in usu pudenda uelare: ut q̄dam barbari illas corp̄is p̄tes nec in balneis nudas habeant: sed cum earū tegumentis lauāt. per opacas quoq́ꝫ índię solitudínes cū q̄dam nudi philosophent̃: unde gymnosophistę noīant̃: adhibēt tñ genitalibus tegumēta: quibus per cętera membroꝝ carent.

❡ Caplm̃ .xviii.

Opus uero ipsum quod libidíne tali pagit̃: nō solū in q̄bꝰq́ꝫ stupris ubi latebrę ad subterfugiēda hūana iudítia reqrunt̃: uerū etiā in usu scortorum quā terrena ciuitas licitam turpitudínē fecit: q̃uis id agat̃ q̄d eius ciuitatis nulla lex uíndicat: deuitat tñ publicū etiaꝫ p̄missa atq́ꝫ ĩpunita libido cōspectū: et uerecūdia naturali habent prouisum lupanaria ip̄a secretū: faciliusq́ꝫ potuit impudicitia non habere uíncula ꝓhibitioīs: q̄ impudentia remouere latibula illiꝰ feditatis. Sed hāc etiā ip̄i turpes turpitudínē uocant: cuius licet sint amatores: ostentatores esse non audent. Quid concubitus cōiugalis: qui sc̄dm m̃rimōialiū pręsc̄pta tabulaꝝ procreandoꝝ fit causa liberorum? Nonne & ipse q̃q̃ sit licitus & honestus: remotū ab arbitris cubile conquirit? Nonne omnes famulos atq́ꝫ ipsos etiā paranimphos & quoscunq́ꝫ íngredi quęlibet necessitudo p̄miserat: ante mictit foras q̃ uel blandiri coniūx coniugi íncipiat? Et quoniā sicut ait q̄dam etiā romani maximus auctor eloquii: oīa rc̄te facta in luce se collocari uolūt. id est appetūt sciri. hoc recte factū sic appetit sciri: ut tamē erubescat uideri. Quis enĩ nescit ut filii ꝓcreent̃ quid ínter se coniuges agant: quādo quidem ut id agat̃ tanta cęlebritate ducunt̃ uxores: et tamen cum agit̃ unde filii nascant̃: nec ip̄i filii si qui índe iā nati sunt testes fieri permictunt̃? Sic enĩ hoc recte factum ad sui notitiam lucem appetit aĩmoꝝ: ut tamen refugiat oculoꝝ: Vnde hoc ñ q̄a sic gerit̃ quod deceat ex natura: ut etiā q̄d pudeat comitetur ex pęna.

❡ Caplm̃ .xix.

Hinc est ꝙ & illi ph̄i q̄ ueritati ꝓpiꝰ accesserũt: irā atq́ꝫ libidínē uitiosas aĩmi partes eē confessi sunt: eo ꝙ turbide

atq; inordinate mouerent̃ ad ea etiã quę sapiã ꝑpetrari uetat: ac ꝑ hoc opus hr̃e moderatrice mente atq; rõe. Quã ꝑtem aĩ tertiã uelut in arce quadã ad istas regẽdas ꝓhibẽt collatam: ut illa impante istis seruientibus: possit in hoie iustitia ex oĩ aĩmi parte conseruari. Hę igr̃ ꝑtes quas et in hoie sapiente ac tẽpante fatent̃ eẽ uiciosas: ut eas ab his reb⁹ ad q̃s iniuste mouent̃: mens cõpescendo & cohibendo refrenet ac reuocet: atq; ad ea permictat quę sapięt lege concessa sunt: sicut iram ad exercẽdam iustã coertiõnẽ: sicut libidinẽ ad ꝓpagandę prolis offitiũ: hę inq̃ ꝑtes in padiso ante peccatũ uiciosę non erant. Non. n. contra rectã uolũtatem ad aliqd mouebant̃: unde necesse esset eas ratiõis tanq̃ frenis regentibus abstinere. Nam ꝙ nũc ita mouent̃: et ab eis qui tẽpãter et iuste & pie uiuunt: alias facilius alias difficilius: tamẽ cohibendo & refrenãdo modificant̃: non ẽ utiq; sanitas ex natura sed languor ex culpa. Quod aũt irę opa aliarũq; affectionũ: in qbusq; dictis atq; factis nõ sic abscondit uerecũdia ut opa libidinis quę fiũt genitalibus membris: qd causę ẽ nisi qa in cęteris mẽbra corpis non ipę affectiones: sed cũ eis consenserit uolũtas mouet: quę i usu eoꝝ oĩo dñat̃? Nam quisqs uerbũ emictit iratus: ul' etiã quãq̃ percutit: non posset hoc facere nisi lingua & manus iubẽte quodãmõ uolũtate mouerent̃. quę membra etiã cum ira nulla ẽ mouent̃ eadem uolũtate. At uero gẽitales corpis partes ita libido suo iuri quodãmodo mancipauit: ut moueri non ualeãt si ipa defuerit: et nisi ipa uel ultro ul' excitata surrexerit. Hoc est qd̃ pudet: hoc est qd̃ intuentiũ oculos erubescendo deuitat. Magisq; fert homo spectantium multitudinem quãdo iniuste irascit̃ hõi: q̃ ul' unius aspectũ qñ iuste miscet̃ uxori.

Hoc illi canini pħi ¶ Caplm̃. xx.
hoc est cinici nõ uiderũt: ꝓferẽtes contra hũanam uerecundiam: quid aliud q̃ caninam hoc est imundam ipudentẽq; sentẽtiam: ut scilicet qm̃ iustũ est quod fit cum uxore: palam non pudeat id agere: nec in uico nec platea qualibet cõiugalez concubitum deuitare. Vicit tamẽ pudor naturalis opĩonem eius erroris. Nam & si ꝓhibent hoc aliquãdo gl'iabundũ fecisse Dyogenem: ita putantem sectã suam nobiliorem futuram: si in hoim memoriam insignior eius impudẽtia figeret̃: postea tñ a cinicis fieri cessatum ẽ. plusq; ualuit pudor ut erubescerent homĩes hõibus: q̃ error ut hoies cãib⁹ eẽ similes affectarẽt. Vnde et illũ ul' illos q hoc fecisse referũt̃: potius arbitror concumbentium motus dedisse oculis hoim nescientium quid sub pallio gereret̃: q̃ hũano pręmẽte cõspc̃tu potuisse illã pagi uoluntatem. Ibi enĩ pħi nõ erubescebãt uideri se uelle concũbere: ubi libido ipa erubesceret surgere. Et nũc uidemus adhuc esse pħos cinicos. Hi enĩ sunt q non solũ amiciũtur pallio: uerum etiã clauam ferũt. nemo tamẽ eoꝝ audet hoc facere: quod si aliqui ausi eẽnt: ut nõ dicã ictibus lapidantiũ: certe cõspuentiũ saliuis obruerent̃. Pudet igr̃ hui⁹ libidis hũanam sine ulla dubitatõne naturam. et merito pudet. In eius qppe inobedientia quę genitalia corporis membra solis suis motibus subdidit: et potestati uolũtatis eripuit: satis ostendit̃ qd sit hoĩs illi pmę inobedientię retributũ: quod in ea parte maxĩe oportuit apparẽr qua generatur ipsa natura: quę illo primo & magno in deterius est mutata peccato: a cui⁹ nexu nullus eruit̃: nisi id qd̃ cum omẽs in uno essent in cõem pniciem ꝑpetratũ est: et dei iustitia uindicatum: dei gratia in singulis expietur. ¶ Capitlm̃. xxi.

Absit itaq; ut credam⁹ illos cõiuges in paradiso constitutos: per hanc libidinem de qua erubescẽdo eadem mẽbra texerunt: impleturos fuisse qd̃ in sua

benedictione deus dixit: crescite & mul-
tiplicamini & implete terrã. Post pc̃tm
q̃ppe orta est hęc libido: post peccatũ ea3
natura non ĩpudens amissa potestate cui
corp9 ex oĩ pte seruiebat: sensit: actendit:
erubuit: operuit. Illa ũ bñdictio nuptia-
rum: ut coniugati crescerent et multipli-
carent̃ & implerent terram: quãuis & in
delinq̃ntib9 manserit: tñ anteq̃ deliquerẽt
data est: ut cognoscerent̃ pcreationẽ filio⁊
ad gloriam cõnubii non ad pęnã ptinere
peccati. Sed nunc hoĩes pfecto illius quę
in padiso fuit felicitatis ignari: nisi p hoc
quod expti sunt: id est p libidĩnẽ de qua
uidemus ipam etiã honestatem erubesceṝ
nuptia⁊: nõ potuisse gigni filios opiant̃.
alii scpturas diuinas ubi legit̃ post pc̃tm
puduisse nuditatis & pudẽda eẽ cõtecta:
prorsus non accipientes: s3 infideliter ir-
ridentes: alii uero q̃uis eas accipiant &
honorent: illud tamẽ qđ dictũ est crescite
& multiplicamini nõ scđm carnalem fę-
cũditatem uolũt intelligi: qa & ƀm aĩam
legit̃ tale aliqd dictum. Multiplicabis in
aĩa mea uirtutem. ut id qđ in genesi seq̃t
& implete terram & dominamini eius:
terram intelligant carnem quã pręsentia
sua implet aĩa eius: quę maxĩe dominat̃
cum in uirtute multiplicat̃. carnales aũt
fetus sine libidĩne quę post pc̃tm exorta:
inspecta: confusa: uelata est: nec tũc nasci
potuisse sicut neq3 nũc possũt: nec ĩ para-
diso futuros fuisse: sed foris sicut et factũ
est. Nam posteaq̃m inde dimissi sunt: ad
gignẽdos filios coierũt eosq3 genuerũt.

Nos aũt nullo modo ¶ Ca. xxii.
dubitamus: scđm benedictionẽ dĩ
crescere & multiplicari et implere terrã:
donũ esse nuptiarũ quas deus ante pc̃tm
hoĩs ab initio constituit: creãdo masculũ
& fęmĩnã: qui sexus euidẽs utiq3 ĩ carne
est. Huic q̃ppe operi dei & benedictõ ipa
subiuncta est. Nam cum scptura dixisset
masculum & fęmĩnã fecit eos: continuo
subdidit & benedixit eos deus dicens:
crescite & multiplicamini et ĩplete terrã:
& dominamini eius ⁊c. Quę oĩa q̃nquã
nõ incõuenient̃er possint etiã ad intellc̃tm
spũalem referri: masculus tamẽ & fęmĩa
non sicut simile aliquid etiã in homĩe uno
intelligi põt: qa uidelicet ĩ eo aliud est qđ
regit aliud qđ regit̃: sed sicut euidentissĩe
apparet in diuersi sexus corpib9 masclm
& fęmĩnã ita creatos: ut plem generãdo
crescerent & multiplicarent̃ et implerent
terram. Cui sententię tam euidẽti magnę
absurditatis est reluctari. Neq3 enim de
spũ qui impat & carne quę obtemperat:
aut de aĩmo rõnali qui regit: et irrõnali
cupiditate quę regit̃: aut de uirtute con-
templatiua quę excellit: et de actiua quę
subdit̃: aut de intellectu mentis & sensu
corpis: sed apte de uinculo coniugali quo
inuicem sibi uterq3 sexus obstringit̃ dñs
interrogatus: utrũ liceret quacũq3 causa
dimictere uxorem: qm̃ ppter duritiam
cordis israelitarũ Moyses dari libellum
repudii permisit: respondit atq3 ait. Non
legistis quia qui fecit homĩnẽ ab initio:
masculum & fęmĩnam fecit eos et dixit.
ppter hoc dimictet homo prẽm & mr̃e3
& adherebit uxori suę: et erunt duo in
carne una? Itaq3 iam nõ sunt duo s3 una
caro. Quod ergo deus coniunxit homo
nõ sepet. Certũ est igr̃ masclm & fęmĩnã
ita p̃mitus institutos: ut nũc hoĩes duos
diuersi sexus uidemus & nouimus: unũ
autẽ dici uel propter coniunctionem: uel
propter originem fęmĩnę quę de masculi
latere creata est. Nam & apostolus per
hoc p̃mũ qđ deo instituente pręcessit ex-
emplum: singl'os quosq3 admonet ut uiri
uxores suas diligant. ¶ Caplm. xxiii.

Quisq3 aũt dicit nõ fuisse coituros
nec generaturos nisi peccassent: qd
dicit nisi ppter numerositatem sanctorũ
necessariũ hoĩs fuisse peccatũ? Si eni non
peccando soli remanerent: qa sicut putãt

nisi peccassent generare nō possent: ꝓfecto ut nō soli duo iusti hoīes possent esse sed multi: necessariū peccatum fuit. Quod si credere absurdum est: illud potius ē credendū: ꝙ scōꝝ numerus q̄ntus cōplende illi sufficit beatissimę ciuitati: tāt9 existeret & si nemo peccasset: q̄tus nūc ꝑ dei grām de multitudīe colligit̄ peccatoꝝ: quousq; filii huius sęculi generant & generant̄. Et ideo illę nuptię dignę felicitate paradisi si peccatū non fuisset: et diligendam ꝓlem gignerent: et pudendā libidīnē nō hr̄ent. Sed quomō id fieri posset: nūc non ē quo demonstret̄ exēplo: nec ideo tamē incredibile debet uideri: etiā illd̄ unū sine ista libidīne uolūtati potuisse seruire: cui tot membra nūc seruiunt. At uero manus et pedes mouemus cū uolumus: ad ea quę his membris agenda sunt sine ullo renisu tanta facilitate: q̄ta et in nobis et in aliis uidemus: maxīe in artificibus quorunq; operum corporalium: ubi ad exercēdam infirmiorē tardioremq; naturam agilior accessit industria: et non credim9 ad opus generatiōis filioꝝ: si libido nō fuisset quę pc̄to inobedientię retributa ē: obediēter hōibus ad uolūtatis nutū siliter ut cętera potuisse illa mēbra seruire? Nōne Cicero ī libris de republica cū de imperioꝝ differentia disputaret: et huius rei silitudīnē ex natura hoīs assumeret: ut filiis dixit imperari corpis membris ꝓpter obediēdi facilitatem: uiciosas uero aīmi partes ut seruos asperius coerceri? Et utiq; ordīne naturali aīus āteponit̄ corpori: et tñ ipe aīus impat corpi facili9 q̄ sibi. Verūtamē hęc libido de q̄ nūc disserimus: eo magis erubescēda existit: quo aīus in ea nec sibi efficaciter imperat ut oīo non libeat: nec oīmodo corpi: ut pudēda mēbra uolūtas poti9 q̄ libido cōmoueat. Quod si ita esset: pudēda non eēnt. Nunc uero pudet aīm resisti sibi a corpore: qd̄ ei natura iferiore subiectū est. In aliis q̄ppe affectōibus cū

sibi resistit: ideo min9 pudet q̄a cū a seipo uincit̄ ipse se uincit: et si inordinate atq; uiciose: q̄a ex his ꝑtibus quę ratiōi subici debent: tamen a ꝑtibus suis ac per hoc ut dictū est a seipo uincit̄. Nam cū ordinate se aīmus uincit: ut irrōnales motus eius menti ratiōiq; subdant̄: si tamē & illa deo subdita ē laudis atq; uirtutis est. Minus tamen pudet: cū sibi aīus ex uiciosis suis ꝑtibus non obtempat: q̄ cū ei corpus qd̄ alterū ab illo atq; infra illū est: et cui9 sine illo ulla natura nō uiuit: uolenti iubentiq; nō cedit. Sed cū alia mēbra retinētur uolūtatis imperio: sine q̄bus illa quę contra uolūtatē libidīe concitant̄ id qd̄ appetūt implere non possunt: pudicitia custodit̄: non amissa ſʒ non ꝑmissa delectatōe pc̄ti. Hunc renisum: hanc repugnātiam: hanc uoluntatis & libidis rixam: uel certe ad uolūtatis suffitientiā libidis īdulgentiā: proculdubio nisi culpabilis inobediētia pęnali inobediētia plecteret̄: in paradiso nuptię non haberent: sed uolūtati mēbra illa ut cętera cūcta seruirent. Ita genitale aluum uas in hoc opus creatū semiaret: ut nunc terrā manus & qd̄ modo de hac re nobis uolētibus diligentius disputare uerecūdia resistit: et cōpellit ueniam honore prefato a pudicis auribus poscere: cur id fieret nulla causa esset: sed in oīa quę de huiusmōi mēbris sensuʒ cogitātis actingerent: sine ullo timore obscęnitatis liber sermo ferret̄: nec ipa uerba eēnt quę uocarent̄ obscęna: sed q̄dq̄d inde diceret̄ tam honestū esset: q̄ de aliis cum loq̄mur corpis ꝑtibus. Quisquis g° ad has literas impudicus accedit: culpam refugiat nō naturam: fc̄ta denotet suę turpitudinis: non uerba nr̄ę necessitatis. In q̄bus mihi facillime pudicus & religiosus lector ul' auditor ignoscit: donec infidelitatem refellam: non de fide rerū inexptarū: sed de sensu exptoꝝ argumētantem. Legit enim hęc sine offensione: q̄ non exhorret aplm

horrēda fęmiarꝝ flagitia reprehēdentē: quę īmutauerūt naturalē usum in eū usū q est cōtra naturam: pręcipue qa nos non dānabilē obscęnitatē nūc sicut ille cōmēdorum atq; reprehēdimus: sʒ in explicādis quantū possumus humanę generationis effectibus: uerba tamen sicut ille obscęna deuitamus.

¶ Capitulū .xxiiii.

SEmmaret igr̄ ꝓlem uir: susciperet fęmina genitalib9 membris: q̄ndo id opus eēt & quātū opus esset: uolūtate motis non libidine concitatis. Neq; .n. ea sola mēbra mouem9 ad nutū quę cōpactis articulata sunt ossib9: sicut pedes et man9 & digitos: uerum etiā illa quę mollibus remissa sunt neruis: cū uolum9 mouemus agitādo et porrigēdo ꝓducim9: et torquēdo flectim9: et cōstringēdo duram9. sicut ea sunt quę in ore ac facie quātum potest mouet uolūtas. Pulmones deniq; ipi oīm medullarꝝ mollissimi ac uiscerū: et ob hoc antro pectoris cōmuniti: ad spm̄ ducendum ac remictēdum uocemq; emictendā seu modificādam: sicut folles fabrorꝝ uel organorꝝ: flantis: respirantis: loquentis: clamantis: cantantis: seruiunt uoluntati. Omicto ꝙ aīalibus qbusdam naturaliter insitū est: ut tegmē quo corp9 oīme uestit̄: si qd in quocūq; loco eius senserint ambigendum: ibi tantū moueant ubi sentiunt nec solum insidentes muscas: uerū etiam herentes aristas cutis tremore discutiāt. Nunquid quia id non potest homo: ideo creator qbus uoluit aīantib9 donare non potuit? Sic ergo & ipse hō potuit obediam etiā inferiorꝝ habere membrorꝝ: quā sua inobedientia ꝑdidit. Neq; enī đo difficile fuit sic illū condere: ut in eius carne etiā illud non nisi eius uolūtate moueret̄: qđ nūc nisi libidine nō mouet̄. Nam et hoīm quorundā naturas nouim9 multū cęteris dispares: et ipsa raritate mirabiles: nonnulla ut uolunt de corpore suo facientiū: quę alii nullo modo possūt: et audita uix credūt. Sunt enī qui & aures moueant: uel singulas uel ambas simul. Sūt q totā cesariem capite immoto quantum capilli occupant deponūt ad frontē: reuocantq; cū uolunt. Sunt qui eorꝝ quę uorauerunt incredibiliter plurima & uaria: paululū pręcordiis contrectatis tanq̄ de sacculo quod placuerit integerrimum proferūt. Quidam uoces auiū pecorumq; & aliorꝝ quorūlibet hoīm sic imitāt̄ atq; exꝓmūt: ut nisi uideant̄ discerni oīno non possint. Nonnulli ab imo sine pudore ullo ita numerosos ꝓ arbitrio sonitus edunt: ut ex illa etiā parte cantare uideant̄. Ipe sum expertus: sudare hominē solere cum uellet. Notum est quosdam flere cū uolunt: atq; ubertim lacrimas fūdere. Iam illđ multo est icredibilius: qđ plęriq; frēs memoria recentissima experti sunt. Presbiter fuit qdā noīe Restitutus i ꝑrochia calamēsis ęcclesię: quādo ei placebat: rogabat̄ autē ut hoc faceret ab eis q rem mirabilē corā scire cupiebāt: ad imitandas quasi lamētantis cuiuslibet hoīs uoces ita se auferebat a sensibus: & iacebat silim9 mortuo: ut non solum uellicantes atq; pungentes minime sentiret: sed aliquādo etiā si igne ureret̄ admoto: sine ullo doloris sensu n̄ postmodū ex uulnere: non aūt obnitēdo sed non sentiendo non mouere corpus eo probabatur: ꝙ tanq̄ in defuncto nullus inueniebat̄ anhelitus: hoīm tamen uoces si clarius loquęrent̄ tanq̄ de longinquo se audisse postea referebat. Cū itaq; corpus etiā nūc: qbusdam licet in carne corruptibili hanc erūnosam ducentibus uitam: ita in plęrisq; motiōibus & affectiōibus extra usitatum naturę modū mirabiliter seruiat: qđ causę est ut non credam9 ante inobedientię pcc̄m & corruptiōis supplicium: ad propagandam prolem sine ulla libidine seruire uolūtati hūanę humana membra potuisse? Donatus ē itaq; homo sibi: qa deseruit deū placendo sibi: et non

obediens deo: nõ potuit obedire nec sibi.
Hinc euidens miseria est qua homo non
uiuit ut uult. Nam si ut uellet uiueret:
beatum se putaret: sed nec sic tamẽ esset si
turpiter uiueret. ¶ Capitlm.xxv.

QVanq̃ si diligentius attendamus:
nisi btũs non uiuit ut uult: et nlls
beatus nisi iustus. Sed etiã ipe iustus nõ
uiuit ut uult: nisi eo puenerit: ubi mori:
falli: offẽdi: oĩno non possit: eiq; sit certuȝ
ita semp futuỹ. Hoc eniȝ natura expetit:
nec plene atq; pfecte beata erit: ñ adepta
quod expetit. Nunc uero qs hoĩm põt ut
uult uiuere: quãdo ipm uiuere non est in
potestate? Viuere eni uult: mori cogit̃.
Quomõ ergo uiuit ut uult: qui non uiuit
q̃mdiu uult? Quod si mori uoluerit: q̃mõ
potest ut uult uiuere: q non uult uiuere:
et si ideo mori uelit nõ quo nolit uiuere:
s; ut post mortem melius possit uiuere?
Nondum ergo ut uult uiuit: sed cum ad
id quod uult moriendo puenerit. Verum
etiã uiuit ut uult: q̃m se extorsit sibi: qui
impauit sibi nõ uelle qđ non põt: atq; hoc
uelle qđ põt. sicut ait Terentius. Quoniaȝ
non põt id fieri qđ uis: id uelis qđ possis.
Non tamẽ ideo beatus est: quia patienter
miser est. Beata qppe uita si non amatur:
non habetur. Porro si amat̃ & habetur:
ceteris oĩbus rebus excellẽtius necesse
est amet̃: q̃m propter hanc amandum est
quidqd aliud amat̃. Porro si tantũ amat̃
q̃ntũ amari digna est: non eni beatus est
a quo ipsa beata uita non amat̃ ut digna
est: fieri non potest: ut eã qui sic amat nõ
eternam uelit. Tunc igr̃ beata erit: q̃ndo
erit eterna. ¶ Capitlm .xxvi.

VIuebat itaq; homo in padiso sicut
uolebat: q̃diu hoc uolebat qđ de9
iusserat. Viuebat fruẽs deo ex quo bono
erat bonus: uiuebat sine ulla egestate: ita
semper uiuere habens i potestate. Cibus
aderat ne esuriret: potus ne sitiret: lignũ
uite ne illũ senecta dissolueret: nihil cor-
ruptiõis in corpore uel ex corpore ullas
molestias ullis eius sensibus ingerebat.
Nullus intrinsecus morbus: nullus ictus
metuebat̃ extrinsecus. Summa in carne
sanitas: in aĩo tota tranquillitas: sicut i
paradiso nullus estus aut frigus: sic i ei9
habitatore nulla ex cupiditate uł timore
accedebat bone uolũtatis offensio. Nihil
oĩo triste: nihil erat inaniter leti. Gaudiũ
uerũ pp̃etuabat̃ ex deo: in quẽ flagrabat
caritas ex corde puro & cõscientia bona
et fide nõ ficta: atq; inter se coniugũ fida
ex honesto amore societas: concors mẽtis
corporisq; uigilia: et mandati sine labore
custodia. Nõ lassitudo fatigabat ociosuȝ:
non somnus premebat inuitum. In tanta
facilitate rerũ & felicitate hoĩm: absit ut
suspicemur non potuisse prolem seri sine
libidinis morbo: sed eo uoluntatis nutu
mouerent̃ illa membra quo cetera: et sine
ardoris illecebroso stimlo: cũ tranqllitate
aĩ & corpis: nulla corruptiõe integtatis
infũderet̃ gremio maritus uxoris. Neq;
enĩ quia experientia pbari non potest ideo
credendũ non est: q̃ndo illas corpis ptes
nõ ageret turbidus calor: sed spontanea
potestas sicut opus eẽt adhiberet: ita tũc
potuisse utero coniugis salua integritate
feminei genitalis uirile semẽ inmicti: sicut
nũc põt eadem itegritate salua ex utero
uirginis fluxus mẽstrui cruoris emicti.
Eadem qppe uia posset illđ inici: qua hoc
põt eici. Vt eniȝ ad pariendũ nõ doloris
gemitus sed maturitatis ipulsus femiea
uiscera relaxaret: sic ad fetandũ et conci-
piendũ nõ libidis appetitus: s; uolũtari9
usus naturã utranq; cõiungeret. De reb9
loqmur nũc pudẽdis: et ideo q̃uis anteq̃
earũ puderet qles eẽ potuissẽt coniiam9
ut possumus: tamen necesse est ut nostra
disputatõ magis frenet̃: ea que nos reuo-
cat uerecundia: q̃ eloq̃na que nobis parũ
suppetit adiuuetur. Nam cum id qđ dico
nec ipi expti fuerint q expiri potuerunt:

quoniam pręoccupante peccato exilium
de paradiso ante meruerūt: q̄ sibi ī opere
serendę ꝓpagīnis tranqllo arbitrio con-
uenirent: quomō nunc cū ista cōmēorant̄
sensibus occurrit hūanis: nisi experientia
libidinis turbidę: nō coniectura placidę
uolūtatis? Hinc est ꝙ impedit loquētem
pudor: et si non deficiat ratio cogitātem.
Verūtamē oīpotēti đo summo ac summe
bono: creatori oīm naturarū: uolūtatum
autē bonarū adiutori & remuneratori:
malaꝝ aūt relictori & damnatori: utra-
rūqꝫ ordinatori: non defuit utiqꝫ cōsiliū:
quo certū numerū ciuium in sua sapiētia
predestinatum: etiā ex damnato genere
hūano suę ciuitatis impleret: nō eos iam
meritis q̄ndo qdem uniuersa massa tanq̄
uiciata radice dānata est: sed gr̄a discer-
nens: et liberatis non solū de seipis: uerū
etiā de nō liberatis qd eis largiat̄ ondēs.
Non eni debita sed gratuita bonitate tūc
se quisqꝫ agnoscit erutū malis: cū ab eoꝝ
hoīm consortio fit immunis: cū qbus illi
iusta esset pęna communis. Cur ergo non
crearet đs quos peccatores eē pręsciuit:
quādo qdem in eis et ex eis & quid eorū
culpa mereret̄: et qd sua gratia donaret̄
posset ostendere: nec sub illo creatore ac
dispositore: puersa inordinatio delinq̄ntiū
rectum puerteret ordinem rerum?

Proinde peccatores ❡ Ca. xxvii.
et angeli & hoīes: nihil agunt quo
impediant̄ magna opa dei: exqsita ī oēs
uolūtates eius. Quoniā qui prouidenter
atqꝫ oīpotenter sua cuiqꝫ distribuit: non
solū bois uerū etiā malis bene uti nouit.
Ac per hoc ꝓpter meritū p̄mę malę uo-
luntatis ita dānato atqꝫ obdurato angelo
malo: ut iam bonam uolūtatem ulterius
non haberet: bene utens đs: cur non per-
mitteret ut ab illo p̄mus hō q rectus hoc
est bonę uoluntatis creatus fuerat temp-
taretur: q̄ndo qdem sic erat institutus: ut
si de adiutorio đi fideret: bonus hō malū
angelum uinceret: si autē creatorem atqꝫ
adiutorem deū supbe sibi placēdo dese-
reret uinceret̄: meritum bonū habens in
adiuta diuinitus uolūtate recta: malum
ū in deserente deū uolūtate puersa: qa &
ipm fidere de adiutorio dei non quidem
posset sine adiutorio dei: nec tamen ideo
ab his diuinę gratię beneficiis sibi placēdo
recedere nō habebat in potestate? Nam
sicut in hac carne uiuere sine adiumentis
alimentoꝝ in potestate non est: non autē
in ea uiuere in potestate est: quod faciūt
q seipos necant: ita bene in ea uiuere sine
adiutorio đi etiā in paradiso non erat in
potestate: erat aūt in ptāte male uiuere:
sed beatitudine non permansura & pęna
iustissiia secutura. Cum igit̄ huius futuri
casus hūani deus non esset ignarus: cur
eū non sineret inuidi angeli malignitate
temptari: nllō modo qdem ꝙ uinceretur
incertus. sed nihilominus pręscius ꝙ ab
eius semine adiuto sua gr̄a idem ipe dia-
bolus fuerat scōꝝ glia maiore uincēdꝰ?
Ita factū est ut nec deum aliqd futuroꝝ
lateret: nec pręsciendo quenq̄ peccare cō-
pelleret: et quid esset inter ꝓp̄am cuiusqꝫ
pręsumtionem & suā tuitionem: angelicę
& hūanę rationali creaturę consequenti
expientia demonstraret. Quis eni audeat
credere aut dicere: ut neqꝫ angelus neqꝫ
homo caderet in dei potestate nō fuisse?
Sed hoc eoꝝ potestati maluit nō auferr̄:
atqꝫ ita & q̄ntū mali eoꝝ supbia: et q̄ntū
boni sua gratia ualeret ostendere.

Fecerunt itaqꝫ ❡ Caplm. xxviii.
ciuitates duas amores duo. terre-
nam scilicet amor sui usqꝫ ad contemptū
dei: cęlestem ū amor dei usqꝫ ad contēptū
sui. Deniqꝫ illa in seipsa: hęc in dño gliat̄.
Illa eni quęrit ab hoībus gloriā: huic aūt
deus conscientię testis maxīa est gloria.
Illa in gloria sua exaltat caput suum: hęc
dicit deo suo glia mea & exaltans caput
meum. Illi in p̄ncipibus eis uel ī eis quas

subiugat natōibus dñandi libido dñat̃: in hac seruiunt inuicem ĩ caritate & prę-positi cõsulendo: et subditi obtemperando. Illa in suis potentib⁹ diligit uirtutẽ suã: hęc dicit deo suo: diligã te dñe uirt⁹ mea. Ideoq; in illa sapiẽtes eius scđm hominẽ uiuentes: aut corporis aut aĩmi sui bona aut utriusq; secuti sunt: aut q potuerunt cognoscere deũ non ut deũ honorauerũt aut gr̃as egerũt: ſʒ euanuerũt in cogita-tionibus suis: et obscuratum est insipiens cor eoꝝ. Dicentes enĩ se esse sapiẽtes: id ẽ dominãte sibi supbia in sua sapientia sese extollẽtes: stulti facti sunt: et imutauer̃t gloriam incorruptibilis dei in silitudinẽ imaginis corruptibilis hoĩs: et uolucruʒ & q̃drupedũ et serpentium. Ad huiusce-modi enĩ simulacra adoranda: uel duces poplo͛ꝝ uel sectatores fuerũt: et coluerũt atq; seruierũt creaturę potius q̃ creatori qui est benedictus in sęcula. In hac auteʒ nulla est hominis sapientia: nisi pietas qua recte colit̃ uerus deus: id expectãs prę-mium ĩ societate sanctoꝝ: non solũ hoĩm uerum etiã & angeloꝝ: ut sit deus omĩa in omnibus. Amen.

De felicitate paradisi uel de ipo paradiso: & de uita ibi pmoꝝ hoĩm eorũq; peccato atq; supplicio: multi multa senserũt: mul-ta dixerũt: multa lr̃is mandauerũt. Nos quoq; scđm scripturas sacras: uel quod in eis legimus: uel qđ ex eis intelligere po-tuimus: eaꝝ congruentes auctoritati de his rebus in supioribus libris diximus. Enucleati⁹ aũt si ista quęrant̃: multiplices atq; multimodas pariunt disputatões: quę pluribus inserẽdę sunt uoluminibus: q̃ hoc opus tempusq; deposcit. Quod nõ ita largũ habemus: ut in oĩb⁹ quę possũt

regrere ociosi & scrupulosi: patiores ad interrogandum q̃ capaciores ad intelli-gendũ: nos oporteat imorari. Arbitror tamẽ satis nos iã fecisse magnis & diffi-cillimis quęstiõibus: de initio ul' mũdi ul' aĩę: uel ipius generis hũani. quod in duo genera distribuimus. unũ eoꝝ qui scđm hoĩem: alterũ eoꝝ qui scđm deũ uiuunt. quas etiam mistice appellamus ciuitates duas: hoc est duas societates hoĩm. quaꝝ est una quę pdestinata ẽ in ęternũ regnar̃ cum đo: altera ęternũ suppliciũ subire cũ diabolo. Sed iste finis est eaꝝ. de quo p⁹ loquendum est. Nunc autẽ qm̃ de exortu eaꝝ: siue in anglis quoꝝ numer⁹ ignorat̃ a nobis: siue in duobus pmis hoĩb⁹ satis dictũ est: iã mihi uidet̃ eaꝝ agg̃diendus excursus: ex quo illi duo generare cępũt donec hoĩes generare cessabunt. Hoc enĩ uniuersum tpus siue sclm: in q̃ cedũt mo-rientes succedũtq; nascentes: istaꝝ duaꝝ ciuitatũ de q̄bus disputam⁹ excursus est.

Natus ẽ ĝ pmor Cayn ex ❡ Ca. ii. illis duob⁹ generis hũani parentibus: ptinens ad hoĩm ciuitatẽ: posterior Abel ad ciuitatem đi. Sicut enĩ in uno hoĩe qđ dixit apl's expimur: q̄a non pmum quod spũale est ſʒ qđ aĩale: postea spũale: unde unusq̄sq; qm̃ ex dãnata ppagine exorit̃: primo sit necesse ẽ ex Adam malus atq; carnalis: q̄ si in xp̃m renascẽdo pfecerit: post bon⁹ & spũalis: sic ĩ uniuerso genere hũano cũ pmũ duę istę cęperũt nascendo atq; moriendo pcurrere ciuitates: prior est natus ciuis hui⁹ sęculi: posterius autẽ isto pegrinus in sęculo: et ptinẽs ad ciui-tatem dei gr̃a prędestinatus: gr̃a elect⁹: gratia peregrinus deorsum: gratia ciuis sursum. Nam quantũ ad ipm actinet: ex eadem massa orit̃ quę originaliter ẽ tota damnata: sed tanq̃ figulus deus: hanc. n. silitudinem nõ imprudenter ſʒ prudẽter introducit apostol⁹: ex eadẽ massa fecit aliud uas ĩ honorem: aliud ĩ contumeliã.

Prius aūt factū est uas in contumeliam: post uero alterū in honorē. qa & in ipso uno sicut iam dixi hoīe p̄us est reprobū: unde necesse est incipiamus & ubi nō est necesse ut remaneamus: posterius ū ꝓbū quo ꝓficiētes ueniamus: et quo ꝑueniētes maneamus. Proinde nō qdem oīs homo malus erit bonus. nemo tamē erit bonus qui nō erat malus. Sed q̄nto quisq; citius mutaꝛ̄ in melius: hoc in se facit nominari quod apprehendit celerius. et posteriore cooperit uocablm̄ p̄us. Scriptum est itaq; de Cayn ꝙ condidit ciuitatem: Abel aūt tanq̄ ꝑegrinus non condidit. sup̄na ē enī sanctoꝝ ciuitas q̄uis hic pariat ciues: in qbus ꝑegrinaꝛ̄ donec regni eius tempus adueniat: cū cōgregatura est oēs in suis corporibus resurgentes: qn̄ eis ꝓmissum dabiꝛ̄ regnum: ubi cū suo principe rege seculoꝝ sine ullo tempis fine regnabunt. Vmbra sane quedam ciuitatis huius & imago prophetica: ei significande potius q̄ presentande seruiuit ī terris: quo eam tempe demonstrari oportebat. et dicta ē etiā ip̄a ciuitas sancta merito significātis imaginis: nō expresse sicut futura ē ueritatis. De hac imagine seruiente: et de illa quā significat libera ciuitate: sic apostol9 ad galathas loquiꝛ̄. Dicite mihi inqt. sub lege uolētes eē legem nō audistis? Sc̄ptū est. n. ꝙ Abraam duos filios habuit. unū de ancilla: et unū de libera. Sed ille qdem qui de ancilla sc̄d̄m carnem natus est: qui aūt de libera ꝑ repromissionem. que sunt in allegoria. Hec enī sunt duo testamēta. Vnum qdem a monte syna: in seruitutē generans que est Agar. Syna enī mons ē in arabia: qui coniunctus ē huic que nūc hierlm̄: seruit enī cum filiis suis. Que aūt sursum est hierlm̄ libera est: que est mater nostra. Scriptū est enī. Letare sterilis que non paris: erūpe et exclama que nō parturis. qa multi filii deserte: magis q̄ eius que habet uirū. Nos autē fr̄es s̄c̄m Ysaac promissionis filii sumus. Sed sicut tunc q sc̄d̄m carnem natus fuerat: ꝑsequebaꝛ̄ eū qui sc̄d̄m sp̄m̄: ita & nunc. Sed quid dicit sc̄ptura? Eice ancillam & filiū eius. Non enī heres erit filius ancille: cū filio libere. Nos aūt fratres non sumus ancille filii: s; libere. qua libertate xp̄us nos liberauit. Hec forma ītelligēdi de apostolica auctoritate descendens: locum nobis aperit q̄admodum sc̄pturas diuinoꝝ testam̄toꝝ ueteris & noui accip̄e debeam9. Pars enī quedam terrene ciuitatis: imago celestis ciuitatis effecta est: non se significando s; alteram: et ideo seruiens. Neq; enī ꝓpter seip̄am: sed ꝓpter aliam significādam est instituta. et precedente alia significatōne et ip̄am prefigurās prefigurata ē. Namq; Agar ancilla Sare: eiusq; filius: imago quedam hui9 imaginis fuit. Et quoniam transiture erant umbre luce uēiente: ideo dicit liƀa Sara sig̃ficabat liƀam ciuitatez: cui rursus alio modo significāde etiā illa umbra seruiebat. Eice ancillā & filiū ei9. Non enī heres erit filius ancille: cum filio meo Ysaac. quod ait apl̄s cū filio libere. Inuenimus ergo ī terrena ciuitate duas formas. unā suā presentiā demōstrantez: alteram celesti ciuitati sig̃ficande sua presentia seruientē. Parit autē ciues terrene ciuitatis peccato uiciata natura: celestis uero ciuitatis ciues parit a pc̄to naturam liberans gr̄a. unde illa uocātur uasa ire: ista uasa misericordie. Significatum est hoc etiā in duobus filiis Abrae: ꝙ un9 de ancilla que dicebaꝛ̄ Agar sc̄d̄m carnem natus est Ysmael: alter autē est de Sara libera sc̄d̄m repromissionem nat9 Ysaac. Vterq; qdem de semine Abrae. sed illum genuit demonstrans consuetudo naturā: istū uero dedit promissio significās gr̄az. Ibi hūanus usus ostendiꝛ̄: hic diuinum benefitium cōmendaꝛ̄. ❡ Caplm̄ .iii.

SAra qppe sterilis erat. et desp̄atiōe prolis saltem de ancilla sua concu-

piscens habere: quod de ipsa non se posse
cernebat: dedit eā fetādam uiro: de quo
parerē uoluerat nec potuerat. Exegit itaq;
etiā sic debitum de marito: utens iure suo
in utere alieno. Natus est ḡo Ysmael sicut
nascunt̄ hoīes: ꝑmixtione sexus utriusq;
usitata lege nature. Ideo dictum est scd̄m
carnem. non ꝙ ista beneficia dei non sint:
aut non illa operetur deus: cuius opifex
sapiētia actingit sicut sc̄ptū est a fine usq;
ad finē fortiter: et disponit oīa suauiter:
sed ubi significādum fuerat dei donū qd̄
indebitū hoībus gratis gratia larg ret̄:
sic oportuit dari filiū: q̄admodū nature
non debebat̄ excursib9. Negat. n. natura
iam filios tali cōmixtioni maris et femie:
qualis esse poterat Abrae & Sare in illa
iā etate: etiā mulieris accedēte sterilitate
que nec tūc parere potuit: q̄ndo non etas
fecūditati: sȝ etati fecūditas defuit. Quod
ergo nature sic affecte fruct9 posteritatis
non debebat̄: significat ꝙ natura generis
humani peccato uiciata: ac per hoc iure
damnata: nihil uere felicitatis in posterū
merebat̄. Recte igit̄ significat Ysaac per
repromissionem natus: filios gratie ciues
ciuitatis libere: sotios pacis eterne. ubi sit
non amor proprie ac ꝑuate quodāmodo
uolūtatis: sed cōmuni eodemq; imutabili
bono gaudens: atq; ex multis unum cor
fatiens: id ē ꝑfecte facta concors obedīa
caritatis. ¶ Capitl̄m .iiii.

Terrena porro ciuitas que sempiterna nō erit: neq; eni cū in extremo supplitio damnata fuerit iam ciuitas
erit: hic habet bonū suum cuius sotietate
letatur: qualis eē de talibus rebus letitia
potest. Et qm̄ non est tale bonū ut nullas
angustias fatiat amatoribus suis: ideo
ciuitas ista aduersus seipam plerunq; diuidit̄. litigādo: bellādo atq; pugnādo: et
aut mortiferas aut certe mortales uictorias regrēdo. Nam ex quacūq; sui pte
aduersus alteram sui ptem bellando surrexerit: querit esse uictrix gentium: cum
sit captiua uicioꝝ. Et siqdem cum uicerit
supbi9 extollit̄: etiā sic mortifera. Si uero
conditōnem cogitans casusq; coēs: magis
que accidere possūt aduersis angit̄: q̄ eis
que prouenerūt secūdis rebus inflatur:
tantūmō mortalis est ista uictoria. Neq;
eni semp domiari poterit ꝑmanendo: eis
quos potuerit subiugare uincendo. Non
aūt recte dicunt̄ ea bona non eē que concupiscit hec ciuitas: q̄ndo est & ipa in suo
genere hūano melior. Concupiscit enim
terrenam quādam ꝓ rebus infimis pacē.
ad eam nāq; desiderat ꝑuenire bellando.
Quoniā si uicerit & q resistat nō fuerit:
pax erit quā non habebant ptes inuicem
aduersantes: et pro his rebus quas simł
habere nō poterant infelici egestate certantes. Hanc pacem requirunt laboriosa
bella: hanc adipiscit̄ que putat̄ gloriosa
uictoria. Quādo autem uincūt qui causa
iustiore pugnabant: qs dubitet gratulādam esse uictoriam: et ꝑuenisse optabilē
pacem? Hec bona sunt: et sine dubio dei
dona sunt. Sed si neglectis meliorib9 que
ad supnam pertinent ciuitatem: ubi erit
uictoria in eterna & summa pace secura:
bona ista sic concupiscant̄: ut uel sola esse
credant̄: uł his que meliora credunt̄ amplius diligant̄: necesse ē miseria conseq̄t̄:
et que inerat augeat̄. ¶ Capl̄m .v.

Primus itaq; fuit terrene ciuitatis cōditor fratricida. nam suū fratrē
ciuem ciuitatis eterne in hac terra pegrinantem: inuidentia uictus occidit. Vnde
mirandū non est: ꝙ tanto p9 in ea ciuitate
cōdenda que fuerat hui9 terrene ciuitatis
de qua loqmur caput futura: et tā multis
gētibus regnatura: huic ꝑmo exemplo et
ut greci appellant archiotypo: quedam
sui generis imago respondit. Nam et illic
sicut ipm facinus qdaȝ poeta cōmēorauit
illoꝝ. Fraterno primi maduere sanguine
muri. Sic eniȝ condita est roma: quando

occisu; Remū a frē Romlō romana testat̄ historia. n̄ ꝙ isti terrenę ciuitatis ambo ciues erāt: et ambo gl'iam de romānę reipublicę institutōe quęrebant: sꝫ ambo eā tantā q̄tam si unus eēt hēre nō poterant. Qui enī uolebat dn̄ando gloriari: minus utiqꝫ dn̄aret̄: si ei9 potestas uiuo consorte minueretur. Vt g̊ totā dn̄ationem hēret unus: ablat9 est sotius. et scelere creuit in peius: qđ innocentia minus eēt in meli9. Hi aūt frēs Cayn et Abel: nō hēbant ābo inter se similē rerū terrenarū cupiditatē. nec ī hoc alter alteri inuidit: ꝙ ei9 dn̄atus fieret angustior q alterū occidit: si ambo dn̄arent̄. Abel qppe nō quęrebat dn̄ationem in ea ciuitate quę condebat̄ a fratre: sed inuidēcia illa diabolica qua inuident bonis mali: nulla alia causa est nisi qa illi boni sunt: illi mali. Nullo enī mō fit minor accedente seu ꝑmanēte consorte possessio bonitatis. imo possessio bonitatis tāto fit latior: quanto concordior eaꝫ indiuidua sotioꝝ possidet caritas. Non hēbit deniqꝫ istā possessionem: q eam noluerit habere coēm. Et tanto eā reperiet ampliorē: q̄to amplius ibi potuerit amare consortem. Illud igitur quod inter Remum & Romulum exortum ē: quemadmodum aduersus seipam terrena ciuitas diuidatur ostendit. quod aūt inter Cayn & Abel: inter duas ipas ciuitates dei & hominuꝫ inimicitias demonstrauit. Pugnant ergo inter se mali et mali. item pugnant inter se boni & mali. boni uero et boni: si perfecti sunt inter se pugnare non possunt. Proficientes autem nondum perfecti: ita possūt: ut bonus quisqꝫ ex ea pte pugnet contra alterum: qua etiam contra semetipsum. Et in uno quippe homine caro cōcupiscit aduersus spiritum: et spirit9 aduersus carnem. Concupiscentia g̊ sp̄ualis cōtra alterius potest pugnare carnalem: uel concupiscentia carnalis contra alteri9 spiritualē: sicut inter se pugnant boni & mali. uel certe ipę cōcupiscentię carnales inter se duoꝝ bonoꝝ nondū utiqꝫ pfcōrum: sicut inter se pugnant mali & mali: donec eoꝝ q curant̄ ad ultimā uictoriaꝫ sanitas perducat̄.

Capitlm .VI.

Languor est quippe iste: id est illa inobedientia de qua in libro decimoquarto disseruimus: ꝑmę inobediētię supplitium. et ideo non natura sed uiciū. Propter quod dicit̄ proficiētibus bonis: et ex fide in hac peregrinatōe uiuentib9: inuicem onera uestra portate: et sic adimplebitis legem christi. Item alibi dicitur. Corripite inquietos: cōsolamini pusillanimes: suscipite infirmos: patiētes estote ad omnes: uidete ne quis malum ꝓ malo alicui reddat. Item alio loco. Si pręoccupatus fuerit homo in aliquo delicto: uos qui spirituales estis instruite huiusmodi in sp̄ū mansuetudinis: intēdens teipsum ne & tu tempteris. Et alibi. Sol non occidat sup iracūdiam uestrā. Et in ęuāgelio. Si peccauerit ī te frater tuus: corripe eū inter te & ipm. Item de peccatis in qbus multorum cauetur offensio sic apostolus dicit. Peccantes coram om̄ibus argue: ut & cęteri timorem habeant. Propter hoc et de uenia inuicem danda multa pręcipiuntur. et magna cura ꝓpter tenendam pacem sine qua nemo poterit uidere deū. ubi ille terror quādo iubetur seruus .x. milium talentorū reddere debita quę illi fuerant relaxata: qm̄ debitum denarioꝝ centum conseruo suo non relaxauit. Quasilitudine proposita: dn̄s adiecit atqꝫ ait. Sic & uobis faciet pater uester celestis: si non dimiseritis unusquisqꝫ fratri suo de cordib9 uestris. Hoc modo curant̄ ciues ciuitatis dei in hac terra pegrinantes: et paci supnę p̄rię suspirātes. Sp̄ūs aūt scūs opat̄ intrinsec9: ut ualeat aliq̄d medicina quę adhibet̄ extrinsec9. Alioqn etiā si d̄s ipse utens creatura sibi subdita: in aliqua spetie hūana sensus alloquat̄ humanos:

siue istos corporis: siue illos quos istis si-
millimos hēmus in somnis: nec interiore
grā mentem regat atq; agat: nihil ꝓdest
homini omnis predicatio ueritatis. Facit
aūt hoc dᷓs: a uasis misericordię irę uasa
discernens: dispensatione qua ipse nouit
multū occulta: sed tamen iusta. Ipo qppe
adiuuante mirabilib⁹ & latent. b⁹ modis:
cū peccatū qđ habitat in mēbris nostris:
quod sic peccatū est ut sit etiā pena pctī:
sicut apostolus precipit nō regnat in nr̄o
mortali corpore ad obediendū desideriis
eius: nec ei membra nostra uelut iniqtatis
arma exhibemus: conuertit̄ ad mentem
nō sibi ad mala deo regente consentientē:
et eam regēs tranqllius nūc: hēbit postea
sanitatem perfectam: atq; immortalitate
percepta homo sine ullo peccato i eterna
pace regnabit. ¶ Caplm .vii.

SEd hoc ipsum quod sicut potuim⁹
exposuimus: cū deus locutus esset
ad Cayn: eo modo quo p̄mis hoībus per
creaturam subiectam uelut eorum socius
forma cōgrua loquebat̄: quid ei ꝓfuit?
Nonne conceptū scelus in necādo fratre:
etiam post uerbum diuinę admonitionis
impleuit? Nam cū sacrifitia discreuisset
amboꝝ: in illius respitiēs. hui⁹ despitiēs:
quod nō dubitandū est potuisse cognosci
signo aliquo actestāte uisibili: et hoc ideo
fecisset deus qa mala erant opa eius: frīs
uero ei⁹ bona: contristat⁹ est Cayn ual de:
et concidit faties eius. Sic enī scptum est.
Et dixit dominꝰ ad Cayn. Quare tristis
factus es: et q̄re cōcidit faties tua? Nōne
si recte offeras recte autem non diuidas:
statim in forib⁹ peccatū aderit? Peccasti.
quiesce. ad te enī conuersio eius: et tu do-
minaberis illius. In hac admonitiōe quā
deus ꝓtulit ad Cayn: illud quod dictum
est nōne si recte offeras recte autem non
diuidas peccasti: quia non elucet cur uel
unde sit dictū: multos sensus pepit eius
obscuritas: cum diuinaꝝ scpturaꝝ quisq;
tractator scđm fidei regulam id conatur
exponere. Recte qppe offert̄ sacrifitium:
cū offertur deo uero: cui uni tantūmodo
sacrificandū est. Non aūt recte diuidit̄:
dum nō discernunt̄ recte uel loca ul' tpa:
uel res ipę quę offerunt̄: ul' qui offert uel
cui offert̄: ul' hi qbus ad uescendū distri-
buitur quod oblatum est: ut diuisionem
intelligamus hic discretionem: siue cum
offertur ubi non oportet: aut qđ non ibi
sed alibi oportet: siue cū offert̄ quādo nō
oportet: aut qđ non tūc ſʒ alias oportet.
Siue cū id offert̄ qđ nusq̄ et nunq̄ penit⁹
debuit: siue cū electōra sibi eiusdē generis
rerū tenet hō: q̄ sūt ea quę offert dᷓo: siue
cū eius rei quę oblata est fit particeps ꝓ-
phanus: aut qlibet quē fas nō est fieri. In
q̄rū aūt hoꝝ dᷓo displicuerit Cayn: facile
non potest inueniri. Sed qm̄ Iohēs apls̄
cū de his frībus loqueret̄: nō sicut Cayn
inqt: q ex maligno erat & occidit fratreꝫ
suū. et cuius rei gratia occidit eū: qa opa
illius maligna fuerūt: fratris autē illius
iusta. dat̄ intelligi ꝓpterea nō respexisse
deum in munera eius: quia hoc ipo male
diuidebat: dans deo aliqd suum: sibi aūt
seipm. Quod omēs fatiūt qui non dei sed
suam sectantes uolūtatem: id ē non recto
sed peruerso corde uiuētes: offerūt deo
tantū munus quo putant eum redimi: ut
eoꝝ non opituleẗ sanandis prauis cupi-
ditatibus ſʒ explēdis. Et hoc est ꝓprium
terrenę ciuitatis: deū uel deos colere: qb⁹
adiuuātibus regnet in uictoriis & pace
terrena: nō caritate consulendi ſʒ dn̄andi
cupiditate. Boni qppe ad hoc utunt̄ mū-
do: ut fruant̄ deo. mali autem contra ut
fruant̄ mūdo: uti uolūt deo. qui tamē eū
uel esse uel res hūanas curare iā credūt.
sunt enī multo deteriores q nec hoc qdeꝫ
credūt. Cognito itaq; Cayn: qp super eius
germani sacrifitiū nec sup suū respexerat
deus: utiq; frēm bonū mutat⁹ imitari: nō
elatus debuit emulari. Sed qa cōtristat⁹

est & concidit uultus eius: hoc peccatum
maxie arguit deus. tristitiam de alterius
bonitate: et hoc fris. Hoc qppe arguẽdo
interrogauit dicẽs. Quare cõtristat⁹ es:
& quare concidit facies tua? Quia enim
fratri inuidebat: deus uidebat: et hoc ar-
guebat. Nam hoibus qbus absconditum
est cor alterius: esse posset ambiguum &
prorsus incertum: utrũ illa tristitia ma-
lignitatem suam in qua se d̃o displicuisse
didicerat: an fratris doluerit bonitatem
quę deo placuit: cum in sacrifitium eius
aspexit. Sed rõnem reddens deus cur ei⁹
oblationem accipere noluerit: ut sibi ipse
potius merito q̃ ei imerito frater displi-
ceret: cũ esset iniustus nõ recte diuidẽdo:
hoc est nõ recte uiuendo: et indign⁹ cui⁹
approbaretur oblatio: q̃ eẽt iniustior ꝙ
frẽm iustum gratis odisset ostendit. Non
tamen eũ dimictens sine mandato sancto
iusto & bono. Quiesce inquit. ad te enim
conuersio ei⁹: et tu dñaberis illius. Nũqd
fratris? Absit. Cuius igitur nisi peccati?
Dixit enĩ peccasti. tamẽ deinde addidit:
quiesce. ad te enĩ conuersio eius: et tu do-
minaberis illius. Potest qdem ita ĩtelligi:
ad ipsum hoiem cõuersionem esse debere
peccati: ut nulli alii q̃ sibi sciat tribuere
deber̃ ꝙ pc̃tat. Hęc ẽ.n. salubris pęnitẽtię
medicina: et uenię petitio non incõgrua.
ut ubi ait ad te enim conuersio eius: non
subaudiat̃ erit: sed sit pręcipientis uidel;
non prędicentis modo. Tunc enĩ dñabit̃
quisq; peccato: si id sibi non defendendo
proposuerit: s; pęnitẽdo subiecerit. Alio-
quin & illi seruiet dñanti: si patrociniu;
adhibuerit accidẽti. Sed ut pc̃tm intelli-
gatur cõcupiscentia ipsa carnalis de qua
dicit apostolus: caro cõcupiscit aduersus
spm̃: in cuius carnis fructib⁹ et inuidiam
commemorat: qua utiq; Cayn stimulabat̃
& accendebatur in fratris exitium: bene
subaudit̃ erit. id est ad te eni; cõuersio ei⁹
erit: et tu dominaberis illius. Cum enim

commota fuerit pars ipsa carnalis: qua;
peccatũ appellat apl̄s ubi dicit: non ego
operor illud s; quod habitat in me pc̃tm:
quã ꝑtem aĩmi etiã ph̄i dicũt eẽ uiciosa;:
nõ quę mẽtem debeat trahere: s; cui mens
debeat impare: eamq; ab illicitis opibus
rõne cohibere: cũ ergo cõmota fuerit ad
aliqd ꝑperam commictẽdum: si acqescat̃
& obtempet̃ dicẽti aplõ: ne exhibueritis
membra uestra arma ĩiquitatis pc̃to: ad
mẽtem domita & uicta conuertit̃: ut sub-
ditę ratio dñetur. hoc pręcepit deus huic
qui facibus inuidię inflãmabat̃ in frẽm.
et quẽ debuerat imitari cupiebat auferr̃.
Quiesce inquit: manus ab scelere cõtine.
Non regnet pc̃tm in tuo corpore mortali
ad obediẽdũ desideriis ei⁹. nec exhibeas
membra tua iniqtatis arma peccato. Ad
te enĩ cõuersio eius: dum non adiuuatur
relaxando sed quiescendo frenat̃. Et tu
dominaberis illius. ut cũ forinsecus non
permictitur operari: sub potestate mẽtis
regentis & bene uolentis assuescat etiam
intrinsecus non moueri. Dictum est tale
aliqd in eodẽ diuino libro et de muliere.
quãdo post pc̃tm deo interrogante atq;
iudicãte: damnatoĩs sententias accepũt.
in serpente diabolus: et in seipsis illa &
maritus. Cum enĩ dixisset ei: multiplicãs
multiplicabo tristitias tuas & gemitum
tuum: et in tristitiis paries filios: deinde
addidit: et ad uirũ tuũ conuersio tua: et
ipse dñabit̃ tui. Quod dictũ est ad Cayn
de pc̃to uł de uiciosa carnis cõcupiscẽtia:
hoc isto in loco de peccatrice fęmina. ubi
intelligẽdũ est uirũ ad regenda; uxorẽ:
aĩo carnem regenti similem eẽ oportere.
Propter qđ dicit apl̄s. Qui diligit uxorẽ
suam: seipm̃ diligit. Nemo enĩ unq̃ carnẽ
suam odio habuit. Sananda sunt enĩ hęc
sicut nostra: non sicut aliena damnanda.
Sed illud dei pręceptum Cayn sicut prę-
uaricator accepit. Inualescẽte quippe in-
uidentię uicio: fratrem insidiatus occidit.

Talis erat terrenę cōditor ciuitatis. Quod
aūt significauerit etiā Cayn iudeos a quib9
christus occisus est: xp̄m uero magnum
pastorem ouiū: pecoꝝ custos p̄figurabat
Abel: quia in allegoria ꝓphetica res est:
parco nūc dicere. Et quedā hīc aduersus
Faustum manicheum dixisse me recolo.

H Vnc aūt defendenda ¶ Cap. viii.
uidet̄ mihi historia. ne sit scriptura
incredibilis que dicit edificatam ab uno
hoīe ciuitatem: eo tempe quo non plus q̄
uiri q̄tuor uł potius tres postea q̄ frater
fratrem occidit fuisse uident̄ in terra: id ē
p̄mus homo pater oīum: et ip̄e Cayn &
eius filius Enoch: ex cui9 noīe ip̄a ciuitas
nūcupata est. Sed hoc quos mouet: parū
considerant non omēs hoīes qui tunc esse
potuerunt: scriptorem sacrę huius historię
necesse habuisse noīare: ſʒ eos solos quos
op̄is suscepti ratio postulabat. Propositū
q̄ppe scriptoris illius fuit p quē sp̄us sanct9
id agebat: per successioēs certaꝝ genera-
tionum ex uno hoīe ꝓpagataꝝ peruēire
ad Abraam: ac deinde ex eius semīe ad
populum dei: in quo distincto a cęteris
gentibus prefigurarent̄ & prenūtiarent̄
oīa que de ciuitate cuius ęternum erit
regnū: et de rege eius eodemq; cōditore
christo in sp̄ū preuidebantur esse futura.
ita ut nec de altera societate hoīm taceret̄
q̄ terrenam dicimus ciuitatem: q̄ntum ei
cōmemorandę satis eēt: ut ciuitas dei etiā
suę aduersarię compatiōe clarescat. Cum
igit̄ scriptura diuina ubi & numerū annorū
quos illi hoīes uixerunt commemorat ita
includat: ut dicat de illo de q̄ loquebatur
et genuit filios & filias: et fuerunt omēs
dies illius uel illi9 quos uixit anni tot &
mortuus est: nunq̄d quia eosdem filios et
filias non noīat: iō intelligere nō debem9
per tā multos annos q̄bus tunc in seculi
huius p̄ma ętate uiuebant: nasci potuisse
plurimos homines: quoꝝ cetibus condi
possent etiā pluriē ciuitates? Sed ptinuit
ad deū quo ista inspirante cōscripta sunt:
has duas societates suis diuersis genera-
tiōibus p̄mit9 digerere atq; distinguere:
ut seorsum hoīum hoc est scd̄m hominem
uiuētium: seorsum autem filioꝝ dei id est
hoīm scd̄m deum uiuētium generationes
contexerent̄ usq; ad diluuiū: ubi ambaꝝ
societatum discretio concretioq; narrant̄:
discretio q̄dem q̄ ambarū sepatim gene-
ratoēs cōmemorant̄: unius fr̄icide Cayn:
alterius autē qui uocabat̄ Seth. Natus
q̄ppe fuerat et ip̄e de Adam: pro illo quē
frater occidit. Cōcretio aūt: q̄a boīs i de-
teri9 declinātib9 tales uniuersi f̄cti fuerāt
ut diluuio delerent̄: excepto uno iusto
cui nomē erat Noe: et eius cōiuge et trib9
filiis: totidemq; nuribus. Qui hoīes octo
ex illa oīm uastatoē mortaliū per arcam
euadere meruerūt. Quod igit̄ scriptum est
et cognouit Cayn uxorē suā & cōcipiēs
peperit Enoch: et erat ędificās ciuitatem
in noīe filii sui Enoch: non ē q̄dem cōseq̄ns
ut istū p̄mū filiū genuisse credat̄. Neq; .n.
hoc ex eo putandū ē: q̄a dict9 est cog̊uisse
uxorem suā: quasi tūc se illi p̄mitus con-
cumbendo miscuisset. Nam & de ip̄o p̄re
oīm Adam: non tūc solū hoc dictū est q̄n
conceptus est cayn: quem primogenitum
uidet̄ habuisse: uerū etiā posterius eadeʒ
scriptura cognouit inq̄t Adam uxorē suā:
et concepit & peperit filiū: et nominauit
nomē illi9 Seth. Vnde intelligit̄ ita solere
illam scripturam loqui: quāuis nō semper:
cū in ea legit̄ factos hoīm fuisse cōcept9:
non tamē solū cū p̄mum sibi sexus uterq;
misceret̄. Nec illud necessario ē argumēto:
ut p̄mogenitū patri existimemus Enoch:
q̄ eius noīe illa ciuitas nūcupata est. Nō
enī ab re est: ut ꝓpter aliquā causam cum
et alios hēret: diligeret eum pater cęteris
amplius. Neq; enī & Iudas p̄mogenitus
fuit: a quo & iudea cognoīata ē et iudei.
Sed etiam si conditori ciuitatis illius iste
filius p̄mus est natus: non ideo putandū

est tunc a patre conditę ciuitati nomē ei9
impositũ qñ natus est: qa nec cõstitui tũc
ab uno poterat ciuitas: quę nihil ē aliud
q̃ hoĩum multitudo aliq̃ societatis uinclo
colligata: sed cũ illius hoĩs familia tanta
numerositate cresceret: ut hrẽt iã populi
quantitatem: tunc potuit utiq; fieri ut &
constitueret: et nomē p̃mogēiti sui cõsti-
tutę imponeret ciuitati. Tam lõga qppe
uita illoꝝ hoĩm fuit: ut illic memoratorũ
quoꝝ & anni taciti non sunt: q minimuꝫ
uixit añ diluuiũ: ad septingētos qnq̃gita
perueniret. Nam plures nongētos ãnos
etiã transierunt: quis nemo ad mille pue-
nerit. Quis itaq; dubitauerit p uni9 hoĩs
ętatē tantũ multiplicari potuisse genus
hũanũ: ut esset unde cõstitueret̃ nõ una ꝫ
plurimę ciuitates? Quod ex hoc conici
facillime põt: qa ex uno Abraã nõ multo
amplius q̃drīgentis annis numerositas
hebraicę gētis tãta, pcreata ē: ut in exitu
eiusdē ppli ex egipto: sexcēta milia hoĩm
fuisse referant̃ bellicę iuuētutis: ut omit-
tim9 gentē ydumeoꝝ nõ ptinentē ad pplm
israel: quē genuit frater eius Esau nepos
Abraę: et alias gētes natas ex semĩe ipi9
Abraę: non p Saram cõiugem, pcreatas.

Quamobrem nullus ¶ Cap. ix.

prudēs rerũ existimator dubita-
uerit: Cayn nõ solũ aliquam uerũ etiam
magnã potuisse condere ciuitatem: q̃ndo
in tam longũ tempus protendebat̃ uita
mortaliũ. nisi forte infidelium qspiam ex
ipsa numerositate annorũ nobis ingerat
quęstionem: qua uixisse tũc hoĩes scptum
est ĩ auctoritatibus nostris: et hoc neget
esse credēdum. Ita qppe non credũt: etiã
magnitudines corpoꝝ longe ampliores
tũc fuisse q̃ nũc sunt. Vnde et nobilissim9
eorum poeta Virgilius: de ĩgenti lapide
quē in agrorum limite infixũ uir fortis
illoꝝ tēpoꝝ pugnãs & rapuit: et cucur-
rit & intorsit et immisit. Vix illum ĩquit
lecti bis sex ceruice subirent. Qualia nũc
hoĩm producit corpa tellus. Significans
maiora tũc corpa, pducere solere tellurē.
Quãto magis igit̃ tēporibus recētiorib9
mundi: ante illud nobile diffamatumq;
diluuium? Sed de corpoꝝ magnitudie:
plęrũq; ĩcredulos nudata p uetustatē siue
per uim fluminũ uariosq; casus sepulcra
cõuincũt: ubi apparuerũt uel unde ceci-
derunt: incredibilis magnitudinis ossa
mortuoꝝ. Vidi ipe nõ solus ꝫ aliq mecũ
in uticensi litore: molarem hoĩs dentem
tã ingentē: ut si in nr̃oꝝ dentiũ modulos
minutatim cõcideret̃: centũ nob uideret̃
facere potuisse. Sed illũ gigantis alicui9
fuisse crediderimus. Nã pręter qđ erant
oĩm multo maiora q̃ nostra tũc corpa: gi-
gãtes longe cęteris anteibãt. Sicut aliis
deinde nostrisq; tempibus rari qdem: sed
nunq̃ ferme defuerũt q modũ alioꝝ plu-
rimũ excederēt. Plinius scđus doctissim9
homo: q̃to magis magisq; pręterit sęculi
excursus: minora corpora naturam ferre
testat̃. Quod etiã Homerũ commemorat
sępe carmĩe fuisse conquęstũ. nõ hęc uelut
poetica figmenta deridens: ꝫ ita historicã
fidem tanq̃ miraculoꝝ naturalium scptor
assumens. Verũ ut dixi antiquoꝝ mag̃-
tudines corpoꝝ: inuenta plęrũq; ossa q̃m
diuturna sunt etiã multo posterioribus
sęculis prodũt: annoꝝ aũt numerositas
cuiusq; hoĩs q tempibus illis fuit: nullis
nũc talib9 documētis uenire in expimētũ
potest. Nec tñ ideo fides sacrę huic histo-
rię deroganda est. cuius tanto ĩpudētius
narrata nõ credimus: q̃nto ĩpleri certius
pręnũtiata conspicimus. Dicit tamen etiã
idem Plinius: esse adhuc gentem ubi du-
centos ãnos uiuitur. Si ergo hũanarum
uitarum diuturnitates quas experti non
sumus: hodie habere credunt̃ incognita
nobis loca: cur non habuisse credant̃ &
tempa? An uero est credibile alicubi esse
qđ hic nõ est: et incredibile aliq̃do fuisse
quod nunc non est? ¶ Caplm .x.

QVocirca et si īter hebreos & nr̄os
codices de ipso numero annorum
nōnulla uideť esse distātia: quod ignoro
qua rōne sit factū: nō tn̄ tanta est: ut illos
hoīes tam lōgeuos fuisse dissentiāt. Nam
ipse homo p̄mus Adam: anteq̄ gigneret
filium qui est appellatus Seth: ducentos
triginta uixisse annos repiť in codicibus
nostris: in hebreis aūt centū triginta p̄hi-
beť. Sed posteaq̄ eū genuit septingentos
uixisse legiť in nr̄is: octingētos ū in illis.
Atq; ita ī utrisq; uniuersitatis summa cō-
cordat: ac deinde p̄ cōseq̄ntes generatōes
anteq̄ gignať q gigni cōmemorať: minus
uixisse apud hebreos pater eius inueniť
centū annos. sed posteaq̄ est genitus: ide;
ipse centū minus q̄ in hebreis inueniunť
in nostris. Atq; ita hinc & inde utriusq;
uniuersitas consonat. In sexta autē gene-
ratōne nusq̄ utriq; codices discrepant. In
septima uero ubi ille q natus ē Enoch: nō
mortuus s; q2 deo placuerit translatus eē
narrať: eadem dissonātia est que in sup̄i-
orib9 qnq; de centū annis anteq̄ gigneret
eū qui ibi cōmēoratus est filiū. atq; ita in
summa simil' consonantia. Vixit. n. annos
anteq̄ transferretur scd̄m utrosq; codices
trecētos sexagintaqnq;. Octaua genera-
tio habet qdem nōnullam diuersitatem: s;
minorē ac dissimilem ceteris. Matusale;
qppe quē genuit Enoch: anteq̄ gigneret
eū q in ipso ordine sequiť: scd̄m hebreos
nō centū minus sed uiginti ampli9 uixit
annos. qui rursus in nostris posteaq̄ eum
genuit reperiunť additi: et in utrisq; sibi
summa uniuersi numeri occurrit. In sola
nona generatōne id est in annis Lamech
filii Matusalē patris autem Noe: summa
uniuersitatis discrepat: sed non plurimū.
Viginti eni; & q̄tuor annos plus uixisse
in hebreis q̄ in nostris codicib9 inuēitur.
Nā anteq̄ gigneret filiū q uocat9 est Noe:
sex minus habet in hebreis q̄ in nostris:
postea ū q̄ eū genuerit: triginta amplius
in eisdem q̄ in nostris. Vnde sex illis de-
tractis: restant uigintiq̄tuor ut dictū est.

PEr hanc autem ¶ Caplm̄. xi.
discrepantiam hebreorū codicum
atq; nr̄oꝝ exoriť illa famosissia questio:
ubi Matusalē quatuordecim ānos uixisse
post diluuiū cōputať: cū sc̄ptura ex oib9
q in terra tūc fuerant solos octo hoīes in
arca exitiu; cōmēoret euasisse diluuii: in
qbus Matusalem nō fuit. Scd̄m codices
eni nostros Matusalem priusq̄ gigneret
illum quē uocauit Lamech: uixit annos
centū sexagintaseptē: deinde ip̄e Lamech
anteq̄ ex illo natus eēt Noe uixit annos
centū octogintaocto: q simul fiūt trecenti
qnquagintaqnq;. His addūtur sexcenti
Noe quoto eius anno diluuiū factū est:
q fiūt nongenti qnquagintaqnq;: ex quo
Matusalē natus est usq; ad annū diluuii.
Omēs aūt anni uite Matusalē nongenti
sexagintanouem computanť. Quia cum
uixisset annos centū sexagintaseptem: et
genuisset filiū q est appellatus Lamech:
p9 eū genitū uixit ānos octingētosduos.
Qui omēs ut diximus nōgenti sexagin-
tanouem fiūt. Vnde detractis nongentis
qnquagintaqnq; ab ortu Matusale; usq;
ad diluuiū: remanent q̄tuordecim qbus
uixisse crediť post diluuiū. Propter qd̄
nōnulli eum & si non in terra ubi omnem
carnē quā uiuere in aquis natura nō sinit
constat fuisse deletam: cum patre suo qui
translat9 fuerat aliquātum fuisse: atq; ibi
donec diluuium preteriret uixisse arbi-
tranť: uolentes derogare fidem codicib9
quos in auctoritatem celebriorē suscepit
ecclesia: et credentes iudeoꝝ poti9 q̄ istos
non habere quod uerum est. Non eni ad-
mictunt q2 magis hic esse potuerit error
interpretū: q̄ in ea lingua eē falsum unde
in nostram p̄ grecam sc̄ptura ip̄a trāslata
est. Sed inquint non eē credibile: septua-
ginta interpretes q uno simul tēpe unoq;
sensu īterpretati sunt errare potuisse: aut

ubi nihil eoꝝ intererat uoluisse mentiri:
iudeos uero dum nobis inuidēt ꝙ lex &
prophe̕ ad nos interpretā do transierūt:
mutasse quedā in codicibꝰ suis ut in nr̄is
minueret̄ auctoritas. Hanc opinionē uel
suspitionem accipiat quisq͛ ut putauerit.
certū est tamē non uixisse Matusalē post
diluuiū: ſ3 eodem anno fuisse defūctum:
si uerū est q̄d de numero ānoꝝ i hebreis
codicibꝰ inuenit̄. De illis autē. lxx. inter-
pretibus q̄d m̄ uideat̄ suo loco diligentiꝰ
inserēdū est: cū ad ip̄a tp̄a q̄tū necessitas
huiꝰ op̄is postulat cōmeōranda adiuuāte
dn̄o uenerimus. Presenti. n. sufficit q̄oni:
s̄m utrosq͛ codices tam longas habuisse
uitas illius eui hoīes: ut posset etate uniꝰ
ꝗ de duobꝰ q̄s solos terra tūc hūit pentibꝰ
p̄mus ē natus: ad cōstituēdā etiā ciuitatē
multiplicari genꝰ hūanum. ¶ Cap. xii.

Neq͛ enī ullo modo sunt audiendi:
ꝗ putant aliter annos illis tp̄ibus
computatos: id est tāte breuitatis ut uniꝰ
annus noster decem illos hūisse credat̄.
Quapropter inquiunt cum audierit quisq͛
uel legerit nōgentos annos quemq͛ uixisse:
debet intelligere nonaginta. Decem quippe
illi anni unus annus est noster: et decem
nr̄i: centū illi fuerūt. Ac ꝑ hoc ut putant:
uigintitriū annoꝝ fuit Adam q̄n genuit
Seth. Et ip̄e Seth uiginti habebat & sex
menses q̄ndo ex illo natus est Enos: quos
appellat sc̄ptura ducētos & q̄nq͛ annos.
Quoniā sicut isti suspicant̄ quorū expo-
nimus opīonem: unū annū qualem nunc
habemus in decem p̄tes illi diuidebant:
& easdem p̄tes annos uocabāt. Quarum
partiū habet una quadratū senariū: eo ꝙ
deus sex diebus ꝑfecerit opera sua ut in
septimo requiesceret. De qua re i libro un-
decio sicut potui disputaui. Sexies autē
seni q̄ numerus quadratū senariū3 facit:
trigintasex dies fiūt. q̄ multiplicati de-
cies: ad trecentos sexaginta p̄ueniūt: id
ē duodecim mēses lunares. Propter q̄nq͛
dies enim reliquos quibus solaris annus
implet̄: et diei q̄drantē ꝓpter quē quater
ductū eo anno quo bisextū uocant unus
dies adicit̄: addebant̄ a ueteribꝰ postea
dies ut occurreret numerus ānoꝝ. quos
dies romāi interscalares uocabāt. Pro-
inde etiā Enos quē genuit Seth: decem et
nouem agebat annos q̄ndo ex illo natus
est filius eiꝰ Caynan. quos ānos dicit sc̄p-
tura centū nonaginta. Et deinceps ꝑ oēs
generatiōnes in q̄bꝰ hoīm anni cōmeōrant̄
ante diluuiū: nullus fere in nr̄is codicibꝰ
inuenit̄: q̄ cū esset centū annorū uel infra:
uel etiā centū uiginti aut nō multo ampliꝰ
genuerit filiū. ſ3 q̄ minima etate genuerit:
annoꝝ centum sexaginta & q̄d excurrit
fuisse referunt̄. quia nemo inquiunt decem
annoꝝ homo pōt gignere filios. q̄ numerꝰ
centū appellabant̄ anni ab illis hoībus. ſ3
in annis sedecim est matura pubertas &
proli iam idonea ꝓcreāde. quos centum
et sexaginta ānos illa tempa nūcupabāt.
Ut aūt aliter annū tūc fuisse computatū
nō sit incredibile: adiiciūt ꝙ apud plerosq͛
sc̄ptores historie repit̄: egiptios habuisse
annum quatuor mēsium: acarnanas sex
mensiū: lauinios tredecim mensiū. Pliniꝰ
secūdus cū cōmemorasset relatū fuisse i lr̄is
quēdam uixisse centum quinq̄ginta duos
annos: aliū decē amplius: alios ducētoꝝ
annoꝝ hūisse uitā: alios trecentoꝝ: q̄sdā
ad q̄ngentos: alios ad sexcētos: nōnullos
ad octingētos etiā p̄uenisse: hec oīa ꝓpter
inscitia tēpoꝝ accidisse arbitratus est. Alii
quippe inquit estate determinabant annū: et
alteri hieme: alii q̄driptitis tēpibus sicut
Archades inquit: quoꝝ anni trimenses
fuerūt. Adiecit etiā aliq̄n egiptios quoꝝ
p̄uos annos q̄ternoꝝ mensiū fuisse supra-
diximus: lune q͛ fine eoꝝ limitasse annū.
Itaq͛ apud eos inquit & singula milia ānoꝝ
uixisse ꝓdunt̄. His uelut ꝓbabilibꝰ argu-
mentis q̄dam non destruētes fidem sacre
huius historie: sed astruere nitētes ne sit

incredibile q̄ tam multos annos uixisse referunt̄ antiqui: persuaserunt sibi nec se suadere ĩprudẽter existimant: tã exiguũ spatium tempis tunc annũ uocatũ: ut illi decẽ sint unus noster: et decem nr̄i centuȝ illoꝝ. Hoc aũt falsissimũ esse documento euidẽtissio ostendit̄. Quod anteq̄ faciam non mihi tacendũ uidet̄: que credibilior possit esse suspitio. Poteramus certe hanc asseueratõnem ex hebreis codicib⁹ redarguere atq; cõuincere: ubi Adam non ducentoꝝ triginta: sed centũ triginta ãnoꝝ fuisse reperit̄: q̄ndo tertiũ genuit filium. q anni si tredecim nr̄i sunt: proculdubio p̄mũ genuit q̄ndo duodecim ul' nõ multo amplius annoꝝ fuit. Quis põt hac etate generare usitata ista nobisq; notissia lege nature? Sed hunc omictamus: q fortasse etiã q̄ndo creatus est potuit. Non eniȝ eũ tam puum q̄ infantes nostri sunt: factum fuisse credibile ẽ. Seth filius ei⁹ non ducẽtoꝝ q̄nq; sicut nos legimus: ȝ centũ q̄nq; fuit q̄ndo genuit Enos. ac p hoc ꝑm istos nondũ hẽbat undecim ãnos etatis. Quid dicã de Caynan eius filio. q cũ apud nos centum septuaginta repiat̄ annoꝝ: apud hebreos septuaginta leḡr fuisse q̄n genuit Malalehel? Quis generat hõ septennis: si tunc anni septuaginta nũcupabant̄ qui septem fuerunt?

¶ Caplm̄ .xiii.

Sed cũ hoc dixero: cõtinuo referet̄ illud iudeoꝝ eẽ mendatiũ: de quo supius satis actum est. Nam septuaginta interp̄tes laudabiliter celebratos uiros potuisse mentiri difficile est. Vbi si querã quid sit credibilius: iudeoꝝ gentem tam longe lateq; diffusam: in hoc cõscribendũ mendatiũ uno consilio cõspirare potuisse: & dum aliis inuideãt auctoritatem: sibi abstulisse ueritatem. an. lxx. hoĩes q etiaȝ ipi iudei erant ĩ uno loco positos: q̄niam rex egipti Ptolomeus eos ad hoc opus asciuerat: ipaȝ ueritatẽ gentib⁹ alienigẽis inuidisse: et cõmunicato istud tunc fecisse consilio: quis non uideat quid procliuius faciliusq; credat̄? Sed absit ut prudens quispiam ul' iudeos cuiuslibet puersitatis atq; malitie tãtum potuisse credat: in codicib⁹ tã multis & tã lõge lateq; dispsis: uel. lxx. illos memorabiles uiros hoc de inuidẽda gentib⁹ ueritate unum cõicasse consiliũ. Credibilius ergo q̄s dixerit: cũ p̄mum de bibliotheca Ptolomei describi ista ceperũt: tunc aliq̄d tale fieri potuisse in codice uno: scilȝ p̄mit⁹ inde descripto: unde iã latius emanaret. ubi potuit q̄deȝ accidere etiaȝ sc̄ptoris error? Sed hoc in illa q̄one de uita Matusalẽ non absurduȝ suspicari est. et in illo alio ubi supantibus uiginti q̄tuor annis summa non cõuenit. In his aũt in q̄bus cõtinuat̄ ipius mẽdositatis similitudo: ita ut ante genitũ filiuȝ q ordini insterit̄: alibi supsint centum ãni alibi desint: post genitũ aũt ubi deerant supersint: ubi superant desint: ut summa cõueniat: et hoc in p̄ma: secunda: tertia: quarta: q̄nta: septimaq; generatõe inueĩt̄: uidetur habere quãdam si dici põt error ipse constantiam. nec casum redolet ȝ industriam. Itaq; illa diuersitas numerorũ aliter se habentiũ in codicibus grecis & latinis: aliter in hebreis: ubi non est ista de centum annis prius additis & postea detractis per tot generatioẽs continuata parilitas. nec malitie iudeoꝝ: nec diligẽtie uel prudentie septuaginta interpretũ: sed sc̄ptoris tribuat̄ errori: qui de bibliotheca supradc̄ti regis codicẽ describendũ p̄m⁹ accepit. Nã etiã nũc: ubi numeri non faciunt intentũ ad aliq̄d q̄d facile possit intelligi uel q̄d appareat utiliter disci: et negligenter describuntur & negligẽtius emendant̄. Quis enim existimet sibi esse discendum quot milia hoĩm tribus israel singillatim hẽre potuer̄t: q̄n ꝓdesse aliq̄d non putat̄. et quotus quisq; hoĩm est cui profunditas utilitatis huius appareat? Hic uero ubi p tot contextas generatoẽs

centum anni alibi assunt: alibi desunt: et p9natū q cōmēorādus fuerat filiū: desūt ubi affuerūt: assūt ubi defuerūt: ut summa concordet. nimirū cū uellet ꝑsuadere qui hoc fecit ideo numerosissimos annos uixisse antiquos: ꝙ eos breuissios nūcupabant: et hoc de maturitate pubertatis q̃ idonea filii gignerent̃ conaret̃ oñdere: atq; ideo in illis centū annis decē nostros insinuādos putaret incredulis: ne hoīes tam diu uixisse recipere ĩ fidem nollent: addidit centū ubi gignendis filiis habilē nō inuēit ętatem: eosdemq; post genitos filios ut congrueret summa detraxit: sic qppe uoluit credibiles facere idonearu; generandę ꝓlis cōuenientias ętatū: ut tñ numero non fraudaret uniuersas ętates uiuentium singuloꝝ. Quod autē in sexta generatiōe id non fecit: hoc ip̄m est quod magis mouet illū ideo fecisse cū res qua; dicimus postulauit: qa non fecit ubi non postulauit. Inuenit nāq; in eadē generatione: apud hebreos uixisse Iared anteq̃ genuisset Enoch centum sexagintaduos annos: q scd̃m illā rōnem breuiū annoꝝ fiūt anni sedecim: et aliqd min9 q̃ menses duo: quę iam ętas apta est ad gignendū: et ideo addere centū annos breues ut nr̃i uigintisex fierent necesse non fuit: nec p9 natū Enoch eos detrahere quos nō addiderat ante natum. Sic factum est ut hinc nulla eēt inter codices utrosq; uarietas. Sed rursus mouet: cur ĩ octaua generatiōe āteq̃ de Matusalē nasceret̃ Lamech: cū apd̃ hebreos legant̃ centū octogintaduo āni: uigintiduo anni min9 inuēiunt̃ in codicibus nr̄is: ubi potius addi centū solent: et post genitū Lamech cōplendam restituunt̃ ad summam quę in codicibus utrisq; nō discrepat. Si eni; centū septuaginta ānos ꝓpter pupertatis maturitatē decem & septem uolebat intelligi: sicut nihil addere ita nihil detraher̃ iam debebat qa inuenerat ętatē idoneā generatōi filioꝝ: propter quam in aliis centū ānos ubi eā non inuēiebat addebat. Hoc autē de uiginti annis merito putarem9 causa mēdositatis accider̃ potuisse: nisi eos sicut ꝑus detraxerat restituere postea curaret: ut summę cōueniret integritas. An forte astutius factū extimandū est: ut illa qua centum anni prius solent adici & postea detrahi occultaret̃ industria: cum & illic ubi necesse non fuerat nō qdem de cētum annis: uerūtamē de quantocūq; numero ꝑus detracto post reddito tale qd fieret? Sed q̃mōlibet istud accipiat̃: siue credat̃ ita eē factū: siue nō credat̃: siue postremo ita siue non ita sit: recte fieri nullo modo dubitauerim: ut cum diuersum aliquid ĩ utrisq; codicib9 inuenit̃: quādo qdem ad fidem rerū gestarū utrūq; esse nō potest: uerū ei linguę potius credat̃: unde est in aliā p interpretes facta translatio. Nam in qbusdam etiā codicibus gręcis tribus et uno latino: et uno etiā syro inter se cōsentiētibus: inuentus est Matusalem sex annis ante diluuiū fuisse defunctus.

H Vnc iam uideamus ¶ Ca. xiiii. quo nam mō euidēter possit oñdi: nō tā breues ut illi decē unus eēt noster: sed tantę ꝓlixitatis annos quantę nunc hēmus: quos utiq; circuitus cōficit solis: in illoꝝ hoīm uita ꝓlixissīa computatos. Sexcentesimo nempe āno uitę Noe: scptū est factū eē diluuiū. Cur ergo ibi legr̃: et aqua diluuii facta est sup terram sexcentesimo āno uitę Noe: secūdi mensis septīa & uicesima die mensis: si annus ille min9 quales decē faciunt unū nr̄m trigintasex dies habebat? Tantillus qppe annus si antiquo more hoc nomē accepit: aut non habet menses: aut mensis eius est triduu; ut habeat duodecim menses. Quomō igr̃ hic dictū est: sexcentesimo anno secundi mensis septima & uicesima die mensis: ñ quia tales quales nunc sunt etiā tūc erant menses? Nā quo pacto aliter uicesimo et

septimo die secundi mensis diceret̃ cęptũ
eẽ diluuiũ? Deinde postea in fine diluuii
ita legit̃. Et sedit arca in mense septimo:
septima & uicesima die mensis sup mõtes
ararath. Aqua autem minuebat̃ usq; ad
undecimum mẽsem. In undecimo autem
mense ꝓma die mensis apparuer̃t capita
montium. Si igr̃ tales menses erant: tales
profecto & anni erant q̃les nũc hẽmus.
Mẽses qppe illi triduani uiginti & septẽ
dies habere nõ poterant. Aut si pars tri-
cesima tridui tunc appellabãtur dies: ut
oium ꝓportõnes minuant̃: ergo nec toto
quatriduo nr̃o factũ est illd̃ tam grande
diluuiũ: quod memorat̃ factũ q̃dragĩta
diebus & q̃dragĩta noctibus. Quis hãc
absurditatẽ et uanitatem ferat? Proinde
remoueat̃ hic error: q cõiectura falsa ita
uult astruere scpturarum fidem: ut alibi
destruat. Prorsus tãtus etiã tũc dies fuit
quãtus et nũc est. quẽ uiginti & quatuor
horę diurno curriculo nocturnoq; deter-
minant. tantus mensis q̃ntus & nunc est:
quẽ luna cępta et finita concludit. Tantꝰ
annus quãtus & nunc est: quẽ duodecim
menses lunares additis propter cursum
solarem qnq; diebus et q̃drante cõsumãt.
Tantus ãni sexcentesimi uitę Noe scd̃us
erat mensis: eiusq; mensis uicesimꝰ & sep-
timus dies: quãdo cępit eẽ diluuium: in
quo dies q̃dragĩta continuatę ingentes
pluuię memorant̃. qui dies non binas ac
paulo amplꝰ horas hẽbant: sʒ uicenas &
quaternas die noctuq; transactas. Ac ꝑ
hoc tam magnos ãnos uixerũt illi antiq
usq; amplius q̃ nongentos: q̃ntos postea
uixit Abraam centũ septuagĩtaqnq;: et
post eũ filius eius Ysaac centũ octogĩta:
& filius eius Iacob ꝓpe centũ qnq̃gĩta:
et q̃tos interposita aliq̃nta ętate Moyses
centũ uiginti: et quantos etiã nunc uiuũt
hoĩes septuaginta uel octogĩta: uel non
multo amplius. de qbus etiã dictum est.
Et amplius eoꝝ labor & dolor. Illa uero

numerorum uarietas quę inter codices
hebreos inuenit̃ & nostros: neq; de hac
antiquorũ longeuitate dissentit. et siquid
habet ita diuersum ut uerũ esse utrũq; nõ
possit: rerũ gestarum fides ab ea lingua
repetenda est: ex qua interpretatum est
quod hẽmus. Quę facultas cũ uolẽtibus
ubiq; gentiũ pręsto sit: non tamẽ uacat q̃
septuaginta interpretes in plurimis quę
diuersa dicere uident̃: ex hebreis codici-
bus emẽdare ausus est nemo. Non enĩ est
illa diuersitas putata mẽdositas: nec ego
ullo mõ putãdam existimo. Sed ubi non
est scptoris error: aliquid eos diuino spũ
ubi sensus eẽ consentaneꝰ ueritati & prę-
dicans ueritatẽ: nõ interpretantiũ more
sed prophetãtiũ in libertate aliter dicere
uoluisse credendum est. Vnde merito nõ
solũ hebreis: uerũ etiaʒ ipsis cum adhibet
testimonia de scpturis uti aplica inuenit̃
auctoritas. Sed hinc me oportuniore loco
si adiuuerit dñs ꝓmisi diligentiꝰ locutuꝝ.
nũc quod instat expediam. Non enĩ am-
bigendũ est ab hoie q ex ꝓmo hoie ꝓmus
est natus: q̃ndo tamdiu uiuebãt potuisse
constitui ciuitatem sane terrenã nõ illam
quę dr̃ ciuitas dei: de qua ut scriberemus
tanti laborẽ huiꝰ opis in manꝰ sumpsimꝰ.

Dicet ergo aliquis. ¶ Caplm. xv.

Ita ne credendum est hoĩem filios
incessanter generaturũ: nec habentem ꝓ-
positũ continentię centũ & amplꝰ uel ꝫm
hebreos nõ multo minus id ẽ octogĩta
sexaginta annos a concumbendi opere
uacauisse: aut si non uacaret nihil prolis
gignere potuisse? Hęc questio duobꝰ moĩs
soluit̃. Aut enĩ tanto serior fuit ꝓportõe
pubertas: q̃nto uitę totiꝰ maior ãnositas:
aut qd̃ magis uideo esse credibile: nõ hic
ꝓmogeniti filii cõmemorati sunt: sed quos
successiois ordo poscebat ut ꝑueniret̃ ad
Noe: a quo rursus ad Abraam uidemus
eẽ ꝑuentũ: ac deinde usq; ad certũ articu-
lum tempis: quantum oportebat signari

etiam generationib9 cōmemorantis cursum
gloriosi illię ciuitatis in hoc mundo pegri-
nantis: et supnam patriam requirentis.
Quod eni negari non potest: prior oium
Cayn ex cōiunctiōe maris & femię nat9
est. Neq3 eni illo nato dixisset Adam qđ
dixisse legr: acqsiui hoiem p deū: nisi illis
duob9 ipse fuisset homo nascēdo additus
pmus. Hunc secutus Abel quem maior
frater occidit: prefiguratōe qdā pegnātis
ciuitatis dei: q eēt ab impiis & quodāmō
terrigēis id ē terrenā origīnē diligēnb9:
et terrenę ciuitatis terrēa felicitate gau-
dentibus: psecutoēs iniquas passura pm9
ostendit. Sed quot annoꝝ erat Adam cū
eos genuit nō apparet. Exinde digerunt
generatioēs alię de Cayn. alię de illo quē
genuit Adam i eius successiōe quē frater
occidit: et appellauit nomen illius Seth:
dicens ut sc̄ptum est. Suscitauit eni mihi
de9 semē aliud p Abel quē occidit Cayn.
Cum itaq3 istę duę series generationum
una de Seth altera de Cayn: has duas de
qbus agim9 distinctis ordinib9 insinuent
ciuitates: unā cęlestē in terris pegnātem:
alteram terrenam terrenis tanq̄ sola sint
gaudiis inhiantem uel inherētem: nullus
de pgenie Cayn cū dinumerata sit cōnu-
merato Adā usq3 ad octauā generatioē3:
quot annoꝝ fuisset expressus est: quādo
genuit eū qui cōmemorat post eū. Noluit
eni spūs dei in terrenę ciuitatis generati-
onibus tempa notare ante diluuiū: s3 in
cęlestis maluit tanq̄ eēnt memoria digni-
ores. Porro aūt Seth q̄ndo natus est: nō
qdem taciti sunt anni patris eius: sed iam
genuerat alios: et utrum solos Cayn &
Abel affirmare qs audeat? Non eni3 qa
soli noiati sunt, pper ordies generationū
quas cōmēorari oportebat: ideo conseq̄ns
uideri debet solos fuisse tunc generatos
ex Adam. Cum eni silentio coopertis oium
nōibus cęterorū: legat eū genuisse filios
& filias: quota fuerit ista proles eius qs
presumat asserere: si culpam temeritatis
euitat? Potuit quippe Adam diuinitus
admonitus dicere posteaq̄ Seth natus ē.
Suscitauit eni3 mihi deus semē aliud pro
Abel: q̄ndo talis erat futurus q impleret
illius sanctitatem: nō q ipe por post eum
tempis ordine nasceret. Deinde qđ sc̄ptū
est: uixit aūt Seth qnq3 & ducētos ānos:
uel scđm hebreos qnq3 & centū annos &
genuit Enos: qs possit nisi incōsideratus
asseuerare hūc eius pmogenitū fuisse: ut
admirantes merito requiramus: quomō per
tot annos immunis fuerit a cōnubio sine
ullo proposito continentię: uel non fuerit
cōiugatus? Quādo qdem etiā de ipo legr
et genuit filios & filias: et fuerunt omēs
dies Seth duodecim & nongenti anni et
mortuus est: atq3 ita deinceps quoꝝ āni
commemorant: nec filios filiasq3 genuisse
reticent. Ac p hoc non apparet oio: utrū
qui noiat genitus ipse fuerit pmogenit9:
imo uero qm̄ credibile nō est patres illos
ętate tam longa aut impubes fuisse: aut
coniugibus caruisse uel fętibus: nec illos
eoꝝ filios pmos eis natos fuisse credibile
est. Sed cū sacrę sc̄ptor historię ad ortum
uitamq3 Noe: cui9 tempe diluuiū factū est
per successioēs generationū notatis tpib9
intenderet puenire: eas utiq3 cōmēorauit
non quę pmę suis parentibus fuerint: sed
quę in propagationis ordine uenerint.
Exempli grā quo id fiat apertius aliqd
interponam: unde nullus ambigat fieri
potuisse quod dico. Euangelista Mathe9
generatoēm dñicę carnis p seriem pentum
uolens cōmendare mēorię: ordines a pre
Abraam atq3 ad Dauid pmit9 ut pueiret
intēdens: Abraam inquit genuit Ysaac.
Cur non dixit Ismael quē pmit9 genuit?
Ysaac aūt inquit genuit Iacob. Cur non
dixit Esau q eius pmogeitus fuit? Quia
scilicet p illos ad Dauid pueire nō posset.
Deinde seqtur. Iacob aūt genuit Iudā et
frēs eius. Nunqd Iudas pmogenit9 fuit?

Iudas inquit genuit Phares & Zaram.
Nec istoꝝ geminoꝝ aliqs fuit ꝑmogenit⁹
Iudę: ſ; ante illos iam tres genuerat. Eos
itaq; tenuit in ordie generationū: ꝑ quos
ad Dauid atq; inde q̄ intēderat ꝑueīret.
Ex quo intelligi pōt: ueteres quoq; hoīes
ante diluuiū non ꝑmogēitos ſ; eos fuiſſe
cōmēoratos: per quos ordo ſuccedētium
generationū ad Noe pr̄iarchā duceret̄:
ne ſerię pubertatis illorū obſcura & non
neceſſaria quęſtio nos fatiget.

Cum igr̄ genus ❡ Caplm̄. xvi.
hūanum p⁹ ꝑmā copulā uiri facti
ex puluere et cōiugis eius ex uiri latere:
mariū fęmiarūq; cōiunctōne opus hēret
ut gignendo multiplicarent̄: nec eēnt ulli
hoīes niſi q ex illis duobus nati fuiſſent:
uiri ſorores ſuas cōiuges acceꝑūt. Quod
profecto quāto eſt antiqus compellente
neceſſitate: tanto poſtea factum eſt dam-
nabilius religiōe ꝓhibente. Habita ē emī
ratio rectiſſiā caritatis: ut hoīes qbus eēt
utilis atq; honeſta concordia: diuerſarū
neceſſitudinū uinculis necterent̄: nec un⁹
in una multas hr̄et: ſ; ſingulę ſpergerent̄
in ſinglos: ac ſic ad ſoiale uitam diligēti⁹
colligādam plurimę plimos obtinerent.
Pater qppe & ſocer duaꝝ ſunt neceſſitu-
dinū noīa. Vt g̊ aliū qſq; hēat pr̄em aliū
ſocerum: numeroſius ſe caritas porrigit.
Vtrūq; aūt unus Adam eſſe cogebat̄: et
filiis & filiabus ſuis: qn̄do fr̄es ſororeſq;
cōnubio iūgebant̄. Sic et Eua uxor eius
utriq; ſexui filioru; fuit & ſocrus et mr̄.
Quę ſi duę fęminę fuiſſent: mater altera
& ſocrus altera: copioſius ſe ſoialis di-
lectio colligaret. Ipa deniq; iam ſoror q̄
etiam uxor fiebat: duas tenebat una ne-
ceſſitudines: qbus ꝑ ſingulas diſtributis
ut altera eēt ſoror altera uxor: hoīm nu-
mero ſoialis ꝓpinqtas augeret̄. Sed hoc
unde fieret tūc non erat: qn̄do niſi fr̄es &
ſororēs ex ill' duob⁹ ꝑmis nlli hoīes erant.
Fieri g̊ debuit qn̄do potuit: ut exiſtente
copia unde ducerentur uxores quę non
erant iam ſorores: et nō ſolū illd̄ ut fieret
nlla neceſſitas eēt: uerū etiā ſi fieret nefas
eſſet. Nam ſi nepotes ꝑmoꝝ hoīum q iam
conſobrinas poterant accipere coniuges:
ſororibus mr̄imonio iungerent̄: nō iam
duę ſed tres in homie uno neceſſitudines
fierēt: quę ꝓpter caritatem numeroſiore
propinqtate nectendam: diſſeminari per
ſinglos ſingulę debuerunt. Eſſet enī unus
hō filiis ſuis fr̄i ſcilicet ſororiq; cōiugib⁹:
et pater & ſocer et auūculus: ita & uxor
eius eiſdem coniugibus filiis: et mater &
amita et ſocrus. Ideniq; inter ſe filii eorū
non ſolū eſſent fr̄es atq; cōiuges: uerum
etiā conſobrini: qa & fratrū filii. Omnes
autē iſtę neceſſitudines quę uni hōi tres
hoīes cōnectebant: nouem cōnecterent ſi
eēnt in ſingulis ſingulę: ut unus hō hēret
alteram ſororem: alterā uxorem: alterā
conſobrinam: alterum pr̄em & alterum
auūculum: alterū ſocerū: alteram matrē:
alteram amitā: alterā ſocrū. atq; ita ſe nō
in paucitate coartatum: ſ; latius atq; nu-
meroſius ꝓpinqtatibus crebris uinculū
ſoiale diffunderet. Quod hūano genere
creſcente & multiplicato: etiā inter ipſos
deorū multoꝝ falſorūq; cultores ſic ob-
ſeruari cernimus: ut etiā ſi ꝑuerſis legib⁹
ꝑmittant̄ fraterna coniugia: melior tam̄
cōſuetudo ipā; malit exhorrere licentiā:
et cū ſorores accipe in mr̄imonium ꝑmis
hūani generis tempibus oīo licuerit: ſic
aduerſet̄ quaſi nunq̄ licere potuerit. Ad
hūanum enī; ſenſum uel alliciendum uel
offendēdum: mos ualet plimū. Qui cū in
hac cauſa moderationem concupiſcentię
coerceat: eū deſignari atq; corrumpi me-
rito eē nefariū iudicat̄. Si enī eſt iniquū
auiditate poſſidendi tranſgredi limitem
agroꝝ: qn̄to ē iniqus libidine concūbēdi
ſubuertere limitem moꝝ. Experti autē
ſumus in cōnubiis conſobrinaꝝ etiā nr̄is
tempibus: propter gradum ꝓpinqtatis

fraterno gradui ꝓximum: q̄ raro ꝑ mor̄s
fiebat: quod fieri per leges licebat. q̄a id
nec diuina ꝓhibuit: et nōdum ꝓhibuerat
lex hūana. Verūtamen factū etiā licitum
propter uicinitatem horr̄batur illiciti: et
quod fiebat cū cōsobrina: pene cū sorore
fieri uidebat̄. q̄a et ipi inter se ꝓpter tam
propinquā cōsanguinitatē frēs uocant̄:
& pene germani sunt. Fuit aūt antiquis
pr̄ibus religiose curę: ne ipa ꝓpinq̄tas se
paulatim ꝓpaginū ordinibus dirimens
longius abiret: et ꝓpinq̄tas eē desisteret:
eam nōdum longe positam rursus matri-
monii uinculo colligare: et quodāmodo
reuocare fugiētem. Vnde iā pleno hōib⁹
orbe terraꝝ: non q̄dem sorores ex patre
uel matre: uel ex ambobus suis parentibus
natas: ſ₃ tn̄ amabāt de suo genere ducere
uxores. Verūtamē q̄s dubitet honestius
hoc tempe etiā consobrinarū ꝓhibita esse
coniugia: non solū scđm ea quę disputa-
uimus ꝓpter multiplicādas affinitates:
ne hēat duas necessitudies una ꝑsona: cū
duę possint eas hēre & numerus ꝓpinq̄-
tatis augeri. ſ₃ etiā q̄a nescio quomō inest
humanę uerecūdię q̄ddam naturale atq₃
laudabile: ut cui debet causa ꝓpinq̄tatis
uerecūdum honorē: ab ea cōtineat q̄uis
generatricē tn̄ libidinē: de qua erubescer̄
uidemus & ipam pudicitiam cōiugalem.
Copulatio igit̄ maris & fęminę quātum
attinet ad genus mortaliū: q̄ddam semi-
narium est ciuitatis: sed terrena ciuitas
generatōe tantūmodo: cęlestis aūt etiam
regeneratōne opus habet: ut noxam ge-
neratōnis euadat. Vtrū aūt aliq̄đ fuerit:
uł si fuit quale fuerit corpale atq₃ uisibile
regeneratōnis signū ante diluuium: sicut
Abrahę circūcisio postea est impata: sacra
historia tacet. Sacrificasse tamen deo etiā
illos antiq̄ssiōs hoies non tacet. q̄đ & in
duobus p̄mis fr̄ibus claruit. et Noe post
diluuium cum de arca fuisset egressus:
hostias deo leḡr immolasse. De qua re in
precedentibus libris iam diximus: non
ob aliud demōes arrogantes sibi diuini-
tatē deosq₃ se credi cupiētes: sibi expetere
sacrifitiū & gaudere huiuscemōi hōrib⁹:
n̄ q̄a uerū sacrifitiū đo uero deberi sciūt.

Cum g̊ eēt Adam ¶ Caplm̄. xvii.
utriusq₃ generis pater: id ē & cui⁹
series ad terrenā et cuius series ad cęlestē
ptinet ciuitatem: occiso Abel atq₃ in eius
interfectōe cōmēdato mirabili sacramēto:
facti sunt duo pr̄es singloꝝ generū Cayn
et Seth: in quorum filiis quos cōmēorari
oportebat: duarū istaꝝ ciuitatū i genere
mortaliū euidenti⁹ indicia clarere cępūt.
Cayn q̄ppe genuit Enoch: i cuius nomie
condidit ciuitatē: scilicet non pegrinātem
in hoc mundo. sed in eius tempali parte
ac fęlicitate q̄escentē. Cayn aūt interpre-
tatur possessio. unde dictū est q̄n natus ē
siue a pr̄e siue a mr̄e eius: acq̄siui hoiem ꝑ
deum. Enoch ů dedicatio. hic eni dedicat̄
terrena ciuitas ubi condit̄: q̄m hic habet
eū quē intēdit & appetit finē. Porro ille
Seth interpretat̄ resurrectō: et Enos fili⁹
eius interpretat̄ homo. non sicut Adam.
Et ipm eni nomē interpretat̄ homo: ſ₃ cōe
perhibetur esse in illa lingua id ē hebrea
masculo & fęminę. Nam sic de illo scptuz
est. Masculū & fęminā fecit eos: et bene-
dixit illos et cognoiauit eoꝝ nomē Adā.
Vnde non ambigit̄ sic appellatam fuisse
fęminam Euam ꝓprio noie: ut tn̄ Adam
q̄đ interpretat̄ homo nomē esset amboꝝ.
Enos aūt sic interpretat̄ homo: ut hoc nō
posse fęminā nūcupari periti lingue illi⁹
asseuerent: tanq̄ filius resurrectōnis: ubi
non nubent neq₃ uxores ducent. Non eni
erit ibi generatio: cū illuc pduxerit rege-
neratio. Quare et hoc nō incassū notāduz
arbitror: q᷑ in his generatiōib⁹ quę ꝓpa-
gantur ex illo q̄ ē appellatus Seth: cum
genuisse filios filiasq₃ dicat̄: nl'la ibi gēita
noiatim fęmina expressa est. in his autē
quę ꝓpagant̄ ex Cayn: in ipo fine q̊usq₃

protenduntur: nouissima fęmina genita nomiat̃. Sic eniȝ legr̃. Matusabel genuit Lamech. Et sūpsit sibi Lamech duas uxores. Nomen uni Ada: et nomen secundę Sella. et pepit Ada Iabel. hic erat pater habitātium in tabernaculis pecorarioꝝ. Et nomē frīs eius Iubal. hic fuit q ōndit psalteriū & cytharam. Sella autē pepit et ipa Tubalcaym & erat ęrari9 et malleator ęramenti et ferri. Soror aūt Tubalcaym Noema. Hucusq; porrectę sunt oēs generatoēs Cayn: quę sunt oēs ab Adam octo ānumerato ipo Adam. septē scilicet usq; ad Lamech: q duarū maritus uxoꝝ fuit: et octaua est generatio in filiis: i qb9 & fęmina cōmēorat̃. Ubi elegāter significatū est: terrenā ciuitatem usq; i sui finē carnales hiturā generationes: quę marium fęmiarūq; cōiunctōne, pueniūt. Unde & ipe quod pręter eas nusq̃ reperitur ante diluuiū: nōibus, ppiis exp̃munt̃ uxores illius hois: q noiat̃ hic nouissimus pater. Sicut autē Cayn q interpręta̅t possessio terrenę conditor ciuitatis: et filius eius i cuius noie condita ē Enoch qui interpretatur dedicatio: indicat istā ciuitatem & initiū et finem habere terrenū: ubi nihil sperat̃ amplius q̃ qđ in hoc sclo cerni pōt: ita Seth q interpręta̅t resurrectō: cum sit generationū seorsum cōmēorataꝝ pater: quid de filio eius sacra historia dicat intuendum est. ❡ Capitlm .xviii.

AT Seth igt nat9 est filī9: et noiauit nomen eius Enos. Hic sperauit inuocare nomē domini dei. Nempe clamat actestatō ueritatis. In spe igr̃ uiuit homo filius resurrectiois: in spe uiuit q̃diu peregrinat̃ hic ciuitas dei: quę gignit̃ ex fide resurrectionis xp̄i. Ex duobus nāq; illis hoibus: Abel q iterpręta̅t luctus: et eius fratre Seth q iterpręta̅t resurrectō mors xp̄i & uita eius ex mortuis figurat̃. Ex qua fide gignit̃ hic ciuitas dei id ē homo q sperauit inuocare nomē dn̄i dei. Spe.n. salui facti sumus ait apl̄s. Spes aūt quę uidet̃ non est spes. Quod eni uidet qs: qd sperat? Si aūt qđ non uidemus speram9: p patientiā expectamus. Nam qs uacare hoc existimet ab altitudine sacramenti? Nunqd eniȝ Abel non sperauit inuocare nomē dn̄i dei: cuius sacrifitiū scp̄tura tam acceptū đo fuisse cōmēorat? Nunqd ipse Seth non sperauit inuocare nomē dn̄i đi de quo dictū est. Suscitauit.n. mihi deus semē aliud, p Abel? Cur ergo huic, pp̄e tribuit̃ qđ pioꝝ oīm itelligr̃ esse cōe: nisi qa oportebat i eo q de patre generationū in meliorem ptem hoc est supnę ciuitatis separatarū: p̄mus cōmemoratus exortus pręfigurari hoiem id ē hoim societatem: quę nō scđm uires terrenę fęlicitatis: sed scđm deum uiuit i spe fęlicitatis ęternę? Nec dictū est hic sperauit i dn̄m deū: aut hic inuocauit nomē dn̄i dei: sȝ hic spauit inqt inuocare. ubiq; pp̄hia est exorturū poplm qui scđm electionē grę inuocauit nomē dn̄i đi: hoc ē qđ p aliū, pp̄haȝ dictū est apl̄s de hoc pplo itelligit ad dei grām ptinere. Et erit omis quicūq; inuocauerit nomē dn̄i saluus erit. hoc eni ipȝ qđ dr̃ & noiauit nomē eius Enos qđ iterpręta̅tur homo: ac deinde addit̃ hic sperauit iuocare nomē dn̄i dei: satis ostendit̃ q nō in seipso spem ponere debeat hō. Maledict9 eni oīs sicut alibi legr̃ q spem suā ponit i hoie. Ac per hoc in se ut sit ciuis alterius ciuitatis: quę non solū scđm filium Cayn dedicat̃ hoc tempe: hoc est mortalis hui9 sęculi labente transcursu: sȝ i illa immortalitate beatitudinis sempiternę.

NAm et ista, ppago ❡ Cap. xix. cuius est pater Seth i ea generatōe habet dedicatōnis nomē: quę septima est ex Adam: annumerato Adam. Septim9 eniȝ ab illo natus est Enoch q interpręta̅t dedicatio. sȝ ipe est ille translat9 q placuit đo: et insigni numero i ordīe generatōnū quo sabbatū cōsecratū est: septim9 scilicet

ab Adam: ab ipso autem patre istaꝝ ge-
nerationum quę discernunt̃ a generatõne
Cayn: id est a Seth sextus est: quoto die
factus est homo: et consumauit deus oĩa
opa sua. Sed huius Enoch translatio nr̃ę
dedicatõnis est pręfigurata dilatio. Quę
q̃dem iam facta est in xp̃o capite nostro:
qui sic resurrexit ut non moriat̃ ulteri⁹:
sed etiã ipse translatus est. Restat autem
altera dedicatio uniuersę domus cui⁹ ip̃e
xp̃us est fũdamentũ: quę differt̃ in finẽ:
q̃ndo erit oĩm resurrectio nõ morituroꝝ
amplius. Siue aũt domus dei dicat̃: siue
templũ dei: siue ciuitas dei: id ip̃m est: nec
abhorret a latini eloquii consuetudĩe. Nã
et Virgilius impiosissimã ciuitatẽ domuȝ
appellat Assarici: romãos uolẽs intelligi
q de Assarico p troianos origĩneȝ ducũt:
et domũ Aenee eosdem ipsos: q̃a eo duce
troiani cũ italiã uenissent: ab eis condita
est roma. Imitatus nãq; est poeta ille lr̃as
sacras: in q̃bus dr̃ domus Iacob iã ingẽs
popl̃s hebreoꝝ. ¶ Capl̃m .xx.

Dicet aliq̃s. si hoc intendebat sc̃ptor
hui⁹ historię in cõmẽorandis gene-
ratiõibus ex Adam p filiũ eius Seth: ut p
illas perueniret ad Noe sub quo factum est
diluuiũ: a quo rursus cõtexeretur ordo
nascentiũ: quo p̃ueniret ad Abraam: a quo
Matheus euangelista incipit generatõẽs
q̃bus ad xp̃m p̃uenit ęternũ regẽ ciuitatis
dei: q̃d intẽdebat i generatõib⁹ ex Cayn:
& quo eas pducere uolebat? Respõdet̃.
usq; ad diluuium: quo totum illd̃ genus
terrenę ciuitatis absumptũ est: sȝ reparatuȝ
est ex filiis Noe. Neq; eniȝ deesse poterit
hęc terrena ciuitas societasq; hoĩum sc̃d̃m
hoĩem uiuentiũ: usq; ad huius sęculi finẽ
de quo dñs ait: filii huius sęculi generant
& generant̃. Ciuitatẽ uero dei peg̃nantẽ
in hoc sęculo regeneratõ pducit ad alterũ
sęculũ: cui⁹ filii nec generãt nec generant̃.
Hic g̊ generari & generare ciuitati utriq;
cõe est: q̃uis dei ciuitas habeat & iam hic

multa ciuium milia: quę ab ope generãdi
se abstineant. Sed habet etiam illa ciues
nõnullos isti similes: ex imitatõne quadaȝ
licet errantes. Ad eã nanq; ptinent: etiaȝ
q deuiantes ab hui⁹ fide diuersas hereses
condiderũt. sc̃d̃m hoĩem q̃ppe uiuũt: non
ŝm deũ. Et indorũ gignosophistę q nudi
perhibent̃ philosophari i solitudinibus
indię: ciues ei⁹ sunt & a generando se co-
hibent. Non eni est hoc bonũ: nisi cum fit
sc̃d̃m fidẽ summi boni q deus est. Hoc tñ
nemo fecisse ante diluuiũ repit̃: qñ q̃dem
etiã ip̃e Enoch septim⁹ ab Adã: q translat⁹
refert̃ esse non mortuus: genuit filios &
filias anteq̃ transferret̃. in q̃bus fuit Ma-
tusalem p quẽ generationũ mẽorandaruȝ
ordo transcurrit. Cur ergo tãta paucitas
successionũ cõmẽorat̃ in generatõibus ex
Cayn: si eas usq; ad diluuiũ pduci opor-
tebat: nec erat diuturna ętas pręueniens
pubertatem: quę centũ uel amplius ãnos
uacaret a fętibus? Nam si nõ intendebat
auctor libri hui⁹ aliquẽ ad quẽ necessario
pduceret seriem generationũ: sicut in illis
qui ueniunt de semine Seth: intendebat
p̃uenire ad Noe a q̊ rursus ordo necessari⁹
sequeret̃: q̃d op⁹ erat pretermictere p̃mo-
genitos filios ut perueniret̃ ad Lamech: in
cuius filiis finit̃ illa contexio octaua ge-
neratõe scilȝ ex Adam: septima ex Cayn:
q̃si eẽt inde aliq̃d deinceps cõnectendum:
unde p̃ueniret̃ uel ad israeliticũ popl̃m: in
quo cęlesti ciuitati etiã terrena hierusaleȝ
figurã ppheticã prębuit: uel ad xp̃m ŝm
carnem q ẽ sup oĩa deus bñdictus i sęcl̃a:
supnę hierl̃m fabricator atq; r̃generator:
cũ tota pgẽies Cayn diluuio sit deleta?
Vnde uideri põt in eodẽ ordine genera-
tionũ: p̃mogenitos fuisse cõmemoratos.
Cur g̊ tam pauci sunt? Non eniȝ usq; ad
diluuiũ tot eẽ potuerũt: nõ uacãtib⁹ usq;
ad centenariã pubertatẽ pr̃ibus ab offitõ
generandi: si non erat tũc pportõe longe-
uitatis illius etiam sera pubertas. Vt eniȝ

per ęque triginta annoꝝ fuerint cū filios
generare cęperunt octies triceni: qm̄ octo
sunt generatōēs cū Adam & cū eis quos
genuit Lamech: ducēti et q̄dragínta sunt
anni. Num itaq; toto deinde tēpe usq; ad
diluuium nō generauerūt? Qua tandem
causa q hęc scṗsit generatōnes cōmēorare
noluit quę sequūtur? Nam ex Adā usq;
ad diluuiū cōputant̄ anni scd̄m codices
nostros duo milia ducēti sexagintaduo:
scd̄m hebreos aūt mille sexcenti qnq̄gin-
tasex. Vt g° istū numerū mioré credam9
eē uerioré: de mille sexcētis qnq̄gintasex
annis: ducenti quadraginta detrahūtur.
Nunqd credibile est p mille q̄dringentos
et quot excurrit annos q restant usq; ad
diluuiū: progenié Cayn a generatōibus
uacare potuisse? Sed q ex hoc mouetur:
meminerit cū quęrerē quō credēdum sit:
antiquos illos hoīes p tam multos annos
a gignēdis filiis cessare potuisse: duobus
modis istā solutā esse q̄ōnem. aut de sera
pubertate ꝓportione tam longę uitę: aut
de filiis q cōmemorant̄ in generatōibus
q̄ non fuerint ṗmogeniti: sʒ hi p quos ad
eū quem intendebat auctor libri poterat
puēire: sicut ad Noe in generatōib9 Seth.
Proinde ī generatōib9 Cayn si nō occur-
rit q deberet ītendi: ad quē pretermissis
ṗmogenitis p eos q cōmēorati sunt puēiri
oportebat: sera pubertas intelligēda re-
stabat: ut aliq̄nto p9 centū ānos puberes
habilesq; ad gignendum facti fuerint: ut
ordo generatōnū p ṗmogeītos curreret:
& usq; ad diluuiū ad numerū annorum
tantę quātitatis occurreret. Quāuis fieri
possit ut ꝓpter aliquā secretiorē cām quę
me latet: usq; ad Lamech & ei9 filios ge-
nerationū puēiēte contextu: cōmēdaret̄
hęc ciuitas quā dicim9 terrenā: ac deinde
cessaret scṗtor libri cōmemorare cęteras:
quę usq; ad diluuiū esse potuerūt. Potest
et illa esse cā cur non ordo generationū p
ṗmogenitos duceret̄: ut necesse non sit in

illis hoībus tā seram credere pubertatē:
q̄ scilʒ eadem ciuitas quā Cayn in nomīe
Enoch filii sui cōdidit: lōge lateq; r̄gnare
potuerit: et reges hēre non sil' plures: sed
suis ętatibus singl'os: quos genuissent sibi
successuros quicunq; regnassent. Horum
regū ṗmus eē potuit ip̄e Cayn: scd̄s eius
filius Enoch ī cuius nomīe ubi regnaret̄
condita ē ciuitas: tertius Irad quē genuit
Enoch: q̄rtus Manihel quē genuit Irad:
qntus Matusahel quem genuit Manihel:
sextus Lamech quē genuit Matusahel: q
est septim9 ab Adam per Cayn. Non aūt
erat consequēs ut ṗmogeniti in regnum
regnātibus succederent pr̄ibus: sed quos
regnandi meritū ꝓpter uirtutem terrenę
utilem ciuitati: uel sors aliq̄ reperiret: uel
ille potissimuʒ succederet pr̄i hereditario
quodā iure regnādi: quē prę cęteris filiis
dilexisset. Potuit aūt uiuente adhuc La-
mech atq; regnante fieri diluuiū: ut ip̄m
cū aliis oībus hoībus exceptis qui ī arca
fuerūt quem perderet inuēiret. Neq; eniʒ
mirandū ē: si uaria q̄titate numerositatis
annoꝝ īterposita: p tam longā ętatem ab
Adam usq; ad diluuiū non ęq̄lis numeri
generatōēs habuit utraq; ꝓgenies: sed p
Cayn septem: p Seth aūt decem: septim9
est enī ut iā dixi ab Adam usq; Lamech:
decim9 Noe. Et ideo nō unus fili9 Lamech
sicut in cęteris supius: sʒ plures cōmēorati
sunt: qa incertū fuerat qs ei fuissʒ mortuo
successurus: si regnādi tempus inter ip̄m
& diluuiū remāsisset. Sed quoq̄modo se
hēat: siue per ṗmogenitos siue p reges ex
Cayn generationū ordo decurrens: illud
mihi nullo pacto pretereundum silentio
uidet̄: q̄ cū Lamech septimus ab Adam
fuisset inuentus: tot eius ānumerati sunt
filii donec undenarius numerus ipleret̄:
quo significat̄ pc̄tm. Addunt̄ enim tres
filii et una filia. Vxores aūt aliud possūt
significare: nō hoc qd̄ nūc cōmendādum
uidet̄. Nūc enī de generatōibus loqmur:

ille ů unde sint genitę tacitū est. Quoniā
ğ lex denario numero predicatᷣ: unde est
mēorablis ille decalogus: ꝓfcto numer9
undenarius qm̄ transgreditur denariuꝫ:
trāsgressionē legis ac ꝑ hoc pc̄tm sigͣficat.
Hinc est ꝙ ī tabernaculo testimonii quod
erat ī itinere ppli dei uelut templū ambu-
latoꝝ: undeciꝫ uela cilicina fieri precepta
sunt. In cilicio qppe recordatō est pc̄toꝝ:
propter hedos ad sinistrū futuros: quia
confitentes in cilicio ꝓsternimur: tanq̄m
dicētes qd̄ in psalmo sc̄ptū est: pc̄tm meū
ante me ē semp. Progenies ğ ex Adam ꝑ
Cayn sceleratū undenario numero finitᷣ:
quo pc̄tm sigͣficatᷣ: et ipe numer9 a femia
clauditᷣ: a quo sexu initiū factū est pc̄ti ꝑ
qd̄ oēs morimur. Cōmissum est aūt ut &
uoluptas carnis quę spiritui resisteret se-
quęretᷣ. Nam et ipsa filia Lamech Noema
uoluptas interpretatᷣ. Per Seth autē ab
Adam usq; ad Noe denarius insinuatur
legitim9 numerus. cui Noe tres adiciuntᷣ
filii: unde uno lapso duo bn̄dicuntᷣ a p̄re:
ut remoto reprobo & probatis filiis ad
numerū additis: etiā duodenari9 nume-
rus intimetᷣ: q et ī p̄triarcharū & ī aploꝝ
numero insignis est: propter septenarii
ptes alterā ꝑ alteraꝫ multiplicatas. Nam
ter q̄terni uel q̄ter terni ipm faciunt. His
ita se hn̄tibus: uideo cōsiderandū et com-
memorandum: ista utraq; progenies quę
distinctis generationibus duas insinuat
ciuitates: unā terrigenaꝝ alterā regene-
ratoꝝ: quō postea sic cōmixta fuerit atq;
confusa: ut uniuersum genus humanum
exceptis octo hoīb9 ꝑire mer̄etᷣ diluuio.

P Rimo aūt intuendū ē: ¶ Ca. xxi.
q̄madmodū cū ex Cayn generatoēs
enumerarentᷣ: cōmemorato ante ceteros
posteros eius illo in cui9 noīe condita est
ciuitas id ē Enoch: cōtexti sunt ceteri usq;
ad illū finē de quo locut9 sum: donec illd̄
genus atq; illa uniuersa ꝓpago diluuio
deleretᷣ: cū ů filius Seth unus cōmēorat9
fuisset Enos: nondum usq; ad diluuium
additis ceteris: articulus qdā interponitᷣ
& dicitᷣ: hic liber natiuitatis hoium: qua
die fecit de9 Adam: ad imaginē dei fecit
illū: masclm & feminā fecit eos: et bene-
dixit illos: et cognoiauit nom̄ eoꝝ Adā:
qua die fecit illos. Quod m̄ uidetᷣ ad hoc
interpositū: ut hinc rursus inciꝑet ab ipo
Adam dinumeratio tempoꝝ: quā uoluit
facere q hec sc̄psit ī ciuitate terrena: tanq̄
eā deus sic cōmēoraret ut non cōputaret.
Sed q̄re hinc reditᷣ ad istā recapitlatoēꝫ:
posteaq̄ cōmēoratus est filius Seth homo
q sperauit inuocare nomē dn̄i dei: nisi qa
sic oportebat istas duas ꝓponere ciuita-
tes: unā ꝑ homicidam usq; ad hōicidam:
nam et Lamech duabus uxorib9 suis sese
ꝑpetrasse hōicidiū confitetᷣ: alterā per eū
q sperauit inuocare nomē dn̄i dei. Hoc ē
qppe in hoc mūdo peregnantis ciuitatis d̄i
totum atq; summū in hac mortalitate ne-
gotiū: quod ꝑ unū hoiem quē sane occisi
resurrectō genuit: cōmendandū fuit. Hō
quippe ille unus totius supnę ciuitatis est
unitas: nondū qdem cōpleta: ſꝫ premissa
ista ꝓphica prefiguratiōe cōplenda. Fili9
ğ Cayn hoc ē filius possessiōis: cuius nisi
terrenę ciuitatis hēat nomen: in ciuitate
terrena quę in ei9 noīe condita est. De his
est. n. de qb9 cantatᷣ in psalmo: inuocabūt
noīa eoꝝ ī terris ipoꝝ: ꝓpter qd̄ seqtᷣ eos
qd̄ in alio psalmo sc̄ptū est: dn̄e ī ciuitate
tua imaginē eoꝝ ad nihilū rediges. Fili9
aūt Seth hoc ē filius resurrectoīs: speret
inuocare nom̄ dn̄i d̄i. Eam qppe societatē
hoium prefigurat quę dicit: ego aūt sicut
oliua fructifera ī domo dei: speraui ī mi-
sericordia dei. Vanas autē gl̄ias famosi
in terra noīs non requirat. Beatus eniꝫ uir
cui9 est nomē dn̄i spes eius: et nō respexit
in uāitates et insanias falsas. Propositis
itaq; duabus ciuitatibus: una in re huius
seculi: altera ī spe dei: tāq̄ ex cōi quę apta
est in Adam ianua mortalitatis egressis;

ut percurrant & discurrant ad discretos
ꝓpos & debitos fines: incipit dinume-
ratio tempoꝝ in qua & alię generationes
adiūguntꝰ: facta recapitulatōe ex Adam:
ex cuiꝰ origine dānata ueluti massa una:
meritę damnatiōi tradita fecit deus alia
in cōtumeliā uasa irę: alia in hōrem uasa
misericordię: illis reddēs qđ debetur in
pęna: istis donans qđ nō debetꝰ in grā: ut
ex ipa etiā compatiōe uasoꝝ irę: superna
ciuitas discat que pegrinatꝰ in terris: non
fidere libertate arbitrii sui: sꝫ speret iuo-
care nomē dñi dei: qm̄ uolūtas in natura
quę facta ē bona a bono deo: sꝫ mutabilis
ab imutabili: ex nihilo ab eo qui est: et a
bono pōt declinare ut faciat malū: qđ fit
libero arbitrio: et a malo ut faciat bonū;
quod non fit sine diuino adiutorio.

Hoc itaqꝫ libero ❧ Caplm̄. xxii.
uolūtatis arbitrio: generatiōe hu-
mana ꝓgrediente atqꝫ crescente facta est
pmixtio: et iniqtate participata quędam
utriusqꝫ cōfusio ciuitatis. qđ malū a sexu
fęmineo cām rursus inuēit: nō qdem illo
mō quo ab initio. Non enī cuiusq̄ etiā tūc
fallacia seductę illę fęmię psuaserꝰt pcc̄m
uiris: sꝫ ab initio quę prauis moribꝰ fue-
rant i terrena ciuitate id ē in terrigenarū
societate: amatę sunt a filiis dei ciuibꝰ scilꝫ
pegrinātis in hoc sęculo alteriꝰ ciuitatis:
ꝓpter pulcritudinē corpm. qđ bonū dei
qdem donū est: sꝫ ꝓpterea id largitꝰ etiā
malis: ne magnū bonum uideatur bōis.
Deserto itaqꝫ magno bono & bonorū ꝓ-
prio: lapsus ē factꝰ ad bonū minimū: non
bonis propriū sꝫ bonis malisqꝫ cōe: ac sic
filii dī filiaꝝ hoīm amore sunt capti: atqꝫ
ut eis cōiugibus fruerentꝰ in amorē socie-
tatis terrigenę defluxerꝰt: deserta pietate
quā i scā societate seruabāt. Sic. n. corpis
pulcritudo: a deo qdem factū sꝫ tempale
carnale infimū bonū: male amatꝰ postpo-
sito dō ęterno: iterno: sempiterno bono:
queādmodum iustitia deserta & aurum
amatur ab auaris: nllō peccato auri sed
hominis. Ita se habet oīs creatura. Cum enī
bona sit: et bene pōt amari & male. bene
scilicet ordine custodito: male aūt ordīe
pturbato. Quod i laude qdam creatoris
breuiter uersibꝰ dixit. Hęc tua sunt bona
sunt: qa tu bonꝰ ista creasti. Nihil nostrū
est in eis nisi qđ peccamꝰ amātes. Ordine
neglecto ꝓ te qđ condit abs te. Creator
aūt si ueraciter ametꝰ: hoc ē si ipe nō aliud
ꝓ illo qđ nō est ipe ametꝰ: male amari nō
pōt. Nam et amor ipse ordīate amādus
est: quo bene amatꝰ quod amandū est: ut
bene sit i nobis uirtus qua uiuitur bene.
Unde m̄ uidetꝰ ꝙ diffinitō breuis et uera
uirtutis: ordo est amoris. Propter qđ in
scō cantico canticoꝝ cātat sponsa christi:
ciuitas dei. Ordinate i me caritatē. Huiꝰ
igr̄ caritatis hoc est dilectōnis & amoris
ordine pturbato: deū filii dei neglexerꝰt:
et filias hoīum dilexerūt: qbus duobus
nominibus satis ciuitas utraqꝫ discernitꝰ.
Neqꝫ. n. et illi nō erāt filii hoīm p naturā:
sꝫ aliud nomen habere cępant p gratiam.

Nam et in eadem ❧ Caplm̄. xxiii.
scptura ubi dicti sūt dilexisse filias
hoīm filii dei: iidem dicti sunt etiā angeli
dei. unde illos multi putant nō homines
fuisse sed anglōs. Quam questionem nos
transeunter cōmemoratam: in tertio huiꝰ
operis libro reliqmus insolutam. utrum
possint anglī cum spiritus sint corpaliter
coire cum fęminis. Scriptum ē enīꝫ. Qui
facit angelos suos spiritus: id est eos qui
natura spūs sunt facit esse angelos suos:
iniungendo eis offitium nuntiandi. Qui
enīꝫ gręce dicitꝰ angelos: qđ nomē latina
declinatiōe angelus phibetꝰ: latina lígua
nuntius interpretatur. Sed utrum eoruꝫ
corpora consequēter adiunxerit dicēdo:
et ministros suos ignem ardentem: an ꝙ
caritate tanq̄ igne spūali feruere debeant
ministri eius: ambiguūꝫ est. Apparuisse
tamen hoībus angelos i talibꝰ corpibus:

ut non solum uideri uerum etiam tangi
possent: eadem uerissia scptura testatr. Et
qm creberrima fama ẽ: multiq; se exptos
uel ab eis qui experti eẽnt: de quoꝝ fide
dubitandum non est audisse confirmant:
siluanos & faunos quos uulgo incubos
uocant: iprobos sepe extitisse mulierib9:
& earum appetisse ac pegisse cõcubitũ: et
quosda; demoẽs quos dusios galli nũcu-
pant: hanc assidue imunditã & tẽptare
et efficere plures talesq; asseuerant: ut hoc
negare ipudẽtie uideatr. Non hinc aliqd
audeo temere definire: utrum aliq spũs
elemento aereo corporati sũt: nã hoc ele-
mentũ etiã cũ agitatr flabello: sensu corpis
tactuq; sentitr: possint etiã hanc pati libi-
dinem: ut quõ possũt sentientib9 feminis
misceantr. Dei tam angelos scõs nullo mõ
illo tempore sic labi potuisse crediderim:
nec de his dixisse aplm Petrũ. Si eni; de9
angelis peccantib9 non pepcit: s; carcerib9
caliginis inferi retrudẽs tradidit i iuditõ
puniẽdos reseruari: sed potius de illis q
pmũ apostatãtes a deo cũ diablo pncipe
suo ceciderunt: q pmũ hoiem p inuidiam
serpentina fraude decepit. Angelos aũt
fuisse etiã dei hoiẽs nuncupatos: eadem
scptura scã locupletissima testis est. Nam
& de Iohãne scptũ est. Ecce micto anglm
meũ ante fatiẽ tuã: q prepabit uiam tuã.
Et Malachias pphã ppria quadã id est
ppe sibi ipertita grã dictus ẽ angls. Veru;
hoc mouet quosdã: qꝫ ex illis q dicti sunt
angli dei: et ex mulierib9 quas amauert:
nõ qsi hoiẽs generis nri s; gigãtes legim9
eẽ natos: qsi ũ corpa hoim modũ nostrũ
longe excedentia: qd etiã supra cõmemo-
raui: nõ etiã nris tpibus nata sint. Nonne
ante paucos annos cũ romane urbis qd
a gothis factũ est ppiquaret excidium:
rome fuit femina cũ suo pre & sua mre:
que corpe qdãmõ gigãteo longe ceteris
pmineret: ad quã uisendã mirablis fiebat
usq;qq; cõcursus. Et hoc erat maxie ad-
mirationi: qꝫ ambo pntes eius nec saltem
tam longi hoiẽs erãt: q longissios uidere
cõsueuimus. Potuerũt igitr gigãtes nasci:
et pusq filii dei q & angeli dei dicti sunt:
filiab9 hoim hoc est sm hoiem uiuentium
miscerentr: filii scil; Seth filiab9 Cayn. Nã
& canonica scptura sic loqtr: in quo libro
hec legimus: cui9 uerba ista sunt. Et fctm
est postq ceperunt hoiẽs multi fieri super
terrã: et filie nate sũt illis: uidẽtes angeli
dei filias hoium qa bone sunt: sumpserũt
sibi uxores ex oĩbus quas elegerãt. Et
dixit dñs deus. Non pmanebit spũs me9
in hoib9 his in eternũ: ppter qꝫ caro sũt.
Erunt autẽ dies eoꝝ centũ uiginti anni.
Gigãtes autẽ erant sup terrã in dieb9 illis.
Et post illud cũ intrarẽt filii dei ad filias
hoim & generarẽt sibi: illi erant gigãtes
a seculo hoiẽs nominati. Hec libri uerba
diuini satis indicãt: iam illis dieb9 fuisse
gigãtes sup terram: qn filii dei acceperũt
uxores filias hoim: cũ eas amarẽt bonas
id est pulcras. Cõsuetudo qppe scripture
hui9 est: etiã speciosos corpe bonos uocar.
Sed et postq hoc fctm ẽ nati sũt gigãtes.
Sic eni ait. gigãtes aũt erant sup terram
in diebus illis. Et post illud: cũ intrarẽt
filii dei ad filias hoim. Ergo & an in illis
diebus & post illud. Quod aũt ait et ge-
nerabant sibi: satis ostendit qꝫ pus anteq
sic caderent filii dei: deo generabant non
sibi: id ẽ nõ dñante sibi libidie coeundi: s;
seruiente offitio ppagandi: nõ familiam
fastus sui: s; ciues ciuitatis dei: qbus an-
nũtiauerant tanq angeli dei: ut ponerent
in deo spem suã: similes illi9 q natus ẽ de
Seth filius resurrectõis: et sperauit in-
uocare nomẽ dñi dei: in qua spe essent cũ
suis posteris coheredes eternoꝝ bonoꝝ:
et sub deo pre fres filioꝝ. Non autẽ illos
ita fuisse anglos dei ut homies non eẽnt:
sicut putant qdam: sed hoiẽs pculdubio
fuisse scptura ipsa sine ulla ambiguitate
declarat. Cũ eni premissũ esset qꝫ uidẽtes

angeli dei filias hominum qa bonę sunt: sumpserunt sibi uxores ex oīibus quas elegerant: mox adiunctū est et dixit dn̄s deus: nō pmanebit spūs meus in hōibus his in ęternū: propter ꝙ caro sunt. Spūs dei quippe fuerūt facti angeli dei & filii dei. sed declinando ad inferiora homies dicūtur noīe naturę non gratię: dicuntur & caro desertores spiritus: et deserēdo deserti. Et septuaginta qdem īterprętes: et angelos dei dixerūt istos & filios dei: quod qdem etiā non habēt oēs codices. nā qdam nisi filios dei nō habēt. Aquila autē quē interpretem iudei cęteris anteponunt: nō angelos dei nec filios dei: sed filios deoꝝ interpretatus est. Vtrūqꝫ aūt uerum est. Nam & filii dei erāt: sub quo patre suorū patrū etiā fratres erant. filii deoꝝ: quoniā a diis geniti erant: cū qb9 etiā ipi dii erant: iuxta illud psalmi. Ego dixi dii estis: et filii excelsi omēs. Merito enī credūtur septuaginta interpretes accepisse propheticū spiritū. ut siquid eius auc̄te mutarent: atqꝫ aliter q̄ erat quod interpretabanṫ dicerent: neqꝫ hoc diuīt9 eē dictū dubitareṫ. Quāuis hoc ī hebreo eē perhibeaṫ ambiguū: ut filii dei & filii deoꝝ posset interpretari. Omictam9 igiṫ earū scp̄turarū fabl'as quę apocrifę nuncupantur: eo ꝙ earum occulta origo non claruit p̄rībus: a qbus usqꝫ ad nos auctoritas ueratium scp̄turarum certissima & notissima successione puēit. In his autem apocrifis & si inueniṫ aliqua ueritas: tn̄ ꝑpter multa falsa nll'a ē canōica auc̄tas. Scripsisse quidem nōnulla diuina Enoch illū septimū ab Adam negare nō possumus: cū hoc in ępistola canonica Iudas ap'ls dicat. Sed non frustra nō sunt in eo canone scp̄turarum: q seruabaṫ in tēplo hebrei populi succedētium diligentia sacerdotum. Cur aūt hoc: nisi qa ob antiqtatē suspectę fidei iudicata sunt: nec utrū hęc eēnt quę ille scp̄sisset poterat inueniri:

non talibus ꝓferentibus q ea per seriem successionis repirenṫ rite seruasse. Vnde illa quę sub eius nomie ꝓferuntur: etiam continent istas de gigātibus fabulas: ꝙ non habuerūt hoīes patres: recte a prudentib9 iudicanṫ non ipius eē credenda: sicut multa sub nōibus & alioꝝ ꝓphaꝝ: et recentiora sub nōibus apostolorum ab hereticis ꝓferunṫ: quę oīa sub noīe apocrifoꝝ ab auctoritate canonica diligenti examinatiōe remota sunt. Igiṫ scd̄m scp̄turas canōicas hebreas atqꝫ christianas: multos gigātes anͣ diluuiū fuisse dubiuꝫ nō est: et hos fuisse ciues terrigenę societatis hoīm: dei aūt filios q scd̄m carnem de Seth propagati sunt: in hāc societatē deserta iustitia declinasse. Nec miranduꝫ est: ꝙ etiā de ipis gigantes nasci potuerṫ. Neqꝫ eniꝫ omēs gigantes fuerūt: sꝫ magis multi utiqꝫ tūc fuerunt: q̄ post diluuium tempibus cęteris. Quos propterea creaṙ placuit creatori: ut hinc etiā ostēdereṫ: non solū pulcritudines uerū etiā magnitudines & fortitudines corporum non magnipēdendas esse sapienti: q spūalib9 atqꝫ immortalibus lōge melioribus atqꝫ firmioribus: et bonoꝝ propꝛis nō bonoꝝ malorumqꝫ cōmunibus beatificaṫ bonis. Quā rem alius propħa cōmendans ait. Ibi fuerūt gigātes illi noīati: q ab initio fuerunt staturosi: scientes prelium. Non hos elegit dominus: nec uiā sciētię dedit illis: sed interierunt quia non habuerunt scientiā: perierūt ꝑpter incōsiderātiam.

Quod aūt dixit ¶ Cap. xxiiii.
deus: erūt dies illoꝝ centū uiginti anni: non sic accipiendum est: quasi prenūtiatum sit post hęc hoīes centū uiginti annos uiuendi nō transgredi: cū & post diluuiū etiā qngētos excessisse īueniam9. Sed intelligendum est hoc deū dixisse cū circa finem qngentoꝝ annoꝝ esset Noe: id ē quadringentos octoginta uitę ānos ageret: quos more suo scp̄tura qngentos

uocat: nomine totius maximam partem
plerūq; significans: sexcentesimo quippe
anno uitę Noe: secūdo mense factum est
diluuiū. Ac sic centū uiginti āni predicti
sunt futuri uitę hoīum perituroꝝ: q̄bus
transactis diluuio delerent̄. Nec frustra
credit̄ sic factum esse diluuium: iam non
inuentis in terra qui non erant digni tali
morte defūgi: qua ī impios uindicatum
est: nō ꝙ hic quicq̄ bonis q̄n̄q; morituris
tale genus mortis faciat aliq̄d quod eis
possit obesse p⁹ mortē. Verūtamen nullus
eoꝝ a diluuio mortuus ē: quos de semīe
Seth ꝓpagatos scā scṗtura cōmemorat.
Sic aūt diuinitus diluuii causa narrat̄.
Videns inq̄t dn̄s deus quia multiplicatę
sunt malitię hoīm sup terrā: et ꝙ unusq̄sq;
cogitat ī corde suo diligēter sup maligna
oēs dies: cogitauit q̄a fecit hoīem super
terrā: et recogitauit & dixit d̄s. Delebo
hoīem quē feci a facie terrę: ab hoīe usq;
ad pecus: et a repentib⁹ usq; ad uolatilia
cęli: q̄a iratus sum quoniam feci eos.

Ira dei non ꝑturbatio ¶ Cap. xxv.
animi eius est: s; iudiciū quo irrogat̄
pęna peccato. Cogitatio uero eius & re-
cogitatio: mutandaꝝ rerū est īmutabilis
ratio. Neq; enī sicut hoīem ita deū cuiusq̄
facti sui penitet: cui⁹ est de oīmibus oīno
rebus tā fixa sententia q̄ certa prescientia.
Sed si non utat̄ scṗtura talib⁹ uerbis: non
se quodammodo familiarius insinuabit
oīmi generi hoīm q̄bus uult esse consultū:
ut et terreat sup̱bientes: et exerceat quę-
rentes: et excitet negligentes: et alat in-
telligētes. Quod non faceret: si nō se ꝓ̇us
inclinaret et quodāmodo descēderet ad
iacentes. Quod aūt etiā interitum oīum
aīalium terrenoꝝ uolatiliūq; denuntiat:
magnitudinē futurę cladis effatur: non
aīantibus rōnis expertibus tanq̄ & ipsa
peccauerint minat̄ excitiū. ¶ Ca. xxvi.

Iam uero ꝙ Noe hōi iusto & sicut de
illo scriptura ueridica loquitur in sua
generatione ꝑfecto: non utiq; sicut perfi-
ciendi sunt ciues ciuitatis dei ī illa īmor-
talitate qua ęq̄bunt̄ angelis dei: sed sicut
eē possūt in hac ꝑegrīnatōe ꝑfecti: imperat
deus ut arcam faciat: in qua cū suis id ē
uxor̄ filiis & nuribus: et cū aīalibus quę
ad illū ex dei pręcepto ī arcam ingressa
sūt liberaret̄ a uastitate diluuii: ꝓculdu-
bio figura est peregrinātis in hoc sęculo
ciuitatis dei: hoc est ęcclię quę fit salua ꝑ
lignum in quo pependit mediator dei et
hoīm homo xp̄us Ih̄s. Nam & mensurę
ip̄ę lōgitudinis et latitudīs & altitudīs
eius: significant corpus hūanū: in cuius
ueritate ad hoīes prenūtiatus est uētur⁹:
et uenit. Humani q̄ppe corp̱is lōgitudo
a uertice usq; ad uestigia: sexies tantum
habet q̄ latitudo quę ē ab uno latere usq;
ad alterū latus: et decies tm̄ q̄ altitudo:
cuius altitudinis mensura est in latere a
dorso usq; ad uentrem: uelut si iacentem
hoīe; metiaris supinū seu pronū: sexties
tantū longus est a capite usq; ad pedes:
q̄ latus a dextera ī sinistrā ul' a sinistra in
dextram: et decies q̄ altus a terra. Vnde
facta est arca trecentorū in longitudine
cubitoꝝ: et q̄nquaginta in latitudine: et
& triginta in altitudine. Et ꝙ ostium in
latere accepit: profecto illud est uulnus
quādo latus crucifixi lancea ꝑforatū est.
Hac q̄ppe ad illū uenientes ingrediunt̄:
quia inde sacramenta manarunt quibus
credentes initiantur. Et ꝙ de lignis qua-
dratis fieri iubetur: undiq; stabilem uitā
sanctoꝝ significat. Quacūq; eni; uerteris
quadratū: stabit. Et cętera quę in eiusdem
arcę constructōne dicūtur: ęcclesiasticaꝝ
signa sunt rerum. Sed ea nunc prosequi
longum ē. et hoc iam fecimus ī opere q̄d
aduersus Faustum manicheū scripsimus:
negantem in libris hebreorum aliq̄d de
christo eē prophetatum. Et fieri quidem
potest: ut & nobis quispiam et alius alio
exponat hęc aptius: dū tn̄ ea quę dicunt̄

ad hanc de qua loqmur dei ciuitatem: in
hoc seculo maligno tanq̄m in diluuio pe-
grinātem oīa referantur: si ab eius sensu
qui ista conscripsit: non uult longe aber-
rare qui exponit. Exempli gratia: uelut si
qspiam quod hic scptum est arcę iferiora
bicamerata & tricamerata facies ea: non
quod ego ī illo opere dixi uelit intelligi:
quia ex oībus gentib9 ęcclesia cōgregat̄:
bicameratā dictā ꝓpter duo genera hoīz
circūcisionem scilicet & pręputium: quos
apl's et alio modo dicit iudeos et gręcos:
tricameratam uero eo ꝙ omēs gentes de
tribus filiis Noe post diluuium reparatę
sunt: sed aliud dicat aliquid quod a fidei
regula nō sit alienū. Nam qm̄ non solum
in inferioribus mansiones habere arcam
uoluit: uerū etiam in superioribus: et hęc
dixit bicamerata: et in supioribus supiorꝝ:
et hęc appellauit tricamerata: ut ab imo
sursum uersus tertia consurgeret hītatio:
possunt hęc intelligi & illa tria quę com-
mendat apl's: fides: spes: caritas: possunt
etiaꝫ multo cōuenientius tres illę ubertates
euanglicę: tricena: sexagena: centena: ut
in infimo habitet pudicitia coniugalis:
supra uidualis: atq; hac supior uirginal':
& siquid melius ꝯm fidem ciuitatis hui9
intelligi & dici pōt. Hoc etiaꝫ de cęteris
quę hic exponenda sunt dixerim: quia et
si non uno disserūtur modo: ad unam tn̄
catholicę fidei concordiā reuocāda sunt.

Caplm̄. xxvii.

Non tamē qsq̄m putar̄ debet: aut frustra hęc eē cō-
scripta: aut tantūmodo rerum gestarum
ueritatē sine ullis allegoricis sig̃ficatōib9
hic esse quęrendam: aut ecōtrario hęc oīo
gesta nō esse: ꝫ solas esse uerbꝫ figuras:
aut quidqd illud est nequaq̄ ad ꝓphetiaꝫ
ęcclię ptinere. Quis. n. nisi mente puersus
inaniter scriptos esse contendat libros: p
annoꝝ milia tanta religiōe & tā ordīate
successionis obseruantia custoditos: aut
solas res gestas illic intuēdas: ubi certe
ut alia omictam: si numerositas aīalium
cogebat arcę tantā fieri magnitudinem:
immūda bina et mūda septena ītromicti
aīmalia quid cogebat: cū ęquali numero
possent utraq; seruari? Aut uero deus q
propter reparandum genus seruanda
pręcepit: eo modo illa quo īstituerat re-
stituere non ualebat? Qui uero non esse
gesta: ꝫ solas rerū significandaꝝ figuras
eē contendūt: pmum opinant̄ tā magnū
fieri non potuisse diluuium: ut altissimos
montes qndecim cubitis aqua crescendo
transcenderet: propter olimpi uerticem
montis supra quā perhibētur nubes non
posse conscendere: ꝙ tam sublimis q̄ cęlū
sit: ut nō ibi sit aer iste crassior ubi uenti
nebulę imbresq; gignūtur: nec actendūt
oīum elementorum crassissimā terram ibi
esse potuisse. An forte negant esse terraꝫ
uerticem montis. Cur igr̄ usq; ad illa cęli
spatia terris exaltari licuisse: et aqs ex-
altari non licuisse contendūt: cū isti men-
sores & pensores elementorum aquas
terris ꝓhibeant supiores atq; leuiores?
Quid itaq; rationis afferunt: quare terra
grauior & inferior locū cęli tranqllioris
inuaserit per uolumina tot annorum: et
aqua leuior ac superior permissa non sit
hoc facere saltem ad tempus exiguum?
Dicunt etiā non potuisse capere arcę illi9
quātitatem aīmalium genera tam multa
in utroq; sexu: bina de imundis: septena
de mundis. Qui mihi uidētur non com-
putare nisi trecenta cubita longitudinis:
et latitudinis quinquaginta: triginta al-
titudinis: nec cogitare aliud tantū esse in
superioribus: itemq; aliud tantū in supe-
rioribus superiorū: ac per hoc ter ducta
illa cubita fieri nōgenta per longum: cen-
tum qnquaginta per latum: nonaginta
per altum. Si autē cogitemus quod Ori-
genes non ineleganter astruxit: Moysen
scilicet hominē dei eruditum sicut scptum
est omi sapientia egiptioꝝ: q geometricā

dilexerunt: geometrica cubita significare potuisse: ubi unũ quãtum sex nr̃a ualere asseuerant: quis non uideat quãtum rerũ capere potuit illa magnitudo? Nam illđ quod disputãt tantę magnitudĩs arcam non potuisse compingi: ineptissĩe calumniantur: cũ sciant immensas urbes fuisse constructas: nec actendunt centũ annos quibus arca illa est fabricata. Nisi forte lapis lapidi adherere põt sola calce coniunctus: ut murus p tot milia circũagat̃: & lignum ligno per suscudines epyros clauos gluten bituminis non potest adherere: ut fabricaretur arca non curuis sꝫ rectis lineis longe lateq; porrecta: quã nullus in mare mictat conatus hominũ: sed leuet unda cũ uenerit naturali ordĩe ponderum: magisq; diuina prouidentia q̃ hũana prudentia natantem gubernet: ne incurrat ubicunq; naufragium. Quod autem scrupulosissime quęri solet de minutissimis bestiolis: nõ solum quales sunt mures & stelliones: uerum etiam quales locustę: scarabei: muscę: deniq; et pulices: utrum nõ amplioris numeri in arca illa fuerint q̃ qui est definitus: cũ hoc ĩparet deus: prius admonẽdi sunt quos hęc mouent: sic accipiendum esse quod dictũ est quę reptant super terram: ut necesse non fuerit conseruari in arca quę possunt in aquis uiuere: non solũ mersa sicut pisces: uerum etiã supnatantia sicut multę alites. Deinde cum dicitur masculus & fęmina erunt: profecto intelligitur ad repanduꝫ gen9 dici. Ac p hoc nec illa necesse fuerat ibi eẽ: quę possunt sine cõcubitu de qb9q; rebus uel rerum corruptiõibus nasci; uel si fuerũt sicut ĩ domibus eẽ consueuerũt: sñ ullo numero definito eẽ potuisse. Aut si misterium sacratissimum qđ agebatur: & tantę rei figura etiam in ueritate facti aliter non posset impleri: nisi ut oĩa ibi certo illo numero eẽnt quę uiuere ĩ aquis natura prohibente non possent: non fuit ista cura illius homĩs uel illorũ hominuꝫ: sed diuina. Non enĩ ea Noe capta intromictebat: sed uenientia & intrantia permictebat. Ad hoc enĩ ualet quod dictum est: intrabunt ad te. non scilicet hoĩs actu sed dei nutu: ita sane ut nõ illic fuisse credenda sint quę sexu carent. Pręscriptum est enĩ atq; diffinitum: masculus et fęmĩa erunt. Alia sunt quippe quę de quibusq; reb9 sine concubitu ita nascunt̃: ut postea concũbant & generent: sicut muscę. alia uero in quibus nihil sit maris & fęminę sicut apes. Ea porro quę sic habent sexuꝫ ut non habeant fętum sicut muli et mulę: mirũ si ibi fuerunt: ac non potius pentes eorũ ibi fuisse suffecerit: eqnũ uideꝫ atq; asininũ genus: et siqua alia sũt quę commixtione diuersi generis genus aliquod gignunt. Sed et si hoc ad misterium pertinebat: ibi erant: habet enĩ & hoc genus masculum & fęminã. Solet etiaꝫ mouere nõnullos: genera escarum quę illic habeñ poterant aĩmalia quę non nisi carne uesci putãtur: utrum pręter numerum ibi fuerint sine transgressione mãdati: quę alioꝝ alendorũ necessitas illic coegisset includi. an uero quod potius est credendũ pręter carnes aliqua alimẽta esse potuerũt: quę oĩbus conuenirent? Nouimus.n. q̃ multa aĩmalia quibus caro cibus est frugibus pomisq; uescantur: et maxime fico atq; castaneis. Quid g͂ mirũ si uir ille sapiens et iustus: etiam diuinitus admonitus qđ cuiq; cõgrueret: sine carnibus aptã cuiq; generi alimoniã pręparauit & cõdidit? Quid ẽ aũt quo uesci nõ cogeret fames? Aut quid non suaue aut salubre facere posset deus: qui etiã ut sine cibo uiuerent diuina facilitate donaret: nisi ut pascerentur etiam hoc implendę figurę tanti misterii cõueniret? Non autem ad pręsignãdam ęcclesiã ptinere tã multiplicia rerũ signa gestarũ: nisi fuerit cõtentiosus nemo pmictitur opinari. Iam enĩ gentes

ita ęcclesiam repleuerunt: mũdiq; & im-
mundi donec certum perueniatur ad finẽ:
ita eius unitatis quadam compagine cõ-
tinentur: ut ex hoc uno manifestissimo:
etiam de ceteris quę obscurius aliquanto
dicta sunt & difficilius agnosci queunt:
dubitari fas non sit. Quę cum ita sint: sic
nec inaniter ista esse conscripta putare quisq̃
uel durus audebit: nec nihil significare
cum gesta sint: nec sola dicta esse signifi-
catiua non facta: nec aliena esse ab ęcclĩa
significanda probabiliter dici potest: sed
magis credẽdum est & sapienter eẽ me-
morię literisq; mãdata: et gesta eẽ & sig̃-
ficare aliquid: et ipsum aliquid ad prefi-
gurandam ęcclesiam ptinere. Iam usq; ad
hunc articulum pductus liber iste clau-
dendus est: ut ambarũ ciuitatum cursus
terrenę scilicet et scd̃m hoiem uiuentis: et
cęlestis sm deũ post diluuiũ & deinceps
in rebus consequẽtibus regratur.

Post diluuium pcur-
rẽtis sanctę uestigia
ciuitatis: utrum cõ-
tinuata sint: an inter-
currẽtibus ipietatis
interrupta tempib9:
ita ut nullus hominum ueri unius dĩ
cultor existeret: ad liqdum scripturis
loquentibus inuẽire difficile est. pp-
terea qa in canonicis libris post Noe
qui cum coniuge ac tribus filiis toti-
demq; nurib9 suis: meruit per arcam
a uastatione diluuii liberari: nõ inue-
nim9 usq; ad Abraam cuiusq̃ pietatẽ
euidenti diuino eloquio predicatam: nisi
q Noe duos filios suos Sem et Iaphet p-
phetica benedictione cõmendat: intuens
& preuidẽs quod longe fuerat p9 futurũ.
Vnde factum est etiã illud: ut filium suũ
mediũ hoc ẽ pmogẽito minorẽ ultimoq;
maiorem: q peccauerat in patrem: nõ in

ipso s; in filio eius suo nepote malediceret
his uerbis. Maledictus Chanaan puer:
famulus erit frĩbus suis. Chanaan porro
natus fuerat ex Cham: q prĩs dormiẽtis
nec texerat sed potius prodiderat nudi-
tatem. Vnde & consecutus adiungit bñ-
dictionẽ duorũ maximi & minimi filiorũ:
dicens. Benedictus dominus deus Sem:
et erit Chanaan puer illius. letificet deus
Iaphet: et habitet in domibus Sem. sicut
ipa eiusdem Noe & uineę plantatõ: et ex
eius fructu inebriatio: et dormientis nu-
datio: et quę ibi cętera facta atq; cõscpta
sunt: propheticis sunt grauidata sensib9
& uelata tegminibus. Caplm. ii.

Sed nũc rerũ effectu iã in posteris
consecuto: quę operta fuerant satis
aperta sunt. Quis enim hoc diligenter &
intelligenter aduertens: non agnoscat in
christo? Sem qppe de cuius semine nat9
est cristus: interpretatur noiatus. Quid
autẽ noiatius christo: cuius nomẽ ubiq;
iam flagrat: ita ut in cantico cãticorum
etiam ipa precinente prophia unguento
comparetur effuso: in cuius domibus id
est ęcclĩis habitat gentiũ latitudo? Nam
Iaphet latitudo interptat? Cham porro
qui interpretatur callidus: medius Noe
filius tanq̃ se ab utroq; discernẽs: et inter
utrũq; remanẽs: nec in pmitiis israelitarũ
nec in plenitudine gentium: qd significat
nisi hereticorũ genus callidum nõ spiritu
sapientię: sed spũ uersipellis astutię: quo
solent hereticorum feruere precordia: et
pacem conturbare sanctorũ? Sed hęc in
usum cedunt pficiẽtium: iuxta illud apli.
Oportet hereses esse ut probati maifesti
fiant i uobis. Vnde etiã scriptũ est: filius
eruditus sapiens erit: imprudẽte autem
ministro utetur. Multa quippe ad fidem
catholicam ptinentia: dum hereticorum
callida inquietudine exagitantur: ut ad-
uersus eos defendi possint & cõsiderantũ
diligentius: et intelliguntur clarius: et

instantius predicātur: et ab aduersario
mota q̄ discendi existit occasio. Quāuis
non solum q sunt aptissime separati: uerū
omēs q in xp̄iano uocabulo gloriantur:
& ꝑdite uiuūt: nō absurde possūt uideri
medio Noe filio figurati. Passionem q̄ppe
xp̄i que illius homīs nuditate significata
est: et annūtiant ꝓfitendo: et male agēdo
exhonorant. De talibꝰ ergo dictū est. Ex
fructibꝰ eoꝝ cognoscetis eos. Ideo Cham
in filio suo maledictus est: tanq̄ in fructu
suo: id est in ope suo. Vnde cōueniēter &
ipe filius eius Chanaan: iterp̄tatꝰ motꝰ
eoꝝ. Quod aliud quid est q̄ opus eoꝝ?
Sem uero & Iaphet tāquam circumcisio
et preputiū: ul' sicut alio mō eos appellat
apl's iudei et greci: ſꝫ uocati et iustificati:
cognita quoquomō nuditate patris qua
significabatꝰ passio saluatoris: sumentes
uestimētum posuerūt supra dorsa sua: et
intrauerūt auersi & operuerūt nuditateꝫ
patris sui: nec uiderunt quod reuerendo
texerūt. Quodam enīꝫ modo in passione
xp̄i: et quod pro nobis factum est hono-
ramus: et iudeorum facinus auersamur.
Vestimentū sig̃ficat sacramentū: dorsum
memoriam preteritoꝝ. q̄a passionem xp̄i
eo scilicet iam tēpe quo habitat Iaphet in
domibus Sem: et malus frater in medio
eorum transactam celebrat ecclesiam: nō
adhuc prospectat futuram. Sed malus
frater ī filio suo id est in ope suo: puer id
est seruus est fratrū bonoꝝ: cū ad exerci-
tationem patientie: uel ad ꝑfectum sapīe
scienter utūtur malis boni. Sunt enī teste
apostolo q christū annūtiant non caste: ſꝫ
siue occasione inq̄t siue ueritate christus
annūtietꝰ: in hoc gaudeo: ſꝫ et gaudebo.
Ipse q̄ppe plantauit uineam de qua dicit
proph̄a. Vinea domini sabaoth domus
israel ē. Et bibit de uino eiꝰ. siue ille calix
hic itelligatꝰ de quo dicit: potestis bibere
calicem quē ego bibiturus sum: et pater
si fieri potest transeat a me calix iste: quo
suam sine dubio significat passionem: siue
quia uinum fructus ē uinee: hoc potius
illo significatū est: ꝙ ex ipa uinea hoc est
ex genere israelitarum carnem pro nobis
& sanguinem ut pati posset assumpsit: et
inebriatus est id ē passus est: et nudatus
est. Ibi nanqꝫ nudata est id ē apparuit eiꝰ
infirmitas de q̄ dicit apl's. Et si crucifixus
est ex infirmitate. Vnde item dicit. Infir-
mum dei fortius est hōibus: et stultū dei
sapientius ē hōibus. Quod uero cū dictū
eēt & nudatus ē: addidit scp̄tura ī domo
sua: elegāter ostēdit: ꝙ a sue carnis gēte
& domesticis sanguinis sui utiqꝫ iudeis
fuerat crucem mortemqꝫ passurus. Hanc
passionem xp̄i foris in sono tātum uocis
reprobi annūtiant: non enī q̄d annūtiant
intelligūt. probi aūt in interiori homine
habent tā grande misteriū: atqꝫ honorāt
intus ī corde infirmū & stultum dei: q̄a
fortius est & sapientius hōibus. Huius
rei figura est: ꝙ Cham exiēs hoc nūtiauit
foris: Sem uero & Iaphet ut hoc uelarēt
hoc est honorarent ingressi sunt: hoc ē in-
terius id egerunt. Hec scripture secreta
diuine indagamꝰ ut possumus: alius alio
magis minus ue cōgruenter: uerūtamen
fideliter. certū tenentes nō ea sine aliqua
prefiguratōe futuroꝝ gesta atqꝫ cōscp̄ta:
neqꝫ nisi ad christū & eius ecclesiam que
ciuitas dei est esse referēda: cuiꝰ ab initio
generis hūani non defuit predicatio quā
per omnia uidemus impleri. Benedictis
igꝰ duobus filiis Noe: atqꝫ uno in medio
eoꝝ maledicto: deinceps usqꝫ ad Abraaꝫ
de iustoꝝ aliquoꝝ qui pie deum colerent
commemoratione silitum est: per annos
amplius q̄ mille. Nec eos defuisse credi-
derim: sed si omēs cōmemorarentꝰ nimis
longum fieret: et eēt hec magis historica
diligentia q̄ prophetica prouidentia. Illa
itaqꝫ exeq̄tur literaꝝ sacraꝝ scp̄tor istaꝝ:
uel potius per eum dei spiritus: q̄bus nō
solum narrentur preterita uerum etiam

prenunttentur futura: que tamen ptinent ad ciuitatem dei. quia & de hominibus qui non sunt ciues eius quidqd hic dicit: ad hoc dicitur ut illa ex cõparatõne contraria ul' profitiat uel emineat. Non sane omnia que gesta narrãtur aliquid etiam significare putãda sunt: sed propter illa que aliquid significãt etiam ea que nihil significant actexũtur. Solo enim uomere terra pscindit: sed ut hoc fieri possit etiam cetera aratri membra sunt necessaria. Et soli nerui in cythara atque huiusmõi uasis musicis aptant ad cantum: sed ut aptari possint insunt et cetera in compaginibus organorũ: que nõ percutiunt a canẽtib9: sed ea que pcussa resonant his connectant. Ita in pphetica historia dicunt & aliqua que nihil significant: sed qbus adhereãt que significãt: et quodãmodo religẽtur.

Enerationes ergo ¶ Caplm .iii. filiorũ Noe deinceps intuende: et quod de his dicendũ uidetur actexendũ e huic opi: quo ciuitatis utriusque terrene scilicet & celestis per tempora procursus ostẽditur. Cepte sunt autẽ cõmemorari a minimo filio q uocatus est Iaphet: cuius filii octo nomiati sũt: nepotes aũt septem de duobus filiis eius. tres ex uno q̃tuor ex altero. Fiunt itaque omẽs qndecim. Filii autẽ Cham hoc est medii filii Noe q̃tuor: et nepotes qnque ex uno eius filio. pnepotes duo ex nepote uno. fit eorum summa undecim. Quibus enumeratis redit tanq̃ ad caput: et dicitur. Chus autem genuit Nemroth: hic cepit esse gigas sup terrã. Hic erat gigas uenator cõtra dominum deũ. Propter hoc dicunt. sicut Nemroth gigas uenator contra dominũ. Et factum e initium regni ei9 babilon: oreg: archad & chalanne: i terra sennaar. De terra illa exiit Assur: et edificauit niniuen & yoboth ciuitatem: et caleth & dasem inter medium niniues & caleth. hec ciuitas magna. Iste porro Chus pater gigantis Nemroth: primus nominatus est in filiis Cham: cuius qnque filii iam fuerant computati & nepotes duo. Sed istũ gigantẽ aut post nepotes suos natos genuit: aut quod e credibilius seorsum de illo ppter eius eminẽtiam scriptura locuta est. q̃ndo qdem et regnum eius cõmemoratum est: cuius initium erat illa nobilissia babilon ciuitas: et que iuxta cõmemorate sũt siue ciuitates siue regiones. Quod uero dictũ est de terra illa id e de terra Sennaar que pertinebat ad regnum Nemroth: exisse Assur & edificasse niniue & alias quas contexuit ciuitates: longe postea factum est: qđ ex hac occasione pstrinxit: ppter nobilitatem regni assyriorum: quod mirabiliter dilatauit Ninus Beli fili9 conditor niniues ciuitatis magne: cui9 ciuitatis nomen ex illius nomie deriuatum est: ut a Nino niniue uocaretur. Assur autem unde assyrii: nõ fuit in filiis Cham medii filii Noe: sed i filiis Sem reperitur: q fuit Noe maximus filius. Unde apparet de progenie Sem exortos fuisse qui postea regnum gigãtis illius optinerent. et inde pcederent atque alias cõderent ciuitates: quarum pma e a Nino appellata niniue. Hinc reditur ad alium filium Cham qui uocabatur Mesraim: et commemorãtur quos genuit nõ tanq̃m singuli homines: sed nationes septem. Et de sexta uelut de sexto filio gens cõmemoratur exisse que appellat philistiim: unde fiũt octo. Inde iterũ ad chanaan reditur. in quo medius Noe filius maledictus est Cham: et quos genuit undecim nominãtur. Deinde usque ad quos fines peruenerint cõmemoratis qbusdam ciuitatibus dicitur. Ac per hoc filiis nepotibus computatis de progenie Cham: trigintaun9 geniti referunt. restat cõmemorare filios Sem maximi filii Noe. Ad eum quippe gradatim generatõnum istarũ puenit a minimo exorta narratio. Sed unde incipiunt cõmẽorari filii Sem:

habet quiddaʒ obscuritatis: quod expositione illustrandum est: quia & multum ad rem pertinet quã requirimus. Sic enimʒ legitur. Et Sem natus est: etiam ipsi patri omnium filiorum Heber fratri Iaphet maiori. Ordo uerborum est. Et Sem natus ē Heber: qui Sem pater est omnium filiorum suorũ. Sem ꝰ patriarcham intelligi uoluit oim q de stirpe eius exorti sũt: quos commemoraturus est. siue sint filii: siue sint nepotes & pronepotes: et deinceps inde exorti. Non sane istum Heber genuit Sem: sʒ ab illo quintus ĩ progenitorũ serie reperit̃. Sem quippe inter alios filios genuit Arfaxat: Arfaxat genuit Chaynan: Caynan genuit Sala. Sala genuit Heber. Nõ itaq; frustra ipse primus est nominatus in progenie ueniente de Sem: et prelatus ē etiam filiis cum sit qntus nepos: nisi quia uerum est ꝙ traditur ex illo hebreos esse cognominatos tanquã hebereos: cum & alia possit eẽ opinio: ut ex Abraam tanq̃ abraei dicti esse uideãtur. Sed nimirum hoc uerum ē ꝙ ex Heber heberei appellati sunt. ac deinde una detracta lr̃a hebrei. quam linguam solus israel populus potuit obtinere: in quo dei ciuitas & in sanctis peregrinata est: et ĩ omnibus sacramẽto adumbrata. Igitur filii Sem ꝓus sex nominãtur: deinde ex uno eorũ nati sũt quatuor nepotes eius: itemq; alter filiorũ Sem genuit eius nepotem: atq; ex illo itidem pronepos natus est: atq; inde abnepos qui ē Heber. Genuit aũt Heber duos filios: quorum unum appellauit Phalech: quod interpretat̃ diuidens. Deinde scriptura subiungens rõnemq; huiꝰ nõis reddens: quia in diebus inqt eius diuisa est terra. Hoc autẽ qd sit post apparebit. Alius uero qui natus ē ex Heber genuit duodecim filios: ac per hoc fiunt omnes ꝓgeniti de Sem uiginti & septem. In sũma igit̃ oẽs ꝓgeniti de tribus filiis Noe: id ē qndecim de Iaphet: et triginta unus de Cham: uiginti septem de Sem: fiunt septuaginta & tres. Deinde seqtur scriptura dicens. Hi filii Sem in tribubus suis scd̃m linguas suas: in regionibus suis & in gentibus suis. Itemq; de omnibus he inquit tribus filiorum Noe scd̃m generationes eorum. Ab his disperse sũt insule gentium sup terram post diluuiũ. Vnde colligitur septuaginta tres uel potius qd postea demonstrabitur septuaginta duas gentes tunc fuisse: non homines. Nam et prius cũ fuissent cõmemorati filii Iaphet: ita conclusum est. ex his segregate sunt insule gentium ĩ terra sua: unusquisq; scd̃m linguam suam in tribubus suis et in gentibus suis. Iam uero ĩ filiis Cham quodã loco apertius gentes commemorate sunt: sicut supius ostendi. Mesraim genuit eos q dicũtur Ludim: et eodem modo cetere usq; ad septem gẽtes. Et enumeratis omnibus postea cõcludens: hi filii Cham inquit in tribubus suis scd̃m linguas suas: in regionibus suis & in gentibus suis. Propterea ergo multorum filii non sunt cõmemorati: quia gentibus aliis nascẽdo accesserunt: ipsi autem gentes facere nequerunt. Nam que alia causa extitit: ut cum filii Iaphet octo enumerent̃: ex duobus eorũ tantum filii nati cõmemorãtur: & cum filii Cham quatuor nominentur: ex tribus tãtum qui nati sunt adiũgũtur: et cum filii Sem nominẽtur sex: duorum tantum posteritas actexitur? Nunquid ceteri sine filiis remanserunt? Absit hoc credere. Sed gentes propter quas commemorari digni essent non utiq; fecerũt: quia sicut nascebantur aliis gentibus addebantur.

Capitulum .iiii.

CVm ergo ĩ suis linguis iste gentes fuisse referantur: redit tamen ad illud tempus narratio quãdo una lingua omniũ fuit: et inde iam exponit qd acciderit ut linguarum diuersitas nasceret̃. Et erat inqt omnis terra labium unum:

et uox una omnibus. Et factum est cum
mouerentur ipsi ab oriente: inuenerunt
cāpum in terra Sennaar: et habitauerūt
ibi. Et dixit homo proximo suo: uenite
fatiamus lateres et coquamus illos igni.
Et facti sunt illis lateres in lapidē: et bi-
tumen erat illis lutū. Et dixerunt uenite
ędificem⁹ nobismetipis ciuitatē: et turrim
cuius caput eat usq; ad cęlū: et fatiamus
nobis nomen antequaȝ dispergamur in
fatiem omnis terrę. Et descendit domin⁹
uidere ciuitatem & turrim quā ędifica-
uerunt filii hominum. Et dixit dominus
deus: ecce genus unum & labium unum
oīm: et hoc inchoauerūt facere: et nūc nō
defitient ex illis omīa quę conati fuerint
facere: uenite & descendentes confūda-
mus ibi linguam eorum: ut non audiat
unusq́sq; uocem proximi sui. Et dispersit
eos dominus inde super fatiem oīs terrę
& cessauerunt ędificantes ciuitatem &
turrim. Propter hoc appellatū est nomē
illius confusio: q͞a ibi confudit dominus
labium omīs terrę: et inde dispersit eos
dominus deus super fatiem omīs terrę.
Ista ciuitas quę appellata est cōfusio: ip̄a
est babilon: cuius mirabilem constructi-
onem gentium etiam cōmendat historia.
Babilon quippe interpręt͞atur confusio.
Vnde colligitur gigātem illū Nemroth
fuisse illius conditorem: quod superius
breuiter fuerat intimatum. ubi cū de illo
scp̄tura loquęretur ait. Initium regni ei⁹
fuit babilon: ut cum ciuitatum cęteraruȝ
gereret principatum: ibi esset tanquaȝ in
metropoli habitaculum regni. q̄uis per-
fecta non fuerit usq; in tantum modum
quātum superba cogitabat impietas. Nā
nimia disponebatur altitudo quę dicta
est usq; in cęlū: siue unius turris eius quā
pręcipuā moliebant̄ inter alias: siue oīm
turrium quę per numerū singularem ita
significatę sunt: ut dicit̄ miles & intelli-
guntur milia milium: ut rana & locusta.
Sic enim appellata est multitudo ranaꝝ
& locustarum: in plagis quibus egiptii
percussi sūt p̱ Moysen. Quid aūt factura
fuerat hūana & uana pręsumptio? Quę
si cuiuslibet in cęlum aduersus deum al-
titudinem molis extolleret: q̄ndo mōtes
transcenderet uniuersos? Quādo spatiū
nebulosi aeris hui⁹ euaderet? Quid de-
niq; noceret deo quātacūq; uel spiritualis
uel corporalis elatio? Tutam ueramq; in
cęlum uiā molitur hūilitas: sursum leuās
cor ad dominū: non cōtra dominū: sicut
dictus est gigas iste uenator cōtra dn̄m.
Quod non intelligentes nonnulli ambi-
guo gręco decepti sunt: ut nō interpręt-
tarentur cōtra dominum: sed ante dn̄m.
Enantion q̄ppe et contra & ante sig̅ficat.
Hoc enim uerbum est etiam in psalmo. et
ploremus ante dominum qui fecit nos.
Et hoc uerbum est etiam ī libro Iob: ubi
scriptum est in furorem erupisti contra
dominum. Sic ergo intelligendus est gi-
gas iste uenator contra dominum. Quid
autem hic significatur hoc nomine quod
est uenator: nisi aīmalium terrigenarum
deceptor: oppręssor: extinctor? Erige-
bat ergo cum suis populis turrem contra
dn̄m: qua est impia significata superbia.
Merito autem malus punitur affectus:
etiā cui nō succedit effectus. Genus uero
ip̄m pęnę quale fuit? Quoniam eniȝ do-
minatio īpantis in lingua est: ibi dānata
est superbia: ut non intelligeretur iubens
homini: q̱ noluit intelligere ut obediret
deo iubenti. Sic illa conspiratio dissoluta
est: cum quisq; ab eo quē non intelligebat
absċederet: nec se nisi ei cū quo loqui po-
terat aggregaret: et per linguas diuisę
sunt gentes dispersęq; p̱ terras: sicut deo
placuit q̱ hoc modis occultis nobisq; in-
comprehensibilibus fecit. ¶ Cap. V.

QVod eniȝ scriptum est: et descēdit
dominus uidere ciuitatem & tur-
rim quam ędificauerunt filii hominum:

hoc est non filii dei: sed illa societas scd̃m
hominem uiuens quam terrenam dicim9
ciuitatem. non loco mouetur deus q semp
est ubiq; totus: sed descendere dicit̃ cum
aliquid facit in terra: qd̃ preter usitatum
nature cursũ mirabiliter factũ presentiã
quodãmodo eius ostendat. Nec uidẽdo
discit ad tempus qui nunq̃m potest aliqd
ignorare: s; ad tẽpus uidere & cogscere
dicitur: qd̃ uideri & cognosci facit. Non
sic ergo uidebatur illa ciuitas quomodo
eam dominus uideri fecit: q̃ndo sibi q̃tũ
displiceret ostẽdit. Quãuis possit intelli-
gi deus ad illam ciuitatem descẽdisse: qa
descenderũt angeli eius in qbus habitat.
ut quod adiunctum est & dixit domin9
deus ecce genus unum & labium unum
omnium ꝛc: ac deinde additum ueite &
descendentes confundamus ibi linguam
eoꝝ: recapitulatio sit demonstrans quẽ-
admodum factum sit qd̃ dictum fuerat:
descẽdit dominus. Si eni; iã descẽderat:
quid sibi uult uenite & descendentes cõ-
fundamus ibi linguam eoꝝ: qd̃ intelligr̃
angelis dictũ: nisi qa per angelos descẽ-
debat q in angelis descendentibus erat?
Et bene nõ ait uenite & descẽdentes con-
fundite: sed confundam9 ibi linguã eoꝝ:
ostẽdens ita se operari p ministros suos:
ut sint etia; ipsi coopatores dei sicut apl's
dicit: dei eni sumus cooparii. ¶ Ca. vi.

POterat & illud quando factus est
homo: de angelis itelligi qd̃ dictũ
est faciamus hoiem: qa non dixit faciam.
Sed quia seqtur ad imaginem nostram:
nefas est credere ad imaginem angeloꝝ
hoiem factũ: aut eandem esse imaginem
angl'oꝝ et dei. Et ideo recte illic intelligr̃
pluralitas trinitatis. Que tamen trinitas
qa unus ẽ deus: etia; cũ dixisset faciam9:
& fecit inqt deus hoiem ad imagniẽ dei:
non dixit fecerunt dii: aut ad imaginem
deoꝝ. Poterat et hic eadem itelligi trini-
tas: tanq̃m pater dixerit ad filiũ & spm̃
sanctum: uenite & descendentes confun-
damus ibi linguam eoꝝ: si aliqd esset qd̃
angelos phiberet intelligi: qbus potius
cõuenit uenire ad deũ motibus sanctis:
hoc est cogitatõibus piis: quibus ab eis
consulitur incõmutabilis ueritas tanq̃m
lex eterna: in illa eorũ curia supna. Neq;
eni sibiipsi sunt ueritas: s; creatricis ptici-
pes ueritatis: ad illã mouent̃ tanquã ad
fontem uite. ut qd̃ non habent ex seipsis
capiant ex ipa: et ideo eoꝝ stabilis ẽ iste
motus quo ueniũt q non recedũt. Nec sic
loquit̃ angelis deus quomõ nos inuicem
loqmur nobis: uel deo uel angl'is: uel ipi
angl'i nobis: siue per illos deus nobis: sed
ineffabili suo mõ: nobis aũt hoc indicat̃
nostro modo. Dei qppe sublimior añ suũ
factũ locutio: ipius sui facti est imutabl'is
ratio: que nõ habet sonũ strepentem atq;
transeuntẽ: s; uim sempiterne manentẽ &
tempaliter opantem. Hac loquit̃ angelis
sanctis: nobis autem aliter longe positis.
Quãdo aũt etiã nos aliqd talis locutiois
interioribus auribus capimus: angelis
ppinq̃mus. Non itaq; mihi assidue red-
denda est ratio in hoc ope de locutiõibus
dei. Aut eni ueritas incõmutabl'is p seipa;
ineffabiliter loqtur: rationalis creature
mentibus: aut per mutabilem creaturam
loquitur: siue spũalibus imaginibus nr̃o
spiritui: siue corpalibus uocibus corpis
sensui. Illud sane quod dictũ est & nunc
non desitient ex illis oĩa que conati fu-
erint facere: non dictũ est confirmando:
sed tanq̃ interrogando: sicut solet a con-
minantibus dici: quẽadmodũ ait qdam.
Num arma expedient totaq; ex urbe se-
quentur? Sic ergo accipiẽdum est tanq̃m
dixerit. Nonne oĩa desitient ex illis: que
conati fuerint facere? Sed si ita dicatur:
non exp̃mit cõminantem. Verum pter
tardiusculos addidimus pticulam id est
ne: ut diceremus nonne. qm̃ uoce pnun-
tiantis pro ne non: et pro ni nisi scribere

solemus. Ex illis igitur tribus hominibus
Noe filiis: septuagintatres uel potius ut
ratio declarata ē septuagintaduę gentes:
totidemq; linguę per terras esse cęperūt:
quę crescēdo & insulas ipleuerūt. Auct9
est aūt numerus gentium multo amplius
q̄ linguarum. Nam et in africa barbaras
gentes i una lingua plurimas nouimus.
Et homines quidem multiplicato genere
hūano: ad insulas inhabitādas nauigio
transire potuisse qs ambigat? ¶ Ca. vii.

SEd questio de oī genere bestiaꝝ ē:
quę sub cura hoīm nō sūt. uel sicuti
ranę nō nascunt̄ ex terra: sꝫ sola cōmixtōe
maris & feminę ꝓpagantur: sicut lupi et
huiusmodi cetera: quomō post diluuium
quo ea quę in arca nō essent cūcta deleta
sunt: etiā in insulis eē potuerint: si repata
nō sunt nisi ex his quoꝝ genera in utroq;
sexu arca seruauit. Possūt quidem credi
ad insulas natādo transisse: sed ꝓximas.
Sunt autem quędam tam longe positę a
continentibus terris: ut ad eas nulla ui-
deatur natare potuisse bestiarū. Quod si
homīes eas captas secū aduexerūt: et eo
modo ubi habitabant earū genera insti-
tuerunt: uenandi studio fieri potuisse in-
credibile non est. Quamuis iussu dei siue
pmissu: etiam opere angeloꝝ negandum
nō sit potuisse transferri. Si uero ex terra
exortę sunt: scd̄m originem pmam q̄ndo
dixit deus producat terra aīam uiuam:
multo clarius apparet: nō tā repandoꝝ
aīmalium causa: q̄ significandaꝝ uariaꝝ
gentium propter ęcclesię sacramentum in
arca fuisse oīa genera: si in insulis quo
transire non possent multa aīmalia terra
produxit. ¶ Capitlm .viii.

QVeritur etiā utrum ex filiis Noe:
uel potius ex illo uno homīe unde
etiam ipi exticerūt ꝓpagata eē credendū
sit quędam monstruosa hoīm genera quę
gentium narrat historia: sicut phibentur
qdam unū habere oculū in frōte media:
qbusdam plantas uersas esse post crura:
qbusdam utriusq; sexus esse naturam: et
dexterā māmam uirilem sinistrā mulie-
brem: uicib9q; alternis coeūdo et gignert
& parere: aliis ora nō esse: eosq; p nares
tm̄modo suscepto & emisso halitu uiuert.
Alios statura eē cubitales quos pigmeos
a cubito gręci uocant: alibi quinquennes
concipere fęmias: et octauū a natiuitate
annū nō excedere. Item ferūt esse gentē
ubi singula crura in pedibus habent: nec
poplicem flectūt: et sunt mirabilis cęleri-
tatis: quos sciopodas uocant: q p ęstum
in terra iacentes resupini umbra se pedū
protegant: quosdam sine ceruice oculos
habere in humeris: et cętera hominū uel
quasi hominum genera quę in maritima
platea cartaginis musiuo picta sūt: ex li-
bris deprōpta uelut curiosioris historię.
Quid dicam de cynocephalis: quoꝝ ca-
nina capita atq; ipe latrat9 magis bestias
q̄ homines confitetur? Sed oīa genera
hominū quę dicunt̄ esse: esse credere non
est esse. Verū quisqs uspiam nascit̄ homo
id est aīmal ratōnale et mortale: quālibet
nostris inusitatā sensibus gerat corporis
formā seu colorem: siue motū: siue sonū:
siue quālibet uim: qualibet pte: qualibet
qualitate natur̄: ex illo ꝓthoplausto uno
originē ducere null's fideliū dubitauerit.
Apparet tamen quid in pluribus natura
obtinuerit: et qd sit ipa raritate mirabile.
Qualis aūt ratio redditur de mōstruosis
apud nos hominum partubus: talis de
monstruosis qbusdam gentib9 reddi pōt.
Deus enim creator est omniū: qui ubi &
quādo creari qd oporteat uel oportuerit
ipe nouit: sciens uniuersitatis pulcritudi-
nem: quarū partium uel similitudine uel
diuersitate cōtexat. Sed q totū inspicere
non pōt: tanq̄ deformitate ptis offendit̄:
qm̄ cui congruat & quo referat̄ ignorat.
Pluribus q̄ quinis digitis i manibus &
pedib9 nasci hoīes nouimus: et hęc leuior

est q̃ illa distantia: sed tamẽ absit ut quis
ita desipiat: ut existimet ĩ numero hũa-
norum digitorũ errasse creatorem: q̃uis
nesciẽs cur hoc fecerit. Ita et si maior di-
uersitas oriatur: scit ille q̃d egerit cuius
opa iuste nemo reprehendit. Apud ypo-
nem natus ẽ homo quasi lunatas habens
plantas: et in eis binos tm̃modo digitos
similes & manus. Si aliq̃ gens talis esset:
illi curiose atq; mirabili adderet̃ historie.
Num igit̃ istũ propter hec negabim9 ex
uno illo q̃ p̃mus creatus ẽ esse ꝑpagatũ?
Androgeni quos etiam hermafroditos
nũcupant: quãuis admodum rari sint:
difficile est tamen ut tempibus desint: in
q̃bus sic uterq; sexus apparet: ut ex quo
potius debeant accipere nomẽ incertum
sit. A meliore tamẽ hoc est a masculino ut
appellarentur loquẽdi consuetudo pre-
ualuit. Nam nemo unq̃ androgenas aut
hermafroditas nuncupauit. Ante annos
aliquot nostra certe memoria: in oriente
duplex homo natus est supioribus mem-
bris: inferiorib9 simplex. Nam duo erant
capita: duo pectora: q̃tuor manus: uẽter
autẽ unus & pedes duo sicut uni hõi: et
tamdiu uixit ut multos ad eũ uidẽdum
fama contraheret. Quis autẽ omẽs com-
memorare possit humanos fetus: longe
dissimiles his ex q̃bus eos natos esse cer-
tissimum est? Sicut ergo hec ex illo uno
negari non possunt originem ducere: ita
quecũq; gentes in diuersitatibus corpoꝝ
ab usitato nature cursu quem plures &
ꝑpe omnes tenent uelut exorbitasse tra-
dũtur: si diffinitiõne illa includuntur ut
rõnalia aĩalia sint atq; mortalia: ab eodẽ
ipso uno p̃mo patre oĩm stirpem trahere
confitendum est: si tamẽ uera sunt que de
illaꝝ nationum uarietate et tanta inter se
atq; nobiscũ diuersitate traduntur. Nam
& simeas et circopeticos & spingas: si
nesciremus non homĩes esse sed bestias:
possẽt illi historici de sua curiositate glo-
riantes: uelut gentes aliquas hominum
nobis impunita uanitate mentiri. Sed si
homĩes sunt de q̃bus illa mira conscripta
sũt: quid si propterea deus uoluit etiam
nõnullas gentes ita creare: ne ĩ his mon-
stris que apud nos patet ex hõibus nasci
eius sapientiã qua naturam fingit hũanã
uelut artem cuiuspiam min9 perfecti opi-
ficis putaremus errasse: non itaq; nobis
uideri debet absurdum: ut quẽadmodũ
in singulis q̃busq; gentib9 quedã monstra
sint hoĩm: ita in uniuerso genere hũano
quedam monstrua sunt gentium. Qua-
propter ut istam questionem pedetẽtim
cauteq; concludam: aut illa aut alia que
de q̃busdam gentibus scripta sũt omnĩo
nulla sunt: aut si sunt homines non sunt:
aut ex Adam sunt si homines sunt.

¶ Caplm .ix.

QVod uero & antipodas esse fabulantur: id est
homĩes a contraria pte terre ubi sol orit̃
q̃ndo occidit nobis: aduersa pedib9 nr̃is
calcare uestigia: nulla rõe credendũ est.
Neq; hoc ulla historia cognitiõe didicisse
se affirmãt: sed q̃si rõcinando coniectãt:
eo ꝙ intra cõuexa celi terra suspensa sit:
eũdemq; locum mũdus habeat et infimũ
& medium: et ex hoc opinãtur alteram
terre partẽ que infra est habitatiõe hoim
carere non posse. Nec actendunt etiam si
figura conglobata & rotũda mũdus esse
credatur: siue aliqua rõe monstretur: nõ
tamẽ esse consequens ut etiã ex illa parte
ab aquaꝝ cõgerie nuda sit terra. Deinde
etiã si nuda sit: neq; hoc statim necesse esse
ut homĩes habeat. quoniam nullo modo
scriptura ista mentitur que narratis pre-
teritis facit fidem: eo ꝙ eius predicta cõ-
plentur. Nimisq; absurdum est ut dicat̃
aliquos homines ex hac in illam partem
oceani immensitate traiecta: nauigare ac
ꝑuenire potuisse: ut etiaʒ illic ex uno illo
primo hoĩe genus institueretur hũanuʒ.
Quapropter inter illos tũc hoĩm ppl̃os:

qui ꝑ septuagintaduas gentes & totidē
linguas colligūtur fuisse diuisi: quęram⁹
si possumus inuenire illā in terris pegri-
nantem ciuitatē dei: quę usqȝ ad diluuiū
arcamqȝ ꝑducta est: atqȝ in filiis Noe per
eorū benedictiones pseuerasse monstrat̃:
maxime in maximo q̄ est appellat⁹ Sem:
quādoq̄dem Iaphet ita benedictus est ut
in eiusdem fratris sui domib⁹ habitaret.

R Enenda est igr̃ series ¶ Cap. x.
generationum ab ipo Sem: ut ipsa
ostēdat post diluuiū ciuitatem dei: sicut
eam series generationum ab illo q̄ est ap-
pellatus Seth ostendebat ante diluuiū.
Propter hoc ergo scriptura diuina cum
terrenam ciuitatem ī babilone hoc est in
confusione esse mōstrasset: ad pr̃iarcham
Sem recapitulando reuertit̃: et orditur
inde generatōnes usqȝ ad Abraam cōme-
morato etiā numero annoꝝ: quāto quisqȝ
ad hanc seriem ptinentem filiū genuisset:
q̄ntoqȝ uixisset. Vbi certe agnoscendum
est quod ante promiseram: ut appareat
quare sit dictū de filiis Heber nomen illi⁹
Phalech: q̄a in diebus eius diuisa ē terra.
Quid enī aliud intelligendum est terram
esse diuisam: nisi diuersitatē linguarum?
Omissis ḡ ceteris filiis Sem ad hanc rem
non ptinentibus: illi cōnectuntur ī ordīe
generationū: per quos possit ad Abraam
ꝑueniri: sicut illi cōnectebātur ante dilu-
uium per quos ꝑueniretur ad Noe: gene-
ratōibus quę ꝓpagatę sūt ex illo Adam
filio q̄ appellatus ē Seth. Sic ergo incipit
generatōnum ista contextio. Et hę gene-
ratioēs Sem. Sem fili⁹ Noe centū annoꝝ
erat cum genuit Arfaxat secundo anno
post diluuiū. Et uixit Sem postq̄ genuit
Arfaxat q̄ngentos ānos: et genuit filios
& filias: et mortuus ē. Sic exeq̄t ceteros:
dicens quoto quisqȝ anno uitę suę filium
genuerit ad istū generationum ordinem
ptinentem: qui pertendit ad Abraam: et
quot annos postmodū uixerit: intimans

eū filios filiasqȝ genuisse: ut intelligamus
unde potuerint populi accrescere: ne in
paucis q̄ cōmemorātur hōibus occupati
pueriliter: hesitem⁹ unde tanta spatia ter-
rarum atqȝ regnoꝝ repleri potuerint de
genere Sem: maxime ꝓpter assyriorum
regnū: unde Ninus ille orientalium do-
minator usqȝquaqȝ populorum ingenti
prosperitate regnauit: et latissimū ac fū-
datissimum regnū quod diuturno tempe
duceret̃ suis posteris ꝓpagauit. Sed nos
ne diutius q̄ op⁹ est imoremur: non quot
ānos q̄sqȝ ī ista generationū serie uixerit:
sed quoto āno uitę suę genuerit filiū hoc
ordine memorandū tantūmodo ponim⁹:
ut et numerum annorum a transacto di-
luuio usqȝ ad Abraam colligam⁹: et p̃ter
illa in q̄bus nos cogit necessitas imorari:
breuiter alia cursimqȝ tangam⁹. Secūdo
igitur anno post diluuium Sem cum eēt
centū annoꝝ genuit Arfaxat. Arfaxat
aūt cum esset centū trigintaq̄nqȝ annorū
genuit Chaynam. Qui cum esset centum
triginta annoꝝ genuit Sala. Porro etiā
ipē Sala totidem annorum erat quando
genuit Heber. Centum uero et triginta et
quatuor agebat annos Heber cū genuit
Phalech: in cuius diebus diuisa ē terra.
Ipse aūt Phalech uixit centum triginta
annos et genuit Ragau. et Ragau centū
& trigintaduos: et genuit Seruch. et Se-
ruch centū et triginta: et genuit Nachor.
et Nachor septuagintanouem: et genuit
Tharam. Thara autē septuaginta & ge-
nuit Abram: quem postea noīauit deus
mutato uocablo Abraam. Fiūt itaqȝ anni
a diluuio usqȝ ad Abraam mille septua-
ginta & duo scd̄m uulgatam editionem:
hoc ē interpretum septuagintaduorum.
In hebreis aūt codicibus lōge pauciores
annos ꝑhibent inueniri: de q̄bus rōnem
aut nullam aut difficillimā reddunt. Cū
ergo quęrim⁹ in illis septuagintaduabus
gentib⁹ ciuitatē dei; nō possum⁹ affirmare

illo tempore quo erat illis labium unum
id ē loquela una: tūc iam genus hūanum
alienatum fuisse a cultu ueri dei: ita ut in
solis istis generatōib⁹ pietas uera rema-
neret: quę descendūt de semine Sem per
Arfaxat: et tendūt ad Abraam. Sed ab
illa superbia ędificādę turris usq; ad cę-
lum: qua impia significat̄ elatio: terrena
apparuit ciuitas: hoc ē societas impiorū.
Vtrum itaq; ante Noe fuerit an latuerit:
an potius utraq; ꝑmanserit: pia scilicet in
duobus filiis Noe ꝗ benedicti sūt eorūq;
posteris: impia uero in eo qui maledict⁹
est atq; eius progenie: ubi etiā exortus ē
gigas uenator contra dominum: non est
diiudicatio facilis. Fortassis eni quod ꝓ-
fecto ē credibilius: et in filiis duoꝝ illoꝝ
iam tūc anteq̄ babilonia cępisset institui:
fuerūt contemptores dei: et ī filiis Cham
cultores dei: utrūq; tamē hominū genus
terris nunq̄m defuisse credēdum est. Si-
quidem & quādo dictum est omēs decli-
nauerunt simul inutiles facti sunt: nō est
qui faciat bonum nō est usq; ad unum: in
utroq; psalmo ubi hęc uerba sunt: et hęc
legūtur: nonne cognoscent omēs ꝗ opant̄
iniqtatem: ꝗ deuorant plebem meā sicut
escam panis? Erat ergo etiā tūc populus
dei: unde illud quod dictum est: non est
qui faciat bonum non est usq; ad unum:
de filiis hominū dictum est non de filiis
dei. Nam pręmissum est: deus de cęlo ꝓ-
spexit super filios hominū: ut uideret si ē
intelligēs aut reqrens deum. Ac deinde
illa subiuncta: quę omēs filios hominum
id est ad ciuitatem pertinentes quę uiuit
scd̄m hoiem & non scd̄m deū: reprobos
esse demonstrant. ¶ Capl'm .xi.

Qvamobrem sicut lingua una cum
esset oīm: non ideo filii pestilentię
defuerunt: nam ante diluuium una erat
lingua: et tamen omēs pręter unam Noe
iusti domū deleri diluuio meruerunt: ita
quādo merito elationis impietatis gentes
linguarum diuersitate punitę atq; diuisę
sunt: et ciuitas impiorū confusiois nomē
accepit: hoc est appellata est babilon: non
defuit dom⁹ Heber ubi ea quę antea fuit
oīm lingua remaneret. Vnde sicut supra
memoraui cum cępissent enumerari filii
Sem: qui singuli gentes singulas procre-
arūt: primus est commemoratus Heber:
cū sit abnepos ipsius hoc est ab illo qntus
inueniatur exortus. Quia ergo in eius
familia remansit hęc lingua: diuisis per
alias linguas cęteris gentibus: quę līgua
prius humano generi non immerito cre-
dit̄ fuisse cōmunis: ideo deinceps hebrea
est nūcupata. Tunc enim opus erat eam
distingui ab aliis linguis nomine ꝓprio:
sicut alię quoq; uocatę sunt nōib⁹ ꝓpriis.
Quando autem erat una: nihil aliud q̄m
humana lingua uel hūana locutio uoca-
batur: qua sola uniuersum genus hoīum
loquębatur. Dixerit aliquis. Si in dieb⁹
Phalech filii Heber diuisa est terra per
linguas: id est homīes ꝗ tūc erant ī terra:
ex eius nomine potius debuit appellari
lingua illa quę fuit oībus ante cōmunis.
Sed intelligendū est ipm Heber ꝓpterea
tale nomē imposuisse filio suo: ut uocaret̄
Phalech quod īterpręt atur diuisio: quia
tunc ei natus est quādo per linguas terra
diuisa ē id est ipo tempore: ut hoc sit qd̄
dictum est. In diebus eius diuisa ē terra.
Nam nisi adhuc Heber uiueret: quando
linguarū facta est multitudo: nō ex eius
nomine nomē acciperet lingua quę apud
illum potuit ꝑmanere. Et ideo credenda
est ipa fuisse prima illa cōmunis: quoniā
de pęna uēit illa multiplicatio mutatioq;
linguarū. et utiq; pręter hanc pęnam esse
debuit populus dei. Nec frustra linguaꝫ
istam hoc est quā tenuit Abraam: nec in
omēs filios suos transmictere potuit: sed
in eos tantū qui propagati per Iacob &
insignius atq; eminentius in dei populū
coalescētes: dei testamēta & stirpem xp̄i

habere potuerũt. Nec Heber ipse eandem
linguam in uniuersam progeniem suam
refudit: sed in eam tantũ cui⁹ generatões
pducũtur ad Abraam. Quapropter etiã
si non euidenter expressum est: fuisse ali-
quod pium genus hoĩum quãdo ab ipsis
babilonia cõdebatur: nec ad hoc ualuit
hec obscuritas: ut querẽtis fraudaretur:
sed potius ut exerceretur intentio. Cum
eniꝫ legitur unam fuisse linguam pmitus
omniũ: et ante omẽs filios Sem cõmẽdat̃
Heber quãuis ex illo quintus oriatur: et
hebrea uocatur lingua: quã pr̃iarcharũ
& propħarum non solum in sermõibus
suis: uerũ etiaꝫ in literis sacris custodiuit
auctoritas. Profecto itaqꝫ cum queritur
in diuisiõe linguarum ubi lingua illa re-
manere potuerit que fuit ante cõmunis:
que sine ulla dubitatõne ubi remansit nõ
ibi fuit illa pena que facta est mutatõne
linguarum: quid aliud occurrit nisi ꝙ in
huiusmodi gente remansit a cuius nomĩe
nomẽ accepit. et hoc iustitie gentis huius
non paruum apparuisse uestigium: ꝙ cũ
alie gentes plecterent̃ mutatione lingua-
rum: ad istã non puenit tale supplitium.
Sed si adhuc illud mouet quõ potuerunt
singulas gentes facere Heber et filius eius
Phalech: si una lingua pmãsit ambobus.
& certe una ẽ hebrea gens ex Heber ꝓpa-
gata usqꝫ ad Abraaꝫ: et p eũ deinceps
donec magnus fieret populus isrl'. Quo-
modo igit̃ omẽs filii qui cõmemorati sũt
trium filioꝝ Noe fecerũt singulas gẽtes:
si Heber et Phalech singulas nõ fecerũt.
Nimirũ illud est ꝓbabilius quod gigas
ille Nemroth fecerit etiã ipse gentem suã:
sed propter excellentiam dominationis
& corporis seorsum eminentius noĩatus
est: ut maneat numerus septuagintaduaꝝ
gentium atqꝫ linguarum. Phalech autem
ꝓpterea cõmemoratus est: non ꝙ gẽtem
fecerit: nam eadem ipsa est eius gens he-
brea eademqꝫ lingua: sed ꝓpter tempus
insigne ꝙ in diebus eius terra diuisa est.
Nec mouere nos debet: quomõ potuerit
gigas Nemroth ad illud tempus etatis
occurrere: quo babilon cõdita ẽ: et con-
fusio facta linguarũ: atqꝫ ex hac diuisio
gentium. Non eniꝫ quia Heber sextus est
a Noe: ille aũt q̃rtus: ideo non potuerũt
ad idem tempus cõuenire uiuendo. Hoc
enim cõtigit cum plus uiuerent ubi pau-
ciores sunt generatõnes: min⁹ ubi plures:
aut serius nati essent ubi pauciores: ma-
turius ubi plures. Sane intelligẽdum ẽ:
q̃ndo terra diuisa est non solum iã natos
fuisse ceteros filios filioꝝ Noe: qui com-
memorantur patres gentium: sed etiam
eius etatis fuisse: ut iã uniuersi familias
haberent suas: que digne fuissent nõibus
gentium. Vnde nequaq̃m putandũ ꝙ eo
fuerint ordine geniti quo commemorati
legũtur. Alioquin duodecim filii Iectan
q erat filius alius Heber frater Phalech:
quomodo potuerũt iam gentes facere si
post Phalech fratrem suum Iectan natus
est: sicut post eum cõmemoratus ẽ. quãdo
quidem tempore quo natus est Phalech
diuisa est terra. Proinde intelligendum
est priorem qdem Phalech nominatum:
sed lõge post fratrem suum Iectan fuisse
natum: cuius Iectan duodecim filii tam
grandes iã familias hẽrent: ut i linguas
proprias diuidi possent. Sic eniꝫ potuit
prior cõmemorari q erat etate posterior:
quẽadmodum prius cõmemorati sunt ex
tribus filiis Noe procreati filii Iapheth
qui erat minimus eoꝝ: deinde filii Cham
qui erat medius: postremo filii Sem q erat
primus et maximus. Illarũ aũt gentium
uocabula partim manserũt: ita ut hodie
appareat unde fuerint deriuata. sicut ex
Assur assyrii: et ex Heber hebrei: partim
tẽporis uetustate mutata sunt: ita ut uix
homines doctissimi antiquissimas histo-
rias perscrutantes: nec oĩum sed aliquã-
tarum ex istis origines gentiũ potuerint

repire. Nam ꝙ ex filio Cham q̄ uocabat̃
Mesraim perhibẽtur egiptii exorti nulla
hic resonat origo uocabli: sicut nec ethi-
opum qui dicuntur ad eum filium Cham
pertinere: q̄ Chus appellatus est. Et si oĩa
considerentur: plura mutata q̄ manentia
nomina apparent. ¶ Capl'm .xii.

Hvnc iam uideamus procursum
ciuitatis dĩ: etiam ab illo articulo
temporis q̄ factus est in patre Abraam:
unde incipit esse notitia eius euidentior:
et ubi clariora legũtur promissa diuina:
quę nunc in xp̄o uidemus impleri. Sicut
ergo scriptura sancta indicãte didicim⁹:
in regione chaldeorũ natus est Abraam:
quę terra ad regnum ptinebat assyrioꝝ.
Apud chaldeos autem iam etiam tũc su-
perstitiões impię preualebant: quemad-
modum per ceteras gentes. Vna igitur
Thare dom⁹erat de q̄ natus ẽ Abraam:
in qua unius ueri dei cultus: et quantum
credibile est in qua iam sola etiã hebrea
lingua remanserat: quamuis & ipe sicut
iã manifestior dei populus in egipto: ita
in mesopotamia fuisse diis alienis Ihesu
Naue narrante refertur: ceteris ex pro-
genie illius Heber in linguas paulatim
alias & in nationes alias posteris deflu-
entibus. Proinde sicut p aquarũ diluuiũ
una domus Noe remãserat ad repandũ
genus humanum: sic in diluuio multarũ
superstitionum per uniuersum mundum
una remãserat domus Thare: in q̄ custo-
dita ẽ plantatio ciuitatis dei. Deniq; sicut
illic enumeratis supra generationibus ab
Adam usq; ad Noe simul cum annorum
numeris: et exposita diluuii causa: pusq̄
deus inciperet de arca fabricanda loqui
ad Noe dicitur: hę aũt generatioẽs Noe:
ita & hic enumeratis generationibus ab
illo qui est appellatus Sem filio Noe usq;
ad Abraam: deinde isignis articulus si-
militer ponitur ut dicatur: hę sunt gene-
ratiões Thare. Thare genuit Abram &
Nachor & Aram: et Aram genuit Loth.
Et mortuus ẽ Aram coram Thare patre
suo: in terra in qua natus est in regione
chaldeoꝝ. Et sumpserunt Abram et Na-
chor sibi uxores: nomẽ mulieris Abram
Saray: et nomen mulieris Nachor Mel-
cha filia Aram. Iste Aram pater Melchę
fuit: et pater Ieschę: que Iescha creditur
ipsa esse etiam Sara uxor Abrę.

Deinde narratur ¶ Capl'm .xiii.
quemadmodum Thare cum suis
regionem reliquerit chaldeoꝝ: et uenerit
in mesopotamiã & habitauit i charram.
Tacetur autem de uno filio eius q̄ uoca-
batur Nachor: tanq̄m eum non duxerit
secum. Nam ita narrat̃. Et sumpsit Thare
Abram filium suũ & Loth filium Aran
filii sui: et Saray nurũ suã uxorẽ Abram
filii sui: et duxit illos de regiõe chaldeoꝝ
ut iret in terrã Chanaan: et uẽit in char-
ram & habitauit ibi. Nusq̄m hic nomia-
tus ẽ Nachor: et uxor eius Melcha. Sed
inuẽimus postea cũ seruum suũ mitteret
Abraam ad accipiendã uxorem filio suo
Ysaac: ita scriptũ. Et accepit puer decem
camelos de camelis dñi sui: et de oĩbus
bonis domini sui secum: et exurgens p-
fectus est in mesopotamiam in ciuitatem
Nachor. Isto et aliis sacrę huius historię
testimoniis: ostẽditur etiã Nachor frater
Abrę exisse de regione chaldeorum:
sedesq; constituisse in mesopotamia: ubi
cũ patre suo habitauerat Abraam. Cur
ergo eũ scriptura non cõmemorauit q̄ndo
ex gẽte chaldeorum cum suis profectus
est Thare: et habitauit in mesopotamia:
ubi non solum Abram filius eius: uerum
etiam Sara nurus eius & Loth nepos ei⁹
commemorantur: ꝙ eos duxerit secum?
Cur putamus: nisi forte ꝙ a paterna &
fraterna pietate desiuerat & superstitioni
adheserat chaldeorũ: et postea inde siue
penitẽdo siue psecutioñe passus ꝙ suspec-
tus haberetur: et ipe emigrauit? In libro

enim q inscribitur Iudith cum quereret
Holofernes hostis israelitarum: que nam
illa gens esset: utrum aduersus eã bellan-
dum fuisset: sic ei respondit Achior dux
amonitarum. Audiat dñs noster uerbuz
ex ore pueri sui: et referam tibi ueritatez
de populo qui habitat iuxta montanam
hanc: et nõ exibit mendaciũ de ore serui
tui. Hec enim progenies populi est chal-
deorum: et antea habitauerunt mesopo-
tamiam: qa noluerunt sequi deos patrũ
suorum qui fuerũt in terra chaldeorum
gloriosi: sed declinauerũt de uia parentum
suorum & adorauerunt deum celi quem
cognouerunt: et proiecerunt eos a facie
deorum suorum: et fugerunt in mesopo-
tamiam & habitauerũt ibi dies multos.
Dixitq; illis deus eorũ ut exirent de ha-
bitatiõe sua: et irent in terram Chanaan:
et illic habitauerunt: et cetera que narrat
Achior amonites. Vnde manifestum est
domum Thare psecutioné passam fuisse
a chaldeis: pro uera pietate qua unus &
uerus ab eis colebat deus. ¶ Ca.xiiii.

Defuncto autem Thare i mesopo-
tamia: ubi uixisse perhibetur du-
centos qnq; annos: iã incipiunt indicari
ad Abraam: facte promissiões dei: q ita
scriptum ẽ. Et fuerũt dies Thare in charra
quinq; & ducenti anni: et mortuus ẽ in
charra. Non sic aũt accipiẽdum est quasi
omnes hos dies ibi egerit: sed quia omẽs
dies uite sue q fuerũt anni ducenti qnq;
ibi cõpleuerit. Alioquin nesciretur quot
annos uixit Thare in charra: quoniam
non legit quoto anno uite sue i charram
uenerit: et absurdũ est existimare in ista
serie generationum ubi diligenter com-
memoratur quot annos quisq; uixerit:
huius solius numerum ãnorum uite non
commendatum esse memorie. Quod eniz
quorundam quos eadem scriptura com-
memorat tacentur anni: non sunt in hoc
ordine in quorum temporũ dinumeratio
de cessione gignẽtium & genitorum suc-
cessione contexitur. Iste autem ordo qui
dirigitur ab Adam usq; ad Noe: et inde
usq; ad Abraam sine numero annoꝝ uite
sue neminem continet. ¶ Cap.xv.

Quod ũ cõmemorata morte Thare
patris Abraam: deinde legitur et
dixit dominus ad Abram. Exi de terra
tua & de cognatiõe tua et domo patris
tui: ꝛc. non quia hoc sequitur in sermone
libri: hoc etiam in rerum gestarũ tempe
sequi existimãdum est. Erit quippe si ita
est indissolubilis questio. Post hec enim
uerba dei que ad Abram facta sunt: scp-
tura sic loquitur. Et exiit Abram quem-
admodum locutus ẽ illi deus: et abiit cũ
illo Loth. Abram aũt erat quinq; & sep-
tuaginta ãnorum cum exiret ex charra.
Quomõ potest hoc uerũ esse si post mortẽ
patris sui exiit de charra? Cum eniz esset
Thare septuaginta annorum sicut supra
intimatum ẽ: genuit Abram. Cui nume-
ro additis septuagintaquinq; ãnis quos
agebat Abram quando egressus est de
charra: fiunt anni cẽtum & quadragin-
taquinq;. Tot igitur annorũ erat Thare
quãdo exiit Abram de illa mesopotamie
ciuitate. Agebat enim annum etatis sue
septuagesimumquintum: ac p hoc pater
eius qui eum septuagesimo anno suo ge-
nuerat agebat ut dictum est centesimum
& quadragesimum & quintum annum.
Non ergo inde post mortẽ patris: id est
post ducentos quinq; annos qbus pater
eius uixit egressus est: sed annus de illo
loco progressionis eius: quoniam ipsius
septuagesimusquintus erat: proculdubio
patris eius q eum septuagesimo suo anno
genuerat centesim9 quadragesimusqntus
fuisse colligitur. Ac per hoc intelligendũ
ẽ more suo scripturam redisse ad tẽpus qđ
iam narratio illa trãsierat: sicut superius
cum filios filiorum Noe commemorasset:
dixit illos i linguis fuisse & in gentibus

suis: & tamen postea quasi hoc etiam in ordine sequeretur temporũ: et erat inquit omnis terra labium unũ & uox una omnibus. Quomodo ergo secundum suas gentes & secundum suas linguas erant: si erat una omnibus: nisi quia ad illud quod iam transierat recapitulando est reuersa narratio? Sic ergo & hic cũ esset dictum et fuerũt dies Thare in charra quinq; & ducenti anni et mortuus est Thare in charra. Deinde scriptura redeũdo ad id quod ideo pretermiserat ut prius de Thare id quod inchoatum fuerat cõpleretur. Et dixit inquit dominus ad Abram. exi de terra tua &c. Post que dei uerba subiungitur. Et exiit Abram quemadmodum locutus est illi dominus: et abiit cum illo Loth. Abram autem erat quinq; & septuaginta annorum cũ exiit ex charra. Tũc itaq; hoc factum est quando pater eius centesimum quadragesimum & quintum annum agebat etatis: tũc enim fuit huius septuagesimus & quintus annus. Soluta est autem ista questio et aliter: ut septuagintaquinq; anni Abre quando egressus est de charra: ex illo computarentur ex quo de igne chaldeorum liberatus est: non ex quo natus est: tanquam tunc potius natus habendus sit. Sed beatus Stephanus in actibus apostolorum cũ ista narraret. Deus inquit glorie apparuit Abrae patri nostro cum esset in mesopotamia priusquam habitaret in charra. et ait ad illum. Exi de terra tua & de cognatione tua: et domo patris tui: et ueni in terram quam tibi demõstrabo. Secundum hec uerba Stephani: nõ post mortẽ patris eius locutus est deus Abre: qui utiq; in charra mortuus est: ubi cum illo & ipse filius habitauit: sed priusquam habitaret in eadem ciuitate: iã tamen cum esset in mesopotamia. Iam ergo exierat a chaldeis. Quod itaq; adiungit Stephanus: tũc Abram egressus est de terra chaldeorum et habitauit in charra: non demonstrat quod sit factum posteaquam locutus est illi deus. Neq; enim post illa dei uerba egressus est de terra chaldeorum: cum dicat ei locutũ deum esse in mesopotamia: sed ad totum illud tempus pertinet quod ait: tũc id est ex quo egressus est a chaldeis et habitauit in charra. Item quod sequitur et inde postquam mortuus est pater eius collocauit illum in terra hac: in qua uos nunc habitatis & patres uestri: non ait postquam mortuus est pater eius exiit de charra: sed inde postquam mortuus est pater eius hic eũ collocauit. Intelligendum est igitur locutum deũ fuisse cum Abram cũ esset in mesopotamia priusquam habitaret in charra: sed eũ in charram peruenisse cum patre retento apud se precepto dei: et inde exisse septuagesimo et quinto suo: patris autem sui centesimo quadragesimoquinto anno. Collocationem uero eius in terra Chanaan: non profectionem de Charra postquam mortem patris eius factam esse dicit: quia iam mortuus erat pater eius quãdo emit terram cuius ibi iam sue rei cepit esse possessor. Quod autem iam in mesopotamia constituto hoc est iã egresso de terra chaldeorum dixit deus: exi de terra tua & de cognatione tua & de domo patris tui: non ut corpus inde eiceret quod iam fecerat: sed ut animum auelleret dicitur. Non enim exierat inde animo sed spe redeundi et desiderio tenebatur. que spes & desideriũ deo iubente ac iuuãte & illo obediente fuerat amputandum. Non sane incredibiliter existimatur: cum postea secutus esset Nachor patrem suũ: tunc Abram preceptũ domini impleuisse: ut cũ Sara cõiuge sua et Loth filio fratris sui exiret de charra.

Capitulum .xvi.

IAm considerande sunt promissiões dei facte ad Abraam. In his enim apertiora dei nostri Ihesu christi hoc est dei ueri oracula apparere ceperunt de populo piorum: quẽ prophetica prenũtiauit auctoritas. harũ prima ita legitur.

Et dixit dominꝰ ad Abram: exi de terra tua et de cognatiōe tua & de domo pr̄is tui: et uade in terram quam tibi demonstrauero: et faciā te in gentē magnam: et bn̄dicā te et mag̃ficabo nomē tuū: et eris bn̄dctus. Et benedicā benedicentes te: et maledicā maledicentes te: et bn̄dicent̄ in te oēs tribus terrę. Aduertendū est igit̄ duas res ꝓmissas Abrę. unam scilicet ꝙ terrā Chanaan possessuꝝ fuerat semē eiꝰ: qd̄ significat̄ ubi dictū est: uade in terrā quam tibi demonstrauero & faciam te in gentem magnam. aliam uero longe pręstantiorem nō de carnali ſ; de spirituali semine: per qd̄ pater ē non unius gentis israeliticę sed omniū gentiū quę fidei eius uestigia consequunt̄. Quod ꝓmicti cępit his uerbis. Et benedicent̄ in te oēs tribꝰ terrę. Hanc ꝓmissionem factam arbitrat̄ Eusebius septuagesimoqnto ętatis anno Abrę: tanq̃m mox ut facta est de charra exierit Abram: qm̄ sc̄pturę contradici nō potest ubi legitur: Abram erat quinq; et septuaginta annoꝝ cum exiit ex charra. Sed si eo anno facta est ista ꝓmissio: iam utiq; i charra cū patre suo demorabatur Abram. Neq; eni; exire inde posset: nisi prius ibi habitasset. Nunquid nam ergo contradicit̄ Stephano dicenti: deꝰ glorię apparuit Abrę patri nostro cum esset in mesopotamia priusq̃ habitaret i charra? Sed intelligēdū est ꝙ eodem anno facta sunt oīa: et dei ꝓmissio anteq̃ in charra habitaret Abram: et in charra habitatio eius & inde profectio: non solū qa Eusebius in cronicis ab anno huiꝰ ꝓmissiōis cōputat: et ostendit post quadringentos & triginta annos exitum esse de egipto: quādo lex data est: uerum etiam quia id cōmemorat apl̄s Paulus. ¶ Ca. xvii.

Per idem tpus eminētia erant r̄gna gentium: in quibus terrigenarum ciuitas hoc est societas hoīm sc̄dm hoīem uiuentiū: sub dominatu angloꝝ desertoꝝ insignius excellebat: regna uidelicet tria: sichimorū: egiptioꝝ: assyriorū: sed assyrioꝝ multo erat potentius atq; sublimiꝰ: nā rex ille Ninus Beli filius excepta india uniuersę asię populos subiugauerat. Asiam ū dico non illam ptem quę huius maioris asię una prouincia est: sed eam quę uniuersa asia nūcupatur: quā qdam in alteram duarū: pleriq; autem in tertiā totius orbis ptem posuerunt. ut sint oēs: asia: Europa: et africa: quod non ęquali diuisione fecerunt. Namq; ista quę asia nūcupatur: a meridie ꝑ orientem usq; ad septentrionē peruenit. europa uero a septentrione usq; ad occidentem: atq; inde africa ab occidente usq; ad meridiem. Vnde uidentur orbem dimidium duę tenēt: europa & africa: aliud uero dimidium sola asia. Sed ideo illę duę partes factę sunt: quia inter utranq; ab oceano ingreditur quidqd aquarū terras interluit: et ab hoc mare magnū nobis facit. Quapropter si i duas partes orbem diuidas orientis & occidentis: asia erit in una: i altera uero europa & africa. Quāobrem unum trium regnorum quę tunc pręcellebant regnum scilicet sichimorum non erat sub assyriis: quia i europa erat. Egiptiorum autem quomodo eis nō subiacebat: a qbus tota asia tenebatur: solis indis ut perhibetur exceptis? In assyria igitur pręualuerat domiatus impię ciuitatis. Huius caput erat illa babilon cuius terrigenę ciuitatis nomē aptissimum est id est confusio. Ibi autem Ninus regnabat post mortem patris sui Beli: q ꝑmus illic regnauerat sexagintaquinq; annos. Filius uero eius Ninus q defūcto patri successit in regnum: quinquagintaduos regnauit ānos. Et habebat i regno q̃dragintatres annos quādo natus ē Abram: qui erat ānus circiter millesimus ducentesimꝰ ante conditā romam: ueluti alterā in occidente babiloniam. ¶ Ca. xviii.

Egressus ē ergo Abram de charra septuagesimoquinto anno ętatis suę: centesimo aūt quadragesimo & qnto patris sui: cum Loth filio frīs sui & Sara cōiuge: et perrexit in terram Chanaan: & peruenit usq; ad sychem: ubi rursus diuinum accepit oraculū: de quo ita scriptum est. Et apparuit dominus Abrę & dixit illi. Semini tuo dabo terram hanc. Nihil hic de illo semine et promissum est: in quo pater factus est omniū gentium: sed de illo solo de quo pater ē unius israeliticę gentis. Ab hoc enim semine terra illa possessa est. Capitlm .xix.

Deinde ędificato ibi altari & inuocato dō Abram profectus ē inde: & habitauit in heremo: atq; inde ire in egiptum famis necessitate compulsus est: ubi uxorem suā dixit sororem suā nihil mentitus. Erat enim & hoc quia propinqua erat sanguine: sicut enā Loth eadem propinquitate cum fratris eius eēt filius frater eius est dictus. Itaq; uxorē tacuit non negauit: coniugis tuendam pudicitiam cōmittens deo: et humanas cauens insidias ut homo. Quoniam si periculum quātum cauere poterat non caueret: magis temptaret deum q̄m speraret in deo. De qua re contra calumniātem Faustum manicheum satis diximus. Deniq; factū est quod de domino presumpsit Abram. Nam Pharao rex egipti q eam sibi uxorem acceperat: grauiter afflictus marito reddidit. Vbi absit ut credamus alieno concubitu fuisse pollutam. Quia multo est credibilius hoc Pharaonem facere afflictionibus magnis non fuisse pmissum.

Reuerso igitur Capitlm .xx. Abram ex egipto in locum unde uenerat: tūc Loth fratris filius ab illo in terram sodomorū salua caritate discessit. Diuites qppe facti erāt: pastoresq; multos pecorum habere ceperant: qbus inter se rixantibus eo modo familiarū suaruz pugnantem discordiam uitauerunt. Poterat qppe hinc ut sunt humana & inter ipsos aliqua rixa cōsurgere. Proinde hoc malum pręcauentis Abrę uerba ista sūt ad Loth. Non sit rixa inter me & te: et inter pastores meos & pastorēs tuos: qa omnes nos fratres sumus. Nam ecce tota terra ante te est: discede a me. Si tu in sinistram ego in dextram: uel si tu in dextram: ego ī sinistrā. Hinc fortassis effecta est inter homines pacifica consuetudo. ut quando terrenorum aliquid partiēdum est: maior diuidat: minor eligat.

Cum ergo Capitlm .xxi. digressi eēnt separatimq; habitarēt Abram & Loth: necessitate sustentandę familię non feditate discordię: et Abram in terra Chanaan: Loth autem eēt in sodomis: oraculo tertio dixit dominus ad Abram. Respiciēs oculis tuis uide a loco in quo nūc tu es ad aqlonem: et africum & orientem et mare: quia omnem terrā quā tu uides tibi dabo et semini tuo usq; in seculum: et faciam semen tuum tanq̄m arenam terrę. si pōt aliquis dinumerare arenā terrę: et semē tuum dinumerabitr̄. Surgens pambula terram in lōgitudinē eius & in latitudinem eius: qa tibi dabo eam. In hac promissione utrum sit etiam illa qua pater factus est omniū gentium: nō euidentur apparet. Potest enī uideri ad hoc pertinere: et faciam semen tuum tanq̄m arenam terrę: quod ea locutione dictum est quam gręci dicūt yperbolen: quę utiq; tropica est non propria. quo tamen modo ut cęteris tropis uti solere scripturam: nullus q eam didicit ambigit. Iste autem tropus id est modus locutōis fit: quādo id quod dicitur longe est amplius q̄ quod eo dicto significatur. Quis enim non uideat: q̄ sit incomparabiliter amplior arenę numerus: q̄ potest eē omnium hominum ab ipso Adam usq; ad terminum seculi. Quanto ergo magis q̄

semen Abrae: non solum quod ptinet ad
israeliticam gentem: uerum etiam quod
futurum est scdm imitationem fidei toto
orbe terrarum in oibus gētibus? Quod
semen scilicet Abrae in comparatiōe mul-
titudinis impiorum profecto in paucis
est: quāuis & ipsi pauci faciant innume-
rabilem multitudinem suam: que signifi-
cata est scdm yperbolen p arenam terre.
Sane ista multitudo que promictitur A-
brae: nō deo est innumerabilis sz hōibus.
deo autem nec arena terre. Proinde qa
non tantum gens israelitica sz uniuersum
semen Abrae: ubi est expressa promissio
non scdm carnem sed scdm spiritum plu-
rimorum filiorum: congruentius arene
multitudini cōparatur: potest hic itelligi
ut iteretur pus facta promissio. Sed ideo
diximus qp non euidenter appareat: qa
& illius gentis unius multitudo que sm
carnem nata est ex Abraam: per eius ne-
potem Iacob in tantū creuit: ut pene oēs
partes orbis impleuerit. Et ideo potuit
& ipsa scdm ypbolen arene multitudini
comparari. quia & hec sola innumera est
homini multitudo: terram certe illā solā
significatam que appellata est Chanaan
nemo ambigit. Sed quod dictum est tibi
dabo eam & semini tuo usq; in seculum:
potest mouere nōnullos: si usq; in seculuz
intelligant in eternum. Si autē in seculū
hoc loco sic accipiant quemadmodum fi-
deliter tenemus: initium futuri seculi a
fine presentis ordiri: nihil eos mouebit.
quia & si expulsi sunt israelite de hiero-
solimis: manent tamen in aliis ciuitatib9
terre Chanaan: et usq; in finē manebunt:
& uniuersa terra illa cū a christianis in-
habitatur etiam ipm semen est Abrae.

Hoc responso ¶ Caplm .xxii.
pmissiois accepto migrauit Abrā
& mansit i alio eiusdem terre loco: id est
iuxta quercum Mambre que erat ebron.
Deinde ab hostibus q sodomis irruerāt:
cum qnq; reges aduersus quatuor belluz
gererent: et uictis sodomitis etiam Loth
captus esset: liberauit eum Abram ad-
ductis secum in prelium trecentis decem
& octo uernacalis suis: et uictoriā fecit
de regibus sodomorum: nihilq; spoliorū
auferr̄ uoluit: cum rex cui uicerat obtu-
lisset. Sed plane tūc benedictus ē a Mel-
chisedech qui erat sacerdos dī excelsi. de
quo i epistola que inscribit̄ ad hebreos:
quā plures Pauli apostoli esse dicuut: q-
dam uero negant: multa & magna con-
scripta sunt. Ibi quippe primū apparuit
sacrifitium: quod nunc a xpianis offert̄
deo toto orbe terrarum: impleturq; illud
quod longe post hoc factum per pphām
dicitur ad christum q fuerat adhuc uen-
turus i carnem: tu es sacerdos in eternū
scdm ordinem Melchisedech: non scilicet
scdm ordiem Aaron q ordo fuerat aufe-
rēdus: illucescentib9 reb9 que illis umbris
prenotabantur. ¶ Capitlm .xxiii.

Etiam tunc factum est uerbū do-
mini ad Abram in uisu. Qui cum
ei protectionem mercedemq; pmicteret
ualde multam: ille de posteritate solicit9
quēdam Eliezer uernaculum suū futuruz
sibi dixit heredem. Continuoq; illi pro-
missus est heres: non ille uernaculus sed
qui de ipo Abram fuerat exiturus: rur-
susq; semen innumerabile nō sicut arena
terre sed sicut stelle celi. ubi mihi magis
uidet̄ pmissa posteritas celesti felicitate
sublimis. Nam quātum ad multitudiem
pertinet: quid sunt stelle celi ad arenam
terre? Nisi quis & istam comparatōnem
in tantum esse similem dicat: in quantum
etiam stelle dinumerari non ualent. quia
nec omnes eas uideri posse credendū est.
Nā quanto quisq; acutius intuetur: tāto
plures uidet. Vnde & acerrie cernētib9
aliquas occultas eē merito existimatur:
exceptis eis sideribus que in alia parte
orbis a nobis remotissia oriri & occider̄

perbibentur. Postremo q̃cunq̃ uniuersũ stellarum numerum comprehendisse & conscripsisse iactant: sicut Aratus & Eudoxius: uel siqui alii sũt: eos libri huius contempnit auctoritas. Hic sane illa sententia ponitur cuius apostolus meminit propter dei gratiam commendandam. Credidit Abraam deo & reputatum est illi ad iustitiam: ne circũcisio gloriaretur: gentesq̃ incircũcisas ad fidem xp̃i nollet admitti. Hoc enim quãdo factum est ut credenti Abrahę deputaretur fides ad iustitiam: nondum fuerat circumcisus.

IN eodem uisu ¶ Caplm .xxiiii.

cum loqueretur ei deus: etiam hoc ait ad illum. Ego deus q̃ te eduxi de regiõe chaldeorum: ut dem tibi terram hanc ut heres sis eius. Vbi cum interrogasset Abram sc̃dm quid sciret q̃ heres eius erit: dixit illi deus. Accipe mihi iuuẽcam trimam: et capram trimã & arietem trimũ: et turturem & columbam. Accepit autẽ ille hęc oĩa & diuisit illa media: et posuit ea cõtra faciem alterum alteri. Aues autem non diuisit. Et descenderunt sicut sc̃ptum est aues: et sederunt super corpa quę diuisa erant: et consedit illis Abram. Circa solis autem occasum pauor irruit super Abram: et ecce timor tenebrosus magnus incidit ei. Et dictũ est ad Abrã. Sciendo scias q̃a peregrinum erit semen tuum in terra nõ propria: et in seruitutẽ redigẽt eos & affligent eos q̃dringentis annis. gentem autem cui seruierint iudicabo ego. Post hęc uero exibunt hinc cũ supellectili multa. Tu autẽ ibis ad p̃res tuos cum pace: nutritus in senecta bona. Quarta uero generatione conuertent se huc. Nondum enim impleta sunt peccata amorreorum usq̃ adhuc. Cum autẽ iam sol erat ad occasum: facta est flamma: et ecce fornax fumabũda et lãpades ignis: quę pertransierunt per media diuisa illa. In die illa disposuit dñs deus testamentũ ad Abram dicẽs: semini tuo dabo terrã hãc a flumĩe egipti usq̃ ad flumẽ magnũ eufraten: ceneos et cenezeos: et cethmoneos et cetheos: et pherezeos et raphaim: et amorreos & cananeos: et eueos & gergeseos & iebuseos. Hęc oĩa in uisu facta diuinitus atq̃ dicta sũt. de q̃bus singulis enucleate disserere longum est: et intentionem operis huius excedit. Quod ergo satis est nosse debemus: posteaq̃m dictũ est credidisse Abraam deo et deputatum esse illi ad iustitiam: non eum in fide defecisse: ut diceret domiator domĩe sc̃dm quid sciam q̃ heres eius ero. Terrę q̃ppe illius promissa erat hereditas. Non enim ait unde sciam quasi adhuc nõ crederet: sed ait sc̃dm quid sciam: ut ei rei quã crediderat aliqua similitudo adhiberetur: qua eius modus agnosceretur. Sicut nõ est uirginis Marię diffidentia q̃ ait: quõ fiet istud quoniam uirum non cognosco. Quod enim futurum esse certa erat: modũ quo fieret inquirebat. Et hoc cũ quęsisset audiuit spiritus sanctus sup̃ueniet in te: et uirtus altissimi obũbrabit tibi. Deniq̃ & hic similitudo data est de tribus animalibus: iuuenca: capra & ariete: et duabus uolucribus turture & columba. ut sc̃dm hęc futurum sciret quod futurum esse iam non ambigeret. Siue ergo per iuuencam significata sit plebs posita sub iugo legis: per capram eadem plebs etiã peccatrix futura: per arietem eadẽ plebs etiam regnatura: quę aĩalia propterea trima dicuntur: quia cũ sint insignes articuli temporum ab Adam usq̃ ad Noe: et inde usq̃ ad Abraam: et inde usq̃ ad Dauid: qui reprobato Saule primus in regno gentis israelitice est domini uolũtate fundatus: in hoc ordine tertio qui tenditur ex Abraam usq̃ ad Dauid: tanq̃ tertiam ętatem gerens ille populus adoleuit: siue aliquid aliud cõuenientius ista significẽt: nullo modo tamẽ dubitauerim

ſpirituales in ea tipos prefiguratos ad-
ditamento turturis & columbe. Et ideo
dictum eſt aues autē non diuiſit. quoniā
carnales inter ſe diuiduntur: ſpirituales
autem nullo modo. ſiue a negotioſis con-
uerſatiōibus hominū ſe remoueant ſicut
turtur: ſiue īter illas degāt ſicut colūba.
Vtraqꝫ tamē auis eſt ſimplex et innoxia:
ſignificans & in illo iſraelitico poplo cui
terra illa dāda erat: futuros indiuiduos
filios promiſſionis & heredes regni in
eterna felicitate manſuros. Aues autem
deſcendentes ſuper corpora que diuiſa
erant: non boni aliquid ſed ſpiritus indi-
cant aeris huius paſtum quēdam ſuum
de carnalium diuiſiōe querentes. Quod
autem illis conſedit Abraam: ſignificat
etiam inter illas carnalium diuiſioēs ſpi-
rituales eſſe nonnullos: ueros uſqꝫ in finē
ſeculi ꝑſeueraturos fideles. Et circa ſolis
occaſum ꝙ pauor irruit in Abraam: &
timor tenebroſus magnus: ſigficat circa
huius ſeculi finem magnam ꝑturbationē
ac tribulationem futuram fideliū: de qua
dominus dixit in euangelio. Erit enī tūc
tribulatio magna q̄lis non fuit ab initio.
Quod uero dictum ē ad Abraam: ſcien-
do ſcias quia peregrinum erit ſemen tuū
in terra nō propria: et in ſeruitutem re-
digent eos et affligēt eos quadringentis
annis: de populo iſrael q̄ fuerat in egipto
ſeruiturus apertiſſime prophetatum eſt.
Non ꝙ in eadē ſeruitute ſub egiptiis af-
fligētibus q̄drigentos annos ille popl's
fuerat ꝑacturus: ſed in ipſis q̄dringentis
annis prenuntiatum eſt hoc futurum.
Quēadmodum enī ſcriptum ē de Thare
p̄re Abrae & fuerūt dies Thare ī charra
quinqꝫ & ducenti anni: non q̄a ibi omēs
acti ſunt: ſꝫ quia ibi completi ſunt: ita &
hic propterea interpoſitum eſt & in ſer-
uitutē redigent eos: et affligent eos qua-
dringētis annis: quoniam iſte numerus
in eadem afflictiōe completus eſt. non q̄a
ibi uniuerſus ꝑactus eſt. Quadringenti
ſane dicuntur anni propter numeri ple-
nitudinē: quāuis aliquāto amplius ſint:
ſiue ex hoc tempore computent̄ quo iſta
promittebātur Abrae: ſiue ex quo natus
eſt Yſaac propter ſemen Abrae de quo
iſta predicuntur. Computantur enī ſicut
ſuperius iam diximus ab āno ſeptuage-
ſimo & q̄nto Abrae: quando ad eū facta
eſt prima promiſſio: uſqꝫ ad exitū iſrael
ex egipto quadringenti & triginta anni.
quorum apoſtolus ita meminit. Hoc aūt
inquit teſtamentum confirmatum a deo
que poſt q̄drigentos & triginta annos
eſt facta lex: nō infirmat ad euacuandā
promiſſionem. Iam ergo iſti q̄dringenti
& triginta anni: quadringenti poterant
nuncupari: q̄a non ſunt multo amplius.
Quanto magis cum aliquot iam ex iſto
numero preteriſſent: quando illa in uiſu
demōſtrata & dicta ſūt Abrae: uel q̄ndo
Yſaac natus eſt centenario patri ſuo a
prima promiſſiōe poſt uigintiq̄nqꝫ ānos:
cū iam ex iſtis quadringētis et triginta:
quadringenti & q̄nqꝫ remanerent: quos
deus quadringentos uoluit nominare:
et cetera que ſequūtur in uerbis prenun-
tiantis dei: nullus dubitauerit ad iſraeli-
ticum populū pertinere. Quod uero ad-
iungitur: cum autem ſol erat ad occaſum
flāma facta ē: et ecce fornax fumabūda
& lāpades ignis que tranſierūt ꝑ media
diuiſa illa: ſignificat iam ī fine ſeculi per
ignē iudicandos eſſe carnales. Sicut eniꝫ
afflictiō ciuitatis dei qualis antea nunq̄m
fuit que ſub Antichriſto futura ſperatur:
ſignificat̄ tenebroſo timore Abrae circa
ſolis occaſum id eſt propinquante iā fine
ſeculi: ſic ad ſolis occaſum id eſt ad ipm
iam finē ſeculi ſignificatur iſto igne dies
iudicii: dirimens carnales per ignem ſal-
uandos: et in igne damnandos. Deinde
teſtamētum factum ad Abraam terram
Chanaan proprie manifeſtat: et nomiat

in ea undecim gẽtes: a flumĩe egipti usqꝫ ad flumen magnũ eufraten. Non ergo a flumine magno egipti hoc est nilo: sed a paruo quod diuidit iter egiptum & palestinam: ubi est ciuitas ryrocura.

Iam hinc tempora ❡ Caplm̃. xxv. consequuntur filiorum Abrae: unius de Agar ancilla: alterius de Sara libera: de qbus in libro superiore iam diximus. Quod autẽ actinet ad rem gestam: nullo modo est inferendum de hac concubina crimẽ Abraę. Usus est ea quippe ad generandam prolem non ad explendam libidinem: nec insultans sꝫ potius obediẽs coniugi: quę suę sterilitati credidit eẽ solatium: si fęcundum ancillę uterum quoniam natura nõ poterat uolũtate faceret suũ: et eo iure quo dicit apostolus similiter & uir non habet potestatem corporis sui sed mulier: utens mulier ad pariendum ex altera qđ nõ poterat ex seipsa. Nulla ẽ hic cupido lasciuię: nulla nequitię turpitudo. Ab uxore causa prolis ancilla marito traditur: a marito causa prolis accipitur: ab utroqꝫ non culpę luxus sed naturę fructus exquiritur. Deniqꝫ cum ancilla grauida dominę sterili supbiret: et hoc Sara suspitione muliebri uiro potius imputaret: etiam ibi demonstrauit Abraam nõ se amatorẽ seruũ: sed liberũ fuisse genitorem: et in Agar Sarę cõiugi pudicitiam custodisse: nec uoluptatẽ suaꝫ sed uolũtatem illius impleuisse: accepisse nec petisse: accessisse nec hesisse: seminasse nec amasse. Ait enim. Ecce ancilla tua in manibus tuis: utere ea quomõ tibi placuerit. O uirum uiriliter utentem fęminis: cõiuge temperanter: ancilla obtemperanter: nulla intemperanter. ❡ Caplm̃. xxvi.

Post hęc natus ẽ Ysmael ex Agar: in quo putare posset impletum qđ ei promissum fuerat: cum sibi uernaculũ suum adoptare uoluisset: dicente deo nõ erit heres tuus hic: sed qui exiet de te ille erit heres tuus. Hoc ergo promissum ne in ancillę filio putaret impletum: iam cũ esset annorum nonaginta & nouem apparuit ei dominus & dixit illi. Ego sum deus: place in conspectu meo et esto sine querela: et ponam testamentũ meũ inter me & inter te: et implebo te ualde. Et pcidit Abram in faciem suam: et locutus ẽ illi deus dicens. Ecce ego: et ecce testamẽtum meũ tecũ: et eris pater multitudinis gentium: et non appellabitur nomen tuũ adhuc Abram: sꝫ erit nomen tuũ Abraã: quia p̃rem multarũ gentium constitui te. Et augebo te ualde: et ponã te in gentes: et reges ex te exibunt. Et statuam testamentum meum inter me & te: et inter semen tuum post te in generationes eorum in testamẽtum ęternum: ut sim tibi deus & semini tuo post te. Et dabo tibi & semini tuo post te terram in qua incola es: omnem terram Chanaan in possessionem ęternam. et ero illi deus. Et dixit deus ad Abraam. Tu autem testamentum meum conseruabis: tu & semen tuum post te in progenies suas. Et hoc est testamentum meum quod cõseruabitis inter me & uos et inter semen tuum post te in generatiões suas. Circũcidetur omne uestrum masculinum: et circumcidetis carnem preputii uestri: et erit in signũ testamenti inter me & uos. Et puer octo dierũ circũcidetur: et uestrum omne masculinũ in progenies uestras. Vernaculus et emptitius ab omĩ filio alienigena qui nõ est de semine tuo: circumcisiõe circũcidetur. et uernaculus domꝰ tuę et emptitius. Et erit testamentũ meũ in carne uestra ĩ testamentũ ęternũ: & q non fuerit circumcisus masculs: qui nõ circũcidet carnem preputii sui octauo die: interibit aĩma illa de genere eius qa testamẽtũ meũ dissipauit. Et dixit đs ad Abraam. Sarai uxor tua non appellabiẽ nomen eius Sarai: sed Sara erit nomen eius. Benedicam autem illã & dabo tibi

ex ea filium: et benedicam illū & erit in
nationes: et reges gentium ex eo erūt. et
procidit Abraam super faciem suam &
risit: et dixit in aīmo suo dicens. Si mihi
centum annos habenti nascetur filius: et
si Sara annorū nonaginta pariet? Dixit
aūt Abraam ad deum. Ysmael hic uiuat
in conspectu tuo. Deus autē dixit ad A-
braā. Ita. Ecce Sara uxor tua pariet tibi
filium & uocabis nomen eius Ysaac: et
statuam testamentum meum ad illum in
testamentum ęternum: ut sim illi deus et
semini eius post illum. De Ysmael autem
ecce audiui te. Ecce benedixi eum & am-
plificabo et multiplicabo illū ualde. Du-
odecim gētes generabit. et dabo illum in
magnam gentem. Testamentum autem
meum statuam ad Ysaac: quē pariet tibi
Sara in tempore hoc ad ānum sequētem.
Hic apertiora promissa sunt de uocatiōe
gentium Ysaac id est in filio promissiōis:
quo significatur gratia non natura. quia
de sene & de anu sterili promictit̄ filius.
Quāuis enim & naturalem procreatiōis
excursum deus operetur: ubi tamen eui-
dens opꝰ dei ē uiciata & cessante natura:
ibi euidentius intelligitur gratia. Et quia
hoc nō per generationem sed per regene-
rationem futurum erat: ideo nūc impata
est circumcisio: q̄ndo de Sara promissus
est filius. Et ꝙ oēs non solum filios: uerū
etiam seruos uernaclōs & emptitios cir-
cumcidi iubet: ad omnes istam gratiam
pertinere testatur. Quid enim aliud cir-
cumcisio significat: q̄ uetustate exuta na-
turam renouatam? Et qd aliud q̄ christū
octauus dies: qui ebdomada completa:
hoc ē post sabbatum resurrexit? Paren-
tum mutantur & nomina. oīa resonāt
nouitatem: et ī testamento ueteri obum-
bratur nouum. Quid est enim quod dicit̄
testamentum uetus: nisi noui occultatio?
Et quid est aliud quod dicitur nouū nisi
ueteris ṙuelatō? Risus Abraę exultatio ē
gratulātis: non irrisio diffidentis. Verba
quoq; eius illa in animo suo: si mihi centū
annos habenti nascetur filius: et si Sara
annorum nonaginta pariet: nō sunt du-
bitantis sed admirantis. Si quē ů mouet
qđ dictum est: et dabo tibi & semini tuo
post te terram in qua tu incola es: omnē
terram Chanaan in possessionem ęternā:
quomodo accipiatur impletū siue adhuc
expectetur implendum: cū possessio quę-
cunq; terrena ęterna cuilibet genti eē non
possit: sciat ęternū a nostris interpretari
quod gręci appellāt aeomon qđ a sęculo
deriuatum est. Aeon quippe gręce sęclm
nuncupatur. Sed non sunt ausi latini hoc
dicere seculare: ne longe ī aliud micterēt
sensum. Secularia quippe dicūtur multa
quę in hoc sęculo sic agunt̄: ut breui etiā
tempore transeāt. Aeomon autem quod
dicitur aut non habet finem: aut usq; in
huius sęculi tenditur finem.

¶ Capitlm .xxvii.

Item potest mouere quomodo intelligi oporteat
quod hic dictum est: masculus qui non
circumcidet carnem pręputii sui octauo
die: interibit anima illa de genere suo: qa
testamentum meum dissipauit: cum hęc
nulla culpa sit paruuli cuius dixit aīam
perituram: nec ipē dissipauerit testamen-
tum dei sed maiores qui eum circūcidere
non curauerunt: nisi quia etiam paruuli
non scđm suę uitę proprietatem: sȝ scđm
cōmunem generis humani originem oēs
in illo uno testamētum dei dissipauerūt:
in quo omēs peccauerunt. Multa quippe
appellantur testamenta dei exceptis illis
duobus magnis uetere & nouo: qđ licet
cuiq; legendo cognoscere. Testamentum
autem primum quod factum est ad ho-
minem primum profecto illud est. Qua
die ederitis morte moriemini. Vnde scp-
tum est in libro q̄ ęcclesiasticus appellat̄.
Oīs caro sicut uestis ueterascet. Testa-
tum ergo est a sęclō morte mori: eos qui

transgrediuntur precepta dei. Cum eniꝫ
lex euidentior postea data sit: et dicat a-
postolus ubi autem non est lex nec prę-
uaricatio: quo pacto in psalmo qđ legitˢ
uerum ē: pręuaricatores existimaui oēs
peccatores terrę: nisi qa oēs legis alicuiꝰ
pręuaricatę sunt rei: qui aliquo peccato
tenentur obstricti? Quamobrem si etiam
paruuli qđ uera fides habet nascūtur nō
proprie sꝫ originaliter peccatores: unde
illis gratiam remissionis peccatorum ne-
cessariam confitemur: profecto eo modo
quo sunt peccatores: etiā pręuaricatores
legis illius quę in padiso data ē agnoscū-
tur. ut uerum sit utrunqꝫ quod scriptum
est: et pręuaricatores extimaui oēs pec-
catores terrę: et ubi lex non est: nec prę-
uaricatio. Ac per hoc qa circūcisio signū
regenerationis fuit: non immerito puulū
propter originale peccatum quo primuꝫ
dei dissipatum est testamentum generatio
disperdet: nisi regeneratō liberet. Sed in-
telligenda sunt hęc uerba diuina tanq̄m
dictum sit: qui nō fuerit regeneratus in-
teribit aīma illa de genere eius: qa testa-
mentum dei dissipauit quando in Adam
cum oībus etiam ipe peccauit. Si enim
dixisset qa hoc testamentum meum dissi-
pauit: non nisi de ista circūcisiōe intelligi
cogeret. Nunc uero quoniā nō expręssit
cuiusmodi testamentum puulus dissipa-
uerit: liberum est intelligerē de illo testa-
mento dictum cuius dissipatio pertinere
possit ad paruulum. Si autem quisquam
hoc non nisi de ista circumcisione dictum
esse contendit: qꝛ in ea testamentum dei
qui non est circumcisus dissipauerit par-
uulus: quęrat locutōnis aliquem modum
q̄ non absurde possit intelligi: ideo dissi-
passe testamentum: quia licet non ab illo
tamen in illo est dissipatū. Verū sic quoqꝫ
aīaduertendum est nulla in se negligētia
sua iuste interire incircūcisi animam per-
uuli: nisi originalis obligatione peccati.

¶ Capl'm .xxviii.

Acta igitur promissiōe tā magna tamqꝫ lucida
ad Abraam: cui euidentissime dictum est
patrem multarū gentium posui te: et au-
gebo te ualde & ponam te in gentes: et
reges exibūt ex te: et dabo tibi ex Sara
filium: et benedicam illum & erit in na-
tiones: et reges gentium ex eo erūt: quā
promissionem nunc in christo cernimus
reddi: ex illo deinceps illi coniuges non
uocantur in scripturis sicut antea uoca-
bātur Abram & Sarai: sed sicut nos eos
ab initio uocauimus: quoniā sic iam uo-
cantur ab oībus Abraam & Sara. Cur
autem mutatum sit nomē Abraę: reddita
est ratio: quia patrem inquit multarum
gētium posui te. Hoc ergo significare in-
telligēdum est Abraam. Abram uero qđ
ante uocabatur interpretatur pater ex-
celsus. De nomīe autem mutato Sarę nō
est reddita ratio: sed sicut aiunt q scṗserūt
interpretationes nominum hebreoꝝ quę
his literis sacris cōtinentur: Sarai inter-
pretatur princeps mea: Sara aūt uirtus.
Vnde scriptum ē in ępistola ad hebreos:
fide & ipsa Sara uirtutē accepit ad emis-
sionem seminis. Ambo autem senes erāt
sicut scṗtura testatur: sed illa etiā sterilis
& liquore mēstruo iam destituta: ꝓpter
quod iam parere nō posset etiā si sterilis
non fuisset. Porro si fęmia ita sit prouec-
tioris ętatis ut ei solita mulierum adhuc
fluant: de iuuene parere pōt: de seniore
nō potest. quāuis adhuc possit ille senior
sꝫ de adolescentula gignere: sicut Abraaꝫ
post mortem Sarę de Cethura potuit:
quia uiuidam eius inuenit ętatem. Hoc
ergo est qđ mirū cōmendat apostolus: et
ad hoc dicit Abraę iā fuisse corpꝰ emor-
tuum: quoniam non ex omi fęmina: sed
ex ea cui esset adhuc aliqđ pariendi tem-
pus extremum generare: ipe in illa ętate
adhuc posset. Ad aliquid enim emortuū
corpus eius intelligere debemus: non ad

omnia. Nam senectus uiui: non iam ca-
dauer est mortui. Quãuis etiam sic solui
soleat ista questio: quod de Cethura postea
genuit Abraam: quia donum gignendi
quod a domino accepit: etiam post obitũ
mãsit uxoris. Sed propterea mihi uidetur
illa quam secuti sumus questionis huius
solutio preferenda: quia centenarius quidem
senex sed temporis nostri de nulla potest
femina gignere: non tunc quidem quando
adhuc tam diu uiuebant ut centum anni
nondum facerent hominem decrepite se-
nectutis. ¶ Capitulum .xxix.

ITem deus apparuit Abrae ad quercuz
Mambre in tribus uiris: quos dubi-
tandum non est angelos fuisse: quamuis
quidam existiment unum in eis fuisse dñm
christum: asserentes eum etiã ante indu-
mentum carnis fuisse uisibilem: esse quidem
diuine potestatis inuisiblis incorporalis
incõmutabilisque nature: sine ulla sui mu-
tatione etiã mortalibus aspectibus apparere:
nõ per id quod est: sed per aliquod quod
sibi subditum est. Quid autem illi subditum
non est? Verũtamen si propterea confir-
mant horum trium aliquem fuisse xpm:
quia cum tres uidisset ad dominũ singu-
lariter est locutus: sic enim scriptum est:
et ecce tres uiri stabant super eũ: et uidens
procurrit obuiam illis ab ostio taberna-
culi sui: et adorauit super terram & dixit.
Domine si inueni gratiã ante te: et cetera:
cur non etiam illud aduertunt: duos ex
eis uenisse ut sodomite delerentur: cum
adhuc Abraam ad unum loqueretur do-
minum appellans: et intercedens ne simul
iustum cum impio in sodomis perderet?
Illos autẽ duos sic suscepit Loth: ut etiã
ipse in colloquio suo cũ illis singulariter
dominum appellaret. Nam cum eis plu-
raliter dixisset ecce domini declinate in
domum pueri uestri: et cetera que ibi di-
cuntur: postea tamen ita legitur. Et tenu-
erunt angeli manũ eius & manũ uxoris
eius: et manus duarum filiarum eius: eo
quod dominus parceret illi. Et factũ est mox
ut eduxerũt illum foras: dixerũt. Saluã
fac animam tuam. Ne respexeris retro:
nec steteris in tota regione. In monte sal-
uum te fac: nequãdo comprehendaris.
Dixit autem Loth ad illos. Oro domine
quia inuenit puer tuus misericordiam ante
te: et que sequuntur. Deinde post hec uerba
singulariter illi respondit dominus: cum
in duobus angelis esset: dicens. Ecce mi-
sertus sum faciem tuam &c. Vnde multo
est credibilius quod et Abraam in tribus &
Loth in duobus uiris dñm agnoscebãt:
cui per singularem numerũ loquebãtur:
etiam cum eos homines esse arbitrarentur.
Neque enim aliam ob causam sic eos susce-
perunt: ut tanquam mortalibus & humana
refectione indigentibus ministrarent. Sed
erat profecto aliquid quo ita excellebant
licet tanquam homines: ut in eis esse dominũ
sicut esse assolet in prophetis: hi qui hospi-
talitatem illis exhibebant dubitare non
possent. atque ideo & ipsos aliquãdo plu-
raliter ut dominos: aliquando singulariter
ut in eis dominum appellabãt. Angelos
autem fuisse scriptura testatur: nec solũ in
hoc genesis libro ubi hec gesta narrãtur:
uerũ etiam in epistola ad hebreos: ubi cũ
hospitalitas laudaretur: per hanc inquit
etiã quidam nescientes hospitio receperunt
angelos. Per illos igitur tres uiros cum
rursus filius Ysaac de Sara promitteretur
Abrae diuinitus datũ est etiã tale respõ-
sum: ut diceretur Abraam. erit in magnã
gentem & multam: et benedicentur in eo
omnes gentes terre. Et hic duo illa breuissime
plenissimeque promissa sunt: gens israel secundum
carnem: et omnes gentes secundum fidem.

¶ Capitulum .xxx.

POst hanc pro-
missionẽ libato de sodomis Loth:
& ueniente igneo imbre de celo: tota illa
regio impie ciuitatis in cinerem uersa est: ubi
stupra in masculos in tantã consuetudinẽ

conualuerant: quãtam leges solent alioꝝ factoꝝ prębere licentiam. Verum et hoc eorum supplitium: specimẽ futuri iuditii diuini fuit. Nam ad quid pertinet ꝙ ꝓhibiti sunt q̄ liberabãtur ab anglis retro respicere: nisi ꝗa non est aĩmo redeũdum ad ueterem uitã: qua per gratiam regenerati exuimur: si ultimũ iuditiũ euadere cogitam⁹? Deniq; uxor Loth ubi r̄spexit remansit: et in salem cõuersa hominibus fidelibus quoddã pręstitit condimẽtum: quo sapiant aliquid unde illud caueatur exemplum. Inde rursus Abraam fecit in geraris apd̄ regem ciuitatis illius Abymelech: quod ĩ egipto de cõiuge fecerat: eiq; itacta similiter reddita est. Vbi sane Abraam obiurganti se regi cur tacuisset uxorem: sororemq; dixisset: aperiens q̄d timuerit etiam hoc addidit. Etenim uere soror mea est de patre sed nõ de matre. ꝗa de patre suo soror erat Abraę: de quo propinqua eius erat: tãtę autem pulcritudinis fuit: ut etiam in illa ętate posset adamari. ¶ Capitl'm .xxxi.

POst hęc natus est Abraę scd̄m ꝓmissionem dı̄ de Sara filius: eumq; nomiauit Ysaac quod interpretatr̄ risus. Riserat enim & pater quãdo ei ꝓmissus est admirans in gaudio: riserat et mater: quãdo per illos tres uiros iterũ ꝓmissus est dubitans in gaudio. Quãuis exprobrante angelo ꝙ risus ille etiam si gaudii fuit: tamen plenę fidei non fuit. Post ab eodem angelo etiã in fide confirmata est. Ex hoc ergo puer nomẽ accepit. Nam ꝙ risus ille non ad irridẽdum opprobriũ: sed ad celebrandum gaudium ptinebat: nato Ysaac et eo noĩe uocato: Sara monstrauit. Ait q̄ppe: risum mihi fecit deus. Quicũq; enim audierit congaudebit m̄. Sed post aliquãtulum tempus ancilla de domo eicitur cũ filio suo: et duo illa scd̄m apostolum testamenta significãtur uetus et nouum: ubi Sara illius supernę hierl'm hoc est ciuitatis dei figuram gerit.

INter hęc quę ¶ Capitl'm .xxxii. omnia cõmemorare nimis lõgum est: temptatur Abraam de immolãdo dilectissimo filio suo Ysaac: ut pia eius obedĩa probaretur: sęculis in notitiam ꝓferẽda non deo. Neq; enim omnis est culpanda temptatio: quia & gratulanda est qua fit probatio. Et plerunq; aliter animus humanus sibiipi innotescere non potest: nisi uires suas sibi nõ uerbo sed experimẽto: temptatõne quodammodo interrogante respondeat. ubi si dei munus agnouerit: tunc pius est: tũc solidatur firmitate grę: non inflatur inanitate iactantię. Nunq̄m sane crederet Abraam ꝗa uictimis deus delectaretur humanis: quamuis diuino intonante pręcepto: obediendum sit nõ disputandũ. Veruntñ Abraam cõfestim filium cum fuisset imolatus: resurrectuꝝ credidisse laudandus est. Dixerat nanq; illi deus: cum de ãcilla & filio eius foras eiciendis uoluntatem coniugis nollet implere: in Ysaac uocabitur tibi semen. Et certe ibi seq̄tur ac dicitur. Filium autem ancillę huius ĩ magnam gentem faciam: ꝗa semen tuum est. Quomõ ergo dictum est in Ysaac uocabitur tibi semen: cum et Ysmaelẽ deus semẽ eius uocauerit? Exponens autẽ apostolus quid sit in Ysaac uocabitr̄ tibi semen: id ẽ inq̄t non qui filii carnis hi filii dei: sed filii promissioĩs deputanr̄ in semine. Ac ꝑ hoc filii ꝓmissioĩs ut sint semen Abraę in Ysaac uocantur: hoc est in christũ uocante gratia congregantur. Hanc ergo promissionem pater pius fideliter tenens: ꝗa ꝑ hũc oportebat impleri: quem deus iubebat occidi: non hesitauit ꝙ sibi reddi poterat imolatus: q̄ dari potuit non speratus. Sic intellctm̄ est & in ępl'a ad hebreos & sic expositũ. Fide inquit pręcessit Abraam in Ysaac temptatus: et unicũ obtulit q̄ ꝓmissioẽs suscepit: ad quẽ dictũ est ĩ Ysaac uocabitr̄

tibi semen: cogitans quia & ex mortuis
excitarī potest deus. Proinde addit. Pro
hoc etiā eum & in similitudinē adduxit.
Cuius similitudinē nisi illius de quo dicit
idem apostolus: q̄ ꝓprio filio non pepcit:
sed ꝓ nobis om̄ibus tradidit illū? Prop-
terea et Ysaac sicut dominus crucē suam:
ita sibi ligna ad uictimę locū q̄bus fuerat
imponendus ipse portauit. Postremo q̄a
Ysaac occidi non oportebat: posteaq̄ est
pater eum ferire prohibitus: q̄s erat ille
aries quo īmolato īpletū est significatiuo
sanguine sacrificium? Nempe quando eū
uidit Abraā cornibus ī frutice tenebarī.
Quis ergo illo figurabatur nisi Ih̄us xp̄s
anteq̄m īmolaretur spinis iudaicis coro-
natus? Sed diuina per angelum uerba
potius audiamus. Ait q̄ppe scriptura. Et
extendit Abraam manum suam sumere
macheram ut occideret filium suū. Et uo-
cauit illum angelus dn̄i de cęlo: et dixit.
Abraā. Ille autē dixit: ecce ego. Et dixit.
ne inicias manum tuam super puerū: neq̄
facias illi quicq̄m. Nunc enim sciui quia
times deum tuum: et non pepercisti filio
tuo dilecto propter me. Nunc sciui dictū
est: nunc sciri feci. Neq̄ enim hoc nōdum
sciebat deus. Deinde ariete illo īmolato
pro Ysaac filio suo: uocauit ut legitur A-
braam nomen loci illius dominus uidit.
ut dicatur hodie ī monte dn̄s apparuit.
Sicut dictum est nūc sciui: pro eo quod ē
nunc sciri feci: ita hic dominus uidit pro
eo quod est dominus apparuit: hoc est
uideri se fecit. Et uocauit āgelus domini
Abraam secundo de cęlo dicens. Per me-
metip̄m iuraui dicit dominus: propter q̄d
fecisti uerbum hoc: et non pepercisti filio
tuo dilecto ꝓpter me: nisi benedicens be-
nedicā tibi: et multiplicās multiplicabo
semē tuum sicut stellas cęli: et tanq̄ arenā
quę ē iuxta labium maris. Et hereditate
possidebit semē tuum ciuitates aduersa-
riorum suorum: et benedicenī in semine
tuo omnes gentes terrę: quia obaudisti
uocem meā. Hoc modo ē illa de uocatōe
gentiū in semine Abrahę: post holocaustū
quo significatus est christus: etiā iuratōe
dei firmata promissio. Sępe eni ꝓmiserat
sed nunq̄m iurauerat. Quid autem ē dei
ueri ueracisq̄ iuratio: nisi promissi cōfir-
matio & infidelium quędam increpatō?
Post hęc Sara mortua est cētesimo & ui-
cesimo & septimo āno uitę suę: centesimo
autē & tricesimoseptimo uiri sui. Decem
q̄ppe annis eā pręcedebat ętate: sicut ip̄e
quādo sibi ex illa promissus est filius ait.
Si mihi annoꝝ centum nascetur filius: et
si Sara annorum nonaginta pariet? Tūc
emit agrū Abraā in quo sepeliuit uxorē.
Tunc ergo sc̄d̄m narrationem Stephani
in terra illa est collocatus: quoniam cępit
ibi esse possessor: post mortem scilicet pa-
tris sui: q̄ colligitur ante biennium fuisse
defunctus. ¶ Capitulū. xxxiii.

Deinde Rebeccam neptem Nachor
patrui sui: cum annorum quadra-
ginta eēt Ysaac duxit uxorē: scilicet cen-
tesimo et quadragesimo anno uitę patris
sui: triennio post mortem matris suę. Ut
autem eā duceret: quando ab eius patre
in mesopotamiam seruus missus est: quid
aliud demonstratum est cum eidem seruo
dixit Abraā: pone manū tuā sub femore
meo: et adiurabo te per dominū deū cęli
& dominū terrę: ut non sumas uxorem
filio meo Ysaac de filiabus chananeorū:
nisi dominū cęli et dn̄m terrę ī carne quę
ex illo femore trahebarī fuisse uenturum?
Nunquid hęc parua sunt prenūtiata in-
dicia ueritatis: quę compleri uidemus in
christo? ¶ Capitlm. xxxiiii.

Quid autem sibi uult: q̄ Abraam
post mortē Sarę Cethuram duxit
uxorē? Ubi absit ut incontinentiā suspi-
cemur: pręsertim in illa iam ętate et ī illa
fidei sanctitate. An adhuc ꝓcreandi filii
quęrebātur: cū iam d̄o promictēte tanta

multiplicatio filiorum ex Ysaac: p stellas
celi & arenā terre fide probatissia tene-
retur? Sed profecto si Agar & Ysmael
doctore apostolo significauerūt carnales
ueteris testamenti: cur nō etiam Cethura
& filii eius significent carnales: qui se ad
testamentum nouū existimant ptinere?
Ambe qppe & uxors Abrae et cōcubine
sunt appellate. Sara uero nunq̄m dicta ē
Abrae concubina sed uxor tātum. Nam
& q̄ndo data est Agar Abrae ita sc̄ptum
est: et apprehendit Sarai uxor Abram
Agar egiptiam ancillam suā: post decem
annos q̄ habitauerat Abrā in terra Cha-
naan: et dedit eā Abram suo uiro uxorē.
De Cethura autē quā post obitum Sare
accepit sic legitur. Adiiciens aūt Abraam
assumpsit uxorē cui nomē Cethura. Ecce
ambe dicūtur uxores: ambe porro con-
cubine fuisse reperiuntur: postea dicente
scriptura. Dedit autem Abraam omnem
censum suum Ysaac filio suo: et filiis con-
cubinarum suarū dedit Abraam dona:
& diuisit eos ab Ysaac filio suo adhuc se
uiuo ad orientem i terra orientis. Habēt
ergo nōnulla munera filii concubinarum
in plaga orientis: sed non peruenient ad
regnum pmissum: nec heretici nec iudei
carnales: qa preter Ysaac nullus ē heres:
& non q filii carnis hi filii dei: sed filii p-
missionis deputantur in semine: de quo
dictum est. In Ysaac uocabitur tibi semē.
Neq; enim uideo cur etiam Cethura post
uxoris mortem ducta: nisi propter hoc
misterium dicta sit concubina. Sed qsqs
hec non uult in istis significatōnibus ac-
cipere: nō calumpniet Abrae. Quid eniz
si & hoc prouisum est cōtra hereticos fu-
turos secūdarum aduersarios nuptiarū:
ut in ipso patre multarum gentium post
obitum cōiugis iterū coniugari: demon-
straretur non eē peccatū. Et mortuus est
Abraam cum eēt annorum centū septua-
gintaq̄nq;. Annorum g̊ septuagintaq̄nq;
Ysaac dereliqt filium: quem centenarius
genuit. Capitlm .xxxv.

IAm ex hoc q̄admodū per posteros
Abrae ciuitatis dei percurrant tempa
uideamus. A primo igitur annorū uite
Ysaac usq; ad sexagesimum quo ei nati
sunt filii: illud memorabile est: q cum illi
deum roganti ut pareret uxor eius que
sterilis erat: concessisset dominus qd pe-
tebat: atq; hēret illa conceptū: gestiebāt
gemini adhuc in utero eius inclusi. Qua
molestia cum āgeretur dominū interro-
gauit: accepitq; responsum. Due gentes
in utero tuo sunt: et duo populi de uētre
tuo separabuntur: et populus populum
supabit: & maior seruiet minori. Quod
Paulus apostolus magnum uult īntelligi
gratie documentum. qa nondū illis natis
nec aliquid agentibus boni seu mali: sine
ullis bonis meritis eligit̄ minor: maiore
reprobato. quoniā proculdubio q̄ntum
actinet ad originale peccatū ambo pars
erant: q̄ntum aūt ad pprium nullius eorū
ullū erat. Sed nūc de hac re dicere aliqd
latius instituti operis ratio nō sinit: unde
& in aliis iā multa diximus. Quod autē
dictū est maior seruiet minori: nemo fere
nostrorum aliter intellexit: q̄ maiorem
populū iudeorum miori populo xpiano
seruiturum. Et reuera quamuis in gente
ydumeorum que nata est de maiore cui
duo noia erant: nam et Esau uocabat̄ &
Edom: unde et ydumei: hoc uideri possit
impletum: quia postea supanda fuerat a
populo q ortus est ex minore id est israe-
litico: eiq; fuerat futura subiecta: tamē in
aliqd maius intentam fuisse istā pphiam
qua dictū est populus populū supabit: et
maior seruiet minori: cōueniētius creditr̄.
Et qd est hoc: nisi q in iudeis & xpianis
euidenter impletur? Caplm. xxxvi.

HAc Ccepit etiam Ysaac oraculum tale:
quale aliquotiēs pater eius accepat:
de quo oraculo sic scriptum est. Facta est

autem fames sup terram: preter famem que prius facta est in tēpe Abrae. Abiit autem Ysaac ad Abymelech regem philistinorum i gerara. Apparuit autem illi dn̄s et dixit. Noli descendere in egiptū. Habita autem ī terra quam tibi dixero: et incole in terra hac: et ego ero tecum & benedicā te. Tibi eni3 et semini tuo dabo omnē terram hanc. Et statuā iuramentū meum quod iuraui Abrae patri tuo: et multiplicabo semē tuum sicut stellas celi. Et dabo semini tuo omnē terram hanc: et benedicentur in semine tuo omēs gentes terre: pro eo quod ꝙ obaudiuit Abraa3 pr̄ tuus uocē meā: et custodiuit precepta mea: et mandata mea & iustificationes meas: et legitima mea. Iste p̄riarcha nec uxorē habuit aliā nec aliquā concubinā: sed posteritate duorum gemīoꝝ ex uno concubitu procreatorum cōtentus fuit. Timuit sane etiā ipe periculū de pulcritudine cōiugis: cū habitaret inter alienos: fecitq3 quod pater: ut eā sororem diceret taceretq3 uxorem. Erat eni3 et propinqua et paterno & materno sanguīe. Sed etiā ipa ab alienigenis cognito ꝙ uxor esset: mansit intacta. Nec ideo tamē istū patri eius preferre debemus: quia iste nullam feminam preter unam cōiugem nouerat. Erant enim proculdubio paterne fidei et obedīe merita potiora: in tantū ut ꝓpter illum dicat deus huic se facere bona que fecit. Benedicētur inqt in semine tuo oēs gentes terre: pro eo ꝙ obaudiuit Abraā pater tuus uocē meā: et custodiuit precepta mea & mandata mea: et iustificatoēs meas et legitima mea. Et alio rursus oraculo: ego sum inqt deus Abraa3 p̄ris tui: noli timere. tecum eni3 sum et b̄ndixi te: et multiplicabo semen tuum propter Abraam patrem tuum. Vt intelligamus q̄ caste Abraam fecerit: quod hominib9 impudicis & neqne sue de scpturis sctis patrocinia requirentibus: uidetur fecisse libidine. Deinde ut etiam hoc nouerim9 nō ex bonis singulis inter se hoīes cōparare: s3 in unoquoq3 cōsiderem9 uniuersa. Fieri eni3 potest ut habeat aliqd ī uita et moribus qspiam quo superet alium: idq3 sit longe prestabilius q̄ est illud unde ab alio supatur. Ac per hoc solo dei ueroq3 iudicio: cum cōtinentia cōiugio preferat̄: melior tamē est homo fidelis cōiugatus: q̄ continens infidelis. Sed continēs infidelis homo non solum minus laudādus est qa se continet dum nō credat: uerum etiam multo magis uituperandus qa nō credit cum se cōtineat. Constituam9 ergo ambos bonos. Etiam sic profecto melior est cōiugatus fidelissim9 & obediētissim9 deo: q̄ continens minoris fidei minorisq3 obedientie. Si uero paria sint cetera: continētem cōiugato preferre qs ambigat?

QVo igr̄ Ysaac ❡ Caplm̄. xxxvii.

Q filii Esau & Iacob pariter crescūt: Primatus maioris transfūditur ī minorem: ex pacto & placito inter illos: eo ꝙ lenticulam quem cibum minor parauerat maior īmoderati9 concupiuit: eoq3 pretio ꝓmogenita sua fratri iuratiōi interposita uendidit. Vbi discimus in uescendo non cibi genere sed auiditate immodesta uel immoderata queq3 culpandum. Senescit Ysaac: ei9q3 oculis p senectā uisus aufertur. Vult benedicere filium maiorem: et pro illo nesciens benedicit minorem: pro fratre maiore qui erat pilosus se paternis māibus supponentē: edinis sibi pelliculis coaptatis uelut edina peccata portātem. Iste dolus Iacob ne putaret̄ fraudulent9 dolus: et non in eo magis misterium esse quereretur: superius predixit scriptura. Et erat Esau homo sciēs uenari agrestis: Iacob aūt homo simplex habitās domū. Hoc nr̄i qdam interpretati sūt: sine dolo. Siue aūt sīn dolo: siue simplex: siue poti9 sine fictione dicat̄: qđ est grece aplastos: quis est in ista benedictione percipienda

dolus hominis sine dolo? Quis est dolus
simplicis? Que fictio non mentientis: nisi
profūdum misterium ueritatis? Ipa aūt
benedictio qualis est? Ecce inqt odor filii
mei tanq̄m odor agri pleni: quē bn̄dixit
dominus. Et det tibi deus de rore celi et
de pinguedine terre multitudinem fru-
menti & uini: et seruiant tibi gentes &
adorent te principes: et fias dn̄s fratris
tui: & adorabunt te filii patris tui. Qui
maledixerit te maledctūs erit: et qui be-
nedixerit te benedictionibus repleatur.
Benedictio igitur Iacob: predicatio xp̄i
est in oībus gentibus. Hoc facto igitur
lex & prophetia est Ysaac. Et p os iude-
orum christus ab illa benedicitur: uelut
a nesciente: quia in ea ab eis ip̄e nescitur.
Odore nomīs christi sicut ager mundus
impletur. Eius est benedictō de rore celi:
hoc est de uerboꝝ pluuia diuīoꝝ: et de
ubertate terre hoc est de congregatione
populorū: eius est & multitudo frumēti
& uini: hoc est multitudo quam colligit
frumētum & uinū in sacramēto corporis
eius et sanguinis eius. Ei seruiūt gentes:
ip̄m adorant principes. Ipse ē dominus
fratris sui: qa populus eius dominatur
iudeis. Ip̄m adorant filii patris eius: hoc
est filii Abrae scd̄m fidem: quia & ip̄e est
filius Abrae scd̄m carnem. Ip̄m q male-
dixerit maledictus: et q benedixerit be-
nedictus est. Christus inq̄m noster etiam
ex ore iudeoꝝ quāuis errantiū sed tamē
legem prophasq; cantantiū benedicitur:
id est ueraciter dicitur: & alius benedici
putatur q ab eis errantibus expectatur.
Ecce benedictōnem ꝓmissam petente ma-
iore expauescit Ysaac: et aliū se pro alio
benedixisse cognoscit. Miratur et qs nam
ille sit percūctatur: nec tamē se deceptum
esse conqueritur. imo confestim reuelato
sibi intus i corde magno sacramento de-
uitat indignatōnem: cōfirmat benedicti-
onem. Quis ergo inquit uenatus est mihi

uenationē & intulit mihi: et manducaui
de oībus anteq̄m tu uenires? Et bn̄dixi
eum & benedictus sit. Quis nō hic male-
dictionem potius expectaret irati: si hec
non supna inspiratione sed terreno more
gererent? O res gestas ʒ ꝓphice gestas:
in terra sed celitus: p hoīes ʒ diuitus. Si
excutiant singula tātis fecūda misteriis:
multa sunt implenda uolumina: sed huic
opi modus moderate imponēdus: nos in
alia festinare cōpellit. ¶ Cap. xxxviii.

Dicitur Iacob a parentibus in meso-
potamiam: ut ibi ducat uxorem.
Patris mictentis hec uerba sūt. Non ac-
cipies uxorem ex filiabus chananeoruʒ.
Surgens fuge in mesopotamiā in domū
Bathuel p̄ris m̄ris tue: et sume tibi inde
uxorem de filiabus Laban fratris m̄ris
tue. Deus aūt meus bn̄dicat te & augeat
te et multiplicet te. Et eris ī congregatio-
nes gentiū: et det tibi bn̄dictoēm Abraā
patris tui: et tibi et semini tuo post te: ut
heres fias terre incolatus tui quā dedit
deus Abrae. Hic iā intelligimꝰ segregatū
semen Iacob: ab alio semine Ysaac quod
factū est p Esau. Quādo eniʒ dictū est in
Ysaac uocabitur tibi semē: ptinens utiq;
semen ad ciuitatem dei: sepatum est inde
aliud semē Abrae qd̄ erat in ancille filio:
quod futurum erat in filiis Cethure. Sed
adhuc erat ambiguū de duobus geminis
filiis Ysaac: an ad utrūq; an ad unū eorū
illa benedictō pertineret. Et si ad unum:
qs nam esset illorū. Quod nūc declaratuʒ
est: cū prophetice a p̄re benedicit̄ Iacob:
et dicit̄ ei: et eris ī congregatoēs gentiū:
et det tibi benedictōnem Abrae p̄ris tui.
Pergens itaq; ī mesopotamiam Iacob: in
somnis accepit oraculū de quo sic sc̄ptum
est. Et exiuit Iacob a puteo iurationis: et
ꝓfectus est in charram & inde uenit in
locū et dormiuit ibi. Occiderat enī sol: et
sūpsit ex lapidibꝰ loci & posuit ad caput
suū: et dormiuit ī loco illo & somniauit.

Et ecce scala stabilita super terram: cuius
caput ptingebat ad cęlum: et angeli dei
ascendebāt & descendebant p illā et dñs
incūbebat sup illā: et dixit. Ego sum de9
Abraā pr̄is tui: et d̄s Ysaac: noli timere:
terram i qua dormis sup eam: tibi dabo
illā & semini tuo. Et erit semē tuum sicut
arena terrę: et dilatabit̄ sup mare: & in
africum & ī aqlonem: et ad orientem. Et
bn̄dicent̄ in te oēs tribus terrę et ī semie
tuo. et ecce ego sum tecū custodiens te in
om̄i uia quacūq; ibis: et reducā te ī terrā
hanc: qa nō te derelinquā donec faciam
om̄ia quę tecum locutus sum. Et surrexit
Iacob de somno suo: et dixit: quia dñs ē
in loco hoc & ego nesciebā. Et timuit &
dixit: q̄terribilis locus hic: nō est hic nisi
domus dei et hęc porta ē cęli. Et surrexit
Iacob & sumpsit lapidem quē supposuit
capiti suo: et statuit illū in titulū: et sup-
fudit oleum in cacumine eius: et uocauit
Iacob nomē loci illius domus d̄i. Hoc ad
prophetiaʒ pertinet. Nec more idolatrię
lapidē pfudit oleo Iacob: uelut faciēs illū
deū: neq; enī adorauit eūdem lapidē uel
ei sacrificauit: ſʒ q̄m xp̄i nom̄ a chrismate
est id est ab unctōe: profecto figuratū est
hic aliqd qd̄ ad magnū ptineat sac̄mē-
tum. Scalā ū istā intelligit̄ ipse saluator
nobis ī memoriā reuocare in euangelio.
Vbi cū dixissʒ de Nathanaele: ecce uere
israelita ī quo dolus non ē: qa isrl̄ uiderat
istā uisionē: ip̄e est enī Iacob: eodem loco
ait. Amē amē dico uobis: uidebitis cęlū
aptū et angelos dei ascēdentes & descē-
dentes sup filiū hoīs. Perrexit ḡ Iacob in
mesopotamiā: ut inde acciperet uxorem.
Vnde aūt illi acciderit q̄tuor hr̄e fęminas:
de qbus duodecim filios & unam filiam
procreauit: cū earum nullā cōcupisceret
illicite: indicat scp̄tura diuina. Ad unam
qppe accipiēdam uenerat: ſʒ cū illi altera
pro altera supposita fuisset: nec ipam di-
misit qua nesciens usus fuerat ī nocte: ne
ludibrio eam uideretur habuisse. Et ex
eo tempe q̄m multiplicādę posteritatis cā
plures uxor̄s lex nllā ꝓhibebat: accepit
etiā illā cui uni iam futuri cōiugii fidem
fecerat. Quę cū esset sterilis: ancillā suam
de qua filios ipa susciperet marito dedit:
qd̄ etiā maior soror eius q̄uis peperisset
imitata: q̄m multiplicare ꝓlem cupiebat
effecit. Nullā ḡ Iacob leḡ petisse pręter
unā: nec usus plimis nisi gignēdę prolis
officio cōiugali iure seruato: ut neq; hoc
faceret n̄ uxor̄s ei9 id fieri flagitassēt: quę
corpis uiri sui hēbant legitimā ptātem.

G Enuit ḡ duodecim ❡ Ca. xxxix.
filios et unā filiam ex q̄tuor muli-
eribus. Deinde ingressus est ī egiptū per
filiū suū Ioseph: q uendit9 ab inuidētibus
fratribus: eoq; pductus fuit atq; ibidem
sublimatus. Iacob autē etiam Israel sicut
pauloante dixi uocabatur: quod nomen
magis popl̄s ex illo ꝓcreatus obtinuit.
Hoc autem nomē illi ab angelo impositū
est: q cum illo fuerat ī itinere de mesopo-
tamia redeunte luctatus: typum christi
euidētissime gerens. Nam ꝙ ei pręualuit
Iacob utiq; uolēti: ut misteriū figuraret.
significat passionē christi: ubi uisi sunt ei
pręualere iudei. Et tn̄ benedictionem ab
eodem angl̄o quē supauerat ipetrauit: ac
sic huius noīs impositio benedictio fuit.
Interpretat̄ aūt Israel uidens deum: qd̄
erit in fine pręmium sanctorum omniuʒ.
Tetigit porro illi idem angl̄s ueluti prę-
ualenti latitudinem femoris: eumq; isto
modo claudum reddidit. Erat itaq; unus
atq; idem Iacob: et bn̄dictus et claudus.
benedictus ī eis q in christum ex eodem
populo crediderunt: atq; in infidelibus
claudus. Nam femoris latitudo: generis
multitudo ē. Plures qppe sunt ī ea stirpe
de quibus prophetice prędictum est: et
claudicauerūt a semitis suis. ❡ Cap. xl.

I Ngressi itaq; referūtur in egiptū siml̄
cū ipso Iacob septuagintaqnq; hoīes:

annumerato ipso cum suis filiis. In quo
numero due tantum femine cōmemorant̄
una filia: neptis altera. Sed res diligēter
considerata nō indicat q tantus numer9
fuerit in ꝓgenie Iacob: die uel anno quo
ingressus est egiptum. Cōmemorati sunt
qppe ī eis etiam pronepotes Ioseph: qui
nullo modo iam tunc esse potuerūt quo-
niam tūc centum triginta annorum erat
Iacob: filius uero eius Ioseph triginta no-
uem. Quem cum accepisse tricesimo anno
suo uel amplius constet uxorem: quomō
potuit p nouem annos habere ꝓnepotes
de filiis quos ex eadem uxore suscepit?
Cum ḡ nec filios haberent Effrem et Ma-
nasses filii Ioseph: sed eos pueros infra q̄
nouēnes Iacob egiptū ingressus inuene-
rit: quo pacto eorum non solum filii sed
etiam nepotes in illis septuagintaquinq;
numerantur: q tūc egiptum ingressi sunt
cū Iacob? Nam cōmemorat̄ ibi Machir
filius Manasse nepos Ioseph: & eiusdem
Machir filius id est Galaad nepos Ma-
nasse ꝓnepos Ioseph. Ibi ē & quē genuit
Effrē alter fili9 Ioseph: id ē Vtalaā nepos
Ioseph: ibi ē et Bareth fili9 ipius Vtalaę
id ē nepos Effrem pronepos Ioseph: qui
nullo modo esse potuerunt quādo uenit
Iacob in egiptū: et filios Ioseph nepotes
suos auos istoꝝ minores q̄ nouē annoꝝ
pueros inuenit. Sed nimirum introitus
Iacob in egiptum quādo eum in septua-
gintaquinq; hominibus scptura comme-
morat: nō unus dies uel unus annus: sed
totū illud ē tempus q̄ndiu uixit Ioseph:
per quem factū est ut intrarent. Nam de
ipso Ioseph eadem scriptura sic loqtur &
habitauit Ioseph in egipto: ipe et fratres
eius & omnis cohabitatio patris eius: et
uixit annos centū et decē: et uidit Ioseph
Manasses et Effrem filios usq; in tertiam
generationem. Ipe est ille pronepos eius:
ab Effrem tertius. generationem quippe
tertiam dicit: filiū: nepotē: et ꝓnepotem.

Deinde seqtur. Et filii Machir filii Ma-
nasse: nati sunt supra femora Ioseph. Et
illic ille ipe est nepos Manasse: pronepos
Ioseph. Sed pluraliter appellati sūt sicut
sciptura consueuit: que unā quoq; filiam
Iacob filias nūcupauit: sicut ī latię ligue
cōsuetudine liberi dicunt̄ pluraliter filii:
etiā si non sint uno amplius. Cur ḡ ipius
Ioseph predicetur felicitas: quia potuit
uidere ꝓnepotes: q nullo modo putandi
sunt iam fuisse tricesimonono anno ꝓaui
sui Ioseph: q̄ndo ad eū in egiptum Iacob
pater eius aduēit? Illud aūt est qđ fallit
minus ista diligenter intuentes: quoniā
scriptū est: hęc autē noīa filioꝝ israel qui
intrauerūt in egiptū simul cū Iacob pr̄e
suo. Hoc enī dictum est qa simul cum illo
cōputant̄ septuagintaqnq;: non qa simul
iam erant oēs qn̄ egiptū ingressus ē ipse:
sed ut dixi totum tempus habetur eius
ingressus: quo uixit Ioseph per quē eius
uidetur ingressus. ¶ Caplm .xli.

IGitur ꝓpter poplm xp̄ianum in quo
dī ciuitas pegrinat̄ in terris: si christi
carnē in Abraę semie reqramus: remotis
concubinaꝝ filiis occurrit Ysaac: si in se-
mine Ysaac: remoto Esau q est etiā Edom
occurrit Iacob q est & Israęl. Si ī semine
Isrl' ipius r̄motis ceteris occurrit Iudas:
qa de tribu Iuda exortus est Christus.
Ac per hoc cū in egipto moriturus Israel
filios suos bn̄diceret: q̄admodū Iudam
prophetice benedixerit audiamus. Iuda
inquit te laudabunt fratres tui. Manus
tuę super dorsum inimicorum tuorum: te
adorabūt filii patris tui. Catulus leonis
Iudas. Ex germinatōe fili mi ascendisti:
recumbens dormisti ut leo: et ut catulus
leonis. Quis suscitabit euꝫ? Non deficiet
princeps ex Iuda: et dux de femoribus
eius: donec ueniant que reposita sunt ei:
et ipe erit expectatō gentiū. Alligans ad
uitē pullum suū: et cilicio pullū asinę suę:
lauabit in uino stolam suā: et in sanguie

uuę amictū suū. Fului oculi eius a uino: et dentes candidiores lacte. Exposui hec aduersus manicheū Faustū disputans: et satis eē arbitror q̄tū ueritas ꝓphię hui9 elucet: ubi & mors x̄ predicta est uerbo dormiendi: et nō necessitas ſʒ potestas in mortem noīe leonis. Quam potestatē in euangelio ipse predicat: dicēs ptātem hēo ponēdi aīam meā: et ptātem habeo iterū sumēdi eā. Nemo eā tollit a me: ſʒ ego eā pono a meipō & iterū sumo eam. Sic leo fremuit: sic qđ dixit impleuit: ad eā nāqʒ ptinet potestatem: qđ de resurrectōne ei9 adiunctū est. Quis suscitabit eū? Hoc est q̄a nullus hoīm nisi se ipse suscitauit: q̄ etiā de corpe suo dixit. Soluite tēplum hoc et in triduo resuscitabo illud. Ipm aūt gen9 mortis hoc est sublimitas crucis: in uno uerbo intelligit̄ qđ ait ascēdisti. Quod ū addidit recumbens dormisti: euāgelista expōit ū dicit: et īclinato capite tradidit spm̄. Aut certe sepultura eius agnoscit̄ in qua recubuit dormiens: et unde illū nll's hoīm sicut ꝓphē aliq̄s: uel sicut ipse alios suscitauit: sed sicut a somno ipse surrexit. Stola porro eius quā lauat ī uino: id est mūdat a pc̄tis ī sanguīe suo: cui9 sanguis sacmentū baptizati sciūt. unde et adiūgit & in sanguine uuę amictū suū qđ est nisi ecclia? Et fului oculi eius a uino spūales ei9 inebriati poculo e9. de q̄ canit psalm9. Et calix tuus inebrians q̄ preclarus ē. Et dentes eius candidiores lacte: qđ potant apud aplm̄ puuli: uerba scilicet nutriētia: nondum idonei solido cibo. Ipse igit̄ est in quo reposita erant promissa Iudę: quę donec uenirent nunq̄m principes hoc est reges israel ab illa stirpe defuerūt. Et ipse expectatio gentium: qđ clarius ē uidēdo q̄ sit exponendo. ¶ Caplm. xlii.

Sicut autem duo Ysaac filii Esau & Iacob: figuram prębuerunt duoꝝ populorum in iudeis & christianis: quamuis qđ ad carnis propaginem pertinet: nec iudei uenerūt ex semine Esau ſʒ ydumei: nec x̄anę gentes de Iacob: ſʒ pon9 iudei. Ad hoc eni tm̄ figura ualuit qđ dictū est maior seruiet minori: ita factū est etiā in duob9 filiis Ioseph. Nā maior gessit typū iudeoꝝ: xp̄ianoꝝ aūt minor. Quos cum bn̄diceret Iacob: manū dexteram ponēs sup minorem quē habebat ad sinistram: sinistram ū sup maiorem quē habebat ad dexterā. graue uisum est pr̄i eorū & admonuit prēm uelut corrigens ei9 errorē: et q̄s nam eēt eoꝝ maior oñdens. At ille mutare man9 noluit: ſʒ dixit. Scio fili mi scio. Et hic erit in pplm̄: et hic exaltabit̄: sed frater eius mior maior illo erit: et semen eius erit in multitudinem gentium. Etiam hic duo illa promissa demōstrant. nam ille in populū: iste in multitudinem gentium. Quid euidentius: q̄ his duabus promissiōibus contineri pplm̄ israelitaꝝ: orbemqʒ terraꝝ in semine Abraę: illū ſm carnem: istū sc̄dm fidem? ¶ Cap. xliii.

Defūcto Iacob: defūcto etiā Ioseph: p reliquos centū q̄dragintaq̄tuor annos donec exiretur de terra egipti: in modū incredibilem illa gens creuit: etiā tantis attrita psecutōibus: ut quodā tpe nati masculi necarent̄: cū mirantes egiptios nimia ppli illius incremēta terrerēt. Tūc Moyses subtractus furto trucidatoribus puuloꝝ: ad domū regiā ingētia picula p eū deo preparante puēit: nutrit9qʒ et adoptatus a filia Pharaonis: qđ nomē in egipto oīm regū fuit: in tantū peruenit uirū: ut ipe illā gētem mirabiliter multiplicatam: ex durissimo & grauissimo qđ ibi ferebat iugo seruitutis extraheret: imo per eū deus q̄ hoc ꝓmiserat Abraę. Prius quippe exinde ī terram Madian fugisse refertur: ꝙ cū israelitā defēderet egiptium occiderat: et territus fugeret: postea diuinitus missus ī ptāte spūs dei superauit Pharaonis resistentes magos. Tunc per eum egiptiis illatę sunt decem

memorabiles plagę: cum dimictere pplm
dei nollent: aqua in sanguinē uersa: ranę:
scinifes: cynomia: mors pecorū: ulcera:
grādo: locusta: tenebrę: mors primoge-
nitorum. Ad extremum israelitas quos
plagis tot tantisq; perfracti tandem aliqn̄
dimiserant: egiptii ī mari rubro dū per-
sequuntur extincti sunt. Illis quippe ab-
eūtibus diuisum mare uiā fecit. hos autē
insequentes in se rediēs unda submersit.
Deinde ꝑ annos q̄dragīta duce Moyse
dei populus per desertū actus est: q̄ndo
tabernaculum testimonii nuncupatū est:
ubi deus sacrifitiis futura prenūtiantibꝰ
colebatur: cū scilicet iam data lex fuisset
in monte multum terribliter. actestabat̄
enī euidentissima mirabilibus signis uo-
cibusq; diuinitas. Quod factum est mox
ut exitum est de egipto: et in deserto po-
pulus esse cepit: quinquagesimo die post
celebratum pascha per ouis imolatōnem.
Quę usq; adeo typus christi est: prenun-
tians eum per uictimam passiōis de hoc
mundo transiturum ad patrem: pascha
q̄ppe hebrea lingua transitus īterpretat̄:
ut iam cū reuelaret̄ testamētum nouum:
posteaq̄ pascha nr̄m imolatus ē Christꝰ:
q̄nquagesimo die uēiret de celo spiritus
scūs: q̄ dictus ē in euangelio digitus dei:
ut recordatonē nr̄am in primi p̄figurati
facti mēoriam reuocaret. q̄a & legis ille
tabulę digito dei scrptę referunt̄. Defūcto
Moyse pplm rexit Ihs Naue: et in terrā
ꝓmissiōis introduxit: eāq; pplo diuisit.
Ab his duobꝰ mirablibus ducibus bella
etiā ꝓsperrime ac mirabiliter gesta sunt:
deo contestante: non tam propter merita
hebrei popli: q̄ ꝓpter peccata earum quę
debellabātur gentium: illas eis ꝓuenisse
uictorias. Post istos duces iudices fuer̄t
iam in terra ꝓmissiōis pplo collocato: ut
inciperet iterim reddi Abrahę p̄ma ꝓmissio
de gente una id ē hebrea: et in terra Cha-
naan nondū de oībus gētibꝰ et toto orbe
terrarum: q̄ xp̄i aduentus in carne: et non
ueteris legis obseruatoēs: sȝ euāglii fides
fuerat īpletura. Cuiꝰ rei prefiguratio fc̄ta
est: q̄ non Moyses q̄ legem pplo acceperat
in monte syna: sed Ihs cui etiā nomē deo
precipiēte mutatū fuerat ut uocaret̄ Ihs:
poplm in terram ꝓmissionis introduxit.
Tempibus aūt iudicū: sicut se hēbant et
pc̄ta ppli et misericordia dī: alternauer̄t
ꝓspera et aduersa bellorum. Inde uentū est
ad regū tp̄a. Quorum p̄mꝰ regnauit Saul:
quo reprobato & bellica clade ꝓstrato:
eiꝰq; stirpe reiecta ne inde r̄ges orirent̄:
Dauid successit in regnum: cuiꝰ maxime
xp̄s dictus ē filius. In quo articulus q̄dā
factus ē & exordiū quodāmō iuuētutis
ppli dei: cuiꝰ generis quędam uelut ado-
lescentia ducebat̄ ab ipo Abraam usq; ad
hūc Dauid. Neq; enim frustra Matheus
euāgelista sic generatoēs cōmēorauit: ut
hoc p̄mū interuallū q̄tuordecim genera-
tionibus cōmendaret: ab Abraā scilȝ usq;
ad Dauid. Ab adolescentia q̄ppe incipit
hō posse generare. ꝓpterea generationū
series ab Abraā sumpsit exordiū: q̄ etiā
pr̄ gentiū constitutꝰ est: q̄n mutatū nomē
accepit. Ante hunc ḡ uelut pueritia fuit
huiꝰ generis popli dei: a Noe usq; ad ip̄m
Abraā. et ideo p̄ma lingua inuenta ē id ē
hebrea. A pueritia nāq; hō incipit loqui
pꝰ infantiā: que hinc appellata ē q̄d fari
nō pōt. Quā ꝓfecto etatem p̄mā demer-
git obliuio sicut etas p̄ma generis hūani
est deleta diluuio. Quotus. n. quisq; est q̄
suā recordet̄ infantiā? Quāobrem i isto
ꝓcursu ciuitatis dei sicut superior unam
eandēq; p̄mā: ita duas etates secūdam et
tertiam liber iste contineat. In qua tertia
ꝓpter uaccam trimā: caprā trimā: arie-
tem trimū: et impositum ē legis iugū: et
apparuit abūdantia peccatorum: et regni
terreni surrexit exordiū. ubi nō defuer̄t
uiri sp̄uales quorum in turture & columba
figuratum est sacramentum.

PRomissiones dei quę factę sunt ad Abraaz: cui⁹ semini & gẽtem israeliticã ẜm carnẽ: et oẽs gentes deberi ẜm fidẽ deo pollicẽte didicimus: quẽadmodum compleant̃: per ordinem tempoꝝ procurrens dei ciuitas indicauit. Quoniam ergo superioris libri usq; ad regnũ Dauid factus est finis: nunc ab eodem regno q̃tum suscepto opi sufficere uidet̃: cętera quę sequũtur actingamus. Hoc itaq; temp⁹ ex quo sanctus Samuel prophetare cępit: et deinceps donec ppl's israel captiuus in babiloniã duceret̃: atq; inde ẜm sancti Hieremię ꝓphetiam post septuaginta annos reuersis israelitis dei dom⁹ instauraret̃: totũ temp⁹ est ꝓphaꝝ. Quãuis enĩ & ipm Noe pãtriarchã in cui⁹ diebus uniuersa terra diluuio deleta est: et alios supra & infra usq; ad hoc temp⁹ quo reges in dei ppl'o esse cęperũt: ꝓpter quędam ꝑ eos futura siue quoq̃modo significata siue prędicta: quę pertinent ad ciuitatem dei regnũq; cęloꝝ: non inmerito possum⁹ appellare ꝓphas. presertim qa nõnullos eoꝝ id expssius legim⁹ nũcupatos: sicut Abraam: sicut Moysen: tñ dies prophetarũ pręcipue maximeq; hi dicti sunt: ex quo cępit ꝓphare Samuel: q & Saulem ꝑus: et eo reprobato ipm Dauid deo pręcipiẽte unxit in regem: de cuius cęteri stirpe succederẽt quousq; illos succedere sic oporteret. Quę igr̃ a ꝓphis sint prędicta de xp̃o: cõmoriendo decedẽtib⁹ et nascendo succedentibus suis membris ciuitas dei per ista curreret tẽpora: si oĩa uelim cõmemorare in imensum pergitur. Primũ qa ipa scr̃ptura quę ꝑ ordinẽ reges eorũq; facta & euenta digerens: uidetur tanq̃ historica diligentia rebus gestis occupata eẽ narrandis: si adiuuãte dei spũ considerata tractetur: uel magis uel certe non min⁹ prenũciandis futuris q̃ pteritis enũciãdis inueĩetur intenta. Et hoc pscrutando indagare ac disserendo mõstrare: q̃m sit oposum atq; ꝓlixum: et q̃m multis indigeat uoluminib⁹ qs ignorat: qui hęc uel mediocriter cogitat̃. Deinde quia ea ipa quę ad ꝓphtiam nõ ambigit̃ ptinere: ita sunt multa de xristo regnoq; cęlorum quę ciuitas dei est: ut ad hoc aperiẽdum maior sit disputatio necessaria: q̃ huius opis modus flagitat. Proinde ita si potuero stilo moderabor meo: ut huic operi ĩ dei uolũtate pagẽdo nec ea quę supsunt dicã: nec ea quę satis sunt pretermictam.

¶ Caplm .ii.

IN precedente libro diximus: ab inicio Abraam ꝓmissionũ dei duas res fuisse ꝓmissas. Vnã scilicet ꝙ terram chanaan possessurũ foret semẽ eius: qđ significat ubi dictum est: uade in terram quã tibi demonstrauero: et faciaz te in gentem magnam: aliam uero longe prestantiorem non de carnali ẜ3 de spũali semine: ꝑ quod pater est non unius gentis israelitice: ẜ3 oĩum gentium quę fidei eius uestigia consequunt̃. Quod ꝓmicti cępit his uerbis. Et benedicent̃ in te oẽs tribus terrę. Et deinceps aliis multis admodum testimoniis hęc duo ꝓmissa eẽ mõstrauimus. Erat igit̃ iam in terra promissionis semen Abrae id est popl's israel ẜm carnẽ: atq; ibi non solum tenẽdo ac possidendo ciuitates aduersarioꝝ: uerũ etiam reges habendo regnare iam cęperant: implens de ipo popl'o ꝓmissionibus dei magna iã ex pte: non solũ quę tribus illis patribus Abraam Ysaac & Iacob: qbuscũq; dctis uel signis aut figuris tẽporib⁹ eorũ factę sunt: uerũ etiã quę ꝑ ipm Moysen ꝑ quem popl's idem de seruitute egiptiaca libat⁹: et per quẽ cũcta preterita reuelata sunt: tẽporib⁹ eius cũ poplm ꝑ heremũ duceret factę fuerant. Neq; aũt ꝑ insignẽ ducem Ihesum Naue: per quem populus ille in

promissionis inductus est terram: q expugnatis gentib9 eā duodecim tribubus qbus deus iusserat diuisit et mortuus est: neq; post illū toto tēpore iudicū impleta fuerat ꝓmissio dei de terra Chanaan: ꝙ a flumine egipti usq; ad flumen magnum eufraten popl's ille dn̄aret: nec tn̄ adhuc prophetabat futurum sed expectabatur implendū. Impletū est aūt per Dauid & filiū eius Salomonem: cuius regnū tanto quāto ꝓmissum fuerat spacio dilatatū ē. Uniuersos qppe illos subdiderūt: tributariosq; fecerūt. Sic g̃ in terra ꝓmissiōis ſm carnem: hoc est in terra Chanaan sub his regib9 semē Abrae fuerat constitutū: ut nihil deinde supeēt quo terrena illa dī promissio cōpleret: nisi ut in eadem terra q̃tum ad prosperitatem ptinet tpalem: p posteritatis successionē inconcusso statu usq; ad mortalis hui9 seculi terminū gens permaneret hebrea: si dn̄i dei sui legibus obediret. Sed qm̄ deus nouerat hoc eam nō eē facturā: usus ē etiā tpalibus penis ad exercendos i ea paucos fideles suos: & admonendos: qui postea futuri erant in omibus gentibus quas per eos admoneri oportebat: in qbus alterā ꝓmissionē reuelato nouo testamēto p incarnationē xp̄i fuerat impleturus. ¶ Capl'm. iii.

Quocirca sicut oracula illa diuia ad Abraā Ysaac et Iacob: et quecunq; alia signa uel dicta ꝓphetica i sacris lr̄is precedentib9 facta sunt: ita etiā cetere ab isto regū tempore ꝓphie ptim ptinēt ad gētem carnis Abrae: ptim ū ad illd̄ semē illi9 in quo bn̄dicunt oēs gētes coheredes x̄ per testm̄ nouū: ad possidendam uitam eternā regnūq; celoꝝ. Partim g̃ ad ancillam que in seruitutē generat id ē terrenā hierusalem: que seruit cū filiis suis: ptim uero ad liberam ciuitatē dei id est ueram hierusalem & eternā in celis: cui9 filii oēs ſm deū uiuentes pegrinant in terris: sed sunt in eis quedam que ad utrāq; ptinere intelligunt: ad ancillam ꝓpe: ad liberam figurate. Tripptita itaq; repiūtur eloquia prophaꝝ. siqdem aliqua sunt ad terrenā hierl'm spectantia: aliq̄ ad celestē: nōnulla ad utranq;. Exemplis uideo ꝓbādum eē qd̄ dico. Missus est Nathan ꝓpha a deo: qui regē Dauid argueret de pc̄to graui: et ea que consecuta sunt mala futura prediceret. Hec atq; huiusmodi siue publice id est ꝓ salute uel utilitate ppl'i: siue puatim cū pro suis quisq; reb9 diuia ꝓmereret eloquia: qbus pro usu tpalis uite futuri aliqd agnosceret: ad terrenam ciuitatem ptinuisse qs ambigat? Ubi aūt legr̄ ecce dies ueniūt dicit dominus: et cōsumabo domui isrl' & domui iuda testm̄ nouum: non ſm testm̄ qd̄ disposui pr̄ibus eoꝝ: in die qua apprehēdi manū eoꝝ ut educerē eos de terra egipti: qm̄ ipi nō pmanserūt in testamēto meo: et ego neglexi eos dicit dn̄s: qa hoc est testm̄ meū qd̄ constituam domui isrl' post dies illos dicit dn̄s: dabo leges meas i mentē eoꝝ: et sup corda eoꝝ scribam eas: et uidebo eos & ero illis in deū: et ipsi erūt m̄ in plebem: hierl'm sine dubio supna ꝓphat: cui9 d̄s ipe premiū est: eūq; hr̄e atq; ipius esse: summū illi est atq; totū bonum. Ad utrāq; ū ptinet hoc ipm̄ ꝙ hierl'm dr̄ dei ciuitas: et in ea prophat futura dom9 dei: eaq; ꝓphia uidet impleri cum Salomon rex edificat illud nobilissimū templū. Hec. n. & in terrena hierl'm ſm historiā contigerūt: et celestis hierl'm figure fuerūt. Quod gen9 ꝓphie ex utroq; uelud cōpactū atq; cōmixtum: i libris ueterib9 cōnōicis qb9 rerū gestarū narrationes continētur ualet plurimum: multūq; exercuit & exercet igenia scrutantiū lr̄as sacras. ut qd̄ historice pdc̄tm completumq; legitur in semie Abrae ſm carnem: etiam in semine Abrae ſm fidem qd implēdū allegorice significet inqrat: in tantū ut qbusdam uisum sit nihil eē in eisdem libris uel prenunciatū & effectū:

uel non effectum quis prenunciatum: qđ non insinuet aliqđ ad supnam ciuitatem dei eiusq; filios in hac uita peregrinos figurata significatõe referẽdum. Sed si hoc ita est: iam biptĩta non triptĩta erũt eloqa prophãrum: uel potius illarũ scptuarũ oĩum que ueteris instrumenti appellatõe censent̃: nihil iã erit illic quod ad hierl'm terrenã tm̃ ptineat: sed quidqđ ibi de illa uel ppter illam dr̃ atq; complet̃: significat aliquid quod etiã ad hierusalem celestẽ allegorica prefiguratõe referat̃: sed erũt sola duo genera. unum qđ ad hierusalem liberam: alterũ quod ad utraq; ptineat. Mihi autẽ sicut multũ uident̃ errare: qui nullas res gestas i eo genere lr̃arũ aliqđ aliud preter id qp eo modo geste sunt significare arbitrant̃: ita multum audere: qui prorsus ibi oia significatõib9 allegoricis inuoluta esse contẽdunt. Ideo triptĩta nõ biptĩta esse dixi. Hoc.n. existimo: nõ tamẽ culpans eos qui potuerint illic de q̃cunq; re gesta sensum itelligentie spũalis exculpere: seruata pmitus dumtaxat historie ueritate. Ceterũ que ita dicunt̃ ut rebus hũanit9 seu diuinit9 gestis siue gerendis cõuenire non possint: quis fidelis dubitet non esse maniter dicta? Quis ea non ad intelligentiam spũalem reuocet si possit: aut ab eo qui põt reuocãda esse fateat̃?

PRocursus g̃ ciuitatis ¶ Cap. iiii.

dei: ubi peruenit ad regũ tempa: qñ Dauid Saule reprobato ita regnũ prim9 obtinuit: ut eius deinde posteri i terrena hierl'm diuturna successione regnarent: dedit figurã rei geste: significans atq; prenũcians qđ nõ est pretereũdum silencio: de rerũ mutatõe futurarũ: qđ attinet ad duo testamẽta: ueteris & nouũ: ubi sacerdotium regnũq; mutatũ est p sacerdotem eũdemq; regem nouũ ac sempiternũ: qui est xristus ihus. Nam & Hely sacerdote reprobato: substitutus in dei ministeriũ Samuel simul officio functus sacerdotis et iudicis: et Saule abiecto rex Dauid fundatus in regno: hoc qđ dico figurauerunt. Mater quoq; ipa Samuelis Anna: que pus fuit sterilis & posteriore fecunditate letata ẽ: prophare aliud nõ uidet̃ cũ congratulationem suã domino fundit exultans: qñqdem eundem puerũ natum & ablactatũ deo reddidit: eadẽ pietate qua uouerat. Dicit enĩ. Confirmatum est cor meũ in dño: et exaltatũ est cor meum in đo meo. Dilatatũ est sup inimicos meos os meũ: letata sum in salutari tuo: qm̃ nõ est sanctus sicut dñs: et non ẽ iustus sicut deus noster: non est scũs preter te: nolite gloriari & nolite loqui excelsa neq; pcedat magniloqum de ore uestro: qm̃ de9 sciarũ dñs: et ds̃ preparans adinuẽtioẽs suas. Arcum potentium fecit infirmũ: et infirmi precincti sunt ũtute. Pleni panib9 minorati sunt: et esuriẽtes transiert̃ terrã. qa sterilis peperit septem & multa i filiis infirmata est. Domin9 mortificat & uiuificat: deducit ad inferos & reducit. Dñs paupem facit & ditat: hũiliat et exaltat. Suscitat a terra pauperem: et de stercore erigit inopem: ut collocet eũ cũ potentib9 populi: et sedem glorie hereditatẽ dans eis: dans uotũ uouẽti: et benedicẽs ãnos iusti. Quoniã non in ũtute potens ẽ uir: dñs infirmũ facit aduersarium suũ: dñs sanctus. Non glorieť prudens i prudẽtia sua: et nõ gliet̃ potens in potentia sua: et non glorieť diues in diuiciis suis. Sed in hoc glietur q gloriat̃: intelligere & scire dñm: et facere iudiciũ & iusticiã i medio terre. Domin9 ascendit i celos & tonuit: ipe iudicabit extrema terre qa iustus ẽ: et dat ũtutem regibus nr̃is: et exaltauit cornu christi sui. Ita ne uerba hec unius putabũt esse muliercule: de nato sibi filio gratulantis? Tantũ ne mens hoim a luce ueritatis auersa est: ut nõ sentiat sup g̃di modũ femie hui9 dicta que fudit? Porro qui rebus ipis que iam ceperũt etiã & in

hac terrena pegrinatione compleri con-
uenienter mouet̃: nõne itẽdit & aspicit
et agnoscit: per hanc mulierem cui9 etiam
nomẽ id est Anna grã eius interpretat̃:
ipam religionẽ xpianam: ipam ciuitatem
dei cui9 rex est & conditor xristus: ipam
postremo dei graciam prophetico spũ sic
locutã: a qua supbi alienant̃ ut cadant: q̃
hũiles implent̃ ut surgant: quod maxĩe
himnus iste personuit. Nisi quisq̃ forte
dicturus est nihil istã pphasse mulierẽ: sꝫ
deũ tm̃modo propter filiũ quem precata
impetrauit: exultãti pdicatiõe laudasse.
Quid g̃ sibi uult qđ ait: arcũ potentium
fecit infirmum: et infirmi precincti sunt
ũtute: pleni panib9 minorati sunt: et esu-
rientes transiert̃ terram: et sterilis pepit
septẽ: et multa ĩ filiis infirmata ẽ. Nũqd
septẽ ipa peperat. Quãuis sterilis fuerit:
unicũ hẽbat quãdo ista dicebat. Sed nec
postea septem pepit siue sex: qb9 septim9
esset ipe Samuel: sed tres mares & duas
feminas. Deinde in illo poplo cũ adhuc
nemo regnaret: quod in extremo posuit
dat ũtutẽ regib9 nr̃is: et exaltauit cornu
xpi sui: unde dicebat si non pphetabat.
Dicat g̃ ecclĩa xpi: ciuitas regis magni:
grã plena: prole fecunda: dicat qđ tanto
ante de se pphatũ per os hui9 pie matris
agnoscit. Confirmatũ est cor meũ in dño:
et exaltatum est cornu meum ĩ deo meo.
Vere confirmatum est cor: et cornu uere
exaltatũ: qa non in se sed in dño deo suo.
Dilatatũ est sup inimicos meos os meuꝫ:
qa & ĩ angustiis pressurarũ sermo dei nõ
est alligatus: nec ĩ preconibus alligatis.
Letata sum inqt in salutari tuo. Xristus
est ipse ihs quẽ Symeon sicut ĩ euangelio
legr̃ senex amplectẽs paruulũ: agnoscẽs
magnũ: nũc dimictis inqt dñe seruũ tuũ
in pace: qm̃ uidert̃ oculi mei salutare tuũ.
Dicat itaqꝫ ecclesia letata sum in salutari
tuo. Quoniã non est scũs sicut dñs: et non
est iustus sicut ds̃ noster: tanq̃ sanctus &
sanctificans: et iustus & iustificans. Non
est sanctus preter te: quia nemo fit nisi
abs te. Deniqꝫ seqt̃. Nolite gliari supbe:
et nolite loqui excelsa: neqꝫ exeat magni-
loqum de ore uestro: qm̃ deus scientiarũ
dñs ipe: et nemo scit quod ipe scit: qm̃ qui
putat se aliqd esse cũ nihil sit: seipm̃ sedu-
cit. Hec dicũtur aduersariis ciuitatis dei
ad babiloniam ptinẽtibus: de sua uirtute
presumẽtibus: in se nõ in dño gloriãtib9:
ex qbus sunt etiã carnales isrlite terrene
hierlm̃ ciues terrigene: qui ut dicit apls̃
ignorãtes dei iusticiam: id est quam dat
hõibus ds̃ q solus est iustus et iustificãs:
et suã uolentes constituere: id est uelut a
se sibi patam nõ ab illo impatam: iusticie
dei non sunt subiecti. Itaqꝫ qa supbi se de
suo putantes nõ de dei posse placere deo:
qui est deus sciẽtiarũ atqꝫ ideo et arbiter
consciẽtiarũ: ibi uidens cogitatiõẽs hoĩm
qm̃ uane sunt: si hoĩum sunt et ab illo non
sunt. Et prepans inqt admuẽtiones suas.
Quas admuẽtiones putamus: nisi ut su-
perbi cadant & humiles surgant. Has
qppe admuẽtiõẽs exequit̃ dicẽs. Arcus
potentiũ infirmat9 est: et ĩfirmi precincti
sunt ũtute. Infirmat9 ẽ arcus id ẽ intentio
eoꝝ: qui tam potẽtes sibi uident̃: ut sine
dei dono atqꝫ adiutorio hũana sufficiẽtia
diuina possint implere mandata. Et pre-
cingunt̃ uirtute: quoꝝ interna uox est.
Miserere mei dñe qm̃ infirm9 sum. Pleni
panibus inqt minorati sunt: et esurientes
transierũt terram. Qui sunt intelligendi
pleni panibus: nisi iidem ipi q̃si potentes
id est israelite: quib9 credita sunt eloquia
dei. Sed in eo pplo ancille filii minorati
sunt. Quo uerbo min9 qdem latine bene
tñ expssum est: q ex maioribus minores
facti sunt: quia & in ipis panibus id est
diuinis eloquiis que israelite soli tunc ex
omib9 gentib9 acceperũt: terrena sapiũt.
Gentes autẽ qbus lex illa non erat data:
postea q̃ p nouũ testamentũ ad eloqa illa

uenerunt: et multū esuriēdo terram transierūt: quia in eis non terrena sed cęlestia sapuerūt. Et hoc uelut quęreretur causa cur factū sit: qa sterilis inquit peperit septē: et multa in filiis infirmata est. Hic totum quod prophabatur eluxit agnoscētibus numerū septenariū: quo ē uniuersa ecclię significata pfectio. Propter qđ & Iohēs apls ad septem scribit ecclesias: eo modo se ostendēs ad unius plenitudinē scribere. Et in puerbiis Salomoīs hoc antea pręfigurans sapīa inqt ędificauit sibi domū: et suffulsit colūpnas septem. Sterilis enim erat in oīb9 gentibus dei ciuitas: anteq̄ iste fętus per quē eam factam fęcundam cernimus oriretur. Cernimus etiā quę multa in filiis erat nūc infirmatam hierusalem terrenā: qm̄ qcūq; filii liberę in ea erant: uirtus erant eius. Nunc uero ibi qm̄ lr̄a est & spūs nō est: amissa ūtute infirmata ē. Dn̄s mortificat & uiuificat: mortificauit illā quę multa erat ī filiis: et uiuificauit hanc sterilem quę pepit septē. Quāuis cōmodius possit itelligi eosdē uiuificare quos mortificauerit. Id. n. uelut repetiuit addendo deducit ad inferos & reducit. Quibus enī dicit apls si mortui estis cum xp̄o: quę sursum sūt quęrite ubi xp̄s ē in dextera dei sedens: salubriter utiq; mortificantur a dn̄o qbus adiūgit: quę sursum sunt sapite nō quę sup terram: ut ipsi sint illi qui esuriētes transierūt terrā. Mortui enī estis inquit. Ecce quomodo salubriter mortificat ds. Deinde sequitur. et uita ur̄a abscondita est cum xp̄o in deo. Ecce quō eosdem ipos uiuificat deus. Sed nūquid eosdem deduxit ad inferos & reduxit? Hoc utrūq; sine controuersia fidelium: in illo potius uidetur impletū capite scilicet nostro: cum quo uitam nr̄am in deo apls dixit absconditam. Nam qui pprio filio non pepcit: sed pro nobis oīb9 tradidit eū: isto modo utiq; mortificauit eū. Et qa resuscitauit eū a mortuis: eundem rursus uiuificauit. Et quia in pphetia uox eius agnoscitur: non derelinques aīam meam ī inferno: eundem deduxit ad inferos & reduxit. Hac eius pauptate ditati sum9. Dominus enī paupes facit & ditat. Nā qd hoc sit ut sciamus: qđ seqtur audiamus. Humiliat & exaltat utiq; sr̄bos hūiliat: et humiles exaltat. Quod. n. alibi legitur: de9 supbis resistit hūilib9 aūt dat gr̄am: hoc totus habet sermo hui9 cuius nomen interpretatur gracia eius. Iam uero quod adiūgitur: suscitat a terra paupem: de nullo melius q̄ de illo intelligo: q propter nos factus est paup cū diues eēt: ut ei9 pauptate sicut pauloante dictū est ditaremur. Ipm. n. de terra suscitauit tā cito: ut caro eius nō uideret corruptionē. Nec illđ ab illo alienabo qđ additū est: et de stercore erigit inopem. Inops qppe idem ē quod pauper. Stercus uero unde erectus est: rectissime intelliguntur psecutores iudei. In quorum numero cū se dixisset apostolus ecclesiam psecutum: quę m̄ inquit fuerūt lucra: hęc ppter xp̄m damna: nec solum detrimenta uerū etiā stercora existimaui esse: ut xp̄m lucrifacerem. De terra ergo suscitatus est supra oēs diuites ille paup: et de illo stercore erectus est supra omēs opulentos ille inops: ut sedeat cū potentibus populi: quibus ait. Sedebitis super duodecim sedes. Et sedem glorię hereditatem dans eis. Dixerant. n. potentes illi. Ecce nos reliqmus omnia et secuti sumus te. Hoc uotum potentissimi uouerāt. Sed unde hoc eis: nisi ab illo de q̄ hic cōtinuo dictū est: dans uotū uouenti? Alioqn ex illis essent potentib9 quorum infirmatus est arcus: dans inqt uotū uouenti. Non enim dn̄o quisq̄ quicq̄ ratū uoueret: nisi qui ab illo acciperet quod uoueret. Sequitur. Et bn̄dixit annos iusti: ut cū illo scilicet sine fine uiuat cui dictum ē. Et anni tui nō deficiēt. Ibi enī stant anni: hic aūt transeunt: imo pereūt. Anteq̄. n. ueniant non sunt. cum

autem uenerint non erunt: qa cũ suo fine uẽiunt. Hoꝝ aũt duũ id est dans uotum uouenti: et bñdicens annos iusti: unũ est qđ facimus: alterũ qđ sumimus. Sed hoc alterũ deo largitore non sumit̃: nisi cum ipo adiutore ꝑmũ illud efficit̃. Quia non in ũtute potens est uir. Dominꝰ infirmũ faciet aduersariũ eius: illũ scilicet qui hõi uouẽti inuidet: et resistit ne ualeat iplere qđ uouit. Potest ex ambiguo greco itelligi & aduersariũ suũ. Cum eni dominꝰ possidere nos ceperit: ꝓfecto aduersariꝰ q noster fuerat ipius fit: et uincet̃ a nob: sed non uiribꝰ nr̃is: quia nõ in ũtute sua potens ẽ uir. Dominꝰ ergo infirmũ faciet aduersariũ suũ: dñs sanctus ut uincat̃ a sanctis: quos dominꝰ sanctus scõꝝ effecit sanctos. Ac ꝑ hoc nõ gloriet̃ prudens in prudentia sua: et nõ glorietur in diuitiis suis diues: et nõ gloriet̃ potens i potẽtia sua: sꝫ in hoc gloriet̃ q gloriat̃: intelliger̃ & scire dñm: et facere iudiciũ & iusticiaꝫ in medio terrę. Non pua ex pte intelligit et scit dñm: qui itelligit & scit hoc a dño sibi dari: ut intelligat & sciat dñm. Quid eni habes ait apl̃s quod nõ accepisti? Si aũt & accepisti: qd gliaris q̃i nõ accepis: id est q̃si a teipso tibi sit unde gloriaris? Facit aũt iudiciũ & iusticiã q recte uiuit. Recte aũt uiuit qui obtempat precipiẽti deo. Et finis precepti id est ad qđ refert̃ preceptum caritas est: de corde puro & conscientia bona & fide non ficta. Porro ista caritas sicut Iohãnes apl̃s testat̃ ex deo est. Facere igr̃ iudiciũ et iusticiam ex deo est. Sed qd est in medio terrę? Neqꝫ eni non debent facere iudiciũ & iusticiã: qui habitant in extremis terrę. Quis hoc dixerit? Cur ergo additum est in medio terrę? Quod si non adderet̃: et tm̃modo diceretur facere iudiciũ & iusticiã: magis hoc preceptũ ad utrosqꝫ hoĩes ptineret: & mediterraneos & maritimos. Sed ne quisq̃ putaret post finem uitę quę in hoc

agitur corpore: supesse tempus iudicium iusticiaqꝫ faciendi: quę cum esset in carne nõ fecit: et sic diuinũ euadi posse iudiciũ: i medio terrę mihi uidet̃ dictũ: cũ quisqꝫ uiuit i corpore. In hac quippe uita suam quisqꝫ terram circũfert: quã moriẽte hoĩe recipit terra cõis: resurgenti uti qꝫ reditura. Proinde in medio terrę id est cũ aĩma nr̃a isto terreno claudit̃ corpe: faciẽdum est iudiciũ & iusticiam: quod nobis ꝓsit in posterũ: qñ recipiet quisqꝫ ꝫm ea quę ꝑ corpus gessit: siue bonum siue malũ. Per corpus qppe ibi dixit apl̃s: ꝑ tempꝰ quo uixit in corpe. Non .n. siqs maligna mẽte atqꝫ impia cogitatione blasfemet: neqꝫ id ullis membris corpis opetur: ideo nõ erit reus qa id non motu corpis gessit: cũ hoc per illđ tpus gesserit quo gessit & corpꝰ. Isto mõ congruẽter intelligi põt etiã illđ quod i psalmo legr̃. Deus aũt rex noster ante secula opatus est salutem in medio terrę. Vt dñs ihus accipiat̃ deus noster qui est ante secula: qa per ipm facta sunt secula: opatus est salutem nr̃am i medio terrę: cũ uerbũ caro factũ est: et terreno habitauit in corpore. Deinde posteaq̃ ꝓphatum est i his uerbis Annę quomodo gloriari debeat qui gloriat̃: nõ in se utiqꝫ sed in dño ꝓpter retributionẽ quę in die iudicii futura est: dominꝰ inquit ascendit in celos & tonuit: ipe iudicabit extrema terrę: qa iustus ẽ. Prorsus ordinẽ tenuit confessiois fideliũ. Ascendit eni in celum dñs xp̃us: et inde uenturus est ad uiuos & mortuos iudicãdos. Nam qs ascendit sicut dicit apostolus: nisi qui & descẽdit in inferiores ptes terrę? Qui descẽdit ipe est & qui ascendit sup omẽs celos: ut adimpleret oĩa. Per nubes g̃ suas tonuit: quas spũ sancto cũ ascendisset impleuit: de qbꝰ ancillę hierl̃m hoc ẽ ingratę uineę cõminatus ẽ apud Ysaiam ꝓphetam: ne pluant sup eam imbrem. Sic aũt dictũ est ipe iudicabit extrema terrę: ac si diceret̃:

etiam extrema terrę. Non.n.alias terrę
ptes non iudicabit: q oms homies ꝓcul-
dubio iudicabit. Sed melius intelligunt
extrema terrę extrema homis: qm non
iudicabūt quę i melius uel deteri9 medio
tempore cōmutant: ſʒ in qbus extremis
iuētus fuerit q iudicabit. Propter quod
dictū est: qui pseuerauerit usqꝫ in finem:
hic saluus erit. Qui ergo pseuerāter facit
iudiciū & iusticiā i medio terrę: nō dam-
nabit cum iudicabunt extrema terrę. Et
dat inquit ūtutem regib9 nr̄is: ut nō eos
iudicando condemnet. Dat eis uirtutē q̄
carnē sicut reges regāt: & in illo mundū
qͥ ꝓpter eos fudit sanguinē uincant. Et
exaltabit cornu xp̄i sui. Quō xp̄s exal-
tabit cornu xp̄i sui? De q̊.n. supradictū
est dn̄s ascendit in cęlos: et itellect9 ē dn̄s
xp̄s: ipe sicut hic dicit exaltabit cornu x
sui: qui est xp̄s. Xp̄s ergo xp̄i sui cornu
exaltabit: id est uniuscuiusqꝫ fidelis sui:
sicut ista ipa i ꝑncipio hui9 himni ait: ex-
altatū est cornu meū in deo meo. Omnes
quippe unctos eius crismate recte xp̄os
possum9 dicere. Quod tamē totū cum suo
capite corp9 unus ē xp̄s. Hęc Anna pro-
pħauit Samuelis sancti uiri mr̄ multūqꝫ
laudati. In quo quidem tunc figurata est
mutatio ueteris sacerdotii: et nūc impleta
quādo ifirmata ē quę multa erat in filiis:
ut nouū hr̄et in xp̄o sacerdotium sterilis
quę peperit septem.

¶ Caplm̄. v.

Sed hoc euidētius ad ipm Hely sa-
cerdotem missus loqt homo dei:
cui9 quidē nomē tacet: sed itelligit officio
misterioqꝫ suo sine dubitatōne ꝓpħa. Sic
eni scriptū ē. Et uenit homo dei ad Hely:
et dixit. Hęc dicit dn̄s. Reuelans ṙuelat9
sum ad domū pr̄is tui: cum essent in terra
ęgipti serui in domo Pharaonis: & elegi
domum patris tui ex oibus sceptris isrl̄
mihi sacerdotio fungi: ut ascenderent ad
altar meū & icenderēt incēsū: et portarēt
ephoth. Et dedi domui pr̄is tui omia quę
sunt ignis filioꝝ israel in escam. Et ut qd
respexisti i incensum meū & in sacrificiū
meū impudenti oculo: et glorificasti filios
tuos sup me: benedicer ꝑmicias ois sacri-
ficii i israel i cōspectu meo? Propter hoc
hęc dicit dn̄s ds̄ israel. Dixi: dom9 tua et
pr̄is tui transibūt corā me usqꝫ in ęternū.
Et nūc hęc dicit dn̄s. Nequaq̄: ſʒ glorifi-
cātes me glificabo: et q spernit me sper-
net. Ecce dies ueniunt & exterminabo
semē tuū et semē dom9 pr̄is tui: et nō erit
tibi senior i domo mea oibus diebus: &
uirū exterminabo tibi ab altari meo: ut
deficiāt oculi eius & defluat aia eius. Et
omis qui superit dom9 tuę: decidet i gla-
dio uiroꝝ. Et hoc tibi signū quod ueniet
super duos filios tuos: Ophni et Finees.
Vna die morient ambo. Et suscitabo mihi
sacerdotē fidelē: qui oia quę i corde meo
et i aia mea sūt faciet: et ędificabo ei do-
mum fidelē: et trāsibit corā xp̄o meo oib9
diebus. Et erit q superit in domo tua: ue-
niet adorar ei obolo argēti dicens. Iacta
me i unā partē sacerdotii tui: mādu care
panē. Non est ut dicat istā ꝓpheciā ubi
sacerdocii ueteris tāta māifestatiōe prę-
nūtiata mutatio est: in Samuele fuisse cō-
pleta. Quanq̄ eni non esset de alia tribu
Samuel: q̄ quę cōstituta fuerat a dn̄o ut
ꝓuiret altari: tn̄ non erat de filiis Aaron:
cui9 ꝓgeies fuerat deputata ut ide fierēt
sacerdotes. Ac ꝑ hoc in ea quoqꝫ re gesta
eadem mutatio quę per xp̄m ihm fuerat
futura adūbrata est: et ad uet9 testamētū
ꝓprie: figurate uero ptinebat ad nouum:
ꝓphetia tam facto etiam ipo q̄ uerbo: id
scilicet facto sigficās: qd uerbo ad Hely
sacerdotē dictū est ꝑ ꝓpħam. Nā fuerūt
postea sacerdotes ex genere Aaron: sicut
Sadoch et Abiathar regnāte Dauid: et
alii deiceps anteq̄ temp9 ueniret: quo ista
quę de sacerdotio mutādo tāto ant prę-
dicta sunt effici ꝑ xp̄m oportebat. Quis
aūt nūc fideli oclo hęc ituēs: nō uideat eē

completa: quandoqdem nullũ tabnaclm: nllm templũ: nullũ altarẽ: nullũ sacrificiũ: et ideo nec ullus sacerdos remãsit iudeis: qbus ut de semie Aaron ordinaret̃ i dei fuerat lege mandatũ. Quod & hic cõmemoratũ est illo dicẽte ppha: hęc dicit dñs deus isrl: dixi: domus tua et dom9 pr̃is tui transibũt coram me usq; in ęternum. Et nũc dicit dñs. Nequaq̃: sȝ glorificãtes me glĩficabo: et qui me spernit spernetur. Quod.n. noiat domũ patris eius: non eũ de pximo patre dicer̃: sȝ de illo Aaron q pmus sacerdos ẽ institut9: de cui9 pgeie cęteri sequerent̃ supiora demõstrant: ubi ait. Reuelat9 sum ad domũ pr̃is tui: cum essent in terra ęgipti bui in domo Pharaonis: et elegi domũ pr̃is tui ex omnibus sceptris isrl mihi sacerdotio fungi. Quis pr̃ fuit hui9 in illa ęgiptia buitute. unde cũ liberati fuissent elect9 ẽ ad sacerdotiuȝ nisi Aarõ? De hui9 ergo stirpe isto loco dixit futurũ fuisse: ut non eẽnt ulterius sacerdotes. Quod iam uidem9 impletũ. Vigilet fides: presto sunt res: cernũtur: tenent̃: et uidere uolentiũ oculis igerũt̃. Ecce iqt dies ueniũt: et extermiabo semẽ tuũ et semẽ dom9 pr̃is tui: et non erit tibi senior in domo mea oĩbus dieb9: et uirũ extermiabo tibi ab altari meo: ut deficiant oculi eius et defluat aĩa ei9. Ecce dies qui prenũciati sunt iam uenerunt. nullus sacerdos ẽ ꝯm ordĩnẽ Aaron. Et quicũq; ex ei9 gener̃ est homo: cũ uidet sacrificiũ xanoꝝ toto orbe pollere: sibi aũt honorem illũ magnũ esse subtractũ: deficiunt oculi eius et defluit aĩa ei9 tabe meroris. Proprie aũt ad hui9 domũ Hely cui hęc dicebant̃ quod sequit̃ ptinet. Et omnis q superit dom9 tuę decidet i gladio uiroꝝ. Et hoc tibi signũ quod ueniet super duos filios tuos Ophni et Finees. Die uno morient̃ ambo. Hoc ergo signũ factum est mutãdi sacerdotii de domo hui9: q̃ signo significatũ est mutãdũ sacerdotiũ dom9 Aaron. Mors quippe filioꝝ hui9: significauit mortẽ nõ hoĩm sȝ ipius sacerdotii de filiis Aaron. Quod aũt sequit̃ ad illũ iam ptinet sacerdotẽ: cui9 figuram gessit huic succedẽdo Samuel. Proinde quę sequũtur: de xp̃o ih̃u noui testamẽti uero sacerdote dicũt̃. Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem: qui oĩa quę in corde meo et quę in aĩa mea sunt faciat. et ędificabo ei domũ fidelem. Ipsa est ęterna et supna hierusalem. Et transibit inquit corã xp̃o meo omnib9 diebus. Transibit dixit conuersabit̃: sicut superius dixerat de domo Aaron. dixi domus tua & domus pr̃is tui transibũt coram me in ęternũ. Quod aũt ait coram xp̃o meo transibit: de ipsa utiq; domo intelligendũ est: nõ de illo sacerdote qui ẽ xp̃s ipe mediator atq; saluator. Dom9 ergo eius corã illo trãsibit. Potest & transibit intelligi de morte ad uitã: omibus dieb9 qb9 pagit̃ usq; in finẽ seculi hui9 ista mortalis. Quod autẽ ait deus: qui omia quę in corde meo & quę i anima mea sunt faciat: nõ arbitremur habere aĩaȝ deũ cũ sit cõditor aĩe: sed ita hoc de deo tropice nõ pprie dicitur: sicut manus et pedes & alia corpis membra. Et ne ꝯm hoc credat̃ homo in carnis hui9 effigie factus ad imagĩnẽ dei: addunt̃ et alę quas utiq; nõ habet homo: et dicitur deo: sub umbra alaꝝ tuaꝝ ptege me: ut intelligãt hoĩes de illa ineffabili natura: nõ ppriis sȝ trãslatis rerũ uocabulis ista dici. Quod uero adiũgit̃: et erit q superit in domo tua ueniet adorare ei: nõ pprie dicit̃ de domo hui9 Hely: sȝ illius Aaron de q̃ usq; ad aduẽtũ xp̃i hoĩes remanserũt: de quo genere etiã nũc usq; nõ desũt. Nã de illa domo hui9 Hely iaȝ supradictũ erat. Et omis qui supererit domus tuę decidet in gladio uiroꝝ. Quomodo ergo hic uer̃ dici potuit: et erit qui supererit in domo tua ueniet adorar̃ ei: si illud est uerũ q ultore gladio nemo inde supererit:

nisi quia illos intelligi uoluit q ptinēt ad stirpē: sz illius toti⁹ sacerdotii ꝯm ordinē Aaron. Ergo si est de illis predestinatis reliqis de qbus ali⁹ ꝓpħa dixit: reliquie salue fiēt: unde et apl's: sic ḡ inquit et in hoc tempe r̄lige p electionē grē salue fc̄te sunt: qa de talib⁹ reliqis bene itelligit̄ esse de quo dictū est: q superit ī domo tua ꝑfecto credit in xp̄m: sicut tēporib⁹ aploꝝ ex ip̄a gente plurimi crediderūt: neq; nc̄ desunt q licet rarissime tamē credant: et implet̄ in eo qđ hic iste hō dei cōtinuo secutus adiunxit: ueniet adorare ei obolo argēti: cui adorar̄ nisi sūmo illi sacerdoti q et deus est? Neq;.n. ī illo sacerdotio ꝯm ordinē Aaron ad hoc ueniebāt hoīes ad templū ul' altar̄ dei: ut sacerdotē adorarēt. Quid est aūt q ait obolo argēti: nisi breuitate uerbi fidei: de q̄ cōmēorat apl's dictū: uerbū cōsumans & breuiās faciet dn̄s sup terram? Argentū aūt ꝓ eloquio poni psalmista testis est ubi canit̄. Eloqa dn̄i eloqa casta: argentū igne examiatū. Quid ḡ dicit iste: q ueniet adorare sacerdoti dei et sacerdoti deo? Iacta me in ptē sacerdotii tui manducare panē. Nolo in patrū meoꝝ collocari honor̄ q nullus ē. Iacta me in partē sacerdotii tui. elegi.n. abiect⁹ eē in domo dn̄i. qlecūq; & q̄tulūcūq; membrū eē cupio sacerdotii tui. Sacerdotiū qppe hic ip̄a; plebē dicit: cuius plebis ille sacerdos ē mediator dī et hoīz hō xp̄s ih̄s. Cui plebi dicit apl's Petrus: plebs scā regale sacerdotiū. Quāuis non nulli sacrifitii tui sint iterpretati nō sacerdotii tui. Quod nihilomin⁹ eūdē sigficat poplm xp̄ianū: unde dicit Paulus apl's: un⁹ panis unū corp⁹ multi sumus. Et iterū. exhibeatis corpa ur̄a hostiā uiuam. Quod ergo addidit māducar̄ panē: etiā ip̄m sacrifitii gen⁹ eleganter expressit de quo dicit sacerdos ip̄e. panis quē ego dedero: caro mea est ꝓ seculi uita. Ip̄m est sacrificiū nō ꝯm ordinē Aarō: sz ꝯm ordinē Melchisedech: q legit itelligat. Breuis itaq; est ista cōfessio et salubriter humilis: q̄ dicit̄. Iacta me in partem sacerdotii tui māducare panē. Ip̄e est obolus argenti: qa et breue ē et eloqū dn̄i est: habitāns ī corde credētis. Quia.n. dixerat superius dedisse se domui Aarō cibos de uictimis ueteris testamēti: ubi ait. dedi domui pr̄is tui oīa que sunt filiorū israel ī escam: hec quippe fuerāt sacrificia iudeoꝝ: ideo hic dixit māducar̄ panē: quod ē in nouo testamēto sacrificiū x̄anoꝝ.

Cap. vi.

Cum ḡ hec tāta tunc altitudīe prenūciata sint: q̄ta nūc maīfestatione clarescūt: nō frustra tn̄ moueri quispiam pōt ac dicer̄. Quō confidim⁹ cōuenire oīa que in libris illis uētura predicta sunt: si hoc ip̄m quod ibi diuinit⁹ dc̄m ē: dom⁹ tua et dom⁹ pr̄is tui trāsibūt corā me in eternū: effectū hr̄e nō potuit: qm̄ uidem⁹ illud sacerdotiū fuisse mutatū: et qđ illi domui ꝓmissum ē nec spari aliqn̄ cōplendum: qa illud quod ei reprobato mutatoq; succedit: hoc poti⁹ predicat̄ eternū? Hoc q dicit: nondū intelligit aut nō recolit etiā ip̄m ꝯm ordinē Aaron sacerdotiū: tanq̄ umbrā futuri eterni sacerdotii constitutū: ac p hoc qn̄ ei eternitas ꝓmissa ē: nō ipi umbre ac figure: sz ei quod p ip̄am adūbrabat̄ figurabaturq; ꝓmissū est. Sed ne putaret̄ ip̄a umbra māsura: ideo etiam mutatō ei⁹ debuit ꝓpħari. Regnū quoq; isto m̄ etiā Saulis ipi⁹ q certe reprobat⁹ atq; reiectus ē: futuri regni erat umbra ī eternitate māsuri. Oleum quippe illud quo unctus est: et ab eo crismate xp̄s est dict⁹: mistice accipiēdū et magnū sacramentū intelligēdū est. Quod in eo tantū uenerat⁹ est ip̄e Dauid: ut percusso corde pauitauerit quando ī tenebroso occultat⁹ antro: quo etiam Saul urgēte intrauerat necessitate nature: exiguam pticulā uestis eius retrorsum latenter abscidit: ut hr̄et unde mōstraret qūo ei pepcerit cū posset

occidere: atq; ita suspitionem de aīo eius
qua sanctum Dauid putās īimicū suum
u:hemēter psequebat̄ auferret. Ne itaq;
reus esset tāti sacramēti in Saule uiolati:
quia uel indumētum eius sicut actrecta-
uit extimuit. Ita enī scriptū ē: & percussit
cor Dauid sup eū: quia abstulit pēnulam
clamidis eius. Viri aūt qui cū illo erant:
et ut Saulem ī manus suas traditū inte-
rimeret suadebāt: non mihi inquit cōtin-
gat a dño: si fecero hoc uerbum dño meo
xp̄o dñi: inferre manū meā sup eū qa xp̄s
dñi est. Huic ergo ūbrę futuri: nō ,ppter
ip̄am sed ,ppter illud quod prefigurabat
tanta ueneratō exhibebat̄. Vnde et illud
quod ait Sauli Samuel: qm̄ non seruasti
mandatū meum quod mādauit tibi dn̄s:
quēadmodū nūc pauerat dn̄s regnū tuū
usq; ineternū sup israel: et nūc regnū tuū
nō stabit tibi. Et queret dn̄s nūc sibi hoīez
secundū cor suū: et mādabāt ei dn̄s eē in
principē sup poplm̄ suū: qa nō custodisti
quę mādauit tibi domin9: non sic accipi-
endū est ac si ip̄m Saulem deus ineternū
prępauerit regnaturū: et hoc postea no-
luerit ꝑuar̄ peccāti. Neq;.n. eū peccaturū
esse nesciebat: s; prępauerat regnū eius in
q̄ figura regni esset ęterni. Ideo addidit:
et nūc regnū tuū non stabit tibi. Stetit g̊
et stabit qd̄ in illo significatū est. Sed non
huic stabit: quia non ineternū ip̄e fuerat
regnaturus nec ,pgenies eius: ut saltem
p posteros altero alteri succedente uide-
ret̄ impleri qd̄ dictū est ięternū. Et quę-
ret inquit deus sibi homiem: siue Dauid
siue ip̄z mediatorē sig̃ficās testam̄ti noui:
q figurabat̄ icrismate etiā q̄ unct9 est ipse
Dauid et ,pgenies ei9. Non aūt q̄si nesciat
ubi sit ita de9 hoīem sibi quęrit: s; p hoīez
mor̄ hoīum loquit̄: qa et sic loquēdo nos
quęrit. Nō solū.n. deo pr̄i uerum etiaz ipi
quoq; unigenito eius q uenit quęrere qd̄
perierat: usq; adeo iā eram9 noti: ut in ip̄o
essem9 electi an̄ cōstitutionē mūdi. Quęret
sibi ergo dixit ,p eo ac si diceret: quē suuz
esse iā nouit: sibi eē familiarē aliis osten-
det. Vnde in latina lingua hoc uerbū sci-
licet quęrit accipit prępositionē: et acqui-
rit dicit̄: qd̄ satis apertū est quid sig̃ficet.
Quā q̄ et sine additamento prępositionis
quęrere intelligat̄ acqrere: ex quo lucra
uocantur & quęstus. ¶ Cap. vii.

RVrsus peccauit Saul p inobediē-
tiam: et rursus Samuel ait illi in
uerbo dñi. Quia spreuisti uerbū domini:
spreuit te dn̄s: ut nō sis rex sup israel. Et
rursus ,p eodem pc̄to cū id cōfiteret̄ Saul
et ueniā pręcaret̄: rogaretq; Samuelē ut
reuerteret̄ cū illo ad placādū deū: nō re-
uertar iquit tecū: qa spreuisti uerbū dñi:
et spreuit te dn̄s ut non sis rex sup israel.
Et cōuertit Samuel faciē suam ut abiret:
et tenuit Saul pennulā diploidis eius &
dirupit eā. et dixit ad eū Samuel. Diru-
pit dn̄s regnum isrl̄ de manu tua hodie:
et dabit ,pximo tuo bono sup te. Et diui-
det̄ isrl̄ in duo: et non cōuertet̄ nec pęni-
tebit eū: qm̄ non ē sicut homo ut pęniteat
eum. Ipse minat̄ et pmanet. Iste cui dicit̄
spreuit te dn̄s ut non sis rex sup israel: et
dirupit dn̄s regnū ab israel de manu tua
hodie: quadraginta regnauit annos sup
isrl̄: tāto scilicet spacio tēporis q̃to et ip̄e
Dauid: et audiuit hoc p̄mo tēpore regni
sui: ut intelligam9 ideo dictū: quia nullus
de stirpe ei9 fuerat regnatur9: & respici-
amus ad stirpē Dauid: unde exort9 ē ꝑm
carnē mediator dei et hoīm hō xp̄s ih̄s.
Non aūt h̄t scriptura qd̄ in plęrisq; latīs
codicib9 legit̄: dirūpet dn̄s regnū isrl̄ de
manu tua: s; sicut a nobis positū est iuētū
in gręcis: dirupit dn̄s regnū ab israel de
manu tua: ut itelligat̄ de manu tua qd̄ ē
ab isrl̄. Populi g̊ isrl̄ psonā figurate ger̄-
bat hō iste: q popl̄s regnum fuerat amis-
sur9 xp̄o ih̄u dño nr̄o p nouū testamentū
nō carnaliter s; sp̄ūaliter regnaturo. De
quo cum dicit̄ et dabit illud ,pximo tuo:

ad carnis cognationem id referť. Ex isrľ
enī xp̄s ꝫm carnem: unde et Saul. Quod
uero additū est bono sup te: pōt quidem
intelligi meliori te. Nam et qdam sic sūt
īterpretati: ꝫ meliꝰ sic accipiť bono sup te:
ut quia ille bonus ē ideo sit sup te: iuxta
illud aliud ꝓpheticū. Donec ponā omēs
īimicos tuos sub pedibꝰ tuis. In qbus est
et israel cui suo ꝑsecutori regnū abstulit
xp̄s. Quāuis fuerit illic et isrľ in q̄ dolus
nō erat: quoddā quasi frumentū paleaꝝ
illaꝝ. Nam utiqꝫ inde erāt apostoli: inde
tot martires quoꝝ ṗor Stephanus: inde
tot ecclesię quas apl̄s Paulꝰ cōmemorat i
cōuersione eius magn̄ificantes deū: de qua
re nō dubito intelligēdū esse quod seqť:
et diuideť isrľ in duo. in isrľ scilicꝫ īimicū
xp̄i: et israel adherētem xp̄o. in israel ad
ancillā: et isrľ ad liberā ptinentē. Nā ista
duo genera ṗmū siľ erāt: uelud Abraam
adhuc adhereret ancille: donec sterilis ꝑ
d̄i grāꝫ fęcūdata clamaret: eice ancillā et
filiū eius. Propter pc̄tm qdē Salomōis:
regnāte filio eiꝰ Roboam scimꝰ isrľ i duo
fuisse diuisū: atqꝫ ita ꝑseuerasse habētibꝰ
singulis ptibus r̄ges suos: donec illa gēs
tota a chaldeis eēt ingēti uastatione sub-
uersa: atqꝫ trāslataꝫ. Sed hoc qd ad Sau-
lem: cū si tale aliquid cōminādū eēt: ipsi
Dauid fuerit potius cōminādū cuiꝰ erat
filius Salomonꝫ. Postremo nunc inter se
gens hebrea diuisa nō est: ꝫ īdifferenter
i eiusdē erroris societate dispsa ꝑ terras.
Diuisio ů illa: quā deꝰ sub ꝑsona Saulis
illius regni & populi figuram gerentis:
eidem regno poplo̾qꝫ minatus est: ęterna
atqꝫ īmutabilis sig̃ficata est: ꝑ hoc qđ ad-
iūctū est: et non conuerteť neqꝫ pęnitebit
eū: qm̄ non est sicut homo ut pęniteat eū.
Ipse minať et pmanet. Id est hō minať et
non pmanet: non aūt deꝰ quē non pęnitet
sicut hoīem. Vbi enī legiť ꝙ eū pęniteat:
mutatio reꝝ significať īmutabili pręscia
manēte diuina. Vbi ğ nō pęnitere diciť:
non mutare intelligitur. Prorsus in solu-
bilē uidemus ꝑ hęc uerba ꝓlatā diuinitꝰ
fuisse sentētiam: de ista diuisione populi
isrľ et omio ꝑpetuā. Quicūqꝫ .n. ad xp̄m
transierūt: uľ transeūt: uel transibūt inde:
erant inde ꝫm dei pręsciām: non secundū
generis hūani unam eādemqꝫ naturam.
Prorsus quicūqꝫ ex israelitis adherentes
xp̄o ꝑseuerāt in illo: nūq̄ erūt cū eis isra-
elitis q eius īimici usqꝫ in finē uitę huiꝰ eē
ꝑsistunt: ꝫ in diuisiōe quę hic pręnūciata
est ꝑpetuo pmanebunt. Nihil .n. prodest
testamentū uetus de mōte syna i ꝫuitutē
generās: nisi qa testimoniū phibet testa-
mēto nouo. Alioqn q̄diu legiť Moyses:
uelamē sup corda eoꝝ positū est. Cū aūt
inde quisqꝫ transierit ad xp̄m: auferetur
uelamē. Transeūtiū quippe intentio ipa
mutať de uetere ad nouū: ut nō iam qsqꝫ
ītēdat accipe carnalē: ꝫ spūalē felicitatē.
Propter quod ipe magnꝰ ꝓpħa Samuel
anteq̄ ūxisset regē Saul: qn̄ exclamauit
ad dominū ꝓ isrľ et exaudiuit eū: et cum
offerret holocaustū accedētibus alieige-
nis ad pugnā cōtra pplm̄ dei: tonuit dn̄s
sup eos et cōfusi sunt: et offenderūt coraꝫ
isrľ atqꝫ supati sunt: assūpsit lapidē unū
et statuit illū inter Masphat nouā et ue-
terem: et uocauit nomē eius Abnezer qđ
ē latine lapis adiutorii. Et dixit. usqꝫ huc
adiuuit nos dn̄s. Masphat īterp̄tať īten-
tio. Lapis ille adiutorii medietas ē salua-
toris: ꝑ quē trāseūdū est a Masphat ueteř
ad nouam: id ē ab intentione q̄ expecta-
bať i carnali regno beatitudo falsa car-
nalis: ad intētionē qua ꝑ nouū testamētū
expectať in regno cęloꝝ beatitudo ue-
rissima spūalis. Qua qm̄ nihil est melius:
huc usqꝫ adiuuat deus.

Cap. viii.

IAm nūc uideo eē mōstrandum: quid
ipsi Dauid q Sauli successit in regnū:
cuiꝰ mutatione finalis illa mutatio figura-
ta ē: ꝓpter quā diuinitꝰ cūcta dicta cuncta
conscripta sunt: deus ꝓmiserit qđ ad rē

de qua agimus pertinet. Cũ regi Dauid multa prospera prouenissẽt: cogitauit facere đo domũ: tẽplũ illđ scilicet excellentissime diffamatũ: quod a rege Salomone filio eius postea fabricatum est. Hoc eo cogitante factum est uerbum domini ad Nathan prophetam: quod perferret ad regem. Vbi cum deus dixisset ꝙ non ab ipso Dauid sibi ędificaretur domus: neq; per tantum tempus se mãdasse cuiq̃ in populo suo: ut sibi fieret domus cedrina: et nũc ĩquit hęc dices seruo meo Dauid. Hęc dicit dñs omnipotens. Accepi te de ouili ouium ut esses ĩ ducem super populum meum israel: & eram tecum in omnibus quibus ĩgrediebaris: et exterminaui omnes ĩimicos tuos a facie tua: & feci te nominatum secumdum nomen magnorum qui sunt super terram. Et ponam locum populo meo israel: & plantabo illum & inhabitabit seorsum: & non sollicitus erit ultra: & non apponet filius iniquitatis humiliarẽ eum: sicut ab inicio a diebus quibus constitui iudices super populum meum israel: et rquiem tibi dabo ab omnibus inimicis tuis. Et nunciauit tibi dominus quoniaꝫ domum ędificabis ipi. Et erit cum impleti fuerint dies tui dormies cũ patribus tuis. et suscitabo semen tuũ post te qui erit de uentre tuo: et pręparabo regnum eius. Hic ędificabit mihi domum nomini meo: & dirigaꝫ thronum eius usq; inęternuꝫ. Ego ero illi in patrem et ipse erit mihi in filium. Et si uenerit iniquitas illius: redarguam illuꝫ in uirga uirorum et ĩ tactibus filiorum hominum: misericordiam autem meam non amoueam ab eo: sicut amoui a qbus amoui faciẽ meam. Et fidelis erit domus eius: & regnum eius erit usq; inęternum coraꝫ me: et thronus eius erit erectꝰ usq; inęternum. Hanc ergo tam grãdem promissionem qui putat in Salomone fuisse completam: multum errat. Attendit. n. quod dictum est hic ędificabit mihi domum: quoniam Salomon templum illud nobile struxit: et non attẽdit fidelis erit domus eius: & regnum eius usq; inęternum coram me. Attẽdat ergo et aspiciat Salomonis domum plenam mulieribus alienigenis colentibus deos falsos: et ipsum ab eis regem aliquando sapienteꝫ in eandem ydolatriaꝫ seductum atq; deiectum: et non audeat existimare deum uel hoc promisisse mendaciter: uel talem Salomonem domumq; eius futuram nõ potuisse pręscire. Non hinc autem deberemus ambigere: nec si non in xp̃o domino nr̃o qui factus est ex semine Dauid ꝯm carnem iam uideremus ista compleri: ne uane atq; inaniter hic aliũ aliquẽ requiramus: sicut carnales iudei. Nam et ipsi usq; adeo filiũ quem loco isto regi Dauid promissum legunt intelligunt non fuisse Salomonem: ut eo qui ꝓmissus est tanta iã manifestatione declarato: adhuc mirabili cecitate aliũ sperare se dicãt. Facta est quidẽ nonnulla imago rei futurę etiã in Salomõe: in eo ꝙ templum ędificauit et pacem habuit secundum nomen suuꝫ. Salomon quippe pacificus est latine: & ĩ exordio regni sui mirabiliter laudabilis fuit. sed eadem sua ꝑsona per umbraꝫ futuri prenuntiabat etiam ipẽ xp̃m dñm nostrũ: nõ exhibebat. Vnde de illo quędam ita sc̃pta sunt: q̃si de ip̃o ita prędicta sint: dum scriptura sancta etiaꝫ rebꝰ gestis ꝓphetans quodãmodo in eo figurã deliniat futuroꝝ. Nã pręter libros diuinę historię ubi regnasse narratur: psalmus etiam septuagesimꝰ primus titulo nomĩs eius inscriptus est: in quo tam multa dicunẽ quę omnino ei cõuenire nõ possunt: domino aũt christo aptissima perspicuitate cõueniunt: ut euidenter appareat ꝙ in illo figura q̃liscũq; adũbrata sit: in isto aũt ipa ueritas pręsentata. Notũ ẽ. n. qbꝰ terminis regnũ cõclusũ fuerat Salomõis.

Et tamē in eo psalmo legit̄ ut alia taceā: dominabitur a mari usq; ad mare: et a fluīe usq; ad terminos orbis terre. qđ in xp̄o uidem9 impleri. A fluīe qppe dnān-di sūpsit exordiū: ubi baptizat9 a iohāe: eo demōstrāte cepit agnosci a discipulis: qui eum nō solū magistrū uerū etiā dn̄m appellauer̄t. Nec ob aliud uiuēte adhuc patre suo Dauid regnare Salomō cepit: quod nulli eoꝝ regū cōtigit: nisi ut hinc quoq; satis eluceat nō esse ipm̄ quē ꝓphia ista presignat: que ad ei9 prēm loquitur dicēs. Et erit cū impleti fuer̄it dies tui & dormies cū prībus tuis: suscitabo semen tuū post te q erit de uētre tuo: & prepa-bo regnū illius. Quō ergo ꝓpter id quod sequit̄ hic edificabit m̄ domū: iste Salo-mon putabit̄ ꝓphatus: et nō poti9 ꝓpter id qđ precedit: cū ipleti fuerint dies tui et dormies cū prībus tuis: suscitabo semē tuū post te: alius pacific9 intelligitur esse promissus: qui non ante sicut iste ȝ post mortē Dauid prenūciat9 ē suscitandus? Quālibet. n. longo interposito tempore ih̄s xp̄s uenerit. ꝓculdubio post morteȝ regis Dauid cui sicut ē ꝓmissus eū uēire oportebat: q edificaret domū dn̄o nō de lignis & lapidib9: ȝ de hoībus: qualem illum edificare gaudem9. Huic. n. domui dicit apl̄s hoc est fidelib9 xp̄i. Templum enī dei scm̄ ē qđ estis uos. ¶ Cap. ix.

PRopter qđ & ī psalmo. lxxxviii. cui9 est titulus itellectus ipi Ethan israelite: cōmemorāt̄ ꝓmissioēs dei facte regi Dauid: & istis que in libro regnoꝝ sūt posita quedā ibi similia dicūt̄. sicut ē: iuraui Dauid seruo meo usq; ineternum preparabo semē tuū. Et iterū. Tūc locut9 es ī aspectu filiis tuis & dixisti: posui ad-iutoriū sup potentē: & exaltaui electum de plebe mea. Inueni Dauid seruū meū: oleo sancto meo unxi eū. Manus enī mea auxiliabit̄ ei: et brachiū meū confortabit eum. Non ꝓficiet īimicus in eo: et fili9 ini-quitatis non apponet nocere ei. Et cōcidā īimicos ei9 a facie ipius: et eos q oderunt eū fugabo. Et ueritas mea & misericor-dia mea cū ipo: et in noīe meo exaltabit̄ cornu eius. Et ponā īmari manū eius: & in fluminibus dexterā eius. Ipse īuocabit me pater meus es tu: đs me9 et susceptor salutis mee. Et ego p̄mogenitū ponā illū: excelsum apud reges terre. Ineternū ser-uabo illi mīam meā: et testamētū meum fidele ipi. Et ponā in scl̄m scl̄i semen eius: et thronū eius sicut dies celi. Que omnia de dn̄o ih̄ū intelligunt̄ sub noīe Dauid: ꝓpter formā ƀui quā de seīne Dauid idē mediator dei assūpsit ex ũgine. Cōtinuo etiā dicit̄ de pc̄tis filioꝝ ei9: tale aliquid quale ī regnoꝝ libro positum est: et q̄si de salomōe ꝓdicimi9 accipit̄. Ibi nāq; hoc ē in regnoꝝ libro: et si uenerit inqt iniquitas eius: redarguā illū in uirga uiroꝝ & in tactib9 filioꝝ hoīm: misericordiā autem meā non amoueā ab eo. Tactib9 sig̃ficās plagas correctoīs. unde illud est: ne teti-geritis xp̄os meos. Quod quid est aliud q̃ ne leseritis? In psalmo uero cū ageret tanquam de Dauid: ut quiddā eiusmodi etiā ibi diceret: si dereliquer̄it inquit filii eius legē meam: et ī iudiciis meis nō am-bulauerint: si iusticias meas ꝓphanaue-rint: & mādata mea nō custodierit: uisi-tabo in uirga iniqtates eoꝝ: et ī flagellis delicta eoꝝ: mīam autē meā nō dispergā ab eo. Non dixit ab eis cum loqueret̄ de filiis ei9: non de ipso ȝ dixit ab eo: qđ bn̄ intellectum tandē ualet. Nō. n. xp̄i ipius qđ est caput ecclesie: possent inueīri ulla pc̄ta que opus esset huānis correctōibus ƀuata mīa diuinit9 coerceri: ȝ in ei9 corpe ac membris qđ ppl̄s eius ē. Ideo in libro regnoꝝ iniquitas ei9 dicit̄: in psalmo aūt filioꝝ eius: ut intelligam9 de ipso dici q̊-dāmō qđ de eius corpore dicit̄. Propter qđ etiam ipse de celo cum corpus eius qđ sunt fideles eius persequeretur Saulus:

Saule inquit Saule quid me psequeris? Deinde in consequentibus psalmi: neqꝫ nocebo iquit in ueritate mea: neqꝫ ꝓphanabo testamẽtũ meũ: et que ꝓcedũt de labiis meis nõ reprobabo. Semel iuraui in sancto meo si Dauid mẽciar: id est neq̃q̃ Dauid mẽciar. Solet .n. sic loq scriptura. Quid aũt nõ mẽciat̃ adiũgit et dicit. semẽ ei9 in eternũ manebit: et sedes ei9 sicut sol i cõspectu meo: et sicut luna perfecta i eternũ: et testis i celo fidelis. ¶ Ca. x.

Post hec tãte ꝓmissionis ualidissima firmamẽta: ne putarẽt i Salomone cõpleta: tãq̃ id sperarẽt nec iuenirẽt: tu ũ inquit repulisti et ad nihilũ deduxisti dñe. Hoc qppe fcm̃ est de regno Salomois i posteris ei9: usqꝫ ad euersionẽ ipsius terrene hierlm: que regni eiusdem sedes fuit: et maxĩe ipi9 tẽpli labẽ qd̃ fuerat a Salomone cõstructũ. Sed ne ob hoc putarẽt deus cõtra sua ꝓmissa fecisse: cõtinuo subiecit. Distulisti xp̃m tuũ. Non ẽ g° ille Salomõ: sꝫ nec ipe Dauid: sꝫ dilat9 ẽ xp̃s dñi. Cũ .n. xp̃i dicerẽt oẽs r̃ges mistico illo crismate cõsecrati: nõ solũ a rege Dauid & deinceps: sꝫ ab illo etiaꝫ Saule q pplo eidẽ rex p̃m9 est unct9. Ipse qppe Dauid eũ xp̃m dñi appellat: erat tamen unus xp̃s uer9 cui9 illi figuram ꝓphetica ũctione gestabãt: qui ẜm opiõnẽ hoim q eũ putabãt i Dauid ul' i Salomõe intelligẽdũ: differebat̃ in lõgũ: ẜm aũt dispositionẽ dei uẽtur9 suo tempe pabat̃. Interea dũ ille differt̃: qd factũ sit de regno terrene hierlm ubi sperabat̃ utiqꝫ regnaturus: secut9 iste psalm9 adiunxit atqꝫ ait. Euertisti testamẽtũ ẜui tui: ꝓphanasti i terra sanctitatẽ ei9: destruxisti omẽs macerias ei9: posuisti munitões eius i formidineꝫ. Dirupuerũt eũ oẽs trãseũtes uiã: fact9 est opprobriũ uicĩs suis. Exaltasti dexterã iimicoꝝ ei9: iocundasti oẽs iimicos eius. Auertisti adiutoriũ gladii eius: et nõ es opitulatus ei in bello. Dissoluisti eum ab emundatione: sedem ei9 in terra collisisti. Minuisti dies sedis ei9: ꝑfudisti eũ in cõfusione. Hec oĩa uenerũt sup ãcillã hierlm: in q̃ r̃gnauerũt nõnulli etiã filii libere: regnũ illud tenẽtes in dispensatõe tpali: regnũ aũt celestis hierlm cui9 erãt filii i uera fide hñtes: et i uero xp̃o sperantes. Quõ aũt ista uenerit sup illud regnũ: iudex ẽ rerũ gestaꝝ si legat̃ historia. ¶ Ca. xi.

Post hec autem ista prophetata: ad precandũ deũ ꝓpħa cõuertit̃: sed & ipa precatio ꝓpħatio est. Usqueq̃ dñe auertis in fineꝫ subaudit̃ facieꝫ tuã? sicut alibi dicit̃ usquequo auertis faciem tuã a me? Nam ideo qdam codices hic nõ hñt auertis sꝫ auerteris: quãq̃ possit intelligi auertis misericordiã tuaꝫ quam ꝓmisisti Dauid. Quod aũt dixit in fineꝫ: quid ẽ n̈ usqꝫ in finẽ? Qui finis itelligẽdus est ultimũ temp9: qñ in xp̃m iħm etiã gens illa ẽ creditura: ante quẽ fineꝫ illa fieri oportebat que supi9 erũpnosa defleuit: ꝓpter que et hic seq̃t̃: exardescet sicut ignis ira tua: memẽto que ẽ mea substantia. Nihil hic meli9 quã ipe iħs intelligit̃ substantia populi ei9: ex quo natura est carnis eius. Non .n. uane inquit cõstituisti oĩs filios hoim: nisi enĩ esset unus fili9 hoĩs substãcia isrl': p quẽ filiuꝫ hoĩs liberarent̃ multi filii hoim: uane utiqꝫ constituti essent oẽs filii hoim. Nũc ũ oĩs qdem hũana natura per pcc̃m p̃mi hoĩs i uanitatẽ de ueritate collapsa ẽ. Propter qd̃ dicit ali9 psalmus. Homo uaĩtati silis fcc̃s ẽ: dies eius uelut ũbra pretereunt. Sꝫ nõ uane de9 cõstituit omẽs filios hoim: qa et multos a uaĩtate liberat p mediatorẽ iħm. Et quos liberãdos nõ esse presciuit ad utilitatẽ liberandoꝝ: et cõpatõeꝫ duaꝝ inter se a cõtrario ciuitatũ: non utiqꝫ uane in totius rõnalis creature pulcerrima atqꝫ iustissima ordinacione constituit. Deinde sequitur. Quis est homo qui uiuet & non uidebit mortẽ: eruet aĩam suaꝫ de manu inferi?

Quis est iste n̄ de substantia illa israel ex
semie Dauid xp̄s ih̄s: de quo dicit apl's;
ꝙ surgēs a mortuis iā nō morit̄: et mors
ei ultra non dn̄abit̄. Sic.n. uiuit et nō ui-
debit mortē: ut tn̄ mortu9 fuerit: ꝫ aīam
suā eruerit de manu inferi: quo propter
quorūdā soluēda pc̄ta ul' infernalia uin-
cula descenderat. Eruit aūt potestate illa
de q̄ in euāgelio dicit: potestatem habeo
ponēdi aīaꝫ meā: et ptātem habeo iterū
sumendi eam. ¶ Capitulum.xii.

Sed cętera psalmi huius quę ita se
habent: ubi sunt miserationes tuę
antiquę dn̄e: q̄s iurasti Dauid in ueritate
tua. Memor esto dn̄e opprobrii seruoꝝ
tuoꝝ: qd̄ cōtinui in sinu meo multaꝝ gē-
tiū: quod exprobrauerūt īimici tui dn̄e:
qd̄ exprobrauerūt cōmutationē xp̄i tui:
utrū ex psona dicta sint illoꝝ israelitaꝝ
qui desiderabāt reddi sibi ꝓmissionē quę
facta est ad Dauid: an potius ad xp̄anoꝝ
qui nō ꝑm carnē ꝫ ꝑm spm̄ sunt israelitę:
merito queri potest. Dicta sunt qppe ista
uel scripta tempe quo fuit Ethan: de cui9
noīe titulū iste psalmus accepit: & idem
tēp9 regni Dauid fuit: ac p hoc non dice-
ret̄ ubi sunt miseratioēs tuę antiquę dn̄e
q̄s iurasti Dauid i ueritate tua: n̄ eorum
psonam i se ꝓpħa trāsfiguraret: q longe
postea futuri erant: qbus hoc tēpus esset
antiquū qn̄ regi Dauid ista ꝓmissa sunt.
Potest aūt intelligi dictū hoc eē propter
multas gētes: quādo xp̄anos psequębant̄
ꝓpħam exprobrasse illis passionem xp̄i:
quā scriptura commutationem uocat: qm̄
moriendo īmortalis est factus. Potest et
cōmutatio xp̄i ꝑm hoc accipi exprobrata
isrl'itis: qa cū eoꝝ sparet̄ futur9 fc̄tūs ē gē-
tiū: et hoc eis nunc exprobrabant multę
gentes: quę crediderūt in eū p testamētū
nouū: illis in uetustate remanētibus: ut
ideo dicat̄ memēto dn̄e opprobrii ꝑuoꝝ
tuoꝝ: qa non eos obliuiscente sed potius
miserāte dn̄o: & ipi post hoc opprobriū

crediturі sunt. Sed ille quem prius posui
cōuenientior sensus mihi uidet̄: īimicis.n.
christi qbus exprobratur ꝙ eos ad gētes
trāsiēs reliquerit xp̄s: incōgrue uox ista
coaptat̄: memēto dn̄e opprobrii seruoꝝ
tuorum. Nō.n. serui dei nūcupandi sunt
tales iudei. Sed eis uerba ista competunt
qui cū graues hūilitates psecutionū ꝓ xp̄i
noīe paterent̄: recordari potuer̄t excelsū
regnū semini Dauid fuisse ꝓmissū: et ei9
desiderio dicer̄ nō desperando ꝫ petēdo:
quęrēdo: pulsando: ubi sūt misericordię
tuę antiquę dn̄e: q̄s iurasti Dauid in ue-
ritate tua. Memento domine opprobrii
ꝑuoꝝ tuoꝝ: quod cōtinui i sinu meo mul-
taꝝ gentiū: hoc est in interiorib9 meis pa-
tiēter ptuli: ꝙ exprobrauerūt īimici tui
domine: ꝙ exprobrauerūt cōmutatōeꝫ xp̄i
tui: non eā putantes cōmutatōeꝫ ꝫ cōsu-
mationē. Quid est aūt memēto dn̄e nisi ut
miserearis: et ꝓ tollerata patiēter hūili-
tate mea reddas celsitudinem quā iurasti
Dauid in ueritate tua. Si autem iudeis
assignem9 hęc uerba: illi ꝑui dei talia po-
tuer̄t dicer̄: q expugnata terrena hierl'm
anteq̄ ih̄s xp̄s humanitus nasceretur in
captiuitatē ducti sunt: itelligētes cōmu-
tationē xp̄i. qa scilicꝫ nō per eum terrena
carnalisq; fęlicitas q̄lis paucis ānis regis
Salomoīs apꝑuit: ꝫ cęlestis eēt ac spūalis
expectanda quā tūc ignorans infidelitas
gentiū cū dei ppl'm exultabat atq; insul-
tabat eē captiuū: qd aliud q̄ xp̄i cōmuta-
tionē ꝫ sciētib9 nesciēs exprobrabat. Et
ideo qd̄ seq̄t̄: ubi psalm9 iste cōcludit̄: be-
nedictō dn̄i ięternū fiat fiat: uniuerso po-
pl'o dei ad cęlestē hierl'm ptinēti: siue i illis
q latebant i testamēto ueteri antequā re-
uelaret̄ nouū: siue in his q iā testamēto
nouo reuelato manifeste ptinere cernunt̄
ad xp̄m: satis congruit. Benedictio qppe
dn̄i in semine Dauid: nō ad aliqd̄ temp9
q̄lis dieb9 Salomoīs apparuit: ꝫ ineter-
nū sperāda est: i qua certissima spe dicit̄

fiat fiat. Illiꝰ.n.spei est confirmatio: uerbi huiꝰ iteratio. Hoc ergo intelligēs Dauid ait in secūdo regnoꝝ libro: unde ad istū psalmū digressi sumꝰ: et locutꝰ es ꝓ domo ꝟui tui ī longinquū. Ideo aūt pꝰ paululū ait. Nunc incipe & benedic domū ꝟui tui usq; in eternū ⁊c̄: quia tunc geniturꝰ erat filiū ex quo ꝓgēies eiꝰducereť ad xp̄m: ꝑ quē futura erat domꝰ eius ęterna: eadēq; domꝰ dei. Domus.n. Dauid ꝓpter genus Dauid: domꝰ autem dei eadē ipsa ꝓpter tēplū dei: de homībꝰ factū non de lapidibus: ubi habitet ī ęternū ppl's cū deo & ī deo suo: et d̄s cū ppl'o atq; ī ppl'o suo. ita ut deꝰ sit implēs ppl'm suū: & ppl's plenꝰ deo suo: cum deus erit oīa in omnibꝰ: ipse in pace premiū qui uirtꝰ in bello. Ideo cū ī uerbis Nathā dictū sit: et enūciauit tibi dn̄s qm̄ domū ędificabis ipi: postea dictū est in uerbis Dauid: qm̄ tu dn̄s oīpotens deus israel reuelasti aurē serui tui dicēs: domū ędificabo tibi. Hāc.n. domū et nos ędificamꝰ bn̄ uiuēdo: et deꝰ ut bn̄ uiuamꝰ opitulando. Quia n̄ dn̄s ędificauerit domū: inuanū laborauerūt ędificātes eam. Cuiꝰ domꝰ cū uenerit ultīa dedicacio: tūc fiet illđ qđ hic ꝑ Nathā locutꝰ ē d̄s dicēs. Et ponā locū ppl'o meo israel: et plantabo illū et inhabitabit seorsum: et nō sollicitꝰ erit ultra & non apponet filiꝰ iniquitatis humiliare eū: sicut ab inicio a diebꝰ q̄bus cōstitui iudices sup populum meū israel.

Cap. xiii.

Hoc tam magnū bonum quisqs in hoc sęculo & in hac terra sperat: isipiēter sapit. An q̄spiā putabit in pace regni Salomonis id esse completum? Pacē quippe illā scriptam in ūbra futuri: excellēti ꝑdicacioē cōmēdat. Sed huic suspicioni uigilāter occursum est: cū postea q̄ dictū est nō apponet filius iniquitatis humiliare eum: cōtinuo subiunctū est. Sicut ab inicio a diebꝰ q̄bꝰ cōstitui iudices sup populū meum israel. Iudices nāq; priusq̄ ibi r̄ges esse cępissēt sup illum populū fuerant cōstituti: ex quo terrā ꝓmissiōis accepit. Et utiq; hūiliabat eum filiꝰ iniquitatis: hoc est hostis alienigena: ꝑ interualla tēporum quibꝰ leguntꝛ paces alternasse cū bellis: et inueniuntꝛ illic pacis tēpora ꝓlixiora q̄ Salomō habuit: qui.xl. regnauit ānos. Nā sub eo iudice q̄ est appellatꝰ Aoth.lxxx. āni pacis fuerūt. absit ḡo ut Salomonis tp̄a in hac ꝓmissiōe predicta esse credantꝛ. Multo minus itaq; cuiuslibet regis alteriꝰ. Non.n. q̄sq̄m eoꝝ in tāta quāta ille pace regnauit: nec unq̄ oīo gens illa ita regnū tenuit: ut sollicita nō fuerit ne hostibꝰ subdereť. quia ī tāta mutabilitate rerū hūanaꝝ nulli aliq̄ndo populo cōcessa est tanta securitas: ut huic uitę hostiles nō formidaret īcursus. Locꝰ ergo iste q̄ ꝓmictitꝛ tam pacatę ac securę habitationis: ęternꝰ est ęternisq; debetꝛ in matre hierusalē libera: ubi erit ueraciter populus israel. hoc.n. nomen interpretatꝛ uidēs deū. Cuiꝰ premii desiderio pia per fidem uita in hac erūpnosa peregrinatōe ducenda est.

Capitulum. xiiii.

Procurrente igitꝛ ꝑ tp̄a ciuitate dei: ꝑmo ī umbra futuri in terrena scilicet hierl'm regnauit Dauid. Erat aūt Dauid uir ī canticis eruditus: q̄ armoniā musicā non uulgari uoluptate sed fideli uolūtate dilexit: eaq; d̄o suo q̄ uerus ē deus mistica rei magnę figuratione ꝟuiēs & diuersoꝝ noīe sonoꝝ ratōnabiles moderatusq; concētus: cōcordi uarietate cōpactā bene ordīate ciuitatis insinuat unitatē. Deniq; omīs fere ꝓphecia eius in psalmis est: q̄s cētūq̄nq̄gīnta liber cōtinet: quē psalmoꝝ uocamꝰ. In quibꝰ nōnulli uolūt eos solos factos esse a Dauid: qui eiꝰ noīe inscripti sunt. Sūt itē qui putant nō ab eo factos nisi qui prenotantꝛ ipiꝰ Dauid: qui uero habēt in titulis ipi Dauid: ab aliis factos ꝑsonę ipsius fuisse coaptatos. Quę opinio uoce euangelica saluatoris ipsiꝰ refutatꝛ: ubi ait: q̄ ipse Dauid in spiritu christum

dixerit esse suũ dominũ: quomiã psalm9 centesimus non9 sic incipit. Dixit domin9 dño meo sede a dextris meis: donec poã3 ĩimicos tuos scabellũ pedũ tuoꝝ. Et certe idem psalm9 nõ hab3 ĩ titulo ipsi9 Dauid: s3 ipsi Dauid: sicut plurimi. Mihi autem credibili9 uidenť existimare: q omẽs illos cẽtũ et qnqgita psalmos ei9 opi tribuũt: eumqꝫ aliqs pnotasse etiã nominib9 alioꝝ aliqd qđ ad rẽ ptineat figurãtib9: cęteros autẽ nullius hominis nomẽ in titulis hře uoluisse: sicut ei uarietatis hui9 dispositionem q̃muis latebrosam nõ tam̃ ianẽ dñs inspirauit. Nec mouere debet ad hoc non credendũ: ꝙ non nulloꝝ noĩa ꝓphetaꝝ q longe post Dauid regis tempa fuerunt: qbusdã psalmis ĩ eo libro legũť ĩscripta: & quę ibi dicũť uelut ab eis dici uidenť. Neqꝫ. n. nou potuit propheticus spiritus ꝓphetanti regi Dauid hęc etiã futurorũ ꝓphetaꝝ nomina reuelare: ut rex aliqd qđ eoꝝ psonę cõueire ꝓphetice cantareť: sicut rex Iosias exorturus & regnatur9 post annos amplius q̃ trecentos: cuidam prophetę q etiam facta ei9 futura pdixit cũ suo noĩe reuelatus est. ¶ Ca. xv.

Hunc iã expectari a me uideo: ut hoc loco libri huius aperiã: quid in psalmis Dauid de domĩo ihu xp̃o uel ei9 ęcclesia ꝓphauerit. Ego autem ut hoc nõ ita faciam sicut uidetur ipsa expectacio postulare: quãuis iã in uno fecerĩ: copia q̃ inopia magis impedior. Oĩa. n. ponere uitãdę ꝓlixitatis causa ꝓhibeor. uereor autem ne cum aliq̃ elegero: multis qui ea nouerĩt uidear magis necessaria pterisse. Deinde quia testimonium qđ ꝓfertur de contexione tocius psali. deb3 habere suffragiũ. ut certe nihil sit qđ ei refragetur si non omnia suffraganť: ne more cẽtonũ ad rem quam uolumus tãq̃m uersiculos decerpe uideamur: uelut de retrogrado carmine qđ nõ de re illa s3 de alia lõgeqꝫ diuersa reperiať esse cõscriptũ. Hoc autẽ ut ĩ quocumqꝫ psalmo possit ostendi: exponendus est totus: qđ q̃nti operis sit: et alioꝝ & nostra uolumina ĩ quibus hoc fecimus satis indicant. Legat ergo illa q uoluerit & potuerit: et iueniet q̃t et q̃nta rex Dauid idemqꝫ ꝓpha de xp̃o et eius ęcclesia prophetauerit: de rege scilicet et ciuitate quam condidit. ¶ Cap. xvi.

Quamlibet. n. de quacũqꝫ re ꝓprie sint atqꝫ maĩfeste ꝓphicę locutiones: necesse est ut eis etiam tropicę misceanť: quę maxime ꝓpter tardiores ĩgerũt doctoribus laboriosũ disputandi exponendiqꝫ negocium. Quędam tam̃ christũ & ęcclesiã ipsa pma facie mox ut dicunť ostendunt. et si ex ocio restant exponẽda quę in eis minus intelliguť. Quale illud est in eodẽ psalmoꝝ libro. Eructauit cor meum uerbum bonũ: dico ego opera mea rgi: lingua mea calamus scribę uelociter scribẽtis. Specõsus forma p̃ filiis hominũ: diffusa est gr̃a ĩ labiis tuis: ꝓpterea benedixit te deus ineternum. Accingere gladium tuũ circa femur tuũ potentissĩe. Specie tua & pulcritudine tua: intende ꝓspere ꝓcede et regna. Propter ueritatẽ & mansuetudinẽ et iusticiam: et deducet te mirabiliter dextera tua. Sagittę tuę acutę potẽtissime: populi sub te cadent in corda ĩimicoꝝ regis. Sedes tua deus in sęculoꝝ sęcula: ũga directiõis ũga regni tui. Dilexisti iusticiã & odio habuisti iniqtatẽ: ꝓpterea unxit te deus de9 tu9 oleo exultatiõis p̃ participib9 tuis. Mirra et gutta et casia a uestimẽtis tuis a doib9 eburneis: ex quib9 delectauerunt te filię regũ in honore tuo. Quis nõ hic christu3 quem pdicamus & ĩ quẽ credim9 q̃mlib3 sit tardus agnoscat: cũ audiat deum cui9 sedes est insęcula sęculoꝝ: et unctũ a deo utiqꝫ sicut ungit de9: nõ uisibili s3 spũali atqꝫ intelligibili crismateť. Quis. n. tam rudis est in hac religione uel tam surdus aduersus eius famã lõge lateqꝫ diffusa3:

ut christū a chrismate hoc est ab unctione appellatū esse nō norit? Agnito autē rege xp̄o: iā cetera que hic tropice dicta sunt: quomodo sit speciosus forma pre filiis hominum: quadam tanto magis amanda atq; miranda quāto minus corporea pulcritudine: quis gladius eius que sagitte et cetera isto modo nō ꝓprie sꝫ tropice posita: iam subditus ei q regnat ꝓpter ueritatem & mānsuetudinē et iusticiam inquirat ex ocio. Deinde aspiciat eius ecclesiā tāto uiro suo spirituali cōnubio & diuino amore coniunctam: de qua dicit in his que secuntur. Astitit regina a dextris tuis in uestitu deaurato: circūamicta uarietate. Audi filia & uide et inclina aurē tuā: et obliuiscere populū tuū et domū patris tui. Quoniam concupiuit rex speciem tuam: quia ipse ē dominus deus tuus: & adorabunt eum filii Tiri in muneribus. Vultū tuū deprecabunt omnes diuites plebis: omnis gloria eius filie regis intrinsecus in fimbriis aureis circumamicta uarietate. Afferentur regi uirgines post eā: ꝓxime eius afferent tibi in leticia & exultatione: adducent in tēplū regis. Pro patribus tuis nati sūt tibi filii: constitues eos principes sup omnē terrā. Memores erunt nominis tui domine: in omni generatione & ꝓgenie. Propterea populi confitebunt tibi in eternum & in seculum seculi. Non opinor quenquam ita desipere: ut hic aliquā mulierculā predicari credat atq; describi: cōiugē uidelicet illius cui dictū est. Sedes tua deus in secula seculorū: uirga directionis uirga regni tui. Dilexisti iusticiam & odisti iniquitatem: propterea unxit te deus deus tuus oleo exultationis pre ꝑticipibus tuis: xp̄m uniq; pre xp̄ianis. Hi sunt. n. ꝑticipes eius: ex quorum in omnibus gētibus unitate atq; cōcordia fit ista regina: sicut & in alio psalmo de illa dicitur: ciuitas regis magni. Ipsa est syon spiritualiter. Quod nomen latine interpretatū est speculatio. Speculatur enim futuri seculi magnum bonum: quoniam illuc dirigit eius intētio. Ipsa ē & iherusalē eodem modo spiritualiter unde multa iā diximus. eius inimica est ciuitas diaboli babilon que confusio interpretatur. ex qua tamen babilone regina ista in oīm gēcium generatione liberat: et a pessimo rege ad optimū regē: id ē a diabolo trāsit ad xp̄m. Propter quod ei dicit: obliuiscere pplm tuum et domū patris tui. Cuius ciuitatis impie porcio sunt israelite sola carne nō fide: inimici etiam ipsi magni huius regis eiusq; regine. Ad ipsos. n. ueniens & ab eis christus occisus: magis aliorum factus est quos nō uidit in carne. Vnde per cuiusdā psalmi prophetiam dicit ipse rex noster. Erues me de cōtradictionibus populi: cōstitues me in caput genciū. Populus quem non cognoui seruiuit mihi in auditu auris obediuit mihi. Populus ergo iste genciū quē nō cognouit xp̄s presencia corporali: in quem tamen xp̄m sibi ānunciatum credit: ut merito de illo diceret in obauditu auris obediuit mihi: quia fides ex auditu est: iste inquam populus additus ueris & carne & fide israelitis: ciuitas est dei: que ipsum quoq; scd̄m carnē peperit christū: quando in solis illis israelitis fuit. Inde quippe erat uirgo maria: in qua carnē xp̄s ut homo esset assūpsit. De qua ciuitate psalmus alius ait. Mater syon dicet homo et homo factus est in ea: et ipse fūdauit eam altissimus. Quis est altissimus nisi deus? Ac per hoc xp̄s deus antequā in illa ciuitate per Mariam fieret: homo ipse in patriarchis & ꝓphetis fundauit eam. Cum igitur huic regine ciuitati dei tāto ante dictū sit per ꝓphetiam quod iam uidemus impletum: ꝓ patribus tuis nati sūt tibi filii: cōstitues eos pricipes sup oēm terrā: ex filiis quippe eius sup oēm terrā sūt ꝓpositi pricipes: cum cōfiteantur ei ppli cōcurrētes ad eā cōfessione laudis eterne in seculum seculi: ꝓcul dubio quicquid hic tropicis locutionibus subobscure

dictũ est: quoq̃modo itelligat̃ debet his reb⁹ maifestissĩs cõuenire. ¶ Cap. xvii.

Sicut etiam in illo psalmo ubi sacerdos xp̄s q̃admodũ hic rex apu̾ssĩe predicat̃: dixit dominus dño meo sede a dextris meis: donec ponã inimicos tuos scabellum pedum tuorũ: sedere christus ad dexterã dei patris credit̃ nõ uidetur. Eius etiam inimicos poni sub pedib⁹ eius nõdũ apparet. Id igit̃ apparebit ĩ fine: nũc hoc uere credit̃ post uidebit̃. Veruꝫ hoc qđ sequit̃ uirgã uirtutis tuę emittet domin⁹ ex syon: domiare ĩ medio ĩimicoꝝ tuoꝝ: ita clarũ est ut nõ solũ infideles & infeliciter: sꝫ etiam impudẽter neget̃. Et ipsi quippe fatent̃ ĩimici ex syon missã fuisse legẽ xp̄i: qđ euãgeliũ nos uocam⁹: & eam uirgã uirtutis eius agnoscimus. Dominari ũ eum ĩ medio ĩimicoꝝ suoꝝ: iidem ipsi inter quos dominatur dentib⁹ frendendo et tabescendo & nihil aduers⁹ eum ualendo testãtur. Deinde qđ paulo p⁹ dicit: Iurauit domin⁹ et non penitebit eum: quib⁹ uerbis immutabile futuꝝ esse signat qđ adiũgit: tu es sacerdos ĩeternũ scđm ordinem Melchisedech: ex eo q̄ iaꝫ nusq̃ ẽ sacerdotiũ & sacrificiũ ẜm ordiẽꝫ Aarõ: et ubiq; offertur sub sacerdote xp̄o: quod ꝓtulit Melchisedech q̃n benedixit Abraam: quis ambigere pmittit̃ de quo et ista dicantur? Ad hęc itaq; manifesta referũtur quę paulo obscurius in eodem psalmo posita sũt: quę quõ rc̃te itelligãt̃: in nostris iam popularibus sermonibus notũ fecimus. Sic & in illo ubi passionis suę humilitatẽ p ꝓphetam xp̄s loquitur dicens. Foderunt manus meas & pedes meos: dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi uero considerauerũt & inspexerunt me. Quibus utiq; uerbis in cruce corpus significauit extentum manib⁹ pedibusq; cõfixis: & clauorum transuerberatione confossis: eoq; modo se spectaculum considerantibus & cõspicientibus prębuisse. Addens etiam diuiserunt sibi uestimenta mea: et sup ueste mea miserũt sortẽ. Quę ꝓphetia q̃admodũ impleta sit euãgelica narrat historia. Tũc ꝑfecto alia recte et intelligunt̃ quę ibi minus apte dicta sũt: cum cõgruũt his quę tanta manifestatiõe claruerunt: presertim cum et illa quę non transacta credim⁹ sꝫ presentia cõtuemur. sicut in eodem psalmo legunt̃ tanto ante predicta: ita nũc exhibita iã toto orbe terraꝝ cernũt̃. Ibi. n. paulo p⁹ dicit̃. cõmemorabunt̃ et cõuertent̃ ad dominũ uniuersi fines terrę: et adorabunt in conspectu ei⁹ omnes patrię gẽtium. quoniã domini est regnũ: & ipse dñabit̃ gentiũ Ca. xviii.

De resurrectiõe q̃q; ei⁹ neq̃q̃ psalmoꝝ oracula tacuerũt. Nam qđ ẽ aliud qđ in psalmo tercio ex persona ei⁹ canit̃: ego dormiui et somnũ cepi: & exurrexi q̃m dñs suscepit me? An forte quisq̃ ita desipit ut credat uelut aliquid magnum nobis indagare uoluisse prophetam: q̄ dormierit & exurrexerit: nisi somnus iste mors esset: & euigilatio resurrectio: quã de xp̄o sic oportuit ꝓphetari? Nam & ĩ quadragesimo multo manifestius id ostẽdit̃: ubi ex ꝑsona eiusdeꝫ mediatoris more solito tanq̃ preterita narrãtur quę futura ꝓphetabant̃: quoniam quę uentura erãt iã in predestinatiõe & presciẽtia dei uelut facta erãt: quia certa erãt. Inimici inquit mei dixerũt mala mihi: q̃n moriet̃ & pibit nomen eius? Et si ingrediebatur ut uideret: uana locutũ ẽ cor eius: cong̃gauit iniquitatem sibi. Egrediebat̃ foras & loquębatur simul in unum: aduersum me susurrabãt oẽs ĩimici mei: aduersũ me cogitabant mala mihi: uerbum iniquum constituerunt aduersum me. Nunquid q dormit nõ adiciet ut resurgat? Hęc certe ita posita sũt uerba: ut nihil aliud dixisse intelligat̃ q̃ si diceret: nũquit q moritur non adiciet ut reuiuiscat? Superiora q̄ppe demonstrant mortem ipsius cogitasse &

disposuisse inimicos eius: et hoc actū esse ꝑ
eū q̄ ingrediebat᷑ ut uideret: et egrediebat᷑
ut ꝑderet. Cui autem hic nō occurrat ex
discipl'o eius fact⁹ traditor Iudas? Quia
ergo facturi erant qđ moliebantur: id ē
occisuri erant eum: ostendens illos uana
malicia frustra occisuros resurrecturum:
sic adiecit hūc uersū uelut diceret. Quid
agitis uani? qđ uestrum est scelus: meus
somn⁹ erit. Nūqd q̄ dormit nō adiciet ut
resurgat? Et tñ tā magnū nefas nō ipu-
ne facturos: cōsequētib⁹ indicat uersibus
dicens. Etenī homo pacis meę in quo spe-
raui q̄ edebat panes meos: ampliauit sup
me calcaneum suū: id est conculcauit me.
Tu aūt inqt dñe miserere mei et resuscita
me: et reddam illis. Quis hoc iam neget:
q̄ iudeos post passionem resurrectionēq;
xp̄i de sedib⁹ suis bellica strage & excidio
fūditus eradicatos uidet? Occisus. n. ab
eis resurrexit: et reddidit eis interim tem-
poraneā disciplinā: excepto ꝙ nō correctis
seruat quādo uiuos & mortuos iudica-
bit. Nā domin⁹ ipse Ihesus istū ipm tradi-
torem suū per panē porrectū ostendens
apostolis: hunc etiā uersum psalmi hui⁹
cōmemorauit et in se dixit impletū. Qui
edebat panes meos ampliauit super me
calcaneū suū. Quod autē ait in q̄ speraui:
non cōgruit capiti sꝫ corpori. Neq; enim
nesciebat eū ipse saluator: de quo ante iā
dixerat unus ex uobis diabol⁹ est: sꝫ solꝫ
in se membrorū suorū transferre ꝑsonam:
& sibi tribuere qđ est illorū: q̄a caput &
corp⁹ un⁹ ē xp̄s. Vnde illud ē i euāgelio.
Esuriui et dedistis mihi mādućare quod
exponēs ait. Quādo uni ex minimis meis
fecistis m̄ fecistis. Se itaq; dixit sperasse:
qđ tūc sperauerit de Iuda discipli ei⁹ q̄ndo
est cōnumerat⁹ apostolis. Iudei autē xp̄m
quē sperant: moriturū eē nō sperant. Ideo
quem lex et ꝓphetę anūtiauerūt: nostrū
esse nō putant: sꝫ nescio quē suū: quem sibi
alienū a mortis passione cōfingunt. Ideo

mirabili uanitate atq; cecitate: uerba quę
posuim⁹ non mortem et resurrectionem:
sꝫ somnū & euigilationem significare cō-
tendūt. Sed clamat eis etiā qntusdecim⁹
psalm⁹: ꝓpter hoc iocūdatū est cor meū:
& exultauit ligua mea: isup & caro mea
requiescet in spe. quoniā nō derelinques
animā meā in iferno: nec dabis scm̄ tuum
uidere corruptionē. Quis i ea spe diceret
requieuisse carnem suam: ut nō derelicta
aīa sua in iferno: sꝫ cito ad eam redeunte
reuiuisceret: ne corrūperet᷑ sicut cadauera
corrūpi solēt: n̄ q̄ die tercio resurrexit?
Quod utiq; dicere nō possūt de ꝓpheta et
rege Dauid. Clamat et sexagesimusseptī⁹
psalm⁹: Deus noster de⁹ saluos faciendi:
& domini dñi exit⁹ mortis. Quid aptius
diceret᷑? Deus. n. saluos faciēdi: domi⁹ ē
Ihus qđ iterpretat᷑ saluator siue saluta-
ris. Nam ratio nōis hui⁹ hęc reddita est:
quādo priusq̄ ex uirgine nasceret᷑ dictū
est: paries filiū & uocabis nom̄ ei⁹ Ihm:
ipse. n. saluū faciet populū suum a pc̄tis
eorū. In quorū peccatorū remissionem qm̄
sanguis eius effusus ē: nō utiq; oportuit
eū de hac uita exitus alios hēre q̄ mortis.
Ideo cum dc̄m esset de⁹ noster de⁹ saluos
faciēdi: cōtinuo subiūctum est: et domini
dñi exitus mortis: ut ostēderet᷑ moriēdo
saluos esse factur⁹. Sed mirando dictum
est & domini: tanq̄ diceret᷑. Talis ē ista
uita mortalium: ut nec ipse domin⁹ aliter
ab illa exiret n̄ ꝑ mortē. ¶ Cap. xix.

Sed ut iudei tam manifestis huius
ꝓphetię testimoniis: etiam rebus
ad effectum tam clarum certūq; ꝑductis
omnino non credant: ꝑfecto in eis illud
implet᷑ qđ i eo psalmo qui hunc sequitur
scriptum est. Cum. n. & illic ex ꝑsona xp̄i
quę ad eius passionem ꝑtinent prophetice
dicerētur: cōmemoratū est qđ in euāgelio
patuit. Dederūt in escam meam fel: & in
siti mea dederunt m̄ potū acetū. Et uelut
post tale cōuiuiū epulasq; sibi hui⁹ scemōi

exhibitas mox intulit. Fiat mensa eoruz corā ipsis in muscipulā: & ī retributionē & in scandalum. Obscurent̄ oculi eoꝝ ne uideant: et dorsum eorum semp incurua. Et cetera quę nō optando sūt dicta sꝫ optandi spēm ꝓphetando predicta. Quid ergo mirum si hęc manifesta nō uidēt: quoruz oculi sūt obscurati ne uideāt? Quid mirū si cęlestia nō suspiciūt: qui ut ī terrena sit ꝓni dorsum eoꝝ semp incuruatū ē? His .n. uerbis trāslatis a corpe: uicia sigficāt̄ aīoꝝ. Ista de psalmis hoc est de ꝓphetia regis Dauid satis dcta sit. ut aliqs mod9 sit. Ignoscāt autē qui hęc legunt: et cūcta illa nouerūt: & de his quę fortasse firmiora me ꝑtermisisse uel itelligūt uel existimant non querātur. ¶ Capitlm. xx.

Regnauit ergo Dauid ī terrena hirlm fili9 cęlestis hierusalē: diuino multum testimonio predicat9. quia & delicta eius tāta pietate supata sunt ꝑ salubrimā penitēdi humilitatem: ut prorsꝰ iter eos sit de quib9 ipse ait. Beati quoꝝ remisse sunt iniqtates: & quoꝝ tecta sunt pctā. Post hūc regnauit eidē pplō uniuerso Salomō eius fili9: qui ut supra dictū est patre suo uiuēte cepit r̄gnar̄. Hic bōis iiciis malos exit9 habuit. Quippe secundę res quę sapiētū aīos fatigāt magis huic obfuerūt: quā pfuit ipsa sapiētia etiā nunc & deīceps meōrabilis: et tunc longe lateq; laudata. Prophetasse etiā ipse reperit̄ ī suis libris: qui tres recepti sunt in auctoritatē canonicam. Prouerbia: Ecclesiastes: Canticū cāticoꝝ. Alii uero duo. quoꝝ un9 Sapiētia alter Ecclesiastic9 dicitur: propter eloquii nōnullā silitudīnē ut Salomonis dicātur obtinuit consuetudo: nō autē eē ipsius nō dubitant doctores. Eos tñ ī auctoritatez maxime occidentalis antiquitus recepit ęcclesia. Quoꝝ ī uno q appellat̄ Sapiētia Salomōis: passio xpi apertissime ꝓphetat̄. Impii quippe interfectores ei9 cōmemorāt̄ dicētes. Circūueniamus iustū qm̄ ī suauis est nobis: & cōtrarius est opib9 nostris: & improperat nobis pctā legis: & īfamat in nos pctā discipline nostre. Promictit se sciētiam dei habere: et filiū dei se noīat: fact9 ē nobis intraductionē cogitationuz nostraꝝ. Grauis ē nobis etiā ad uidēdū: qm̄ dissimilis ē aliis uita illi9: et īmutate uię eius. Tanq̄ nugaces estimati sum9 ab illo: et abstinet se a uiis nostris q̄si ab immundiciis. Profert nouissima iustorum: & gloriat̄ patrē se deū habere. Videam9 ergo si ꝯmones illi9 ueri sunt: & tēptem9 quę uentura sunt illi: & sciemus quę erūt nouissima illius. Si enī iust9 est filius dei: suscipiet illum & liberabit eum de manu contrarioꝝ. Cōtumelia et tormēto interrogem9 illū: ut sciamus reuerētiā illius & ꝓbem9 paciētiaz ipius: morte turpissima cōdemnem9 eum. Erit enī ei respectus in ꝯmonib9 illi9. Hęc cogitauerūt et errauerunt. excęcauit enī illos malitia eoruz. In Ecclesiastico aūt fides gentiū futura prędicit̄ isto mō. Miserer̄ nr̄i dominator de9 omniū: & immicte timorē tuū sup omēs gentes. Extolle manū tuā sup gētes alienas: et uideāt potētiam tuā. ut sicut corā illis sanctificatus es ī nobis: ita corā nob magnificeris in illis. & agnoscāt te scd̄m qd̄ nos agnouim9 te: quia nō ē de9 pręter te domine. Hanc sub optandi & precādi spē ꝓphetiā ꝑ Ihm xpm uidem9 impletā. sꝫ aduersus cōtradictores nō tāta auctoritate ꝓferunt̄ quę scripta nō sūt ī canone iudeoꝝ. In trib9 ū illis quos Salomōis eē cōstat & iudei canonicos habēt: ut ostēdat̄ ad xpm & ęcclesiaz ꝑtinere qd̄ in eis eiusmodi reperitur: operosa disputatio necessaria est: quę nos ultra q̄ oportet si nūc adhibeat̄ extendit. Tamē qꝺ ī ꝓuerbiis legit̄ uiros impios dicere: abscondamus in terra uirū iustū iniuste: ab sorbeamus ū eum tāq̄ infernū uiuētem: & auferam9 eius memoriam de terra: possessionez eius preciosā apprehēdam9 nō ita obscurū ē:

ut de christo et possessiõe eius ęcclesia sine laboriosa expositione nõ possit intelligi. Tale quippe aliquid etiã dominus ipse ihesus p euangelicã parabolã oñdit dixisse malos colonos. Hic est heres. Venite occidamus eum: & nostra erit hereditas. Itemq illud i eodẽ libro qd iã an pstriximus cũ agerem9 de sterili quę peperit septem: nõ nisi de xpo et ęcclesia mox ut fuerit pnũtiatũ cõsueuit itelligi: ab his q xpm sapientiã dei eẽ nouerũt. Sapiẽtia ędificauit sibi domũ et suffulsit colũnas septẽ: immolauit suas uictimas: miscuit i cratere uinum suũ: & parauit mẽsã suã. Misit suos suos cõuocãs cum excellenti prędicatione ad craterem dicens. Quis ẽ isipiens diuertat ad me. Et inopib9 sensu dixit. Venite & mãducate de meis pãib9: & bibite uinũ qd miscui uobis. Hic certe agnoscim9 dei sapientiã: Hoc est uerbum patri coęternũ in utero uirginali domũ sibi ędificasse corp9 hũanum: & huic tanq̃m capiti mẽbra ęcclesiã subiũxisse: martirũ uictimas immolasse: mẽsam i uino & panib9 pręparasse. Vbi apparet etiã ad sacerdotium sm ordinẽ Melchisedech isipiẽtes & inopes sẽsu uocasse. qa sicut dicit apostol9: ifirma hui9 mundi elegit deus ut cõfunderet fortia. Quibus etiã tamẽ ifirmis qd seqr dicit. Derelinqte isipiẽtiã ut uiuatis: et quęrite prudentiã ut habeatis uitam. Participem aũt fieri mẽsę illi9: ipm ẽ incipere habere uitã. Nã et i alio libro qui uocatr ęcclesiastes ũ ait: non ẽ bonũ hõi ñ q mãducabit & bibet: quid credibili9 dicere intelligitr: q̃ qd ad participationẽ mensę huius ptinet: quam sacerdos ipe mediator testamenti noui exhibet scdm ordiẽ Melchisedech: de corpe et sanguine suo. Id.n. sacrificiũ successit oib9 ill' sacrifitiis ueteris testamẽti: quę immolabãtr i umbra futuri. Propter qd etiã uocẽ illã i psalmo tricesio et nono eiusdem mediatoris per pphetiã loqñtis agnoscim9. Sacrifitiũ et oblationẽ noluisti: corpus autem perfecisti mihi: quia p illis omnibus sacrifitiis & oblationib9 corp9 eius offertr & participãtibus ministratr. Nã istũ ęcclesiasten in hac sentẽtia mãducãdi & bibendi quã sępe repetit plurimumq commendat: non sapere carnales epulas uoluptatis satis illd oñdit ubi ait. Meli9 est ire i domũ luctus q̃ ad domũ potus. Et paulop9: cor igt sapiẽtiũ i domo luct9: et cor isipiẽtiũ i domo epularũ. Sed illud magis cõmemorandum existimo de hoc libro: qd ptinet ad ciuitates duas: unam diaboli et alteram xpi: & earum reges: diabolũ et xpm. Ve tibi terra inquit cui9 rex adolescens: & pncipes tui mane comedũt. Beata tu terra cui9 rex tuus filius ingenuorũ: et pncipes tui in tpe comedũt i fortitudine et nõ i cõfusiõe. Adolescentẽ dixit diabolum: pp stultitiã et supbiã & temeritatẽ & petulãtiã: cęteraq uicia quę huic ętati assolent abundare. Xpm autem filium ingenuorum. sãctorũ scilicet patriarcharũ ptinẽtiũ ad liberã ciuitatẽ: ex quibus est i carne pgenit9. Principes illius ciuitatis mane manducantes id est ante horam congruã: quia nõ expectant oportunam quę uera est in futuro sęculo fęlicitatem: festinãter beari huius sęculi cęlebritate cupientes. Principes aũt ciuitatis xpi: temp9 non fallacis beatitudinis paciẽter expectãt. Hoc ait in fortitudie et nõ in cõfusione: qa nõ eos fallit spes de q̃ dicit apostolus. spes autẽ nõ cõfundit. Dicit et psalmus. Etenim q te expectant non confundentr. Iam uero canticum cãticorũ spiritualis quędam sanctorum est uoluptas mentium: in coniugio illi9 regis & reginę ciuitatis: qd est xps & ęcclesia. Sed hęc uoluptas allegoricis tegminib9 inuoluta ẽ: ut desideretr arden9 uideatrq iocũdi9: & appareat spõs9 cui dicitur in eodẽ cãtico: ęqtas dilexit te: et spõsa quę ibi audit: caritas in deliciis tuis. Tacite multa trãsim9 cura hui9 opis terminandi.

CEteri post Salomonẽ ℂ Ca.xxi.
reges hebreoꝝ uix inueniũt: per
aliq̃ enigmata dictorum suorum reruꝫ ue
gestarũ: q̃d ad xp̃m et ad ęcclesiã ꝑtineat
ꝓphetasse: siue in iuda siue i israel. Sic.n.
appellatę sunt illius ppl̃i partes: ex quo
propter Salomonis offensam tempe filii
eius Roboam qui patri successit i regnuꝫ
deo uindicãte diuisus est. Proinde trib9
decẽ q̃s accepit Ieroboam ſu9 Salomoĩs
rex eis in samaria constitut9: ꝓprie uo-
cabant̃ israel: q̃uis hoc uniuersi illius ppl̃i
nomẽ eẽt. Duabus ũ tribub9 Iudę scilicet
et Beniamin: quę ꝓpter Dauid ne penit9
regnũ stirpis ei9 fuisset eradicatũ r̃mãbãt
subiacentes ciuitati hierusalẽ: Iudę nomẽ
fuit: qa ipa erat trib9 unde Dauid: Bẽia-
min uero tribus altera ad idem regnuꝫ
sicut dixi ꝑtinẽs erat: unde fuit Saul rex
ante Dauid. Sed simul istę duę tribus ut
dictũ est iuda uocabant̃: & hoc nomine
discernebant̃ ab israel: q̄ appellabãt̃ ꝓp̃e
decẽ trib9 habentes suũ regẽ. Nã tribus
Leui q̃m sacerdotalis fuit: dei non regum
seruitio mancipata: terciadecia numera-
bat̃. Ioseph q̄ppe un9 ex duodecim filiis
isrl̃: nõ unã sicut cęteri singulas: ſꝫ duas
trib9 fecit: Effrem & Manassen. Verũtñ
etiã trib9 Leui ad regnũ hierosolimitanũ
pertinebat magis: ubi erat dĩ templũ cui
seruiebat. Diuiso g̃ ppl̃o p̃mus regnauit
i hierl̃m Roboã rex iuda fili9 Salomoĩs:
et i samaria Ieroboam rex israel seruus
Salomoĩs. Et cũ uoluisset Roboam tanq̃
tirãnidem diuisę p̃tis illius bello ꝑsequi:
ꝓhibitus ẽ ppl̃s pugnare cũ f̃rib9 suis:
dicẽte deo p̃ ꝓphã se hoc fecisse. Vnde
appuit nll̃m i ea re uel regis isrl̃ uel ppl̃i
fuisse peccatũ: ſꝫ uolũtatem dñi uĩdicãtis
impletam fuisse. Qua cognita pars utraq̄
iter se pacata conqeuit. nõ enĩ religionis
ſꝫ regni fuerat facta diuisio. ℂ Ca.xxii.
VErum rex israel Ieroboam: mente
peruersa nõ credẽs deo quẽ ueracẽ
promisso sibi regno datoq̄ proba uerat:
timuit ne ueniendo ad templuꝫ dei quod
erat in hierusalem: quo sc̃dm diuinã legẽ
sacrificãdi cã uniuersę illi genti ueniẽdũ
fuit: seducer̃t ab eo ppl̃s: et stirpi Dauid
tanquã regio semini redderet̃: instituit
idolatriã i regno suo: & populũ dei secũ
simulacrorum cultu obstrictum nefanda
impietate decepit. Nec tamẽ oĩo cessauit
de9 nõ solũ illũ regẽ: ueꝝ etiã successores
& impietatis imitatores populũq̄ ipsum
arguere p̃ ꝓphetas. Nam ibi extiterũt &
magni illi insignesq̄ prophetę: qui etiam
mirabilia multa fecerũt: Helias et Heli-
seus discipul9 eius. Ibi etiam dicenti Helię
dñe ꝓphetas tuos occiderũt: altaria tua
suffoderũt: & ego relictus sum solus &
querunt aĩam meã. Responsum ẽ illic eẽ.
septemmilia uiroꝝ: qui non curuauerũt
genua ante Baal. ℂ Capitl̃m.xxiii.
ITemq̄ in regno Iuda pertinente ad
hierusalem: etiam succedentiũ regum
temporib9 nõ defuerũt ꝓphetę: sicut deo
placebat eos mictere uel ad pręnũtiãdũ
q̃d opus erat: uel ad corripienda peccata
pręcipiendamq̄ iustitiã. Naꝫ & illic & si
longe min9 q̃ in israel: tñ extiterũt reges
qui suis ĩpietatib9 deũ grauiter offẽderẽt:
et moderatis flagellis cũ ppl̃o sili plecte-
rent̃. Pioꝝ sane regum merita ibi nõ p̃ua
laudant̃. In israel aũt r̃ges alios magis:
alios minus: oẽs tñ reprobos legimus.
Vtraq̄ igitur pars sicut iubebat diuina
ꝓuidẽtia uel sinebat: uariis & erigebat̃
ꝓsperitatib9: et aduersitatib9 pręmebat̃:
& sic affligebat̃ nõ solũ exterius: uerum
etiã iter se ciuilib9 bellis: ut certis existẽ-
tibus causis misericordia dei uel ira pa-
tesceret: donec eius indignatiõe crescente
uniuersa gens illa a chaldeis de bellãtib9
nõ solũ subuerteret̃ in sedib9 suis: ſꝫ etiaꝫ
ex maxima sui p̃te transferret̃ in terras
assirioruꝫ: prius illa pars quę uocabatur
israel in tribub9 decem postea uero etiam

Iudas euersa hierusalem & templo illo nobilissimo. i q̄b⁹ terris p̄ annos septuagita captiuū egit otiū. post quos inde dimissa templū qđ euersum fuerat instaurauit. Et q̄uis plurimi eius i alienigenarū degerēt terris: nō habuit tñ deinceps duas regni partes: & duos diuersos i singulis ptib⁹ reges: s; i hierusalē p̄ncipes eorū un⁹ eorū erat: atq; ad dei templū qđ ibi erat oēs undiq; ubicūq; essent & undecūq; possēt: p̄ certa tempora ueniebāt. Sed nec tūc eis hostes ex aliis gentibus expugnatores defuerunt. Nam etiam romanorum iam tributarios eos xp̄s inuenit. ¶ Ca. xxiiii.

Toto autem illo tēpore ex q̄ rediērūt de babilonia post Malachiā: Aggeū et Zachariā q̄ tūc ꝓphauerūt et Esdrā: nō hūerūt ꝓphas usq; ad saluatoris aduentū: n̄ aliū Zachariā p̄rē Iohis: et Elizabet ei⁹ uxorē x̄ natitate iā ꝓxia: & eo iam nato Simeonē senē & Annam uiduā iāq; grandeuā: & ip̄m Iohēm nouissimū: q̄ iuuenis iā iuuenē xp̄m nō q̄dē futurū predixit: s; tñ icognitū ꝓphetica cōgnitōe mōstrauit. Propter qđ ipse dn̄s ait. lex et ꝓphe usq; ad Iohēm. Sed istorū quorūq; ꝓphatio ex euāglio nob nota ē: ubi & ipa ūgo mater dn̄i añ Iohēm ꝓphasse inuenit̄. Sed hanc istorū ꝓphetiam iudei reprobi non accipiunt. acceperunt autem qui ex eis innumerabiles euangilio crediderunt. Tunc enim uere israel diuisus est in duo: diuisione illa que p̄ Samuelem ꝓphetam Sauli regi est imutabilis prenūtiata. Malachiā ū Aggeum Zachariā & Esdrā: etiā iudei reprobi i auctoritatē canōicā r̄ceptos nouissimos hn̄t. Sūt. n. et scp̄ta eorū sicut aliorū: q̄ i magna multitudine ꝓpharūt p̄pauci: et scp̄serunt que auctoritatē canōis obtinerēt. De q̄rū predictis que ad xp̄m ecclīāq; ei⁹ ptinēt: nōnulla m̄ i hoc ope uideo ponēda eē. Quod cōmodius fiet adiuuāte domino sequenti libro: ne hūc tam ꝓlixū ulteri⁹ onerimus.

De ciuitatum duarum quarū dei una seculi huius est altera: in q̄ nunc est quātum ad hominū gen⁹ ptinet etiā ista peregrina: exortu & procursu et debitis finibus me scripturū esse ꝓmisi: cum prius inimicos ciuitatis dei qui conditori eius xp̄o deos suos prefuerūt: & liuore sibi p̄nitiosissio atrociter iuidēt x̄anis: q̄ntū me adiuuaret eius gratia refellissem: qđ uoluminib⁹ decem p̄oribus feci. De hac uero mea q̄m modo cōmemoraui tripertita ꝓmissione: decimū sequentib⁹ quatuor libris ambarū ē digestus exortus. Deinde ꝓcursus ab homine p̄mo usq; ad diluuiū libro uno: qui est huius opis q̄ntusdecim⁹: atq; ide usq; ad Abraā: rursus ambe sicut in tp̄ib⁹ ita & in nostris lr̄is cucurrerūt. Sed a p̄re Abraam usq; ad regū tēpus israelitarū: ubi sextūdecimū uolumen absoluimus: & inde usq; ad ipsius i carne saluatoris aduentum: q̄usq; decimus septimus liber tendit̄: sola uidetur i meo stilo cucurrisse dei ciuitas: cū i hoc seculo nō sola cucurrerit: s; ambe utiq; i genere humano sicut ab initio simul suo ꝓcursu tp̄a uariauerit. Verū hoc ideo feci: ut pri⁹ ex q̄ apriores dei ꝓmissiones esse ceperūt: usq; ad ei⁹ ex uirgine natiuitatē in q̄ fuerant que promictebant̄ implenda: sine interpolatione a contrario alterius ciuitatis ista que dei est ꝓcurrens distinctius appet: quamuis usq; ad reuelationem testamenti noui: nō in lumine s; in umbra cucurrerit. Nunc g° qđ intermiseram uideo esse faciendū: ut ex Abrae tēporib⁹ q̄m̄ etiā i alla cucurrerit q̄ntū satis uidet̄ actingā: ut ambe inter se possit cōsideratiōe legētiū comparari. ¶ Capitulm. ii.

Societas igitur usq; quaq; mortalium diffusa p̄ terras:

& in locorum quantislibet diuersitatibus
unius tamen eiusdemq; naturę: quadam
cōione distinctas: utilitates & cupidita-
tes suas quibusq; sectātibus: dum id qđ
appetit̄ aut nemini aut nō oībus sufficit:
qa nō ē idipm: aduersum seipam plerūq;
diuidit̄: & ps ptem quę prevalet opp̄mit
Victrici.n. uicta succūbit: dñationi scilicz
uel etiā libertati qualēcūq; pacē pręferēs
ac salutē: ita ut magnę fuerint admiratōi
qui perire q̄ suire maluerūt. Nam ī oīb9
fere gētibus quodammō uox naturę ista
psonuit: ut subiugari uictoribus mallēt
qbus cōtigit uinci: q̄ bellica oīpharia ua-
statōe deleri. Hinc factū est: ut nō sine dei
ꝓuidētia in cui9 potestate ē ut qsq; bello
subiuget̄ aut subiuget: qdā essent regnis
prędíti quidā regnātibus subditi: sz iter
plurima regna terraꝝ in quę terrenę uti-
litatis uel cupiditatis est diuisa societas:
quā ciuitatē mūdi hui9 uīuersali uocablo
nuncupamus: duo regna cernimus lōge
cęteris ꝓuenisse clariora. assirioꝝ primū:
deinde romanoꝝ: ut temporib9 ita locis
inter se ordinata atq; distincta. Nā q̄mō
illud prius: hoc posterius eo modo: illud
in oriente hoc in occidēte surrexit. Dēiq;
in illius fine huius initium cōfestim fuit.
Regna cętera cęterosq; r̄ges uelut appē-
dites istoꝝ dixerim. Ninus g̊ iā secund9
rex erat assirioꝝ: qui patri suo Belo suc-
cesserat regni illius primo regi: quādo in
terra chaldeorum natus ē Abraam. Erat
aūt tempe illo regnū sichimorū admodū
paruum: a quo ille undecūq; doctissimus
Marcus Varro scribens de gente populi
romani: uelut antiquo tempe exorsus ē.
Ab his.n. sichimoꝝ r̄gibus ad atheniēses
ꝓuenit: a qb9 ad latinos: īde ad romanos:
sz añ cōditā romā ī cōparatōe r̄gni assirioꝝ
perexigua ista memorantur. Quamuis
atheniēses ī grętia plimū claruisse fateat̄
etiam Salustius roman9 historicus: plus
tamen fama q̄ re ipsa. Nā loquens de ill':

atheniensiū iqt res gestę sicuti ego existi-
mo satis ample magn̄ficeq; fuerūt. Veruz
aliquādo fuerunt minores tamē q̄ fama
ferunt̄. Sed quia ꝓuenere ibi scriptoruz
magna ingenia p terraꝝ orbem: atheniē-
sium fcta ꝓ maximis cęlebrant̄. Ita eoꝝ
qui fecere uirtus tanta habet̄: q̄tum eam
uerbis potuere extollere pręclara īgeīa.
Accedit huic ciuitati non pua etiā lr̄is &
ph̄is gloria: q: ibi potissimuz talia studia
uiguerūt. Nam quātū actinet ad impiūz:
nullū maius primis temporib9 q̄ assirioꝝ
fuit: nec tā lōge lateq; diffusum. Quippe
ubi Ninus rex Beli filius uniuersaz asiaz
quę totius orbis ad numerū ptium tertia
dicit̄: ad magn̄tudinē uero dimidia repit̄:
usq; ad libie fines subegisse tradit̄. Solis
qppe indis in ptib9 orientis nō dñabat̄: q̊s
tamē eo defuncto Semiramis uxor ei9 est
aggressa bellando. Ita factū est: ut qcūq;
ī illis terris ppli siue reges erant: assirioꝝ
regno ditioniq; parerēt: et quidqd īp̄a-
raret̄ efficerēt. Abraam ergo in eo regno
apud chaldeos Nini tp̄ibus nat9 est. Sed
qm̄ res gręce historie multo sunt nobis q̄
assirie notiores: et per gręcos ad latinos:
ac deinde ad romanos qui etiam ipsi la-
tini sunt temporum seriem deduxerunt:
qui gentem ppli romani in originis eius
antiquitate rimati sunt: ob hoc debemus
ubi opus est assirios memorare reges: ut
appareat q̄admoduz babilonia q̄si p̄ma
roma cū peregr̄na ī hoc mūdo dei ciuitate
ꝓcurrat. Res aūt quas ꝓpter cōpatiōem
ciuitatis utriusq; terrenę scilicz & cęlestis
huic operi optet īserer̄: magnis ex gręcis
& latinis ubi & ip̄a roma quasi secunda
babilonia est debemus assumere. Quādo
g̊ natus est Abraam sęcūdi reges erant:
apud assirios Ninus: apud sichimos Cy-
crops. Primi aūt: illic Belus hic Agiale9
fuerūt. Cū uero egresso Abraaz de babi-
lonia ꝓmisit ei de9 ex illo magnā futuraz
gentem: & in eius semine omniū gentiuz

bñdictionẽ: assirii quartũ regẽ habebãt: sichimi quintũ. Apud illos enĩ regnabat filius Nini post matrem Semiramidem: quę ab illo interfecta phibet̃: ausa filium mater incestare concubitu. Hanc putãt nõnulli cõdidisse babiloñ: q̃m qdẽ potuit instaurare. Quando aũt uel quõ condita fuerit in sextodecimo libro diximꝰ. Filiũ porro Nini & Semiramidis q matri successit in regnũ: quidã etiã ipm Ninũ: qdã ũ deriuato a p̃re uocabulo Niniũ uocãt. Sichimorũ aũt regnũ tunc tenebat Tellexion. Quo regnante usq̧ adeo ibi mitia et leta tpa fuerũt: ut eum defunctũ uelut colerẽt dm̃ sacificãdo et ludos celebrãdo: q̃s ei p̃mitꝰ istitutos ferũt. ¶ Caplm̃. iii.

QVius temporibus etiam Ysaac ex p̃missione dei natus est: cẽtenario patri filius Abrãę: de Sara coniuge quę sterilis et anus iam spem prolis amiserat. Tunc et assiriis quintus erat rex Arabꝰ. Ipsi uero Ysaac sexagenario nati sũt filii gẽini Esau & Iacob: q̃s ei Rebecca uxor pepit auo eorũ Abraam adhuc uiuente: et centum sexaginta ętatis annos agente: qui explens centũ septuaginta q̃nq̧ annis defunctus est: regnãtibus apud assirios Xerse illo ãtiquo: q etiã Baleus uocabat̃: et apud sichimos Thyriaco: quem quidã Thyrimacum scribunt septimis regibꝰ. Regnũ autem argiuoꝝ simul cum Abrãę nepotibus ortum est. ubi p̃mus regnauit Ynachus. Sane qđ pretereundũ nõ fuit: etiã apđ sepulcrũ septimi sui regis Thyriaci sacrificare sichimos solet̃ Varro refert. Regnantibus porro octauis regibꝰ Armamitre assirioꝝ: sichimorum Leucippo: et p̃mo argiuoꝝ Macho: deꝰ locutus ẽ ad Ysaac: atq̧ ipsi quoq̧ eadem quę patri eius duo illa promisit: semini scilicet eius terram Chanaan: & in eius semine benedictionẽ cũctaꝝ gentium. Hęc ipsa p̃missa sunt etiam filio eius nepoti Abrãę: qui est appellatus p̃mo Iacob: post Israel: cũ iam Bellonus rex nonꝰ assiriis et Phoroneus Machi filius secũdus regnaret Argiuis: Leucippo apud sichimos adhuc p̃manẽte. His temporibus grętia sub Phoroneo Argolico rege: legũ & iuditioꝝ qbusdam clarior ẽ facta institutis. Phegous tamẽ frater huiꝰ Phoronei iunior cum eẽt mortuus: ad eius sepulcrum tẽplũ ẽ cõstitutũ in quo coleret̃ ut deꝰ: & ei boues imolarentur. Credo honore tãto ideo dignum putarunt: qa in regni sui p̃te pater q̃ppe loca ambobus distribuerat in quibus eo uiuente regnarẽt: iste sacella cõstituerat ad colendos deos: et docuerat obseruari tempora per menses atq̧ annos: qđ eoꝝ quatenus metirent̃ atq̧ numerarent. Hęc in eo noua mirãtes rudes adhuc hoĩes: morte subita deũ eẽ factũ siue opiati sũt siue uoluerũt. Nã et Yo filia Machi fuisse perhibetur: quę postea Ysis appellata: ut magna dea culta ẽ in ęgipto: q̃uis alii scribãt eã ex ethiopia i ęgiptũ uẽisse reginã: & q̧ late iusteq̧ imperauerit: eisq̧ multa cõmoda & lr̃as ĩstituerit: hũc honorẽ ei habitũ esse diuinũ posteaq̃ ibi mortua ẽ: & tãtũ honorem ut capitali crimine reus existeret: si q̃s eã fuisse hominem diceret.

REgnantibus ¶ Capitlm̃. iiii. assiriorum decimo rege Baleo: & sichimorum nono Mesappo: qui etiam cephisos a qbꝰ tradit̃: si tamen duũ nominũ homo unꝰ fuit: ac nõ potiꝰ alteꝝ p̃ altero putauerũt fuisse hoiem: q in suis posuert̃ scriptis alteꝝ nomẽ: cũ rex argiuoꝝ tertius Apis eẽt: mortuus ẽ Ysaac annorum centum. lxxx: & reliquit geminos suos ãnoꝝ centũ et uiginti. Quoꝝ minor Iacob p̃tinẽs ad ciuitatem dei de qua scribimus maiore utiq̧ r̃probato: hẽbat duodecim filios: quoꝝ illũ q uocabat̃ Ioseph: mercatoribus in ęgiptũ transeũtibus fratres adhuc Ysaac auo eoꝝ uiuẽte uẽdiderãt. Stetit autẽ ante Pharaonẽ Ioseph: q̃ndo ex humilitate quã pertulit sublimatus est

cũ triginta annoꝝ esset: qm̃ somnia regis
diuine interpretatus: prenuntiauit septẽ
ubertatis ãnos futuros: q̃ꝝ abundãtiam
prepollentem cõseqñtes alii septẽ steriles
fuerant consumpturi: & ob hoc eum rex
prefecerat egipto de carcere liberatum: q̃
eum coniecerat integritas castitatis: quã
fortiter seruans male amanti domine &
male credulo dño mentiture: ueste etiam
derelicta de manib⁹ attrahentis aufugiẽs
nõ consensit ad stuprum. Secundo autem
anno septĩo annorum sterilium: Iacob in
egiptum cũ omnibus suis uenit ad filiuꝫ:
agens annos centũ & triginta sicut inter-
rogãti rgi ipe respõdit: cũ Ioseph ageret
triginta & nouem ad triginta scilicet q̃s
agebat quãdo a rege honorat⁹ ẽ additis
septẽ ubertatis et duob⁹ famis. ¶ Ca. v.

His tẽporibus rex argiuorũ Apis
nauibus transuectus in egiptum:
ibi cum mortuus fuisset factus ẽ Serapis
omniũ maxim⁹ egiptioꝝ deus. Nominis
aũt huius cur nõ Apis etiam post mortẽ
sꝫ Serapis appellatus sit: facillimã rõem
Varro reddidit. Quia enim arca ĩ qua
mortuus ponit̃ q̃d omnes iã sarcofaguꝫ
uocãt soros dicit̃ grece: & ibi eũ sepultũ
uenerari ceperunt priusq̃ templũ eius eẽt
extructum: uelut Sorosapis uel Sorapis
primo: deinde una lr̃a ut fieri assolet cõ-
mutata: Serapis dictus est. Constitutum
est etiam de illo ut quisq̃s eũ fuisse hoĩem
dixisset: capitalem penderet penã. Et qm̃
fere in omnibus templis ubi colebantur
Ysis & Serapis: erat etiam simulacrum
q̃d digito labiis impresso admonere ui-
deret̃ ut silentiũ fieret: hoc sig̃ficare idem
Varro existimat ut hoĩes eos fuisse tace-
ret̃. Ille autem bos q̃ mirabili uarietate
decepta egiptus in eius honorem delitiis
affluẽtibus alebat: qm̃ eũ sine sarcofago
uiuũ uenerabant̃: Apis nõ Serapis uoca-
bat̃. Quo boue mortuo quoniã querebat̃
et repiebat̃ uitulus coloris eiusdẽ: hoc est
albis q̃busdam maclis similiter ĩsignit⁹:
mirum & q̃ddam diuinitus sibi ꝑcuratũ
esse credebãt. Nõ .n. magnũ erat dẽonib⁹
ad eos decipiẽdos: fantasiam talis tauri
quaꝫ sola cerneret ostẽtare uacce cõcipiẽti
atq; pregnãti: unde libido mr̃is attrahe-
ret q̃d ĩ eius fetu iã corpaliter appar̃ret:
sicut Iacob de uirgis uariatis ut oues &
capre uarie nascerent̃ effecit. Quod enim
homines coloribus & corpib⁹ ueris: hoc
dẽones figuris fictis facillĩe possũt aĩali-
bus concipiẽtibus exhibere. ¶ Ca. vi.

Apis autem rex nõ egiptiorum sed
argiuorum mortuus est ĩ egipto.
Huic filius Argus successit ĩ regnum: Ex
cui⁹ noĩe Argi & ex hoc argiui appellati
sunt. Superioribus aũt regib⁹: nõdũ uel
locus uel gens habebat hoc nomen. Hoc
regnãte apud argiuos: & apd̃ sichimos
Eracho: apd̃ assirios uero adhuc manẽte
Baleo: mortuus est Iacob ĩ egipto ãnoꝝ
cẽtũq̃dragĩtaseptẽ cũ moritur⁹ filios suos
et nepotes ex Ioseph benedixisset: xp̃mq;
apertissime ꝓphetasset dicens in bñdicti-
one Iude: non deficiet ꝑnceps ex iuda &
dux de femoribus ei⁹: donec ueniãt que
r̃posita sũt ei: et ipe erit expectatio gẽtiũ.
Regnante Argo cepit uti frugib⁹ grecia
& habere segetes in agricultura: delatis
aliũde seminibus. Argus q̃q; post obituꝫ
deus haberi cepit: tẽplo & sacrificiis ho-
noratus. Qui honor eo regnante & ante
illum delatus ẽ hoĩ priuato et fulminato
cuidã Omogiro: eo q̃ primus ad aratruꝫ
boues iunxerit. ¶ Capitulum. vii.

Regnãtibus assiriorum duodecimo
Ermasco et undecimo sichimorum
Plemmeo: et argis adhuc manẽte Argo:
mortuus est Ioseph in egipto ãnoꝝ cẽtũ
& decem. Post cuius mortem popul⁹ dei
mirabiliter crescens mansit in egipto cẽ-
tumq̃dragintaq̃nq; annos: tranquille ꝑus
donec morr̃ent̃ quib⁹ Ioseph not⁹ fuerat.
Deinde quia inuidebat̃ incrementis eius

eratq; suspectus: quousq; inde liberaret̃
psecutionibus affligebat̃ inumeris: inter
q̃s tñ diuinitus fecundata multiplicatiõe
crescebat: et laboribus premebat̃ itolle-
rabilis suitutis. In assiria ũ et grecia per
idem tempus regna eadem pmanebant.

Cum ergo regnaret ¶ Ca. viii.
assiriis quartusdecimus Safrus: et
sichimis duodecimꝰ Ortopolus: et Criasꝰ
q̃ntus argiuis: natus ẽ i egipto Moyses:
p quẽ ppl's dĩ de suitute egiptia liberatꝰ ẽ.
In qua eũ ad desiderandum sui creatoris
auxiliũ sic exerceri optebat. Regnantibꝰ
mẽoratis regibꝰ: fuisse a q̃busdam credit̃
Promotheus: quẽ ppterea ferũt de luto
formasse homines: q̃a optimus sapientie
doctor fuisse phibet̃. nec tñ ostendit̃ qui
eius tpibus fuerint sapientes. Frater eiꝰ
Athlas magnus fuisse astrologus dici-
tur. Unde occasionem fabula inuenit: ut
eũ celũ portare confingeret: q̃uis mõs eiꝰ
noĩe nuncupet̃: cuius altitudinem potius
celi portatio in opinionem uulgi uenisse
uideat̃. Multa quoq; alia ex illis i grecia
tpibus cõfingi fabulosa cepũt. s; usq; ad
Cycropem regẽ atheniensiũ: q̊ regnante
eadem ciuitas etiã tale nomẽ accepit: & q̊
regnãte deus per Moysen perduxit ex
egipto pplm suũ: relati sunt in deoꝝ nu-
meꝝ aliq̃ mortui ceca et uana cõsuetudi-
ne ac supstitione grecorũ. In q̃bus Griasi
regis cõiunx Melãcomice: et Forbas filiꝰ
eoꝝ qui post patrem rex argiuoꝝ sextꝰ
fuit: et septimi regis Triope filiꝰ Iasus: et
rex nonus Stenelas siue Steneleus: uarie
q̃ppe in diuersis auctoribus inuenit̃. His
temporibus etiã Mercurius fuisse phibet̃
nepos Athlãtis ex Maia filia eius: quod
uulgatiores etiã litere psonant. multaru;
aũt artium peritus claruit: quas et hõibꝰ
tradidit: quo merito eũ post mortẽ deum
esse uoluerũt siue etiã crediderunt. Poste-
rior fuisse Hercules dicit̃: ad ea tñ tẽpa
pertinẽs argiuorum: q̃uis nonnulli eum
Mercurio preferant tempore: quos falli
existimo. Sed quolibet tempore nati sint:
cõstat inter historicos graues q̃ hec antiq̃
lr̃is mandauerũt: ambos hoĩes fuisse: &
ꝙ mortalibꝰ ad istam uitam commodius
ducẽdã bñficia multa cõtulerint: honores
ab eis meruisse diuinos. Minerua ũ lõge
his antiq̃or. Nã tpibus Ogygii ad locu;
qui tritonis dicit̃ uirginali ferẽ apparuisse
etate: unde & Tritonia nũcupata ẽ mul-
toꝝ sane opm iuentrix: & tanto pclius
dea credita: q̃to minꝰ origo eiꝰ innotuit.
Quod enim de capite Iouis nata canit̃:
poetis et fabulis nõ historie rebꝰq; gestis
ẽ applicãdũ. Quãq̃m Ogygius ipe q̃ndo
fuerit: cuius tpibus etiã diluuiũ magnu;
fctm ẽ: nõ illd̃ maximũ i quo nulli hoĩes
euaserũt nĩ q̃ in arca eẽ potuerũt: ꝙ gẽtiũ
nec greca nec latina nouit historia: s; tñ
maius q̃ pꝰea tpe Deucalionis fuit: inter
scp̃tores historie nõ conuenit. Nã Uarro
inde exorsus est librũ: cuius mentionem
supius feci: et nihil sibi ex quo pueniat ad
res romanas proponit antiq̃us q̃ Ogigii
diluuiũ: hoc est Ogigii factũ tempibus.
Nostri autẽ qui cronicam scp̃serũt prius
Eusebius post Hieronimus: q̃ utiq; pre-
cedentes aliq̃s historicos in hac opinione
secuti sunt: post ãnos amplius q̃ trecẽtos
iã secũdo argiuoꝝ Foroneo rege r̃gnãte:
Ogigii diluuiũ fuisse cõmẽorat. Sed q̊li-
bet tpe fuerit: iam tñ Minerua tanq̃ dea
colebat̃: regnãte atheniensibus Cycrope:
sub q̊ rege etiã ipam uel instauratã ferũt
uel conditam ciuitatem. ¶ Capitlm. ix.

Nam ut athene uocarentur quod
certe nomẽ a Minerua ẽ que grece
athena dr̃: hãc cãm Uarro indicat. Cum
apparuisset illic repente oliue arbor & alio
loco aqua erupisset: regẽ pdigia ista mo-
uerunt. Et misit ad Appolinẽ delphicum
sciscitatum: q̃d intelligẽdu; esset quid ue
faciendũ. Ille respõdit ꝙ olea Mineruam
signaret: unda Neptunum: & ꝙ esset in

ciuium potestate ex cuius nomine potiꝰ
duoꝝ deoꝝ quoꝝ signa illa essent ciuitas
uocaret̄. Isto Cycrops oraculo accepto
ciues omēs utriusqꝫ sexus: mos.n.eis tūc
in eisdē locis erat ut etiā fęmine publicis
cōsultationibus interessent: ad ferendum
suffragiū cōuocauit. Cōsulta ğ multitudie
mares ꝑ Neptuno: femine pro Minerua
tulere sentētias. Et quia una plus īuenta
est fęiaꝝ: Minerua uicit. Tunc Neptunꝰ
iratus marinis fluctibus exestuātibꝰ ter-
ras atheniensiū populatꝰ est: qm̄ spargeꝛ̄
latiꝰ qlibet aq̄s difficile dęonibꝰ nō ē. Cuiꝰ
ut iracundia placaretur: triplici supplitio
dicit idē auctor ab atheniensibꝰ affectas
eē mulieres: ut nulla ulterius ferrēt suf-
fragia: ut nullus nascentiū maternū nomē
acciperet: ut ne qs eas athenias uocaret.
Ita illa ciuitas mater ac nutrix liberaliū
doctrinaꝝ: & tot tantoꝝqꝫ phoꝝ q̄ nihil
habuit gręcia clarius atqꝫ nobilius: ludi-
ficantibus dęmonibus de lite deoꝝ suoꝝ
maris et fęię: et de uictoria per fęminas:
fęmine athenas nomen accepit: Et a uicto
lesa ipāꝫ uictricis uictoriā pūire cōpulsa
est: plus aq̄s Neptuni q̄ Minerue arma
formidans. Nā ī mulieribꝰ quę sic punitę
sunt: et Minerua quę uicerat uicta ē. Nec
affuit suffragatricibꝰ suis: ut suffragioꝝ
deīceps ꝑdita potestate & alienatis filiis
a nōibus matrum: atheneas saltē uocari
liceret: & eius deę mereri uocablm̄ quāꝫ
uiri dei uictricem fecerant ferēdo suffra-
gium de quo satis apparet quę & quāta
hinc dici possēt: n̄ ꝓmo ad alia ꝓperaret.

AT tamen Marcus ¶ Capitlm̄. x.
Varro nō uult fabulosis aduersꝰ
deos fideꝫ adhibere figmentis: ne de ma-
iestatis eoꝝ dignitate īdignū aliq̄t sētiat.
Et iō nec ariopagon ubi cū atheniensibus
Paulus apostolus disputauit: ex q̄ loco
ariopagite appellati sunt curiales urbis
eiusdē uult inde accepisse nomē: ꝙ Mars
q gręce Ares dicit̄: cū homicidii crimine
reus fieret: iudicantibꝰ duodecim diis in
eo pago sex sententiis absolutus ē. & qa
ubi paris numeri sentētię fuissēt: prępōi
absolutio damnationi solebat. Sed cōtra
istāꝫ quę multo ē amplius cęlebrata opi-
nionem aliā q̄ndam de obscuraꝝ noticia
lr̄aꝝ causam nōis huius conat̄ astruere:
ne ariopagon athenięses de nōie Martis
& pagi quasi Martis pagum nominasse
credant̄: iniuriam uidelicet numinum a
quibꝰ litigia uel iudicia existimat aliena:
nō minus hoc qđ de Marte dicit̄ flm̄ esse
asseuerans: q̄ illud quod de tribus deabꝰ
Iunōe scilicet et Minerua et Venere: quę
ꝑ malo aureo adipiscendo apud iudiceꝫ
Paridem de pulcritudinis excellētia cer-
tasse narrant̄: & ad placandos ludis đos
q delectant̄ seu ueris seu flis istis criminibꝰ
suis: īter theatricos plausus cantant̄ atqꝫ
saltant̄. Hęc Varro nō credidit: ne deorū
naturę seu moribus credat incongrua: et
tamē non fabulosam sꝫ historicā rōem de
athenaꝝ uocablo reddēs tantā Neptuni
& Minerue litem suis lr̄is inserit: de cuiꝰ
nomine potius illa ciuitas uocaret̄: ut cū
ꝓdigioꝝ ostentatione cōtenderent: inter
eos iudicare nec Apollo consultus aude-
ret: sꝫ deorum iurgium finiendum sicut
mēorataꝝ triū đaꝝ ad Paridem Iupiter:
ita et iste ad hoīes mitteret: ubi uinceret
Minerua suffragiis: & in pęna suaꝝ suf-
fragatricum uinceret̄. quę in aduersariis
suis uiris obtīere athēas potuit: et aīcas
suas fęmīas atheneas habere nō potuit.
His tpibꝰ ut Varro scp̄sit regnante athe-
niensibꝰ Cranao successore Cycropis: ut
aūt nr̄i Eusebiꝰ & Hierōimꝰ adhuc eodeꝫ
Cycrope ꝑmanēte: diluuiuꝫ fuit qđ ap-
pellatū ē Deucaliōis: eo ꝙ ipse regnabat ī
eaꝝ terraꝝ ꝑtibus ubi maxime factū est.

HOc autem diluuium ¶ Cap. xi.
nequaq̄m ad egiptum atqꝫ ad eius
uicinia ꝑuenit. Eduxit ergo Moyses ex
egipto pplm̄ dei nouissimo tpe Cycropis

athenienſiū regis: cū apđ aſſirios regna-
ret Aſtatades: apud ſichimos Maratus:
apud argiuos Triopas. Educto aūt pplo
in mōte ſyna diuinitus acceptaʒ tradidit
legem: qđ uetus dicitᷣ teſtamentum quia
promiſſiones terrenas habet: & ꝑ Iheſuʒ
xp̄m futurū erat teſtamentū nouum quo
regnum celoꝝ ꝓmicteretᷣ. Hūc. n. ordinē
ſeruari oportebat: ſicut in unoquoqꝫ hōie
qui ī deum ꝓficit id agitᷣ qđ ait apoſtolꝰ:
ut nō ſit priꝰ qđ ſpūale ē ſʒ qđ aīale: pꝰea
ſpirituale. quoniā ſicut dicit et uerum eſt:
primus homo de terra terrenus: ſecundꝰ
homo de celo celeſtis. Rexit auteʒ pplm
Moyſes ꝑ annos q̄dragīnta in deſerto: et
mortuus eſt annoꝝ centū & uigīnti: cum
xp̄m etiā ipſe ꝓphetaſſet ꝑ figuras obſer-
uationum carnalium in tabernaculo: &
ſacerdotio & ſacrificiis: aliiſqꝫ miſticis plu-
riſqꝫ mādatis. Moyſi ſucceſſit Ih̄s Naue:
& in terra ꝓmiſſionis introductuʒ pplm
collocauit ex auctoritate diuīa: debella-
tis gentibus a qbus eadeʒ loca tenebantᷣ.
qui cum populum rexiſſet poſt mortem
Moyſi uigīnti & ſeptem annos: etiā ipſe
defūctus eſt regnante apđ aſſirios octa-
uodecio Amiuita: apđ ſichimos ſextode-
cimo Corace: apđ argiuos decio Clanao:
apđ athenieſes q̄rto Erictonio. ¶ Ca. xii.

P Er hec tpra id eſt ab exitu iſrael ex
egipto uſqꝫ ad mortē Iheſu Naue:
ꝑ quem ppl's idem terram repromiſſionis
accepit: ſacra ſunt īſtituta diis fl'is a regi-
bus grecie: que memoriam diluuii & ab
eo liberatiōis hoīm uitęqꝫ tūc erūnoſę: nūc
ad alta: nūc ad plana migrantium: ſolenni
celebritate reuocarūt. Nam & lupercoꝝ
ꝑ ſacram uiaʒ aſcenſum atqꝫ deſcenſum ſic
interpretantᷣ: ut ab eis ſignificari dicant
hoīes qui ꝓpter aquę īundationē ſumma
mōtium petiuerūt: et rurſus eadē reſidēte
ad ima redierūt. His tēporibꝰ Diuioniuʒ
qui etiā Liber pater dictꝰ ē: & poſt mortē
deus habitus: uitem oſtendiſſe ferunt in
actica terra hoſpiti ſuo. Tunc Apollini
Delphico īſtituti ſunt ludi muſici: ut pla-
caretᷣ ira eius qua putabāt afflictas eſſe
ſterilitate grece regiōes: qa nō defēderūt
tēpluʒ eiꝰ qđ rex Danaus cū eaſdē terras
bello inuaſiſſet incendit. Hos autē ludos
ut inſtituerēt oraculo ſunt eius admoīti.
In actica uͦ rex Erictonius ei ludos p̄mꝰ
inſtituit: nec ei tantum ſʒ etiaʒ Minerue:
ubi premium uictoribus oleum pōebatᷣ:
qꝛ eius fructus īuentricem Mineruā ſicut
uini Liberꝝ tradūt. Per eos annos a rege
Xanto cretenſium: cuiꝰ apud alios aliud
nomē inuenimus: rapta ꝑhibetᷣ europa:
& inde geniti Radamantꝰ: Sarpedon &
Minos: q̄s magis ex eadeʒ muliere filios
Iouis eſſe uulgatum eſt. Sed taliū deoruʒ
cultores illud qđ de rege cretenſiū dixi-
mus hiſtoricę ueritati: hoc autē quod de
Ioue poetę cātant: theatra cōcrepāt: ppli
celebrant: uanitati deputant fabularum.
ut eſſet unde ludi fierēt placandis numi-
nibus etiam falſis eorū criminibus. His
tēporibus Hercules in tyria habebatur
clarus. Sed nimirū aliꝰ nō ille de q̄ ſupra
locuti ſumus. Secretiore quippe hiſtoria
plures fuiſſe dicūtur: & Liberi patres et
Hercules. Hunc ſane Herculeʒ cuiꝰ īgētia
duodecim facta numerant: inter quę An-
teya ſci afri necem non cōmemorant qꝛ ea
res ad alterum Herculem ꝑtinet. in oota
mōte a ſeipſo incenſum ꝓdunt ſuis l'ris: cū
ea uirtute q̄ monſtra ſubegerat: morbum
tamē quo languebat ſuſtinere nō poſſet.
Illo tempore uel rex uel potius tirannus
Buſiris ſuis diis: ſuos hoſpites immola-
bat: quē filium ꝑhibent fuiſſe Neptuni ex
mr̄e Libia filia Epaphii. Veruʒ nō credatᷣ
hoc ſtuprū perpetraſſe Neptunus: ne dii
accuſentᷣ: ſʒ poetis et theatris tribuantur
iſta: ut ſit unde placētur. Erictonii regis
athenienſiū: cuiꝰ nouiſſimis annis Iheſus
Naue mortuꝰ reperitᷣ: Vulcanus & Mi-
nerua parētes fuiſſe dicuntᷣ. Sed quomiā

Mineruam uirginem nolunt in amborũ
contentiõe Vulcanum cõmotum effudisse
aiunt semen in terram: atq; inde homini
nato ob eam causam tale inditum nomẽ.
Greca enĩ lingua erix contentio & thon
terra est. ex quibus duobus compositum
uocabulũ est Erichtonius. Verum quod
fatendũ ẽ refellunt & a suis diis repellũt
ista doctores: q hãc opinionẽ fabulosã
hinc exortam ferũt: qa ĩ templo Vulcani
& Mineruę qd ãbo unũ habebãt athenis:
expositus ĩuent⁹ est puer dracõe ĩuolut⁹:
qui eũ sigficauit magnũ futurũ: et ꝓpter
hoc commune templũ cum essẽt parẽtes
eius ignoti: Vulcani et Mineruę dictum
esse filium: nõis tamẽ eius origĩnẽ fabu-
la illa potius q̃ ista designat historia. Sed
quid ad nos hoc cũ isti ĩ ueracibus libris
hoĩes instruãt religiosos: illud ĩ fallacib⁹
ludis demones delectet impuros? Quos
tamẽ illi religiosi tanq̃ deos colunt: & cũ
de illis hec negant ab õi eos crimĩe pur-
gare nõ possũt: qm ludos eis poscẽtib⁹
exhibent ubi turpiter aguntur: quę uelut
sapienter negantur: & his falsis ac turpib⁹
dii placantur. ubi etiã si fabula cantat tam
hoĩm crimẽ q̃ numinũ f'lm: delectari tamẽ
f'lo crimine ẽmen est uerum. Ca. xiiii.

POst mortem Ihesu Naue populus
dei iudices habuit: quibus tẽpib⁹
alternauerunt apud eos & humilitates
laborum ꝓ eorũ peccatis: et ꝓsperitates
cõsolationum ꝓpter miseratione dei. His
tẽpibus fabulę factę sunt de Triptolemo
qui iubente Cerere anguib⁹ portatus ali-
tibus indigentib⁹ terris frumẽta uolãdo
contulerit. De minotauro qd bestia fuerit
inclusa laberintho: q̃ cum intrassent hoĩes
inextricabili errorẽ inde exire nõ poterãt.
De centauris qd equorũ hominũq; natura
fuerint cõiuncti. De cerbero qd sit triceps
iferorũ canis. De Frixo & Helle ei⁹ sororẽ
qd uecti ariete uolauerũt. De Gorgone qd
fuerit crinita serpentibus: & aspicientes
conuertebat in lapides. De Bellorofonte
qd equo pennis uolante sit uectus. q equ⁹
Pegasus dict⁹ ẽ. De Amphione qd cithar̃
suauitate lapides mulserit & attraxerit.
De fabro Dedalo & ei⁹ filio Icaro qd sibi
coaptatis pennis uolauerint. de edippo:
qui mõstrum qddam qd spinga dicebatur
humana facie q̃drupes soluta: quę ab illa
ꝓponi solebat uelut insolubili questione
suo pcipitio pire compulerit. De Antheo
q̃ necauit Hercules qd filius terrę fuerit:
ꝓpter qd cadens in terrã fortior soleret
assurgere. Et si qua forte alia pretermisi.
Hę fabulę ad bellũ usq; troianũ ubi secũ-
dum librũ Marcus Varro de ppli rõani
gente finit ex occasione historiarũ quę res
ueraciter gestas cõtinẽt: ita sunt ingeniis
hoĩm fictę: ut non sint opprobriis numinũ
affixe. Porro aũt quicunq; finxerit a Ioue
ad stuprum raptũ pulcerrimum puerum
Ganimedem: qd nefas rex Tantalus fe-
cit: & Ioui fabula tribuit. Vel Danaes p
imbrem aureum appetisse concubitũ: ubi
intelligitur pudicitia mulieris auro fuisse
corrupta. quę illis temporibus uel facta uel
ficta sunt: aut fcta ab aliis et ficta de Io-
ue: dici nõ potest q̃ntum mali de hominũ
presumpserunt cordibus: qd possent ista
patienter ferre mendatia: quę tamẽ etiam
libenter amplexi sunt. Qui utiq; quanto
deuotius Iouem colunt: tãto eos qui hec
de illo dicere ausi sunt seueri⁹ punire de-
buerũt. Nunc uero non solum eis qui ista
finxerũt irati nõ sunt: sꝫ nisi talia figmẽta
etiam in theatris agerent: ipsos deos po-
tius iratos habere timuerũt. His tempib⁹
Latona Apollinẽ peperit: nõ illum cuius
oracula solere cõsuli supius loquebamur:
sꝫ illum quẽ cum Hercule ferunt Ameneti
regis armenta pauisse. Qui tamẽ sic ẽ de⁹
creditus ut plurimi ac pene omnes unum
eundemq; Apollinẽ fuisse opinentur. Tũc
& Liber pater bellauit i india: q multas
hũit i exercitu fẽias quę bachę appellatę

sunt: non tam uirtute nobiles q̄ furore.
Aliqui sane & uictū scribunt istū Liberꝝ
& uinctum nonnulli et occisum in pugna
a Perseo: nec ubi fuerit sepultus tacēt. Et
tamen eius uelut dei nomine ꝑ immūdos
dæmones bachanalia sacra: uel potiꝰ sacꝉ-
legia sunt instituta. De quoꝝ rabiosa tur-
pitudine post tā multos ānos. sic senatus
erubuit: ut ī urbe romana esse ꝓhiberet.
Per ea tēpa Perseus & uxor eiꝰ Andro-
meda posteaq̄ sunt mortui: sic eos in cęlū
eē receptos crediderūt: ut imagines eoꝝ
stellis designare: eorūqꝫ appellare nōibꝰ
nō erubescerent nec timerent. ¶ Ca. xiiii.

P Er idem tempꝭ interuallū extite-
rūt poetę q etiā theologi dicerent̄:
quoniā de diis carmina faciebāt: sꝫ talibꝰ
diis qui licet magni homines tamē hoīes
fuerūt: aut mūdi huius quęꝫ uerus deus
fecit elementa. Sunt aūt in principatibus
& potestatibus ꝓ uoluntate creatoris &
nō suis meritis ordinati: et si quid de uno
ů deo īter multa uana et falsa cecinerūt:
colendo cuꝫ illo alios qui dii nō sunt: eisqꝫ
exhibēdo famulatū qui uni tantū debet̄
deo: nō ei unqꝫ rite seruierūt: nec a fabu-
loso deorum suorū dedecore etiam ipsi se
abstinere potuerūt. Ex quorum numero
fuisse ꝓhibent̄ Orpheus: Museus: Linus.
Verum isti theologi deos coluerūt: non
pro diis culti sunt. q̄uis Orpheum nescio
quomō infernis sacris uꝉ potius sacꝉlegiis
pręficere soleat ciuitas impiorum. Vxor
autē regis Adamantis quę uocabat̄ Yo:
& eius filius Melicretes pręcipuo spōta-
neo in mari perierūt: & opiniōe hominū
in deos relati sunt: sicut & alii hoīes eoꝝ
tempū inter q̄s fuerūt Castor & Pollux.
Illam sane Melicretis mr̄em Leucoteam
gręci: naturam latini uocauerunt: utriqꝫ
tamen putantes deam. ¶ Caplm. xv.

P Er ea tempora regnum finitum est
argiuorum: translatū ad micenas
unde fuit Agamenon: et exortū ē regnū
laurētiū ubi Saturni filius Picus regnuꝫ
primus accepit: iudicante apud hebreos
fęmina Delbora: sꝫ ꝑ illam dei spiritus id
agebat: nā & ꝓphissa erat. Cuius ꝓphia
minus aperta est: quā ut possimus eā sine
diuturna expositione de xp̄o demōstrare
ꝓlatam. Iam ğ regnabāt laurentes utiqꝫ
in italia: Ex q̄bus euidentior ducit̄ origo
romana pꝰ gręcos: & tamē adhuc regnuꝫ
assirioꝝ ꝑmanebat: ubi erat rex uicesimꝰ
& tertius Lampares: cum primꝰ laurētū
Picus esse cępisset. De huius Pici pr̄e Sa-
turno uiderint q̄d sentiant talium deorū
cultores: qui eum negāt hōiem fuisse. de
quo & alii scripserūt ꝙ ante Picum filiuꝫ
suum in italia ipe regnauerit: & Virgiliꝰ
notioribus lr̄is dicit. Is genus indocile &
dispersuꝫ mōtibꝰ altis. Composuit legesqꝫ
dedit: latiūqꝫ uocare maluit. His q̄m la-
tuisset tutus in horis. Aurea quę ꝓhibēt
illo sub r̄ge fuere sęcula. Sed hęc poetica
opinentur esse figmenta: & Pici patrem
Sterten potius fuisse asseuerēt: a q̄ ꝑitissio
agricola inuentū ferunt: ut fimo aīalium
agri fęcūdarent̄: q̄d ab eius nōie stercus
dictum est. unde & hunc quidam stercu-
tium uocatum ferūt. Qualibet autem ex
causa euꝫ Saturnum appellare uoluerit:
certum est tamen hunc fuisse Sterten siue
Stercutiū quē merito agricultur̄ fecerūt
deum. Picum q̄qꝫ siliter eiꝰ filium ī talium
đoꝝ numerū r̄ceperūt: ꝙ pręclarū augu-
rem & belligeratorē fuisse asserūt. Picus
Faunū genuit: laurentū regē secūdū. etiā
iste deus illis siluestris fuit. ¶ Ca. xvi

N Os ante troianum bellum diuinos
honores mortuis hōibꝰ detulerūt.
Troia uero euersa et excidio illo usqꝫ q̄qꝫ
cantato puerisqꝫ notissimo: q̄d & magt̄u-
dine sui et scriptoꝝ excellentibus linguis
insigniter diffamatum atqꝫ uulgatum ē.
gestumqꝫ regnāte iam Latino Fauni filio:
ex quo latinoꝝ regnuꝫ dici cępit lauren-
tumqꝫ dici cessauit: Gręci uictores deletā

troiam derelinquētes & ad ꝓpa remeā-
tes: diuersis et horrēdis cladib⁹ dilacerati
atq; cōtriti sunt: & tamē etiā ex eis deoꝝ
suoꝝ numeꝝ auxerunt. Nā & Diomedē
fecerūt deum: quē pena diuinitus irrogata
ꝓhibēt ad suos nō reuertisse: eiusq; socios
in uolucres fuisse cōuersos: non fabuloso
poeticoq; mēdatio ſꝫ historica actestatiōe
confirmāt. quibus nec deus ut putant fact⁹
hūanā reuocare naturam: uel ipē potuit:
uel certe a Ioue suo rege tanq̄ celicola no-
uitius impetrauit. Quin etiam templum
eius eē aiunt in īsula deomedea: nō lōge
a monte gargano qui ē in apulia: et hoc
templū circūuolare atq; incolere alites tā
mirabli obsequio: ut rostrū aqua impleāt
& aspergant: & eo si greci uenerint uel
grecoꝝ stirpe ꝓgeniti: non solū qetas esse
uerū & sup aduolare. si autē alienigenas
uiderint subuolare: et capita eorum tanq̄
grauibus ictib⁹ ut etiā pimāt uulnerare.
Nā duris & grandibus rostris satis ad
hec prelia ꝓhibentᷣ armare. ¶ Ca. xvii

HOc Varro ut astruat cōmemorat
alia nō min⁹ icredibilia: de maga
illa fāosissiā Circe que socios q̄q; Vlixis
in bestias mutauit: & de archadibus qui
sorte ducti transnatabāt qd̄daꝫ stagnū:
atq; ibi cōuertebantᷣ in lupos: & cū silib⁹
feris per illius rgionis deserta uiuebant.
Si uero carne nō uescerentᷣ hūana: rurs⁹
post nouē annos eodem renatato stagno
reformabantur in homines. Deniq; etiā
nominatim expressit quendam homineꝫ
cum gustasset de sacrifitio qd̄ Archades
īmolato puero dō suo Lyceo facerᷣ solēt: i
lupum fuisse mutatum: & āno decimo in
figuram ꝓpam restitutuꝫ: pugilatum sese
exercuisse & olimpiaco uicisse certamīe.
Nec idem ꝓpter aliud arbitratᷣ historic⁹
in archadia tale nomē affictū Panilyceo
et Ioulyceo: nisi ꝓpter hāc in lupos hoīm
mutationem ꝙ ea nisi ui diuina fieri non
putarēt. Lupus. n. grece lycos dicitᷣ unde
Lycei nomē apparet īflexum. Romanos
etiam lupercos ex illoꝝ misterioꝝ uelut
semine dicit exortos. Sed de ista tanta
ludificatiōe demonum nos qd dicamus:
quia hec legent fortassis & expectant qd
xp̄iani agere debeant: quādo inter idola
gentium miracula fieri asseruntᷣ. Et quid
dicem⁹ nisi de medio babiloīs eē fugiēdū.
Quod preceptū propheticū ita spūaliter
intelligitᷣ: ut de huius seculi ciuitate que
profecto & angelorum & hoīm societas
impioꝝ est: fidei passib⁹ que ꝑ dilectioneꝫ
opatᷣ in deum uiuum ꝓficiendo fugiam⁹.
Quāto quippe in hec ima potestatē dēonū
maiorem uidemus: tanto tenatius medi-
atori est inherendum: ꝑ quem de imis ad
summa cōscēdim⁹. Si. n. dixerimus ea nō
eē credenda: nō desunt etiā nūc q eiusmōi
quedā uel certissiā audisse ul' etiā expertos
se esse asseuerent. Nam & nos cū essemus
in italia: audiebam⁹ talia de q̄dam regiōe
illaꝝ partium: ubi stabularias mulieres
imbutas his malis artibus: in caseo dare
solere dicebant quibus uellent seu possēt
~~matroib⁹~~ viatoribus: unde i iumēta illico uerterentᷣ:
& necessaria queq; portarēt: p⁹ que per-
fūcta opa iterū ad se redirēt: nec tn̄ i eis
mētē fieri bestialē: ſꝫ rōnalē hūanāq; ser-
uari: sicut Apulei⁹ in libris q̄s asini aurei
titlō iscꝑsit sibi ipi accidisse: ut accepto ue-
nēo hūano aīo ꝑmanente asin⁹ fieret: aut
indicauit aut finxit. ¶ Capitulū. xviii.

HEc aut falsa sunt aut tam īusitata:
ut merito nō credantur. Firmissīe
tamen credendum est omnipotētem deuꝫ
omnia posse facere que uoluerit: siue in-
dicando siue prestādo: nec dēones aliqd
operari scd̄m nature sue potentiam quia
& ipsa angelica creatura est licet ꝓpo sit
uicio maligna: nisi qd̄ ille ꝑmiserit cuius
iuditia occulta sunt multa: iniusta nulla.
Nec sane dēones naturas creant: si aliqd
tale fatiunt de q̄libus factis ista uertitur
questio: ſꝫ spetietenus que a uero deo sunt

creata commutant: ut uideant̄ esse quod non sunt. Non itaq; solum animum: sꝫ nec corp⁹ qdeꝫ ulla ratione crediderim dę̄onū arte uel potestate in mēbra uel liniamēta bestialia ueraciter posse conuerti: sꝫ fantasticum hōis quod etiam cogitando siue somniādo per reꝝ innumerabiliū genera uariat̄: & cū corpus non sit corporeū / tñ similes mira celeritate formas capit. sopitis aut oppssis corpeis hōis sensib⁹: ad aliorū sensuū nescio quo ineffabili modo figura corpea posse pduci: ita ut corpora ipsa hoīm alicubi iaceant: uiuentia qdem sꝫ multo grauius atq; uehemētius quam somno suis sensibus obseratis. Fantasticuꝫ autē illud ueluti corpatū in alicuius aīal' effigie appet sensibus alienis: talisq; etiaꝫ sibi homo eē uidetur sicut talis sibi uideri posset ī sōnis & portare onera: quę onera si uera sunt corpora portant̄ a dęmonib⁹ ut illudat̄ hōibus: ptim uera onerū corpa partim iumentoꝝ falsa cernētibus. Nam quidā noīe Pręstantius pr̄i suo cōtigisse indicabat: ut uenenum illud per caseum ī domo sua sumeret: et iaceret ī lecto suo q̄si dormiens: qui tamē nullo mō poterat excitari. Post aliquot aūt dies eum uelut euigilasse dicebat: & q̄si somnia narrasse quę passus est: caballum se scilicet factuꝫ annonā inter alia iumēta baiulasse militibus quę dicit̄ retia: quoniam ad retias deportauit. Quod ita ut narrauit factuꝫ fuisse comptū est: quę tamen ei sua somnia uidebātur. Indicauit & aliud se domui sue per noctem anteq̄ requiesceret uidisse uenientē ad se qndam phm sibi notissimū: sibiq; exposuisse quędam platonica quę antea rogatus exponere noluisset. Et cuꝫ ab eodem pho quęsitū fuisset cur ī domo eius fecerit qd̄ in domo sua petenti negauerat: nō feci inqt sꝫ me fecisse somniaui. Ac p hoc alteri p imaginem fantasticam exhibitum est uigilanti: qd̄ alter uidit in somnis. Hęc ad nos nō qbuscunq; q̄libus credere putaremus indignum: sꝫ eis referentibus peruenerunt: quos nobis non existimaremus fuisse mentitos. Proinde qꝫ hoīes dicunt̄ mandatūq; ē lr̄is diis uel potius dę̄omibus archades ī lupos solere conuerti: & qꝫ carminibus Cyrcę socios mutauit Vlixis: scd̄m istuꝫ modum mihi uidet̄ fieri potuisse qd̄ dixi: si tñ factum est. Deomedeas autem uolucres qñqdem gen⁹ eaꝝ p successiōem ꝓpaginis durare phibetur nō mutatis hominibus factas: sꝫ subtractis credo fuisse suppositas: sicut cerua ꝓ Yfigenia regis Agamēonis filia. Neq;.n. dęmonibus iudicio dei permissis huiusmōi prestigia difficilia esse possunt. sꝫ quia illa uirgo postea uiua reperta est: suppositam ꝓ illa ceruā esse facile cognitū est. Socii ū Dyomedis quia nusq̄ subito cōparuerūt: et p⁹ea nullo loco appuerūt: pdētibus eos ultoribus angelis malis: & pro eis aues occulte ex aliis locis ubi est hoc gen⁹ auiuꝫ ad ea loca pducte sunt: ac repēte supposite ideo credunt̄ eē cōuersi. Quod autē Diomedis ī templum aquam rostris afferūt & aspergūt: et qꝫ blandiunt̄ gręcigenis atq; alienigenas psecunt̄: mirandum non est fieri dę̄omū instinctu: quoꝝ interest id est ad quos persuadere pertinet deum factum esse Diomedeꝫ: ad decipiēdos homines ut falsos deos cum ueri dei iniuria multos colāt: & hōibus mortuis q nec cū uiuerent uere uixerūt: tēplis: altaribus: sacrificiis: sacerdotibus: quę omnia cum recta sunt non n̄ uni deo uiuo & ū debent̄ ī seruiant. ¶ Ca. xix.

DO tempore p⁹ captam troiam atq; deletam: Eneas cū uiginti nauibus quibus portabant̄ reliquię troianorum ī italiam uenit: regnāte ibi Latino: et apd̄ atheniēses Menesteo: apud sichimos Polinfide: apd̄ assirios Antane. Apd̄ hebreos autē iudex Abdon fuit. Mortuo aūt Latino regnauit Eneas tribus ānis eisdeꝫ in supradictis locis manētibus regibus:

n̄ q̄ sichimorum iā Pelasgꝰ erat: et hebreorum iudex Samson. Qui cū mirabiliter fortis esset putatus est Hercules. Sed & Aeneā quoniā qn̄ mortuus ē nō comparuit: deū sibi fecerunt latini. Sabini etiam regem suū p̄mū Xantum siue ut aliqui appellāt Xantium: retulerunt in deos. Per idem tempus Codrus rex atheniensium peloponensibus eiusdem hostibus ciuitatis se interficiendum ignotus obiecit: & factum est. hoc mō eum predicāt patriā liberasse. Responsum eni acceperant peloponenses tūc demum se superaturos: si eorum regem nō occidissēt. Fefellit g̃ eos habitu paupis apparendo: & in suā necē p iurgia puocādo. Vnde ait Virgilius. Et iurgia Codri. Hūc athenienses tanq̄ deū sacrificiorum honore coluerunt. Quarto latinorū rege Siluio Aeneę filio nō de creusa de q̄ fuit Ascanius qui tertius ibi regnauit: sȝ de Lauīa Latini filia quē postumum Aeneas dicit̄ hūisse. assiriorum autem uicesimo & nono Aeneo & Melanto atheniēsiū sextodecimo. Iudice autem hebreorum Hely sacerdote: regnum sichimorum cōsumptum ē: qd̄ p annos nōgentos q̄nq̄gīta et noue tradit̄ fuisse porrectum. Caplm. xx.

Mox eisdem per longa tp̄a mēorata regnātibꝰ: israelitarū regnū finito tp̄e iudicū a Saule rege sūpsit exordiū: q̄ tēpe fuit pp̄ha Samuel. Ab illo g̃ tēpe hi reges latinorum esse ceperūt q̄s cognoiabāt siluios: ab eo qui filius Aeneę p̄mus dictꝰ est Siluius. ceteris subsecutis & propria nomina imponebant̄. & hoc non defuit cognomentum: sicut longe postea cesares cognominati sunt qui successerunt Cęsari Iulio. Reprobato autē Saule ne quisq̄ ex eiꝰ stirpe regnaret: eoque defūcto: Dauid successit in regnū pꝰ annos a Saulis impio q̄dragīnta. Tunc athenienses hr̄e deinde reges post Codri interitū destiterunt: & magistratus habere ceperūt admistrādę republicę. Post Dauid q etiam ipse. xl. regnauit annos: filius eius Salomon rex israelitarum fuit: qui illud nobilissimum dei hierosolimitanū templum condidit. Cuiꝰ tempore apud latinos condita ē alba: ex qua deinceps non latinorū sȝ albanorum reges appellari in eodem tamen Latio ceperunt. Salomoni autē successit filius eiꝰ Raboam: sub quo in duo regna populus ille diuisus ē: & singulę p̄tes suos singlos reges habere ceperunt. Capitlm. xxi.

Latium pꝰ Aeneā quē deū fecerant undecim reges habuit: quorum nullus factus ē deꝰ. Auentinus aūt q duodecio loco Aeneā seq̄t̄: cū esset p̄stratus ī bello & sepultus in eo monte qui etiā nunc eiꝰ nomine nuncupat̄: deorum talium q̄les sibi faciebant numero est additus. Alii sane noluerūt eum in prelio scribere occisum: sȝ nō comparuisse dixerunt: nec ex eiꝰ uocabulo appellatū montem: sȝ ab aduentu auium dictum auentinū. Post hunc non ē deus factꝰ in latio n̄ Romulus cōditor romę. Inter istū autem & illum reperiunt̄ reges duo. quorum p̄mus est ut Virgiliano eū uersu eloquar. Proximus ille procas troianę gloria gentis. Cuius tp̄e quia iam q̄dammō roma parturiebat̄: illud omnium regnorum maximū assiriorum finem tantę diuturnitatis accepit. Ad medos quippe translatū ē: pꝰ annos ferme mille trecētos q̄nque: ut etiam Beli qui Ninum genuit: & illic paruo cōtentus imperio primus rex fuit: tempa cōputent̄. Procas aūt regnauit ante Amulium. Porro Amulius fr̄is sui Numitoris filiā Ream nōie: quę etiam Ilia uocabatur: Romuli matrem uestalem uirginem fecerat: quam uolunt de Marte geminos cōcepisse: isto mō stuprum eius honorantes ul̄ excusantes: et adhibentes argumentum q̄ infantes expositos lupa nutrierit. Hoc. n. genus bestię ad Martem existimāt ptinēr: ut: uidelȝ iō lupa credat̄ admouisse ubera puulis: qa filios dn̄i sui Martis agnouit. Quāuis non desint qui

dicant: cum expositi uagientes iacerent a
nescio qua meretrice ꝑmuꝫ fuisse collcōs:
& primas ei⁹ suxisse mamillas. Meretri-
ces autem lupas uocabant. unde etiā nūc
turpia loca eaꝝ lupanaria nūcupanť. Et
eos postea ad Faustulū puenisse pastorē:
atq; ab ei⁹ Bacca uxore nutritos. Quāq̄
si ad arguendum hoīem regem: q eos in
aquā ꝓici crudeliter iusserat: eis īfātib⁹ ꝑ
quos tanta ciuitas condenda fuerat de aq̄
diuit⁹ liberans: ꝑ lactantē ferā de⁹ uoluit
subuenire qđ mirum ē? Amulio successit
in regnū latiale frater ei⁹ Numitor auus
Romuli. cuius Numitoris ꝑmo anno cō-
dita est roma: ac ꝑ hoc cū suo deinceps id
est Romulo nepote regnauit. ¶ Ca. xxii.

Nam altissima tūc condita ē ciuitas
roma: uelut altera babilō et uelut
ꝑoris filia babilonis: ꝑ quam deo placuit
orbem debellare terraꝝ: & in unā socie-
tatem reipublicę legumq; ꝑductum lōge
lateq; pacare: Erant eniꝫ iam ppli ualidi
& fortes: & armis gētes exercitatę quę
non facile cederent: et quas opus esset in-
gentibus ꝑiculis & uastatiōe utrinq; non
parua atq; horrēdo labore supare. Nam
quādo regnū assiriorū totam pene asiam
subiugauit: licet bellando sit factum: nō
tamē multū asperis & difficilibus bellis
fieri potuit: q̄a rudes adhuc ad resistēdū
gentes erant: nec tam multę uel magnę.
Si quidem post illud maximuꝫ atq; uni-
uersale diluuiū: cū in arca Noe octo soli
hoīes euaserunt: anni nō multo amplius
q̄ mille transierant: qñ Ninus asiam totaꝫ
excepta īdia subiugauit. Roma uero tot
gentes orientis & occidentis q̄s imperio
romano subditas cernim⁹ nō ea celeritate
ac facilitate ꝑdomuit: q̄niā paulatim in-
crescēdo robustas eas et bellicosas q̄quā-
uersum dilatabať inuenit. Tempore igiť
quo roma condita est ppl's israel habebat
in terra promissionis ānos septingentos
decem & octo. Ex quibus uigintiseptem
pertinēt ad Ihesum Naue. deinde ad tps
iudicum trecenti uigintinouem. Ex q̄ aūt
reges ibi esse ceperant anni erant trecen-
tisexagintaduo: & rex tunc erat in iuda
cui⁹ nomē erat Achaꝫ: uel sicut alii putāt
q ei successit Ezechias: quē cōstat optimuꝫ
et piissimū regē Romuli regnasse tꝑibus.
In ea uero his tēpib⁹ hebraici ppli parte
quę appellabať israel: regnaŕ cepat Osee.

Eodem tempore ¶ Capitlm. xxiii.
nonnulli Sibillam erithream uati-
cinatam ferūt. Sibillas autē Varro ꝓdit
plures fuisse nō unam. Hęc sane erithrea
Sibilla quędā de xp̄o manifesta cōscꝑsit.
quę etiaꝫ nos ꝑus in latina lingua uersib⁹
male latinis & nō stātibus legim⁹ ꝑ nescio
cui⁹ interpretis imperitiā: sicut p⁹ cogno-
uimus. Nam uir clarissimus Flactianus
qui etiā ꝓconsul fuit: hō facillimę facūdię
multęq; doctrinę: cum de x̄ loqueremur
grecum nobis codicē ꝓtulit: carmina esse
dicens Sibillę erithreę: ubi ostendit q̄dā
loco in capitibus uersuum ordinem lr̄aꝝ
ita se hn̄tem: ut hęc in eo uerba legerenť
ihesus: christus: theos: yos sother. Quod
est latine Ihesus xp̄us dei filius saluator.
Hi autem uersus quorum primę lr̄ę istuꝫ
sensum quē dixim⁹ reddūt: sicut eos q̄dā
latinus extantibus uersib⁹ est īterpretat⁹
hęc cōtinent. Iudicii signuꝫ: tellus sudore
madescet. E celo rex adueniet ꝑ secula fu-
tur⁹. Scilicet ī carnem presens ut iudicet
orbē. Vnde deum cernēt: incredulus atq;
fidelis. Celsum cuꝫ sanctis: eui iā termino
ī ipso. Sic aīę cū carne aderūt: q̄s iudicet
ipē. Cum iacet incultus: densis in ueprib⁹
orbis. Reiicient simulacra uiri: cunctā q̄q;
gazā. Exuret terras igīs pontūq; polūq;.
Inquirens tetri portas effringet auerni.
Sanctoꝝ sꝫ enim cunctę lux libera carni.
Tradenť sontes eterna flāma cremabit.
Occultos act⁹ retegēs: tūc quisq; loqueť.
Secreta: atq; deus reserabit pectora luci.
Tunc erit et luctus: stridebūt dētib⁹ oēs.

Eripit̃ solis iubar: & chor⁹ interit astris.
Soluet̃ cęlum: lunaris splendor obibit.
Deiciet colles: ualles extollet ab imo. Nō
erit in rebus hominū: sublime uł altum.
Iam equāt̃ campis mōtes: et cerula pōti.
Omnia cessabunt: tellus confracta ꝑibit.
Sic pariter fontes torrētur: fluiaq; igni.
Et tuba tunc sonitum tristez: dimictet ab
alto. Orbe: gemēs facin⁹ miserū uariosq;
labores: Tartareumq; chaos mōstrabit
terra dehiscens. Et coram hic dn̄o: reges
sistent̃ ad imuz. Recidet e cęlo: ignisq; &
sulfuris amnis. In his latinis uersib⁹ de
gręco utcūq; translatis: ibi nō potuit ille
sensus occurrere q̄ fit cū lr̄ę quę sūt i eoꝝ
capitibus connectunt̃: ubi. y. lr̄a in gręco
posita est: qa non potuerūt latina uerba
inueniri quę ab eadē lr̄a icipīerēt: & sen-
tentię cōuenirēt. Hi aūt sunt uersus tres.
Quint⁹ & octauusdecim⁹: et non⁹ decim⁹
deinde lr̄as quę sūt i capitib⁹ oīm uersuū
cōnectentes: hoꝝ trīū quę scṗtę sunt non
legam⁹ sz ꝑ eis. y. lr̄am tanq̄ in eisdē locis
ipsa sit posita recordemur: & expmit̃ in
qnq; uerb Ihs xp̄s dei fili⁹ saluator. Sed
cū gręce hoc dr̄ non latine. Et sunt uersus
uiginti & septem qui numerus q̄dratum
ternariū solidū r̄ddit. Tria. n. ter ducta
fiūt nouem. & ipsa nouē si ter ducant̃ ut
ex lato in altū figura cōsurgat: ad uigiti
et septem ꝑueniūt. Hoꝝ aūt gręcoꝝ qnq;
uerboruz quę sunt ihesus: cristus: theos:
yos: sother. quod est latine Ihesus christ⁹
dei fili⁹ saluator: si primas lr̄as iungas:
erit ichtis id ē piscis. In q̄ nomine mistice
intelligit̃ xp̄us: eo q᷑ in hui⁹ mortalitatis
abisso uelut in aq̄rum ꝓfūditate uiu⁹ hoc
est sine pc̄to eē potuerit. Hęc autē Sibilla
siue erithrea siue ut q̄dam magis credūt
cumana: ita nihil habet i toto carmīe suo
cui⁹ exigua ista pacula ē: qd̄ ad d̄oꝝ floꝝ
siue factoꝝ cultū ptineat: qnimo ita etiaz
contra eos & cōtra cultores eorū loquit̃:
ut in eorū numero deputanda uideatur:
qui pertinēt ad ciuitatem dei. Inserit etiā
Lactantius opi suo quędam de xp̄o uati-
cinia Sibillę: q̄uis nō expmat cuius. Sed
quę singillatim ipse posuit: ego arbitrat⁹
sum coniunctim esse ponēda: tanq̄ unum
sit ꝓlixum quę ille plura cōmemorauit et
breuia. In manus inqt infidelium postea
ueniet et dabūt deo alapas maib⁹ icestis:
et impurato ore expuent uenenatos spu-
tos. Dabit ů ad uerbera simpliciter scm̄
dorsum: & colaphos accipiens tacebit: ne
quis agnoscat qd̄ uerbum uel unde uenit
ut inferis loquat̃: et corona spinea coro-
netur. Ad cibum aūt fel & ad sitim acetū
dederūt. In hospitalitate hāc mōstrabūt
mensam. Ipsa. n. insipiens gens tuū deuz
nō itellexisti: ludentē mortaliū mētib⁹: sz
spinis coronasti: et horridū fel miscuisti.
Templi uero uelum scindetur: & medio
die nox erit tenebrosa nimis in trib⁹ ho-
ris: & morte moriet̃ trib⁹ diebus somno
suscepto. Et tūc ab iferis regssus ad lucez
lętā ueniet. ṗmus resurrectionis ṗncipio
reuocat⁹ ostenso. Ista Lactātius carptim
per interualla disputationis suę: sicut ea
poscere uidebant̃ quę ꝓbare intenderat
adhibuit testimonia Sibillina. Quę nos
nihil interponētes sz in unā seriē cōnexa
ponētes: solis capitibus si tn̄ deinceps ea
scṗtores seruare nō negligant distinguē-
da curauimus. Nonnulli sane erithream
Sibillam: nō Romuli sz belli troiani tēpe
fuisse scripserunt. ¶ Capitulm̄. xxiiii.

Eodē Romulo regnāte Thales Mi-
lesius fuisse ꝑhibet̃ unus de septem
sapientibus. qui post theologos poetas in
qb⁹ Orpheus maxime oīm nobilitatus ē:
Sophus appellat⁹ est qd̄ ē latine sapiens.
Per idem temp⁹ decē tribus quę i diuisiōe
populi uocatę sunt isrł debellatę a chal-
deis: & in eas terras captiuę ductę sunt:
remanētibus in iudea terra duabus illis
tribubus quę nomīe iude uocabantur: se-
demq; regni habebāt hierusalē. Mortuū

Romulum cum & ipse non cōparuisset: in deos qđ & uulgo notissimū ē retulere romani. Quod usq3 adeo iā3 fieri desierat: nec postea nisi adulādo nō errando fc̄tm ē tēpib9 cesaꝝ: ut Cicero magnis Romuli laudibus tribuat: ꝙ nō rudib9 & īdoctis tēpibus: quādo facile hoīes fallebantur: sed iam expolitis & eruditis meruit hos honores: quāuis nondum efferbuerat ac pullulauerat pħoꝝ subtilis & acuta loq̄citas. Sed etiam si posteriora tempa deos hoīes mortuos nō instituerūt. tn̄ ab āntiqs īstitutos colere ut đos et hr̄e nō destiterīt. Quin etiā simulacrs que ueteres nō hēbāt auxerunt uane atq3 impie superstitionis illecebram: id efficiētibus īmundis ī eorū corde demonibus: ꝑ fallacia q̄q3 oracula decipiētibus: ut fablosa etiā crimina deoꝝ que iā urbaniore seculo nō fingebantur: ꝑ ludos tamē in eorūdem floꝝ numinum obsequium turpiter agerent̄. Regnauit deinde Numa post Romulum. Qui cum illā ciuitatē putauerit deoꝝ ꝓfecto floꝝ numerositate muniēdam: in eādē3 turbā referri mortuus ip̄e non meruit: tanq̄ ita putatus sit celum multitudine numinum constipasse: ut locum ibi repire nō posset. Hoc regnante rome & apud hebreos in initio regni Manasse: a quo impio rege propħa Ysaias pħibetur occisus: samiā3 fuisse Sibillam referunt. Caplm. xxv.

Regnāte ū apđ hebreos Sedechia: et apud romanos Targnio Prisco qui successerat Anchomartio: ductus est captiu9 in babiloniā ppl's iudeoꝝ: euersa hierusalē et templo illo a Salomone constructo. Increpantes enī eos prophete de iniqtatib9 & īpietatib9 suis: hec eis uētura ꝑdixerāt: maxīe Hieremias q etiā3 nūeꝝ definiuit ānoꝝ. Eo tempe Pytacus Mitileneus ali9e septē sapiētib9 fuisse pħibet̄. Et qnq3 ceteros qui ut septem numerent̄: Thalen quē supra cōmemorauim9 et huic Pytaco addunt̄: eo tempoř fuisse scribit Eusebius quo captiuus dei ppl's in babilonia tenebatur. Hi sunt aūt Salon athenīensis: Philon lacedemonius: Periādr9 corinthius: Deobol9 Liddius: Byas Prieneus. Omēs hi septē appellati sapientes: p9 poetas theologos claruerūt: qa genera uite quedā laudabilia prestabāt hoibus ceteris: & moꝝ nōnulla precepta sententiaꝝ breuitate complexi sunt. Nihil autē3 monimētoꝝ qđ ad lr̄as actinet posteris reliquerunt: nisi ꝙ Salon quasdam leges athenīensibus dedisse pħibet̄. Thales ū phisicus fuit: & suoꝝ dogmatum libros reliqt. Eo captiuitatis iudaice tēpore: & Anaximāder & Anaximenes: et Zenophāes phisici claruerīt. Tūc & Pitagoras ex quo cepūt appellari phi. Ca. xxvi.

Per idem tempus Cyrus rex ꝑsarū qui etiā chaldeis et assiriis īꝑabat: relaxata aliquanta captiuitate iudeorū: qnq̄gīnta milia hoīm ex eis ad īstaurandum templū regredi fecit: a qbus tantū3 ꝑma cepta fundamīa: et altare cōstructū est. Incursantib9 aūt hostib9 neq̄q̄ ꝓgredi edificando ualuerūt. Dilatumq3 opus est usq3 ad Darīū. Per idem temp9 etiam illa gesta sunt que cōscp̄ta sunt ī libro Iudith: quē sane in canone scp̄turarum iudei non recepisse dicunt̄. Sub Dario ḡ rege ꝑsaꝝ impletis septuaginta annis q̄s Hieremias propħa ꝑ dixerat: reddita ē iudeis soluta capitiuitate libertas: regnante romanoꝝ septimo rege Tarquinio: q̄ expulso etiam ipi a regū suoꝝ dn̄atōe liberi esse ceꝑunt. Usq3 ad hoc tēp9 ꝓpħas hūit ppl's israel. qui cum multi fuerint: paucorum & apđ iudeos & apud nos canonica scripta retinent̄. De quibus me aliqua posituꝝ esse promisi in hoc libro cū clauderē supiorē: qđ iā uideo eē fatiendum. Tempa ḡ eorū ut possim9 aduertere: in anteriora paululum recurramus. Capitulum. xxvii.

IN capite libri Osee prophete q ꝑmus in duodecim ponitur: ita scriptum est.

Verbum domini quod factū est ad Oseę in diebus Ozię Ioathan & Achas et Ezechię regū iuda. Amos quoq; diebus Ozię regis prophetasse se scribit. Addit etiam Ieroboam regem israel qui per eosdē dies fuit. Nec nō Ysaias fili9 Amos siue supradicti prophetę siue qd magis perhibetur alterius: q nō ꝓpħa eodē noie uocabatur: eosdem reges quattuor quos posuit Oseę in capite libri sui ponit: quoꝝ dieb9 se ꝓpħasse preloquitur. Micheas etiā eadē suę ꝓphecię cōmemorat tpa: post dies Ozię. nā tres q sequūtur reges noīat: quos & Oseę noīauit: Ioathan et Achas & Ezechiā. Hi sunt quos eodem tempe simul ꝓpħasse ex eoꝝ lr̄is inuenitur. His adiūgitur Ionas eodem Ozia rege regnante: & Iohel: cū iam regnaret Ioathā q successit Ozię. Sed istoꝝ ꝓphetarū duoꝝ tpa i cronicis nō in eoꝝ libris inuenire potuimus: quoniā de suis dieb9 tacēt. Tenduntur aūt hi dies a rege latioꝝ Proca siue supiore Auentino: usq; ad regem Romulum iā romanuȝ: uel etiā usq; ad regni p̄mordia successoris eius Numę Pompilii. Ezechias qppe rex iuda ad ei9 tempa usq; regnauit. ac per hoc p ea tēpa isti uelut fontes ꝓphię piter eruperunt: quādo regnū defecit assirioꝝ cepitq; romanoꝝ: ut scilicet quēadmodū regni assioꝝ p̄mo tēpe extitit Abraam: cui ꝓmissiones aptissime fierent in ei9 semine bn̄dictionis oīm gentiū: ita in occidentalis babilonis exordio q fuerat xp̄s impāte regnatur9. in quo implerentur illa ꝓmissa ora ꝓpħaꝝ non solū loquētiū: ueꝝ etiam scribentium in tantę rei futurę testimoniū soluerentur. Cum enim prophetę nunq fere defuissent pplo isrl̄: ex quo ibi reges esse ceperūt in usum tm̄mō eoꝝ fuere nō gentiū. qn̄ autē scriptura manifestius ꝓpħica condebatur quę gentibus qn̄q; ꝓdesset: tūc oportebat incipe qn̄ condebatur hęc ciuitas quę gētib9 imperaret. Capitl'm. xxviii.

O See igitur ꝓpheta quāto ꝓfundius quidem loquitur: tanto operosius penetratur. Sed aliqd inde sumenduȝ est: & hic ex nostra ꝓmissione ponēdum. Et erit inquit in loco quo dictum ē nō ppl's meus uos: uocabuntur & ipsi filii dei uiui. Hoc testimoniū ꝓpħicū de uocatiōe ppl'i gentiū q p̄us nō ptinebat ad deum: etiam apostoli intellexerūt. Et quia ipe quoq; ppl's gētiū spūaliter est i filiis Abrae: ac p hoc recte dicitur israel: ꝓpterea sequitur & dicit. Et cōgregabuntur filii iuda et filii israel i idipm: & ponēt sibi p̄ncipatū unum et ascendēt a terra. Hoc si adhuc uelimus exponere: eloquii ꝓpħici obtundetur sapor. Recolatur tn̄ lapis ille angularis: & duo illi pietes: un9 ex iudeis alter ex gētib9. ille noīe filioꝝ iuda iste noīe filioꝝ isrl': eidē uni p̄ncipatui suo i idipm innitētes: et ascēdētes agnoscantur i terra. Istos aūt carnalr̄ israelitas q nūc nolūt credere in xp̄m: postea credituros. i. filios eoꝝ: nā utiq; isti in suū locū moriēdo transibūt: idē ꝓpħa testatur dicens. Quoniam diebus multis sedebūt filii isrl' sine rege: sine p̄ncipe: sine sacrificio: sine altari: sine sacerdotio: sine manifestationibus. Quis nō uideat nūc sine istis eē iudeos? Sed qd adiungat audiamus. Et postea inquit reuertentur filii israel: et inquirent dominū deū suum: & Dauid regē suum: et stupescēt in dn̄o & i bonis ei9 i nouissimis diebus. Nihil est ista ꝓpħia manifestius: qua Dauid regis noīe signatus intelligitur xp̄us: q factus ē sicut dicit apl's ex semine Dauid s̄m carnē. Prenūtiauit iste ꝓpħa etiam tertio die xp̄i resurrectionē futuraȝ: sicut eam ꝓpħica altitudine prenuntiari oportebat ubi ait. Sanabit nos p9 biduum: in die tertia resurgemus. Scd'm hoc eni dicit nob apl's: si cōsurrexistis cū xp̄o quę sursum sunt quęrite. Amos quoq; de rebus talibus sic ꝓpħat. Prepara inquit te ut inuoces deum tuū israel. quia ecce ego firmans tonitruū et creans sp̄m: et ānūtiās in hominib9 xp̄m suum. Et alio loco.

In illa die inquit resuscitabo tabernaculũ David quod cecidit: & reedificabo que ceciderũt eius: et destructa eius resuscitabo: et reedificabo ea sicut dies seculi: ita ut exquirant me residui hoim: & omẽs gentes in quibus inuocatũ est nomẽ meũ super eos: dicit dominus faciens hec. ¶ Ca. xxix.

ISaias propheta nõ est in libro duodecim prophetarum: qui propterea dicuntur minores quia sermones eorum sunt breues: in eorum comparatiõe qui ideo maiores dicuntur: quia prolixa uolumina cõdiderũt. ex quibus hic est Ysaias: quem propter eadem prophetie tempora subiungo supradictis duobus. Ysaias igitur inter illa iniquitatum que arguit et iniusta precepta & peccatori populo futura mala predixit: etiam de christo et ecclesia hoc est de rege & ea quã cõdidit ciuitate: multo plura quã ceteri prophetauit. ita ut a quibusdam euangelista quam propheta potius diceretur. Sed propter rõnem operis terminãdi unũ de multis hoc loco ponã. Ex persona quippe dei patris loquẽs: ecce inquit intelliget puer meus: exaltabitur et glorificabitur ualde. Quemadmodũ super te stupescẽt multi: ita gloria priuabitur ab hominibus species tua: & gloria tua ab hominibus. ita mirabuntur gentes multe super eũ: et continebunt reges os suũ: quoniam quibus non est annunciatum de illo uidebũt & qui nõ audierũt intelligẽt. Domine quis credidit auditui nostro: et brachiũ domini cui reuelatũ est? Annũciauimus corã illo: ut infirmus ut radix in terra sicienti: Nõ est species illi neque gloria. Et uidimus eũ & non habebat speciem neque decorẽ: sed species eius sine honore deficiens pre omnibus hoibus. Homo in plaga positus & sciens ferre infirmitatẽ: quoniam auersa est facies eius. Inhonoratus est: nec magni existimatus est. Hic peccata nostra portat et pro nobis dolet. Et nos existimauimus illũ esse in dolore: & in plaga: & in afflictiõe. Ipse autem uulneratus est propter iniquitates nostras: & infirmatus est propter peccata nostra. Eruditio pacis nostre in eo: liuore eius sanati sumus. Omnes ut oues errauimus. Homo a uia sua errauit: & dominus tradidit illũ pro peccatis nostris. & ipse propter quod afflictus est nõ aperuit os. Vt ouis ad imolandum ductus est: et ut agnus ante eum qui se tõderet sine uoce: sic non aperuit os suũ. In humilitate iudiciũ eius sublatum est. generationem eius quis enarrabit? Quoniam tolletur de terra uita eius. Ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem: & dabo malignos pro sepultura eius: & diuites pro morte eius: quoniã iniquitatem nõ fecit nec dolus inuentus est in ore eius: et dominus uult purgare eum de plaga. Si dederitis pro peccato animam uestrã: uidebitis semen longeuum. Et dominus uult auferre a dolore animam eius: ostendere illi lucẽ et formare intellectũ: iustificare iustum bene pluribus seruientem: & eorũ peccata ipse portauit. Propterea ipse hereditabit plures: et fortium diuidet spolia. Propter quod tradita est ad mortem anima eius: & inter iniquos extimatus est: et ipse multorum peccata portabit: & propter peccata eorum traditus est. De christo hec. Iam uero de ecclesia quod sequitur audiamus. Letare inquit sterilis que nõ paris: erumpe et clama que nõ parturis: quoniam multi filii deserte magis quam eius que habet uirum. Dilata locum tabernaculi tui: & palos caularum tuarum fige. Noli parcere. prolonga funiculos tuos: & palos tuos conforta. Adhuc in dexteram & sinistram partem extende: & semẽ tuum hereditabit gentes: & ciuitates desertas inhabitabis. Ne timeas quoniã confusa es: neque reuerearis quia exprobrata es. quoniam confusionem eternam obliuisceris: & opprobrii uiduitatis tue non eris memor. quoniã dominus faciẽs te dominus sabaoth nomen eius: & qui te eruit ipse deus israel uniuerse terre uocabitur etc. Verum ista satis: & in eis sunt exponenda nõnulla: sed sufficere arbitror: quia ita sunt aperta ut etiã intelligere cogantur inimici inuiti. ¶ Capitulum. xxx.

MIcheas ꝓpħa xp̄m in figura ponēs cuiusdam magni montis hęc loqͬ̄.
Erit ī diebꝰ nouissīs manifestꝰ mōs domꝰ dn̄i: ꝑparatꝰ sup uertices montiū: & exaltabitur sup colles: et festinabunt ad eum plebes: & gentes multę ibunt & dicent: Venite ascendamus in montem dn̄i: & ī domū dei Iacob: et ostendet nobis uiam suā: & ibimꝰ in semitis eius: qa ex Syon procedet lex: & uerbū dn̄i de iherusalem Et iudicabit īter plebes multas: & r̄dargu et gentes potentes usq; in longiquum. Prędicens iste ꝓpheta et locū ī quo xp̄us est natus: & tu inquit bethlehem domus ephrata: nequaq̄ minima es ut sis in milibꝰ iuda. Ex te m̄ ꝓdiet dux ut sit in pricipē israel: & egressus eius ab initio et ex diebꝰ ęternitatis. Propterea dabit eos usq; ad tempus: quo parturiens pariuriet: & residui fratres eius conuertent̄ ad filios israel. Et stabit et uidebit et pascet ḡgem suum in uirtute domini: et ī honore noīs domī dei sui erūt. q̄nia3 nunc mag̃ficabit̄ usq; ad summū terrę. Ionas autē ꝓpheta non tam sermone q̄ sua quadam passione ꝓphetauit xp̄m: ꝓfecto apertius q̄ si eiꝰ mortem & resurrectionē uoce clamaret. Vt quid enim exceptus ē uentre beluino: & die tercio redditus: nisi ut significaret christū de ꝓfūdo īferni die tercio r̄dituru̅? Iohel omīa quę ꝓphetat multis uerb̄ compellit exponi. ut quę ad xp̄m et ęcclesiam pertinent dilucescant. Vnum tamen quod etiam apostoli cōmemorauerunt q̄n in cōgregatos credentes spiritus sanctus sicut a christo promissus fuerat desuper uenit: non prętermictam. Et erit inquit post hęc: effūdam de spiritu meo sup omnem carnem: & prophetabunt filii uestri & filię uestrę: & seniores uestri somniabunt somnia: et iuuenes uestri uisa uidebunt. Et q̄dem in seruos meos et ancillas meas in diebus illis effundam de spiritu meo. ¶ Capitulum xxxi.

TRes ꝓphetę de minoribꝰ: Abdias: Naum: Abacuc: nec sua tempora dicunt ipi: nec in cronicis Eusebii et Hieronimi quādo prophetauerit inuenitur. Abdias quidem positus est ab eis cū Michea: s3 non eo loco ubi notantur tēpora: quando Micheam ꝓphetasse ex eius l̄ris constat: quod errore negligenter describentium labores alienos existimo contigisse. Duos alios uero commemoratos: ī codicibus cronicoꝝ quos habuimus non potuimus inuenire: tamē quia in canone continentur: nec ipsi oportet pręterea̅tur a nobis. Abdias quantū ad eius scripturam actinet omniū breuissimꝰ ꝓphetaꝝ: aduersus ydumeam gentē loquit̄ scilicet Esau unius ex duobꝰ geminis filiis Ysaac nepotibus Abrahę maioris illius r̄probati. Porro si ydumeam modo locutionis quo intelligitur a parte totū: accipiamus positam esse pro gētibus: possumus de x̄ agnoscere quod dicit iter cętera. In mōte aute3 syon erit salus: et erit sanctum. Et paulopꝰ in fine ipiꝰ proph̄ię: et ascendēt inquit saluati ex mōte syon ut defendāt montē Esau: & erit domīo regnū. Apparet quippe id eē completum: cum saluati ex monte syon id est ex iudea credentes in christū: q pręcipue agnoscūt̄ apostoli: ascenderūt ut defenderēt montem Esau. Quomodo defenderunt: n̄ per ęuangelii prędicationem saluos eos faciendo q crediderūt: ut eruerentur de potestate tenebrarum: et transferrentur in regnu3 d̄i? Quos cōsequenter expressit addendo: & erit dn̄o regnum. mons enī syon iudeam significat: ubi futura prędicta est salus: & sanctum quod ē christꝰ Ihesus. Mons uero Esau ydumea ē: per quā significata est ęcclesia gentiū: quā defenderunt sicut exposui saluati de monte syon: ut eēt domino regnum. Hoc obscurū erat an̄qua3 fieret: sed factum quis nō fidelis ag̊scat? Naum uero propheta imo per illū deus:

exterminabo inqt sculptilia: & cōflatilia
ponam sculpturam tuaꝫ: quia ecce ueloces
super montes pedes ęuangelizantis et an-
nuntiantis pacem. Cęlebra iuda dies tuos
festos: redde uota tua: quia iam non ad-
icient ultra ut transeant ī uetustatem. Cō-
sumatū est consumptum est, ablatum est.
Ascendit q insufflat in faciem tuam: eri-
piens te ex tribulatione. Quis ascenderit
ab inferis et insufflauerit ī faciem iudę:
hoc est iudeorum discipulorum: Spiritū
recolit sanctum qui meminit ęuāgelium.
Ad nouū enim testamentū pertinent: q̄ꝝ
dies festi ita spiritualiter innouātur: ut
in uetustateꝫ transire nō possint. Porro
per ęuāgelium exterminata sculptilia &
conflatilia id ē ydola deorum falsorum:
& obliuioni tanq̄ sepulturę tradita iam
uidemus: & hāc etiā in hac re ꝓphetiam
completam esse cognoscimus. Abacuc de
quo alio q̄ de christi aduentu qui futurus
fuerat intelligit̄ dicere: & respondit dn̄s
ad me et dixit: scribe uisū apte in buxo:
ut assequat̄ qui legit ea: quia adhuc uisio
ad tempus. & orietur in fine et nō in ua-
cuum ibit: si tardauerit sustine euꝫ: quia
ueniēs ueniet et nō morabit̄. ¶ Ca. xxxii.

IN oratione autem sua cum cantico
cui nisi domino xp̄o dicit: domine
audiui auditionem tuā & timui: domine
cōsideraui opera tua et expaui. Quid enī
hoc est nisi pręcognitę nouę ac repentinę
salutis hominuꝫ ineffabilis āmiratio. In
medio duorum animaliū cognosceris: qd
est nisi aut in medio duorū testamētoꝝ:
aut in medio duorum latronum: aut in
medio Moysi et Helię cū eo in monte ser-
mocinantiū. Dum appropinquant anni
cognosceris: in aduentu tp̄is ostenderis.
hoc quia per se patet nō est exponēdum.
Quod ū sequit̄ exponendum: in eo dum
conturbata fuerit aīa mea: in ira miseri-
cordię memor eris: quid est nisi ꝙ iudeos
in se transfigurauit de quoꝝ gente fuit: q
cum magna ira turbati crucifigerēt xp̄m:
ille misericordię mēor dixit: Pater ignosce
illis quia nesciunt quid faciūt. Deus de
theman ueniet: et sanct9 de mōte umbro-
so & cōdenso. Quod hic dictū ē de themā
ueniet: alii īterprętati sunt ab austro uel
ab affrico: ꝑ quod significat̄ meridies id
est feruor caritatis & splendor ueritatis.
Montem uero umbrosum atq; cōdēsum:
q̄uis multis modis possit intelligi: libēti9
acceperim scp̄turaꝝ altitudineꝫ diuinaꝝ:
quibus xp̄us ꝓphetatus est. Multa q̄ppe
ibi umbrosa atq; cōdensa sunt: quę mēteꝫ
quęrēntis exerceant. Inde autem uenit: cū
ibi eū q intelligit inuenit. Operuit cęlos
uirtus eius: & laudis eius plena ē terra:
quid est nisi qd̄ in psalmo etiam dicitur:
exaltare super cęlos deus: et super omneꝫ
terrā gloria tua. Splendor eius ut lumē
erit: quid est nisi fama eius credētes illu-
minabit. Cornua in manibus eius sunt:
quid est nisi tropheum crucis. Et posuit
caritatem firmā fortitudinis suę: nec ex-
ponendū ē. Ante faciem eius ibit uerbū:
& ꝓdiet in cāpū ante pedes ei9: qd ē nisi
qd̄ et ātea q̄ huc ueniret pręnūtiatus est:
& postea q̄ hinc reuersus est ānuntiatus
est. Stetit et terra cōmota est: quid est n̄
ꝙ ad subueniendū stetit: et terra cōmota
est ad credendum. Respexit et tabuerūt
gentes hoc est misertus est & fecit pp̄los
pęnitētes. Contriti sūt montes uiolētia:
hoc est uim facientibus miraculis elatorū
contrita est superbia. Defluxerunt colles
ęternales: hoc est humiliati sunt ad tēpus
ut erigerent̄ in ęternū. Ingressus ęternos
ei9 ꝓ laborib9 uidi: hoc ē nō sine mercede
ęternitatis laborem caritatis aspexi. Ta-
bernacula ethiopū expauescēt: taberna-
cula terrę madian: hoc est gentes repente
perterritę nuntio mirabiliū tuorū: etiam
quę nō sunt in iure romano erūt in pp̄lo
xp̄iano. Nunqd in fluminibus iratus es
domine: aut in flumibus furor tuus: aut

in mari impetus tuus? Hoc ideo dictum est: quia nō uenit nunc ut iudicet mūdū: sed ut saluetur mundus per ipsum. Qui ascendes sup̄ equos tuos: & equitatio tua salus. hoc est ęuangelistę tui portabunt te quia reguntur a te: & ęuangelium tuum salus est eis qui credunt in te. Intendens intendes arcum tuum super sceptra dicit dominus: hoc est comminaberis iuditiū tuum etiā regibus terrę. Flumibus scindetur terra: hoc ē influētibus sermoib9 prędicantium te aperient̄ ad confitendū hominum corda: quibus dictū ē scindite corda ur̄a et nō uestimēta uestra. Quid est uidebūt te & dolebunt populi: nisi ut lugendo sint beati? Quid ē dispergens aq̄s incessu nisi ambulando in eis qui te usq̄quaq̄ ānuntiant: hac atq̄ hac dispergis fluenta doctrinę? Quid est abissus dedit uocē suam? An ꝓfunditas cordis hūani: quid ei uideret̄ expressit? Altitudo fantasię suę: tanq̄ uersus supioris ē expositio. Altitudo enim est abissus. Quod aūt ait fantasię suę subaudiēdum est uocē dedit. hoc ē quod dixim9 qđ ei uideret̄ expssit. Fantasia quippe uisio est quam nō tenuit: non operuit: sed confitēdo eructauit Eleuatus est sol: & luna stetit in ordine suo. Hoc est ascendit xp̄us in cęlū: & ordīata est ęcclesia sub rege suo. In luce iacula tua ibunt: hoc est non in occultū sed in manifestum tua uerba mictētur. In splendore coruscationis armorū tuorū subaudiendū ē iacula tua ibūt. Dixerat enim suis: quę dico uobis in tenebris dicite in luīe. In comminatione terram minorabis id ē comminando humiliabis homines: et in furore deities gentes. quia eos qui se exaltant uindicādo collides. Existi ī salutē populi tui: ut saluos faceres xp̄os tuos. misisti in capita inimicorū mortem. nihil horum exponendum ē. Excitasti uincula usq̄ ad collū. Et bona hic possunt intelligi uincula sapientię: ut uinciantur pedes in compedes eius: & collū in torquem eius. Pręcidisti in stupore mētis: subaudiam9 uincula. Excitauit enī bona: pręcidit mala: de quibus dicitur ei: dirupisti uincula mea. Et hoc in stupore mētis id ē mirabiliter. Capita potentium mouebūtur in ea scilicȝ ī ea admiratione. Adaperiēt morsus suos: sicut edēs paup̄ absconse. Potētes enim quidam iudeoꝝ cōueniebāt ad dominum: uerba eius & facta mirati: et esurientes panem doctrinę manducabāt absconse propter metū iudeorū: sicut eos prodidit ęuangelium. Et imisisti in mare equos tuos: turbantes aquas multas: quę nihil aliud sunt q̄ multi populi. Nō enim alii timore cōuerterent̄ alii furore persequęrentur: n̄ omēs turbarent̄. Obſuaui & expauit uēter meus: a uoce orationis labiorū meorum. Et introiuit tremor in ossa mea: et subt9 me turbata ē habitudo mea. Intēdit in ea quę dicebat: et ip̄e sua est oratione perterritus: quā prophetice effūdebat: et ī qua futura cernebat. Turbatis enim pp̄lis multis: uidit iminentes ęcclesię tribulationes: cōtinuoq̄ se ei9 mēbrum agnouit atq̄ ait. Requiescā in die tribulationis. Tanquam ad eos ptinens qui sunt spe gaudētes: ī tribulatione patientes. Vt ascendam inquit ad populum peregrinationis meę. Recedēs utiq̄ a populo maligno carnalis cognationis meę: nō peregrinante in hac terra: neq̄ supnā patriam requirente. Quoniam ficus inq̄t non afferet fructus: et non erunt natiuitates ī uineis. Mentiet̄ opus oliuę et cāpi non faciūt escam. Defecerūt ab esca oues: & non supsunt in pręsepib9 boues. Vidit eam gentem quę christū fuerat occisura: ubertatem copiarū spiritualiū pditurā: quas per terrenam fęcunditatem more prophetico figurauit. Et q̄a iram dei talē ꝓpterea passa ē illa gens: q̄a dei ignorans iustitiam suā uoluit constituere: iste cōtinuo: ego autem inquit in dn̄o exultabo:

gaudebo ĩ deo salutari meo. Domĩe deus
uirtus mea statuit pedes meos in consu-
mationem: super excelsa imponet me: ut
uincam in cantico eius scilicet illo cantico
de quo similia quędam dicũt̃ in psalmo.
Statuit supra petram pedes meos: et di-
rexit gressus meos: & imisit in os meum
canticum nouũ: himnum deo nostro. Ipse
ergo uincit in cantico domini qui placet
in eius laude non sua: ut qui gloriatur in
domino glorietur. Melius autẽ mihi ui-
dentur quidaꝫ codices habere gaudebo
in deo Ihesu meo: q̄ hi q uolentes id latĩe
ponere: nomen ipsum nõ posuerũt: quod
est nobis amicitius & dulcius nomĩare.

H Ieremias propheta ¶ Ca. xxxiii.
de maioribus est sicut Ysaias: nõ
de minoribus sicut & ceteri: de quorum
scriptis nonnulla iam posui. Prophetauit
aũt regnãte Iosia in hierusalem: et apud
romanos Ancomartio: iã appropĩquãte
captiuitate iudeorum. Tetendit autem
ꝓphetiam suam usq; ad quintũ mensem
captiuitatis: sicut in eius lr̃is inuenitur.
Sophonias autẽ unus de mĩoribus ad-
iungitur ei. Nam & ipse in diebus Iosię
prophetasse se dicit: sed quousq; nõ dicit.
Prophetauit ergo Hieremias non solum
Ancimarcii: uerum etiã Tarquinii prisci
temporibus: quẽ romani habuerũt qñtũ
regem. Ipse enim quãdo ẽ illa captiuitas
facta regnare iam cęperat. Prophetans
g̊ de xp̃o Hieremias: spirit9 inq̄t oris nr̃i
dominus xp̃us captus ẽ in pc̃tis nostris:
sic breuiter ostendens & dominum nr̃m
xp̃m: et passum esse pro nobis. Item alio
loco: hic deus meus inq̄t et nõ extimabi-
tur alter ad eum: qui inuenit omnem uiã
prudentię & dedit eam Iacob puero suo:
et israel dilecto suo. Post hęc ĩ terris uis9
est: & cum hominibus conuersatus ẽ: Hoc
testimoniũ quideꝫ non Hieremię ꝫ scribę
eius actribuunt: qui uocabatur Baruch:
sed Hieremię cęlebratius habet̃. Rursus
idem propheta de ipso. Ecce inquit dies
ueniũt dicit domin9: & suscitabo Dauid
germẽ iustum: et regnabit rex & sapiẽs
erit: & faciet iuditiũ et iustitiam ĩ terra.
In diebus illis saluabit̃ iuda: et israel ha-
bitabit confidenter: & hoc est nomen qđ
uocabunt eũ dominus iustus noster. De
uocatiõe aũt gentiũ quę futura fuerat: &
eã nũc impletaꝫ cernimus: sic locutus est.
Domine deus meus et refugiũ meum in
die malorũ: ad te gentes uenient ab ex-
tremo terrę: & dicẽt. Vere mendacia co-
luerunt patres nostri: simulacra et non est
in eis utilitas. Quia uero non erant eum
agnituri iudei: a quibus eum & occidi o-
portebat: sic ideꝫ ꝓp̄ha significat. Graue
cor per omĩa: et homo ẽ et quis cognoscet
eum? Huius est etiaꝫ illud quod in libro
.xvii. posui de testamento nouo: cuius ẽ
mediator xp̃us. Ipse quippe Hieremias
ait. Ecce dies ueniunt dicit dominus: &
consumabo super domũ Iacob testamẽtũ
nouũ: & cętera quę ibi legunt̃. Sophonię
aũt prophetę qui cum Hieremia ꝓpheti-
zabat: hęc predicta interim de xp̃o inter-
ponam. Expecta me dicit dominus ĩ die
resurrectionis meę in futuꝝ: q̄a iuditiuꝫ
meũ ut cõgregeꝫ gẽtes: & colligã regna.
Et iterum. Horribilis inq̄t dominus sup̃
eos: & exterminabit omnes deos terrę:
et adorabit eũ uir de loco suo: om̃es ĩsulę
gentium. Et paulopost. Tunc inq̄t trans-
uertam in populos linguam & ꝓgenies
eius: ut omnes inuocent nomen domini:
& seruiant ei sub uno iugo. A finib9 flu-
minum ethiopię afferẽt mihi hostias. In
illo die non confunderis ex om̃ibus ad-
inuentionibus tuis: quas impie egisti in
me. quia tunc auferam abs te prauitates
iniurię tuę: & iam nõ adicies ut magni-
ficeris super montem sanctum meum. Et
subrelinquam in te populũ mansuetũ &
humilem: et uerebunt̃ in nomine domini
qui reliqui fuerit israel. Hę sunt reliquię:

de quibus alibi ꝓphetat᷑: quod apostolus etiã cõmemorat. Si fuerit numerus filioꝝ israel sicut arena maris: reliq̄ salue fient. He quippe in christũ illius gẽtis reliquie crediderunt. ❡ Capitlm .xxxiiii.

IN ipsa porro captiuitate babilonie Daniel & Ezechiel prophetauerunt prius: alii scilicet duo ex ꝓphetis maioribus. Quorũ Daniel etiam tempus quo uẽturus xp̃s fuerat atq; passurꝰ. numero diffiniuit annoꝝ: qđ longũ ẽ cõputando monstrare: & ab aliis factitatum est an̄nos. De ptãte uero eius et gloria sic locutus est. Videbam inq̄t in uisione noctis. & ecce cũ nubibꝰ celi filius homĩs ueniẽs erat: et usq; ad uetustum dieꝝ ꝑuenit. In conspectu eius prelatus est: et ipi datus est pricipatus et honor et regnũ: et omẽs populi: tribus et lingue ipi seruient. Potestas eius ptãs ꝑpetua: que nõ trãsibit: et regnũ eius quod nõ corrũpet᷑. Ezechiel quoq; more prophetico per Dauid xp̃m significans. quia carnem de Dauid semĩe assumpsit. propter quã formã serui qua factus est homo etiã seruus dei dicit᷑ ideꝫ dei filius. sic euꝫ ꝓphetando prenũtiat ex ꝑsona dei patris. Et suscitabo inquit sup pecora mea pastorem unũ: qui pascat ea seruũ meũ Dauid: & ipe pascet ea: et ipe erit his in pastorem. Ego autem dñs ero eis in deũ: & seruꝰ meus Dauid pñceps in medio eoꝝ: ego dñs locutus sũ. Et alio loco: et rex inquit unus erit omĩbus imperans et non erunt ultra due gentes nec diuidentur amplius in duo regna: neq; polluent᷑ ultra in ydolis suis: et abhominationibus suis; et i cunctis iniquitatibꝰ suis. Et saluos eos faciam de uniuersis sedibus suis: i q̄bus peccauerũt et mũdabo eos: et erunt mihi populus: et ego ero eis deus: et seruus meus rex Dauid sup eos: & pastor unꝰ erit oĩm eoꝝ. ❡ Ca. xxxv.

REstant tres minores ꝓphete: qui ꝓphetauerũt in fine captiuitatis. Aggeus: Zacharias: Malachias. Quorũ Aggeus christum et ecclesiam hac aptius breuitate prophetat. Hec dicit dominus exercituũ. Adhuc unũ modicum: et ego cõmouebo celũ & terrã et mare et aridã: et omnes gẽtes mouebo: et ueniet desideratus cunctis gentibꝰ. Hec ꝓphetia ptim iam completa cernitur: partim speratur in fine cõplenda. Mouit enĩ celũ anglo꞉ꝝ et sideꝝ testimonio: qñ xp̃us incarnatꝰ ẽ. Mouit terrã ingẽti miraculo: de ipo uirginis partu. Mouit mare & aridã: & in insulis et in orbe toto xp̃us ãnuntiat᷑. Ita moueri omnes gẽtes uidemus ad fidem. Iam uero qđ sequit᷑: & ueniet desideratꝰ cunctis gentibꝰ: de nouissimo eius expectatur aduentu: Vt enim desideratus esset & expectandus cunctis gentibus: prius oportuit eum dilectum esse credentibus. Zacharias de xp̃o et ecclesia: exulta inq̄t ualde filia syon: iubila filia hierusalẽ. Ecce rex tuus ueniet tibi iustꝰ & saluator. Ipe pauper et ascendens super asinũ: et super pullum filium asine. Et ptãs eius a mari usq; ad mare: & a flumĩbus usq; ad fines terre. Hoc quãdo factũ sit: ut dñs xp̃us i itinere iumento huius generis uteretur: in euangelio legitur ubi & hec ꝓphetia cõmemoratur: ex parte quantuꝫ illi loco sufficere uisum ẽ. Alio loco ad ipsũ xp̃m in spiritu ꝓphetie loquens de remissione peccatorũ per eius sanguinem: tu quoq; inquit in sanguine testamẽti tui emisisti uinctos tuos: de lacu in quo nõ est aqua. Quid per hunc lacũ uelit intelligi: possũt diuersa sentiri: etiam scd̃m rectam fideꝫ. Mihi tñ uidet᷑ nõ eo significari melius: q̃ humane miserie siccã ꝓfũditatẽ q̄dãmodo & sterilem: ubi nõ sunt fluenta iustitie: sꝫ iniq̄tatis lutũ. De hoc q̄ppe lacu i psalmo etiam dicit᷑: et eduxit me de lacu miserie & de luto fecis. Malachias prophetans ecclesiam quam per christũ iam cernimus propagatam: iudeis dicit apertissime ex

persona dei. Non est mihi uoluntas in uobis: et munus non suscipiam de manu ura. Ab ortu eni solis usq ad occasum magnū est nomen meū in gētibus: & in omni loco sacrificabitur et offeretur nomini meo oblatio mūda: quia magnū nomen meum in gentibus dicit dominus. Hoc sacrifitiū per sacerdotiū xpi scdm ordinē Melchisedech: cum in omni loco a solis ortu usq ad occasum deo iam uideamus offerri. Sacrifitiū autē iudeorum quibus dictū est: nō est mihi uolūtas in uobis: nec accipiā de manibus uris munus: cessasse negare nō possunt. qui adhuc expectant aliū xpm: cū hoc quod pphetatum legunt et ipletū uident: impleri nō potuerit nisi per ipm. Dicit enim paulopost ex persona dei de ipso. Testamentū meū erit cum eo uitę et pacis: & dedi ei ut timore me timeret: & a facie nois mei reuereret. Lex ueritatis erit in ore eius: in pace dirigēs ābulabit mecū: et multos ab iniquitate cōuertet: quoniā labia sacerdotis custodiēt sciam: et legem inquirent de ore eius quoniam angelus domi omnipotentis est. Nec mirandū est: quia omnipotentis dni āgelus dictus est xpus Ihesus. Sicut eni seruus ppter formam serui in qua uenit ad hoies: sic angelus ppter euāgelium qd nūtiauit hominibus. Nam si grece ista ita iterpretemur: et euangelium bona nūtiatio est & āgelus nūtius. De ipo quippe iterum dicit. Ecce angelum meū mictā: et pspitiet uiam ante faciem meam: & subito ueniet i templum suū dns quē nos queritis: & angls testamenti quem uos uultis. Ecce ueniet dicit dns deus omnipotens. et quis sustinebit diem introitus eius? ant quis sistet in aspectu eius? Hoc loco & primum & secundum xpi prenunciauit aduentum. Primū scilicet de quo ait. Et subito i tēplū suū ueniet dns id ē in carnem suā: de qua dicit in euangelio: soluite templū hoc & in triduo resuscitabo illud. Secūdū uero

ubi ait. Ecce uenit dicit dns omnipotens: et quis sustinebit diē introitus eius: aut quis persistet in aspectu eius? Quod aūt dixit dns quem uos queritis: & angelus testamenti quem uos uultis: significauit utiq etiam iudeos scdm scripturas quas legunt christū querere et uelle. Sed multi eorum quem quesierunt et uoluerunt: uenisse nō agnouerūt: excecati in cordibus suis precedētibus meritis suis. Quod sane hic noiat testamentū: uel supra ubi ait testamentū meū erit cū eo: uel hic ubi dixit eū angelū testamēti: nouū procul dubio debemus accipere testamentū ubi sempiterna: non uetus ubi temporalia sunt promissa: que pro magno hic habētes plimi infirmi: & deo uero taliū rerum mercede seruiētes: quādo uident impios abūdare turbant. Propterea idē ppheta: ut noui testamēti eternam beatitudinem que nō nisi bonis dabit: distigueret a ueteris terrēa felicitate que plerūq datur & malis: igrauastis inquit sup me uerba ura dicit dominus et dixistis. In quo detraximus de te? Dixistis. uanus est omnis qui seruit deo. Et quid plus nobis quia custodiuimus obseruationes eius. et quia ambulauimus supplicantes ante faciem domi omipotentis? Et nunc uos beatificatis alienos: & reedificantur omes qui faciūt iniqua: aduersati sūt deo & salui facti sunt. Hec oblocuti sunt qui timebant dnm: unusquisq ad proximum suum. Et animaduertit dns. et audiuit: et scripsit librū memorie in cōspectu suo: eis qui timent dnm et reuerentur nomē eius. Per istū librū significatū est testamentum nouū. Deniq quod sequitur audiamus. Et erunt mihi dicit dns omipotēs in die quā ego facio in acquisitionem: & eligam eos sicut homo eligit filium suum seruientem sibi. Et cōuertemini et uidebitis inter iustū et iniustū: & inter seruientem deo et nō seruientem. Quoniam ecce dies ueniet ardēs sicut clibanus: & cōcremabit eos. Et erūt

omnes alienigenę et omnes facientes iniq̄tatem sicut stipula: & incendet illos dies qui adueniet dicit dn̄s omīpotens: et nō derelinquetur eorū radix neq̄ sarmētū. Et orietur uobis timentibus nomen meū sol iustitię: & sanitas ī pēnis eius. Et exibitis et exultabitis sicut uituli ex uinclis resoluti. Et conculcabitis iniquos et erūt cinis sub pedibus ur̄is in die in quo ego facio: dicit dn̄s omīpotens. Hic est q̄ dicit̄ dies iudicii: de q̊ suo loco si deus uoluerit loquemur uberius.

¶ Cap. .xxxvi.

Post hos tres prophetas: Aggeū: Zachariam: Malachiam: per idē tempus liberationis populi ex babilōica seruitute scripsit etiā Esdras: qui magis rerū gestaꝝ scriptor ē habitus q̄ ꝓpħa: sicuti ē & liber qui appellat̄ Hester. Cui9 res gesta in laudem dei non longe ab his temporibus inuenitur. Nisi forte Esdras in eo xp̄m ꝓphetasse intelligendus est: q̄ inter iuuenes quosdam orta questiōe qd amplius ualeret in rebus: cum reges un9 dixisset: alter uinū: tertius mulieres: quę plerūq̄ regibus imperarēt: idem tn̄ terti9 ueritatem super omnia demonstrauit esse uictricem. Consulto aūt euangelio xp̄m cognoscimus eē ueritatem. Ab hoc tempe apud iudeos restituto templo: nō reges sed pricipes fuerūt usq̄ ad Aristobolū. Quoꝝ supputatio tēporū nō ī scripturis sanctis quę canonicę appellantur: sed in aliis inuenit̄. in q̄bus sūt & machabeoꝝ libri: quos non iudei s; ecclesia ꝓ canōicis habet: ꝓpter quorūdā martiꝝ passiōes uehemētes atq̄ mirabiles: q̄ anteq̄ xp̄us uenisset in carnem: usq̄ ad mortem ꝓ dei lege certauerūt: & mala grauissima atq̄ horribilia pertulerūt.

¶ Ca. .xxxvii.

Tempore igitur nostroꝝ ꝓphetarū quorū iam scripta ad notitiam fere omniū gentiū peruenerunt: pħi gentium nondū erant: q̄ hoc etiā nomie uocarent̄: quod cepit a samio Pitagora: q̄ eo tempe quo iudeorum soluta est captiuitas: cępit excellere atq̄ cognosci. Multo ḡ magis cęteri philosophi: post ꝓpħas reperiunt̄ fuisse. Nā ipse Socrates atheniens̄ magr̄ omniū qui tūc maxime claruerūt: tenēs in ea parte quę moralis uel actia dicitur principatū: post Esdrā ī cronicis īuenit̄. Non multo post etiā Plato est natus: qui longe cęteros Socratis discip̄los āteiret. Quibus si addam9 etiā supiores qui nondū philosophi uocabantur: septem scilic; sapientes: ac deinde pħicos qui Thaleti successerūt: in perscrutanda natura rerū studiū eius imitati: Anaximādrū scilic; & Anaximenē et Anaxagoram: aliosq̄ nōnullos anteq̄ Pitagoras prim9 pħiam ꝓfiteretur: nec illi prophetas nostros uł uniuersos tempoꝝ āntiquitate precedūt. qn̄ q̄dē Thales post quem cęteri fuerūt regnāte Romulo eminuisse fertur: qn̄ de fōtibus israel ī eis lr̄is quę toto orbe manarent ꝓpħię flumē erupit. Soli igit̄ illi theologi poetę: Orphe9: Linus: Museus: & si q̄s alius apd̄ grecos fuit: his ꝓpħis hebreis quoꝝ scripta in auct͡te habemus: annis reperiūtur ꝑores. Sed nec ipi ueꝝ theologū nostrū Moysen: qui unū deum uerum ueraciter predicauit: cuius nunc scripta in auctoritatis canone prima sūt: tempore preuenerūt. Ac per hoc quantū ad grecos actinet: in qua ligua lr̄ę huius sęculi maxime floruerūt: nihil habēt ūde sapientiam suam iactent: q̊ religione nr̄a ubi uera est sapientia: si non supior saltim uideatur antiquior. Verū quod fatendū est: non quidem in grętia sed in barbaris gentibus sicut iā in egipto ante Moysen nōnulla doctrina fuerat quę illorū sapiā diceret̄. Aliogn non esset scriptū in sc̄tis libris: Moysen eruditū fuisse oīni sapiā egiptioꝝ: tūc utiq̄ quādo ibi natus est: & a filia Pharaonis adoptatus atq̄ nutrit9 etiā liberaliter educatus ē. Sed nec sapiā egiptiorū sapientiam ꝓphetarū nostrorū

tempore antecedere potuit quãdo qdem
et abraam ꝓpheta fuit. Quid autē sapiẽ
esse potuit in egipto: anteq̃ eis Ysis quã
mortuam tanquã magnam deam colẽdã
putarẽt lrãs traderet? Ysis porro Ynachi
filia fuisse proditur: qui primus regnare
cepit argiuis: quãdo iam Abrae nepotes
repiuntur exorti. ¶ Capitulũ .xxxviii.

IAm uero si lõge antiquiora repetam:
& ante illud grande diluuiũ noster
erat utiq; Noe patriarcha: quem ꝓphetam
quoq; non immerito dixerim. Siquidē ipa
arca quam fecit: & in qua cũ suis euasit:
ꝓpheta nostrorum temporũ fuit. Quid
Enoch septimus ab Adam? Nõne etiam
in canonica epla apostoli Iude ꝓphetasse
predicatur? Quorũ scripta ut apd iudeos
& apud nos in auctẽte nõ eẽnt. nimia fecit
antiquitas: ꝓpter qd uidebantur suspecta
esse habenda: ne ꝓferrentur falsa ꝓ ueris.
Nam et proferũtur quedam que ipoꝝ eẽ
dicãtur: ab eis qui ꝓ suo sensu passim qd
uolunt credunt. Sʒ ea castitas canonis nõ
recepit. non ꝙ eoꝝ hominũ qui deo pla-
cuerũt reprobetur auctoritas: sed ꝙ ista eẽ
nõ credantur ipoꝝ. Nec mirũ debet uideri
ꝙ suspecta habentur: que sub tãte ãtiqtatis
nomine ꝓferuntur. qñ qdem i ipa historia
regũ iude & regum israel: que res gestas
continet: de quibus eidẽ scripture canõice
credimus: cõmemorantur plima que ibi nõ
explicãtur: & dicuntur i libris aliis iueiri
quos ꝓphete scripserũt. et alicubi eorum
quoq; ꝓphetaꝝ nomĩa non tacentur: nec
tamen inueniũtur in canone quem ppls
dei recepit. Cuius rei fateor causa me latet
nisi ꝙ existimo etiam ipos quibus ea que
i auctoritate religiõis eẽ deberẽt: sãctus
utiq; spũs reuelabat. alia sicut homines
historica diligentia: alia sicut prophetas
inspiratione diuĩa scribere potuisse: atq;
hec ita fuisse distincta: ut illa tanq̃ ipsis:
ista uero tanquam deo per ipos loquenti
iudicarentur eẽ tribuẽda: ac sic illa ptinerẽt

ad ubertatẽ cognitiõis: hec ad religionis
auctẽ i qua auctoritate custodit canon.
Preter que si qua iam etiam sub nomine
uerorũ prophetarũ scripta ꝓferuntur: nec
ad ipam copiam sciẽ ualent. Quoniã utrũ
eorũ sint quorũ esse dicuntur incertum est:
& ob hoc eis non adhibetur fides. maxime
his in quibus etiam contra fidem libroꝝ
canonicoꝝ quedã leguntur: propter quod
ea prorsus illorum non eẽ apparet.

NOn itaq; credendũ ¶ Ca. xxxix.
ẽ: quod nõnulli arbitrantur hebreã
tantum linguam per illũ qui uocabatur
Heber: unde hebreoꝝ uocabulũ est fuisse
seruatã: atq; inde ad Abraam ꝑuenisse:
hebreas autẽ lrãs a lege cepisse que data
est per Moysen: sed potius per illã suc-
cessionem patrũ memoratam linguã cum
suis lrĩs custoditam. Deniq; in pplo dei
Moyses constituit qui docendis literis
preessẽt: priusq̃ diuĩe legis ullas nossent
literas. Hos appellat scriptura gramatos
ysagogos. qui latine dici possunt lrãrum
inductores uel introductores: eo ꝙ eas
inducãt id est introducãt quodãmodo
in corda discentiũ. uel in eas potius ipos
quos docent. Nulla igitur gens de anti-
quitate sapientie sue super patriarchas et
ꝓphetas nr̃os quibus inerat diuĩa sapiã:
ulla se iniq̃ uanitate iactauerit: quando
nec egiptus inuenitur que solet falso &
inaniter de suaꝝ doctrinaꝝ antiquitate
glãri: qualicũq; sua sapientia: patriarchaꝝ
nr̃oꝝ tẽpe sapiam preuenisse. Neq; enim
quisq̃ dicere audebit: mirabiliũ disciplia-
rum eos peritissimos fuisse antequã lrãs
nossent: id ẽ anq̃ã Ysis eo uenisset: easq;
ibi docuisset. Ipsa porro eoꝝ mẽorabilis
doctrina que appellata est sapientia: qd
erat nisi maxime astronomia: & si quid
aliud taliũ discipliaꝝ magis ad exercẽda
ingenia: q̃ ad illuminandas mẽtes sapia
uera ualere solet? Nam quod ad phiam
actinet: que se docere aliquid profitetur

unde fiant homines beati: circa tempora
Mercurii quē Trismegistū uocauerūt: in
illis terris eiusmōi studia claruerūt. Lō-
ge quidem ante sapientes q̄ philosophos
habuit grecia. sed tamen post Abraam et
Ysaac: et Iacob et Ioseph. Nimirū etiam
post ip̄m Moysen. Eo quippe tempore q̄
Moyses natus est fuisse reperitur Athlas
ille magn9 astrologus frater Promothei
maternus: auus Mercurii maioris: cuius
nepos fuit Trismegistus iste Mercuri9.

F Rustra itaq; ¶ Capitlm .xl.
uanissima presumptione garriunt
quidam dicētes: ex quo egiptus ratōem
sideꝝ cōprehendit: āplius q̄ centū ānorū
milia numerari. In qbus enim libris istū
collegerunt numerū: qui non multū ante
annoꝝ duo milia literas magistra Yside
didicerūt. Non eniȝ paruus ē auctor in
historia Varro qui hoc prodidit: quod a
lrāꝝ etiaȝ diuinarū ueritate nō dissonat.
Cū enī ab ip̄o primo homie q appellatus
ē Adam: nōdū sex ānoꝝ milia cōpleanť:
quō non isti ridendi poti9 q̄ refellendi sūt:
q de spatio temporū tam diuersa & huic
explorate ueritati tam cōtraria psuadere
conanť. Cui enī narranti meli9 preterita
credimus: q̄ qui etiam futura predixerit
que presentia iam uidemus. Nam et ip̄a
historicoꝝ iter se dissonātia: copiā nobis
prebet ut eis potius credere debeamus:
qui diuine quaȝ tenemus non repugnant
historie. Porro aūt ciues impie ciuitatis
diffusi usq;quaq; per terras: cum legunt
doctissimos hoīes q̄ꝝ nulli9 cōtempnēda
uideať auctoritas: inter se de reb9 gestis
ab etatis nr̄e memoria remotissimis dis-
crepantes: cui potius credere debeāt nō
inueniunt. Nos uero in nostre religionis
historia fulti auctē diuina: quidquid ei
resistit nō dubitamus esse falsissimū: quō-
libet sese habeant cetera in secularib9 lrīs:
que siue uera seu falsa sint: nihil momenti
afferūt quo recte beateq; uiuamus.

A T autem cognitionē ¶ Ca.xli.
omictamus historie: ipi ph̄i a qb9
ad ista progressi sumus: qui non uidenť
laborasse in studiis suis: nisi ut iuenirent
quō uiuēdū eēt accōmodate ad btitudieȝ
capessendaȝ: cur dissenserūt & a magr̄is
discipuli & inter se condiscipuli: nisi quia
ut homines humanis sensibus et hūanis
ratiocinationib9 ista quesierūt. Vbi q̄uis
esse potuerit & studiuȝ gl'andi: quo q̄sq;
alio sapiētior et acutior uideri cupit: nec
sententie quodāmō addictus aliene: ſȝ sui
dogmatis et opinionis inuentor: tamē ut
nōnullos uel etiam eoruȝ plurimos fuisse
cōcedaȝ: quos a suis doctorib9 ul' discēdi
sociis amor ueritatis abruperit: ut ꝓ ea
certarent quā ueritateȝ putarent: siue illa
esset siue nō eēt: cum aiūt quo uel qua ad
beatitudineȝ ꝑueniať: hūana se porrigit
infelicitas: si diuīa non ducit auctoritas.
Demiq; auctores nr̄i in quibus nō frustra
sacraꝝ lrārū figitur & terminať canon:
absit ut inter se aliqua ratione dissentiāt.
Vnde non imerito cum illa scriberent eis
deū uel per eos locutū non pauci in scolis
atq; gimnasiis litigiosis disputationibus
garruli: sed in agris atq; in urbibus cum
doctis atq; idoctis tot tātiq; populi cre-
diderūt. Ipsi sane pauci esse debuerunt ne
multitudine uilesceret: qđ carū religione
eē oporteret. nec tamen ita pauci: ut eorū
non sit miranda consensio. Neq; enim in
multitudine ph̄orū qui labore etiā lrārio
monimēta suoruȝ dogmatū reliquerunt:
facile quis iuenerit inter quos cūcta que
sensere conueniant: qđ ostendere hoc ope
longū ē. Quis aūt secte cuiuslibet auctor
sic est in hac lacedemonicola ciuitate ap-
ꝓbat9: ut ceteri iprobarenť qui diuersa
& aduersa senserūt. Nōne apđ athenas
et epicurei clarebāt: asserētes res hūanas
ad deoꝝ curam non ptinere: & stoici qui
cōtraria sētiētes: eas regi atq; muniri diis
adiutoribus atq; tutoribus disputabāt.

Vnde miror cur Anaxagoras reus fact9 sit: qa solem dixit eē lapidem ardentem: negans utiq; deū cū in eadem ciuitate gl'a floruerit Epicurus: uixeritq; securus: nō solū solem ul' ullū siderum deum esse non credens: sed nec Iouem nec ullū deoꝝ oīo in mūdo habitare cōtendens: sed ad quē preces hoīm supplicationesq; perueniāt. Nōne ibi Aristippus in uoluptate corpis summū bonū ponēs: ibi Antistenes ūtute aīmi potius hoīem beatū fieri asseuerans: duo philosophi nobiles & ambo socratici in tam diuersis atq; īter se cōtrariis fiīib9 uite summā locātes. quoꝝ etiā ille fugiēdam: iste āmīstrandā sapienti dicebat esse rem publicam: & ad suam quisq; sectam sectandam discipl'os cōgregabat. Nēpe palam in cōspicua & notissima porticu: ī gimnasiis: ac priuatis cateruatī: et ī ortulis: ī locis publicis: pro sua qsq; opīone certabant. Alii asserētes unū: alii īnumerabiles mūdos. ipm autē unū alii ortū eē: alii uero initiū nō habere: alii interituꝝ: alii semper futuꝝ: alii mente diuina: alii fortuitu & casibus agi. Alii mortales eē animas: alii īmortales. Et qui īmortales alii reuolui in bestias: alii nequaq̄. Qui ū mortales: alii mox interire post corpus: alii uiuere etiā postea ul' paululū: ul' diutius: nō tñ sp. Alii cōstituētes ī corpe finez boni: alii ī aīo: alii ī utroq;. Alii extrīsec9 posita etiam bona ad animam & corpus addētes. Alii sensibus corpis sp: alii non semp. Alii putantes nūq̄ eē credēdū. Has & alias pene innumerabiles dissensiones phoꝝ: quis unq̄ populus: qs senatus: que ptās ul' dignitas publica impie ciuitatis: diiudicandas: et alias ꝓbādas ac rcipiendas: alias īprobandas repudiandasq; curauit: ac nō passiz sine ullo iudicio cōfuseq; habuit in gmio suo tot cōtrouersias hoīm dissidentiū: non de agris et domib9 uel quacūq; pecuniaria ratōne: sed de his rebus quibus aut misere uiuit aut bte.

Vbi et si uera aliqua dicebantur: eadem et f'la ꝑri9 licentia dicebant: ut nō frustra talis ciuitas misticū uocabulū babilonis accepit. Babilon qppe iterpretat cōfusio: qd nos iam dixisse memim9. Nec interest diabolo regi ei9 q̄ cōtrariis iter se rixent erroribus: quos merito multe uarieq; ipietatis piter possidet. At uero ille ppl's: gens illa: illa ciuitas: illa res publica: illi israelite qbus credita sunt eloga dei: nll'o modo pseudo ꝓphetas cū ueris prophis pari licentia cōfuderūt: sed cōcordes iter se atq; in nullo dissentientes: sacraꝝ lrāꝝ ueraces ab eis agnoscebant & tenebātur auctores. Ipsi erant eis philosophi: hoc ē amatores sapie: ipi sapiētes: ipsi theologi: ipi prophete: ipi doctores probitatis atq; pietatis. Quicūq; scd'm illos sapuit et uixit: nō scd'm homīes sed scd'm deū qui per illos locutus est sapuit et uixit. Ibi si ꝓhibitū est sacrilegiū: deus ꝓhibuit. Si dictum ē honora prēm tuū & matrē tuā: iussit deus. Si dictū est nō mechaberis: nō homicidiū facies: nō furaberis: et cetera huiusmodi nō hec ora humana sed diuia oracula fuderūt. Quidqd phi quidā iter f'la que opiati sunt ueꝝ uidere potuerūt: & laboriosis disputatōnibus persuadere moliti sunt: q mūdum istū deus fecerit: eūq; ipe prouidentissimus ammīstret: de honestate uirtutum: de amore patrie: de fide amicitie: de bonis opibus atq; oībus ad mores probos ptinentibus reb9: q̄uis nescientes ad quē finem & quo nā modo essent ista omīa referēda: ꝓpheticis hoc est diuinis uocibus: q̄uis per hoīes ī illa ciuitate populo cōmendata sunt: non argumētatōnū concertatōnibus inculcata: ut nō hominis ingenium sed dei eloqum cōtempnere formidarz: q illa cog'sceret.

Caplm .xlii.

Has sacras lrās etiā unus Ptolomeoꝝ regum egipti nosse studuit & habere. Nam post Alexandri macedonis qui etiaz magnus

cognominatꝰ est mirificētissimā minimeqꝫ diuturnā potentiam: ꝗ̄ uniuersam asiam imo pene totum orbem ꝑtim ui & armis: ꝑtim terrore subegerat: quādo īter cętera orientis regna etiā iudeam ingressus obtinuit: Eo mortuo comites eius cū regnū illud amplissimū nō pacifice inter se possessuri diuisissent: uł potiꝰ dissipassēt bellis omia uastaturi: Ptolomeos reges haberꝭ cępit egiptus: quorū primus Lagi filius multos ex iudea captiuos ī egiptū transtulit. Huic aūt succedens Ptolomeus aliꝰ qui appellatus est Philadelphus: omnes quos ille adduxerat subiugatos liberos redire ꝑmisit: insup et dona regia ī tēplū domini misit: petiuitqꝫ ab Eleazaro tunc pōtifice dari sibi scripturas: quas ꝓfecto fama audierat prędicāte diuīas: et ideo concupiuerat habere in biblioteca quam nobilissimaꝫ fecerat. Has ei cū misisset idē pontifex hebreas post etiā illę īterprętes postulauit: & dati sūt ei .lxxii. de singlis tribubus duodecim seni homines linguę utriusqꝫ doctissimi: hebreę scilicꝫ atqꝫ grecę. Quoꝝ interpretatō ut .lxx. uocetur iā obtinuit cōsuetudo. Tradiꝭ sane tam mirabilem ac stupēdū planeqꝫ diuinū ī eorū uerbis fuisse consensum: ut cū ad hoc opꝰ sepatim singli sederint: ita enim eoꝝ fidē Ptolomeo placuit explorare: ī nullo uerbo qđ idē significaret et tantūdē ualeret: et ī uerboꝝ ordine alter ab altero discreparet: sed tāquā unus esset interpręs. ita qđ omnes interpręctati sunt unū erat. qm̄ re uera spiritus erat unus in omibus. Et ideo tam mirabile dei munꝰ acceperant: ut illaꝝ scripturaꝝ non tanꝗ̄ humanarū: sed sicut erant tanꝗ̄ diuinaꝝ etiā isto mō cōmendareꝭ auctoritas: credituris qnqꝫ gentibus profutura: quod iam uidemus effectum.

¶ Capitulū .xliii.

Nam cū fuerint & alii interpręctes qui ex hebrea in grecam linguam sacra illa eloquia transtulerūt: sicut Aquila: Simachus: Theodotion: sicut etiā illa est interpretatio cuius auctor non apparet: et ob hoc sine noīe interpretis qnta editio nūcupatur: hanc tamē quę septuaginta ē tanꝗ̄ sola eēt sic recipit ęcclesia: eaqꝫ utūꝭ gręci populi christiani. quoꝝ pleriqꝫ utꝝ alia sit aliꝗ̄ ignorant. Ex hac septuaginta interpretatiōe etiaꝫ in latinā linguā īterpretatū ē quod latinę ęcclesię tenēt. ꝗ̄uis non defuerit in nr̄is tempibus presbiter Hieronimꝰ: homo doctissimꝰ et oīm triū linguaꝝ peritus: qui non ex gręco sed ex hebreo in latinū eloquiū easdem cōuertit scripturas. Sed eius tantū lrāꝝ laborem ꝗ̄uis iudei fateanꝭ eē ueracem: lxx. uero interpretes in multis errasse contendāt: tn̄ ęcclesię xp̄i tot hominū auctoritati ab Eleazaro tūc pōtifice: ad hoc tantū opus electorū neminē iudicant prefere̅dū: qa & si non in eis unus apparuisset spiritus sine dubitatōne diuinꝰ: sed inter se uerba interpretatōis suę .lxx. docti more hoīm contulissent ut qđ placuisset omibus hoc maneret: nullus eis unꝰ interpres debuit anteponi. Cū uero tantū in eis signū diuinitatis apparuit: ꝓfecto quisqs alius illaꝝ scripturaꝝ ex hebrea in quamlibet aliaꝫ linguā interpręs est uerax: aut cōgruit illis .lxx. īterpretibꝰ: aut si cōgruere non uideꝭ: altitudo ibi ꝓphetica esse credenda est. Spiritus enim q in ꝓphetis erat quādo illa dixerūt: idem ipe erat in .lxx. uiris qn̄ illa sunt interpretati. Qui ꝓfecto auc̄te diuia et aliud diceꝭ potuit: tanꝗ̄ ꝓpheta ille utrūqꝫ dixisset: qa utrūqꝫ idem sp̄us diceret: et hoc ip̄m aliter. ut si nō eadem uerba: idem tamen sensus bene intelligētibus dilucesseret. & aliqd pretermictere et aliquid addere: etiā ut hinc ostendereꝭ non humanam fuisse ī illo ope seruitutē quā uerbis debebat interpręs: sed diuinā potius potestatem quę mentē replebat & agebat interpretis. Nōnulli autē codices grecos interpretatiōis .lxx.

& ex hebreis codicibus emēdandos pu-
tarunt: nec tamē ausi sunt detrahere quod
hebrei non habebant & .lxx. posuerunt:
sed tantūmodo addiderūt que ī hebreis
inuenta apud .lxx. non erant: eaqꝫ signis
quibusdam in stellaꝝ modum factis: ad
capita eorūdem uersuū notauerunt. que
signa asteriscos uocant. Illa uero que non
habent hebrei: habent autem .lxx. siliter
ad capita uersuū iacētibus uirgulis sicut
scribunt̄ uncie signauerūt. Et multi codi-
ces greci has notas habentes usqꝫquaqꝫ
diffusi sunt: & latini. Que autem nō pre-
termissa uel addita: sed aliter dicta sunt:
siue aliū sensum faciant etiā ipm non ab-
horrentem: siue alio modo eūdem sensum
explicare monstrētur: n̄ utrisqꝫ codicib⁹
inspectis nequeunt reperiri. Si igitur ut
oportet nihil aliud intueamur ī scp̄turis
illis n̄ qd per hoīes dixerit dei spiritus:
quidqd est in hebreis codicibus & nō est
apud interpretes .lxx: noluit hoc p istos
sed p illos ꝓphas dei spūs dicer̄. quidqd
uero ē apud .lxx: in hebreis aūt codicib⁹
non est: per istos maluit q̄ per illos idem
spūs dicere: sic ostendens utrosqꝫ fuisse
ꝓphas. Isto .n. modo alia p Ysaiam: alia
per Hieremiam: alia per aliū atqꝫ alium
ꝓphetam: uł aliter eadem per hunc ac p
illū dixit ut uoluit. Quidqd porro apud
utrosqꝫ inuenit̄: per utrosqꝫ dicere uoluit
unus atqꝫ idem spūs: sed ita ut illi prece-
derent ꝓphetando: isti sequerent̄ ꝓphice
illos iterpretādo. Quia sicut in illis uera
& concordantiā dicentibus spirit⁹ pacis
unus fuit: sic et ī istis non secū cōferētib⁹
& tamē tanq̄ ore uno cuncta interpretā-
tibus: idem spiritus unus apparuit.

Sed ait aliquis. Caplm .xliiii.
Quomodo sciam qd Ionas ꝓpha
dixerit niniuitis: utrum triduū et niniue
euertet̄: an .xl. dies? Quis .n. non uideat
non potuisse utrūqꝫ tunc dici a ꝓpheta: q
miss⁹ fuerat terrere cōminatione immētis
exitii ciuitatē: cui si tertio die fuerat fu-
turus interitus: nō utiqꝫ die q̄dragesimo.
si aūt q̄adragesimo non utiqꝫ tertio? Si g̊
a me querit̄ quid Ionas hoꝝ dixerit: hoc
puto potius quod legitur ī hebreo: qua-
dragita dies et niniue subuertet̄. Septu-
aginta quippe lōge posterius iterpretati
aliud dicere potuerūt: quod tamē ad rē
ptineret: & in unū eūdemqꝫ sensum q̄uis
sub altera significatōne concurreret: am-
moneretqꝫ lectorem utraqꝫ auctoritate nō
spreta: ab historia sese attoller̄: ad ea re-
quirēda propter que sig̃ficanda historia
ipa conscripta est. Gesta sunt quippe illa
ī niniue ciuitate: sꝫ aliqd etiā sig̃ficauerūt
quod modū illius ciuitatis excedat: sicut
gestū ē qꝫ ipe ꝓpheta ī uentre ceti triduo
fuit: & tamē aliū significauit in profūdo
inferni triduo futuꝝ: qui dn̄s est omniū
ꝓphetaꝝ. Quapropter si p illā ciuitatem
recte accipitur ecclesia gentiū: ꝓphetice
figuratur euersa scilicet per penitentiā: ut
qualis fuerat iam non eēt. Hoc quoniā p
christū factū est in ecclesia gentiū: cui⁹ illa
niniue figurā gerebat: siue p .xl. dies siue
p triduū idē ipe sig̃ficatus ē xp̄s. Per .xl.
scilꝫ quia tot dies peregit cū discipulis suis
post resurrectionē suam et ascēdit ī celū:
per triduū uero qa die tertio resurrexit.
tanq̄ lectorem nihil aliud q̄ historie rerū
gestaꝝ inherere cupientem de somno ex-
citauerit .lxx. interpretes iidemqꝫ ꝓphe:
ad pscrutandū altitudinem prophetie: et
quodāmodo dixerint: in .xl. diebus ipm
quere in quo & triduū poteris inuenire.
illud in ascensione hoc in eius resurrectōe
reperies. Propter quod utroqꝫ numero
significari cōuenientissime potuit: quorū
unū per Ionam ꝓphetā: alterūqꝫ p .lxx.
interpretū ꝓphetiam: tamē unus atqꝫ idē
spūs dixit. Longitudinē fugio. ut nō hec
per multa demonstrarem: in quibus ab
hebraica ueritate putant̄ .lxx. iterpretes
discrepare: & bene intellecti inueniunt̄

esse concordes. Vnde etiam ego pro meo modulo uestigia sequēs apostolorū: quia & ipsi ex utrisq; id est ex hebreis & ex .lxx. testimonia ꝓphica posuerūt: utraq; auctoritate utēdū putaui. quoniā utraq; una atq; diuina est. Sed iam que restant ut possumus exeq̄mur. ¶ Caplm .xlv.

POsteaq̄ gens iudea cepit nō haberē ꝓphetas: ꝓculdubio deterior fcā ē. eo scilȝ tpe q̄ se sperabat īstaurato tēplo post captiuitatem que fuit in babilonia futuram eē meliorem. Sic qppe intelligebat populus ille carnalis qd̄ prenūtiatū est per Aggeū ꝓphetam dicentē. Magna erit gloria domus istius nouissime plus q̄ prime. quod de nouo testamēto dictū eē paulo supius demonstrauit: ubi ait apte xp̄m promictens: et mouebo omēs gētes: & ueniet desideratus cūctis gētib9. Quo loco .lxx. interpretes aliū sensum magis corpori q̄ capiti: hoc ē magis ecclesie q̄ x̄ couenientem prophetica auctē dixerūt. Veniēt que electa sunt dn̄i de cūctis gē‐tibus: id est homīes de quibus ip̄e Ihesus in euāgelio: multi inquit uocati: pauci ū electi. Talibus .n. electis gentiū: domus dei edificat̄ p testamentū nouū lapidib9 uiuis: lōge glōsior q̄ templū illud fuit qd̄ a rege Salomone constructū est: & post captiuitatem instauratū. Propter hoc ḡ nec ꝓphetas ex illo tēpe habuit illa gens: sed multis cladibus afflicta est ab alie‐nigenis regibus: ipisq; romanis: ne hanc Aggei ꝓphetiam in illa instauratōe tēpli opinaretur impletam. Nō multo .n. post aduenïente Alexandro subiugata est: qn̄ & si nulla facta est uastatio: qm̄ non sunt ausi ei resistere: et ideo placatū facillime subditi receperūt: non erat tamē gl̄a tāta domus illius: quāta fuit in suorū regum libera potestate. Hostias sane Alexāder immolauit in dei templo: nō ad ei9 cultuȝ uera pietate conuersus: sȝ impia uanitate cū diis eū falsis colendū putans. Deinde Ptolomeus Lagi filius: quod supra cōme‐moraui post Alexandri mortē captiuos inde i egiptū transtulit: quos ei9 successor Ptolomeus Philadelfus beniuolētissime inde dimisit. per quem factū est qd̄ paulo ante narraui: ut .lxx. iterpretū scp̄turas haberem9. Deinde cōtriti sunt bellis que in machabeorū libris explicantur. Post hec capti a rege alexandrie Ptolomeo q̄ est appellat9 Epifanes: inde ab Antiocho rege syrie multis et grauissimis malis ad idola colēda cōpulsi: tēplūq; ip̄m repletū sacrilegis supstitionibus gentiū: quod tn̄ dux eoꝝ strēnuissimus Iudas qui etiam Machabeus dictus ē Antiochi ducibus pulsis: ab illa omni idolatrie cōtamīatōe mūdauit. Non autē multo post Alchim9 quidam per ambitionem cuȝ a genere sa‐cerdotali eēt alien9: qd̄ nefas erat pōtifex factus est. Hinc iam post annos fere qn‐quaginta: in quibus eis tamen pax non fuit: q̄uis aliqua et ꝓspere gesserint: p̄m9 apud eos Aristobolus assūpto diadēate & rex et pontifex factus ē. Antea qppe ex q̄o de babilonie captiuitate ṙuersi sunt: templūq; instauratum est: non reges sed duces ul' principes habuerūt. q̄uis et qui rex est possit dici princeps a principatu impandi: & dux eo q sit ductor excitus. Sed non continuo quicūq; principes uel duces sunt: etiā reges dici possunt: quod iste Aristobolus fuit. Cui successit Alex‐ander etiam ip̄e rex et pontifex: q crude‐liter in suos regnasse traditur. Post hunc uxor ei9 Alexandra regina iudeoꝝ fuit. ex cuius deinceps tempore mala sūt eos secuta grauiora. Filii qppe hui9 Alexādre Aristobolus & Hircanus: iter se de im‐perio dimicantes: uires aduersus israeli‐ticā gentē ꝓuocauere romanas. Hircan9 nāq; ab eis contra frēm poposcit auxiliū. Tunc iaȝ roma subiugauerat affricam et greciam: lateq; etiā aliis orbis partibus imperans: tanq̄ seipam ferre non ualens:

se suaq; q̊dammō magnitudine fregerat. Peruenerat quippe ad seditōes domesticas graues: atq; inde ad bella socialia: moxq; ciuilia. Tantūq; se cōminuerat atq; cōtri-uerat: ut ei mutandus rei publicę status quo regeret̄ regib9 immineret. Pompeius ergo romani popli pręclarissim9 pnceps: iudeam cū exercitu ingressus ciuitatem capit: templum reserat: nō deuotōne sup-plicis sed iure uictoris: et ad sancta scō⁊ quo nisi summū sacerdotem non licebat intrare: nō ut uenerator s; ut pphanator accedit. Cōfirmatoq; Hircani pōtificatu: & subiugatę gēti iposito custode Anti-patro: quos tūc procuratores uocabāt: uinctū secu; Aristobolū ducit. Et ex illo die iudei etiā tributarii romanorum esse cęperūt. Postea Cassius etiā templu; ex-poliauit. Deinde post paucos ānos etia; Herodem alienigenā rege; hr̄e meruer̄t. quo regnante natus est christus. Iam eni uenerat plēitudo tpis: significata pphīco spū per os patriarchę Iacob: ubi ait. Nō deficiet princeps ex Iuda neq; dux de fę-moribus eius: donec ueniat cui repositū est: & ipe erit expectatio gentiū. Non g̊ defuit iudeo⁊ prīceps ex iudeis usq; ad istum Herodem: quem primū acceperunt alienigenam regem. Tempus ergo erat ut ueniret ille cui repositu; erat: qd̄ nouo promissū ē testamēto: ut ipe eēt expecta-tio gētiū. Fieri aūt nō posset ut expctarēt gentes eū uenturum: sicut eu; cernimus expectari ut ueniat ad faciendū iuditiū in claritate potētię: n̄ prius crederent in eū cum uenit ad patiendū iuditiū in hūi-litate patientię.

Capitlm .xlvi.

Regnante g̊ Herode in iudea: apud romāos aūt iā mutato rei publicę statu imperante Cęsare Augusto: et p eū orbe terrę pacato: natus est christ9 scd̄m precedentē pphetiam in bethleem Iudę. homo manifestus ex homīe uirgīe: deus occultus ex deo patre. Sic enim pphetapręd ixerat. Ecce uirgo in utero accipiet et pariet filium: & uocabitur nomē eius Emanuel: quod est interpretatū nobiscū deus. Qui ut se cōmendaret deum multa miracula fecit: ex quibus quędam q̄ntū ad eum prędicandū satis uisum est esse scriptura euangelica cōtinet. Quo⁊ pmū est q tā mirabiliter natus est: ultimū aūt q cum suo resuscitato corpore a mortuis ascendit ad cęlum. Iudei autem qui eum occiderūt & in eū credere noluerūt: quia oportebat eu; mori et resurgere: uastati infelici9 a romanis funditusq; a suo r̄gno ubi iam eis aliēigenę dn̄abant̄ eradicati sunt: dispersiq; per terras. Quādoquidē ubiq; non desunt: per scp̄turas suas testi-monio nobis sūt pphīas nos nō finxisse de xp̄o. Quas plurimi eo⁊ cōsiderantes: et ante passione; et maxime post eius re-surrectōnem crediderūt in eū: de quibus prędictū est. Si fuerit numerus filiorum israel sicut arena maris: reliquię saluę fient. Cęteri ũ excęcati sūt. de quib9 prędc̄tm est. Fiat mensa eo⁊ coram ipis in laqueū et in retributōnem et in scandalū. obscu-rentur oculi eo⁊ ne uideant: & dorsum eo⁊ semp incurua. Proinde cū scripturis nostris nō credūt: cōplent̄ in eis suę quas cęci legunt. Nisi quis forte dixerit illas prophetias xp̄ianos finxisse de christo: quę Sibillę nomīe uel alio⁊ pferuntur: si quę sunt quę nō ptinēt ad pplin iudeorū. Nobis quidem illę sufficiūt: quę de nr̄o⁊ inimicorum codicibus pferuntur: quos ag̊scimus propter hoc testimoniu; quod nobis inuiti phibēt: eosdem codices hn̄do atq; seruando per oīes gentes: etiā ipos esse dispersos quaq̄uersu; christi ecclesia dilatatur. Nam ppheta in psalmis quos etiā legūt de hac re premissa est ubi scp̄tū ē. Deus meus misericordia eius pręueniet me. Deus me9 demonstrauit m̄ de inimicis meis. Ne occideris eos neq̄n obliuiscant̄ legem tuā. Disperge eos & i uirtute tua

Demonstrauit ergo deus ęcclesię in eius inimicis iudeis gratiam misericordię suę. qm̄ sicut dicit ap̄ls delictū eorū salus est in gentibus. Et ideo nō eos occidit: id est non in eis perdidit ꝙ sunt iudei: quāuis deuicti et oppressi fuerint a romanis: ne obliti legez dei ad hoc de quo agim⁹ testimoniū nihil ualeret. Ideo parum fuit ut diceret ne occideris eos neq̄ obliuiscant̄ legem tuā: nisi etiā adderet disperge eos. qm̄ si cū isto testimonio scripturaꝝ in sua tantūmō terra nō ubiq; eēnt: ꝓfcto ęccl̄ia quę ubiq; est eos ꝓpẖiarū quę de christo premissę sunt testes in oīnibus gentibus habere nō posset.

¶ Capl̄m .xlvii.

Quapropter quisqs alienigena id est nō ex israel ꝓgenit⁹: nec ab illo ppl̄o in canonē sacrarū literaꝝ receptus: legitur aliquid ꝓphasse de xp̄o: si i nr̄az notitiam uenit aut uenerit: ad cumulum a nobis cōmeōrari potest: nō ꝙ necessari⁹ sit etiaz si desit: sed quia non credit̄ fuisse incōgrue et i aliis gentibus hoīes qb⁹ hoc misteriū reuelatū est: & qui hoc etiā predicere impulsi sūt: siue participes eiusdē gratię fuerint siue exptes: siue per malos angelos docti sint: quos presentē christuz quem iudei nō agnoscebant scimus fuisse cōfessos. Nec ipos iudeos existio audere contendere: neminem ptinuisse ad deum preter israelitas: ex quo propagatō israel eē cępit reprobato ei⁹ fratre maiore. Popul⁹. n. reuera qui dei ppl̄s ꝓprie diceret̄ nullus alius fuit. Homīes autem quosdā non terrena sed societate cęlesti ad ueros israelitas supnę ciues patrię ptinētes: etiā in aliis gentibus fuisse negare nō possūt. Quia si negāt facillime cōuincunt̄ de scō & mirabili uiro Iob: qui nec idigena nec proselitus id ē aduena populi israel fuit: sed ex gente ydumea genus ducens: ibi ortus ibidem mortuus. Qui diuino sic laudat̄ eloquio: ut quod ad iustitiā pietatemq; actinet etiā nullus ei homo suoꝝ

temporꝝ coequetur. Quę tp̄a eius q̄uis nō inueniamus in cronicis: colligim⁹ tamen ex libro eius quē pro sui merito isrl̄itę in auctem canonicam receperunt: tertia generatōne posteriorē fuisse ꝗ israel. Diuit⁹ autem fuisse ꝓuisū nō dubito: ut ex hoc uno sciremus etiam per alias gentes esse potuisse: q scd̄m deū uixerūt eiq; placuerunt ptinētes ad sp̄ualem hierosolimā. Quod nemini cōcessum fuisse credendum est: nisi cui diuinitus reuelatus est unus mediator dei & hoīm homo xp̄s Ihesus: qui uenturus i carne sic antiquis sanctis prenūtiabatur: q̄madmodū nobis uenisse nūtiatus est. ut una eademq; fides ꝑ ipm oīnes i dei ciuitatem: dei domū: dei templum: predestinatos perducat ad deuz. Sed quęcūq; alioꝝ ꝓphetię de dei ꝑ Ihm xp̄m gratia ꝓferuntur: possunt putari a x̄anis esse confictę. Ideo nihil est firmius ad conuincendos quoslibet alienos: si de hac re cōtenderint nostrosq; fulturos si recte sapuerint: ꝗ ut diuina predicta de xp̄o ea ꝓferant̄: quę in iudeoꝝ codicib⁹ sunt scripta. Quibus auulsis de propriis sedibus: & propter hoc testimoniū toto orbe dispersis: xp̄i usq̄q̄q; creuit ęccl̄ia.

¶ Cap. xlviii.

Hec domus dei maioris est glię: ꝗ fuerat illa pma: lignis & lapidib⁹ cęterisq; pretiosis reb⁹ metallisq; cōstructa. Non itaq; Aggei ꝓphetia i templi illius instauratōe cōpleta est. Ex quo. n. instauratū est: nunꝗ oñdit̄ tantam gl̄am habuisse q̄ntam habuit tp̄e Salomonis: imo potius ostēditur primū cessatione ꝓphię fuisse domus illius gl̄az diminutam: deinde ipius gētis cladibus tantis usq; ad ultimū excidiū quod fc̄m est a romanis: sicut ea quę supra sunt cōmemorata testant̄. Hęc autez domus ad nouū pertinens testamentum: tanto utiq; maioris est glię: quāto meliores sūt lapides uiui: quibus credentibus r̄nouatisq; construitur. Sed ideo per instaurationez

templi illius significata est: quia ipsa renouatio illius edificii significat eloquo prophetico alterum testamentum quod appellatur nouum. Quod ergo dixit deus per memoratum prophetam: & dabo pacem in loco isto: per significantem locum ille qui eo significatur est intelligendus. Vt quia illo loco instaurato signata est ecclesia que fuerat edificanda per xpm: nihil accipiatur quod dictum est dabo pacem in loco isto: nisi dabo pacem in loco quem significat locus iste. Quia quodammodo omnia significantia uidentur earum rerum quas significant sustinere personas: sicut dictum est ab apostolo petra erat christus: quoniam petra illa de qua hoc est dictum significabat utique xpm. Maior est itaque gloria domus huius noui testamenti: quam domus prioris ueteris testamenti: et tunc apparebit maior cum dedicabitur. Tunc enim ueniet desideratus cunctis gentibus: sicut legitur in hebreo. Nam primus aduentus eius nondum erat desideratus omnibus gentibus. Non enim quem debebant desiderare sciebant: in quem non crediderant. Tunc etiam secundum .lxx. interpretes: quia et ipse est propheticus sensus: uenient que electa sunt domini de cunctis gentibus. Tunc enim uere non uenient nisi electa de quibus dicit apostolus. sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. Ipse quippe architectus qui dixit: multi uocati pauci uero electi: non de his dixit qui uocati sic uenerunt ut de conuiuio pellerentur: sed de electis demonstraturus est edificatam domum que nullam deinceps formidabit ruinam. Nunc autem et hi quando replent ecclesias: quos tanquam in area uentilabro separabit: non apparet tanta gloria domus huius: quanta tunc apparebit quando quisquis ibi erit semper erit. ¶ Ca. xlix.

In hoc ergo maligno seculo in his diebus malis: ubi per humilitatem presentem futuram comparat ecclesia celsitudinem: et timorum stimulis: dolorum tormentis: laborum molestiis: temptationum periculis eruditur: sola spe gaudens quando sane gaudet: multi reprobi miscentur bonis: & utrique tanquam in sagenam euangelicam colliguntur: et in hoc mundo tanquam in mari utrique inclusi retibus indiscrete natant: donec perueniatur ad litus ubi mali segregentur a bonis: & in bonis tanquam in templo suo sit deus omnia in omnibus. Proinde uocem nunc agnoscimus eius implerit qui loquebatur in psalmo atque dicebat. Annunciaui et locutus sum multiplicati sunt super numerum. Hoc fit nunc ex quo primum per os precursoris sui Iohannis deinde per os proprium annunciauit: & locutus est dicens. Agite penitentiam: appropinquit enim regnum celorum. Elegit discipulos quos & apostolos nominauit: humiliter natos: inhonoratos illiteratos. ut quicquid magnum essent & facerent: ipse in eis esset & faceret. Habuit inter illos unum: quo malo utens bene: et sue passionis dispositum impleret: et ecclesie sue tollerandorum malorum preberet exemplum. Seminato quantum per eius oportebat presentiam corporalem sancto euangelio: passus est: mortuus est: resurrexit: passione ostendens quid sustinere pro ueritate: resurrectione quid sperare in eternitate debeamus: excepta altitudine sacramenti quo sanguis eius in remissionem peccatorum fusus est. Conuersatus est in terra .xl. dies cum discipulis suis: atque ipsis uidentibus ascendit in celum: & post dies .x. promissum spiritum sanctum misit patris sui: cuius aduenientis in eos qui crediderant tunc erat signum maximum: et maxime necessarium: ut unusquisque eorum linguis omnium gentium loqueretur. ita significans unitatem catholice ecclesie per omnes gentes futuram: ac sic linguis omnibus locuturam.

Deinde secundum illam ¶ Capitulum .l. prophetiam. Ex syon lex prodiet et uerbum domini de hierusalem: et secundum domini ipsius christi predicta: ubi post resurrectionem stupentibus eum discipulis suis aperuit sensum ut intelligerent scripturas: & dixit eis quoniam sic scriptum est: et sic oportebat xpm pati et resurgere a mortuis die tertia: et predicari in eius nomine penitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes: incipientibus

ab hierl'm. Et ubi rursus eis de aduentu
eius nouissimo regrentib9 rñdit atq; ait.
Non est uestrũ nosse tpa uel mométa que
pater posuit in sua ptãte. sed accipietis
ũtutem spũs sancti supuemẽtis i uos: &
eritis testes mihi i hierl'm: et i tota iudea
& samaria: et usq; i fines terrę. Primũ se
ab hierl'm diffudit ęcclia: et cũ3 in iudea
atq; samaria plimi credidissẽt: et in alias
gentes semiatũ est eis ãnuntiãtibus ęuã-
geliũ: quos ipe sicut lũiaria coaptauerat
uerbo: et accenderat spũ sancto. Dixerat
enĩ eis nolite timere eos q corp9 occidũt:
aĩam autem non possunt occidere. qui ut
frigidi timore nõ eẽnt: igne caritatis ar-
debant. Deniq; per ipos nõ solũ qui eum
ante passionem et post resurrectõnez suã
uiderant et audierant: uerũ etiã p9 obitũ
eoꝝ p posteros eoꝝ inter horrẽdas pse-
secutõnes et uarios cruciatus: ac funera
martiꝝ prędicatũ ẽ toto orbe ęuãgeliũ:
cõtestante dño signis et ostentis et uariis
uirtutibus: & spũs sancti muneribus: ut
~~ut~~ populi gentiũ credentes in eũ qui pro
eorũ redemptione crucifixus est: xpiano
amore uenerarent̃ sanguinẽ martiꝝ: quẽ
diabolico furore fuderunt: ipsiq; reges
quoꝝ legibus uastabat̃ ęcclesia: eius nõi
salubriter subderent̃: quod de terra cru-
deliter auferri conati sũt: et falsos deos
inciperẽt persequi: quoꝝ cã cultores dei
ueri fuerant antea persecuti.

Uidens autem ¶ Capitlm .li.
diabolus templa dęmonũ deseri:
et ad nomẽ liberãtis mediatoris currere
genus hũanum: hereticos mouit qui sub
uocabulo christiano doctrinę resisterent
xpianę: q̃si possent indifferenter sine ulla
correptõne haberi in ciuitate dei: sicut ci-
uitas cõfusiõis idifferẽter habuit phos
inter se diuersa et aduersa sentiẽtes. Qui
ergo in dei ęcclia morbidũ aliqd prauũq;
sapiũt: si correpti ut sanũ rectũq; sapiãt
resistunt contumaciter: suaq; pestifera &
mortifera dogmata emendare nolunt: s3
defensare persistũt: heretici fiũt: et foras
exeũtes hñtur i exercentib9 inimicis: etiã sic
quippiã ueris illis catholicis mẽbris xpi
malo suo prosunt. Dum enĩ3 deus utitur
et malis bene et diligentibus eum omnia
coopant̃ in bonum: inimici omẽs ęcclesię
quolibet errore cęcent̃ ul' malitia depra-
uent̃: si accipiũt ptãtẽ corpalr̃ affligẽdi:
exercent ei9 patientiã: si tantũmodo male
sentiẽdo aduersantur: exercẽt ei9 sapiã3.
Ut autem etiam inimici diligant̃: excẽt
eius beniuolentiã: aut etiã beneficentiam:
siue suasibili doctrina cũ eis agatur: siue
terribili disciplina. Ac per hoc diabolus
princeps impię ciuitatis: aduersus pegri-
nantem in hoc mũdo ciuitatem dei uasa
propria cõmouendo: nihil ei nocere per-
mittitur: cui pculdubio et rebus psperis
cõsolatio ut nõ frangat̃ aduersis: excitatõ
ut non corrũpatur psperis: per diuinam
prouidentiã pcuratur. atq; ita temperat̃
utrunq; ab alterutro: ut in psalmo illam
uocem nõ aliũde cognoscamus exortam:
scd'm multitudinem doloꝝ meoꝝ i corde
meo: cõsolationes tuę iocũdauerũt aĩam
meam. Hinc est et illd' apli: spe gaudẽtes:
in tribulatione patientes. Nam & id qd'
ait ide3 doctor quicunq; uolũt pie uiuere
in xp̃o psecutionem patiũtur: nullis pu-
tandu3 est deesse posse tempibus. quia &
cum ab eis qui foris sunt non seuiẽtibus
uidet̃ eẽ tranqllitas: et reuera est: plimũq;
consolationis affert infirmis maxime. nõ
tamẽ desunt imo multi sũt intus: q corda
pie uiuentiũ suis pditis moribus cruciãt:
qm̃ per eos blasphematur xpianũ et ca-
tholicũ nomen. Quod quanto est carius
eis qui uolũt pie uiuere in christo: tanto
magis dolent q p malos itus positos fit:
ut minus q̃ pioꝝ mẽtes desiderãt diligat̃.
Ipsi quoq; heretici cũ xpianũ cogitantur
habere nomen & sacramenta xpiana: &
scpturas et professionem: magnũ dolorẽ

faciunt in cordibus pioꝝ: quia & multi uolētes esse xp̄iani ꝓpter eoꝝ dissensiōes hesitare cogunt̄: et multi maledici etiā in his inueniūt materiā blasphemādi xp̄ianū nomē: qa et ipi q̄quomō x̄ani appellant̄. His atq; hui⁹modi prauis moribus & erroribus hoīm: psecutōnem patiūtur qui uolūt in christo pie uiuere: etiā nullo infestante neq; uexante corpus illorum. Patiūtur q̄ppe hanc persecutōnem nō in corpibus sed i cordibus. Vnde illa uox est. scd̄m multitudinem dolorū meorū in corde meo. Non. n. ait in corpe meo. Sed rursus qm̄ cogitātur immutabilia diuia promissa & quod ait apostol⁹ nouit dn̄s qui sunt ei⁹. q̄s enī p̄sciuit et predestiauit cōformes fieri imaginis filii sui: ex eis nullus perire potest. ideo sequitur in illo psalmo: cōsolatōes tuę iocūdauerūt aīaȝ meam. Dolor aūt ipe qui fit in cordibus pioꝝ: quos persecūtur mores xp̄ianorū maloꝝ: siue falsorum: ꝓdest dolentibus: q̄niā de caritate descendit qua eos perire nolūt: nec impedire salutē alioꝝ. Deniq; magnę cōsolatōnes fiūt: etiā de correctionib⁹ eoꝝ: qui pioꝝ aīas tanta iocūditate perfūdunt: q̄ntis de sua pditōe dolorib⁹ cruciauerāt. Sic in hoc sc̄lo i his diebus malis: nō solum a tpe corpalis presentię xp̄i et apostolorū eius: sed ab ipso Abel quem p̄mū iustuȝ impius frater occidit: et deinceps usq; ad huius seculi finē: iter persecutōnes mundi et consolationes dei peregrinādo ꝓcurrit ęcclia. ¶ Ca. .lii.

PRoinde nec illū q̄deȝ temere puto esse dicendū siue credendum: quod nōnullis uisum est ul' uidet̄: non amplius ęcclesiam suam passuram psecutōnes usq; ad tempus Antichristi: q̄ q̄ iaȝ passa est: id ē decē: et undecia eadēq; sit ab Antix̄ nouissia. Primā q̄ppe cōputāt a Nerone: Secūdā a Domitiano: Tertiā a Traiano: Quartaȝ ab Antonino: Quītā a Seuero: Sextam a Maximino: Septimā a Decio: Octauā a Valeriāo: Nonā ab Aureliano: Decimā a Diocletiano et Maximiāo. Plagas. n. egiptioꝝ: qm̄ decē fuerūt ātē q̄ inde exire inciperet popl's dei: putant ad hunc intellectū eē referēdas: ut nouissia Antichristi psecutio similis uideat̄ undecimę plagę: qua egiptii dum hostiliter p̄sequerent̄ hebreos: in mari rubro poplo dei per siccū transeūte perierūt. Sed ego illa re gesta in egipto istas persecutōnes prophetice significatas esse nō arbitror: q̄uis ab eis qui hoc putant exquisite & ingeniose illa singula his singulis cōpata uideant̄: nō ꝓphetico spū sed coniectura mentis humanę: qua aliquādo ad ueruȝ peruenitur: aliqn̄ fallitur. Quid. n. q̄ hoc sentiūt dicturi sunt de psecutiōe qua ipse dn̄s crucifixus est? In quo eam numero posituri? Si autē hac excepta existimant cōputandū: tanq̄ illę numerandę sint quę ad corpus ptinent: nō qua ipm caput est appetitū et occisū: quid agent de illa quę posteaq̄m xp̄us ascendit in celum hierosolimis facta est: ubi beatus Stephanus lapidatus ē: ubi Iacobus frater Iohānis gladio trucidat⁹ est: ubi ap̄l's Petrus ut occideret̄ inclusus est: et per angelū liberat⁹: ubi fugati atq; dispersi de hierosolimis fratres: ubi Saulus q̄ postea Paulus apostolus factus est uastabat ęcclesiam: ubi ipe quoq; iaȝ fidem quā psequębatur ęuangelizans: qualia faciebat est passus: siue per iudeā siue p alias gentes: q̄cunq; christū feruentissime prędicabat? Cur ḡ eis a Nerone uidetur ordiendū: cum ad Neronis tpa iter atrocissimas psecutiōes de q̄bus nimis ē longū cūcta dicer̄: ęcclesia crescēdo puenerit? Quod si a regibus fcās psecutōes i numero existimāt eē debet̄: rex fuit Herodes q̄ etiā post ascensū dn̄i grauissimam fecit. Deinde q̄d rn̄dent etiā de Iuliano: quē nō numerāt in decē? An ipe nō est ęcclesiaȝ psecutus: q̄ x̄anos liberales literas docere ac discere uetuit:

sub quo Valentinianus maior q post eũ
terciꝰ imperator fuit: fidei xp̃ianę cõfessor
extitit: militiaq; priuatus est. Vt omictam
quę apud anthiochiam facere ceperat: nisi
unius fidelissimi et cõstantissimi iuuenis:
qui cũ multis apprehensis ut torquerent
per totũ diem primus ẽ tortus: inter ungu-
las cruciatusq; psallentis: libertatem atq;
hilaritatẽ miratꝰ exhorruisset: et in ceteris
deformius erubescere timuisset. Postremo
nr̃a memoria Valẽs supradicti Valẽtiniani
frater arrianus: nonne magna psecutione
per orientis partes catholicam uastauit
ecclesiam. Quale est autem nõ cõsiderare
ecclesiam per totũ mũdũ fructificantem
atq; crescentem. posse in aliqbus gentibꝰ
psecutõnem pati a regibus: et qñ in aliis
nõ patit. Nisi forte nõ est persecutio cõ-
putãda: quãdo rex gothoꝶ in ipa gothia
persecutus ẽ xp̃ianos crudelitate mirabili:
cũ ibi nõ essent nisi catholici: quoꝶ plimi
martirio coronati sunt: sicut a qbusdam
fratribus qui tũc illic pueri fuerant: et se
ista uidisse incunctanter recordabantur
audiuimus. Quid modo in pside. Nõne
ita in xp̃ianos ferbuit persecutio: si tñ iã
quieuit: ut fugiẽtes inde nõnulli usq; ad
romana opida peruenerint. Hęc atq; huiꝰ-
modi mihi cogitanti nõ uidet̃ eẽ diffiniẽdꝰ
numerus persecutõnum: quibus exerceri
oportet ecclesiam. Sed rursus affirmare
aliquas futuras a regibus pręter illã no-
uissimam de qua nullus ambigit xp̃ianus:
non minoris est temeritatis. Itaq; hoc in
medio relinquamꝰ: neutram partẽ qõnis
huius astruentes siue destruẽtes: sʒ tãmmõ
ab affirmãdi quodlibet horum audaceʒ
pręsũptionem reuocãtes. Illam sane no-
uissimã persecutõnem quę ab Antichristo
futura ẽ: pręsentia sua extiguet ipe Ihus.
Sic enim scriptũ est ꝙ eum interficiet spũ
oris sui: et euacuabit illũiatiõe pręsentię
suę. Hic queri solet quãdo istud erit: im-
portune oĩo. Si. n. hoc nobis nosse pdeẽt:

a quo melius q̃ ab ipso deo magistro in-
terrogantibus discipulis diceret. Non
eni siluerũt inde apud eũ: sed a pręsente
quęsierũt dicentes. Dñe si hoc tpe repre-
sentabis regnũ israel. At ille non est inqt
ur̃m nosse tpa: quę pr̃ i sua posuit ptãte.
Non utiq; illi de hora: ul' die: uel anno: sʒ
de tpe interrogauerũt: quãdo illud acce-
pere responsum. Frustra igitur ãnos qui
huic sec̃ulo remanẽt cõputare ac diffinire
conamur: cũ hoc scire nõ esse nr̃m ex ore
ueritatis audiamus. Quos tamen alii q̃-
dringentos: alii qngentos: alii etiã mille:
ab ascensiõe domini usq; ad eius ultimuʒ
aduentũ cõpleri posse dixerunt. Quẽad-
modũ aũt quisq; eoꝶ astruat opinionem
suaʒ: longũ est demr̃are: et nõ necessariũ.

Coniecturis qppe ¶ Cap. liiii.
utitur hũanis: non ab eis aliquid
certũ de auctẽe scpturę canonicę pfertur.
Omniũ uero de hac re calculãtiũ digitos
resoluit: et quiescere iubet ille q dicit. Nõ
est uestrũ scire tpa quę pater in sua posuit
ptãte. Sed hęc qa euãglica sñia ẽ: mirũ ẽ
non ea repressos fuisse deorũ multorum
falsorũq; cultores: quo minꝰ fingerent de-
monũ responsis q̃s tanq̃ deos colũt: defi-
nitũ esse q̃to tpe mãsura eẽt religio xp̃ana.
Cũ. n. uiderẽt nec tot tantisq; psecutõibꝰ
eam potuisse consumi: sed his potiꝰ incre-
menta mira sũpsisse: excogitauerũt nescio
quos uersus gręcos: tanq̃ cõsulenti cuidã
diuino oraculo effusos. Vbi xp̃m quideʒ
ab huius tanq̃ sacrilegii crimine faciunt
innocentem: Petrũ autem malefitia fecisse
subiũgunt: ut coleretur xp̃i nomen p tre-
centos sexagintaquinq; annos. Deinde
completo memorato numero annoꝶ: sine
mora sumeret finẽ. O hoĩm corda docto-
ruʒ: o ingenia literata: digna credere ista
de christo: qui credere nõ uultis in xp̃m:
ꝙ eius discipulus Petrus ab eo magicas
artes nõ didicerit: sed ab ipso innocente
tñ eius discipulus maleficꝰ fuerit: nomẽq;

illius q̄ suum coli maluerit magicis suis artibus: magnis laborib9 et periclis suis: postremo etiam effusione sanguinis sui? Si Petrus maleficus fecit ut christum sic diligeret mũdus: quid fecit innocẽs xp̄s ut eũ sic diligeret Petrus? Respondeant igitur sibiipsi et si possunt intelligant: illa supna gratia factum esse: ut propter eternam uitam christũ diligeret mũdus: qua gratia factum est ut propter eternã uitã ab illo accipiendam: et usq; ad temparia; mortem pro illo patiendã xp̄m diligeret Petrus. Deinde isti dii qui sunt: qui possũt ista predicere: nec possũt auertere ita succumbentes uni malefico et uni sceleri magico quo puer ut dicunt ãniculus occisus: & dilaniat9 et ritu nefario sepult9 est: ut sectam sibi aduersariam taz plixo tempore conualescere: tot tantarũq; persecutionum horrendas crudelitates non resistendo sed patiendo supare: & ad suorum simulacroz: templorũ: sacrorum: oraculorũ: euersionẽ puenire pmitterẽt? Quis postremo est deus: non noster utiq; sed ipsorum: qui uel illectus tanto scelere uel impulsus est ista prestare? Non enim alicui demoni hoc ascribitur: sed dicunt illi uersus: hec Petruz arte magica diffinisse. Talem deum habent: qui christum non habent.

Capitlm .liiii.

Hec atq; huiusmõi multa colligerẽ: si nondũ ãnus iste transisset quem diuinatio ficta pmisit: & decepta uanitas credidit. Cum uero ex quo nomis christi cultus per eius in carne presentiã: et per apostolos institutus est: ante aliqt annos ãni trecenti sexagintaq; cõpleti sint: qd aliud querim9 ũde ista falsitas refellat? Vt eniz in christi natiuitate huius rei nõ ponam9 initiũ: quia infans et puer discipulos non habebat, tamen quãdo habere cepit: proculdubio tunc innotuit per ei9 presentiam corporalem doctrina et religio xana: id est posteaq̄ in fluuio iordãe misterio Iohannis est baptizat9. Propter hoc enĩ de illo prophetia illa precesserat: dominabitur a mari usq; ad mare: et a flumie usq; ad termios orbis terre. Sed quoniã priusq̄ eẽt passus et resurrexisset a mortuis: nondum fides oĩbus fuerat definita, in resurrectione qppe christi definita est. Nã sic apostolus Paulus atheniensib9 loquitur dicẽs. Iam nũc ãnũtiat hominibus omẽs ubiq; agere penitentiã: eo q statuit diem iudicare orbem in eqtate in uiro quo diffiniuit fidem omnib9: resuscitans illum a mortuis: melius i hac questione soluenda inde initium sumim9: presertim quia tunc etiam datus spirit9 est sanctus: sicut eũ dari post resurrectionem christi oportebat in ea ciuitate ex qua debuit incipere lex secunda: hoc est testamentũ nouũ. Prima enim data fuit lex in monte syna per Moysen: qđ testamentum uocatur uetus. De hac autẽ que per christum danda erat predictum est. Ex syon lex prodiet: et uerbum domini ex hierusalẽ. Vnde et ipse p omẽs gentes dixit predicari oportere in nomine suo penitentiam: sed tamen incipientibus ab hierusalem. Ibi g̊ exortus est hui9 nomis cultus: ut in Ihesum christũ qui crucifix9 fuerat & resurrexerat crederet̃. Vbi hec fides tam insignibus initiis icanduit: ut aliquot hominũ milia in christi nomine mirabili alacritate cõuersa: uenditis suis rebus ut egenis distribuerent̃: pposito sancto et ardentissima caritate ad paupertatem uoluntariam puenirent: atq; inter frementes & sanguinem sitientes iudeos se usq; ad mortez pro ueritate certare nõ armata potẽtia: sed potentiore patientia prepararẽt. Hoc si nullis magicis artib9 factum est: cur credere dubitant eadem uirtute diuina per totum munduz idem fieri potuisse qua hic factũ est? Si autem ut in hierosolimis sic ad cultum hui9 nominis christi accenderet̃ tanta hominum

multitudo: quę illum in cruce uel fixerat comprehensum: uel riserat fixū: iam malefitiū illud fecerat Petrus: ex ipso anno querendum est: quando trecentisexagintaquinq; completi sūt. Mortuus est ergo xp̄us duob9 geminis consulibus: viii. Kl's Aprilis. Resurrexit tertio die: sicut apli sui etiam sensibus probauerunt. Deinde post. xl. dies ascendit in cęlum: post decē dies id est quinquagesimo die post suam resurrectionem: misit spiritum sanctum. Tunc tria milia hominū apostolis eum prędicantibus crediderunt. Tunc itaq; nominis illius cultus exortus est: sicut nos credimus et ueritas habet: efficatia spūs sancti. Sicut autem finxit uanitas impia uel putauit magicis artib9 Petri. Paulo post etiam signo mirabili facto: quādo ad uerbum ipsius Petri quidaz mendicus ab utero matris ita claud9 ut ab aliis portaretur: et ad portam templi ubi stipem peteret poneretur: in nomie Ihesu christi saluus exiliit: quinq; milia hominū crediderūt. Ac deinde aliis atq; aliis accessibus credentium creuit ęcclesia. Ac per hoc colligitur etiam dies ex quo ann9 ipe sumpsit initium: scilicet quādo missus est spiritus sanctus: id est per ydus mayas. Numeratis deinde cōsulibus: ccclxv. āni reperiuntur impleti per easdē ydus mayas: cōsulatu Honorii et Eutitiani. Porro sequenti anno cum sotium accepisset Honorius consulem Mallium Theodorum: quando iam secundum illud oraculū dęmonum aut figmentum hominum nulla debuit eē religio christiana: quid p alias terrarum partes forsitan factum sit: non fuit necesse perquirere. Interim qd scim9 in ciuitate notissima & eminentissima carthagine affricę: Gaudentius & Iouius comites impatoris Honorii quartodecio Kalendas Aplis falsorum deorū templa euerterunt: et simulacra fregerunt. Ex q usq; ad hoc tempus per. xxx. fere ānos: quis non uideat quantuz creuerit cultus nominis christi: prefertim posteaq̄ multi eorū christiani sunt facti: qui tanq̄m illa uera diuiatione reuocabantur a fide: eāq; completo eodem annoruz numero inanē irridendamq; uiderunt. Nos igitur qui sumus uocamurq; christiani: nō in Petrū credimus sz in quē credidit Petrus: Petri de christo ędificati sermonibus: non carminibus ueneficis: nec decepti malefitiis: sz benefitiis ei9 adiuti. Ille Petri magister xp̄s i doctrina quę ad uitā ducit ęternaz ipe est magr̄ noster. Sed aliquando iam claudamus hunc librū: hucusq; disserentes et quantū satis uisuz ē demōstrantes: quis naz sit duarū ciuitatum cęlestis atq; terrnę ab initio usq; ad finez permixtaꝝ mortalis excursus: quarum illa quę terrena ē fecit sibi quos uoluit: ul' undecūq; uel etiam ex hominibus deos falsos: quib9 sacrificando seruiret. Illa autem cęlestis quę peregrinatur in terra: falsos deos nō facit: sed a uero deo ipa fit: cuius uerum sacrifitium ipa sit. Ambę tamen tpalibus uel bonis utūtur pariter: uel malis piter affliguntur: diuersa fide: diuersa spe: diuerso amore: donec ultio iuditio sepenr̄: et percipiat unaqueq; suum finem cuius nullus est finis. De quibus ambaꝝ finib9 deinceps disserendum est.

QVoniam de ciuitatis utriusq; terrenę scilz & cęlestis debitis finibus deinceps mihi uideo disputanduz: prius exponenda sūt quanta operis huius terminandi ratio patitur argumēta mortalium: qbus sibiipsi beatitudinem facere in huius uitę infęlicitate moliti sunt: ut ab eoꝝ uanis reb9 spes nostra quid differat quā deus nobis dedit & res ipsa hoc est uera beatitudo

quam dabit: non tantum auctoritate di-
uina sed ī dubitata etiam ratione: qualem
propter īfideles possumus adhibere cla-
rescat. De finibus eniꝫ malorū et bonoꝝ
multa & multipliciter īter se philosophi
disputarunt. Quam questionem maxima
intentione uersantes: conati sunt inuēire
quid effitiat hominem beatū. Illud enim
est finis boni nostri propter quod appe-
tenda sunt cetera: ipsum autem propter
seipsum. Et illud finis mali propter quod
uitanda sunt cetera: ipsum autem ꝓpter
seipsum. Finem ergo boni nunc dicimus:
non quo consumatur ut non sit: sed quo
perficitur ut plenum sit: & finem mali nō
quo esse desinat. sed quousqꝫ nocendo per-
ducat. Fines itaqꝫ isti sunt: summū bonū:
et summū malum. de quibus inueniendis
atqꝫ ita ī hac uita summo bono adipiscē-
do: uitando autem summo malo: multuꝫ
sicut dixi laborauerunt qui studiū sapię
in huius sęculi uanitate professi sunt. nec
tamen eos q̄uis diuersis errantes modis:
naturę limes intantū ab itinere ueritatis
deuiare permisit: ut non alii in aīmo: alii
in corpore: alii in utroqꝫ fines bonorum
ponerent et malorum. Ex qua tripertita
uelut generalium distributione sectaruꝫ:
Marcus Varro in libro de philosophia
tam multam dogmatum uarietatem di-
ligenter et subtiliter scrutatus aduertit:
ut ad ducentas octoginta & octo sectas
non quę iam essent: sed quę esse possent:
adhibens quasdam differētias facillime
perueniret. Quod ut breuiter ostendam
inde oportet incipiam: qđ ipse aduertit
et posuit in libro memorato: quatuor esse
quędam quę hoīes sine magistro: sine ullo
doctrinę adminiculo: sine īdustria uel arte
uiuendi quę uirtus dicitur et ꝓcul dubio
discitur: uelut naturaliter appetunt. aut
uoluptatem qua delectabiliter mouetur
corporis sensus: aut qeteꝫ qua fit ut nul-
lam molestiam corporis quisqꝫ patiatur:
aut utranqꝫ quaꝫ tamen uno nomine uo-
luptatis Epicurꝰ appellat: aut uniuersa-
liter prima naturę in quibus et hęc sunt
& alia: uel in corpore ut membroruꝫ in-
tegritas: & salus atqꝫ incolumitas eius:
uel in animo ut sunt ea quę uel parua uel
magna in hominū reperiuntur ingeniis.
Hęc igit̄ quatuor id est uoluptas: quies:
utrūqꝫ: prima naturę: ita sūt in nobis ut
uel uirtus quam postea doctrina inserit:
propter hęc appetēda sit: aut ista ꝓpter
uirtutem: aut utraqꝫ propter seipsam. Ac
per hoc fiūt hinc duodeciꝫ sectę. Per hāc
enim rationem triplicantur singulę: quod
cum in una demonstrauero: difficile non
erit in ceteris id inuenire. Cum ergo uo-
luptas corporis animi uirtuti aut sbdit̄:
aut prefertur: aut iungitur: triptita ua-
riatur diuersitate sectarum. Subdit̄ aūt
uirtuti quādo in usū uirtutis assumitur.
Pertinet quippe ad uirtutis offitium: &
uiuere patrię: et propter patriam: filios
procreare: quorum neutrum fieri potest
sine corporis uoluptate. Nam sine illa nec
cibus nec potus sumitur ut uiuatur: nec
concūbitur ut generatio propaget̄. Cum
uero prefertur uirtuti ipa appetit̄ ꝓpter
seipsam: uirtus autem assumenda credit̄
propter illam: id est ut nihil uirtus agat
nisi ad consequendam uel conseruandaꝫ
corporis uoluptatē: quę uita deformis
est. Quippe ubi uirtus seruit dominę uo-
luptati: q̄uis nullo modo hęc dicenda sit
uirtus. Sed tamen etiam ista horribilis
turpitudo habuit quosdam philosophos
p̄ronos & defensores suos. Virtuti por-
ro uoluptas iungitur: quādo eoꝝ neutra
propter alteram: sed propter seipas ābę
appetuntur. Quapropter sicut uoluptas
uel subdita uel prelata ul' iuncta uirtuti:
tres sectas facit: ita quies: ita utraqꝫ: ita
prima naturę: alias ternas inueniuntur
efficere. Pro uarietate quippe humanaꝝ
opinionum uirtuti aliquando subdūtur:

aliquando preferuntur: aliquando iun-
guntur: ac sic ad duodenarium sectaruʒ
numerum peruenitur. Sed iste quoqꝫ nu-
merus duplicat̃: adhibita una differẽtia
solius uidelicet uitę: q̃niam quisqs sectat̃
aliquam istaꝝ duodecim sectaꝝ: ꝓfecto
aut propter se tantum id agit: aut etiam
propter sotium cui debet hoc uelle quod
sibi. Quocirca duodecim sunt eorum qui
propter se tantũmodo unãquanqꝫ tenẽ-
dam putant: & alię duodecim eoruʒ qui
nõ solum propter se si quid uelint philo-
sophandum eẽ decernunt: sed etiã ꝓpter
alios quorum bonum appetũt sicut suũ.
Hę autem sectę. xxiiii. iterũ geminantur:
addita differẽtia ex achademicis nouis.
et fiunt. xlviii. Illaꝝ quippe. xxiiii. unã-
quanqꝫ sectarum potest quisqꝫ sic tenere
ac defendere ut certam: q̃admodũ stoici
defenderunt: ꝙ hominis bonũ quo beat9
esset in animi tñmodo uirtute cõsisteret.
Potest alius ut incertam: quẽadmodum
defenderunt achademici noui: qđ eis et si
non certum tamen uerisimile uidebatur.
Vigintiquatuor ergo fiunt ꝑ eos qui ue-
lut eas certas propter ueritatem: & alię
uigintiquatuor per eos qui easdem uelut
incertas propter ueri similitudinẽ sequẽ-
das putant. Rursus qa unãquanqꝫ istaꝝ
quadragintaocto sectarum potest quisqꝫ
sequi: habitu ceterorum philosophorum.
Itemqꝫ alius potest habitu cynicorũ. ex
hac etiam differentia duplicantur et no-
nagintasex fiunt. Deinde qa eaꝝ singłas
quasqꝫ intueri hoies possunt atqꝫ sectari:
ut aut otiosam diligant uitam: sicut hi q
tantũmodo studiis doctrinę uacare uo-
luerunt atqꝫ ualuerunt: aut negotiosam
sicut hi qui cum philosopharentur: tamen
amministratiõe reipublicę regẽdisqꝫ reb9
humanis occupatissimi fuerunt: aut ex
utroqꝫ genere temperataʒ: sicut hi q ꝑtim
erudito otio: partim necessario negotio:
alternantia uitę suę tempora tribuerunt.

Propter has differentias potest etiam
triplicari numerus iste sectarum: & ad
ducentas octogintaocto perduci. Hęc de
Varronis libro quãtum potui breuiter
ac dilucide posui: sententias eius meis
uerbis explicãs. Quomodo autẽ refuta-
tis ceteris unã eligat: quã uult esse acha-
demicorum ueterum: quos a Platone in-
stitutos usqꝫ ad Polemonem: qui ab illo
quartus eius scolã tenuit quę achademia
est dicta: habuisse certa dogmata uult ui-
deri: et ob hoc distiguit ab achademicis
nouis quibus incerta sunt omnia: quod
philosophię genus ab Archesilao cępit
successore Polemonis: eamqꝫ sectam id ẽ
ueterum achademicorũ sicut dubitatiõe:
ita omni errore carere arbitret̃. Lõgum
est per omnia demonstrare: nec tamen ex
omni parte res omictenda est. Remouet
igitur prius omnes illas differẽtias: quę
numeruʒ multiplicauere sectarũ: q̃s ideo
remouendas putat: quia nõ in eis ẽ finis
boni. Neqꝫ enim existimat ullaʒ philoso-
phię sectam esse dicendam: quę non in eo
distet a ceteris ꝙ diuersos habeat fines
bonorum et malorum. quando quidem
nulla est homini causa philosophandi: ñ
ut beatus sit. Quod autem beatum facit:
ipse est boni finis. Nulla est igitur causa
philosophãdi: nisi finis boni. Quãobrem
quę nullum boni finem sectat̃: nulla phię
secta dicenda est. Cum ergo queritur de
sotiali uita utrum tenenda sit sapienti: ut
summuʒ bonum quo fit homo beatus ita
uelit et curet amici sui q̃admodum suuʒ:
an suę tantũmodo beatitudinis causa fa-
tiat quidqđ facit: non de ipso sũmo bono
quęstio est: sed de assumendo uel nõ assu-
sumendo sotio ad huius participatiõnem
boni: non propter seipsum sed propter
eundem sotiuʒ: ut eius bono ita gaudeat
sicut suo gaudet. Item cũ queritr̃ de acha-
demicis nouis: qbus incerta sũt oĩa: utꝝ
ita sint res habendę in quibus ph̃andum

est: an sicut aliis philosophis placuit c̃tas eas habere debeamus: nõ queritur quid in fine boni sectandum sit: sed de ipsius boni ueritate quod uidetur sectandum: utrum sit nec ne dubitandũ. hoc est ut id planius eloquar: utrum ita sectandu; sit: ut qui sectatur dicat eẽ uerum: an ita ut qui sectatur dicat uerum sibi uideri: etiã si forte sit falsum: tamen uterq; sectetur unũ atq; idem bonũ. In illa eni differẽtia que adhibetur ex habitu et consuetudine cynicoꝝ: non queritur quis nam sit boni finis: sed utrum in illo habitu et cõsuetudine sit uiuendum ei qui uerum sectatur bonum: quodlibet ei uerum esse uideatur atq; sectandum. Deniq; sunt qui cum bona finalia sequerentur: alii uirtutem: alii uoluptatem: eundem tamen habitum & consuetudinem tenebant. ex quo cynici appellabantur. Ita illud quidqd ẽ unde philosophi cynici discernũtur a ceteris: ad eligendum ac tenendum bonum quo beati fierent: utiq; nil ualebat. Nam si ad hoc aliqd interesset: ꝑfecto ide; habitus eundem finem sequi cogeret: & diuersus habitus eundem sequi finem nõ sineret.

In tribus ¶ Caplm .ii.

In quoq; illis uite generibus: uno scilicet non segniter sed in contẽplatione uel inqsitõne ueritatis ocioso: altero in gerẽdis rebus hũanis negocioso: tertio ex utroq; genere temperato: cum queritur quid sit horum potius eligendum: non finis boni habet controuersiam: sed quid horũ triũ difficultatem uel facilitate; afferat ad cõsequendum uel retinendum finem boni: id in ista questione uersatur. Finis enim boni cum ad eũ quisq; peruenerit: ꝓtin9 facit beatum. In ocio autem literato ul' in negocio publico: ul' quãdo utrunq; uicib9 agit̃: non continuo qsq; beat9 est. Multi quippe in quolibet horum trium uiuere possunt: et in appetendo boni finem quo sit homo beat9 errare. Alia est igr̃ questio de finibus maloꝝ et bonorum: que unãquanq; philosophorum sectam facit: & alie sũt qõnes de sociali uita: de cũctatõe achademicoru;: & de uictu et uestitu cynicoru;: de tribus uite generibus: ocioso: actuoso: ex utroq; modificato. Quorum nulla est in qua de bonorum et malorum finibus disputat̃. Proinde qñiam Marc9 Varro has q̃tuor adhibens differẽtias: id est ex uita sociali: ex achademicis nouis: ex cynicis: ex isto uite genere tripartito: ad sectas ducẽtas octogitaocto ꝑueñit. & si que alie possũt similiter adici: remotis eis omnibus qm̃ de sectando summo bono nullam inferunt questione;: et ideo secte non sunt nec uocande sunt: ad illas duodecim ĩ qbus queritur quid sit bonũ hominis: quo assecuto fit beat9: ut ex eis unam ueram ceteras falsas ostendat esse reuertitur. Nam remoto illo tripartito genere uite: due partes hui9 numeri detrahunt̃: et secte nonagintasex remanẽt. Remota uero differentia ex cynicis addita: ad dimidium redigũtur et quadragintaocto fiunt. Auferamus etiam quod ex achademicis nouis adhibitũ est: rurs9 dimidia pars r̃manet: id ẽ uigintiq̃tuor. De sociali quoq; uita qd̃ accesserat siliter auferatur: & duodecim sũt relique quas ista differentia ut uigintiquatuor fierẽt duplicauerat. De his ergo duodeci; nihil dici potest cur secte non sunt habende. Nihil quippe aliud ĩ eis queritur: q̃ finis bonorum & malorum. Inuentis autem bonorum finibus: ꝑfecto econtrario sũt malorum. Hec aũt ut ita fiant duodecim secte: illa quatuor triplicãtur: uoluptas: quies: utrunq;: et prima nature: que primigenia Varro uocat. Hec qppe q̃tuor dum singillatim uirtuti aliquando subdũtur: ut non propter seipsa sed propter uirtutis offitium appetenda uideantur: aliqñ preferunt̃: ut non ꝑpter seipsa sed propter hec adipiscenda uel conseruãda

necessaria uirtus putetur: aliquãdo iun-
guntur: ut propter seipsa et uirtus et ipa
appetenda credãtur: quaternarium nu-
merum triplũ reddunt: et ad duodecim
sectas perueniunt. Ex illis autem q̃tuor
rebus tres Varro tollit: uoluptatem scil;
et quietem & utrũq;. nõ ꝙ eas improbet:
sed ꝙ primigẽia illa naturę et uoluptatẽ
in se habeant et quietem. Quid ergo op⁹
est ex his duabus quedã tria facere: duo
scilicet dũ singillatim appetunt̃ uoluptas
aut qes: et tertium cum ambę simul: q̃n-
doqdem prima naturę: et ipsas et pręter
ipsas alia multa contineant? De tribus
ergo sectis ei placet diligẽter esse tractã-
dum: quę nam sit potius eligenda. Non
enim ueram plusq̃m unam uera ratio esse
permictit: siue ĩ his tribus sit siue alicubi
alibi: quod post uidebimus. Interim de
his tribus quomodo una; Varro eligat:
quantis breuiter aperteq; possumus dis-
seramus. Istę nanq; tres sectę ita fiunt: cũ
uel prima naturę propter uirtutem: uel
uirtus propter prima naturę: uel utraq;
id est uirtus et prima naturę ꝓpter seipa
sunt expetenda. ¶ Capitulũ .iii.

QVid ergo istorum triũ sit ueru;
atq; sectandũ: isto modo ꝑsuadere
conatur. Primum quia summũ bonu; in
philosophia non arboris: nõ pecoris: non
dei sed hoĩs queritur: quid sit ipse homo
querendum putat. Sentit quippe in eius
natura duo esse quędam: corpus et aĩam.
Et horum quidem duũ melius esse aĩam:
longeq; pręstabilius omĩno nõ dubitat.
Sed utrum anima sola sit homo: ut ita sit
ei corpus tanq̃ equus equiti: querendum
putat. Eques enim non homo et equus: s;
solus homo est. ideo tamen eques dicitur:
ꝙ aliquo modo se habeat ad equum. An
corpus solũ sit homo: aliquo modo se ha-
bens ad aĩam: sicut poculum ad potionẽ.
Non enim calix & potio quam continet
calix simul dicitur poculũ: sed calix sol⁹:
ideo tamen ꝙ potioni continendę sit ac-
cõmodatus. An uero nec anima sola: nec
solum corpus: sed simul utrũq; sit homo:
cuius sit pars una siue anima siue corp⁹:
ille autẽ totus ex utroq; constet ut homo
sit. sicut iunctos duos eq̃s bigas uocam⁹:
quorum siue dexter siue sinister pars sit
bigarum: unũ uero eorum quoquomodo
se habeat ad alterum bigas nõ dicimus:
sed ambos siml'. Horum autem triũ: hoc
eligit tertium: hominemq; nec animam
solam nec corpus solum: sed animam sil'
et corpus esse arbitratur. Proinde sumũ
bonum hoĩs quo fit beatus: ex utriusq;
rei bonis constare dicit: et animę scilicet
& corporis: Ac ꝑ hoc prima illa naturę
propter seipsa existimat esse appetenda:
ipamq; uirtutem quam doctrina inserit:
uelut artem uiuendi quę in animę bonis
est: excellentissimũ bonum. Quapropter
eadem uirtus id est ars agendę uitę: cu;
acceperit prima naturę: quę sine illa erãt
sed tamen erant. etiam quando eis adhuc
doctrina deerat: omnia propter seipsam
appetit simulq; etiam seipsa;: omnibusq;
simul et seipsa utitur: eo fine ut omnibus
delectetur atq; perfruat̃: magis min⁹q;:
ut queq; inter se maiora atq; minora sũt:
tamen omnibus gaudens. et quedam mi-
nora si necessitas postulat, ꝓpter maiora
uel adipiscenda uel tenẽda contẽpnens.
Omniũ autem bonorũ uel animi uel cor-
poris nihil sibi uirtus omĩno pręponat.
hęc enim bene utitur & seipsa: & cęteris
quę hominem faciunt beatu; bonis. Vbi
uero ipa nõ est: quãlibet bona sint multa:
non bono eius sunt cuius sũt: Ac per hoc
nec ei⁹ ia; bona dicẽda sunt: cũ male utẽti
utilia esse non possunt. Hęc g̃ uita hoĩs
quę uirtute et aliis animi et corpis bonis
sine quibus esse non potest fruitur: beata
eẽ dicitur. Si uero et aliis sine quibus esse
uirtus potest uel ullis uel pluribus: bea-
tior. Si autem prorsus omnibus ut nllm

omnino bonū desit uel animi uel corpis: beatissima. Non.n.hoc est uita qđ uirtus. quoniam non oīs uita sed sapiens uita uirtus est. Et tamen qualiscunq; uita sine ulla uirtute potest esse: uirtus uo sine ulla uita esse non potest. Hoc & de memoria dixerim atq; ratione: et si quid aliud tale est in homie. Sunt.n.hęc et añ doctrinā; sine his aūt non potest ulla esse doctrina. ac per hoc nec uirtus quę utiq; discit̃. Bñ autem currere: pulcrū esse corpe: uiribꝰ preualere ingētibꝰ: et cętera huiusmodi: talia sunt ut et uirtus sine his eē possit: et ipa sinę uirtute. Bona sunt tamē: et scđm istos etiam ipsa ꝓpter seipsam diligitur uirtus: utiturq; illis et fruit̃ sicut uirtutē decet. Hanc uitam beatam etiam eē perhibent socialem: quę amicoꝝ bona ꝓpter seipa diligat sicut sua: eisq; ꝓpter seipsos hoc uelit quod sibi: siue in domo sint sicut coniunx & liberi: et quicunq; domestici: siue in loco ubi domus eius est sicut urbs est: ut sunt hi qui ciues uocantur: siue in orbe toto ut sunt gentes quas eis societas humana cōiungit: siue in ipso mūdo qui censet̃ nomie cęli et terrę: sicut dicunt esse deos quos uolūt amicos esse homī sapienti: q̄s nos familiarius angelos dicimꝰ. De bonorum autem et econtrario maloꝝ finibus: negant ullo modo esse dubitādū. & hāc inter se et nouos achademicos affirmant esse distantiam. Nec eoꝝ interest quicquā siue cynico siue aliī q̄libet hītu et uictu: in his finibus quos ueros putāt qualiter quisq; philosophetur. Ex tribus porro illis uitę generibꝰ: ocioso: actuoso: et quod ex utroq; est cōpositū: hoc tertiū sibi placer̃ asseuerāt. Hoc sensisse atq; docuisse achademicos ueter̃s Varro asserit: Anthiocho auctore magistro Ciceronis et suo: quem sane Cicero in pluribꝰ fuisse stoicum: q̄ achademicum mirabilem uult uideri. Sed quid ad nos: qui potius de rebꝰ ipsis iudicare debemus: q̄ ꝓ magno de hominibus quid quisq; scire senserit?

Capitlm .iiii.

Si igitur queratur a nobis quid ciuitas dei de his singulis interrogata respōdeat: ac primum de finibus bonoruꝫ malorumq; quid sentiat: respondebit: ęternam uitā esse sūmum bonuꝫ: ęternam uero mortem summū malum. Propter illam proinde adipiscendam istamq; uitandam: recte nobis esse uiuendum. propter qđ scriptū est iustus ex fide uiuit. Quoniā neq; bonum nostrum iā uidemus: unde oportet ut credendo queramus. Neq; ipsum rcte uiuere nobis ex nobis est: nisi credentes adiuuet et orantes qui et ipsā fidē dedit: qua nos ab illo adiuuādos eē credamꝰ. Illi autem qui in ista uita fines bonorum & malorum esse putauerunt: siue in corpore siue in aīma: siue in utroq; ponētes summū bonuꝫ: atq; ut id efficatius eloq̄r: siue in uoluptate: siue in uirtute: siue in utroq;: siue in uoluptate simul et quiete; siue in uirtute; siue ī utrisq;: siue in ꝑmis naturę: siue in uirtute: siue ī utrisq;. Hinc beati esse: et a seipsis beati fieri mira uanitate uoluerunt. Irrisit hos ueritas per prophetam dicentē. Nouit dominus cogitationes hominū quoniam uanę sunt. Aut sicut hoc testimoniū posuit apostolꝰ Paulus. Dominus nouit cogitationes sapientium quoniam uanę sunt. Quis eniꝫ sufficit quantouis eloquentię flumie uitę huius miserias explicare: quā lamentatꝰ est Cicero in consolatione de morte filię sicut potuit? Sed quantum est quod potuit? Ea quippe quę dicuntur prima naturę: quādo: ubi: quomodo: tam bene se in hac uita habere possūt: ut nō sb īcertis casibus fluctuent? Quis.n.dolor cōtrariꝰ uoluptati: quę inquietudo cōtraria qeti: in corpus sapientis cadere non potest? Membrorū certe amputatio ul' mēbrorū debilitas: homīs expugnat īcolumitatē: deformitas pulcritudinem; imbecillitas

sanitatem: uires lassitudo: mobilitatem
corpor ac tarditas. Et quid horum est qđ
nequeat in carnem sapiētis irruere? Sta-
tus quoq; corporis atq; mot⁹: cū decētes
atq; congruentes sunt: inter nature ꝑma
numerantur. Sed quid si aliqua mala ua-
litudo membra tremore cōcutiat? Quid
si usq; ad ponēdas manus ī terram dorsi
spina curuetur: et hominem quodāmodo
quadrupedem faciat? Nonne omnē sta-
tuendi corporis & mouēdi spēm decusq;
peruertet? Quid ipsius animi ꝑmigenia
que appellant̄ bona: ubi duo ꝑma ponūt
propter comprehensionem perceptionēq;
ueritatis sensum et intellectum? Sed q̄lis
quantuscūq; sensus remanet: ut si alia ta-
ceam fiat homo cecus & surdus? Ratio
uero et intelligētia quo r̄cedet ubi sopit̄:
si aliq̄ morbo efficiatur insanus? Frenetici
multa absurda cū dicunt ul' faciunt: plu-
rimūq; a bono suo proposito & moribus
aliēa imo suo bono proposito moribusq;
contraria: siue illa cogitemus siue illa ui-
deam⁹: si digne consideremus lacrimas
tener̄ uix possum⁹: aut forte nec possum⁹.
Quid dicam de his qui demonū patiunt̄
incursus? Vbi habent abscōditam et ob-
rutam intelligentiam suam: quādo scđm
suam uoluntatem et anima eoꝝ et corpe
malignus utitur spiritus? Et quis cōfidit
hoc malum in hac uita sapiēti euenire nō
posse? Deinde perceptio ueritatis in hac
carne qualis aut quanta est: quādo sicut
legimus in ueraci libro sapientie. corpus
corruptibile aggrauat animaꝫ et deꝑmit
terrena inhabitatio sensū multa cogitan-
tem? Impetus porro ul' actōis appetit⁹:
si hoc modo recte latini appellant eā quā
greci uocant ormen: quia ipsam primis
bonis nature deputant. nonne ipe ē quo
geruntur etiam insanoruꝫ illi motus mi-
serabiles: et facta que horremus: quādo
peruertitur sensus ratioq; sopitur? Porro
ipsa uirtus que nō est inter ꝑma nature:

quoniā eis doctrina postea introducente
superuenit: cū sibi bonoꝝ culmē uindicet
humanorum: quid hic agit nisi perpetua
bella cum uiciis: nec exterioribus sed in-
terioribus; nec alienis sed plane nostris
& ꝓpriis: maxīe illa que grece sophros
siue latine temperantia nominatur: qua
carnales frenantur libidines: ne in queq;
flagitia mentem consentientem trahant.
Neq; enim nullum est uiciū cū sicut dicit
apostolus caro cōcupiscit aduersus spi-
ritū: cui uitio contraria uirtus est: sicut
dicit idem. spiritus concupiscit aduersus
carnem. Hec enim inquit sibi inuicem ad-
uersantur ut non ea que uultis faciatis.
Quid autem facere uolumus cum perfici
uolumus finem summi boni: nisi ut caro
aduersus spiritum non concupiscat: nec
sit in nobis hoc uicium contra quod spūs
concupiscat? Quod in hac uita q̄uis ueli-
mus quoniam facere non ualem⁹: id saltē
in dei adiutorio faciamus, ne carni con-
cupiscenti aduersus spiritum: succūbente
spiritu cedamus: et ad ꝑpetranduꝫ pc̄tm
nostra consensione pertrahamur. Absit
autem ut quamdiu in hoc bello intestino
sumus: iam nos beatitudinem ad quam
uincendo uolumus peruēire adeptos esse
credamus. Et quis est usq; adeo sapiens:
ut contra libidines nulluꝫ habeat omino
conflictū? Quid illa uirtus que pruden-
tia dicitur? Nōne tota uigilātia sua bona
discernit a malis: ut in illis appetendis
istisq; uitandis error nullus obrepat? Ac
per hoc & ipsa nos in malis: uel in nobis
esse mala testatur. Ipsa enim docet nos:
malum esse ad peccandum cōsentire: bo-
nūq; esse ad peccandum nō consentire li-
bidini. Illud tamen malum cui nos non
consentire prudentia docet: facit tpantia.
Nec prudentia nec temperantia omnino
uel imprudentiam uel intempantiā tollit
huic uite. Quid iustitia: cuius munus est
sua cuiq; tribuere: unde fit in ipso homie

quidam iustus ordo naturę: ut aīa sub-
datur deo et animę caro: ac per hoc deo
et anima & caro? Nonne demonstrat in
eo se adhuc ope laborare potius q̄ in hui9
operis iam fine requiescere? Tanto ꝙppe
minus anima subditur deo: quāto min9
deum in ipsis suis cogitatōnibus cōcipit.
& tanto minus animę subdit̄ caro: q̄nto
magis aduersus spm̄ cōcupiscit. Quādiu
ergo nobis īest infirmitas: hęc pestis: hic
languor: quomodo nos iam saluos: & si
nondum saluos: quomodo iaꝫ beatos illa
finali beatitudine dicere audebimus? Iā
uero illa uirtus cui9 nomen est fortitudo:
in q̄ntacunqꝫ sapientia euidētissima testis
est malorum humanorum: quę cōpellitur
patientia tolerare. Quę mala stoici phi
miror qua frōte mala non esse cōtendāt:
ꝗbus fatētur si tanta fuerint: ut ea sapiēs
uel non possit uel nō debeat sustinere: euꝫ
cogi mortem sibimet inferre: atqꝫ ex hac
uita migrare. Tantus autē superbię stu-
por est in his hominibus: hic se habere
finem boni et a seipsis fieri beatos putan-
tibus: ut sapiens eorum hoc est qualem
mirabili uanitate describunt: etiā si cęcet̄:
absurdescat: obmutescat: membris debi-
litetur: doloribus crucietur: et si ꝗd aliud
talium malorum dici aut cogitari potest
incidat in eum: quo sibi mortem cogatur
inferre: hanc in his malis uitā constitutā
eos non pudeat uocare beatam. O uita
beata: quę ut finiat̄ mortis quęrit auxi-
lium. Si beata est maneatur ī ea. Si uero
propter ista mala fugitur ab ea: quomō
est beata? Aut quomō ista non sūt mala:
quę uincunt fortitudinis bonum: eādēqꝫ
fortitudinem non solum sibi cedere: ueꝝ
etiam delirare compellunt: ut & eandem
uitam dicant beatam: et persuadeant esse
fugiendam? Quis usqꝫadeo cęcus est ut
non uideat: ut si beata esset fugienda non
esset? Sed si propter infirmitatis pond9
qua pręmitur hanc fugiendam fatētur:

Quid igit̄ causę est cur non etiā miseram
fracta superbię ceruice fateantur? Verū
obsecro Cato ille patientia: an potius im-
patientia se peremit? Non eni hoc fecisset
nisi uictoriā cęsaris impatienter tulisset.
Vbi est fortitudo? Nempe cessit: nempe
succubuit: nempe usqꝫadeo superata ē: ut
uitam beatam derelinquęret: desereret:
ac fugeret. An nō erat iaꝫ beata? Misera
ergo erat. Quomodo ergo mala nō erāt:
quę uitam miseram fugiendāqꝫ faciebāt?
Quapropter etiam ipsi qui mala ista esse
confessi sunt: sicut peripatetici: sicut ue-
teres achademici: quoruꝫ sectam Varro
defendit: tollerabilius quidem loquūtur:
sed eorum quoqꝫ mirus est error. ꝙ ī his
malis & si tam grauia sunt ut morte fu-
gienda sint: ab ipso sibimet illata qui hęc
patitur: uitam beatam tamen esse conten-
dunt. Mala sunt inqt tormenta atqꝫ cru-
ciatus corporis. et tanto sunt peiora q̄nto
potuerunt esse maiora: quibus ut careas
ex hac uita fugiendū est. Qua uita obse-
cro? Hac inquit: quę tantis aggrauatur
malis. Certe ergo beata est in eisdem ipsis
malis: propter quę dicis esse fugiendam.
an ideo beataꝫ dicis quia licet tibi ab his
malis morte r̄ceder̄? Quid si ergo in eis aliq̄
diuino tenereris iuditio: nec pmicteris
mori: nec unq̄ sine illis esse sinereris? Nē-
pe tunc saltem miseram diceres talē uitā.
Non igitur propterea misera non est: ꝗa
cito relinquitur: quādoquidem si sempi-
terna sit: etiā abs teipso misera iudicabit̄.
non itaqꝫ propterea quia breuis est nll'a
miseria uideri debet. aut quod ē absur-
dius: quia breuis miseria est ideo etiam
beatitudo appellari. Magna uis est ī eis
malis: quę cogunt hominem sc̄d̄m ipsos
etiam sapiētem: sibimet auferre ꝙ homo
est. cum dicant & uerum dicant hāc esse
naturę primam quodammodo et maxi-
mam uirtutē: ut homo concilietur sibi: et
ꝓpterea mortem naturaliter fugiat. ita

sibi amicus ut esse animal: & in hac con-
iunctione corpis atq; anime uelit uiuere
uehementerq; appetat. Magna uis est in
eis malis quibus iste nature uincit̄ sens9:
quo mors omnimodo omnibus uiribus
conatibusq; uitatur: et ita uicitur ut que
uitabatur optetur: appetatur: & si non
potuerit aliunde contingere: ab ipso ho-
mine sibimet inferatur. Magna uis est in
eis malis: que fortitudinē fatiunt homi-
cidā: si tamē adhuc dicenda ē fortitudo:
que ita his malis uincitur: ut hominem
quem sicut uirtus regendum tuendumq;
suscepit: non modo non possit p patiētiam
custodire sed ipsa insuper cogatur occi-
dere. Debet quidem etiam mortem ferre
sapiens patienter: sed que accidit aliūde.
Scd̄m istos autem si eam sibiipsi inferre
compellitur: profecto fatēdum est eis: nō
solum mala sed intolerabilia etiam mala
esse que hoc eum perpetrare compellunt.
Vita igitur que istorum tam magnorum
tam grauiumq; malorum aut premitur
oneribus aut subiacet casib9: nullo modo
beata diceretur: si homines q hoc dicunt
sicut uicti malis ingrauescentibus cū sibi
mortem ingerunt: cedunt infelicitati: ita
uicti certis rationibus cū querunt beataʒ
uitam dignarētur cedere ueritati: & non
sibi in ista mortalitate putarent sine sūmi
boni esse gaudendum: ubi ipse uirtutes
qbus hic nihil certe melius atq; utilius in
homine reperitur: quanto maiora sunt
adiutoria cōtra uim squaloꝝ: laboꝝ: do-
loꝝ: tanto fideliora testimonia miseriaꝝ.
Si enim uere uirtutes sunt: que nisi in eis
quibus uera inest pietas esse non possunt:
nō se profitentur hoc posse: ut nullas mi-
serias homines patiantur in quibus sūt.
Neq; enim mendaces sunt uere uirtutes:
ut hoc profiteantur. sed ut uita humana
que tot & tantis huius seculi malis cogit̄
misera: spe futuri seculi sit beata sicut &
salua. Quomō enim beata est: que nō duʒ
salua ē? Vnde et apostolus Paulus non
de hominibus imprudentibus: impatiē-
tibus: intemperantibus et iniquis: sed de
his qui scd̄m ueram pietatem uiuerent: &
ideo uirtutes quas habēt ueras haberēt
ait. Spe eniʒ salui facti sumus. Spes aūt
que uidetur non est spes. Quod eniʒ quis
uidet: quid sperat? Si autem quod non
uidemus speramus: per patientiam ex-
pectamus. Sicut g° spe salui: ita spe beati
facti sumus. & sicut salutem ita beatitu-
dinem non iam tenemus presentem: sed
expectamus futuram: et hoc p patientiā.
quia in malis sumus que patienter tole-
rare debemus: donec ad illa ueniamus
bona: ubi omnia erunt quibus ineffabilr̄
delectemur: nihil erit autem quod iam
tolerare debeamus. Talis salus que in
futuro seculo erit: ipsa erit etiam finalis
beatitudo. Quam beatitudinem ipsi phi-
losophi quoniam non uidentes nolunt
credere: hic sibi conantur falsissimam fa-
bricare: quāto supbiore tanto mēdatiore
uirtute.

Capitulum .V.

Quod autē socialem uitam eē uolūt sapientes: nos multo amplius ap-
probamus. Nam unde ista dei ciuitas de
qua huius operis ecce iam unde nonum-
decimum librum uersamus in manibus:
uel inchoaretur exortu: uel progrederet̄
excursu: ul' debitos apprehēderet fines:
si non esset socialis uita sanctoꝝ? Sed in
hui9 mortalitatis erumna: q̊t et q̄ntis ab-
undet malis hūana societas qs enumerar̄
ualeat? Quis existimare suffitiat? Au-
diant apud amicos suos: hominem cum
sensu atq; consensu oīum hominū dicere.
duxi uxorem. quam ibi miseriam uidi:
nati filii alia cura. Quid itideʒ illa que in
amore uicia cōmemorat idem Terentius:
iniurie: suspitiones: inimicitie: bellū: pax
rursum? Nonne res humanas ubiq; im-
pleuerunt? Nonne hec & in amicorum
honestis amoribus plerūq; contingunt?

Nonne his usqquaq plene sunt res hu-
manę: ubi iniurias: suspitiões: inimicitias:
bellum: certa mala sentimus: pacem uero
incertum bonum: quoniam corda eoruz
cum quibus eam tenere uolumus igno-
ramus. et si hodie nosse possemus: qualia
cras futura essent utiq nesciremus? Qui
porro inter se amiciores solent esse uel
debent: q̃ qui una domo etiã continent?
Et tamen quis inde securus est: cuz tanta
sępe mala ex eorum occultis isidiis exti-
terint: tanto amariora q̃nto dulcior pax
fuit: quę uera putata est cum astutissime
fingeretur? Propter qđ omnium pectora
sic actingit: ut cogat in gemitum: qđ ait
Tullius. Nullę sunt occultiores insidię:
q̃ hę quę latent in simulatione offitii: aut
in aliquo necessitudinis nomine. Nam eũ
qui palam est aduersarius facile cauẽdo
uitare possis; hoc nero occultũ: intestinũ
ac domesticum malum: nõ solum existit:
uerum etiam opprimit anteq̃m pspicere
atq explorare potueris. Propter quod
etiaz diuina uox illa: & inimici hominis
domestici eius: cum magno dolor cordis
auditur. quia et si quisq tam fortis sit ut
ęquo aio perferat: ul' tam uigilãs ut pro-
uido consilio caueat: quę aduersus eum
molitur amicitia simulata: eorum tamen
hominum perfidorum mala cum eos esse
pessimos experitur: si ipse bonus est gra-
uiter excrutietur necesse est: siue semper
mali fuerint et se bonos finxerint: siue in
istam malitiam ex bonitate mutati sint.
Si ergo domus commune perfugium in
his malis humani generis tuta non est:
quid ciuitas: quę quanto maior est tanto
forum eius litibus ciuilibus & crimina-
libus plenum: etiam si quiescant non solũ
turbulentę: uerum etiam sępius et cruẽtę
seditiões et bella ciuilia. a quoꝝ euentib9
sunt aliquando liberę ciuitates: a piculis
nunq̃m? ¶ Capitlm .vi.

Quid ipsa iuditia hominũ de hoib9:
quę ciuitatib9 etiam quãtalibet pace ma-
nentibus deesse nõ possũt: qualia putam9
esse: q̃ misera: q̃ dolenda. quãdo quidem
hi iudicant qui conscientias eoꝝ de qbus
iudicant cernere nequeũt. Vnde sępe co-
guntur tormentis innocentium testium
ad alienam causam pertinentem quęrere
ueritatem. Quid cum in sua causa quisq
torquętur: et cũ quęritur utrum sit nocẽs
crutiatur. & innocens luit pro incerto
scelere certissimas pęnas. non quia illud
commisisse detegitur: sed quia non com-
misisse nescit? Ac per hoc ignorantia iu-
dicis plęrumq est calamitas innocentis.
Sed quod intolerabilius ẽ magisq plan-
gendum: rigandũq si fieri posset fõtibus
lacrimarum: cũ ppterea iudex torquęat
accusatũ: ne occidat nesciens innocẽtem:
fit per ignorantię miseriam: ut et tortum
& innocentem occidat: quẽ ne innocẽtem
occideret torserat. Si enim scđm istorum
sapientiam delegerit ex hac uita fugere:
q̃ diutius illa sustiner tormenta: quod nõ
commisit cõmisisse se dicit. Quo damnato
et occiso: utrum nocẽtem aut innocẽtem
iudex occiderit adhuc nescit: quẽ ne in-
nocentem nesciens occideret torsit. ac per
hoc inocẽtẽ et ut sciret torsit: et dũ nesci-
ret occidit. In his tenebris uitę sotialis
sedebit iudex ille sapiens: an non aude-
bit? Sedebit ille plane. Constringit enim
eum & ad hoc offitium pertrahit hũana
sotietas: quam deserere nefas ducit. Hoc
enim nefas esse non ducit: q testes inno-
centes in causis torquentur alienis: q hi
qui arguuntur ui doloris plęrũq supati
et de se falsa cõfessi: etiam puniuntur in-
nocentes: cũ iam torti fuerint innocẽtes.
Quod et si non morte puniantur: in ipsis
uel ex ipsis tormentis plęrumq moriun-
tur. Quod aliquando et ipsi qui arguunt
humanę sotietati fortasse ne crimina im-
punita sint pdesse cupiẽtes: et mẽtientib9
testib9 reoq ipso cõtra tormenta durante

immaniter nec fatente: ꝓbare quod obi-
tiunt non ualentes q̃uis uera obiecerint:
a iudice nesciente damnantur. Hec tot &
tanta mala non deputat esse peccata. Non
enī hec facit sapiens iudex uoluntate no-
cendi: sed necessitate nesciendi. & tamen
quia cogit humana societas iudicādi etiā
necessitate. Hec est ergo quam dicimus
miseria certe hominis: & si nō malitia sa-
pientis. An uero necessitate nesciendi atq;
iudicādi torqueat isontes: punit insōtes:
et paꝝ ē illi ꝙ nō est reus: si nō sit insup et
beatus? Quanto consideratius et homine
dignius & hominem agnoscit in ista ne-
cessitate: eamq; miseriā in se odit: et si pie
sapit clamat ad deum. de necessitatibus
meis erue me.

Capitlm .vii.

POst ciuitatem uel urbem sequitur
orbis terrę: in quo tertium gradū
ponunt societatis humanę: incipientes a
domo atq; inde ad urbē: deinde ad or-
bem terrę progrediendo uenientes. Qui
utiq; sicut aquarū congeries q̃nto maior
est tanto periculis plenior. In quo p̄mum
linguarum diuersitas hominem alienat
ab homine. Nam si duo sibimet inuicem
fiant obuiam: neq; prӕterire sed simul eē
aliqua necessitate cogantur: quoꝝ neuter
nouit linguam alterius: facilius sibi ani-
malia muta etiam diuersi generis: q̃ cum
illi sint homines ambo sociantur. Quādo
enim quę sentiunt inter se communicare
non possunt propter solam linguarum
diuersitatem: nihil prodest ad sociandos
homines tanta similitudo naturę: ita ut
libentius homo sit cum cane suo: q̃ cum
homine alieno. At enim opera data est ut
imperiosa ciuitas: non solum iugum ueꝝ
etiam linguam suam domitis gentibus ꝑ
pacem societatis imponeret: per quā non
deesset imo et abundaret etiā interpretū
copia. Verū ē. Sed hoc q̃ multis & q̃ grā-
dibus bellis: quanta strage hominū: q̃nta
effusione humani sanguinis comparatū
est? Quibus transactis: non est tamen eo-
rundem malorum finita miseria. Quāuis
enim nō defuerit neq; hostes desint exer-
cere nationes: contra quas semper bella
gesta sunt & geruntur: tamen etiam ipsa
imperii latitudo peperit peioris generis
bella: socialia scilicet atq; ciuilia: quibus
miserabilius quatitur genus humanum:
siue cum belligeratur ut aliquando con-
quiescāt: siue cū timetur ne rursus exur-
gant. Quorum malorū multas et multi-
plices clades: duras & diras necessitates:
si ut dignum est eloqui uelim: q̃q̃m neq̃q̃
sicut res postulat possim: quis erit ꝓlixę
disputationis modus? Sed sapiens in-
quiunt iusta bella gesturus est. Quasi nō
si se hominem meminit: multo magis do-
lebit iustorum necessitates sibi extitisse
bellorum: quia nisi iusta essent: ei gerēda
non essent. Ac per hoc sapiēti nulla bella
essent. Iniquitas enī partis aduersę iusta
bella ingerit gerenda sapiēti. quę iniq̃tas
homini utiq; est dolenda quia hominum
est: & si nulla ex ea bellandi necessitas
nasceretur. Hęc itaq; mala tā magna: tam
horrenda: tam seua: quisquis cum dolore
considerat: miseriam necesse est fateatur.
Quisquis autem uł patitur ea sine animi
dolore uel cogitat: multo utiq; miserius
ideo se putat beatum: quia et humanum
perdidit sensum.

Capitlm .viii.

SI autem non contingat quędam
ignorantia similis dementię: quę ta-
men in huius uitę misera conditione sępe
contingit: ut credatur uel amicus esse qui
inimicus est: uel inimicus qui amicus est:
quid nos consolatur in hac humana soci-
etate erroribus erumnisq; plenissima: nisi
fides non ficta: et mutua dilectio uerorū
bonorumq; amicorum. quos quanto plu-
res & in pluribus locis habemus: tanto
longius latiusq; metuimus: ne quid eis
cōtingat mali de tantis malorū aggerib9
huius sęculi? Nō enim tantūmodo solliciti

sumus ne fame: ne bellis: ne morbis: ne
captiuitatibus affligantur: ne in eadem
seruitute talia patiantur qualia nec cogi-
tare sufficimus: uerum etiam ubi timor
multo amarior est: ne in perfidiam: mali-
tiam: nequitiamq; mutentur. Et quando
ista contingunt: tanto utiq; plura quãto
illi sunt plures: & in pluribus locis: et in
nostram notitiam proferuntur: quibus
cor nostrum flagris uratur. quis potest
nisi qui talia sentit aduertere? Mortuos
quippe mallemus audire: q̃muis & hoc
sine dolore audire non possemus. Quorũ
enim nos uita propter amicitię spetialis
solatia delectabat: ũde fieri potest ut eo-
rum mors nobis nullam ingerat mesti-
tudinem? Quam qui prohibet: ꝓhibeat
si potest amica colloquia: interdicat ami-
cabilem societatem: uel intercidat affectũ
omnium humanaruz necessitudinũ: uin-
cula mentis immitis immiti stupore di-
rumpat. aut si eis utendum censeat: ut
nulla ex eis animum dulcedo perfũdat.
Quod si fieri nullo modo potest: etiã hoc
quo pacto futurum ẽ ut eius nobis ama-
ra mors nõ sit: cuius dulcis est uita? Hinc
est enim & luctus quidam: in humano
corde quasi uuln9 aut ulcus: cui sanando
adhibentur offitiosę consolationes. Non
enim propterea non est quod sanetur: q̊-
niam quanto est animus melior: tanto in
eo facilius citiusq; sanatur. Cũ igitur etiã
de carissimorum mortib9: maxime quo-
ruz sunt hũanę societati offitia necessaria:
nunc mitius nunc asperius affligat̃ uita
mortalium: tamen eos mortuos quos di-
ligimus: q̃uis a fide uel a bonis moribus
lapsos: hoc est in ipsa anima mortuos:
audire seu uidere mallemus. Qua ingẽti
materia malorum plena est terra. ꝓpter
quod scriptum est. Nũquid nõ temptatio
est uita hũana super terram? Et propter
quod dominus ipse ait. ue mundo a scã-
dalis. Et iterum. Quoniam abundauit
inquit iniquitas refrigescet caritas mul-
torum. Ex q̊ fit ut bonis amicis mortuis
gratulemur: et tamen mors eorũ nos cõ-
tristet: ipa nos certius consoletur: q̃ntuz
malis caruerunt quibus in hac uita etiaz
boni homines uel cõteruntur: uel depra-
uantur: uel in utroq; periclitantur.

Capl'm .ix.

IN societate uero
sanctorum angelorum: quam philo-
sophi illi qui nobis deos eẽ amicos uolu-
erunt quarto constituerũt loco: uelut ad
mundum uenientes ab orbe terrarum: ut
sic quodãmodo complecterentur et cęlũ:
nullo modo quidem metuimus: ne tales
amici uel morte nos sua uel deprauatõne
contristent. Sed quia nobis non ea qua
homines familiaritate miscentur: quod
etiam ipsum ad erumnas pertinet huius
uitę: et aliqñ sathanas sicut legim9 trãsfi-
gurat se in angelũ lucis: ad tẽptandũ eos
q̊s ita ul' erudiri opus est: uel decipi iustũ
est: magna dei misericordia necessaria ẽ:
ne quisq̃m cum bonos angelos amicos se
habere putat: habeat malos demones a-
micos fictos: eosq; tanto nocentiores: q̃nto
astutiores ac fallatiores patiatur inimi-
cos. Et cui magna dei misericordia ista
est necessaria: nisi magnę humãę miserię:
quę ignorantia tanta premitur: ut facile
istorum simulatione fallatur? Et illos
quidem philosophos in impia ciuitate
qui deos sibi amicos esse dixerũt: in de-
mones malignos incidisse certissimũ est:
quibus tota ipsa ciuitas subditur: ęter-
num cum eis habitura supplitiũ. Ex eoꝝ
quippe sacris uel potius sacrilegiis: qb9
eos colendos: & ex ludis immũdissimis
ubi eorum crimina cęlebrantur: quibus
eos placandos putauerunt: eisdem ipsis
auctoribus et exactoribus talium tan-
torumq; dedecorũ: satis ab eis q colãtur
apertum est.

Capitl'm .x.

SEd neq; sancti & fideles unius ue-
ri dei summiq; cultores: ab eorum

fallatiis et multiformi temptatōne securi
sunt. In hoc enim loco infirmitatis et di-
ebus malignis: etiam ista solicitudo non
est inutilis: ut illa securitas ubi pax ple-
nissima atq; certissima est: desiderio fer-
uētiore queratur. Ibi erunt enim naturę
munera: hoc ē quę nostrę naturę ab oīm
naturarum creatore donantur. nō solum
bona uerum etiam sempiterna: nō solum
in animo qui sanabitur per sapientiam:
uerum etiā in corpore quod resurrectōe
renouabitur. Ibi uirtutes nō contra ulla
uicia uel mala quęcūq; certantes: sed ha-
bentes uictorię premium ęternā pacem:
quam nullus aduersarius inquietet. Ipsa
est enim beatitudo finalis: ipsa pfectōnis
finis: qui cōsumentem finem non habet.
Hic autem dicimur beati: quādo pacem
habemus: quantulacunq; hic haberi pōt
in uita bona. Sed hec beatitudo illi quā
finalem dicimus beatitudini comparata:
prorsus miseria reperitur. ¶ Ca. xi.

HAnc ergo pacem qualis hic potest
esse: mortales homines in rebus
mortalibus quando habemus: si uiuim⁹
recte bonis eius recte utit̄ uirtus: q̄ndo
uero eam non habemus: etiam malis quę
homo patitur bene utitur uirt⁹. Sed tūc
est uera uirtus: quando & omnia bona
quibus utitur bene: et quidquid in bono
usu bonorum & malorum facit: et seipā
ad eum finem refert: ubi nobis talis &
tanta pax erit: qua melior & maior esse
non possit. Quapropter possumus dicere
fines bonorum nostrorum esse pacē: sicut
ęternam diximus uitam. presertim quia
ipsi ciuitati dei de qua nobis est ista ope-
rosissima disputatō: in sancto dr̄ psalmo.
Lauda hierusalem dominum: lauda deū
tuum syon. Quoniam confortauit seras
portarum tuarum: benedixit filios tuos
in te. Qui posuit fines tuos pacem. Quo-
niam confirmatę fuerunt serę portarum
eius: iam in illam nullus intrabit: nec ab
illa ullus exibit. Ac ꝑ hoc fines eius eam
debemus hic intelligere pacem: quā uo-
lumus demonstrare finalem. Nam et ipi⁹
ciuitatis misticum nomē id est hierusalē:
quod ut āte iam diximus uisio pacis in-
terpretatur. Sed quoniam pacis nomen
etiam ī his rebus mortalibus freq̄ntatur:
ubi utiq; non est uita ęterna: propterea
finem ciuitatis huius ubi erit eius sūmū
bonum: ęternam uitam maluimus com-
memorare q̄ pacem. De quo fine apostol⁹
ait. Nunc ů a peccato liberati: serui autē
facti deo: habetis fructum uestrum in
sanctificationem: finem uero uitam ęter-
nam. Sed rursus quia uita ęterna ab eis
qui familiaritatem non habent cum scp̄-
turis sanctis: potest etiam accipi malorū
uita: uel etiam scd̄m quosdā: philosophos
propter animę immortalitatem: ul' etiam
scd̄m fidem nostram propter pęnas īter-
minabiles impiorum: qui utiq; in ęternū
cruciari non poterūt: nisi etiam uixerint
in ęternum: profecto finis ciuitatis hui⁹
in quo summum bonum habebit: ul' pax
in uita ęterna: uel uita ęterna in pace di-
cendus est. ut ab omnibus facilius possit
intelligi. Tantum est enim pacis bonum:
ut etiam in rebus terrenis atq; mortalib⁹
nihil gratius soleat audiri: nihil deside-
rabilius concupisci: nihil postremo possit
melius inueniri. De quo si aliquāto diu-
tius loqui uoluerimus: non erimus q̄ntū
arbitror onerosi legentibus. & propter
finem ciuitatis huius de qua nobis sermo
est: & propter ipsam dulcedinem pacis
quę omnib⁹ est cara. ¶ Cap. .xii.

QVod enim quisquis mecū res hu-
manas naturamq; cōmunē utcūq;
intuetur: agnoscit. Sicut enim nemo est q
gaudeř nolit: ita nemo est qui pacem ha-
bere nolit. Quandoquidem et ipsi q bella
uolunt nihil aliud q̄ uincere uolunt. Ad
gloriosam ergo pacem bellando cupiunt
peruenire. Nam quid aliud est uictoria:

nisi subiectio repugnantium? Quod cum factum fuerit: pax erit. Pacis ergo intẽtione geruntur et bella: ab his etiam qui uirtutem bellicam student exercere: imperando atq; pugnando. Vnde pacẽ constat belli esse optabilem finem. Omnis. n. homo etiam belligerando pacem requirit: nemo autem bellum: pacificando. Nam & illi qui pacem in qua sunt perturbari uolunt: non pacem oderunt: sed eam pro arbitrio suo cupiunt cõmutari. Nõ ergo ut sit pax nolũt: sed ut ea sit quã uolunt. Deniq; et si per seditionem se ab aliis separauerint: cum eis ipsis conspiratis uel cõiuratis suis nisi q̃lemcunq; pacis spẽm teneant: non efficiunt quod intendunt. Proinde latrones ipsi ut uehementius et tutius infesti sint paci cęterorũ: pacem uolunt habere sociorum. Sed & si unus sit tam prępollens uiribus et conscios ita cauens: ut nulli socio se cõmittat: solusq; insidians & pręualens quibus potuerit oppressis et extinctis: prędas agat cum eis certe quos occidere nõ potest: et quos uult latere quod facit: qualemcunq; umbram pacis tenet. In domo autem sua: cũ uxore cũ filiis et si q̃s alios illic habet studet ꝑfecto esse pacat9. eis q̃ppe ad nutũ obtꝑantib9 sine dubio delectat̃. Nã et si nõ fiat indignatur: corripit: uindicat. & dom9 suę pacẽ si ita necesse sit etiã seuiẽdo componit: quam sentit esse non posse: nisi cuidam principio quod ipse ĩ domo sua est: cętera in eadem domestica societate subiecta sint. ideoq; si offerret̃ ei seruit9 plurium: uel ciuitatis uel gentis: ita ut sic ei seruirent quemadmoduz sibi domi suę seruiri uolebat: non se iam latronem latebris conderet: sed regem conspicuum sublimaret: cum eadem in illo cupiditas & malitia permaneret. Pacem itaq; cum suis omnes habere cupiunt: quos ad suũ arbitrium uolunt uiuere. Nam & cum quibus bellum gerũt: suos facere si possunt uolũt: eisq; subiectis leges suę pacis imponere. Sed faciamus aliquem: qualẽ canit poetica et fabulosa narratiõ. Quem fortasse propter ipsam insociabilem feritatem: semihominem q̃ hominem dicere maluerunt. Quãuis ergo huius regnum dirę speluncę fuerit solitudo: tamq; malitia fuerit singularis: ut ex hac ei nomẽ sit inuentum: nã malus grece cacos dicitur: quod ille uocabatur ut nulla coniunx ei blande ferret referret q; sermonem: nllis filiis uel alluderet paruulis: uel grandiusculis imperaret: nullo amici colloquio frueretur: nec Vulcãi patris: quo ul' huic tantum non parum fęlicior fuit: quia tale monstrum ipse non genuit. nihil cuiq̃m daret: sed a quo posset quidquid uellet et quantum & quando posset: & quantum uellet auferret. Tamen in ipsa sua spelunca solitaria: cuius ut describitur semꝑ recenti cede tepebat humus: nihil aliud q̃ pacem uolebat in qua nemo illi molest9 esset: nec eius quietem uis ullius terrorq; turbaret. Cum corpore suo deniq; pacez habere cupiebat. & quantũ habebat tantum illi bene erat. Quandoquidem membris obtemperantibus imperabat: & ut suam mortalitatem aduersuz se ex indigentia rebellantem: ac seditionem famis ad dissociandam atq; excludendam de corpore animam concitantem: quanta posset festinatione pacaret: rapiebat: necabat: uorabat. & q̃uis ĩmanis ac ferus: paci tamen suę uitę ac salutis immaniter ac ferociter cõsulebat. Ac per hoc si pacẽ quã in sua spelunca atq; in seipso habere satagebat: cum aliis etiam habere uellet: nec malus: nec monstrum: nec semihomo uocaretur. Aut si eius corporis forma & atrorũ ignium uomitus: ab eo deterrebat hoĩm societatem: forte nõ nocendi cupiditate sed uiuẽdi necessitate seuiebat. Verum iste non fuerit: uel quod magis credendum est talis non fuerit: qualis

uanitate poetica describit̃. Nisi .n. nimis accusaretur Cacus: parum Hercules laudaretur. Talis ergo homo siue semihomo melius ut dixi creditur non fuisse: sicut multa figmenta poetarum. Ipse enim ferę seuissimę unde ille partē habuit feritatis: nam et semiferus dictus est: genus proprium quadam pace custodiunt: coeūdo: gignendo: pariendo: fętus fouendo atq̧ nutriēdo: cum sint plerę q̧ insotiabiles & soliuagę. Nō scilicz ut oues: cerui: colūbę: sturni: apes. sed ut leões: uulpes: aquilę: noctuę. Quę eniz tigris nō filiis suis mitis immurmurat: et pacata feritate blādit̃? Quis miluus & quantumlibet solitarius rapinis circumuolet: non coniugium copulat: nidū congerit: oua cōfouet: pullos alit: et quasi cum sua matrefamilias sotietatem domesticam quanta potest pace conseruat? Quantomagis homo fertur quodammodo naturę suę legibus: ad ineundam sotietatem pacemq̧ cum hōibus quantum in ipso est omnibus obtinendā: cum etiaz mali pro pace suoꝝ belligerēt: omnesq̧ si possent suos facere uelint: ut uni cuncti et cuncta deseruiāt. quo pacto nisi ut in eius pacem uel amādo uel timēdo cōsentiant? Sic enim superbia ꝑuerse deum imitatur. Deum nanq̧ odit: cū suis sotiis non ęqualitatem sub illo: sꝫ imponer̃ uult sotiis dominationem suam pro illo. Odit ergo iustam pacem dei: et amat iniquam pacem suam. Non amare tamen qualēcunq̧ pacē nullomodo potest. Nullum quippe uicū: ita contra naturam est: q̄ ut naturę deleat etiā extrema uestigia. Itaq̧ pacem iniquorum in pacis comparatione iustorum: ille uidet nec pacem eē dicendam: q̧ nouit pręponere recta prauis: & ordinata peruersis. Quod autem etiam est peruersum: hoc necesse est ut in aliqua et ex aliqua et cum aliqua rerum parte pacatum sit: in quibus est uel ex q̧bus constat. Alioquin nihil esset omino.

Velut si quisq̃m capite deorsum pēdeat: peruersus est utiq̧ situs corporis et ordo membrorum. quia id quod desuper esse natura postulat: subtus est. et quod illa subter uult esse desuper factum est. Conturbabit carnis pacem ista peruersitas: & ideo est molesta. Veruntamen anima corpori suo pacata est: et pro eius salute satagit: & ideo est qui doleat. Quę si molestiis eius exclusa discesserit: q̄diu māet compago membrorum non est sine q̄dam partium pace qđ remanet. Et ideo adhuc est qui pendeat: et ꝙ terrenuꝫ corpus in terram nititur: & uinculo quo suspēsum est renititur: in suę pacis ordinē tendit: & locum quo requiescat quodammodo ponderis uoce poscit. iamq̧ exanime sine ullo sensu: a pace tamen naturali sui ordinis non recedit. uel cum tenet eam: uel cū fertur ad eam. Si enim adhibeantur medicamenta atq̧ curatio: quę formam cadaueris dissolui dilabiq̧ nō sinat: adhuc pax quędam partes partibus iungit: totamq̧ molē applicat terreno et cōuenienti: ac per hoc loco pacato. Si autem nulla adhibeat̃ cura condiēdi: sed naturali cursu relinquatur: tam diu quasi tumultuatur dissidentibus exalationibus: & nostro incōuenientibus sensui: id enim est quod in putore sentitur: donec mūdi cōueniat elementis: & in eorum pacem ꝑticulatim paulatimq̧ discedat. Nullo modo tamen inde aliquid legibus sūmi illius creatoris ordinatorisq̧ subtrahitur: a quo pax uniuersitatis administratur. Quia et si de cadauere maioris animātis aīalia minuta nascātur: eadē lege creatoris quęq̧ corpuscula in salutis pace suis animalib9 seruiunt: Et si mortuorum carnes ab aliis animalibus deuorentur: easdem leges ꝑ cuncta diffusas ad salutē generis cuiusq̧ mortalium congrua congruis pacificantes: quaquauersum trahantur: & rebus quibuscunq̧ iungantur: & in res q̄slibet

conuertantur et commutentur inueniūt.

Capitlm .xiii.

PAx itaq; corporis ē ordinata temperatura partium. Pax animę irrationalis ordinata requies appetitionum. Pax animę rationalis: ordinata cognitionis actiōisq; consensio. Pax corporis & animę: ordinata uita et salus animantis. Pax homīs mortalis est dei immortalis ordinata in fide sub ęterna lege obedientia. Pax hominum: ordinata cōcordia. Pax domus ordinata imperandi atq; obediendi concordia cohītātiū. Pax ciuitatis ordīata imperandi obediendiq; concordia ciuiū. Pax cęlestis ciuitatis: ordinatissima & concordissima societas fruendi deo et inuicem uidendi deum. Pax oīum rerum: tranquillitas ordinis. Ordo est parium disparium q; rerum: sua cuiq; loca distribuens dispositio. Proinde miseri inq̄ntuz miseri utiq; in pace non sūt. Tranqllitate quidem ordinis carent: ubi perturbatio nulla est. Verūtamen quia merito iusteq; miseri sunt: in ea quoq; ipsa sua miseria pręter ordinem esse nō possunt. nō qdem cōiuncti beatis: sed ab eis tamen ordinis lege seiuncti. Qui cum sine perturbatiōe nō sint: rebus qbus sunt quātacunq; congruētia coaptantur. Ac per hoc est in eis ordinis nōnulla tranquillitas. inest ergo nonnulla pax. Verum ideo miseri sunt: quia et si in aliqua securitate non dolent: non tamē ibi sūt ubi securi esse ac dolere non debeāt. Miseriores autem si pax eis cum ipsa lege non est: qua naturalis ordo administratur. Cum autem dolent: ex q̄ parte dolent pacis perturbatiō facta est. nulla uero adhuc pax est ī qua nec dolor urit: nec compago ipsa dissoluitur. Sicut ergo est quędam uita sine dolore: dolor autē sine aliqua uita esse non potest: sic est quędam pax sine ullo bello: bellum uero sine aliqua pace esse non potest. non scd̄m id qd̄ bellum est: sed scd̄m id quod ab eis uel in eis geritur: quę aliquę naturę sunt. quod nullo modo essent si non qualicunq; pace subsisterent. Quapropter natura est in qua nullum malum est: uel etiam ī qua nullum malum esse potest. Esse autem natura in qua nullum bonum sit nō potest. Proīde nec ipsius diaboli natura in q̄ntū natura est malum est: sed peruersitas eam malam facit. Itaq; in ueritate non stetit: sed ueritatis iuditium nō euasit. Quia in ordinis tranquillitate nō mansit: nec ideo tamen a potestate ordinatoris effugit. Bonum dei quod illi est in natura: nō eū subtrahit iustitię dei: q̄ ordinatur ī pęna. nec ibi deus insequitur bonū qd̄ creauit: sed malum quod ille commisit. Neq; eniz totum aufert quod naturę dedit: sʒ aliqd adimit aliquid relinquit. ut sit qui doleat quod ademit: & ipse dolor testimonium est boni adempti: et boni relicti. Nisi eniz bonum relictum esset: bonū amissum dolere non posset. Nam qui peccat peior est si lętatur in damno ęquitatis. Qui uero cruciatᷣ: si inde nihil boni adqrat: dolet damnum salutis. Et quoniam ęquitas ac salus utrunq; bonum est: boniq; amissiōe dolendum est potius q̄ lętandum: si tamē non sit compensatio melioris. Melior est autem animi ęquitas q̄ corporis sanitas. Profecto cōuenientius iniustus dolet in supplitio q̄ lętatus est in delicto. Sicut g̊ lętitia deserti boni in peccato: testis ē uolūtatis malę: ita dolor amissi boni ī supplitio: testis est bonę naturę. Qui enim dolet amissam naturę suę pacē: ex aliqb9 reliquiis pacis id dolet: quibus fit ut natura sibi amica sit. Hoc autem in extremo supplitio recte fit: ut iniqui & impii naturalium bonorum damna in cruciatib9 defleant: sentiētes eorum ablatorem iustissimum deum: quem contempserunt benignissimū largitorem. Deus g̊ naturaꝝ oīm sapientissimus cōditor et iustissimus ordinator: qui terrenorū ornamētorum

maximum instituit mortale genus hu-
manum: dedit hominibus quędam bona
huic uitę congrua; id est pacem tempalez
pro modulo mortalis uitę. in ipsa salute
& incolumitate ac sotietate sui generis:
et quęq; huic paci uel tuendę uel recupe-
randę sunt necessaria: sicut ea quę apte
ac conuenienter adiacent sensib9: lux ista
uisibilis: aurę spirales: aquę potabiles:
& quidquid ad alendum uel tegendum:
curandum: ornandumq; corpus cōgruit.
eo pacto ęquissimo: ut quicunq; mortalis
bonis talibus paci mortalium accommo-
datis rc̄te usus fuerit: accipiat ampliora
atq; meliora: ipam scilicet immortalitatis
pacem: eiq; conuenientem gloriam et ho-
norem in uitam ęternam: ad fruendum
deo & proximo in deo. Qui autem per-
peram id ē iniuste: nec illa accipiat et hęc
amictat.

Capitlm .xiiii.

OMnis igitur usus rerum tempo-
ralium refertur ad fructū terrenę
pacis in ciuitate terrena. in celesti autem
ciuitate: refertur ad fructū pacis ęternę.
Quapropter si irrationabilia essemus a-
nimantia: nihil appeteremus pręter or-
dinatam temperaturam partium corpis:
& requiē appetitionis. Nihil igit̄ pręter
quietem carnis & copiam uoluptatum:
ut pars corporis prodesset paci animę.
Si enim desit pax corporis: impeditur
etiam rationalis pax animę. quia reqem
appetitionū consequi non potest. Vtrūq;
autem simul eius paci prodest: quā inter
se habent anima & corpus: id est ordi-
natę uitę ac salutis. Sicut enim pacem
corporis amare se ostendunt animantia
cum fugiunt dolorem: & pacem animę
cum propter explendas indigentias ap-
petitionem uoluptatum consequūtur: ita
mortem fugiendo satis indicant quantū
diligant pacem: qua sibi conciliantur a-
nima et corpus. Sed quia homini rōnalis
anima inest: totū hoc quod habet cōmūe
cum bestiis: subdit paci animę ratiōalis:
ut mente aliquid contempletur: & scd̄m
hoc aliquid agat: ut sit ei ordiata cogni-
tionis actionisq; consensio: quam pacem
rationalis animę dixeramus. Ad hoc eni
uelle debet nec dolore molestari: nec de-
siderio perturbari: nec morte dissolui: ut
aliquid utile cognoscat: & scd̄m eaz cog̃-
tionem uitam moresq; componat. Sed ne
ipso cognitōnis studio propter humanę
mentis infirmitatem: in pestem alicuius
erroris incurrat: opus habet magisterio
diuino cui certius obtemperet: & adiu-
torio ut liber obtemperet. Et quoniam
q̃mdiu est in corpore mortali isto: pere-
grinatur a domino: per fidem ambulat
nō per spetiem. ac per hoc omnem pacem
uel corporis ul' animę: uel simul corporis
et animę refert ad illam pacem: quę ho-
mini mortali est cum deo immortali: ut ei
sit ordinata in fide sub ęterna lege obedi-
entia. Iam uero quia duo pręcipua prę-
cepta hoc est dilectionē dei & dilectionem
proximi docet magister deus: in quibus
homo tria inuenit quę diligat: deum: se-
ipsum: & proximū. atq; ille ī se diligēdo
non errat qui deum diligit: consequens
est ut etiam proximo ad diligendū deum
consulat: quem iubetur sicut seipsum di-
ligere. Sic uxori: sic filiis: sic domesticis:
sic cęteris hominibus quibus potuerit: et
hoc sibi a proximo si forte indiget cōsuli
uelit. Ac per hoc pacatus erit quantum
in ipso est omni homini: pace hominum
id est ordinata cōcordia: cuius ordo hic
est. Primum ut nulli noceat. Deinde eti-
am ut prosit cui poterit. Primitus ergo
inest ei suorum cura. ad eos quippe ha-
bet oportuniorem facilioremq; aditum
consulendi: uel ordine naturę: uel ipsius
sotietatis humanę. Vnde apostolus ait.
Quisquis autem suis & maxime domes-
ticis non prouidet: fidem denegat: & est
infideli deterior. Hinc itaq; etiaz pax do-

mestica oritur: id est ordinata imperandi
obediendiq; concordia cohabitantium.
Imperant enim qui consulunt. sicut uir
uxori: parentes filiis: & domini seruis.
Obediunt autem quibus consulitur. sicut
mulieres maritis: filii parentibus: serui
dominis. sed in domo iusti uiuentis ex
fide: et adhuc ab illa cęlesti ciuitate pere-
grinantis: etiam qui imperant seruiũt eis
quibus imperare uidētur. Neq; enim do-
minandi cupiditate imperant: sed offitio
consulendi: neq; principandi superbia: sʒ
prouidendi misericordia. ¶ Ca. xv.

HOc naturalis ordo pręscribit. Ita
deus hoīem cōdidit. Nam dn̄etur
inquit piscium maris: & uolatilium cęli:
& omnium repentium quę repunt super
terram. Rationalem factum ad imaginē
suā: noluit nisi irratōnabilibus domiari.
non hominem homini: sed hominem pe-
cori. Inde primi iusti pastores pecorum
magis q̃ reges hominum constituti sunt.
ut deus etiaʒ sic insinuaret quid postulet
ordo creaturarum: & quid exigat me-
ritum peccatorum. Conditio quippe ser-
uitutis iure intelligit̃ imposita peccatori.
Proinde nusq̃m scripturarum legimus
seruum: anteq̃m hoc uocabulo Noe iust9
peccatũ filii uidicaret. Nomē itaq; istud
culpa meruit: non natura. Origo autem
uocabuli seruorum in latina lingua inde
creditur ducta: ꝙ hi qui iure belli possēt
occidi a uictoribus: cũ seruabātur serui
fiebant a seruiendo appellati. quod ipm
etiam sine merito peccati non est. Nam et
cum iustum geritur bellum: pro peccato
econtrario dimicatur. & omnis uictoria
cum malis etiam prouenit: diuino iudi-
tio uictos humiliat: uel emēdans peccata
uel puniens. Testis est homo dei Daniel
cum in captiuitate positus peccata sua &
peccata populi sui confitetur deo: et hāc
esse causam illius captiuitatis pio dolore
testat̃. Prima ergo seruitutis causa pec-
catum est: ut homo homini conditionis
uinculo subderetur. quod non fit nisi deo
iudicante: apud quem non est iniquitas:
et nouit diuersas pęnas meritis distribu-
ere delinquentiuʒ. Sicut autem dominus
supernus dicit. Omnis qui facit peccatũ
seruus est peccati: ac per hoc multi quidē
religiosi dominis iniquis non tamen libe-
ris seruiunt: a quo enī quis deuictus est:
huic et seruus addictus est. Et utiq; fęlic9
seruitur homini q̃ libidini: cum seuissimo
dominatu uastet corda mortalium: ut
alias omictam libido ipsa moīandi [dn̄andi]. Ho-
minibus autem illo pacis ordine: q̃ aliis
alii subiecti sunt: sicut prodest humilitas
seruientibus: ita nocet superbia dominā-
tibus. Nullus autem natura in qua deus
prius hominem condidit: seruus est ho-
minis aut peccati. Verum et pęnalis ser-
uitus ea lege ordinatur: qua naturalem
ordinem cōseruari iubet: ꝑturbari uetat.
Quia si contra eam legem factum nō eēt:
nihil esset pęnali seruitute coercendum.
Ideoq; apostolus monet seruos subditos
esse dominis suis: & ex animo eis cum
bona uoluntate seruire. ut scilicet si non
possunt a dominis liberi fieri: suam ser-
uitutem ipsi quodammodo liberam fati-
ant: non timore subdolo sed seruiendo
dilectōne fideli. donec transeat iniquitas
& euacuetur omnis principatus & po-
testas humana: & sit deus omnia in om-
nibus. ¶ Capitl'm .xvi.

QVocirca etiam si habuerũt seruos
iusti patres nostri: sic quidem ad-
ministrabāt domesticam pacem: ut scd'm
hęc temporalia bona filiorũ sortem a ser-
uorum conditione distinguerent: ad deũ
autem colendum in quo ęterna bona spe-
randa sunt: omnibus domus suę mēbris
pari dilectione consulerēt. Quod natura-
lis ordo ita pręscribit: ut nomen patrũ-
familias hinc exortum sit: & tam late
uulgatum ut inique etiam dominantes

hoc se gaudeant appellari. Qui autē ueri patresfamilias sunt: omnibus in familia sua tanquam filiis ad colendum & promerendum deum cōsulunt: desiderantes atq; optantes uenire ad cęlestem domū: ubi necessarium non sit imperandi officiū mortalibus: quia nō necessarium erit officium consulendi: iam in illa immortalitate felicib9. Quo donec ueniatur: magis debent patres ꝙ dominātur q̄ serui tolerare ꝙ seruiūt. Si quis autem in domo per inobedientiam domesticę aduersatur paci: corripiatur uerbo seu uerbere: seu quolibet alio generꝰ pęnę iusto atq; licito: quantum societas humana concedit: pro eius qui corripitur utilitate. ut paci unde dissiluerat coaptetur. Sicut enim non est beneficentię adiuuando efficere ut bonum quod maius ē amittatur: ita nō est innocentię parcendo sinere ut in malum grauius incidatur. Pertinet ergo ad innocentis officium: nō solum nemini malū inferre uerum etiam cohibere a peccato uel punire peccatū, ut aut ipse q plectit̄ corrigatur experimento: aut alii terreantur exemplo. Quia igitur oīs domus initium siue particula debet esse ciuitatis: omne autem initium ad aliquem sui generis finem: & omnis pars ad uniuersi cuius pars est integritatem refertur: satis apparet esse consequens: ut ad pacem ciuicam pax domestica referatur. id est ordinata imperandi obediēdiq; concordia cohabitantium: referatur ad ordinatam imperandi obediendiq; concordiam ciuium. Ita fit: ut ex lege ciuitatis pręcepta sumere patremfamilias oporteat: quibus suam domum sic rg̃at: ut sit paci accōmodata ciuitatis.

¶ Ca. .xvii.

SEd domus hominum qui non uiuunt ex fide: pacem terrenam ex huius temporalis uitę rbus commodisq; sectatur. Domus ergo hominum ex fide uiuentium: expectat ea quę in futurum ęterna promissa sunt. terrenisq; rebus ac temporalibus tanquā peregrina utitur. non quibus capiat̄ & auertatur quo tendit in deū: sed qbus sustentet̄ ad facilius toleranda minimeq; augenda onera corporis corruptibilis quod aggrauat aīā. Idcirco rerū uitę huic mortali necessariarū: utrisq; hoīb9 fidelibus & infidelibus et utriq; domui coīs ē usus: s; finis utēdi cuiq; suus proprius: multumq; diuersus. Ita etiam terrena ciuitas quę nō uiuit ex fide: terrenam pacem appetit: in eoq; defigit imperandi obediendiq; concordiam ciuium: ut eis sit de rebus ad mortalem uitam pertinentibus: humanarū quędam compositio uoluntatum. Ciuitas autem cęlestis uel potius pars eius: quę in hac peregrinat̄ mortalitate & uiuit ex fide: etiam ista pace necesse est utatur: donec ipsa cui talis pax necessaria est mortalitas transeat. Ac per hoc dum apud terrenam ciuitatē uelut captiuam uitam suę peregrinatiōis agit: iam promissione redemptionis & spirituali dono tanquam pignorꝰ accepto: legibus terrenę ciuitatis quibus hęc amministrantur: quę sustentandę mortali uitę accommodata sunt: obtemperare non dubitat. Ut quoniam communis est ipsa mortalitas: seruetur in rebus ad eam pertinentibus inter ciuitatem utranq; concordia. Verum quia terrena ciuitas habuit quosdam suos sapientes: q̄s diuina improbat disciplina: q uel suspicati uel decepti a dęmonib9: crederēt multos deos conciliandos esse rebus hūanis: atq; eorū diuersa q̄dāmō officia: diuersa subdita pertinere ad alium corpus ad alium animum. Inq; ipso corpore ad alium caput: ad alium ceruicem: & cętera singla ad singulos. Similiter in animo ad alium ingenium: ad alium doctrinam: ad aliū iram: ad aliū cōcupiam. inq; ipsis reb9 uitę adiacentibus: ad aliū pecus: ad alium triticum: ad aliū uinum:

ad alium oleum: ad aliũ siluas: ad alium nummos: ad alium nauigationem: ad alium bella atq; uictorias: ad alium coniugia: ad alium partũ ac fecunditatem: et ad alios alia cetera. Celestis autem ciuitas unum deum solum colẽdum nosset: eiq; tantummodo seruiendum seruitute illa que grece latria dicitur: et non nisi deo debetur: fideli pietate censeret: factũ est ut religionis leges cum terrena ciuitate non posset habere communes: proq; his ab ea dissẽtire haberet necesse: atq; oneri esse diuersa sentientibus: eorumq; iras et odia et persecutionum impetus sustinere: nisi cum animos aduersantium aliquãdo terrore sue multitudinis: et semp diuino adiutorio propulsaret. Hec ergo celestis ciuitas cum peregrinatur in terra: ex oĩbus gentibus ciues euocat: atq; in omnibus linguis peregrinã colligit societatez. non curans quidquid in moribus: legib9: institutisq; diuersum ẽ: quibus pax terrena uel conquiritur uel tenetur. nihil eorum rescindens nec destruens: imo etiã seruans ac sequens: quod licet diuersum sit in diuersis nationibus: ad unũ tamen eundemq; finem terrene pacis intẽditur: si religionem qua unus summus et uerus deus colendus docetur nõ impedit. Vtitur etiam ergo celestis ciuitas in hac sua peregrinatione pace terrena: & de reb9 ad mortalem hominis naturam pertinẽtibus: humanarum uoluntatum compositionem quantũ salua pietate ac religione cõceditur: tuetur atq; appetit. eamq; terrenam pacem refert ad celestem pacem: que uere ita pax est: ut rationalis dumtaxat creature sola pax habẽda atq; dicenda sit: ordinatissima scilicet atq; concordissima societas fruendi deo: et inuicẽ in deo. quo cum uentum fuerit non erit uita mortalis: sz plane certeq; uitalis. nec corpus animale quod dum corrumpitur aggrauat animaz: sed spirituale sine ulla indigentia ex omni parte subditum uoluntati. Hanc pacem dum peregrinatur in fide habet: atq; ex hac fide iuste uiuit: cum ad illam pacem adipiscendam refert quidquid bonarum actionum gerit erga deum & proximum: quoniam uita ciuitatis utiq; socialis est.

¶ Caplm. xviii.

Quod autem attinet ad illam differentiam quam de achademicis nouis Varro adhibuit: quibus sunt incerta oĩa. omnino ciuitas dei talem dubitationem tanquam demẽtiam detestaẽ. habens de rebus quas mente atq; ratione comprehendit: etiam si paruam propter corpus corruptibile quod aggrauat animam: quoniam sicut dicit apostolus ex parte scimus: tamen certissimã scientiam: criditq; sensibus in rei cuiusq; euidentia quibus per corpus animus utitur: quoniaz miserabilius fallitur qui nunq̃m eis putat esse credendum. credit etiã sanctis scripturis et ueteribus et nouis quas canonicas appellamus: unde fides ipsa cõcepta est: ex qua iustus uiuit: per quam sine dubitatiõe ambulamus q̃mdiu peregrinamur a domino: qua salua atq; certa de quibusdaz rebus quas neq; sensu neq; ratiõe percipimus: neq; nobis per scptu ram canonicam claruerũt: nec per testes quibus non credere absurdũ est in nr̃am notitiam peruenerunt: sine iusta reprehensione dubitamus.

¶ Caplm. xix.

Nihil sane ad istam pertinet ciuitatem: quo habitu uel more uiuendi si non est contra diuina precepta: istam fidem qua peruẽitur ad deũ quisq; sectetur: unde ipsos quoq; philosophos q̃ndo fiunt christiani: non habitum uel cõsuetudinẽ uict9 que nihil impedit religionez sed falsa dogmata permutare compellit. Vnde illam quam Varro adhibuit ex cynicis differẽtiam: si nihil turpiter atq; intemperanter agat: omnino non curat. Ex trib9 uero uite illius generib9: otioso:

actuoso: & ex utroq; composito: q̄muis salua fide quisq; possit in quolibet uitam eorum ducere: & ad sempiterna pręmia peruenire: interest tamen quid amore teneat ueritatis: quid officio caritatis impendat. Nec sic quisq; debet esse otiosus: ut in eodem otio utilitatem non cogitet proximi: nec sic actuosus: ut contemplationem non requirat dei. In otio nō iners uacatio delectare debet: sed aut inq̄sitio aut inuentio ueritatis: ut in ea quisq; ꝓficiat: et quod inuenerit teneat & alteri nō inuideat. In actione uero non amandus est honor in hac uita siue potentia: quoniam omnia uana sub sole: sed opus ip̄m quod per eundem honorem uel potētiam fit: si recte atq; utiliter fit: id est ut ad eaȝ salutem ualeat subditoruȝ quę sc̄dm deum est: ūde iam superius disputauimus. Propter quod ait apostolus. Episcopatū qui desiderat bonum opus desiderat. Exponere uoluit quid sit ępiscopatus. quia nomen est operis non honoris. Gręcum est enim atq; inde ductum uocabulum: ꝙ ille qui pręficitur superintendit curam scilicet eorum gerens. Epi quippe super: scopos uero intentio est. Ergo ępiscopin gręce latine superintēdere possumus dicere. ut intelligat non se ępiscopum: qui pręesse dilexerit nō prodesse. Itaq; a studio cognoscendę ueritatis nemo prohibetur: quod ad laudabile pertinet otium. Locus uero sup̄ior sine quo populus regi non potest: & si ita teneatur atq; amministretur ut decet: tn̄ indecenter appetit̄. Quamobrem otiū sanctū quęrit caritas ueritatis: negotiū iustum suscipit necessitas caritatis. Quam sarcinam si nullus imponit: percipiendę atq; intuendę uacādum est ueritati. Si autem imponitur: suscipiēda est ꝓpter caritatis necessitatē. Sed nec sic omimodo ueritatis delectatio deserenda est: ne subtrahatur illa suauitas: & opprimat ista necessitas.

Quamobrem ¶ Capl'm .xx.

Quamobrem summum bonum ciuitatis dei cum pax sit ęterna atq; perfecta: non ꝑ quam mortales transeant nascendo atq; moriēdo: sed in qua immortales maneant nihil aduersi omnimodo patiendo: quis ē qui illam uitam uel beatissimam neget: ul' in eius comparatione istam quę hic agitur quantislibet animi & corporis externarumq; rerum bonis plena sit: non miserrimam iudicet? Quam tamen quicunq; sic habet: ut eius usum referat ad illius finem quē diligit ardētissime ac fidelissime sperat: non absurde dici etiam nunc beatus potest: spe illa potius q̄ re ista. Res uero ista sine spe illa: beatitudo falsa & magna miseria est. Nō enim ueris animi bonis utitur: quoniam non est sapientia uera: quę intentionem suam in his quę prudenter discernit: gerit fortiter: cohibet temperanter: iusteq; distribuit: non in illum finem dirigit ubi deus erit om̄ia in omnibus: ęternitate certa atq; pace ꝑfecta. ¶ Capitulum .xxi.

Quapropter nunc est locus ut q̄potero breuiter ac dilucide expediā: quod in secundo libro huius operis me demonstraturum esse promisi: sc̄dm diffinitiōes quibus apud Ciceronem utitur Scipio in libris de republica: nunq̄ rempublicam fuisse romanā. Breuiter enim rempublicam diffinit esse rem ppl'i. Quę diffinitio si uera est: nunq̄m fuit romana respublica: quia nunq̄m fuit res populi. quam diffinitionem uoluit esse reipublicę. Populum enim esse diffiniuit cętum multitudinis iuris consensu & utilitatis communione sociatum. Quid autē dicat iuris cōsensum: disputando explicat: per hoc ostendens geri sine iustitia rempublicam nō posse. Vbi ergo iustitia uera non est: nec ius potest esse. Quod enim iure fit: profecto iuste fit. Quod autē fit iniuste: nec iure fieri potest. Non eni iura dicēda

sunt uel putanda iniqua hominum con-
stituta: cum illud etiam ipi ius esse dicāt:
quod de iustitię fonte manauerit: falsūq;
esse quod a quibusdam non recte sentien-
tibus dici solet: id esse ius quod ei qui
plus potest utile est. Quocirca ubi nō est
uera iustitia: iuris consensu sociatus cęt9
hominum non potest esse: et ideo nec po-
pulus iuxta illam Scipionis diffinitionē
uel Ciceronis. Et si non populus nec res
populi: sed qualiscunq; multitudinis quę
populi nomine digna non est: ac per hoc
si respublica res est populi: et popul9 non
est qui consensu nō sociatus est iuris: non
est autē ius ubi nulla est iustitia: procul-
dubio colligitur: ubi iustitia non est non
esse rempublicam. Iustitia porro ea uirt9
est: quę sua cuiq; distribuit. Quę igiť ius-
titia est hominis: quę ipsum homīem deo
uero tollit: & immūdis dęmonibus sub-
dit? Hoc nō est cuiq; sua distribuere. An
qui fundū aufert eius a quo emptus est:
et tradit ei qui nihil habet in eo iuris: in-
iustus ē: et qui seipsum aufert domināti
deo a quo factus est: & malignis seruit
spiritibus iustus est? Disputatur certe a-
cerrime ac fortissime ī eisdem ipsis de re-
publica libris: aduersus iniustitiam pro
iustitia. Et quoniam cum prius ageretur
pro iniustitię partibus contra iustitiam:
& diceretur nisi per iniustitiaʒ rempub-
licam stare augeriq; non posse: hoc uelut
ualidissimum positum erat: iniustum esse
ut homines hominibus dominantibus
seruiant: quam tamen iniustitiam nisi se-
quatur imperiosa ciuitas cuius ē magna
respublica: non eam posse prouinciis im-
perare. Responsū est a parte iustitię. ideo
iustum eē ꝙ talibus hominibus sit utilis
seruitus: & pro utilitate eorum fieri cum
aliquid recte fit: id est cum improbis au-
fertur iniuriarum licentia: & domiti se
melius habebūt q̃ indomiti se habuerūt.
Subditumq; est ut ista ratio firmaretur:

ueluti a natura sumptū nobile exempluʒ
atq; dictum est. Cur igitur deus homini:
aīmus corpori imperat: ratio libidini cę-
terisq; uiciosis animi ꝑtibus? Plane hoc
exemplo satis edoctum est: quibusdam
esse utilem seruitutem: et deo quidem ut
seruiatur utile esse hominibus. Seruiens
autem deo animus: recte corpori impe-
rat. inq; ipso aīmo ratio domino deo sub-
dita: recte īperat libidini cęterisq; uiciis.
Quapropter ubi homo deo non seruit:
quid in eo putandum est esse iustitię: q̃n-
doquidem deo non seruiens nullo modo
potest iuste aīmus corpori: aut humana
ratio uitiis imperare? Et si in homine tali
non est ulla iustitia: proculdubio nec in
hominum cętu: qui ex talibus cōstat ho-
minibus. Non est ergo hic iuris ille con-
sensus: qui hominum multitudinem po-
pulū facit: cuius res diciť esse respublica.
Nam de utilitate quid dicaʒ: cuius com-
munione etiam sociatus hominum cętus:
sicut sese habet ista diffinitio popul9 nū-
cupatur? Quamuis enim si diligenter
attendas: nec utilitas sit ulla uiuentium
qui impie uiuunt: sicut uiuit omnis qui
deo non seruit seruitq; dęmōibus: tanto
magis impiis quanto magis sibi cum sint
immundissimi spiritus tanquam diis sa-
crificari uolunt. Tamen quod de iuris
consensu diximus satis esse arbitror: ūde
appareat per hanc diffinitionem non esse
populum cuius respublica esse dicatur in
quo iustitia non est. Si enī dicunt non im-
mūdis spiritibus: ſʒ diis bonis atq; sāctis
in sua republica seruisse romanos: nūqd
eadem totiens repetenda sunt: quę iam
satis imo ultraq̃ satis est diximus? Quis
enim ad hunc locum per superiores hui9
operis libros peruēit: qui dubitare possit
malis et impuris dęmonibus seruisse ro-
manos: nisi uel nimium stolidus uel im-
pudentissime contentios9? Sed ut taceam
quales sunt q̃s sacrifitiis colebant: in lege

dei ueri scriptum est. Sacrificãs diis era-
dicabitur nisi domino tãtum. Nec bonis
igitur nec malis diis sacrificari uoluit: q
hec cum tanta comminatione precepit.

Capitulum .xxii.

SEd respõderi potest. Quis iste deus est: aut ũde
dignus probatur cui deberent obtempe-
rare romani: ut nullum deorum colerent
sacrificiis preter ipsum? Magne cecitatis
est adhuc querere: quis iste deus sit. Ipse
est deus: cuius prophete predixerũt ista
que cernimus. Ipe est deus: aquo respon-
sum accepit Abraam. in semine tuo omẽs
benedicentur gentes. Quod in xpo fieri
qui scdm carnem de illo semine exortus
est: idem ipsi qui remanserunt huius no-
minis inimici uelint nolint ue cognoscũt.
Ipse est deus cuius diuinus spiritus per
eos locutus est: quoꝝ predicta atq; com-
pleta per ecclesiam quam uidemus toto
orbe diffusam in libris superioribꝰ posui.
Ipse est deus quem Varro doctissimus
romanorum Iouem putat: q̃uis nesciens
quid loquatur. Quod tamen ideo cõme-
morandũ putaui: quoniã uir tante sciẽtie
nec ullum istum deum potuit existimare
nec uilem. Hunc enim esse eum credidit:
quem summum putauit deum. Postremo
ipe est deus quem doctissimus philoso-
phorum q̃uis christianorum acerrimus
inimicus: etiam per eorum oracula quos
deos putat: deum magnum Porphirius
confitetur.

Capitulum .xxiii.

NAm in libris q̃s Theologion phi-
losophias appellat: in quibus ex-
equitur atq; conscribit rerum ad phiam
pertinentium uelut diuina responsa. ut
ipa uerba eius quemadmodum ex greca
lingua in latinã interpretata sunt ponã.
Interrogãti inquit quem deum placãdo
reuocare possit uxorem suam a christia-
nismo: hec ait uersibus Apollo. Deinde
uerba uelut apollinis ista sũt. Forte ma-
gis poteris i aqua impressis lr̃is scribere.
aut inflans pẽnas leues per aera ut auis
uolare: q̃ semel pollute ruoces impie ux-
oris sensum. Pergat quomodo uult ma-
nibus fallatiis perseuerans: & lamenta-
tionibus fallacissimis mortuũ deũ cãtas:
quem iudicibus recta sentientibꝰ perditũ:
pessima i speciosis ferro uincta mors in-
terfecit. Deinde post hos uersus Apollis:
qui non stante metro latine interpretati
sunt subiunxit atq; ait. In his qdem ter-
giuersationẽ irremediabilis sententie eoꝝ
manifestauit dicens. Quoniã iudei susci-
piunt deum magis q̃ isti. Ecce uti decolo-
rans christuz iudeos preposuit xpianis:
confitens q iudei suscipiant deum. Sic. n.
exposuit uersus Apollinis. ũ a iudicibus
recta sentientibus christum dicit occisũ.
tanquam illis iuste iudicantibus: merito
sit ille punitus. Viderint quid de christo
uates mẽdax Apollinis dixerit. atq; iste
crediderit aut fortasse uatem quod non
dixit dixisse iste ipse cõfinxerit: quã sibi
constet uel ipsa oracula inter se faciat cõ-
uenire: postea uidebimus. Hic tamen iu-
deos tanquam dei susceptores recte iudi-
casse dicit de christo: q eũ morte pessima
excruciandum esse censuerint. Deus itaq;
iudeorum cui perhibet testimonium: au-
diendus fuit sic dicens. Sacrificans diis
eradicabitur nisi domino tantum. Sed ad
manifestiora ueniamus. & audiamus q̃
magnum deũ dicat esse iudeorum. Item
ad ea que interrogauit Apollinem quid
melius: uerbũ siue ratio: an lex. Respon-
dit inquit uersibus hec dicẽs. Ac deinde
subiecit Apollinis uersus: in quibus &
isti sunt: ut quantum satis est inde decer-
pam. In deum uerum inquit generatorẽ:
et in regem ante omnia: quem tremet ce-
lum & terra atq; mare: & infernorum
abdita: & ipsa numina perhorrescunt.
Quorum lex est pater: quem ualde sancti
honorant hebrei. Tali oraculo dei sui A-
pollinis Porphirius tam magnum deum

esse hebreorum dixit: ut deum et ipa numina perhorrescant. Cum ergo deus iste dixerit: sacrificās diis eradicabitur: miror ꝙ ipse Porphirius nō perhorruerit: & sacrificans diis eradicari non formidauerit. Dicit etiam bona de christo philosophus iste: quasi oblitus illius de qua pauloante locuti sumus contumelię suę: aut quasi ī somnis dii eius maledixerint christo: & euigilantes eū bonū esse cogᵒuerint: dignecꝫ laudauerint. Denicꝫ tanquam aliquid mirabile atcꝫ incredibile prolaturus: pręter opinionem inquit ꝑfecto quibusdam uideatur eē qđ dicturi sumus. Christum enim dii piissimum ꝑnuntiauerunt: et immortalem factum: et cum bona prędicatione eius meminerūt. Christianos autem pollutos inqͭ et contaminatos & errore implicatos esse dicūt: & multis talibus aduersus eos blasfemiis utūtur. Deinde subicit uelut deoꝝ oracula blasfemantium christianos. Et post hęc de christo autem inquit interrogātibus si est deus: ait Heccate. Quoniam quidem immortalis aīa post corp⁹ ut incedit nosti: a sapiētia autem abscisa errat semper. uiri pietate pręstantissimi est illa anima. hāc colūt alieni a ueritate. Deinde post uerba eius quasi oraculi sui ipse contexens. Piissimum igitur uirum inquit eum dixit: & eius animam sicut & aliorum piorum post obitum immortalitate donatam: et hanc christianos colere errantes. Interrogantibus aūt inqͭ. Cur ergo damnatus est: oraculo rn̄dit dea. Corpus quidem debilitantibus tormentis semper oppositum est: anima aūt piorum cęlesti sedi insidet. Illa uero anima aliis animabus fataliter dedit: quib⁹ fata nō annuerunt deorum obtinere dona: necꝫ habere Iouis immortalis agnitionem errore implicari. Propterea ergo diis exosi: quia quibus fato nō fuit nosse deum: nec dona a diis accipere: his fataliter dedit iste implicari errorē. Ipse uero pius & ī cęlum sicut pii incessit. Itacꝫ hūc quidem nōn blasfemabis: miraberis aūt dementiam hominum: ex eo in eis facile precepscꝫ periculum. Quis ita stultus est ut non intelligat aut ab homine callido eocꝫ christianis inimicissimo: hęc oracula fuisse conficta: aut cōsilio simili ab impuris dęmonibus ita fuisse responsa. ut scilicet quoniam laudant christum: propterea credantur ueraciter uituperare xp̄ianos: atcꝫ ita si possint intercludant uiā salutis ęternę ī qua quiscꝫ fit christian⁹. Suę quippe nocendi astutię milleformi sentiunt non esse contrarium: si credatur eis laudantibus christum: dum tamen credatur etiam uituperantibus christianos. ut eum qui utruncꝫ crediderit: talem christi faciant laudatorem: ne christianus esse uelit. Ac sic quamuis ab illo laudatus: ab istorum tamen dęmonum dominatu eum non liberet xp̄s: pręsertim quia ita laudant christum: ut quisquis in eum talem crediderit qualis ab ipsis prędicatur: christianus uerus nō sit. Sed Fotinianus hereticus qui tātūmodo hominem non etiam deum nouerit christuꝫ: & ideo per eum saluus esse nō possit: nec istorum mendaciloquorum dęmonum laqueos uitare uel soluere. Nos autē necꝫ Apollinem uituperantem christum: necꝫ Heccaten possumus approbare laudantem. Ille autem tāquam iniquū christum uult credi: quoniā a iudicibus recta sentientibus dicit esse occisuꝫ. ista hominem piissimum: sed hominem tantum. Vna ē tamen & illius & huius intētio. ut nolint homines esse christianos quia nisi christiani erunt: ab eorum erui potestate non poterunt. Iste uero philosophus uel potius qui talibus aduersus christianos q̈si oraculis credunt: prius faciant si possunt: ut inter se de ipso christo Heccate atcꝫ Apollo concordent: eumcꝫ aut ambo ui-

tuperent aut ambo collaudent. Quod si
facere potuissent: nihilominus nos et ui-
tuperatores & laudatores christi falla-
ces demones uitaremus. Cum uero eorũ
deus & dea iter se de christo ille uitupe-
rando: ista laudando dissentiant: pro-
fecto eis blasfemãtibus christianos non
credunt hoïes: si recte ipsi sentiant. Sane
christũ laudans uel Porphirius ul' Hec-
cate: cum dicant eum ipsum fataliter de-
disse christianis ut implicarẽtur errore.
causas tamen eiusdem sicut putat pandit
erroris. quas anteq̃m ex uerbis eius ex-
ponam: prius quero si fataliter dedit
christus christianis erroris implicationẽ.
Vtrum uolens aut nolẽs dederit. Si uo-
lens: quomodo iustus? Si nolens: quo-
modo beatus? Sed iam ipsius erroris
causas audiamus. Sunt inquit spiritus
terreni minimi loco terreno quodã: ma-
lorum demonũ potestati subiecti. ab his
sapientes hebreorum quorum unus etiaz
iste Ihesus fuit: sicut audisti diuina A-
pollinis oracula que superius dicta sunt.
ab his ergo hebrei demonibus pessimis
& minoribus spiritibus uetabant religi-
osos: & ipsis uacare prohibebant. uene-
rari autem magis celestes deos: amplius
autem uenerari deum patrem. Hec autez
inquit & dii precipiunt: & in superiori-
bus ostendimus quemadmodum aïad-
uertere ad deum monent et illum impant
colere ubiq;. Verum indocti et impie na-
ture: quibus uere fatum non concessit a
diis dona obtinere: neq; habere Iouis
immortalis notionem: non audientes &
deos & diuinos uiros: deos quidẽ om-
nes recusauerunt: prohibitos autem de-
mones non solum nullis odiis insequi:
sed etiam reuereri delegerunt. Deum au-
tem simulantes se colere: ea sola per que
deus adoratur non agunt. Nam deus
quidem utpote omnium pater nullius
indiget: sed nobis est bene cum eum per
iustitiam & castitatem aliasq; adoramus
uirtutes: ipsam uitam precem ad ipsum
facientes: per imitationem & inquisitio-
nem de ipso. Inquisitio enim purgat in-
quit: imitatio deificat affectiõem ad ipm
operando. Bene quidem predicauit deũ
patrem & quibus moribus sit colendus
dixit. Quibus preceptis prophetici libri
pleni sunt hebreorum: quando sancto-
rum uita siue laudatur siue uituperatur.
Sed in christianis tantum errat: aut tan-
tum calumpniatur quantum uolunt de-
mones quos deos opinatur. quasi cuiq̃m
difficile sit recolere que turpia: que de-
decora erga deorum obsequium in thea-
tris agebantur & templis: & attendere
que legantur: dicantur: audiantur in
ecclesiis: uel deo uero quid offeratur: &
hinc intelligere ubi edifitium & ubi rui-
na sit morum. Quis autem dixit huic uel
inspirauit: nisi diabolicus spiritus tam
uanum apertumq; mẽdatium: q demones
ab hebreis coli prohibitos: reuereantur
potius q̃ oderint christiani? Sed deus
ille quem coluerunt sapientes hebreorũ:
etiam celestibus sanctis angelis & uirtu-
tibus dei: quos beatissimos tanquam ci-
ues in hac nostra peregrinatione mortali
ueneramur & amamus: sacrificari uetat
intonans in lege sua quam dedit populo
suo hebreo: et ualde minaciter intulit di-
cens. Sacrificans diis eradicabitur. Et ne
quisquam putaret demonibus pessimis
terrenisq; spiritibus: quos iste dicit mi-
nimos uel minores: ne sacrificarẽ esse pre-
ceptum: quia & in scripturis sanctis ipsi
dicti sunt dii: non hebreorum sed genti-
um. quod euidenter in psalmo septuage-
simo interpretes posuerũt dicẽtes. Quo-
niam dii gentium demonia. ne quis ergo
putaret istis quidem demonibus prohi-
bitum esse: celestibus autem uel omnibus
uel aliquibus sacrificari esse permissum:
mox addidit: nisi domino soli. id est nisi

domino tantum. ne forte ꝙ ait domino soli: dominum solem credat esse quispiaꝫ: cui sacrificandum putat. Quod nō ita esse intelligendum in scripturis gręcis facillime reperitur. Deus igitur hebreorum cui tam magnum tantus etiā iste philosophus perhibet testimonium: legem dedit suo populo hebreo: hebreo sermone conscriptam: non obscuram & incognitam: sed omnibus iam gentibus diffamatam. in qua lege scriptum est. Sacrificans diis eradicabitur: nisi domino tantum. Quid opus est in hac eius lege eiusqꝫ prophetis de hac re multa perquirere: imo non perquirere? Non enim obstrusa uel rara sunt: sed aperta & crebra colligere: & in hac disputatōne mea ponere quibus luce clarius apparet: nulli omnino nisi tantū sibi deum uerum & summum sacrificari uoluisse. Ecce hoc unū breuiter imo grāditer: minaciter: sed ueraciter dictum ab illo deo quem tam excellēter eorum doctissimi prędicāt: audiatur: timeatur: impleatur: ne inobedientes eradicatio consequatur. Sacrificans diis eradicabitur inquit: nisi domino tantum. Non quo rei egeat alicuius: sed quia nobis expedit ut res eius simus. Huic enim canitur in sacris literis hebreorum. Dixi domino deus meus es tu: quoniam bonorum meorum non eges. Huius autem pręclarissimum atqꝫ optimum sacrifitium nosipsi sumus. Hęc est ciuitas eius: cuius rei misterium cęlebramus oblatōnibus nostris: quę fidelibus notę sūt: sicut in libris pręcedentibus disputauimus. Cessaturas .n. uictimas quas in umbra futuri offerebant iudei: & unum sacrifitium gentes a solis ortu usqꝫ ad occasum sicut iam fieri cernimus oblaturas: per prophetas hebreos oracula increpuerᷣ diuina. Ex quibus quātum satis uisum est nonnulla ꝓtulimus: & iam huic operi aspersimus. Quapropter ubi non est ista iustitia: ut scđm suam gratiam ciuitati obedienti deus imperet unus & summus: ne cuiquaꝫ sacrificet nisi sibi tantum: & per hoc in omnibus hominibus ad eandem pertinentibus ciuitatem: atqꝫ deo obedientibus: animus etiam corpori atqꝫ uiciis ratio: ordine legitimo imperet fideliter: ut quemadmodum iustus unus: ita cętus populusqꝫ iustorum uiuat ex fide quę operatur per dilectionē: qua homo diligit deum sicut diligendus est deus: & ꝓximum sicut seipsum. Vbi ergo non est ista iustitia: profecto non est cętus hominum iuris consensu & utilitatis communione sotiatus. Quod si non est: utiqꝫ populus non est: si uera est hęc populi diffinitio. ergo nec respublica est. quia res populi non est: ubi ipse populus non est.

¶ Capitulum. xxiiii.

Si autem populus non isto sed alio diffiniᵗᵘʳ modo: uelut si dicatur populus est cętus multitudinis rationalis: rerum quas diligit concordi communione sotiatus: ꝓfecto ut uideatur qualis quisqꝫ populus sit ista sunt intuenda quę diligit. Quęcunqꝫ tamen diligat si cętus est multitudinis non pecorum sed rationalium creaturarum: & eorum quę diligit communione concordi sotiatus est: non absurde populus nuncupatur. tanto utiqꝫ melior quanto in melioribus: tantoqꝫ deterior quanto est in deterioribꝰ concors. Scđm istam diffinitionem nostram: romanus populus populus est: et res eius sine dubitatōne respublica. Quid autem primis temporibus suis quid ue sequētibus populus ille dilexerit: & quibus moribus ad cruentissimas seditiones: atqꝫ inde ad sotialia atqꝫ ciuilia bella perueniēs: ipaꝫ concordiam quę salus est quodammodo populi ruperit atqꝫ corruperit: testatur historia de qua in pręcedentibus libris multa posuimus. Nec ideo tamen uľ ipm̄ non esse populum: uel eius rem dixerim

non esse rempublicam: quoniam diu manet qualiscunque multitudinis rationalis cetus: rerum quas diligit concordi communione sotiatus. Quod autem de isto populo et de ista republica dixi: hoc de atheniensium uel quorumcunque grecorum uel egiptiorum: hoc de illa priore babilone assiriorum: quando in rebus suis publicis imperia uel parua uel magna tenuerunt: et de alia quacunque aliarum gentium intelligar dixisse atque sensisse. Generaliter quippe ciuitas impiorum cui non imperat deus obedienti sibi: ut sacrificium non offerat nisi tantummodo sibi: et per hoc in illa et animus corpori ratioque uiciis recte ac fideliter imperet: caret iusticie ueritate.

Qualibet Capitulum .xxv.

Quamuis enim uideatur animus corpori et ratio uiciis laudabiliter imperare: si deo animus et ratio ipsa non seruit sicut sibi seruiendum esse ipse deus precepit: nullo modo corpori uiciisque recte imperat. Nam qualis corporis atque uiciorum potest esse mens domina: dei ueri nescia: nec eius imperio subiugata: sed uitiosissimis demonibus corrumpentibus prostituta? Proinde uirtutes quas sibi habere uidetur: per quas imperat corpori et uiciis: ad quodlibet adipiscendum uel tenendum retulerit nisi ad deum: etiam ipsa uicia sunt potius quam uirtutes: nam licet a quibusdam tunc uere atque honeste putentur esse uirtutes cum ad seipsas referuntur: nec propter aliud expetuntur: tunc etiam inflate atque superbe sunt. et ideo non uirtutes sed uicia iudicanda sunt. Sicut enim non est a carne sed super carnem quod carnem facit uiuere: sic non est ab homine sed super hominem quod hominem facit beate uiuere. nec solum hominem sed etiam quamlibet potestatem uirtutemque celestem.

Quocirca Capitulum .xxvi.

Quocirca ut uita carnis anima est: ita beata uita hominis deus est: de quo dicunt sacre littere hebreorum. Beatus populus cuius est dominus deus ipsius. Miser igitur populus ab isto alienatus deo. Diligit tamen etiam ipse quandam pacem suam non improbandam: quam quidem non habebit in fine: qui non ea bene utitur ante finem. Hanc autem ut interim habeat in hac uita nostra etiam interest. quoniam quamdiu permixte sunt ambe ciuitates: utimur et nos pace babilonis. ex qua ita per fidem dei populus liberatur: ut apud hanc interim peregrinetur. Propter quod et apostolus ammonuit ecclesiam ut oraret pro regibus eius atque sublimibus: addens et dicens ut quietam et tranquillam uitam agamus cum omni pietate et caritate. Et propheta Hieremias cum populo ueteri dei uenturam prenunciaret captiuitatem: et diuinitus imperaret ut obedienter in babiloniam irent: deo suo etiam ista patientia seruientes: monuit et ipse ut oraretur pro illa dicens: quia in pace eius est pax uestra. Vtique interim temporalis pax que bonis malisque communis est.

Pax autem Capitulum .xxvii.

Pax autem nostra propria et hic est cum deo per fidem: et in eternum erit cum illo per speciem. Sed hic siue illa communis: siue nostra propria talis est pax: ut solatium miserie sit potius quam beatitudinis gaudium. Ipsa quoque nostra iusticia quamuis uera sit: propter ueri boni finem ad quem refertur: tamen tanta est in hac uita: ut potius peccatorum remissione constet quam perfectione uirtutum. Testis est oratio totius ciuitatis dei que peregrinatur in terris. Per omnia quippe membra sua clamat ad deum. Dimitte nobis debita nostra: sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Nec pro eis est efficax hec oratio: quorum fides sine operibus mortua est: sed pro eis quorum fides per dilectionem operatur. Quia enim deo quidem subdita: in hac tamen conditione mortali et corpore corruptibili quod

aggrauat aīam: non perfecte uiciis ratio imperat: ideo necessaria ē iustis talis orō. Nam ꝑfecto q̄nq̄ imperetur: nequaquaꝫ sine cōflictu uiciis imperatur. Et utiqꝫ aliquid subrepit ī hoc loco infirmitatis etiā bene confligēti: siue hostibus talib9 uictis subditisqꝫ dominanti: unde si non facili operatione certe labili locutione aut uolatili cogitatione peccetur. Et ideo q̄diu uiciis imperatur plena pax non est: quia et illa quę resistunt periculoso debellātur prelio. & illa quę uicta sunt nondum securo triumphantur otio: sed adhuc solicito premuntur imperio. In his ergo temptatiōibus de quibus oībus in diuīs eloquiis breuiter est dictum: nūquid non temptatio est uita humana super terram. quis ita uiuerꝫ se prȩsumat ut dicēdo deo dimicte nobis debita nr̄a non necesse habeat: nisi homo elatus: nec uero magnus sed inflatus ac tumidus: cui per iustitiaꝫ resistit qui gratiam largitur humilibus. propter quod scriptum est deus supbis resistit: humilibus autem dat gratiam. Hic itaqꝫ in unoquoqꝫ fideli iustitia est: ut obedienti deus homini: animus corpori: ratio autem uiciis etiā repugnātibus imperet: uel subigendo uel resistendo: atqꝫ ut ab ipso deo petatur et meritorum grā et uenia delictoruꝫ: ac de acceptis bonis gratiarum actio persoluatur. In illa uero pace finali quo referenda & cuius adipiscendȩ causa habenda est ista iustitia: quoniam sanata immortalitate atqꝫ īcorruptione natura uicia non habebit: nec unicuiqꝫ nostrum ab alio uel a seipso quā repugnabit: non opus erit ut ratio uiciis quȩ nulla erunt imperet: sed imperabit deus homini: animus corpori. tantaqꝫ obediendi ibi erit suauitas & facilitas: quanta uiuendi regnandiqꝫ fȩlicitas. & hoc illic in oībus hominibus atqꝫ in singulis ȩternum erit: ȩternūqꝫ esse certū erit. & ideo pax huius beatitudinis: uel beatitudo pacis huius summū bonū erit.

Horum autē ¶ Caplm. xxviii. qui nō pertinent ad istam ciuitatē dei: erit & ecōtrario miseria sempiterna: que etiam secūda mors dicitur. quia nec aīma ibi uiuere dicēda est: quȩ a uita dei aliēata erit: nec corpus quod ȩternis doloribus sbiacebit. Ac ꝑ hoc ideo durior ista secunda mors erit: quia finiri morte non poterit. Sed quoniam sicut miseria beatitudini & mors uitȩ: ita bellum paci uidetur esse contrarium: merito queritur sicut pax in bonorum finibus prȩdicata est atqꝫ laudata: quod uł quale bellum in finibus malorū econtrario possit ītelligi. Verum qui hoc querit: actendat quid in bello noxium perniciosūqꝫ sit: & uidebit nihil aliud q̄ esse inter se rerū aduersitatē atqꝫ conflictum. Quod igitur bellū grauius & amarius cogitari potest: q̄m ubi uolūtas sic aduersa est passioni: et passio uolūtati: ut nullius earum uictoria tales inimicitię finiantur: et ubi sic confligit cū ipsa natura corporis uis doloris: ut neutrum alteri cedat. Hic enim qn̄ contigit iste cōflictus: aut dolor uincit & sensum mors adimit: aut natura uicit & dolorē sanitas tollit. Ibi autem et dolor ꝑmanet ut affligat: et natura perdurat ut sentiat. Quia utrunqꝫ ideo nō deficit: ne pȩna deficiat. Ad hos autem fines bonorum & malorum: illos expetendos istos cauendos: quoniam per iuditium transibunt ad illos boni: ad istos mali. de hoc iuditio quātū deus donauerit in consequenti uolumine disputabo.

De die ultimi iuditii dei q̄d ipe donauerit locuturi: eūqꝫ asserturi aduers9 ipios et īcredulos: tanq̄ ī ȩdifitii fūdamēto pri9 ponerꝫ

testimonia diuina debemus. Quibus qui nolunt credere: hūanis ratiunculis falsis atq; fallacibus contrauenire conātur. ad hoc ut aut aliud significare contendant: quod adhibet̃ testimoniū de lr̃is sacris: aut oīo diuinitus eē dictum negēt. Nam nullum existimo eē mortalium: qui cum ea sicut dicta sunt intellexerit: et a sūmo ac uero deo per animas sanctas dicta eē crediderit: nō eis cedat atq; cōsēnat. siue id ore etiā fateat̃: siue aliquo uicio fateri erubescat aut metuat: uel etiā peruicatia simillima īsanię id quod falsum eē nouit aut credit: etiā contentiosissime defender̃ moliatur. Quod ergo in cōfessione ac ꝓfessione tenet oīs ęcclesia dei ueri: christū de cęlo esse uenturū ad uiuos ac mortuos iudicandos: hunc diuini iuditii ultimū diem dicimus: id ē nouissimum tempus. Nam per quot dies hoc iuditiū tendatur incertum est. sed more sanctarum scṗturaꝝ diem poni solere pro tempore: nemo qui illas literas quamlibet negligēter legerit nescit. Ideo autem cum diem iuditii dei dicimus: addimus ultimū uel nouissimū: quia et nunc iudicat: et ab humani generis initio iudicauit: dimictēs de paradiso et a ligno uitę separans ṗmos hoīes: magni peccati perpetratores. Imo etiam quando angelis peccantibus non pepcit: quorum princeps homines a seipso subuersos inuidēdo subuertit: proculdubio iudicauit. nec sine illi⁹ alto iustoq; iuditiō: et in hoc aereo cęlo & in terris et dęonū & hominū miserrima uita ē: erroribus erumnisq; plenissima. Verum & si nemo peccasset: non sine bono rectoq; deus iuditio uniuersam creaturam rationalem perseuerantissime sibi domino suo coherentem: in ęterna beatitudine retineret. Iudicat etiam nō solum uniuersaliter de genere dęmonum atq; hominū: ut miseri sint propter primorum meritum pc̃toꝝ: sed etiam de singuloruꝫ operibus ꝓpriis quę gerunt arbitrio uoluntatis. Nam & dęmones ne torquęantur pręcantur: nec iniuste utiq; uel parcitur eis: uel pro sua quiq; improbitate torquentur. Et hoīes plęrūq; aperte plęrūq; occulte luunt pro suis factis diuitus pęnas: siue in hac uita siue post mortem: quāuis nullus hoīum agat recte nisi diuīo adiuuetur auxilio: nullus dęmonum aut hominum agat inique nisi diuino eodemq; iustissimo dei iuditio permictatur. Sicut eniꝫ ait apl̃s: non est iniquitas apud deum. Et sicut ipe dicit alibi inscrutabilia sunt iuditia dei: & inuestigabiles uię eius. Non igitur in hoc libro de illis primis: nec de istis mediis dei iuditiis: sꝫ de ipso nouissīo iuditō quantum ipse tribuerit disputabo. quādo christus de cęlo uenturus est uiuos iudicaturus & mortuos. Iste qppe dies iuditii proprie uocatur: eo ꝙ nullus ibi imperite erit quęrelę locus: cur iniustus ille sit fęlix: et cur iustus ille infęlix. Oīm nanq; tunc non nisi bonorū plena et uera fęlicitas: & omniū nō nisi malorū digna et summa infęlicitas apparebit.

Hunc autem ¶ Capitlm .ii.

et mala ęquo animo ferre discim⁹: quę patiūtur et boni: et bona nō magnipendere quę adipiscuntur & mali. Ac ꝑ hoc etiam in his rebus in quibus nō apparet diuina iustitia: salutaris est diuina doctrina. Nescimus enim quo iuditio dei bonus ille sit pauper: malus ille sit diues. Iste gaudeat quē pro suis ꝑditis morib⁹ cruciari debuisse merorib⁹ arbitramur: contristet̃ ille quem uita laudabilis gaudere debuisse persuadet: exeat de iuditō non solum inultus uerū etiam damnatus innocens: aut iniquitate iudicis pręssus: aut falsis obrutus testimoniis. Ecōtrario scelestus aduersarius eius non solum impunitus: uerum etiā uindicatus insultet. Impius optime ualeat: pius languore tabescat. Latrocinētur sanissimi iuuenes:

et qui nec uerbo ledere queñ potuerunt
diuersa morborũ atrocitate affligantur.
infantes utiles rebus hũanis immatura
morte rapiantur: et qui uidẽtur nec nasci
debuisse diutissime insuper uiuant. plen9
criminibus sublimetur honoribus: et ho-
minem sine querela tenebrę ignobilitatis
abscondant. & cętera huiusmodi. Quę qs
colligit? Quis enumerat? Quę si haberẽt
uelut in ipsa absurditate constantiam: ut
in hac uita in qua sicut sacer psalmus elo-
quitur homo uanitati similis factus est:
et dies eius sicut umbra prętereunt: non
nisi mali adipiscerẽtur transitoria bona
ista atq; terrena: nec nisi boni talia pate-
rẽtur mala: posset hoc referri ad iuditiũ
dei iustum: siue etiã benignum. ut qui nõ
erant assecuturi bona ęterna quę beatos
fatiunt: his temporalibus uel deciperent̃
pro malitia sua: uel pro dei misericordia
consolarẽtur bonis. & qui non erant pas-
suri ęterna tormenta: temporalibus uel
pro suis quibuscunq; uel quantuliscunq;
peccatis affligerẽtur: uel propter implẽ-
das uirtutes exercerentur malis. Nunc
uero quando non solũ in malo sunt boni
& in bono mali: quod uidetur iniustum:
uerum etiam plerũq; & malis mala eue-
niunt: & bonis bona proueniũt: magis
inscrutabilia fiunt iuditia dei: et inuesti-
gabiles uię eius. Quãuis ergo nesciamus
q̊ iuditio deus ista uel fatiat ul' fieri sinat:
apud quem summa uirtus est & summa
sapiẽtia: sũmaq; iustitia: nl'la infirmitas:
nulla temeritas: nulla iniquitas: salubri-
ter tamen discimus nõ magnipendere seu
bona seu mala: quę uidem9 bonis malisq;
communia: & illa bona quęrere quę bo-
norum: atq; illa mala maxime fuger̃ quę
propria sunt maloꝝ. Cum uero ad illud
iuditium dei uenerimus: cuius tempus
iam proprie dicitur dies iuditii: & aliqñ
dies domini nuncupat̃: nõ solum quęcũq;
tunc iudicabũtur uerum etiã quęcũq; ab
initio iudicata: & quęcunq; usq; ad illud
tempus adhuc iudicanda sunt: appebunt
esse iustissima. ubi hoc quoq; manifesta-
bitur q̃ iusto dei iuditio fiat: ut nunc tam
multa ac pene omnia iusta dei iuditia la-
teant sensus mortalesq; mentes: cũ tamẽ
in hac re piorũ fidem non lateat eẽ iustũ
quod latet. ¶ Capitl'm .iii.

Nempe Salomon sapiẽtissimus rex
israel qui regnauit in hierusalem:
librum qui uocat̃ ęcclesiastes & a iudeis
quoq; habetur in sacrarum canone lraꝝ:
sic exorsus est. Vanitas uanitatum dixit
ęcclesiastes. uanitas uanitatum et omnia
uanitas. Quę homini abũdantia ex omi
labore suo quo laborat sub sole? Et cum
ex hac sententia connecteret cętera: com-
memorãs erumnas erroresq; huius uitę:
& euanescentes interea temporum laps9:
ubi nihil solidum nihil stabile retinetur
in ea rerum uanitate sub sole: illud etiam
deplorat quodammodo: ꝙ cum sit abun-
dantia sapientię super insipientiam: sicut
est lucis abundantia super tenebras: sa-
piẽtisq; oculi sint in capite ipsius: et stult9
in tenebris ambulet: unus tamen incurs9
omnibus incurrat utiq; i hac uita quę a-
gitur sub sole. sig̃ficans uidelicet ea mala
quę bonis et malis uidemus esse commu-
nia. Dicit etiam illud ꝙ & boni patiãtur
mala tanq̃m sint mali: et mali tanq̃m boni
sint adipiscantur bona: ita loquens. Est
inquit uanitas quę facta ẽ super terram.
quia sũt iusti super quos uẽit sicut factuꝫ
impiorum: & sunt impii super quos uẽit
sicut iustorum factuꝫ. Dixi quoniam hoc
quoq; est uanitas. i hac uanitate cui q̃n-
tum satis uisum est intimandum istum
librum totum uir sapiẽtissimus deputa-
nit. non utiq; ob aliud: nisi ut eam uitam
desideremus quę uanitatem nõ habet sub
sole: sed ueritatem sub illo qui fecit hunc
solem. In hac ergo uanitate: nũqd ñ iusto
rectoq; dei iuditio similis eidem uanitati

factus uanesceret homo? In diebus tamē uānitatis suę interest plurimum: utrū resistat an obtemperet uanitati: & utrum sit expers uerę pietatis an particeps. Nō propter uitę huius uł bona adquirēda: uel mala uitanda uanescēdo transeuntia: sed propter futurum iudiciū: per quod erunt bonis bona & malis mala sine fine mansura. Deniq; iste sapiēs hunc librum sic cōclusit: ut diceret. Deū time et mandata eius custodi: hoc est omnis homo. quia omne hoc opus deus adducet in iuditium in omni despecto: siue bonum siue malum. Quid breuius: uerius: salubrius dici potuit? Deum inquit time: & eius mandata custodi. quia hoc est oīs homo. Quicunq; enim est: est custos utiq; mādatorum dei. quoniam qui hoc non est nihil est. Non enim ad ueritatis imaginem reformatur: remanens in similitudine uanitatis. Quia omne hoc opus id est quod ab homine fit in hac uita siue bonum siue malū: deus adducet in iudicium in omni despecto: id est in omni etiā qui contēptibilis hic uidet̄ & ideo nec uidetur. quia deus et ipm uidet nec eū despicit: nec eum cū iudicat preterit. ¶ Capitulum .iiii.

Quius itaq; ultimi iudicii dei testiomia de sanctis scripturis: quę poner̄ instituī prius eligenda sunt de libris testamenti noui: postea de ueteri. Quāuis enim uetera priora sint tempore: noua tū anteponenda sunt dignitate: quoniā illa uetera pręconia sunt nouorū. Noua igit̄ ponenda sunt prius. quę ut firmius probemus assumuntur et uetera. In ueterib9 habentur lex & prophetę: in nouis euāgelium & apostolicę literę. Ait aūt apls. Per legem enim cognitio peccati. Nunc autē sine lege iustitia dei manifestata est: testificata per legem & pphetas. Iustitia autem dei per fidem Ihesu christi in oēs qui credunt. Hęc iustitia dei ad nouum pertinet testamentum: & testimonium a ueteribus libris habet: hoc ē a lege et pphetis. Prius igitur ipsa causa ponenda est: et postea testes introducendi. Hunc & ipse Ihesus christus ordinem seruādū esse demonstrans: scriba inquit eruditus in regno dei: similis est patrifamilias pferēti de suo thesauro noua et uetera. Nō dixit uetera et noua. quod utiq; dixisset nisi maluisset meritorum ordinē seruare q̄ temporum. ¶ Capitlm .v.

Ergo ipse saluator cū obiurgaret ciuitates ī quibus magnas uirtutes fecerat: neq; crediderant: et eis alienigēas anteponeret: uerūtamen inquit dico uobis. tyro & sydoni remissius erit in die iudicii q̄ uobis. Et paulo post alteri ciuitati. Amen inquit dico uobis quia terrę sodomorum remissius erit in die iudicii q̄ tibi. Hic euidentissime prędicat diem iudicii esse uenturum. Et alio loco. Viri ingt niniuitę surgent in iudicio cum ista generatione: et condemnabunt eam: quia penitentiā egerunt in prędicatione Ionę. Et ecce plusq̄m Iona hic. Regina austri surget in iudicio cum generatione ista: et condemnabit eam: quia uenit a finibus terrę audire sapientiam Salomonis. & ecce plusq̄m Salomon hic. Duas hoc loco res discimus. et uenturum esse iudicium: & cum mortuorum resurrectione uenturum. De niniuitis enim & regina austri quando hęc dicebat: de mortuis sine dubio loquębatur. quos tamen in die iudicii ſurrecturos eē prędixit. Nec ideo dixit condemnabunt: quia ipsi iudicabunt: sed quia ex ipsorum comparatiōe isti merito damnabuntur. Rursus alio loco cum de malorum hominum et bonorum nunc pmixtione postea separatiōe: quę utiq; die iudicii futura est loquęretur: adhibuit similitudinem de tritico seminato & supseminatis zizaniis: eamq; suis exponens discipulis. Qui seminat inquit bonū semē est filius hoīs: ager autem est hic mūdus:

bonum semen autem hi sunt filii regni: zi-
zania autem filii sunt nequam. Inimicus
autẽ q seminauit ea: est diabolus. Messis
uero consũmatio sęculi est. messores autẽ
angeli sunt. Sicut ergo colliguntᷣ zizania
& igni comburuntur: sic erit in cosũma-
tiõe sęculi. Micter filius hominis angelos
suos: et colligent de regno eius oĩa scã-
dala: & eos qui fatiunt iniquitatem: &
mictẽt eos in caminũ ignis. Ibi erit flet9
et stridor dentium. Tunc iusti fulgebũt
sicut sol in regno patris eorũ. Qui habet
aures audiendi audiat. Hic quidem iu-
ditium uel diem iuditii non nominauit:
sed eũ multo clarius ipis rbus expressit.
et in fine sęculi futurꝝ esse prędixit. Item
discipulis suis. Amen inquit dico uobis:
ꝙ uos qui secuti estis me: in regeneratõe
cum sederit filius hominis in sede maies-
tatis suę: sedebitis et uos super sedes du-
odecim iudicantes duodecim trib9 israel.
Hinc discimus cum suis discipulis Ihm
iudicaturum. Vnde et alibi iudeis dixit.
Si ego in Beelzebub eitio demonia: filii
uestri in quo eitiũt? Ideo ipsi iudices urĩ
erunt. Nec quoniam super duodecim se-
des sessuros eẽ ait duodecim solos homi-
nes cũ illo iudicaturos debemus putare.
Duodenario qppe numero uniuersa quę-
dam significata est multitudo iudicãtiũ:
propter duas partes numeri septenarii:
quo plerũq; significatur uniuersitas: quę
duę partes id est tria & quatuor altera
per alteram multiplicatę duodecim sunt
uel fatiũt. Nam quatuor ter & tria qter
duodecim sunt. et si qua alia huius duo-
denarii numeri quę ad hoc ualeat ratio
reperitur. Alioquin quoniam ĩ loco tra-
ditoris Iude apostolũ Mathiam legim9
ordinatum. Apostolus Paulus qui plus
illis omnibus laborauit: ubi ad iudican-
dum sedeat non habebit: qui profecto
cum aliis sanctis ad numerum iudicuꝫ se
pertinere demonstrat cum dixit. Nescitis
quia angelos iudicabimus? De ipsis qq;
iudicandis: in hoc numero duodenario
similis causa est. Non enim quia dictum
est iudicãtes duodeciꝫ tribus israel: trib9
Leui quę tertiadecima ab eis est iudicãda
non erit. Aut solum illum populum: non
etiam gentes ceteras iudicabunt. Quod
autem ait in regeneratione: proculdubio
mortuorum resurrectionem nomine re-
generationis uoluit intelligi. Sic eñi caro
nostra regenerabitur per incorruptionẽ:
quemadmodum aĩma nostra regenerata
est per fidem. Multa pręterea quę de ul-
timo iuditio ita dici uidẽtur: ut diligẽter
considerata reperiãtur ambigua: ul' ma-
gis ad aliud pertinentia: siue scilicet ad
eum saluatoris aduẽtum: quo per totum
hoc tempus in ecclesia sua uẽit: hoc est in
membris suis pticulariter atq; paulatim:
quoniam tota corpus eius est: siue ad ex-
cidiuꝫ terrenę hierusalem: quia et de illo
cum loquitur plerũq; sic loquitur tanq̃m
de fine sęcli: atq; de illo die iuditii nouis-
simo & magno loquatur: ita ut dinosci
non possit omnino: nisi ea quę apud tres
euangelistas: Matheũ: Marcũ: & Lucã:
de hac re similiter dicta sunt: inter se oĩa
conferantur. Quędam quippe alter ob-
scurius: alter explicat planius. ut ea quę
ad unã rem pertinentia dicuntur appeat
unde dicantur. Quod facere utcunq; cu-
raui in quadam epistola: quam rescripsi
ad beatę memorię uiruꝫ Esychium salo-
nitanę urbis episcopũ: cui9 epistolę titul9
est de fine sęcli. Proinde iã illud hic dicã
qđ in euãgelio scđm Matheũ de sepatiõe
bonorum et malorũ legitur: per iuditiũ
pręsentissimum atq; nouissimum christi.
Cum autem uenerit inquit filius hoĩs in
maiestate sua: et omnes angeli cũ eo: tunc
sedebit super sedem maiestatis suę. Et cõ-
gregabuntur ante eum omnes gẽtes: &
separabit eos ab inuicem sicut pastor se-
gregat oues ab hedis. Et statuet quidem

oues a dexteris suis: hedos autē a sinis-
tris. Tūc dicet rex his qui a dexteris ei9
erunt. Venite benedicti patris mei: possi-
dete paratum uobis regnum a cōstitutōe
mūdi. Esuriui enī et dedistis mihi mādu-
care: sitiui: & dedistis mī bibere. Hospes
eram: et collegistis me. Nudus: & coope-
ruistis me. Infirmus: & uisitastis me. In
carcere eram: et uenistis ad me. Tunc re-
spondebunt ei iusti dicentes. Domine qn̄
uidimus te esurientē et pauim9? Sitientē:
et dedimus tibi potum? Quando autem
te uidimus hospitem: & collegimus te?
Aut nudum: et cooperuimus te? Quādo
autem te infirmū uidimus aut in carcerē:
et uenim9 ad te? Et respondens rex dicet
illis. Amē dico uobis. q̄ndiu fecistis uni
de his fratrib9 meis minimis: mihi fecistis.
Tunc dicet et his q̄ a sinistris eius erunt.
Discedite a me maledicti ī ignem ęternū:
qui paratus est diabolo & angelis eius.
Deinde similiter etiā his enumerat: q̄ illa
nō fecerit quę dexteros fecisse mēorauit.
Similiterq; interrogantibus quando eū
uiderint in eorum indigentia constitutū:
qđ minimis suis nō est factum: sibi factū
non fuisse respondet. Sermonemq; cōclu-
dens: et hi inquit ibunt in supplitiū ęter-
num: iusti autē in uitam ęternam. Iohēs
uero euangelista apertissime narrat eum
in resurrectiōe mortuorum futurū prę-
dixisse iuditium. Cum enim dixisset neq;
enim pater iudicat quenq̄m: sed om̄e iu-
ditium dedit filio: ut omnes honorificēt
filium sicut honorificant patrem: qui non
honorificat filium non honorificat p̄rem
qui misit illum: protinus addidit. Amen
amē dico uobis: quia qui uerbum meum
audit et credit ei q̄ misit me: habet uitam
ęternam: & in iuditium non ueniet: sed
a morte transit ī uitā. Ecce hic dixit suos
etiam fideles in iuditiū non uenire. Quō
ergo per iuditium separabūtur a malis:
et ad eius dexteram stabūt: nisi quia hoc
loco iuditium pro damnatione posuit?
In tale enim iuditium non uenient q̄ au-
diunt uerbum eius: et credunt ei q̄ illum
misit. ¶ Capitlm̄ .vi.

DEinde adiungit et dicit. Amē amē
dico uobis: q̄a uenit hora & nūc ē:
quando mortui audient uocem filii dei:
et qui audierint uiuēt. Sicut enim pater
habet uitam ī semetipso: sic dedit & filio
uitam habere in semetipso. Nondum de
resurrectōne secunda id est corpoꝶ loq̄t:
quę in fine futura est: sed de prima quę
nūc est. Hanc quippe ut distingueret ait.
Venit hora & nunc est. Non autem ista
corporum: sed animarū est. Habent enim
et animę mortem suam in impietate atq;
peccatis: scđm quam mortem sūt mortui
de quibus idem dominus ait. Sine mor-
tuos sepelire mortuos suos: ut scilicet in
anima mortui in corpore mortuos sepe-
lirent. Propter istos ergo impietate &
iniquitate in anima mortuos: uenit inq̄t
hora et nunc est: quando mortui audient
uocem filii dei: et q̄ audierint uiuent. Qui
audierint dixit: qui obedierint: qui cre-
diderint: & usq; in finē perseuerauerint.
Nec fecit hic ullam differentiam bonorū
& malorum. Omnibus enim bonum est
audire uocem istius & uiuere: ad uitam
pietatis ex impietatis morte transeundo.
De qua morte ait apostol9 Paulus. Ergo
omnes mortui sunt: & pro omnib9 mor-
tuus est unus: ut qui uiuunt non iam sibi
uiuant: sed ei qui pro ipsis mortuus ē &
resurrexit. Omnes itaq; mortui sunt in
peccatis: nemine prorsus excepto: siue o-
riginalibus siue etiam uoluntate additis:
uel ignorando uel sciendo nec faciēdo qđ
iustum ē: et pro omnibus uiuis mortuis
uiuus mortuus est unus: id est nullū ha-
bens oīo peccatum, ut qui per remissionē
peccatorum uiuūt: iam non sibi uiuant: s;
ei q̄ pro oīibus mortuus est ꝓpter pc̄ta
nostra: et resurrexit ꝓpter iustificatōem

nost:am, ut credentes in eũ qui iustificat
impium: ex impietate iustificati tanquã
ex morte uiuificati: ad primã resurrecti-
onem quę nũc est pertinere possimus. Ad
hanc enim primam non pertinent nisi qui
beati erũt in ęternum. ad secundam uero
de qua mox locuturus est: & beatos do-
cebit pertinere et miseros. Ista est miseri-
cordię: illa iudicii: propter quod in psalmo
scriptũ est. Misericordiam et iuditium
cantabo tibi domine. De quo iuditio cõ-
sequenter adiunxit atq; ait. Et potestatẽ
dedit ei iuditium facere quia filius hominis
est. Hic ostendit quod in ea carne ueniet iu-
dicaturus: in qua uenerat iudicandus.
Ad hoc enim ait quoniã filius hominis
est. Ac deinde subiungens unde agimus.
Nolite inquit mirari hoc quod dixi; quia
ueniet hora in qua oẽs qui in monumẽtis
sunt audient uocem filii dei: & procedent
qui bona fecerunt in resurrectiõem uitę:
qui uero mala egerũt in resurrectionem
iuditii. Hoc est illud iuditium quod pau-
loante sicut nunc pro damnatione posu-
erat dicens. Qui uerbum meum audit &
credit ei qui misit me: habet uitã ęternã:
et in iuditium non ueniet: sed transiet a
morte in uitam: id est pertinẽdo ad pri-
mam resurrectionem qua nunc transitur
a morte aĩarum ad uitã uirtutũ: in damna-
tionẽ nõ ueniet quã significauit appellatiõe
iuditii. Sicut etiã in hoc loco ubi ait. Qui
uero mala egerunt in resurrectionem iu-
ditii id est damnationis. Resurgat ergo
in prima qui non uult in secunda resur-
rectiõe damnari. Venit ergo hora et nũc
est: quando mortui audient uocem filii
dei. et qui audierint uiuent id est in dãna-
tionem non uenient: quę secunda mors
dicitur. in quam secundam mortem post
secundam quę corporũ futura est resur-
rectionem pręcipitabũtur: qui in prima
quę animarum est non resurgunt. Veniet
enim hora. ubi non ait et nunc est: quia in

fine sęculi erit: hoc est in ultimo et maximo
dei iuditio: quando omnes qui in monu-
mentis sunt audient uocem eius & pro-
cedent. Nõ dixit quemadmodũ in prima: et qui
audierint uiuẽt. Nõ. n. oẽs uiuẽt: et uita
quę scilicet quoniam beata est sola uita dicẽda est.
Nam utiq; non sine qualicũq; uita possent
audire: & de monumẽtis resurgente car-
ne procedere. Quare autem non omnes
uiuent: in eo quod sequitur docet. Qui bona
inquit fecerunt: in resurrectionem uitę:
qui uero mala egerũt in resurrectionem
iuditii. Hi sunt qui non uiuent: quia se-
cũda morte morientur. Mala quippe egerũt:
quoniam male uixerũt. male autẽ uixe-
runt: quia in prima quę nunc est animarum
resurrectione non reuixerunt. aut in eo
quod reuixerant: non usq; in finem mãserũt.
Sicut ergo duę sũt regenerationes de qui-
bus iã supra locutus sum: una quę secundum
fidem est quę nunc fit per baptismum: al-
tera secundum carnẽ quę fiet in eius incorrupti-
one atq; immortalitate per iuditiũ magnũ
atq; nouissimũ: ita sunt et resurrectiones
duę. una prima quę nunc est & est aĩarum:
quę uenire in mortem secundam nõ per-
mictit: alia secunda quę nunc non est: sed
in fine sęculi futura est: nec animarũ sed
corporum est. quę per ultimum iuditium
alios mictit in secundam mortem: alios
in eam uitam quę non habet mortem.

De his duabus resurrectionibus — Capitulum .vii.

De his duabus ❡ Capl'm .vii.
resurrectionibus idem Iohannes
euãgelista in eo libro qui dicitur apoca-
lipsis eo modo locutus est. ut prima earũ
a quibusdam nostris nõ intellecta: etiam
in quasdam ridiculas fabulas uerteretur.
Ait quippe in libro memorato Iohannes
apostolus. Et uidi angelum descendẽtem
de cęlo: habentem clauẽ abissi: et catenam
in manu sua: & tenuit draconem illum
serpentem antiquũ qui cognominatus est
diabolus et sathanas: & alligauit illum
mille annis: & misit illum in abissum: &

clausit et signauit super eum: ut iam non
seduceret gentes donec finiant̃ mille ãni.
Post hęc oportet eũ solui breui tempore.
Et uidi sedes: et sedentes super eas: et iu-
ditium datum est illis: et animas occisoꝝ
propter testimonium Ihesu: & propter
uerbũ dei. Et si qui non adorauerũt besti-
am nec imaginem eius: neq; acceperunt
inscriptionem in fronte aut in manu sua:
& regnauerunt cum Ihesu mille annis.
Reliqui eorum non uixerũt: donec mille
anni finiantur Hęc resurrectõ prima est.
Beatus et sanctus est qui habet in hac pͥ-
ma resurrectione partem. In istis secũda
mors non habet potestatem: sed erũt sa-
cerdotes dei & christi: & regnabunt cũ
eo annis mille. Qui ꝓpter hęc uerba huiꝰ
libri primam resurrectionem: futuram
suspicati sũt corꝑalẽ: inter cętera maxi-
me numero annorum mille permoti sunt:
tanquam oporteret in sanctis eo modo
uelut tanti temporis fieri sabbatismum:
uacatõnem scilicet sanctam post labores
annorum sex milium ex quo creatus est
homo: & magni illius peccati merito in
huius mortalitatis erumnas de paradisi
fęlicitate dimissus est. ut quoniam sc̃ptuȝ
est: unus dies apud dominum sicut anni
mille: & mille anni sicut dies unus: sex
annorum milibus tanquam diebus sex
impletis sequat̃ uelut sabbati septimꝰ in
annis mille postremis: ad hoc scilicȝ sab-
batum cęlebrandũ resurgẽtibus sanctis.
Quę opinio esset utcũq; tollerabilis si de-
litię aliquę spirituales in illo sabbato af-
futurę sanctis ꝑ domini pręsentiam cre-
derent̃. Nã nos hoc etiam fuimus opīati
aliquando. Sed cum eos qui tunc resur-
rexerint dicãt īmoderatissimis carnalibꝰ
epulis uacaturos: ī quibus cibus sit tãtꝰ
ac potus: ut nõ solum nullam modestiaȝ
teneant: sed modum quoq; ipsius īcredu-
litatis excedant: nullo modo possunt nisi
a carnalibus ista credi. Hi aũt q̃ spũales

sunt: istos ista credẽtes chiliastas uocãt
greco uocabulo. Quod uerbum e uerbo
exprimentes: nos possumꝰ miliarios nũ-
cupare. Eos autem longum est refellere
ad singula. sed potius quemadmodũ hęc
scriptura accipienda sit iã debemus ostẽ-
dere. Ait ipse dominus noster Ihs xp̃s.
Nemo potest introire in domum fortis
et uasa eius eripeř: nisi prius alligauerit
fortem: diabolum uolens intelligi fortẽ:
quia ipse genus humanum potuit tenere
captiuuȝ. uasa uero eius quę fuerat erep-
turus: fideles suos futuros quos ille in
diuersis peccatis atq; impietatibus pos-
sidebat. Ut ergo alligaretur hic fortis:
propterea uidit iste apostolus in apoca-
lipsi angelum de cęlo descendentem: ha-
bentem clauem abissi: & catenã in manu
sua. Et tenuit inquit draconem illum ser-
pentem antiquũ q̃ cognomīatur diabolꝰ
et sathanas: et alligauit illum mille ãnis:
hoc est potestatem eius ab eis seducẽdis
ac possidendis qui fuerant liberandi co-
hibuit atq; frenauit. Mille autem anni
duobus modis possunt quãtum mihi oc-
currit intelligi. Aut quia in ultimis mille
annis res ista agitur id est sexto annorũ
miliario: tanquam sexto die cuius nunc
spatia posteriora uoluũtur: secuturo de-
inde sabbato quod non habet uesperam:
requiem scilicet sanctorum quę nõ habet
finem. ut huius miliarii tanquaȝ diei no-
uissimam partem: quę remanebit usq; ad
terminũ sęculi: mille annos appellauerit:
eo loquendi modo quo pars significatur
a toto. Aut certe mille annos pro annis
omnibus huius sęculi posuit. ut perfecto
numero notaretur ipsa temporis pleni-
tudo. Millẽarius q̃ppe numerus denarii
numeri quadratũ soliduȝ reddit. Decem
quippe decies ducta: fiunt centũ: quę iaȝ
figura quadrata sed plana est. Ut autem
in altitudine surgat & solida fiat: rursꝰ
centum decies multiplicãtur: et mille sũt.

Porro si centum ipa aliquo modo ꝑ uni-
uersitate ponantur: quale illud est quod
dominus omnia sua dimictenti & eum
sequenti promisit dicens: accipiet in hoc
sęculo centuplum. quod exponens quo-
dammodo apostolus ait. quasi nihil ha-
bētes & omnia possidentes. quia et ante
iam dictum est. fidelis homis totus mū-
dus diuitiarum est: quanto magis mille
pro uniuersitate ponūtur: ubi est solidi-
tas ipius denarię quadraturę? Vnde nec
illud melius intelligitur: quod in psalmo
legitur. Memor fuit in sęculum testamē-
ti sui: uerbi quod mandauit in mille ge-
nerationes: id est i omnes. Et illum inquit
in abissum misit: utiqȝ diabolum in abissū
misit. quo nomine sigͣficata est multitudo
innumerabilis impiorū: quę in maligni-
tate aduersus ęcclesiā dei multa ꝓfunda
sunt corda. Non quia diabolus ibi ante
non erat: sed ideo dicitur missus illuc: qa
exclusus a credētibus plus cępit impios
possidere. Plus nāqȝ a diabolo possidet̄:
qui non solum alienatus a deo: uerū etiaȝ
gratis odit seruientes deo. ¶ Ca. viii.

ET clausit inquit & signauit super
eum: ut iam non seduceret gentes
donec finiantur mille anni. Clausit super
eum dictū est: interdixit ei ne possit ex-
ire id est uetitū transgredi. Signauit aūt
quod addidit significasse mihi uidetur:
ꝙ occultum esse uoluit qui pertineant ad
partem diaboli: & qui non pertineant.
Hoc in sęculo isto prorsus latet. quia &
qui uidetur stare: utrum sit casurus: &
qui uidetur iacere: utrum sit surrectur⁹
ignotum est. Ab eis autem gētibus sedu-
cendis: huius interdicti uinculo & clau-
stro diabolus prohibetur atqȝ cohibet̄:
quas pertinentes ad christum seducebat
antea uel tenebat. Has enim deus elegit
ante constitutionem mūdi eruere de po-
testate tenebrarū: & trāsferre i regnum
filii claritatis suę. sicut dicit apostolus.

Nam seducere illum gentes etiam nunc
& secum trahere in ęternam pęnam: sed
non prędestinatas i ęternam uitam quis
fidelis ignorat? Nec moueat: ꝙ sępe dia-
bolus illos etiam seducit: qui iam rege-
nerati in christo uias ingrediuntur dei.
Nouit enim dominus q̄ sunt eius. ex his
in damnationem ęternam neminem ille
seducit. Sic enim nouit dominus eos ut
deus: quem nihil latet etiam futurorum.
non ut homo q̄ hoiem ad pręsens uidet:
si tn̄ uidet cuius cor nō uidet: qualis aūt
postea sit futur⁹: nec seipsum uidet. Ad
hoc ergo ligatus est diabolus et inclusus
in abisso: ut iam non seducat gentes ex
quibus cōstat ęcclesia: quas antea seduc-
tas tenebat anteq̄̄m eēnt ęcclesia. Neqȝ. n.
dictum est ut non seduceret aliquem: sed
ut non seduceret inquit iam gētes: in q̄-
bus ęcclesiā proculdubio intelligi uoluit.
donec inquit finiantur mille anni: id est
aut quod remanet de sexto die qui con-
stat ex mille annis: aut anni omnes q̄b⁹
deinceps hoc sęculum peragendum est.
Nec sic accipiendum est quod ait ut non
seduceret gentes donec finiantur mille
anni: quasi postea sit seducturus eas dū-
taxat gentes ex quibus prędestinata cō-
stat ęcclesia: a quibus seducendis illo est
uinculo claustroqȝ prohibitus. Sed aut
illa locutōne dictum est quę in scripturis
aliquotiens inuenitur: qualis est i psalmo
Sicut oculi nostri ad dominum deū nos-
trum donec misereatur nostri. Neqȝ eniȝ
cum misertus fuerit non erunt oculi ser-
uorum eius ad dominum deū suum. aut
certe iste est ordo uerborum. Et clausit et
firmauit super eum donec finiātur mille
anni. Quod uero interposuit ut non se-
duceret iā gentes ita se habet: ut ab hui⁹
ordinis connexione sit liberum & seor-
sum intelligendū uelut si post adderet̄:
ut sic se haberet tota sententia. Et clausit
& signauit super eū donec finiantur āni

mille: et iam non seduceret gentes. id est ideo clausit donec finiantur anni mille ut iam non seduceret gentes. Post hoc inquit oportet eum solui breui tempore. Si hoc est diabolo ligari et includi ecclesiam non posse seducere: hec ergo erit solutio eius ut possit? Absit. Nunquam enim ab illo ecclesia seducetur predestinata et electa ante mundi constitutionem: de qua dictum est nouit dominus qui sunt eius. Et tamen hic erit illo tempore etiam quo soluendus est diabolus: sicut ex quo est instituta hic fuit et erat omni tempore: in suis utique qui succedunt nascendo morientibus. Nam paulopost dicit: quod solutus diabolus seducet has gentes toto orbe terrarum: ac trahat in bellum aduersus eam: quorum hostium erit numerus ut arena maris. Et ascenderunt inquit super terre latitudinem: & cinxerunt castra sanctorum et dilectam ciuitatem. Et descendit ignis de celo a deo & comedit eos. & diabolus qui seducebat eos missus est in stagnum ignis et sulfuris: ubi est & bestia & pseudo prophete: & cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum amen. Sed hoc iam ad nouissimum iudicium pertinet: quod nunc propterea commemorandum putaui: ne quis existimet eo ipso tempore paruo quo soluetur diabolus in hac terra ecclesiam non futuram: illo hic eam uel non inueniente cum fuerit solutus: uel absumente cum fuerit persecutus. Non itaque per totum hoc tempus quod liber iste complectitur a primo scilicet aduentu christi usque in finem seculi: quo erit eius secundus aduentus: ita diabolus alligatur ut hec eius ipsa sit alligatio: per hoc interuallum quod mille annorum numero appellat: non seducere ecclesiam: quando quidem illam nec solutus utique seducturus est. Nam profecto si eius alligatio est non posse seducere siue non permicti: quid erit solui nisi posse seducere siue permicti? Quod absit ut fiat. Sed alligatio diaboli est non permicti exercere totam temptationem quam potest: uel ui uel dolo ad seducendos homines in partem suam cogendo uiolenter fraudulenter ue fallendo. Quod si permicteretur: in tam longo tempore et tanta infirmitate multorum: plurimos tales quales deus id perpeti non uult: & fideles deiceret & ne crederent impediret. Quod ne faceret alligatus est. Tunc autem soluetur quando & breue tempus erit. Nam tribus annis et sex mensibus legitur totis suis suorumque uiribus seuiturus. et tales erunt cum quibus ei belligerandum est: ut uinci tanto eius impetu insidiisque non possint. Si autem nunquam solueretur minus appareret maligna eius potentia: minus sancte ciuitatis fidelissima patientia probaretur. Minus denique perspiceretur quam magno eius malo tam bene usus fuerit omnipotens deus: qui eum nec omnino abstulit a temptatione sanctorum: quamuis ab eorum interioribus hominibus ubi in deum creditur foras missum: ut forinsecus eius oppugnatione proficerent: & in eis qui sunt ex parte ipsius alligauit: ne quantam posset effundendo et exercendo malitiam: innumerabiles infirmos ex quibus multiplicari ecclesiam et impleri oportebat: alios credituros alios iam credentes a fide pietatis hos deterreret: hos frangeret: & solueretur in fine. ut quam fortem aduersarium dei ciuitas superauerit: cum ingenti gloria sui redemptoris: adiutoris: liberatoris: aspiciat. In eorum sane qui tunc futuri sunt atque fidelium comparatione quid sumus nos: quando quidem ad illos probandos tantus soluetur inimicus: cum quo nos ligato tantis periculis dimicamus? Quamuis & hoc temporis interuallo quosdam christi milites tam prudentes et fortes fuisse atque esse non dubium est: ut etiam si tunc in ista mortalitate uiuerent quando ille soluetur: omnes eius insidias atque impetus & cauerent prudentissime & pati-

entissime sustinerent. Hec autem alligatio diaboli nō solū facta est ex quo cepit ecclesia preter iudeam terram in nationes alias aliasq; dilatari: sed nunc etiam fit et fiet usq; ad terminum seculi quo est soluendus. quia et homines nunc ab infidelitate in qua ipse eos possidebat conuertūtur ad fidem: & usq; in illum finem conuertētur sine dubio. Et utiq; unicuiq; fidelium iste fortis tunc alligatur: q̄ndo ab illo tanquā uas eius eripitur: et abissus ubi inclusus est non in eis consumpta est quando sunt mortui: qui tunc erant quādo cepit esse inclusus: sed successerūt eis alii nascendo atq; succedunt donec finiatur hoc seculum qui oderint christianos: in quorum quotidie uelut in abisso cecis et profundis cordibus includatur. Vtrum autem etiam illis ultimis tribus annis & sex mensibus: quando solutus totis uiribus seuiturus est: aliquis ī qua non fuerat sit accessurus ad fidē: nōnulla questio est. Quomodo enim stabit quod dictum est: quis intrat in domum fortis ut uasa eius eripiat: n̄ prius alligauerit fortem: si etiam soluto eripiūtur? Ac per hoc cogere uidetur ista sententia: ut credamus illo licet exiguo tempore neminē accessurum esse populo christiano: sed cū eis qui iam christiani reperti fuerint diabolum pugnaturum: ex quibus etiam si uicti aliqui secuti eum fuerint: non eos ad predestinatum filiorum dei numeruz pertinere. Neq; enim frustra idem Iohēs apostolus qui et hanc apocalipsim scpsit: in epistola sua de quibusdā dixit. Ex nobis exierunt sed nō erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis: mansissent utiq; nobiscum. Sed qd fiet de paruulis? Nimiū quippe incredibile est nullos iam natos & nōdum baptizatos preoccupari xpianorū filios illo tempore infantes: nllos etiam ipsis nasci iam diebus: aut si erunt non eos a parentibus suis usq; ad generationis lauacrum quocūq; modo pduci. Quod si fiet: quo pacto soluto iā diabolo uasa ista eripiētur: in cuius domum nemo intrat ut eius uasa eripiat: nisi prius alligauerit eum? Imo uero id potius eē credendum: nec qui cadant de ecclesia nec q accedant ad ecclesiam illo tempore defuturos. sed profecto tam fortes erunt & parentes pro baptizandis suis paruulis: et hi qui tunc primitus credituri sunt: ut illum fortem uincāt etiam non ligatum: id est omnibus qualibet antea nunquaz uel artibus insidiantē: uel urgentem uiribus: & uigilanter intelligant & toleranter ferant: ac si etiā illi non ligato eripiantur. Nec ideo falsa erit euangelica illa sententia. Quis intrat in domū fortis ut uasa eius eripiat: nisi prius alligauerit fortem. Scdm enim eius sentēntie ueritatē ordo iste seruatus est: ut prius alligaretur fortis: ereptisq; uasis eius lōge lateq; ex firmis et infirmis omnibus gentibus ita multiplicaretur ecclesia: ut ex ipsa reruz diuinitus predictarum et impletarū robustissima fide: etiam soluto uasa posset auferre. Sicut enim fatendum ē multorum refrigescere caritatem cum abundat iniquitas: etiam inusitatis maximisq; persecutōnibus atq; fallaciis diaboli iā soluti: eos qui in libro uite scripti non sunt esse multos cessuros: hinc cogitandum est: nō solum quos bonos fideles illud tempus inueniet: sed nonnullos etiam qui foris adhuc erunt adiuuante dei gratia p scpturarum considerationem: in quibus & alia et finis ipse prenūtiatur quem uenire iam sentiūt: ad credendum quod non credebant futuros esse firmiores: et ad uincēdum etiā non ligatū diabolū fortiores. Quod si ita erūt: ppterea precessisse credenda ē eius alligatio: ut et ligati et soluti expoliatio sequeretur: qm̄ de hac re est dictum. Quis intrabit in domū fortis ut uasa eius eripiat: n̄ prius alligauerit fortem?

Interea dum mille ¶ Capitlm̄ .ix.
ānis ligatus est diabol9: sancti dei cuȝ
christo regnāt: etiā ipis mille ānis eisdeȝ
sine dubio & eodem modo intelligēdis.
id est iam isto tempe prioris eius aduēt9.
Excepto quippe illo regno de quo in fine
dicturus est: uenite benedicti patris mei
possidere paratū uobis regnū. Nisi enim
alio aliq̄ modo longe quidem impari: iaȝ
nūc regnarēt cū illo sancti eius quib9 ait:
ecce ego uobiscū sum usqȝ in cōsumatioнē
seculi: ꝓfecto nō etiā nūc diceret̄ ecclesia
regnū eius: regnū ue celoruȝ. Nam utiqȝ
isto tempe in regno dei erudit̄ scriba ille
q ꝓfert de thezauro suo noua & uetera:
de quo supra locuti sum9. Et de ecclīa col-
lecturi sunt zizania messores illi: que per-
misit cū tritico simul crescere usqȝ ad mes-
sem. Quod exponens ait: messis est finis
seculi: messores autē sunt angeli. Sicut g°
colligūt̄ zizania et igni comburūt̄: sic erit
in cōsumatioē seculi. Mittet fili9 hominis
angelos suos: et colligent de regno ei9 oīa
scādala. Nūquid de regno illo ubi nulla
sunt scandala? De isto ergo regno ei9 qđ
est ecclesia hic colligētur. Item dicit. Qui
soluerit unū de mādatis istis minimis &
docuerit sic hoīes: mīm9 uocabit̄ in regno
celorum. Qui autē fecerit & sic docuerit:
mag9 uocabitur in regno celoꝝ. Vtrūqȝ
dicit i regno celoꝝ. & q nō facit mādata
que docet: hoc ē .n. soluere: nō seruare: nō
facer̄: et illū qui facit & sic docet: sed istū
mīnimum: illū magnū. et continuo secutus
adiūgit. Dico .n. uob: qa nisi abūdauerit
iustitia uestra sup scribarū & phariseoꝝ:
id est sup iustitiā eoꝝ q soluūt qđ docent.
De scribis .n. & phariseis alio loco dicit:
quoniā dicūt & nō faciunt. Nisi ergo sup
eos abundauerit iusticia uestra: id est ut
uos non soluatis sed potius qđ docebitis
faciatis: nō intrabitis inquit in regnum
celoꝝ. Alio modo igit̄ intelligendum est
regnū celoꝝ: ubi ambo sūt: & ille scilicet
qui soluit qđ docet: & ille q facit. Sed ille
minimus: ille magnus. Alio modo auteȝ
regnum celorum dicit̄: quo nō intrat nisi
ille qui facit. Ac per hoc ubi utrūqȝ gen9
est: ecclesia est qualis nūc est. Vbi autem
illud solū erit: ecclesia est qualis tūc erit:
quādo malus in ea non erit. Ergo ecclesia
& nūc est regnum xp̄i regnūqȝ celorum.
Regnant cum illo etiam nūc sancti eius:
aliter quidem quam tunc regnabunt. nec
tamen cum illo regnāt zizania: quamuis i
ecclesia cum tritico crescant. Regnant .n.
cum illo qui̅ faciunt quod ait apostolus.
Si cōsurrexistis cū christo que sursū sunt
sapite ubi xp̄s ē i dextera dei sedens: que
sursum sunt querite nō que sup terrā. De
qualib9 item dicit ꝙ eorū cōuersatio sit in
celis. Postremo cū illo regnāt: q eo modo
sunt i regno eius: ut ipsi etiam sint regnū
eius. Quomō autē sunt regnū xp̄i: qui ut
alia taceam: q̄uis ibi sint donec colligant̄
in fine seculi de regno eius oīa scandala:
tamen illic sua querūt non que ihu xp̄i?
De hoc ergo regno milicie in quo adhuc
cū hoste cōfligit̄: et aliq̄ndo repugnātib9
uiciis aliquādo cedentib9 imperat̄: donec
ueniat̄ ad illud pacatissimū regnum ubi
sine hoste r̄gnabit̄. Et de hac resurrectōe
prima que nūc est: liber iste sic loquit̄. Cū
.n. dixisset alligari diabolum mille ānis
& postea breui tēpe solui: mox recapi-
tulando qđ i illis mille ānis agat ecclesia
uel agatur in ea: & uidi inquit sedes &
sedentes sup eas: et iudiciū datū est. Non
est hoc putandū de ultimo iudicio dici: ȝ
sedes ꝑpositoꝝ & ipsi prepositi itelligēdi
sunt: ꝑ quos nūc ecclesia gubernat̄. Iudi-
cium autē dictū nullū accipiendū melius
uidet̄: q̄ id qđ dictum est: que ligaueritis
in terra ligata erūt et in celo. et que solue-
ritis in terra soluta erūt & in celo. Vnde
apl̄s. Quid eni mihi ē inq̄t de his q foris
sunt iudicare? Nonne de his q sunt intus
uos iudicatis? Et aīme inquit occisorum

ꝓpter testimoniũ ihesu: et ꝓpter uerbuꝫ
dei: subauditur quod postea dicturus est
& regnauerũt cum ihesu mille annis: aīę
scilicꝫ martirum nõdum sibi corporibus
suis redditis. Neqꝫ .n. pioꝝ aīę mortuoꝝ
separanť ab ęcclesia: quę nũc ē etiã regnũ
christi. Alioquin nec ad altare dei eorum
memoria fieret in communione corporis
xp̄i: nec aliquid prodessent ad eius bap-
tismũ in piclis currere: ne sine illo finiať
hęc uita: nec ad recõciliationẽ si forte per
pęnitentiã malã ue cõsciam qsqꝫ ab eodeꝫ
corpe sepatus est. Cur .n. fiũt ista n̄ quia
fideles etiã defũcti membra eiꝰ sũt? Quã-
uis ergo cum suis corporibꝰ nõdum: iam
tamen eoꝝ animę regnant cum illo: dum
isti mille ãni decurrũt. Unde ī hoc eodeꝫ
libro & alibi legitur. Beati mortui qui ī
domino moriunť. Amodo etiã iam dicit
spiritus ut requiescant a laboribꝰ suis. nã
opera eoꝝ secunť illos. Regnat itaqꝫ cum
xp̄o nũc p̄mũ ęcclesia ī uiuis et mortuis.
Propterea enī sicut dicit apostolus mor-
tuus est christus: ut uiuoꝝ & mortuorũ
dn̄eť. Sed ideo tãtũmodo martirum aīas
cõmẽorauit: q̄a ipi mortui pcipue regnãt:
qui usqꝫ ad mortẽ ꝓ ueritate certauerũt.
Sed a parte totũ etiam mortuos cęteros
intelligimus ptinẽtes ad ęcclesiam qđ est
regnũ xp̄i. Quod uero sequiť: et si q non
adorauerint bestiã nec imaginẽ eius: nec
acceperint īscriptionẽ ī frõte aut ī manu
sua: similiter de uiuis et mortuis debemꝰ
accipere. Quę porro sit ista bestia q̃muis
sit diligentius requirendum: non tamen
abhorret a fide recta: ut ipa ipia ciuitas
intelligať: & populus īfidelium cõtrariꝰ
fideli populo & ciuitati dei. Imago uero
eius simulatio eiꝰ mihi uideť: in eis scilicꝫ
hominibus qui uelut fidem ꝓfitentur &
infideliter uiuũt. Fingunt .n. se esse qđ nõ
sunt: Vocanťqꝫ nõ ueraci effigie sꝫ fallaci
imagine xp̄ani. Ad eãdem nãqꝫ bestiam
ptinẽt nõ solum aperti īimici nominis xp̄i:
& eiꝰ gloriosissimę ciuitatis: sꝫ etiã zizania
quę de regno eiꝰ qđ est ęcclesia ī fine sęculi
colligẽda sũt. Et q sũt q bestiaꝫ nõ adorãt
nec imaginẽ eius: nisi qui faciunt qđ ait
apostolꝰ: ne sitis iugũ ducẽtes cũ īfideli-
bus? Non adorant .n. est nõ consentiunt:
nõ subiciunť: neqꝫ accipiũt inscriptionẽ:
notam scilicet criminis in fronte: propter
ꝓfessionem: ī manu propter opationes.
Ab his ġ malis alieni siue adhuc in ista
mortalitate uiuẽtes: siue defuncti: r̄gnãt
cũ xp̄o: iã nunc quodãmodo huic tẽpori
cõgruo: per totũ hoc interuallum quod
numero mille sig̃ficať ãnoꝝ. Reliqui eoꝝ
inquit non uixerũt. Hora .n. nunc est: cuꝫ
mortui audiunt uocẽ filii dei: & qui au-
dierĩt uiuẽt. Reliqui eoꝝ nõ uiuẽt. Quod
uero subdidit donec finianť mille anni:
intelligendũ ē ꝙ eo tempore nõ uixerunt
quo uiuere debuerũt: ad uitam scilicet de
morte transeundo. Et ideo cũ dies uene-
rit quo fiet et corporum resurrectio: non
ad uitam de monumẽtis ꝓcedent: sed ad
iudiciũ: ad damnationẽ scilicꝫ quę secũda
mors diciť. Donec .n. finianť mille anni:
quicũqꝫ nõ uixerit id est isto toto tẽpore
q̃ agitur prima resurrectio: non audierit
uocẽ filii dei: & ad uitã de morte trãsie-
rit: ꝓfecto in scđa resurrectiõe quę carnis
est: ī mortẽ secũdã cũ ipsa carne trãsibit.
Seqť .n. et dicit. Hec resurrectio prima ē:
Beatꝰ et sanctꝰ q habet in hac p̄ma r̄sur-
rectiõe ptẽ: id ē particeps eiꝰ ē. Ipse ē aũt
pticeps eiꝰ: q nõ solũ a morte quę ī pctīs ē
r̄uixit: uerũ etiã in eo ꝙ reuixerit per-
manet. In his inq̄t secũda mors nõ habet
ptãtẽ. Habet ġ in reliquis de quibꝰ supe-
rius ait: reliqui eoꝝ non uixerunt donec
finianť mille anni: q̄m isto toto tẽporis
interuallo qđ mille annos uocat: q̃tũcũqꝫ
in eo quisqꝫ eoꝝ uixit in corpe: nõ r̄uixit
a morte in q̃ euꝫ tenebat impietas: ut sic
reuiuiscendo primę r̄surrectiõis pticeps
fieret: atqꝫ in eo ptãtẽ scđa mors nõ hr̄et.

HVnc qui putant ¶ Capl'm.x.
reſurrectionem dici non poſſe niſi
corporum: ideo iſtā quoq; ī corporibus
primam futurā eſſe contendūt. Quoꝝ.n.
eſt cadere iq̄ūt: eoꝝ eſt reſurgere. Cadūt
autē corpora moriendo: nam a cadendo
cadauera nūcupanť. Non ergo animarū
inquiūt reſurrectio poteſt eſſe: ſ; corpuz.
Sed quid cōtra apoſtolum dicunt q eam
reſurr̄ctionē appellatꝰ Nā ſc'dm iteriorē
nō ſ̄m exteriorē hoīez utiq; r̄ſurrexerāt:
quibꝰ ait. Si ſurrexiſtis cū x̄ que ſurſum
ſunt ſapite. Quē ſenſum aliis uerbis alibi
poſuit dicens: ut q̄admodū xp̄s a mor-
tuis reſurrexit per gloriam patris: ſic et
nos ī nouitate uite ambulemus. Hinc ē et
illud. Surge q dormis: et exurge a mor-
tuis & illuīabit te xp̄s. Quod aūt dicūt
non poſſunt reſurgere niſi qui cadunt: et
ideo putāt reſurrectionē ad corpora nō
ad animas pertinere: quia corporum eſt
cadere: cur non audiūt non recedans ab
illo ne cadans: & ſuo domino ſtat aut
cadit: & qui putat ſe ſtare uideat ne ca-
dat. Puto .n. ꝙ in anima non in corpore
caſus iſte cauendus eſt. Si igiť cadentiū ē
reſurrectio: cadunt & anime: ꝑfecto &
animas reſurgere cōfitendum eſt. Quod
autem cū dixiſſet in iſtis ſecūda mors nō
habet poteſtatē: adiūxit atq; ait: ſ; erūt
ſacerdotes dei & xp̄i: et regnabunt cum
eo mille ānis: Nō utiq; de ſolis epiſcopis
& preſbiteris dictum eſt: qui proprie iā
uocanť in eccleſia ſacerdotes: ſ; ſicut oēs
xp̄ianos dicimus ꝑpter miſticum criſma:
ſic omēs ſacerdotes qm̄ mēbra ſunt uniꝰ
illius ſacerdotis. De q̄bus ap'ls Petrus.
Plebs inquit ſcā regale ſacerdotiū. Sane
licet breuiter atq; tranſeūter inſinuauit
deū eſſe xp̄m: dicēdo ſacerdotes dei et x̄:
hoc eſt p̄ris et filii: q̄uis ꝑpter formā ſ̄ui
ſicut filius hoīs: ita etiā ſacerdos x̄ effectꝰ
ſit ineternū ſ̄m ordinem Melchiſedech.
De qua re in hoc opere nō ſemel diximꝰ.

AT cum finiti fuerint ¶ Capl.xi.
inquit mille āni: ſolueť ſathanas
de cuſtodia ſua: & exibit ad ſeducendas
naciones que ſūt ī quatuor angul' terre:
Gog & Magog: & trahet eas in bellum:
quoꝝ numerꝰ eſt ut arena maris. Ad hoc
ergo tūc ſeducet: ut ī hoc bellum trahat.
Nā et ātea modis quibꝰ poterat: ꝑ multa
mala & uaria ſeducebat. Exibit autem
dictū eſt ī apertam ꝑſecutōez: de latebris
erumpet odiorum. Hec.n. erit nouiſſima
perſecutio: nouiſſimo imminente iudicio:
quaz ſcā eccleſia toto terraꝝ orbe patieť:
uniuerſa ſcilicet ciuitas xp̄i ab uniuerſa
diaboli ciuitate: q̄tacūq; erit utraq; ſuper
terrā. Gentes quippe iſte quas appellat
Gog & Magog: non ſic ſunt accipiende
tanq̄ ſint aliqui mali in aliq̄ pte terrarū
barbari cōſtituti: ſiue q̄d quidā ſuſpicanť
Getas & Maſſagetas ꝑpter horū noīm
lr̄as p̄mas: ſiue alios aliq̊s alienigenas et
a romano iure ſeiūctos. Toto nāq; orbe
terraꝝ ſignificati ſūt iſti eſſe: cū eſt dictū
nationes que ſunt in q̄tuor angulis terre:
eaſq; eſſe ſubiecit Gog & Magog. Quoꝝ
interpretationē noīm eſſe cōpimus Gog
tectuz: Magog detectū. tanq̄ domus et
ipſe q ꝑcedit de domo. Gentes ergo ſunt
in quibꝰ diabolū uelut in abiſſo ſuperius
intelligebamus incluſum: & ipſe de illis
q̊dāmodo ſeſe offerens & ꝑcedēs: ut ille
ſint tectum ille detectū. Si autem utrūq;
referamus ad gentes: non unum horum
ad illas: alterū ad diaboluz: & tectū ipſe
ſunt gentes: quia in eis nunc includitur
& quodāmō tegiť inimicus antiquus. &
de tecto ipſe erūt: quādo in apertū odiū
de opto erupture ſunt. Quod uero ait &
deſcenderunt ſuper terre latitudinem: &
cinxerunt caſtra ſanctoꝝ et dilectā ciui-
tatem: non utiq; ad unū locum ueniſſe uel
uenturi eſſe ſig̃ficati ſūt: q̄ſi aliq̊ uno loco
futura ſint caſtra ſanctorum: & dilecta
ciuitas cum hec nō ſit niſi xp̄i eccleſia toto

orbe terrarũ diffusa: ac per hoc ubicũq
tunc erit que in omnib9 gentibus erit: qđ
significatũ noĩe latitudinis terre: ibi erũt
castra sãctoꝝ: ibi dilecta deo ciuitas ei9:
ibi ab omnib9 inimicis suis quia & ipĩ cũ
illa in oĩb9 gentibus erũt: psecutionis illi9
immanitate cingetur: hoc est in angustia
tribulatioĩs artabiẽ: urgebiẽ: cõcludeẽ:
nec miliciam suã deseret: que uocabulo ẽ
appellata castroꝝ. ¶ Capitlm· xii.

Quod uero ait et descẽdet ignis de
celo et comedet eos: nõ extremum
putandũ est id esse supplitiũ: qđ erit cum
dicetur discedite a me maledicti ĩ ignem
eternũ. Tunc qppe in ignẽ mictenẽ ipsi:
nõ ignis de celo ueniet sup ipsos. Hic aũt
bñ itelligiẽ ignis de celo: de ipa firmitate
sanctoꝝ: q̃ nõ cessuri sunt seuiẽtib9 ut eoꝝ
faciãt uoluntatẽ. Firmamẽtũ. n. est celũ:
cuius firmitate illi cruciabunẽ ardẽtissio
zelo: qm̃ nõ potuerũt actrahere in partes
antix̃. sanctos xpĩ. Et ipse erit ignis qui
comedet eos. Et hoc a deo: qa dei munere
fiũt sancti ĩsupabiles unde excruciantur
inimici. Sicut. n. zelus ĩ bono positũ ẽ ubi
legiẽ: zelus dom9 tue comedit me: ita ecõ-
trario in malo ubi diciẽ: zelus occupauit
plebem ineruditam. Et nũc ignis cõtrari-
os comedet: & nunc utiq excepto scilicet
ultimi illi9 igne iudicii. Aut si ipaꝫ plagaꝫ
qua pcutiendi sunt ecclesie psecutores ue-
niente iam xp̃o: quos uiuentes in ueniet
sup terraꝫ quãdo interficiet antixp̃m spũ
oris sui: ignẽ appellauit descẽdẽtẽ de celo
eosq comedẽteꝫ. Neq hoc ultimũ suppli-
tium erit impioꝝ: sꝫ illud qđ facta corpm
resurrectiõe passuri sunt. ¶ Cap· xiii.

Hec persecutio nouissima que futura
est ab antixp̃o. sicut iam diximus:
qa et in hoc libro supius et apud Danielẽ
pphetam positũ est: tribus ãnis & sex
mensib9 erit. Quod tempus q̃uis exiguũ
utrum ad ãnos mille ptineat: quibus &
diabolũ ligatũ dicit et sanctos cum xp̃o
regnare: an eisdẽ ãnis hoc paruũ spatiũ
subaddaẽ atq sit extra merito ambigiẽ.
Quia si dixerimus ad eosdem annos hoc
ptinere: nõ tãto tempe sꝫ plixiore cũ xp̃o
regnum sanctoꝝ reperieẽ extendi: quaꝫ
diabolus alligari. pfecto. n. sancti cũ suo
rege etiam in ipsa precipue persecutione
regnabunt: mala tãta uincentes: qñ iam
nõ erit diabol9 alligatus: ũt eos persequi
omnibus uirib9 possit. Quomõ ergo ista
scriptura eisdẽ mille annis utrũq deter-
minat: diaboli scilicꝫ alligationẽ regnũq
sanctoꝝ: cũ trium annoꝝ & sex mensiuꝫ
interuallo: pri9 desinat alligatio diaboli:
q̃ regnũ sanctoꝝ in his mille ãnis cuꝫ xp̃o.
Si autẽ dixerimus puum persecutionis
hui9 hoc spatiũ non cõputandum in mille
annis: sꝫ eis impletis potius adiciendum:
ut proprie possit intelligi: q cuꝫ dixisset
sacerdotes dei & xp̃i regnabunt cum eo
mille annis: adiecerit et cum finiti fueriẽ
mille anni soluetur sathanas de custodia
sua. isto. n. modo & sanctoꝝ regnum &
uinculũ diaboli silr̃ cessatura esse sigñficat:
ut demũ illi9 psecutionis tẽp9 nec ad scõꝝ
regnum nec ad custodiã sathane quoruꝫ
utrũq in mille ãnis est ptinere: sꝫ sup ad-
ditũ & extra cõputandum esse credatur:
cogemur fateri sanctos ĩ illa persecutiõe
regnaturos nõ esse cum christo. Sed quis
audeat dicere cum illo tũc nõ regnatura
sua mẽbra: qñ ei maxime atq fortissime
coherebũt: & quo tempe q̃nto erit acrior
impet9 belli: tãto maior gloria nõ cedẽti:
tãto densior corona martirii. Aut sꝫ pp-
ter tribulationes quas passuri sunt non
dicendi sunt regnaturi: consequẽs erit ut
etiaꝫ supiorib9 dieb9 in eisdeꝫ mille annis
quicũq tribulabunẽ sanctoꝝ: eo ipo tpe
tribulatioĩs sue cũ xp̃o nõ r̃gnasse dicãẽ.
Ac per hoc & illi quoruꝫ animas auctor
hui9 libri uidisse se scribit occisoꝝ pp̃ter
testimonium Ihesu et pp̃ter uerbum dei:
non regnabãt cuꝫ xp̃o. quãdo patiebanẽ

persecutionem: & ipsi regnum christi nõ
erãt quos xp̃us excellentius possidebat.
Absurdissimũ id quidem & omnimodo
auersandum. Sed certe anime uictrices
gloriosissimoꝝ martirũ oibus doloribus
ac laborib⁹ supatis atq; finitis: postea q̃m
mortalia membra posuerũt: cũ xp̃o utiq;
regnauerũt & regnant donec finiantur
mille ãni: ut postea etiã corpib⁹ receptis
iam immortalibus regnẽt. Proinde illis
trib⁹ annis atq; dimidio: anime occisorũ
pro ei⁹ martirio & que tũc antea de cor-
poribus exierunt: & que ipsa nouissima
persecutione sunt exiture: regnabunt cũ
eo donec finiatur mortale seculũ: & ad
illud seculum ubi mors nõ erit trãseat.
Quocirca cũ christo regnãtium sanctoꝝ
plures anni erunt: q̃ uinculi diaboli atq;
custodie. Quia illi cum rege suo filio dei:
iam diabolo non ligato etiam p tres illos
annos ac semissem regnabunt. Remanet
igit̃ cum audim⁹ sacerdotes dei & christi
regnabũt cum eo mille annis: & cũ finiti
fuerint mille anni soluetur sathanas de
custodia sua: aut nõ regni hui⁹ sanctorũ
intelligamus ãnos mille finiri: sꝫ uinculi
diaboli atq; custodie: aut annos mille id
est omnes ãnos suis quosq; horis diuersis
ac ꝓpriis ꝓlixitatib⁹ finiẽdos: amplioŕs
sanctoꝝ r̃gno breuiores diaboli uinclõ:
aut certe quoꝝ triũ annoꝝ & sex mẽsiũ
breuissimũ spaciũ est computari uoluisse
credat̃: siue q̄ min⁹ sathane uinculũ: siue
q̄ amplius uidet̃ habere regnũ sanctoꝝ:
sicut de q̃dringentis annis in sextodecio
hui⁹ operis uolumine disputaui: quomiã
aliqui plus erant & tamen q̃dringẽti sũt
nũcupati: & talia sepe reperiũt̃ ĩ sacris
literis si quis aduertat. ¶ Caplm̃. xiiii.

POst hanc autẽ ꝑsecutionis nouissĩe
cõmẽoratione: breuiter cõplectit̃
totum: qđ ultimo iã iudicio diabol⁹ & cũ
suo iam principe ciuitas ĩimica passura ẽ.
Dicit enim. Et diabol⁹ qui seducebat eos
missus est in stagnum ignis & sulfuris: q̊
& bestia et pseudo ꝓpheta excruciabunt̃
die ac nocte in secula seculoꝝ. Bestiã bñ
ĩtelligi ipaã impiã ciuitatẽ supra dixim⁹.
Pseudo uero ꝓpheta eius: aut antixp̃s ẽ:
aut imago illa. i. figmentum illud de quo
ibi locuti sum⁹. Post hoc ipsum nouissimũ
iudicium: qđ erit in secũda resurrectione
mortuoꝝ: que corpoꝝ est recapitulando
narrat: q̊mõ sibi fuerit reuelatũ. Et uidi
inquit thronum magnũ & candidum: et
sedentem sup eum: & ab eius facie fugit
celum & terra: et locus eoꝝ nõ est iuẽtus.
Non ait uidi thronũ magnũ & cãdidũ
& sedentem sup eum: et ab ei⁹ facie fugit
celum & terra: quoniam nõ tunc factum
est id ẽ anteq̃m esset de uiuis & mortuis
iudicatũ: sꝫ eum se uidisse dixit ĩ throno
sedentem: a cui⁹ facie fugit celũ & terra:
sed postea. Peracto quippe iudicio tunc
desinet esse hoc celum & hec terra: q̃ndo
incipiet celum nouum esse & terra noua.
Mutatione itaq; rerum nõ oĩo in ĩteritũ
transibit hic mundus. Vnde & apostol⁹
dicit. Preterit enĩ figura hui⁹ mũdi. uolo
uos sine solicitudine esse. Figura g̊ prete-
rit: non natura. Cum g̊ Iohãnes se uidisse
dixisset sedẽtẽ sup thronũ: a cui⁹ facie qđ
postea futuꝝ ẽ fugit celũ et terra: et uidi
iq̄t mortuos magnos & pusillos. Et apti
sunt libri: & alius liber apert⁹ est qui est
uite uniuscuiusq;: et iudicati sunt mortui
ex ipis scripturis libroꝝ: scđm sua facta:
Libros dixit esse aptos: & librũ de quo
cuiusmõi sit nõ tacuit. Qui est inquit uite
uniuscuiusq;. Ergo illi libri q̊s loco p̃ore
posuit: intelligendi sunt sancti et ueteres
& noui: ut in illis ostenderetur que deus
mandata sua fieri iussisset. In illo aũt qui
est uite uniuscuiusq;: quid hoꝝ q̊sq; non
fecisset siue fecisset. Qui liber si carnaliter
cogitet̃: q̊s ei⁹ magñtudinẽ aut lõgitudiẽ
ualeat extimare? Aut q̃nto tempore legi
poterit liber: in quo scripte sunt uniuerse

uitę uniuersoꝝ? An tantus angeloꝝ numerus aderit: quātus hominū erit: ut & uitam suā quisq; ab angelo sibi adhibito audiat recitari? Non ergo unus liber erit oīm: sꝫ singli singloꝝ. Scriptura uero ista unū uolens intelligi: et alius inquit liber aptus est. Quędā igit᷑ uis est intelligēda diuina: qua fiet ut cuiq; opa sua ul' mala cuncta in memoriam reuocent᷑: et mentis ītuitu mira celeritate cernant᷑: ut accuset uel excuset scientia cōscientiā: atq; ita īsimul & omnes et singuli iudicentur. Que nimiꝝ uis diuina libri nom̄ accepit. In ea quippe quodāmō legit᷑: qdquid a faciente recolit᷑. Vt aūt ostendat qui mortui sint iudicādi: id ē pusilli et magni: recapitulando dicit: tanquam ad id rediēs quod preterierat ul' potius distulerat. Et exhibuit mortuos mare q in eo erāt: et mors & infernus reddiderūt mortuos q̄s in se habebant. Hoc ꝓculdubio prius factum est q̄ mortui essent iudicati: et tamē illud prius dictuꝫ ē. Hoc est ḡ qđ dixi: recapitulādo eum ad id redisse qđ itermiserat. Nunc aūt ordinē tenuit: atq; ut explicaret᷑ ipse ordo cōmodius etiā de mortuis iudicatis: qđ iā dixerat suo r̄petiuit loco. Cum enim dixisset & exhibuit mortuos mare qui in eo erant: et mors et infernus reddiderunt mortuos q̄s in se habebant: mox addidit qđ pauloante posuerat: & iudicati sunt singuli secundum facta sua.

Caplm. xv.

Hoc ē enī qđ supra dixerat: et iudicati sūt mortui ꝫm facta sua. Sed qui sūt mortui quos mare exhibuit qui ī eo erant? Neq;. n. q ī mari moriunt᷑ non sunt in iferno: aut corpora eoꝝ seruant᷑ in mari: aut qđ est absurdi9 mare habebat bonos mortuos et infern9 malos. Quis hoc putauerit? Sed ꝓfecto conuenienter qdam hoc loco mare ꝓ isto seculo positū accipiunt. Cum ḡ & q̄s hic inueniet xp̄us in corpe cōstitutos: simul significaret cum his qui resurrecturi sūt iudicandos etiaꝫ ipsos mortuos appellauit: et bonos quibus dicit᷑ mortui. n. estis & uita uestra abscōdita est in deo cum xp̄o: & malos de qb9 dr̄ sine mortuos sepelire mortuos suos. Possunt mortui etiā ꝓpter hoc dici: q mortalia gerunt corpa. Vnde apostol9: corpus quidem ait mortuū est ꝓpter peccatū: spiritus aūt uita ē ꝓpter iustitiam: utrūq; in hoīe uiuēte atq; ī hoc corpe cōstituto esse demonstrās: et corp9 mortuū: et spm̄ uitam. Nec tn̄ dixit corp9 mortale sꝫ mortuū: q̄uis eadeꝫ paulopost etiaꝫ mortalia corpa sicut usitatius uocāt᷑ appellet. Hos ḡ mortuos exhibuit mare qui in eo erant: id est exhibuit hoīes hoc seculū quicūq; ī eo erāt: q nōdū obierāt. Et mors et ifern9 iqt reddidert mortuos quos in se habebāt. Mare exhibuit: qa sic q inuenti sūt affuerūt. Mors ū & ifern9 reddiderūt: q̄niā uitę de qua iā exierant reuocarūt. Nec frustra fortasse non satis fuit ut diceret mors aut ifern9: sꝫ utrūq; dictū ē. Mors ꝓpter bonos q tātūmodo mortem perpeti potuerūt nō & infernuꝫ. Infern9 aūt ꝓpter malos: qui etiam apud inferos pęnas pendūt. Si. n. non absurde credi uidet᷑: antiq̄s etiaꝫ sanctos q uēturi xp̄i tenuerunt fideꝫ: locis qdē a tormētis impiorum remotissimis: sꝫ apud inferos fuisse: donec inde eos sanguis xp̄i & ad ea loca descensus erueret: ꝓfecto deinceps boni fideles effuso illo pretio iā redempti ꝓrsus inferos nesciūt: donec etiā receptis corpibus bona r̄cipiāt quę meret᷑. Cū aūt dixisset et iudicati sunt singuli scđm fcta sua: breuiter subiecit q̄admodū iudicati fuerint. Et mors & infern9 inqt missi sūt in stagnum ignis. His nominib9 sig̃ficans diabolū q̄niā mortis ē auctor: & pęnaꝝ iferna ꝝ: uniuersāq; sil' dęmonū societatē. Hoc ē. n. qđ supra euidentius pręoccupādo iam dixerat: & diabol9 qui seducebat eos missus est ī stagnū ignis & sulfuris. Quod ibi ū obscurius adiunxerat dicēs:

qꝫ & bestia et pseudo ꝓpheta: hic aptius
et qui non sunt inquit iuenti in libro uitę
scripti: missi sunt in stagnū ignis: nonduȝ
liber iste cōmemorat ne obliuione fallat̄:
ſȝ prędestinationem significat eorū quibꝰ
ęterna dabit̄ uita. Neqꝫ .n. nescit eos deꝰ:
et in hoc libro legit ut sciat: ſȝ potius ipsa
eius pręscientia de illis quę falli nō potest
liber ē uitę: i q̊ sunt scripti id est precoḡti.
Finito aūt iudicio q̊ pnūtiauit iudicādos
malos: restat ut de bonis etiā dicat. Iam
enī explicauit q̄ breuiter a dño dictū est:
sic ibunt isti ī suppliciuȝ ęternū: sequit̄ ut
explicet qđ ibi etiā connectit̄: iusti autem
in uitam ęternam. ¶ Capitlm. xvi.

AT uidi inquit cęlū nouū & terraȝ
nouam. Nam primū cęluȝ & terra
prima recesserūt: & mare iā non est. Isto
fiet ordine qđ supius prę occupando iam
dixit: uidisse se super thronū sedentem a
cuius facie fugit cęlum et terra. Iudicatis
qppe his q scripti nō sunt in libro uitę: &
in ęternū ignē missis: qui ignis cuiusmōi
& ī qua mūdi uel reꝝ pte futurꝰ sit: hoīeȝ
scire arbitror nemīnē: n̄ forte cui diuinꝰ
spiritus ostendit. Tunc figura huiꝰ mūdi
mūdanoꝝ ignīū cōflagratiōe pręteribit:
sicut factū est mūdanaꝝ aq̄ꝝ inundatiōe
diluuii. Illa itaqꝫ ut dixi cōflagratiōe mū-
dana elemētoꝝ corruptibiliū: qualitates
quę corporibus nostris corruptibilibus
cōgruebant ardēdo penitꝰ interibūt: atqꝫ
ipsa substātia eas qualitates habebit: quę
corpibus immortalibꝰ mirabili mutatiōe
cōueniūt. ut mūdꝰ scilicȝ ī meliꝰ inouatꝰ:
apte accōmodet̄ hominibus etiā carne in
melius innouatis. Quod autē ait & iam
mare nō erit: utrum maximo illo ardore
siccet̄: an et ipm uertat̄ ī melius: nō facile
dixerim. Cęlū qppe nouū & terrā nouaȝ
futuram legimꝰ: de mari aūt nouo aliqđ
me uspiam legisse non recolo: n̄ qđ in hoc
eodem libro reperit̄ tanq̄ mare uitreum
cristallo simile. Sed tunc non de isto fine
sęculi loquębatur: nec ꝓpe dixisse uidet̄
mare: ſȝ tanq̄ mare. Quāuis & nunc sicut
clamat ꝓphica locutio ꝓpriis uerb trāſ-
lata miscere: ac sic q̊dāmō uelare qđ dicit̄:
potuit de illo mari dicere: & mare iā nō
est: de q̊ supra dixerat: & exhibuit mare
mortuos qui erant in eo. Iam .n. tunc non
erit hoc sęculū uita mortaliū: turbulentū
& procellosum: qđ maris noīe figurauit.

AT ciuitatem inqt ¶ Ca. xvii.
magnam hierusalem nouam uidi
descendētē de cęlo a deo aptatā. q̄si nouaȝ
nuptā ornatā marito suo. Et audiui uo-
cem magnam de throno dicentem. Ecce
tabernaculū dei cum hōibꝰ: & habitabit
cū eis: & ipsi erunt ppl's eius: & ipe deus
erit cū eis. Et absterget omnē lacrimā ab
oculis eoꝝ: & mors iā non erit neqꝫ luctꝰ
neqꝫ clamor: ſȝ nec ullus dolor: qa priora
abierūt. Et dixit sedēs ī throno. Ecce no-
ua facio omīa De cęlo descendere dicitur
ciuitas ista: quoniā cęlestis est gratia qua
deus fecit eā. Propter qđ dicit ei p Ysaiā.
Ego sum dominꝰ faciēs te. Et de cęlo qdeȝ
ab initio sui descēdit: ex quo p huiꝰ sęculi
tēpus gratia dei desup ueniēte: p lauacꝝ
r̄generatiōis misso spiritu sancto de cęlo:
sub inde ciues eiꝰ accrescūt. Sed p iudiciū
dei qđ erit nouissimū p eius filiū Ihesum
xp̄m: tāta eiꝰ & tam noua de dei munere
claritas appebit: ut nulla remaneāt uesti-
gia uetustatis: quando quidē corpora ad
incorruptionē atqꝫ immortalitateȝ nouā
ex ueter̄ corruptiōe ac mortalitate trāsi-
bunt. Nā hoc de isto tempe accipere: quo
regnat cuȝ regno suo mille ānis: ipudētię
nimię m̄ uidet̄: cū aptissie dicat. Abster-
get deus omnē lacrimā ab oculis eorum:
& mors iā nō erit neqꝫ luctꝰ neqꝫ clamor:
ſȝ nec dolor erit ullus. Quis enim tam sit
absurdus & obstinatissima contentione
uesanus: q audeat affirmare ī huiꝰ mor-
talitatis erūpnis: nō dico ppl'm sanctum
ſȝ unūqꝫqꝫ sanctorū: qui hanc ul' ducat ul'

ductur9sit uel duxerit uitam: nullas ha-
bentem lacrimas & dolores: cum potius
q̄nto quisq3 est sanctior et sancti desiderii
plenior: tāto sit ei9 ī orādo flet9 uberior.
An non est uox ciuitatis sup̄ne hierusalē:
quę dicit factę sunt m̄ lacrimę meę panes
die ac nocte. Et lauabo p̄singulas noctes
lectum meū: lacrimis meis stratum meu3
rigabo: et gemitus meus nō est abscōdit9
a te: & dolor meus renouatus est. Aut
ū nō eius sunt filii: q ingemiscūt grauati:
in quo nolunt expoliari s3 superuestiri: ut
absorbeat̄ mortale hoc a uita. Nōne ipsi
sunt q p̄mitias spirit9 habētes ī semetipis
ingemiscunt: adoptionē expectantes re-
demptionem corporis sui. An ipse apl's
Paulus nō erat supern9 hierosolimitan9.
uel nō multo magis hoc erat: quādo pro
israeliticis carnalib9 fratrib9 suis tristitia
illi magna erat: & dolor cōtinuus cordi
eius. Quando autem mors nō erit ī isto
tempore: nisi quando dicet̄ ubi est mors
cōtentio tua: ubi est mors aculeus tuus.
Aculeus autē mortis peccatu3 est. Quod
tunc utiq3 nō erit quādo dicet̄ ubi ē. Nūc
uero nō quilibet illius ciuitatis infimus:
s3 idē ipse Iohānes ī epistola sua clamat.
Si dixerimus q̄ nō habem9 p̄ct̄m nosipos
seducimus & ueritas in nobis nō est. Et ī
hoc q̄dē libro cui9 nomen est apocalipsis:
obscure multa dicunt̄ ut mentem legentis
exerceant. Et pauca in eo sunt ex quoru3
manifestatōe indagent̄ cętera cū labore:
maxime q̄a sic eadē multis modis r̄petit:
ut alia atq3 alia dicere uideat̄: cum aliter
atq3 aliter hęc ip̄a dicere iuestiget̄. Veru3
in his uerbis ubi ait absterget deus oēm
lacrimam ab oculis eoꝝ: & mors iā non
erit: neq3 luctus neq3 clamor s3 nec dolor
ullus: tanta luce sūt dc̄ta de futuro sęculo
& de īmortalitate atq3 ęternitate sc̄toꝝ:
Tūc. n. solū atq3 ibi solum ista nō erūt: ut
nulla debeam9 ī sacris l̄ris quęrer̄ ul' leger̄
manifesta: si hęc putauerimus obscura.

Nunc iā uideamus ¶ Cap. xviii.
quid etiā apl's Petr9 de hoc iuditio
scripserit. Venient inq̄t ī nouissimo dieꝝ
illusione illudentes: sc̄d̄m proprias cōcu-
piscentias suas euntes & dicētes. Vbi est
p̄missum presentię eius. Ex quo. n. p̄res
dormierūt: sic omnia p̄seuerant ab initio
creatur̄. Latet. n. illos hoc uolētes: q̄a cęli
erant olim et terra de aqua et per aquam
cōstituta dei uerbo: p̄ quem qui tunc erat
mūdus aqua mūdatus deperiit. Qui aūt
nunc sunt cęli & terra: eodem uerbo sunt
repositi igni reseruandi in die3 iuditii &
perditionis impioꝝ hominū. Hoc unum
uero nō lateat uos fratres carissimi: quia
unus dies apud dominū sicut mille āni:
& mille anni sicut unus dies. Non tardat
dominus promissum suum: sicut quidam
tardātē existimāt: s3 patiēter fert p̄pter
nos nolēs aliq̄s perire: s3 oēs ī pęnitētiā
cōuerti. Veniet autem dies dn̄i sicut fur:
in q̄ cęli magno impetu transcurrent: ele-
menta aūt ardentia resoluent̄: & terra &
quę in ipsa sunt opera exurent̄. His ergo
oībus p̄euntib9: quales nos eē oportet
in sanctis cōuersationibus expectantes:
& p̄perantes ad presentiā diei domini:
per quā cęli ardentes soluent̄: et elementa
ignis ardore decoquent̄. Nouos ū cęlos
et nouā terrā: s̄m p̄missa ipi9 expectam9:
in quib9 iustitia ihabitat. Nihil hic dixit
de resurrectiōe mortuoꝝ: s3 sane satis de
hui9 mundi perditione. Vbi etiam cōme-
morans fc̄t̄m ante diluuium: uidet̄ āmo-
nuisse quodāmō: quatin9 in fine sęculi istū
mundum periturum esse credamus. Na3
et illo tempore perisse dixit qui tunc erat
mūdum. nec solum orbem terrę ueꝝ etiā
cęlos: quos utiq3 istos aereos intelligim9:
quoꝝ locum ac spatiū tūc aqua crescēdo
superauerat. Ergo tot9 ac pene totus iste
aer uentos9 q̄d cęlū ul' potius cęlos uocat:
s3 utiq3 imos istos non illos supremos ubi
sol et luna et sidera cōstituta sūt: cōuersus

fuerat in humidam q̄litatem: atq; hoc mō cum terra perierat: cuius utiq; terre prior facies fuerat deleta diluuio. Qui aūt nūc sunt celi et terra: eodē uerbo repositi sūt: igni reseruandi ī diem iuditii & pditionis hoīm īpiorꝝ. Proinde q celi & que terra id ē qui mundus ꝓ eo q diluuio periit ex eadem aq̄ reposit9 est: ipse igni nouissimo reseruatur in diem iuditii & perditionis hominū impiorum. Nam hominū ꝓpter quādam magnā cōmutationē: nō dubitat dicere pditionem futuram: cū tamē eoruꝫ q̄uis in eternis penis sit mansura natura. Querat forsitā aliqs: si post factū iuditiū mundus iste ardebit antequā ꝓ illo celuꝫ nouū & terra noua reponat̄: eo ipo tēpe cōflagrationis eius ubi erūt sancti: cū eos corpora habentes in aliquo corpali loco necesse sit esse? Possumus eos respondere esse futuros in supioribus partibus: quo ita nō ascēdet flāma illi9 icendii: q̄admodum nec unda diluuii. Talia quippe illis erūt corpa: ut illic sint ubi eē uoluerint. Sed nec ignē cōflagrationis illi9 ptimescūt immortales atq; incorruptibiles facti: si trium uiroruꝫ corruptibilia corpora atq; mortalia: in camino ardenti illesa uiuere potuerunt.

¶ Capitulum. xix.

MUltas tamen euangelicas aplicasq; snias de diuino isto iuditio uidero esse mihi pretereundas: ne hoc uolumen in nimiā lōgitudinē ꝓuoluat̄. Sed nullo modo est pretereūdus apl's Paulus: qui scribēs ad thesalonicēses. Rogamus igr uos fratres per aduentum domini nostri Ihesu xp̄i & nostre cōgregationis ī ipm: ut nō cito moueamini mente neq; terreamini: neq; p spirituꝫ: neq; per uerbū: neq; per epistolam tāquā p nos missam: quasi instet dies domini. Ne quis seducat uos ullo m̄. Quoniā n̄ uenerit refuga p̄mum: & reuelat9 fuerit homo pc̄ti filius īterit9: qui aduersat̄ & extollit̄ sup omne qd̄ dr̄ deus aut qd̄ colitur: ita ut in templo dei sedeat ostendens se tanquaꝫ sit deus. Non retinetis in memoria: qd̄ adhuc cum essē apud uos hec dicebam uobis? Et nūc qd detineat scitis: ut in suo tempore reuelet̄. Iam enim iniquitatis misterium operat̄. tantum qui modo tenet teneat: donec de medio fiat. Et tunc reuelabit̄ iniquus ille: quem dominus Ihesus interficiet spiritu oris sui: & euacuabit illūinatiōe sue presentie: cuius est presentia scd̄m opationeꝫ sathane i omni ūtute & signis & ꝓdigiis mēdacibus: & ī omni seductiōe īiqtatis: his qui pereūt ꝓ eo q̄ dilectionē ueritatis nō receperūt ut salui fierēt. et ideo mictet illis deus operationem erroris: ut credāt mendatio: & iudicentur omnes qui non crediderūt ueritati: sꝫ cōsenserūt iniqtati. Nulli dubium est eū de antix̄o ista dixisse; dieq; iuditii. Hunc enī appellat diem dn̄i nō esse uenturum: nisi prior ille ueniret: Quem refugā uocat utiq; a domino deo. Quod si de omnibus impiis merito dici potest: quāto magis de isto? Sed in quo dei templo ut deus sit sessurus incertū ē. Verū in illa ruina templi qd̄ a Salomōe rege constructum est: an uero in ecclesia. Nō enī templuꝫ alicui9 idoli aut dēonis: templum dei ap'ls diceret. Unde nōnulli nō ipsum principem: sꝫ uniuersum q̄dāmō corpus ei9 id ē ad deū ptinēteꝫ hominum multitudīeꝫ sil' cū ipo suo p̄ncipe: hoc loco intelligi antixp̄m uolunt: rectiusq; putāt etiam latine dici sicut in greco est: non in templo dei sꝫ in templū dei sedeat: tāquā ipse sit templum dei qd̄ est ecclesia. Sicut dicimus sedet in amicū id ē uelut amic9: uel aliqd aliud isto locutionis genere dici solet. Quod autē ait: & nūc qd detineat scitis: id est quid sit in mora: que causa sit dilationis eius ut reuelet̄ ī suo tpe scitis: Quod illos scire dixit: aperte hoc dicere noluit. Et iō nos q nescim9 qd̄ illi sciebant: peruenire cuꝫ labore ad id qd̄ sensit ap'ls cupimus nec ualemus: presertim quia &

illa quę addidit: & hūc sensū obscuriorez faciunt. Nam quid est iam enī misterium iniquitatis operat̄: tantū qui modo tenet teneat donec de medio fiat. Et tūc reuelabitur ille iniquus? Ego ꝓrsus quid dixerit fateor me ignorare: suspitiones tamen hominū quas uel audire ul' leger̄ de hac re potui nō tacebo. Quidam putant hoc de impio dictū fuisse romāo: & ꝓpterea Paulū aplm̄ nō id apte scribere uoluisse: ne calūpniā uidelicet icurreret ꝙ romāo imperio male optauerit: cum speraretur ęternū. ut hoc qd̄ dixit iam enī misteriūz operat̄ iniqtatis Neronē uoluerit itelligi: cuius iam facta uelut antix̄ uidebātur. Vnde nōnulli ipm̄ resurrecturū & futuꝝ antixp̄m suspicant̄. Alii ū nec eū occisum putāt: sȝ subtractum potius ut putaretur occisus: & uiuū occultari in uigore ipsius ętatis i qua fuit cum crederet̄ extinctus: donec suo tempore reuelet̄: et restituatur i regnum. Sed multum mihi mira est hec opinantiū tanta pręsumptio. Illud tamē qd̄ ait apl's: tantū qui modo tenet teneat donec de medio fiat: non absurde de ipso romano impio credit̄ dictum: tanq̄ dictū sit: tm̄ q nūc imperat iperet: donec de medio fiat id ē de medio tollat̄. Et tūc reuelabit̄ iniquus: quē significari antixp̄m nullus ambigit. Alii ū & qd̄ ait qd detineat scitis: & misteriū operat̄ iiqtatis: nō putāt dictum nisi de malis & fictis qui sunt in ęcclesia: donec pueniat ad tantū numerū qui antixp̄o magnū pplm̄ faciat: & hoc eē misteriū iiqtatis quia uidet̄ occultum. Hortari autē aplm̄ fideles ut in fide quā tenent tenaciter pseuerent: dicendo q nūc tenet teneat donec de medio fiat: id ē donec exeat de medio ęcclesię misteriū iniqtatis qd̄ nūc occultū ē. Ad ipm̄. n. misterium ptiner̄ arbitrant̄: qd̄ ait i sua ępistola Iohānes ęuāgelista. Pueri nouissīa hora est: & sicut audistis ꝙ antixp̄us sit uenturus nūc autē antichristi multi facti sunt. Vnde cognoscim9 ꝙ nouissima sit hora? Ex nobis exier̄t: sȝ nō erāt ex nob. Quod si fuissent ex nobis: pmansissent utiq; nobiscum. Sicut ergo ante finez in hac hora inquiunt quā Iohannes nouissimā dicit: exierunt multi heretici de medio ęcclesie quos multos dicit antixp̄os: ita oēs tūc inde exibunt: qui nō ad xp̄m sȝ ad illum nouissimum antixp̄m ptinebunt: & tunc reuelabit̄. Alius g° sic: alius autē sic apl'i obscura uerba coniectat: quod tamen euz dixisse nō dubium ē: nō ueniet ad uiuos & mortuos iudicandos xp̄us: nisi prius uenerit ad seducendos i anima mortuos aduersarius ei9 antixp̄us. q̄uis ad occultum iam dei iuditiuz pertineat ꝙ ab illo seducerentur. Presentia quippe eius erit sicut dictū est scd̄m opationē sathane: in omni ūtute & signis et ꝓdigiis mēdacii: & in omni seductione iniquitatis his qui pereūt. Tunc. n. soluet̄ sathanas: et p illū antixp̄m i oī sua uirtute mirabiliter qdē sȝ mēdaciter operabit̄. Quod solet ambigi utꝝ ꝓpterea dicta sit signa et ꝓdigia mendacii: quoniam mortales sensus per fantasmata decepturus est: ut qd̄ non facit facere uideat̄. An qa illa ipa etiā si erunt uera ꝓdigia ad mendatiū ptrahēt credituros: non ea potuisse nisi diuinitus fieri: uirtute diaboli crescente maxime quādo tantā q̄ntā nūq̄ habuit accepit potestatē. Nō. n. quādo de cęlo ignis cęcidit: et tātā familiam cum tantis gregibus porcorum sancti Iob uno ipetu absumpsit: & turbo irruens & domū deiciēs filios ei9 occidit: fantasmata fuerūt: quę tamē fuerūt opa sathāe cui de9 dederat hāc ptātē. Propter quid ergo hoꝝ sint dicta ꝓdigia et signa mendacii: tūc potius appebit. Sed ꝓpter qd̄libet hoꝝ dictū sit: seducent̄ eis signis atq; ꝓdigiis qui seduci merebunt̄: ꝓ eo ꝙ ueritatis dilectionem inqt nō recepūt ut salui fierēt. Nec dubitauit apostolus addere ac dicere: & iō mictet illis deus

operationem erroris: ut credant mendatio·
Deus enim mictet: quia deus diabolum ista
facere permictet iusto ipso iudicio: quis
ipse faciat iniquo malignoque consilio. Ut
iudicentur inquit omnes qui non crediderunt
ueritati: sed consenserunt iniquitati. Proinde
iudicati seducentur: et seducti iudicabuntur.
Sed iudicati seducuntur illis iudiciis dei
occulte iustis: iuste occultis: quibus ab initio
peccati rationalis creature numquam iudicare
cessauit. seducti autem iudicabuntur nouissimo
manifestoque iudicio: per Ihesum christum
iustissime iudicantem: iniustissime iudicatum.

Sed hic apostolus ¶ Capitulum. xx.
tacuit de resurrectione mortuorum.
Ad eosdem autem in epistola prima scribens:
nolumus inquit uos fratres ignorare de dor-
mientibus: ut non contristemini sicut et ceteri
qui spem non habent. Nam si credimus quod
Ihesus mortuus est et resurrexit: ita et deus
eos qui dormierunt per Ihesum adducet cum eo.
Hoc. n. uobis dicimus in uerbo domini. quia nos
uiuentes qui reliqui sumus in aduentum domini
non preueniemus eos qui ante dormierunt. quoniam
ipse dominus in iussu et in uoce archangeli et
in tuba dei descendet de celo et mortui qui
in christo sunt resurgent primi. Deinde nos
uiuentes qui reliqui sumus: simul cum illis
rapiemur in nubibus obuiam christo in aera:
et ita semper cum domino erimus. Hec uerba
apostolica resurrectionem futuram mortuorum
quando ueniet dominus christus utique ad uiuos et
mortuos iudicandos: preclarissime ostendunt.
Sed queri solet utrum illi quos hic uiuentes
inuenturus est christus: quorum personam in se
atque illos qui tunc secum uiuebant transfigu-
rabat apostolus: numquam omnino sint morituri: an ipso
temporis puncto quo cum resurgentibus
rapientur in nubibus obuiam christo in aera:
ad immortalitatem per mortem mira celeritate
transibunt. Neque. n. dicendum est fieri non
posse: ut dum per aera in sublime portantur:
in illo spatio et moriantur et reuiuiscant.
Quod. n. ait et ita semper cum domino erimus:
non sic accipiendum est tanquam in aere nos
dixerit semper cum domino esse mansuros:
quia nec ipse utique ibi manebit: qui ueniens
transiturus est. Uenienti quippe ibitur obuiam:
non manenti. sed ita cum domino erimus: id est sic
erimus habentes semper corpora sempiterna:
ubicunque cum illo fuerimus. Ad hunc autem
sensum quod etiam existimamus illos quos hic uiuos
inuenturus est dominus: in ipso paruo spatio et
passuros mortem et accepturos immortali-
tatem: ipse apostolus nos uidetur urgere ubi
dicit in christo omnes uiuificabuntur: cum alibi
loco de ipsa loquens corporum resurrectione
dicat. tu quod seminas non uiuificabitur nisi
prius moriatur. Quomodo ergo quos uiuentes hic
christus inueniet per immortalitatem in illo
uiuificabuntur: et si non moriantur cum uidea-
mus propter hoc esse dictum: tu quod seminas
non uiuificatur nisi prius moriatur? Aut si
recte non dicimus seminari nisi ea corpa
hominum: que moriendo quoquo modo conuertuntur
in terram: sicut sese habet etiam illa in trans-
gressorem patrem generis humani diuinitus
prolata sententia: terra es et in terram ibis:
fatendum est istos quos nondum de corporibus
egressos cum christus ueniet inueniet: et istis
uerbis apostoli et illis de genesi non teneri: quoniam
sursum in nubibus rapti non utique seminantur:
quia nec eunt in terram nec redeunt: siue
nullam prorsus experiantur mortem: siue
paululum in aere moriantur. Sed aliud rursus
occurrit quod idem dicit apostolus: cum de resur-
rectione corporum ad corinthios loqueretur: omnes
resurgemus: uel sicut alii codices habent:
omnes dormiemus. Cum ergo nec resurrectio
fieri possit nisi mors precesserit: nec dor-
mitionem illo loco intelligere possimus nisi
mortem: quomodo omnes uel dormient uel resurgent:
si tam multi quos in corpore inuenturus
est christus nec dormient nec resurgent? Si
ergo sanctos qui reperientur christo ueniente
uiuentes: eique in obuiam rapientur: credide-
rimus in eodem raptu de mortalibus corporibus
exituros et ad eadem mox immortalia

1. cap. 15

redditutos nullas in uerb apli patiemur
angustias: siue ubi dicit tu qd seminas nõ
uiuificat̃ nisi prius moriat̃: siue ubi dicit
omnes resurgemus aut omẽs dormiem9:
quia nec illi p̃ ĩmortalitatẽ uiuificabunt̃:
nisi quãlibʒ paululũ tamẽ ante moriant̃:
ac p̃ hoc et a resurrectõe non erũt alieni:
quã dormitio precedit q̃uis breuissima:
non tamẽ nulla. Cur aũt nob incredibile
uideat̃ illã multitudinẽ corporuʒ in aere
quodãmodo seminari: atqꝫ ibi protinus
immortaliter atqꝫ incorruptibiliter reui-
uiscere: cum credamus qd idem ipe apls
alibi apertissime dicit: in ictu oculi futurã
r̃surrectõeʒ: et ĩ mẽbra sic fic uictura tãta
facilitate tanqꝫ ĩextimabili uelocitate re-
diturũ antiquissimoꝝ cadaueꝝ puluerẽ:
nec ab illa sententia qua homini dictuʒ ẽ:
terra es et ĩ terram ibis futuros illos esse
factos arbitremur immunes: si eoꝝ mo-
rientium in terra corpora non recident: sʒ
sicut in ipso raptu morientur: ita et resur-
gent dum feruntur in aera. In terrã qp-
pe ibis: id est ĩ hoc ibis amissa uita quod
eras anteq̃ sumeres uitam: id est hoc eris
exanimis quod eras anteq̃ animatus eẽs
Terre qppe insufflauit deus ĩ faciẽ flatũ
uite: cum factus esset homo in aĩam uiuã.
Tanq̃ diceretur. Terra animata es quod
non eras: terra eris exanimis sicut eras.
Quod sunt & anteq̃ putrescant omnia
corpora mortuorum: quod erunt & illa
si morient̃ ubicunqꝫ moriantur cum uita
carebunt quam continuo sunt receptura.
Sic ergo ibunt in terram quãdo ex uiuis
hõib9 terra erunt: q̃admodum it in cine-
rẽ quod fit cinis: it in uetustateʒ quod fit
uetus: it in testam quod ex luto fit testa.
et alia arescentia sic loquimur. Quomodo
autem sit futurum: quod nũc pro nostre
ratiuncule uiribus utcunqꝫ conicim9: tunc
potius erit ut nosse possimus. Resurrecti-
onem quippe mortuoruʒ futurãm esse in
carne: quando xp̃us uenturus est uiuos
iudicaturus & mortuos: opꝫtet si xp̃iani
esse uolumus ut credamus: sʒ nõ ideo de
hac re inanis ẽ fides nostra: si q̃admoduʒ
futura sit p̃fecte cõprehẽdere nõ ualem9.
Verum iã sicut p̃misimus de hoc iuditio
dĩ nouissimo etiam p̃phetici ueteres libri
quod p̃nũtiauerint: q̃ntũ satis eẽ uidebit̃
debem9 ostendere. Que sicut arbitror nõ
tanta mora necesse erit tractari & expo-
ni si istis que premisim9 lector curauerit
adiuuari.

Capitulum. xxi.

Propheta Ysaias resurgent ĩquit
mortui: & resurgent qui in sepul-
cris erant: & letabuntur omnes qui sunt
in terra. Ros eni qui abs te est: sanitas ill'
est: terra uero impioꝝ cadet. Totũ istud
superi9 p̃tinet ad resurrectionẽ beatoruʒ.
Quod autẽ ait terra uero impioꝝ cadet:
bene intelligit̃ dictũ: corpora ů impiorũ
ruina damnationis excipiet. Iam uero si
de bonoꝝ resurrectione quod dictum est
diligentius & distinctius intueri uelim9:
ad primam referendum est quod dictum
est resurgent mortui: ad secundã ů quod
sequit̃: & resurgẽt qui in sepulcris erant.
Iam & si illos sanctos inquiramus quos
hic uiuos inuentur9 est dominus: eis con-
grue deputabit̃ qd adiũxit: & letabunt̃
omnes qui sunt in terra. Ros .n. qui abs te
ẽ: sanitas ill' est. Sanitatẽ loco isto ĩmor-
talitatem rectissime accipimus. Ea nanqꝫ
est plenissima sanitas: que non reficit̃ ali-
mentis tanq̃ quotidianis medicamentis.
Item de die iuditii spem dans p̃us bonis:
deinde terrens malos ideʒ p̃pha sic loq̃t̃.
Hec dicit dominus. Ecce ego declinabo in
eos ut flumen pacis: & ut torrens inun-
dans gloriam gentium. Filii eorum super
humeros portabunt̃: et super genua con-
solabunt̃. Quemadmoduʒ si quem mater
consolet̃: ita ego uos cõsolabor: & in hie-
rusaleʒ consolabimi. Et uidebitis & gau-
debit cor uestruʒ: & ossa uestra ut herba
exorient̃. Et cognoscentur manus domini

colentibus eum: & comminabit̃ cõtumacibus. Ecce.n. ut ignis dominꝰ ueniet: & ut tempestas currus eiꝰ: reddere ĩ indignatione uindictam: et uastationẽ ĩ flãma ignis. In igne.n. dñi iudicabit̃ oĩs terra: & ĩ gladio eiꝰ oĩs caro: multiq; uulnerati erunt a dño. In bonoruz ꝓmissione se declinare dicit ut flumen pacis: qđ ꝑfecto abundãtiaz pacis illius debemus accipe: qua maior esse nõ possit. Hac utiq; in fine rigabimur: de q̃ in precedẽti libro abundanter locuti sumus. Hoc flumen se ĩ eos declinare dicit: quibus tantã beatitudinẽ pollicet̃: ut intelligamus in illiꝰ fęlicitatis regione quę in cęlis ẽ: hoc flumine omnia satiari. Sed qa ęternis corporibus pax incorruptionis atq; immortalitatis uim influet: iõ declinare se dixit hoc flumen: ut de supnis quodãmodo etiaz inferiora ꝑfũdat: et hoĩes ęquales angelis reddat. Hierusalem quoq; nõ illaz quę seruit cum filiis suis: ſ; liberam matrem nostram ſm aplm ęternã intelligamus in cęlis. ubi pꝰ labores erumnarum curarũq; mortaliuz cõsolabimur: tanq̃ paruuli eius humeris genibusq; portati. Rudes enĩ nos & nouos: blãdissimis adiutoriis insolita nob beatitudo illa suscipiet: ubi uidebimus et gaudebit cor nostruz. Nec expręssit quid uidebimus. Sed quid ñ deum: ut in nob impleat̃ ꝓmissuz ęuangelicũ: beati mũdo corde quoniã ipsi deum uidebunt: & oĩa illa quę nũc non uidemus: credentes aũt ea ꝓ modulo capacitatis humanę longe minꝰ q̃ sunt atq; incõpabliter cogitamꝰ. Et uidebitis inquit et gaudebit cor urm. Hic creditis: ibi uidebitis. Sed quoniam dixit & gaudebit cor urm: ne putaremꝰ illa bona hierusalem ad nostruz spiritum tantũmõ ptinere: et ossa inqt ura ut herba exorient̃: ubi resurrectõez corpũ strixit: uelut qđ nõ dixerat reddens. Neq; enim cum uiderimus fient: ſ; cum fuerint fcta uidebimus. Nam & de cęlo nouo ac terra noua iam supra dixerat: dum ea quę sctis ꝓmictunt̃ in fine: sępe ac multiformiter dicent. Erit inqt cęlũ nouũ & terra noua: & nõ erũt memores priorũ: nec ascendẽt ĩ cor ipoꝝ: ſ; letitiã et exultationẽ iuemiẽt in ea. Ecce ego faciã hierusalẽ exultatiõez et pplm meum lętitiam: et exultabo ĩ hierusalem & letabor in pplo meo: & ultra non audiet̃ in illa uox fletus: & cętera quę qdã ad illos carnales mille ãnos r̃ferr̃ conãt̃. Locutiones autez tropicę ꝓpriis ꝓphico more miscent̃: ut ad spũalem intellectuz intentio sobria cum qdam utili ac salubri labore perueniat. Pigritia ũ carnalis ul' ineruditę ul' inexercitatę tarditas mẽtis: contẽta literę supficię: nihil putat interiꝰ requirendum. Hęc de propheticis uerbis quę añ istũ locum scripta sunt satis dixerim. In hoc autẽ loco unde ad illa digressi sumus: cũ dixisset & ossa uestra ut herba exorient̃: ut resurrectionẽ qdem carnis ſ; tm̃ bonoꝝ se nunc cõmẽorare mõstraret adiunxit: & cognoscet̃ manus dñi colentibus eum. Quid est hoc nisi manus domĩ distiguẽtis cultores suos a cõtemptoribꝰ suis: de qbus seqntia cõtexens: et comminabitur inquit cõtumacibꝰ. Siue ut ait aliꝰ ĩterpres ĩcredulis. Nec tũc cõminabit̃: ſ; quę nũc dicũtur minaciter: tũc efficaciter ĩplebunt̃. Ecce.n. ĩqt dñs ut ignis ueniet: et ut tẽpestas currꝰ eius: redder̃ ĩ ĩdignatiõe uindictã: et uastatiõez ĩ flãma ignis. In igne enim dñi iudicabit̃ oĩs terra: & ĩ gladio eius omĩs caro: multiq; uulnerati erũt a dño: siue igne: siue tempestate: siue gladio: penã iuditii significat: q̃ndoqdem ipm dominũ dicit esse uentuꝝ: ꝑfecto eiꝭ quibus penalis erit eius aduẽtus. Currꝰ uero eius: q pluraliter dicti sunt: angelica ministeria non incõuenienter accipimus. Quod autẽ ait oẽm terrã & oẽm carnem in eius igne & in gladio iudicari: nõ etiã hic spirituales intelligamus & sanctos: ſ; terrenos atq; carnales: de qbus dictuz

est qui terrena sapiunt: et sape ꝑm carnez mors ē: & quales omino caro appellant̄ a dño ubi dicit: non ꝑmanebit spūs meus in hoibus istis quoniā caro sunt. Quod ū hic positu; est multi uulnerati erūt a dño: isto uulnere fiet mors secūda. Potest qdā & ignis et gladius et uulnus in bono accipi. Nā & ignē dn̄s uelle se dixit mictere in mūdū: & uisę sunt illis linguę diuersę uelut ignis quando uenit spūs sanctus: & non ueni inqt dn̄s idem pacez mictere ī terram sȝ gladium: et sermonē dei dicit scriptura gladiū bis acutum: ꝓpter ancez geminā testamentoꝝ duum: et in cantico canticoruȝ caritate se dicit sancta ęcclesia uulneratam: uelut amoris impetu sagittatam. Sed hic cum legimus uel audimus ultorem dominū esse uenturū: q̄admodū hęc intelligenda sint claꝝ ē. Deinde breuiter eis cōmemorans qui ꝑ hoc iuditiuȝ cōsumunt̄: sub figura ciborū ī lege ueteri uetitoꝝ aqbus se nō abstinuerūt: pctores impiosq; significās: recapitulat gratiam ab initio noui testamēti: ex primo saluatoris aduentu usq; ad ultimum iuditium de quo nūc agimus: perducens finiensq; sermōem. Narrat nāq; dicere dominum se uenire: ut congreget oēs gentes: easq; uēturas & uisuras eius gloriam. Omnes enim sicut dicit apl's peccauerūt: et egent glīa dei. Et relicturum se dicit super eos signa: quę uiq; mirantes credant in eum: et emissurū ex illis saluatos in gentes diuersas: & in longinquas insulas quę nō audierūt nomen eius: neq; uiderunt eius gloriā: & ānūtiaturos glīā ei9 in gentib9: & addituros f̄res istoꝝ qbus loquębat̄; id est in fide sub deo patre f̄res israelitaꝝ electoꝝ: adducturos aūt ex oib9 gētibus munus deo in iumentis et uehiculis. Quę iumenta et uehicula bn̄ intelligunt̄ adiutoria diuina: ꝑ cuiusq; generis ministeria uel angelica ul' hūana: in sanctā ciuitatez hierusalem quę nunc in sanctis fidelibus est diffusa per terras. Vbi enim diuinitus adiuuant̄: ibi credunt. & ubi credūt ibi ueniunt. Comparauit autem illos domi9 tanq̄ ꝑ similitudinē filiis israel: offerētib9 ei suas hostias cum psalmis ī domo eius: qđ ubiq; iā facit ęcclesia. & ꝓmisit ab eis se accepturum sibi sacerdotes & leuitas: qđ nihilominus fieri nūc uidemus. Non enim ex genere carnis & sanguinis sicut erat primum scđm ordinē Aaron. sȝ sicut oportebat in testamento nouo ubi scđm ordinez Melchisedech summus sacerdos est xp̄us: ꝓ cuiusq; merito qđ in eo gratia diuīa cōtulerit sacerdotes & leuitas eligi: sicut nunc uidemus. q non isto noīe qđ sępe assecunt̄ indigni: sȝ ea quę nō ē bonis malisq; cōmunis sanctitate pēsandi sunt. Hęc cum de ista quę nūc imperat̄ ecclesię ꝑspicua nobisq; notissima dei miseratione dixisset: ꝓmisit et fines ad q̊s ꝑ ultimum iuditium facta bonoꝝ maloruȝq; discretione ueniet̄: dicens ꝑ ꝓph̄am uel de dño dicēs ipe ꝓpheta. Quomō. n. cęlum nouū et terra noua corā me manebit dicit dn̄s: sic stabit semen ur̄m et nomen uestrum: et erit mensis ex mēse: et sabbatū ex sabbato: & ueniet omīs caro in conspectu meo adorare me ī hierusalem dicit dominus. Et egredient̄ & uidebunt membra hoīm qui pręuaricati sunt in me. Vermis eorū non moriet̄: & ignis eoꝝ nō extinguet̄: & erunt uisui oī carni. Ad hoc iste ꝓph̄a terminauit libꝝ: ad qđ termīabit̄ sęculū. Quidam sane nō interpretati sunt mēbra hoīm sȝ cadauera uiroꝝ. ꝑ cadauera significantes seuientem corporum penam. q̄uis cadauer nisi caro exāimis non soleat nūcupari. illa uero aīata erūt corꝑa. Alioqn nulla poterūt sentire tormēta. Nisi forte quia mortuoꝝ corꝑa erunt: id est eoꝝ q ī secundam mortem cadent. ideo etiam nō absurde cadauera dici possunt. Vnde est et illud qđ ab eodem ꝓpheta iam dictum supra posui: terra uero impiorum cadet.

Quis autem non uiderat a cadēdo eē ap-
pellata cadauera? Viroruȝ autem pro eo
posuisse illos interpretes qđ est hominū:
manifestum est. Neq̧.n.quisq̄ dicturus ē
preuaricatrices feminas in illo supplitio
non futuras: sȝ ex potiore presertim de q̄
femina facta est uterq̧ sexus accipitur.
Verum qđ ad rem maxime ptinet: cū &
in bonis dicit̄ ueniet oīs caro: quia ex oī
genere hoīm ppl's ille constabit. Non enī
oēs hoīes erūt ibi quādo in penis plures
erūt: sȝ ut dicere ceperam cuȝ & in bonis
caro et ī malis membra uel cadauera no-
minant̄: ꝑfecto post resurrectionē carnis
cuius fides his rerū uocablis oīo firmat̄:
illud qđ bōi et mali suis finib⁹ dirimunt̄:
futuꝝ esse iuditiū declarat̄. ❡ Ca.xxii.

SEd quomodo egredientur boni ad
uidendas penas maloꝝ? Nunqd
corpis motu beatas illas relicturi sedes:
& ad loca penalia precturi: ut tormenta
maloꝝ cōspitiāt presētia corpali? Absit.
Sed egredient̄ ꝑ scientiam. hoc enī uerbo
significatum est eos qui crutiabunt̄ extra
futuros. Propter qđ & dn̄s ea loca tene-
bras exteriores uocat: qbus cōtrarius est
ille ingressus de quo dicit̄ ſuo bono: itra
in gaudium dn̄i tui. Nec mali illic putāt̄
ingredi ut sciant̄: sȝ ad illos potius uelut
egredi ꝑ scientiam qua eos cognituri sunt
boni: quia id qđ extra est cognituri sunt.
Qui.n.erunt in penis quid agatur intus
in gaudio dn̄i nescient. qui uero erunt in
illo gaudio: qd agat̄ foris ī illis tenebris
exterioribus sciēt. Ideo dictū ē eḡdient̄:
quia eos etiā q foris ab eis erunt nō uniq̧
latebunt. Si.n.hec ꝓphete nōdum facta
nosse potuerūt: ꝑ hoc q̧ erat de⁹ q̄tulūcūq̧
in eoꝝ mortalium mētibus: q̄mō immor-
tales sancti iam tunc facta nescient cū de⁹
erit omnia in omnibus? Stabit ḡ in illa
beatitudine sanctorum semen & nomen.
Semē scilicet de quo Iohānes ait. Et semē
eius in ip̄o manet. Nomen ū de quo nunc
per hunc Ysaiam dictū est: nomē eternū
dabit eis. Et erit eis mensis ex mense: &
sabbatum ex sabbato: tanq̄ luna ex lūa:
& requies ex reqe: quoꝝ utrūq̧ ipi erūt:
cū ex his umbris ueteribus & tempalib⁹
ī illa lumīa noua ac sempiterna trāsibūt.
In penis autem maloꝝ & inextinguibil'
ignis & uiuacissim⁹ uermis: ab aliis atq̧
aliis: aliter atq̧ aliter est expositus. Alii
quippe utrūq̧ ad corpus: alii utrūq̧ ad
aīam retulerūt: alii ꝓpe ad corpus ignē:
uermē ū tropice ad aīam: qđ credibilius
eē uidet̄. Sed nūc de hac differentia nō ē
hui⁹ tpis disputare. De iuditio nāq̧ ultīo
quo fiet direptio bonorum et maloꝝ: hoc
uolumen implere suscepimus: de ipsis ū
premiis & penis alias diligētius disserē-
dum est. ❡ Capitulum.xxiii.

DAniel de hoc ultīo iuditio sic ꝓphe-
tat: ut āticxp̄m prius q̄q̧ uēturū eē
prenūtiet: atq̧ ad eternum regnum scōꝝ
suam narrationē ꝑducat. Cum.n.uisione
prophetica quatuor bestias significantes
q̄tuor regna uidisset: ip̄mq̧ quartū a q̄dā
rege supatum qui antixp̄us agnoscitur:
et post hec eternum regnum filii hōis qui
intelligit̄ xp̄us: horruit inqt spūs meus
ego Daniel in hebetudine mea & uisus
capitis mei conturbabāt me. Et accessi iqt
ad unū de astātibus: & ueritatē querebā
ab eo de his oīb⁹. Et dixit mihi ueritateȝ.
Deinde qd ab illo audierit atq̧ de oībus
his que quesiuit: tanq̄ eo sibi exponēte sic
loquit̄. He bestie quatuor: magua q̄tuor
sunt regna que surgent ī terra: que aufe-
rent & accipient regnum sancti altissimi:
& obtinebunt illud usq̧ ī seculum & usq̧
in seculum seculoꝝ. Et querebam inquit
diligenter de bestia quarta que differens
erat pre omni bestia: terribilis amplius:
dentes eius ferrei: et ungues ei⁹ erei: mā-
ducans & cōmiuēs: et reliqua pedibus
suis cōculcans: & de cornibus eius deceȝ
que erant in capite ei⁹: & de altero quod

ascendit et excussit de ꝓoribꝰ tria cornua: in quo erant oculi et os loquēs magna: & uisꝰ eiꝰ maior ceteris. Videbaꝫ: & cornu illud faciebat bellum cum sanctis. et prę-ualebat ad ipsos donec uetustus dierum uenit: & regnum dedit sanctis altissimi. Et tēpus ꝑuenit & regnum obtinuerunt sancti. Hoc Daniel quęsisse se dixit. deīde qd audierit cōtinuo subiungēs: & dixit inqͭ id est ille a quo quęsierat: respondit & dixit. Bestia quarta q̄rtum regnum erit ī terra: qđ pręualebit omnibus regnis: & manducabit omnē terram et conculcabit eam et concidet. Et decē cornua eiꝰ decem reges surgent. Et post eos surget alius: q supabit suis malis oēs q āte eum fuerūt: & tres reges hūiliabit: et uerba aduersꝰ altissimum loquetur: & sanctos altissimi cōteret: & suspicabiť mutare tempora & legem: et dabiť ī manū eius usqꝫ ad tpus & tempora et dimidiū tēpis & iuditium sedebit: et ꝓncipatū remouebit ad exter-minandum et ꝑdendum usqꝫ in finem: & regnū & potestas & magnitudo regum q sub oī celo sunt est data sanctis altissimi. Et regnū eius regnū sempiternū: & oēs ꝓncipatꝰ ipi seruient & obediēt. Huc usqꝫ inqͭ finis sermonis. Ego Daniel: multuꝫ cogitatiōes meę cōturbabant me: & for-ma mea immutata est sup me: & uerbum ī corde meo cōſuaui. Quatuor illa regna exposuerūt qdaꝫ: assiriorum: persarum: macedonum & romanoruꝫ. Quam uero conuenienter id fecerint: q nosse desiderāt presbiteri legāt Hieronimi librū ī Dani-elem: satis erudite diligēterqꝫ conscriptū. Antixpi tñ aduersus ecclesiā seuissimum regnū: ſꝫ exiguo tpis spatio substinēduꝫ: donec ultimo dei iuditio regnū accipiant sancti sempiternū: qui uel dormitans hęc legit dubitare nō siniť. Tempus qppe & tempora et dimidium tempis: unū ānum esse & duos et dimidium: ac per hoc tres annos & semissem: etiam numero dieruꝫ

posterius posito dilucescit: aliquando in scripturis ac mensiū numero declaratur. Videnť. n. tempora indiffinite hic dicta lingua latina: ſꝫ p dualem numeꝝ dicta sunt quem latini nō habent. Sicut autem greci: ita hūc dicunť habere et hebrei. Sic g° dicta sunt tempora: tanq̄ dicerenť duo tempora. Vereri me sane fateor: ne ī decē regibus q̄s tanq̄ decem homines uidetur inuenturus antixp̄s forte fallamur: atqꝫ ita ille inopinatus adueniat: nō existentibꝰ tot regibus in orbe romano. Quid enim si numero isto denario uniuersitas reguꝫ significata est: post quos ille uenturus est: sicut millenario centenario: septenario: significať plerūqꝫ uniuersitas: & aliis atqꝫ aliis numeris quos nūc cōmemorare non est necesse? Alio loco idem Daniel. Et erit inquit tempus tribulationis: q̄lis nō fuit ex q̄ gens nata est sup terram usqꝫ ad tpꝰ illud. Et in tempe illo saluabiť ppl̄s tuus: oīs q inuentus fuerit scriptus ī libro uitę. Et multi dormientium ī terrę aggere ex-urgent: hi in uitam ęternam & hi in op-probrium & in confusionem ęternam. Et intelligentes fulgebunt sicut claritas fir-mamenti: & multi ex iustis sicut stellę in secula. Et adhuc illi sentētię euangelicę ē locus ille silimꝰ: de resurrectiōe dūtaxat corporum mortuoꝝ. Nam qui illic dicti sunt eē ī monumentis: ipsi hic dormiētes in terrę aggere: uel sicut alii interpretati sunt in puluere terrę. Et sicut ibi ꝓcedent dictum est: ita hic exurgēt. Sicut ibi qui bona fecerunt in resurrectiōem uitę: qui autē mala egerūt ī resurrectioneꝫ iuditii: ita & isto loco hi in uitam ęternam: et hi in opprobrium & in confusionē ęternaꝫ. Non autem diuersum putetur: qꝛ cum ibi positum sit omnes q sunt in monumentis: hic nō ait ꝓpheta omnes ſꝫ multi dormiētiū ī terrę aggere. Ponit. n. aliquādo scͥptura pro oībus multos. Propterea & Abrahę dictū est. Patrem multaꝝ gētiū posui te:

cui tamen & alio loco: in semine tuo inq̄t benedicent̄ omnes gentes. De tali autem resurrectione huic quoq; Danieli ꝓphetę paulopost dicit̄. Et tu ueni & requiesce. Adhuc .n. dies in completionem cõsumationis. Et requiesces: & resurges in sorte tua in fine dieꝝ.

¶ Capitulum. xxiiii.

MVlta de nouissimo iudicio dicunt̄ in psalmis. ſ; eorum plura transeunter & strictim. Hoc tamẽ quod de fine huius seculi est apertissime dictum ibi neq̄q̄ silentio pręteribo. In principio terram tu fundasti dñe: & oꝑa manuum tuaꝝ sunt cęli. Ipsi ꝑibunt tu autem permanebis: et omnes sicut uestimentum ueterascent. & sicut opertoriu; mutabis eos et mutabunt̄: tu aũt ide; ipse es: & anni tui nõ deficiẽt. Quid est hoc ꝙ Porphirius cum pietate; hebreoꝝ laudaret: q̄ magn9 & uerus & ipsis numibus terribilis ab eis colit̄ deus: xp̄ianos ob hoc arguit maximę stultitię: etiam ex oraculis deorum suoꝝ: ꝙ istum mundum dicunt esse periturum? Ecce in lr̄is pietatis hebreoꝝ dr̄ deo quẽ cõfitẽte tanto ph̄o etiã ip̄a numina ꝓhorrescunt: oꝑa manuum tuaꝝ sunt cęli: ipsi ꝑibunt. Nunquid qñ cęli peribunt: mũdus cuius iidem cęli supior ps est et tutior nõ ꝑibit? Si hęc sentẽtia Ioui displicet: cui9ut ph̄us hic scribit uelut grauioris auc̄tis oraculo in xp̄ianorum credulitate culpat̄: cur nõ similiter sapientiam tanq̄ stultitiã culpat hebreoꝝ: in q̄ꝝ libris piissimis iuenitur? Porro si in illa sapiẽtia iudeoꝝ quę Porphirio tam multũ placet: ut eam deorum quoq; suoꝝ uocibus prędicet: legit̄ cęlos esse perituros: cur usq; adeo uana est ista fallatia: ut in xp̄ianoꝝ fide ul' iter cętera uel prę cęteris detestent̄ hoc ꝙ i ea mũd9 credit̄ ꝑiturus: quo utiq; ñ pereunte cęli ꝑire nõ possunt? Et in lr̄is q̄dẽ sacris quę proprie nostrę sunt non hebreis nobisq; commũes id est in ęuangelicis & ap̄licis libris legit̄: pręterit figura huius mũdi. legitur mundus transit: legitur cęlum & terra transibũt. Sed puto ꝙ pręterit: trãsit: transibunt: aliq̄to mitius dicta sunt q̄ ꝑibũt. In ępistola quoq; Petri ap̄li ubi aq̄ mundatus qui tũc erat perisse dictus est mundus: satis claꝝ est: & quę mũdi pars a toto significata est: & quaten9 perisse sit dicta: & qui cęli repositi igni reseruandi in diẽ iuditii & ꝑditionis hoĩm impioꝝ. Et in eo q̄d paulopost ait ueniet dies dñi ut fur: i q̄ cęli magno impetu transcurrẽt. elementa aũt ardentia resoluent̄: et terra & quę in ipsa sunt opera exurentur. Ac deinde subiecit his oĩbus ꝑeuntibus q̄les uos esse oportet. Possunt illi cęli intelligi perituri: quos dixit repositos igni reseruandos: & ea arsura accipi elementa: quę in hac una parte mũdi subsistũt ꝓcellosa & turbulenta: in q̄ eosdem cęlos dixit esse repositos: saluis illis supioribus et in sua integritate manẽtibus: i quoꝝ firmamẽto sunt sidera constituta. Nam et illud quod scriptũ ẽ stellas de cęlo eẽ casuras: ꝓpter quod potest multo probabilius & aliter intelligi: magis ostẽdit illos cęlos eẽ mãsuros: si tamen stellę inde sunt casurę. uel cum tropica sit locutio q̄d est credibilius: ul' i isto uno cęlo futurũ sit utiq; mirabili9 q̄ nunc fit. Vnde & illa uirgiliana stella facem ducẽs multa cum luce cucurrit: & ideo se condidit silua. Hoc autem q̄d de psalmo cõmemoraui nullum cęloꝝ uidet̄ relinquęre: q̄d ꝑituru; eẽ nõ dixerit. Vbi enim dicit̄ oꝑa manuũ tuaꝝ sunt cęli: ipi ꝑibunt: q̄ nullum eoru; ab opere dei: tam nullum eoꝝ a ꝑditione secernit̄. Nõ enim dignabunt̄ de ap̄li Petri locutione quem uehementer oderũt: hebreoꝝ defendere pietatẽ deorũ suoru; oraculis approbatã: ut saltem ne totus mundus periturus eẽ credat̄: sic a toto pars accipiat̄ i eo quod dictum est ipsi ꝑibunt: cum soli cęli infimi ꝑituri sunt: q̄admodu; in ap̄lica ępistola illa a toto pars accipit̄ ꝙ diluuio perisse

dictus est mũdus: q̃uis sola eius cum suis celis ꝑs una ꝑierit. Sed q̃a hoc ut dixi nõ dignabuntur ne uel apl̃i Petri approbẽt sensum: uel tantũ cõcedant cõflagrationi nouissime q̃ntũ dicimus ualuisse diluuiũ: qui nullis aquis nl̃lis flammis totũ gen⁹ hũanum ꝑire cõtendũt. Restat ut dicant ꝙ ꝓpterea dii eorũ hebream sapientiam laudauerũt: q̃a istũ psalmũ nõ legerant. In psalmo etiam quadragesimonono de iudicio dei nouissimo itelligitur dictum. Deus manifeste ueniet: deus noster et nõ silebit. Ignis in cõspectu eius ardebit: & ĩ circuitu ei⁹ tẽpestas ualida. Aduocabit celuꝫ desursum: & terrã discernere ppl̃m suũ. Cong̃gate illi sanctos ei⁹: q̃ disponũt testamentũ eius super sacrifitia. Hoc nos de dñ̃o nr̃o Ihesu xp̃o intelligimus: quem de celo speramus esse uẽturum ad uiuos & mortuos iudicandos. Manifestus enĩ ueniet iter iustos & iiustos iudicaturus iuste: qui prius uenit occultus ab iiustis iudicandus iniuste. Ipse inq̃ manifestus ueniet & nõ silebit: id est in uoce iudicis euidens apparebit qui prius cuꝫ uenisset occultus ante iudicem siluit: quãdo sicut ouis ad immolandum ductus est: et sicut agnus coram tondente se fuit sine uoce. Quemadmodum de illo ꝑ Ysaiam legim⁹ prophetatum: & in euangelio uidemus impletum. De igne uero & tẽpestate cuꝫ in Ysaia ꝓpheta tale aliq̃d tractaremus: quõ essent hec intelligenda iam diximus. Quod uero dictum est aduocabit celum sursum: quoniã iusti & sancti recte celuꝫ appellantᷣ. nimirum hoc ẽ quod ait apl̃s: simul cũ illis rapiemur in nubibus obuiã xp̃o in aera. Nam sc̃d̃m lr̃e supficiem q̃m̃ sursum aduocatᷣ celum: quasi possit eẽ ñ sursum? Quod autem adiunctum est: & terrã discernere ppl̃m suum: si tãtũmodo subaudiatur aduocabit id est aduocabit terram: nec subaudiatᷣ sursum: hũc uiderᷣ hr̃e sensum sanctum: rectum: fidelem: ut celũ intelligatᷣ in eis q̃ cum illo sunt iudicaturi: terram in eis q̃ iudicandi sunt. ut aduocabit celũ sursum nõ hic itelligam⁹ rapiet ĩ aerea: sꝫ in iuditiarias sedes eriget. Potest & illd̃ itelligi aduocabit celũ sursum: aduocabit angelos ĩ supernis & excelsis locis cũ q̃b⁹ descendat ad iuditiũ faciendum. aduocabit et terrã id ẽ hoĩes in terra utiq̃ iudicãdos. Si autem utrũq̃ subaudiendum est cum diciᷣ et terram: id est aduocabit & sursum ut iste sit sensus. Aduocabit celũ sursum: et terrã aduocabit sursum: nihil melius existimo intelligi q̃ hoĩes qui rapientᷣ obuiam xp̃o in aera: sꝫ celum dictuꝫ ꝓpter aĩas: terram ꝓpter corpa. Discernere porro ppl̃m suum: q̃d est ñ ꝑ iuditium separare bonos a malis tanq̃ oues ab hedis? Deide cõuersio sermonis ad angelos facta est: congregate illi iustos eius. Profecto enĩ ꝑ angelicum ministerium tanta res pagẽda est. Si aũt querimus quos iustos ei cõg̃gaturi sunt angeli: qui disponũt inq̃t eius testamẽtũ super sacrifitia. hec est omnis uita iustoꝝ: disponere dei testamentum sup sacrifitia. Aut enĩ opa misericordie sunt sup sac̃fitia id est sacrifitiis preponẽda iuxta sentẽtiã dei dicentis. miam uolo plusq̃ sacrifitiuꝫ: aut si sup sacrifitia in sacrifitiis intelligiᷣ dictuꝫ: quõ sup terram fieri diciᷣ q̃d utiq̃ fit ĩ terra: Profecto ipa opa misericordie sunt sacrifitia quibus deo placeᷣ: sicut in libro decimo huius opis me disseruisse iã reminiscor. in quibus opibus disponunt iusti testamẽtũ d̃i. Quia ꝓpter ꝓmissiões que nouo ei⁹ testamẽto cõtinentᷣ: hec faciunt. Vnde cõg̃gatis sibi iustis suis: & ad suã dexterã cõstitutis: nouissimo utiq̃ iuditio dictur⁹ ẽ xp̃s. Venite benedicti patris mei: possidete patum uobis regnum a constitutiõe mũdi. Esuriui .n. & dedistis mihi manducare. ⁊c̃. que ibi proferuntur de bonoꝝ opib⁹ bonis: et eoꝝ ꝓmiis sempiternis: ꝑ sententiam ultimã iudicantis.

PRopheta Malachiel. ¶ Ca.xxv.
siue Malachias q et angl's dictus
est: qui etiam Esdras sacerdos cuius alia
in canone sunt scripta recepta ab aliqbus
creditur. Nam de illo hanc hebreoꝝ opi-
nionem esse dicit Hieronimus: iuditium
nouissimum ꝓphetauit dicens. Ecce uenit
dicit dn̄s omnipotens: & quis sustinebit
diē introitus eius? Aut qs ferre poterit
ut aspitiat eū? Quia ipse ingredit̄ quasi
ignis cōflatorii: et quasi herba lauantiū.
Et sedebit conflās et emūdans sicut aurū
& sicut argētū: & emūdabit filios Leui.
Et fundet eos sicut aurum & argentum:
et erunt dn̄o hostias offerētes in iustitia.
Et placebit dō sacrifitiū iuda et hierusalē
sicut dieb9 pristinis: & sicut ānis ꝑorib9.
Et accedam ad uos in iuditio: et ero testis
uelox super maleficos et sup adulteros: et
sup eos q iurant in nōie meo mendaciter:
qui fraudāt mercedē mercēnario: & op-
primunt p potentiā uiduas: & ꝑcutiunt
pupillos: et peruertūt aduenę iuditiū: &
q me nō timēt dicit dn̄s oīpotēs. Quoniā
ego domin9 sum d̄s uester et non mutor.
Ex his quę dicta sunt uidetur euidētius
apparere: in illo iuditio quasdam q̄rūdā
purgatorias pęnas futuras. Vbi enī dr̄:
quis sustinebit diemītroitus eius: aut qs
ferre poterit ut aspitiat eū: qa ipe ingre-
diet̄ quasi ignis conflatorii: & q̄si herba
lauātiū: & sedebit cōflans et emundans
sicut aurū & sicut argentū: & emūdabit
filios Leui: et fundet eos sicut aurū et ar-
gentū: qd aliud intelligendum est? Dicit
tale aliqd & Ysaias. Lauabit dn̄s sordes
filioꝝ & filiaꝝ syon: et sanguinē emūda-
bit de medio eoꝝ spū iuditii: & spū com-
bustiōis. Nisi forte sic eos dicēdū ē emū-
dari a sordib9: & eliquari q̄dāmō cuꝫ ab
eis mali per pęnale iuditiū separātur. ut
illoruꝫ seggatio atqꝫ damnatio purgatio
sit istoꝝ. qa sine taliū de cętero cōmixtiōe
uicturi sunt. Set cum dicit & emundabit
filios Leui: & fundet eos sicut aurum &
argentū: & erunt dn̄o offerentes hostias
in iustitia: et placebit dn̄o sacrifitiū iuda
& hierusalem: utiqꝫ ostēdit eos ipos qui
emundabunt̄ deinde in sacrifitiis iustitię
eē domino placituros: ac p hoc ipsi a sua
iniustitia mundabunt̄ in qua dn̄o hostię
displicebāt: porro ī plena pfectaqꝫ iusti-
tia cum mūdati fuerint ipsi erūt. Quid. n.
acceptius deo tales offerunt: q̄ seipsos?
Verū ista quęstio de purgatoriis pęnis:
ut diligentius pertractet̄ in temp9 aliud
differenda est. Filios autē Leui: & iudaꝫ
et hierusalē: ipam dei ęcclesiam debemus
accipere: & non ex hebreis tantum: sꝫ ex
aliis etiā gētibus cōgregatam: nec talem
qualis nūc est: ubi si dixerimus qa pc̄tm
nō habem9: nos ipos seducim9 & ueritas
in nobis nō ē. sed q̄lis tunc erit uelut area
p uentilationem: ita p iuditium purgata
nouissimū: eis quoqꝫ igne mūdatis qbus
talis mūdatio necessaria est: ita ut nullus
oīo sit q sacrifitiūꝫ offerat ꝓ peccatis suis.
Omnes. n. qui sic offerūt ꝓfecto in pc̄tis
sunt: pro qbus dimictendis offerunt: ut
cum obtulerint acceptumqꝫ deo fuerit:
tunc dimictantur. ¶ Capitulum. xxvi.

VOlens autē deus ostēdere ciuitatē
suam tunc in ista consuetudine nō
futuram: dixit filios Leui oblaturos ho-
stias in iustitia. Non ḡo in peccato: ac per
hoc non ꝓ peccato. Vnde intelligi potest
in eo qd̄ secut9 adiūxit atqꝫ ait. Et place-
bit domino sacrifitium iuda & hierusalē
sicut dieb9 pristinis: & sicut ānis ꝑorib9:
frustra iudeos sibi ꝰm legē ueteris testa-
menti: sacrifitioruꝫ suoꝝ pręterita tempa
polliceri. Non. n. tūc ī iustitia sꝫ ī peccatis
hostias offerebāt: qn̄ ꝓ pc̄tis pręcipue ac
ꝑmitus offerebant: usqꝫ adeo ut sacerdos
ipse quem debemus utiqꝫ credere cęteris
fuisse iustiorem: sc̄d̄m dei mandatum so-
let ꝓ suis offerre peccatis primum: deīde
pro populi. Quapropter exponere nos

oportet quomodo sit accipiendum quod
dictum est: sicut diebus pristinis & sicut
annis p̊oribus. Fortassis. n. tempus illud
commemorat: quo primi hoīes ī paradiso
fuerūt. Tunc. n. puri atq; ītegri ab omni
sorde ac labe pc̄ti: seip̄os đo mūdissimas
hostias offerebāt. Ceterū ex quo cōmisse
preuaricationis causa inde dimissi sunt:
atq; in eis humana natura damnata est:
excepto uno mediatore & post lauacruz
regenerationis q̄busq; adhuc puulis: nēo
mūdus a sorde sicut scriptū est: nec infās
cui⁹ est uita unius diei sup terram. Quod
si rn̄der̄ eos etiā merito dici posse offerre
hostias in iustitia q offerūt in fide: iustus
enim ex fide uiuit: q̄uis seip̄m seducat si
dixerit se non hr̄e pc̄tm: & ideo nō dicat
q̄a ex fide uiuit: nunq̄d dictur⁹ est q̄spiaz
huius fidei tēpus illi fini esse coequandū:
q̄ndo igne iuditii nouissimi mūdabunt̄ q
offerūt hostias in iustitia? Ac p hoc: q̄m
post talem mūdatiōem nullum peccatum
iustos habituros eē credēdum ē: ꝑfecto
illud tempus q̄tū actinet ad non habere
peccatū: nulli tempori comparandum ē:
nisi quando primi hoīes in paradiso ante
preuaricationem innocentissima felicitate
uixerūt. Recte itaq; ītelligit̄ hoc signatuz
esse: cum dictum ē sicut diebus pristinis:
& sicut annis priorib⁹. Nam & p Ysaiaz
posteaq̄ celū nouū & terra noua ꝑmissa
est: inter cetera que ibi de sanctoꝝ beati-
tudīe per allegorias & enigmata exeq̄t̄:
quibus expositionem cōgruam reddere
nos prohibuit uitande lōgitudinis cura:
secundum dies inq̄t ligni uite erunt dies
ppli mei. Quis autē sacras lr̄as actigit &
ignorat ubi deus plantauerit lignū uite:
a cuius cibo sepatis illis hōib⁹ quādo sua
eos de paradiso eiecit iniq̄tas: eidez ligno
circūposita ē ignea terribilisq; custodia?
Quod si quisq̄ illos dies ligni uite q̊s cō-
memorauit Ysaias ꝑpheta: istos qui nūc
agunt̄ ecclesie christi dies esse contendit:

ipsumq; christum lignum uite prophice
dictū: q̄a ipsa ē sapiētia dei de q̄ Salomō
ait lignū uite est oībus amplectentib⁹ eā:
nec annos egisse aliquos in paradiso illos
primos hoīes unde tam cito eiecti sunt: ut
nullum ibi gignerent filium: & ideo non
posse illud tempus intelligi in eo q̄ dictū
ē: sicut dieb⁹ p̊stinis & sicut ānis p̊orib⁹:
istam pretereo questionez ne cogar quod
prolixum est cūcta discutere: ut aliquid
hoꝝ manifesta ueritas confirmet. Video
quippe alterum sensum: ne dies pristinos
& annos p̊ores carnalium sacrifitiorum
nobis ꝑ magno munere p ꝑphā credam⁹
fuisse ꝑmissos. Hostie nāq; ille ueteris le-
gis que de pecorib⁹ immaculatis ac sine
ullo ꝑrsus uicio iubebant̄ offerri: signifi-
cabant hoīes sanctos q̄lis solus inuentus
est xp̄s sine ullo oīo peccato. Proinde q̄a
post iuditium cū fuerint etiam igne mū-
dati qui eiusmōi mundatōe sunt digni: &
in oībus sanctis nullū īuenier̄ oīo pc̄tm:
atq; ita seip̄os offerēt in iustitia: ut tales
hostie oīmō immaculate ac sine ullo uicio
sint: future erūt ꝑfecto sicut dieb⁹ p̊stinis
& sicut annis p̊oribus: quādo in umbra
hui⁹ rei futur̄ mūdissie hostie offerebāt̄.
Hec erit nāq; mūditia tunc in immortali
carne ac mēte sanctoꝝ: que figurabat̄ in
illaꝝ corpibus bestiaꝝ. Deinde propter
eos q non mundatiōe sz damnatione sunt
digni: & accedam inq̄t ad uos ī iuditiū:
& ero testis uelox sup maleficos & super
adulteros: 7 ce. q̄bus damnabilib⁹ enume-
ratis criminib⁹ addidit: q̄m ego dn̄s deus
uester & nō mutor. Tanq̄ diceret. cū uos
mutauerit ī deterius culpa ur̄a: & ī meli⁹
gratia mea: ego nō mutor. Testez uero se
dicit futurū: quia in iuditio suo nō īdiget
testibus. Eumq; uelocem siue quia repēte
uenturus est: eritq; iuditiū ip̄o inopinato
eius aduentu celerrimum: quod tardis-
simum putabat̄: siue quia ip̄as conuincet
sine ulla sermonis ꝑplixitate conscientias.

In cogitationibus enim sicut scriptum est
ipsi iterrogatio erit. Et apl's: cogitatio͞ib9
inqt accusantibus uel etiam excusantib9:
in die q̄ iudicabit deus hoi͞m occulta ꝭm
euāgelium meuꝫ p Ihesum xp̄m. Etiam sic
ergo dn̄s futurus intelligendus est testis
uelox: cum sine mora reuocaturus est in
me͞oriā unde cōuincat puniatqꝫ cōsciētiā.

ILlud etiam qđ aliud ¶ Cap. xxvii.
agens in octauodecimo libro ex isto
propheta posui: ad iuditium nouissimuꝫ
ptinet ubi ait. Erunt mihi dicit dominus
omnipotens in die in qua ego fatiam in
acquisitionem: & eligam eos sicut eligit
homo filium suū qui seruit ei. Et cōuertar
& uidebitis qđ sit īter iustum et iniustū:
& inter seruientē deo et eum qui nō ꝭuit
ei. Quia ecce dies uenit ardēs sicut cliba-
nus: & comburet eos. Et oēs erūt alieni-
genę & uniuersi qui fatiunt iniquitatem
stipula: & succēdet eos dies ueniēs dicit
dn̄s oi͞potens: et non relinquet̄ eis radix
neqꝫ ram9. Et orietᷣ uobis q timentis nomē
meum sol iustitię: & sanitas in pēnis ei9.
& egrediemini & saliens sicut uituli de
uinculis relaxati: & conculcabitis iniq̄s:
& erunt sub pedibus ur̄is cinis dicit dn̄s
omnipotēs. Hęc distantia pręmiorꝝ atqꝫ
ponderuꝫ uel pęnarꝝ iustos dirimens ab
iniustis: quę sub isto sole ī hui9 uitę uani-
tate nō cernit̄: quādo sub illo sole iustitię
in illius uitę manifestatiōe clarebit. Tūc
profecto erit iuditium quale nunq̄ fuit.

QVod uero subiūgit ¶ Ca. xxviii.
ideꝫ ppħa: memētote legis Moysi
serui mei quā mandaui ei in oreb ad oēm
israel: pręcepta et iuditia: oportune com-
mēorat post hoc declaratum tam magnuꝫ
futurum inter obseruatores legis cōtēp-
toresqꝫ discrimen: simul etiam ut discant
legem sp̄ūaliter intelligere: & inueniant
in ea xp̄m: per quem iudicem est fatiēda
inter bonos & malos ipa discretio. Non
enī frustra idē dn̄s ait iudeis: si crederetis
Moysi crederetis et mihi. De me enim ille
scripsit. Carnaliter qppe accipiendo legē:
& eius pmissa terrena rerꝝ cęlestium esse
figurā nesciētes: in illa murmura corruerᷣt
ut dicere auderēt: uanus est q deo seruit.
Et quid amplius: qa custodiuim9 mādata
eius: & quia supplices ambulauimus añ
fatiem dn̄i oi͞potentis? Et nunc nos btōs
dicimus alienos: & ędificant̄ omnes qui
fatiunt iniquitatem. Quibus eorꝝ uerbis
quodāmō ppheta cōpulsus est nouissimū
pronūciare iuditium: ubi mali nec falso
saltem sint beati: sed apertissime appareāt
miserrimi: & bōi nulla tpali saltē miseria
laborēt: ꝫ clara ac sempiterna beatitudīe
pfruant̄. Dixerat qppe istorꝝ talia quędā
uerba: etiā supius dicētium oīs qui malū
facit: bonus est in cōspectu dn̄i: & tales ei
placent. Ad hęc inq̄ cōtra dn̄m murmura
puenerᷣt: legē Moysi accipiēdo carnaliter.
Vnde et ille ī psalmo septuagesi͞osecundo
pene commotos dicit fuisse pedes suos: et
effusos gressus suos uitqꝫ in lapsum: quia
zelauit in pc͞toribus pacem pc͞torꝝ intuens:
ita ut īter cętera diceret. Quomō sciuit d͞s:
& si ē sciētia ī altissio? Diceret etiā: nunqd
uane iustificaui cor meū: et laui īter īno-
centes manus meas. Vt aūt solueret hāc
difficillimam quęstionē: quę fit cum boni
uident̄ esse miseri: et fęlices mali: hoc inqt
labor ē ante me donec intrē ī sanctuariū
dei: et ītelligā in nouissima. In nouissimo
qppe iuditio nō sic erit: sed apta iniquorꝝ
miseria: et apta fęlicitate iustorū: longe q̄
nūc est aliud apparebit. ¶ Ca. xxix.

CVm auteꝫ āmonuisset et mēinisset
legis Moysi: quoniaꝫ pręuidebat
eos multo adhuc tempe nō eam sp̄ūaliter
sicut oportuerat accepturos: cōtinuo subie-
cit. Ecce ego uobis mictāꝫ Heliam thesbi-
ten anteq̄ ueniat dies domini magnus et
illustris: q cōuertet cor patris ad filium:
& cor hoīs ad proximum suum: ne forte
ueniēs pcutiam terram penitus. Per hunc

Heliam magnum mirabilemq; ꝓphetam: exposita sibi lege ultimo tēpore: añ iudicium iudeos in christum uerum id est in xp̄m nostrū eē credituros: celeberrimum est in sermonibus corꝑibusq; fideliū. Ipse quippe ante aduentū iudicis saluatoris non immerito speratur esse uenturus: qui etiam nunc uiuere nō immerito creditur. Curru nāq; igneo raptus ē de rebus humanis: quod euidētissime sancta scriptura testatur. Cum uenerit ergo exponēdo legem spiritualiter quam nūc iudei carnaliter sapiunt: cōuertet cor patris ad filiū: id est cor patrū ad filios. Singulare; quippe pro numero plurali interpretes .lxx. posuerunt. Et est sensus: ut filii etiā sic intelligāt legē id est iudei: quadmodu; eam patres intellexerunt id est ꝓphete: in qbus erat et ipe Moyses. Sic enim cor patrū conuertetur ad filios: cū itelligentia patrum perducetur ad intelligentiam filiorum: & cor filiorum ad patres eorū: dum in id quod senserunt illi cōsenciant et isti. Ubi & .lxx. dixerunt: et cor hoīs ad proximum suum. Sunt enim inter se ualde proximi patres et filii. Quanq̄ in uerbis .lxx. interpretum qui prophetice sunt iterpretati: potest alius sensus ideq; lectioni congruēs inueniri: ut intelligat̃ Helias cor dei pr̄is conuersurus ad filiū. edocēdo ꝙ pater diligat filiū: ut et iudei quem prius oderant eundem diligant: q noster ē christus. iudeis enim nūc auersū cor habet deus a xp̄o nr̄o: qa non putant eum deum esse neq; dei filiū. Eis ergo tunc cor eius conuertetur ad filium: cū ipsi cōuerso corde didicerint dilectionem pr̄is in filium. Quod uero seqtur et cor hominis ad proximū suū: id ē cōuertet Helias cor hominis ad proximū suum: quid melius intelligit̃ q̄ cor homīs ad homine; xp̄m? Cū enim sit in forma dī deus noster: formam serui accipiens: esse etiam dignatus est nr̄ ꝓxim9. Hec ḡ faciet Helias. ne forte inquit ueniam & ꝑcutiā terra; penitus. Terra sunt enī q terrena sapiūt: sicut iudei carnales usq; nūc: ex q̄ uicio cōtra deū murmura illa uenerūt. qa mali ei placent: & uan9 est qui deo seruit.

Ca. xxx.

Multa alia sunt scꝑturaꝝ diuinaru; testimonia de nouissio iudicio dei: que si oīa colligā nimis longum erit. satis ergo sit ꝙ & nouis et ueterib9 lr̄is sacris hoc prenunciatum esse probauimus: per christū futurum esse iudiciū: id est iudicē christum de celo esse uenturum: non tam ueteribus q̄ nouis euidenter expressum. propterea quia cum ibi dicitur dominus deus eē uenturus: uel dominū deū dicit̃ esse uenturum: nō consequenter intelligit̃ christus. dominus enim deus: et pater est & filius et spiritus sanctus. Neq; hoc tñ intestatū nos relinquere oportet. Primo itaq; demonstrandum est quemadmodū Ihesus christus tanquam dominus deus loquatur in propheticis libris: & tamen Ihesus xp̄us euidenter appareat: ut et qñ non sic apparet: & tamen ad illud ultimū iudiciū: dominus deus dicit̃ eē uentur9: possit Ihesus xp̄us intelligi. Est loc9 apud Ysaiam prophetam: qui hoc qđ dico euidenter ostendit. Deus enim ꝑ ꝓphetam: audi me inquit Iacob: et israel quem ego uoco. Ego sum primus et ego i sempiternū: manus mea fūdauit terra;: et dextera mea celū firmauit. Vocabo eos et stabunt simul: & congregabūtur omnes & audient. Quis eis nūciauit hec? Diligens te feci uoluntatem tuam super babilone;: ut auferrem semen chaldeorū. Et locutus sum: et ego uocaui. adduxi eū et ꝓspera; feci uiam eius. Accedite ad me et audite hec. Non a pricipio in abscondito locut9 sum: quando fiebant ibi eram. Et nūc dñs deus misit me: & spūs eius. Nempe ipse est qui loquebatur sicut dñs deus: nec tñ intelligeretur Ihesus xp̄us: nisi addidiss; & nūc dominus deus misit me et spirit9

eius. Hoc enim dixit sc͞dm formã serui de re futura: preteriti tẽpis utens uerbo: quemadmodum apud eũdem ꝓphetam legitur: sicut ouis ad immolãdum ductꝰ est. Non enim ait ducetur: sed pro eo q͞d futurũ erat preteriti temporis uerbum posuit: & assidue prophetia sic loquitur. Est & alius locꝰ apud Zachariã q̃ hoc euidenter ostẽdit: ꝙ omipotentẽ misit omipotens. Quis: quem: nisi deus pater deũ filium? Nam et ita scriptum est. Hec dicit omnipotẽs. Post gloriam misit me super gentes que spoliauerunt uos quia qui tetigerit uos: quasi q̃ tangit pupillam oculi eius. Ecce ego inferam manũ meam sup eos: et erũt spolia his q̃ seruierant eis: et cognoscetis quia dominꝰ omipotens misit me. Ecce dicit dominus deus omnipotẽs a domino omnipotente se missum. Quis hic audeat intelligere n̄ xp̄m loquentẽ: scilicet ouibus que perierant domꝰ israel? Ait nanq; in euangelio: nõ sum missus n̄ ad oues que perierũt domus israel. quas hic comparauit pupille oculi dei: propter excellentissimum dilectionis affectũ: ex quo genere ouiũ etiã ipsi ap̄li fuerũt: sed post gloriã utiq; resurrectionis sue: que anteq̃ fieret ait euangelista Iohãnes: nõdum erat spũs datus: quia Ihesus nondũ fuerat glorificatus: etiã sup gẽtes missus est in ap̄lis suis: ac sic impletũ est quod in psalmo legit̄. Erues me de cõtradictionibꝰ p̄li: constitues me in caput gentiũ. Ut qui spoliauerant israelitas: quibusq; israelite seruierant quando sunt gentibus subditi: nõ uicissim eodem mõ spoliarent̄: sed ipsi spolia fierẽt israelitaꝝ. Hoc. n. ap̄lis promiserat dicẽs: faciã uos piscatores hoim. Et uni eoꝝ. Iam ex hoc inquit hoies eris capiens. Spolia g͞o fierent: sed in bonum: tanq̃ erepta uasa illi forti: sꝫ fortiꝰ alligato. Item ꝑ eundem ꝓphetam dñs loquẽs: & erit inq͞t in die illa queram auferre oẽs gentes que ueniunt contra hierusalem: et effundam super domum Dauid & super habitatores hierusalem spiritũ gratie & misericordie: et aspicient ad me pro eo ꝙ insultauerũt: et plangent sup eo planctũ quasi sup carissimum: et dolebunt dolore quasi sup unigenitũ. Nunquid nisi dei est auferre omnes gẽtes inimicas sancte ciuitatis hierusalem: que ueniũt cõtra eam id est contrarie sunt ei? Vel sicut alii sunt interpretati ueniunt super eam: id est ut eam sibi subiciãt. aut super domũ Dauid effundere et super habitatores eiusdẽ ciuitatis spiritũ gratie et misericordie. Hoc utiq; dei est: et ex persona dei dicitur per prophetam: et tñ hunc deum tã magna et tam diuina facientem seipsum christus adiungẽdo ostendit atq; dicẽdo. Et aspicient ad me ꝓ eo ꝙ insultauerũt: et plagẽt super eo planctum quasi super carissimũ siue dilectum: et dolebũt dolore quasi sup unigenitum. Penitebit quippe iudeos in die illa etiã eos q̃ accepturi sunt spiritum gratie et misericordie: ꝙ in eius passione insultauerunt christo: cũ ad eũ aspexerint in sua maiestate uenientem: eumq; eẽ cognouerint quem prius humilem in suis parentibus illuserunt: q̃uis et ipi parẽtes eoꝝ tãte illiꝰ ipietatis auctořs r̄surgẽtes uidebunt eũ: sed puniẽdi iam nõ adhuc corrigendi. Non itaq; hoc loco ipi intelligendi sunt: ubi dictum est et effundã sup domũ Dauid & sup habitatores hierl̄m spiritũ gratie & misericordie: & aspiciẽt ad me pro eo ꝙ insultauerunt: sed tantũ de illorũ stirpe uenientes: qui per Heliam illo tẽpore credituri sũt. Sed sicut dicimꝰ iudeis uos occidistis xp̄m: q̃uis parẽtes eorum hoc fecerunt: sic et isti se dolebunt fecisse quodãmodo quod fecerunt illi ex quorum stirpe descendunt. Quãuis ergo accepto spiritu gratie & misericordie iã fideles non damnabunt̄ cum impiis parentibus suis: dolebunt tamen tanquã ipi fecerint q͞d illi fecerũt. Non igit̄ dolebũt

reatu criminis: sed pietatis affectu. Sane
ubi dixerunt .lxx. interpretes & aspiti-
ent ad me pro eo ꝙ insultauerunt: sic in-
terpretatum est ex hebreo: et aspitiẽt ad
me quem confixerunt. Quo quidẽ uerbo
euidẽtius xp̄us crucifixus apparet. Sed
illa insultatio quã .lxx. ponere maluerũt:
eius uniuerse nõ defuit passioni. Nam et
detento: et alligato: & adiudicato: et op-
probrio ignomiosę uestis iduto: et spinis
coronato: & calamo in capite percusso:
et irridẽter fixis genib⁹ adorato: et cru-
cem suam portanti: & in ligno iã pendẽti
utiq; insultauerunt. Proinde interpreta-
tionem non sequentes unam: sed utranq;
iũgentes: cum et insultauerũt et cõfixerũt
legimus: plenius ueritatem domice passi-
onis agnoscimus. Cũ ergo ĩ propheticis
lrĩs ad nouissimũ iuditium faciẽdũ deus
legiẽ eẽ uẽturus: & si eius alia distinctio
non ponatur: tantũmodo propter ipsum
iuditium xp̄us debet intelligi. quia & si
ipse pater iudicabit: per aduentũ tñ filii
homĩs iudicabit. Naz et ipẽ ꝑ suę presen-
tię manifestationẽ nõ iudicabit quenq̃: sz
omne iuditiũ dedit filio: qa manifestabiẽ
homo iudicaturus sicut homo ẽ iudicat⁹.
Quis est enĩ alius de quo itẽ deus loqtur
per Ysaiam sub nomine Iacob & israel:
de cuius semĩe corpus accepit? Quod ita
scriptum est. Iacob puer meus: suscipiam
illum: israel electus meus assumpsit illum
anima mea: dedi spiritũ meum in illũ: iu-
ditiũ gẽtibus ꝓferet. Non clamabit neq;
cessabit: neq; audieẽ foris uox eius. Ca-
lamum quassatum non conteret: & linũ
fumigans non extinguet: sed in ueritate
ꝓferet iuditiũ: Refulgebit & nõ cõfrin-
getur: donec ponet in terra iuditium: &
in nomĩe eius gentes sperabũt. In hebreo
non legitur Iacob: & israel: sed quod ibi
legitur seruus meus: nimirum .lxx. iter-
pretes admonere uolentes quatenus ac-
cipiendũ sit: quia scilicet propter formaz
serui est dictũ in qua se altissimus humi-
limuz prebuit: ipius hominis nomen ad
eum significandũ posuerunt: de cuius ge-
nere eadem serui forma suscepta ẽ. Datus
est in eum spiritus sanctus: quod colũbę
spetie euangelio teste monstratũ ẽ. Iuditiũ
gentibus ꝓtulit: qa prenuntiauit futurũ
quod gentib⁹ erat occultũ. Mansuetudie
non clamauit: nec tamẽ in predicãda ue-
ritate cessauit. sed non ẽ audita foris uox
eius nec audietur: quando quidez ab eis
qui foris ab eius corpore sunt precisi: nõ
illi obeditur . ipsosq; suos persecutores
iudeos: qui calamo quassato perdita in-
tegritate: & lino fumanti amisso lumĩe
comparati sunt. Nõ cõtriuit: nõ extinxit:
quia pepercit eis qui nondũ uenerat eos
iudicare sed ab eis iudicari. In ueritate
sane iuditium ꝓtulit: predicẽs eis quãdo
puniendi essent: si in sua malignitate per-
sisterent. Refulsit in monte facies eius id
est ĩ orbe fama eius: nec confractus siue
contritus ẽ: qa nec in se nec in ecclesia sua
ut esse desisteret persecutoribus cessit. Et
ideo non est factũ nec fiet qđ inimici eius
dixerunt uel dicunt: quando morietur et
peribit nomen eius: donec ponat ĩ terra
iuditiũ. Ecce manifestatũ est qđ abscõditũ
querebamus. Hoc est nouissimũ iuditiuz
quod ponet in terra cum ipse uenerit de
celo: de quo iam uidemus impletũ qđ hic
ultimum positũ ẽ: et in nomĩe eius gẽtes
sperabunt. Per hoc certe quod negari nõ
potest: etiã illud credatẽ quod impudẽter
negatur. Quis enim speraret ꝙ etiaz hi q
nolunt adhuc credere in xp̄m: iã nobiscũ
uidẽt: & cum negare non possunt dẽtib⁹
suis frẽdẽt et tabescũt? Quis inq̃ speraret
gentes in xp̄i nomĩe speraturas esse: qñ
tenebaẽ: ligabatur: cedebaẽ: illudebatur
& crucifigebatur: qñ et ipi discipuli spem
perdiderũt quã in illo habere iã cepant?
Quod tũc uix un⁹ latro sperauit ĩ cruce:
nunc sperant gentes longe lateq; diffusę.

et ne in ęternum moriantur: ipa i qua ille
mortuus est cruce signantur. Nullus igitur
uel negat uel dubitat: p Ihesum xp̄m tale
quale istis sacris lr̄is prenunciatur nouissi-
mum futurum esse iuditium: nisi qui eisdez
lr̄is nescio qua incredula animositate seu
cecitate non credit: que iam ueritatē suaz
orbi demonstrauere terraꝝ. In illo itaqꝫ
iuditio uel circa illud iuditium: has res
futuras esse didicimus. Heliaz tesbithen:
fidem iudeoꝝ: antixp̄m persecutuꝝ: xp̄m
iudicaturꝝ: mortuorum resurrectionem:
bonorum malorumqꝫ direptionē: mundi
conflagrationem eiusdemqꝫ renouationē.
Quę omnia quidem uentura eē credendū
est: sꝫ qbus modis et quo ordine ueniāt:
magis tūc docebit rerū experiēcia: q̄ nūc
ad perfectuz hominum intelligēcia ualet
consequi. Existimo tamen eo quo a me cō-
mēorata sunt ordine eē uētura. Duo nob
ad hoc opus ptinentes reliqui sunt libri:
ut adiuuante domīo pmissa compleamꝰ.
quorū primus erit de malorū suppliciis:
alius de fęlicitate iustoꝝ. In quibus sicut
deus dictauerit argumenta refellentur hu-
mana: que cōtra prędcta ac pmissa diuia
sapienter sibi miseri reddere uidentur: et
salubris fidei nutrimēta uelut falsa et ri-
denda contempnunt. Qui uero scd̄m deū
sapiūt: omnia que incredibilia uidentur
hominibus: & tn̄ scripturis sanctis quaꝝ
iam ueritas multis modis asserta est con-
tinentur: maximum argumētum tenent
ueracem dei omnipotentiam: quem certū
nullomodo habent in eis potuisse mētiri:
et posse facere qd̄ impossibile ē infideli.

C Um per Ihesuz xp̄m
dominuz nostrū iu-
dicē uiuoꝝ ac mor-
tuorum ad debitos
fines ambę puenerit
ciuitates: quarum ē
una dei altera diaboli: cuiusmōi sit futu-
rum supplitium diaboli & omniū ad eū
pertinentiū: in hoc libro a nobis quantū
ope diuina ualebimus diligētius dispu-
tandum est. Ideo autē hūc tenere ordinē
malui: ut postea disserā de fęlicitate scōꝝ:
quoniam utriqꝫ cum corporibus erunt et
incredibilius uidetur esse in ęternis cru-
ciatibus durare corpa: q̄ sine ullo dolore
in ęterna beatitudine permanere. Ac per
hoc cum illam pęnam non debere esse in-
credibilem demōstrauero: adiuuabit me
plurimum: ut multo facilius omni carēs
molestia imortalitas corporis in sanctis
futura credatur. Nec a diuinis ordo iste
abhorret eloquiis: ubi aliquando quidē
bonorum beatitudo prius ponitur: ut ē
illud qui bona fecerunt in resurrectionez
uitę: qui autē mala egerūt in resurrecti-
onem iuditii. Sed aliquādo & posterius:
ut ē mictet filius hominis angelos suos:
& colligent de regno eius omia scādala:
et mictent in caminū ignis ardentis. illic
erit fletus et stridor dentium. Tunc iusti
fulgebunt sicut sol in regno patris sui. Et
illud: sic ibūt impii in ęternum supplitiū:
iusti autē in uitam ęternā. Et in pphetis
qd̄ cōmeōrare longū est: nūc ille nūc iste
ordo si quis inspiciat inuenitur. Sed ego
istū qua causa elegerim dixi. ¶ Cap .ii.

Q Vid igitur ostendā unde cōuincantur
increduli: posse hūana corpa aīata
atqꝫ uiuentia non solum nunquaz morte
dissolui: sed in ęternorum quoqꝫ ignium
durare tormentis? Nolunt enim hoc ad
omnipotentis nos referre potentiam: sed
aliquo exemplo persuaderi sibi flagitāt.
Quibus si respondebimus esse animalia
profecto corruptibilia qa mortalia: quę
tamē in mediis ignibus uiuant: nō nullū
etiam genus uermiū in calidarū aquarū
scaturigine reperiri: quarum feruorem
nemo impune contrectat: illos autem nō
solū sine ulla sui lesione ibi esse: sed extra

T esse non posse: aut nolunt credere si osten-
dere non ualemus: aut si ualuerimus suis
oculis demonstrare res ipas: siue ꝑ testes
idoneos edocere: non satis hoc eē ad ex-
emplū rei de q̄ questio est: eadē ĩfidelitate
contendent. quia hęc animalia nec semꝑ
uiuūt: et in illis feruoribus sine doloribꝰ
uiuūt. suę quippe naturę conuenientibus
uegetantur: illis non cruciantur elemētis.
q̄si nō incredibilius sit uegitari q̄ cruciari
talibus rebus. Mirabile ē enī in ignibus
dolere & tamen uiuere: sed mirabilius in
ignibus uiuere nec dolere. Si autem hoc
creditur: cur non et illud? ¶ Ca. .iii.

S Ed nullū ē corpus inquīt quod do-
lere possit nec mori possit. Et unde
hoc scimus? Naȝ de corporibus qs certꝰ
est demonū utrū in eis doleant: quādo se
affligi magnis cruciatibꝰ cōfitent̄? Quod
si confitent̄ terrenū corpus solidū scilicet
atq; conspicuū nullum eē: atq; ut uno po-
tius id nomīe explicem nullam esse carnē
que dolere possit moriq; non possit: quid
dicitur aliud nisi qđ sensu corpis homīes
& experientia collegerūt? Nullam nāq;
carnem nisi mortalem sciūt. Et hęc ē tota
eoꝝ ratio: ut quod experti nō sunt: neq̄q̄
esse posse arbitrentur. Nam cuius racōnis
est dolorem facere mortis argumētū: cū
uitę potius sit inditiū? Et sieni querimus
utrū semꝑ uiuere possit: certum tamē est
uiuere omne qđ dolet: doloremq; oīnem
nisi in re uiuente esse non posse. Necesse ē
ergo ut uiuat dolens. nō est necesse ut oc-
cidat dolor: qa nec corpora ista mortalia
& utiq; moritura omīs dolor occidit. Ut
autem dolor aliquis possit occidere: illa
causa est: quoniam sic est anima cōnexa
huic corpori: ut summis doloribus cedat
atq; discedat. Quoniā & ipsa compago
membrorū atq; uitaliū sic infirma est: ut
eam uidelicet quę magnū uel summū do-
lorem facit nō ualeat sustinere. Tūc aūt
tali corpori anima & eo modo cōnectet̄
ut illud uinculum sicut nulla tēporis lō-
gitudīe soluit̄: ita nullo dolore rumpat̄.
Proinde etiā si caro nūc talis nulla ē quę
sensum doloris perpeti possit: morteq; nō
possit: erit tamen tunc talis caro q̄lis nūc
nō est. Nō enī nulla sed sempiterna mors
erit: quando nec aīa uiuere poterit deuȝ
non habēdo: nec doloribus corpis carere
moriendo. Prima mors animā nolentem
de corpore pellit: secunda mors animam
nolentē tenet ī corpore. Ab utraq; morte
cōmuniter id habetur: ut quod non uult
anima de suo corpe patiat̄. Attendunt
autem isti contradictores: nullam nūc eē
carnem quę dolorem pati possit: mortēq;
non possit: et non attendūt tamē aliquid
tale eē quod corpore maius sit. Ipe q̄ppe
animus cuius presentia corpus uiuit &
regitur: et doloreȝ pati potest & mori nō
potest. Ecce inuēta res est: qne cū sensum
doloris habeat: īmortalis est. Hoc igitur
erit tunc etiam in corporibus damnatoꝝ
quod tunc esse scimꝰ in animis omniū. Si
autem diligentius consideremus: dolor q
dicitur corporis magis ad animā ꝑtinet.
Animę enim est dolere non corpis: etiam
quando ei dolēdi causa existit a corpore:
cū ī eo loco dolet ubi ledit̄ corpus. Sicut
enim dicimus corpora sentientia et corpa
uiuentia: cum ab anima sit corpis sensus
& uita: ita et corpora dicimus & dolētia
cum dolor corporis nisi ab anima esse nō
possit. Dolet itaq; anima cū corpore: ī eo
eius loco ubi aliquid cōtingit ut doleat.
Dolet & sola quāuis in corpore sit: cum
aliq̄ causa etiam inuisibiliter tristis ē ipa
in corpore incolumi. Dolet enim non in
corpe cōstituta. Nam utiq; dolebat diues
ille apđ inferos quando dicebat: crucior
in hac flāma. Corpus autē nec exanime
dolet: nec animatū sine anima dolet. Si
ergo a dolore argumentū recte sumeret̄
ad mortem: ut ideo mors possit accidere
quia potuit occidere & dolor: magis ad

aíam mori ptineret ad quã magis ptinet
et dolere. Cũ illa uero que magis dolere
potest non possit mori: qd momẽti affere
tur illa corpora quoniam in doloribus
sunt futura: ideo moritura etiam esse cre-
damus? Dixerunt quidaʒ platonici: ex
terrenis corpibus moribũdisqʒ mẽbris:
eẽ anime et metuere & cupere: & dolere
atqʒ gaudere. Vnde uirgilius. Hinc mẽt
id est ex moribundis terrenis corporis
mẽbris: metuũt: cupiunt: dolentqʒ gau-
dentqʒ. Sed cõuicimus eos in .xii. huius
operis libro habere animas scđm ipsos
ab omni etiam corpis labe purgatas di-
ram cupiditatem: qua rursus incipiunt in
corpora uelle reuerti. Vbi autem potest
esse cupiditas: profecto etiam dolor põt.
Frustrata quippe cupiditas siue non per-
ueniendo quo tendebat: siue amittendo
quo peruenerat: uertitur in dolorẽ. Qua-
ppter si aĩa que uel sola uel dolet maxie:
habet tamen quãdam pro suo modo im-
mortalitatem suaʒ: nõ ideo mori poterũt
illa corpora quia dolebunt. Postremo si
corpora faciũt ut anime doleant: cur eis
dolorem possunt mortẽ uero inferre nõ
possunt: nisi qa nõ est consequẽs ut mortẽ
faciat quod dolorem facit? Cur ergo in-
credibile ẽ ita ignem illis corpib9 doloreʒ
posse inferre non mortem: sicut ipa corpa
dolere animas faciunt: quas tamen non
ideo mori cogũt? Non est igit̃ necessariũ
future mortis argumentum dolor.

Capitlm .iiii.

Quapropter sicut scripserũt qui naturas animalium
curiosius indagarũt: salamãdra i ignib9
uiuit: et quidam notissimi sicilie mõtes:
qui tanta temporis diuturnitate atqʒ ue-
tustate usqʒ nũc et deinceps flãmis estuãt:
atqʒ integri pseuerant: satis idonei testes
sunt nõ omne quod ardet absumi: & aĩa
indicat non omne qđ dolere potest posse
etiam mori. Quid adhuc a nobis rerum
poscunt̃ exempla: quibus doceamus nõ
esse incredibile ut hominũ corpora sem-
piterno supplicio punitorum: & in igne
animam nõ amittant: & sine detrimẽto
ardeãt: et sine interitu doleant. Habebit
eniʒ tunc ista carnis substantia qualitatẽ
suam ab illo inditam: q tam miras & ua-
rias tot rebus indidit quas uidemus: ut
eas quia multe sunt non miremur. Quis
enim ñ deus creator omniũ dedit carni
pauonis mortui ne putresceret? Quod cuʒ
auditu incredibile uideretur: euenit ut
apud cartagineʒ nobis cocta apponeret̃
hec auis: de cuius pectore pulpaꝝ q̃ntuʒ
uisum est decerptũ iussim9 seruari. Quod
post dieꝝ tantum spatiũ quãto alia caro
cocta quecũqʒ putresceret prolatum atqʒ
oblatum: nihil nostrũ offendit olfatum.
Itemqʒ repositũ est post dies amplius q̃
triginta: ideʒ qđ erat inuentũ est. Idemqʒ
post ãnum: nisi qꝫ aliquantuʒ corpulentie
siccioris & cõtractioris fuit. Quis palee
dedit uel tam frigidam uim: ut obrutas
niues seruet: uel tam feruidam: ut poma
im natura maturet? De ipo igne mira qs
explicet? Quo queqʒ adusta nigrescunt:
cuʒ ipe sic lucidus: et pene oĩa que ambit
et lambit colore pulcerrimus decolorat:
atqʒ ex pma fulgida carbonẽ teterrimũ
reddit? Neqʒ id quasi regl'ariter diffinĩ
est. Nam ex cõtrario lapides igne cãdẽte
pcocti: & ipi fiunt candidi: et quãuis ille
magis rubeat: illi albido colore nitescãt:
congruit tamen illi luci quod albũ ẽ sicut
nigrum tenebris. Cũ itaqʒ ignis in lignis
ardeat ut lapides coquat: cõtrarios habʒ
non in contrariis rebus effectus. Et si eni
lapides et ligna diuersa sint: contraria tñ
non sunt: sicut albũ & nigrum: quorũ in
lapidib9 unũ facit: alterũ in lignis. clar9
illos clarificans: hec obfuscans: cũ in illis
deficeret nisi i istis uiueret. Quid in car-
bonib9? Nõne mirãda ẽ et tãta ifirmitas
ut ictu leuissimo frangant̃: pressu facillio
cõterant̃: et tanta firmitas ut nullo hũore

corrumpãtur: nulla ętate uincant̃: usq᷒ adeo ut eos substernere soleant q limites figũt: ad conuincendũ litigatorẽ: quisqs post quãtalibet tempa extiterit fixumq᷒ limitem nõ esse contenderit? Quis eos in terra humida ĩfossos ubi ligna putrescerent: tã diu durare ĩcorruptibiliter posse nisi rex ille corruptor ignis effinat? Intueantur etiam miraculũ calcis. Excepto eo de q̃ iam satis diximꝰ q᷒ igne cãdescat quo alia tetra reddunt̃: occultissime etiaz ab igne ignem concipit. Cũq᷒ iam gleba tangẽtibus frigida sit: ignem taz latẽter ſuat: ut nulli nr̃o sensui ꝓrsus appareat: sed compertus experimento etiã dũ non apparet: sciatur inesse sopitus. Propter quod eam uiuam calcẽ loqmur: uelut ipe ignis latens anima sit inuisibilis uisibilis corpis. Iam uero q̃mirũ ẽ q᷒ cũ extiguit̃ tũc accendit̃? Vt eni occulto igne careat aqua ei infunditur: aqua ue ꝑfundit̃. Et cum ante sit frigida: inde feruescit unde feruẽtia cuncta frigescũt. Ergo uelut expirãte illa gleba: discedẽs ignis q latebat appet, ac deinde tanq̃ mortua sic frigida est ut adiecta unda nõ sit arsura. & quaz calcem uocabamꝰ uiuã: uocemꝰ extinctã. Quid est quod huic miraculo addi posse uideatur? Et tamen additur. Nam si non adhibeas aquaz sz oleũ: qđ magis fomes est ignis: nulla eius ꝑfusione uel infusione feruescit. Hoc miraclm si de indico lapide legeremus siue audiremus: & in nostrũ experimentũ nenire non posset: profecto aut mẽdatiũ putaremꝰ aut certe granditer miraremur. Quarũ uero rerum ante oclos nr̃os q̃tidiana documenta uersant̃: non genere minus mirabili sz ipa assiduitate uilescunt: ita ut ex ipa india quę remota est pars orbis a nobis: desieremus nõnulla mirari quę ad nos potuerũt miranda perduci. Adamãtem lapidẽ multi apud nos habent: & maxime aurifices insignitoresq᷒ gẽmaꝝ. q lapis nec ferro nec igni: nec alia ui ulla ꝓhibetur pręter hircino sanguine uinci. Sed qui eũ habẽt atq᷒ nouerũt: nũquid ita mirant̃ ut hi qbꝰ primũ potentia eius ostẽditur? Quibus autem nõ ostenditur: fortasse nõ credũt. aut si credũt inexperta mirant̃. Et si cõtigerit experiri: adhuc quidem mirantur insolita. sed assiduitas experiẽdi paulati subtrahit admiratõis ĩcitamẽtũ. Magnetem lapidem nouimus mirabilez ferri eẽ raptorem. qđ cũ primũ uidi uehementer inhorrui. Quippe cernebaz a lapide ferreum anulũ raptũ atq᷒ suspensũz. Deinde tanquaz ferro qđ rapuerat uim dedisset suam: cõmunemq᷒ fecisset: idemq᷒ anulus admotus est alteri: eumq᷒ suspendit. atq᷒ ut ille prior lapidi: sic alter anulus ꝓori anulo coherebat. Accessit illi eodẽ modo tertius: accessit & quartus. Iamq᷒ sibi ꝑ mutua cõnexis circulis non implicatorũ intrinsecus sed extrinsecus adherentiuz: quasi catena pependerat anulorũ. Quis istam uim lapidis nõ stuperet: quę illi nõ solum inerat: uerũ etiam per tot suspensa transibat: & inuisibilibus ea uinculis sbligabat. Sed multo est mirabilius: quod a fr̃e et coep̃o meo Seuero milleuitano: de isto lapide comperi. Seip̃m nanq᷒ uidisse narrauit: quẽadmodũ Bathanus comes quondam affricę cũ apud eũ conuiuaret̃ ep̃us: eundem ꝓtulerit lapidem et tenuerit sub argento: ferrumq᷒ super argentuz posuerit: Deĩde sicut subter mouebat manũ q̃ tenebat lapidem: ita ferrũ desuꝑ mouebatur: atq᷒ argento medio nihilq᷒ patienti: concitatissimo cursu ac recursu infra lapis ab homĩe: supra ferrũ rapiebatur a lapide. Dixi quod ipe conspexi: dixi quod ab illo audiui: cui tanquam ipe uiderim credidi. Quid etiam de isto magnete legerim dicam. Quando iuxta eum ponit̃ adamas: non rapit ferruz. & si iaz rapuerat: ut ei apropinquerit mox remictit. India mictit hos lapides. Sed

si eos nos cognitos iā desistim⁹ admirari: quanto magis illi a quibus ueniūt si eos facillimos habent: sic forsitan habent: ut calcē nos quā miro mō aqua feruescentē qua solet ignis extingui: et oleo nō feruescentē q̄ solet ignis accēdi: q̄a ī ꝓmptu nobis est non miramur. Cap. v.

Uerūtamen homīes infideles: q̄bus cum diuina uel preterita ul' futura miracula predicamus: que illis experienda non ualemus ostendere: rationē a nobis earū rerū flagitant: quam qm̄ nō possum⁹ reddere: excedūt eni uires mētis hūane: existimant falsa eē que dicim⁹: ipsi de tot mirabilibus rebus quas ul' uidere possumus ul' uidemus: deberēt reddere rōnē. Quod si fieri ab homine nō posse uiderit: fatendū est eis nō ideo aliquid non fuisse uel futurū nō esse quia ratio reddi nō pōt; quando quidem sunt ista de q̄bus siliter non potest. Non itaq; pergo per plurima que mandata sunt literis: non gesta atq; transacta: sed in locis quibusq; manentia. quo si ire quisq̄ uoluerit & potuerit: utrū uera sit explorabit. Sed pauca cōmeoro. Agrigentinū sicilie salem perhibent cum fuerit admotus igni uelut in aq̄ fluescere; cū uero ipsi aque adiūgitur uelut in igne crepitare. Apud garamantas quendam fontem fertur esse tam frigidū diebus ut nō bibatur: tam feruidū noctibus ut non tangatur. In epiro aliū fontem in q̄ faces ut in ceteris extinguūtur accense: sed nō ut in ceteris accendūtur extincte. Albeston archadie lapidem ꝓpterea sic uocari: q accensus semel iam non possit extingui. Lignū cuiusdam ficus egiptie: nō ut ligna cetera in aquis natare sed mergi: et qd̄ ē mirabilius cum in imo aliquādiu fuerit inde ad aque supficiem rursus emergere; qn̄ madefactū debuit humoris pondere pregrauari. Poma in terra sodomorum gigni quidem & ad maturitatis faciem peruenire sed ore morsu ue temptata in fumū ac fauillā corio fatescente uanescere. Piritem lapidem psicū tenentis manū si uehementius prematur adurere: ꝓpter quod ab igne nomen accepit. In eadem perside gigni etiā lapidem Selinten. cui⁹ interiorem candorem cum luna crescere atq; deficere. In capadocia etiā uento eq̄s concipere: eosdemq; fetus non amplius triennio uiuere. Thilon indie insulam eo preferri ceteris terris: q omīs arbor que in ea gignitur nūquā nudatur tegmine folioꝝ. De his atq; aliis innumerabilib⁹ mirabilibus: que historia nō factorū & transactoꝝ sed manentiū locoꝝ tenet: mī autē aliud agēti ea ꝓsequi nimis lōgum est: reddant ratonē si possūt infideles isti qui nolunt diuinis lr̄is credere: qd aliud q̄ non putantes eas eē diuinas: eo q res hebeāt incredibiles sicut hoc ē unde nūc agimus. Non enī admictit inquiunt ulla ratō ut caro ardeat neq; absumat̄: doleat neq; moriat̄: ratiociatores scilic; magni: qui de omnibus rebus quas eē mirabiles constat possint reddere ratonē. Reddāt ergo rationem de his que pauca posuim⁹. Que proculdubio si eē nescirent et ea futura esse diceremus: multo min⁹ crederēt q̄ qd̄ nūc dicentibus nobis nolūt credere aliquando esse uentuꝝ. Quis enim eorū nobis crederet: si quemadmodū dicimus hominū corpa uiua futura: que sp arsura atq; dolitura nec tn̄ aliqn̄ sint moritura: ita diceremus in futuro sc̄lo futuꝝ salē quem faceret ignis uelut in aq̄ fluescere: eundemq; faceret aqua uelut in igne crepitare: aut futurū fontem cuius aqua in refrigerio noctis sic ardeat ut non possit tangi: i estibus uero diei sic algeat ut bibi non possit: aut futuꝝ lapidem uel eū qui suo calore manū cōstringentis adureret: uel eum qui undecūq; accensus extingui oīno nō posset. & cetera que pretermissis aliis īnumeris cōmēoranda interi dixi. Hoc ergo in illo seculo quod futurū est si

dicerem9 futura: nobisq; increduli respō-
derēt: si uultis ut ea credamus de singlis
reddite rōnez. Nos nō posse cōfiteremur:
eo q istis et similibus dei miris operibus
infirma mortaliū rōcinatio uincit̄. Fixaz
tamē ratōnē apud nos esse non sine ratōe:
omīpotentē facere unde animus hūanus
infirmus ratōem nō potest reddere: et in
multis quidem rebus incertum nobis eē
quid uelit: illud tamē esse certissimū nihil
eoꝝ illi esse impossibile queçūq; uoluerit:
eiq; nos credere predicenti: quē neq; im-
potentem neq; mētientē possum9 credere.
Hi tamē fidei reprehensores exactoresq;
rationis: quid ad ista respondent de qb9
ratio reddi ab homīe nō potest et tñ sunt:
et ipi ratōni nature uident̄ eē contraria.
Que si futura esse dicerem9: siliter a nobis
sicut eoꝝ que futura esse dicimus: ab infi-
delibus ratio posceretur. Ac per hoc cum
in talibus opibus dei deficiat ratō cordis
& sermonis hūani: sicut ista nō ideo non
sunt: sic non ideo etiam illa non erūt: qm̄
ratio de utrisq; ab hoīe non potest reddi.

Hic forte rñdeant. ¶ Capitlm̄. vi.

Prorsus itaq; nec ista sunt nec ista
credim9: falsa que his dcta: falsa cōscpta
sunt. Et adiciāt ratiocinātes atq; dicētes.
Si talia credēda sūt: credite & uos quod
in eisdem lr̄is est relatū: fuisse ul' eē qddā
ueneris phanū atq; ibi cādelabrū: & i eo
lucernā sub diuo sic ardentez: ut eā nulla
tempestas nullus imber extingueret. Vñ
sicut ille lapis: ita ista lichnos asbestos id
ē lucerna iextinguibilis noīata est. Quod
ppterea poterūt dicere: ut respondendi
nobis āgustias igerant. qa si dixerimus
nō eē credendū: scripta illa miraculorum
infirmabimus. si aūt credendū eē cōsen-
serimus: firmabimus numīa paganorū.
Sed nos sicut iam i libro duodeuicesimo
huius opis dixi: nō habemus necesse oīa
credere que historia continet gentiū: cum
et ipi inter se historici sicut ait Varro: qsi
data opera et quasi ex industria pmulta
dissentiāt: sed ea si uolumus credim9: que
non aduersant̄ libris qbus nō dubitam9
oportere nos credere. De his autem mi-
raculorum locis: nobis ad ea que futura
persuadere incredulis uolumus satis illa
sufficiant: que nos possum9 qq; expiri: &
eoꝝ testes idoneos nō difficile ē iuenire.
De isto aūt phano ueneris & lucerna in-
extinguibili: nō solū i nullas coartamur
āgustias: uerum etiam latitudinis nobis
campus aperit̄. Addimus enim ad istaz
lucernam inextinguibilem et humanarū
et magicaꝝ id est per hoīes demoniacaꝝ
artiū: & ipoꝝ per seipos demonū multa
miracula: que si negare uoluerimus: eidē
ipsi cui credimus sacrarū lr̄arum aduer-
sabimur ueritati. Aut ergo i lucerna illa
mechanicū aliqd de lapide asbeston ars
humana molita ē: aut arte magica factū
est quod homīes illo mirarent̄ in templo:
aut demon quispiā sub noīe Veneris tāta
se efficatia presentauit: ut hoc ibi pdigiū
& appareret hoīb9: et diutius pmaneret.
Illiciūtur autē demōes ad inhabitandū p
creaturas: quas nō ipi sed deus condidit:
delectabilib9 pro sua diuersitate diuers:
nō ut aīalia cibis: sed ut spūs signis: que
cuiusq; delectationi congruūt: per uaria
genera lapidū: herbaꝝ: lignorū: aīalium:
carminū: rituū. Vt aūt illiciāt̄ ab hoīb9:
prius eos ipi astutissima calliditate sedu-
cunt: uel inspirando eoꝝ cordibus uirus
occultū: ul' etiā fallacib9 amiciciis apprdo:
eorumq; paucos discipulos suos faciunt:
plurimoꝝq; doctores. Neq; enim potuit
nisi primū illis docētibus disci: qd quisq;
illoꝝ appetat quid exhorreat: q iuitetur
numīe ul' cogat̄. ūde magice artes eaꝝq;
artifices extiterūt. Maxime aūt possidēt
corda mortaliū: qua potissimū possessiōe
glant̄ cū se transfigurant in anglos lucis.
Sunt ergo facta eoꝝ plurima: que quāto
magis mirabilia cōfitemur: tāto cautius

uitare debemus. Sed hęc unde nunc agi-
mus nobis etiam ipsa profitẽtur. Si enim
hęc immundi dęmones possunt: quanto
potẽtiores ãgeli sancti? Quãto potẽtior
his omĩbus deus qui tantorũ miraculorũ
effector: q etiã ipos ãglos fecit? Quãobrẽ
si tot et tanta tamqꝫ mirifica quę mecha-
nemata appellant dei creatura utentibus
hũanis artib⁹ fiũt: ut ea q nesciũt opinẽt
esse diuina: unde factũ est ut in quodam
templo lapidibus magnetibus in solo &
in camera ꝓportiõe magnitudĩs positis:
simulacꝝ ferreũ aeris illius medio inter
utrũqꝫ lapidem ignorantibus quid sursũ
eẽt ac deorsum: q̃si numĩs ptãte pẽderet.
Quale aliqd etiã ĩ illã lucerna Veneris de
lapide asbeston ab artifice fieri iam dixi-
m⁹ potuisse: si magorũ opa q̃s nr̃a sc̃ptura
ueneficos & incantatores uocat in tantũ
dęmões extollere potuerũt: ut cõgruere
hominũ sensib⁹ sibi nobilis poeta uideret̃
de quadã fęmĩa quę tali arte polleret di-
cens. Hęc se carmĩbus promictit soluere
mẽtes. Quas uelit ast aliis duras ĩmicte-
re curas. Sistere aquam fluuiis et uertere
sidera r̃tro. Nocturnosqꝫ ciet manes mu-
gire uideb. Sub pedib⁹ terrã et descẽder
montib⁹ ornos. Quãtomagis deus potẽs
ẽ facere quę infidelibus sunt ĩcredibilia:
sed illius facilia potestati: quãdo qdẽ ipe
lapidũ aliaꝝqꝫ uim reꝝ: et hoĩm ĩgenia:
qui ea miris utuntur modis: angelicasqꝫ
naturas oĩbus terrenis potentiores ani-
mantibus condidit: uniuersa mirabilia
mirabili uicente uirtute: et opãdi iubẽdi
sinendiqꝫ sapiẽa: utẽs oĩbus tã mirabiliter
quã creauit?

Capitlm .vii.

Cur itaqꝫ facere non possit deus ut
resurgant corpora mortuoꝝ: et in
igne ęterno crucient̃ corpa damnatorũ: q
fecit mũdũ: in cęlo in terra in aere ĩ aqs:
innumerabilibus miraculis plenũ: cũ sit
omibus qbus plenus ẽ ꝓculdubio maius
& excellentius etiã mũdus ipe miraclm?

Sed isti cum qbũs ul' contra quos agim⁹:
qui et deũ eẽ credũt a q̃ factus ẽ mũdus:
& deos ab illo factos p quos ab illo ad-
ministratur hic mũdus: & miraclorum
effectrices siue spontaneorum siue ritu et
cultu q̃libet ĩpetratoꝝ: siue etiã magicoꝝ
mũdanas ul' nõ negãt ul' ĩsup & prędicãt
potestates: quãdo eis reꝝ uim mirabilẽ
ꝓponimus aliaꝝ: quę nec animalia sunt
rationalia: nec ulla rõne prędita spiritus:
sicut sunt ea quoꝝ pauca cõmemorauim⁹:
respondere assolent. Vis est ista naturę:
natura eorũ sic se habet: ꝓpriaꝝ istę sũt
efficatię naturaꝝ. Tota itaqꝫ ratio est cur
agrigentinũ salem flamma fluere faciat:
aqua crepitare: quia hęc ẽ natura ei⁹. At
hoc esse potius cõtra naturam uidet̃: quę
nõ igni sed aquę dedit salẽ soluere: tor-
rere aũt igni non aquę. Sed ista inquiũt
salis hui⁹ naturalis ẽ uis: ut his cõtraria
patiat̃. Hęc igit̃ ratio redditur & de illo
fonte garamantico: ubi una uena friget
diebus: noctib⁹ feruet: ui utraqꝫ molesta
tangentibus. Hęc & de illo alio qui cũ sit
cõtrectantibus frigidus: et facẽ sicut alii
fontes extinguat accensam: dissimiliter
tamen atqꝫ mirabiliter idem ipe accendit
extinctã. Hęc & de lapide asbeston: q cũ
ignem nullũ habeat ꝓpriũ: accepto tñ sic
ardet alieno: ut nõ possit extigui. Hęc de
cęteris quę piget retexere: qbus licet uis
insolita contra naturam inesse uideatur:
alia tamẽ de illis non reddit̃ ratio: nisi ut
dicat̃ hanc eoꝝ eẽ naturam. Breuis sane
ista est ratio fateor sufficiensqꝫ responsio.
Sed cũ deus auctor sit naturaꝝ oĩm: cur
nolũt fortiorem nos reddere rationẽ: qñ
aliqd uelut ĩpossibile nolũt credere: eisqꝫ
redditõnem rõnis poscentibus rñdemus
hanc eẽ uoluntatem omĩpotentis dei qui
certe nõ ob aliud uocat̃ omĩpotẽs: ñ qm̃
quidqd uult põt? Qui potuit creare tã
multa: quę si nõ ostenderent̃: aut a credẽ-
dis hodieqꝫ testibus diceretur: profecto

impossibilia putarentur: non solum quę ignotissima apud nos: uerum etiam quę notissima posui. Illa enim quę apud nos preter eos quoꝝ de his libros legim⁹ nō habent testem: & ab eis conscripta sunt q̄ non sunt diuinitus docti: atq; hūanitus falli forte potuerūt: licet cuiq; sine recta reprehensione non credere. Nam nec ego uolo temere credi cuncta quę posui: quia nec a meipso ita creduntur: tanq̄ nulla de illis sit in mea cogitatione dubitatio: exceptis his quę uł ipe sum expertus et cuiuis facile est experiri: sicut de calce ꝙ feruet in aqua in oleo frigida est. De magnete lapide ꝙ nescio qua sorbitione insensibili stipulam non moueat & ferrū rapiat. de carne non putrescēte pauonis cū putruerit & caro Platonis. de palea sic frigēte ut fluescere niuem nō sinat: sic calente ut maturescere poma cōpellat. De igne fulgido quod scđm suum fulgorem lapides coquēdo candificet: & contra eūdem suū fulgorem urēdo plurima obfuscet. Tale est ꝙ & nigrę maculę offundunť ex oleo splendido: simił nigrę lineę de candido imprimētur argento. De carbonib⁹ etiaz ꝙ accedente igne sic uertanť in cōtrariū: ut de lignis pulcerrimis tetri fragilesq; de duris: īputribiles de putribilib⁹ fiant. Hęc ipsa quędam cū multis: quędaz cum omnibus noui: et alia plurima quę huic libro inserere longū fuit. De his aūt quę posui non experta: sʒ lecta: pręter de fōte illo ubi faces extinguūtur ardentes: & accenduntur extinctę: et de pomis terrę sodomoꝝ forisecus q̄si maturis: intrisec⁹ fumeis: nec testes aliquos idoneos a qb⁹ utrū uera essent audire potui uł reperire. Et illum quidem fontem non īueni qui in epyro uidisse se diceret: sed qui in gallia similem nossent non longe a gratianopoli ciuitate. De fructibus autez arboꝝ sodomitarū: nō tantū literę fidedignę indicāt: ueꝝ etiam tam multi se loquūť expertos: ut hinc dubitare non possim. Cętera uero sic habeo: ut neq; negāda neq; affirmāda decreuerim. Sed ideo etiā ipa posui: q̄niā apud eoꝝ cōtra quos agimus historicos legi: ut ostenderem qualia multa multiq; illoꝝ nulla reddita ratōne: i suoꝝ lrātorū scripta lrīs credant: qui nobis credere q̄n id quod eoꝝ experientiaz sensumq; transgrediť omipotentem deū dicim⁹ eē fcūꝝ: nec in hac reddita ratōne dignanť. Nam quę melior et ualidior ratio de reb⁹ talib⁹ redditur: q̄ cū omipotens ea posse facere perhibeť & facturus dicitur: quę prenūnasse ibi legiť: ubi alia multa prenūtiauit quę fecisse monstrať. Ipse quippe faciet: q̄a se factuꝝ eē predixit quę impossibilia esse putantur: qui promisit & fecit ut ab incredulis gentib⁹ icredibilia crederenť.

Capl'm .viii.

Si aūt ꝓpterea respondent se non credere quę de humaīs semꝑ arsuris nec unq̄ morituris corꝑibus dicimus: q̄a humanoꝝ corporū naturam nouim⁹ lōge aliter institutā: ūde nec illa ratō hinc reddi potest quę de illis naturis mirablib⁹ reddebať: ut dici possit uis ista naturalis ē: rei huius ista natura est: q̄m scimus humanę carnis istam non esse naturam. Habemus quidem quod respondeam⁹ de lrīs sacris: hāc ipam scilicʒ humanā carnem aliter institutā fuisse añ peccatū: id ē ut posset nunq̄ ꝑpeti mortē: aliter autem post peccatū: q̄lis i erumna huius mortalitatis īnotuit: ut ꝑpetē uitā tenere non possit. Sic ergo aliter q̄ nobis nota est: instituetur in resurrectōe mortuorū. Sed quoniā istis non credūt lrīs: ubi legiť qualis in paradiso uixerit homo: quātumcunq; fuerit a necessitate mortis alienus. quibus utiq; si crederent: non cū illis de pęna damnatoruz quę futura est operosius ageremus. de literis eorū qui doctissimi apud illos fuerūt aliq̄d ꝓferēdū ē: q̄ appeat posse fieri ut aliter se hēant quęq; res: q̄ prius in rebus innotuerant

sue determinatione nature. Est in Marci Varronis libris: quoꝝ inscriptio est de gēte populi romani: quod eisdē uerbis qbus ibi legitur: & hic ponam: In celo inquit mirabile extitit portētum. Nam stellam Veneris nobilissimā quā Plautus uespe-ruginē Homerus esperon appellat pul-cerrimā dicēs: Castor scribit tm̄ portētū extitisse ut mutaret colorē: magnitudinē: figuram: cursū: quod factū ita neqꝫ antea nec postea sit. Sic hoc factū Ogygio rege dicebant adrastus cyzecenos & dionea-polites mathematici nobiles. Hoc certe Varro tantꝰ auctor portentū nō appel-laret: nisi esse contra naturam uideretur. Omnia quippe portenta contra naturam dicimus esse sed nō sunt. Quomodo ē enim cōtra naturam quod dei fit uoluntate: cū uoluntas tanti utiqꝫ conditoris cōditę rei cuiusqꝫ natura sit? Portentū ergo fit non contra naturam: sed contra q̄ est nota na-tura. Quis autem portentorum numerat multitudinē: quę historia gētiū cōtinentꝰ? Sed nūc in hoc uno actendamꝰ: quod ad rem de q̄ agimus ptinet. Quid ita dispo-situm est ab auctore naturę cęli & terrę: q̄admodū cursus ordinatissimꝰ siderū? Quid tā ratis legibus fixisqꝫ firmatum? et tamē quādo ille uoluit q summo regit imperio ac potestate quod cōdidit: stella prę ceteris magnitudine ac splēdore no-tissima: colorem: magnitudinem: figurā: & quod est mirabilius sui cursus ordinē legemqꝫ mutauit: curuauit. Profecto tūc si ulli iam fuerūt qui canones astrologoꝝ quos uelut inerrabili cōputatiōe de prę-teritis ac futuris astroꝝ motibꝰ cōscrīptos habent: q̄s canōes sequēdo ausi sūt dicere: hoc qđ de Lucifero contigit nec antea nec postea cōtigisse. Nos autē in diuinis libris legimus: etiā solem ipm̄ & stetisse cū hoc a domino deo petiuisset uir sanctꝰ Ihesus Naue: dōec ceptū prelīū uictoria termi-naret: et retrorsum redisse ut regi Ezechię .xv. anni ad uiuendum additi: hoc etiā ꝓdigio ꝓmissioni dei signarentꝰ adiūcto. Sed ista quoqꝫ miracl'a: quę meritis scimꝰ concessa sanctoꝝ: quādo credūt isti fcta: magicis artibus tribuūt. unde illud ē qđ supius cōmeōraui dixisse Virgiliū: sistere aquā fluuiis: & uertere sidera retro. Nā et fluuiū stetisse supius iferiusqꝫ fluxisse: cū populus dei ductore supra memorato Ihesu Naue uiā carperet. et Helia ꝓpħa transeunte: ac postea discipl'o eius Heliseo id eē factū i sacris lrīs legimus: et retro-uersū fuisse maxim sidꝰ regnāte Ezechia modo commemorauimus. Quod uero de Lucifero Varro scripsit: nō est illic dictū alicui petenti homī id fuisse cōcessū. Non ergo de notitia naturarum caligīem sibi faciant infideles: quasi non possit in aliq̄ re diuinitus fieri aliud q̄ in eius natura ꝑ humanam suam experientiā cognouerunt. Quāuis et ipa quę in reꝝ natura omibus nota sunt: non minꝰ mira sint: essentqꝫ stu-penda considerantibus cunctis: si solerēt homīes mirari nisi rara. Quis .n. consulta ratione non uideat in hoīm innumerabili numerositate & tanta naturę similitudie: ualde & mirabiliter sic habere singulos singulas facies: ut nisi iter se similes eēnt non discernerentꝰ species eoꝝ ab aīalibus ceteris: et rursus n̄ iter se dissimiles essēt: non discernerentꝰ singuli ab hoībꝰ ceteris. Quos ergo similes cōfitemur: eosdē dissi-miles iuenimꝰ. Sed mirabilior ē cōsideratō dissimilitudinis: q̄niā similitudinē iustiꝰ uidetur exposcere natura cōmunis. Et tm̄ q̄niā quę sunt rara ipa sunt mira: multo amplius admiramur qn̄ duos ita similes repimus: ut in eis discernendis aut semp aut frequenter erremus. Sed quod dixi scriptū a Varrone: licet eoꝝ sit historicus idemqꝫ doctissimus: fortasse uere factum esse non credūt: aut quia non diu mansit alius eiusdem sideris cursus: sed reditum est ad solitum: minꝰ isto mouentꝰ exēplo.

Habeāt ergo aliud quod etiam nūc possit
ostendi: eisq; puto debere sufficere: q̄ com-
moneantur cū aliud aduerterint ī aliqua
institutōe nature: eamq; sibi notissimam
fecerint: nō se inde deo debere prescriber̄:
quasi eam non possit in longe aliud q̄ eis
cognita ē uertere atq; mutare. Terra so-
domorū non fuit ita utiq; ut nunc est: sed
iacebat simili ceteris fatie: eadēq; uł etiā
uberiore fecunditate pollebat. Nam dei
paradiso ī diuinis eloquiis compata est.
Hec posteaq̄ tacta de celo est: sicut illorū
quoq; actestat̄ historia: et nūc ab eis qui
ueniūt ad loca illa conspicit̄: prodigiosa
fuligine horrori est: et poma eiꝰ interiorē
fauillam mendacis superfitie maturitatis
includunt. Ecce non erat talis: et talis est.
Ecce a conditore naturarū natura eius in
hanc fedissimā diuersitatē mirabli muta-
tione cōuersa est. Et quod post tā lōgum
accidit tempus: tam longo tpe pseuerat.
Sicut ergo nō fuit impossibile deo: quas
uoluit instituere: sic ei nō est impossibile:
in quidqd uoluerit quas īstituit mutare
naturas. Vnde illoꝝ quoq; miraculorum
multitudo siluescit: que monstra: ostenta:
portenta: ꝓdigia nūcupant̄. Que recoler̄
& cōmemorare si uelim: huius opis quis
erit finis? Monstra sane dicta perhibent
a monstrando: ꝙ aliquid significādo de-
monstrent. Et ostenta ab ostendendo: &
portēta a portēdendo id ē preostēdēdo:
et prodigia ꝙ porro dicant id est futura
predicant. Sed uiderint eorū cōiectores
quō ex eis siue fallant̄: siue instictu spūū
quibus cura est tali pena dignos animos
hoīm noxie curiositatis rhetibꝰ implicar̄:
etiam uera predicant: siue multa dicendo
aliquādo in aliquid ueritatis incurrant.
Nobis tamen ista que uelut cōtra naturā
fiūt & contra naturam fieri dicunt̄: quo
more hoīm locutus ē apl's dicendo: cōtra
naturam in olea insitū oleastrū factū esse
participem pinguedinis olee: et mōstra:
ostenta: portenta: ꝓdigia nūcupant̄: hoc
monstrare dicit̄ hoc ostēdere uł preostē-
dere: hoc predicere ꝙ facturus sit deus:
que de corpibus hoīm se prenūtiauit esse
facturū nulla impediēte difficultate: nulla
prescribente lege nature. Quomodo aūt
prenūtiauerit: satis ī libro supiore docu-
isse me existimo: decerpēdo de scripturis
sanctis & nouis et ueteribus: nō quidem
omīa ad hoc ptinētia: sꝫ que sufficere huic
operi iudicaui. ¶ Capitlm .ix.

QVod igit̄ de sempiterno supplitio damnatorū per suū ꝓphetā deus
dixit: fiet oīo fiet: uermis eoꝝ nō morieт̄:
et ignis eoꝝ non extinguet̄. Ad hoc eniꝫ
uehementius cōmendandū: etiā dominꝰ
Ihesus cū mēbra que homiem scādalisant
pro his hoībus poneret: q̄s ut sua mēbra
dextera quis diligit: eaq; preciperet am-
putari. Bonū est tibi inqt debilē introire
in uitam q̄ duas manus habentem ire in
gehēnam in ignem inextinguibilem: ubi
uermis eoꝝ nō moritur: & ignis eoꝝ nō
extinguit̄. Similiter de pede bonū ē tibi
inqt claudū introire in uitam eternā: q̄
duos pedes habentē micti ī gehēnā ignis
inextinguibilis: ū uermis eoꝝ nō morit̄:
& ignis non extinguit̄. Non aliter ait et
de oculo. Bonū est tibi luscum introire in
regnū dei: q̄ duos oculos habētem micti
in gehennā ignis ubi uermis eorum non
morit̄: et ignis non extinguit̄. Non enim
piguit uno loco eadem uerba ter dicere.
Quem non terreat ista repetitio: & illius
pene cōminatio tam uehemēs ore diuīo?
Vtrūq; autem eoꝝ ignē scilicet ac uermē
qui uolunt ad anime penas nō ad corpis
pertinere: dicunt etiā uri dolore cū sero
atq; infructuose penitētes eos qui fuerīt
a regno dei sepati: et ideo ignem pro isto
dolore urente nō congrue poni potuisse
contendūt. Vnde illud apostoli est. Quis
scandalisatur & ego non uror? Eundem
etiam dolorē: uermem putant intelligēdū

esse. Nam scriptuz est inquiunt. Sicut tinea
uestimentum: et uermis lignū: sic meror
excruciat cor uiri. Qui uero penas et aīe
& corporis in illo supplitio futuras eē nō
dubitant: igne uri corpus: animam autez
rodi quodāmō uerme meroris affirmāt.
Quod & si credibilius dicitur: quia utiq3
absurdū est ibi dolorē aut corpis aut aīe
defuturū: Ego tamē facilius estimo ut ad
corpus dicam utrūq3 ptinere q̄ neutꝝ: et
ideo tantū in illis diuine scripture uerbis
aīmi dolorem: quō cōsequens esse intelli-
gitur: etiā si non dicat̄: ut corpe sic dolēte
animꝰ quoq3 sterili penitentia cruciet̄ur.
Legitur quippe & in ueteribus scpturis:
uindicta carnis impii ignis & uermis.
Potuit breuius dici uindicta impii. Cur
g̊ dc̄m ē carnis impii: nisi quia utrūq3 id
est ignis et uermis pena erit carnis? Aut
si uindictā carnis ꝓpterea dicere uoluit:
quia hoc in homine uindicabitur q̄ scd̄m
carnem uixerit. propter hoc. n. ueniet in
mortem secūdam: quaz significauit apl̄s
dicens: si. n. scd̄m carnem uixeritis mori-
emini. Eligat quisq3 quod placet: aut ignē
tribuere corpori aīmo uermē: hoc ꝓprie:
illud tropice: aut utrūq3 ꝓprie corpi. Iaz
eniz satis supius disputaui: posse anima-
lia etiaz in ignibus uiuere in ustione sine
consumptione: in dolore sine morte: p mi-
raculum omnipotentissimi creatoris: cui
hoc possibile esse qui negat: a q̊ fit quicqd
in naturis omibus miratur ignorat. Ipe est
eni deus qui omnia in hoc mūdo magna
et parua miracula que cōmemorauimus:
etiā icōpabliter plura que nō cōmeōrauiꝰ
fecit: eadem que ipo mundo atq3 omium
maximo miraclō idusit. Eligat ergo unū
e duobus qsq3 qd̄ placet. utrū & uermem
et ignem ad corpus ꝓprie: an ad animū
translato a corporalibus ad icorporalia
uocabulo existimet ptinere. Quid autem
istoꝝ ueꝝ sit: res ipa expeditiꝰ indicabit:
quando erit scientia tanta sanctorū: ut eis
cognoscēdaꝝ illarū penaꝝ necessaria nō
sit experientia: sed ea que tunc erit plena
atq3 perfecta. ad hoc enim sciendū sapia
sola sufficiat. Nunc enim ex parte scimꝰ:
donec ueniat qd̄ pfectum est: dum tamen
nllō mō illa corpa talia futura credamus:
ut nullis ab igne affitiantur doloribus.

¶ Cap. .x.

Hic occurrit querere
si nō erit ignis incorpalis sicut est
aīmi dolor: sed corpalis tactu noxius ut
eo possint corpora cruciari: quō in eo erit
etiā pena spirituū malignoꝝ? Idez qppe
ignis erit supplitiō scilz hoīm attributꝰ &
demonū: dicente christo. Discedite a me
maledicti in ignem eternū: qui preparatꝰ
est diabolo et angelis eius: nisi quia sunt
quedam sua etiaz demonibus corpa sicut
doctis hominibꝰ uisū est: ex isto aere crasso
atq3 humido: cuius impulsus uento flāre
sentit̄. Quod genus elementi si nihil igne
perpeti posset: non ureret feruefactus in
balneis. Ut. n. urat prior urit̄: facitq3 qd̄
patit̄. Si aūt quisq̄ nulla habere demōes
corpora asseuerat: nō est de hac re aut la-
borandū opōsa inquisitiōe: aut cōtentiosa
disputatōne certandū. Cur eni nō dicamꝰ
q̄uis miris tamē ueris mōis etiaz spiritus
incorporeos eē & pena corporalis ignis
affligi: si spūs hominū etiam ipi profecto
incorporei & nūc potuerit icludi corpa-
libus membris: et tunc poterūt corporuz
suoꝝ uinculis insolubliter alligari? Ad-
herebūt ergo si eis nulla sunt corpa: spūs
demonū imo spūs demones licz incorpei
corporeis ignibus cruciandi: nō ut ignes
ipi qbꝰ adherebūt eoꝝ iūctura inspirent̄:
& animalia fiant que constent spiritu &
corpore: sed ut dixi miris et ineffabilibꝰ
modis adherendo accipiētes ex ignibus
penam non dantes ignibus uitam. qa &
iste alius modus quo corpibus adherent
spūs & aīmalia fiūt: omnino mirus ē nec
cōprehendi ab homine potest. et hoc ipse
homo est. Dicerem quidez sic arsuros sine

ullo suo corpore spūs: sicut ardebat apd
inferos ille diues qn̄ dicebat crucior i hac
flāma: nisi conuenienter rn̄deri cernerem
talem fuisse illam flāmam: quales ocl̄i q̊s
leuauit et Lazaꝝ uidit: qualis lingua cui
humorē exiguū desiderauit infūdi: q̄lis
digitus Lazari de q̊ id sibi fieri postl̄auit:
ubi tamen erant sine corpibus anime. Sic
ergo incorpalis et illa flāma qua exarsit:
& illa guctula quā poposcit: qualia sunt
etiā uisa dormientiū: siue in extasi cernē-
tiū res incorpales habentes tn̄ silitudinē
corpm. Nam et ipē homo cū spū nō corpe
sit in talibus uisis: ita se tn̄ tunc similē suo
corpi uidet: ut discernere oīno nō possit.
Aut uero gehenna illa quod etiā stagnū
ignis & sulfuris dictū ē corporeus ignis
erit & cruciabit corpa damnatorū: aut
et hominū et demonū: solida hoim: aerea
demonū. Aut tantū hominū corpora cū
spiritibus: demōes aūt spūs sine corpib9
herentes sumendo penam nō impartiēdo
uitā corpalibus ignibus. Vnus quippe
utrisq; ignis erit sicut ueritas dixit.

H Ic autem qdam ¶ Caplm .xi.
eoꝝ cōtra quos defendim9 ciuitatē
dei iniustū putant: ut pro pc̄tis quālibet
magnis puo scilicet tempore perpetratis:
pena quisq; damnet̄ eterna: quasi ulli9 id
unq̄ iustitia legis actendat: ut tāta mora
tpis quisq; puniatur: q̄nta mora tēporis
ūde puniret̄ admisit. Octo genera penaꝝ
in legibus esse scribit Tullius. Damnum:
uincula: uerbera: talionem: ignominiam:
exiliū: mortem: seruitutem. Quid hoꝝ ē
quod in breue tempus p cuiusq; peccati
celeritate coartet̄: ut tāta uindicet̄ morula
q̄nta deprehēdit̄ ppetratū: nisi forte talio?
Id. n. agit: ut hoc patiat̄ qsq; quod fecit.
Vnde illud est legis. Oculum pro oculo:
dentem pro dente. Fieri. n. potest: ut tam
breui tpe quisq; amictat ocl̄m seueritate
uindicte: quē tulit ipē alteri improbitate
peccati. Porro aūt si aliene femine osclm

infixum: rationis sit uerbere uindicare:
nōne qui illd̄ pūcto tpis fecerit: icōpabili
horaꝝ spatio uerberatur: & suauitas uo-
luptatis exigue diuturno dolore punit̄?
Quid in uinculis? Nūqd ibi tā diu qsq;
iudicandus est esse debere: q̄m diu fecit
ūde meruit alligari: cū iustissime ānosas
penas seruus in cōpedibus pendat: qui
uerbo aut ictu celerrime transeūter ul' la-
cessiuit dn̄m ul' plagauit? Iā u° damnū:
ignomia: exiliū: et seruitus: cū plerūq; sic
infligunt̄ ut nulla uenia relaxent̄: nōne
pro huius uite mō similia penis uidētur
eternis? Ideo qppe eterna eē non possūt:
quia nec ipa uita que his plectit̄ porrigit̄
in eternū. Et tn̄ peccata que uindicant̄ lon-
gissimi temporis penis: breuissimo tempe
ppetrant̄: nec quisq̄m extitit qui censeret
tam cito nocentiū finienda esse tormenta:
q̄m cito fcm̄ ē ul' homicidiū ul' adulteriū:
uel sacrilegiū: ul' qdlibet aliud scelus: nō
tpis longitudine: sed iniquitatis et impi-
etatis magnitudine metiendū. Qui uero
pro aliquo grandi crimie morte multat̄:
nūqd mora qua occidit̄ que pbreuis ē ei9
supplitiū leges existimant: & non q eum
in sempiternū auferūt de societate uiuē-
tiū? Quod ē aūt de ista ciuitate mortali:
homies supplitio prime mortis: hoc ē de
illa ciuitate imortali hoīes supplitiō scde
mortis auferre. Sicut enī nō efficiūt leges
huius ciuitatis: ut in eam quisq; reuocet̄
occis9: sic nec illi9 leges ciuitatis admictūt:
ut ad eius quis ultra beatitudinē reuo-
cetur eternam: secūda morte damnatus.
Quomō ergo uerū est inquunt qd ait xp̄s
ur̄: i q̄ mēsura mensi fueritis i ea remetiet̄
uobis: si tpale peccatū supplitio punitur
eterno? Nec actendūt non pp̄ter equale
tpis spatiū: sed pp̄ter uicissitudinē mali:
id est ut q mala fecerit mala paciat̄: eādē
dictam mensuram fuisse. Quāuis hoc in
ea re pp̄rie possit accipi de q̄ dn̄s cū hoc
diceret loquebatur: id est de iuditiis &

condemnationibus. Proinde qui iudicat et cōdemnat iniuste: si iudicatur & condemnatur iuste: in eadē mensura recipit. quāuis nō hoc quod dedit. Iudicio.n. fecit: iudicio patitᷣ. Quāuis damnatōē fecerit: quod iniquū est: patitᷣ damnationē quod iustum est. ¶ Capitulm .xii.

SEd pena eterna ideo dura et iniusta sensibus uidetur humanis: qa in hac infirmitate moribundorū sensuū deest ille sensus altissime purissimeq; sapiētie: quo sentiri possit quātū nefas in illa prima preuaricatione cōmissū est. Quāto .n. magis homo fruebatᷣ deo: tanto maiore ipietate dereliquit deū. et factus est malo dignus eterno: qui hoc in se pemit bonū quod eē posset in eternū. Hinc ē uniuersa generis humani massa damnata. qm̄ qui hoc primitus admisit: cum ea que in illo fuerat radicata sua stirpe punitus est: ut nullus ab hoc iusto debitoq; supplitiō nisi mīa et indebita gratia liberetur. atq; ita dispartiatᷣ genus humanū: ut i quibusdā demōstretur quid ualeat misericors gratia: in ceteris qd iusta uindicta. Neq; enī utrunq; demonstraretᷣ in oīb9: qa si oīs remanerēt in penis iuste damnatōis: i nullo appereret misericors gratia redimētis. rursū si oēs a tenebris transferrentᷣ in lucem: in nullo appareret et seueritas ulcōis. In q̄ ppterea multo plures q̄ in illa sūt. ut sic ondatur quid omnibus deberetᷣ. Quod si omnibus redderetᷣ iustitia uindicātis: iuste nemo reprehēderet. qa uero tam multi exinde liberantur: est unde agantᷣ maxime grē gratuito muneri liberantis. ¶ Ca. xiii.

PLatonici qdē q̄uis impunita nulla uelint esse peccata: tamē oēs penas emendationi adhiberi putant: ul' hūanis inflictas legibus uel diuinis: siue in hac uita siue post mortē: si aūt parcatur hic cuiq; aut ita plectatᷣ ut hic nō corrigatᷣ. Hinc est Varronis illa sententia: ubi cū dixisset de terrenis corpib9 moribūdisq; membris: q̄ anime hinc metuūt cupiunt gaudentq; dolentq;: nec auras suscipiunt clause tenebris & carcere ceco: secutus adiūxit atq; ait. Quin et supremo cū lumine uita relinquit: id est cū die nouissimo relinquit eas ista uita. nō tn̄ inqt oīne malū miseris: nec fūdit9 oīnes corpee excedūt pestes: penitusq; necesse est multa diu cōcreta modis iolescere miris. Ergo exercentᷣ penis: ueterūq; malorū̄ supplitia expēdūt. alie pandūtur inanes suspense ad uētos: aliis sb gurgite uasto infectū eluitᷣ scel9: aut exuritᷣ igni. Qui hoc opinantᷣ: nullas penas n̄ purgatorias uolūt eē p9 mortē. ut qm̄ terris supiora sunt elementa: aqua: aer: ignis: ex aliqua istorū̄ mundetur per expiatorias penas: qd̄ terrēa cōtagione contractū est. Aer quippe accipitur in eo quod ait suspense ad uentos. aqua i eo q̄ ait sub gurgite uasto. ignis autē suo noīe express9 ē cū dixit: aut exuritᷣ igni. Nos uero etiam in hac quidē uita mortali eē quasdam penas purgatorias cōfitemur. non quibus affligūtur quorū̄ uita ul' inde fit melior uel potius inde fit peior: sz illis sunt purgatorie: q eis coerciti corriguntᷣ. Cetere oīnes pene siue temporarie siue sempiterne: sicut unusqsq; diuīa prouidentia tractandus est inferuntᷣ: ul' pro peccatis siue preteritis siue in qb9 adhuc uiuit ille qui plectitur: uel p exercendis declārandisq; uirtutibus p hoīes & anglos: seu bonos seu malos. Nam & qsq; mali aliqd alterius iprobitate uel errore patiatᷣ: peccat quidem homo q ul' ignorantia ul' iniustitia cuiq̄ mali aliqd facit: sed nō peccat deus: qui iusto q̄uis occulto iuditio fieri sinit. Sed temporarias penas alii in hac uita tm̄: alii post mortem: alii et nunc & tunc. uerūtamen ante iuditiū illud seuerissimum nouissimūq; patiūtur. Non autē ueniunt oīns in sempiternas penas: que post illd̄ iuditiū his sunt future qui post mortem sustinent temporales. Nam quibusdā qd̄

in isto non remictitur: remicti in futuro seclo; id ē ne futuri seculi eterno supplitō puniant̄: iam supra diximus. Rarissimi sūt aūt: qui nullas in hac uita sed tantū post eā penas luunt. Fuisse tñ aliq̄s q usq; ad decrepitaz senectutē: ne leuissimā qdē febriculam senserint quietamq; duxerint uitā: et ipi nouimus et audiuimus.

Capl'm .xiiii.

QVanq̄ ipa uita mortalium tota pena sit: quia tota tēptatio est: sicut sacre litere psonant: ubi scriptū est. Nūquid non temptatō est uita hūana super terram? Nō. n. parua pena est ipa insipientia uel imperitia: que usq; adeo fugienda merito iudicatur: ut per penas doloribus plenas pueri cogantur queq; artificia uel literas discere. ipsumq; discere ad quod penis adigunt̄ tā penale est eis: ut nōnunq̄m ipas penas per quas cōpellunt̄ discere: malint ferre q̄ discere. Quis aūt non exhorreat et mori eligat: si ei pponat̄ aut mors perpetienda: aut rursus infantia: Que quidem non a risu s; a fletu orditur hanc lucē: quo qd maloꝝ ingressa sit nesciens pphetat q̄dāmodo? Solū qn̄ natus ē ferūt risisse Zoroastren: nec ei boni aliquid monstruosus risus ille portendit. Nam magicaruz artiū phibet̄ fuisse inuentor. Que qdez illi nec ad presentis uite uanaz felicitatem: contra suos inimicos pdesse potuerūt. A Nīno qppe rege assirioꝝ: cū eēt ipe bactrianoꝝ rex bello supatus est. Prorsus quod scriptuz est: graue iugū super filios Adam: a die exitus de uentre matris eoꝝ usq; in diez sepulture in mr̄ez oīm: usq; adeo impleri necesse ē: ut ipi puuli p lauacꝝ r̄generationis ab origīalis pc̄ti q̄ solo tenebant̄ uinculo iā soluti: mala multa paciētes: nōnlli & incursus spirituū malignoꝝ aliquādo patiantur. Que quidez passio absit ut eis obsit: si hanc uitam in illa etate etiam ipa passione ingrauescente & aīam de corpe excludente finierūt.

Capl'm .xv.

VEruntamē in graui iugo qd̄ positū est sup filios Adam a die exitus de uentre matris eoꝝ: usq; in diē sepulture in matrem oīm: etiaz hoc mediū mirabile repitur: ut sobrii simus atq; intelligam9 hanc uitaz de pc̄to illo nimis nefario qd̄ in paradiso perpetratū est: factam nobis esse penalez totūq; qd̄ nobiscū agitur per testamentū nouū: nō ptinere nisi ad noui seculi hereditatem nouaz; ut hic pignore accepto illud cuius hoc pignus ē suo tpe consequamur: nunc autem ambulemus in spe: & pfitientes de die i diem spiritu facta carnis mortificemus. Nouit enim dn̄s q sunt eius. Et quotq̄t spū dei agunt̄ hi filii sunt dei. s; gratia nō natura. Vnic9 enim natura dei filius: ppter nos misericordia factus ē hoīs filius: ut nos natura filii homīs filii dei per illum gr̄a fierem9. Manens quippe ille immutabilis: naturā nostram in qua nos susciperet suscepit a nobis: et tenax diuinitatis sue nr̄e infirmitatis particeps factus ē: ut nos i meli9 cōmutati: qp peccatores mortalesq; sum9: eius īmortalitatis et iustitie participatōe amictamus. & qd̄ in natura nostra bonū fecit: impleti sūmo bono eius nature bonitate seruemus. Sicut. n. p unū hominem peccantem i hoc tā graue malū deuēim9: ita p unū hoīem eundemq; deū iustificātē: ad illud bonū tam sublime ueniem9. Nec quisq̄m se debet ab isto ad illum transisse confidere: nisi cū ibi fuerit ubi temptatio nulla erit: n̄ pacem tenuerit: quam belli huius i quo caro cōcupiscit aduers9 spm̄ & spūs aduersus carnē: multis et uariis certaminibus querit. Hoc aūt bellū nunq̄m ullum esset: si natura hūana per liberum arbitriuz in rectitudine in qua facta est perstitisset. Nunc ū que pacem felix cum deo haber̄ noluit: secū pugnat infelix. et hoc quoq; cū sit malū miserabile: melius est tamen q̄m priora uite hui9. Melius cōfligitur quippe cuz uiciis: q̄ cum sine ulla

cōflictione dānantur. Meli⁹ est inq̄ bellum cū spe pacis ęternę: q̄ sine ulla liberatōis cogitatōe captiuitas. Cupimus qđez etiā hoc bello carere: & ad capessendam ordinatissimā pacē: ubi firmissīa stabilitate potioribus inferiora subdant̄: igne diui amoris accendimur. Sed si qđ absit alibi tanti boni spes nulla eēt: malle debuim⁹ in huius cōflictatōis molestia remanere: q̄ uiciis in nos dñatonē nō eis resistendo permictere. ❡ Capitlm .xvi.

VErum tanta est dei misericordia in uasa misericordię quę preparauit in glā: ut etiā prima hominis ętas id est infāna quę sine ullo renisu sbiacet carni: et secūda quę pueritia nūcupat̄: ū nōdū ratio suscepit hanc pugnā: et fere sb oīb⁹ uitiosis delectatōibus iacet: qa licet fari iā ualeat: et ideo infāā transisse uideat̄: nondū in ea est precepti capax īfirmitas mentis. si sacramēta mediatoris accepit: etiā si hanc in eis ānis uitam finiat translata scilicet a potestate tenebrāy̆ i regnū xp̄i: nō solū penis nō preparetur ęternis: sed ne ulla qđem post mortē purgatoria tormēta patiatur. Sufficit. n. sola spūalis regeneratio: ne post mortem obsit quod carnalis generatio cū morte cōtraxit. Cū autez uentū fuerit ad ętatē quę preceptū iam capit: et subdi potest legis imperio: suscipiendū est bellū cōtra uicia et gerēdū acriter: ne ad damnabilia pc̄ta pducat. Et siquidez nōdum uictoriāy̆ cōsuetudīe roborata sunt: facilius uincunt̄ et cedūt. sin aūt uincere atq̧ impare consueuerūt: laboriosa difficultate supantur. Neq̧. n. id fit ueraciter atq̧ sinceriter: ñ uera delectatione iustitię. Hoc est autez fide xp̄i. Nā si lex iubens assit: et spūs iuuās desit: per ipam ꝓhibitionem desiderio crescēte atq̧ uincente peccati: etiā reatus preuaricatōis accedit. ut nōnunq̄ sine apertissima uicia quę aliis uiciis uincuntur occultis. queq̧ putant̄ esse uirtutes: in qb⁹ regnat superbia: et quędā sibi placendi altitudo ruinosa. Tūc itaq̧ uicta uicia deputāda sunt: cū dei amore uincūtur: quē ñ deus ipe nō donat: nec aliter nisi p mediatorez dei et hoīm hoīem xp̄m Ihesuz: qui fact⁹ est particeps mortalitatis nostrę: ut nos participes faceret diuinitatis suę. Paucissimi autem sūt tantę fęlicitatis: ut ab ipsa ineūte adolescētia nllā damnabilia pc̄ta cōmictant: ul' in flagitiis ul' i facinorib⁹: ul' in nefarię cuiusq̄m impietatis errore. sȝ magna spūs largitate oppmāt: qđqđ in eis posset carnali delectatōe domiari. Plurimi uero precepto legis accepto: cū prius uicti fuerint preualentibus uiciis: et preuaricatores effecti: tunc ad gratiaȝ confugiunt adiuuantem: qua fiant et amarius penitēdo et uehemēti⁹ pugnādo: prius deo subdita atq̧ ita carni preposita mēte uictores. Quisq̧s ergo cupit penas euadere sempiternas: nō solū baptizetur uerū etiā iustificetur in christo. ac sic uere trāseat a diabolo ad xp̄m. Purgatorias autem penas nullas futuras opinet̄: nisi ante illud ultimū tremendumq̧ iuditiū. Nequaq̄ tñ negandū est: etiā ipm ęternū ignē ꝓ diuersitate meritoy̆: q̄uis malorū aliis leuiorem aliis futuy̆ esse grauiorez: siue ipius uis atq̧ ardor pro pena digna cuiusq̧ uarietur: siue ipe ęq̄liter ardeat: sed non equali molestia sentiatur.

❡ Caplm .xvii.

NVnc iam cū misericordibus nr̄is agendum eē uideo: & pacifice disputādū q uel oībus illis hoībus quos iustissim⁹ iudex dignos gehennę supplitio iudicabit: ul' qbusdam eoy̆ nolunt credere penam sempiternam futurā: sȝ post certi tp̄is metas: ꝓ cuiusq̧ peccati q̄ntitate longioris siue breuioris eos inde existimant liberandos. Qua ī re misericordior profecto fuit Origenes: q & ipm diabolū et angelos eius: post grauiora ꝓ meritis et diuturniora supplitia: ex illis cruciatib⁹ eruendos atq̧ sociādos

sctis angelis credidit. Sed illuꝫ et ꝓpter
hoc et propter alia nonnulla: et maxime
propter alternãtes sine cessatõe beatitu-
dines & miserias: et statutis seculorum
interuallis ab istis ad illas: atqꝫ ab illis
ad istas itus ac reditus interminabiles:
nõ immerito reprobauit ecclesia. Quia et
hoc qꝫ misericors uidebat᷑ amisit: fatien-
do sctis ueras miserias qb9 penas luerẽt:
& falsas beatitudines in quibus uerũ ac
securum hoc est sine timore certũ sempi-
terni boni gaudiũ non haberent. Longe
autem aliter istorũ misericordia hũano
errat affectu: q hoĩm illo iuditio damna-
torũ miserias tẽporales: oĩm uero qui ul᷑
citius uel tardi9 liberant᷑: eternã felicitatẽ
putant. Que sententia si ꝓpterea uera &
bona qa misericors est: tanto erit melior
et uerior q̃nto misericordior. Extẽdatur
ergo ac profũdat᷑ fons hui9 misericordie
usqꝫ ad damnatos angelos: saltem post
multa atqꝫ ꝓlixa q̃ntũlibet secula liberã-
dos. Cur usqꝫ ad uniuersam naturaꝫ ma-
nat hũanam: et cũ ad angelicam uentum
fuerit mox arescit? Non audent tamẽ se
ulterius miserando porrigere: et ad libe-
rationẽ ipsius qꝫ diaboli peruenire. Veꝝ
si aliquis audeat uicit nempe istos: et tñ
tanto inuenit᷑ errare deformius: et cõtra
recta dei uerba ꝑuersius: q̃nto sibi uidet᷑
sentire clemẽtius. ¶ Caplm .xviii.

SVnt etiã quales in collocutiõibus
nr̃is ipe sũ expertus: q cũ uenerari
uideant᷑ scripturas sanctas: moribus im-
probandi sunt. et agendo causam suam:
multo maiorem q̃ isti misericordiaꝫ deo
tribuũt erga hũanũ genus. Dicũt enĩ de
malis et infidelibus hoĩbus diuinit9 qdeꝫ
uerum predictum esse qꝫ digni sunt: sed
cũ ad iuditiũ uentũ fuerit: misericordiã
esse superaturam. Donabit enim eos inqunt
misericors deus: precib9 et intercessiõib9
sanctoꝝ suorũ. Si enim orabant pro illis
qñ eos patiebant᷑ inimicos: quãto magis

quando uidebunt hũiles supplicesqꝫ pro-
stratos? Neqꝫ enĩ credendũ est aiũt tunc
amissuros sctos uiscera misericordie: cuꝫ
fuerit plenissime ac ꝑfectissime sctitatis.
ut qui tũc orabãt pro inimicis suis q̃ndo
et ipi sine pcto non erant: tunc nõ orent ꝓ
supplicibus suis quãdo nullũ ceperit hr̃e
peccatũ. Aut uero deus tunc eos non ex-
audiet tot & tantos filios suos: quãdo in
tanta eoꝝ sanctitate nullũ inueñiet orõnis
impedimentũ? Testĩoniũ ũ psalmi: et illi
quideꝫ q permictũt infideles atqꝫ impios
homines saltem longo tempore cruciari:
& postea de malis omibus erui: sꝫ magis
isti pro se dicũt eẽ ubi legitur. Nunquid
obliuiscetur misereri deus: aut cõtinebit
in ira sua suas miserationes? Ira eius est
inqunt: ut oĩes indigni beatitudie sem-
piterna ipso iudicante puniant᷑ supplitio
sempiterno. Sed si uel longũ uel ullũ esse
permiserit: ꝑfecto ut possit hoc fieri con-
tinebit in ira sua miserationes suas. quod
eũ psalmus dicit nõ esse facturũ. Non enĩ
ait affirmãdo cõtinebit: sed negationem
sub interrogatõne ponens: cũ an cõtiebit
interrogat: nimirũ ostendit: quia nõ diu
miseratões suas in ira cõtineat. Sic ergo
isti uolunt iuditii dei cõmiatõnem nõ esse
mendaceꝫ: q̃uis sit neminẽ damnaturus:
q̃admodũ ei9 cõminatõeꝫ q̃ dixit euersu-
rũ se esse niniuẽ ciuitateꝫ: mẽdacẽ nõ pos-
sumus dicere: et tamẽ nõ est factũ inqunt
qđ sine ulla cõditõne predixit. Nõ enĩ ait
niniue euertetur si nõ egerint penitentiã
seqꝫ correxerint: sed hoc nõ addito pre-
nũtiauit euersionẽ futuraꝫ illius ciuitatis.
Quã cõmiatõneꝫ ꝓpterea ueracẽ putant:
qa hoc predixit deus qđ uere digni erãt
pati: q̃uis hoc nõ esset ipe facturus. Naꝫ
& si penitentibus pepercit inqunt: utiqꝫ
illos penitentiã nõ ignorabat acturos. &
tamẽ absolute ac definite eorũ euersioneꝫ
futuram esse predixit. Hoc ḡ erat inqũt
in ueritate seueritatis: q̃ erant digni: sed

in ratione miserationis nō erat: quaꝫ non
cōtinuit i ira sua ut ab ea pena supplicib9
parceret: quā fuerat cōtumacibus cōmi-
natus. Si aūt tunc pepercit niniue: q̄ndo
sanctū suū ꝓphetam fuerat parcendo con-
tristatur9: quāto magis tunc mirabilius
supplicantib9 parcet: q̄ndo ut pcat omes
sancti eius orabunt? Sed hoc qđ ipsi suis
cordibus suspicant̄: ideo putant scpturas
tacuisse diuinas: ut multi se corrigāt uel
prolixarū uel eternaꝝ timore penaꝝ: et
sint qui possint orare ꝓ eis qui nō se cor-
rexerint. Nec tamē opinātur oīmodo id
eloquia diuina tacuisse. Nam quo ptinet
inquiunt quod scriptū est: q̄m multa multitu-
do dulcedinis tue domie quā abscondisti
timentibus te: nisi ut intelligamus ꝓpter
timorem fuisse absconditaꝫ misericordie
diuine tam multā secretamq; dulcedinē?
Addūt etiam ꝓpterea dixisse apostolum:
conclusit eni deus omes in infidelitate ut
omnibus misereat̄: quo significaret q ab
illo nemo damnabit̄. Nec isti tn̄ qui hoc
sentiūt: hanc opinionē suam usq; ad libe-
ratōem uel nullam damnationeꝫ diaboli
atq; angeloꝝ eius extēdūt. Hūana quippe
circa solos homies mouent̄ misericordia:
et causam maxime agūt suā: ꝑ generaleꝫ
in genus humanū quasi dei miseratōem:
impunitateꝫ falsam suis pditis moribus
pollicentes. Ac per hoc superabunt eos
in predicāda dei misericordia: qui hanc
impunitatē etiā principi demonū et eius
satellitibus pollicent̄. ¶ Caplm .xix.

Item sunt alii ab eterno supplicō libe-
ratōem nec ipis saltem omibus hoib9
promictētes: sed tm̄modo x̄ baptismate
ablutis qui participes fiunt corporis ei9:
quolibet uixerint: in quacunq; heresi uel
impietate fuerint. propter illud quod ait
Ihesus. Hic ē panis qui de celo descēdit:
ut si qs ex ipso māducauerit nō moriat̄.
Ego sum panis uiuus q de celo descendi.
Si quis māducauerit ex hoc pane uiuet
in eternuꝫ. Ab eterna ergo morte inquit
necesse est istos erui; et ad uitam eternam
quādoq; perduci. ¶ Capitlm .xx.

Item sunt qui hoc nec omibus hntib9
baptismatis xp̄i & eius corpis sacra-
mentum: sed solis catholicis quāuis male
uiuentibus pollicent̄. qa nō solū sacmēto
sed re ipa manducauerūt corpus christi:
in ipo corpe eius constituti. De quo dicit
apostolus. unus panis unū corpus multi
sumus. ut etiā si postea in aliquā heresim
uel etiā in gentiliū idolatriaꝫ lapsi fuerit:
tn̄ quia in corpe christi id est i catholica
ecclesia susperūt baptismū x̄ et māduca-
uerūt corpus xp̄i: non moriant̄ i eternū:
sed uitam quādoq; consequntur eternam. atq;
illa omis impietas q̄nto maior fuerit: nō
eis ualeat ad eternitateꝫ: sed ad diutur-
nitatem magnitudinemq; penarum.

Sunt autem ¶ Caplm .xxi.
qui propter id qđ scriptum est qui
perseuerauerit usq; i finem hic salu9 erit:
non nisi in ecclesia catholica pseuerantib9
q̄uis in ea male uiuētibus hoc ꝓmictūt:
per ignem uideliceꝫ saluandis: merito fū-
damenti de quo ait apls. Fundamentū.n.
aliud nemo potest ponere preter id quod
positū est: qđ est christus Ihesus. Si quis
autē edificauerit supra fundamentū hoc
aurū: argentuꝫ: lapides preciosos: ligna:
fenū: stipulam: uniuscuiusq; opus mani-
festabitur. Dies enī dñi declarabit: quia
in igne reuelabitur: et uniuscuiusq; opus
quale sit ignis ꝓbabit. Si cuius opus per-
manserit quod supedificauit: mercedem
accipiet. Si cuius opus aūt arserit: detri-
mentū patiet̄. ipse autē saluus erit: sic tn̄
quasi per ignē. Dicūt ergo cuiuslibꝫ uite
catholicum christianū christuꝫ habere in
fundamento: quod fundamentum nulla
heresis habꝫ a corpis ei9 unitate precisa:
& ideo propter hoc fundamentū etiam si
male uite fuerit catholicus christianus:
uelut qui superedificauerit ligna: fenum:

stipulam: putant eum saluũ fieri ꝑ igneꝫ: id est post pęnas ignis illi⁹ liberari: q̊ igne in ultio iuditio puniend̃ mali. ¶ Ca. xxii.

Omperi autem etiam quosdaꝫ putare: eos tantũmodo arsuros illi⁹ ęternitate supplitii: qui pro peccatis suis facer̃ dignas elemosinas negligũt. Iuxta illud apostoli Iacobi. Iuditiũ autem sine misericordia fiet illi qui non fecit misericordiam. Qui ergo fecerit inquiũt q̃uis mores in melius nõ mutauerit: sed inter ipsas suas elemosinas nefarie ac nequiter uixerit: cũ misericordia illi iuditiũ futurum est. ut aut nulla damnatiõe plectat̃: aut post aliquot tempus siue paruuꝫ siue prolixum ab illa damnatione liberetur. Ideo iudicẽ ipm uiuoꝝ atqꝫ mortuorum noluisse existimant aliud commemorare se esse dicturũ: siue dextris q̃bus datur⁹ est uitã ęternaꝫ: siue sinistris quos ęterno supplitio damnaturus: ñ elemosinas siue factas siue non factas. Ad hoc pertinere aiunt: et in oratione domĩca quotidianaꝫ postulatõnem. Dimicte nobis debita nr̃a sicut & nos dimictimus debitorib⁹ nr̃is. Quisquis enim illi qui ĩ eum peccauit dimictit ignoscendo peccatum: ꝓculdubio elemosinam facit. Quam rem domin⁹ ipe sic cõmendauit ut diceret. Si enim dimiseritis peccata homĩbus: dimictet uobis et pr̃ uester peccata uestra. Si auteꝫ non dimiseritis hominibus: neqꝫ pater uester qui ĩ celis est dimictet uobis. Ergo & ad hoc genus elemosinarum ptinet quod ait apostolus Iacobus: iuditium futurũ sine misericordia et qui nõ fecit misericordiã. Nec dixit dñs inquiũt magna ul' parua: sed dimictet uobis pater uester peccata uestra: si et uos dimiseritis homĩbus. Ac per hoc putant etiaꝫ eis qui ꝑdite uixerĩt donec claudãt dieꝫ uitę huius extremũ: per hanc orationem qualiacũqꝫ et q̃tacũqꝫ fuerint omnia quotidie peccata dimicti: sicut ipsa quotidie frequentatur oratio: si hoc tantummodo custodire meminerint: ut quando ab eis ueniam petunt qui eos peccato qualicunqꝫ leserunt: ex corde dimictant. Cum ad hęc omnia deo donãte respondero: liber iste claudendus est.

Ac primũ ¶ Capitl'm .xxiii.

Ac primũ queri oportet atqꝫ agnosci: cur ęcclesia ferre nequerit omniũ disputatõem: diabolo etiã post maximas et diuturnissimas pęnas purgatõnẽ uel indulgentiaꝫ pollicentem. Neqꝫ enĩ tot sancti et sacris ueteribus ac nouis literis eruditi: mũdationem & regni cęlorũ beatitudĩnẽ post qualiacũqꝫ et quantacũqꝫ supplitia q̃libetcũqꝫ et quantiscunqꝫ angelis inuiderunt: sed potius uiderũt diuinam uacuari uel infirmari non posse sententiam: quam se prenuntiauit dominus ĩ iuditio ꝓlaturũ atqꝫ dicturum. Discedite a me maledicti in ignem ęternuꝫ: qui paratus ẽ diabolo et angelis eius. Sic q̃ppe ostendit ęterno igne diabolũ et angelos eius arsuros. Et quod scriptum est in apocalipsi. Diabol⁹ qui seducebat eos missus est in stagnum ignis et sulphuris: quo et bestia et pseudo ꝓph̃a cruciabunt̃ die ac nocte ĩ sęcl'a sęclorũ. Quod ibi dictũ ẽ ęternũ: hic dictũ est ĩ sęcula sęculorũ. Quibus uerbis nihil scriptura diuina significare consueuit: ñ quod finem non habet tẽporis. Quãobrẽ prorsus nec alia cã nec iustior atqꝫ manifestior inueñri potest: cur uerissima ptãte teneatur fixum et ĩmobile: nll'm regressũ ad iustitiam uitamqꝫ sanctorum diabolũ & angelos eius habituros: ñ q̃a scp̃tura quę neminem fallit dicit eis deum nõ pepercisse: & sic ab illo eẽ inter impios prędamnatos: ut carceribus inferni retrusi traderentur seruandi atqꝫ ultimo iuditõ puniendi: quãdo eos ęternus ignis accipiet: ubi cruciabũtur in sęcula sęculorum. Quod si ita est: quomõ ab hui⁹ ęternitate pęne uel uniuersi uel quidam hoĩes post quantumlibet temporis subtrahentur: ac

non statim eneruabit fides qua creditur sempiternũ demonum futurum esse sup-pliciũ? Si enim quibus dicetur discedite a me maledicti in ignem eternũ qui parat⁹ est diabolo et angelis eius: vl' vniuersi vl' aliqui eorum non semper ibi erunt: quid cause est cur diabol⁹ et ãgeli eius: semper ibi futuri esse credant? An forte dei sñia que in malos angelos et homĩes pferet: in angelos uera erit: in hoĩes falsa? Ita plane hoc erit si non quod deus dixit: sꝫ quod suspicantur homines plus ualebit. Quod fieri quia nõ potest: non argumen-tari aduersus deũ: sed diuino potius dũ tempus est debent parere precepto: qui sempiterno cupiũt carere supplicio. De-inde quale est eternũ suppliciũ pro igne diuturni temporis existimare: et uitam eternam credere sine fine: cum xp̃s eodeꝫ ipso loco in una eadẽq; sententia dixerit utrunq; complexus: sic ibũt isti in suppli-cium eternũ: iusti autem in uitaꝫ eternã? Si utrũq; eternum: profecto aut utrunq; cum fine diuturnum: aut utrũq; sine fine perpetuũ debet intelligi. par pari enim relata sunt. hinc suppliciũ eternum: inde uita eterna. Dicere autem in hoc uno eo-demq; sensu: uita eterna sine fine erit: sup-plicium eternum finem habebit: multum absurduꝫ est. Vnde qa uita eterna sc̃oꝝ sine fine erit: suppliciũ quoq; eternũ qbus erit: procul dubio finem non habebit.

¶ Caplm .xxiiii.

Hoc autẽ et aduersus eos ualet: q suas agẽtes causas contra dei uenire uerba uelut mi-sericordia maiore conant. ut ideo uideꝫ uera sint: quia ea que dixit homines esse passuros pati digni sunt: non qa passuri sunt. Donabit eniꝫ eos inquiunt precib⁹ sanctorum suorũ: etiaꝫ tunc tanto magis orantium pro inimicis suis: quanto sunt utiq; sanctiores: eorumq; est efficacior oratio & exauditione dei dignior: iam nullum habentiũ omnino peccatum. Cur ergo eadem perfectissima sanctitate: & cuncta impetrare ualentibus mũdissimis & misericordissimis precibus etiam pro angelis non orabunt quibus paratus est ignis eternus: ut deus sententiam suam mitiget et reflectat ĩ melius: eosq; ab illo igne faciat alienos? An erit forsitan qsq̃ qui et hoc futuꝝ esse presumat: affirmãs etiam sanctos angelos simul cum sanctis hominibus qui tunc eq̃les erunt angelis dei: pro damnandis et angelis et hoĩbus oraturos: ut misericordia non patiantur quod ueritate merentur pati. quod nemo sane fidei dixit nemo dicturus est? Alio-quin nulla causa ẽ cur nõ etiã p diabolo nunc & angelis eius oret ecclesia: quam magister deus p inimicis suis iussit orare. Hec igitur causa qua fit ut nunc ecclesia nõ oret pro malis angelis: quos suos no-uit esse inimicos: eadem ipsa causa ẽ qua fiet ut in illo tunc iudicio etiam p hoĩbus eterno igni cruciandis: q̃uis perfecta sit sanctitate non oret. Nunc enim pp̃terea pro eis orat: quos ĩ genere hũano habet inimicos: qa tẽpus est penitentie fructu-ose. Nam ut quid maxime pro eis orat: nisi ut det illis deus sicut dicit apostolus penitentiam et resipiscant de diaboli la-queis: a quo captiui tenentur sc̃dm ipsius uoluntatẽ? Deniq; si de aliqbus ita certa esset: ut qui sint illi etiam nosset: qui licet adhuc in hac uita sint constituti: tamen predestinati sunt in eternum ignem ire cum diabolo: tam pro eis nõ oraret: q̃ nec pro ipo. Sed quia de nullo certa est: orat pro omnibus dumtaxat hominibus ini-micis suis in hoc corpore constitutis: nec tamen pro omnibus exauditur. Pro his enim solis exauditur: qui et si aduersant ecclesie: ita sunt tamẽ predestinati ut pro eis exaudiatur ecclesia: et filii efficiantur ecclesie. Si qui aũt usq; ad mortem hẽbũt cor impenitẽs: nec ex inimicis cõuertẽtur in filios: nunquid iam pro eis id est pro

talium defunctoruꝫ spiritibus orat ęcclesia? Cur ita: nisi quia in parte iaꝫ diaboli computantur: qui dum essent in corpore non sunt translati ad christum? Eadem itaq; causa est: cur non oretur tunc ꝑ hominibus ęterno igne puniẽdis: quę causa est ut neq; nunc neq; tũc oretur ꝑ angelis malis. quę itidem causa est: ut q̃uis pro hominibus nũc uiuis oretur etiam malis: tamen iam nec nunc oretur pro ĩfidelibus impiisq; defunctis. Nam ꝑ defunctis q̇busdam: uel ipsius ęcclesię uel quorundaꝫ piorum exauditur oratio: sed pro his q̊ꝝ in christo regeneratorum nec usq;adeo uita in corpore male gesta est: ut tali misericordia iudicentur digni non esse: nec usq;adeo bene ut talem misericordiaꝫ reperiantur necessariam non habere. sicut etiam facta resurrectione mortuorū: nõ deerunt quibus post pęnas quas patiunt̃ spiritus mortuorum impartiatur misericordia: ut in ignem non mictant̃ ęternũ. Neq; enĩ de quibusdam ueraciter diceret̃: ꝙ non eis remictat̃ neq; ĩ hoc sęculo neq; in futuro: nisi essent quibus et si non ĩ isto tamen remicteretur in futuro. Sed cum dictum fuerit a iudice uiuorũ atq; mortuoꝝ. uenite benedicti p̄ris mei possidete paratum uobis regnum a constitutione mundi: & aliis econtrario discedite a me maledicti in ignem ęternum qui paratus est diabolo et angelis eius: & ibũt isti in supplitium ęternum: iusti autem in uitaꝫ ęternam: nimię pręsumptionis est dicere cuiq̃m eorum ęternum supplitium nõ futurum: quos deus ituros in supplitium dixit ęternũ: et ꝑ hui⁹ pręsũptõis ꝑsuasionẽ facere: ut de ipsa q̊q; uita uel desperet̃ uel dubitet̃ ęterna. Nemo itaq; sic intelligat psalmũ canentem. Nunq̇d obliuiscet̃ misereri deus: aut cõtinebit ĩ ira sua miserationes suas: ut opinetur de hominib⁹ bonis uerã: de malis falsaꝫ: aut de bonis hominibus & malis angelis ueram: de malis autem hominibus falsam dei esse sententiam. Hoc enim quod ait psalmus ad uasa misericordię pertĩet: & ad ipsos filios promissionis: quorũ erat unus etiã ipse propheta. Qui cum dixisset nũquid obliuiscetur misereri deus aut continebit in ira sua miserationes suas: continuo sb̄iecit. Et dixi nunc cepi. Hęc est immutatio dexterę excelsi. Exposuit profecto quid dixerit. Nunquid continebit in ira sua miserationes suas. Ira enim dei est etiam ista uita mortalis: ubi homo uanitati similis factus est: et dies eius uelut umbra prętereunt. In q̃ tamen ira non obliuiscit̃ misereri deus: faciendo solem suum oriri super bonos et malos: & pluendo super iustos et iniustos. ac sic nõ continet in ira sua miserationes suas. Maximeq; in eo qđ expręssit hic psalmus dicendo nunc cepi: Hęc est immutatiõ dexterę excelsi: quoniã in hac ipsa eorum uanissima uita quę ira dei est: uasa misericordię mutat ĩ meli⁹: q̃uis adhuc in huius corruptionis miseria maneat ira eius: q̇a nec in ipsa ira sua continet miseratões suas. Cum ergo isto modo cõpleatur diuini illius cantici ueritas: non est eam necesse etiã illic ĩtelligi: ubi non pertinentes ad ciuitatẽ dei sempiterno supplitio punientur. Sed quibus placet istam sentẽtiam usq; ad illa ĩpiorũ tormẽta protendere: saltē sic intelligãt: ut manẽte in eis ira dei quę ęterno ẽ pręnuntiata supplitio: nõ contineat deus in hac ira sua miseratiões suas: & faciat eos non tanta quanta digni sunt pęnarum atrocitate cruciari. ut eas pęnas uel nunq̃ subeant uel aliquando finiant: sed ut eas minores q̃ merita sunt eorum leuioresq; patiantur. Sic enim & ira dei manebit: et in ipsa ira sua miseratiões suas nõ continebit. quod quidem non ideo cõfirmo: quia non resisto. Ceterum eos qui putant minaciter poti⁹ q̃ ueraciter dictũ: discedite a me maledicti in ignem ęternum: et ibũt

isti in supplitium ęternū: et cruciabuntur
in sęcula sęculorum: & uermis eorum nō
morietur: & ignis non extinguetur: &
cętera huiusmodi: non tam ego q̄m ipsa
scriptura diuīa planissime atq; plenissime
redarguit ac refellit. Niniuitę quippe in
hac uita egerūt pęnitētiā: et ideo fructu-
osa3: uelut ī hoc agro semīātes in q̊ uo-
luit deus cū lacrimis semīari: qđ postea
cum lętitia meteretur. Et tamen quis ne-
gabit quod domin9 prędixit in eis fuisse
completum: nisi parū aduertat q̄modū
peccatores deus non solum iratus: ueru3
etiam miseratus euertat? Euertunť enim
peccatores duobus modis. aut sicut so-
domitę ut pro peccatis suis ipsi homīes
puniant̄: aut sicut niniuitę ut ipsa hoīm
peccata pęnitendo destruantur. Factum
est ergo quod predixit deus. Euersa. n.
est niniue quę mala erat: et bona ędifica-
ta est quę non erat. Stantibus eni mēnib9
atq; domibus: euersa est ciuitas in pditis
moribus. Ac sic q̄uis propheta fuerit cō-
tristatus: quia non est factum quod illi
homines timuerunt illo prophetante uē-
turum: factum est tamē quod fuerat deo
pręsciente prędictum. quoniam nouerat
qui prędixit quō ī melius esset implēdū.
Vt autem nouerit isti in peruersum mi-
sericordes: quo pertineat quod scriptu3
est. Quāmulta multitudo dulcedinis tuę
domine: quam abscondisti timentib9 tę:
legāt et quod sequit̄: pfecisti aūt speran-
tib9 in te. Quid est abscōdisti timētibus:
perfecisti sperantibus: nisi quia illis qui
timore pęnarum sua3 suā uolunt iustitiā
constituere: quę in lege est non est iustitia
dei dulcis: quia nesciunt eam? Non enim
gustauerunt eam. In se nanq; sperant nō
in ipso: et ideo abscōditur eis multitudo
dulcedinis dei: quoniam timent quidem
deum: sed illo timore seruili qui nō est in
caritate. quia pfecta caritas foras mictit
timorem. Ideo sperantibus ī eum perficit
dulcedinem suā: inspirando eis caritate3
suam: ut timore casto non quem caritas
foras mictit: sed permanente in sęculum
sęculi: cū gloriantur in domino glorient̄.
Iustitia dei quippe christus est: qui fact9
est nobis sicut dicit apostolus sapientia
a deo: et iustitia: et sctificatō: et redēptio:
ut quemadmodum scriptum est: qui glo-
riatur in domīo gloriet̄. Hāc dei iustitiā
quam donat gratia sine meritis: nesciunt
illi qui suam iustitiam uolunt cōstituere:
& ideo iustitię dei qui est christus nō sūt
subiecti. In q̄ iustitia est multa multitudo
dulcedinis dei: propter quam dicitur in
psalmo. Gustate et uidete q̄ dulcis ē dn̄s.
Et hanc quidem in hac peregrinatione
gestantes: non ad satietatem sumentes:
esurimus eā poti9 ac sitimus: ut ea postea
saturemur cum uidebimus eum sicuti est.
& implebitur quod scriptū est. Satiabor
cum manifestabitur gloria tua. Ita pficit
christus multa3 multitudinē dulcedinis
suę sperantibus in eum. Porro aūt si eam
quam illi putant dulcedinem suam deus
abscondit timētibus eū: qua nō est ipios
damnaturus: ut hoc nescientes et dānari
timentes recte uiuant: ac sic possint esse
qui orent pro non recte uiuentibus: quō
eam perficit sperantibus in eum: q̄nq̄dem
sicut somniant per hanc dulcedinem non
damnaturus est eos qui nō sperant ī eū?
Illa igitur eius dulcedo quęratur: quam
perficit sperantibus in eum: non quam p-
ficere putatur contempnentibus et blas-
phemātib9 eum. Frustra itaq; homo posit9
in hoc corpore: occultorū dei iuditioru3
sibi noticia3 arrogare pręsumit. Illud q̊q;
apostolicum: conclusit enim deus omnes
in infidelitate ut oībus misereatur: non
ideo dictum est q̄ sit neminem damnatu-
rus: sed superius apparet unde sit dctm.
Nā cum de iudeis postea credituris apl̄s
loquęretur ad gentes: ad quas utiq; iam
credētes scribebat ępistolas. Sicut enim

uos īqt aliquãdo non credidistis deo:
nunc autem misericordiam cõsecuti estis
in illorum incredulitate: sic et hi nõ cre-
diderunt in uestra misericordia: ut et ipi
misericordiam consequantur. Deinde
subiecit unde isti sibi errando blandiunť
atq; ait. Conclusit .n. deus omnes in infi-
delitate ut oibus misereatur. Quos oẽs
nisi de quibus loquebatur: tanq̃m dicens
& uos et illos? Deus ergo & iudeos &
gentiles quos prescivit & predestinauit
conformes fieri imaginis filii sui: omnes
in infidelitate cõclusit. ut de amaritudĩe
infidelitatis sue penitendo confusi: et ad
dulcedinẽ misericordie dei credendo cõ-
uersi: clamarẽt illd̃ ĩ psalmo. Quã multa
multitudo dulcedinis tue domine: quam
abscondisti timentibus te: perfecisti autẽ
sperantibus non in se sed in te. Omnium
itaq; misereť: uasoꝝ misericordie quidez
omniũ: & eorum scilicet quos ex gentibꝰ
& eorum quos ex iudeis predestinauit:
uocauit: iustificauit: glorificauit: nõ oĩm
hominum: sed istorum omniũ neminem
damnaturus.

¶ Capitlm .xxv.

SEd iam respondeamus etiam illis:
qui non solum diabolo & angelis
eius sicut nec isti: sed ne ipsis qdem oibus
hominibus liberatiõem ab eterno igne ꝓ-
mictũt. uerꝫ eis tantum qui xͦ baptismate
abluti: et corporis eius et sanguinis par-
ticipes facti sunt: quomodolibet uixerint:
in quacunq; heresi uel impietate fuerint.
Sed cõtradicit eis apostolus dicens. Ma-
nifesta autem sunt opera carnis. Que sũt
fornicatio: immunditia: luxuria: idoloꝝ
seruitꝰ: ueneficia: inimicitie: contentiones:
emulationes: animositates: discensiones:
hereses: inuidie: ebrietates: cõmessatiões:
& his similia: que p̃dico uobis sicut pre-
dixi. quoniam qui talia agunt regnũ dei
non possidebũt. Hec profecto apostolica
sententia falsa est: si tales post quãtalibet
tempora liberati regnum dei possidebũt.
Sed quoniã falsa non est: ꝓfecto regnuz
dei non possidebũt. Et si in regni dei pos-
sessione nunq̃ erunt: eterno supplitiõ tene-
bũtur. quoniã nõ est medius locus ubi nõ
sit in supplitio: qui illo nõ fuerit cõstitutꝰ
in regno. Quamobrem quod ait dominꝰ
Ihesus hic ẽ panis qui de celo descendit:
si quis ex ipso mãducauerit non morieť:
ego sum panis uiuus q de celo descendi:
si quis manducauerit ex hoc pane uiuet
in eternum: quomõ sit accipiendũ merito
queritur. Et ab istis quidem quibus nunc
respondemus: hunc intellectum auferũt
illi: quibus deinde respõdendum est. Hi
sunt autem qui hanc liberationẽ nec oibꝰ
habentibus sacramentum baptismatis et
corporis christi: sed solis catholicis q̃uis
male uiuentibus pollicẽtur. Quia nõ solũ
inquiunt sacramento sed re ipa mandu-
cauerunt corpus christi: in ipso scilꝫ eius
corpore constituti de quo ait apostolus.
Vnus panis unum corpus multi sumus.
Qui ergo est in eius corporis unitate id
est in christianorum compage mẽbrorũ:
cuius corporis sacramentum fideles cõ-
municantes de altari sumere cõsueuerũt:
ipse uere dicendus est manducare corpꝰ
christi: et bibere sanguinem christi. Ac ꝑ
hoc heretici et scismatici ab huius unitate
corporis separati: possunt idem percipere
sacramentum: sed non sibi utile imo uero
etiam noxium: quo iudicẽtur grauius q̃
uel tardius liberentur. Non sunt quippe
in eo uinculo pacis: quod in illo exp̃miť
sacramento. Sed rursus etiã isti qui recte
intelligunt nõ dicendũ eum manducare
corpus christi qui in corpore nõ est xp̃i:
non recte ꝓmictunt eis qui uľ in heresim
uel etiam in gentilium supstitionez ex illiꝰ
corporis unitate labuntur: liberationem
quandoq; ab eterni igne supplitii. Primo
quia debent actendere q̃ sit intollerabile
atq; a sana doctrĩa nimis deuiũ: ut multi
ac pene omẽs q hereses impias cõdiderit

exeuntes de catholica ecclesia et facti sūt
heresiarche: meliores habeant causas q̄
hi qui nunq̄ fuerunt catholici: cū in eorū
laqueos incidissent: si illos heresiarchas
hoc facit liberari a supplicio sempiterno;
q in catholica ecclesia baptizati sunt: &
sacramentū corporis christi i uero christi
corpore primitus acceperunt: cum peior
sit utiq; desertor fidei et ex desertore op-
pugnator eius effectus: q̄ ille q nō deseruit
quam nunq̄m tenuit. Deinde quia et his
occurrit apostolus eadēq; uerba pferēs:
et enumeratis illis carnis operibus eadē
ueritate predicens: quoniam q talia agūt
regnum dei non possidebunt. Vnde nec
illi in perditis & damnabilibus moribus
debent esse securi: qui usq; in finem qdem
uelut in communione ecclesie catholice p-
seuerant: intuentes quod dictū est. Qui p-
seuerauerit usq; in finem hic saluus erit.
& per uite iniquitatem ipsam uiā iustitie
qd eis christus est deserūt: siue fornicādo:
siue alias immunditias flagitiorum quas
nec apostolus exprimere uoluit in suo cor-
pore pperpetrando: siue turpitudie luxurie
diffluēdo: siue aliquid aliud eorū agēdo:
de quibus ait: quoniam qui talia agunt
regnum dei non possidebunt. Ac per hoc
quicunq; agunt talia: nisi i supplicio sem-
piterno non erunt: quia in regno dei esse
non poterūt. In his enim perseuerando
usq; in huius uite finem: nō utiq; dicendi
sunt in christo perseuerasse usq; in finem.
quia in christo perseuerare est i eius fide
perseuerare. que fides ut eam definit apls
per dilectiōem operatur. Dilectio aūt sicut
ipe alibi dicit malū nō opatur. Nec isti duo
ergo dicendi sunt manducare corpus xi:
quoniam nec i membris computandi sūt
christi. Vt enim alia taceam: non possunt
simul esse & mēbra christi et membra me-
retricis. Denique ipse dicens qui māducat
carnem meam & bibit sanguinē meum:
in me manet et ego in eo: ostēdit quid sit
non sacramentotenus sed reuera corpus
christi manducare: et eius sanguinē bibere.
Hoc est enim in christo manere: ut in illo
maneat & christus. Sic enim hoc dixit
tanq̄ diceret. Qui non in me manet & in
quo ego non maneo: non se dicat aut ex-
istimet māducare corpus meū: aut biberē
sanguinem meum. Non itaq; manent i xo;
qui non sunt membra eius. Non sunt aūt
membra christi: q se faciunt membra me-
retricis: nisi malum illud penitendo esse
destiterint: et ad hoc bonum recōciliatōe
redierint. ¶ Caplm .xxvi.

SEd habent inquiunt christiani ca-
tholici in fundamento christum: a
cuius ueritate non recesserunt. tamen et si
huic fundamēto superedificauerūt quā-
libet pessimā uitam: uelut ligna: fenum:
stipulam. Recta itaq; fides per quā xps
est fundamentum: q̄uis cum damno qm
illa que superedificata sūt exurentur: tā
poterit eos quandoq; ab illius ignis per-
petuitate saluare. Respōdeat eis breuiter
Iacobus apostolus. Si quis dicat se fidē
habere opera autem non habeat: nūquid
poterit fides saluare eum? Et qs est inqūt
de quo dicit apostolus Paulus. Ipse autē
saluus erit sic tamen quasi p ignem? Simul
quis iste sit inquiramus. Hunc tamē non
esse certissimum est: ne duorum aplorum
sententias mictamus in rixam: Si unus
dicit etiam si mala opera quis habuerit
saluabit eum fides per ignem: alius autē
si opera non habeat nunqd poterit fides
saluare eum. Inueniemus ergo qui possit
per ignem saluari: si prius inuenerimus
quid sit habere in fundamento christum.
Quod ut de ipa similitudine quantotius
aduertamus. nihil in edificio preponitur
fundamento. Quisquis itaq; sic habet in
corde christum: ut ei terrena et temporalia;
nec ea que licita sūt atq; concessa pponat:
fundamentum habet christum. Si autem
preponit: & si uideatur habere fidem xi:

non est tamen in eo fundamentum xp̄us.
cui talia preponuntur. Quanto magis si
salutaria precepta contēpnens cōmictat
illicita: etiam non preposuisse christū sed
postposuisse cōuincitur. quē post habuit
imperantem siue concedentem: dum cōtra
eius imperata siue concessa suam per fla-
gitia delegit explere libidinem? Si quis
itaq; christianus diligit meretricem: eiq;
adherens unum corpus efficitur: iam fū-
damentum non habet christum. Si quis
autem diligit uxorem suā: si scd̄m xp̄m:
quis ei dubitet in fundamēto esse xp̄m?
Si uero scd̄m hoc seculum: si carnaliter:
si in morbo cōcupiscentiaꝝ sicut & gētes
quę ignorant deum: etiā hoc scd̄m ueniā
concedit apostolus: imo per apostolum
christus. Potest ergo et iste in fundamē-
to habere christum. Si enim nihil ei talis
affectionis uoluptatisq; preponat: q̄uis
superędificet ligna: fęnum: stipulam: xp̄s
est fundamentum. propter hoc saluꝰ erit
per ignem. Delitias quippe huiusmodi a-
moresq; terrenos: propter coniugalem
quidem copulam nō damnabiles: tribu-
lationis ignis exuret: ad quem pertinent
ignem: & orbitates et quęcūq; calāitates
quę auferunt hęc. Ac per hoc ei qui ędifi-
cauit erit ędificatio ista damnosa: qa nō
habebit quod superędificauit: & eorum
amissione cruciabitur: qbus fruēdo utiq;
lętabatur. Sed per hunc ignem saluꝰ erit
merito fundamenti: quia & si utrum id
an christum habere mallet a persecutore
preponeretur: se malle christum habere
q̄ ista liberrime profiteretur. Vide ī apli
uerbis hominem ędificantem super fun-
damentum hoc: aurum: argentū: lapides
pretiosos. Qui sine uxore est inqt: cogitat
quę sunt dei quomodo placeat deo. Vide
alium ędificantem ligna: fęnum stipulā.
Qui autem matrimonio iūctus ē inquit:
cogitat quę sūt mūdi quō placeat uxori.
Vniuscuiꝰq; opus q̄le sit manifestabitur.

Dies enim domini declarabit. dies utiq;
irę dies tribulationis: qm̄ in igne inquit
reuelabitur. Eandēq; tribulationē ignem
uocat. sicut alibi legit̄. Vasa figuli ꝓbat
fornax: et homines iustos temptatio tri-
bulatiōis. Et uniuscuiusq; opus quale sit
ignis probabit. Si cuius opus ꝑmāserit:
permanet eni; q̄ quisq; cogitat quę sunt
dei quomō placeat deo qd̄ supędificauit:
mercedem accipiet: id est unde cogitauit
hoc sumet. Si cuius autem opus arserit:
damnū patietur. qm̄ quod dilexerat non
habebit. Ipse autem saluus erit quia nl̄la
eum tribulatio ab illius fundamenti sta-
bilitate semouit. Sic tamen quasi ꝑ igne;.
Quod enī sine illiciente amore nō habuit:
sine urente dolore non perdit. Ecce q̄ntu;
mihi uidetur inuentus est ignis: qui nl̄lm
eorum damnet. sed unum ditet: alterum
damnificet: ambos probet. Si aūt ignem
illū loco isto uoluerimus acciper̄: de quo
dn̄s dicit sinistris. Discedite a me male-
dicti in ignem ęternum: ut in eis etiā isti
esse credantur qui ędificant super fūda-
mentum: ligna: fęnum: stipula;: eosq; ex
illo igne post tempus pro malis meritis
impartitū liberet boni meritū fūdamēti:
quid arbitramur dextros quibus dicet̄
uēite benedicti patris mei possidete ꝑatū
uobis regnum: nisi eos q supędificauerūt
super fundamentum: aurum: argentum:
lapides pretiosos? Sed in illu; ignem de
quo dictum est: sic tamen quasi ꝑ ignem:
si hoc mō est intelligēdus: utriq; mictēdi
sūt: & dextri scilicet et sinistri. Illo qppe
igne utriq; probandi sunt de quo dictum
est. dies enim domini declarabit: quia in
igne reuelabitur et uniuscuiusq; opus q̄le
sit: ignis probabit. Si ergo utrunq; ꝓba-
bit ignis: ubi si cuius opus permanserit
id est non fuerit igne consumptum quod
superędificauit: mercedē accipiat. si cuiꝰ
autem opus arserit: damnum patiatur:
profecto nō est ille ipse ęternus ignis. In

illum.n.soli sinistri nouissima et perpetua damnatione mittentur: iste aūt dextros probat. Sed alios eorū sic probat ut ędifitium quod super christum fundamentū ab eis inuenerit esse constructum: nō exurat atq; consumat: alios autem aliter: id est ut quod superędificauerunt ardeat damnūq; inde patiantur: salui fiant aūt quoniam christū in fūdamentū stabiliter positum pręcellenti caritate tenuerūt. Si autē salui fient: profecto et ad dexteraʒ stabunt et cum cęteris audiēt. uenite benedcti patris mei possidete paratū uobis regnum: non ad sinistram ubi illi erūt qui salui non erunt. et ideo audient discedite a me maledicti in ignem ęternum. Nemo quippe ab illo igne saluabitᷣ: quia in supplitiū ęternū ibunt illi omēs: ubi uermis eoꝝ non morietur et ignis nō extinguetᷣ. quo cruciabuntur die ac ac nocte ī sęcula sęculoruʒ. Post istius sane corpis mortē: donec ad illū ueniatur q post rͣsurrectōeʒ corporum futurus est damnatiōis et remunerationis ultimus dies: si hoc tempis interuallo spiritus defunctorum eiusmōi ignem dicunᷣ perpeti: quē nō sentiant illi qui non habuerūt tales mores et amores in huius corporis uita: ut eorum ligna & fęnum et stipula consumatᷣ. alii ū sentiāt qui eiusmodi secum ędifitia portauerunt. siue ibi tantuʒ: siue hic et ibi: siue ideo hic ut non ibi: sęcularia q̄uis a damnatione uenialia cōcremantem ignem transitorię tribulationis inueniant: non redarguo. quia forsitan ueruʒ est. Potest quippe ad istam tribulationem pertinere etiā mors ipsa carnis: quę de peccati primi perpetratōne cōcepta ē. & scd̄m cuiusq; ędifitiū tēpore suo ab unoquoq; suscepta. possūt et persecutiones ęcclesię quibus martires coronati sunt: et quas patiuntur quicūq; christiāi pbāt utraq; ędifitia uelut ignis. & alia consumūt cū ipsis ędificatoribus: si christū in eis non inueniūt fūdamētuʒ: alia sine ipsis si inueniunt: quia licet cum damno salui erunt: ipsi non consumentur propter christi uidelicet meritum in fūdamento repti qui manet in ęternū. Erit enim tribulatō in fine sęcli tpe Antixpi: qualis nunq̄ antea fuit. quia multa erunt tunc ędifitia siue aurea siue fęnea super optimū fundamentum quod est christus Ihesus: ut ignis ille probet utraq;: & de aliis gaudium de aliis inferat damnum. Neutros tamē perdat: ī qbus hęc inueīet propter stabile fūdamētū. Quicūq; autē non dico uxorem cuius etiam cōmixtiōe carnis ad carnalem utitur uoluptatem: sed ipa quę ab huiusmodi delectationib9 aliena sunt nomina pietatis: hūano more carnaliter diligendo: christo anteponit: non eū habet in fundamēto. Et ideo non per ignem saluus erit: sed saluus nō erit. quia esse cum saluatore non poterit: qui de hac re aptissime loquēs ait. Qui amat patrem aut matrem plus q̄ me nō est me dignus: & qui amat filiū aut filiaʒ super me: non est me dignus. Verū qui has necessitudines sic amat carnaliter: ut tamen eas xp̄o dn̄o non pręponat: malitq; ipsis carere q̄ christo: si ad hūc fuerit articulū temptatiōis adduct9: per ignē erit salu9. quia & earū amissione tantum necesse est urat dolor: quātum heserat amor. Porro qui prēm: matrē: filios: filias: scd̄m xp̄m dilexerit: ut ad eius regnū obtinendum eiq; coherendū illis consulat: uel hoc ī eis diligat q' mēbra sunt christi: absit ut ista dilectio repiatur in lignis: fęno: et stipula consumenda. sed prorsus ędifitio aureo: argenteo: gēmeoq; deputabitur. Quomō autem potest eos plus amare q̄ xp̄m: q̄s amat utiq; ppter xp̄m. ¶ Ca. xxvii.

REstat eis rn̄derᷣ: qui dicunt ęterno igne illos tantūmodo arsuros: qui pro peccatis suis dignas facere elēosinas negligunt: propter illud qd̄ ait apostol9 Iacobus: iuditiū autem sine misericordia

illi qui non fecit misericordiaȝ. Qui ergo
fecit inquiūt quis non correxerit ꝑditos
mores: sed nefarie ac nequiter inter ipas
suas elemosinas uixerit: cū misericordia
illi futurū est iuditiū. ut aut nō damnetꝰ
omino: aut post aliqḋ temp9a damnatōe
nouissima liberetꝰ. Nec ob aliud existiant
christū de solo delicto atq; neglectu ele-
mosinaꝝ discretiōem inter dextros et si-
nistros eē factuꝝ: qꝝ alios ī regnū alios
in supplitiuȝ micteret ęternum. Vt autem
quotidiana sibi opinentꝰ quę facere oīno
nō cessant: qualiacūq; et quantacūq; sint:
per elemosinas dimicti posse pc̄ta: orōnē
quam docuit ipē dn̄s: & suffragatricem
sibi adhibere conantꝰ et testem. Sicut eniȝ
nullus est inquiunt dies quo a christiāis
hęc oratio nō dicatur: ita nullum est quo-
tidianum qualecunq; peccatū: quod per
illam non dimictatꝰ: cū dicimus dimicte
nobis debita nostra: si qḋ sequitur facere
curemus: sicut et nos dimictim9 debito-
ribus nostris. Non enim ait dn̄s inquiūt:
si dimiseritis peccata hominib9: dimictet
uobis pater quotidiana parua peccata:
sed dimictet inquit uobis peccata uestra.
Qualiacūq; ergo uel quantacūq; sint: etiā
si quotidie ꝑpetrentꝰ: nec ab eis uita disce-
dat in melius commutata: per elemosinaȝ
uenia non negata: remicti sibi posse prę-
sumunt. Sed bene ꝙ isti dignas pro pc̄tis
elemosinas cōmonērēt eē fatiēdas. Quoniā
si dicerent qualescūq; elemosinas ꝓ pc̄tis
quotidianis & magnis: & quantacunq;
scelerum cōsuetudine misericordiā posse
impetrare diuinam: ut ea quotidiana re-
missio sequęretur: uiderent se rem dicere
absurdam atq; ridiculā. Sic. n. cogerentꝰ
fateri fieri posse: ut opulentissimus homo
.x. denariis diurnis ī elēosinas impēsis:
homicidia & adulteria & nefaria quęq;
facta redimeret. Quod si absurdissimum
et insanissimū est dicere ꝓfecto si quęratꝰ
quę dignę sint elemosinę pro peccatis: de
quibus etiā christi pręcursor ille dicebat:
facite ḡ fructus dignos pęnitentię: pro-
culdubio non inuenientur eas facere: qui
uitam suam usq; ad mortē quotidianoꝝ
criminū perpetratione confodiūt. Primū
quia in auferēdis reb9 alienis lōge plura
diripiūt: ex quibus perexigua paupib9
largiendo xp̄m se ad hoc pascere existi-
mant: ut licentiam malefactorū se ab illo
emisse uł quotidie potius emere credētes:
securi damnabilia tāta commictant. Qui
si pro uno scelere omnia sua distribuerēt
indigentibus mēbris christi: n̄ desisterēt
a talibus factis habendo caritatē quę nō
agit perperam: aliquid eis prodesse non
posset. Qui ergo dignas ꝓ suis peccatis
elemosinas facit: prius eas incipit facerꝰ
a seipso. Indignum est enim ut in se non
fatiat qui facit in proximū: cum audiat
dicentem deum diliges proximum tuuȝ
tanq̄m teipsum. Itemq; audiat. Miserere
animę tuę placens deo. Hanc elemosinaȝ
id est ut deo placeat nō fatiēs animę suę:
quomodo dignas pro peccatis suis facerꝰ
elemosinas est dicendus? Ad hoc eniȝ &
illud scriptū est. Qui sibi malignus ē cui
bonus erit? Orationes quippe adiuuant
elemosinę. Et utiq; intuēdum est quod le-
gimus. Fili peccasti: non adiitias iterum:
et de pręteritis tuis depręcare ut tibi di-
mictantur. Propter hoc ergo elemosinę
fatiēdę sunt: ut cū de pręteritis peccatis
depręcamur exaudiamur: non ut in eis
ꝑseuerātes licētiam malefatiendi nos per
elemosinas compare credamus. Ideo aūt
dn̄s et dextris elemosinas ab eis factas:
& sinistris non factas se imputatuꝝ esse
pręduxit: ut hinc ostenderet q̄ntū ualeāt
elemosinę ad priora delēda: non ad per-
petua impune cōmictēda peccata. Tales
autem elemosinas non dicendi sūt facerꝰ:
qui uitam nolunt a consuetudine sceleruȝ
in melius commutare. Quia & in hoc qḋ
ait: quādo uni ex minimis meis nō fecistis

mihi non fecistis: ostendit eos non facere etiam quando se facere existimant. Si .n. christiāo esurienti panem tanq̄m christo darent: profecto sibi panē iustitię quod ipse christus est non negarent. Quoniam deus non cui detur sed quo animo detur attendit. Qui ergo christū diligit in xp̄iano: hoc animo ei porrigit elemosinā quo accedit ad christum. nō quo uult recedere impunitus a christo. Tanto enim magis quisq; deserit christum: quanto magis diligit quod improbat christus. Nam q̄d cuiq̄ prodest q baptizat̄ si nō iustificat̄? Nonne qui dixit nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto non intrabit in regnū dei: ipse etiā dixit nisi abūdauerit iustitia uestra sup scribaꝝ & phariseorū: non intrabitis in regnum cęlorum? Cur illud timendo multi curant baptizari: & hoc non timendo non multi curant iustificari. Sicut ergo non dicit frī suo fatue: qui cum hoc dicit non ipi fraternitati sed peccato eius infensus est: alioquin reus erit gehennę ignis: ita ecōtrario qui porrigit elemosinam christiano: non xp̄iano porrigit qui non in eo diligit christū. nō autem diligit christum qui iustificari recusat a christo. Et quemadmoduz si quis preoccupatus fuerit in aliquo delicto: ut fratri dicat suo fatue: id est non ei⁹ pc̄tm uolens auferre: conuincit̄ iniustitię: paꝝ est illi ad hoc redimendū elēosinas facere: nisi etiam quod ibi sequitur remediū reconciliationis adiungat. Ibi enim seq̄tur. Si ergo offers munus tuum ad altare: & ibi recordat⁹ fueris q̄a frater tuus habet aliquid aduersum te: relinquę ibi munus tuum ad altare et uade prius recōciliari fratri tuo: et tunc ueniens offeres munus tuum: ita parū est elemosinas quātaslibet facere pro quocunq; scelere: et in consuetudine scelerum permanere. Oratio uero quotidiana quam docuit ipse dn̄s: unde & dn̄ica nomiatur: delet q̄dem q̄tidiana

peccata cuz q̄tidie dicitur: dimicte nobis debita nostra. quando id quod sequit̄ nō solum dicitur sed etiā fit: sicut et nos dimictimus debitoribus nostris. Sed quia fiunt peccata: ideo dicit̄: non ut ideo fiāt quia dicitur. Per hanc .n. uoluit saluator ostendere: quantūlibet iuste in hui⁹ uitę caligine atq; īfirmitate uiuam⁹: nō nobis deesse peccata pro q̄bus dimictendis debeamus orare: & eis qui in nos peccant ut et nobis ignoscat̄ ignoscere. Non itaq; propterea dn̄s ait: Si dimiseritis hōibus peccata dimictet uobis pr̄ uester peccata uestra: ut de hac oratōe confisi securi quotidiana scelera faceremus: uel potentia q̄ non timeremus hominū leges: uł astutia qua ipsos hoīes falleremus: sed ut p illā disceremus nō putare nos esse sine pc̄tis: etiam si a criminibus essemus immunes. sicut etiā legis ueteris sacerdotes hoc ip̄m deus de sacrifitiis admonuit: q̄ iussit eos primum pro suis deinde p populi offerre peccatis. Nam etiā ipsa uerba tanti mḡri & domini nostri uigilanter intuēda sūt: Non enim ait si dimiseritis peccatuz hominibus: et pater uester dimictet uobis qualiacunq; peccata: sed ait peccata ur̄a. Quotidianaz quippe orationem docebat: & iustificatis utiq; discip̄lis loquębatur. Quid est ergo peccata uestra nisi peccata sine quibus nec uos estis qui iustificati & sanctificati estis? Vbi ergo illi qui p hāc orationem occasionem perpetrandorum scelerum quotidie quęrūt: significasse dicunt dominum etiam magna peccata. q̄m non dixit dimictet uobis peccata parua: sꝫ pc̄ta ur̄a; ibi nos cōsiderantes q̄lib⁹ loquębat̄ & audiētes dictū pc̄ta ur̄a: nihil aliud debemus existimare q̄ parua: quoniam talium iā non erant magna. Verūtn̄ nec ipsa magna a quibus omino mutatis in melius morib⁹ recedēdū est dimictunt̄ orantibus: nisi fiat quod ibi dicit̄ sicut & nos dimictimus debitoribus nostris. Si

enim minima peccata sine qbus nõ etiam
est uita iustoꝝ aliter nõ remictunť: q̃nto
magis multis et magnis criminibus in-
uoluti etiam si ea perpetrare iam desinãt:
nullam indulgentiã consequuntur: si ad
remictendũ aliis quod in eos quisq; pec-
cauerit inexorabiles fuerint: cum dicat
dominus: si autem non dimiseritis pc̃ta
hominibus nec pater uester dimictet uo-
bis. Ad hoc enim ualet qđ etiam Iacob9
apostolus ait. Iuditium futuruz sine mi-
sericordia illi q non fecit misericordiam.
Venire quippe debet in mentem etiam
seruus ille: cui debitori dominus suus re-
laxauit decem milia talẽtoꝝ: quę postea
iussit ut redderet. quia ipse non misertus
est cõserui sui qui ei debebat centum de-
narios. In his ergo q filii sunt ꝓmissionis
& uasa misericordię: ualet quod ait idẽ
apostolus consequenter adiungens: su-
perexaltat autem misericordia iuditiuz.
Quoniam et illi iusti qui tanta sanctitate
uixerũt: ut alios quoq; recipiãt in taber-
nacula ęterna: quibus amici facti sunt de
mammona iniquitatis: ut tales eẽnt: mi-
sericordia liberati sũt ab eo qui iustificat
impium: imputans mercedem sc̃dm gra-
tiam nõ sc̃dm debitum. In eorum quippe
numero est apostolus qui dicit. Miseri-
cordiam consecutus sum ut fidelis essem.
Illi autem qui recipiuntur a talibus in
tabernacula ęterna: fatendum est ꝙ non
sint his moribus pręditi: ut eis liberan-
dis sine suffragio sanctorũ sua possit uita
sufficere. ac per hoc multo amplius in eis
superexaltet misericordia iuditiuz. Nec
tamen ideo putandus est quisq̃m scelera-
tissimus nequaq̃m uita uel bona uel tole-
rabiliore mutatus: recipi in tabernacula
ęterna: quoniam obsecutus est sanctis de
mammona iniquitatis: id est de pecunia
uel diuitiis quę male fuerant adqsitę: aut
etiam si bene non tamen ueris: sed quas
iniquitas putat eẽ diuitias: quoniã nescit
quę sint uerę diuitię: quibus illi abundãt
qui et alios recipiant in tabernacl'a ęter-
na. Est itaq; quidã modus uitę: nec tam
malę ut his qui eaz uiuũt nihil prosit ad
capessendum regnum celorum: largitas
elemosinarum qbus etiam iustorũ sustẽ-
tať inopia. et fiunt amici q in tabernacl'a
ęterna suscipiãt: nec tam bonę ut ad tan-
tam beatitudinem adipiscendam eis ipa
suffitiat: nisi eorum meritis quos amicos
fecerint misericordiam consequantur.
Mirari autem soleo etiam apud Virgiliũ
istam dñi reperiri sententiam: ubi ait fa-
cite uobis amicos de mãmona iniqtatis:
ut et ipi recipiãt uos i tabernacl'a ęterna:
cui9 est illa simillima. Qui recipit ꝓphãm
in nomine prophetę: mercedem ꝓphetę
accipiet: et qui recipit iustum in nomine
iusti: mercedem iusti accipiet. Nam cum
elyseos campos poeta ille describeret: ũ
putant habitare animas beatorum: non
solum ibi posuit eos qui propriis meritis
ad illas sedes peruenire potuerunt: sed
adiecit atq; ait. Quiq; sui memores alios
fecere merendo: id est qui promeruerunt
alios eosq; sui memores promerendo fe-
cerunt. Prorsus tanquam eis diceret qđ
frequentatur ore christiano: cum se cuiq;
sanctorum humilis quisq; commendat: et
dicit memor esto mei: atq; ut id esse possit
promerẽdo efficit. Sed quis iste sit mod9:
et quę sint ipsa peccata quę ita impediunt
peruentionem ad regnum dei: ut tamen
sanctorum amicorum meritis impetrent
indulgẽtiam: difficillimum est inuenire:
periculosissimum diffinire. Ego certe usq;
ad hoc tempus cum inde satagerem: ad
eorum indaginem peruenire non potui.
Et fortassis propterea latent: ne studium
proficiendi ad omnia peccata cauẽda pi-
grescat. Quoniam si scirẽtur quę uel q̃lia
sint delicta ꝓ quibus etiam permanẽtib9:
nec prouectu uitę melioris assumptis: in-
tercessio sit inquirẽda et speranda sc̃toꝝ:

eis secura se obuolueret hũana segnities.
nec euolui talibus implicamentis ullius
uirtutis expeditiõe curaret: sed tm̃modo
quereret aliorum meritis liberari: quos
amicos sibi de mammona iniquitatis ele-
mosinarum largitiõe fecisset. Nunc uero
dum uenialis iniquitas eta; si perseueret
ignoratur: modus profecto & studium
in meliora proficiendi: orando et instãdo
uigilantius adhibetur: et faciẽdi de mã-
mona iniqtatis sanctos amicos cura non
spernitur. Veru; ista liberatio que fit siue
suis quibusq; orõnibus: siue ĩtercedẽtib9
sanctis: id agit ut ĩ ignẽ qsq; non mictat̃
eternum: non ut cum fuerit missus post
quantumcũq; inde tempus eruatur. Na;
et illi qui putant sic intelligendum esse qđ
scriptũ est: afferre terram bonam uberem
fructum: aliam tricenũ: aliam sexagenũ:
aliam centenum. ut sancti pro suorũ di-
uersitate meritorũ: alii tricenos homines
liberẽt: alii sexagenos: alii centenos: hoc
in die iuditii futurũ solent suspicari: non
post iuditiũ. Qua opinione quidam cum
uideret homines impunitatem sibi puer-
sissime pollicẽtes: eo q̄ oẽs isto modo ad
liberatõem ptinere posse uideant̃: elegã-
tissime respõdisse phibet̃. bene potius esse
uiuendum: ut inter eos qsq; repiatur qui
pro aliis intercessuri sũt liberandis: ne tã
pauci sint ut cito ad numerũ suũ uel tri-
cenũ: ul' sexagenũ: uel centenũ: unoquoq;
eorum puemente: multi remaneãt q erui
ia; de penis illorũ intercessiõe nõ possint:
et in eis ĩueniat̃ quisqs sibi spem fructus
alieni temeritate uanissima pollicet̃. Hec
me illis respondisse suffecerit: q sacraru;
literarũ q̃s cõmunes hẽmus auctẽm non
spernũt: s; eas male ĩtelligẽdo: nõ qđ ille
loquũtur: s; hoc pon9 putãt futu;e esse qđ
ipsi uolũt. Hac itaq; responsione reddita
librum sicut promisimus terminamus.

Sicut in ꝓximo libro
superiore ꝓmisim9:
iste huius tot9 opis
ultimus: disputatõe;
de ciuitate dei eter-
naq; btitudine con-
tinebit. Que non propter etatis p multa
secula longitudinem tamen quãtamcunq;
finiendam eternitatis nomen accepit: sed
q̃admodũ scriptũ est in euangelio: regni
ei9 non erit finis. Nec ita ut aliis moriẽdo
decedentibus: aliis succedẽtibus oriẽdo:
spẽs ĩ ea perpetuitatis appareat. sicut in
arbore que perhenni frõde uestitur: ea-
dem uidetur uiriditas permanere: dum
labentibus et cadentibus foliis subinde
alia que nascunt̃ faciem cõseruant opaci-
tatis: s; oẽs in ea ciues immortales erunt:
adipiscentibus & hominibus qđ nunq̃m
sancti angeli perdiderũt. Faciet hoc deus
omnipotentissim9 eius cõditor. Promisit
enim nec mentiri potest: & quibus fidem
hic q̃q; faceret: q̄ multa sua et nõ ꝓmissa
et promissa iam fecit. Ipse est enim qui in
pncipio condidit mundũ: plenũ omnibus
bõis uisibilibus atq; intelligiblibus reb9:
in quo nihil melius instituit q̃ spũs qbus
intelligentiam dedit: & sue contẽplatõis
habiles capacesq; sui prestitit: atq; una
societate deuinxit: quã sanctam et supnã
dicimus ciuitatem. In q̃ resideant: in qua
sustententur beatiq; sint. Deus autem ipe
illis est tanq̃ uita uictusq; communis: qui
liberum arbitriũ eidẽ intellectuali nature
tribuit tale: ut si uellet deserere deũ bea-
titudinem scilicet suam: continua miseria
esset secutura. Qui cum presciret angelos
quosdã p elatione q̃ ipsi sibi ad btãm uitã
sufficere uellent tanti boni desertores fu-
turos: nõ eis ademit hanc ptãtem: poten-
ti9 & melius esse iudicans etiam de malis
benefacere: q̃ mala esse nõ sinere. Que oĩo
nll'a eẽnt: nisi natura mutabilis q̃uis bona
et a sũmo deo atq; incõmutabili bono qui

bona omnia cōdidit instituta: peccando
mala ea sibi ipsa fecisset: quo etiam pc̄to
suo teste cōuincit̄ bonam cōditam se esse
naturā. Nisi enim magnū et ipa licet nō
equale conditori bonū esset: profecto de-
sertio dei tanq̄ lumīs sui malū eius eē non
posset. Nam sicut cecitas oculi uiciū est:
et idem ipm̄ indicat ad uidendū lumē eē
oculū creatū: ac per hoc etiam ipso uicio
suo excellentius ostēditur ceteris mēbris
mēbrū capax lūis. Non. n. alia causa eēt
uiciū eius carere lumine: ita natura que
fruebat̄ deo: optimā se institutam docet
etiam ipso uicio: quo ideo misera est quia
non fruitur deo: qui casum angelorum
uoluntarium iustissima pena sempiterne
infelicitatis obstruxit: atq; in eo summo
bono permanētibus cetris: ut de sua sine
fine pmansiōe certi essent: tanq̄ ipsius pre-
miū permāsionis dedit. Qui fecit hoīem
etiā ipm̄ rectū cū eodem libero arbitrio:
terrenū quidem animal: sed celo dignum
si suo cohereret auctori: miseria similiter
si eum desereret secutura: qualis nature
huiusmodi cōueniret. Quē simil̄r cū pre-
uaricatione legis dei: per dei desertiōem
peccaturum esse presciret: nec illi ademit
arbitrii liberi potestatem: siml̄ preuidēs
quid boni de malo eius ipe eēt facturus:
qui de mortali progenie merito iusteq;
damnata: tantū pplm̄ propter grām suā
colligit: ut inde suppleat et instauret ptē
que lapsa est anglorū: ac sic illa dilcta &
supna ciuitas nō fraudetur suoꝝ numero
ciuium: quin etiam fortassis et uberiore
letetur.

¶ Capitl'm .ii.

MUlta enī fiunt quidē a malis cōtra
uoluntatē dei: sed tante est ille sa-
pientie tanteq; uirtutis: ut in eos exitus
siue fines q̄s bonos et iustos ipe presciuit
tendant oīa: que uoluntati eius uidētur
aduersa. Ac p hoc cū deus mutare dicit̄
uoluntatē: ut quibus lenis erat uerbi grā
reddat̄ iratus: illi potius q̄ ipe mutātur:
et eum quodāmodo mutatum in his que
patiūtur inueniūt: sicut mutat̄ sol oculis
sautiatis: & asper q̄dāmō ex miti: & ex
delectabili molestus efficitur: cū ipe apud
seipm̄ maneat idē q fuit. Dicit̄ etiā uolū-
tas dei quā facit ī cordib9 obediētiū mā-
datis eius: de qua dicit apl's. Deus est. n.
qui opatur in nobis & uelle. Sicut enim
iustitia dei nō solū qua ipe iustus ē dicit̄:
sed illa etiam quā in homine qui ab illo
iustificat̄ facit: sic et lex ei9 uocat̄ que po-
tius est hoīm sed ab illo data. Nam utiq;
hoīes erant quib9 ait Ihesus: in lege ur̄a
sc̄ptum est: cū alio loco legamus: lex dei
eius in corde eius. Scd̄m hanc uolūtatem
quā deus opatur in hoībus: etiā uelle dr̄
quod non ipse uult: sed suos id uolentes
facit: sicut dicitur cognouisse: quod ut
cognosceret̄ fecit a quibus ignorabatur.
Neq;. n. dicente aplo: nūc autē coḡscētes
deū imo cogniti a deo: fas est ut creda-
mus q eos tūc coḡuerit deus: precoḡtos
ante cōstitutiōem mūdi: sed tūc coḡuisse
dictus est: qd̄ tunc ut cognosceret̄ effecit.
De his locutionū modis: iā et in supiorib9
libris memini disputatū. Scd̄m hāc ergo
uoluntatem q̄ deū uelle dicimus qd̄ alios
efficit uelle: a qb9 futura nesciūtur: multa
uult nec facit. Multa. n. uolūt fieri sancti
eius ab illo inspirata sancta uolūtate: nec
fiunt: sicut orant p qbusdā pie sancteq;:
et qd̄ orant non facit: cum ipēm eis hanc
orandi uolūtatē sc̄to spū suo fecerit. Ac p
hoc qn̄ scd̄m deum uolunt et orant sancti
ut quisq; sit saluus: possum9 illo mō locu-
tionis dicer̄ uult deus et nō facit. ut ipm̄
dicamus uelle: q ut uelint isti facit. Scd̄m
uero illā uoluntatē suā que cū eius pre-
scientia sempiterna est: pfecto in celo &
in terra oīa quecūq; uoluit: nō solū prete-
rita uel presentia: sed etiā futura iā fecit.
Verū anteq̄ ueniat temp9 quo uoluit ut
fieret qd̄ ante tpa uniuersa presciuit atq;
disposuit: dicimns qn̄ deus uoluerit fiet.

Si autem non solũ tempus quo futurum est: uerũ etiam utrũ futurũ sit ignoram⁹: dicimus fiet si deus uoluerit: nõ qa deus nouã uolũtatem quã non habuit tũc habebit: sed quia id quod ęternitate in eius immutabili ꝑparatũ est uolũtate tũc erit.

Q Vapropter ¶ Capitlm .iii.

Q ut cętera tam multa pręthereã: sicut in xp̃o nũc uidemus impleri quod ꝓmisit Abrahę dicens: in semie tuo bñdicent̃ oẽs gentes: ita q̃d eidem semini eius promisit implebit̃: ubi ait per ꝓpham. resurgent qui erant in monumẽtis. Et quod ait erit cęlũ nouũ et terra noua: et nõ erũt meo res priorũ nec ascendẽt in cor ipsoꝝ: sed lęticiam et exultatiõem inueñiet in ea. Et ecce ego faciã hierl'm exultatione et pplm meũ in leticiã: et exultabo in hierusalẽ: et lętabor i populo meo: et ultra nõ audiet̃ in ea uox fletus. Et per alium ꝓpham q̃d prenũtiauit dicens eidẽ ꝓphetę. In tẽpe illo saluabit̃ populus tuus oĩs q inuent⁹ fuerit scriptus in libro: et multi dormiẽtiũ i terrę puluere: siue ut alii interp̃tati sũt aggere exurgẽt. hi in uitã ęternã: et hi in opprobriũ et in confusiõem ęternã. Et alio loco ꝑ eundem ꝓpham. Et accipiẽt regnũ sc̃ti altissimi: et obtiebũt illud usq; in sęclm: et usq; i sęcl'a sęculoꝝ. Et paulo post. Regnũ inq̃t ei⁹ r̃gnũ sempiternũ. Et alia quę ad hoc ꝑtinẽtia i libro uicesimo posui: siue quę nõ posui: & tñ in eisdẽ lr̃is sc̃pta sunt: uenient et hęc sicut et ista uenerunt quę increduli nõ putabãt eẽ uẽtura. Idem qppe deus utraq; ꝓmisit: utraq; uẽtura eẽ prędixit: quẽ ꝑhorrescũt numina paganoꝝ: teste etiã Porphirio nobilissĩo philosopho ipsorũ. ¶ Cap. .iiii.

S Ed uidelicz homines docti atq; sapientes cõtra uim tantę auctis quę oĩa genera hoĩm sicut tanto ãte prędixit: in hoc credendũ sperandumq; conuertit: acute sibi argumentari uident̃ aduersus corporũ resurrectõnem: et dicere: quod in tertio de repub. libro a Cicerone commemoratũ est. Nã cũ Herculẽ et Romulũ ex hominib⁹ deos esse factos asseueraret: quorũ nõ corpora inq̃t sunt in cęlũ elata. Neq; .n. natura pateret̃: ut id quod esset e terra ñ in terra maneret. Hęc est magna ratio sapientũ: q̃ꝝ dñs nouit cogitatões qm̃ uanę sunt. Si .n. aĩę tm̃modo essem⁹: id est sine ullo corpore spiritus: et in cęlo habitantes terrena aĩalia nesciremus: nobisq; futurũ eẽ diceret̃: ut terrẽis corꝑib⁹ aĩandis quodam uinculo mirabili necteremur: nõne multo fortius argumẽtaremur id credere recusantes: et diceremus naturaz nõ pati ut res incorpea ligamẽto corporeo uinciretur. Et tñ plena est terra uegetantib⁹ aĩs: quib⁹ hęc mẽbra terrena miro mõ sũt cõnexa et iplicita. Cur g̃ eodez uolẽte deo q fecit hoc aĩal nõ poterit terrenuz corp⁹ in cęleste corpus attolli: si animus oĩa hęc terrẽa transcendẽs ꝑ hoc etiã cęlesti corꝑe pręstabilior: terrẽo corpori potuit alligari? An terrena ꝑticula tam exigua potuit aliquid cęlesti corpore melius apud se tenere: ut sensum haberet & uitam: et eam sentientẽ atq; uiuentem dedignabitur cęlũ suscipere: aut susceptã non poterit sustinere: cũ de re sentiat & uiuat ista meliore: q̃ est corpus omne cęleste? Sed ideo nũc nõ fit: quia nondum est tempus quo id fieri uoluit. Quid hoc quod prouidẽtia dei multo mirabilius: q̃ illud quod ab istis nõ creditur fecit? Cur enim nõ uehementi⁹ admiramur icorꝑeos aĩos: cęlesti corꝑe potiores: terrenis alligari corꝑib⁹: q̃ corpora licet terrẽa sedib⁹ q̃uis cęlestib⁹ tñ corꝑeis sublimari: nisi qa hoc uider̃ cõsueuim⁹: et hoc sum⁹. illud ũ nondũ sumus nec aliq̃n adhuc uidimus? Nã ꝓfecto sobria rõne cõsulta: mirabilioris eẽ diuini opis reperit̃: incorꝑalibus corꝑalia q̃dãmõ attexer̃: q̃ licz diuersa qa illa cęlestia ista terestria: tamen corꝑa & corpora copulare. ¶ Capitlm .v.

SEd hoc incredibile fuerit aliquan-
do. Ecce iã credidit mũdus sblatũ
terrenũ christi corpus in celũ: resurrecti-
onem carnis et ascensiõem ĩ supnas sedes
paucissimis remanẽtib9 atq; stupẽtibus:
uel doctis uel indoctis: iam crediderunt
docti & indocti. Si rem credibilem cre-
diderunt: uideant q̄ sint stolidi qui non
credunt. Si autẽ res incredibilis credita
est: etiã hoc utiq; incredibile est: sic creditũ
esse quod incredibile est. Hec igitur duo
incredibilia: resurrectiõem scilicet nostri
corporis in eternum: & rem tam incre-
dibilem mundum esse crediturum: idem
deus anteq̄m uel unũ eorum fieret: ambo
futura esse predixit. Vnũ duoꝝ incredi-
bilium iam factum eẽ uidemus: ut quod
erat incredibile crederet mũdus. Cur id
quod reliquũ est desperatur: ut etiaꝫ hoc
ueniat quod ĩcredibile credidit mũdus:
sicut iam uenit quod similiter incredibile
fuit: ut rẽ tam ĩcredibilem crederet mũ-
dus: quandoquidem hoc utrunq; incre-
dibile quorum uidemus unum: alterum
credim9: in eisdem literis predictum sit:
per quas credidit mũdus? Et ipse mod9
quo credidit mundus si consideretur in-
credibilior inuenit̃. Ineruditos liberalib9
disciplinis et oĩo q̃ntum ad istoꝝ actinet
doctrinas impolitos: nõ peritos grãma-
tica: nõ armatos dialetica: nõ rhetorica
inflatos: piscatores christus cum retib9
fidei ad mare huius seculi paucissimos
misit: atq; ita et ex omni genere tam mul-
tos pisces: & tanto mirabiliores quanto
rariores: etiam ipsos philosophos cepit.
Duobus illis incredibilib9: si placet imo
quia placet̃ debet: addamus hoc tertiũ.
Iam ergo tria sũt incredibilia: que tamẽ
facta sũt. Incredibile ẽ xp̃m resurrexisse
in carne: et in celum ascendisse cũ carne.
Incredibile est mundum rem tam incre-
dibilem credidisse. Incredibile est homĩes
ig̃biles: infirmos: paucissimos: imperitos:
rem tam incredibilẽ taꝫ efficaciter mũdo:
et in illo etiã doctis persuadere potuisse.
Hoꝝ triũ incredibilium primum nolunt
isti cum quibus agimus credere: secũdũ
coguntur et cernet̃. quod non inueniunt
unde sit factum: si non credunt tertium.
Resurrectio certe xp̃i: et in celũ cũ carne
in qua resurrexit ascẽsio: toto iam mũdo
predicatur et credit̃. si credibilis non est:
unde toto terrarum orbe iam credita ẽ?
Sed multi nobiles: sublimes: docti: etiaꝫ
uidisse dixerunt: et quod uiderũt diffa-
mare curarunt: eis mũdum credidisse nõ
mirum est. sed istos adhuc credere nolle:
perdurum est. Si autẽ ut uerũ est: paucis:
obscuris: minimis: indoctis: eaꝫ se uidisse
dicẽtibus et scribentib9 credidit mũdus:
cur pauci obstinatissimi qui remanserũt
ipsi mundo iam credenti adhuc usq; non
credunt: qui propterea numero exiguo:
ignobilium: infirmorum: imperitorum
hominum credidit: q̃a in tam cõtempti-
bilib9 testibus multo mirabilius diuinitas
seipa persuasit? Eloq̃a nanq; p̃suadentiũ
que dicebãt: mira fuerũt facta nõ uerba.
Qui enim christum in carne resurrexisse:
& cum illa in celum ascẽdisse nõ uiderãt:
hec se uidisse narrantibus: non loquẽtib9
tantũ: sed etiaꝫ mirifica facientibus signa
credebãt. Homines q̃ppe quos unius uel
ut multum duarum linguaruꝫ fuisse no-
uerant: repente linguis omnium gẽtium
loquẽtes mirabiliter audiebant. Claudũ
ab uberibus matris: ad eorum uerbũ in
christi nomine post. xl. ãnos incolumem
cõstitisse. Sudaria de corporibus eorum
ablata: sanãdis profuisse languentibus:
in uia q̃ fuerant transituri positos ĩ ordĩe
innumerabiles morbis uariis laborãtes:
ut ambulantium sup eos umbra transiret
continuo salutem solere recipere: & alia
multa stupẽda in christi nomine per eos
facta: postrẽo etiã mortuos resurrexisse
cernebant. Que si ut leguntur gesta esse

concedunt: ecce tot incredibilia trib9 illis incredibilibus addimus: et ut credatur unum incredibile: quod de carnis resurrectõine atq; in cęlum ascensione dicitur: multorum incredibiliũ testimonia tanta congerimus: et nondum ad credendum ab horrẽda durina incredulos flectim9. Si uero per aplos christi ut eis crederẽt resurrectionẽ atq; ascensionem prędicãtibus christi: etiam ista miracula facta esse non credũt: hoc nobis unũ grande miraculum sufficit: ꝙ ea terraꝝ orbis sine ullis miraculis credidit.

¶ Capitlm .vi.

Recolamus etiam hoc loco illud qđ de Romuli credita diuitate Tulli9 admirat̃. Verba eius ut scpta sũt inserã. Magis est inquit i Romulo admirandũ: ꝙ cęteri q dii ex hominibus facti esse dicuntur: minus eruditis hominum sęclis fuerunt: ut fingẽdi procliuior esset ratio: cum imperiti facile ad credẽdum impellerentur. Romuli autem ętatẽ minus his sexcentis annis iam inueteratis lr̃is atq; doctrinis: omniũq; illo antiquo ex iculta hoĩm uita errore sublato fuisse cernim9. Et paulopost de eodẽ Romulo ita loqt̃: quod ad hũc pertinet sensum. Ex quo intelligi potest inquit: permultis annis añ Homerũ fuisse q̃ Romulum: ut iã doctis hominibus ac temporibus ipsis eruditis ad fingendum uix quicq̃m esset loci. Antiquitas enim recepit fabulas: fictas etiã nõnunq̃m incondite. Hęc ętas autem iaʒ exculta pręsertim eludens: omne qđ fieri non põt respuit. Vnus e numero doctissimorum hominũ idemq; eloquentissimus oĩum: Marcus Tullius Cicero: ꝓpterea dicit diuinitatẽ Romuli mirabiliter creditam: ꝙ erudita tempora iã fuerunt quę falsitatem non reciperent fabulaꝝ. Quis aũt Romulum deum nisi roma credidit: atq; id parua et incipiens? Tum deinde posteris seruar̃ fuerat necesse qđ acceperant a maioribus: ut cũ ista supstitõne in lacte quodammõ matris ebibita cresceret ciuitas: atq; ad tam magnum perueniret imperium: ut ex eius fastigio uelut ex altiore quodam loco alias quoq; gentes quibus dominaretur hac sua opinione perfunderet: ut non quidem crederent: sed tamen dicerent deum Romulum: ne ciuitatem cui seruiebãt de cõditore eius offenderent; aliter eũ nominãdo q̃ roma quę id non amore quidem huius erroris: sed cũ amoris errore crediderat. Christ9 autem q̃mq̃m sit cęlestis & sempiternę conditor ciuitatis: non tamen eum q̃niam ab illo cõdita est deum credidit: sed ideo potius est cõdenda quia credidit. Roma conditorem suum iam constructa & dedicata tanq̃m deum coluit in templo: hęc autem hierusalem deũ christũ conditorẽ suũ ut construi posset & dedicari: posuit in fidei fundamentum. Illa illum amãdo esse deum credidit: ista istum deum esse credendo amauit. Sicut g̊ pręcessit unde amaret illa: & de amato iã libenter etiaʒ falsum bonũ crederet: ita pręcessit unde ista crederet: ut recta fide non temere qđ falsum: sed quod uerũ erat amaret. Exceptis enĩ tot et tantis miraculis quę persuaserũt deum esse christum: prophetię quoq; diuinę fide dignissimę pręcesserũt: quę i illo nõ sicut a patribus adhuc creduntur implendę: sed iam a toto demõstrantur impletę. De Romulo autẽ quia cõdidit romam in eaq; regnauit: audit̃: legitur: non quia factum est quod ante fuisset prophetatum: sed ꝙ sit r̃ceptus in deos creditum tenent literę: non factum docent. Nullis quippe rerum mirabiliuʒ signis: id ei uere prouenisse monstratur. Lupa quippe illa fratrum duorũ nutrix: qđ uidetur quasi magnum extitisse portentum: quale aut quantũ est ad demõstrandũ deũ? Certe. n. & si non meretrix fuit lupa illa sed bestia: cũ fr̃ib9 portẽtuʒ commune fuerit ambobus: frater tamen

etiam non habetur deus. Quis autem prohibitus est aut Romulum aut Herculem aut alios tales hoīes deos dicere: et mori maluit q̄ nō dicere? Aut uero aliqua gētium coleret inter deos suos Romulum: nisi romani nomīs metus cogeret? Quis porro enumeret q̄multi quātalibet seuitia crudelitatis occidi: q̄ christum deum negare maluerunt? Proinde metus quālibet leuis indignationis: quę ab animis romanorum si non fieret posse putabatur existere: compellebat aliquas ciuitates positas sub iure romano: tanq̄ deū colere Romulum. A christo autem deo nō solū colendo uerum etiam confitendo: tantam per orbem terrę martirum multitudinē metus ull9 aut terror reuocarī nō potuit. blāditię nullę: ꝓmissio nlla dimouit: sed nec facultatū uiolēta sbtractio: nec acerbitas uniuersaꝝ uariaꝝq; pęnaꝝ: et ipi9 mortis quę plus cęteris formidat̄. Neq; tūc ciuitas xp̄i q̄uis adhuc peregrinaret̄ in terris: et haberet tam magnoꝝ agmina populorum: aduersus impios persecutores suos pro temporali salute pugnauit: sed potius ut obtineret ęternam non repugnauit. Ligabantur: includebantur: cędebantur: urebantur: torquębantur: laniabantur: crutiabantur: & multiplicabant̄. Non erat eis pro salute pugnar̄: nisi salutem pro saluatore contempnere. Scio in libro Ciceronis tertio nisi fallor de republica disputari: nullū bellū suscipi a ciuitate optima: nisi aut pro fide aut pro salute. Quid autem dicat pro salute: uel intelligi quam salutem uelit alio loco demonstrans. Sed his pęnis inquit quas etiam stultissimi sentiūt: egestate: exilio: uinculis: uerberibus: elabunt̄ sępe ꝑuati: oblata mortis celeritate. Ciuitatibus aūt mors ipsa pęna est: quę uidetur a pęna singulos uindicare. Debet enim cōstituta sic eē ciuitas: ut ęterna sit. Itaq; nullus interitus est reipublicę naturalis: ut homīs in quo mors non modo necessaria est: uerum etiam optanda persępe. Ciuitas autē cum tollitur: deletur: extinguitur: simile est quodammodo ut magnis parua conferamus: ac si omnis hic mundus intereat & concidat. Hoc ideo dicit Cicero: quia mundum non interiturū cum platonicis sentit. Constat ergo eū pro ea salute uoluisse bellum suscipi a ciuitate: qua fit ut maneat hic ciuitas sicut dicit ęterna: q̄uis morientibus et nascentibus singulis: sicut perhennis est opacitas olę uel lauri: atq; huiusmodi cęterarum arborū: singlorum lapsu ortuq; foliorum. Mors quippe ut dicit non hominum singulorum: sed uniuersę pęna ē ciuitatis. quę a pęna plęrūq; singulos uindicat. Vnde merito querit̄: utrum recte fecerint saguntini: quando uniuersam ciuitatē suā interir̄ maluerūt: q̄ fidem frangere qua cū ipsa romana republica tenebātur. In quo suo facto laudantur ab oībus terrenę reipblicę ciuib9. Sed hi quomō huic disputationi possent obedire non uideo: ubi dicitur nullum suscipiendum esse bellum: nisi aut ꝓ fide aut pro salute. Nec dicitur si in unū siml' periculum ita duo ista concurrerint: ut teneri alterum sine alterius amissione nō possit: quid sit potius eligendū. Profecto enim saguntini si salutem eligerent: fides eis fuerat deserenda. Si fides tenenda: amictenda utiq; sal9 sicut et factū ē. Salus autem ciuitatis dei talis est: ut cū fide ac per fidem teneri ul' potius adquiri possit: fide autem perdita ad eam quisq; uenire nō possit. Quę cogitatio firmissimi ac patientissimi cordis tot ac tantos martires fecit. qualem ne unū quidem habuit uel habere potuit: quando est deus creditus Romulus.

¶ Capitlm .vii.

SEd ualde ridiculum ē de Romuli falsa diuinitate cum de christo loquimur facere mentionem. Veruntamen cum sexcētis ferme annis an̄ Ciceronem

Romulus fuerit: atq; illa etas iam fuisse
doctrinis dicatur exculta: ut quod fieri
non potest omne respueret: quãto magis
post sexcentos annos ipsius tempore Ci-
ceronis: maximeq; postea sub Augusto
atq; Tiberio eruditioribus utiq; tpibus:
resurrectionem carnis christi atq; ĩ celos
ascensionem: tanq̃ id quod fieri nõ potest
mens humana ferre non posset: eludensq;
ab auribus cordibusq; respueret: ñ eam
fieri potuisse: atq; factã esse diuinitas ipi9
ueritatis uel diuinitatis ueritas: et cõstã-
tia miraculorũ signa monstrarent. ut ter-
rentibus et contradicentibus tam multis
tamq; magnis persecutionibus: precedẽs
in xpo: deinde in ceteris ad nouũ seclm
secutura resurrectio: atq; immortalitas
carnis & fidelissime crederetur et predi-
caretur intrepide: & p orbem terre pul-
lulatura fecũdius cũ in martirũ sanguĩe
sereretur? Legebanť enim preconia pre-
cedentium prophetarum: concurrebant
ostenta uirtutum: et persuadebať ueritas
noua consuetudine nõ contraria rationi:
donec orbis terre qui persequebať furorẽ
prosequeretur fide. Cap. viii.

Cur inquiunt nunc illa miracula que
predicatis facta esse nõ fiũt? Pos-
sem quidẽ dicere necessaria fuisse priusq̃
crederet mũdus: ad hoc ut crederet mũ-
dus. Quisqs adhuc prodigia ut credat
inquirit: magnum est ipe prodigium: qui
mundo credente non credit. Verum hoc
ideo dicũt: ut nec tũc illa miracula facta
fuisse credantur. Vnde ergo xpus tanta
fide usq;quaq; cantať: in celum cũ carne
sublatus? Vnde temporibus eruditis &
omne nuod fieri non potest respuẽtibus:
sine ullis miraculis nimium mirabiliter
incredibilia credidit mundus? An forte
credibilia fuisse et ideo credita eẽ dicturi
sunt? Cur ergo ipsi non credunt? Breuis
est igitur nostra cõplexio. Aut incredibilĩ
rei que non uidebatur: alia incredibilia
que tamen fiebant et uidebantur fecerũt
fidẽ: aut certe ita credibilis ut nullis qb9
persuadereť miraculis indigeret: istorũ
nimiam redarguit infidelitatem. Hoc ad
refellendos uanissimos dixerim. Nã fcta
esse multa miracula que actestarẽtur illi
uni grandi salubriq; miraculo: quo xpus
in celum cum carne in q̃ resurrexit ascẽ-
dit: negare nõ possumus. In eisdem qppe
ueracissimis libris cuncta cõscripta sunt:
& que facta sũt: et propter qđ credendũ
facta sunt: hec ut fidem facerent innotu-
erunt: hec per fidem quam fecerũt multo
clarius innotescunt. leguntur quippe in
populis ut credãtur: nec in populis tamẽ
nisi credita legerentur: Nam etiam nunc
fiũt miracula in eius nomine: siue per sa-
cramenta eius: siue p orões uel mẽorias
sanctorum eius: sed non eadem claritate
illustrantur: ut tanta quanta illa glĩa dif-
famentur. Canon quippe sacrarum lrã℞:
quem diffamatũ esse oportebat: illa facit
ubiq; recitari: et mẽorie cuncto℞ inhererẽ
populorum. hec autem ubicunq; fiunt ibi
sciunť uix a tota ipsa ciuitate: uel q̃cunq;
commanentium loco. Nam plerũq; etiam
ipsi paucissimi sciunt ignorantib9 ceteris:
maxime si magna sit ciuitas. & quando
alibi aliisq; narrantur: non tanta ea com-
mẽdat auctoritas ut sine difficultate uel
dubitatione credantur: q̃uis christianis
fidelibns a fidelibus indicentur.

Miraculum quod mediolani factũ
est: cum illic essemus quando illu-
minatus est cecus: ad multorum notitiã
potuit puenire: quia & grandis ẽ ciuitas
et ibi erat tũc imperator: et immẽso pplo
teste res gesta est: concurrente ad corpa
martirum Prothasii et Geruasii. Que cũ
laterent et penitus nescirentur: episcopo
Ambrosio per sommũ reuelata repta sũt.
ubi cecus ille depulsis ueteribus tenebris
diem uidit. Apud cartaginẽ autem
quis nouit preter admodũ paucissimos:

salutem quę facta est Innocentio ex ad-
uocato uicarię prefecturę: ubi nos inter-
fuimꝰ et oclis aspeximus nr̃is? Veniẽtes
enim de transmarinis: me & fratrẽ meũ
Allippium nõdum quidem clericos: sed
iam deo seruientes: ut erat cũ tota domo
sua religiosissimus ipe susceperat: et apud
eũ tunc habitabamus: curabatur a medi-
cis propter fistulas q̃s innumerosas atq̧
perplexas habuit in posteriore atq̧ ima
corporis pte. Iam secuerant eum: et artis
suę cętera medicamentis agebant. Passus
aũt fuerat in sectiõe illa: et diuturnos et
acerbos dolores. Sed unus inter multos
sinus fefellerat medicos: atq̧ ita latuerat
ut eum non tangerẽt quem ferro aperire
deberent. Deniq̧ sanatis oibus quę apta
curabãt: iste remãserat solus: cui frustra
impendebaᵗ labor. Quas moras suspec-
tas ille habens: multumq̧ formidans ne
iterũ secaretur: quod ei prędixerat alius
medicus domesticus eius: quem non ad-
miserant illi ut saltem uideret cuꝫ primũ
sectus est: quomodo id facerent: iratusq̧
illũ domo abiecerat uixq̧ recepat: erupit
atq̧ ait. Iteꝝ me secturi estis? Ad illius
quem noluistis esse presentem uerba uen-
turus sum. Irridere illi medicũ imperitũ
cęperunt: metũq̧ hominis bonis uerbis
promissionibusq̧ lenire. pręterierunt &
alii dies plurimi: nihilq̧ proficiebat oĩe
quod fiebat: medici tamen in sua pollici-
tatione persistebant: non se illum sinum
ferro sed medicamentis esse clausuros.
Adhibuerunt & alium grandeuum iam
medicum: satisq̧ in illa arte laudatum.
Adhuc enim uiuebat: Ammonium dico.
Qui loco inspecto idem quod illi eorum
diligẽtia peritiaq̧ pmisit. Cuiꝰ ille factus
auctoritate securꝰ: domestico suo medico
qui futurã predixerat aliã sectõem: face-
ta hilaritate uelut iã saluus illusit. Quid
plura? Postea tot dies inaniter cõsũpti
transierunt: ut fessi atq̧ confusi fateren-
tur eum nisi ferro nullo modo posse sa-
nari. Expauit: expalluit: nimio timore
turbatꝰ. Atq̧ uᵗ se collegit fariq̧ potuit:
abire illos iussit et ad se amplius non ac-
cedere. nec aliud occurrit fatigato lacri-
mis: & illa iam necessitate constricto: nisi
ut adhiberet alexandrinum quendam q
tũc cirurgus mirabilis habebatur: ut ipe
faceret quod ab illis fieri nolebat iratus.
sed posteaq̃ uenit ille: laboremq̧ illorum
in cicatricibus sicut artifex uidit: boni
uiri functus offitio persuasit homini: ut
illi potius qui in eo tantum laborauerũt
quantum ipse inspitiens mirabatur: suę
curationis fine fruerentur: aditiens ꝙ re-
uera nisi sectus esset saluus eẽ non posset.
Sed ualde abhorrere a suis moribus: ut
hominibus quorũ artifitiosissimã opam:
industriam: diligentiam admirans in ci-
catricibus eius uideret: propter exiguũ
quod remansit palmam tanti laboris au-
ferret. Redditi sũt animo eius: et placuit
ut eodem alexandrino assistente: ipi sinũ
illum ferro qui iam consensu oĩum aliter
insanabilis putabaᵗ aperirent. Que res
dilata est in consequentem diem. Sed cuꝫ
abissent illi: ex merore nimio dñi tantus
est in domo illa exortus dolor: ut tanq̃m
funeris plãctus uix cõprimereᵗ a nobis.
Visitabãt eum quotidie uiri sancti: ępus
tũc uralensis beatę memorię Saturninꝰ:
& presbiter Gelosus: ac diaconi carta-
ginensis ęcclesię: ĩ quibus erat et ex quibꝰ
solus est nũc in rebus humãis iam ępus:
cum honore a nobis debito nominãdus
Aurelius: cum quo recordãtes mirabilia
opera dei de hac re sępe collocuti sumus:
eũq̧ ualde meminisse quod cõmemoramꝰ
inueĩmus. Qui cum eum uespere sicut so-
lebãt uisitarent: rogauit eos miserabilibꝰ
lacrimis: ut mane dignarentur esse prę-
sentes suo funeri potius q̃ dolori. Tantꝰ
enim eum metus ex prioribus inuaserat
penis: ut se inter medicorum manus non

dubitaret esse moriturum. Consolati sunt
eum illi: et hortati ut i deo fideret: eiusq
uolūtatē uiriliter ferret. Inde ad orōem
ingressi sum9. Vbi nobis ex more genua
figentibus atq incūbentibus terre: ille se
ita proiecit tanq̄m fuisset aliquo grauiter
impellēte ꝓstratus: et cepit orare. Quib9
mois: quo affectu: quo motu animi: quo
fluuio lacrimarum: quibus gemitib9 atq
singultibus succutiētibus oīa membra ei9
& pene intercludētibus spiritū: qs ullis
explicet uerbis? Vtrū orarent alii nec in
hec eoꝝ auerteret intentio nesciebā. Ego
tn̄ ꝓrsus orare nil poteram. hoc tantūmō
breuiter i corde meo dixi. Domie q̄s tu-
oꝝ preces exaudis: si has non exaudis?
Nihil eni mihi uidebat addi iam posse:
nisi ut expiraret orando. Surrexim9: et
accepta ab ep̄o benedictione discessimus:
rogāte illo ut mane adessēt: illis ut equo
aīo esset hortantib9. Illuxit dies q metue-
bat. Aderant serui dei sicut se affuturos
esse ꝓmiserant. Ingressi sunt medici: parant
omia que hora illa poscebat. Tremenda
ferramenta proferūtur: attonitis suspē-
sisq omibus: eis autem quoꝝ erat maior
auctoritas defectū animi eius consolādo
erigentibus. Ad manus secturi membra
in lectulo componūtur. Soluuntur nodi
ligamentoꝝ: nudatur locus: inspicit me-
dicus: et secandum illum sinum armatus
atq intentus inquirit. Scrutatur oculis:
digitisq cōtrectat. Temptat demiq mo-
dis omibus: inuenit firmissimā cicatricē.
Iam illa letitie laus atq gratiarum actio
misericordi & omipotenti deo: que fusa
est ore omnium lacrimantibus gaudiis:
non est cōmictenda meis uerbis. Cogitet
potius q̄ dicatur. ¶ In eadē cartagine
Innocentia religiosissima femina de pri-
mariis ipius ciuitatis in mamilla cancrū
habebat: rem sicut medici dicunt nullis
medicamentis sanabilem. Aut g̃ precidi
solet membrum ubi nascitur et a corpore
separari: aut ut aliquāto homo quietius
uiuat fomentis ē pestis mitiganda freq-
tibus. Nam ut inde mortem q̄ntumlibet
tardius affuturā cōfidamus: scd̄m Ypo-
cratis ut fertur sentētiā: oīs est omictēda
curatio. Hoc illa a perito medico & sue
domui fāiliarissimo acceperat: et ad solū
deū se orando conuerterat. Admonet in
somnis ꝓpinquante pascha: ut in parte
feminarum obseruāti ad baptisterium:
quecūq illi baptizata primit9 occurrisset:
signaret ei locū signo crucis xp̄i. fecit &
confestim sanitas secuta ē. Medicus sane
q ei dixerat ut nihil curatiōis adhiberet:
si paulo diuti9 uiuere uellet: cū inspexisset
eā postea et sanissimā cōperisset: quā p9
hēre illud malū tali inspectiōe cognouerat:
quesiuit ab ea uehemēter qd adhibuisset
curationis: cupiens quātum intelligi dat
nosse medicamētum quo Ypocratis diffi-
nitio uinceret. Cumq ab ea quid factu
esset audisset: uoce uelut cōtempnētis &
uultu ita ut illa metueret ne aliqd contu-
meliosum uerbum proferret i Christum:
religiosa urbanitate respondisse fertur.
Putabam inqt magnum aliquid te mihi
fuisse dicturā. Atq illa iā exhorrescente
mox addidit. Quid grande fecit Christ9
saluare cancrū: q quatriduanū mortuū
suscitauit? Hoc ergo cū audissem: et ue-
hementer stomacharer i illa ciuitate atq
in illa p̄sona non utiq obscura: factū tam
ingens miraculum sic latere: hinc eam et
admonendā et pene obiurgandā putaui.
Que cū mihi rn̄disset: nō se inde tacuisse:
quesiui ab eis quas forte tunc matronas
amicissias secū habebat: utrū hoc antea
scissent. Responderūt se oīo nescisse. Ecce
inq̄m: quō non taces: ut nec iste audiant
que tibi tanta familiaritate iunguntur?
Et qa breuiter ab ea quesiueram: feci ut
illis audientibus multūq mirantibus &
glorificantibus deum: totum ex ordine
queadmodum gestum fuerit indicaret.

MEndicum quẽdam podagricum in eadem urbe: qui cũ dedisset nomẽ ad baptismũ: et pridieq̃ baptizaretur in somnis a pueris nigris curatis quos intelligebat demões: baptizari eodem ãno prohibitus fuisset: eisq; non obtempans etiã conculcantibus pedes eius ĩ dolorẽ acerrimũ qualem nunq̃m exptus est ęstuasset: magisq; eos uincens lauacro regeneratõis ut uouerat ablui nõ distulisset: in baptismate ipo non solum dolore quo ultra solitum cruciabat᷑: uerum etia; podagra caruisse: nec amplius q̃diu postea uixisset pedes doluisse qs nouit. Nos tñ nouimus & paucissimi fratres: ad quos id potuit puenire e uicino. ¶ Quidam curubitanus non solũ a paralisi: uerũ etiã ab informi pondere genitalium: cũ baptizaretur saluus effectus est: et liberatus utraq; molestia: tanq̃m mali nihil hũisset in corpe de fonte regeneratiois ascendit. Quis hoc pręter curubini nouit: et pter rarissimos aliquos q hoc ubicũq; audire potuerũt? Nos aũt cũ hoc compissemus: iubente sancto ępiscopo Aurelio etia; ut ueniret cartaginẽ fecimus: q̃uis a talibus ꝓus audierimus: de quoꝝ fide dubitare non possemus.

VIr Tribunitius Hesperius q apud nos ẽ: habet ĩ territorio fussalensi fundũ: zubedi appellatũ: ubi cũ afflictõe aĩaliu; & seruorum suorũ domum suam spũum malignoꝝ uim noxiã perpeti compisset: rogauit nostros me absente pręsbiteros: ut aliqs eoꝝ illo pergeret cuius orõibus cederent: prexit unus: obtulit ibi sacrificium corpis christi: orans q̃ntũ potuit ut cessaret illa uexatio. deoq; ꝓtinus miserante cessauit. Acceperat autem ab amico suo terram scãm de hierosolimis allata;: ubi sepultus xp̃us die tertio resurrexit: eamq; suspenderat in cubiculo suo: ne qd mali etiam ipe pateret᷑. At ubi dom9 eius ab illa infestatiõne purgata ẽ: qd de illa terra fieret cogitabat: quã diutius in cubiculo suo reuerentię causa hẽre nolebat. Forte accidit: ut ego & collega tũc meus ęp̃us synistensis ęcclesię Maximinus in ꝓximo essemus: ut uenirem9 rogauit: et uenimus. Cumq; oĩa nobis retulisset: etiã hoc petiuit: ut infoderet᷑ alicubi: atq; ibi orõnum locus fieret: ubi etiam christiani possent ad cęlebrãda quę dei sunt cõgregari. Non restitimus: factum est. Erat ibi paliticus iuuẽis rusticanus: q hoc audito petiuit a pentibus suis: ut illũ ad eũ locũ scm̃ non cunctanter afferrent. Quo cum fuisset allatus orauit: atq; inde continuo pedibus suis sanus abscessit.

VIctoriana uilla dr̃ quę ab ypone regio minus. xxx. milibus abest. Memoria martirũ mediolanensium ibi ẽ Prothasii & Geruasii. Portatus ẽ illo q̇dam adolescens. q cũ die medio tempore ęstatis equũ ablueret in flumĩs gurgite dęonẽ incurrit. Ibi cũ iaceret uel ꝓxim9 morti: uel silimus mortuo: ad uesptinos illuc himnos & orões: cũ ancillis suis et q̇busdã sanctimõialib9 ex more domina possessioĩs intrauit: atq; himnos cantare cęperũt. Qua uoce ille q̃si pcussus excussus est: et cũ terribli fremitu altare comprębensum mouere nõ audens siue nõ ualẽs: tanquam eo fuerit alligatus aut affixus tenebat: et cum grandi eiulatu parci sibi rogans: confitebat᷑ ubi adolescentẽ & qñ et quõ inuaserit. Postremo se exiturũ esse denũtians: membra eius singl'a noĩabat: quę se amputatuꝝ exiens minabat᷑. Atq; inter hęc uerba discessit ab homine. Sed oculus eius ĩ maxillã fusus tenui uenula ab interiore q̃si radice pendebat: totũq; ei9 mediũ qd nigellũ fuerat albicauerat. Quo uiso qui aderant: concurrerant aũt etiã alii uocib9 eius acciti: et se oẽs ꝓ illo in orõnem strauerant. q̃uis eũ sana mẽte stare gauderent: rursus tamẽ ꝓpter eius oculũ contristati: medicũ quęrendũ esse

dicebant. Ibi maritus sororis eius q eum illo detulerat: potens est inqt deus scõꝝ orõibus qui fugauit demonem lumen ei reddere. Tũc sicut potuit oculũ lapsum atq; pendentẽ: loco suo reuocatũ ligauit orario: nec nisi post septem dies putauit eẽ soluendum. Quod cũ fecisset sanissimũ inuenit. Sanati sunt illic & alii de qbus dicere longũ est. ¶ Yponensem q̃ndam uirginem scio: cũ se oleo punxisset: cui ꝓ illa orans presbiter ĩstillauerat lacrimas suas: mox a demonio fuisse sanatam.

¶ Scio etiã episcopũ semel ꝓ adolescẽte quẽ a dẽonio correptũ uidit orasse. illũq; ilico demone caruisse.

Erat qdam senex Florentius yponensis noster homo: religiosus & paup: q sartoris se arte pascebat. Casulã perdiderat: et unde sibi emeret nõ hẽbat. Ad. xx. martires quorũ memoria apud nos ẽ celeberrima: clara uoce ut uestiret̃ orauit. Audierũt eũ adolescentes q forte aderant irrisores: eũq; discedentem exagitantes ꝓsequebantur: q̃si q a martirib9 quinquagenos folles unde uestimentum emeret petiuisset. Ac ille tacitus ãbulans eiectũ grandem piscem palpitatem uidit in litore: eũq; illis fauentibus atq; adiuuantibus apprehendit: et cuidam coco Cartoso noĩe bene christiano: ad coquinã conditariã indicans qd gestũ sit trecẽtis follibus uẽdidit. lanam comparare inde disponens: ut uxor eius quomõ posset ei quo indueretur efficeret. Sed cocus concidens piscem anulũ aureũ in uentriculo eius inuẽit: moxq; miseratione flexus & religione ꝑterritus: homini eum reddidit dicẽs. Ecce quõ te. xx. martires uestiert.

¶ Ad aq̃s tibilitanas episcopo afferente Proiecto reliqas gloriosissimi Stephani martiris: ad ei9 mẽoriã ueniebant magne maltitudinis concursus & occursus. Ibi ceca mulier ut ad episcopum portantem pignora sacra duceretur orauit: flores q̃s ferebat dedit: recepit: oculis admouit: protinus uidit. Stupentibus cunctis qui aderant preibat exultans: uiã carpens: et uie ducem ulterius non requirens.

¶ Memorati mẽoriam martiris que posita est ĩ castello sinicensi: quod yponensi colonie uicinum ẽ: eiusdem loci Lucillus episcopus populo precedente atq; seq̃te in manu portabat fistulã. cuius molestia iam diu laborauerat: et familiarissimi sui medici eã secare uellent: opiebat̃ manus illi9 pie sarcine uectatiõne. Vbi uero scãs attigit reliqas: repente sanata est. Nam deinceps eam in suo corpore nõ inuenit.

Eucharius presbiter ex hispania chalame habitans: uetere morbo calculi laborabat. Per mẽoriã supradicti sancti martiris quã Possidi9 illo aduexit ẽpus: saluus factus est. Idem ipe postea morbo alio preualescẽte mortuus sic iacebat: ut ei iam pollices ligarent̃. Opitulatione memorati martiris: cũ de mẽoria ei9 reportata fuisset: et sup iacentis corp9 missa ipius presbiteri tunica: suscitat9 est.

¶ Fuit ibi uir in ordine suo primarius noĩe Martialis: euo iam grauis: et multũ abhorrens a religione xpiana. Habebat sane fidelem filiã: et generũ eodem anno baptizatũ. Qui cum eũ egrotant̃ multis et magnis precibus & lacrimis rogarẽt ut fieret xpianus: prorsus abnuit: eosq; a se turbida indignatiõne submouit. Visũ est genero eius ut iret ad memoriã sancti Stephani: et illic q̃ntũ posset ꝓ eo oraret: ut deus illi daret bonã mentem: qua credere non differret in christum. Fecit hoc ingenti gemitu & fletu: et sinceriter ardente pietatis affectu. Deinde abscedens aliqd de altari florum qd̃ occurrit tulit: eiq; cum iam nox esset ad caput posuit. Tunc dormitũ est. Et ecce ante diluculuꝫ clamat: ut ad episcopum curreretur qui forte mecũ tũc erat apud yponem. Cum g̊ eũ audisset absentẽ: uenire presbiteros

postulauit. uenerunt: et statim credere se dixit. admirantibꝰ atq; gaudētibꝰ oībus baptizatus est. Hoc q̄diu uixit ī ore habebat. christe accipe spiritū meum: cum hęc uerba beatissimi Stephani quādo lapidatus ē a iudeis ultima fuisse nesciret: quę huic quoq; ultima fuerūt. Nam non multo post etiā ipse defunctus est. Sanati sunt illic per eūdem martirem etiam tres podagrici: duo ciues: peregrinus unus. sed ciues oīmodo: peregrinus autem per reuelationē qđ adhiberet quādo doleret audiuit. et cū hoc fecisset dolor continuo conquieuit.

Andurus nomen ē fundi: ubi ęcclia est & ī ea memoria martiris Stephani. Puerum quēdam puulum cum in area luderet: exhorbitantes boues q̄ uehiculum trahebant rota obtriuerunt: & confestim palpitauit expirans. Hūc mater arreptū ad eandem mēoriam posuit: & nō solum reuixit: uerum etiam illesus apparuit. ¶ Sanctimōialis quędam in uicina possessiōe quę caspaliana dicitur: cum ęgritudine laboraret ac desperaret̄: ad eandem memoriam tunica eius allata est. Quę anteq̄ reuocaretur illa defūcta est. Hac tñ tunica operuerūt cadauer eiꝰ parentes: et recepto spū salua facta est.

Apud yponem bassus quidam syrus ad mēoriam eiusdem martiris orabat ꝓ ęgrotante & periclitante filia: eoq; secum uestem eius detulerat. cum ecce pueri de domo cucurrerūt q̄ ei mortuā nūtiarent: Sed cum orante illo ab amicis eius exciperentur: prohibuerūt eos illi dicere: ne per publicū plangeretur. Qui cū domum redisset iam suoꝝ eiulatibus ꝑsonantem: et uestem filię quā ferebat sup eā ꝓiecisset: reddita uitę est. ¶ Rursus ibidē apud nos hyrenei cuiusdam collectarii filius: ęgritudine extinctus est. Cumq; corpus iaceret exanime: atq; aliis gemētibus & lamentantibꝰ exequię pararent̄: amicoꝝ eius q̄dam inter aliorum consolantium uerba suggessit: ut eiusdem martiris oleo corpus pungeret̄. Factum est: et reuixit. ¶ Itemq; apud nos uir Tribunitius Eleusinus super memoriam martirū quę in suburbano eius ē ęgritudine exaīatū posuit infantulum filium: et post orōnem quā multis cū lacrimis ibi fudit: uiuētem leuauit.

Quid faciam? Vrget huius operis implenda promissio: ut nō hic oīa possim cōmeōrare quę scio: et ꝓculdubio pleriq; nostrorum cū hęc legent: dolebūt me pretermisisse tā multa quę utiq; mecū sciunt. Quos iam nūc ut ignoscant rogo: & cogitent q̄m prolixi laboris sit facere: quod me hic non facere suscepti opis necessitas cogit. Si eniȝ miracula sanitatum ut alia taceam ea tantūmodo uelim scribere: quę per hunc martirem id est gloriosissimum Stephanū facta sunt ī colonia chalamensi: et in nr̄a: plurimi conficiendi sunt libri. nec tamē oīa colligi potuerūt: sed tātum de quibus libelli dati sunt qui recitarentur in populis. Id nāq; fieri uoluimus: cum uideremus antiquis similia diuinarum signa uirtutum etiam nostris temporibus frequētari: et ea non debere multoꝝ notitię deperire. ¶ Nondū est aūt biennium ex quo apud yponē regiū cępit eē ista memoria: et multis qđ nobis certissimum est non datis libellis de his quę mirabiliter facta sunt: illi ipsi q̄ dati sunt ad. lxx. ferme numerum ꝑuenerant: quādo ista conscripsi. Chalamę uero ubi et ip̄a memoria ꝑus esse cępit et crebrius dantur: incōparabili multitudīe sup̄ant.

Vrali etiaȝ quę colonia uticę uicina est: multa pręclara per eūdem martirem facta cognouimus: cuiꝰ ibi mēoria longe priusq̄ apud nos ab ępiscopo Euodio cōstituta est. Sed libellorum dandorum ibi consuetudo non est: uel potius non fuit. nam fortasse nūc esse iam cępit. Cum eniȝ

nuper illic essemus: Petroniam clarissimã feminã que ibi mirabiliter ex magno atq; diuturno in quo medicorum adiutoria cũcta defecerant languore sanata ẽ: hortati sum9 uolente supradicti loci episcopo ut libellum daret q recitaretur in poplo: & obtentissime paruit. In quo posuit etiã quod hic reticere non possum: quãuis ad ea que hoc op9 urgent festinare cõpellar. A quodã iudeo dixit sibi fuisse psuasũ: ut anulum capillatio uinculo insereret: quo sub omi ueste ad nuda corporis cingeretur. qui anulus haberet sub gemma lapidem in renibus inuẽtum bouis. Hoc alligata q̃si remedio: ad sancti martiris limina ueniebat. Sed profecta a cartagine cum in confinio fluminis bagrade in sua possessione mansisset: surgens ut iter perageret: ante pedes suos illum iacentem anulum uidit: et capillaciam zonam qua fuerat alligatus: mirata temptauit. Quã cum oino suis nodis firmissimis sicut erat cõperisset astrictã: crepuisse atq; exiliisse anulũ suspicata est. Qui etiã ipse cũ integerrimus fuisset inuentus: future salutis quodammodo pignus de tãto miraculo se accepisse presumpsit. atq; illud uinclm soluens: simul cum eodem anulo proiecit in flumen. Non credũt hoc qui etiã dñm Ihesum p integra uirginalia mris enixũ: et ad disciplos suos ostiis clausis ingressũ fuisse non credũt. Sed hoc certe querãt: & si uerum inuenerint: illa credãt. Clarissima femina est nobiliter nata: nobiliter nupta: cartagine habitabat: ãpla ciuitas ampla persona rem querentes latere non sinunt. Martir certe ipe quo impetrante illa sanata est: in filium pmanẽtis ũginis credidit: i eum qui ostiis clausis ad disciplos igressus ẽ credidit. Postremo ppter quod omia ista dicuntur a nobis: in eum qui ascendit in celum cũ carne in qua resurrexerat credidit: et ideo per eum tãta fiunt: qa pro ista fide aimam posuit.

Sunt ergo etiã nũc multa miracula eodem d͞o faciente per quos uult: et queadmodũ uult: q & illa que legim9 fecit. sed ista nec siliter innotescunt: neq; ut non excidant aimo: quasi clara meorie crebra lectione tunduntur. Nam & ubi diligentia est que nũc apud nos ee cepit: ut libelli eorum qui benefitia percipiunt recitentur in populo: semel hoc audiunt qui assunt: pluresq; non assunt. ut nec illi qui affuerũt post aliquot dies quod audierunt mente retineant: et uix quisquã reperiatur illorum: q ei quem nõ affuisse cognouerit indicet quod audiuit. Vnũ est apud nos factum nõ maius q̃ illa que dixi: sed tam clarũ atq; illustre miraclm: ut nullum arbitrer ee yponensium q hoc uel non uiderit uel didicerit: nullum qui obliuisci ulla ratõne potuerit. ¶ Decem qdam fratres quorũ septem sunt mares: tres femine: de cesarea capadocie suorum ciuium non ignobiles: maledicto matris recenti patris eorum obitu destitute: que iniuriã sibi ab eis factã acerbissime tulit: tali pena sũt diuinitus coerciti: ut horribiliter quaterent͠ oẽs tremore mẽbrorũ. In qua fedissima specie: oclos suorũ ciuiũ nõ ferentes: quaquersũ cuiq; ire uisum ẽ: toto pene uagabant͠ orbe romão. Ex his enĩ ad nos uenerũt duo frater & soror: Paul9 & Palladia: multis aliis locis miseria diffamante iam cogniti. Venerunt aũt ante pascha ferme dies. xv: et ecclĩã quotidie ingredientes: in ea memoriam gloriosissimi martiris Stephani frequentabant: orantes ut sibi iam placaret͠ de9: et salutem pristinam redderet. Et illic et quocũq; ibant: cõuertebant in se ciuitatis aspectum. Nonnulli q eos alibi uiderant causamq; tremoris eorũ nouerant: aliis & cuicũq; poterant indicabant. Venit et pascha: atq; ipo die dominico mane cum iam populus frequẽs presens eẽt: et loci sancti cãcellos ubi martirium erat idem

iuuenis orans teneret: repente ꝓstratus
est & dormienti simillimus iacuit: nõ tñ
tremẽs sicut etiam per somnum solebat.
stupentib⁹q adérant: atq; aliis pauentib⁹
aliis dolentibus cum eum quidam uellẽt
erigere: nõnulli prohibuerũt: sed potius
exitum expectãdum esse dixerũt. Et ecce
surrexit & nõ tremebat: quoniã sanatus
erat et stabat incolumis intuẽs intuẽtes.
Quis ergo intuentiũ se tenuit a laudib⁹
dei? Clamantium gratulantiũq; uocibus
ęcclesia usq;quaq; cõpleta est. Inde ad me
curritur ubi sedebam iam processurus.
Irruit alter quisq; post alterũ: oĩs poste-
rior quasi nouũ quod alius ꝑus dixerat
nuntiantes. Meq; gaudente & apud me
deo gratias agente: ingredit̃ etiam ipse
cũ pluribus. Inclinatur ad genua mea:
erigit̃ ad osculum meũ. Procedimus ad
populum: plena erat ęcclesia: personabat
uocibus gaudiorũ: deo grãs deo laudes
nemine tacente: hinc atq; inde clamãtiũ.
Salutaui pplm & rursus eadẽ feruẽtiore
uoce clamabant. Facto tandem silentio
scꝑturarum diuinarũ sunt lecta solennia.
Vbi aũt uentũ est ad mei sermonis locũ:
dixi pauca pro tẽpore & ꝓ illius iocun-
ditate lętitię. Magis enĩ eos in ope diuĩo
quãdam dei eloquẽtiam non audire: sed
cõsiderare ꝑmisi. Nobiscum hõ prandit:
et diligẽter nobis omnem suę fraternę ac
maternę calamitatis indicauit historiã.
Sequenti itaq; die post sermonẽ redditũ:
narratiõis eius libellũ in crastinũ populo
recitandum ꝓmisi. Quod cũ ex dominico
paschę die tertio fieret: in gradib⁹ exedrę
in qua de supiore loquębar loco: feci star̃
ambos frẽs: cum eorũ legeretur libellus.
Intuebat̃ popls uniuersus sexus utriusq;
unũ stantem sine deformi motu: alteram
membris oĩbus contremẽtem. Et q ipm
nõ uiderant qd in eo diuinę misericordię
factũ esset: in eius sorore cernebant. Vi-
debant enĩ qd in illo gratulãdum: qd ꝓ
illa esset orandum. Inter hęc recitato eoꝝ
libello: de cõspectu popli eos abire ꝑcepi:
et de tota ipa causa aliquãto diligentius
cęperam disputare: cũ ecce me disputante
uoces alię de mẽoria martiris nouę gra-
tulatõnis audiũtur. Conuersi sunt eo qui
me audiebant: cęperũtq; concurrere. Illa
enĩ ubi de gradib⁹ descendit in qbus ste-
terat: ad sanctũ martirẽ orare prexerat.
Quę mox ut cãcellos actigit collapsa: si-
militer uelut frater eius p⁹ somnum sana
surrexit. Dum ergo reqrerem⁹ qd factũ
fuerit unde ille strepitus lętus extiterit:
ingressi sunt cũ illa in basilicã ubi eram⁹:
adducẽtes eam sanam de martiris loco.
Tum uero tãtus ab utroq; sexu admira-
tionis clamor exortus est: ut uox conti-
nuata cũ lacrimis: non uideret̃ posse finiri.
Perducta est ad eum locũ ubi pauloante
steterat tremens. exultabãt eam similem
fratri factã cui doluerant remãsisse dissi-
milem. et nõdum fusas pręces suas ꝓ ea:
iam tamẽ pręuiam uoluntatem tam cito
exauditam esse cernebant. Exultabant in
dei laudem uoce sine uerbis tãto sonitu:
quãtum nostrę aures uix ferre possent.
Quid erat in corde exultantiũ: nisi fides
xpi ꝓ qua Stephani sanguis effusus est?

Vi nisi huic fidei ¶ Caplm .ix.

Q
attestant̃ ista miracula: ĩ qua xp̃s
pręedicat̃ resurrexisse in carne: et in cęlũ
ascẽdisse cũ carne? Nam et ipsi martires
hui⁹ fidei martires id ẽ huius fidei testes
fuerũt: huic fidei testimoniũ ꝑhibentes:
mundum inimicissimũ & crudelissimum
ꝑtulerũt: eũq; nõ repugnãdo s; moriendo
uicerũt. Pro ista fide mortui sũt: q hęc a
domino impetrare possũt: propter cuius
nomen occisi sunt. Pro hac fide pręcessit
eorum mira patientia: ut in his miraculis
tanta ista potentia sequęret̃. Nã si carnis
in ęternũ resurrectio uel non pręuenit in
christo: uel nõ uentura ẽ sicut pręnũtiat̃
a christo: uel sicut pręnũtiata est a ꝓphis

a qbus prenunciatus est christus: quare martires tanta possũt: q pro ea fide qua hec resurrectõ predicat̃ occisi sunt? Siue enĩ deus ipe per seipm miro modo quo res temporales operatur eternus: siue p suos ministros ista faciat: et eadem ipa que p ministros facit: siue quedam faciat etiã per martirũ spũs: sicut p hoĩes adhuc in corpore cõstitutos: siue oĩa ista p anglos qbus inuisibiliter imutabiliter & incorporaliter iperat operetur: ut que p martirs fieri dicunt̃: eis orantib⁹ tm̃ et ipetrantib⁹ non etiã opantib⁹ fiant: siue alia istis siue alia illis modis: q nullo mõ comprehẽdi a mortalibus possũt: ei pfecto actestant̃ hec fidei: in qua carnis i eternum resurrectio predicatur. Capitlm .x.

Hic forte dicturi sũt etiã deos suos aliq̃ mira fecisse. Bene. si iã incipiũt deos suos mortuis hominibus comparare. adiciunt etiam se habere deos ex hoĩbus mortuis: sicut Herculem: sicut Romulũ: sicut alios multos quos i deoꝝ numerũ receptos opinãtur. Sed nobis martires non sunt dii: qa unum eũdemq; deum & nostrum scimus & martirum: nec tamen miraculis que p meoriam martirũ nr̃oꝝ fiũt: ullo modo sunt compãda miracula que facta per templa phibentur illorum. Verum si qua similia uident̃: sicut a Moyse magi Pharaonis: sic eorũ dii uicti sunt a martiribus nostris. Fecerunt autem illa demones eo fastu impante supbie: quo eoꝝ dii esse uoluerũt. Faciũt aũt ista martirs uel potius deus: ul' orantib⁹ aut cooperantibus eis: ut fides illa pficiat qua eos nõ deos nostros esse: sed unũ deũ nobiscum habere credamus. Deniq; illi talibus diis suis & templa edificauerũt: et statuerũt aras: et sacerdotes instituerũt: et sacrificia fecerũt. nos aũt martiribus nostris non templa sicut diis: sed meorias sicut hoĩb⁹ mortuis quorũ apud deum uiuunt spũs fabricamus. Nec ibi erigimus altaria in quibus sacrificemus martiribus: sed uni deo & martirũ et nostro sacrificium immolamus. ad quod sacrificiũ sicut hoĩes dei q mũdum in eius confessiõe uicerũt: suo loco & ordine nominantur: non tamẽ a sacerdote qui sacrificat inuocant̃. Deo qppe non ipis sacrificat: quis in meoria sacrificet eorum: qa dei sacerdos est non illoꝝ. Ipm uero sacrificiũ corpus est xp̄i: quod nõ offertur ipis: qa hec sunt & ipi. Quibus igitur potius credẽdum ẽ miracula facientibus? Eis ne q seipos uolunt haberi deos ab his qbus ea faciũt: an eis q ut in deũ credatur quod & christus ẽ: faciũt quicqd mirabile faciunt? Eis ne q sacra sua etiã crimina sua esse uoluerunt: an eis q nec laudes suas uolũt esse sacra sua: sed totum qđ ueraciter laudantur ad eius gloriam pficere in quo laudantur? In dño qppe laudant̃ aĩe eoꝝ. Credam⁹ ergo eis & uera dicẽtibus: et mira facientibus. Dicendo enĩ uera passi sũt ut possẽt facere mira. In eis ueris est precipuum qđ xp̄s resurrexit a mortuis: et imortalitatẽ resurrectoĩs in sua carne pmus ostẽdit: quã nobis affuturam uel in pncipio noui seculi: uel in hui⁹ fine pmisit. Ca. xi.

Contra quod magnum dĩ donum: rõcinatores isti quorũ cogitatoẽs dñs nouit qm̃ uane sunt: de ponderibus elementoꝝ argumẽtant̃: quoniam scilicet magistro Platone didicerunt mũdi duo corpora maxima atq; postrema: duobus mediis aere scilicet & aqua esse copulata atq; coniuncta. Ac p hoc inquit qm̃ terra ab hinc sursum uersus est prima: secũda aqua super terram: tertius aer sup aquã: q̃rtum sup aera celũ: non põt esse terrenũ corpus in celo. Momentis enĩ ppriis ut ordinem suum teneant: singula elementa librantur. Ecce qualibet argumẽtis oĩpotentie dei hũana cõtradicit infirmitas: quã possidet uanitas. Quid ergo faciunt in aere terrena tot corpora: cũ a terra sit

aer tertius? Nisi forte q per plumarũ &
pennarũ leuitatẽ donauit auiũ: terrenis
corporibus ut portẽtur in aere: immor-
talibus factis corporibus hominum non
poterit donare uirtutẽ: qua etiã in sũmo
celo ualeant habitare? Aĩalia quoq; ter-
rena que uolare non possunt: in qbus &
hoĩes sunt: sicut sub aqua pisces que sunt
aquarum aĩalia: ita sub terra uiuere de-
buerũt. Cur ergo nõ saltem de secũdo id
ẽ de aquis: sʒ de elemento terno terrenũ
animal carpit hanc uitam? Quare cum
pertineat ad terram: in secũdo quod sup
terram est elemento uiuere si cogatur cõ-
tinuo suffocat̃: et ut uiuat uiuit ĩ ternio?
An errat hic ordo elementoꝝ: uel potius
non in natura rerum: sed ĩ istorum argu-
mentatõnibus deficit? Omicto dicere qd
iam ĩ ternodecimo libro dixi: q̃mmulta
grauia terrena sint corpora sicut plũbuʒ:
et formam tamẽ ab artifice accipiãt: qua
natare ualeant sup aquam: et ut accipiat
qualitatem corpus hũanum: qua ferri in
celum et esse possit in celo omipotenti ar-
tifici contradicitur. Iam uero cõtra illud
quod iam dixi superius: etiã istum consi-
derantes atq; tractantes elementorũ or-
dinẽ: quo confidũt non inueniũt oĩmodo
qd dicant. Sic est eniʒ hinc sursum uersus
terra pma: aqua secũda: tertius aer: q̃rtũ
celum: ut sup oĩa sit aĩme natura. Nam &
Aristoteles qntum corpus eam dixit eẽ:
et Plato nullum. Si quintum esset: certe
supius esset ceteris. Cum uero nullum est:
multo magis superat omĩa. In terreno g
quid facit corpore? In hac mole qd agit
subtilior oĩbus? In hoc pondere qd agit
leuior omĩbus? In hac tarditate qd agit
celerior omĩbus? Ita ne p huius tam ex-
cellentis nature meritũ non poterit effici:
ut corpus eius leuetur ĩ celũ: et cũ ualeat
nũc natura corpoꝝ terrenoꝝ deprimere
aĩas deorsum: aliquo modo & aĩe leuare
sursum terrena corpora non ualebunt?

Iam si ad eorum miracula ueniamus: que
facta a diis suis opponũt martirib⁹ nr̃is:
nonne etiã ipa pro nobis facere & nobis
reperient̃ omnino proficere? Nam inter
magna miracula deoꝝ suorum: profecto
magnũ illud est: quod Varro cõmẽorat:
Vestalem uirginem cũ piclitaretur falsa
suspitõe de stupro: cribrũ implesse aqua
de tiberi: et ad suos iudices nulla ei⁹ pte
stillãte portasse. Quis aque põdus supra
cribrũ tenuit? Quis tot cauernis paten-
tibus nihil inde in terrã cadere pmisit?
Responsuri sunt: aliquis deus uel aliquis
demon. Si deus: nunqd maior est deo q
fecit hunc mũdum? Si demon: nunquid
potentior est angelo qui deo seruit a quo
factus est mũdus? Si ergo deus minor
uel angelus ul' demon potuit põdus hu-
midi elementi sic suspẽdere: ut aquarum
uideat̃ mutata fuisse natura: ita ne deus
omipotẽs q ipa creauit elementa terreno
corpi graue pondus auferre nõ poterit:
ut in eodem elemento habitet uiuificatũ
corpus in quo uoluerit uiuificans spũs?
Deinde cũ aerem medium ponant inter
ignem desuper et aquam subter: qd est q
eũ inter aquã & terram sepe inuẽimus?
Quid enĩ uolũt esse nubes aquosas inter
quas & maria aer medius inueniẽ? Quo
nam queso elementoꝝ põdere atq; ordie
efficitur: ut torrentes uiolentissimi atq;
undosissimi anteq̃ sub aere in terris cur-
rant: super aera in nubibus pendeant?
Cur deniq; aer est medius inter summa
celi & ima terrarum: quaq̃uersum orbis
extendit̃: si locus ei⁹ inter celũ & aquas:
sicut aquarũ inter ipm & terras est con-
stitutus? Postremo si ita est elemẽtorum
ordo dispositus: ut scd̃m Platonẽ duob⁹
mediis id est aere & aqua: duo extrema
id est ignis et terra iungantur: celiq; ob-
tineat ille sũmum locũ: hec aũt imi uelut
fundaminis mundi: et ideo in celo esse
nõ potest terra: cur est ipse ignis ĩ terra?

Scdm hanc quippe rationem: ita ista duo
elementa in locis propriis imo ac summo
terra & ignis eē debuerūt. ut quēadmodū
nolūt in summo esse posse quod imi est: ita
nec in imo posset esse qđ summi est. Sicut
ergo nullam putant esse uel futuram esse
particulam terrę in cęlo: ita nullā pticulā
uidere debuimus ignis in terra. Nunc ū
non solū in terris uerū etiā sub terris ita
est: ut eū eructēt uertices montiū: preter
ꝙ in usibus hoīum et esse ignem in terra:
& eū nasci uidemus ex terra. qn̄do qdem
et de lignis et de lapidibus nascitur: quę
sunt corpora sine dubitatōe terrena. Sed
ille inquiunt ignis ē tranquillus: purus:
innoxius: sempiternus: iste aūt turbid9:
fume9: corruptibilis atq; corruptor. Nec
tamē corrumpit montes in qbus iugiter
ęstuat cauernasq; terraruꝫ. Verū esto: sit
illi iste dissimilis: ut terrenis hītatōibus
congruat. Cur ergo nolūt ut credamus
naturam corporū terrenorū aliqn̄do in-
corruptibilem factam cęlo cōuenientem
futuram: sicut nūc ignis corruptiblis his
cōuenit terris? Nihil igitur afferunt ex
pōderibus atq; ordine elementoꝝ: unde
oīpotenti deo quo minus faciat corpa
nr̄a talia ut etiam i cęlo possint habitare
prescribant. ¶ Capitlm .xii.

SEd scrupulosissime querere: et fidē
qua credimus resurrecturā carnē
ita querēdo assolent irridere. utrū fetus
abortiui resurgant. Et qm̄ dn̄s ait: amen
dico uobis capillus capitis ur̄i nō pibit:
utrū statura & robur ęqualia futura sint
oībus: an diuersę corpoꝝ quātitates?
Si eniꝫ ęq̄litas erit corpoꝝ: unde hēbunt
quod hic nō habuerūt in mole corporis
illi abortiui: resurgent & ipsi: aut si non
resurgēt: qa nec nati sunt ꝫ effusi? Eandē
questionē de paruulis uersant. unde illis
mensura corpis quā nūc defuisse uidem9
accedat: cū in hac etate moriuntur. Neq;
eni dicturi sumus eos nō resurrecturos:
qui non solum generationis capaces sūt:
uerum etiā regeneratōnis. Deinde inter-
rogant: queadmodum ipsa se equalitas
habitura sit. Si eni tam magni et tā longi
erunt omēs q̄ fuerunt qcunq; hic fuerunt
maximi atq; lōgissimi: nō solū de puulis
sed & de plurimis magnis querūt: unde
illis accessurum sit quod hic defuit: si hoc
quisq; recipiet quod hic habuit. Si autēꝫ
qđ ait apostolus occursuros nos omnes
in mensuram etatis plenitudis christi: et
illđ alterū quos predestinauit cōformes
fieri imaginis filii sui: sic intelligēdum ē:
ut statura & modus corporis xp̄i oīum
q in regno eius erūt hūanoꝝ corpoꝝ sit
futurus: multis erit inqūt de magtudie
& longitudine corporis detrahendum.
Et ubi iam erit: capillus capitis uestri nō
peribit: si de ipa corporis quantitate tam
multū pibit? Quamis et de ipsis capillis
possit inqri: utrū redeat quidqd tondē-
tibus decidit. Quod si reditturū est: quis
non exhorreat illā deformitatem? Nam
hoc & de unguib9 uidetur necessario se-
cuturum: ut redeat tam multū qđ corpis
curatura desecuit. Et ubi erit decus: quod
certe maius q̄ i ista eē corruptōe potuit:
in illa iam immortalitate esse debebit? Si
aūt non redibit: ergo peribit: quōmō igr̄
inquunt capillus capitis non peribit? De
macie quoq; uel pinguedine siliter dispu-
tant. Nā si equales oēs erūt non utiq; alii
macri alii pingues erūt. Accedet g̃ aliis
aliqd: aliis minuetur. Ac p hoc nō quod
erat recipiendū: sed alicubi addēdum est
quod non fuit: et alicubi pdendum quod
fuit. De ipis etiā corruptōibus & dilap-
sionib9 corpoꝝ mortuoꝝ: cū aliud uertat
in puluerem: in auras aliud exalet: siue
quos bestię siue q̄s ignis absumat: nau-
fragio uel qbuscūq; aqs ita qdem peāt: ut
eoꝝ carnes i hūorem putredo dissoluat:
non mediocriter pmouētur: atq; oīa ista
recolligi in carnē & reintegrari posse nō

credunt. Consectantur etiam quasdam
feditates et uicia siue accidāt siue nascā-
tur: ubi & mōstruosos partꝰ cū horrore
atq; irrisione cōmemorant: et reqrūt que
nam cuiusq; deformitatis resurrectio sit
futura. Si eniz nihil tale redire in corpus
hoīs dixerimus: responsionē nostram de
locis uulnerum cum qbus dn̄m christum
resurrexisse predicamus: se cōfutaturos
esse presumūt. Sed inter hec oīa questio
illa difficillima ꝓponit̄: in cuius carnem
reditura sit caro q̄ corpus alteriꝰ uescētis
hūana uiscera fame compellente nutrit̄.
In carnē qppe conuersa est eius q talibus
uixit alimentis: et ea que macies ōnderat
detrimenta suppleuit. Verum hoc illi re-
deat hōi cuius caro ꝑus fuit: an illi potiꝰ
cuius postea facta est: ad hoc ꝑcunctant̄
ut fidem resurrectiōis illudant: ac sic aīe
humane aut alternantes sicut ait Plato
ueras infelicitates falsasq; ꝓmictāt bea-
titudines: aut pꝰ multas itidem ꝑ diuersa
corpora reuolutiones: aliq̄ndo tamē eam
sicut Porphiriꝰ finire miserias: et ad eas
nunq̄m redire fateant̄: non tamē corpus
habēdo imortale sz corpus oīe fugiēdo.

Caplm .xiii.

AD hec ergo que
ab eoꝝ ꝑte contraria me digerēte
mihi uidentur opposita: misericordia dei
nisibus meis opem ferente respondeam.
Abortiuos fetus q cum iam uixissent in
utero ibi sunt mortui: resurrecturos ut
affirmare ita negare non audeo. Quāuis
non uideam quomō ad eos non ꝑtineat
resurrectio mortuoꝝ: si non eximunt̄ de
numero mortuoꝝ. Aut enim non omnes
mortui resurgent: et erūt alique humane
aīe sine corꝑibus in eternū: que corpora
hūana quāuis inter uiscera mr̄na gesta-
runt: aut si omēs humane aīe recipient
resurgētia corpa sua que hūerūt ubicūq;
uiuentia: ac morientia reliquerunt: non
inuēio q̄admodū dicā ad resurrectionē
non ꝑtinere mortuoꝝ: quoscūq; mortuos
etiam in uteris matrum. Sed utrumlibet
de his qsq; sentiat: qđ de iā natis ifātibꝰ
dixerimus: hoc etiā de illis intelligendū
est si resurgent.

Caplm .xiiii.

QVidḡ de infantibꝰ dicturi sumus:
nisi qa non in ea resurrecturi sunt
corporis exiguitate qua mortui: sed qđ
eis tardius accessurum erat tempore: hoc
sunt illo dei opere miro atq; celerrimo re-
cepturi. In sentētia qppe domini ubi ait.
Capillus capitis uestri nō peribit: dictū
est nō defuturum esse quod fuit: non aūt
negatum est affuturum esse quod defuit.
Defuit aūt infanti mortuo ꝑfcta q̄ntitas
sui corporis. perfecto qppe infanti deest
utiq; ꝑfectio magnitudinis corꝑalis. que
cū accesserit: iam statura longior eē non
possit. Hunc ꝑfectionis modū sic habent
omēs: ut cū illo concipiant̄ atq; nascant̄.
sed habent in ratōne non mole. sicut ipsa
membra oīa iam sunt latenter in semine:
cū etiā natis nonnulla adhuc desint: sicut
dentes ac si quid eiusmodi. In qua ratōne
uniuscuiusq; materia indita corporali iaz
quodāmodo ut ita dicā: innatū eē uidet̄
quod nondū est: imo qđ latet: sed accessu
temꝑis erit uel potius apparebit. In hoc
ergo infans iam breuis aut longus est: q
breuis longus ue futurus est. Scd̄m hāc
rōnem profecto in resurrectōe corporis
detrimenta corporis nō timemus. qa &
si eq̄litas futura esset oīm: ita ut oēs usq;
ad giganteas magnitudines ꝑuenirent:
ne illi q maximi fuerūt minus haberent
aliqd in statura quod eis cōtra sententiā
xp̄i periret: q dixit nec capillū capitis eē
periturū: creatori utiq; q creauit cuncta
de nihilo: quomō deesse posset unde ad-
deret: quod addendū esse mirus artifex
nosset.

Capitulum .xv.

SI utiq; xp̄us in ea mensura corꝑis
in qua mortuꝰ est resurrexit: nefas
est dicere: cū resurrectōnis oīum tempus
uenerit accessurā corꝑi eiꝰ eā magnitudinē

quā non habuit: quando in ea discipulis in qua illis notus erat apparuit: ut longissimis fieri possit ęqlis. Si aūt dixerimꝰ ad dominici corpis modum etiā quorūq; corpa maiora redigēda: pibit de multorum corporibus plurimum: cum ipse nec capillū piturū esse ꝓmiserit. Restat ergo ut suā recipiat quisq; mensuram: quā uel habuit in iuuentute etiā si senex est mortuus: uel fuerat habiturꝰ si an̄ est defūctꝰ. Atq; illd̄ quod cōmemorauit apostolus de mensura ętatis plenitudīs christi: aut propter aliud intelligamus dictū esse: id est ut illi capiti in populis xp̄ianis accedente oīm perfectōe membrorum: ętatis eius mensura cōpleatur: aut si hoc de resurrectōe corpoꝝ dictū est: sic accipiamꝰ dictum: ut nec ultra nec infra iuuenilem formam resurgant corpora mortuoꝝ: sȝ in ea ętate et robore usq; ad quā hic xp̄m puenisse cognouimꝰ. Circa triginta qppe annos definierunt esse etiam sęculi huius doctissimi hoīes iuuentutē. quę cū fuerit proprio spatio terminata: inde iā hoīem in detrimēta uergere grauioris ac senilis ętatis. et ideo non esse dictū in mensuram corporis uel in mensuram staturę: sed in mensuram ętatis plenitudinis christi.

ILlud etiam ꝙ ait ¶ Caplm̄ .xvi.
predestinatos fieri cōformes imagis filii dei: potest & scd̄m interiorem hoīem intelligi. unde nobis alio loco dixit. Nolite cōformari huic sęclō: sȝ reformamini ī nouitate sensus uestri. Vbi ergo reformamur ne conformemur huic sęculo: ibi cōformamur dī filio. Potest et sic accipi: ut quēadmodum ille nobis mortalitate: ita nos illi efficiamur īmortalitate cōformes. qd̄ qdem et ad ipam resurrectōnem corpoꝝ pertinet. Si aūt etiā in his uerbis qua forma resurrectura sint corpa sumꝰ admoniti: sicut illa mensura ita et ista cōformatio non quātitatis intelligenda est sed ętatis. Resurgēt itaq; oēs tam magni corpe: q̄ uel erant ul' futuri erant iuuenili ętate: quāuis nihil oberit etiam si erit infantilis uel senilis corpis forma: ubi nec mentis nec ipius corporis ulla remāebit infirmitas. Vnde etiā si qs in eo corporis modo in quo defunctus est resurrecturū unūquēq; contendit: non ē cum illo laboriosa contradictione pugnandum.

NOnnulli ꝓpter hoc ¶ Cap. xvii.
ꝙ dictum est: donec occurramus omēs in uirū perfectū in mensurā ętatis plenitudinis xp̄i: et cōformes imaginis filii dei: nec ī sexu fęmineo resurrecturas fęminas credūt: sed in uirili omēs aiūt. quoniā deus solum uirum fecit ex limo: fęminam ex uiro. Sed mihi melius sape uidētur: q utrumq; sexū resurrecturum esse non dubitant. Non enī libido ibi erit quę confusionis est causa. Nam priusq̄m peccassent nudi erant: et nō confūdebant̄ uir & fęmina. Corporibꝰ ergo illis uicia detrahent̄: natura seruabit̄. Non est autē uiciū sexus fęmineus: sed natura. quę tūc qdem & a concubitu et a partu īmunis erit. erūt tamen membra fęminea: nō accommodata usui ueteri sed decori nouo: quo non alliciat̄ aspicientis concupiscētia quę nulla erit: sed dei laudetur sapientia atq; clęmentia: qui & quod nō erat fecit: et liberauit a corruptione quod fecit. Vt enī in exordio generis hūani de latere uiri dormientis costa detracta fęmia fieret: christum & ęcclesiam tali facto iam tunc ꝓphetari oportebat. Sopor quippe ille uiri mors erat christi. cuiꝰ exanimis in cruce pendentis latus lancea pforatū est: atq; inde sanguis et aqua profluxit: quę sacramenta esse nouimꝰ qbus ędificat̄ ęcclesia. Nam hoc etiā uerbo sc̄ptura usa est: ubi non legitur formauit aut finxit: sed ędificauit eam in mulierem. Vnde & apl's ędificatōnem dicit corporis christi: quod est ęcclesia. Creatura ē ergo dei fęmina sicut uir. sȝ ut de uiro fieret unitas

commendata est. ut autē illo modo fieret
xp̄us ut dictum ē & ęcclesia figurata est.
Qui ergo utrūq; sexum instituit: utrunq;
restituet. Deniq; ip̄e Ihesus interrogatus
a saduceis qui negabant resurrectōnem:
cuius septē fratrū erit uxor quā singuli
habuerūt: dum quisq; eoꝝ uellet defūcti
semē sicut lex pręcepat excitare: erratis
inqt nescientes scripturas neq; uirtutem
dei. Et cum aptus locus eēt ut diceret: de
qua enim me interrogatis uir erit ip̄a non
mulier: non hoc dixit: sed dixit. in resur-
rectōe. n. neq; nubent neq; uxores ducēt:
sed sunt sicut angeli dei in cęlo. Equales
utiq; anglis īmortalitate ac fęlicitate: nō
carne sicut nec resurrectōe qua non indi-
guerunt angeli: quia nec mori poterunt.
Nuptias ergo dn̄s futuras negauit eē in
resurrectōne non fęminas. et ibi negauit
ubi talis quęstio uertebatᷣ: ut eā negato
sexu muliebri celeriore facilitate dissol-
ueret: si eū ibi pręnosceret non futurum.
imo etiā futurum esse firmauit dicendo:
non nubent quod ad fęminas ptinet: nec
uxores ducent qđ ad uiros. Erunt ergo
quę uł nubere hic solēt uł ducere uxorēs:
sed ibi hoc non facient. ¶ Caplm. xviii.

Proinde quod ait ap̄ls occursuros
nos omēs in uirū pfectū: totiusq;
ipsius circūstantiam lectōnis considerare
debemus. quę ita se habet. Qui descendit
inqt ipse est & q ascendit sup omēs cęlos.
ut adimpleret oīa. Et ip̄e dedit quosdam
qdem aplos: quosdā aūt pphas: quosdā
uero euangelistas: quosdā autē pastores
& doctores: ad consūmatōnem sanctoꝝ
in opus ministerii: in ędificatōem corpis
xp̄i: donec occurramus omēs i unitatem
fidei & agnitōnem filii dei: in uirū pfectū
in mensuram ętatis plenitudinis xp̄i: ut
ultra non simus puuli lactati & circūlati
omni uento doctrinę: in illusione hoīum:
in astutiā ad machinatōnem erroris. Ve-
ritatē aūt facientes i caritate augeamur
in illo per omnia q est caput christus: ex
quo totū corpus cōnexum & cōpactum:
per omnē tactum subministratōnis scđm
opatione in mensuram uniuscuiusq; ptis:
incrementū corporis facit i ędificatione
sui in caritate. Ecce q ē uir pfectus: caput
& corpus quod cōstat omibus membris
quę suo tempore complebūtur. Quotidie
tamē eidem corpi accedunt dum ędificatᷣ
ęcclesia: cui dicitᷣ uos autē estis corpus x̄
& membra. Et alibi p corpore inqt eius
quod ē ęcclesia. Itemq; alibi. unus panis
unū corpus multi sumus. De cui9 corpis
ędificatōe & hic dictū est. Ad consūma-
tionem sanctoꝝ in opus ministerii i ędi-
ficatōnem corpis xp̄i. Ac deinde subiectū
est: unde nūc agimus: donec occurramus
omēs in unitatem fidei & agnitōnem filii
dei: in uirum pfectum i mensuram ętatis
plenitudinis x̄ 7c. donec eadem mensura
in quo corpore intelligenda eēt ostēderet
dicens. Augeamur i illo p oīa q est caput
christus: ex quo totū corpus cōnexum &
cōpactū: per omnē tactū subministratōnis
scđm opatōnem i mensuram uniuscuiusq;
ptis. Sicut g° est mēsura uniuscuiusq; ptis:
ita totius corporis qđ omibus suis ptib9
cōstat: est utiq; mensura plenitudinis de
qua dictum est: in mēsuram ętatis pleni-
tudinis xp̄i. Quā plenitudinem etiā illo
cōmemorauit loco ubi ait de xp̄o. Et ipm
dedit caput sup omnem ęcclesiam quę est
corpus eius: plenitudo eius q oīa in oīb9
adimplet. Verum si hoc ad resurrectōis
formam in qua erit unusqsq; referēdum
esset: quid nos impediret nomiato uiro
intelligere & fęminam: ut uirū pro hoīe
positū accipemus: sicut in eo qđ dictū est.
Beatus uir q timet dn̄m: utiq; ibi sunt &
fęminę quę timent dn̄m. ¶ Cap. xix.

Quid iam respondeam de capillis
atq; unguib9? Semel qppe intellcō
ita nihil pitturum eē de corpe: ut deforme
nihil sit in corpore: simul intelligitur ea

quę formę factura fuerant enormitatem: massę ipi accessura esse non locis: in qbus membrorũ forma turpetur. Velut si de limo uas fieret: qđ rursus in eũdem limũ redactũ totũ de toto iterũ fieret: nõ esset necesse ut illa pars limi quę ĩ ansa fuerat ad ansam rediret: aut quę fundũ fecerat ipa rursus faceret fũdum: dũ tamẽ totũ reuerteretur ĩ totũ: id est totus ille limꝰ in totũ uas nulla sui ꝑdita parte remearet. Quapropter si capilli totiẽs tonsi ũgues ue desecti: ad sua loca deformiter redeunt: nec tamen cuiq; resurgenti peribũt: qa in eandem carnẽ ut quęcunq; ibi locũ corporis teneãt: seruata ꝑtiũ congruẽtia materię mutabilitate uertentur. Quãuis qđ ait dominus: capillus capitis uẽi nõ peribit: non de longitudine ſ; de numero capilloꝝ dictũ: multo aptius possit intelligi. Vnde & alibi dicit. Capilli capitis uẽi numerati sũt. Neq; hoc ideo dixerim: ꝙ aliqd existimem corpori cuiq; ꝑiturũ quod naturaliter inerat: sed qđ deforme natum fuerat: non utiq; ob aliud: nisi ut hinc quoq; ostẽderetur q̃ sit pęnalis conditio ista mortalium: sic esse rediturũ: ut ꝑuata integritate substãtię sola substãtię deformitas pereat. Si eni statuam potest artifex homo quã ꝓpter aliquam causã deformẽ fecerat: conflare & pulcerrimã reddere: ita ut nihil inde substãtię ſ; sola deformitas pereat: ac si qd in illa figura ꝑore ĩdecẽter extabat: nec parilitati ꝑtiũ cõgruebat: non de toto unde fecerat amputare atq; separare: sed ita conspergere uniuerso atq; miscere: ut nec feditatẽ faciat nec minuat q̃ntitatẽ: qd de oĩpotente artifice sentiendum est? Ergo ne poterit quasq; deformitates hũanorum corpoꝝ non modo usitatas: uerum etiã raras atq; mõstruosas quę huic miserę uitę cõgruũt: abhorrent autem ab illa futura fęlicitate scõrum: sic auferre aut ꝑdere: ut quęcũq; earũ fiũt & si naturalia tamẽ indecora excrementa substantię corꝑalis: nulla eiꝰ diminutione tollantur? Ac per hoc non est macris pinguibꝰue metuẽdum: ne ibi etiã tales sint quales si possent nec hic eẽ uoluissent. Oĩs.n. corporis pulcritudo est partium congruẽtia: cũ q̃dam coloris suauitate. Vbi aũt non ẽ ꝑtiũ cõgruẽtia: aut ideo qd offendit qa prauum est: aut ideo qa parum: aut ideo quia nimium. Proinde nulla erit deformitas quã facit incõgruentia partiũ: ubi & quę ꝑua sunt corrigentur: et quod minus est q̃ decet: unde creator nouit inde supplebitur: et quod plus est q̃m decet: materię seruata integritate detrahet̃. Coloris porro suauitas quãta erit: ubi iusti fulgebunt sicut sol in regno pr̃is sui? Quę claritas in xp̃i corpe: cũ resurrexit ab oculis discipłoꝝ potiꝰ abscondita fuisse q̃ defuisse credẽda est. Non enim eam ferret humanus atq; infirmus aspectus: quando ille a suis ita deberet attẽdi: ut posset agnosci. Quo ꝑtinuit etiam ut contrectantibꝰ ostenderet suoꝝ uulnerũ cicatrices: ut etiam cibum potũq; sumeret: nõ alimẽtoꝝ indigẽtia: sed ea qua & hoc poterat potestate. Cum aũt aliqd nõ uidetur quãuis assit: a qbus alia quę pariter assũt uident̃: sicut illam claritatem dicimus affuisse non uisam: a qbus alia uidebãtur aorasia gręce dicit̃: quod nostri interpretes latine dicere nõ ualẽtes: in libro geneseos cęcitatẽ interpretati sunt. Hanc eni passi sũt sodomitę quando quęrebant ostium iusti uiri: nec poterant inuenire. Quę si cęcitas fuisset qua fit ut nihil possit uideri: non ostium quo ingrederent̃: et duces itineris a qbꝰ inde abducerent̃ ingrerent.

Ca.xx.

Nescio quo aũt modo sic afficimur amore martirũ beatoꝝ: ut uelimꝰ in illo regno ĩ eorum corporibus uidere uulnerũ cicatrices: quę ꝓ x̃ noie ꝑtulerũt. Et fortasse uidebimꝰ. Non.n. deformitas in eis sed dignitas erit: et quędã quãuis

in corpe nō corpis sʒ uirtutis pulcritudo
fulgebit. Nec ideo tñ si aliqua martirib9
amputata & ablata sunt mēbra: sine ipis
membris erūt in resurrectōe mortuorū:
qbus dictū est: capillus capitis uestri nō
pibit. Sed si hoc decebit i illo nouo seclo:
ut indicia gloriosorum uulnerum in illa
immortali carne cernant̄: ubi membra ut
precíderentur percussa uel secta sunt: ibi
cicatrices sʒ tamē eisdem mēbris redditis
non pditis apparebunt. Quāuis itaq; oia
que acciderūt corpi uicia tūc non erunt:
non sunt tamē deputanda uel appellāda
uicia sed uirtutis indicia. Absit autē ut
ad resuscitanda corpora uiteq; reddēda:
non possit oipotentia creatoris oia reuo-
care: que uel bestia uel ignis absumpsit:
uel quidqd in puluerē cinerē ue collapsū:
uel in humorem solutum: uel i auras est
exalatum. Absit ut sinus ullus secretūq;
nature ita r̄cipiat aliqd subtractū sensib9
nr̄is: ut oium creatoris aut lateat cogni-
tionem: aut effugiat potestatē. Deū certe
uolēs sicut poterat diffinire Cicero tant9
auctor ipoꝝ: mens quedam ē inqt soluta
& libera: secreta ab oi concretōe mortali:
omnia sentiens & mouens: ipaq; predita
motu sempiterno. Hoc autem repperit in
doctrinis magnoꝝ phorū. Vt igit̄ scđm
ipos loquar: quomō aliqd uel latet oīa
sentiētem: uel irreuocabiliter fugit oīa
mouentem? Vnde iam etiam questio illa
soluenda est que difficilior uidet̄ ceteris:
ubi querit̄: cum caro mortui homīs etiaʒ
alterius fit uiuentis caro: cui potius eoꝝ
in resurrectione reddat̄. Si enim qspiam
confectus fame atq; compulsus uescatur
cadaueribus hoim: qđ malū aliquotiens
accidisse & uetus testat̄ historia: et nr̄oꝝ
tempoꝝ infelicia experimenta docuerūt.
Non qsq̄m ueridica rōe contēdet: totum
digestum fuisse per imos meatus: nihilq;
inde i eius carne mutatū atq; cōuersum:
cum ipa macies que fuit & non est: satis

indicet que illis escis detrimenta suppleta
sint. Iam itaq; aliqua pauloante premisi:
que ad istū quoq; nodū soluendū ualere
debebūt. Quidqd eni carnium exhausit
fames: utiq; in auras est exalatū. Vnde
diximus oipotentem deū posse reuocare
qđ fugit. Reddetur ergo caro illa hoi: in
quo esse caro hūana pmitus cepit. ab illo
qppe altero tanq̄ mutuo sūpta deputan-
da est. que sicut es alienum redibenda est
unde sumpta est. Sua uero illi quē fames
exinanierat: ab eo q potest etiaʒ exalata
reuocare reddetur. Quāuis et si oībus
perisset modis: nec ulla eius materies in
ullis nature latebris remansisset: unde
uellet eam repararet oipotēs. Sed ppter
sententiā ueritatis qua dictū est: capillus
capitis ur̄i non peribit: absurdum est ut
putemus: cū capillus hoīs pire nō possit:
tātas carnes fame depastas atq; consūp-
tas pire potuisse. Quibus oibus p nostro
modulo consideratis atq; tractatis: hec
summa conficit̄: ut in resurrectōe carnis
in eternū eas mensuras habeat corporuʒ
magnitudo: quas habebat pficiende siue
perfecte cuiusq; indita corpori rō iuuen-
tutis. in membroꝝ quoq; oium modulis
congruo decore seruato. Quod decus ut
seruetur: si aliqd demptū fuerit indecēti
alicui granditati in pte aliqua cōstitute:
quod per totū spergat̄: ut neq; id pereat
& congruentia partiū ubiq; teneatur: nō
est absurdum ut aliqd inde etiaʒ stature
corporis addi posse credamus: cū oibus
ptibus ut decorem custodiant id distri-
buitur: qđ si enormiter in una esset: utiq;
nō deceret. Aut si contendit̄ in ea queq;
statura corporis resurrecturū esse in qua
defūctus ē: non pugnaciter resistēdum ē.
tm̄ absit ois deformitas: ois infirmitas:
oīs tarditas: omnisq; corruptio: et si qd
aliud: illud nō decet regnū in quo resur-
rectōis et pmissiōis filii eq̄les erūt anglis
dei: si non corpe: nō etate: certe felicitate.

Restituetur ergo ¶ Caplm .xxi.
& quidqd de corporib9 uiuis: uel
post mortē de cadauerib9 periit: et simul
cū eo qd in sepulcris remansit: in spūalis
corporis nouitatem ex aīalis corporis
uetustate mutatū resurget: incorruptiōe
atq; imortalitate uestitū. Sed et si ul' casu
aliquo graui: uel inimicorum immāitate
totū penitus cōteratur in puluerem: atq;
in auras uel in aquas dispersum: q̄ntum
fieri potest nusq̄m esse sinatur: oīno nullo
mō subtrahi poterit oīpotētię creatoris:
sed capillus in eo capitis nō peribit. Erit
ergo spiritui subdita caro spiritualis. sed
tamē caro non spūs: sicut carni subditus
fuit spūs ipe carnalis: sed tamē spūs non
caro. Cuius rei expimētum habemus in
nostrę pęnę deformitate. Non enim scd̄m
carnem: sed utiq; scd̄m spm̄ erāt carnales
qbus apl's ait. Non potui uobis loqui q̄i
spūalibus: sed quasi carnalibus. Et homo
spiritalis sic in hac uita dicitur: ut tamen
corpore adhuc carnalis sit: et uideat aliā
legem in membris suis repugnātem legi
mentis suę. Erit autē etiā corpus spūale:
cum eadem caro sic resurrexerit: ut fiat
quod sc̄ptum est. Seminat̄ corpus aīale:
resurget spūale. Quę sit autē & q̄ magna
corporis spūalis gr̄a: quę nondum uenit
in expimētū: uereor ne temerariū sit oīne
quod de illa pfertur eloqum. Verūtamē
qa spei nostrę gaudium pp̄ter dei laudē
non est tacendum: et de intimi ardentis
sancti amoris medullis dictū est: domine
dilexi decorem domus tuę: de donis ei9
quę i hac uita erūnosissima bonis malisq;
largitur: ipso adiuuante coniitamus: ut
possumus: q̄ntū sit illud qd̄ nondū expti
utiq; digne eloqui non ualemus. Omicto
eni quādo fecit hoīem rectū: omicto uitā
illam duoꝝ cōiugum in pdisi fęcūditate
fęlicem: qm̄ tā breuis fuit ut ad nascentiū
sensum nec ipa puenerit: in hac quam no-
uim9 in qua adhuc sum9: cui9 temptatoēs
imo quam totam temptatioēm q̄mdiu in
ea sumus: q̄ntumlibet pficiamus ppeti nō
desinim9: quę sint indicia circa gen9 hūa-
num bōitatis dei: qs poterit explicare?

Nam quod ad ¶ Caplm .xxii.
primam originem pertinet: oīum
mortaliū pgeniē fuisse damnatā: hęc ipa
uita si uita dicenda ē: tot & tantis malis
plena testat̄. Quid. n. aliud indicat hor-
renda quędā pfūditas ignorātię: ex qua
oīnis error existit: q omnes filios Adam
tenebroso quodam sinu suscipit: ut hō ab
illo liberari: sine labore: dolore: timore:
non possit? Quid amor ipse tot rerū ua-
narum atq; noxiarū: & ex hoc morda-
ces curę: perturbationes: merores: for-
midines: insana gaudia: discordię: lites:
bella: insidię: iracūdię: inimicitię: fallacia:
adulatō: fraus: furtum: rapina: perfidia:
superbia: ambitio: inuidētia: homicidia:
parricidia: crudelitas: seuitia: nequitia:
luxuria: petulātia: īpudentia: īpudicitia:
fornicatoēs: adulteria: incesta: et contra
naturā utriusq; sexus tot stupra atq; im-
mūditię: quas turpe est etiā dicere: sacri-
legia: hereses: blasphemię: periuria: op-
pressioēs īnocentiū: calūnię: c̄cūuentoēs:
preuaricatōnes: falsa testimonia: iniqua
iudicia: uiolentię: latrocinia: et quidquid
taliū maloꝝ in mentē non uenit: et tamē
de uita ista hoīm non recedit? Verū hęc
hoīm sunt maloꝝ: ab illa tamē erroris et
puersi amoris radice uenientia: cum qua
oīs filius Adam nascit̄. Nam qs ignorat
cum quāta ignorantia ueritatis: quę iam
in infantibus manifesta est: et cū quanta
abūdantia uanę cupiditatis quę i pueris
incipit appere: homo ueniat in hāc uitā:
ita ut si dimictat̄ uiuere ut uelit & facer̄
qdqd uelit: in hęc facinora et flagitia quę
commemoraui et quę commemorare non
potui uel cuncta uel multa pueniat? Sed
diuina gubernatōe non oīmodo deserēte
damnatos: et deo nō continente i ira sua

miserationes suas: in ipsis sensib9 generis
hūani prohibitio et eruditio contra istas
cum qbus nascimur tenebras uigilāt: et
contra hos impetus opponuntur: plenę
tamē etiam laborum & dolorum. Quid
enim sibi uolūt multimodę formidines:
quę cohibēdis paruulorum uanitatibus
adhibētur? Quid pedagogi: qd magri:
quid ferulę: quid lora: quid uirgę: quid
disciplina illa qua scriptura sancta dicit
dilecti filii latera esse tundēda: ne crescat
indomitus domariq; iam durus aut uix
possit: aut fortasse nec possit? Quid igr̄
agitur his pęnis oībus: nisi ut debellet̄
imperitia: et praua cupiditas refrenetur:
cum qbus malis in hoc sęculo uiuimus?
Quid est enī qđ cum labore meminī9: sine
labore obliuiscimur: cū labore discimus:
sine labore nescimus: cū labore strennui:
sine labore inertes sumus? Nonne hinc
apparet: in quo uelut pōdere suo ꝓclivis
& prona sit uiciosa natura: et quāta ope
ut hic liberet̄ indigeat: desidia: segnitia:
pigritia: negligētia? Vitia sunt utiq; qb9
labor fugitur: cum labor etiam ipe q est
util' pęna sit. Sed pręter pueriles pęnas:
sine q̄bus disci non potest quod maiores
uolunt: q uix aliqd utiliter uolunt: quot
& quantis pęnis genus agitet̄ hūanum:
quę nō ad malitiam neqtiamq; iniquorū:
sed ad cōditionem pertinent miseriamq;
cōmunem: quis ullo sermone digerit: qs
ulla cogitatione cōprębendit: quātus est
metus: quāta calamitas: ab orbitatibus
atq; luctu: a damnis & damnatōibus:
a deceptiōibus & mendatiis homīum: a
suspitōnibus falsis: ab oībus uiolentis
facinoribus & sceleribus alienis: quādo
qdem ab eis et deprędatio & captiuitas:
et uincula & carceres: et exilia & cruti-
atus: et amputatio membrorū & ꝑuatio
sensuū: et oppręssio corporis ad obscęnā
libidinem opp̄mentis explendam: et alia
multa horrenda sępe contingunt? Quid
ab innumeris casibus q forinsecus corp̄i
formidātur: ęstibus & frigoribus: tem-
pestatibus: imbribus: alluuionibus: co-
ruscatōne: tonitru: grandine: fulmie: mo-
tibus: hiatibusq; terraꝝ: oppręssionibus
ruinarum: ab offensiōibus & pauore ul'
etiam malitia iumētorum: a tot uenenis
fruticū: aquarum: aurarū: bestiarum ac
ferarum: uel tantūmodo molestiis: ul' etiā
mortiferis morsib9: a rabie quę cōtingit
ex rabido cane: ut etiā blanda & amica
suo domino bestia: nōnunq̄m uehementius
& amarius q̄ leones draconesq; metuat̄:
faciatq; hominē quē forte cōtaminauerit
contagione pestifera ita rabiosū: ut a pa-
rentibus: coniuge: filiis: peius oī bestia
formidet̄. Quę mala patiūt̄ nauigātes?
Quę terrēa itinera gradiētes? Quis am-
bulat ubicunq; non inopinatis subiacēs
casibus? De foro qdam rediens domum
sanis pedibus suis cecidit: pedem fregit:
et ex illo uulnere finiuit hanc uitā. Quid
uidetur sedente securius? De sella ī qua
sedebat cecidit Heli sacerdos: et mortu9
est. Agricolę imo uero omēs hoīes: quot
& quātos a cęlo et terra uel a perniciosis
aīalibus casus metuunt agroꝝ fructib9?
Solent tamē de frumētis tandē collectis
& recōditis esse securi. Sed qbusdam qđ
nouimus: prouentū optimū frumentorū
fluuius improuisus fugiētibus homini-
bus de horreis eiecit atq; abstulit. Cōtra
milleformes dęmonū incursus quis ino-
centia sua fidit: q̄ndoqdem ne qs fideret:
etiā paruulos babtizatos qb9 certe nihil
est innocentius aliq̄ndo sic uexant: ut in
eis maxime deo ista sinente monstretur
huius uitę flenda calamitas: et alterius
desiderāda fęlicitas? Iam ů de ipo corpe
tot existunt morboꝝ mala: ut nec libris
medicoꝝ cūcta cōprębensa sint: in quoꝝ
plurib9 ac pene oībus etiā ipa adiumenta
& medicamenta tormenta sunt: ut hoīes
a pęnarū exitio pęnali eruātur auxilio.

Nonne ad hoc pduxit sitientes homines ardor inmanis: ut urinam quoq; humanam uel etiam suam biberent? Nonne ad hoc fames ut a carnibus hominum abstinere se non possent: nec inuentos homies mortuos: sz propter hoc a se occisos: nec quoslibet alienos: uerum etiā filios mr̄es incredibili crudelitate quā rabida esuries fauebat assumerēt? Ipe postremo somn⁹ q proprie quies nomen accepit: qs uerbis explicet sepe somnio⁊ uisis q̄sit inquietus: et q̄magnis licet falsarū rerū terrorib⁹; quas ita exhibet & quodāmō exprimit: ut a ueris eas discernere nequeam⁹: aiam miserā sensusq; perturbet? Qua falsitate uiso⁊ etiam uigilantes i qbusdā morbis & uenenis miserabilius agitant̄: quā uis multimoda uarietate fallant̄ hoīes etia⁊ sanos maligni demōes nōnunq̄ decipiāt talibus uisis: etiam si eos per hec ad sua traducere nō potuerint sensus eo⁊: tamē solo appetitu qualitercunq; persuadente falsitatis illudant? Ab huius tam misere quasi qbusdam inferis uite: nō liberat nisi gratia saluatoris xp̄i dei ac domini nr̄i: hoc enim nomen est ipe Ihesus: interpretatur qppe saluator: maxime ne post hanc miserior ac sempiterna suscipiat: nō uita sed mors. Nam i ista quāuis sint pfecta et per scōs curationū magna solatia: tamē ideo non semper etiam ipsa beneficia tribuūtur petentibus: ne ꝓpter hoc religio queratur: que propter aliam magis ubi mala non erūt omnio ulla querenda est. Et ad hoc meliores quoq; in his malis adiuuat gratia: ut quāto fideliore tanto fortiore corde tollerent̄: ad quā rem etiā ꝓph̄iam prodesse dicunt docti huius secli: quam dii quibusdam paucis ut ait Tullius ueram dederūt. Nec hominibus inqt ab his ante datū est maius donum: aut potuit ullū dari: usq; adeo & ipi contra quos agimus quoquomodo compulsi sunt: in habenda non quacunq; sed uera philosophia diuinam gratiam confiteri. Porro si paucis diuinitus datum ē uere ph̄ie contra miserias huius uite unicum auxilium: satis et hinc apparet hūanum genus ad luendas miseriarum penas esse damnatum. Sicut autem hoc ut fatentur nullū diuinum maius est donū: sic a nllō deo dari credendum est: nisi ab illo quo et ipi q multos deos colunt nullū dicunt esse maiorem.

Capitlm .xxiii.

Preter hec aūt mala hui⁹ uite bōis malisq; cōmunia: habēt in ea iusti etiā proprios quosdā labores suos: qbus aduersus uicia militant: et in taliū preliorum temptatōibus periculisq; uersant̄. Aliquando enim concitatius: aliquando remissius: non tn̄ desinit caro cōcupiscer aduersus spiritum: et spiritus aduersus carnem: ut non ea que uolum⁹ faciamus: oēm malam concupiscentiā consumendo: sed eam nobis quātum diuinitus adiuti possumus non ei consentiendo subdam⁹: uigiliis continuis excubantes: ne opinio uerisilis fallat: ne decipiat sermo uersut⁹: ne se tenebre alicuius erroris effundant: ne qd̄ bonum est malū: aut quod malum bonum eē credat̄. Ne ab his que agenda sunt metus reuocet: ne in ea que agenda non sunt cupido precipitet: ne sup iracūdiam sol occidat: ne inimicitie prouocēt ad retributōnem mali ꝑ malo: ne absorbeat inhonesta uel īmoderata tristitia: ne impnendorum beneficiorū ingerat mens ingrata torporē: ne maledicis rumorib⁹ bona cōscientia fatigetur: ne temeraria suspitio nostra decipiat: ne aliena de nob falsa nos frangat: ne regnet peccatum in nostro mortali corpore ad obediendum desideriis eius: ne membra nostra exhibeantur iniqtatis arma peccato: ne oculus sequatur concupiscentiam: ne uindicādi cupiditas uincat: ne i eo quod male delectat uel uisio uel cogitatio demoretur: ne improbū aut indecens uerbū libēter

audiatur: ne fiat quod non licet etiam si liber: ne in hoc bello laborū periculorūq; plenissimo: uel de uiribus nostris sperēt̄ facienda uictoria: uel uiribus nr̄is nostra facta tribuant̄: sed eius gratię de quo ait apostolus. Gratias autē deo q̄ dat nobis uictoriam p Ih̄m xp̄m dn̄m nr̄m. Qui & alio loco. In his inq̄t om̄ibus supuincim⁹ per eum qui dilexit nos. Sciamus tamen q̄talibet uirtute preliādi uitiis repugnemus: uł etiā uicta supemus uł subiugem⁹: q̄ndiu sumus in hoc corpore nobis deesse nō posse: unde dicamus deo dimicte nob debita nr̄a. In illo aūt regno ubi semp cū corpibus imortalibus erimus: nec prelia nobis erunt ulla: et debita quę nusq̄m & nunq̄ ēēnt si natura nr̄a sicut recta creata est pmaneret. Ac per hoc etiam iste tunc conflictus in quo periclitamur: et de quo nos uictoria nouissima cupimus liberari: ad uitę hui⁹ mala ptinet: quā tot tātorūq; testimoīo malorū pbauim⁹ eē damnatam.

Caplm̄. xxiiii.

HVnc iā considerandū ē: hāc ipsam miseriā generis hūani in qua laudatur iustitia punientis: quātalibet & q̄ multis impleuerit bonis eiusdem bonitas cūcta quę creauit administrantis. Primū benedictioēm illā quā protulerat ante pc̄tm dicens. Crescite & multiplicamini et replete terrā: nec post pc̄tm uoluit inhibere: mansitq; in stirpe damnata donata fęcūditas: nec illā uim mirabilem seminū: imo etiā mirabiliorem qua efficiūtur & semina inditam corpib⁹ hūanis et quodāmō intexta: uicium pc̄ti potuit auferre: quo nobis ipacta est etiā necessitas mortis: sed utrūq; simul currit isto quasi fluuio atq; torrēte generis humani malū qđ a parente trahit̄: et bonū quod a creāte tribuit̄. In originali malo duo sūt: pc̄tm atq; supplitiū. In originali bono alia duo: ppagatio & cōformatio. Sed q̄ntum ad presentē ptinet intētionē nr̄am: de malis quorū unū de nr̄a uenit audatia id est peccatū: alterū de iudicio dei id est supplitium: iam satis diximus. Nunc de bonis dei quę ipi quoq; uiciatę damnatęq; naturę cōtulit, siue usq; nūc cōfert: dicere institui. Neq; eni dānando aut totum abstulit qđ dederat: alioquin nec esset oīo: aut remouit a sua potestate etiā cum diabolo penaliter subdidit: cū nec ipm diabolū a suo alienauerit imperio: q̄ndoq̄dē ut ipius quoq; diaboli natura subsistat: ille facit q̄ sūme est: et facit esse quidq̄d aliquo modo ē. Duum igit̄ illorū quę diximus bona: etiam in natura pc̄to uiciata suppliciōq; damnata: de bōitatis eius quodā ueluti fonte manare, ppagationem: in pmis mundi opibus benedcōe largitus est: a q̄bus opibus die septimo requieuit. Confirmatio uero i illo ei⁹ opere est: quousq; nunc opatur. Efficacem q̄ppe potentiam suam si rebus subtrahat: nec pgredi poterūt & suis dimensis motib⁹ pagere tempa: nec prorsus i eo q̄ create sunt aliq̄tenus pmanebunt. Sic ḡ creauit hoīem deus: ut illi adderet fertilitatem q̄ndam qua alios homines propagaret: congenerans eis etiā ipsam propagandi possibilitatem: non necessitatem. Quibus tam uoluit hōibus abstulit eam deus: et steriles fuerūt. Non tamen generi hūano abstulit semel datā pmis duob⁹ cōiugib⁹ bn̄dictōnem generandi. Hęc ḡ, ppagatio quāuis pc̄to ablata non fuerit: non tamē etiam ipsa talis est: qualis fuisset si nemo peccasset. Ex quo eni hō in honore posit⁹: posteaq̄ deliquit compatus est pecorib⁹: similiter generat. Non in eo tamē penitus extincta ē quędam uelut scintilla rōnis: in qua factus est ad imaginem dei. Huic autē propagatōi si conformatio non adhiberetur: nec ipa in sui generis formas modosq; pcederet. Si eniz nō cōcubuissēt hoīes: et nihilomin⁹ deus uellet impleret terras hōibus: quomō creauit unum sine cōmixtiōe maris & femię: sic posset oēs;

concumbentes uero nisi illo creante ge-
nerantes eē non possunt. Sicut ꝗ ait apl's
de institutōne spiritali qua hō ad pietatē
iustitiāq; formaṫ: neq; q plantat est aliqd
neq; q rigat: sed q incremētum dat deus.
Ita etiā hic dici pōt: nec q concūbit nec q
seminat est aliqd: sed q format deus. Nec
mater que conceptum portat & partum
nutrit est aliqd: sȝ q incrementū dat ds.
Ipe nanq; opatione qua nūc usq; opatur:
facit ut numeros suos explicent semina:
et a qbusdam latentib⁹ atq; inuisibilibus
inuolucris i formas uisibiles hui⁹ quod
aspicim⁹ decoris euoluāt. Ipe incorpeam
corpeamq; naturam: illā pręposităistam
subiectam: miris modis copulans & cō-
nectens aīmātem facit. Quod opus eius
tam magnū et mirabile est: ut non solū in
hoīe qđ est aīal rōnale: et ex hoc cunctis
terrenis aīantibus excellentius atq; prę-
stantius: sȝ in q̄libet minutissima muscula
bene cōsideranti stuporē mentis ingerat:
laudemq; pareat creatoris. Ipe itaq; aīę
hūanę mentē dedit: ubi rō et intelligētia
in infante sopita ē quodāmō q̄si nulla sit:
excitāda scilicet atq; exercēda ętatis ac-
cessu: qua fit sciētię capax atq; doctrinę:
et habilis perceptiōi ueritatis & amoris
boni. Qua capacitate hauriat sapientiā:
uirtutibusq; sit prędita: qbus prudēter:
fortiter: temperanter & iuste: aduersus
errorēs & cętera ingenerata uitia dimicet:
eaq; nullius rei desiderio nisi boni illius
sūmi atq; incōmutablis uincat. Quod &
si non faciat ipa taliū bonoꝝ capacitas in
natura rōnali diuinit⁹ instituta: q̄tum sit
boni q̄ mirabile opus oīpotētis qs cōpe-
tenter effatur aut cogitatᷣ. Pręter enim
artes bene uiuendi: et ad imortalem per-
ueniendi fęlicitatem: quę ūtutes uocanṫ:
et sola dī gr̄a quę in x̄ est filiis ꝓmissiōis
regniq; donanṫ: nōne hūano ingenio tot
tantęq; artes sunt inuentę & exercitatę:
ptim necessarię: ptim uoluntarieᷣ. Et tam

excellens uis mentis atq; rationis: in his
etiā rebus quas supfluas imo & piclosas
pniciosasq; appetit: q̄ntū bonū habeat in
natura unde ista potuit uel inuenire: uel
discere: uel exercere: testaṫ. Vestimētoꝝ
et ędifitioꝝ ad q̄ mirabilia q̄stupenda in-
dustria hūana puenerit: q̄ in agricultura:
q̄ in nauigatōe ꝓfecerit: quę i fabricatōe
q̄rūq; uasoꝝ uł etiā statuarū & picturaꝝ
uarietate excogitauerit & ipleuerit: quę
in theatris mirabilia spectantibus: audi-
entib⁹ incredibilia faciēda & exhibenda
molita sit: in capiendis: occidendis: do-
mandis irrōnabilib⁹ aīantib⁹: quę et q̄ta
repperit: aduersus ipos hoīes tot genera
uenēoꝝ: tot armorū: tot machīamētoꝝ:
et pro salute mortali tuēda atq; reparanda
quot medicamēta atq; adiumēta cōprę-
hēderit: pro uoluptate faucīū quot con-
dimenta & gulę incitamēta repperit: ad
indicandas & suadendas cogitatōnes q̄
multitudinē uarietatēq; signoꝝ: ubi prę-
cipuum locum uerba & literę tenent: ad
delectādos aīos quos elocutoīs ornat⁹:
q̄ diuersoꝝ carminū copiā: ad mulcēdas
aures quot organa musica: quos cātilenę
modos excogitauerit: q̄ntam piciam di-
mēsionū atq; nūeroꝝ: meatusq; et ordīes
siderū quanta sagacitate cōprębenderit:
q̄ multa rerū mūdanarū cogitata cognōe
se impleuerit qs possit eloqui: maxime si
uelimus nō aceruatim cūcta cōgerere: sȝ
in singulis imorariᷣ. In ipsis postremo er-
roribus & fłitatib⁹ defendēdis: q̄ magna
claruerint ingenia phoꝝ atq; hereticoꝝ
qs existimaṙ sufficiatᷣ. Loqmur. n. nūc de
natura mētis hūanę: q̄ ista uita mortalis
ornatur: nō de fide atq; itinere ueritatis
qua illa imortalis adqritur. Huius tantę
naturę cōditor cū sit utiq; deus uerus &
sūmus: ipso cūcta quę fecit admīstrante:
et sūmam ptātem sūmāq; hn̄te iustitiam:
nunq̄m ꝓfecto i has miserias decidisset:
atq; ex his pręter eos solos q liberabunṫ

in eternas esset itura: nisi nimis grande
pc̄tm in hoīe p̄mo de q̄ ceteri exorti sunt
precessisset. Iam ũ in ipo corpe q̄uis nob
sit cū beluis mortalitate cōe: multisq; eaꝝ
repiat̄ infirmius: q̄nta dei bonitas: q̄nta
ꝓuidentia tanti creatoris appet? Nonne
ita sunt ī eo loca sensuū & cetera membra
disposita: speciesq; ipa ac figura et statura
totꝰ corpis ita modificata: ut ad ministeri-
um aīe rōnalis se indicet factū? Non .n.
ut aīalia rōnis experti a ꝓna eē uidemus
in terram: ita creatus ē hō: sꝫ erecta ī celū
corpis forma admonet eū que sursū sunt
sapere. Porro mira mobilitas que lingue
ac mãibus attributa est: ad loq̄dum &
scribendū apta atq; cōueniens: et ad opa
artiū plīmaꝝ offitiorūq; cōplenda: nōne
satis oñdit q̄li aīe ut s̄uiret tale sit corpꝰ
adiunctū? Quanq̄ et detractis necessita-
tibus opandi: ita oīm ptium congruentia
numerosa sit & pulcra sibi parilitate rñ-
deat: ut nescias utrū in ea cōdēda maior
sit utilitatis habita ratō q̄ decoris. Certe
enī nihil creatū uidemus in corpe utili-
tatis cā: q̄d non habeat etiā decoris locū.
plus aūt id nobis appareret: si numeros
mēsuraꝝ q̄bus inter se cūcta cōnexa sunt
et coaptata nossemus. quos forsitan data
opa in his que foris eminēt hūana posset
inuestigare solertia. Que ũ tecta sūt atq;
a nr̄is remota cōspectibus: sicut est tanta
ꝯplexitas uenarū atq; neruoꝝ: et uiscerū
secreta uitaliū: inuenire nullus pōt. Quia
& si medicoꝝ diligentia nōnll'a crudelis:
quos anathomicos uocāt laniauit corpa
mortuoꝝ: siue etiā inter manꝰ secantis &
ꝑscrutātis morientiū: atq; ī carnibꝰ hūanis
satis inhūane abdita cūcta rimata est: ut
q̄d & quō et q̄bꝰ locis curandū eēt addis-
ceret: numeros tñ de q̄bus loquor: q̄bus
coaptatio que armonia grece dr̄: tanq̄m
cuiusdā organi extrinsecus atq; itrinsecꝰ
totius corpis constat. Quid dicā? Nemo
ualuit inuēire: q̄s nemo ausus ē querere.

q̄ si noti esse potuissent: interioribꝰ quoq;
uiscerib꞉ que nullū ostētant decus ita de-
lectaret pulcritudo rōnis: ut oīmi forme
appenti que ocl'is placet: ipius mētis que
oculis utit̄ preferret̄ arbitrio. Sunt uero
quedā ita posita ī corpe: ut tm̄mō decorē
hēant nō etiā usū. sicut habet pectꝰ uirile
mamillas: sicut facies barbā: quā non eē
munimēto sꝫ uirili ornamento: indicant
pure facies femiaꝝ: quas utiq; īfirmiores
muniri tutius cōueniret. Si ergo nullum
membrum ē in his q̄dem cōspicuis: unde
ambigit nemo q̄ ita sit alicui operi accō-
modatū: ut non etiā sit decorū: sunt autē
nōnll'a quoꝝ solū decus & nullus ē usus:
puto facile intelligi in conditōe corporis
dig̃tatem necessitati fuisse prelatā. Tran-
situra ē q̄ppe necessitas: tpusq; uentuꝝ q̄ñ
sola inuicem pulcritudīe sine ulla libidīe
ꝑfruamur: q̄d maxīe ad laudem referē-
dum est conditoris: cui dicit̄ in psalmo.
Confessionē & decorē induisti. Iā cetera
pulcritudo & utilitas creature: que hōi
licet in istos labores miseriasq; proiecto
atq; dānato: spectāda atq; sumēda diuīa
largitate cōcessa ē. Quo sermōe termīari
pōt: in celi & terre et maris multimoda
et uaria pulcritudīe: etiā ipius lucis tāta
copia: tamq; mirabli spē in sole ac luna et
sideribus: in opacitatibꝰ nemoꝝ: in colo-
ribus et odoribus floꝝ: in diuersitate ac
multitudīe uolucrū garrulaꝝ atq; picta-
rum: in multiformi specie tot tātarumq;
aīantiū: quoꝝ illa plus hn̄t admiratōnis
que molis minimū: plus enī formiculaꝝ
et apicl'aꝝ opa stupemꝰ: q̄ imensa corpa
balenaꝝ in ipius quoq; maris tā grandi
spectaculo: cū sese diuersis coloribꝰ uelut
uestibus induit: et aliq̄ñ uiride: atq; hoc
multis moīs: aliq̄ñ purpureū: aliq̄ñ ceru-
leum est? Quā porro delcābliter spectat̄
etiā q̄ñcunq; turbatur: & fit inde maior
suauitas: q̄a sic demulcet intuētem: ut nō
iaceat & q̄tiat nauigātem? Quid ciborū

usq; quaq; copia cōtra famem: qd sapo⁊ diuersitas cōtra fastidiū nature diffusa diuitus: nō coco⁊ arte ac labor̄ quesita? Quāta i multis reb⁹ tuende ac recupāde salutis auxilia: q̄ grata uicissitudo diei alternantis et noctis: aurarum q̄ blanda tempies: in fruticib⁹ et pecorib⁹ indumētorum confiuendo⁊ q̄nta materies: oīa cōmemorare qs possit? Hec aūt sola que a me uelut in q̄dam aggerē sunt coartata: si uellem uelut colligata inuolucra soluer̄ atq; discutere: q̄nta m̄ mora eēt in singlis qbus plima cōtinent̄? Et hec oīa misero⁊ sūt dānatorūq; solatia: nō premia btō⁊. Que ḡ illa sunt: si tot ac talia & tanta sūt ista? Quid dabit eis quos predestinauit ad uitā: q hec dedit eis q̄s predestinauit ad mortem? Que bona in illa beata uita faciet eos sumere: pro qbus i hac miseria unigenitū filiū suū uoluit usq; ad mortez mala tanta pferre? Vnde apl's de ipis in illud regnum predestinatis loquēs. Qui ꝓprio inqt filio nō pepcit: s; ꝓ nobis oībus eū tradidit: quō nō etiā cū illo oīa nobis donauit? Cum hec ꝓmissio cōplebit̄: qd erimus: q̄les erim⁹: que bona i illo regno accepturi sumus: qñ qdem x̄ moriente ꝓ nobis tale iā pignus accepimus? Qualis erit sp̄us hoīs nullū oīo habēs uiciū: nec sub quo iaceat: nec cui cedat: nec contra qd̄ saltem laudabiliter dimicet: pacatissia uirtute pfc̄us? Rerū ibi oīm q̄ta q̄ speciosa q̄certa scientia: sine aliq̄ errore ul' labore: ubi dei sapia de ipo suo fonte potabit̄ cū sūma felicitate: sñ ulla difficultate? Quale erit corp⁹ qd̄ oīmō sp̄ui subditum: et eo sufficienter uiuificatum: nullis alimoniis indigebit: non eni aīale sed spiritale erit: habens qdem carnis sed sine ulla carnali corruptōe substātiam? ¶ Caplm .xxv.

VErū de aīmi hoīs qbus post hanc uitā beatissim⁹ pfruet̄: nō a nobis dissentiūt phi nobiles: q de carnis resurrectōne contendūt. Hanc quantū possūt negant: s; credētes multi negantes paucissimos reliquer̄t: et ad xp̄m q hoc qd̄ istis uidet̄ absurdū in sua resurrectōne monstrauit: fideli corde cōuersi sunt docti & indocti: sapiētes mūdi et insipiētes. Hoc eni credidit mūdus: qd̄ predixit deus. q etiā hoc pdixit: ꝙ hāc rem mūdus fuerat crediturus. Neq;.n. Petri maleficiis eā cū laude credentiū tanto añ prenunciare cōpulsus est. Ille est eniz deus: quē sicut iam dixi aliq̄ciens nec cōmemorare me piget: cōfitente Porphirio atq; id oraculis d̄o⁊ suo⁊ ꝓbare cupiente: ipa numina pborrescūt. Quē sic laudauit: ut eum et deum prēm et regem uocaret. Absit enim ut sic intelligēda sint que predixit: quō uolūt hi q hoc cū mūdo nō crediderūt: ꝙ mūdū crediturū esse predixit. Cur eniz nō poti⁹ ita sicut crediturus tanto añ predcūs est mūdus: nō sicut paucissimi garriūt: q cū hoc mūdo ꝙ creditur⁹ predcūs ē credere noluerunt? Si eni ꝓpterea dicūt alio mō eē credenda: ne si dixerint uana eē conscripta: iniuriā faciāt illi deo cui tā magnū phibent testimoniū: tantā ꝓrsus ei ul' etiā grauiorē faciūt iniuriā: si aliter dicūt eē intelligēda: non sicut mūdus ea credidit quē crediturū ipse laudauit: ipe ꝓmisit: ipe compleuit. Cur eni non pōt facere ut resurgat caro & uiuat in eternum? An ꝓpterea credendū non ē id eū esse factu⁊: quia malū est atq; indignū deo? Sed de oīpotentia ei⁹ que tot et tanta facit incredibilia: iā multa dixim⁹: si uolūt inuēire qd̄ oīpotens non pōt: habent. ꝓrsus ego dicam: mentiri non pōt. Credamus ḡ qd̄ pōt: non credendo qd̄ non pōt. Non itaq; credētes ꝙ mētiri possit: credāt eē factu⁊: qd̄ factu⁊ esse ꝓmisit. Et sic credant sicut id credidit mūdus: quē crediturum esse predixit: quē crediturū esse laudauit: q̄ crediturū eē promisit: quē credidisse iam ostendit: hoc aūt malū esse unde demonstrauit. Non erit illic ulla corruptio: qd̄ ē

corporis malum. De ordine elementoruȝ iam disputauimus: de aliis hominē con-iecturis satis diximus. Quāta sit futura in corpe incorruptibili facilitas motus: de presentis ualitudis bone tēpamento: que utiq; nullo modo illi comparanda est immortalitati: ī libro. xiii. satis ut opior ostēdimus. legant supiora operis huius: qui uel non legerunt: uel nolunt recolere quod legerunt.

¶ Capitulm .xxvi.

Sed Porphirius ait inquit: ut btā sit aīa corpus oīne esse fugiēdum. nihil ḡo pdest qa incorruptibile diximus futurum corpus: si aīa beata nō erit nisi corpus oīne effugerit. Sed iam et hinc in libro mēorato quātū oportuit disputaui. uerū hic unū inde tantum cōmemorabo. Emendet libros suos istoꝝ oīm magister Plato: et dicat eoꝝ deos ut beati sint sua corpora fugituros: id est esse morituros: quos in celestib9 corpibus dixit inclusos. Quibus tamē deus a quo facti sunt: quo possent esse securi īmortalitatem id est in eisdem corporibus eternam pmansioēm: non eoꝝ natura id habente sȝ suo consilio preualente pmisit. Vbi etiā illud euertit quod dicunt. quoniā est impossibile ideo resurrectōnem carnis non eē credēdam. Apertissime quippe iuxta eundem phm: ubi diis a se factis pmisit deus nō factus immortalitatē: quod īpossibile est se dixit esse facturū. Sic eni eum locutum narrat Plato. Quoniā estis orti inqt: īmortales esse & dissolubiles non potestis. Non tñ dissoluemini: neq; uos ulla mortis fata piment: nec erunt ualentiora q̄ consilium meū: qđ maius est uinculū ad ppetuitatē uestram: q̄ illa qbus estis colligati. Si non solum absurdi sed surdi non sunt qui hec audiūt: non utiq; dubitant diis factis ab illo deo q eos fecit: scđm Platonem quod est impossibile fuisse pmissum. Qui enim dicit: uos quidem īmortales esse non po-testis: sed mea uolūtate īmortales eritis: qd aliud dicit: q̄ id quod fieri non potest me faciente tamē eritis? Ille igit carnem incorruptibilem: īmortalem: spiritualeȝ: resuscitabit: qui iuxta Platonem id quod impossibile est se esse facturum promisit. Quid adhuc quod promisit deus: qꝑ deo promittenti credidit mūdus: q etiam ipe promissus est crediturus: esse impossibile clamant: q̄ndoqdem nos deū q etiā scđm Platonem facit īpossibilia: id facturū esse clamamus? Non ergo ut beate sint aīme corpus est omne fugiendum: sed corpus incorruptibile recipiēdum. Et in quo cō-uenientius incorruptibili corpe letabunt: q̄ in quo corruptibili gemuerūt? Sic eniȝ non ī eis erit illa dira cupiditas quā po-suit ex Platōe Virgilius ubi ait. Rursus et incipient in corpa uelle reuerti. Sic inq̄ cupiditatem reuertendi ad corpora non habebūt: cū corpora ī que reuerti cupiūt secum habebūt: et sic habebūt ut nunq̄m non habeant: nunq̄m ea prorsus uel ad exiguum quamlibet tempus ulla morte deponant.

¶ Capitulm .xxvii.

Singula quedā dixerūt Plato atq; Porphirius. que si inter se cōicare potuissent: facti essent fortasse christiani. Plato dixit sine corpibus aīas in eternū esse non posse. Ideo eni dixit etiā sapien-tium aīmas post q̄mlibet lōgum tempus tamen ad corpora redituras. Porphirius aūt dixit: aīam purgatissimā cū redierit ad patrem: ad hec mala mūdi nunq̄m eē redituram. Ac p hoc qđ uerū uidit Plato: si dedisset Porphirio: etiā iustorum atq; sapiētium purgatissimas aīas ad hūana corpora redituras. rursus qđ uerū uidit Porphirius: si dedisset Platoni: nunq̄m r̄dituras ad miserias corruptiblis corpis aīmas sanctas: ut nō singuli hec singula: sed ambo ut singuli utrūq; dicerēt: puto qꝑ uiderent esse iam consequens: ut et re-dirent aīme ad corpora: et talia recipent corpora: ī qbus beate atq; immortaliter

uiuerent. Quoniam ſm Platonem etiam aĩme ſancte ad hũana corpora redibũt: ſcd̃m Porphirium ad mala mũdi huius ſancte aĩme nõ redibũt. Dicat itaq; cum Platone Porphirius: redibũt ad corpa. dicat Plato cũ Porphirio: non redibunt ad mala: et ad ea corpa redire cõſennẽt: in qbus nulla paciant̃ mala. Hec itaq; nõ erunt niſi illa que promiſit deus: beatas aĩmas in eternum cum ſua eterna carne facturus. Hoc eni; q̃ntum exiſtimo iam facile nobis cõcederent ambo: ut q fate rẽtur ad immortalia corpora redituras aĩmas eſſe ſanctorum: ad ſua illas redire permicterent: in qbus mala huius ſeculi pertulerunt: in qbus deum ut his malis carerent pie fideliterq; coluerunt.

Nonnulli noſtrũ Cap. xxviii. propter quoddam preclariſſimu; loquendi genus: et propter nõnulla que ueraciter ſenſit: amãtes Platonem dicũt eũ aliqd ſimile nobis etiã de mortuorum reſurrectõe ſenſiſſe. Quod qdem ſic tãgit in libris de rep̃blica Tullius: ut eũ luſiſſe potius q̃ q̄ id uerũ eſſet affirmãdo dicer̃ uoluiſſe. Inducit eni; hoĩem reuixiſſe: et narraſſe quedam que platonicis diſpu tatõnibus congruebant. Labeo etiã duos dicit uno die fuiſſe defũctos: et occurriſſe inuicem in quodam compito. Deinde ad corpora ſua iuſſos fuiſſe remeare: et con ſtituiſſe inter ſe amicos ſe eſſe uicturos: atq; ita eẽ factũ donec poſtea morerent̃. Sed iſti auctores talem reſurrectionem corporis factam fuiſſe narrarũt: quales fuerunt eoꝝ quos reſurrexiſſe nouimus: et huic qdem redditos uite: ſ; non eo mõ ut non morerentur ulterius. Mirabilius autẽ quoddam Marcus Varro ponit in libris quos conſcp̃ſit de gente populi ro mani: cuius putaui uerba ip̃a ponenda. Genethliaci qdam ſcp̃ſerunt ĩngt: eſſe in renaſcẽdis hoĩbus quã appellant palin geneſiam: greci hanc ſcripſerũt confici in annis numero quadringẽtis q̃dragĩnta. ut idem corpus & eadem aĩa que fuerãt cõiuncta in hoĩe aliquãdo: eadem rurſus redeant in cõiunctõem. Iſte Varro qdem ſiue genethliaci illi neſcio q: nõ eni; noĩa eoꝝ prodidit quoꝝ cõmemorauit ſentẽ tiam: aliqd dixerũt quod licet falſum ſit: cũ eni ſemel ad eadem corpa que geſſerũt anime redierunt: nunq̃m ea poſtea ſunt relicture: tamen multa illius ĩpoſſibilitas que contra nos iſti garriunt argumenta cõuellit & deſtruit. Qui eni; hec ſentiunt ſiue ſenſerunt: non eis uiſum eſt fieri non poſſe: ut dilapſa cadauera: in auras: in puluerẽ: in cinerẽ: in humores: in corpa ueſcẽtium beſtiaꝝ: uel ip̃oꝝ quoq; hoĩm: ad id rurſus redeant quod fuerũt. Qua propter Plato et Porphirius: uel potius qcunq; illos diligunt & adhuc uiuunt: ſi nobis conſentiunt: etiã ſanctas aĩmas ad corpa redituras ſicut ait Plato: nec tamẽ ad mala ulla redituras ſicut ait Porphi rius: ut ex his fiat conſequẽs quod fides predicat xp̃iana: talia corpa recepturas in quibus ſine ullo malo ĩ eternũ feliciter uiuant. Aſſumant etiã hoc de Varrone: ut ad eadem corpora redeant in quibus antea fuerũt: et apud eos tota queſtio de carnis in eternũ reſurrectõne ſoluetur.

Nunc iam quid Caplm .xxix. acturi ſint in corpib9 immortalib9 atq; ſp̃ũalib9 ſancti: nõ adhuc eoꝝ carne carnaliter ſed ſp̃ũaliter iã uiuente: q̃ntu; dominus dignatur adiuuare uideamus. Et illa qdem actio uel potius quies atq; ocium: q̃le futurũ ſit ſi uerũ uelim dicere neſcio. Non eni hoc unq̃m p̃ ſenſus corpis uidi. Si autem mente id eſt intelligentia uidiſſe me dicam: q̃ntum eſt aut quid eſt noſtra intelligentia ad illã excellentiam? Ibi eſt eni; pax dei que ſicut dicit apoſto lus ſupat omnẽ ſenſum uel intellectũ. quẽ niſi noſtrum: aut fortaſſe etiã ſanctorum angeloꝝ? Non eni & dei. Si ergo ſancti

in dei pace victuri sũt: ꝑfecto in ea pace victuri sunt: quę supat omnẽ intellectuꝫ. Quoniam ꝙ nostrum qdem supat nõ est dubium. Si aũt supat & angeloꝝ: ut nec ipsos excepisse videatur q ait omnem intellectum: scđm hoc dictum eẽ debemus accipe: qa pacẽ dei qua ipe deus pacat9 ẽ: sicut deus nouit non eã nos sic possumus nosse: nec ulli angeli. Supat itaqꝫ omnem intellectũ: nõ dubium ꝙ pręter suũ. Sed quia & nos pro modo nostro pacis eius participes facti: summam in nobis atqꝫ inter nos & cum ipo pacem: q̃ntum nr̃m sũmum est obtinebimus. Isto modo pro suo modo sciunt eã sancti angeli: homĩes aũt nũc longe infra q̃ntumlibet prouectu mentis excellant. Considerandum ẽ eniꝫ quantus uir dicebat. Ex parte scimus & ex parte ꝓphamus: donec ueniat quod ꝑfectum est. Et videmus nũc per spęculũ in enigmate: tũc aũt facie ad faciem. Sic iam vident sancti angeli: q etiam nostri angeli dicti sunt: quia eruti de potestate tenebrarum: et accepto spiritus pignore translati ad regnũ christi: ad eos anglos iam cępimus ptinere: cũ qbus nobis erit sancta atqꝫ dulcissia de qua iã tot libros scpsimus dei ciuitas ipa cõmunis. Sic sũt ergo angeli nostri q sunt angeli dei: quẽadmodũ christus dei christus est noster. Dei sunt qa deum non reliquęrũt: nostri sunt: qa suos ciues nos habere cęperunt. Dixit autem dominus Ihesus. uidete ne cõtempnatis unum de pusillis istis. dico eniꝫ uobis: qa angeli eoꝝ in cęlis semper vidẽt faciem pr̃is mei: q in cęlis est. Sicut ergo illi vident: ita & nos visuri sumus: sed nondum ita videmus. propter qđ ait apostolus qđ pauloante dixi. Videmus nũc per spęculum ĩ enigmate: tũc autem facie ad faciem. Pręmiũ itaqꝫ fidei nobis visio ista seruatur. De qua & Iohannes apostolus loquens: cum apparuerit inqt similes ei erimus: qm̃ videbim9 eũ sicuti ẽ.

Facies autem dei manifestatio eius intelligenda est: nõ aliquod tale membrorum quale nos habemus in corpore: atqꝫ isto nomĩe nuncupamus. Quapropter cum a me quęritur: qđ acturi sunt sancti in illo corpore spũali: nõ dico quod iam video: sed dico quod credo: scđm illud quod in psalmo lego. Credidi ꝓpter quod locut9 sum. Dico itaqꝫ. visuri sunt deum in ipso corpe. sed utrũ per ipm sicut per corpus nũc videmus: solem: lunã: stellas: mare: ac terrã & quę sunt ĩ ea: non pua quęstio est. Durum est eniꝫ dicere: ꝙ sancti talia corpora tũc habebũt: ut nõ possint oclos claudere atqꝫ apire cum uelint. Durius autẽ ꝙ ibi deum quisqs oculos clauserit non videbit. Si enĩ ꝓpha Heliseus puerũ suum Giezi absens corpore: vidit accipientẽ munera quę dedit ei Naaman syr9: quẽ ꝓpha mẽoratus a leprę deformitate mundauerat: quod seruus nequã dño suo non vidente latenter se fecisse putauerat: quãto magis in illo corpe spũali videbũt sancti om̃ia: non solũ si oculos claudant: uerum etiã unde sunt corpore absentes. Tunc enĩ erit ꝑfectum illud de quo loqꝫs apostolus: ex parte inqt scimus et ex pte prophamus. cum autẽ uenerit qđ ꝑfectũ est: euacuabit̃ quod ex parte ẽ. Deinde ut quomõ posset aliqua similitudĩe ostẽderet: quantũ ab illa quę futura ẽ distet hęc uita: non qualiũcunqꝫ hoĩum: uerum etiã q pręcipua hic sanctitate sũt pręditi: cum eẽm inqt paruulus: quasi paruulus sapiebã: quasi paruulus loquębar: quasi paruulus cogitabam. Cum autem factus sum uir: euacuaui ea quę paruuli erant. Videmus nunc p spęculum in enigmate: tũc aũt facie ad faciem. Nunc scio ex pte: tunc aũt cognoscam sicut & ego cognit9 sum. Si ergo in hac uita: ubi hoĩm mirabilium ꝓphetia ita companda est illi vitę q̃si puuli ad iuuenẽ: vidit tamen Heliseus seruum suũ accipientem munera ubi ipse

non erat: ita ne cum uenerit quod pfectuȝ est: nec iã corp9 corruptibile aggrauabit aĩam: sed incorruptibile nihil impediet: illi sancti ad ea que uidenda sunt: oculis corpeis qbus Heliseus absens ad seruum suũ uidendum nõ indiguit indigebunt. Nam scd̃m interpretes. lxx. ista sunt ad Giezi uerba prophete. Nonne cor meum erat tecũ: quãdo cõuersus est uir de curru in obuiam tibi: et accepisti pecuniã: 7c. Sicut autem ex hebreo interpretatus est presbiter Hieronimus. Nõne cor meum inqt in presenti erat: quãdo reuersus est homo de curru suo ĩ occursũ tuũ. Corde ergo suo se dixit hoc uidisse pphēta: adiuto qdem mirabiliter nll'o dubitãte diuinit9. Sed quãto amplius tũc oẽs munere isto abũdabunt: cũ deus erit oĩa in oĩbus: habebunt tamen etiam illi oculi corporei offitiũ suum: et in loco suo erũt: utetur qȝ ille spũs per spũale corpus. Neqȝ enim & ille pphēta qa nõ eis indiguit ut uideret absentem: non eis usus ẽ ad uidẽda presentia: que tamen spũ uidere posset etiam si illos clauderet: sicut uidit absentia ubi cũ eis ipe non erat. Absit ergo ut dicam9 illos sanctos ĩ illa uita deũ clausis oculis non uisuros: quẽ spũ semper uidebũt. sed utrum uidebunt & per oculos corporis cum eos apertos habebunt: inde questio est: Si enim tantũ potuerunt in corpore spũali eo mõ utiqȝ etiã ipsi oculi spũales: qntum possunt isti quales nũc habemus: proculdubio p eos de9 uideri nõ poterit. longe itaqȝ alterius erũt potentie: si p eos uidebitur incorporea illa natura: que nõ cõtinetur loco: sȝ ubiqȝ tota est. Non eniȝ qa dicimus deũ & in celo esse et in terra: ipe qppe ait per pphētam: celũ & terraȝ ego impleo: aliam ptem dicturi sumus eũ in celo habere: et aliam in terra: sed tot9 in celo est totus ĩ terra: nõ alternis tẽporib9 sed utrunqȝ simul: qd̃ nulla corpalis natura põt. Vis itaqȝ prepollẽtior ocloꝝ erit illoꝝ: non ut acutius uideant q̃ qdaȝ perhibentur uidere serpentes uel aquile: quãtalibet eniȝ acrimonia cernendi eadẽ quoqȝ aĩmalia nihil aliud possunt uidere q̃ corpora: sȝ ut uideant & incorporalia. Et fortasse ista ũtus magna cernẽdi data fuerit ad horam etiã in isto mortali corpe oculis sancti uiri Iob: qñ ait ad deum. In obauditu auris obaudiebam te pus: nũc autem oculus meus uidet te: propterea despexi memetipm & distabui: et existimaui me terrã & cinerem. Quãuis nihil hic prohibeat oculum cordis ĩtelligi: de quibus oculis ait apostolis. Illuminatos oculos habere cordis uestri. Ipsis autem uideri deum cum uidebitur: christianus ambigit nemo: qui fideliter accipit quod ait ille magister deus. Beati mũdo corde quoniã ipsi deum uidebunt. Sed utrum etiã corporalib9 ibi oculis uideatur: hoc in ista questione uersamus. Illud eniȝ qd̃ scriptum est & uidebit omnis caro salutare dei: sine ullius nodo difficultatis sic intelligi potest: ac si dictum fuerit. Et uidebit omnis homo christum dei: q utiqȝ in corpore uisus est & in corpe uidebit: qndo uiuos & mortuos iudicabit. Quod autem ipe sit salutare dei: multa sunt & alia testimoĩa scripturaꝝ. Sed euidẽtius uenerandi illi9 senis Symeonis uerba declarant. Qui cũ infantẽ xp̃m accepissȝ in manus suas: nũc inqt dimictis dñe seruũ tuũ scd̃m uerbũ tuũ in pace: qm̃ uiderũt oculi mei salutare tuum. Illud etiã quod ait supra memoratus Iob: sicut in exemplaribus que ex hebreo sunt inueitur: et in carne mea uidebo deũ: resurrectionẽ qdem carnis sine dubio prophauit. Non tamẽ dixit per carnẽ meam. Quod qdeȝ si dixisset: posset deus christus intelligi q per carnẽ in carne uidebitur. Nunc uero potest & sic accipi. In carne mea uidebo deum saluatorẽ meum. Ac si dixisset. In carne mea ero cum uidebo deum. Et illud

quod ait apostolus: facie ad faciem: non
cogit ut deum per hanc faciem corpalem
ubi sunt oculi corporales: nos uisuros eẽ
credamus: quem spiritu sine intermissiõe
uidebimus. Nisi eniz esset etiã interioris
homĩs facies: nõ diceret idem apostolus.
Nos autẽ reuelata facie gloriam domini
speculantes: in eandem imaginem trans-
formamur: de gloria in gloriam: tanq̃m
a domini spiritu. Nec aliter intelligim9
quod in psalmo canitur. Accedite ad eũ
et illuminamini: et facies uestri non eru-
bescẽt. Fide q̃ppe acceditur ad deũ: quã
cordis esse constat non corporis. Sed q̃a
spiritale corpus nescimus q̃ntos habebit
accessus: de re q̃ppe inexperta loq̃mur:
ubi aliqua quę aliter itelligi nequeat di-
uinarum scripturarum non occurrit: sed
succurrit auctas: necesse est ut contingat
in nobis quod legitur in libro sapientię.
Cogitatiões mortalium timidę et incertę
prouidentię nostrę. Ratiocinatio quippe
illa philosophoꝝ: qua disputãt ita mẽtis
aspectu intelligibilia uideri: et sensu cor-
poris sensibilia id est corporalia: ut nec
intelligibilia per corpus: nec corporalia
per seipam mens ualeat intueri. sꝫ posset
nobis esse certissima. profecto certum eẽt
per oculos corporis etiã spirituales nllo
modo posse uideri deum. Sed istam rati-
ocinationem & uera ratio & prophetica
irridet auctoritas. Quis. n. ita sit auersus
a uero: ut dicere audeat deũ corporalia
ista nescire? Nunq̃d ergo corpus habet:
ꝑ cui9 oculos ea possit addiscere? Deinde
q̃d de propheta Heliseo pauloante dixi-
mus: nõne satis indicat etiã spiritu non ꝑ
corpus posse cerni corporalia? Quando
eniz seruus ille munera accepit: utiq̃ cor-
poraliter gestum est: quod tamẽ propħa
non per corpus sed ꝑ spiritũ uidit. Sicut
ergo constat uideri corpora spiritu: quid
si tanta erit potentia spũalis corporis: ut
corpore uideatur & spiritus? Spiritus

enim est deus. Deinde uitam q̃dem suam
qua nũc uiuit in corpore: et hęc terrena
mẽbra uegetat facitq̃ uiuentia: interiore
sensu quisq̃ non per corporeos oculos
nouit: aliorũ uero uitas cum sint inuisibi-
les per corpus uidet. Nam unde uiuẽtia
discernimus a non uiuentibus corpora:
nisi corpora simul uitasq̃ uideam9: quas
nisi per corpus uidere non possumus?
Vitas autem sine corporibus corporeis
oculis non uidemus. Quamobrem fieri
potest: ualdeq̃ credibile est: sic nos esse
uisuros mundana tunc corpora cęli noui
& terrę nouę: ut deum ubiq̃ pręsentem
et uniuersa etiã corporalia gubernãtem:
per corpora quę gestabimus & quę con-
spiciemus: quaquauersum oculos duxe-
rimus clarissima ꝑspicuitate uideamus:
non sicut nunc inuisibilia dei per ea quę
facta sunt intellecta cõspiciunt̃: ꝑ specu-
lum in enigmate & ex parte: ubi plus in
nobis ualet fides qua credimus q̃ rerum
corꝑalium species q̃ per oculos cernimus
corporales: sed sicut homines inter quos
uiuẽtes mot9q̃ uitales exerẽtes uiuim9:
mox ut aspicimus non credimus uiuere
sed uidemus: cum eorum uitam sine cor-
poribus uidere nequeamus: quam tamẽ
in eis per corpora remota omi ambigui-
tate conspicimus. Ita quacũq̃ spiritualia
illa lumina corporum nostrorum circũ-
feremus: incorporeũ deum oĩa regẽtem
etiã per corpora contuebimur. Aut ergo
sic per illos oculos uidebitur deus: ut a-
liquid habeant in tanta excellentia menti
simile: quo & incorporea natura cernat̃:
quod ullis exemplis siue scpturarũ testi-
moniis diuinarũ uel difficile uel impossi-
bile ẽ ostendere. Aut q̃d est intelligendũ
facilius: ita deus nobis erit notus atq̃
cõspicuus: ut uideatur spiritu a singulis
nobis in singulis nobis: uideat̃ ab altero
in altero: uideatur in seipo: uideatur in
cęlo nouo & in terra noua: atq̃ in omni

quę tunc fuerit creatura: uideatur & per corpora ĩ omni corpore: quocũq; fuerint spiritualis corporis oculi acie peruenięte directi: patebũt etiã cogitatões inuicem nobis. Tunc enĩ; implebit̃ quod apostolus cũ dixisset nolite ante tempus q̃cq̃m iudicare: mox addidit donec ueniat dominus & illuminet absc̃odita tenebrarũ: et manifestet cogitatõnes cordis: et tunc laus erit unicuiq; a deo. Cap. xxx.

QVanta erit illa fęlicitas: ubi nullũ erit malum: nullum latebit bonũ: uacabitur dei laudibus: qui erit omnia in oĩbus? Nam quid aliud agetur: ubi neq; ulla desidia cessabitur: neq; ulla indigentia laborabitur nescio. Admoneor etiam sancto cantico ubi lego uel audio. Beati qui habitant ĩ domo tua domine: in ęcula ęculorum laudabunt te. Oĩa membra & uiscera ĩcorruptibilis corpis: quę nunc uidemus per usus necessitatis uarios et motus distributa: quoniã tunc nõ erit ipa necessitas: sed plena: certa: secura: sempiterna fęlicitas: proficient laudibus dei. Omnes q̃ppe illi de q̃bus iam sum locutus: q̃ nunc latent armonię corporalis numeri: nõ latebunt: intrinsecus & extrinsecus per cũcta corporis dispositi: et cũ cęteris rebus quę ibi magnę atq; mirabiles uidebũtur: rationales mentes in tanti artificis laude rõnabilis pulcritudinis delectatõe succedent. Qui motus illic talium corporum sint futuri: temere definire non audeo: quod excogitare nõ ualeo. tamen et motus & status sicut ipa species decens erit: quicũq; erit ubi quod non decebit non erit. Certe ubi uolet spiritus ibi erit protinus corpus: nec uolet aliquid spiritus quod nec spiritum possit decere: nec corpus. Vera ibi gloria erit: ubi laudantis nec errore q̃sq̃m nec adulatione laudabitur. uerus honor. q̃ nulli negabitur digno: nulli deferet̃ indigno. Sed nec ad eum ambiet ullus indignus: ubi nullus permictetur esse nisi dignus. Vera pax ibi est: ubi nihil aduersi nec a seipo nec ab alio quisq; patietur. pręmiũ uirtutis erit ipe qui uirtutem dedit: eiq; seipsum quo melius & maius nihil possit esse promisit. Quid ẽ enĩ; aliud quod per prophetam dixit. Ero illorũ deus: et ipi mihi erũt plebs: nisi ego ero unde satietur: ego ero quęcũq; ab oĩbus honeste desiderãtur: et uita & salus: et uictus & copia: et gloria & honor: et pax & oĩa bona? Sic enĩ; & illud recte intelligitur quod ait apostolus: ut sit deus omnia in oĩbus. Ipe finis erit desideriorum nostrorum: qui sine fine uidebitur: sine fastidio amabitur: sine fatigatione laudabitur. hoc munus: hic affectus: hic actus profecto erit oĩbus: sicut ipsa uita ęterna cõmunis. Cęterum q̃ futuri sint ꝓ meritis pręmiorum etiam gradus honorum atq; gloriarum: quis est idoneus cogitare? Quãto magis dicere? Quod tamẽ futuri sint non est ambigendum. Atq; id etiam beata illa ciuitas magnum in se bonũ uidebit: quod nulli superiori ullus inferior inuidebit: sicut nũc non inuident archãgelis angeli cęteri. tam nolet eẽ unusq̃sq; quod non accepit: quãuis sit pacatissimo concordię uinculo ei q̃ accepit obstrictus: q̃ nec in corpore uult oculus esse qui est digitus: cum membrum utrũq; cõtineat totius carnis pacata compago. Sic itaq; habebit donum alius alio minus: ut hoc quoq; donum habeat nec uelit amplius. Nec ideo liberũ arbitrium nõ habebũt: quia peccata eos delectare nõ poterunt. Magis quippe erit liberum a delectatõe peccandi: usq; ad delectatõnem non peccãdi indeclinabilẽ libertatem. Nam primum liberũ arbitrium quod hõi datum est quando primum creatus est rectus: potuit non peccare: sʒ potuit & peccare. hoc autem nouissimum eo potẽtius erit: quo peccare nõ poterit. Verũ hoc quoq;

dei munere: non suę possibilitate naturę.
Aliud est eniꝫ esse deũ: aliud participem
dei. deus natura peccare nõ potest: par-
ticeps uero dei ab illo accipit ut peccare
non possit. Seruãdi autem gradus erant
diuini muneris: ut ꝓmum daret̃ liberuꝫ
arbitrium quo non peccare homo posset:
nouissimum quo peccare non posset. atqꝫ
illud ad comparandum meritum: hoc ad
recipiẽdum pręmium pertineret. Sed qa
peccauit ista natura cum peccare potuit:
largiore gratia liberatur: ut ad eam ꝑdu-
catur libertatẽ in qua peccare non possit.
Sicut enĩ prima immortalitas fuit quam
peccando Adam ꝑdidit: posse non mori:
nouissima erit non posse mori. ita ꝓmum
liberũ arbitrium posse non peccare: no-
uissimum non posse peccare. Sic eniꝫ erit
inamissiblis uoluntas pietatis & ęqtatis:
quomõ & fęlicitatis. Nam uticꝫ peccãdo
nec pietatem nec fęlicitatem tenuimus:
uoluntatem uero fęlicitatis nec perdita
fęlicitate ꝑdidimus. Certe deus ipe nũqd
quia peccare nõ potest: ideo liberum ar-
bitrium habere negandus est. Erit ergo
illius ciuitatis & una in oĩbus et inse-
parabilis in singulis uoluntas libera: ab
oĩ malo liberata: et impleta oĩ bono:
fruens indefinenter ęternorum iocundi-
tate gaudiorum: oblita culparum: oblita
pęnarum: nec tamen ideo suę liberatiõis
oblita: ut liberatori suo sit ingrata. Quã-
tum ergo actinet ad scientiã rationalem:
memor pręteritoꝝ etiã malorum suorũ:
quantum autem ad experientis sensum
prorsus immemor. Nam & peritissimus
medicus sicut arte sciunt̃ omẽs fere mor-
bos corporis nouit: sicut autem corpore
sentiuntur plurimos nescit: quos ipe non
est passus. Vt ergo scientię malorum duę
sunt: una qua potentiã mentis nõ latent:
altera qua experientis sensibus inherẽt:
aliter qppe sciuntur omnia uicia per sa-
pientię doctrinam: aliter per insipientis

pessimam uitam: ita et obliuiones maloꝝ
duę sunt: aliter ea nãqꝫ obliuiscit̃ erudit⁹
& doctus: aliter expertus et passus. Ille
si peritiã negligat: iste si miseria careat.
Scd̃m hãc obliuionem quam posteriore
loco posui: non erunt mẽores sancti pręte-
ritorum malorum. Carebunt eniꝫ om-
nibus malis: ita ut penitus deleantur de
sensibus eorum: ea tamẽ potentia scientię
quę magna in eis erit: nõ solum sua pręte-
rita: sꝫ etiã damnatorũ eos sempiterna
miseria nõ latebit. Alioquin si se miseros
fuisse nescituri sunt: quõ sicut ait psalm⁹
misericordias domini in ęternum canta-
bunt. Quo cantico in gloriam gratię xpi
cuius sanguine liberati sumus: nihil erit
ꝑfecto illi iocundius ciuitati. Ibi ꝑficiet̃:
uacate & uidete quoniã ego sum deus.
Quod erit uere maximum sabbatum nõ
habens uesperam. quod cõmendauit do-
minus in primis operibus mũdi: ubi le-
gitur. Et requieuit deus ĩ die septima: ab
oĩbus operibus suis quę fecit: et bene-
dixit deus diem septimum et sanctifica-
uit eum: quia in eo requieuit ab oĩbus
operibus suis: quę ĩchoauit deus facere.
Dies eniꝫ septimus etiam nosipi erimus:
quando eius fuerimus benedictione &
sanctificatione pleni atqꝫ refecti. Ibi ua-
cantes uidebimus quoniam ipe est deus:
quod nobisipsi esse uoluimus: quando ab
illo cecidim⁹ audiẽtes a seductore: eritis
sicut dii: et recedẽtes a uero deo: quo fa-
ciente dii essemus eius participatõe: non
desertione. Quid enim sine illo fecimus:
nisi q̄ in ira eius defecimus: a quo refecti
& gratia maiore pręfecti: uacabimus in
ęternum uidentes quia ipe est deus: quo
pleni erimus quãdo ipe erit oĩa in om-
nibus. Nam et ipa oꝑa bona nr̃a: quãdo
ipius potius intelliguntur q̃ nostra: tunc
nobis ad hoc sabbatum adipiscendum
imputantur. Quia si nobis ea tribuerim⁹
seruilia erunt: cum de sabbato dicatur.

Omne opus seruile in eo non facietis. Prropter quod & per Ezechielem pphetam dicitur. Et sabbata mea dedi eis: in signū inter me et inter eos: ut scirent qa ego dominꝰ q sanctifico eos. Hoc pfecte tunc sciemus: quādo perfecte uacabimꝰ: et perfecte uidebimus quia ipe est deus. Ipse etiā numerus ętatum ueluti dierum: si scd̄m eos articulos tēporis cōputentur qui ī scripturis uident̄ expressi: iste sabbatismus euidentius apparebit: quoniā septimus inuenitur. Vt prima ętas tanq̄ primꝰ dies sit ab Adam usq; ad diluuiū. Secunda inde usq; ad Abraam: nō ęqualitate tēporum sed numero generationū. denas quippe habere reperiuntur. Hinc iā sicut Matheus euangelista determiat: tres ętates usq; ad christi subsequuntur aduentum: quę singulę denis & q̄ternis generatōibus explicantur. Ab Abraam usq; ad Dauid una. Altera inde usq; ad transmigrationem in babiloniam. Tertia inde usq; ad xp̄i carnalem natiuitatem. Fiunt itaq; omēs quinq;. Sexta nūc agit̄ nullo generationum numero metienda: propter id qd̄ dictum est. Non est uestrū scire tempora quę pater posuit ī sua potestate. Post hanc tanq̄m in die septimo requiescet deus: cum eundem diem septimum qd̄ nos erimus in seipso deo faciet requiescere. De istis porro ętatibus singulis: nunc diligenter longum est disputare. Hęc tamen septima erit sabbatum: cuiꝰ finis non erit uespera: sed dominicus dies uelut octauus ęternus: q christi resurrectōne sacratus est: ęternam non solum spiritus uerum etiā corporis requiem prefigurans. Ibi uacabimꝰ et uidebimus: uidebimus & amabimus: amabimus & laudabimus. Ecce qd̄ erit ī fine sine fine. Nam qs alius ē noster finis: nisi peruenire ad regnum cuius nullus est finis?

Videor mihi debitū ¶ Ca. xxxi. ingentis huius operis adiuuante domino reddidisse. Quibus parum uel q̄bus nimium ē: mihi ignoscant. Quibus aūt satis est: non mihi sed deo mecū gr̄as congratulantes agant. Gloria & honor pr̄i et filio & spiritui sancto: oīpotenti deo in excelsis in secula seculoꝝ Amen.

¶ AVRELII AVGVSTINI doctoris egregii atq; Episcopi ypponensis de ciuitate dei liber uicesimussecundus explicit contra paganos. Sub anno a natiuitate domini. M.CCCC.LXVII. Pontificatꝰ PAVLI Papę secundi anno eius tertio. Tertio regnante Romanoꝝ Impatore FREDERICO. Indictiōe. XV. die uero duodecima mensis Iunii.

DEO GRATIAS. GOD .AL.